

تسهيلات

پښتو شري

مشكوة

تأليف مولانا شاه فيصل

فاضل دارالعلوم اسلاميه هارسدو، امداد الدين پشاور

د اوونېشت (۲۷) خدمتگارانو سره چې يولس (۱۱) په ګڼې ډلې

پېښور، پستو سره بين القري بين د قشغاري پښتو د کور او پښتو اضافي

د مشكوة د عربي او اردو متنونو ژباړو شري او مجموعي

په ترجمه ګڼې بين القري بين د مرآت الفتاوى د شاهي لېوالتوب ترجمه

د حديث دري ګڼې او د هغې د ترجمې د آسانۍ او د پاره ليدو وړ کړل

د ګڼې اختلافي مسئلو مثال لړۍ لړۍ

داوړ دواماديو د هغه او د ترجمې ګڼې

د هر حديث د دعاء دغه او د هغه د ګڼې

د حل الفتاوى په عنوان سره د مرآت الفتاوى د مشكوة د لړۍ

د قوله په عنوان سره د حديث دري مشكوة د ګڼې

د هرو يې په اول مشكوي ګڼې د لړۍ د ګڼې

د کتاب په اول ګڼې د لړۍ د ګڼې

پښتو شري

پښتو شري

تسهيلات

پښتو شرح

مشکوة

تأليف: مولانا هاشم فيصل فاضل دارالعلوم اسلاميه چارسده
پنجم جلد (۵)

د شلو (۲۰) خصوصياتو سره چې لس (۱۰) په کښې دادي

- ① پښتورۍ پښتو سره بين القوسين د قندهاري پښتو د گرانو ټکو اضافه
- ② د مشکاة د عربي او اردو متداولو ټولو شروحاتو مجموعه
- ③ په ترجمه کښې بين القوسين د مرقة المفاتيح د اضافي قيوداتو ترجمه
- ④ د حديث هري جملې ته اود هغې ترجمې د آساتيا دپاره نمبرې ورکول
- ⑤ په فقهی اختلافی مسئلو کښې مدلل او آسان مباحث
- ⑥ د اوږدو احاديثو د متن او ترجمې تقسيم
- ⑦ د هر حديث د صحاح سته وغيره څخه تخریج
- ⑧ د حل اللغات په عنوان سره د مرقة المفاتيح څخه د مشکلو لغات حل
- ⑨ د قوله په عنوان سره د حديث د هري مشکلي جملې تشریح
- ⑩ د هرياب په اول کښې دهغې د احاديثو خلاصه
- ⑪ د کتاب په اول کښې د علوم الحديث مفیده مقدمه

خوړنکې

فيصل مکتبه خانہ محلہ جنگی پېښور

موبائل ۰۳۱۵-۹۵۹۵۷۱۷

د چاپ حقوق د ناشر سره محفوظ دی

د کتاب نوم تسهیلات شرح مشکوٰۃ

خارج مولانا پروفیسر شاہ فیصل

فاضل وفاق المدارس، امداد العلوم، جامعہ اسلامیہ چارسدہ

معاون مترجم: عبدالکریم صدیقی

د ملاوید پتی

جدید اسلامی کتب خانہ خوست

المصباح کتب خانہ کابل

روحانیوال کتب خانہ جلال آباد

رحمن کتب خانہ خوست

حرم کتب خانہ کابل

دینی کتب خانہ تیمر گره

تاج کتب خانہ صوابی

مکتبه خواجه عبداللہ انصاری غزنی

مکتبه دارالخلاص کابل

مکتبه رحمانیہ قندھار

مکتبه رحمانیہ کوئټه

الوری کتب خانہ قندھار

نعت کتب خانہ کابل

مکتبه علمیہ اکوړه خټک

حقانیہ کتب خانہ گردیز

وطن دوست کتب خانہ گردیز

إقرأ کتب خانہ جلال آباد

مکتبه معروفیہ کوئټه

مکتبه عبریہ چمن

مکتبه عباسیہ تیمر گره

مکتبه امیر حمزه قندھار

اجمالی فہرست

صفحہ	مضمون	صفحہ
۳۲	[۵] بَابُ الرِّفَاقِ وَكَرَاهِيَةِ الزِّنَاكِ	۳۲
۳۲	الْفَصْلُ الْأَوَّلُ	۳۲
۴۱	الْفَصْلُ الثَّانِي	۴۱
۴۶	الْفَصْلُ الثَّالِثُ	۴۶
۶۳	[۶] بَابُ فَضْلِ الصَّدَقَةِ	۶۳
۶۳	الْفَصْلُ الْأَوَّلُ	۶۳
۷۸	الْفَصْلُ الثَّانِي	۷۸
۹۵	الْفَصْلُ الثَّالِثُ	۹۵
۹۸	[۷] بَابُ أَفْضَلِ الصَّدَقَةِ	۹۸
۹۹	الْفَصْلُ الْأَوَّلُ	۹۹
۱۰۷	الْفَصْلُ الثَّانِي	۱۰۷
۱۱۳	الْفَصْلُ الثَّالِثُ	۱۱۳
۱۱۵	[۸] بَابُ صَدَقَةِ الْمَرْأَةِ مِنْ مَالِ الزَّوْجِ	۱۱۵
۱۱۵	الْفَصْلُ الْأَوَّلُ	۱۱۵
۱۱۹	الْفَصْلُ الثَّانِي	۱۱۹
۱۲۱	الْفَصْلُ الثَّالِثُ	۱۲۱
۱۲۲	[۹] بَابُ مَنْ لَا يُعْوَذُ فِي الصَّدَقَةِ	۱۲۲
۱۲۲	الْفَصْلُ الْأَوَّلُ	۱۲۲
۱۲۲	[۷] كِتَابُ الصُّورِ	۱۲۲
۱۲۸	الْفَصْلُ الْأَوَّلُ	۱۲۸
۱۳۴	الْفَصْلُ الثَّانِي	۱۳۴
۱۳۵	الْفَصْلُ الثَّالِثُ	۱۳۵
۱۴۳	[۱۰] بَابُ رُؤْيَا الْجَلَالِ	۱۴۳
۱۴۴	الْفَصْلُ الْأَوَّلُ	۱۴۴
۱۵۰	الْفَصْلُ الثَّانِي	۱۵۰

صفحہ	مضمون	شمار
۱۵۵	الفصل الثالث	
۱۵۹	[۲] باب فی فضل السحور	
۱۵۹	الفصل الأول	
۱۶۴	الفصل الثاني	
۱۷۲	الفصل الثالث	
۱۷۵	[۳] باب تزييه الصوم	
۱۷۲	الفصل الأول	
۱۸۳	الفصل الثاني	
۱۹۲	الفصل الثالث	
۱۹۵	[۴] باب صور السافر	
۱۹۵	الفصل الأول	
۱۹۹	الفصل الثاني	
۲۰۱	الفصل الثالث	
۲۰۳	[۵] باب القضاء	
۲۰۴	الفصل الأول	
۲۰۸	الفصل الثاني	
۲۰۹	الفصل الثالث	
۲۱۰	[۶] باب ميام التطوع	
۲۱۰	الفصل الأول	
۲۲۹	الفصل الثاني	
۲۳۷	الفصل الثالث	
۲۴۳	[۷] باب (في الافطار من التطوع)	
۲۴۳	الفصل الأول	
۲۴۲	الفصل الثاني	
۲۴۹	الفصل الثالث	
۲۵۰	[۸] باب ليلة القدر	

صفحہ	مضمون	خطو
۲۵۲	الفصل الأول
۲۵۹	الفصل الثاني
۲۶۲	الفصل الثالث
۲۶۴ [٩] باب الإعتكاف	
۲۶۶	الفصل الأول
۲۷۲	الفصل الثاني
۲۷۶	الفصل الثالث
۳۰ [٨] كتاب فضائل القرآن	
۲۸۱	الفصل الأول
۳۰۸	الفصل الثاني
۳۳۳	الفصل الثالث
۳۵۰ [١] باب آداب الدنيا والآخرة ودرؤس القرآن	
۳۵۰	الفصل الأول
۳۵۹	الفصل الثاني
۳۶۷	الفصل الثالث
۳۷۳ [٢] باب القراءات وجمع القرآن	
۳۷۳	الفصل الأول
۳۷۹	الفصل الثاني
۳۸۱	الفصل الثالث
۳۹۵ [٩] كتاب الدعوات	
۳۹۶	الفصل الأول
۴۰۳	الفصل الثاني
۴۱۷	الفصل الثالث
۴۲۴ [١] باب ذكر الله عز وجل والتقرب إليه	
۴۲۶	الفصل الأول
۴۴۰	الفصل الثاني

صفحہ	مضمون	صفحہ
۴۴۷	الفصل الثالث	۴۴۷
۴۵۵	[۱۰] کتاب أسماء اللہ تعالیٰ	۴۵۵
۴۵۲	الفصل الأول	۴۵۲
۴۵۷	الفصل الثاني	۴۵۷
۵۰۲	الفصل الثالث	۵۰۲
۵۰۵	[۱] باب ثواب التسميع والتسميم والتبليط والتكبير	۵۰۵
۵۰۵	الفصل الأول	۵۰۵
۵۱۴	الفصل الثاني	۵۱۴
۵۲۲	الفصل الثالث	۵۲۲
۵۳۰	[۲] باب الاستغفار والتوبة	۵۳۰
۵۳۱	الفصل الأول	۵۳۱
۵۴۵	الفصل الثاني	۵۴۵
۵۲۰	الفصل الثالث	۵۲۰
۵۲۸	[۳] باب (بيعة رخصة الله)	۵۲۸
۵۲۸	الفصل الأول	۵۲۸
۵۷۹	الفصل الثاني	۵۷۹
۵۸۲	الفصل الثالث	۵۸۲
۵۸۲	[۴] باب ما يقول عند الصبح والمساءر والمناجاة	۵۸۲
۵۸۷	الفصل الأول	۵۸۷
۵۹۴	الفصل الثاني	۵۹۴
۲۱۳	الفصل الثالث	۲۱۳
۲۱۸	[۵] باب الدعوات في الأوقات	۲۱۸
۲۱۹	الفصل الأول	۲۱۹
۲۳۲	الفصل الثاني	۲۳۲
۲۵۴	الفصل الثالث	۲۵۴

د احادیثو د عنواناتو فہرست

شمار	مضمون	صفحه
۳۲	د خرج کولو او کنبجوسی نه کولو بیان	۳۲
۳۲	الفصل الأول	۳۲
۳۲	[۱۸۵۹] د نبی علیه السلام مال سره عدم محبت	۳۲
۳۳	[۱۸۶۰] د سخی دپاره د فرستو دعا او د بخیل دپاره بد دعا	۳۳
۳۴	[۱۸۶۱] د سخاوت فائده	۳۴
۳۵	[۱۸۶۲] د اتفاق په بدله کنبی اتفاق	۳۵
۳۵	[۱۸۶۳] د ضرورت څخه د زیات مال خرج کولو حکم	۳۵
۳۶	[۱۸۶۴] د کنبجوس او سخی مثال	۳۶
۳۷	[۱۸۶۵] د بخل مذمت او د دي څخه د خان ساتو تاکید	۳۷
۳۸	[۱۸۶۶] د صدقې نه قبلولو زمانه	۳۸
۳۹	[۱۸۶۷] د افضلہ صدقہ	۳۹
۴۰	[۱۸۶۸] د الله تعالی په لار کنبی د زیات خرج کونکو کامیابی	۴۰
۴۱	الفصل الثاني	۴۱
۴۱	[۱۸۶۹] په بخیل عابد باندې د سخی جاهل فضیلت	۴۱
۴۲	[۱۸۷۰] د صحت په وخت د صدقې افضلیت	۴۲
۴۳	[۱۸۷۱] د مرګ په وخت د خیرات کونکي مثال	۴۳
۴۳	[۱۸۷۲] په مؤمن کنبی د دوو بدو خصلتونو عدم اجتماع	۴۳
۴۴	[۱۸۷۳] د بخیل دپاره سخت وعید	۴۴
۴۵	[۱۸۷۴] دوه بدترین خصلتونه	۴۵
۴۶	الفصل الثالث	۴۶
۴۶	[۱۸۷۵] د الله ﷻ په لار کې د خرج کولو فضیلت	۴۶
۴۷	[۱۸۷۶] زکات ادا کولو کنبی د بنی اسرائیلو د یوسړي قصه	۴۷
۴۹	[۱۸۷۷] زکات په مال کنبی د برکت سبب	۴۹
۵۰	[۱۸۷۸] د دوو ناشکرو او یوشکرگذار واقعه	۵۰
۵۴	[۱۸۷۹] حقیقی محتاج ته ضرور څخه ورکول	۵۴
۵۵	[۱۸۸۰] د سائل ته د نه ورکولو عبرتناکه واقعه	۵۵
۵۶	[۱۸۸۱] د الله ﷻ په نوم د سوال کولو ممانعت	۵۶

۵۶	۱۸۸۲] اذ مال به راجع کولو کنہی د حضرت ابو ذر غفاری <small>رضی اللہ عنہ</small> مسلك
۵۸	۱۸۸۳] د نبی کریم صلی اللہ علیہ وسلم د مال جمع کولو خخہ نفرت
۵۹	۱۸۸۴] - د پیغمبر مال نہ جمع کول
۶۰	۱۸۸۵] د ذخیرہ کولو پہ خائې د توکل علی اللہ تعلیم
۶۱	۱۸۸۶] د سخاوت فضیلت
۶۲	۱۸۸۷] په صدقې سره د مصیبتونو لرې کیدل
۶۳	د صدقې فضیلت
۶۳	الفصل الأول
۶۳	۱۸۸۸] په صدقې سره د مال زیادت
۶۴	۱۸۸۹] په صدقې سره د مال نه کمیدل
۶۴	۱۸۹۰] د اعمال په اعتبار سره د جنت دروازې
۶۶	۱۸۹۱] حضرت ابوبکر <small>رضی اللہ عنہ</small> اود کمالاتو مجموعه
۶۷	۱۸۹۲] گاونډیانو ته د تحفې لیرل
۶۷	۱۸۹۳] هره نیکی صدقه
۶۸	۱۸۹۴] هیچ نیک عمل کمتر نه گنرل
۶۹	۱۸۹۵] د نیکنۍ کولو مختلف مراتب
۷۰	۱۸۹۶] د صدقې په صورت کنہی د خپل بدن د جوړونو صدقه ورکول
۷۱	۱۸۹۷] په انساني بدن کنہی درې سوه شپيته جوړونه
۷۱	۱۸۹۸] په مختلفو اذکارو د صدقې اطلاق
۷۲	۱۸۹۹] بهترین صدقه
۷۳	۱۹۰۰] په پتی کنہی د فصل کرلو ثواب
۷۴	۱۹۰۲] په سپی باندې د رحم کولو په وجه د زناکارې ښځې مغفرت
۷۵	۱۹۰۳] په پشو د ظلم کولو په وجه جهنم ته تلل
۷۶	۱۹۰۴] د مسلمانانو د تکلیف خخه بچ کولو په کوشش جنت ته داخلیدل
۷۷	۱۹۰۶] دلاري خخه ضرري خیز لرې کول
۷۸	الفصل الثاني
۷۸	۱۹۰۷] د رشته دارو سره د حسن سلوک حکم
۷۹	۱۹۰۸] په غریبانو باندې د طعام (رو تی و غیره) خوړلو حکم
۸۰	۱۹۰۹] صدقه کول د سونې خاتمي خخه حفاظت
۸۱	۱۹۱۰] په هره نیکی د صدقې اطلاق

۸۱	۱۹۱۱] بہ مختلفو نیک اعمالو د صدقہ اطلاق.....
۸۲	۱۹۱۲] ادکوہی بہ کنستلو د غورہ صدقہ اطلاق.....
۸۳	۱۹۱۳] اغریبانانو او مسکینانو تہ د جامو اچولو فضیلت.....
۸۳	۱۹۱۴] اد زکاۃ خخہ علاوہ نور صدقات.....
۸۴	۱۹۱۵] اد اوبو او مالگہی خخہ د انکارو کولو ممانعت.....
۸۵	۱۹۱۶] اد فصل خخہ د خوراگ کولو باندې د صدقہ اطلاق.....
۸۶	۱۹۱۷] اد قرض ورکولو ثواب.....
۸۷	۱۹۱۸] اد سلام اچولو صحیح طریقہ.....
۹۰	۱۹۱۹] اد اللہ تعالیٰ بہ نوم ورکړې شوې خیز باقی پاتې کیدل.....
۹۰	۱۹۲۰] اچاته دلّباس وراغوستلو فضیلت.....
۹۱	۱۹۲۱] بہ پتہ طریقہ سرہ د صدقہ ورکولو فضیلت.....
۹۲	۱۹۲۲] اللہ تعالیٰ تہ دری خوښ او دری ناخوښه کسان.....
۹۴	۱۹۲۳] بہ پتہ د صدقہ ورکولو عجیبہ فضیلت.....
۹۵	الفصل الثالث.....
۹۵	۱۹۲۴] اد دوو خیزونو د خیرات فضیلت.....
۹۶	۱۹۲۵] د قیامت پہ ورځ د صدقہ سیورې.....
۹۶	۱۹۲۶] د عاشورې پہ ورځ د زیات خرچ کولو حکم.....
۹۸	۱۹۲۸] د صدقہ ثواب خو چنده کیدل.....
۹۸	ذہترین صدقہ بیان.....
۹۹	الفصل الاول.....
۹۹	۱۹۲۹] ابہترین صدقہ.....
۱۰۰	۱۹۳۰] بہ بال بیج خرچ کولو د صدقہ اطلاق.....
۱۰۰	۱۹۳۱] ابہترینہ اشرفی.....
۱۰۱	۱۹۳۲] اصدقہ بہترین مصرف.....
۱۰۲	۱۹۳۳] بہ بال بیج باندې د خرچ کولو ثواب.....
۱۰۲	۱۹۳۴] خپلې ښځې یا خپل خاوند تہ د زکات ورکولو حکم.....
۱۰۵	۱۹۳۵] بہ خپلوانو د صدقہ کولو افضلیت.....
۱۰۶	۱۹۳۶] د دروزې په اعتبار سرہ د احسان استحقاق.....
۱۰۶	۱۹۳۷] بہ ترکاری کښې د گاوندیاتو خیال ساتل.....

الفصل الثانی.....	۱۰۷
۱۹۳۸] اذ غریب د صدقہ افضلیت.....	۱۰۷
۱۹۳۹] پہ خیلوانو د صدقہ، کولو دوچندہ ثواب.....	۱۰۸
۱۹۴۰] اذ خرج کولو ترتیب.....	۱۰۸
۱۹۴۱] بدترین سوال کونکي.....	۱۰۹
۱۹۴۲] سوال کونکي خالی لاس نہ واپس کول.....	۱۱۱
۱۹۴۳] اذ محسن د بدلي خلاصولو ترغیب.....	۱۱۱
۱۹۴۴] اذ الله تعالى په نوم د جنت خخه سواد بل خیز سوال کولو ممانعت.....	۱۱۲
الفصل الثالث.....	۱۱۳
۱۹۴۵] اذ غوره خیز صدقه کولو ترغیب.....	۱۱۳
۱۹۴۶] اوږي ته روتي ورکول.....	۱۱۴
د خاوند د مال نه د ښځې د صدقه کولو بیان.....	۱۱۵
الفصل الأول.....	۱۱۵
۱۹۴۷] د خاوند د مال خخه د ښځې د صدقې ثواب.....	۱۱۵
۱۹۴۸] د خپل خاوند د اجازتہ بغیر د صدقې کولو حکم.....	۱۱۶
۱۹۴۹] خادم ته د مالک په صدقه کښې ثواب ملاویدل.....	۱۱۷
۱۹۵۰] د مری د ایصال ثواب د پاره صدقه.....	۱۱۸
الفصل الثانی.....	۱۱۹
۱۹۵۱] د خاوند د اجازت خخه بغیر د ښځې خرج کولو ممانعت.....	۱۱۹
۱۹۵۲] د ښځې د خاوند د مال خخه معمولی خیز خرج کول.....	۱۲۰
الفصل الثالث.....	۱۲۱
۱۹۵۳] د مالک د اجازت خخه د غلام خرج کول.....	۱۲۱
په صدقه کښې د رجوع کولو حکم.....	۱۲۲
الفصل الأول.....	۱۲۲
۱۹۵۴] په صدقه کښې د رجوع کولو ممانعت.....	۱۲۲
[۷] [کتاب الصوم].....	۱۲۲
د روځي بیان.....	۱۲۲
الفصل الأول.....	۱۲۸
۱۹۵۶] په رمضان کښې د سرکشه شیطانانو په قید کښې بندیدل.....	۱۲۸

- ۱۹۵۷۱ [اد جنت داخلیدو دپاره د روژه دارو مخصوص دروازه..... ۱۳۰
- ۱۹۵۸۱ [په اخلاص سره د رمضان د روژو او تراویح فضیلت..... ۱۳۱
- ۱۹۵۹۱ [د روژې جامع فضیلت..... ۱۳۲
- الفصل الثانی..... ۱۳۴
- ۱۹۶۰۱ [د رمضان د میاشتي فضائل او برکات..... ۱۳۴
- الفصل الثالث..... ۱۳۵
- ۱۹۶۲۱ [د رمضان په میاشت کېنې د جنت درواې خلاصیدل..... ۱۳۵
- ۱۹۶۳۱ [د روژې او قرآن پاک شفاعت کول..... ۱۳۶
- ۱۹۶۴۱ [د شب قدر نه لاندې کولو نقصان..... ۱۳۷
- ۱۹۶۵۱ [د رمضان د میاشتي برکتونه..... ۱۳۷
- ۱۹۶۶۱ [په رمضان کېنې د قیدیانو خلاصول..... ۱۴۰
- ۱۹۶۷۱ [د رمضان استقبال او اهتمام..... ۱۴۰
- ۱۹۶۸۱ [د رمضان په آخري شپه کېنې د روژه دار مغفرت..... ۱۴۱
- د سپوږمۍ وکتلو مسائل..... ۱۴۳
- الفصل الأول..... ۱۴۴
- ۱۹۶۹۱ [د رمضان او شوال د ثبوت معیار..... ۱۴۴
- ۱۹۷۰۱ [د شعبان دیرش ورځې پوره کول..... ۱۴۵
- ۱۹۷۱۱ [د سپوږمۍ باره کېنې د نجومیانو د قول عدم اعتبار..... ۱۴۶
- ۱۹۷۲۱ [د رمضان او ذوالحجې د میاشتي نه کمیدل..... ۱۴۸
- ۱۹۷۳۱ [د یوم الشک د ورژې حکم..... ۱۴۹
- الفصل الثانی..... ۱۵۰
- ۱۹۷۴۱ [د شعبان په آخري نیمه میاشت کېنې د روژې نیولو معانعت..... ۱۵۰
- ۱۹۷۵۱ [د رمضان دپاره د شعبان د میاشتي کتلو اهتمام میاشتي کتلو اهتمام..... ۱۵۱
- ۱۹۷۶۱ [د شعبان توه میاشت روژه نیول..... ۱۵۱
- ۱۹۷۷۱ [د یوم الشک د روژې نیولو معانعت..... ۱۵۲
- ۱۹۷۸۱ [د رمضان د میاشتي د ثبوت دپاره د یو گواه اعتبار..... ۱۵۴
- ۱۹۷۹۱ [د ابن عمر رضی الله په میاشت لیدو د رمضان د روژې حکم کول..... ۱۵۵
- الفصل الثالث..... ۱۵۵
- ۱۹۸۰۱ [د شعبان د میاشتي ورځي په ډیر احتیاط سره شمارل..... ۱۵۵

۱۵۵.....	[۱۹۸۱] د میاشتی د غنوالی او وړوکوالی عدم اعتبار
۱۵۹.....	د پشمنی بیان
۱۵۹.....	الفصل الأول
۱۵۹.....	[۱۹۸۲] د پشمنی برکت
۱۶۰.....	[۱۹۸۳] د مسلمانانو او یهودیانو په روزه کښې فرق
۱۶۱.....	[۱۹۸۴] په افطار کښې د عجلت کولو حکم
۱۶۱.....	[۱۹۸۵] د نمر په ووبیدو د افطار جواز
۱۶۲.....	[۱۹۸۶] د صوم وصال څخه ممانعت
۱۶۴.....	الفصل الثاني
۱۶۴.....	[۱۹۸۷] د روژې د نیت حکم
۱۶۲.....	[۱۹۸۸] د سحر د آذان په وخت کښې د خوراک څښاک حکم
۱۶۷.....	[۱۹۸۹] د غروب الشمس څخه روسته په افطار کښې تلوار کول
۱۶۸.....	[۱۹۹۰] په قجورې سره افطار کول
۱۶۹.....	[۱۹۹۱] د نبی علیه السلام د روزه ماتی څیزونه
۱۷۰.....	[۱۹۹۲] روزه دار ته د افطار ورکولو فضیلت
۱۷۰.....	[۱۹۹۳] د روزه ماتی دعا
۱۷۱.....	[۱۹۹۴] د روزه ماتی د وخت بله دعا
۱۷۲.....	الفصل الثالث
۱۷۲.....	[۱۹۹۵] روژې زر ماتولو فائده
۱۷۲.....	[۱۹۹۶] په افطار کښې د تادی مسنونیت
۱۷۳.....	[۱۹۹۷] د پشمنی کولو کښې برکت
۱۷۴.....	[۱۹۹۸] د وړو د افطاری کولو فضیلت
۱۷۵.....	د روژې د ممانعت څیزونو بیان
۱۷۲.....	الفصل الرابع
۱۷۲.....	[۱۹۹۹] د روژې سره غیر مناسب اعمال
۱۷۷.....	[۲۰۰۰] په روزه کښې د ښکلولو حکم
۱۷۷.....	[۲۰۰۱] د جنابت روژې سره عدم منافات
۱۷۸.....	[۲۰۰۲] د روژې په حالت کښې د ښکر لگولو حکم
۱۷۹.....	[۲۰۰۳] په هیږه خوراک څښاک کولو سره د روژې نه ماتیدل

۱۸۰.....	[۲۰۰۴] بہ قصد سرہ د روزی ماتولو کفارہ
۱۸۳.....	الفصل الثانی.....
۱۸۳.....	[۲۰۰۵] ادبل د ژبی پہ لوندوالی سرہ د روزی نہ ماتیدل
۱۸۳.....	[۲۰۰۶] ادخوان اوبودا دپارہ په روژه کښي د ښکلولو جدا جدا حکم
۱۸۴.....	[۲۰۰۷] بہ التو کولو د روزی د ماتیدو حکم
۱۸۵.....	[۲۰۰۸] بہ التو کولو سرہ د روزی ماتیدل
۱۸۶.....	[۲۰۰۹] د روزی په حالت کښي د مسواک د استعمال جواز
۱۸۷.....	[۲۰۱۰] بہ روژه کښي د رانجو لگولو جواز
۱۸۸.....	[۲۰۱۱] د روزی په حالت کښي په سر باندې د اوبو اچولو کراہت
۱۸۸.....	[۲۰۱۲] بہ روژه کښي د ښکر لگولو حکم
۱۹۰.....	[۲۰۱۳] ابغیرد عذرہ د رمضان روژه ماتولو گناه
۱۹۱.....	[۲۰۱۴] ابی روحہ اوبی فاندې روژه
۱۹۲.....	الفصل الثالث.....
۱۹۲.....	[۲۰۱۵] بہ احتلام سرہ د روزی نہ ماتیدل
۱۹۲.....	[۲۰۱۶] د ښکر لگولو کراہت
۱۹۳.....	[۲۰۱۷] ابن عمر ؓ او په روژه کښي ښکر لگول
۱۹۳.....	[۲۰۱۸] د لیاری په تیریدو سرہ د روزی نہ ماتیدل
۱۹۵.....	د مسافر روژه
۱۹۵.....	الفصل الأول.....
۱۹۵.....	[۲۰۱۹] بہ سفر کښي د صوم او افطار حکم
۱۹۶.....	[۲۰۲۰] بہ رمضان کښي په مفطر او صائم باندې عدم اعتراض
۱۹۷.....	[۲۰۲۱] د مشقت په وجه په سفر کښي د افطار افضلیت
۱۹۸.....	[۲۰۲۲] په صائینو د مفطروینو سبقت
۱۹۸.....	[۲۰۲۳] په جهادی سفر کښي روژه نه نیول
۱۹۹.....	الفصل الثانی.....
۱۹۹.....	[۲۰۲۵] بعضی کسانو ته د افطار رحصت
۲۰۰.....	[۲۰۲۶] د عدم مشقت په صورت کښي په سفر کښي د روزی ساتلو افضلیت
۲۰۱.....	الفصل الثالث.....
۲۰۱.....	[۲۰۲۷] د مشقت په صورت کښي د عدم افطار گناه

۲۰۲.....	[۲۰۲۸] د سفر د مفرط او د حضر د صائم برابری.....
۲۰۲.....	[۲۰۲۹] د سفر په عامو حالاتو کېنې د افطار افضلیت.....
۲۰۳.....	د قضا روژې بیان.....
۲۰۴.....	الفصل الأول.....
۲۰۴.....	[۲۰۳۰] د عائشې صدیقې <small>رضی اللہ تعالیٰ عنہا</small> په شعبان کېنې د قضاء شوو روژو قضاء راوړل.....
۲۰۵.....	[۲۰۳۱] د ښځې دپاره د خاوند د اجازت څخه بغیر د نفلی روژې نیولو عدم جواز.....
۲۰۵.....	[۲۰۳۲] په حائضه باندې د روژې د قضاء وجوب.....
۲۰۶.....	[۲۰۳۳] د مری د طرفه د روژې نیولو حکم.....
۲۰۸.....	الفصل الثاني.....
۲۰۸.....	[۲۰۳۴] د مری دپاره د رمضان د روژو کفارې ورکولو جواز.....
۲۰۹.....	الفصل الثالث.....
۲۰۹.....	[۲۰۳۵] د بل ژوندی دپاره د روژې نیولو او مونځ کولو عدم جواز.....
۲۱۰.....	د نفلی روژې بیان.....
۲۱۰.....	الفصل الأول.....
۲۱۰.....	[۲۰۳۶] په نفلی روژو کېنې د نبی علیه السلام معمول.....
۲۱۲.....	[۲۰۳۷] د نبی <small>صلی اللہ تعالیٰ علیه وسلم</small> د رمضان څخه علاوه د ټولې میاشتې روژې نیولو عدم ثبوت.....
۲۱۲.....	[۲۰۳۸] د شعبان د آخري ورځو روژې.....
۲۱۳.....	[۲۰۳۹] په محرم کې د نفلی روژو فضیلت.....
۲۱۴.....	[۲۰۴۰] د عاشورې د ورځې د روژې فضیلت.....
۲۱۵.....	[۲۰۴۱] د محرم په نهمه اولسمه ورځ د روژې نیولو فضیلت.....
۲۱۶.....	[۲۰۴۲] د عرفې د ورځې روژه.....
۲۱۶.....	[۲۰۴۳] د ذوالحجې په اوله عشره کېنې روژې نیول.....
۲۱۷.....	[۲۰۴۴] یوه روژه او یوه ورځ افطار.....
۲۲۰.....	[۲۰۴۵] د پیر د ورځې د روژې فضیلت.....
۲۲۰.....	[۲۰۴۶] هره میاشت کېنې درې ورځې روژه ساتل.....
۲۲۱.....	[۲۰۴۷] د شوال شپږ روژې نیول.....
۲۲۲.....	[۲۰۴۸] په اخرونو او ایام تشریق کېنې د روژې نیولو ممانعت.....
۲۲۳.....	[۲۰۴۹] د اخرونو په ورځ د روژې نیولو ممانعت.....
۲۲۴.....	[۲۰۵۰] ایام تشریق او خوراک ځکاګ.....

۲۲۴.....	[۲۰۵۱] د نفلی روژو دپاره د جمعی د ورځې د تخصیص حکم.....
۲۲۵.....	[۲۰۵۲] د جمعی په ورځ روژه نیول.....
۲۲۷.....	[۲۰۵۳] د جهادیه سفر کښې د روژې ساتلو حکم.....
۲۲۸.....	[۲۰۵۴] په اعمالو کښې اعتدال اختیارول.....
۲۲۹.....	الفصل الثانی.....
۲۲۹.....	[۲۰۵۵] د دوشنبې او زیارت د ورځې د روژو فضیلت.....
۲۳۰.....	[۲۰۵۶] د نبی علیه السلام خونې روژې.....
۲۳۰.....	[۲۰۵۷] د ایام البیض روژې.....
۲۳۱.....	[۲۰۵۸] د جمعی په ورځ د نفلی روژې ساتلو جواز.....
۲۳۱.....	[۲۰۵۹] د هفتې او میاشتې په مختلفو ورځو کښې د روژو نیولو مسنونیت.....
۲۳۲.....	[۲۰۶۰] د نفلی روژو ابتداء د دوشنبې یا د زیارت د ورځې څخه.....
۲۳۲.....	[۲۰۶۱] د کمزورنۍ د ویرې د صوم الدهر نیولو ممانعت.....
۲۳۴.....	[۲۰۶۲] په عرفات کښې د روژې نیولو کراهت.....
۲۳۴.....	[۲۰۶۳] د خیالی ورځ د روژې دپاره د خاص کولو ممانعت.....
۲۳۵.....	[۲۰۶۴] د الله ﷻ په لار کښې د یوې ورځې روژې نیولو فضلت.....
۲۳۲.....	[۲۰۶۵] په ژمی کښې د روژې نیولو غنیمت.....
۲۳۷.....	الفصل الثالث.....
۲۳۷.....	[۲۰۶۷] د عاشورې د ورځې د روژې پس منظر.....
۲۳۸.....	[۲۰۶۸] د شنبه او یک شنبه په ورځ د روژې نیولو مسنونیت.....
۲۳۸.....	[۲۰۶۹] د رمضان نه وړاندې د عاشورې د روژې تاکید.....
۲۳۹.....	[۲۰۷۰] سنت مؤکده روژې.....
۲۴۰.....	[۲۰۷۱] د ایام بیض روژې.....
۲۴۰.....	[۲۰۷۲] روژه او د بدن زکات.....
۲۴۱.....	[۲۰۷۳] د گل او زیارت (دوشنبه او جمعرات) د روژې فضیلت.....
۲۴۲.....	[۲۰۷۴] د الله تعالی د خوشحالولو دپاره نفلی روژې نیول.....
۲۴۳.....	نفلی روژه ماتول.....
۲۴۳.....	الفصل الأول.....
۲۴۳.....	[۲۰۷۵] په ورځ کښې د نفلی روژې د نیت کولو صحت.....
۲۴۴.....	[۲۰۷۶] بلاعذر د نفلی روژې نه ماتول.....

۲۴۵.....	[۲۰۷۷] اد روژہ دار او غیر روژہ دارد پاره د دعوت پہ قبلولو کنبی حکم.....
۲۴۶.....	الفصل الثانی.....
۲۴۶.....	[۲۰۷۸] اد نفلی روژې په فساد باندې عدم قضا.....
۲۴۸.....	[۲۰۷۹] ا په نفلی روژې ماتولو باندې وجوب قضا.....
۲۴۹.....	[۲۰۸۱] اد روژہ دار په حضور کنبی په خوراک کولو ثواب ملاویدل.....
۲۴۹.....	الفصل الثالث.....
۲۴۹.....	[۲۰۸۲] اد روژې دار د اندامونو تسبیح وئیل.....
۲۵۰.....	ذیلۃ القدر بیان.....
۲۵۲.....	الفصل الأول.....
۲۵۲.....	[۲۰۸۳] ا په آخری عشره کنبی د شب قدر وجود.....
۲۵۳.....	[۲۰۸۴] ا په اوویشتمه شپه کنبی د شب قدر وجود.....
۲۵۳.....	[۲۰۸۵] اد لیلة القدر مو ندلو د پاره د رمضان آخری عشره.....
۲۵۴.....	[۲۰۸۶] اد نبی علیه السلام په خوب کنبی شب قدر لیدل.....
۲۵۶.....	[۲۰۸۸] اد شب قدر یوه علامه.....
۲۵۷.....	[۲۰۸۹] اد رمضان په آخری عشره کنبی په عبادت کنبی مجاهده کول.....
۲۵۸.....	[۲۰۹۰] ا په آخری عشره کنبی د نبی علیه السلام معمول.....
۲۵۹.....	الفصل الثانی.....
۲۵۹.....	[۲۰۹۱] اد لیلة القدر دعا.....
۲۶۰.....	[۲۰۹۲] اد شب قدر شپي.....
۲۶۰.....	[۲۰۹۳] ا شب قدر په رمضان کي راخي.....
۲۶۱.....	[۲۰۹۴] ادرویشتمه شپه د شب قدر ده.....
۲۶۲.....	الفصل الثالث.....
۲۶۲.....	[۲۰۹۵] ا رسول الله ﷺ ته د شب قدر علم اوبیا هیریدل.....
۲۶۳.....	[۲۰۹۶] اد شب قدر فضیلت.....
۲۶۵.....	د اعتکاف بیان.....
۲۶۶.....	الفصل الأول.....
۲۶۶.....	[۲۰۹۷] اد بنخو دپاره په کورنو کنبی د اعتکاف جواز.....
۲۶۷.....	[۲۰۹۸] ا په رمضان کنبی د خیر په کارونو کنبی اضافه کول.....
۲۶۷.....	[۲۰۹۹] ا په رمضان کنبی د رسول الله ﷺ او د حضرت جبرائیل علیه السلام د قرآن دور ...

۲۲۸.....	[۲۱۰۰] اد انسانی ضرورت دپاره د معتكف د جمات څخه د وتلو جواز.....
۲۷۰.....	[۲۱۰۱] اد جاهليت په حالت كښې منلې شوی نذر حكم.....
۲۷۲.....	الفصل الثاني.....
۲۷۲.....	[۲۱۰۲] اد اعتكاف قضا راوړل.....
۲۷۳.....	[۲۱۰۴] اعتكاف كښې د كيناستو وخت.....
۲۷۴.....	[۲۱۰۵] اد اعتكاف په حالت كښې د بيمار تپوس.....
۲۷۵.....	[۲۱۰۶] اد اعتكاف منهيات.....
۲۷۲.....	الفصل الثالث.....
۲۷۲.....	[۲۱۰۷] په مسجد نبوی كښې د نبی عليه اسلام معتكف.....
۲۷۷.....	[۲۱۰۸] معتكف ته د خارجي نيكو اعمالو ثواب ملاویدل.....
۲۲.....	[۸] كتاب فضائل القرآن.....
۲۷۸.....	د قرآن كريم فضائل.....
۲۸۱.....	الفصل الاول.....
۲۸۱.....	[۲۱۰۹] د قرآن د تعليم او تعلم خيريت.....
۲۸۲.....	[۲۱۱۰] د قرآن د يو آيت د قيمتي اوښي څخه افضليت.....
۲۸۳.....	[۲۱۱۱] د درې آياتونو د درې قيمتي اوښي څخه افضليت.....
۲۸۴.....	[۲۱۱۲] د قرآن پاك د ماهر فضيلت.....
۲۸۵.....	[۲۱۱۳] دوه قسمه خلق د پسخيدو قابل.....
۲۸۶.....	[۲۱۱۴] د قرآن ويونكي اونه ويونكي مثال.....
۲۸۷.....	[۲۱۱۵] د قومونو په ترقی او بربادۍ كښې د قرآن كردار.....
۲۸۸.....	[۲۱۱۶] د قرآن پاك تلاوت سره د سكينه نازلیدل.....
۲۹۰.....	[۲۱۱۷] د قرآن تلاوت او د رحمت نزول.....
۲۹۱.....	[۲۱۱۸] د سورت فاتحي اهميت او فضيلت.....
۲۹۳.....	[۲۱۱۹] د سورت بقره فضيلت.....
۲۹۴.....	[۲۱۲۰] د سورت بقره او آل عمران شفاعت.....
۲۹۵.....	[۲۱۲۱] د قرآن پاك خپلو ونيونكو دپاره شفاعت.....
۲۹۶.....	[۲۱۲۲] د قرآن د ټولو څخه عظيم آيت.....
۲۹۸.....	[۲۱۲۳] اد آية الكرسي عظمت او د حضرت ابوهريره <small>رضي الله عنه</small> او ابليس واقعه.....
۳۰۰.....	[۲۱۲۴] د سورت فاتحه او امن الرسول فضيلت.....

۳۰۱.....	[۲۱۲۵] د سورة بقرہ د آخری آیاتونو فضیلت.....
۳۰۲.....	[۲۱۲۶] د سورة کہف د اولو لسو آیتونہ یادلو اثر.....
۳۰۳.....	[۲۱۲۷] د سورت اخلاص فضیلت.....
۳۰۴.....	[۲۱۲۹] د سورت قل هو فضیلت.....
۳۰۵.....	[۲۱۳۰] د سورة اخلاص محبت جنت تہ د داخلیدو ذریعہ.....
۳۰۶.....	[۲۱۳۱] پہ معوذتین د دم کولو طریقہ.....
۳۰۷.....	[۲۱۳۲] د شبہی سورة اخلاص او معوذتین پہ بدن باندی چف کول.....
۳۰۸.....	الفصل الثانی.....
۳۰۸.....	[۲۱۳۳] پہ قیامت کنبی د عرش لاندی دري اهم خیزونہ.....
۳۰۹.....	[۲۱۳۴] د حافظ قرآن پہ جنت کنبی پہ درجو ختل.....
۳۰۹.....	[۲۱۳۵] د قرآن خخہ د خالی زہہ مثال.....
۳۱۰.....	[۲۱۳۶] پہ قرانی کنبی د مشغولہ کس تول ضروریات پورہ کیدل.....
۳۱۱.....	[۲۱۳۷] د قرآن د ہر حرف پہ عوض باندی لس نیکنی.....
۳۱۱.....	[۲۱۳۸] قرآن کریم د ہدایت سرچشمہ.....
۳۱۵.....	[۲۱۳۹] د حافظ قرآن موریلار تہ بہ تاج ورپہ سرکولې شی.....
۳۱۶.....	[۲۱۴۰] د حافظ قرآن د جہنم خخہ حفاظت.....
۳۱۶.....	[۲۱۴۱] حافظ قرآن او د لسو خیلوانو شفاعت.....
۳۱۷.....	[۲۱۴۲] د سورة فاتحہ عدم مثال.....
۳۱۸.....	[۲۱۴۳] د مشکو او عنبرو دیری سرہ د حافظ قرآن تشبیہ.....
۳۱۹.....	[۲۱۴۴] د آیت الکرسی او د سورة مومن د ابتدائی آیتونو برکت.....
۳۲۰.....	[۲۱۴۵] دودہ ذرہ کالہ وړاندی پہ لوح محفوظ کنبی د قرآن لیکل.....
۳۲۰.....	[۲۱۴۶] د سورة کہف د دریو آیاتونو برکت.....
۳۲۱.....	[۲۱۴۷] سورت یاسین او د قرآن زہہ.....
۳۲۲.....	[۲۱۴۸] د سورة طہ او یس عظمت.....
۳۲۳.....	[۲۱۴۹] د حم د خان فضیلت.....
۳۲۳.....	[۲۱۵۰] د جمعی پہ شبہ د خم الدخان لوستلو فضیلت.....
۳۲۴.....	[۲۱۵۱] د مسجات فضیلت.....
۳۲۴.....	[۲۱۵۳] د سورة ملک خیل تالی لره شفاعت.....
۳۲۵.....	[۲۱۵۴] پہ قبر کنبی د سورة ملک لوستل.....
۳۲۶.....	[۲۱۵۵] د اودہ کیدو خخہ وړاندی د سورة ملک لوستل.....

- ۲۱۵۶] دسورت زلزال، اخلاص او الکافرون فضیلت ۳۲۷
- ۲۱۵۷] دسورة حشر په دریو آیاتونو لوستلو د اویا زړه فرښتې دعا کول ۳۲۸
- ۲۱۵۸] هره ورځ دوه سوه ځل د سورة اخلاص وښلو اثر ۳۲۹
- ۲۱۵۹] داوده کیدو څخه وړاندې د سورة اخلاص دلو ستلو په برکت جنت ته داخلیدل ۳۲۹
- ۲۱۶۰] د قل هو الله په وجه د جنت وجوب ۳۳۰
- ۲۱۶۱] د قل یا ایها الکفرون فضیلت ۳۳۰
- ۲۱۶۲] د خطري په وخت د معوذتین لوستل ۳۳۱
- ۲۱۶۳] سورة اخلاص او معوذتین د هر آفت څخه حفاظت ۳۳۲
- ۲۱۶۴] د سورة فلق د لوستلو فضیلت ۳۳۲
- الفصل الثالث ۳۳۳
- ۲۱۶۵] د قرآن د پیروي کولو حکم ۳۳۳
- ۲۱۶۶] د ذکرانو په خپل مینځ کښې په یو بل باندې بهتری ۳۳۴
- ۲۱۶۷] د زباني تلاوت څخه په قرآن کښې د تلاوت افضلیت ۳۳۵
- ۲۱۶۸] په قرآن سره د زنگ شوو زړونو علاج ۳۳۶
- ۲۱۶۹] د قرآن پاک د ټولو څخه عظیم آیت ۳۳۶
- ۲۱۷۰] د هرې بیماری شفا او سورت فاتحه ۳۳۷
- ۲۱۷۱] د آل عمران د آخری آیاتونو فضیلت او برکت ۳۳۸
- ۲۱۷۲] د جمعی په ورځ د آل عمران لوستلو او د فرشتو دعا ۳۳۸
- ۲۱۷۳] د سورة بقره د آخری آیاتونو ښخوته تعلیم ورکول ۳۳۹
- ۲۱۷۴] د جمعی په ورځ د سورة هود لوستلو حکم ۳۳۹
- ۲۱۷۵] د جمعی په ورځ د سورت کهف لوستلو فضیلت ۳۳۹
- ۲۱۷۶] د سورة آل عمران تنزیل خپل لوستونکی دپاره شفاعت ۳۴۰
- ۲۱۷۷] د سورت یاسین لوستلو فضیلت ۳۴۲
- ۲۱۷۸] اقرب المرگ ته سورة یس وښل ۳۴۲
- ۲۱۷۹] د قرآن لوړ والي او سورة بقره ۳۴۳
- ۲۱۸۰] د قرآن زینت سورت رحمن ۳۴۴
- ۲۱۸۱] د فقیري څخه د حفاظت دپاره هره شپه د سورت واقعه لوستل ۳۴۵
- ۲۱۸۲] د نبی علیه السلام سورة اعلى محبت ۳۴۵
- ۲۱۸۳] د سورت زلزال فضیلت ۳۴۶
- ۲۱۸۴] د سورة نکاتر فضیلت ۳۴۷

۳۴۷	سورت اخلاص لس خل لوستلو باندې يو محل ملا ويدل
۳۴۸	۲۱۸۲] د شپې د قرآن پاک د تلاوت مختلف مراتب
۳۵۰	د قرآن پاک لوستل او پیل ته خوند او ذلالت آداب
۳۵۰	الفصل الاول
۳۵۰	۲۱۸۷] د قرآن پاک د یاد ساتلو تاکید
۳۵۱	۲۱۸۸] ما څخه قرآن هیر شو د دې قول ممانعت
۳۵۲	۲۱۸۹] د صاحب قرآن مثال
۳۵۲	۲۱۹۰] د قرآن په تلاوت کېنې زړه لگول
۳۵۳	۲۱۹۱] د نبی علیه السلام د قرات انداز
۳۵۴	۲۱۹۲] په خوش آوازی سره قرآن لوستلو ته د الله تعالی غوږ کېښودل
۳۵۵	۲۱۹۳] الله تعالی ته خوښ آواز
۳۵۵	۲۱۹۴] د لویې په انداز سره د قرآن لوستلو ممانعت
۳۵۶	۲۱۹۵] د نبی علیه السلام د صحابی څخه قرآن اوریدل
۳۵۷	۲۱۹۶] حضرت ابی بن کعب <small>رضی الله عنه</small> ته د قرآن اورولو حکم
۳۵۸	۲۱۹۷] دار الحرب ته د قرآن اورولو ممانعت
۳۵۹	الفصل الثاني
۳۵۹	۲۱۹۸] مهاجرینو غریبانانو ته زیرې
۳۶۱	۲۱۹۹] په خوب آواز سره د قرآن د لوستلو حکم
۳۶۱	۲۲۰۰] د قرآن پاک هیرونکی دپاره وعید
۳۶۲	۲۲۰۱] د درې ورځو څخه په کم وخت کېنې د قرآن پاک د ختمولو مسئله
۳۶۴	۲۲۰۲] د مجاهر بالقرآن او مسر بالقرآن مثال
۳۶۴	۲۲۰۳] د قرآن محرماتو څخه د خان نه ساتونکی دپاره وعید
۳۶۶	۲۲۰۴] قرآن پاک واضحه لوستل
۳۶۷	۲۲۰۵] د نبی کریم <small>صلی الله علیه و آله</small> د قرات انداز
۳۶۷	الفصل الثالث
۳۶۷	۲۲۰۶] په قرآن باندې د عمل نه کولو وعید
۳۶۹	۲۲۰۷] د عربو په لهجو سره د قرآن لوستلو حکم
۳۷۰	۲۲۰۸] قرآن په ترتیل سره د وینلو حکم
۳۷۰	۲۲۰۹] د قرآن په تلاوت کېنې د ویرې اثر ښکاره کیدو فضیلت

۳۷۱ [۲۲۱۰] د قرآن د عام کولو حکم
۳۷۳ د قرآن د قرائتونو او د جمع القرآن بیان
۳۷۳ الْفَصْلُ الْأَوَّلُ
۳۷۳ [۲۲۱۱] د قرآن کریم په اووه لهجو باندې نازلیدل
۳۷۵ [۲۲۱۲] د الله تعالی په کتاب د مخالفت کولو ممانعت
۳۷۸ [۲۲۱۴] د حلال او حرام سره د اووه لغاتو عدم تعلق
۳۷۹ الْفَصْلُ الثَّانِي
۳۷۹ [۲۲۱۵] په اووه لغاتو د قرآن د لوستلو اجازت
۳۸۰ [۲۲۱۶] د قرآن په ذریعه خیر غوښتل
۳۸۱ الْفَصْلُ الثَّالِثُ
۳۸۱ [۲۲۱۷] په قرآن باندې د دنیا گټلو وعید
۳۸۲ [۲۲۱۸] د دوو سورتونو په مینځ کښې د بسم الله حکمت
۳۸۳ [۲۲۱۹] د شرايو په څکلو د قرآن د تکذیب اطلاق
۳۸۴ [۲۲۲۰] د قرآن پاک تدوین او جمع
۳۸۸ [۲۲۲۱] په عهد عثمانی کښې د قرآن پاک تدوین
۳۹۲ [۲۲۲۲] د سورت توبه په شروع کښې د بسم الله عدم وجود
۳۹۵ [۹] [کِتَابُ الدَّعَوَاتِ]
۳۹۵ د دعاګانو بیان
۳۹۶ الْفَصْلُ الْأَوَّلُ
۳۹۶ [۲۲۲۳] د نبی کریم د شفاعت عظمت
۳۹۸ [۲۲۲۴] د خپرو نه د دعا جوړید خواست
۳۹۹ [۲۲۲۵] د دعا په قلیدو یقین ساتل پکاردی
۳۹۹ [۲۲۲۶] د دعا د قبولیت په یقین سره کول
۴۰۱ [۲۲۲۸] غائبانه دعا قلیدو ترغیب
۴۰۲ [۲۲۲۹] د خیرې کولو څخه ممانعت
۴۰۳ الْفَصْلُ الثَّانِي
۴۰۳ [۲۲۳۰] د عبادت نچور
۴۰۴ [۲۲۳۱] د عبادت څخه عبارت دی
۴۰۵ [۲۲۳۳] په دعا د تقدیر بدلیدو مطلب

۴۰۶.....	[۲۲۳۴] دعا هیئ کله عبث نه ده
۴۰۶.....	[۲۲۳۶] په هر حالت کښې د دعا افادیت
۴۰۷.....	[۲۲۳۷] د دعا په ذریعه د رزق فراخی
۴۰۸.....	[۲۲۳۸] نه غوښتل د الله د خفگان سبب
۴۰۸.....	[۲۲۳۹] دعافیت دعا غوښتل
۴۱۰.....	[۲۲۴۰] چه راحت کښې دعا د سختې د دعا قبلیدو ذریعه
۴۱۰.....	[۲۲۴۱] په دعا د غفلت د دعا نه قبلیدو سبب
۴۱۱.....	[۲۲۴۲] په الله لاس د دعا غوښتلو ممانعت
۴۱۲.....	[۲۲۴۴] د الله په دربار کښې د دعا نه قبلیدل نشته
۴۱۲.....	[۲۲۴۵] د دعا نه پس په مخ د لاسونو رانېکلو فضیلت
۴۱۳.....	[۲۲۴۶] د رسول الله ﷺ د دعا جامعیت
۴۱۴.....	[۲۲۴۷] دغائب د غائب دپاره د دعا افضلیت
۴۱۴.....	[۲۲۴۸] د نبی کریم صلی الله علیه وسلم حضرت عمر ته د دعا کولو درخواست
۴۱۵.....	[۲۲۴۹] د مظلوم د خیرو څخه ویره
۴۱۶.....	[۲۲۵۰] د درې کسانو د دعا قبلیدو خبر
۴۱۷.....	الْفصل الثالث
۴۱۷.....	[۲۲۵۱] د هر څیز سوال د الله څخه غوښتل
۴۱۸.....	[۲۲۵۳] په دعا کښې لاسونو تر څومره اوچتول دی
۴۱۸.....	[۲۲۵۴] په دعا کښې د اوږو پورې د گوتو پورته کول
۴۱۹.....	[۲۲۵۵] په دعا کښې په مخ باندې لاسونه رانېکل
۴۱۹.....	[۲۲۵۶] په دعا کښې د اوږو پورې لاسونه پورته کول
۴۲۰.....	[۲۲۵۷] اول ځان دې بیا جهان دې
۴۲۱.....	[۲۲۵۸] په دعا کښې د خپل ځان څخه شروع کول
۴۲۲.....	[۲۲۵۹] دعا نه ضائع کیږي
۴۲۲.....	[۲۲۶۰] د پنځو خلقو د دعا گانو قبولیت
۴۲۴.....	والله تعالى ذکره بیان
۴۲۲.....	الْفصل الأول
۴۲۲.....	[۲۲۶۱] په ذکر الله کښې د مشغولو خلقو فضیلت
۴۲۷.....	[۲۲۶۲] په نیکو کښې د ذاکرینو سبقت
۴۲۸.....	[۲۲۶۳] د الله تعالی ذکر کونکې سرې ژوندې دې اونه ذکر کونکې مردې

- ۴۲۸.....[۲۲۲۴] اللہ تعالیٰ سرہ متعلق بنہ گمان ساتل پکار دی
- ۴۲۹.....[۲۲۲۵] ذالہ تعالیٰ رحمت بہانہ لتوی
- ۴۳۰.....[۲۲۲۶] اولیاء اللہ سرہ لاس مہ اجوہ گنی ذالہ پہ غضب کنبی بہ راگیر شی
- ۴۳۴.....[۲۲۲۷] فرہبتی ذکر مجالس لتوی
- ۴۳۷.....[۲۲۲۸] پہ عبادت کنبی ذقبض او بسط کیفیت راخی
- ۴۴۰.....الفصل الثانی
- ۴۴۰.....[۲۲۲۹] ذالہ تعالیٰ ذکراہمیت
- ۴۴۱.....[۲۲۷۰] بہترین خلق
- ۴۴۲.....[۲۲۷۱] ذالہ تعالیٰ ذکر خلقی ذجت باغونہ دی
- ۴۴۳.....[۲۲۷۲] ذالہ تعالیٰ ذکر نہ خالی ناستہ ذخساری سبب دی
- ۴۴۳.....[۲۲۷۳] ذالہ تعالیٰ ذکر خخہ ذغافلہ مجلس مذمت
- ۴۴۴.....[۲۲۷۴] ہرہی فاندی کلام ذوبال سبب دی
- ۴۴۵.....[۲۲۷۵] ذدری قسمہ اعمالو فضیلت
- ۴۴۶.....[۲۲۷۶] زیاتہی خبری زہ سختوی
- ۴۴۶.....[۲۲۷۷] ذکر کونکپ زہ او شکر گزارہ زہ بہترینہ سرمایہ دہ
- ۴۴۷.....الفصل الثالث
- ۴۴۷.....[۲۲۷۸] اللہ تعالیٰ پہ ذاکرینوباندی فخرکوی
- ۴۴۹.....[۲۲۷۹] ہمیشہ دپارہ ذکر کولو نصحیت
- ۴۵۰.....[۲۲۸۰] ذقیامت پہ ورخ بہترین خلق
- ۴۵۱.....[۲۲۸۱] ذالہ تعالیٰ ذکر ذزہ محافظ دی
- ۴۵۱.....[۲۲۸۲] ذذکر اللہ مثال او عظیم فضیلت
- ۴۵۲.....[۲۲۸۳] ذذاکر دشنی ونی سرہ تشبیہ
- ۴۵۳.....[۲۲۸۴] ذعذاب خخہ پہ بچ کیدو کنبی ذ ذکر کردار
- ۴۵۳.....[۲۲۸۵] ذاکر سرہ ذاللہ تعالیٰ معیت
- ۴۵۴.....[۲۲۸۶] ذاللہ تعالیٰ پہ ذکر سرہ ذزرونو ذزنگ ختمیدل
- ۴۵۵.....[۱۰] کتابُ اَسماءِ اللہ تعالیٰ
- ۴۵۵.....ذاللہ تعالیٰ ذنومونو بارہ کنبی بیان
- ۴۵۶.....الفصل الاول
- ۴۵۶.....[۲۲۸۷] ذالہ تعالیٰ یوکم سل نومونہ یادولو فضیلت

۴۵۷.....	الفصل الثانی.....
۴۵۷.....	[۲۲۸۸] ذلله تعالى مبارك نومونه.....
۴۹۷.....	[۲۲۸۹] ذلله تعالى اسم اعظم.....
۴۹۸.....	[۲۲۹۰] په اسم اعظم سره د دعا کولو قبولیت.....
۵۰۱.....	[۲۲۹۱] په دوو سورتونو کښې د اسم اعظم وجود.....
۵۰۲.....	[۲۲۹۲] د یونس علیه السلام د دعا قبولیت.....
۵۰۲.....	الفصل الثالث.....
۵۰۲.....	[۲۲۹۳] د اسم اعظم تحقیق.....
۵۰۵.....	د تسبیحاتو ثواب.....
۵۰۵.....	الفصل الاول.....
۵۰۵.....	[۲۲۹۴] د ټولو نه غوره او محبوب کلمات.....
۵۰۶.....	[۲۲۹۵] الله تعالى ته د کائناتو څخه خوښه وظيفه.....
۵۰۷.....	[۲۲۹۶] سل ځله د سبحان الله ويحمد له لوستلو فضیلت.....
۵۰۷.....	[۲۲۹۷] صبا ما بنام سل ځله د لوستلو وظيفه.....
۵۰۸.....	[۲۲۹۸] دوه کلمې الله تعالى ته محبوب دي.....
۵۰۹.....	[۲۲۹۹] د زرو نیکووالا دعا.....
۵۱۰.....	[۲۳۰۰] د فرشتو دپاره منتخب شوي ذکر.....
۵۱۰.....	[۲۳۰۱] په دعا کښې د کیفیت اعتبار شته د کمیت نشته دي.....
۵۱۲.....	[۲۳۰۲] د شیطان نه د بچ کیدو آسانه طريقه.....
۵۱۳.....	[۲۳۰۳] د جنت خزانه حاصله کړنې.....
۵۱۴.....	الفصل الثاني.....
۵۱۴.....	[۲۳۰۴] په جنت کښې ونې اولگوونې.....
۵۱۵.....	[۲۳۰۵] هر صبا د الله تعالى د تسبیح و نیلو اعلان.....
۵۱۵.....	[۲۳۰۶] بهترین ذکر او بهترین دعا.....
۵۱۶.....	[۲۳۰۷] ذلله تعالى حمد د هغه شکر په ادا کول دي.....
۵۱۷.....	[۲۳۰۸] په سخته او راحت کښې د الله تعالى د حمد و نیلو فضیلت.....
۵۱۸.....	[۲۳۰۹] د موسی علیه السلام د الله په دربار کښې د مخصوص ذکر مطالبه.....
۵۱۹.....	[۲۳۱۰] د اور څخه د حفاظت وظيفه.....
۵۲۰.....	[۲۳۱۱] د تسبیح اړولو ثواب.....

۵۲۱.....	۲۳۱۲] د تسبیح تهلیل او تحمید او تکبیر عظیم ثواب.....
۵۲۳.....	۲۳۱۳] تسبیح و نیلو سره نیمه تله و کیدل.....
۵۲۳.....	۲۳۱۴] د کلمې طیبې په ورد سره د جنت دوازي پرانستیدل.....
۵۲۴.....	۲۳۱۵] د جنت په خالی زمکه کښې تسبیحات ونې دی.....
۵۲۵.....	۲۳۱۶] په گوتو باندې تسبیحات و نیل افضل دی.....
۵۲۲.....	الفصل الثالث.....
۵۲۲.....	۲۳۱۷] بهترین وظیفه.....
۵۲۷.....	۲۳۱۸] په ذکر سره د گناهونو رږیدل.....
۵۲۷.....	۲۳۱۹] د آفاتو نه د بچ کیدو وظیفه.....
۵۲۸.....	۲۳۲۰] لاحول ولاقوة د ۹۹ بیمار وشفاء.....
۵۲۸.....	۲۳۲۱] د عرش لاندې څخه نازلیدنکې ذکر.....
۵۲۹.....	۲۳۲۲] د سبحان الله عجیبه فضیلت.....
۵۳۰.....	د استغفار او توبه بیان.....
۵۳۱.....	الفصل الأول.....
۵۳۱.....	۲۳۲۳] د رسول الله ﷺ توبه او استغفار.....
۵۳۲.....	۲۳۲۴] د زړه خیرې لرې کولو د پاره استغفار کول پکار دی.....
۵۳۴.....	۲۳۲۵] د نبی علیه السلام روزانه سل ځله استغفار غوښتل.....
۵۳۴.....	۲۳۲۶] یو جامع حدیث.....
۵۳۷.....	۲۳۲۷] د اخلاص توبه رحمت راښکوسره راولی.....
۵۳۹.....	۲۳۲۸] د گناهکارانو وجود ضروری دي.....
۵۳۹.....	۲۳۲۹] الله تعالی د بنده د توبې په انتظار کښې.....
۵۴۰.....	۲۳۳۰] د گناه به اقرار سره د گناه معاف کیدل.....
۵۴۰.....	۲۳۳۱] د توبې حد.....
۵۴۱.....	۲۳۳۲] الله تعالی په توبه کولو سره دیر خوشحالیږي.....
۵۴۲.....	۲۳۳۳] الله تعالی بار بار توبه قبلوی.....
۵۴۳.....	۲۳۳۴] په یو مسلمان باندې د دوزخ حکم مه لگوئ.....
۵۴۳.....	۲۳۳۵] سید الاستغفار.....
۵۴۵.....	الفصل الثاني.....

۵۴۵.....	۲۳۳۲) دالله تعالیٰ غفاری...
۵۴۲.....	۲۳۳۸) دالله تعالیٰ د غفاریت یقین ساتلو فائده...
۵۴۷.....	۲۳۳۹) الله تعالیٰ د استغفار په وجه ډیر څه ورکوی...
۵۴۷.....	۲۳۴۰) په گناه باندې اصرار نه دی کول پکار...
۵۴۸.....	۲۳۴۱) د توبه کونکو فضیلت...
۵۴۹.....	۲۳۴۲) گناه کولو سره په زړه باندې تور داغ جوړیږي...
۵۵۰.....	۲۳۴۳) د توبې د قبلیدو آخری وخت (غرغره) د سامرني له راتلو نه مخکېنې دي...
۵۵۰.....	۲۳۴۴) دالله تعالیٰ دمغفرت وسعت...
۵۵۱.....	۲۳۴۵) د توبې دروازه...
۵۵۲.....	۲۳۴۶) د توبې د قبلیدو انقطاع...
۵۵۳.....	۲۳۴۷) په جاباندې د دوزخی حکم مه لگونی...
۵۵۴.....	۲۳۴۸) د ټولو گناهونو د مغفرت اعلان...
۵۵۵.....	۲۳۴۹) د انسان څخه د وړو گناهونو کیدل...
۵۵۲.....	۲۳۵۰) د بنده په چنگ چونک کولو سره د خدائي په خدایني کېنې فرق نه راځي...
۵۵۸.....	۲۳۵۱) د متقیانو دپاره د مغفرت وعده...
۵۵۹.....	۲۳۵۲) په یو مجلس کېنې سل ځله الله تعالیٰ ته توبه ویستل...
۵۵۹.....	۲۳۵۳) په استغفار سره د گناهونو معاف کیدل...
۵۶۰.....	الْفصل الثالث...
۵۶۰.....	۲۳۵۴) د خپلو مړو دپاره استغفار کول پکار دی...
۵۶۰.....	۲۳۵۵) مړې د ژوند د دعا په انتظار کېنې...
۵۶۱.....	۲۳۵۶) اړک وی هغه سړې د چا استغفار چه زیات وی...
۵۶۲.....	۲۳۵۷) د مؤمن دوه صفتونه...
۵۶۲.....	۲۳۵۸) فاسق سړې گناه د مج برابر هم نه گنري...
۵۶۴.....	۲۳۵۹) توبه کونکې گناهگار محبوب جوړیږي...
۵۶۵.....	۲۳۶۰) په توبه کولو سره هره گناه وینځلې کیږي...
۵۶۲.....	۲۳۶۱) د مشرک څخه علاوه مسلمان ته بځنه کیدل...
۵۶۷.....	۲۳۶۲) د غیر مشرک دپاره د مغفرت وعده...
Error! Bookmark not defined.....	۲۳۶۳) چاچه توبه او کره لکه جه هغه گناه نه ده کړې...
۵۶۸.....	دالله تعالیٰ د وسیع رحمت بیان...
۵۶۸.....	الْفصل الأول...

۲۳۲۴	دَاللہ تعالیٰ رحمت دفعہ پہ غضب باندی غالب دی	۵۲۸
۲۳۲۵	دَاللہ تعالیٰ د رحمت وسعت	۵۷۰
۲۳۲۷	دَاللہ تعالیٰ د رحمت لیدلو نتیجہ	۵۷۱
۲۳۲۸	پہ معمولی عمل سرہ د جنت او جہنم نزدیک	۵۷۲
۲۳۲۹	دَاللہ تعالیٰ مہربانی	۵۷۲
۲۳۷۰	دَاللہ تعالیٰ رحمت د مور د شفقت نہ زیات دی	۵۷۴
۲۳۷۱	د میانہ روی اختیارولو حکم	۵۷۵
۲۳۷۲	جنت تہ دا خلیل دَاللہ تعالیٰ پہ رحمت	۵۷۲
۲۳۷۳	د یوی نیکنی ثواب دیری درجی زیات دی	۵۷۲
۲۳۷۴	د نیکنی ارادی کولوسرہ ثواب ملاویری	۵۷۷
	الْفَضْلُ الثَّانِي	۵۷۹
۲۳۷۵	د بدئی نہ پس د نیکنی کونکی عجیبہ مثال	۵۷۹
۲۳۷۶	دَاللہ پہ ویرہ سرہ د دوو جنتونو وعدہ	۵۸۰
۲۳۷۷	دَاللہ تعالیٰ د رحمت یو مثال	۵۸۱
	الْفَضْلُ الثَّالِثُ	۵۸۲
۲۳۷۸	د یومورد حضور پاک نہ عجیبہ سوال	۵۸۲
۲۳۷۹	دَاللہ تعالیٰ خوشحالی غوشتونکی مقام	۵۸۴
۲۳۸۰	مسلمانان گناہگار ان نیکو کاران دَاللہ تعالیٰ د رحمت مستحق دی	۵۸۵
	سحر ماہنام لوستونکي دعا گاني	۵۸۲
	الْفَضْلُ الْأَوَّلُ	۵۸۷
۲۳۸۱	سحر ماہنام کنبی د حضور پاک دعا گاني	۵۸۷
۲۳۸۲	د اودہ کیدو د وخت دعا	۵۸۸
۲۳۸۴	بسترہ کنبی د اودہ کیدو پہ وخت مسنون عمل او دعا	۵۸۹
۲۳۸۵	خپل خان اللہ تعالیٰ تہ پہ حوالہ کولوسرہ اودہ کیرہ	۵۹۰
۲۳۸۶	د اودہ کیدو پہ وخت مسنون عمل	۵۹۱
۲۳۸۷	حضرت علی او فاطمہ تہ د تسبیحاتو خودل	۵۹۲
۲۳۸۸	هر مانخہ پسې د تسبیحاتو وئیلو تعلیم ورکول	۵۹۴

۵۹۴	الفصل الثانی.....
۵۹۴	[۲۳۸۹] د سحر او مابنام دعا گاني.....
۵۹۵	[۲۳۹۰] ابوهريره ته د صبا مابنام وظیفه ورکول.....
۵۹۵	[۲۳۹۱] د جسماني صحت دپاره عجيبه دعا.....
۵۹۷	[۲۳۹۲] د صبا مابنام بله مسنون وظیفه.....
۵۹۷	[۲۳۹۳] د نبی علیه السلام خپلې لور ته د صبا مابنام وظیفه ورکول.....
۵۹۸	[۲۳۹۴] د اورادو د کمی پوره کولو وظیفه.....
۵۹۹	[۲۳۹۵] د صبا مابنام په وظیفه د لسو گناهونو معاف کيدل.....
۵۹۹	[۲۳۹۶] يوه عجيبه دعا.....
۶۰۰	[۲۳۹۷] د سحر مابنام يو جامع دعا.....
۶۰۱	[۲۳۹۸] د ورځې د گناهونو معاف کيدو وظیفه.....
۶۰۲	[۲۳۹۹] د قيامت د ورځ دپاره دالله تعالی د راضی کولو وظیفه.....
۶۰۳	[۲۴۰۰] د اوده کيدو مسنون طريقه.....
۶۰۴	[۲۴۰۲] د اوده کيدو په وخت بله مسنون دعا.....
۶۰۴	[۲۴۰۳] د حضرت علی په روايت د اوده کيدو په وخت مسنون دعا.....
۶۰۵	[۲۴۰۴] د اوده کيدو په وخت کښې لس څله د استغفار ونيلو فضيلت.....
۶۰۶	[۲۴۰۵] د اوده کيدو په وخت د قرآن د يوسورت ونيلو ثواب.....
۶۰۶	[۲۴۰۶] کم عمل او زيات ثواب.....
۶۰۹	[۲۴۰۷] د ورځې او شپې شکر ادا کولو وظیفه.....
۶۱۰	[۲۴۰۸] داوده کيدو په وخت کښې جامع دعا.....
۶۱۱	[۲۴۰۹] د اوده کيدو په وخت کښې بله مسنون دعا.....
۶۱۲	[۲۴۱۰] دابن عمر په روايت سره د اوده کيدو مسنون دعا.....
۶۱۲	[۲۴۱۱] د بې خوابی دعا.....
۶۱۳	الفصل الثالث.....
۶۱۳	[۲۴۱۲] د ابن مالک په روايت د صبا مابنام مسنون دعا.....
۶۱۴	[۲۴۱۳] دابی بکره په روايت سره د صبا مابنام مسنون دعا.....
۶۱۵	[۲۴۱۴] د عبدالله بن ابی اوفی په روايت سره د صبا مابنام مسنون دعا.....

- ۱۲۴۱۵ | د عبد الرحمن بن ابی به روات سره د مسام مسنون دعا ۲۱۶
- د مختلف وختونو دعا کلامی ۲۱۸
- الفصل الأول ۲۱۹
- ۱۲۴۱۶ | د جماع به وخت کښې دعا ۲۱۹
- ۱۲۴۱۷ | د سخت غم به وخت کښې دعا ۲۲۱
- ۱۲۴۱۸ | د غصې کمولو برکب ۲۲۲
- ۱۲۴۱۹ | د جگر اذان ولې او د خړهین هین ولې؟ ۲۲۳
- ۱۲۴۲۰ | د سفر دعا ۲۲۴
- ۱۲۴۲۱ | به سفر کښې مسنون دعا ۲۲۶
- ۱۲۴۲۲ | به سفر کښې په یوځانې کښې د پراړ اچولو دعا ۲۲۶
- ۱۲۴۲۳ | د ماښام به وخت کښې د ضرری څیز څخه د حفاظت دعا ۲۲۸
- ۱۲۴۲۴ | به سفر کښې د صبا په وخت کښې مسنون دعا ۲۲۹
- ۱۲۴۲۵ | د حج عمرې یا جهاد نه د واپسني دعا ۲۲۹
- ۱۲۴۲۶ | به غزه خندق کښې مشرکانو ته خیرې کول ۲۳۱
- ۱۲۴۲۷ | د میلمه نه د دعا غوښتنه کول ۲۳۱
- الفصل الثاني ۲۳۲
- ۱۲۴۲۸ | د میاشتي لیدو د وخت دعا ۲۳۲
- ۱۲۴۲۹ | به مصیبت کښې راگیرسری ته په کتو سره لوستونکې دعا ۲۳۳
- ۱۲۴۳۱ | به بازار کښې لوستونکې دعا ۲۳۴
- ۱۲۴۳۲ | مصیبت راتلونو مخکښې صبر غواره ۲۳۵
- ۱۲۴۳۳ | د مجلس کفارو ۲۳۷
- ۱۲۴۳۴ | د سوریو دعا ۲۳۷
- ۱۲۴۳۵ | د رخصت کولو د وخت دعا ۲۳۹
- ۱۲۴۳۶ | د جهادی لښکر د رخصتولو په وخت کښې مسنون دعا ۲۴۰
- ۱۲۴۳۷ | مسافره په سفر باندې د تلو په وخت کښې دعا کول ۲۴۰
- ۱۲۴۳۸ | د سفر شروع کولو په وخت کښې مسافر ته مسنون دعا کول ۲۴۱
- ۱۲۴۳۹ | په سفر کښې د شبې د حضور پاک دعا ۲۴۲

۲۴۳.....	۱۲۴۴۰ د انس رضی اللہ پہ روایت سرہ مسنون دعا
۲۴۴.....	۱۲۴۴۱ د نبین د ویرې د وخت دعا
۲۴۵.....	۱۲۴۴۲ د کورنه د وتلو د وخت دعا
۲۴۶.....	۱۲۴۴۳ شیطان عاجز کونکې دعا
۲۴۸.....	۱۲۴۴۴ د کور کښې د داخلیدو د وخت دعا
۲۴۸.....	۱۲۴۴۵ د ناوې اوزلمې دپاره دعا
۲۴۹.....	۱۲۴۴۶ د شب زفاف خصوصی دعا
۲۵۰.....	۱۲۴۴۷ د غم لرې کولو دعا
۲۵۱.....	۱۲۴۴۸ د قرض د ادا کولو دعا
۲۵۲.....	۱۲۴۴۹ داسې دعا چه د غر برابر قرض به هم ختم شی
۲۵۴.....	الْقَصْلُ الثَّالِثُ
۲۵۴.....	۱۲۴۵۰ د مجلس د کفارہ دعا
۲۵۴.....	۱۲۴۵۱ د سپوږمۍ لیدلو په وخت کښې مسنون دعا
۲۵۶.....	۱۲۴۵۲ د سوچ او فکر لرې کولو دعا
۲۵۷.....	۱۲۴۵۳ په اوچت خاتې د ختلو او د هغې خڅه د کوزیدو دعا
۲۵۷.....	۱۲۴۵۴ د میدان جنگ دعا
۲۵۸.....	۱۲۴۵۵ د ویرې په وخت کښې مسنون دعا
۲۵۸.....	۱۲۴۵۶ د بازار کښې د حضور پاک دعا

فهرست اختلاف مذاهب

فصل	موضوع	صفحه
.....	دسخي او خاوند سر مل به د زکات به و کولو به حکم کښي مذاهب	۱۰۴
.....	د اتصال نواب به حکم کښي مذاهب	۱۱۹
.....	د مدفه شوي د انسراء به حکم کښي مذاهب	۱۲۴
.....	د اختلاف مطالع به اعتبار او عدم اعتبار کښي مذاهب	۱۲۹
.....	د اص د پاره د صوم الوصال به حکم کښي مذاهب	۱۲۳
.....	د تبییت نیت به حکم کښي مذاهب	۱۲۵
.....	به حجامه د روژي په ماتیدو کښي مذاهب	۱۷۹
.....	به هیره باندې د روژي په ماتیدو کښي مذاهب	۱۷۹
.....	د کفاري په سبب کښي مذاهب	۱۸۲
.....	د غریب څخه د غربت په وجه د کفاري په سقوط کښي مذاهب	۱۸۲
.....	د روژه دار د پاره د مسواک په استعمال کښي مذاهب	۱۸۶
.....	به دروزه دار د پاره د رنجو په استعمال کښي مذاهب	۱۸۷
.....	به ښکر لگولو سره د روژي په ماتیدو کښي مذاهب	۱۸۹
.....	د مری طرفه به زوړو نیولو کښي مذاهب	۲۰۷
.....	د عذر په وجه د نفلي روژي د ماتولو به حکم کښي مذاهب	۲۴۴
.....	د نفلي روژي په قضا کښي مذاهب	۲۴۷
.....	د جمعي د مانځه د پاره د معتکف په خروج کښي مذاهب	۲۲۹
.....	د نذر اعتکاف د پاره د روژي په شرطیت کښي مذاهب	۲۷۱
.....	د معتکف د پاره په اعتکاف کښي د کیناسنو په وخت کښي مذاهب	۲۷۳
.....	د اعتکاف د پاره د جامع مسجد په شرطیت کښي مذاهب	۲۷۵
.....	په مانځه کښي په اجابه الرسول د مونځ به بطلان کښي مذاهب	۲۹۲
.....	د دعا کولو او نه کولو په افضلیت کښي مذاهب	۳۹۵

[۵] بَابُ الْإِنْفَاقِ وَكَرَاهِيَةِ الْإِمْسَاكِ

ذَخِرْ مَكُولُوا وَكُنْجُوسٍ نَهْ مَكُولِيَانِ

خلاصه الباب ۱-

فیه تسعة وعشرون حديثاً مشتملة على مسألتين:

① الترغيب في الانفاق وفضيلته : ١، ٢، ٣، ٤، ٥، ٦، ٧، ٨، ٩، ١٠، ١١، ١٢، ١٧،

١٨، ١٩، ٢٠، ٢١، ٢٤، ٢٥، ٢٦، ٢٨، ٢٩-

② قباحة الإمساك والانفاق عند الموت : ٢، ٣، ٥، ٦، ٧، ٩، ١١، ١٣، ١٤، ١٥، ١٦،

٢٠، ٢١، ٢٤، ٢٥، ٢٦، ٢٨، ٢٩-

قال الله تعالى ﴿وَأَنْفِقُوا مِمَّا رَزَقْنَاكُمْ مِنْ قَبْلِ أَنْ يَأْتِيَ أَحَدَكُمُ الْمَوْتُ فَيَعْلَمَ رَبُّهُ لَوْلَا نُفِقْتُمْ إِلَىٰ

أَهْلِ قُرْبَىٰ قَرِيبًا مِمَّا صَدَقَ وَأَكُنْ مِنَ الصَّالِحِينَ ۝﴾ (سورة منافقون الآية ١٠)

په وسعت اوتنگې کښې ه نورو مسلمانانو خيال ساتل ۱- اسلام انسان ته اعلى اخلاق وربنانى اوهر مسلمان دا وچت معيار انسان جوړول غواړي. هم د دغه اخلاق حميده نه دادي چه يو آسوده حال انسان ذبل مفلوک الحال انسان سره همدردى او امداد اوکړي او د وسعت اوراحت په وخت خپل په مصيبت کښې راگير رونه هيرنه کړي د اسراف نه خان ساتلوسره په حق لار کښې د انصاف لمن د لاس نه خلاصه نه کړي نه چه داسې کنجوس جوړشي چه خلق دهغه نه نفرت کول شروع کړي. اونه دې دومره فضول خرچه جوړپړي چه خالق دهغه نه ناراض شي

الْفَصْلُ الْأَوَّلُ

[۱۸۵۹] ذَنِى عَلَيْهِ السَّلَامُ مَالٌ سَرَهُ عَدَمُ مَعْبِتٍ

۱۸۵۹- (۱۱۱) عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ -صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ-: "«لَوْ كَانَ لِي مِثْلُ أَحَدٍ ذَهَبًا لَفَتَنِي أَنْ لَا يَمُرَّ عَلَيَّ ثَلَاثُ لَيَالٍ ۚ» وَعَنْدِي مِنْهُ شَيْءٌ لَا شَيْءَ أَزُصِّدُهُ لِدِينِي" «رَوَاهُ الْبُخَارِيُّ».

توجه ۱: ابوهريره ؓ راوي دي چې رسول الله ﷺ وفرمايل ؓ كه ما سره د احد د غره برابر هم سره زر وي ؓ نو زما به دا نه وه خوښه چې دري شپې تيري شي ؓ او هغه ټول سره زړيا د هغې څه حصه علاوه بقدر د ادانيگي قرض دي ما سره موجود وي (بخاري)
حل الفتان :- ①- فتني : ما خوشحالوى ، ②- ازصيده : اي : اخفطه واعده : چه محفوظ نې كړم اوتيار مې ساتلي وي (د قرض ادا كولو دپاره)

(۱) اخرجه البخارى فى كتاب الاجاره / باب اداء الدين (رقم- ۲۳۸۹) ومسلم فى كتاب الزكاة / باب تغليظ عقوبة من لا يزدي الزكاة (رقم) ۳۱ - (۹۹۱) وابن ماجه كتاب الزهد / باب فى المكثرين (رقم- ۶۱۳۲) واحمد فى السند ۲/ ۲۵۶

تسهيلات:

قوله: أَنْ لَا يَمْرُ عَلَى ثَلَاثَ لَيَالٍ وَعِنْدِي مِنْهُ شَيْءٌ:

وهدای تو هب: - په دې حديث پاك كښي حضرت رسول كريم ﷺ خپل امت ته د سخاوت د جذبي ترغيث وركړې دې كه دومره مال هم وې نو هغه به مې هم د دريو شپونو وړاندې وړاندې تقسيم كړې وې يعنې د صدقاتو دومره ترغيث دي

قوله: إِلَّا شَيْءٌ أَوْ صَدَقَةٌ لِذِي نَبٍ:

د حقوق العباد ادا كولو اهميت: - او په آخر د حديث كښي ئې او فرماييل چې هغه خيز به مې خان سره ايښودې وې چې هغې سره قرض ادا كړې شي ددې حديث مبارك څخه معلومه شوه چې خرج كول افضل دي او د زيات ضرورت نه علاوه مال جمع كول ښه عمل نه دي او ددې څخه معلومېږي چې دنورو حقوق ادا كول د صدقې نه افضل دي ليكن اكثر خلق صدقه او خيرات وركوي او دخپلې آسانتيا دپاره اوچت اوچت مكانات جوړوي خو دوي باندې چې د خلقو كوم حقوق وي دهغې خيال نه ساتي دا ډيره غلطه خبره ده او هم داشان صوفياء كرام كوم چې عارفان نه وي هغوي هم مجاهدي كوي رياضتونه كوي او ډير زيات طاعات او عبادتونه كوي ليكن په دوي باندې چې د خلقو كوم حقوق وي د هغې د ادا كولو خيال نه ساتي دا هم غلط دي (مرقاة ج ۴/ص ۱۸۴)

[۱۸۹۰] دسخي دپاره د فرښتو دعاوډب خيل دپاره بددعا

۱۸۹۰- (۲) [۲] وَعَنْهُ قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ -: «مَا مِنْ يَوْمٍ يُصْبِحُ الْعِبَادُ فِيهِ إِلَّا مَلَكَانِ يَنْزِلَانِ ۚ فَيَقُولُ أَحَدُهُمَا: اللَّهُمَّ أَعْطِ مُتَّقًا خَلْفًا ۖ [۳] وَيَقُولُ الْآخَرُ: اللَّهُمَّ أَعْطِ مُسِيئًا تَلَفًا ۚ» [۴]، مُتَّفَقٌ عَلَيْهِ.

توجه: ۱) ابوهريره روي دي چې رسول الله ﷺ وفرمايل ۲) هره ورځ د سحر په وخت كې دوه فرشتي راڅكه كيږي ۳) او په هغې كې يوه فرشته د سخې د پاره، دا دعا كوي چې اي الله ﷻ خرج كونكي ته بدل وركړي يعنې كوم سړي چې په جائز ځاي كې خپل مال خرج كوي هغه ته ډيره زياته بدله وركړي په دې طور چې يا خو په دنيا كې هغه ته د خرج كولو څخه ډير زيات مال وركړي يا په آخرت كې اجر او ثواب وركړي ۴) او دويمه فرشته د بخیل د پاره، بد دعا كوي چې اي الله ﷻ بخیل ته نقصان وركړي يعنې كوم سړي چې مال او دولت جمع كوي او په جائز ځاي كې يې نه خرج كوي بلكه بې محل او بې مصرف يې خرج كوي نو د هغه مال ضايع كړي، (بخاري مسلم)

(۱) اخرجه البخاري في كتاب الزكاة/باب قول الله تعالى: {فَمَا مِنْ أَطْعَمٍ وَانْفَقَ. وَصَدَقَ بِالْعَنَى. فَتَسِيرُهُ لِلْبَيْرَى. وَأَمَا مِنْ بَغْلٍ وَاسْتَفَى. وَكَذَبَ بِالْعَنَى. فَتَسِيرُهُ لِلْمَسْرَى} [الليل: ۶] «اللَّهُمَّ أَعْطِ مُتَّقًا خَلْفًا» (رقم- ۱۶۶۲) ومسلم في كتاب الزكاة/باب في المنفق والمسك (رقم) ۵۷ - (۱۰۹۰) واحمد في المسند: ۳۰۵/۲

حل الفتن: ① مُنْفَقٌ کسی من جمله فرجنده یعنی به صحیح طریقہ باندی گنلو سره رانی زاور له او په صحیح خانی کسې خرج کرل ② غُفَا اوی عوضالی الدنيا باندی الطری یعنی چه په دیا کسې هغه له ددی عوض ورکړی او آخرت کسې دهغې ثواب هغوی ته ورکړی ③ مُنْبِكٌ اوی خیره نمیره یعنی هغه کنجوس اوخیل د خپلې هرې ښیگرې نه خلق محروم سنی ④ تُفَا اوی هلاکنا له حسا ومعنی یعنی چه په ظهري توگه باندې د هغه مال هلاک کړی یا معنوی باطنی توگه باندې هلاک کړی چه په هغې کسې څه برکت پاتې نه شی

تسهيلات:

قوله: مُنْفَقٌ

دا د فریتو دعا او بددعا ده نوهر انسان له سوچ کول پکار دی چه په ښه غور سره سوچ وکړی چه هغه د کومې دعا مستحق جوړیږی په دې حدیث کسې د قرآن کریم دې آیت طرف ته اشاره ده (وَمَا أَكْفَرْهُم مِّن شَيْءٍ فَهُمْ يَخْلَفُوهُ) (سورة سبا ۳۹)
[۱۸۶۱] اذ سخاوت فانه

۸۸- (۳۱) (۳) وَعَنْ أَنَسٍ قَالَ قَالَ رَسُولُ اللَّهِ -صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ-: «أَنْفَقِي وَلَا تَحْمِسِي فَيَحْمِسَ اللَّهُ عَلَيْكِ وَلَا تُوعِي قَبْوَعِي اللَّهُ عَلَيْكِ» (۴) رَضِيَ مَا اسْتَطَعَتْ. «مُتَّفَقٌ عَلَيْهِ».

توجه: ① بی بی اسماء (رضی الله عنہا) وایې چې رسول الله (صلی الله علیه وسلم) فرماییل ② چیرته چې د مال خرج کولو سره الله (تعالی) راضی کیږي هلته خپل مال خرج کوه او دا شمیر مه کوه چې څومره خرج کړم او څه خرج کړم گڼی الله (تعالی) به هم ستا په باره کې شمیر کوي. الله (تعالی) به د دې په وجه ستا په مال کې برکت څتمولو سره ستا رزق کم کړي په دې طور چې هغه به د یو معدود او محدود شي په شان کړي یا دا چې الله (تعالی) به ستا د مال وزر په باره کې د قیامت په ورځ ستا سره محاسبه کوي ③ او کوم مال چې ستا د حاجت او ضرورت څخه زیات وي هغه د حاجتمندو څخه منع کولو سره مه اړده گڼی الله (تعالی) به ستا په حق کې خپل ژانده ورکړه او بخشش منع کړي ④ او دا چې ستا څخه چه څه هم کیدی شي د الله (تعالی) په لار کې خرج کوه بخاری مسلم.

حل الفتن: ① وَلَا تَحْمِسِي یعنی د الله تعالی په رضا کسې خرج کونی اوخیل خان سره د شمیر دپاره هېڅ پرېنږدی ② وَلَا تُوعِي. دا د باب افعال نه دې ابعاء د محفوظ کولو په معنی کسې دې چه یوخیز په یو لوبی کسې محفوظ کولو سره کیخودې شی ③ رَضِيَ: رضه قلیل ورکړې ته وانی یعنی څومره چه تانه کیدی شي خرج کونی که هغه معمولی څیز ولې نه وی

(۱) اخرجه البخاری فی کتاب الفقه وفضلهما والتحریر علیها باب هبة المرأة لغير زوجها وعنفها. إذا كان لها زوج فهو حائز. إذا لم تكن فغيره. فإذا كانت سبيحة لم يجر (رقم ۲۵۹۱) ومسلم فی کتاب الزکاة باب العت علی الإنفاق وكرامه (حذف) (رقم ۸۸) (۲) واحد فی المسند: ۳۵۱/۶

تسهيلات

قوله: وَلَا تُعْصِي:

هـ لا تعصی په معنی کښې دوه احتمالات:- ځکه چې دې سره به الله تعالی هم د شمیر معامله شروع کوی ددې لفظ دویم مطلب دادې چې خرج کولو سره شمیر مه کونی چې ما دومره خرج کړو مړې سره به تاسو خیال کونی چې ما ډیر خرج او کړو نوڅخه کولو نه به رامنع شې نو الله تعالی به خپله ورکړه منع کړی دا معنی د حدیث دواړو جملو دپاره زیات مناسب ده

قوله: وَلَا تُسَوِّی: یو حدیث کښې "توکی" الفاظ راغلی دی یعنی په یوه ته یلی کښې کیځودو سره په تسمه سره تر لوسره مه ایزدنی گنی الله تعالی به هم دغه شان او کړی دوست بلو جو د فقیر ته نه ورکولو نتیجه:- مطلب دا چې د وسعت مطابق مال د یو فقیر نه مه منع کونی گنی الله تعالی به په تاسو د نورې ورکړې دروازه بنده کړی

[۱۸۶۲] د انفاق په بدله کښې انفاق

۱۸۶۲- (۳) (۱) وَعَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ - [۲]: «قَالَ اللَّهُ - تَعَالَى - أَنْفَقَ يَا ابْنَ آدَمَ أَنْفَقْ عَلَيْكَ» "مُتَّفَقٌ عَلَيْهِ".

توجه: ابو هريره راي دي چې رسول الله ﷺ وفرمايل [۲] الله تعالی فرمايي چې اي د آدم اولاده د زما په لار کې خپل مال خرج کړه زه به په تاياندي خرج کوم (بخاري مسلم)

تسهيلات

قوله: أَنْفَقَ يَا ابْنَ آدَمَ أَنْفَقْ عَلَيْكَ:

هـ مذکوره جملې په مفهوم کښې دوه اقوال:- ① د الله ﷻ د ارشاد مطلب دادې چې اي اولاد آدم: ته په دنيا فاني مال زما په لار کښې خرج کړه زه به په آخرت کښې تاته اموال عاليه درکړم

② څه چې ماتاته درکړی دی په هغې کښې ته خلقو ته ورکړه چې زه په دنيا او عقيبي کښې تاته ددې څخه زيات درکړم دا دې آيت کریمه طرفته اشاره ده «وَمَا كُنْتُمْ مِنْ شَيْءٍ فَعُولِينَ» (تاسو چې څه هم د الله ﷻ رضا دپاره خرج کونی نو الله ﷻ به تاسو ته ددې بدله درکوی، [۱۸۶۲] د ضرورت څخه د زيات مال خرج کولو حکم

۱۸۶۳- (۵) (۱) وَعَنْ أَبِي أُمَامَةَ قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ - [۲]: «يَا ابْنَ آدَمَ إِنَّ تَبَذُّلَ الْفَضْلِ خَيْرٌ لَكَ [۳] وَإِنَّ تَحْبِثَ شَرْكَكَ [۴] وَلَا تَلَامُ عَلَى كَفَاكٍ [۵] وَأَبْدَأْ بِمَنْ تَعُولُ» "رَوَاهُ مُسْلِمٌ".

(۱) اخر جه البخاري في كتاب النفقات / باب فضل النفقة على الأهل (رقم: ۵۴۵۲) ومسلم في كتاب الزكاة / باب العت على النفقة وتبشير النفقة بالخلف (رقم: ۳۶ - ۹۹۳) واحمد في المسند ۲/ ۴۴۲

(۲) اخرجه مسلم في كتاب الزكاة / باب بيان أن اليد العليا خير من اليد السفلى. وأن اليد العليا هي النفقة وأن السفلى هي الأخذ (رقم: ۹۷ - ۱۰۳۶)

تو چمه: [۱] ابو امامه رضی اللہ عنہ راوي دي چي رسول الله ﷺ وفرمايل [۲] اي د آدم اولاده كوم مال چي ستا د حاجت او ضرورت خخه زيات وي هغه د الله ﷻ د رضا د پاره، خرج كول ستا د پاره په دنيا او آخرت كي، بهتر دي [۳] او د هغې نه خرج كول ا د الله ﷻ په نزد هم او د بنده گانو په نزد هم ستا د پاره بد دي [۴] او بقدر د كفایت مال باندې خه ملامتيا نشته [۵] او كوم مال چي ستا د حاجت خخه زائد وي د هغې د خرج كولو په سلسله كي د خپل اهل و عيال خخه شروع وكړه، مسلم.

حل الفات: ① تَذَلُّلٌ: دِإِتْقَانٌ به معنی کنیې دي. خرج كولو ته وانی ⑦ الْقَفْضُ: ای الزَّادَةُ: یعنی دخپل حاجت او ضرورت نه زیاتی مال ⑧ مُبِیْكُهُ: أي مُنْفَعُهُ: یعنی كه ته منع كوي اونه نهې خرج كوي ا د زیاتی مال، ⑨ وَلَا تُلَامُ: خه ملامتيا نشته دي ⑩ كَفَافٌ: یعنی د ژوند د بقا د پاره په قدر د حاجت په مال جمع كولو كې خه ملامتيا نشته دي ⑪ وَإِنْدًا: او ابتداء كوه، مخكې كوه، ⑫ تَقُولُ: أي یَحْتَرِمْ نَهْمُهُ: څوك چه ستا په كفالت كې دي.

تسهيلات:

قوله: وَلَا تُلَامُ عَلَى كَفَافٍ:

د ضرورت مطابق مال جمع كولو اجازت: - مطلب دا چه په اندازه د ژوند د بقا خه حصه د مال جمع كول منع نه دی په دي كې د اكل پكاردی چه دهرسری حالت جد او نود ټولو خلقو دخپل خپل احوال مطابق د ژوند د بقا مطابق په مال جمع كولو كې خه بدی نشته دي قوله: وَإِنْدًا يَمُرُّ تَوَلُّ:

په اتفاق كې دخپل اهل و عيال هغه شروع كول: - یعنی په خرج كولو كې هغه خلق مقدم ساتل پكاردی څوك چه د جابه كفالت كې وي لكه چه بنځه او بچی دی دا خبره ښه نه ده چه خپل بال بچ خو دي محتاج او فقير وي اوداسي په بل باندې خرجه كوی

[۱۸۶۴] ذكهنجوس او سخی مثال

۱۸۳۳- (۱) (۶) وَ عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ -: «مَثَلُ الْبَخِيلِ وَالْمُتَصَدِّقِ كَمَثَلِ رَجُلَيْنِ ① عَلَيْهِمَا جُنَّتَانِ مِنْ حَدِيدٍ ② قَدْ اضْطُرَّتْ أَبْدِيَهُمَا إِلَى لَبِيئِهِمَا وَتَرَاقِيَهُمَا، ③ فَجَعَلَ الْمُتَصَدِّقُ كُلَّمَا تَصَدَّقَ بِصَدَقَةٍ أَسَلَتْ عَنْهُ ④ وَجَعَلَ الْبَخِيلُ كُلَّمَا هَمَّ بِصَدَقَةٍ فَلَصَّتْ ⑤ وَأَعْدَتُ كُلَّ حَلَقَةٍ عِيَاكُنَا» ⑥ مُتَّفَقٌ عَلَيْهِ.

تو چمه: [۱] ابو هريره رضی اللہ عنہ راوي دي چي رسول الله ﷺ وفرمايل [۲] د بخیل او د صدقي وړكونكي مثال د داسې دوو سرو دي [۳] چي د هغوی په بدن د اوسپني زغري وي [۴] او د

(۱) اخرجه البخاري في كتاب الزكاة/باب مثل الصدق والبخیل (رقم- ۱۸۶۳) و مسلم في كتاب الزكاة/باب مثل السفق والبخیل (رقم- ۷۵ - (۱۰۲۱) و احمد في السند ۳۸۹/۱

هغه زغرو د تنگيدو په وجه د هغوی دواړو لاسونه د هغوی د سښو او دغاړې د هډوکو طرف ته انځني وي [۴] هر کله چې صدقه کونکي د صدقي ورکولو قصد کوي سو د هغه زغره خلاصه شي [۵] او هر کله چې بخیل د صدقي ورکولو قصد کوي سو د هغه د زغري حلقې نورې تنگې شي [۶] او په خپل ځای يوي بلې سره يو ځای شي انځري مسله

حل الفان:- ① التَّمَصُّقُ: صدقه ورکونکي. ② جُنَّتَانِ اُنِي وَفَاتَانِ: دوه زغري. ③ حَبَسَ: اوسپنه. ④ تَذَيُّبًا: د ټوټې جمع ده. سينه. ⑤ تَرَاهُنَا د تَرَاهُ جمع ده. د اوږې په سکنه و سښی په پورته هډوکي ته وائی ⑥ التَّطَلُّعُ: اُنِي: تَوَسَّعْتُ: فراخه شي. خلاصه شي. ⑦ هُمُ اُنِي قصد چه چه اراده او قصد کوی ⑧ قَلَّصْتُ: اُنِي: انقَصْتُ: يعنی تنگې شي او وزيږي ونځلي ⑨ خَفَّةٌ: کرښه ونه وني

تسهيلات: قوله: مَثَلُ الْبَيْلِ وَالْمَتَصِّقِ:

د سخي سړي مثال:- د دې حديث مطلب دادې چه سخي سړي کله دالله تعالی د رحمت دپاره مال خرچ کولو اراده کوی نو د الله تعالی توفيق او امداد هغه سره شامل حال کېږي نو د دې سړي سينه د صدقي دپاره کولايږي نو ښه صدقه کوی لکه چه هغه د کنجوسنی د زغري کرښې ماتې کړي او آزاديدو سره ښې صدقه اوکړه

د کنجوس سړي مثال:- د دې برعکس کنجوس سړي کله د صدقي کولو اراده کوی نو چونکه د هغه په زړه کښې رښتوني جذبه نه وي نو د صدقي اراده کولو سره د هغه سينه تنگه شي او د صدقي کولو نه ښې لاس راغونډيدلو سره منع شي په دې وجه هغه صدقه نه شي کولای لکه چه د کنجوسنی د زغري کرښې داسې ماتې نه کړي شي بلکه هغه کرښې نورې هم د هغه بدن پورې اوڅلي اودا سړي د صدقي کولو د نيکښي نه محروم پاتې شي

”جُنَّتَانِ“ دا تشبيه ده د دې مفرد ”جنة“ ده زغري ته وائی په جيم باندې صمه ده

[۱۸۶۵] د بخل مذمت او د دې څخه د ځان ساتلو تاکيد

۱۸۶۵- (۴) [۴] وَعَنْ جَابِرٍ قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ - [۵] «اتَّقُوا الظُّلْمَ فَإِنَّ الظُّلْمَ ظِلْمَاتٌ يَوْمَ الْقِيَامَةِ» [۶] وَاتَّقُوا الظُّلْمَ فَإِنَّ الظُّلْمَ أَهْلَكَ مَنْ كَانَ قَبْلَكُمْ» [۷] عَنَلَهُمْ عَلَى أَنْ سَفَكُوا دِمَاءَهُمْ وَاسْتَقْلَوْا أَهْلَاءَهُمْ» [۸] رَوَاهُ مُسْلِمٌ.

توجه: ① حضرت جابر رضي الله عنه راوي دي چې رسول الله ﷺ وفرمايل [۲] د ظلم څخه ځان ساتی ځکه چې د قيامت په ورځ به ظلم د تيارو په شکل کې وي چې په هغې کې ظالم حيران اسرگوما گرځي [۳] او د بخل څخه ځان ساتی ځکه چې بخل هغه خلق هلاک کړي دي کوم چې ستاسو څخه مخکې تير شوي دي [۴] د بخل په وجه هغوی خون ريزي وکړه او حرام يې حلال وگڼل (مسلم)

حل الفات: ① الفم: أي: الفل: بخل ته وانی ② تخلف: راپورته نی کرل. یعنی باعث شو په دوی باندې ③ غفلو: چه تونې کړی، خون ریزی او کړی ④ استقلوا: حلال نی او گټل، ⑤ غنا: بخل: حرام خیزونه مثلاً زنا کاري، او پردی مالونه خوړل وغیره

تسهيلات:

قوله: فَإِنَّ الظَّالِمَ ظَلَمَاتُ يَوْمَ الْقِيَامَةِ:

د ظلم تعريف: - ظلم په لغت کښې وضع الشې في غير محله ۱۱ ته وانی یعنی دخپل ځانې څخه بغير په بل محل کښې يو څيز استعمال کړې شی نو دا ظلم دې **د ظلم ډیر لکونه دي:** - ① گناه کول په خپل ځان باندې ظلم کول دې ② رسته دارانو يا قرض دارانو ته حق نه ورکول په هغوی باندې ظلم دې ③ چا ته تکليف ورکول په هغوی باندې ظلم دې

د قیامت په ورځ د ظلم کیدو په مفهوم کښې دوه اقوال: - ① دا حدیث پاک د ظلم ټولو قسمونو ته شامل دی او دا حدیث پاک په خپله ظاهري معنی باندې محمول دې چې ظالم دپاره به ظلم د قیامت په ورځ د تیرو په صورت کښې وی او په دې کښې به ظالم سروهلې بروهلې گړخی او دا ظلم به تیاره جوړه شی او د ظالم مخې له به راشی چې ددې په وجه به ظالم ته د نجات لار نه ملاوړې لکه څنگه چې د مؤمنانو یاره کښې دی (یعنی نورهمین ابدیه) ② ددې نه د قیامت د ورځې دهشت او تکلیفونه مراد دی یعنی یو ظلم به د قیامت په ورځ د ډیرو دهشتونو او سختو باعث وی **قوله:** وَأَتَوَالِ الشَّرَّ أَيْ: الظُّلْمَ:

د شح او بخل په تعريف کښې دوه اقوال: - ① شح هم د ظلم یو قسم دې شح وانی دغیر په مال کښې بخل کول او خپل مال ایسارولو ته بخل وانی

② بخل په مال کښت وی او شح په مال او غیر مال کښې هم وی **د شح ذکر کولو وجه:** - دلته صرف شح په دې وجه ذکر کړې شوې چې دا د ظلم په اقسامو کښې لونی قسم دې او ددې مفاسد هم ډیر دی او ددې نتیجه د دنیا محبت دې لقوله تعالی: وَمَنْ يُوَفِّقْ شَيْئًا فَلْيَكْثُرْ عَلَيْهِ فَلْيَكْثُرْ عَلَيْهِ الْمُلْكُوتُونَ ③، (مراقاة ج/۴ ص/۱۸۷،

[۱۸۶۶] د صدقې نه قبلولو زمانه

۱۸۱۱- (۸) (۱) وَعَنْ حَارِثَةَ بْنِ وَهْبٍ قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: - «تَصَدَّقُوا» «فَإِنَّهُ يَأْتِي عَلَيْكُمْ زَمَانٌ يَخْشَى الرَّجُلُ بَصْدَ قَبِيهِ فَلَا يَجِدُ مَنْ يَكْفُلُهَا» [۲] يَقُولُ الرَّجُلُ: لَوْ جِئْتُ بِالْأُمِّسِ لَقَبِلْتُهَا، [۳] فَأَمَّا

(۱) اخرجه البخاري في كتاب الزكاة/باب الصدقة قبل الزكاة (رقم) ۱۴۱۱ او مسلم كتاب الزكاة/باب الترغيب في الصدقة قبل ان لا يوجد من يقبلها (رقم) ۵۸ - (۱۰۱۱) والنسائي كتاب الزكاة/باب التعريض على الصدقة (رقم) ۲۵۵۵/۴ واحمد في المسند ۳۰۶/۴

الْيَوْمَ فَلَا حَاجَةَ لِي بِهَا» "مُتَّفَقٌ عَلَيْهِ."

ترجمه: [۶] حارثه ابن وهب رضي الله عنه راوي دي چي رسول الله ﷺ وفرمايل [۷] د الله ﷻ د رضا د باره خپل مال خرج كوي ځكه چي په انساني ژوند كې به يوه داسې زمانه هم راشي [۸] هر كله چي يو سري به د صدقي مال اخستو سره وځي خو داسې سري به پيدا نه كړي چي د هغه صدقه قبوله كړي [۹] بلكه هر سري به دا وايي كه د صدقي دا مال تا پرون راوړي وي نو ما به قبول كړي وي [۱۰] نن خوماته د دې حاجت او ضرورت نشته «بخاري مسلم»

حل اللغات: - ① الأُنس: أي: قُلْ ذَلِكَ: يعنى ددې نه مخكښ تيره ورځ

نهيلا ت:

قوله: تصدقوا:

په صدقه كولو كښي د صبا انتظار نه كول: - يعنى د الله تعالى شكر ادا كړه چه اوس صدقه اخستونكى خلق موجود دى بهترين مستحقين موجود دى په دوى كښي ته د الله تعالى خوشحالي په آسانۍ سره صدقه كولو كښي حاصلولې شي هغه وخت به څه كوي چه كله د صدقي كولو كوشش كوي ليكن موقع او محل به نه ملاوړي په خلقو كښي به څوك سري دا نه قبلوي ځكه چه دا ټول خلق به مالدار وي يا به نى زړه داسې بې پرواه وي چه د مال مينه به نى په زړونو كښي نه وي علماء ليكي چه دې نه د حضرت مهدي عليه السلام د ظهور د زمانې طرف ته اشاره ده

[۱۸۶۷] الفضله صدقه

۱۸۶۷- (۹) [۱۱] وَعَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ قَالَ: «قَالَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ: أَيُّ الصَّدَقَةِ أَكْثَرُ أَجْرًا؟ قَالَ: "أَنْ تُصَدَّقَ وَأَنْتَ ضَمِيمٌ شَمِيمٌ تَخْشَى الْفَقْرَ" وَتَأْمُلُ الْغِنَى وَلَا تُثْمِلُ حَتَّى إِذَا بَلَغْتَ الْخُلُقُومَ قُلْتَ يَفْلَانِ كَذَا وَيَفْلَانِ كَذَا وَكَذَا كَانَ يَفْلَانِ". مُتَّفَقٌ عَلَيْهِ.

ترجمه: [۱۲] ابو هريره رضي الله عنه وايي چي يو سري عرض وكړو چي يا رسول الله ﷺ د ثواب په اعتبار سره كومه صدقه لويه او افضله ده؟ حضور ﷺ وفرمايل چي «افضل صدقه هغه ده، چي ته د الله ﷻ په لار كې هغه وخت خپل مال خرج كړي هر كله چي ته تندرست او توانا يي د فقر او افلاس څخه يرېږي [۱۳] او د مال جمع كولو حرص لري [۱۴] او د دولت حاصلولو اميد لري (ياد لره)، د صدقه او خيرات په معامله كې، تاخير مه كوه تر دې چي ستا ساه حلق ته راشي [۱۵] نو بيا وايي چي دومره مال د فلاني د پاره دي او دومره د فلاني د پاره دي حالانكه فلاني هغه وخت د هغه مال پخپله مالك «وارث، جوړشوي وي «بخاري مسلم»

(۱) أخرجه البخاري في كتاب الزكاة/باب فضل صدقة الشحيح الصحيح (رقم- ۱۴۱۹) ومسلم في كتاب الزكاة/باب بيان أن أفضل الصدقة صدقة الشحيح (رقم- ۹۲ - ۱۰۳۲) والنسائي كتاب الزكاة/باب أي الصدقة أفضل (رقم- ۲۵۴۲) واحد في السند ۲۳۱/۲

حل الفات: - ① ضمیمہ بہ صحت، تدرست ② ضمیمہ بحبل، چہ مال خرج کول نہ غواری، ③ غشی نہ ویریدی، چہ مال خرج کولوسرہ بہ غریب شم دخلقو محتاج بہ شم، ④ تأمل باطلہ و تزجوا امید او طمع دی لرلہ، ⑤ ولا تمهل ائی ولا تفر الصدقة صدقہ ورکولو کنبی تاخیر مہ کوہ ⑥ اختلف خلق او مرئی نہ وائی یعنی چہ روح بہ وتلو کنبی مرئی نہ راشی او مرگ راشی

تسهيلات:

قوله: وَأَلَّتْ صِيْرَةُ شَيْعَةٍ:

دعمر پہ لعنة سرہہ صدقی کولو غورہ وخت، - یعنی ذ تولو نہ غورہ صدقہ هغه ده چہ تہ پہ داسی حال کنبی صدقہ او کړی چہ کلہ تہ صحت مند نی اوینہ بخیل ونی مطلب دا چہ دصحت مند سری ذ اوږد عمر امید وی او ذ عمر ذ اوږدوالی امید سرہہ سری پہ مال جمع کولوبندی نہ حرصناک کیری پہ داسی حالت کنبی خرج کول ذ ډیر ذ اجر سبب وی

قوله: - "وَتَشَى الْفَقْرَ" یعنی شیطان هروخت سری ذ فقر اواقه او محتاجی نہ ویرول کوی اونفس هم وسوسه اچوی پہ داسی حالت کنبی هم خرج کول ذ ډیرلونی اجر سبب دی دا جمله "خیر بعد خیر" هم کیدی شی اوداحال هم جوړیدی شی

قوله: "وَتَأْمَلُ الْفَقْرَ" میم باندی پینن دی ای تطعمه و ترجو، یعنی په زړه اوخن سرہہ مالدار جوړیدل او مالدار اوسیدل غواری پہ داسی حالت کنبی خرج کول ذ لونی اجر سبب دی

قوله: "وَلَا تَحْمِلْ" دا په ماقبل باندی عطف دی اومستقل کلام دی چہ صدقہ کول داسی دوستو کونی مہ چہ مرگ نیزدی راشی نو بیا تاسو تہ هوش راشی اوپه مرض وفات کنبی وصیتونه شروع کرنی اوس خوستا ذ میراث حق ستا مال سرہہ او ترلې شو اوس دا ونیل چہ دا مال ذ فلانکی اوفلانکی دی حالانکہ هغه خو هم ذ فلانکی دی

[۱۸۶۸] اذله تعالیٰ په لار کنبی د زیات خرج هکونکو حکامیابی

۱۸۶۸- (۱۰۱) "وَعَنْ أَبِي ذَرٍّ قَالَ: التَّيَّبْتُ إِلَى النَّبِيِّ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ - وَهُوَ جَالِسٌ فِي ظِلِّ الْكَعْبَةِ، [۱] فَلَمَّا رَأَى قَالَ: "هَؤُلَاءِ أَتُحِبُّونَ دَوْبَ الْكَعْبَةِ" [۲] فَقُلْتُ: فِذَاكَ أَبِي وَأُمِّي، مِنْ هُمْ؟ [۳] قَالَ: "هَؤُلَاءِ أَكْثَرُونَ أَمْوَالًا، لِأَنْ قَالَ هَكَذَا وَهَكَذَا [۴] مِنْ بَنِي بَدَيْهٍ وَمِنْ عُلَيْيَةٍ وَعَنْ عِمِّيْنٍ وَعَنْ يَحْيَايَةَ، وَقَلِيلٌ مَا هُمْ". مَتَّفِقٌ عَلَيْهِ.

ترجمہ: [۱] ابوذر رضی اللہ عنہ فرمایا چې یوخل زہ د نبی کریم ﷺ په خدمت کې هغه وخت ورسیدم

(۱) أخرجه البخاری فی کتاب الأیمان والنذور لباب: کیف كانت یسین النبی صلی اللہ علیہ وسلم (رقم-۶۶۳۸) وسلم فی کتاب الزکاة لباب تغلیظ عقوبہ من لا یدزی الزکاة (رقم) ۳۰ - (۹۹۰) والترمذی کتاب الزکاة عن رسول اللہ صلی اللہ علیہ وسلم لباب ما جاء عن رسول اللہ صلی اللہ علیہ وسلم فی منع الزکاة من التشدید (رقم-۶۱۷) والنسائی کتاب الزکاة لباب: التغلیظ فی حبس الزکاة (رقم-۲۴۸۰) واحد فی السند ۱۵۲/۵

هر کله چې حضور ﷺ د کعبې شریفې په سایه «سوري» کې تشریف فرما وو [۷] د حضور ﷺ نظر مبارک چې په ما پریوتلو نو وي فرمايل چې د کعبې په رب می دي قسم وي هغه خلق ډیر تاوان کې دي [۸] ما عرض وکړو زما مور او پلار دي په تا قربان وي هغه کوم خلق دي [۹] حضور ﷺ وفرمايل هغه خلق چې زیات مال جمع کوي هو هغه خلق مستثنی دي، چې خپل خوا، دي خوا او دي طرف [۱۰] یعنی خپل مخکې، خپل وروسته، خپل ښي او خپل چپ طرف ته، غرض هر شان او په هر ځای کې د الله ﷻ د رضا د پاره، خپل مال خرج کوي خو داسې خلق کم دي «بخاري مسلم»

حل اللغات: - ① الْأَغْنَى: ډیر په تاوان کېږي دی ② فَذَاكَ: قربان دي شی.

تسهيلات:

قوله: الْأَمْنُ قَالَ فَكَذًا وَفَكَذًا:

د صدقې په کثرت سره مالدارۍ عدم نقصان: - په احاديثو کېږي او د عربو په متلونو کېږي «قال لفظ د اشارې د پاره ونيولې شی یعنی کوم خلق چه ډیر مال لری او لونی مالدار وی هغه په نقصان او خساره کېږي دی او چه کوم مالدار خلق خپل مال ډیر زیات ښی او گس طرف ته او وړاندې وروستو خرج کوی هغه د دي خسارې نه خلاص دی د «قال لفظ د اشارې په معنی کېږي استعمالیږي»

الفصل الثاني

[۱۸۶۹] په بغیل عابد باندې د سخی جاهل فضیلت

۱۸۶۹ - (۱۱) عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ - : «السَّخِيُّ قَرِيبٌ مِنَ اللَّهِ قَرِيبٌ مِنَ الْجَنَّةِ» قَرِيبٌ مِنَ النَّاسِ قَرِيبٌ مِنَ النَّارِ [۱] وَالْوَحِيلُ يَبْعِدُ مِنَ اللَّهِ يَبْعِدُ مِنَ الْجَنَّةِ [۲] يَبْعِدُ مِنَ النَّاسِ قَرِيبٌ مِنَ النَّارِ [۳] وَلِلْجَاهِلِ سَخِيٌّ أَحَبُّ إِلَيَّ مِنَ الْغَنِيِّ عَابِدٌ بِغِيلٍ " رَوَاهُ التِّرْمِذِيُّ.

توجه ①: ابو هريره رضی الله عنه راویت کوي چې رسول الله ﷺ وفرمايل [۲] سخي د الله ﷻ رحمت ته نژدې دي، جنت ته نژدې دي [۳] خلقو ته نژدې دي (يعني تول هغه دوست او عزيز گڼي، او د اور څخه لرې دي [۴] خو بغیل چي په خپل ځان باندې د واجب حقوق هم ادانيکي نه کوي، د الله ﷻ رحمت څخه لرې دي، د جنت څخه لرې دي [۵] د خلقو څخه لرې دي، اور ته نژدې دي [۶] بلا شبه د الله ﷻ په نزد عابد بغیل څخه جاهل سخي زیات محبوب دي (ترمذي).

حل اللغات: - ① السخِيُّ: د الله د رضا د پاره مال خرج کونکي

(۱) أخرجه الترمذي في السنن كتاب البر والصله عن رسول الله صلى الله عليه وسلم / باب ما جاء في السخي (رقم - ۲۰۸۸)

تسهيلات

قوله: الشَّيْءُ قَرِيبٌ مِنَ اللَّهِ

معنی: به صفت:-- دې نه مراد هغه سړي دي چه دالله تعالى د رضاء د باره خپل مال خرج کوی په خرابو کړنو کښې سخاوت مقصود نه دي

قوله: قَرِيبٌ مِنَ اللَّهِ: یعنی دالله تعالى د رحمت سره نيز دې وی "قَرِيبٌ مِنَ النَّاسِ" ځکه چه هغه په فقيرانو وغيره باندې خرج کوی نو هغه خلق دا خوښوی ي هسې سخی سړي خلقو ته نيز دې او محبوب وی که هغه په دوی باندې خرج هم نه وی کړي

قوله: وَالْبَخِيلُ بَعِيدٌ مِنَ اللَّهِ:

د کنجوس بد صفت:-- دې بخيل نه هغه سړي مراد دي چه واجب حق هم نه ادا کوی اونه زکوة ورکوی **قوله:** وَلَيْسَ هُوَ سَعِيٌّ: دلته د جاهل عالم په مقابلې کښې نه بلکه د جاهل سخی نه مراد هغه سړي دي چه فرائض خوا ادا کوی لیکن زیات نوافل نه کوی دغه شان د عابد بخيل نه هغه سړي مراد دي چه فرائض نه علاوه په کثرت سره نوافل هم ادا کوی لیکن کنجوس وی نو د دغه ډیر نفل کونکې عابد نه هغه نفل پرېخودونکې سخی افضل او بهتر دي څوک چه مسلسل سخاوت کوی

[۱۸۷۰] د صحت په وخت د صفتي الفضليت

۱۸۷۰- (۱۳۱) وَعَنْ أَبِي سَعِيدٍ الْخُدْرِيِّ قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ -صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ-: «لَأَنْ يَتَصَدَّقَ الْفَرَسُ فِي حَيَاتِهِ بِدَرَاهِمٍ خَيْرٌ لِّمَنْ أَنْ يَتَصَدَّقَ بِمِائَةِ عِنْدَ مَوْتِهِ» "رَوَاهُ أَبُو دَاوُدَ".

توجه: ابو سعيد خدری رضي الله عنه راوي دي چې رسول الله ﷺ وفرمايل [۱] د يو سړي د خپلي تندرتي په حالت کې يو درهم د الله ﷻ په لار کې خپل مرگ په وخت د الله ﷻ په لار کې د سل درهمو خرج کولو څخه زيات بهتر دي [۲] (ابوداود).

تسهيلات

قوله: خَيْرٌ لَهُ مِنْ أَنْ يَتَصَدَّقَ بِمِائَةٍ عِنْدَ مَوْتِهِ:

په صحت کښې د خيرات کولوه فضليت وجه:-- ژوند څخه مراد صحت مند ژوند دي او د مرگ څخه مراد مرض الموت دي يعنی په صحت کښې لږ مال د الله ﷻ په لار کښې خرج کول د مرگ په وخت کښې د زيات مال خرج کولو څخه زيات افضل دی ځکه چې په روغ صحت کښې خيرات کول د نفس سره جهاد دي او په مرض الموت کښې خيرات کولو کښې خپل نقصان نشته دي بلکه وارثانو ته نقصان رسول دی په دې جه ني اوفرمانيل چې پنځه خيزونه په پنځو باندې غنيمت او گټه نسی. قوله: عند موته امام طيبي رحمه الله فرماني چې خپل

(۱) اخرجه ابوداود في السنن كتاب الصيد باب ما جاء في كرامة الإصرار في الوصية (رقم- ۲۸۶۶)

زوند کسی مال خرج کون بهتر دی اگر چې لږ ولې به وی د مرگ په وخت کښې صدقه کونو به مگر چې زیات ولې به وی

[۱۸۷۱] د مرگ په وخت د خیرات هکونکي مثال

عنه (۱۳۱) عَنْ أَبِي النُّدُرَاءِ قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ - [۱] «مَثَلُ الَّذِي يَتَصَدَّقُ عِنْدَ مَوْتِهِ وَيَتَّقِي [۲] كَأَنِّي يَهْدِي إِذَا شِئْتُ» [۳] رَوَاهُ أَحْمَدُ وَالتِّرْمِذِيُّ وَصَحَّحَهُ.

ترجمه: [۱] ابو ندراء (رضي الله عنه) راوي دي چې رسول الله (صلى الله عليه وسلم) د هغه سړي مثال چې د خپل مرگ په وخت خیرات کوي یا غلام آزادوي [۲] د هغه سړي په شان دي چې چاته داسې وخت تحفه، یعنې ضعم لېږي هر کله چې د هغه نس، خېته، ډکه شوي وي. [۳] ترمذي، نسبي، دارمي، احمد ترمذي، یحییٰ، دا حدیث صحیح مگر خولي دي
حل القائل: [۱] یحییٰ: چانه هدیه او خیرات ورکول، [۲] شیه: چه کله موږ شي

تسهيلات:

قوله: كَأَنِّي يَهْدِي إِذَا شِئْتُ:

د مرگ په وخت کښې د صدقې کولو تشبیه:-- ددې ارشاد مبارک مطلب دادي چې د مرگ په وخت کښې د الله (ج) په لار کښې خپل مال خرج کول یا غلام آزادول په دې باندې کم ثواب ملاوېږي لکه څنگه یو ضرورت مند ته په داسې وخت کښې د خوراک ورکولو ثواب کم ملاوېږي کله چې هغه موږ وی لهدا چاته د هغه د اولږې په وخت کښې خوراک ورکول یا هغه سره سخاوت کول زیات افضل او د زیات ثواب باعث دی دشان د صحت په حالت کښې د الله تعالی درض دپاره خپل مال خرج کول یا غلام آزادول په دې باندې زیات اجر او ثواب ملاوېږي

[۱۸۷۲] ځپه مومن کښې د دوو بېلو خصلتونو عدم اجتماع

عنه (۱۳۱) عَنْ أَبِي سَعِيدٍ قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ - [۱] «غُصْلَتَانِ لَا يَجْتَمِعَانِ فِي مُؤْمِنٍ [۲] الْبُطْلُ وَسُوءُ الْخُلُقِ» [۳] رَوَاهُ التِّرْمِذِيُّ.

ترجمه: [۱] ابو سعيد (رضي الله عنه) راویست کوي چې رسول الله (صلى الله عليه وسلم) وفرمايل [۲] په مومن کې دوه خصلتونه نه جمع کېږي [۳] ۱ بخل ۲ او دویم بد خلقي، ترمذي، حل القائل: [۱] غصْلَتَانِ: دوه صفات او خړبونه

(۱) اخرجه ابوداود في السنن كتاب العتق باب في فضل العتق في الصلوة (رقم ۲۹۶۸) و الترمذي كتاب الوصايا عن رسول الله صلى الله عليه وسلم باب ما جاء في الرجل يتصدق أو يعتق عند الموت (رقم ۲۱۲۳) واحمد في السند ۱۹۷/۵
(۲) اخرجه الترمذي في السنن كتاب البر والعلة عن رسول الله صلى الله عليه وسلم باب ما جاء في البخل (رقم ۱۹۶۲)

تسهيلات:

قوله: لَا يَنْفِقُ مَاتَ: یعنی بداخلاقی او کنجوسی دا دواړه خراب خصلتونه په یو مؤمن کښې جمع کیدې نه شی
اقتراض: دلته سوال دادې چه په ډیرو زیاتو مسلمانانو کښې دا دواړه خصلتونه ی په دې کښې یو خصلت موجود وی بیا ولې هغه مؤمن پاتې نه شو؟
جوابه: -

① د مؤمن نه کامل مؤمن مراد دې ددې خصلتونو والا سرې کامل مؤمن نه شی کیدې
 ② د دې خصلتونو په موجودگۍ کښې مطلب دادې چه دا خصلتونه د هغه مؤمن طبیعت ښه جوړ شوې وی که د بشریت په تقاضا په یو مؤمن کښې دا خصلتونه راشی اویب اوځی او هغه خپماته شی نو دا د کمال ایمان منافی نه دی د خلقو د حسن نه مراد هغه اموز دی دکوم چه شریعت تعلیم ورکړې دې او د بداخلاقی نه مراد دادې چه د هغه اموزو خلاف ورزی او کړې شی دکوم چه اسلام تعلیم ورکړې دې
مثال: - بهر حال د نفاق باب کښې مخکښې خودلې شوی دی چه د نفاق والا اخلاق په یو مؤمن کښې کیدل هغه هله منافق جوړولې شی چه کله دا اخلاق په هغه کښې د طبیعت په توگه موجود وی صرف موندلې کیدل کافی نه دی دا داسې دی چه د باب فتح د پاره حرف حلقی کیدل ضروری دی لیکن که حرف حلقی په یو باب کښې موندلې شی نو ددې مطلب دا نه دي چه هغه باب فتح جوړ شو

[۱۸۷۲] د بغیل ډله ده صفت وعید

«...» (۱۵) [۱] وَغْنُ أَبِي بَكْرٍ الصِّدِّيقِ قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ - [۲] «لَا يَدْخُلُ الْجَنَّةَ غَبٌّ وَلَا بَغِيلٌ» [۳] وَلَا مَثَانٌ. رواه الترمذي.

توجه: [۱] امیر المؤمنین حضرت ابوبکر صدیق رضی اللہ عنہ راوي دي چې رسول الله ﷺ وفرمايل [۲] په جنت کې به نه مکار داخلېږي. نه بغيل [۳] او نه د الله ﷻ په لار کې چاته مال ورکولو سره په هغه احسان ضبانونکې (ترمذي)

حل الفتن: - ① غب: أي: خَدَاةٌ: په فتحه د خا او تشديد د باء. سخت د هوکه باز او مکار. عيار او شطارت ته ونيلي شی ② مَثَانٌ: أي: ثَمَنٌ عَلَى الْقَرَاءَةِ بِغَدِّ الْقَطَاةِ: خوګ چه غريب ته څه ورکړی بيا پرې احسان زیاتنه کوی

(۱) أخرجه الترمذي في السنن كتاب البر والصلة عن رسول الله صلى الله عليه وسلم لم ياب ما جاء في البغيل (رقم - ۱۹۶۱) واحد في المسند ۷/۱

تسهيلات:

قوله: لَا يَدْخُلُ الْجَنَّةَ:

د عدم دخول هغه مراد ۱- لايدخل الجنة: دخول نه مراد دخول اول دي چه بغير ذسزا نه به جنت کسي نه داخليري
قوله: يَجِبُ:

د يغيب مصداق ۱- دخیل نه مراد هغه دي چه حق واجب ادا کولو کسي بخل کوی منان احسان ضباتونکی ته وائی اودويمه معنی داده چه صله رحمی ماتونکي وی دلته هم د جنت د داخلیدو نه اول دخول مراد دي

[۱۸۷۴] الله بدترین خصلتونه

۱۸۷۳- (۱۶) وَعَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ - [۱] «شَرُّ مَا فِي الرَّجُلِ شُعْرٌ هَالِكٌ [۲] وَجَبْنُ خَالِيَةٍ» [۳] رَوَاهُ أَبُو دَاوُدَ [۴] وَسَنَدُ كُرْ حَدِيثِ أَبِي هُرَيْرَةَ «لَا يَجْتَمِعُ الشُّعْرُ وَالْإِيمَانُ» [۵] فِي كِتَابِ الْجَهَادِ إِنْ شَاءَ اللَّهُ - تَعَالَى -

توجه: ابوهريره رضي الله عنه راويت کوي چې رسول الله ﷺ وفرمايل [۱] په انسان کې چې کوم خصلتونه دي په هغې کې دوه خصلتونه د ټولو څخه بدتر دي ① يو خو د انتهايي درجي بخل [۲] او دويم د انتهايي درجي نامردي. (ابوداؤد) [۳] او زده چې او د ابوهريره رضي الله عنه حديث الا يجتمع الشع والایمان به په کتاب الجهاد کيښ ذکر کړو ان شاء الله حل الفات: ① شع: بخل نه وائی چه واجب حق کسي هم نه خرج کوی ② هالک: أي: جازع: انتھانی درجي بخل چه څه مال تري خرج شی په هغې پسي هم خفه وی ③ جبن: بزدلی. ④ خالیه: أي: شیمه: ډیره زیاته (بزدلی)

تسهيلات:

قوله: وَجَبْنُ خَالِيَةٍ:

د جبن هالغ تعريف: ۱- ډيرې زياتي بزدلی ته جبن هالغ وائی يعنی د ويرې د وجې گویا چې دده زړه خالی شو او د کافرانو سره جنگ نشی کولې تر دې چې کومو څيزونو څخه ويريدل نه دی پکار د هغې څخه ويریږی او د اشان جبن دي د نيکو عملونو کولو څخه منع کوی د سړی قيد نه په دې وجه اولگولو چې سړي د سخاوت او بهادری دپاره پيدا کړې شوې دي

(۱) اخرجه ابوداؤد في السنن كتاب الجهاد لباب في الجهاد والجهين (رقم - ۲۵۱۱) واحد في المسند ۲/ ۳۰۲

الفصل الثالث

[۱۸۷۵] إله ۱۸۷۵ به لار کنبی د خرج کولو فضیلت

۱۸۷۵- (۱۴۱) «عَنْ عَائِشَةَ أَنَّ بَعْضَ أَزْوَاجِ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ - قُلْنَ يَنْتَهَى - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ - : «أَيُّنَا أَمْرٌ بِكَ لِحَوْفًا؟» قَالَ: «أَطْلُوكُنَّ يَدًا» [۱] فَأَخَذُوا قَصَبَةً يَدُ رَعُونَهَا [۲] وَكَانَتْ سَوْدَةً أَطْوَلَهُنَّ يَدًا [۳] فَلَقَيْنَا بَعْدَ أَهْمَاكَانَ طَوَّلَ يَدَهَا الصَّدَقَةَ [۴] وَكَانَتْ أَمْرًا عَنَّا لِحَوْفًا بِوَيْزَنْبُ [۵] وَكَانَتْ تُحِبُّ الصَّدَقَةَ. رَوَاهُ الْبُخَارِيُّ [۶] وَفِي رِوَايَةٍ مُشْبِهِ، قَالَتْ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ - : «أَمْرٌ عَنَّا لِحَوْفًا بِوَيْزَنْبُ يَدًا» [۷] قَالَتْ: وَكَانَتْ يَتَخَوَّلَنَ أَتَيْنَهُنَّ أَطْوَلُ يَدًا [۸] قَالَتْ: فَكَانَتْ أَطْوَلُنَا يَدًا زَيْنَبُ [۹] لِأَنَّهَا كَانَتْ تَعْمَلُ يَدَهَا وَتَصَدَّقُ».

توجه: [۱] د مومنانو مور بي بي عايشه رضی اللہ عنہا فرمايي چې د نبی کریم صلی اللہ علیہ وسلم به بیبیانو مبارکو کې بعضو حضور صلی اللہ علیہ وسلم ته اوویل [۲] چې په مونږ کې به کومه بي بي ستا سره زر ملاقات کوي؟ يعني ستا د وفات څخه روسته به په مونږ کې کومه بي بي مخکې وفات کيږي؟ [۳] حضور صلی اللہ علیہ وسلم فرمايل چې د چالاس د ټولو څخه اوږده وي [۴] بي بي عايشه رضی اللہ عنہا فرمايي چې د حضور صلی اللہ علیہ وسلم دا ارشاد اوریدو سره، د حضور صلی اللہ علیہ وسلم بیبیانو یو لرگی راواخستلو او په هغ سره یې په خپلو کې خپل لاسونه ناپ کول شروع کړل [۵] په هغه ټولو کې د بي بي سوده رضی اللہ عنہا لاس اچې د حضور صلی اللہ علیہ وسلم یوه بي بي وه [۶] د ټولو څخه اوږده وه [۷] بیا وروسته مونږ ته معلومه شوه چې د لاس د اوږدوالي څخه مراد صدقه وه [۸] او په مونږ کې د ټولو څخه مخکې چې کومي بي بي د حضور صلی اللہ علیہ وسلم سره ملاقات او کړو هغه بي بي زینب رضی اللہ عنہا وه [۹] او هغې به صدقه او خیرات ډیر خوښول، بخاري [۱۰] او د مسلم په یو روایت کې د بي بي عايشه رضی اللہ عنہا څخه منقول دي چې حضور صلی اللہ علیہ وسلم د بیبیانو مبارکو د سوال په جواب کې فرمايل [۱۱] چې په تاسو کې ما سره زړ یو ځای کیدونکي به هغه بي بي وي چې د هغې لاس اوږدوي [۱۲] بي بي عايشه رضی اللہ عنہا فرمايي چې د دې اوریدو سره د حضور صلی اللہ علیہ وسلم بیبیانو مبارکو خپل لاسونه ناپ کول شروع کړل چې په هغوی کې کومه بي بي د اوږدو لاسونو والاده [۱۳] نو په مونږ کې د ټولو څخه د اوږدو لاسونه والا بي بي زینب رضی اللہ عنہا وه [۱۴] ځکه چې هغې به په خپل لاس سره ټول کار کولو او صدقه او خیرات به یې کولو

حل التفت: -- [۱۵] ثوقا: یوځای کیدونکي، په مرگ سره، [۱۶] لَمَسَتْ: لرگې، [۱۷] تَفَسَّلَ: په لاس به نې مزدوری کوله

(۱) اخرجه البخاري في كتاب الزكاة/باب فضل صدقة الشحيح الصحيح (رقم-- ۱۴۲۰) وسلم في كتاب فضائل الصحابة رضي الله تعالى عنهم/باب من فضائل زينب أم المؤمنين. رضي الله عنها (رقم) ۱۰۱ - (۲۴۵۲) والنسائي كتاب الزكاة/باب فضل الصدقة (رقم- ۲۵۴۱) واحمد في السند ۱۰۶/۲

تسهيلات:

قوله: أَطْوَلُكُمْ يَدًا:

په شری احکامو کېني مرډ په لغت عدم اعتماد، - ددې حدیث نه دا معلومه شوه چه د زیان والا هم په قرآن او حدیث کېني بعضې وخت د کلام اصل حقیقت ته نه شی رسیدلې ددې دپاره ضروری دی چه شرعی اصطلاحات او ددې اطلاقات د یوم هر استاذ نه زده کړې صرف د لغت د پوهیدلو په طاقت باندې اعتبار نه دی کول پکار گوږنی دلته طول امهات المؤمنین په ظاهری معنی باندې حمل کولو سره د اندامونو ناپ کول شروع کړه حالته که شارع علیه السلام ددې نه د سخاوت اراده کړې وه

د حضرت زینب په ام المساکین ملقب کیدو وجه: -

حضرت زینب رضی الله عنها به د ام المساکین په لقب سره یادیدله ځکه چه ډیره سخی وه په لاسونو به نې د څرمنې د رنگ کولو کار کولو اویا به نې دغه څرمنې خرڅولې او دغه رقم به نې د الله تعالی په لار کېني خیرات کولو "فاخذ وقصة" یعنی ازواج مطهرات بانېس واخستلو او په هغې سره نې خپل لاسونه ناپ کول شروع کړه

یواشکال او دهغې جواب: - دلته د "اخذن" صیغه کیدل پکار وو ځکه چه د مؤنث صیغه ده مگر د تعظیم او اکرام په توگه د مذكر صیغه راوړلې شوه او داسې کیږي لکه چه په یمونی کېني دي

[۸۷۱] زکات ادا کولو کېني د بنی اسرائیلو د یوسری قصه

۸۷۱- (۱) [۱۸] وَعَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ - قَالَ: [۱] «قَالَ رَجُلٌ: لَأَتَصَدَّقَنَ بِصَدَقَةٍ [۲] أَفَرَجَ بِصَدَقَتِهِ قَوْضَعًا فِي يَدِ سَارِقٍ [۳] فَأَصْبَحُوا يَتَخَدُّونَ تُصَدِّقُ اللَّيْلَةَ عَلَى سَارِقٍ [۴] فَقَالَ: اللَّهُمَّ لَكَ الْحُتْدُ عَلَى سَارِقٍ، لَأَتَصَدَّقَنَ بِصَدَقَةٍ [۵] أَفَرَجَ بِصَدَقَتِهِ قَوْضَعًا فِي يَدِ زَانِيَةٍ [۶] فَأَصْبَحُوا يَتَخَدُّونَ تُصَدِّقُ اللَّيْلَةَ عَلَى زَانِيَةٍ،

تو جمه: [۱] ابوهریره رضی الله عنه راویت کوي چې حضور ﷺ وفرمایيل [۲] چې ایو خل په بني اسرائیلو کې، یو سري اېه خپل زړه کې یا خپل یو دوست ته اوویل چې زه به نن شپه د الله تعالی په لار کې څه مال خرج کوم [۳] نو هغه د دي قصد او ارادي مطابق، څه مال وځکلو چې یو مستحق ته یې ورکړي، نو هغه مال یې یو غل ته ورکړه، هغه ته دا معلومه نه وه چې دا غل دي او د خیرات د مال مستحق نه دي، [۴] کوم وخت چې سحر شو او خلقو ته د الهام

(۱) اخرجه البخاری فی کتاب الزکاة باب إذا تصدق علی غنی وهو لا یعلم (رقم- ۱۶۲۱) ومسلم کتاب الزکاة باب ثبوت أجر المتصدق، وإن وقعت الصدقة فی ید غیر أهلها (رقم- ۷۸ - ۱۰۲۲) والنسائی کتاب الزکاة باب إذا أعطاه غنیاً، هو لا یسهر (رقم- ۲۵۲۳) واحمد فی المسند ۳/۲۲۲

حد او بدي په سب با خپله د هغه غل زباني معلومه شوه نو په طريقه د تعجب خلقو خبري شروع کړي چې نن شپه يو غل ته د صدقي مال ورکړي شوي دي [۱۴] هر کله چې صدقه ورکړي نه هم صورت حال معلوم شو، نو هغه اوويل چې اي الله ﷻ تالره تعريف دي موجود دي، چې د صدقي مال يو غل ته په لاس ورغلي بيا يې اوويل چې نن شپه به زه بيا صدقه ورکوم، چې مستحق ته حاصله شي، [۱۵] نو هغه د صدقي په نيت سره بيا څه مال وځکلو او دا خل هم په غلط فهمي کي، هغه مال يې يوي زنا کاري بنځي ته په لاس کي ورکړ و [۱۶] کوم وخت چې سحر شو نو بيا خلقو خبري شروع کړي چې نن شپه يوي زانيه د صدقي مال ترگوټو شوې دې

فَقَالَ: اللَّهُمَّ لَكَ الْحَمْدُ عَلَى زَانِيَةٍ، لَأَتَصَدَّقَ بِصَدَقَةٍ [۱۴] فَكَرِهَ بِصَدَقَتِهِ قَوْضَهَا فِي يَدِ غَنِيٍّ [۱۵] فَأَصْبَحُوا يَتَصَدَّقُونَ تُصَدِّقُ الْبَلِيَّةَ عَلَى غَنِيٍّ [۱۶] فَقَالَ: اللَّهُمَّ لَكَ الْحَمْدُ عَلَى سَارِقٍ وَزَانِيَةٍ وَغَنِيٍّ [۱۷] فَأَتَى قَبِيلَ لَهُ: أَمَّا صَدَقَتُكَ عَلَى سَارِقٍ فَلَعَلَّهُ أَنْ يُشْفِيَ عَنْ نَفْسِهِ [۱۸] وَأَمَّا الزَّانِيَةُ فَلَعَلَّهَا أَنْ تُشْفِيَ عَنْ زَانِهَا [۱۹] وَأَمَّا الْغَنِيُّ فَلَعَلَّهُ يَقْتَرِفُ تَبْغِيًّا مِمَّا أُعْطَاهُ اللَّهُ [۲۰] "مُتَّفَقٌ عَلَيْهِ، وَلَفْظُهُ لِلزَّانِيَةِ".

توجه [۱۴] نو هغه سري اوويل چې اي الله ﷻ تالره تعريف دي (اگر چې دا خل، د صدقي مال يوي زانيه ته په لاس ورغلی دې خو نن شپه به بيا صدقه وکړم اچه مستحق ته ملاو شي) [۱۵] نو هغه بيا څه مال د صدقي په نيت وځکلو او دا خل بيا په غلط فهمي کي يې، د يو غني په لاس کي ورکړ و [۱۶] کوم وخت چې سحر شو نو بيا خلقو خبري شروع کړي چې نن شپه يو دولت مند ته د صدقي مال ورکړل شو [۱۷] نو هغه سري اوويل چې اي الله ﷻ تالره تعريف دي (اگر که د صدقي مال غل زانيه او دولت مند حاصل کړو) [۱۸] نو (کوم وخت چې هغه سري اوده شو نو په خوب کي) هغه ته اوويل شو اچي تا څومره صدقي ورکړي دي ټولي قبولي شوي دي! ځکه چې د صدقي کوم مال غل ته ورکړي شوي دي (هغه بي فايدي او د ثواب څخه خالي نه دي، ممکنه ده چې هغه د دې په وجه د غلا څخه منع شي) [۱۹] او د صدقي کوم مال چې زانيه (زنا کاري بنځي) ته ورکول شوي دي ممکنه ده چې هغه د دې په وجه د زنا څخه منع شي [۲۰] او د صدقي کوم مال چې دولت مند ته ورکړل شوي دي ممکنه ده چې هغه د دې په وجه عبرت حاصل کړي او الله ﷻ چې هغه ته څه ورکړي دي هغه خرج کړي بخاري مسلم، الفاظ د بخاري دي

حُلُ الْفَتَا: ۱- سَارِقٍ: غُل، ۲- تُشْفِي: منع شي ۳- يَقْتَرِفُ: أَي: يَتَبَوَّأُ وَيَتَذَكَّرُ: چه څه عبرت او نصيحت ترې واخلي

تسهيلات

قوله: اللَّهُمَّ لَكَ الْحَمْدُ عَلَى سَارِقٍ؟

ه صدقي د لاندې هغه نه عالي کيدل، - د دغه سري په حق کښي خلقو تبصري شروع کړي

اوونیل به نی گوره روره یوصدقه کونکی خومره بنه صدقه اوکړه چه غل ته نی ورکړه به دې باندې دغه سړی پخپله هم حیرانتیا اوکړه مگر اول نی د الله تعالی تعریف ورسره اولگولو دې دپاره چه شکر هم اداشی او بیانی او فرمانیل چه به د غل په لاس کښې صدقه اولگیدله؟ زه تیک ده زه به نی بیا ورکړم او دغه شان نی هرخل ونیل

قوله: فَأَتَى:

د فرشتې په خوب لیدل: - په خوب کښې ده ته یوې فرښتې وغیره اوونیل چه تا کومې صدقې ورکړې وې هغه بیکاره لاسرې سره ددې چه زکوة ادا نه شو هغه به بیا اداکړې لیکن چه کومو خلکو ته دې ورکړې دې دهغې په هرصورت کښې څه ناڅه فائده شته

[۱۸۷۷] زکات په مال کښې د برکت سبب

۱۸۷۷- (۱۹) وَعَنْهُ عَنِ النَّبِيِّ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ - قَالَ: «يَتَنَا زَجُلٌ بِفَلَاقٍ مِنَ الْأَرْضِ قَسَمَةٍ صَوًّا فِي سَحَابَةٍ: [۱] اسْقِ حَبِيقَةَ فَلَانٍ [۲] فَتَقْصِي ذَلِكَ السَّحَابُ فَأَوْعَاءُ مَاءٍ فِي حَرَقَةٍ [۳] فَإِذَا شَرِبَتْ مِنْ تِلْكَ الشَّرَابِ [۴] قَبِ اسْتَوْعَبَتْ ذَلِكَ الْمَاءُ كُلَّهُ [۵] فَتَقْتَبِمُ الْمَاءَ فَإِذَا زَجُلٌ قَابِرٌ فِي حَبِيقَتِهِ [۶] يَحْمِلُ الْمَاءَ بِمِخْطَاتِهِ [۷] فَقَالَ لَهُ: يَا عَبْدَ اللَّهِ مَا اسْمُكَ [۸] قَالَ: فَلَانٌ، [۹] الْإِسْمُ الَّذِي سَمِعْتُمْ فِي السَّحَابَةِ [۱۰] فَقَالَ: يَا عَبْدَ اللَّهِ لِمَ تَسْأَلُنِي عَنِ اسْمِي [۱۱] فَقَالَ: إِلَيَّ سَمِعْتَ صَوًّا فِي السَّحَابِ الَّذِي هَذَا مَاءُهُ وَيَقُولُ [۱۲] اسْقِ حَبِيقَةَ فَلَانٍ لِيَسْمَكُ فَمَا تَصْنَعُ فِيهَا [۱۳] قَالَ: أَمَّا إِذَا قُلْتَ هَذَا فَأَقْبَلِي مَا نَزَّ بِرُءُوسِنَا [۱۴] فَاتَصَدَّقِي بِثُلَاثِهِ وَأَكْلِي أَنَا وَعِيَالِي ثُلَاثًا [۱۵] وَأَرُدِّي فِيهَا ثُلَاثَةً».

رواه مسلم.

توجه: [۱] ابوهريره رضي الله عنه د نبی کریم صلی الله علیه وسلم څخه روایت کوي چې حضور صلی الله علیه وسلم وفرمايل [۲] يو سړي د زمکې په يوه حصه څنگل کې ولاړ وو چې هغه د وريځي څخه يو آواز واوريدو [۳] يو ويونکي وايي چې د فلاني سړي باغ اوبه کړه [۴] بيا هغه وريځ يو طرف ته لاړه او په يو خاي کې يې په کانريزه زمکه باندې اوبه وورولې [۵] او هغه ټولي اوبه د هغه ولو څخه چې هغه په زمکې کې وي، په يو نالي کې جمع کيدل شروع شو [۶] بيا هغه اوبه د هغه نالي په ذريعه يو طرف ته او بهيدلي [۷] نو هغه سړي هم په اوبو پسې روان شو اچې وگوري چې د کوم سړي باغ ته دا اوبه ځي هغه څوک دي؟ ناسپه هغه سړي يو سړي وليدلو چې په خپل پټي (کښې) کې ولاړ دي [۸] د بيلجې په ذريعه هغه اوبه يې د باغ په و نو کې خورولې [۹] هغه سړي د باغ والاڅخه پوښتنه وکړه چې اي د الله بنده ستا نوم څه دي؟ [۱۰] هغه اوويل چې زما نوم فلاني دي او هغه هغه نوم ونيودلو چې هغه د وريځ څخه اوريدلي وو [۱۱] بيا د باغ والاد هغه سړي څخه پوښتنه وکړه چې اي د الله تعالی بنده ته زما د نوم پوښتنه ولي کوي؟ [۱۲] هغه سړي اوويل چې زه ځکه پوښتنه کوم چې د کومې وريځي دا اوبه دی د هغې وريځې څخه ما يو آواز

و اوریدو چه خوگ وانی. ۳۰ چې د فلاخی باغ اوبه کړه هغه نوم ستا وو اوس ماته دا اووايه چې نه به دي باغ کې د جبر خه کار کوي. ۳۱ چې د هغې په وجه نه پدي فضيلت او برزگي سره عرصه شوي. ۳۲ باغ والا اوويل چې دا وخت ته پوښتنه کوي نو خکه زه به هم تا ته ښايېم چې د دي باغ کوه پيداوار کيږي مخکې زه هغه گوزم (۳۵) بيا په هغې کې دريمه حصه خود الله بخښه په لږ کې خړج کوم او دريمه حصه زه اوزما اهل و عيال خوري (۳۶) او دريمه حصه زه په دي باغ لگوم. مسلم.

حل الفات: ۱- ۱) بَلَا صِحْرًا او دشتي ته وانی. ۲) نَحَايَةً اوريځ. ۳) اَلْبَغ اوبه ورکړه. ۴) حُرُوب کړه. ۵) تَتَتَّى لَمْي تَعْدَ يو طرف ته لرې لږه. ۶) فَافْرَغَ اوبه نه راا ورولې. ۷) حَرَقَ وَهِيَ اَرْضٌ ذات جهازة ک تر برنه رمکه. ۸) تَرَجَّعَ سَبِيحًا اته: د اوبو بهيدلو وله. ۹) نَالِي: اَلشَّوْقُ راجع شوې ټولې اوبه. ۱۰) كَتَنَ بيا بهيدل شروع شو. اوبه رواني شوې. ۱۱) يَتَوَلَّى: خورولي نې. د يوځای نه نې بل ځای ته کولي. ۱۲) يَمْنَعَايَهُ وَهِيَ الْبُحْرَةُ مِنَ الْهَيْبَةِ او غېږه: د اوسپنې يا د بل څه بيلچه.

تسيلات قوله: ۱) فَلَانِ.

د اوريځونه د دغه سړی نوم خودلې شوې وو مگر حضورياک نوم وانخستلو اود فلانکی په لفظ سره نې آواز اوکړو دغه شان د اوريځ نه آواز اوريدونکی سړی هم د دغه سړی نوم نه وو اوريدلې ليکن هغه د باغ والا نوم هم د ده نه دوباره پوښتنه اوکړه دې دپاره چه يقين اوتسلې اوشی

قوله: لِإِيْمَاكِ: يعنى د اوريځ نه نې ستانوم اخستي وو دې نه معلومه شوه چه دې سړی خپل نوم دغه تېوس کونکی ته خودلې وو

قوله: إِذْ قُلْتُ هَذَا:

دصدلي د پرکت او ښکاره کول: - يعنى دا د راز خبره وه خوچه کله تاته دا راز ښکاره شو نو اوس درته زه حقيقت ښايېم

خلاصه دا چه هاتف غيبی د باغ والا نوم په صراحت سره اخستي وو اوريدونکی اوريدلې وو ليکن د باغ والا په مخکښې نې پت کړو دې دپاره چه يقين حاصل کړی بيا حضورياک هم په دغه طريقه سره د فلانکی په لفظ سره د دغه سړی تذکره اوکړه

تقطيع [۱۸۷۸] اذ دوو ناشکرو او يو شکر کښار والعه

۱۸۷۸- (۲۰) [۱] وَ عَنْهُ أَنَّهُ سَمِعَ النَّبِيَّ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ - يَقُولُ: [۲] «إِنَّ ثَلَاثَةً مِنْ بَنِي إِسْرَءِيلَ أَبْرَصَ وَأَفْرَعًا وَأَعْمَى [۳] فَأَرَادَ اللَّهُ أَنْ يَنْتَلِيَهُمْ فَبَعَثَ إِلَيْهِمْ مَلَكًا [۴] فَأَتَى الْأَبْرَصَ فَقَالَ: أَيُّ شَيْءٍ أَحَبُّ إِلَيْكَ؟ [۵] قَالَ: لَوْ نَحْنُ وَجَدْنَا حَسَنَ [۶] وَبَدَّهَبَ عَنِّي الَّذِي قَدْ قَذَرَنِي النَّاسُ [۷] قَالَ: "فَمَسَحَهُ فَذَهَبَ عَنْهُ قَذَرُهُ"

(۱) اخرجه البخاري في كتاب احاديث الانبياء باب حديث ابرص. واعلى. وافرغ في بنى اسرائيل (رقم ۳۶۶۶) ومسلم في كتاب الرمد والفرانق (رقم ۱۰) (۲۹۶۴)

[۸] وَأَعْطَى لَوْثًا حَسَنًا وَجَلَدًا حَسَنًا [۸] قَالَ: فَأَيُّ الْمَالِ أَحَبُّ إِلَيْكَ [۹] قَالَ: الْإِبِلُ أَوْ قَالَ الْبَقَرُ - شَكَ إِنْحَافِي - [۹] إِلَّا أَنَّ الْأَبْرَصَ أَوْ الْأَقْرَعَ [۱۰] قَالَ أَحَدُهُمَا: الْإِبِلُ وَقَالَ الْآخَرُ: الْبَقَرُ [۱۱] قَالَ: فَأَعْطَى ثَاقَةَ عَشْرَاءَ فَقَالَ: بَارَكَ اللَّهُ لَكَ فِيهَا [۱۲] قَالَ: "فَأَتَى الْأَقْرَعُ فَقَالَ: أَيُّ شَيْءٍ أَحَبُّ إِلَيْكَ [۱۳] قَالَ: شَعْرٌ حَسَنٌ وَيَذْهَبُ عَنِّي هَذَا الَّذِي قَدْ قَدَّرَ النَّاسُ [۱۴] قَالَ: "فَمَسَحَهُ فَمَذْهَبَ عَنْهُ" [۱۵] قَالَ: "وَأَعْطَى شَعْرًا حَسَنًا [۱۶] قَالَ: فَأَيُّ الْمَالِ أَحَبُّ إِلَيْكَ [۱۷] قَالَ: الْبَقَرُ [۱۸] فَأَعْطَى بَقَرَةً حَامِلًا قَالَ: بَارَكَ اللَّهُ لَكَ فِيهَا"

قوله: [۸] د ابوهريره رضي الله عنه به باره كه روايت دي چې هغه د حضور صلی الله علیه و آله خُخه واوريدل [۹] چې به بني اسرائيلو كه دري سري وو په هغوی كه يو خو جزامي وو، دويم گنجي ايك او و او دريم روند وو [۱۰] الله تعالى هغوی آزمانيل و غوښتل اچي دوي د نعمت الهي شكر ادا كوي يا نه! نو الله تعالى هغوی ته يوه فرشته اد يو مسكين او فقير په صورت كې را اوليرله [۱۱] هغه فرشته اول هغه جزامي ته راغله د هغه خُخه يي پوښتنه وكړه چه ستا د ټولو خُخه كوم شي زيات خوښ دي [۱۲] جزامي اوويل چې ښه رنگ او د جسم بهترين چمره [۱۳] او دا چې زه د دې جزام خُخه نجات (د خلاصی لار) بيا موموم چې د دې په وجه خلق زما خُخه نفرت كوي [۱۴] حضور صلی الله علیه و آله وفرمايل چې د دې په اوريدو سره فرشتي د هغه جزامي په بدن لاس راتير كړو نو د هغه جزام ختم شو [۱۵] هغه ته بهترين رنگ او چمره وركړل شوه [۱۶] بيا فرشتي خني پوښتنه وكړه اوس ستا كوم مال د ټولو خُخه زيات خوښ دي [۱۷] هغه سري اوويل چې اويان يا غواگانې (د حديث يوراوي) اسحق عليه السلام ته شك دي [۱۸] چې د غواگانو د پاره جزامي ويلي وو او يا پك ويلي وو [۱۹] بهر حال په هغوی كه يو خو د اوين د پاره ويلي وو او دويم د غواگانو د پاره ويلي وو [۲۰] حضور صلی الله علیه و آله وفرمايل چې هغه سري ته بلاربي اوښي وركړي شوي بيا ورته فرشتي دعا وكړه چې الله تعالى دې ستا په دي مال كې بركت واچوي [۲۱] حضور صلی الله علیه و آله وفرمايل چې بيا فرشته پك ته راغله پوښتنه يي خيني وكړه چې ستا كوم شي د ټولو خُخه زيات خوښ دي [۲۲] پك اوويل چې بهترين قسم ويښتان او دا چې د دې پك توب خُخه خلاص شم چې د دې په وجه خلق زما خُخه كركه كوي [۲۳] حضور صلی الله علیه و آله وفرمايل چې فرشتي د هغه په سر لاس راتير كړي او د هغه پك توب ختم شو [۲۴] او هغه ته بهترين قسم ويښتان وركړي شول [۲۵] بيا فرشتي خني پوښتنه وكړه چې اوس ستا كوم مال د ټولو خُخه زيات خوښ دي؟ هغه سري اوويل غواگانې [۲۶] نو هغه ته حامله بلاربي، غواگانې وركړي شوي او فرشتي هغه ته هم دعا وكړله چې الله تعالى دي ستا په دي مال كې بركت واچوي

[۲۷] قَالَ: "فَأَتَى الْأَعْمَى فَقَالَ: أَيُّ شَيْءٍ أَحَبُّ إِلَيْكَ [۲۸] قَالَ: أَنْ يَرَدَّ اللَّهُ إِلَيَّ بَصَرِي فَأُبْعَثَ بِهِ النَّاسَ [۲۹] قَالَ: "فَمَسَحَهُ فَرَدَّ اللَّهُ إِلَيْهِ بَصَرَهُ" [۳۰] قَالَ: فَأَيُّ الْمَالِ أَحَبُّ إِلَيْكَ [۳۱] قَالَ: الْغَنَمُ [۳۲] فَأَعْطَى شَاةً وَالْإِذَاءَ فَالْتَمَسَ هَذَانِ وَوَلَدَ هَذَا [۳۳] فَكَانَ لِهَذَا وَادِيمِ الْإِبِلِ [۳۴] وَلِهَذَا وَادِيمِ الْبَقَرِ [۳۵] وَلِهَذَا وَادِيمِ الْغَنَمِ"

توجه: [۱] حضور ﷺ فرمایا چې بيا هغه فرشته هغه وړند ته راغله او د هغه څخه يې پوښتنه وکړه چې کوم شي ستا د ټولو څخه زيات خوښ دي؟ [۲] وړند ورته اوويل چې خداي ﷻ ماته بښايي را کړي چې زه د هغې په ذريعه خلق وينم [۳] حضور ﷺ وفرمايل چې فرشتي په هغه لاس راټير کړو او الله ﷻ هغه ته بښايي ورکړه [۴] بيا ځيني فرشتي پوښتنه وکړه اوس ستا کوم مال د ټولو څخه زيات خوښ دي؟ هغه اوويل بږي [چيلي] [۵] نو هغه ته بچي ورکونکي بږي [چيلي] ورکړي شوي په څه موده کې جزامي او گنجبي د اوبسانو او د غواگانو په ذريعه او روند د بزو په ذريعه بچيان حاصل کړل، لکه چې الله ﷻ د دريوارو په مال کې يې انتها برکت واچولو، تر دې چې د جزامي د اوبسانو څخه څنگل ډک شو [۶] د پک د غواگانو څخه يو څنگل ډک شو [۷] او د روند د بزو څخه يو څنگل ډک شو

[۱] قَالَ: "لَمَّا أَنَا فِي الْأَرْضِ فِي صُورَتِهِ وَهَيْئِهِ [۲] فَقَالَ: رَجُلٌ مُسْكِينٌ قَدْ انْقَطَعَتْ بِي الْبَيْتُ فِي سَفَرِي [۳] فَلَا بَلَاغَ لِي الْيَوْمَ إِلَّا بِاللَّهِ [۴] لَمْ يَكْ أَسْأَلْكَ بِأَلَيْ غَطَاكَ الْكُلُّ الْحَسَنَ وَالْجَدَّ الْحَسَنَ [۵] وَالْمَالُ بَعِيرٌ أَتَبْلُغُهُ فِي سَفَرِي [۶] فَقَالَ: الشُّقُوقُ كَثِيرَةٌ [۷] فَقَالَ: إِنَّهُ كَأَنِّي أَعْرِفُكَ [۸] لَمْ تَكُنْ أَبْرَضَ يَغْذُرُكَ النَّاسُ فَقَبْرًا غَطَاكَ اللَّهُ مَا [۹] فَقَالَ: إِنَّمَا وَرِثْتُ هَذَا الْمَالَ كَابِرًا عَنِ كَابِرٍ [۱۰] فَقَالَ: إِنْ كُنْتُ كَاذِبًا فَصَيَّرَ اللَّهُ إِلَيَّ مَا كُنْتُ [۱۱] قَالَ: "وَأَنَا الْأَقْرَبُ فِي صُورَتِهِ فَقَالَ لَهُ يَمْلُ مَا قَالَ لَهَذَا [۱۲] وَرَدَّ عَلَيْهِ يَمْلُ مَا رَدَّ عَلَيَّ هَذَا [۱۳] فَقَالَ: إِنْ كُنْتُ كَاذِبًا فَصَيَّرَ اللَّهُ إِلَيَّ مَا كُنْتُ"

توجه: [۱] حضور ﷺ وفرمايل چې د دې څخه روسته فرشته بيا هغه جزامي ته په خپل مخکني شکل او صورت کې راغله [۲] ورته وي اوويل چې زه يو مسکين سړي يم زما ټول مال د سفر په دوران کې ضايع اختم شو [۳] ځکه نن منزل مقصود ته زما رسيدل ممکن نه دي خو که د الله ﷻ مهرباني وشي او د هغه څخه روسته ته ذريعه جوړه شي نو زما دا مشکل به آسانه شي [۴] نو زه تانه د هغه ذات واسطه درکولو سره چې هغه تاته ښه رنگ بهترين چمره درکړې ده [۵] او مال يې عطاء کړي دي يو اوبښ غوړم چې د هغې په ذريعه زما سفر پوره شي او زه خپل منزل مقصود ته ورسيږم [۶] هغه جزامي ورته اوويل چې په ما حقونه ډير زيات دي، يعنې هغه فرشتي ته يې دروغ اوويل چې زما د دې مال حقداران ډير زيات دي ځکه تاته اوبښ نشم درکولي [۷] فرشتي ورته اوويل چې زه تا پيژنم [۸] ته هغه جزامي نه يې چې خلقو به ستا څخه نفرت کولو او ته محتاج وي خو الله ﷻ ابهترين رنگ او صحت او مال درکړو [۹] جزامي اوويل چې دا خبره نه ده بلکه دا مال خو ماته د پلار او نيکه څخه په وراثت کې حاصل شوي دي [۱۰] فرشتي ورته اوويل چې که ته دروغ وايي نو الله ﷻ دي تا بيا د هغه حالت طرف ته وگرځوي کوم کې چې ته مخکې مبتلا وي، يعنې تا دي بيا جزامي او مفلس کړي [۱۱] حضور ﷺ فرمايې چې بيا هغه فرشته پک ته په خپل مخکني شکل کې راغله او ورته يې هغه اوويل چې څه يې جزامي ته ويلي وو [۱۲] پک هم د

جزای به شان جواب ورکړو نو فرشتی پک ته هم اوویل چې که ته دروغجن یی نو الله ﷻ دي تا هغه شان کړي څرنگه چې مخکې ته پک او محتاج وي

[۱] "قَالَ: "وَأَنَا الْأَمْشَى فِي صُورَتِهِ وَهَيْئَتِهِ" فَقَالَ: رَجُلٌ مَسْكِينٌ وَأَنْتَ سَبِيلُ الْقَطْعَتِ بَيْنَ الْحَيَاتِ فِي سَفَرِي [۲] فَلَا بَلَدَ لِي الْيَوْمَ مَرًّا بِاللَّهِ لَمْ يَكْ [۳] أَسْأَلُكَ بِالَّذِي رَدَّ عَلَيْكَ بَعْرَكَ شَاةً أَتَبَلَّغَ بِهَا فِي سَفَرِي، [۴] فَقَالَ: قَدْ كُنْتُ أَغْنَى قَرَّةَ اللَّهِ إِلَيَّ بَعْرِي [۵] لَهْدٌ مَا شِفْتُ وَذَغَرٌ مَا شِفْتُ [۶] قَوْلَ اللَّهِ لَا أَجِدُكَ الْيَوْمَ مَرِيضًا وَأَعْدَتُهُ لِلَّهِ [۸] فَقَالَ: أَمْسِكْ مَا لَكَ فَإِنَّمَا ابْتَلَيْتَنِي فَقَدَرَضِي عَنْكَ وَسَخِطَ عَلَيَّ صَاحِبِيكَ" مُتَّفَقٌ عَلَيْهِ.

توجه: حضور ﷺ فرمایي چې د دې څخه روسته فرشته هغه رانده ته په خپل مخکني شکل او صورت کې راغله [۲] هغه ته یې هم داسې اوویل چې زه یو مسکین یم او مسافر انسان یم زما ټول سامان په سفر کې ختم شو [۳] ځکه نن منزل مقصود ته رسیدل زما د پاره ممکن نه دي خو که د الله ﷻ مهرباني شامل حال شي او ته د هغې ذریعه جوړه شي [۴] نو زه د هغه ذات واسطه درکولو سره چې هغه تاته بینایي عطا کړله ستا څخه یوه بزه غواړم چې د هغې په ذریعه خپل سفر پوره کړم [۵] رانده په ډیر خنده پیشاني سره ورته اوویل چې بیشکه مخکې زه یو روڼد وم الله ﷻ راته بینایي راکړله نو زما ټولي بزي «چلی» حاضري دي [۶] په دې کې چې کومې غواړي هغه واخله او کومې چې دي خوښي نه وي هغه پرېږده [۷] ته چې نن د الله د پاره څه اخلي قسم په خدای دهغې د واپس کولو تکلیف به نه درکوم [۸] د دې په اوږدو سره، فرشتي ورته اوویل چې ستا مال دي تاته مبارک وي ته خپل مال د خان سره وساته «ماته ستا د مال قطعاً ضرورت نشته، دا وخت خو ته یواځې به آز میشت آزمایش» کې مبتلا شوي وي [یعنی الله ﷻ ستا امتحان اخستو چې آیا تاته خپل پخواني حال یاد هم دي او که نه او ته د الله د نعمتونو شکر هم ادا کوي که نه؟] نو ته په آزمایش کې پوره وختي [۹] الله ﷻ ستا څخه راضي او خوشحاله شو او ستا هغه دوه بدبخته ملګري یعنی جزای او پک ناشکره ثابت شو ځکه هغوی د الله ﷻ په نزد مبعوض، غضب واهلي، وګرځول شو «بخاري مسلم»

حل اللغات: - ① أَمْشَى: برګی مرض والا، پمن. ② الْوَزْغُ: أي الذي لا غفر على رأيه: یعنی گنجې. ③ قَدَرَضِي: أي: كَرِهُوا انْقِطَاعِي: یعنی خلق زما نه کرکه کوی ④ لَوْثًا: رنگ، خاښته شکل. ⑤ تَابَعْتُ عَشْرَةَ: د لسو میاشتو بلارې اوبې ته وائی ⑥ الْيَتِيمَ: بچی نه راوړل ⑦ وَالْوَادِي: کنه او. ⑧ الْحَيَاتِ: جبل رسی ته وائی یعنی د سفر ټول اسباب او ذرائع ګټ شوی ⑨ تَبَلَّغَ: یعنی دکفایت او رسیدو څه ذریعه نشته ⑩ تَعَوُّدًا: اوبښ، ⑪ كَابِرًا عَنْ كَابِرٍ: یعنی یومشر د بل مشرنه حاصل کړې یعنی میراث ګنجې ملاو شوي دي ⑫ لَمْ يَكْ: أي: جَعَلَكَ خَيْرًا لِّغَيْرٍ: یعنی الله دې تا خپل زور حالت د فقیرۍ او ذلت ته واپس او ګرځوی ⑬ اَنْتَ سَبِيلٌ: أي: مُسَافِرٌ: مسافر ⑭ ذَغَرٌ: پرېږده ⑮ لَا أَجِدُكَ: تکلیف به نه درکوم. ⑯ سَخِطَ: خفه شو.

تسهيلات:

قوله: «وَأَفَرَّ»

د گنجی کیدو بیماری: - د دې ترجمه په پشتو کښې گنجی سره کولې شی لیکن د دې حقیقت د ښاریې خلق نه پیژنی په کلو کښې به اول دا مرض وو چه دهلکانو په سرو نو کښې به د تنکو او دانو بیماری وه او د سر نه به نی تول وینسته وتل او خرمن به نی هم وتله او زخم به پاتې کیدو د کوم نه چه به بدبونی او چتیدله او کله به بالغ کیدو پورې دا بیماری وه او خلق به د هغه نه لرې تختیدل او د هغه نه به نی نفرت کولو او هغه به نی د گنجی په نوم سره یادولو نن صبا د انگریزیت دور دې کوم خلق چه سر خړوی هغه پورې توقې کوی او هغه ته گنجا پتیل وائی دا گنجی کیدل نور دی او هغه گنجی کیدل نور

قوله: «مَلَكًا»

انسانی شکل گنې د فرشتې راتلل: - یعنی انسانی شکل کښې هغوی له فرېسته راغله پخوانو امتونو کښې به داسې کیدل او عام وو په دې امت کښې دا سلسله نه ده

قوله: «تَمَرَبَكْ»

د تم کلمې راولو وجه: - یا بیا د سبب په توگه ستاد امداد په ذریعه سره، دلته د تم راولو سره د ادب ښه خیال ساتلې شوې دې خکه چه تم د تراخی دپاره دې په کوم سره چه کلام جدا شو که چرې «تَبَكْ» وې نو په هغې کښې د فعل شریکدو شک راتلې شو په کوم کښې چه د بې ادبۍ خطره وه

[۱۸۷۹] حقیقی محتاج ته ضرور څه ورکول

۸۷۹- (۲۱۱) «وَعَنْ أَرْجَنْبِي قَالَتْ: قُلْتُ يَا رَسُولَ اللَّهِ [۲] إِنْ الْيَسْكِينَ لَيَقِفَ عَلَى بَابِي حَتَّى أَشْتَبِي [۳] فَلَا أَجِدُ فِي بَيْتِي مَا أَذْهَبُ فِي يَدِي [۴] فَقَالَ رَسُولُ اللَّهِ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ -: «أَذْفِي فِي يَدِي وَلَوْ طَلَقَ فُحْرًا» [۵]. رَوَاهُ أَحْمَدُ وَأَبُو دَاوُدَ وَالتِّرْمِذِيُّ وَقَالَ: هَذَا حَدِيثٌ حَسَنٌ ضَعِيفٌ.

توجه: [۲] بي بي ام بچيد [۳] وایې چې ماعرض وکړو یا رسول الله [۴] هر کله چې یو سوالگر زما په دروازه اودرېږي او زما څخه څه غواړي، نو ماته د ډیر شرم محسوسېږي [۵] خکه چې زه په خپل کور کې څه داسې شي نه بیاموم چې د هغه په لاس کې يې ورکړم رسول الله [۶] ورته وفرمایيل چې د هغه په لاس کې څه نا څه ورکړه خواه که هغه سوزیدلي نوک وي [۷] احمد، ابوداود، ترمذي، او امام ترمذي رحمه الله فرمایلي دي چې دا حدیث حسن صحیح دي.

(۱) اخرجه ابوداود فی السنن کتاب الزکاة باب حق السائل (رقم- ۱۶۶۷) و الترمذي کتاب الزکاة عن رسول الله صلى الله عليه وسلم باب ما جاء فی حق السائل (رقم- ۶۶۵) والنسائي کتاب الزکاة باب شاذ بزياده افروا (رقم- ۲۵۷۴) واحمد فی السنن ۲۸۲/۶

حل اللسان :- ① أُنْخِي: حيار راخی، شرم محسوسوم ② طلقاً: نوک مراد توې معمولی خبز دې ③ فُرْقاً: سوزېدلې، دا د مبالغې په طور دی،

تسهيلات:

قوله: اَذْفَى فِي يَدَيْهِ وَلَوْ ظَلَمًا مُّحَرَّقًا

سائل ته عامخا دور گو لو معمل :- رسول کریم ﷺ د صدقې خيرات باره کښې دا حکم د مبالغې په طور فرمايلې دې چې سائل خالی لاس ليرولو نه دا بهتر دی چې هغه ته په لاس کښې څه ضرور ورکړې شي اگر چې هغه خيز کم تر او حقير ولې وی

[۱۸۸۰] سائل ته د نه ورکولو عبرتناکه والعه

۱۸۸۰- (۲۴) «وَعَنْ مَوْلَىٰ لِعُمَّانَ قَالَ: أَهْدَيْ لَأَمْرَسَلَةَ بَعْضَةً مِنْ لَحْمٍ ۖ وَكَانَ النَّبِيُّ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ - يَصْجُهُ اللَّحْمُ ۖ فَقَالَتْ لِعُمَّانَ: ضَعِيهِ فِي الْبَيْتِ لَعَلَّ النَّبِيَّ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ - يَأْكُلُهُ ۖ ۚ فَوَضَعَتْهُ فِي كُوَّةِ الْبَيْتِ ۖ وَجَاءَ سَابِلٌ فَقَامَ عَلَى الْبَابِ فَقَالَ: تَصَدَّقُوا بِأَرْزَاقِ اللَّهِ فَيَكْفُرُ ۖ فَقَالُوا: بَارَكَ اللَّهُ فِيكَ، فَذَهَبَ السَّابِلُ ۖ ۚ فَدَخَلَ النَّبِيُّ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ - قَالَ: "يَا أَمْرَسَلَةُ هَلْ عِنْدَكُمْ شَيْءٌ وَأَعْطِنِي" ۚ فَقَالَتْ: نَعَمْ، فَأَلَتْ لِعُمَّانَ: أَهْمِي فَأَتَى رَسُولُ اللَّهِ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ - بِذَلِكَ اللَّحْمِ ۖ فَذَهَبَتْ فَلَمْ تَجِدْ فِي الْكُوَّةِ إِلَّا قِطْعَةً مَرُوءَةً ۖ ۚ فَقَالَ النَّبِيُّ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ -: "إِنَّ ذَلِكَ اللَّحْمَ عَادَ مَرُوءَةً لِأَنَّهُ نُعْطِيَ السَّابِلَ" رَوَاهُ الْبَيْهَقِيُّ فِي دَلَائِلِ النُّبُوَّةِ.

توجه: ① حضرت عثمان رضی اللہ عنہ آزاد کړی غلام وايي چې يو ځل د بي بي ام سلمه رضی اللہ عنہا په خدمت کې (پوخ کړي، د غوښې يونوکی اټکړه) د تحفي په طور راغله ② د رسول الله ﷺ غوښه ډيره خوښه وه ③ ځکه ام سلمه رضی اللہ عنہا خپلې وينځې ته وفرمايل چې دا غوښه په کور کښ په حفاظت سره کيږده شايد رسول الله ﷺ دا اوخوړی ④ وينځې هغه غوښه په يو طاق کې کيځودله ⑤ اتفاقاً هغه وخت يو سائل په دروازه ودریدو سره په اوچت آواز سره يې اوويل چې اي کور والو د الله تعالی ﷻ په لار کې څه مهرباني اوکړي: الله ﷻ دې تاسو ته برکت درکړي ⑥ کور والا ورته اوويل چې الله تعالی ﷻ دې تاته برکت درکړي، يعنې سائل ته يې داسې جواب ورکړو څرنگه چې زمونږ سره سائل ته د ورکولو د پاره څه نه وي نو ورته وايو چې بابا معاف کړه، سائل واپس لاړ ⑦ کوم وخت چې رسول الله ﷺ کور ته تشريف راوړو نو وي فرمايل چې اي ام سلمه رضی اللہ عنہا، ستا سره د خوراک د پاره څه شي شته چه زه يې اوخوړم ⑧ ام سلمه رضی اللہ عنہا اوويل چې هو بيا هغې هغه وينځې ته اوويل چې ورشه او د رسول الله ﷺ د پاره هغه غوښه راواخله ⑨ مينځه د غوښې راوړلو د پاره لاره خو طاق ته رسيدو سره هغه حيرانه شوه هرکله چې هغه وليدل چې د غوښې نوم او نښان هم هلته نه وو

ملکه د غوسې په ځي د سپين کاني يوه نکره پرته وه [۳] حضور ﷺ د دي په ليدو سره وفرمايل چې تاسو سائل ته هيڅ ورته کړل او هغه مو خالي لاس واپس کړو ځکه هغه غوسي د سپين کاني شکل اختيار کړو، بيهقي رحمه الله دا روايت په دليل النبوته کې نقل کړي دي

حل اللعان: - ① مَهْمَةُ أُنَى بِلَعْنَةٍ يَوْه بَكَرَهُ، ② كَوْنُ أُنَى طَافٍ طَافَ تَه وَاوَى ③ مَرْوَةُ أُنَى غَمَرَتْ مَعْصُ: د مرمر سپين کړي

تسهيلات:

قوله: بَارَكَ اللَّهُ:

دا په اصل کښې د سوال کونکي د سوال جواب دي چه الله تعالی دي په تاباندې برکت او فرماني د وړ کړي دپاره هيڅ نشته دي مونږ معاف کړه

[۱۸۸۱] د الله په نوم د سوال په کولو کښې وعيد

مع: - (۲۳) وَعَنِ ابْنِ عَبَّاسٍ قَالَ: قَالَ النَّبِيُّ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ - : "أَلَا أُخْبِرُكُمْ بِشَرِّ النَّاسِ مَنْزِلَةً؟" قِيلَ: نَعَمْ. قَالَ: "الَّذِي يُنَالُ بِاللَّهِ وَلَا يُعْطَى بِهِ". رَوَاهُ أَحْمَدُ.

توجه: ① ابن عباس رضی الله عنهما راوي دي چې رسول الله ﷺ وفرمايل ② آیا زه تاسو ته ونه ښايم چې د الله ﷻ په نزد په اعتبار د مرتبې بدترين سړي څوک دي؟ صحابه و څوک عرض وکړو چې هو يا رسول الله! ضروري وښايه ③ حضور ﷺ وفرمايل چې هغه سړي چې د هغه څخه د الله ﷻ په نامه سوال وشي او هغه هغه سوال پوره نه کړي (احمد،

حل اللعان: - ① مَنْزِلَةً: أي: مَرْتَبَةً: د مرتبې په لحاظ

تسهيلات:

قوله: يُنَالُ بِاللَّهِ:

ددې جملې مفهوم دا دي چه د کوم سړي نه د الله تعالی په نوم سوال او کړي شی او هغه ددې د پوره کولو طاقت لری او پوره نی نه کړی هغه ډیر خراب سړي دي بهر حال يُعْطَى د معروف صیغه ده او يُنَالُ د مجهول صیغه ده

[۱۸۸۲] د مال په راجع کولو کښې د حضرت ابوذر غفاري رضی الله عنه مسأله

مع: - (۲۳) وَعَنِ أَبِي ذَرٍّ أَنَّهُ سَأَلَ عَنْ عَلِيٍّ عَمَّا كَانَ لَهُ وَيَدِي عَصَاهُ ① فَقَالَ عَلِيٌّ: يَا كَفَيْتُ إِنَّ عَيْنَ الرَّحْمَنِ تَوَفَّى وَتَرَكَ مَا لَا قَمَاتَرِي فِيهِ ② فَقَالَ: إِنْ كَانَ بِهَلٍ فِيهِ حَقٌّ لِلَّهِ فَلَا بَأْسَ عَلَيْهِ ③ فَرَفَعَهُ أَبُو ذَرٍّ عَصَاهُ فَغَرَبَ كَتِفَاهُ وَقَالَ ④ سَمِعْتُ رَسُولَ اللَّهِ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ - يَقُولُ: "مَا أُجِبَ لَوْ أَنَّ لِي هَذَا الْجَبَلُ

(۱) أخرجه النسائي في السنن كتاب الزكاة باب من يسأل بآفه من رجل ولا يعطى به (رقم: ۲۵۶۹)

(۲) أخرجه أحمد في المسند: ۶۲/۱

ذهباً ألفه ۱۸۰ بمثل من اذ غلف منه ست اوالى ۱۹۰ الشكك بالله يا غلمان اسمعته ثلاث مراتب قال: لعنهم الله اؤ احمد

قوله ۱۸۰ حضرت اسودر غفاري رحمه الله به باريه كې روايت دي چې يو ځل هغه د حضرت عثمان غني رحمه الله څخه د حاضرې اجازت وغوښتلو [۱] نو عثمان غني رحمه الله هغه ته اجازت وركړه كوم وخت چې هغه حاضر شو نو هغه وخت د هغه په لاس كې كعبه لکړه. وه ځ په دي موقع حضرت عثمان رحمه الله د حضرت كعب رحمه الله نه اچي هغه وخت موجود وو وفرمايل چې اي كعبه عبد الرحمن بن عوف رحمه الله وفات شو او دير مال يې په ځان پسي پريښي دي ته به دي باريه كې څه وايي؟ آيا د هغه د مال بې انتها كثرت او زياتوالي د هغه د كمال ايمان د باريه مضروو يا نه؟ [۲] حضرت كعب رحمه الله اوويل چې كه عبد الرحمن رحمه الله په دي مال كې د الله تعالى حق يعني زكوة صدقات وغيره ادا كول نو د هغه په باريه كې د هيڅ خوف گنجايښ نشته [۳] د دي په اوږدو سره حضرت ابوذر رحمه الله خپله امسا پورته كړه كعب رحمه الله يې ورباندې ووهلو او بيبي اوويل [۴] چې ما د رسول الله صلى الله عليه وآله څخه اوږدلي دي [۵] كه ما سره دا غراحد، دسروزرو وي او زه يې د الله تعالى په لار كې خرچ كړم [۶] نو بيا وجود د دي چې هغه مقبول هم شي زه دا نه خوښوم چې زه په هغې كې شپږ اوقيه يعني دوه سوه څلوېښت درهم هم په ځان پسي وروسته پريږدم [۷] بيا ابوذر رحمه الله حضرت عثمان رحمه الله مخاطب كولو سره ورته وفرمايل چې اي عثمان زه تاته د الله په نوم قسم دركولو سره پوښتنه درڅخه كوم چې تا د حضور صلى الله عليه وآله دا ارشاد گرامي نه دي اوږدلي؟ حضرت ابوذر رحمه الله دا دي ځله وفرمايل حضرت عثمان رحمه الله اوويل چې هو ما هم دا ارشاد گرامي اوږدلي دي (احمد)

هل القنان: - ① غصاة: همسا، كوټنې ② بمثل: پوره كول نې. اداكول نې ③ ائز: اي ان ائزك: چه زه پريږدم ④ اوالى: د اوقيه جمع ده، دچاندې روپۍ ده يو اوقيه د څلوېښت درهمو برابر وي نو شپږ اوقيه دوه سوه او څلوېښت درهمه شو ⑤ انشكك: زه تاته د الله تعالى قسم دركوم

تصديقات:

قوله: فغزب كغنا:

د كعب هغه مړه ۱۵۱- دلته د كعب نه مراد كعب اخبار دي چه صحابي نه دي بلكه تابعي دي د ابوذر غفاري زده ۱۵۲- عبد الرحمن بن عوف رحمه الله خويود لونی شان والا صحابي دي كوم چه په عشره مبشره كښي هم دي روستو بيا ډير مالدار شوي وو حضرت ابوذر غفاري رحمه الله په دي امت كښي يو مثالي زاهد وو كه چري داسي اوونيلي شي نو يې خايه به نه وي چه هغه په پرهيزگاري كښي د حضرت عيسى عليه السلام سره يو قسم مشاهبت لرلو د هغوی مسلک وو چه كوم سړي چه سحر خوراك او خوري او د ماښام ډپاره نې ذخيره كړي نو هغه د گناه ارتكاب او كړو

هـ مدینې هغه ۵ جلاوطنی سبب ۱- د صحابه کرامو په دور کسې به خلقو د هغوی د ښه قدر کولو او هر څه به یې قبلوله خوږه کله نابین پیدا شو نو خلقو به د هغوی خبره زیاته نه برداشت کوله موره ورځ به څه نا څه جگړه جوړیدله په دې وجه حضرت عثمان بن عفان رضی الله عنه د مدینې نه اوو یستلو او مدینې سره نږدې د ربذه په مقام کښې او ساتلو هغه هم هلته پروت وو او د حضور پاک د پښنگونی مطابق هم هلته وفات شو او هم هلته دفن شو

[۱۸۸۲] د نبی کریم صلی الله علیه وسلم د مال جمع کولو څخه نفرت

۱۸۸۳- (۲۵) [۱] «وَعَنْ عُقَيْبِ بْنِ الْحَارِثِ قَالَ: صَلَّيْتُ وَرَاءَ النَّبِيِّ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ - بِالنَّبِيِّنَةِ الْفَضْرِ [۲] فَتَلَمَّ ثُمَّ قَامَ ثُمَّ عَاقَ فَتَقَطَّ رِقَابُ النَّاسِ إِلَى بَعْضِ مَجَرِّ نَابِهِ [۳] فَفَزِعَ النَّاسُ مِنْ رُزْغِهِ، فَكَرِهَ عَلَيْهِ [۴] قَرَأَ أَنَّهُمْ قَدْ عَجِبُوا مِنْ رُزْغِهِ [۵] قَالَ: "ذَكَرْتُ شَيْئًا مِنْ يَوْمٍ عِنْدَنَا [۶] فَفَكَّرْتُ أَنْ يُخْبِرَنِي قَامَرْتُ بِقِسْمِيهِ" رَوَاهُ الْبُخَارِيُّ [۷] وَفِي رَوَايَةٍ لَهُ قَالَ: "كُنْتُ عُلِقْتُ فِي الْبَيْتِ يُؤَرِّمُ الصَّدَقَةَ [۸] فَفَكَّرْتُ أَنْ أُبَيِّتَهُ".

کوچمه: [۱] حضرت عقبه ابن حارث رضی الله عنه بیان کوي چې یوه ورځ ما په مدینه کې په رسول الله صلی الله علیه وسلم پسې د مازیگر لمونځ او کړو [۲] کوم وخت چې حضور صلی الله علیه وسلم سلام وگرځولو نو حضور صلی الله علیه وسلم په ډیره تیزی سره ودریدلو او د خلقو په څټونو قدم اوچتولو سره د خپلو بیبيانو بعضو حجرو طرف ته لاړلو [۳] صحابه رضی الله عنهم د حضور صلی الله علیه وسلم په دې تیزی او یریدل کوم وخت چې حضور صلی الله علیه وسلم د حجرې څخه بهر تشریف راوړو [۴] او صحابه رضی الله عنهم یې په خپلې تیزی حیران ولیدل نو یې فرمایل [۵] چې اچانک ماته رایاد شو چې زموږ سره د سرو زرو یو شي موجود دي [۶] او ما دا خبره خوښه نه کړه چې هغه ما د مقام قرب څخه، منع کړو نو سمدستي تلو سره اهل بیت ته مې حکم ورکړو چې د سرو زرو هغه څیز دي تقسیم کړل شي. بخاري. [۷] او د بخاري د یو دویم روایت دا الفاظ دي چې حضور صلی الله علیه وسلم وفرمایل ما په زکوٰۃ کې راغلي د سرو زرو یوه ټکړه په کور کې پرینې وه چې د تقسیمولو څخه روسته بېج شوي وه [۸] نو ما دا خوښه نه کړه چې زه یې د ځان سره د یوې شپې د پاره هم پرېږدم

هل اللعان: [۱] د نظری قدم اوچتولو سره لاړو [۲] رِقَاب: درقبة جمع ده، څټ ته وائی [۳] فَفَزِعَ: او یریدل خلق. [۴] تَلَمَّ: د سرو زرو څښتنی ته وائی [۵] عَجِبُوا: مطلب دا دی چې ما چرته دا سره زر د مقام قرب نه منع نه کړی داد اهل الله خاص شان دي

د راوي مختصر تعارف: د حدیث د راوی حضرت عقبه بن حارث مختصر حالات دا دي چې د دوی نوم عقبه، کنیت ابوسروع، دپلار نوم نبي حارث دې علامه نووی د دوی کنیت ابوسروع خودلې دي او نور اسماء الرجال فرمانی چې ابوسروع د دوی د ورور نوم دي د مکې دفتحې په موقع مسلمان شوې وو ددوی نه په بخاری کې درې روایتونه منقول دي، ۲،

(۱) أخرجه البخاري في كتاب الزكاة باب من أحب تعجيل الصدقة من يومها (رقم- ۱۹۳۰) والنسائي كتاب السهو باب الرخصة للإمام في تخطي رقاب الناس (رقم- ۱۳۶۵) واحد في السند ۷/۴

تسهيلات:

قوله: «أَيَّتَهُ».

یعنی چه هغه سره زر زما په کور کښې شپه تیره کړی اوزه هغه په خپل کور کښې د شپې نیولودپاره کیږدم

[۸۸۳] د پیغمبر مال نه جمع کول

۸۸۳- (۱) (۲۶۱) «وَعَنْ عَائِشَةَ أَنَّهَا قَالَتْ: [۱] كَانَ لِرَسُولِ اللَّهِ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ - جُنْدِي فِي مَرَضَى بَيْتَهُ دَنَانِيرٌ أَوْ سَبْعَةٌ [۲] فَأَمَرَنِي رَسُولُ اللَّهِ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ - أَنْ أَقْرُبَهَا [۳] فَتَقْلَنِي وَجَعَلَنِي اللَّهُ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ - [۴] ثُمَّ سَأَلَنِي عَنْهَا مَا قَعَلْتُ بِهَا أَوِ السَّبْعَةَ؟ [۵] قُلْتُ: لَا وَاللَّهِ لَقَدْ شَقَلَنِي وَجَعَلْتُ [۶] فَدَعَا بِهَا ثُمَّ وَضَعَهَا فِي كُفٍّ فَقَالَ: [۷] «مَا ظَنُّ نَبِيِّ اللَّهِ لَوْلَقِيَ اللَّهُ - عَزَّ وَجَلَّ - وَهَذَا عِنْدَهُ» [۸]. رَوَاهُ أَحْمَدُ.

توجه: [۱] د مؤمنانو مور بي بي عایشه رضی اللہ عنہا فرمایي [۲] چې د رسول الله صلی اللہ علیہ وسلم د مریضی په دوران کې ما سره د رسول الله صلی اللہ علیہ وسلم (په عربو کې د هغه وخت رائج) شپې یا اووه اشرفي وي [۳] حضور صلی اللہ علیہ وسلم ماته حکم اوکړو چې زه بي تقسیم کړم [۴] لیکن د حضور صلی اللہ علیہ وسلم مریضی د هغې د تقسیمولو څخه زه منع کړم (یعني د حضور صلی اللہ علیہ وسلم د مریضی په وجه ماته د هغې د تقسیمولو مهلت ملاو نه شو) [۵] نو زما څخه بیا حضور صلی اللہ علیہ وسلم پوښتنه وکړه چې د هغه شپې یا اووه اشرفي څه وشو؟ [۶] بي بي عایشه رضی اللہ عنہا وایي چې ما عرض وکړو ما لاهغه نه دي تقسیم کړي قسم په خدای ستا بيماري اد هغې د تقسیمولو څخه زه منع کړي يم [۷] (د دي په اوريدو سره) حضور صلی اللہ علیہ وسلم هغه اشرفي را وغوښتلې هغه بي په خپلو لاسونو مبارکو باندې ایښودلو سره وفرمایيل [۸] چې دالله دښي به څه گمان وي چې هغه د الله تعالی سره په داسې حال کې ملاقات وکړي چې دا اشرفي د هغه سره وي (احمد)

حل اللغات:- [۱] أَقْرَبْتُ: چه زه دا دنانیر اشرفي تقسیم کړم [۲] فَتَقْلَنِي: مشغوله نه کړم زه. [۳] وَجَعَلْتُ: درد او تکلیف

تسهيلات:

قوله: مَا ظَنُّ نَبِيِّ اللَّهِ لَوْلَقِيَ اللَّهُ - عَزَّ وَجَلَّ - وَهَذَا عِنْدَهُ:

د نبی علیه السلام په مرض الوفات کښې اشرفي صدقه کول:- د نبی کریم صلی اللہ علیہ وسلم د مرگ په وخت کښې شپې یا اووه اشرفي د نبی کریم صلی اللہ علیہ وسلم د ملکیت په طور حضرت عائشه رضی الله عنها سره وې نو حضرت رسول کریم صلی اللہ علیہ وسلم داهم د مرض په حالت کښې تقسیم کړل چې زما الله تعالی سره ملاقات وی نو چې په داسې حال کښې وی چې ما ه سره هیڅ مال نه وی ځکه چې د مال او دولت جمع کیدل د انبیاء کرامو د شان خلاف دی د انبیاء کرامو میراث علم وی درهم او دینار نه وی

[۱۸۸۵] د ذخیره مکتولو په خالي د توکل علی الله تعلیم

معد۱- (۲۴۱) وَعَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ أَنَّ النَّبِيَّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ - دَخَلَ عَلَى بِلَالٍ ۖ وَعِنْدَهُ صَبْرَةٌ مِنْ عَمْرِو بْنِ عَبْدِ اللَّهِ - فَقَالَ: "مَا هَذَا يَا بِلَالُ؟" [۲] قَالَ: "شَيْءٌ أَذْخَرْتُهُ لِيَقْبَ، [۳] فَقَالَ: "أَمَّا تَخْشَى أَنْ تَرَى لَهُ لَحْدًا يُخَارِجُ مِنْ جَنَّتِهِ؟" أَوْ قِيَامَةً [۴] أَلْيَقُ بِبِلَالٍ وَلَا تَخْشَى مِنْ ذِي الْعَرْشِ إِفْلَاحًا؟"

تو جهه: [۱] ابو هريره رضي الله عنه فرمايي چې يوه ورځ نبي کریم صلی الله علیه و سلم د حضرت بلال رضي الله عنه د حوټه تشریف راوړلو [۲] انورې لیدل چې د هغه سره د خرماو یو کوبه اډه پکې په نه ده حضور صلی الله علیه و سلم څنې پوښتنه وکړه چې ای بلال! دا څه دي؟ [۳] بلال رضي الله عنه عرض وکړو دا هغه څیر دي چې ما صبا یعنی آینده پیښیدونکي ضرورت، د پاره جمع کړي دي؟ حضور صلی الله علیه و سلم ورته وفرمایل چې آیا ته د دې خبرې څخه نه بریږي چې صبا ته د قیامت په ورځ به ندي د دوزخ په اور کې د دې بخار وويني؟ [۴] بیا یې وفرمایل چې ای بلال رضي الله عنه دا ذخیره د الله تعالی په لار کې خرج کړه او د صاحب عرش څخه د فقر او د افلاس خوف مه کوه

حل الفات: ۱- صَبْرَةٌ: أي: كَوْمَةٌ: توکړی ۲- أَذْخَرْتُهُ: جمع کړې او ذخیره کړې مې ده ۳- لَحْدٌ: لُحْدٌ: د خښه وخت دپاره، ۴- يُخَارِجُ: کرموالي، د اور نژدیکت ترې مراد دي ۵- ذِي الْعَرْشِ: د عرش مالک، ۶- إِفْلَاحٌ: د کموالي نه، د فقر او محتاجۍ نه

تسهيلات:

قوله: أَمَّا تَخْشَى أَنْ تَرَى لَهُ لَحْدًا؟

دغه مخه هره: - په دې کښې د غذا صبا څخه مراد د قیامت ورځ ده نو داسې به ونيلې شي چې په دې جمله کښې د يوم القيامة الفاظ د غد دپاره د تاکيد په طور استعمال شوی دی

قوله: يُخَارِجُ مِنْ جَنَّتِهِ الْقِيَامَةَ؟

د بخار مخه هره: - د بخار څخه مراد د تې اثر دي مطلب دادي چې آیا ته دا غواړي چې د قیامت په ورځ د دې په سبب د دوزخ د اور اثر تاته اورسی دادې خبرې څخه کنایه ده چې ذخیره جوړول دوزخ سره نژدې دی او د دې حاصل دادي چې که ته په الله تعالی باندې توکل نه کوي او د فقر او افلاس په وجه ذخیره اندوژی کوي نو د دې په وجه به دوزخ ته نژدې شي

قوله: وَلَا تَخْشَى مِنْ ذِي الْعَرْشِ إِفْلَاحًا؟

د مذکورې جملې مطلب: - د حدیث پاک د آخری الفاظو مطلب دادي چې ذخیره اندوژی مه کوه بلکه څه چې در سره جمع دی هغه د الله تعالی په لار کښې خرج کړه د فقر او افلاس فکر مه کوه بلکه په الله تعالی باندې اعتماد او بهروسه اوساته کوم عظیم ذات چې عرش عظیم پیدا کړې دي او ستا تخلیق ئې اوکړو نو هغه به تاته روزی هم رسوی

خان سره د مال ساتلو جواز - يعنې حضرت رسول كريم ﷺ حضرت لال ه نه دا حكه د تعليم په طور وركړو چې مقام كمال حاصل كړه كوم چې نوكل او ذات حق باندې كامل اعتماد دي گنې تركومي چې د مسئلې تعلق دي نو علماء كرام فرماني چې دخپل او د خپل اهل وعيال د ضرورت مطابق ذخيره كول جائز دي

[۱۸۸۶] د سخاوت فضيلت

۱۸۸۶- (۲۸) [۱] وَعَنْهُ قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ -: «[۲] السَّخَاءُ شَجَرَةٌ فِي الْجَنَّةِ [۳] قَنْ كَانَ سَخِيًّا أَخَذَ بِفُضَيْ مِنْهَا [۴] فَلَمْ يَتْرَكْهُ الْفُضَيْ حَتَّى يَدْخِلَهُ الْجَنَّةَ [۵] وَالشَّمُّ شَجَرَةٌ فِي النَّارِ [۶] قَنْ كَانَ شَيْمِيًّا أَخَذَ بِفُضَيْ مِنْهَا [۷] فَلَمْ يَتْرَكْهُ الْفُضَيْ حَتَّى يَدْخِلَهُ النَّارَ» [۸] رَوَاهُ الْبَيْهَقِيُّ فِي شُعَبِ الْإِيمَانِ.

توجه: [۱] ابوهريره رواتو راوي دي چې رسول الله ﷺ وفرمايل [۲] سخاوت په جنت كې يوه ونه ده [۳] كوم سړي چې سخي وي هغه به د هغه ونې څانگه ونيسي [۴] نو هغه څانگه به هغه نه پرېږدي تر څو پورې چې هغه په جنت كې داخل نه كړي [۵] دغه شان بخل د دوزخ يوه ونه ده [۶] كوم سړي چې بخیل وي هغه به د هغه ونې څانگه ونيسي [۷] نو هغه څانگه به هغه نه پرېږدي تر څو پورې چې هغه په دوزخ كې داخل نه كړي. دا دواړه روايتونه بيهقي په شعب الايمان كې نقل كړي دي

حل القلق:- ① السَّخَاءُ: سخاوت، ② فُضَيْ: بناخ، څانگه، ③ الشَّمُّ: أي: النُّظْلُ كنجوسى، بخیل توب ④ شَيْمِيًّا: بخیل

تسهيلات:

قوله: السَّخَاءُ شَجَرَةٌ فِي الْجَنَّةِ:

د سخاوت جتنې ونې سره د تشبیه وړ کولو یوه وجوهات:-

① په لوې والی کښې تشبیه ده چې څنگه ونه لویه وی دشان د سخاوت درجه هم لویه وی ② د ونې ډیر زیات ښاخونه وی په دې بناء دې سره تشبیه وړ کړې شوې ده چې څنگه دونې مختلف ښاخونه وی دشان د سخاوت هم ډیرې زیاتې شعبې دی او د سخاوت مثال د یوې ونې پشان دې چې جرړې نې په جنت کښې دی او ښاخونه نې په دنیا کښې دی لهذا کوم کس چې په دنیا کښې سخاوت اوکړو او په دنیا کښې نې ددې ونې یو ښاخ اونیولو نو دا ښاخ به دې جنت ته داخل کړی چا چې بخل اوکړو نو هغه داسې ښاخ اونیولو چې هغه به دې جهنم ته داخل کړی (مرقاة ص ۱۵۵)

د سخاوت در جات ۱-

- ① د سخاوت ادنی درجه په شریعت کنې دا ده چې انسان صدقه واجبه ادا کړي
- ② په طریقت کنې د سخاوت ادنی درجه داده چې صدقه واجبه باندې قناعت اونه کړي بلکه نوافل صدقې هم ورکړي
- ③ د اهل معرفت په نزد د سخاوت ادنی درجه داده چې پخپلو ضرورتونو باندې د نورو ضرورتو لره ترجیح ورکړي، **وَيُؤْنُونَ عَلَى الْكِبْرِيِّ لَوْ كَانَ بِهِمْ غَصَابَةٌ**،

[۱۸۸۷] په صدقې سره د مصیبتونو لري کیدل

۱۸۸۷- (۲۹۱) [۲۹۱] وَعَنْ عَلِيٍّ قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ - [۲] "يَأْذِرُوا بِالْصَّدَقَةِ [۳] فَإِنَّ الْبَلَاءَ لَا يَنْقُطُهَا" "رَوَاهُ زَيْدٌ".

توجه: [۲] حضرت علي عليه السلام راوي دي چې رسول الله صلى الله عليه وسلم وفرمايل [۲] د الله تعالى په لار کې په خرچ کولو کې تلوار کوي، يعني د مرګ يا مريضې څخه مخکې صدقه ورکوي [۳] څکه چې صدقه ورکولو نه بلا نه اوړي، يعني د الله تعالى په لار کې خرچ کولو سره بلا و مصیبت ختمیږي، [زیدین]

حل الفات: - ① يادوړو: جلتي او تلوار اوکړي ② البلاء: مصیبتونه، ازمائشونه، ③ لا ينقطعها: أي: لا ينقضها نه شی مخکې کیدې، پامال کولې نه شی

تسهيلات:

قوله: يَأْذِرُوا بِالْصَّدَقَةِ فَإِنَّ الْبَلَاءَ لَا يَنْقُطُهَا:

صدقه د مصیبتونه مخه خلاصت ۱- صدقاتو سره مصیبتونه او آفتونه لرې کيږي راغلي مصیبتونه نه زیاتيږي بلکه واپس کيږي لکه څنګه چې يو حديث مبارك کښې دی چې صدقه د الله تعالى د غضب اوور او دنيای مصیبتونه او پريشانۍ او بیماری لرې کوي په دې وجه په صدقه ورکولو کښې نيزې پکار ده

[۶] باب فضل الصدقة

د صدقې لفظيت

ه صدقې تعريف - ملا علی قاري رحمه الله به مرقات کتبې لېکلی دی چه صدقه هر هغه خبرته وائی چه بوانسان نی دخپل مال نه د الله تعالی د قرب حاصلولو دپاره اوباسی که دا صدقه فرض وی که واجب وی یا نفل وی دې ته صدقه خکه وائی چه د صدقې ورکونکې به صدق د ايمان باندې دلالت کوی یا د جنت د نعمتونود رښتیاو په رغبت باندې دلالت کوی

الفصل الأول

[۱۸۸۸] په صدقې سره مال زیادت

۱۸۸۸- (۱) عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ - [۲]: «مَنْ تَصَدَّقَ بِعَدْلِ غُرَّةٍ مِنْ كَسْبٍ طَيِّبٍ [۳] - وَلَا يَقْبَلُ اللَّهُ إِلَّا الطَّيِّبَ - [۴] فَإِنَّ اللَّهَ يَتَقَبَّلُهَا بِحَبِيْبِهِ [۵] ثُمَّ يَرْبِّيْهَا لِصَاحِبِهَا [۶] كَمَا يُرَبِّي أَحَدُكُمْ فَلُوًّا [۷] حَتَّى تَكُونَ مِثْلَ الْجَبَلِ» [۸]. مُتَّفَقٌ عَلَيْهِ.

توجه: [۱] حضرت ابو هريره رضي الله عنه راوي دي چې رسول الله ﷺ وفرمايل [۲] كوم سړي چې د کجوري برابر ،که په صورت کې وی یا په قیمت کې ،په حلاله گټه کې خراج کوي [۳] ،او په دي پوهه شه ،چې الله ﷻ صرف حلال مال قبلوي [۴] نو الله ﷻ هغه پخپل ځی لاس قبلوي [۵] او بیا هغه صدقه د صدقه ورکونکي د پاره داسې پالي [۶] څرنگه چې په تاسو کې يو سړي دخپل اس بجې پالي [۷] تر دي چې هغې ،صدقه با د هغې ثواب ،د غره په شان شي ،بخاري مسلم ،

حل القفاز:- [۱] بحبیبه: په نسی لاس. په احسن طریقه قبولیت طرف ته اشاره ده [۲] رَبَّيْنَاهَا أَيْ: نَرْبِّيْنَاهَا بِاللَّهِ نِي كَوِي د تربیة ته دي د زیاتولو په معنی کښې دي [۳] فَلُوًّا أَيْ: الْفَرْدُ وَهُوَ وَنْدَا الْفَرَسِ. بیان ه یعنی د اس بجې

تسهيلات:

قوله: وَلَا يَقْبَلُ اللَّهُ إِلَّا الطَّيِّبَ:

ه صدقې ه قبولیت شرط - یعنی الله تعالی د حلال مال نه علاوه د یوحرام مال صدقه نه قبلوی شاعر وائی

(۱) أخرجه البخاري في كتاب الزكاة/باب الصدقة من كسب طيب لقوله: [إبراهيم الصدقات. والله لا يحب كل كفار أثيم. إن الذين آمنوا وعملوا الصالحات وأقاموا الصلاة وآتوا الزكاة، لهم أجرهم عند ربهم ولا خوف عليهم ولا هم يحزنون] [البقرة: ۲۷۷] (رقم ۱۸۱۰) ومسلم في كتاب الزكاة/باب قبول الصدقة من الكسب الطيب وترتيبها (رقم ۶۳ (۱۰۱۴) والترمذي في السنن كتاب الزكاة عن رسول الله صلى الله عليه وسلم/باب ما جاء في فضل الصدقة (رقم ۶۶۱) والسنن كتاب الزكاة/باب الصدقة من غلول (رقم ۲۵۲۵) وابن ماجه كتاب الصدقات/باب من تصدق بصدقة لم يردنها (رقم ۲۳۹۴) ومالك في الموطأ كتاب الصدقة/باب الترغيب في الصدقة (رقم ۱) واحمد في المسند ۳۳۱/۲

ماكل من حرم بيت الله معرو

ما يهل الله الاكل طيبة

حرما الى البيت العتيق المعرو

وقيل يعمر بالمال الذي يجمعوه

ه حرام مال په صدقه كولو كېږي ه لواب نيت كولو حكم - فقهاء ليكلي دي چه كوم سړي ذحرام مال صدقه د نواب حاصلولو په نيت سره كوي نو د هغه د كافر كيدو خطره ده فقهاء ليكي كه څه حرام مال چا سره وي او هغه سړي دا يو غريب فقير ته وركول غواړي نو د ثواب نيت دي نه كوي بلكه د ذمي د فارغيدو نيت سره دي وركوي

[١٨٨٩] په صدقي سره د مال نه كميدل

«...» (٣١) (١) «وَعَنْهُ قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ - [٢]: «مَنْ تَقَصَّتْ صَدَقَةً مِنْ مَالٍ، وَمَا زَادَ اللَّهُ عَبْدًا بِمَالٍ إِلَّا عَزًّا [٣] وَمَا تَوَاضَعَ أَحَدٌ لِلَّهِ إِلَّا رَفَعَهُ اللَّهُ» [٤]. رَوَاهُ مُسْلِمٌ.

قوله: [١] ابوهريره رضي الله عنه راوي دي چې رسول الله ﷺ وفرمايل [٢] صدقه وركول په مال كې كمي نه كوي [٣] او كوم سړي چې د چا خطا معاف كوي نو الله ﷻ د هغه په عزت كې اضافه كوي [٤] او كوم سړي چې خاص د الله ﷻ د پاره تواضع او عاجزي اختياروي نو الله ﷻ د هغه مرتبه او چتوي «مسلم»

حل القنان: - ① غلم: معاف كول ② عز: عزت او شرافت

تسهيلات:

قوله: مَنْ تَقَصَّتْ صَدَقَةً مِنْ مَالٍ:

په صدقه د مال نه كميدل: - په دې حديث كېږي د ذريو څيزونو د كړدې او حضور ياك د ضمانت په توگه دا ارشاد فرماييلې دي اول دا چه په صدقه سره مال كمېږي نه حالاتكه خلق په عام توگه باندې هم دا گتري چه مال كمېږي دويم دا چه د يو مجرم په معاف كولو سره د معاف كونكي عزت زياتيږي حالاتكه خلق گتري چه عزت نې كمېږي دريم دا چه تواضع كولو سره الله تعالي عاجزي كونكي سړي او چتوي حالاتكه په ظاهره هغه خپله درجه ښكته غورزولي وي

[١٨٩٠] دا اعمال په اعتبار سره د جنت دروازي

«...» (٣١) (١) «وَعَنْهُ رَوَى اللَّهُ تَعَالَى عَنْهُ قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَآلِهِ وَسَلَّمَ - [٢] مَنْ أَنْفَقَ زَوْجَيْنِ مِنْ شَيْءٍ مِنَ الْأَشْيَاءِ فِي سَبِيلِ اللَّهِ [٣] دَعِيَ مِنْ أَبْوَابِ الْجَنَّةِ وَلِلْجَنَّةِ أَبْوَابٌ [٤] فَمَنْ كَانَ مِنْ أَهْلِ الصَّلَاةِ دُعِيَ

(١) اخرجه مسلم في كتاب البر والصلة والاداب باب استحباب العفو والتواضع (رقم ٦٩ - ٢٥٨٨) والترمذي في السنن كتاب البر والصلة عن رسول الله صلى الله عليه وسلم باب ما جاء في التواضع (رقم ٢٠٢٩) والدارمي من كتاب الزكاة باب في فصل الصدقة (رقم ١٧١٨) ومالك في الموطأ كتاب الصدقة باب ما جاء في التمتع عن السائلة (رقم ١٢) واحمد في المسند ٢٣٥٠٢

(٢) اخرجه البخاري في كتاب الصوم باب الريان للصائمين (رقم ١٨٩٧) ومسلم كتاب الزكاة باب من جمع الصدقة. وأما البر (رقم ٨٥ - ١٠٢٧) والسناني كتاب الزكاة باب وجوب الزكاة (رقم ٢٤٣٩) والدارمي باب من أنفق زوجين من ماله في سبيل الله عز وجل (رقم ٢٤٤٧) ومالك في الموطأ كتاب الجهاد باب ما جاء في الخيل والسابقة بينها. والنفقة في العروة (رقم ٤٩) واحمد في المسند ٣٦٦/٢

مِنْ بَابِ الصَّلَاةِ ۱۵) وَمَنْ كَانَ مِنْ أَهْلِ الْجِهَادِ ۱۶) وَمَنْ كَانَ مِنْ أَهْلِ الصَّدَقَةِ ۱۷) مِنْ بَابِ الصَّدَقَةِ ۱۷) وَمَنْ كَانَ مِنْ أَهْلِ الْجِهَادِ ۱۸) الْفَالِ أَبُو بَكْرٍ مَا عَلِمَ مِنْ دَعَى مِنْ تِلْكَ الْأَنْبَاءِ مِنْ غَيْرِهِ ۱۹) فَبَلَّ بَدْعِي أَحَدٌ مِنْ تِلْكَ الْأَنْبَاءِ كَلِمًا قَالَ لَعَنَ ۲۰) وَأَرْجُو أَنْ تَكُونَ مِنْهُمْ مُتَّفِقٌ عَلَيْهِ.

توجه: [۱۵] ابو هريره رضی اللہ عنہ راوي دي چې رسول الله ﷺ وفرمايل [۱۶] کوم سري چې خپل خيزونو کې جوړه دوگني شي د الله ﷻ په لار کې ايمني د هغه د رضا او خوښي د خاطرې اخراج کړي [۱۷] نو هغه به د جنت د دروازو څخه بلل کيږي او د جنت څو يعني اته دروازي دي [۱۸] کوم سري چې ډير زيات مونځ گزار وي هغه به د جنت باب الصلوة مانځه دروازي څخه بلل کيږي اچې مونځ گزار د پاره به مخصوص وي او هغه ته به اوويل شي چې اي بنده به دي دروازه جنت ته داخل شه [۱۹] او کوم سري چې جهاد کونکي يعني د الله په لار کې ډير زيات جنگجو وي هغه به د باب الجهاد د جهاد دروازي څخه بلل کيږي [۲۰] او کوم سري چې صدقه وروکونکي وي هغه به د باب الصدقه يعني د صدقي د دروازي څخه بلل کيږي [۲۱] او کوم سري چې ډيري زياتي روژي نيسي هغه به د باب الريان يعني د باب الصيام څخه چې په جنت کې د روژي د دروازي دا نوم دي بلل کيږي [۲۲] د دي په اوږدو سره حضرت ابوبکر صديق رضی اللہ عنہ عرض وکړو چې کوم سري چې د دي دروازو څخه د يوې دروازي څخه هم ووبلل شي هغه ته د ټولو دروازو څخه د بللو ضرورت نشته ځکه چې د يوې دروازي څخه بلل هم کافي دي په دي طور چې مقصد خو په جنت کې داخليدل دي او دا د يوې دروازي سره هم حاصلېږي بيا هم زه صرف د علم د خاطرې ځان پوهه کول غواړم چې آيا څوک داسې خوش نصيبه او باسعادت سري به هم وي چې هغه به دي ټولو دروازو څخه بلل کيږي [۲۳] حضور ﷺ ورته وفرمايل هو او زه اميد کوم چې ته به د هغه خلقو څخه يې چې دټولو دروازو به څخه بلل کيږي بخاري و مسلم

حل اللغات: -- ① تَوَجَّهْتُ: اَتَى خَفَّاهِمُ جُلِي: زوجين جوړې ته وائى يعنى د يوچنس دوه خيزونه. دوچند. ② الرِّبَّان: اَتَى بَابُ الْعِزَّةِ: د روژي دروازه. دي ته د عطشان په ضد سره ريان اوونيلې شو ددې دروازي نه به روژه دارو ته شراب څکولې کيږي

تسهيلات:

قوله: مَنْ أَلْفَقَ تَوَجَّهْتُ مِنْ شَيْءٍ:

د من الفلق په تفسير کېنې دوه احوال: ① دې نه مراد دادې چه د يوچنس نه نى دوه خيزونه ورکړل مثلاً دوه درهم نى ورکړل يا دوه دينار نى ورکړل يا دوه سير غنم نى ورکړل يا دوه غلامان يا دوه کيږي يا دوه اوښان نى ورکړل جدا جدا قسم مراد نه دي

② ملاعلى قارى رحمته اللہ علیہ فرماني چه زوجين دمسلسل صدقي کولونه تعبير دي چه يو ځل صدقه کولونه پس نى بيا ورکړه

قوله: بَابُ الرِّقَابِ: چونکه په روژه سره سړی ته تنده لگي او خړوب کیدل ډیر په شوق سره غواری په دې وجه په دې کښې د داخلیدونکې دروازې نوم ریان کیځو دې شو کوم چه د خړوب کولو په معنی کښې دې

قوله: مِنْ ضُرُورَةٍ:

د حضرت ابوبکر رضی الله عنهما فضیلت: - د حضرت ابوبکر رضی الله عنه سوال دا وو چه جنت کښې داخلیدل مقصود دی که په یوه دروازه باندې سړې داخل شی د ټولو دروازو نه راغونښتل او داخلیدل څه ضروری نه دی لیکن یار رسول الله آیا داسې کیدي شی چه یو سړې د هغې د ټولو دروازو نه راغونښتي شی؟ حضور پاک او فرماښل چه او داسې کیدي شی اوزما امیدي چه ته هم د هغه خلقو نه نی

[۱۸۹۱] حضرت ابوبکر رضی الله عنه اود حکمالاتو مجموعه

۱۸۹۰- (۳) [۱] وَعَنْهُ قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ - : «مَنْ أَصْبَحَ مِنْكُمْ الْيَوْمَ صَائِمًا؟» قَالَ أَبُو بَكْرٍ: «أَنَا» قَالَ: «فَمَنْ تَبِعَ مِنْكُمْ الْيَوْمَ جَنَازَةً؟» قَالَ أَبُو بَكْرٍ: «أَنَا» قَالَ: «فَمَنْ أَطْعَمَ مِنْكُمْ الْيَوْمَ مِسْكِينًا؟» قَالَ أَبُو بَكْرٍ: «أَنَا» قَالَ: «فَمَنْ عَادَ مِنْكُمْ الْيَوْمَ مَرِيضًا؟» قَالَ أَبُو بَكْرٍ: «أَنَا» فَقَالَ رَسُولُ اللَّهِ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ - : «مَا أَجْمَعُ فِي أَمْرِ إِلَّا دَخَلَ الْجَنَّةَ». رَوَاهُ مُسْلِمٌ.

توضیح: [۱] ابوهریره رضی الله عنه راوي دي چې (یوه ورځ) رسول الله صلی الله علیه و آله (صحابه رضی الله عنهم مخاطب کولو سره، وفرمایل [۱] چې نن په تاسو کې د کوم سړي روژه ده؟ حضرت ابوبکر رضی الله عنه وفرمایل زما روژه ده [۲] بیا حضور صلی الله علیه و آله وفرمایل نن په تاسو کې کوم سړي د جنازي سره د جنازي د مانځه د پاره یا قبرستان ته تللي دي؟ حضرت ابوبکر رضی الله عنه وفرمایل چې زه [۳] بیا حضور صلی الله علیه و آله وفرمایل چې نن په تاسو کې کوم سړي په یو مسکین باندې طعام خوړلي دي؟ حضرت ابوبکر رضی الله عنه وفرمایل چې ما [۴] بیا حضور صلی الله علیه و آله وفرمایل چې نن په تاسو کې کوم سړي د مریض پوښتنه کړي ده؟ حضرت ابوبکر صدیق رضی الله عنه وفرمایل چې ما [۵] بیا حضور صلی الله علیه و آله وفرمایل چې «اوړی» په کوم سړي کې چې دا ټولي خبرې جمع شی هغه به په جنت کې داخلېږي (مسلم)

تسهيلات: **قوله:** قَالَ أَبُو بَكْرٍ: أَنَا:

د چا په تپوس د غېلو پتو اعمالو څو ډلو حکم: - یعنی ماداسې کړی دی د چا په پوښتنه باندې د خپل پتو اعمالو تذکره کول جائز دی مگر په اندازه د سوال او جواب وی دلته صدیق اکبر رضی الله عنه څلور کارونه خودلی دی لیکن دهرې خبرې متعلق د حضور پاک د طرف نه سوال شوې دي د خان نه نی نه دی خودلی دا عجیبه نسخه ده که چرې نن هم چاته ددې خبرې

توفیق اوشی نو نن هم د جنت وعده ده دا لټول څه گرانه خبره نه ده په حرمین شریفین کښې د رمضان روژه وی جنازه خو خامخا راځی مگر دې کښې غریبان وی اود بیمار انو هم کمې نه وی عجیبه دولت دې چه د کم خرج بالا شین په انداز کښې ملاوېږی

[۱۸۹۲] اڅکاو نډپانونه د تحفه لیږل

۱۸۹۲- (۵) [۵] عَنْهُ قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ - [۶]: «بِإِنْسَاءِ الْمُسْلِمَاتِ لَا تُخْفَرْنَ جَزَاءً لِحَارِثَتِهَا [۷] وَلَا تُؤْتَوْنَ فَرْسًا [۸]». مُتَّفَقٌ عَلَيْهِ.

قوله: ابوهريره رضي الله عنه راوي دي چې رسول الله ﷺ وفرمايل [۲] اي مسلمانانو ښځو هيڅ گاونډی دي خپلي گاونډی اته تحفه لیږل یا صدقه ورکول حقیر نه گڼي [۳] اگر چې هغه د بزي (چلي، نوک ولي نه وي (بخاري مسلم،

حل الفتا: ۱- لا تخفرن: سپک مه گنئ، خپله هديه اوصدقه، ۲- جازاء: گاونډی، ۳- فیرس: چلی نوک، د چلنی د نوکو په مینځ کښې یوه بیکاره د خرمن په شان غوښه وی هم هغې ته فرس ونيلي شوې دې (یعنی معمولی څیز ترې مراد دې،

تسهيلات

قوله: بِإِنْسَاءِ الْمُسْلِمَاتِ لَا تُخْفَرْنَ جَزَاءً لِحَارِثَتِهَا:

دمذکوره جملې په مفهوم کښې دوه اقوال ۱- یوې گاونډی سره چه هم وی که هغه خیزد حقیر نه حقیر ولې نه وی هغه د دویمې گاونډی دپاره تحفه لیږل پکار دی دغه شان په دې کلام کښې ورکړه کونکو ښځوته خطاب دې

۲ یوې گاونډی بلې گاونډی ته څه حقیر تحفه اولیکله نو هغه دې دا سپکه گنټلوسره د قبولونه انکار نه کوی بلکه د حقیر نه حقیر څیز هم قبولول پکار دی دغه په دې کلام کښې هغه ښځوته خطاب د جاترف ته چه عطیه لیکلې شوی وی اود ښځو په مزاج کښې چونکه د لږ څیز د قبولولو جرات او برداشت کم وی په دې وجه هغوی ته خطاب کړې شوې دې

[۱۸۹۲] اړه نهیسی صدقه

۱۸۹۳- (۶) [۶] عَنْ جَابِرٍ وَحَدَّثَهُ قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ - [۷]: «كُلُّ مَرْغُوفٍ صَدَقَةٌ». مُتَّفَقٌ عَلَيْهِ.

(۱) اخبره البخاري في كتاب الادب/باب لا تخفرن جاره لجارتها (رقم ۶۰۱۷) ومسلم في كتاب الزكاة/باب العث على الصدقة. ولو بالقليل ولا تمنع من القليل لاحتقاره (رقم ۹۰) والدارمي من كتاب الزكاة/باب كراهية رده السائل بغير شي (رقم ۱۷۱۸) واحمد في المسند ۴۳۵/۶

(۲) اخبره البخاري في كتاب الادب/باب كل معروف صدقة (رقم ۶۰۲۱) ومسلم في كتاب الزكاة/باب بيان ان اسم الصدقة يقع على كل نوع من المعروف (رقم ۵۲) (۱۰۰۵) وابوداود في السنن كتاب الادب/باب في العتنة للمسلم (رقم ۴۹۸۷) والترمذي كتاب البر والصلة عن رسول الله صلى الله عليه وسلم/باب ما جاء في طلاقة الوجه وحسن البشر (رقم ۱۹۷۰) واحمد في المسند ۳/۳۴۴

توجه: [۱] حضرت جابر او حضرت حذیفه (رضی اللہ عنہ) نقل کوي چې رسول اللہ ﷺ وفرمايل [۲] هره نيکي صدقه ده (بخاري مسلم).

حل اللغات: - [۱] مغروب: هر قسمه نيکي ترې مراد ده

تسهيلات:

قوله: كُلُّ مَغْرُوفٍ صَدَقَةٌ:

د صدقې ه مال سره عدم تفصيص: - هره نيکي صدقه ده که دهغې تعلق د ژبې سره وي او که د افعالو سره ددې څخه معلومه شوه چې صدقه صرف د مال نه وي بلکه معمولي نيکي که اخلاص سره او کرې شې نو په دې باندې هم د صدقې ثواب ملاوېږي تر دې چې خپل مسلمان ورور سره نرمې خبرې کول هم صدقه دی.

[۱۸۹۴] هيڅ نیکه عمل کمتر نه ګڼل

۸۳- (۴) [۱] وَقَدْ قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: - [۲] «لَا تُخْفِرَنَّ مِنَ الْمَغْرُوفِ شَيْئًا [۳] وَلَوْ أَنْ تَلْقَى أَخَاكَ بِوَجْهِ طَلِيقٍ» . رواه مسلم.

توجه: [۱] حضرت ابو ذر (رضی اللہ عنہ) راوي دي چې رسول الله ﷺ وفرمايل [۲] تاسو هيڅ کله هم يو نیک کار حقير (کمتر) مه ګڼئ [۳] اگر چې ته د خپل يو مسلمان ورور سره په روڼ تندی سره ملاقات او کرې (مسلم).

حل اللغات: - [۱] لَا تُخْفِرَنَّ: سپک مه ګڼئ (نيکي) [۲] جَارَةً: ګاونډۍ، [۳] الْمَغْرُوف: هر قسمه نيکي ترې مراد ده [۴] أَخَاكَ: ورور، عام مسلمان مراد دي، [۵] بِوَجْهِ طَلِيقٍ: اي الْمَشَافَقَةُ وَالْمُرُوءَةُ: يعنی په زوڼر تندی او په خوشحالي سره

تسهيلات:

قوله: لَا تُخْفِرَنَّ مِنَ الْمَغْرُوفِ شَيْئًا:

نيکي او ګناه حقيره نه ګڼل: - المعروف دا اسم جمع دی هر هغه کار چې د الله ﷻ د رضا او فرمانبردارۍ دپاره اوشي او خلقو سره احسان کول هم په طاعات معروفه ګڼې شامل دی او داشان په خوش اخلاقي د خلقو سره ملاویدل هم په نيکي ګڼې شامل دی بلکه دا بهترينه نيکي ده د چا زړه خوشحالول هم نيکي ده په دې وجه هيڅ يوه نيکي حقيره نه دی ګڼل پکار کله کله يو ګوټ اوبه هم د خان د خلاصۍ ذريعه جوړېږي او داشان هيڅ يوه ګناه حقيره نه دی ګڼل پکار کله کله يوه سکروته ټول کور سيزی

(۱) اخرجه مسلم في كتاب البر والصلة والآداب / باب استحباب طلاقة الوجه عند اللقاء (رقم) ۱۴۴ - (۲۴۲۶) واحد في المسند: ۲۷۳/۵

[۱۸۹۵] ذی تکلی مکرولو مختلف مراتب

۸۸- (۸) «وَمَنْ أَمْسَى مُوسَى الْأَعْرَبِي قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ - [۱] «عَلَى كُلِّ مُسْلِمٍ صَدَقَةٌ» قَالُوا: فَإِنْ لَمْ يَمُتْ؟ قَالَ: «فَلْيَمُتْ بِدَيْنِهِ فَيَنْفَعَهُ ثَلَاثَةٌ وَتَصَدَّقَ [۲]» قَالُوا: فَإِنْ لَمْ يَنْتَهِمْ أَوْ لَمْ يَلْعَلْ [۳]؟ قَالَ: «يُمِيتُ ذَا الْحَاجَةِ الْمَلُوفَ [۴]» قَالُوا: فَإِنْ لَمْ يَلْعَلْ؟ قَالَ: «فَيُحْيِيكَ عَلَى الشَّرِّ فَإِنَّهُ صَدَقَةٌ» [۵] مُتَّفَقٌ عَلَيْهِ.

توجه: [۱] ابو موسی اشعری رحمہ اللہ راوی دی چې رسول اللہ ﷺ وفرماییل [۲]، نعمت الہی پیش نظر، یہ ہر مسلمان باندی صدقہ لازمہ دہ صحابہ و رحمہم اللہ، ادا اوریدو سرہ، عرض وکرو چې کہ د چا سرہ د صدقہ ورکولو د پارہ ہیخ ہم نہ وی، انو ہفہ خہ وکری؟ [۳] حضور ﷺ ورتہ وفرماییل چې داسی سړی تہ پکار دی چې ہفہ د خپلو لاسونو پہ ذریعہ مال وزر وگتی او ادغہ شان خپل ذات تہ ہم فایده ورسوی او صدقہ او خیرات ہم اوکړی [۴] صحابہ و اوویل چې کہ ہفہ د دی ہم طاقت نہ لري، چې بہ محنت او مزدوری سرہ یی وگتی یا یی اوویل کہ ہفہ دا ہم نہ شی کولی؟ [۵] حضور ﷺ وفرماییل چې ہفہ تہ پکار دی چې ہر څرنگہ چې وی د غمجن او حاجتمند مدد دی وکړی [۶] صحابہ و عرض وکرو چې کہ ہفہ داهم نشی کولی؟ [۷] حضور ﷺ وفرماییل چې ہفہ تہ پکار دی چې ہفہ نورو تہ د نیکی او خیر نیکیړي ہدایت وکړی [۸] صحابہ و عرض وکرو چې کہ ہفہ دا ہم نشی کولی [۹] حضور ﷺ وفرماییل چې بیا ہفہ تہ پکار دی چې خپل خان یا نور خلق د تکلیف رسولو څخہ منع کړی دا د ہفہ د پارہ صدقہ دہ، یعنی ہفہ تہ بہ د صدقہ ثواب حاصلیږي «بخاری مسلم»

حل الفتن:- ① فَلْيَمُتْ: اودی کړی څہ کار ② يُمِيتُ: مدد او اعانت دې اوکړی. ③ ذَا الْحَاجَةِ: حاجت مند ④ الْمَلُوفُ: فریاد کونکې.

تسهيلات:

قوله: يُمِيتُ ذَا الْحَاجَةِ الْمَلُوفَ

ه صدقہ مالیه توفیق:- هر مسلمان تہ پکار دی چې صدقہ مالیه ورکړی کہ مال وغیرہ ورتہ ملاؤ نشی نو بیا دې دنوحاجت د نومسلمان پہ بنیاد تعاون اوکړی

قوله، ذَا الْحَاجَةِ الْمَلُوفَ غمگین او حاجت مند تہ وانی یا ددې نه ضعیف یا مظلوم مستغیث مراد دې بیا پہ دې گنبي دا هم احتمال دی چې اعانت پہ مال سرہ یا بالفعل اوکړی شی یا نصیحت او دعوت او دلالت سرہ اوکړی شی

(۱) اخرجه البخاری فی کتاب الادب لہاب: کل معروف صدقہ (رقم- ۶۰۲۲) وسلم فی کتاب الزکاة لہاب بیان أن اسم الصدقة بلغ علی کل نوع من المعروف (رقم) ۵۵ - (۱۰۰۸) والنسانی کتاب الزکاة لہاب صدقہ العبد (رقم- ۲۵۳۸) واحد فی السند ۲۹۵/۱

[۱۸۹۶] د صدقې په صورت كېښي د خپل بدن د جوړولو صدقه وركول

۱۸۹۶- (۱) [۲۹۱] عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: - «كُلُّ سَلَامٍ مِنَ النَّاسِ عَلَيْهِ صَدَقَةٌ، كُلُّ يَوْمٍ تَنْظُرُ فِيهِ الشَّمْسُ يَبْدُلُ بَيْنَ الْإِنْسَانَيْنِ صَدَقَةً، وَيُعِينُ الرَّجُلَ عَلَى ذَاتِهِ فَيَصِلُ عَلَيْهَا أَوْ يَرَفُّ عَلَيْهَا مَنَاعَهُ صَدَقَةٌ، وَالْكَلِمَةُ الطَّيِّبَةُ صَدَقَةٌ، وَكُلُّ غَطَاةٍ يَلْطَوُهَا إِلَى الصَّلَاةِ صَدَقَةٌ» [۸] وَيَحِيطُ الْأَذَى عَنِ الظُّرْبِ صَدَقَةٌ، «مُتَّفَقٌ عَلَيْهِ».

توجه: [۱] ابو هريره رضي الله عنه راوي دي چې رسول الله ﷺ وفرمايل [۲] د انسان په بدن كې چې كوم مفصل، جوړونه، دي په هغه د هغې د طرف څخه هره ورځ صدقه لارمه ده [۳] او د دوو سړو په منځ كې عدل كول هم صدقه ده [۴] د يو انسان په دې طور مدد كول چې هغه په خاړوي، اس يا خړيا اوښ، سور كړل شي [۵] يا د هغه مال اسباب كيڅودل شي هم دا صدقه ده [۶] ښه خبره كول هم صدقه ده [۷] هر هغه قدم چې د مانځه د پاره ايښودل كيږي هغه هم صدقه ده [۸] او د لارې څخه تكليف وركونكې شي لري كول هم صدقه ده. [بخاري مسلم: حل الفتا: - ۱] سَلَامٌ: ۱- وَهُوَ عَظْمُ الْأَصْبَعِ: د بدن جوړونه، مفصل [۲] يَتَحِيلُ: أي: تَقَعُّدُهُ أَوْ مَنَاعُهُ: په سورلي باندې نه سور كړي [۳] مَنَاعُهُ: سامان، اسباب، [۴] غَطَاةٍ: مَا يُوَلِّقُ الْقَدَمَيْنِ: قدمونه. [۵] يَحِيطُ: أي: يَبْنِيهِ جِهَ يُوَحِّدُ: د لارې نه لرې كړي

تسهيلات:

قوله: كُلُّ سَلَامٍ مِنَ النَّاسِ عَلَيْهِ صَدَقَةٌ:

د سلامي د لفظ لغوي تحقيق: - علامه طيبي رحمته الله عليه فرماني چې سلامي جمع ده د دې مفرد سلاميه دي كوم چه د گوتوپه بندونو باندې ونيلې شي ليكن بعضې علماؤ فرمايلى دي چه د دې لفظ مفرد اوجمع يوشان ده يعنى سلامي مفرد هم دي اوجمع هم او سلاميات هم جمع راځي ملاعلي قاري رحمته الله عليه فرماني "وهو عظم الاصبع" يعنى دگوتې جوړ او هډوكي ته سلامي وانې ليكن دلته د انسان د بدن ټول جوړونه مراد دي اوبدن چونكه په جوړولو باندې گرځي راگرځي په دې وجه په جوړونو باندې د صدقې ذكر او كړې شو په اصل كېښي په انسان باندې د شكرپه توگه صدقه واجب كړې شوې ده چه صدقه صرف د دې نوم نه دي چه د الله تعالى په لار كېښي څه مال خرچ كړي شي بلكه د دوو كسانو په مينځ كېښي په عدل او انصاف سره فيصله الكاشف ۱۱۸/۲ كول هم صدقه ده

قوله: وَكُلُّ غَطَاةٍ يَلْطَوُهَا إِلَى الصَّلَاةِ صَدَقَةٌ:

د هر ليك عمل دپاره د قدم اوچتولو لفظي: - د قدم اوچتولونه صرف هغه قدم مراد نه دي كوم چه د مونځ دپاره اوچت كړي شي بلكه د هر نيك كار د پاره اوچتيدونكې قدم هم په دې

(۱) اخرجه البخاري في كتاب الجهاد والسير/باب من اخذ بالركاب ونحوه (رقم- ۲۹۸۹) وسلم في كتاب الزكاة/باب بيان ان اسم الصدقة يقع على كل نوع من المعروف (رقم) ۵۶ - (۱۰۰۹) واحمد في السنن: ۳۲۹/۲

کنبی شامل دی مثلاً طواف دیاره یا دیمارد نیوس دیاره یا په جنازه کنبی د شرکت دیاره کوم قدم اوچت کړې شی هغه مصدقه ده په کوم سره چه په جوړونو باندې واجب صدقې حق ادا کړې

[۱۸۹۷] په انساني بدن کنبی درې سوه شپيته جوړونه

۸۷۴- (۱۰) [۱] وَعَنْ عَائِشَةَ قَالَتْ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: - [۲] «مُحَلِّقُ كُلِّ إِنْسَانٍ مِنْ بَنِي آدَمَ عَلَى بَيْتَيْنِ وَثَلَاثَةِ مَلْعَمِلٍ» [۳] فَمَنْ كَبَّرَ اللَّهَ وَتَعَدَّ اللَّهَ وَهَلَّلَ اللَّهَ وَسَمِعَ اللَّهَ وَاسْتَغْفَرَ اللَّهَ [۴] وَعَزَلَ خَيْرًا عَنْ طَرِيقِ النَّاسِ [۵] أَوْ شَوْكَةً أَوْ عَظْلًا [۶] أَوْ أَمَرَ بِمَعْرُوفٍ أَوْ نَهَى عَنْ مُنْكَرٍ [۷] عَدَّدَ تِلْكَ الْبَيْتَيْنِ وَالثَّلَاثَةَ [۸]. قَائِلُهُ يَمُشِي بِتَوْبَتِهِ وَقَدْ زَحَرَ نَفْسَهُ عَنِ النَّارِ» [رواه مسلم]

توجه: [۱] بي بي عائشه رضي الله عنها راويه ده چې رسول الله ﷺ وفرمايل [۲] په اولاد د آدم کې هر انسان ۳۶۰ جوړونو سره پيدا شوي دي [۳] څوك چې الله اكبر، الحمد لله، لا اله الا الله او سبحان الله اوواني او د الله نه بخښنه او غواړي (استغفر الله اوواني) [۴] او د خلكو د لاري څخه كانې لري كړي [۵] يا ازغي او هډوكي، يعني تكليف رسونكى شي لري كړي [۶] يا د نيك كار كولو حكم او كړي يا د بد افعال او اقوال څخه منع او كړي [۷] او دا ټول يا بعضي اقوال او افعال، د جوړونو د ۳۶۰ تعداد مطابق وكړي [۸] نو هغه به په هغه ورځ په داسې حالت كې گرځي لكه چې هغه خپل خان د دوزخ څخه ساتلې دي (مسلم)

هل الثقات: - [۱] تفصيل: مُحَلِّقُ الْعُظْمَيْنِ فِي الْبَدَنِ: د بدن د هډوكو جوړونو ته واني [۲] عَزَلَ: أيْ تَعَدَّ وَنَهَى: لَرِي نې كړو او نې غورزولو [۳] شَوْكَةً: ازغي، [۴] عَظْلًا: هډوكې، [۵] زَحَرَ: أيْ: أَبْعَدَهَا وَتَحَقَّطًا: لري كړې او ساتلې نې دي

تسهيلات: قوله: وَقَدْ زَحَرَ نَفْسَهُ عَنِ النَّارِ:

د جهنم مخه د بدن د حفاظت وظيفه: مطلب دادي چې دا مذكوره افعال كول او دخپل بدن د جوړونو په شمار د مذكوره كلماتو ورد په حقيقت كنبي خپل بدن او د خپل جوړونه د دوزخ د اوور څخه بچ كول دي

يومنډ اېه هغه ورځ، دې لفظ كنبي دې طرفته اشاره ده چې په دې خبرو باندې عمل او ددې كلماتو روزانه ورد پكار دې چې ددې دگناهونو كفاره ادا شي

[۱۸۹۸] په مختلفو اعمالو د صدقې اخلاق

۸۷۸- (۱۱) [۱] وَعَنْ أَبِي ذَرٍّ قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: - [۲] «إِنْ بِكُلِّ تَكْبِيرَةٍ صَدَقَةٌ [۳] وَكُلِّ تَكْبِيرَةٍ صَدَقَةٌ [۴] وَكُلِّ تَكْبِيرَةٍ صَدَقَةٌ [۵] وَكُلِّ تَكْبِيرَةٍ صَدَقَةٌ [۶] وَأَمَرَ بِالْمَعْرُوفِ صَدَقَةٌ [۷] وَنَهَى عَنِ

(۱) اخرجه مسلم في كتاب الزكاة/باب بيان ان اسم الصدقة يقع على كل نوع من المعروف (رقم) ۵۸ - (۱۰۰۷)
(۲) اخرجه مسلم في كتاب الزكاة/باب بيان ان اسم الصدقة يقع على كل نوع من المعروف (رقم) ۵۳ - (۱۰۰۶) و احمد

الشُّكْرُ صَدَقَةٌ [۴۱] وَفِي بَعْضِ أَحَدِ كُمْ صَدَقَةٌ [۴۲] قَالُوا "يَا رَسُولَ اللَّهِ إِنَّا نَأْتِي أَحَدًا نَأْتِيهِ شَهْوَتُهُ وَيَكُونُ لَهُ فِيهَا أَجْرٌ [۴۳] قَالَ: "أَرَأَيْتُمْ لَوْ وَضَعْنَا فِي حَرَامٍ أَكَانَ عَلَيْهِ وَزْرٌ [۴۴] لَكَذَلِكَ إِذَا وَضَعْنَا فِي الْحَلَالِ كَانَ لَهُ أَجْرٌ" رَوَاهُ مُسْلِمٌ.

توجه: [۴۱] ابوذر رضی اللہ عنہ راوی دی چې رسول الله صلی اللہ علیہ وسلم فرماییل [۴۲] هر تسبیح یعنی سبحان الله ویل صدقه ده [۴۳] هر تکبیر یعنی الله اکبر ویل صدقه ده [۴۴] هر تحمید یعنی الحمد لله ویل صدقه ده [۴۵] هر تهلیل یعنی لا اله الا الله ولیل صدقه ده [۴۶] د نیکی حکم کول صدقه ده [۴۷] د هر یو یدي څخه منع کول هم صدقه ده [۴۸] او د خپلي ښځې یا وینځې سره صحبت کول هم صدقه ده [۴۹] صحابه رضی اللہ عنہم عرض وکړو چې یا رسول الله صلی اللہ علیہ وسلم په مونږ کې څوک خپل شهوت پوره کوي او هغې ته په هغه کې ثواب حاصلیږي [۵۰] حضور صلی اللہ علیہ وسلم فرماییل چې ماته اووانی که یو سړي د حرام ذریعې (یعني زنا) سره خپل شهوت پوره کړي نو آیا هغه به گنهگار وي یا نه؟ (ظاهره ده چې یقیناً هغه به گنهگار وي) [۵۱] دغه شان چې هغه حلالي ذریعې (یعني خپلي ښځې او وینځې) سره شهوت پوره کړي نو هغه ته به ثواب حاصلیږي (مسلم).

حل الفتن:- ① تَبَيُّنٌ: سبحان الله ولیل، ② تَكْبِيرٌ: الله اکبر ولیل، ③ تَحْمِيدٌ: الحمد لله ولیل، ④ تَقْلِيلٌ: لا اله الا الله ولیل ⑤ بَعْضٌ: أي: فی جماعت: بضع فرج ته وانی مراد ترې حلاله جماع کول دی ⑥ وَزْرٌ: بوج، گناه

تسهيلات:

قوله: وَفِي بَعْضِ أَحَدِ كُمْ صَدَقَةٌ:

بَعْضٍ سره په جماع کولو د صدقې اطلاق:- د بـاء په ضمي سره بمعنی الفرج یعنی تاسو کښې چې څوک حلال مقام کښې جماع کوي هغه دده دپاره صدقه ده امام طيبي رحمته الله علیه فرماني چې البعض څخه مراد جماع ده بيا به مطلب دا شی چې کوم کس حلال جماع کوي یعنی خپلې بـی بـی یا وینځې سره نو هغه حلال دی او د صدقې ثواب دی

[۱۸۹۹] بهترین صدقه

۱۸۹۹- (۱۴) (۱۳) وَفِي هَرِّهِ قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ - [۴۵] "بَعْضُ الصَّدَقَةِ الْيَقِينَةُ الصَّغِيرُ يَأْتِيهِ [۴۶] وَالشَّاءُ الصَّغِيرُ يَأْتِيهِ [۴۷] وَالْقُدُّ وَالْأَوْدُ وَالْأَوْدُ وَالْأَوْدُ" مُتَّفَقٌ عَلَيْهِ.

توجه: [۴۵] ابوهريره رضی اللہ عنہ راوی دی چې رسول الله صلی اللہ علیہ وسلم فرماییل [۴۶] ډیر شیدي (بـی) وړکونکي اوبنه چا ته د پیسو څکلو د پاره عاریت وړکول بهترینه صدقه ده [۴۷] ډیر شیدي (بـی) وړکونکي بزه چا ته د پیسو څکلو د پاره عاریت وړکول بهترینه صدقه ده [۴۸] چې هغه سحر ډک لوښي شیدي (بـی) وړکوي او په ماښام کې ډک لوښي شیدي (بـی) وړکوي (بخاري مسلم)

(۱) أخرجه البخاري في كتاب الأشربة لباب شرب اللبن (رقم ۵۶۰۸) ومسلم في كتاب الزكاة لباب فضل الصدقة (رقم ۷۴ - ۱۰۲۰)

حل الثفان: ۱- البقرة: أَيْ: الشَّافَةُ كَأَنَّ اللَّفْنَ: پس ورکونکې اوبښه، چه تازه تازه لنگه شوې وی ①
 الصُّمْرُ: دا د لقعې صفت دي، أَيْ: الْفَيْزَةُ اللَّفْنُ: ډیر پس ورکونکې اوبښه، ② مَقْعَةُ: أَيْ: عَطْبَةُ: عاریضاً
 نه ورکړی ③ تَلْمُذُ: د سحر وخت کښې تلل، ④ إِنْاءُ: لوبښی، ⑤ تَوَدُّعُ: د ماښام وخت کښې راتلل
 تسمیلات: قَوْلُهُ، يَمْلَأُهُ:

د "يَمْلَأُهُ" لفظ په عربو کښې ډیر مشهور او معروف وو ځکه چه په دې باندې په عرب
 معاشره کښې عام عمل کیدلو طریقه داوه چه یو سړی سره به د پښو والا اوبښه یا غوا یا
 چیلۍ و نه هغه به دا د عاریت په توگه دخپل خاندان وغیره یو داسې سړی ته ورکوله
 چا سره چه به د پښو انتظام نه وو، دې دپاره چه هغه د دې د پښوونه فائده واخلی او بیانی
 واپس کړی

قَوْلُهُ: "تَلْمُذُ وَإِنْاءُ": دا جمله دمنه دپاره صفت د ښه والی او د صفت کاشغه دې یعنی ددغه
 سړی ددې کار حضور پاک تعریف او تحسین او فرمائیلو چه داسې منه ده چه دهغې نه
 سحر ماښام لوبښی دك دك حاصلولی شی.

[۱۹۰۰] په پټی کښې د فصل کړلو ثواب

...- (۱۳) وَعَنْ أَبِي قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ - [۱]: "مَنْ مَنَ شَيْئًا يَفْرُسُ غَرَسًا [۲]
 أَوْ يَزْرَعُ زَرْعًا [۳] قَبْلَ كُلِّ مَنَةٍ إِنْشَانَ أَوْ طَيْرًا أَوْ بَيْهَةً [۴] إِلَّا كَأَنَّ لَهُ صَدَقَةً" [۵] مَتَّقَ عَلَيْهِ.

ترجمه: ① حضرت انس رضی الله تعی عنه راوی دي چې رسول الله ﷺ وفرمایل ② کوم مسلمان چې یوه
 ونه لگوي ③ یا فصل کړي ④ او بیا انسان یا مارغان یا خناورد مالک د رضا څخه بغیر،
 د هغې څخه څه خوري ⑤ نو دا نقصان، د مالک د پاره صدقه کیږي، بخاري مسلم
 حل الثفان: ۱- ① فَرَسَ: أَيْ: تَلْمُذُ: اوکړی، ② غَرَسًا: ونه، ③ يَزْرَعُ: زرغون کړی، ④ يَزْرَعًا: فصل، ⑤
 بَيْهَةً: خناور یعنی مارغان، څاروی وغیره

تسمیلات:

قَوْلُهُ، قَبْلَ كُلِّ مَنَةٍ إِنْشَانَ أَوْ طَيْرًا أَوْ بَيْهَةً:

د زمیندارۍ فضیلت او فائده: ۱- یعنی زمیندارۍ کونکې چه کله فصل او کړلو او د هغې نه
 یو څیز، خناور یا مرغۍ وغیره او خوړلو او یا یو انسان پټ کړو دا ټول د زمیندار او فصل
 کرونکې په حق کښې صدقه ده ددې نه د زمیندار عام فضیلت ښه اندازه اوشوه د فصل
 عام فائده دا هم ده چه یو طرف ته غله ده د کوم نه چه انسان فائده او چټوی نویل طرف ته

(۱) اخرجه البخاری فی کتاب الإجارة/باب فضل الزرع والغرس إذا أكل منه (رقم: ۲۳۲۰) وسلم فی کتاب المساقاة/باب
 فضل الغرس والزروع (رقم: ۱۲ - ۱۵۵۳) والترمذي کتاب الأحكام عن رسول الله صلى الله عليه وسلم/باب ما جاء فی
 فضل الغرس (رقم: ۱۳۸۲) والدارمي ومن کتاب البهیر/باب: فی فضل الغرس (رقم: ۲۶۵۲)

بهوس دی دكوم نه چه خنوار فائده اوچتوی بل د فصل د زیانی خیزونو نه د خشاک کار هم اختی شى بهر حال د فصل او زمیندارنى دیر زیانې فاندې دی "اويزوع کسې او د تنوع د پاره دې

اقتراعى: - مرغشى او خاړوى او د غل په غلا کولو سره به مالک نه څنگه ثواب ملاوېږي حالانکه هغه په زمکه کسې دکر په وخت ددې نیت نه وو کړې بغیر د نیت نه به ثواب څنگه ملاوېږي؟

جواب: - حضرت شاه عبدالعزیز رحمته الله علیه فرماني چه د فصل مقصود اصلی مطلقاً نوع انسانی او حیوانی بقاء ده دا اجمالی نیت دې کوم چه زمیندار په زړه او دماغو کین وی اوس که یو خنوار ددې فصل نه خوراک او کړو یا یو انسان او خوړلو که هغه په جائز طریق سره وی او که په ناجائز طریق سره وی د دغه اجمالی نیت دې سره تعلق کیږي په دې وجه ثواب حاصلېږي د امام بخاری رحمته الله علیه او نورو بعضې علماؤ راني داده چه دلته ده ته د نیت نه بغیر ثواب حاصلېږي دا راني زیاته واضحه ده

سـ (۱۰) [۱۰] قَالَ رَوَاهُ أَبُو يَسِيرٍ عَنْ جَابِرٍ [۷] «وَمَا يُرْقِي لَهُ صَدَقَةٌ».

ترجمه: [۱۰] او د مسلم په یو روایت کې چې د حضرت جابر رضی الله عنه څخه منقول دي دا الفاظ هم دي [۷] چې د هغې څخه څه غلا هم وشي نو هغه د مالک د پاره صدقه ده [۱۹۰۲] اېه سپی باندې درهم کولو په وجه د زنا کارې ښځې مغفرت

سـ (۱۱) [۱۱] وَعَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ - [۷] «غُرْلًا مَرَأً مُوسِقٍ مَرَّتْ بِكَلْبٍ عَلَى رَأْسِ رَجُلٍ يَلْبَثُ كَأَذَى بَقْلَةِ الْعُطَشِ» [۸] فَتَزَعَّتْ عُنْفًا فَأَذَتْهُ بِمَارَهَا [۹] فَتَزَعَّتْ لَهُ مِنَ الْمَاءِ فَغُرْلًا [۷] بِذَلِكَ قِيلَ: إِنَّ لَنَا فِي الْمَاءِ بِرَأْسِ رَجُلٍ [۸] قَالَ: "فِي كُلِّ ذَاتِ كَلْبٍ رَطْبَةٌ أَجْرٌ" مُتَّفَقٌ عَلَيْهِ.

ترجمه: [۱۱] ابو هريره رضی الله عنه راوي دي چې رسول الله صلی الله علیه و سلم (يوه ورځ، و فرمايل [۷] يوه بدکاره ښځه وبخښل شوه [۸] ځکه چې هغه يو ځل د يو داسې سبې سره تيره شوه چې د کوهی په غاړه ولاړ وو [۹] چه د تندي د وجې څخه يې خپله ژبه راڅکلې وه چې د تندي شدت به يې هلاک کړي [۸] هغه ښځې خپله د چرمي موزه راڅکلو سره د خپل پروني سره وتړله [۷] او د هغې په ذريعه يې د سبې د پاره اوبه راوڅکلې او په هغه يې وڅکلې د هغې د دې فعل په بناء هغه وبخښل شوه [۷] صحابه رضی الله عنه د دې په اوریدو سره، عرض وکړو چې آیا د خاړو سره په حسن سلوک کولو کې هم زموږ د پاره ثواب دي [۸] حضور صلی الله علیه و سلم ورته وفرمايل چې هو د هر جاندار (ساه لرونکی) سره په حسن سلوک کولو کې ثواب دي، هغه که انسان وي او که خاړوی وي، بخاري مسلم

(۱) اخرجه مسلم كتاب السقايا/باب فضل الغرس والزرع (رقم ۷ - (۱۵۵۲)

(۲) اخرجه البخاري في كتاب بدء الخلق/باب اذا وقع الذباب في شراب أحدكم فليغسه. فان في إحدى جناحيه داء وفي الأخرى شفاء (رقم ۳۳۲۱) ومسلم في كتاب السلام/باب فضل ساقى البهائم المحترمة وإطعامها (رقم ۱۵) - (۲۲۴۵)

حل اللغات: ① مَوْبَةُ: أي: الفأجرة: بدكاره. فاسقه بنخه ② رَكَمَ: داهغي كوهی ته وانی دکوم غاری چه نه وی جورې شوې ددې جمع "رکابا" راخی ③ نَلَمْتُ: د تندی اوستوماتیا دوجې نه چه کله د سپی ژبه راوخی دغه کیفیت ته "لمت" وانی ④ النطش: تندو، ⑤ فَاوَقَفْتُهُ: اونی ترلو، مضبوط نهې کرو ⑥ جَمَار: لویتی ته خمار وانی خکه وس: وغیره نه وه نولویتی سره نی اوترله ⑦ الْبُهَامُ: د بهیمه جمع ده، خنار ⑧ ذَاتُ الْكَبِدِ: کبد خیلکرتنه وانی یعنی خیگر لرونکې حیوان، ⑨ رَطَلَةٌ: نروتازه په معنی کنبې دې خکه چه په کوم خیز کنبې خیگر وی هغه حیوان وی او ترکومې چه خیگر تازه وی هغه ژوندې وی گنی مړ کبې.

تسهيلات: قوله: مَوْبَةُ:

اول میم باندې پیښ دی او په دویم میم باندې فتحه او کسره دواړه جائز دی فاسقه فاجره بنخې ته وانی علامه طبیی مَوْبَةُ لیکلی دی چه کیدې شی ددې لفظ ماده مس وی کوم چه د خارېښ په معنی کنبې دې [الکاشف ۱۲۳/۴].

[۱۹۰۲] په پشود ظلم کولو په وجه جهنم ته تلل

س- (۱۵) [۱۵] (۱۵) وَعَنِ ابْنِ عُمَرَ وَأَبِي هُرَيْرَةَ قَالَا: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ -صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ-: «عَذَابُ امْرِئٍ أَقْبَىٰ هَرَّةً أَمْسَكَتْهَا [۱] حَتَّىٰ مَاتَتْ مِنَ الْجُوعِ [۲] فَلَمْ تَكُنْ تَطْعُمُهَا [۳] وَلَا تُزِيلُهَا فَتَأْكُلُ مِنْ عَشَائِ الْأَرْضِ [۴]» مُتَّفَقٌ عَلَيْهِ.

قوجه: ① ابن عمر او ابو هريره رضي الله عنهما راویان دي چې رسول الله ﷺ وفرمايل ② يوه بنخه محض په دي وجه په عذاب کې مبتلا شوه چې هغې يوه پيشو ترلې وه ③ تر دي چې هغه د لوړې څخه مړه شوه ④ هغه بنخي نه څه پرې خوړل ⑤ او نه يې پرېښودله چې د زمکې د څارو (يعني مړه او مړېک وغيره) څخه يې څه خوړلې وي. (بخاري مسلم)

حل اللغات: ① عَذَّبَ: عذاب ورکړې شو، ② هَرَّةٌ: پيشو، ③ أَمْسَكَتْهَا: اونی رططنا: ترلې نهې وه، ④ الْجُوعُ: لوړه، ⑤ لَا تُزِيلُهَا: نه نې پرېځودله، ⑥ عَشَائِ الْأَرْضِ: اونی هَوَالِيهَا وَحَرَائِفُهَا: دزمکې چينجی وغیره

تسهيلات:

قوله: فِي هَرَّةٍ: دلته فی کلمه تعليل او علت د بيان لودپاره دي يعنی د پيشو د وجې نه يوه بنخه دوزخ ته لاره

"عشاش" په پيښ د ځاء او کسره د ځاء، زنده سر ته وانی يعنی هغه پيشو دغه بنخي پرېنځوده چه هغه زمکې ته لاره شی او چينجی وغیره خپل خوراک کولو سره گذاره اوکړی ددې حديث نه معلومه شوه چه په صغیره گناه باندې هم راگيريدل کيدې شی ځکه چه

(۱) اخروجه البخاری فی کتاب بدء الخلق /باب: خمس من الدواب فواسق، يقتلن فی الحرم (رقم: ۳۳۱۸) وسلم فی کتاب السلام /باب: تحريم قتل الهرة (رقم: ۱۵۱ - ۲۲۴۲) وابن ماجه کتاب الزهد /باب: ذکر التوبة (رقم: ۴۲۵۶) واحد فی المسند ۵۰۷/۲

دَدَغِه بَنَخِي دَاكَارِ پِه ظَاهِرِه صَغِيرِه گَنَاه وَه لِيكَنْ بَعْضِي عِلْمَاؤُ وَنِيلِي دِي پِه دَا سِي گَنَاه بَانْدِي اَصْرَارِ كُولُوسِرِه دَا كَبِيرِه جَوْرِه شَوِه

ه پي شوره مختلور قتلور حوت - بهر حال د حديث نه چه ددي گناه كرم پس منظر معلوميري هغه يقيناً د كبيره گناه طرف ته اشاره كوي ځكه كه پيشو چرته ضرر رسوي يا في الحال هغي څه نقصان رسولې وي نو د مودي قتل جائز دې ليكن بې گناه پيشو قتل كول او قتل هم په داسې انداز سره د كومي تصور كولو سره چه غوني زيږ شي دې ته صغيره ونييل د تعجب سبب دې لهدا په زير بحث حديث كښې د دغه بَنَخِي دا فعل كبيره گناه وه په دې وجه دوزخ ته لاړه

[۱۹:۴] د مسلمانانو لاره د تكليف څخه د بېح كولو په ككوش جنت ته دا خپلېدل

(۱۹:۴) عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: - «مَرَّ جُلٌّ بِبَعْضِ شَجَرَةٍ عَلَى ظَهْرِ طَرِيقٍ فَقَالَ: لَا تَحْبِسْنِي هَذَا عَنْ طَرِيقِ الْمُسْلِمِينَ ۚ لَا يَأْذِيهِمْ فَأَدْخِلْ بِي الْجَنَّةَ» مُتَّفَقٌ عَلَيْهِ.

تو جمه: ۱ ابو هريره رضي الله عنه راوي دي چې رسول الله ﷺ وفرمايل ۲ يو سري د يوي وني په يوه څانگه تير شو چې په لار كې پرته وه (چې په لار تلونكو ته يې تكليف وركوو) ۳ هغه سري په خپل زړه كې اوويل چې زه به دا څانگه د مسلمانانو د لاري څخه لري كړم ۴ چې هغوى ته تكليف ونه رسوي نو هغه په دې سره په جنت كې داخل شو. (بخاري مسلم)

حل القات: ۱- بَنَخْن: بناخ، څانگه، ۲ ظَهر طَريق: په لار كښې، ۳ لَا تَحْبِسْنِي: زه به دا خامخا لري كوم

تسهيلات: قوله: بَنَخْن شَجَرَةٍ:

دشاخ لري كولوو جهات: ۱- هغه شاخ خو يا ازغن وو

۲ دا ويره وه چې خلقو كښې به ازغى لار شي

۳ په دې كښې به ازغى نه وو خو دومره غټ به وو چې دې سره په لاره تيريدونكو ته تكليف وو

قوله: عَنْ طَرِيقِ الْمُسْلِمِينَ:

ه نيكى په اراده هم لوېدلايدل - ددې حديث پاك څخه اشاره معلومه شوه چې كله يو كس د لاري څخه تكليف والا څيز لري كوي نو په كښې نيت د مسلمانانو د خدمت پكار دې د كافرانو نه، ددې حديث څخه په ظاهره دا معلوميري چې هغه دلري كولو نيت كړي وو په دې نيت باندې هغه ته بڅښنه اوشوه ځكه چې د نيكى اراده هم نيكى ده كه نيكى او كړى نو بيا خو نور على نور دي

(۱) اخرجه البخاري فى كتاب صلاه الجماعة والامامة/باب فضل التهجير الى الظهور (رقم-۶۵۷) وابن ماجه كتاب الادب/باب اماطة الاذى عن الطريق (رقم-۳۶۸۲) واحمد فى المستد ۳۰۴/۲

[۱۰۰۵] د لاري څخه ضروري څيز لري ښكولو صله

۱۰۰۵- (۱۷۱) (۱) وَعَنْهُ قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ - [۱]: «لَقَدْ رَأَيْتُ رَجُلًا يَتَقَلَّبُ فِي الْحَبَّةِ فِي شِعْرَةٍ فَطَلَبَ مِنْ ظَهْرِ الطَّرِيقِ [۲] كَأَنَّهُ تَوَذَّى النَّاسَ» [۳] رَوَاهُ مُسْلِمٌ.

تو جهه: [۱] ابو هريره رضي الله عنه راوي دي چې رسول الله ﷺ وفرمايل [۲] ما يو سري وليدلو چې په جنت کې گرځيدو [۳] ځكه چې هغه يوه داسې ونه پرې كړي وه چې په لاره كې وه [۴] او خلقو ته يې تكليف رسولو (مسلم)

حل القف: - [۱] يَتَقَلَّبُ: أي يمشي: گرځيدو راگرځيدو [۲] يَطْلُبُ: يري كړې نې وه. [۳] ظَهْرُ الطَّرِيقِ: د لارې نه

تسهيلات: قوله: يَطْلُبُ مِنْ ظَهْرِ الطَّرِيقِ

ه ضروري څيزه مالک ده اجازت څخه پخپله وگټولو جوړه ۱- ونه خو به يا د هغه په ملكيت كښې وه يا به پخپله زرغونيدونكې وه نو په دې صورت ونه پريكول او كور ته اوړلو كښې هيڅ اشكال نشته دې كه د غير ملكيت وى نو بيا د تكليف لري كولو دپاره به نې دا پريكړې وى لرگې به نې نه وى قبضه كړې ددې حديث مبارك نه د امثله مستنبط شوه چې موډى څيز ختمول جائز دى اگر چې د غير ملكيت وى لهذا ليوڼې سپې يا پاروگمانو پريښودلې شوې مار وژل جائز دى د مالك اجازت ضرورى نه دې

[۱۹۰۶] د لاري څخه ضروري څيز لري ښكول

۱۹۰۶- (۱۸۱) (۱) وَعَنْ أَبِي بَرْزَةَ قَالَ: قُلْتُ: «يَا نَبِيَّ اللَّهِ عَلَيْهِ سَلَامٌ! أَغْزَلَ الْأَذَى عَنْ طَرِيقِ الْمُسْلِمِينَ» [۲] رَوَاهُ مُسْلِمٌ. وَتَذَكَّرَ حَدِيثَ عَدِيِّ بْنِ حَاتِمٍ «اتَّقُوا النَّارَ» فِي بَابِ عَلَامَاتِ النَّبُوَّةِ، إِنَّ شَاءَ اللَّهُ - تَعَالَى -.

تو جهه: [۱] ابو بزره رضي الله عنه وايي چې [۲] ديوه ورځ، ما رسول الله ﷺ ته عرض وكړو چې يا رسول الله! ﷺ ماته څه داسې شي وښايه چې د هغې په وجه زه (په آخرت كې) فائده حاصله كړم [۳] حضور ﷺ وفرمايل چې د مسلمانانو د لاري څخه تكليف وركونكي شي لري كوه، [۴] بخاري مسلم، او د عدي بن حاتم روايت اتقوا النار الخ به ان شاء الله تعالى مونږ په باب علامات النبوت كې نقل كړو

حل القف: - [۱] اغزل: لري كوه. [۲] الْأَذَى: ضرر، تكليف

تسهيلات:

نوځه: - ددې حديث شرح په د بل حديث په تسهيل كښې ذكر ده

۱) اخرجه مسلم في كتاب البر والصلة والأداب لباب فضل إزالة الأذى عن الطريق (رقم) ۱۲۹ - (۱۹۱۴) واحد في

السند: ۱۵۴/۳

۲) اخرجه مسلم في كتاب البر والصلة والأداب لباب فضل إزالة الأذى عن الطريق (رقم) ۱۲۹ - (۱۹۱۴) واحد في

السند: ۱۵۴/۳

الفصل الثاني

[۱۹۰۷] درشته دارو سره د حسن سلوك حكم

۱۹۰۷- (۱۹) [۱] عَنْ عَبْدِ اللَّهِ ابْنِ سَلَامٍ رَضِيَ اللَّهُ تَعَالَى عَنْهُ قَالَ [۲] لَمَّا قَدِمَ النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَآلِهِ وَسَلَّمَ الْمَدِينَةَ جَلَسَ [۳] فَلَمَّا تَبَيَّنَتْ وَجْهَهُ [۴] عَرَفَتْ أَنْ وَجْهَهُ لَيْسَ بِوَجْهِ كَذَّابٍ [۵] فَكَانَ أَوَّلَ مَا قَالَ يَا أَيُّهَا النَّاسُ [۶] أَفْشُوا السَّلَامَ وَأَطْعِمُوا الطَّعَامَ [۷] وَصَلُّوا الْأَرْحَامَ وَصَلُّوا بِاللَّيْلِ وَالنَّاسُ نِيَامَ [۸] تَدْخُلُوا الْجَنَّةَ بِسَلَامٍ رَوَاهُ الْبَرْمُذِيُّ وَابْنُ مَاجَةَ وَالدَّائِمِيُّ.

قوله [۱] عبد الله بن سلام رضي الله عنه وای [۲] چې رسول الله صلی الله علیه و آله چې مدیني ته تشریف راوړو نو زه د حضور صلی الله علیه و آله په خدمت کې حاضر شوم [۳] ما چې د حضور صلی الله علیه و آله منور مخ مبارک ولیدلو [۴] نو زما یقین شو چې د حضور صلی الله علیه و آله دا مخ مبارک د یو دروغجن مخ نشي کیدي [۵] بیا د حضور صلی الله علیه و آله ارشاد چې د ټولو څخه مخکې حضور صلی الله علیه و آله وفرمایلو دا وو چې اي خلقو [۶] سلام ظاهر کړئ (یعني السلام علیکم په اوچت آواز وایي چې چا ته سلام کیري هغه یي واورې او هر چا ته سلام کوئ خواه که هغه اشنا وي یا نا اشنا) او په اوږې باندې طعام خورئ [۷] او د خپلوانو (رشته دارانو) سره حسن سلوك کوي او په شپه کې هغه وخت د تهجد، مونځ کوئ کله چې خلق اوده وي [۸] که داسې کوئ نو په جنت کې به په سلامتی سره (یعني بغیر د عذاب څخه) داخل شئ. (ترمذي، ابن ماجه، دارمي)

حل القناع: ①- تَبَيَّنَتْ: أي: اُبْصُرَتْ وَجْهَهُ: دهغه مخ مې اولیدلو. یعنی په ژور نظر سره مې ورت له اوکتل. ②- أَفْشُوا: أي: أَظْهَرُوهُ وَأَكْبَرُوهُ: یعنی په اوچت آواز سره سلام اچوئ، اوبه هر چا نې اچوئ چه خورئ ③- صَلُّوا: صله رحمی یعنی ښه تعلق ساتئ، ④- الْأَرْحَامَ: خپلوان، رشته داران، ⑤- بِسَلَامٍ: په سلامتیا سره، دهر قسم تکلیف اومشقت نه،

تسهيلات:

قوله: فَلَمَّا تَبَيَّنَتْ وَجْهَهُ:

د مذکوره جملې په مفهوم کې دوه احوال: ①- په غور سره دکتلو مطلب دادې چې ما د نبی آخرالزمان هغه علامات، کوم چې په تورات کېني مذکور وو، د نبی کریم صلی الله علیه و آله مخ مبارک سره اوکتل نویخی یو شان و لږ فرق هم په کېني نه وو نو بیا ما دا اومتل چې د نبی کریم صلی الله علیه و آله د نبوت دعوی برحق ده او داسې مخ مبارک دیو دروغون کس نشي کیدلي ②- ځینې علما، کرامو لیکلی دی چې ددې مطلب دادې چې چونکه د زړه کیفیات په مخ باندې رابرسیره کیري نو په دې وجه ما د خپل فراست څخه معلومه کړله چې د دروغون

(۱) اخرجه الترمذي في السنن كتاب صفة القيامة والرفائق والورع عن رسول الله صلى الله عليه وسلم (باب) (رقم- ۲۴۸۵)
وابن ماجه كتاب إقامه الصلاة (باب ما جاء في قيام الليل) (رقم- ۱۳۲۶) واحمد في المسند ۴۵۱/۵

کس داسې نورانی مخ مبارک نشی کیدی بهر حال چا چې به نبی کریم ﷺ اولیدو نو هم د حضرت رسول کریم ﷺ به شو

قوله: أَفْتُمُ السَّلَامَ:

د سلام دعاء گولو حکم: - یعنی سلام لره ډیر زیات عام کړنی چې چا سره مو تعلق شته نو په مغوی هم سلام اچوی او په هغه خلقو هم چې چا سره مو تعلق نشته

قوله: وَصَلُوا الْأَرْحَامَ:

یعنی صله رحمی ساتی اگر چې سلام سره دې ولې نه وی ددې څخه علاوه هم د صله رحمی ډیر صورتونه دی

قوله: وَصَلُوا بِاللَّيْلِ:

یعنی د شپې په شروع کښې او ددې په آخر کښې مونږ کونی څکه چې دا وخت د غفلت وی غافل خلق اوده وی په دې وخت کښې ثواب زیات ملاویږي او د شپې عبادت ریا، وغیره څخه هم پاک وی

قوله: تَدْخُلُوا الْجَنَّةَ بِسَلَامٍ:

د سلام په مفهوم کښې دې احوال: - ① یعنی جنت ته به داخل شی د الله ﷻ د طرفه سلامتیا سره ② د فرښتو د طرفه په سلامتیا سره

③ جنت ته به داخل شی د ستړی والی او مشقت څخه په سلامتیا سره

[۱۹۰۸] په غریبا نو باندې د طعام (روټی، وغیره) خوړلو حکم

۸۰۸- (۲۰) [۱] وَ عَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ عَمْرٍو قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: - [۲] «اعْبُدُوا الرَّحْمَنَ، وَأَطِيعُوا الطَّعَامَ» [۳] وَأَفْتُمُ السَّلَامَ [۴] تَدْخُلُوا الْجَنَّةَ بِسَلَامٍ». رَوَاهُ التِّرْمِذِيُّ وَابْنُ مَاجَةَ.

توجه: ① عبد الله بن عمرو رضی الله عنہ راوي دې چې رسول الله ﷺ وفرمایيل ② د الله رب العزت بندگي کوي (په غریبانو باندې، طعام خوری ③ او سلام ظاهر وی ④ نو په جنت کې به په سلامتیا سره داخل شی (ترمذي ابن ماجه،

حل اللغات: - ① أَلْفُوا: أي: أَطِيعُوا وَأَكْبَرُوا: یعنی په اوچت آواز سره سلام اچوی. اویه هرجا نې اچوی چه خورشی

تسهيلات:

نور: د دې حديث تشریح په حديث نمبر ۱۹۰۸ کښې تیره شوې ده

(۱) أخرجه الترمذي في السنن كتاب الأطعمة عن رسول الله صلى الله عليه وسلم باب ما جاء في فضل إتمام الطعام (رقم - ۱۸۵۵) وابن ماجه كتاب الأدب باب إيشاء السلام (رقم - ۳۶۹۸)

[۱۹۰۹] صدقه کول د سولې خاتمي څخه حفاظت

۴۰۰- (۱) [۲۱] وَعَنْ أَنَسٍ قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ - [۲۰] " (إِنَّ الصَّدَقَةَ تَنْظِفُ غَضَبَ الرَّبِّ) ۱ وَتَذْفِئُ مِيتَةَ السُّوءِ ۲ " . رَوَاهُ التِّرْمِذِيُّ .

تو جمع: [۱] حضرت انس رضي الله عنه راوي دي چې رسول الله ﷺ وفرمايل [۲] صدقه کول د الله ﷻ غضب ختموي [۳] او د خراب مرگ څخه حفاظت کوي (ترمذي، حل الفتن: ۱) ① تَنْظِفُ: أي تَقْطَعُ: منع کړی او ختموي. ② تَذْفِئُ دفع کوی یعنی حفاظت کوی. ③ مِيتَةُ مرگ. ④ السُّوء بد. خراب

تسهيلات:

قوله تَنْظِفُ غَضَبَ الرَّبِّ:

په سخی باندې د مصيبت له واکلۍ - ددې مطلب دا دي چې کوم کس د الله ﷻ په لار کښې خپل مال خرج کړی نو هغه لره الله ﷻ په دنيا کښې سکون او عافيت ورکوي او په ده باندې مصيبتونه نه راځي که د امتحان په طور پرې مصائب راشي نو د الله ﷻ د طرفه هغه ته د زړه سکون ملاوېږي او په صبر کولو ورته ثواب ملاوېږي

په سخی باندې د مصيبت واکو کښې حکمت: - سخی دپاره راتلونکې مصيبت د مصيبت سبب نه گرځي بلکه د مغفرت سبب گرځي ددې نه معلومه شوه چې مصيبت والا مصيبت د الله ﷻ غضب دي او د مغفرت والا مصيبت د الله ﷻ رحمت دي لهذا په دې حديث باندې اعتراض نشي کيدې چې سخی باندې مصيبتونه ولې راځي

قوله: وَتَذْفِئُ مِيتَةَ السُّوءِ:

د سخی د خراب مرگ سره حفاظت: - خراب مرگ څخه د بچ کولو مطلب دادې چې صدقه او خيرات کولو والاد مرگ په وخت کښې د خراب مرگ څخه محفوظ وي

د خراب مرگ علور صورتونه: - ① خراب مرگ څخه مراد خرابه خاتمه ده

② د غفلت اچانک مرگ مراد دي

③ د مرگ په وخت کښې داسې علامات ظاهرېدل چې د مرگ څخه روسته د بدن نامي سبب جوړشي

④ ددې څخه داسې سخته بيماري هم مراد کيدېشي چې د مړۍ په زړه کښې ويره پيدا کړي او د الله ﷻ د ذکر نه يې غافله کړي ياد کفران نعمت سبب جوړ شي

الغرض سخی ددې ټولو خرابو نه په حفاظت کښې وي او خاتمه يې بالخير وي

(۱) اخرجه الترمذي في السنن كتاب الزكاة من رسول الله صلى الله عليه وسلم / باب ما جاء في فضل الصدقة (رقم: ۶۶۸)

[۱۹۱۰] په هره نيكي د صدقي اخلاق

هـ (۲۳۱) وَعَنْ جَابِرٍ قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ - (۱) «كُلُّ مَعْرُوفٍ صَدَقَةٌ، وَإِنَّ مِنْ الْمَعْرُوفِ أَنْ تُلْقِيَ أَحَاكَ بِوَجْهِ عَلِيٍّ (۲) وَأَنْ تَقْرَعَ مِنْ دَلُوكٍ فِي إِثَاءِ أَحِيكَ» (۳). رَوَاهُ أَحْمَدُ وَالتِّرْمِذِيُّ.

توجه: ۱- حضرت جابر رضي الله عنه راوي دي چې رسول الله ﷺ وفرمايل ۲- هره نيكي صدقه ده ۳- او په نيکو کې يوه نيكي دا هم ده چې ته د خپل مسلمان ورور سره په روڼې تندي سره (په خوشحالي سره) ملاقات وکړئ ۴- او د خپل يو ورور په لوڅې کې د خپلې ډونجې څخه وبه واچوي. احمد ترمذي.

حل الکلام:- ① معروف: هر قسم نيکي ته معروف وائي. ② وجه: ظلي: أي ضابط متتبع: روڼې تندي، يعنی په خوشحالي سره ③ قرقع: أي تصب: چه واړوي ته، ④ دلولک: بورقه، لوڼي.

سهيلات

نوټ:- د دې حديث شرح په بل حديث په تسهيل کښې ذکر ده

[۱۹۱۱] په مختلفو نیکو اعمالو د صدقي اخلاق

هـ (۲۳۲) وَعَنْ أَبِي ذَرٍّ قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ - (۱) «تَبَشُّمُكَ فِي وَجْهِ أَحِيكَ صَدَقَةٌ (۲) وَأَمْرُكَ بِالْمَعْرُوفِ صَدَقَةٌ (۳) وَنَهْيُكَ عَنِ الْمُنْكَرِ صَدَقَةٌ (۴) وَإِزْأَاذُكَ الرَّجُلَ فِي أَرْضِ الْفُلَالِ لَكَ صَدَقَةٌ (۵) وَتَعَرُّكَ الرَّجُلَ الرَّيْءَ الْبَصِيرَ لَكَ صَدَقَةٌ (۶) وَإِمَاطَتُكَ الْحَجَرَ وَالْعُتُوكَ وَالْعِظَمَ فِي الطَّرِيقِ لَكَ صَدَقَةٌ (۷) وَإِفْرَاغَتُكَ مِنْ دَلُوكٍ فِي دَلْوِ أَحِيكَ لَكَ صَدَقَةٌ» (۸). رَوَاهُ التِّرْمِذِيُّ وَقَالَ: هَذَا حَدِيثٌ غَرِيبٌ.

توجه: ۱- ابو ذر رضي الله عنه راوي دي چې رسول الله ﷺ وفرمايل ۲- د خپل مسلمان ورور په مخکې مسکي کيدل، يعنې د چا سره په خنده پيشاني سره پيش راتلل، صدقه ده ۳- د نیک کار د پاره حکم کول صدقه ده ۴- د خرابو خبرو څخه منع کول صدقه ده ۵- په بي نشانه زمکه کې چا ته لار ښودل صدقه ده ۶- يعنې چيرته چې د لاري د څه نښې او څه علامې نه لرلو په وجه خلق خپله لار هېره کړې هلته يو لار خطا، مسافر ته د هغه لار ښودلو سره د صدقي په شان ثواب حاصلېږي ۷- د يو روڼد يا کمزوري نظر سري مدد کول په دې طور چې د هغه لاس ښولو سره د هغه بوتلل، صدقه ده ۸- لاري څخه کاني، ازغي او هډوکي لري کول صدقه ده ۹- او د خپلې بوقې څخه د ورور په بوقه کې اوبه اچول صدقه ده، امام ترمذي رحمه الله دا روايت نقل کړي دي او ويلي يې دي چې دا حديث غريب دي

حل الکلام:- ① إزأاذك: لار ښودل ستا، ② أرض الفلّال: بي نشانه زمکه، داسې لار چه په هغې د يو مقام څه نښه او علامه نه وي ③ الرّيء البصير: أي الذي لا تبعه أضلاؤ تبعه قليلا: د چا چه نظر بالکل نه

(۱) اخبره الترمذي في السنن كتاب البر والصلة عن رسول الله صلى الله عليه وسلم باب ما جاء في طلاقة الوجه وحسن البشر (رقم- ۱۹۷۰) واحد في السنن ۳/۳۴۴

(۲) اخبره الترمذي في السنن كتاب البر والصلة عن رسول الله صلى الله عليه وسلم باب ما جاء في صنائع المعروف (رقم- ۱۹۵۶)

لکي يا نبي نظر کمزوري وی. ② إِنْ شَأْنُكَ أَمَّا إِنْ شَأْنُكَ: لري کول ستا. ③ الشُّوْكَ: ازغي. ④ الظُّمُّ: هو کي. ⑤ إِنْ شَأْنُكَ أَمَّا شَأْنُكَ: اړول ستا. ⑥ ذَلِكُمْ: دخپلي بورقي يا لوبسي نه.

تسهيلات:

قوله: وَأَفْرَأَهُكَ مِنْ ذَلِكَ لِي ذَلِكُمْ أَمَّا لَكَ صَدَقَةٌ:

ه شکر په نتیجه کښي ه نعمتونو زیاده. د هر نعمت جدا جدا شکر وی او په شکر باندې د الله عزوجل د طرفه د نعمت د زیاتولو وعده ده لکه څنگه چې قرآن پاک کښي دی: لَنْ يَشْكُرَهُ لَوْلَا كَرَمِي. لهذا د کمزورو او محتاجو مدد کول دا د الله عزوجل د طرفه د ورکړې شوی نعمت شکرانه ده دا شان ددې حدیث پاک نه دا هم معلومه شوه چې څنگه یو مسلمان ته نفع رسول ثواب دې داشان دیو مسلمان ته تکلیف لري کول هم دیر غټ ثواب دې

[۱۹۱۲] دکوهي په کنستلو د غوره صدقي اطلاق

— (۲۳) وَعَنْ سَعْدِ بْنِ عُبَادَةَ قَالَ: «يَا رَسُولَ اللَّهِ إِنْ أَمْسَعِدَ مَائَتْ، فَأَيُّ الصَّدَقَةِ أَفْضَلُ؟» قَالَ: «الْمَاءُ» [۲۴] فَتَقَرَّرَ بِمَا وَقَالَ: هَذَا لِأَمْسَعِدَ. رَوَاهُ أَبُو دَاوُدَ وَالتَّيَمِيُّ.

توجه: سعد بن عبادہ ؓ راوي دي وايي چې ما د رسول الله ﷺ په خدمت کي عرض وکړو چې يا رسول الله ﷺ! ام سعد (يعني زما مور) وفات شوي ده د هغې د ايصال ثواب د پاره، کومه صدقه بهترينه ده؟ رسول الله ﷺ راته وفرمايل چې اوبه [۲۵] نو حضرت سعد ؓ: د رسول الله ﷺ ارشاد اوريدو سره، يو کوهي او کنستلو او وی ويل چې دا د ام سعد (يعني زما د مور) د پاره صدقه ده (ابوداؤد نسائي) حل الثقات: ① فقر: نواړي کنستلو. ② بئرا: کوهي

تسهيلات:

قوله: هَذَا لِأَمْسَعِدَ:

دافعلي صدقي گيمو وجه: د اوبو فائده عام وی په دې وجه دا غوره صدقه او گرځولې شوه بعضي خلق ددې نه دريمه او څلوېښتمه وغيره ثابته وی حالته دله دعام صدقي ذکر ددې دريمي او څلوېښتمي سره څه تعلق دې رسول الله ﷺ حضرت سعد ؓ ته يوه صدقه جاريه اوخوډله چه کوهي کنستلو سره وقف کړه او ثواب خپلي مورته اوبځينه دا به صدقه جاريه جوړه شی

(۱) اخرجه ابوداود في السنن كتاب الزكاة/باب في فضل سقي الماء (رقم- ۱۶۷۹) والسنن كتاب الوصايا/باب ذكر الاختلاف على سفیان (رقم- ۳۶۶۴) وابن ماجه في السنن كتاب الادب/باب فضل صدقة الماء (رقم- ۳۶۸۴)

[۱۹۱۲] غریبا نانو او مسکینانو ته د جامو اچولو فضیلت

هـ- (۲۵۱) وَغَرَّ أَبِي سَيْبٍ قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ -: «إِنَّمَا مُسْلِمٌ كَمَا مُسْلِمًا تَوَلَّاهُ عَلَى غَرَى ۚ كَفَاءُ اللَّهِ مِنْ غُطْرِ الْجَنَّةِ ۚ» وَأَيُّهَا مُسْلِمٌ أَطْعَمَ مُسْلِمًا عَلَى جُوعٍ ۚ أَطْعَمَهُ اللَّهُ مِنْ مِمَّا فِي الْجَنَّةِ ۚ وَأَيُّهَا مُسْلِمٌ سَقَى مُسْلِمًا عَلَى ظَمَأٍ ۚ سَقَاهُ اللَّهُ مِنَ الرَّحِيقِ الْمَخْتُومِ ۚ». زَوَّاهُ أَبُو دَاوُدَ وَالتِّرْمِذِيُّ.

توجهه: ۱) ابوسعید رضی اللہ عنہ راوي دي چې رسول الله ﷺ وفرمايل ۲) کوم مسلمان چې يو بريند مسلمان ته کپړه ورواغوندوي ۳) نو الله ﷻ به هغه ته د جنت د شنو لباسونو څخه لباس ورواغوندوی ۴) کوم مسلمان چې په يو اوږي باندې طعام (روغی، وغیره، وخوروي) ۵) نو الله ﷻ به په هغه د جنت ميوې وخوروي ۶) او کوم مسلمان چې د يو مسلمان تنده مړه کړي ۷) نو الله ﷻ به هغه په مهر بند شرابو سره سيراب کړي (ابوداؤد ترمذي).
حل الفات: ۱- کسا: أي التمس: وانی غوستولي، ۲ غري: چه بريند وی، ۳ غطر الجنة: أي من ثيابها: يعنی دجنت شين لباس، ۴ جوع: اوږې، ۵ سقى: اوبه پرې اوسکړی، تنده نې ماته کړي، ۶ غمر: أي غطش: تنده، ۷ الرحیق: دجنت خالص شراب چه هيڅ ملاوت به پکښې نه وی ۸ المختوم: مهر به پرې لگيدلې وی، يعنی سل بند به وی، هيچا به نه وی استعمال کړي

تسهيلات:

قوله: مِنَ الرَّحِيْقِ الْمَخْتُومِ:

دمختوم په تفسير کښې دوه اقوال: ۱- مهر شوی شراب چې د څه بدلون نه بغير محفوظ وی او دا هغه کس ځکلي شی چې چا دپاره خاص دی بل څوک نې نشی ځکلي يعنی په دې سره د شرابو بهترين نفاست طرفته اشاره ده لقوله تعالی (يُسْقَوْنَ مِنْ رَحِيْقٍ مُخْتُومَةٍ)، ۲ او ځينې حضراتو ونيلی دی چې د خوراک ځکاک په څيزونو کښې چې به کوم څيز آخری وی د هغې نه به د مشکو خوشبو راځی يعنی په دې ټولو خوراكونو به مهر لگولې شوې وی خلاصه دا چې د يو مسلمان حاجت پورا کول الله ﷻ ته ډير خوښ دی خوراک ځکاک لباس عوامی حاجات دی ددې خيرات عند الله ډير مقبول دي او په دې سره انسان ته اوچتې درجې ملاوېږي

[۱۹۱۴] اذ زكاته څخه علاوه نور صدقات

هـ- (۲۶۱) وَغَرَّ قَاطِطَةُ بَيْتِ قَيْسٍ قَالَتْ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ -: «إِنَّ فِي الْمَالِ لَعَفَايَ وَيُوزَنُ الزَّكَاةُ ۚ» ثُمَّ تَلَا: «لَيْسَ الْبِرُّ أَنْ تُولُوا دُورَكُمْ بَلْ الشُّعْرُقُ وَالْغَرْبُ ۚ» [البقرة: ۱۷۷] الآية. زَوَّاهُ

۱) اخرجه ابوداود في السنن كتاب الزكاة/باب في فضل سقى الساء (رقم: ۱۶۸۲) والترمذي كتاب صفة القيامة والرفقاة والورع عن رسول الله صلى الله عليه وسلم/باب (رقم: ۲۵۸۹) واحد في السنن ۳/۱۲
 ۲) اخرجه الترمذي في السنن كتاب الزكاة عن رسول الله صلى الله عليه وسلم/باب ما جاء أن في المال حقا سوى الزكاة (رقم: ۶۵۹) وابن ماجه كتاب الزكاة/باب ما أدى زكاته ليس بكنز (رقم: ۱۷۸۹)

الْبَرِّ يَنْبَغِي وَأَنْ يَنْجُو مَا جَاءَهُ وَالْأَرْمَى.

توجه: [۱] بی بی فاطمه بنت قیس رضی اللہ عنہا وایي چي رسول اللہ ﷺ و فرمايل [۲] په مال او زر کي د زکوٰۃ څخه علاوه نور حق هم شته [۳] بيا حضور ﷺ دا پوره آيت کریمه تلاوت کړو چي ښکي يوازې دانه ده چي خپل مخ د مشرق او مغرب طرف ته متوجه کړي الخ ترمذي، ابن ماجه، دارمي

حل اللغات: - ① نَفَقًا: نور حقونه مثلاً د کور لویسی کاسه، کتبی وغیره یا اوبه، مالګه، نور وغیره. ② انْفَرَّ: ښکي

تسهيلات:

قوله: إِنَّ فِي الْأَمَالِ نَفَقًا:

په مال کښې ه زکات څخه علاوه نور حقوق: - یعنی په مال کښې د زکوٰۃ نه علاوه هم حقوق دی

① په هغې کښې ځينې فرض دی لکه نذر پورا کول حج کول

② ځينې واجب دی لکه قرباني صدقه فطر

③ ځينې نفل دی لکه فقير ته صدقه ورکول یا ضرورت مند ته قرض ورکول یا گواندي ته مالګه ورکول یا اور وړکول یا ضرورت مند ته عاریه څیزونه ورکول وغیره الغرض مذکورہ آيت مبارک د حديث الباب مؤيد دي

[۱۹۱۵] اذ ابوا وما لکې څخه د انکار وکولو معانعت

هـ (۱) - (۲۴۱) «وَعَنْ جُهَيْنَةَ عَنْ أَبِيهَا قَالَتْ: [۱] قَالَ: يَا رَسُولَ اللَّهِ مَا الشَّيْءُ الَّذِي لَا يَجِئُ مَنَعُهُ؟ قَالَ: "النَّاءُ". [۲] قَالَ: يَا نَبِيَّ اللَّهِ مَا الشَّيْءُ الَّذِي لَا يَجِئُ مَنَعُهُ؟ قَالَ: "الْبَلَاءُ". [۳] قَالَ: يَا نَبِيَّ اللَّهِ مَا الشَّيْءُ الَّذِي لَا يَجِئُ مَنَعُهُ؟ قَالَ: "أَنْ تَفْعَلَ الْخَيْرَ غَيْرَ لَكَ". رَوَاهُ أَبُو دَاوُدَ.

توجه: [۱] بی بی بهیسه رضی اللہ عنہا د خپل پلار بزرگوار څخه نقل کوي [۲] د هغه پلار عرض وکړو چي یا رسول الله ﷺ هغه کوم شي دي چي د هغې منع کول او د هغې د ورکولو څخه انکار کول حلال نه دي؟ حضور ﷺ و فرمايل چي اوبه [۳] هغه عرض وکړو چي یا رسول الله ﷺ بل کوم شي دي چي د هغې د ورکولو څخه انکار کول حلال نه دي؟ رسول الله ﷺ و فرمايل چي مالګه [۴] هغه بيا عرض وکړو چي یا رسول الله ﷺ بل کوم شي دي چي د هغې څخه منع کول حلال نه دي [۵] حضور ﷺ و فرمايل چي ښکي کول چي ستا د پاره بهتر ده اېوداود،

حل اللغات: - ① النباء: مالګه

تسهيلات:

قوله: قَالَ: الْمَاءُ:

دەبوو منع کولو معانت: - داووبو مطلب دادی چې که ستا په زمکه کښې کوهې یا تالاب شته دې یا ستا په کور کښې نلکه وغیره شته دې او ددې نه څوک اوبه اوړی نو هغه ددې اوبو نه منع کول مناسب نه دی داشان که ستا نه یو کس اوبه غواړی تاسره ستا د ضرورت نه زیانې اوبه شته نو ددې په ورکولو کښې انکار مه کوه

قوله: قَالَ: "الْبَلْعُ":

د مالېړي منع کولو معانت: - داشان د مالګې ورکولو نه د انکار کولو مطلب هم دا دې چې که یو کس ستاسو نه مالګه طلب کړی نو ددې په ورکولو کښې انکار مه کونی ځکه چې خلغو ته د مالګې ډیر زیات احتیاج او ضرورت وی او دا خلق ورکوی راکوی بیا د مالګې په پشان څیز نه انکار کول هسې هم ښه خبره نه ده ځکه چې دا یو عام او آرزان څیز دې او ددې څه وقعت و قدر نشته دې

قوله: أَنْ تَفْعَلَ الْخَيْرَ حَتَّى تَلْكَ

مذکوره جمله په ټولو نیکو او ښیګرو باندې حاوی ده ددې مطلب دادې چې ستاسو نه څه هم کیدلای شي نو هغه ورکونی او چې کومه نیکی او ښیګره کولې شي نو کونی یی: د نیکی او د خیر ښیګرې د کارونو څخه نه خو خپل خان لرې ساتل صحیح دی اونه ترې نور ترې منع کول جائز دی

قوله: الَّذِي لَا يَجِلُّ مَنَعُهُ:

لا یجل په معنی ۵ لا ینفې: - په حدیث مبارک کښې یی: اول څه ښیګرې خاص طور سره ذکر کولو نه پس دا جمله ارشاد او فرمایله چې: «تعمد بعد تحصيص» دې په دې کښې دې طرفته اشاره ده چې د (لا یجل)، د مفهزم اعتبار سره د لا ینفې په معنی کښې استعمال کړې شوې دې داشان به د حدیث مبارک مفهوم داشی چې ددې څیزونو نه منع کول او ددې په ورکړه کښې منع کول مناسب نه دی

[۱۹۱۶] فصل خطبه د خورا که کولو باندې د صدقې اخلاق

۱۸۸- (۲۸۱) عَنْ جَابِرٍ قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ -: «مَنْ أَخْبَأَ أَرْضًا مَتَّعَهُ اللَّهُ فِيهَا أَجْرَ [۲] وَمَا أَكَلَبَ النَّاسُ مِنْهُ لِقَوْلِهِ صَدَقَةٌ» رَوَاهُ النَّسَائِيُّ وَالدِّرَاسِيُّ.

(۱) اخرجه ابوداود في السنن كتاب الخراج والإمارة والقيء / باب في إحياء الموات (رقم - ۳۰۷۴) والترمذي كتاب الأحكام عن رسول الله صلى الله عليه وسلم / باب ما ذكر في إحياء أرض الموات (رقم - ۱۳۷۹) ومالك في الموطأ كتاب الأضحية / باب القضاء في عماره الموات (رقم - ۲۷)

توجه: [۱] حضرت جابر رضی اللہ عنہ راوی دي چې رسول الله ﷺ وفرمايل [۲] کوم سري چې خشکه بنجر، شاره، زمکه آباده کړي، يعنې قابل د کاشت يې کړي، نو د هغه د پاره په دي کار کې ثواب دي [۳] او که د هغه د فصل څخه څاروی يا انسان څه وڅوري نو د هغه د پاره هغه صدقه ده، په شرط د دي چې په هغې شاکر يا صابر وي، (نسايي دارمي)

حل اللغات: [۱] **أَرْضَانِيَّةً**: أي: زُرْعَةً أَرْضَانِيَّةً: يعنى بنجر او شاره زمکه نې زرعونه کړه [۲] **الغايضة**: وهي كل غلب رزق: هر يو رزق لتونکی حيوان ته عافيه وائی که هغه انسان وي که مرغی وي يا څرن کونکې او درنده وي

تسهيلات:

قوله: مَنْ أَحْيَا أَرْضًا مَيْتَةً:

ميته اوچې زمکې ته وائی کومې ته چه شاره زمکه وائی که د چاپخېله زمکه شاره وي او که د بل سري زمکه شاره وي او يوسري په کرلوسره هغه آباده کړه نو ده ته به ثواب ملاوېږي چه د الله تعالی زمکه نې د بې کاره کيدونه بېج کړه

قوله: صدقة: په دي شرط چه د زمکې مالک په دي سره راضی هم وي او خوشحال هم وي او شکر هم اداکوي

[۱۹۱۷] [د قرض ورکولو ثواب]

ع- (۱) [۲۹۱] وَعَنِ الْبَرَاءِ قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ - [۳]: "مَنْ مَنَعَ يَتِيمًا لَبَنًا أَوْ زُبِّيًّا أَوْ هَدْيًا زُقًا قَاتًا [۴] كَانَ لَهُ مِثْلُ عَتَقِ رَقَبَةٍ" رواه الترمذي.

توجه: [۱] حضرت براء رضی اللہ عنہ راوی دي چې رسول الله ﷺ وفرمايل [۲] کوم سري چې د پيو څاروی، اونښه، مېښه، مېړه، بز، غوا، عاریة ورکړي يا چاندي (يعنې نغدي روپي وغيره) قرض ورکړي [۳] يا يولار خطا او ږوند ته په کوڅه کې لار وښايي [۴] نو هغه ته به د يو غلام د آزادولو په شان ثواب ورکول کېږي (ترمذي)

حل اللغات: [۱] **مَنَعَ**: أي: أعطى: ورنې کړو. [۲] **يَتِيمًا**: أي: عَطِلًا: عاریتًا د پيو دپاره څاروي ورکول [۳] **زُبِّيًّا**: د سپينو زرو روپو ته وائی، يعنې چاله نې روپې پيسې او چاندي ورکړه دي دپاره چه هغه مجبوراً خپل کار جوړ کړي شی [۴] **هَدْيًا**: يعنې يوږوند ته نې لار اوخودله [۵] **زُقًا قَاتًا**: أي: سَكَّةً وَطَرَقًا: کوڅه او لارې ته وائی

(۱) اخبره الترمذي في السنن كتاب البر والصلة عن رسول الله صلى الله عليه وسلم / باب ما جاء في الصدقة (رقم: ۱۹۵۷) واحد في السنن ۴/ ۲۸۵

[۱۹۱۸] اسلام اچولم صحیح طریقہ

١٣٠) «وَعَنْ أَبِي جَرِيرٍ يَبْنِي سَلِيمٍ ؓ قَالَ: أَتَيْتُ النَّبِيَّ ﷺ وَرَأَيْتُ جَلَسَ يَصَلِّيُ ثَلَاثِينَ رَجُلًا لَا يَقُولُ شَيْئًا إِلَّا صَدَرُوا عَنْهُ ؓ قُلْتُ: مَنْ هَؤُلَاءِ؟ قَالَ: هَؤُلَاءِ رُسُلُ اللَّهِ ﷺ قُلْتُ: عَيْنُكَ تَسْلَمُ لِرُسُلِ اللَّهِ، مَرَّتَيْنِ؟ قَالَ: «لَا تَقُلْ عَلَيْكَ السَّلَامُ، عَلَيْكَ السَّلَامُ عَيْنُكَ النَّبِيُّ ﷺ قُلْ: السَّلَامُ عَلَيْكَ» قُلْتُ: كُنْتُ رُسُلُ اللَّهِ ﷺ قَالَ: «أَنَا رَسُولُ اللَّهِ الَّذِي إِنْ أَصَابَكَ فِدْوَعُونُهُ كَفَفَهُ عَنْكَ ؓ وَإِنْ أَصَابَتْ عَائِشَةَ فِدْوَعُونُهُ أَتَيْتُهَا لِلَّهِ ؓ وَإِذَا كُنْتُ بِأَرْضٍ قَرَأْتُ أَوَّلًا: فَصَلَّيْتُ، لِحَدَّثْتُ ؓ فِدْوَعُونُهُ دَعَا عَلَيْكَ» قُلْتُ: الْحَمْدُ لِلَّهِ.

نوځه: [۱] ابي جري عليه السلام چې د هغه نوم جابر ابن سليمه دي وايي [۲] چې کله وخت چې زه مدينې ته راغلم نو ما يو سړي وليدلو چې خلق د هغه په عقل بهروسه کوي (يعني د هغه په خبرو عمل کوي نو خپله راوي د هغه وضاحت کوي) [۳] چې هغه څه هم فرمايي خلق په هغه عمل کوي، [۴] ما پوښتنه وکړه چې دا څوک دي؟ خلقو اوويل چې دا د الله ﷻ رسول ﷺ دي [۵] راوي وايي چې ما حضور ته حاضریدو سره دوه ځله دا اوويل چې عبت الاسلام عبت الاسلام اي د الله رسول په تا دي سلام وي [۶] رسول الله ﷺ د دي په اوریدو وهره وفرمايل چې عليك السلام مه وايه ځکه چې عليك السلام د مري د پاره دع د [۷] البته الاسلام عبت وايه ځکه چه دغه شان افضل دي، د دي څخه روسته ما عرض وکړو چې ته د الله ﷻ رسول ﷺ يي؟ [۸] حضور ﷺ وفرمايل چې هو زه د الله ﷻ رسول يم هغه الله ﷻ کت ته څه تکليف او مصيبت وړسي او ته هغه راوېلي نو هغه به ستا تکليف او مصيبت لري کړي [۹] که په ت باندې فقط سالي راشي او ته هغه راوېلي، مدد خني وغواړي نو په زمکه کې به ست دپاره سبزه، غله، زرغونه کړي [۱۰] او که د زمکې په يوه داسې حصه کې ست څخه خپله سوارلی ورکه شي چې هلته نه د اوبو نوم نښان وي او نه ونه وي يا داسې جنگل وي چې د آبادي څخه لري وي [۱۱] او بيا ته هغه ته فرياد وکړي نو هغه به ستا سوارلی تاته واپس راوړي جابر عليه السلام وايي چې ما عرض وکړو چه ماته څه نصيحت وکړه

قَالَ: «لَا تُكَلِّمَنَّ أَحَدًا» (١٠) قَالَ: فَسَابَهَتْ بَعْدَهُ عَرُوفًا وَلَا عَيْنًا وَلَا بَعِيرًا وَلَا شَاةً (١١) قَالَ: «وَلَا تَحْفَرَنَّ شَتَائِنَ الْعَرُوفِ» (١٢) وَأَنْ تَكَلَّمَ أَحَدًا وَالَّتِ مُنْبِطِلٌ إِلَيْهِ وَمَعَهُ (١٣) إِنْ ذَلِكَ مِنَ الْعَرُوفِ (١٤) وَاقْرَأْ ذَكَرَكَ إِلَى يَنْفِ السَّاقِ (١٥) فَإِنْ أَتَيْتَ الْكُفْيَ (١٦) وَأَتَاكَ وَاسْأَلِ الْإِزَالَ (١٧) فَأَتَاهُمَا مِنَ الْجَعَلَةِ (١٨) وَإِنْ اللَّهُ لَا يُحِبُّ الْجَعَلَةَ (١٩) وَإِنْ لَمْ تُشْجَمْ وَعَبَّرَكَ بِمَا يَقْلُدُ فِيكَ (٢٠) فَلَا تُعْزِزْهُ بِمَا جِئَهِ (٢١) فَأَتَاهَا وَهَالَ ذَلِكَ عَلَيْهِ (٢٢) رَوَاهُ أَبُو دَاوُدَ وَرَوَى التِّرْمِذِيُّ مِنْهُ حَدِيثَ السَّلَامِ (٢٣) وَهُوَ رَوَاهُ «فَيَكُونُ لَكَ أَجْرُ ذَلِكَ وَهَوَالَهُ عَلَيْهِ».

توجمه: حضور فرمايل چانه بد مه وايه جابر وايي چه د دې څخه روسته ما چانه بد ونه ويل نه آزاد ته، نه غلام ته، نه اوښ ته، نه بزې جيلې ته، يعنې يو انسان ته بد

(١) أخرجه إِبْرَاهِيمُ بْنُ عَبْدِ اللَّهِ فِي السَّنَنِ كِتَابُ اللِّبَاسِ مَا جَاءَ فِي إِسْبَالِ الْإِزَارِ (رَقْمُ ٤٠٨٤) وَالتَّرَفُّدِ كِتَابُ الْاِسْتِفْزَانِ وَالْأَدَابِ عَنْ رَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ مَا جَاءَ فِي كُرَاهِيَةِ أَنْ يَقُولَ عَلَيْكَ السَّلَامُ مَبْدَأًا (رَقْمُ ٢٧٢٢) وَاحِدٌ فِي السَّنَنِ ٤٣/٥

ویل څه چې څاروی ته مې هم هیڅ کله بد ونه ویل څرنگه چې د عامو خلقو عادت وي. [۲] حضور ﷺ وفرماییل چې هیڅ کله نیکي حقیره، کمتره، مه گڼه ایمنی که ته د چا سره نیکي کوي یا بل څوک ستا سره څه نیکي کوي او هغه نیکي چې هر څومره د کسې درجې وي هغه حقیره (سپکه)، مه گڼه بلکه که څوک ستا سره د کمې درجې نیکي هم وکړي نو هغه ډیره گڼه او د هغه شکریه ادا کوه او خپله ستا څخه چې هم څه نیکي کیدی شي نو د هغې کول غنیمت وگڼه! [۳] او هرکله چې ته د خپل یو ورور سره ملاقات کوي نو خنده پېشانې اختیار کړه ایمنی د چا سره چې ملاقات کوي نو د هغه سره په تواضع او خوش کلامې سره پیش راځه چې ستا د حسن خلق په وجه د هغه زړه خوشحاله شي! [۴] ځکه چې دا هم یوه نیکي ده [۵] او ته خپل پرتوگ او لنگ وغیره د پندې تر نیمې پورې پورته کړه [۶] او که دومره اوچت ته نه خوښوي نو ترېرکو (گیتو) پورې ساته [۷] خود پرکو (گیتو) څخه لاندې زورندولو څخه ځان ساته [۸] ځکه چې د پرکو (گیتو) څخه لاندې پرتوگ زورندول د تکبر علامه ده او الله ﷻ تکبر نه خوښوي [۹] او که یو سړي تاته کنخل وکړي او ستا په څه داسې عیب تاته عار (پیغور) درکړي [۱۰] نو ته انتقاماً د هغه په څه عیب چې تاته معلوم وي هغه ته عار (پیغور) مه ورکوه ځکه چې د هغې گناه به په هغه وي، [۱۱] ابوداؤد، ترمذی د دې روایت یواځې ابتدایي حصه نقل کړي ده چې په هغې کې د سلام ذکر دي (باقی روایت یې نه دي نقل کړي) [۱۲] او د ترمذی په یو دویم روایت کې د هغه گناه به په هغه وي په ځای دا الفاظ دي چې ستا د پاره به د هغه ثواب وي او د هغه د پاره د هغه گناه

حل الکفای:- ① یَعْدُو: یعنی خلقوبه د هغوی راتې کافی گنرلوسره مطمئن کیدل او واپس به گرځیدل ② عُيَةُ: دعا، تحفه، ③ هُر: ضرر او تکلیف ④ كَفَفَهُ: أي: أزال: لرې به نې کړی الله پاک، ⑤ عَامَرْتَهُ: أي: سَتَّعْتَهُ: اوج کالی، دقحط په کال، ⑥ أَلْتَمَّهَا: أي: صَوَّرَهَا ذَاتَ نَسَابٍ: رازرغونه به نې کړی، ⑦ أَرْضَ قَلْبٍ: داسې زمکه چه اوبه پکښې نه وی، ⑧ فَلَاؤُ: داسې زمکه چه د آبادۍ نه لرې وی یعنی ځنګل غیر آباده علاقه وی، ⑨ بَوَّيَا: اوبې، ⑩ مُتَّبِعٌ: أي: بَشَائِفٌ: په خوشحالی او روڼ تندی، ⑪ لَهْتُ: نه خوښوي ته، ⑫ إِيَّاكَ: أي: اجْنَبِيْهُ: ځان ساته، ⑬ إِسْأَلَ الْإِزَارَ: إِرْسَالُ الثَّوْبِ وَإِغْشَاؤُهُ: کبري بڼکه ساتل او راښکلو ته اسباب وانی ⑭ التَّحَلُّي: دا د خپله نه دي، أي: الْكِبَرُ وَالْعُجْبُ: تکبر او ځان خوښی، ⑮ عَزَّكَ: أي: لَمْ تَك: تا ملامت کوی او پیغور درکوی، ⑯ وَتَأَلَّ: أي: لَغَرُ: گناه، جرم

تسهيلات:

قوله، "مَرْتَبِينَ"

یعنی حضور پاک په اول ځل سلام وانوریدو په دې وجه حضرت جابر بن سلیم ؓ په دویم ځل سلام اوونیل

قوله، "عِيَّةُ الْمَوْتِ" یعنی د عليك السلام په الفاظوسره ئی سلام اونه کړو په دې وجه چه دا

طریقه په جاهلیت کښې به د مړو د سلام اختیارولې شوه لکه څنگه چه د حماسه باب
النرائی کښې یو شاعر خپل مړی د پاره داسې دعا کوی

عليك سلام الله قيس بن عاصم
ورحمته ما شاء ان يقرحها

لهدا اوس دا قسم سلام کول مکروه تنزیهی دي

اعتراض:- ددې حدیث نه معلومیږي چه قبرستان ته تلوسره مړو ته "عليك السلام" ونیل
سنت طریقه ده حالتهکه دامت په دې باندې عمل نشته دي بلکه چه څنگه په نورو
احادیثو کښې راغلی دی هم هغه الفاظ ونیلي شی لکه "السلام علیکم یا اهل القبور الخ"

جواب:- د حضور اکرم ﷺ مراد دانه وو چه عليك السلام مړو د پاره استعمال کړنی بلکه
حضور پاک د اهل جاهلیت د یو عادت تذکره فرمایلي ده چه هغوی دي د مړو د پاره داسې
الفاظو سره سلام کوی د اصل سلام طریقه السلام علیکم ده دا عمل کښې راوړنی

قوله: أَنَا رَسُولُ اللَّهِ یعنی زه د الله تعالی رسول یم هغه الله الخ

اعتراض:- جابرین سلم ﷺ سوال او کړو حضور پاک ته جواب ورکول وو دلته په سوال
او جواب کښې څه مطابقت دي؟

جواب:- علامه طیبی رحمه الله ددې سوال جواب دا ورکړي دي چه حضور پاک د حکمت په
الطوب او طرز باندې جواب ورکړي دي یعنی دا سوال مه کوه چه زه د الله تعالی رسول یم
دغه خوش ثابت او فیصله شوې خبره ده بلکه دا سوال او کړه چه زه الله تعالی د څه مقصد
د پاره رالیکلې یم هغه خو زما "رحمة للعالمین" کیدل دی چه زه د الله تعالی داسې رحمت یم
چه زما په وسیله سره که څوک د الله تعالی نه سوال کوی یا زه پخپله د چا د پاره د الله تعالی
نه سوال کوم نو د مشکل نه مشکل کار کښې الله تعالی هغه سوال قبلوی او هغه مشکل
حل کوی (الکاشف ۱۳۳/۴)

قوله: أَنَدَى:

د بعضې خلقو لفظ استدلال:- دا لفظ صفت واقع دي ددې موصوف لفظ الله دي کوم چه
"انارسل الله" کښې مضاف الیه په توگه ذکر دي او آئنده "دعوت" کښې چه کوم ضمیر
راگرځی هغه په هرځانی کښې د لفظ الله طرف ته راگرځی او مطلب دادي چه زه د الله رسول
یم چه کله تاته څه مصیبت اورسی او تاسو زما په وسیله سره آواز او کړنی یا زه هغه ته آواز
او کړم نو هغه دا مصیبت تاسو نه لرې کوی یا دلرنی دا کلام تر آخره پورې داسې دي لیکن
بعضې خلق "الذی" د رسول صفت جوړوی او هغوی وړاندې د کلام په مطلب کښې سخته
غلطی کوی او د الله تعالی صفات په حضور پاک باندې لگوی داسې نه دی کول پکار

[۱۹۱۹] (۱) الله تعالى به نوم و رکړې شوي غېز باقي پاتې کيدل

۸۸- (۱) (۳۱) «وَعَنْ عَائِشَةَ قَالَتْ: إِتْمَرْتُ ذُبَابًا (۲) فَقَالَ النَّبِيُّ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ -: «مَا بَيْنَ مَنَابِقِ» قَالَتْ: مَا بَيْنَ مَنَابِقِ إِلَّا كَيْفًا (۲) قَالَ: «يَبِيتُ كُلُّهَا غَيْرَ كَيْفًا»». رَوَاهُ التِّرْمِذِيُّ وَصَحَّحَهُ.

تو جمع (۱) ابې بي عايشه (رضي الله عنها) روايت کوي چې يو خل صحابه و يا اهل بيت، يوه بزه ذبح کړه (۲) هر کله چې د هغې غوښه تقسيم شوه، نو حضور (ﷺ) وفرمايل د هغې څخه څه باقي پاتې شوي ده؟ (۲) ابې بي عايشه (رضي الله عنها) عرض وکړو چې بغير د شاني (ولی، څخه نور هيڅ نه دي پاتې شوي، يعنې ټوله غوښه تقسيم شوي ده يواځې شانه (ولی، پاتې شوي دي، (۲) حضور (ﷺ) وفرمايل چې بغير د شاني (لاس، څخه نوره ټوله باقي ده، امام ترمذي رحمه الله روايت نقل کړي دي او ويلي يې دي چې دا حديث صحيح دي حل اللغات: - ① کيف: وکې،

تسهيلات:

قوله: يَبِيتُ كُلُّهَا غَيْرَ كَيْفًا:

الله په نوم و ورکړې باقي پاتې کيدل: - مطلب دا دی چې څه نه دی د خدایي په نوم باندې ورکړه هم هغه غوښه الله تعالی سره باقي ده کوم چه د ثواب دپاره جمع شوه او کوم ته چه تاسو خلق باقي وایسې کوم چه د الله تعالی په نوم باندې ورنه کړې شو نو په حقیقت کښې دغه باقي پاتې نه شو بلکه ضائع شو ځکه چه تاسو کوم او خوړل نو د ثواب دپاره هيڅ هم بچ نه شو په دې کښې دقرآن آیت (مَا عِنْدَكُمْ يَنْفَدُ وَمَا عِنْدَ اللَّهِ بَاقٍ) انحل الایه ۱۹۶ طرف ته اشاره ده [۱۹۲۰] چاته دلباس وراغوستلو فضیلت

۸۹- (۱) (۳۲) «وَعَنْ أَنَسِ بْنِ عُمَارٍ قَالَ: سَمِعْتُ رَسُولَ اللَّهِ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ - يَقُولُ: (۲) «مَا مِنْ مُسْلِمٍ كَسَا مَلْبَأًا قَوَّامًا (۲) إِلَّا كَانَ فِي حِفْظِهِ مِنَ اللَّهِ مَا دَامَ عَلَيْهِ مِنْهُ عَرَقَةٌ»». رَوَاهُ أَحْمَدُ وَالتِّرْمِذِيُّ.

تو جمع (۱) ابن عباس (رضي الله عنه) وایي چې ما د رسول الله (ﷺ) څخه اوریدلي دي (۲) کوم مسلمان چې بل مسلمان ته کپړه، يعنې پرتوگ، قميص او خادر وغيره، واغوندوي (۲) نو هغه د الله (ﷻ) د طرف څخه په زبردست حفاظت کې وي تر څو پورې چې د هغه مسلمان په بدن د هغه کپړې يوه تکره هم وي (احمد ترمذي) حل اللغات: - ① کسا: أي ألبس: وایي اغوستلې، ② عرقه: أي: قطعة كبيرة: معمولی تکره.

(۱) اخرجه الترمذي في السنن كتاب صفة القيامة والرفائق والورع عن رسول الله صلى الله عليه وسلم (باب) (رقم- ۲۸۷۰)

واحمد في المسند ۵۰/۶

(۲) اخرجه الترمذي كتاب صفة القيامة والرفائق والورع عن رسول الله صلى الله عليه وسلم (باب) (رقم- ۲۸۸۶)

تسهيلات:

قوله: إَلَّا كَانَ فِي حِفْظِ مِنَ اللَّهِ:

هـ جامو غیرات گولو صلہ - د یو مسلمان د ورکړې شوې جامې یوه ټکړه چې تر کومې پورې د یو مسلمان په بدن باندې وی نو ورکولنکې به د هر آفت څخه الله ﷻ ساتی ځکه چې صدقه د آفتونو څخه په بچ کولو کښې یو مثال دې لهدا دا فائده خو په دنیا کښې حاصله شوه او آخرت کښې چې به ده به کوم ثواب ملایرې هغه ددې څخه علاوه دې لکه څنګه چې د حدیث مبارک مفهوم دې چې الله ﷻ به داسې کس ته د جنت جوړا واغوندوی [۱۹۲۱] په پټه طریقې سره د صدقې ورکولو فضیلت

۸۸- (۳۳) وَعَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ مَسْعُودٍ، يَقَعُهُ، قَالَ: [۱] «ثَلَاثَةٌ يَجِبُهُمُ اللَّهُ [۲] رَجُلٌ قَامَرَمِنَ النَّبْلِ يَتْلُو كِتَابَ اللَّهِ [۳] وَرَجُلٌ يَتَصَدَّقُ بِصَدَقَةٍ يَكْنِيهِ بِخَفِيئَةٍ [۴]» أَرَأَاهُ قَالَ: [۵] «مِنْ جَمَالِهِ» [۶] وَرَجُلٌ كَانَ فِي سَرِيَّةٍ فَأَنْتَزَمَ أَحْصَاهُ، فَأَتَتْهُ قَبِيلُ الْعَدُوِّ [۷] رَوَاهُ التِّرْمِذِيُّ، وَقَالَ: هَذَا حَدِيثٌ غَيْرٌ مُحْفَظٌ [۸] أَحَدُ رَوَاتِهِ أَبُو بَكْرٍ بْنُ عِيَّاشٍ، كَبِيرُ الْقَلْبِ.

توجه: ۱) عبد الله بن مسعود رضي الله عنه بطريق مرفوع (يعني د حضور ﷺ څخه، نقل کوي چې حضور ﷺ وفرمايل ۲) درې سړي داسې دي چې الله ﷻ يې دوست لري ۳) یو هغه سړي چې د شپې ولاړ وي او کتاب الله وايي (د تهجد مونځ کوي) ۴) دویم هغه سړي چې نقل صدقه خپل لاس سره ورکړي او هغه پټه کړي ۵) راوي وايي چې زما گمان دي چې حضور ﷺ وفرمايل او هغه د چپ لاس څخه هم پټه کړي ۶) او ۷) دریم هغه سړي چې په میدان جنگ کې هغه وخت د دښمن مقابلې ته ودرېږي هر کله چې د هغه ملګرو ته شکست شوي وي، ۸) امام ترمذي رحمته الله علیه دا روایت نقل کړي دي او فرمایلي يې دي چې دا روایت غیر محفوظ (ضعیف، ۹) دي د دې یو راوي ابوبکر ابن عیاش دي چې د پري زیاتي غلطی کوي

حل اللسان: - ۱) ترمذی: أَنَّى فِي جَنَّتِي صَهِيرٌ: وړوکې لښکر ۲) فَأَنْتَزَمَ: شکست نې اوخوړو

تسهيلات:

قوله: يَتْلُو كِتَابَ اللَّهِ:

الله تعالی سره د خبرو صورت - چې د الله ﷻ د کتاب تلاوت کونکې، لکه چې هغه د الله ﷻ سره هم کلام وی او خلوت کښې الله ﷻ سره کلام کیدل دا د الله ﷻ د محبت علامت دي

(۱) أخرجه الترمذي كتاب صفة الجنة عن رسول الله صلى الله عليه وسلم بآب (رقم- ۲۵۶۷) والسناني كتاب الزكاة بآب ثواب من يعطى (رقم- ۲۵۷۰)

قوله: يَتَصَدَّقُ بِصَدَقَةٍ يَجِبُهَا مِنْ شِمَالِهِ:

په صدقه ورکولو کېږي ۵ پټوالی لښکلت ۱- په نښی لاس دې صدقه داسې ورکړی چې کس لاس ترې خبر هم نشی ددې نه په پټوالی کېږي مبالغه کول مقصود دی چې چا نه معلومه نشی چې ده صدقه ورکړې ده د الله ﷻ درضا او خوشحالیو په خاطر او دریا او تکبر نه د بېج کیدو په خاطر نفلی صدقه په پټه ورکولو کېږي ثواب زیات دی او فرض صدقه په ښکاره ورکول چې نورو خلکو ته هم ترغیب ملاو شي دا افضل دی

[۱۹۲۲] الله تعالى ته درې خوښی او درې ناخوښه هکسان

۳۳- (۳۳) وَعَنْ أَبِي ذَرٍّ قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ - [۱] «ثَلَاثَةٌ يُحِبُّهُمُ اللَّهُ، وَثَلَاثَةٌ يُبْغِضُهُمُ اللَّهُ» [۲] فَأَمَّا الَّذِينَ يُحِبُّهُمُ اللَّهُ فَرَجُلٌ أَتَى قَوْمًا [۳] فَسَأَلَهُمُ بِاللَّهِ وَلَمْ يَسْأَلْهُمْ لِقَرَابَةٍ بَيْنَهُ وَبَيْنَهُمْ [۴]، فَتَنَعَوْهُ فَخَلَّفَ رَجُلٌ بِأَعْيَانِهِمْ [۵] فَأَعْطَاهُ يَدًا لَا يَعْلَمُ بِعِيَّتِهِ إِلَّا اللَّهُ وَالَّذِي أَغْطَاهُ [۶] وَقَوْمًا سَأَلُوا لَيْتَهُمْ [۷] حَتَّى إِذَا كَانَ التَّوَمُّ أَحَبَّ إِلَيْهِمْ مِمَّا يُعْدَلُ بِهِ [۸] فَوَضَعُوا رُءُوسَهُمْ فَقَامَ يَمْلِكُنِي وَيَتَكَلَّمُنِي [۹] وَدَجَلٌ كَانَ فِي سَرِيَّةٍ فَتَنَى الْعَدُوَّ قَبْرُومًا [۱۰] فَأَقْبَلَ بِصَدْرِهِ حَتَّى يَقْتُلَ أَوْ يَقْتُلَ لَهُ [۱۱] وَالثَّلَاثَةُ الَّذِينَ يُبْغِضُهُمُ اللَّهُ الشُّبُهَانُ [۱۲] وَالنَّفَقِيُّ الْمُخْتَالُ [۱۳] وَالْفُتَيْمِيُّ وَالنَّسَائِيُّ.

توجه: [۱] ابو ذر رضی الله عنه راوي دي چې رسول الله ﷺ وفرمايل [۲] درې داسې سړي دي چې الله ﷻ يې دوست لري او درې سړي داسې دي چې الله ﷻ يې دښمن لري [۳] هغه سړي چې الله ﷻ يې دوست لري په هغوی کې يو هغه سړي دي چې داسې سړي ته يې صدقه ورکړه چې يو جماعت ته راغی [۴] او هغوی ته د الله ﷻ قسم ورکولو سره يې څه وغوښتل. يعنې داسې يې اوويل چې زه تاسو ته د الله ﷻ قسم درکوم چې ماته دومره مال يا دومره شي راکړي. هغه د جماعت والا څخه د حق قربابت په وجه او نه غوښتل چې د هغه او د جماعت په مېنځ کې و[۵] خو جماعت والا هغه ته هيڅ هم ورنه کړل نو يو سړي، يعنې صدقه ورکونکي، د جماعت چې هغه هم د جماعت يو فرد وو، په پټه ورمخکې شو [۶] سايل ته يې پټ څه شي ورکړو چې په هغې هيڅوک نه وو خبر ماسوا د الله ﷻ څخه او د هغه سړي څخه چې هغه ته نې ورکړل [۷] او دويم سړي هغه دي چې د جماعت سره ټوله شپه لار واورل يې اوکړه [۸] تردې چې د هغوی د پاره خوب د هغه ټولو څيزونو څخه زيات خوښ شي چې د خوب برابر وي يعنې خوب ورنه خوښ شو [۹] نو د جماعت ټول افراد اوده شو خو هغه سړي ودرېدلو، الله ﷻ فرمايي، او زما مخکې عاجزي او زاري يې شروع کړله او زما آيتونه، يعنې قرآن کریم، ويل يې شرع کړل، يعنې زما په عبادت او مناجات کې مشغول شو [۱۰] او دريم هغه سړي دي چې په لښکر کې شامل وو چې د دښمن سره مقابلې شوه نو د هغه لښکر

(۱) اخرجه الترمذي كتاب صفة العفة عن رسول الله صلى الله عليه وسلم، باب (رقم ۲۵۶۸) والنسائي كتاب الزكاة، باب (رقم ۲۵۷۰) واحمد في المسند ۱۵۲/۵

شکست و خوړلو^[۱] خو هغه د دښمن په مقابل کې سینه ډال کړه تر دې چې شهید شو یا فتح یاب شو^[۲] او هغه درې سړي چې د الله ^ﷻ په نژدې مېغوض دي په هغوی کې یو هغه سړي دي چې د بوداتوب باوجود زنا کوي^[۳] دویم تکبر کونکي فقیر دي^[۴] دریم سړي دولت مند ظلم کونکي دي یعنې هغه سړي چه د دولت مند کیدو باوجود قرض ورکونکو ته قرض نه ادا کوي یا د نورو سره د ظلم معامله کوي، تر مذهي، نساني،

حل الفات: ① - فَتَخَلَّفَ: أَتَى تَأَخَّرَ: روستو شو ② - بِأَعْيَانِهِمْ: أَتَى بِأَشْخَاصِهِمْ: دخپلو سرونه. ③ - تَزَوَّاهُ لَازِلٌ: ④ - يَمْشِي: أَتَى بِتَوَاضُعٍ لَدَيْهِ: عاجزی او زاری نې راته شروع کړه. ⑤ - شَرِيفٌ: أَتَى فِي خُشْيٍ ضَعِيفٍ وَرُكْبَةٍ لِسُكْرِ ⑥ - قَبْرُهُمْ: شکست نې اوخوړلو ⑦ - يَتَخَلَّفُ: أَتَى حَتَّى يَفُوزَ: یعنی کامیاب شو. ⑧ - التَّخَالُفُ: اَلْيَ تَتَخَلَّفُ: کبر او غرور کونکې، ⑨ - الظُّلْمُ: أَتَى كَيْفَ الظُّلْمِ: ډیر ظلم کونکې

تمهيلات:

قوله: ثَلَاثَةٌ:

په دې حديث كښې د شپږو كسانو ذكر دې چه په حقيقت كښې شپږ قسم خلق دی درې محبوب او درې مېغوض دی

قوله: فَتَخَلَّفَ رَجُلٌ بِأَعْيَانِهِمْ:

دالله په نوم په پټه د صدقې لغيت: - يعنی پوره ډلې سائل ته څه ورکولونه انكار او کړو سائل صرف د الله په نوم سوال کړي وو څه قربت نئ نه وو، نه نئ څه رښته وه د انکار نه پس هم د دغه قوم نه يوسړې اخوا ديخوا لاړو اوبيا هغه په پټه دغه سائل ته صدقه ورکړه دا صدقه نئ دومره پټه ورکړه چه صرف ورکونکی او اخستونکی او الله تعالی ته علم وو "اعيانهم" نه د هغه خلقو اشخاص مراد دی

قوله: الشَّيْخُ الرَّائِي:

د يودا زنا کاره گناه قباحته وجه: - دې نه مراد واده کړې سړې دي ليکن د ظاهر کلام نه معلوم يږي چه بودا سړې مراد دي او بودا هم واده کړې وې دهغه گناه دهغه دپاره ډيره بده ده چه ټولو اندامونو نئ جواب ورکړې وې دمستني زمانه نئ تيره شوې وې هغه وخت چه کله دي پخپله د رحم قابل وې هغه د زنا په شان د قبيح گناه ارتکاب کوی دا دهغه د باطن د خباثت نشانی ده دغه شان يو سړې ډير فقير دي اود رحم قابل دي کله چه هغه ته څوک سړي څه صدقه او خيرات ورکوي نو هغه کبر کولو سره د اخستونه انکار کوی دغه شان هغه خپله او خپل بال بچ په هلاکت كښې اچوي او غريبي پټولو سره کبر کوي علماؤ ليکلي دي چه د طمع نه بغير څه خيز راځي هغه مه رد کونی ځکه چه هغه الله تعالی راليکلې وې

قوله: وَالْفَيْسُ الظُّلُمُ:

۱- مالدار ہ قرظی پہ ۱۵۱ گولو کنبی ہ قال متول حوت ۱- دے نہ داسی مالدار سرے مراد دے چہ غنی دے د قرض ورکولو طاقت لری او قرض نہ اداکوی نوداسی ظالم مالدار اللہ تعالیٰ پہ خپل قبض کنبی ساتی خکے چہ د قدرت نہ باوجود قرض نہ اداکوی دا د هغه د شرارت او خباثت علامت دے یا د مالدارنی پہ نشہ کنبی دے نورو خلقو باندے ظلم کوی

[۱۹۲۲] په پته د صدقې ورکولو عجيبه فضيلت

۳۳- (۳۵) وَعَنْ أَنَسٍ، قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ - [۱] "نَنَا خَلَقَ اللَّهُ الْأَرْضَ جَعَلَتْ غَيْدٌ [۲] فَخَلَقَ الْجِبَالَ فَقَالَ: جِئَا عَلَيَّهَا [۳] فَاسْتَقَرَّتْ فَجَعَلَتْ الْمَلَائِكَةُ مِنْ حَيْدٍ الْجِبَالَ، [۴] فَقَالُوا: يَا رَبِّ! هَلْ مِنْ خَلْقِكَ شَيْءٌ أَشَدُّ مِنَ الْجِبَالِ؟ [۵] قَالَ: نَعَمْ، الْحَدِيدُ. [۶] فَقَالُوا: يَا رَبِّ! هَلْ مِنْ خَلْقِكَ شَيْءٌ أَشَدُّ مِنَ الْحَدِيدِ؟ قَالَ: نَعَمْ، النَّارُ.

قوله: حضرت انس رضی اللہ عنہ روایت کوي چې رسول الله ﷺ وفرمايل [۱] کوم وخت چې الله تعالیٰ زمکه پيدا کړه نو هغه په خوزيدو شوه [۲] بيا الله تعالیٰ غرونه پيدا کړل او په زمکه يي ودرول [۳] نو زمکه په خاي شوه [۴] او دريده [۵] فريستو ته د غرونو په سختي ډير تعجب وشو [۶] هغوی اوويل چې اي زمونږ پروردگار آيا ستا په مخلوق کې څه څيز د غرونو څخه هم زيات سخت شته [۷] پروردگار وفرمايل چې وسپنه ده [۸] چې هغه کاني هم ماتوي [۹] هغوی پوښتنه وکړه اي زمونږ پروردگار آيا ستا په مخلوقاتو کې يو شی د اوسپني څخه هم زيات سخت شته؟ پروردگار وفرمايل چې هو اور دي [۱۰] چې هغه وسپنه هم ويلي کوي

[۱] فَقَالُوا: يَا رَبِّ! هَلْ مِنْ خَلْقِكَ شَيْءٌ أَشَدُّ مِنَ النَّارِ؟ [۲] قَالَ: نَعَمْ، الْمَاءُ. [۳] فَقَالُوا: يَا رَبِّ! هَلْ مِنْ خَلْقِكَ شَيْءٌ أَشَدُّ مِنَ الْمَاءِ؟ [۴] قَالَ: نَعَمْ، الرِّيحُ. [۵] فَقَالُوا: يَا رَبِّ! هَلْ مِنْ خَلْقِكَ شَيْءٌ أَشَدُّ مِنَ الرِّيحِ؟ [۶] قَالَ: نَعَمْ، ابْنُ آدَمَ. [۷] تَصَدَّقْ صَدَقَةً يَمِينُهُ يَغْفِيهَا عَنْ شِمَالِهِ [۸] "رَوَاهُ التِّرْمِذِيُّ وَقَالَ: هَذَا حَدِيثٌ غَرِيبٌ، [۹] وَذَكَرَ حَدِيثٌ مُعَاوٍ: «الْصَّدَقَةُ تُطْفِئُ الْخَطِيئَةَ» فِي كِتَابِ "الْإِيمَانِ".

قوله: بيا هغوی عرض وکړو چې اي زمونږ پروردگار آيا ستا په مخلوقاتو کې د اور څخه هم زيات سخت شي شته؟ [۱] پروردگار وفرمايل چې اوبه دي [۲] چې هغه اور هم وژني، بيا هغوی عرض وکړو چې اي زمونږ پروردگار آيا ستا په مخلوقاتو کې څه څيز د اوبو څخه هم زيات سخت شته؟ [۳] پروردگار وفرمايل چې هوا ده [۴] چې هغه اوبه هم وجوي [۵] بيا هغوی عرض وکړو چې اي زمونږ پروردگار آيا ستا په مخلوقاتو کې څه څيز د هوا څخه هم زيات سخت شته؟ [۶] پروردگار وفرمايل هو هغه د بني آدم صدقه ورکول دي چې هغه د الله

ﷺ په لار کې خپل ښي لاس سره داسې مال خرچ کړي چې هغه د چپ لاس څخه هم پټوي. [۷] امام ترمذي رحمه الله دا روايت نقل کړي دي او ويلي يې دي چې دا حديث غريب دي [۸] او په کتاب الابحان کې د معاذ رضی الله عنه حديث نه ذکر شوي دي چې صدقه گټه مړه کوی بڼه د گناه اورمړ کوی

هل الثمن:- ① فَيُذِي أَيُّ قِيلَ وَتَقَرُّكَ: يوخوا بېل خوا خوزيده راخوزيده، ② يَهْأُغْلِبُ أَيُّ أَمْرًا وَفَرَّ بِكَوْنَهَا وَاسْتَغْرَاهَا غَلِبًا: الله پاک ورته حکم اوکړو چه دا غرونه دي په زمکه مضبوط او درېزې نو او دريدل ③ لَأَسْتَعْرِثُ أَيُّ لَقِيتُ الْأَرْضَ: يعنی زمکه سمدست او دريده

تسهيلات:

قوله: قَالَ: تَقَرُّهُ أَيُّ أَمْرًا:

په پټه صدقې کولو د الله تعالی راضي کيدل:- د ابن آدم صدقه ورکول داسې د پټه او خفيه وى او په دې کښې د نفس اوده شيطان مدافعت داسې راځي چې نفس ورته وانی چې کله زه چاته مال ورکوم نو چې خلکو ته ښکاره شى او زما تعريف اوکړي نو په دې کښې نفس سره مخالفت شو او نفس اماره سره مخالفت کولو کښې شيطان سره مدافعت اوښود د ځينې علماء کرام په نزد دا په شيطان باندې دومره سخت په دې وجه دی چې دده په وجه د الله ﷻ رضا حاصلېږي ددې نه معلومه شوه چې د ټولې دنيا ايتيم بم هم د مؤمن د نيکۍ مقابله نشي کولې په دې وجه مجاهدينو له پکار دی چې په عملي قوت هم زور ورکړي

الْفَصْلُ الثَّالِثُ

[د دوه څيزونو د خيرات هکولو فضيلت]

۱۰۳- (۳۹) عَنْ أَبِي ذَرٍّ قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ - ①: «مَنْ مَنَّ عَيْنًا مُسْلِمًا يَنْفِقَ مِنْ كُلِّ مَالٍ لَهُ زَوْجَيْنِ فِي سَبِيلِ اللَّهِ ② إِلَّا اسْتَقْبَلَتْهُ حَبِيبَةُ الْحَقِّ ③ كُلُّهُمُ يَنْفِقُ إِلَى مَا عِنْدَهُ ④ قُلْتُ: وَكَيْفَ ذَلِكَ ⑤؟ قَالَ: «إِنْ كَانَتْ إِيَّاهُ فَيَمُوتُ ⑥ وَإِنْ كَانَتْ بَعْدَهُ فَيَعْرِثُ ⑦» رَوَاهُ النَّسَائِيُّ.

توجه: ① ابو ذر رضي الله عنه روايت دي چې رسول الله ﷺ وفرمايل ② کوم مسلمان بنده چې په خپل هر مال کې دوه دوه څيزونه د الله ﷻ په لار کې خرچ کړي ③ نو د جنت ټول دريانونه، محافظان به د هغه استقبال کوي ④ او هغه به د خپلو څيزونو طرف ته رايځي ⑤ حضرت ابوذر رضي الله عنه وايي چې، د دې په اوږدو سره، ما عرض وکړو چه د دوه دوه څيزونو خرچ کولو مطلب څه دي؟ ⑥ نبي کریم صلی الله عليه وسلم وفرمايل چې که د هغه سره اوبسان وي او هغه په هغې کې د الله ﷻ په لار کې د ورکولو اراده وکړي، نو دوه اوبسان ورکړي ⑦ او که ورسره غواگانې وي نو دوه غواگانې ورکړي (نسائي)

حل الکفای: - ① (وَأَمَّا مَنْ جَاءَ بِمَالٍ فَهُوَ خَيْرٌ مِنْ جَوَارِيٍّ وَنَسِيتُ) زوجین جوڑی تہ وانی یعنی د یو جنس دوه خیزونه. دوجند ته هم وانی ② (وَأَمَّا مَنْ جَاءَ بِمَالٍ فَهُوَ خَيْرٌ مِنْ جَوَارِيٍّ وَنَسِيتُ) استقبال به کوی، ③ (وَأَمَّا مَنْ جَاءَ بِمَالٍ فَهُوَ خَيْرٌ مِنْ جَوَارِيٍّ وَنَسِيتُ) د خاځې جمع ده. ائی بواکه ائوایفا: د جنت دریانان او محافظانو ته وانی ④ (وَأَمَّا مَنْ جَاءَ بِمَالٍ فَهُوَ خَيْرٌ مِنْ جَوَارِيٍّ وَنَسِيتُ) د بعبیر تشبیه ده. اویس ته وانی

تسهيلات:

قوله: [إِذَا اسْتَقْبَلْتَهُ حَبِيبَةُ الْجَنَّةِ]:

دالله تعالی په نوم د خورج کولو شعبي: - د الله جلّ و علا په لار کښې د خرج کولو مطلب دادې چې خپل مال هغه ځانې خرج کړنې چې کوم ځانې کښې په خرج کولو الله جلّ و علا راضی کيږي لکه حج جهاد طلب علم د غریبانو او د محتاجو سره مدد وغیره وغیره د خپلو خیزونو نه مراد د جنت ښه ښه خیزونه او د هغه ځانې نعمتونه دی ددې مطلب دادې چې د هغه ځانې دریان به دوی د جنت د هرې دروازې طرف رابلی

[۱۹۲۵] د قیامت په ورځ د صدقې سیوري

۴۰- (۱) [۳۴] (وَعَنْ مُرْقَدِ بْنِ عَبْدِ اللَّهِ قَالَ: حَدَّثَنِي بَعْضُ أَصْحَابِ رَسُولِ اللَّهِ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ - [۲] أَنَّهُ سَمِعَ رَسُولَ اللَّهِ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ - يَقُولُ: [۳] «إِنَّ ظِلَّ الْمُؤْمِنِ يَوْمَ الْقِيَامَةِ صَدَقَتُهُ» [۴] رَوَاهُ أَحْمَدُ.

توجه: [۲] مرثد بن عبدالله وايي د نبی کریم صلی الله علیه وسلم بعضې صحابہ و ماته دا حدیث بیان کړو [۳] چه هغوی د نبی کریم صلی الله علیه وسلم څخه واوریدل [۴] چې د قیامت په ورځ به د مؤمن سایه (سوري) د هغه صدقه وي (احمد).

تسهيلات:

قوله: [إِنَّ ظِلَّ الْمُؤْمِنِ يَوْمَ الْقِيَامَةِ صَدَقَتُهُ]

د قیامت په ورځ د صدقې سیوري: - د مؤمن صدقې به د قیامت په ورځ د سیوري والا ونې به شکل ظاهريږي اوسخی مؤمن به ددې صدقو په سیورو کښې وي او د قیامت گرمۍ څخه به محفوظ وي الغرض د قیامت په ورځ به د مال مختلف شکلو ته وی د بخیل مال به د گنجی مار په شکل کښې وي

[۱۹۲۶] د عاشورې په ورځ د زیات خرج کولو حکم

۴۱- (۱) [۳۸] (وَعَنْ أَبِي مَسْعُودٍ قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ - [۲] «مَنْ وَسَّعَ عَلَى عِيَالِهِ فِي النَّفَقَةِ يَوْمَ عَاشُورَاءَ [۳] وَسَّعَ اللَّهُ عَلَيْهِ سَائِرَ سَنَتِهِ» [۴] قَالَ سُلَيْمَانُ: إِنَّا قَدْ جَرَّ نَفَاةً فَوَجَدْنَاكَ كَذَلِكَ. رَوَاهُ زَيْدُ بْنُ

توجه: [۲] ابن مسعود روایت کوي چې رسول الله ﷺ وفرمایيل [۳] کوم سري چې د

(۱) أخرجه أحمد في المسند ۱/ ۱۴۷

(۲) أخرجه الطبراني في الكبير ذكره في كنز العمال (رقم ۵۷۶/۸) حديث رقم ۴۲۵۹

عاشوري به ورخ د خپل اهل وعيال په خرج کې وسعت اختيار کړي [۵] نو الله تعالى ﷻ به ټول کال د هغه په مال او زر کې، زياتوالي (فراخی) پيدا کړي [۶] سفيان ثوري رحمه الله وايي چې مونږ دې تجربه وکړه او دغه شان مو وموندل (رزین) **حل الکفان:-** ① يوم عاشوراء: دمحررم لسمه ورځ

«...» (۱۰۱) ② (وَرَوَى الْبَيْهَقِيُّ فِي شُعَبِ الْإِيمَانِ عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ وَأَبِي سَبِيحٍ وَجَابِرٍ وَضَعْفَةَ).

توجه: [۵] دا روایت بیهقي رحمه الله په شعب الایمان کې د ابن مسعود، ابوهریره، ابو سعید او جابر رضی الله عنہم څخه نقل کړي دي او هغه دا روایت ضعیف ګرځولي دي

تسهيلات:

قوله: وَضَعْفَةُ:

د حديث تضعيف:- يعنى امام بيهقي رحمه الله دا روايت ضعیف ګرځولي دي ملاعلی قاري رحمه الله په مرفقات کښې او شيخ عبدالحق محدث دهلوی رحمه الله په اشعه اللمعات کښې حديث توسع على العيال* په يوم عاشور باندې کلام کړې دي چې آيا واقعي دا حديث ناقابل استدلال دي يا قابل د عمل او قابل د استدلال دي؟

دتضعيف جواب:- څنگه چې ملاعلی قاري رحمه الله مرفقات ج ۴ ص ۲۰ باندې ليکي

«ونقل ميرك رحمه الله عن المنذري في الترغيب ان هذا الحديث رواه البيهقي من طرق ومن جماعة من الصحابة وقال (اي البيهقي) هذه الاسانيد وان كانت ضعيفة فهي اذا ضم بعضها الى بعض احدث قوة، قال العراقي رحمه الله طرق صحيح بعض يها وبعض يها على شرط مسلم، واما حديث الاكتمال يوم عاشوراء فلا اصل له وكذا سائر الاشياء العشرة ما عدا الصوم والتوسيع»

د دې عبارت خلاصه دا راووتله چې امام بيهقي رحمه الله سره د دې چې دې حديث ته ضعیف ونيولې دي لیکن د متعدد طرق د راجمع کولونه پس فیصله دا اورولې ده چې دا اسانید سره د دې چې انفرادی توګه باندې کمزوري دي خو چې کله متعدد طرق راجمع شی نو په حديث کښې به قوت راپيداشي

اصحاب جرح وتعديل امام علامه عراقی رحمه الله فرماني چې د دې حديث مختلف طرق دی بعضي صحيح ګرځولي شوي دي او بعضي خو د امام مسلم رحمه الله په شرط باندې دی ملاعلی قاري رحمه الله فرماني چې د عاشوري په ورځ د رانجو لګولو ذکر په کوم حديث کښې دي هغه بهي بنياد دي دغه شان د عاشوري د ورځې دپاره د لسو څيزونو ذکر کولې شي ټول بهي بنياد دي صرف د عاشوري په ورځ روژه ساتل او د توسيع على العيال حديث صحيح دي

(۱) اخرجه البیهقي فی شعب الایمان ۳/۳۶۶ حديث (رقم- ۳۷۹۵)

[۱۹۲۸] د صدقي ثواب خو چنده کيدل

۳۸- (۳۹) عَنْ أَبِي أَمَامَةَ قَالَ: «قَالَ أَبُو ذَرٍّ: يَا نَبِيَّ اللَّهِ! [۲] أَرَأَيْتَ: الصَّدَقَةُ مَاذَا هِيَ؟» قَالَ: «أُضْعَافٌ مُضَاعَفَةٌ [۳] يُؤْعِنُ اللَّهُ الْمَرْيُومَ» "رَوَاهُ أَحْمَدُ.

ترجمه: [۱] ابو امامه رضي الله عنه وايي چې د يو ځل، ابو ذر رضي الله عنه عرض وکړو چې يا رسول الله ﷺ [۲] ماته وښايه چې د صدقي ثواب څومره دي؟ [۳] نبي کریم صلی الله عليه وسلم ورته وفرمايل چه د دې ثواب چند در چند (يعني څو څو چند)، دي [۴] بلکه د الله تعالی ﷻ په نزد د دې څخه هم زيات دي (احمد)

حل الفتن:- ① اَضْعَافٌ مُضَاعَفَةٌ: څو څو چند زيات ② الْمَرْيُومُ: أي الزَّادَةُ تَفْعُلًا: نورهم زيات په فضل د الله سره

تسهيلات

قوله: قَالَ: اَضْعَافٌ مُضَاعَفَةٌ، وَعِنْدَ اللَّهِ الْمَرْيُومُ:

يو په څو چند، اجر ملاویدل:- په قيامت کښې د صدقي د ثواب څخه د لسو نه تر اوو سوو چندو پورې مراد دي ليکن که الله تعالی اوغواړي نو د دې څخه هم زياته ورکولې شي لقوله تعالی (وَاللَّهُ يَغْفِرُ لِمَن يَشَاءُ) داشان په يو حديث پاک کښې دی چې جنت کښې به ورته الله ﷻ يوه حوزره ورکړي چې د هغې نوم به مزيد وي

[۷] بَابُ أَفْضَلِ الصَّدَقَةِ

د بهرني صدقي بيان

خلاصه الباب:-

فيه ثمانية عشر حديثاً مشتملة على سبع مسائل:

- ① لفظة صدقة ماكان عن ظهر غنى: ۱-
- ② لفظة صدقة ماكان على الأهل والألارب: ۲، ۳، ۴، ۵، ۶، ۷، ۱۱، ۱۲، ۱۷-
- ③ لفظة صدقة ماكان في سبيل الله: ۴، ۱۳-
- ④ لفظة صدقة ماكان على الجار: ۸، ۹-
- ⑤ لفظة صدقة ماكان عن جهد المقل: ۱۰-
- ⑥ لفظة صدقة ما يشيع الجائع: ۱۸-
- ⑦ لفظة إعانة السائل: ۱۴، ۱۵-

د غوره صدقې معيار ۱۵۱: په دې اعتبار سره صدقه غوره گرځي چه په صدقه کونکو کښې څه خاص امتیازی صفات وی مثلاً د هغه اخلاص زیات وی ب په حالت د احتیاج کښې صدقه کوی

① په دې اعتبار سره صدقه غوره گرځي چې هغې فائده عامه وی او د انسانو ورته احتیاج ډیر زیات دي

② په دې اعتبار سره صدقه غوره گرځي چه په چاپاندي صدقه کړې شوې ده هغه د ډیر احسان قابل وو یا زیات حقدار وو یا ننی ډیر بال بچ وو یا هغه خالص د الله تعالی په نوم سوال کړې وو هم

الْفَصْلُ الْأَوَّلُ

[۱۹۲۹] بهترینه صدقه

۱۰۴- (۱) [۱۱] عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ وَحَكِيمِ بْنِ حِزَامٍ قَالَا: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ - [۲] «غَيْرَ الصَّدَقَةِ مَا كَانَ عَنْ ظَهْرِ غِيٍّ [۳] وَأَوَّلُهَا إِيمَنٌ نَعُولُ» [۴] رَوَاهُ الْبُخَارِيُّ وَرَوَاهُ مُسْلِمٌ عَنْ حَكِيمٍ وَخَذَهُ.

ترجمه: ① ابو هريره او حکيم بن حزام ۷ دواړه راويان دي چې رسول الله ۷ وفرمايل ② بهترینه صدقه هغه ده چې بې پروايي سره يې ورکړي وي ③ او د صدقي ابتداء د هغه سړي څخه وکړه چې د هغه نفقه په تالارم وي، ④ بخاري او، امام مسلم ۷ دا روايت يواځې د حکيم بن حزام ۷ څخه نقل کړي دي

حل الفات:- ① ظهري غي: کومه صدقه چه سره د مالدارۍ نه ورکړې شې ② وابتداء: او ابتداء کوه، مخکښې کوه، ③ نَعُولُ: أي: بِنْتِ فَمَوْنَةٍ: څوک چه ستا په کفالت کښې دی.

تسهيلات:

قوله: مَا كَانَ عَنْ ظَهْرِ غِيٍّ:

د مذکوره جملې په مفهوم کښې دوه احوال:- ددې لفظ دوه مفهومه دي

① صدقه کونکي ته د نفس غنا حاصله وی او هغه داسې چه هغه سخاوت خپل مال د الله تعالی په لار کښې داسې خرچ کوی چه د هغه د الله تعالی په ذات باندې مکمل او کامل يقين دي او هغه ددې خبرې نه مستغنی او بې پرواه دي چه د خرچ کولو نه پس به زما اهل او عيال څه خوړی لکه صديق اکبر ۷ چه او فرمائيل په کوم کښې مې د الله او د هغه د رسول ۷ نوم پرېخوډي دي [الکاشف ۱۰۱۲/۲]

(۱) اخرجه البخاري في كتاب الزكاة له باب لا صدقة الا عن ظهر غنى (رقم- ۱۵۲۶) ومسلم في كتاب الزكاة له باب بيان ان اليد العليا خير من اليد السفلى، وان اليد العليا هي المتفقة وان السفلى هي الاخفا (رقم) ۹۵ - (۱۰۳۴) وابوداود في كتاب الزكاة له باب الرجل يخرج من ماله (رقم- ۱۶۷۶) والنسائي كتاب الزكاة له باب أي الصدقة أفضل (رقم- ۲۵۱۲) واحمد في المسند ۴۰۲/۲.

⑦ که چرتة صدقه کونکی ته د نفس غنا حاصله نه وی لیکن هغه ته ذمال او دولت غنا حاصله وی چه خرج کولو نه پس هم هغه سره دومره مال باقی دی چه ذ هغه ذبال بیج دپاره کافی دی اولنی مفهوم زیات مناسب دی الکاشف ۱/۱۳۳/۴

قوله: «وَالْبَدَأُ بِمَنْ تَعُولُ»:

په خوچه کنبې د خپل اهل و عیال هغه شروع کول. - یعنی چه کوم خلق ستا پرورش کنبې دی صدقه ورکولو کنبې شمیر دی دهغوی نه شروع او کړه لکه چه اول خان دی اویا جهان دی

[۱۹۲۰] په بال بیج خرج کولو باندې د صدقې اطلاق

۸۰- (۳) (۱) وَعَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ - : «إِذَا أُلْفِقَ الْمُسْلِمُ نَفَقَةً عَلَى أَهْلِهِ ① وَهُوَ يَحْسِبُهَا كَأَنَّهُ لَمْ يَصِدَّقْ» ②. «مُتَّفَقٌ عَلَيْهِ».

خوچه: ① د ابو سعید ② روايت دي چې رسول الله ﷺ وفرمايل ③ کوم مسلمان چې په خپل اهل (يعني بنخي او اقربا) باندې څه خرڅ کوي ④ او په هغې کې د ثواب توقع لري نو د هغه دا خرڅ به د هغه په حق کې (پره مقبوله) صدقه وي (بخاري مسلم)

حل النقصان: - ① يَحْسِبُهَا: د ثواب طلبکاره وی

تسهيلات:

قوله: نَفَقَةٌ عَلَى أَهْلِهِ:

د اهل هغه روا: - د اهل نه خپله بی بی او تر دې رشته دار مراد دی په دې کنبې صدقه هم ده او صله رحمی هم ده یعنی ذیل ثواب دي

[۱۹۲۱] بهترینه اشرافی

۸۰- (۳) (۳) وَعَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ - : «وَيُنَارُ أَنْفَقَتِهِ فِي سَبِيلِ اللَّهِ ⑤ وَبُنَارٌ تُصَدَّقَتْ بِهِ فِي رَقَبَةٍ ⑥ وَبُنَارٌ تُصَدَّقَتْ بِهِ عَلَى مِسْكِينٍ ⑦ وَبُنَارٌ أَنْفَقَتُهُ عَلَى أَهْلِكَ ⑧ أَكْثَرُهَا أَجْرًا الَّذِي أَنْفَقْتَهُ عَلَى أَهْلِكَ» ⑨. «رَوَاهُ مُسْلِمٌ».

خوچه: ⑤ ابو هريره ⑥ روايت کوي چې رسول الله ﷺ وفرمايل ⑦ يو دينار خو هغه دي چې ته يې د الله ﷻ په لاره کې (يعني په حج يا جهاد يا په طلب علم کې) خرڅ کړي ⑧ او يو دينار هغه دي چې ته يې د غلام په آزادولو کې خرڅ کړي ⑨ او يو دينار هغه دي چې په يومسکين يې خرڅ کړي ⑩ او يو دينار هغه دي چې ته يې په خپل اهل و عیال باندې خرڅ

① اخرجہ البخاری فی کتاب النفقات باب فضل النفقة علی الأهل (رقم- ۵۲۵۱) ومسلم فی کتاب الزکاة باب بیان أن البید العلیا خير من البید السفلی. وأن البید العلیا هی النفقة وأن السفلی هی الاغنة (رقم- ۹۵ - ۱۰۳۴) والنسائی کتاب الزکاة باب ای الصدقة أفضل (رقم- ۲۵۴۵) واحمد فی المسند ۲۷۴/۵

② اخرجہ مسلم فی کتاب الزکاة باب فضل النفقة علی العیال والسلوک. وإثم من ضيعهم أو حبس نفقتهم عنهم (رقم- ۲۹ - ۹۹۵) واحمد فی المسند: ۴/۱۷۶

کړې ۱۳ په دې ټولو دینارونو کې د ثواب په لحاظ د ټولو څخه لوی دینار هغه دې کوم چې نا په خپل اهل و عیال خرج کړي وي (مسلم).

تسهيلات:

قوله: أَعْظَمُهَا أَجْرُ الَّذِي أَنْفَقَهُ عَلَى أَهْلِكَ:

په اهل و عیال باندې زیات ثواب ملایمو دوه وجوهات: ۱- په اهل و عیال باندې د خرج کولو ثواب زیات په دې وجه دې چې په دې کښې صله رحمې هم ده او صدقه هم ده لهدا د وچند اجر به ملایمې په ځینې روایاتو کښې ددې صراحت موجود دې: عَنْ سَلَمَانَ بْنِ عَامِرٍ..... إِنَّ الصَّدَقَةَ عَلَى ذِي الرَّحِمِ نِشَانُ صَدَقَةِ وَصَلَةٍ.

۲- یا په دې وجه ثواب زیات دې چې هغه خیراتونه د نفل وو او دا خرج فرض دې اکثر فرض نفلی نه بهتر وی

[۱۹۲۲] صدقې بهترین مصرف

۳۴- (۱۳) عَنْ ثَوْبَانَ قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ -: «أَفْضَلُ دِينَارٍ يُنْفَقُهُ الرَّجُلُ دِينَارٌ يُنْفَقُهُ عَلَى عِيَالِهِ» ۱۳ وَدِينَارٌ يُنْفَقُهُ عَلَى ذَاتِيهِ فِي سَبِيلِ اللَّهِ ۱۴ وَدِينَارٌ يُنْفَقُهُ عَلَى أَحْسَنِ مَا فِي سَبِيلِ اللَّهِ» ۱۵. رَوَاهُ أَهْلُ الْمَعْرِفَةِ.

ترجمه: ۱۳ حضرت ثوبان رضي الله عنه روایت کوي چې رسول الله ﷺ وفرمایې ۱۴ بهترین دینار هغه دې چې یو سړي یې په خپل اهل و عیال خرج کړي ۱۵ او بهترین دینار هغه دې چې یو سړي یې په خپل هغه څاروی باندې خرج کړي کوم چې د جهاد، غزا، د پاره پالل شوي وي ۱۶ او بهترین دینار هغه دې چې یو سړي یې په خپل هغه دوستانو باندې خرج کړي کوم چې د الله ﷻ په لار کې جهاد کونکي وي (مسلم).

حل الفات: ۱- ۱۳ سبیل الله: د الله په لار کښې مثلاً جهاد، حج، طلب د علم وغیره

تسهيلات: قوله: أَفْضَلُ دِينَارٍ يُنْفَقُهُ الرَّجُلُ:

د صدقې درې مصرف: ۱- په دې حدیث پاک کښې د مصرف درې مقامات ذکر شوي دي په دې درې واړو کښې خپل مال خرج کول په نورو ځایونو کښې د خرج کولو څخه بهتر دی په درې واړو کښې افضل مصرف: ۱- باقی په دې درې واړو کښې کوم یو افضل دې نود دې انحصار په موقع او محل دې که د جهاد ضرورت زیات دې نو په غازیانو باندې خرج کول افضل دی او که کور و الا زیات ضرورت مند وی نو بیا خپل اهل و عیال باندې خرج کول بهتر دی

۱) اخرجه مسلم فی کتاب الزکاة/باب فضل النفقة علی العیال والسلوک. وإلم من ضمیمهم أو حبس نفقتهم منهم (رقم)

[۱۹۳۲] | په بال بچ باندې د خرج کولو ثواب

۴۴- (۱۵۱۰) «وَعَنْ أُمِّ سَلَمَةَ قَالَتْ: قُلْتُ: يَا رَسُولَ اللَّهِ [۷۱] أَيْنَ أَجْرُ أَنْ أَتَيْتُ عَلَى بَنِي أَبِي سَلَمَةَ، أَلَمْ أَهْضَمْ بَنِي [۷۲] فَقَالَ: "أَتَيْتُ عَلَيْهِمْ، فَلَيْتَ أَجْرُ مَا أَتَيْتُ عَلَيْهِمْ" مُتَّفَقٌ عَلَيْهِ.

توجه: [۷۱] د مؤمنانو مور بي بي ام سلمه رضی اللہ عنہا فرمایي چې: یوه ورځ، ما عرض وکړو یا رسول الله ﷺ [۷۲] د ابوسلمه په زامنو باندې په خرچ کولو کې زما د پاره ثواب شته که نه؟ حالانکه هغه زما زامن دي [۷۳] نبی کریم صلی الله علیه وسلم وفرمایل چې په هغوی خرچ کوه کوم شي چې ته په هغوی خرچ کوي د هغه به ثواب درکول کيږي، بخاري مسلم،

تسهيلات:

قوله: [أَمْ أَهْضَمْ بَنِي:]

په خپلو بچو د خرچ کولو فضیلت: حضرت ابوسلمه رضی اللہ عنہ یو صحابی وو ام سلمه رضی اللہ عنہا اول د هغوی په نکاح کښي وه چه د هغه انتقال اوشو نو ام سلمه کونده شوه د ابوسلمه رضی اللہ عنہ نه د هغې اولاد وو کوم وخت چه ام سلمه رضی اللہ عنہا د حضور پاک په نکاح کښي راغله نو دا یتیمان بچی هم ورسره راغلل ام سلمه رضی اللہ عنہا به په هغوی باندې خرچ کولو لیکن خیال نی دا وو چه خپل اولاد دې په دوی باندې خرچ کولو کښي به څه ثواب ملاؤ شی کله چه نی د حضور پاک نه تپوس اوکړو نو رسول الله ﷺ ورته وفرماییل په دوی باندې خرچ کوه ثواب به ملاوېږي

[۱۹۳۴] | خپلي پنځي یا خپل خاوند ته د زکات ورکولو حکم

۴۴- (۱۵۱۱) «وَعَنْ زَيْنَبِ امْرَأَةِ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ مَسْعُودٍ قَالَتْ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ -: "تَصَدَّقْ بِنِصْفِ مَا مَعَكَ الْيَوْمَ وَتُؤْمِنُ خَلِيْقًا" [۷۴] قَالَتْ: فَرَجَعْتُ إِلَى عَبْدِ اللَّهِ فَقُلْتُ: [۷۵] إِنَّكَ رَجُلٌ غَنِيٌّ ذَاتُ الْيَدِ [۷۶] وَإِنَّ رَسُولَ اللَّهِ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ - قَدْ أَمَرَنَا بِالصَّدَقَةِ فَأَيُّهُ قَاتِلُهُ؟ [۷۷] إِنْ كَانَ ذَلِكَ مُجْزِئًا عَنِّي وَالْأَمْرُ قُتِيَ إِلَيَّ غَيْرُكُمْ [۷۸] قَالَتْ: فَقَالَ لِي عَبْدُ اللَّهِ: بَلَى الْيَتِيمُ أَيْ [۷۹] قَالَتْ: فَأَنْطَلَقْتُ لِقَاءِ الْأَمْرَاقِمِينَ الْأَعْمَارِ بِبَابِ رَسُولِ اللَّهِ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ - حَاجَتِي حَاجَتَهَا [۸۰] قَالَتْ: وَكَانَ رَسُولُ اللَّهِ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ - قَدْ لَقِيَتهُ عَلَيْهِ السَّلَامَةُ.

توجه: [۷۴] د عبدالله ابن مسعود رضی اللہ عنہ ښځه بي بي زينب رضی اللہ عنہا وايي چې ريو خل، د ذکر او نصيحت په مجلس کې، ښځي مخاطب کولو سره، رسول الله ﷺ وفرمایل [۷۵] چې اي د

(۱) اخرجه البخاري في كتاب الزكاة/باب الزكاة على الزوج والأيتام في الحجر (رقم- ۱۸۶۷) وسلم في كتاب الزكاة/باب فضل الصدقة على الأقرهين والزوج والأولاد، والوالدين ولو كانوا مشركين (رقم- ۵۷ - ۱۰۰۱) واحمد في المسند: ۵۰۳/۳

(۲) اخرجه البخاري في كتاب الزكاة/باب الزكاة على الزوج والأيتام في الحجر (رقم- ۱۸۶۶) وسلم كتاب الزكاة/باب فضل الصدقة على الأقرهين والزوج والأولاد، والوالدين ولو كانوا مشركين (رقم- ۵۵ - ۱۰۰۰) والسناني كتاب الزكاة/باب الصدقة على الأقارب (رقم- ۲۵۸۳) وابن ماجه كتاب الزكاة/باب الصدقة على ذي قرابه (رقم- ۱۸۳۴) واحمد في المسند: ۳۶۳/۶

بنحو جماعته صدقه او خیرات کوی اگر که هغه ستاسو د زیوراتو څخه وي [۵] بي بي زينب رضی الله عنها وايي د دي په اوږدوسره زه د نبی کریم صلی الله علیه وسلم د مجلس څخه عبدالله بن مسعود رضی الله عنه ته راغلم او هغه ته مي اوويل [۶] چې ته خالي لاس يعني مفلس سري بي [۵] او رسول الله صلی الله علیه وسلم مونږ ته د صدقي کولو حکم راکړي دي نو ته د رسول الله صلی الله علیه وسلم خدمت ته ورشه او تپوس او کړه [۶] چې آیا دا صدقه به زما د پاره کافي وي که نه؟ [که تاته او ستا اولاد ته زما صدقه درکول زما د پاره کافي کيږي نو بيا به تاته صدقه درکړم او که دا زما د پاره کافي نه وي نو بيا به ستا څخه علاوه په نورو خلقو باندې په طور د صدقه خرج کړم [۷] بي بي زينب رضی الله عنها وايي چې عبدالله ابن مسعود رضی الله عنه ماته اوويل چې ته پخپله ورشه [او د رسول الله صلی الله علیه وسلم څخه په دي باره کې پوښتنه وکړه] [۸] نو زه خپله د نبی کریم صلی الله علیه وسلم په خدمت کې حاضره شوم هلته څه گورم چې د رسول الله صلی الله علیه وسلم پر دروازه د انصارو يو ښځه ولاړه وه او [هلته د راتلو زمونږ د دواړو حاجت يوشان وو يعني هغه هم د دې خبرې معلومولو د پاره راغلي وه چې آیا زه د خپلي صدقي مال خاوند او د هغه متعلقينو ته ورکولي شم که نه؟] [۹] بي بي زينب رضی الله عنها وايي چې د رسول الله صلی الله علیه وسلم ذات اقدس د هيبت او عظمت پيکر (مجسمه) وه مونږ ته حضور صلی الله علیه وسلم ته د ورتلو جرأت ونه شو

هل القاتل: -- ① خُلِّي: د خَلَّى جمع ده، وَهُوَ مَائِيَّةٌ: کوم څه چه ښځې خپل ښانت جوړوي هغې ته حل وائی ② خَفِيفٌ: أي قَلِيلٌ: يعني لږ دی، سَبِکٌ دى، ③ خَفِيفٌ ذَاتُ الْكَيْدِ: يعني خالی لاس، فقير، ④ مَرَقًا: خرج به نه کړم ⑤ حَاجَتِي وَحَاجَتُهَا: يعني دکومې مسئلې د معلومات دپاره چه زه تلې ووم دغه شان مسئله دې ښځې ته هم پېښه شوې وه ⑥ الْمَنَابَةُ: أي هَمَّةٌ وَعَظْمَةٌ عَالِيَةُ النَّاسِ: يعني الله تعالى نبی علیه السلام ته ربع او دېده او لونې شان ورکړې ووجه خلق به ترې یریدل او تعظیم به نه کولو، نو چا به په ورتلو کښې زړورتیا هم نه شوه کولې

[۱] فَقَالَتْ: فَفَرَجَ عَلَيْنَا بِلَالٌ فَقُلْنَا لَهُ: أَيُّ رَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ؟ فَأَجَابَهُ أَنْ أَمْرًا تَنْبِي بِالْبَابِ شَأْنِكَ [۲] أَجَبَهُ الصَّدَقَةُ عَنَّا عَنْ أَنْ أَوْجِبْنَا وَعَلَى أَنْبَارِ فِي مَجُورِيهَا [۳] وَلَا تُخْبِرُهُ مَنْ نَحْنُ، [۴] قَالَتْ: فَدَخَلَ بِلَالٌ عَلَى رَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ، فَسَأَلَهُ [۵] فَقَالَ لَهُ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: "أَيُّ الزَّانِبِ؟" [۶] قَالَ: "أَمْرًا مِمَّنِ الْأَنْصَارُ وَزَيْنَبُ [۷] فَقَالَ لَهُ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: "أَيُّ الزَّانِبِ؟" [۸] قَالَ: "أَمْرًا عِنْدَ اللَّهِ، فَقَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: [۹] "هَئِذَا"، "أَجْرَانِ أَجْرُ الْقَرَابَةِ"، "وَأَجْرُ الصَّدَقَةِ"، "مُنْفَقٌ عَلَيْهِ، وَالْأَفْطَرُ يُسَلِّمُ."

توجهه [۱۰] او مونږ د هغه خاي څخه د تلو سره حضرت بلال رضی الله عنه ته راغلو هغه ته مو اوويل چې ته د رسول الله صلی الله علیه وسلم خدمت ته ورشه [۱۱] او ورته اووايه چې په دروازه کې دوه ښځې ولاړې دي او ستا صلی الله علیه وسلم څخه پوښتنه کوي [۱۲] چې آیا خپلو خاوندانو ته او هغه يتيمانو ته چې دهغوی په پرورش کې دي هغوی ته صدقه ورکول به د هغه ښځو د پاره کافي وي؟ [۱۳] خو

گوره چې نبی کریم صلی الله عليه وسلم ته دا مه وایه چې مونږ څوک یو [یعنی هغوی د جېل خان د ظاهرولو څخه په بچ کیدو کې مبالغه وکړه چې په دی باره کې د ریا څه شایسته رانسی [۵] بي بي زينب (رضی الله عنها) وایي چې حضرت بلال (رضی الله عنه) نبی کریم صلی الله عليه وسلم ته ورغی او هغه مسئله یې خنې وپوښتله [۶] اول نبی کریم صلی الله عليه وسلم د هغه څخه پوښتنه وکړه چې هغه دوه ښځې څوک دي [۷] بلال (رضی الله عنه) ورته اوویل چې یوه خو د انصارو یوه ښځه ده او دویمه زينب (رضی الله عنها) ده [۸] نبی کریم صلی الله عليه وسلم د هغه څخه پوښتنه وکړه چې کومه زينب؟ ځکه چې د زينب په نامه خو ډیرې ښځې دي [۹] بلال (رضی الله عنه) اوویل چې د عبدالله ابن مسعود ښځه بیا نبی کریم صلی الله عليه وسلم وفرمایيل چې هغوی ته ورشه او ورته اووايه [۱۰] چې په دي صورت کې د هغوی دپاره دوچنده ثواب دي یو د حق قرابت د ادا کولو، او دویم د صدقې ورکولو بخاري مسلم، الفاظ د مسلم دي

حل الفان: ④ اقسام: د یتیم جمع ده، ⑤ مجرمان: د مجرم جمع ده أي فی تریبنا: یعنی ددوی په پرورش کېږي دی

تسهيلات:

قوله: وَلَوْ مِنْ خِلْتِكُنَّ:

ددې نه په واضحه توگه باندې د احنافو مسلک ثابتېږي د چا په نیز چه د ښځو په کونکې زکوة دي مسئله اول تیره شوې ده

قوله: بَلَى الثَّيِّبَاتُ:

د عبدالله بن مسعود په جواب کېږي ژوروالي: - حضرت عبدالله بن مسعود (رضی الله عنه) ډیر ښکلې جواب ورکړو په کوم سره چه د سړي اوچتوالي هم په خانی پاتې شو الله تعالی دي په هغوی باندې په کروړونو رحمتونه نازل کړي مطلب دا چه زه د زکوة اخستلو دپاره د دارالافتاء نه د دې مسئلې تېس نه شم کولې چه زما د ښځې زکوة زما دپاره صحیح دي که نه ته پخپله لاښه او معلومه کړه

قوله: وَأَمْرُ الصَّدَقَةِ:

دښځې اوځاوند يو بل ته د زکات په ورکولو په حکم کېږي مذاهب:

یعنی دوه اجرونه به ملاویږي یواجر به د صدقې ملاویږي او دویم د خپلولی او صله رحمی په دې کېږي دتولو فقهاو د احنافو اتفاق دي چه ځاوند خپلې ښځې ته د زکوة مال نه شی ورکولې ځکه چه دواړه خرچه کېږي مشترک دی په کوم سره چه سړي د خپل مال نه پخپله فائده اوچتولي شی ځکه ناجائز دی البته په دې کېږي اختلاف دي چه ښځه خپل ځاوند ته زکوة ورکولې شی که نه، دې کېږي اختلاف دي

① د امام محمد (رضی الله عنه) او امام ابویوسف (رضی الله عنه) په نیز ښځه خپل ځاوند ته زکوة ورکولې شی

خكه چه به مفاداتو كېني اشترك نشته

⑦ امام ابو حنيفه رحمه الله فرماني چه بنسخه هم خپل خاوند ته زكوة نه شي وركولې خكه چه دلته هم مفادات مشترك دي

د بول لړۍ د دليل: - زير بحث حديث د دوى مستدل دې په دې كېني چه د كوم صدقې ذكر دې هغې خكه واجبي صدقه مراد ده

د بول لړۍ د دليل جواب: - دا حديث د زكوة نه علاوه په يوبله صدقه خيرات او نفلي معاملاتو باندې حمل دې

د هريم لړۍ د دليل: - رسول الله صلى الله عليه وسلم فرماني: ((وَوَجَدَكَ عَالِفًا غَافِلًا)) (الاية) او وې موندلې ته مفلس، بيانيې بې پرواه كړې. د دې په تفسير كېني ونيلي شوې دي چه نبى كريم صلى الله عليه وسلم د دوى د بې بې په مال غنى او مالداره شو. معلومه شوه چه د بنخې په مالداره كيدو سره خوند مالدار شمارلې شي اود دې په عكس هم، نوهركله چه داسې ده نود خاوند خپلې بنخې ته زكاة وركول گويا چه د يوجيب نه اوبنكل اوبل جيب ته اچول دي اوبنكاره ده چه په دې سره زكاة څنگه اداكيدې شي

[۱۹۲۵] په خپلوانو د صدقې كولو فضيلت

دجـ (۴) [۱] «وَعَنْ مَيْمُونَةَ بِنْتِ الْحَارِثِ أَنَّهَا أَعْتَقَتْ وَلَدَةً فِي زَمَانِ رَسُولِ اللَّهِ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ - [۲] فَذَكَرَتْ ذَلِكَ لِرَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ [۳] فَقَالَ: "لَوْ أَعْطَيْنَا أَهْلَكَ كَانَ أَكْثَرُ لَأَجْرِكَ" «مُتَّفَقٌ عَلَيْهِ»

توجه: [۱] د مؤمنانو مور بي بي ميمونه رضي الله عنها بنت حارث ته په باره كې منقول دي چې هغې يو ځل د رسول صلى الله عليه وسلم په زمانه كې يوه وينځه آزاده كړه [۲] او رسول الله صلى الله عليه وسلم ته يې د هغې تذكره وكړه [۳] نبى كريم صلى الله عليه وسلم و فرمايل چې كه تا هغه وينځه خپل ماما ته وركړې وي نو تاته به ډير زيات ثواب حاصليدي (بخاري مسلم)

حل الفتا: ① - ولدة: ائى جارية مؤلودة فى ملكنا: وينزه اوچا ونيلى دى چې وليده داسې وينځې ته واني چې دخپل ملوك غلام او د وينځې د خيتې نه پيدا شوې وي

② احوال: د حال جمع ده، ماما ته واني

تسهيلات:

قوله: لَوْ أَعْطَيْنَا أَهْلَكَ كَانَ أَكْثَرُ لَأَجْرِكَ:

په رښته دار باندې د صدقې كولو فضيلت: - ستا ماما ته د يو خدمتگار ضرورت وو په دې وجه كه تا هغه ته دا وينځه وركړې وې نو تاته به دوچند اجر ملاؤ شوې وې يو د صله رحمى او

(۱) اخرجه البخاري في كتاب الهبة وقضائها والتحريض عليها/باب هبة المرأة لغير زوجها وعنفها. إذا كان لها زوج فهو جائز. إذا لم تكن سفينة. فإذا كانت سفينة لم يحز (رقم ۲۵۹۲) وسلم في كتاب الزكاة/باب فضل التفقة والصدقة على الأقرابين والزوج والأولاد. والوالدين ولو كانوا مشركين (رقم ۴۴ - ۹۹۹) وابوداود كتاب الزكاة/باب في صلة الرحم (رقم - ۱۶۹۰)

بل صدقې او په دې خبره کښې څه شک دې چې دوه نیکې د یوې نیکې څخه بهترې دي
ایضا، ددې څخه معلومه شوه چې صله رحمې د غلام آزادولو څخه هم افضله ده
[۱۳۶] | د دروازې په اعتبار سره د احسان استحقاق

— (۸۱) [۱] «وَعَنْ عَائِشَةَ قَالَتْ: يَا رَسُولَ اللَّهِ إِنْ لِي جَارَتَيْنِ [۲] فَأَلَى أُحَدِهِمَا أَهْدَى [۳] قَالَ: «إِنِّي أَفْرِيهِنَّ مِنْكَ يَا أَبَا» رَوَاهُ الْبُخَارِيُّ.

توجه: [۱] د ام المومنین بی بی عایشې (رضی الله عنها) په باره کې منقول دي چې هغې عرض وکړو چې یا رسول الله (ﷺ) زما دوه گاونډیان دي [۲] په هغوی کې چاته تحفه ولېږم؟ یعنې مخکې یا زیاته چاته ورکړم [۳] نبی کریم صلی الله علیه وسلم ورته وفرمایل چې هغه گاونډی ته چې د هغه دروازه تاته زیاته نژدې وي (بخاري)

تسهيلات:

قوله: إِنْ لِي أَفْرِيهِنَّ مِنْكَ يَا أَبَا:

د دروازې په اعتبار سره افریت: — که دیوکس دوه گاونډیان وي او په دوی کښې د یو گاونډی دیوال زیت نژدې وي او د بل دروازه زیاته نژدې وي نو دا د چا دروازه چې نژدې ده هغه به مقدم گرځولي کیږي

د حدیث مفهوم: — په دې خبره پوهیدل پکار دي چې دلته په حدیث پاک کښې حصر مراد نه دي یعنې د رسول کریم (ﷺ) د ارشاد مطلب دا نه دي چې صرف هغه ته دې ورکړې شی او هغه بل ته دې ورته کړې شی بلکه مراد ترې دادې چې اول یا زیات دې هغه گاونډی ته ورکړې شی د چا دروازه چې نژدې وي او ددې وجه په ظاهره دا معلومیږي چې د کوم گاونډی دروازه زیاته نژدې وي او د هغه سره ملاقات کول او تگ راتگ زیات وي نو په دې وجه دهغه د حالاتو علم هم زیات وي لهذا هغه سره د محبت اود سلوک معامله اولی ده

[۱۳۷] | په ترککاری کښې د گاونډیانو خیال ساتل

— (۹۱) [۱] «عَنْ أَبِي ذَرٍّ قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ - [۲] «إِذَا طَلَقْتَ مَرْقَةً فَأَكْبِرْ مَاءَهَا [۳] وَلَعَا هَذَا جِيرَانُكَ» رَوَاهُ مُسْلِمٌ.

توجه: [۱] ابودر (رضی الله عنه) روایت کوي چې رسول الله (ﷺ) وفرمایل [۲] هرکله چې ته ښوروا پخوي نو په هغې کې اوبه زیاتي اچوه [۳] او د خپل گاونډی خیال ساته (مسلم)
حل الکفان: — ① طَلَقَتْ. پخوي. ② مَرْقَةً. خوروا

(۱) اخرجه البخاري في كتاب الهبة وفضلها والتحريض عليها / باب من يبدأ بالهدية (رقم - ۲۵۹۵) واحد في السند ۱۷۵/۶
(۲) اخرجه مسلم في كتاب البر والصلة والآداب / باب الوصية بالعجار والإحسان إليه (رقم - ۱۴۲ - ۲۶۲۵) والدارسي
حديث رقم ۲۰۷۹

تسهيلات

قوله إِذَا صَدَقْتَ مَرْقَةً فَأَكْثِرْ مَاءَهَا:

هـ خوروا و زیاتولو حکم:- دلته دخوروا ذکر دی د غوینې وی او که د بل خیز (بی فیما لحصا) یعنی ترکاری کښې اوبه زیاتې واچوه چې گواندیانو ته نې هم ورکړې صرف د خپلو خوا هشتانو د لذتونو خیال مه ساتی بلکه د گواندې هم خیال ساتی. اگر چې خوروا زیاتولو کښې به لذت کښې کمې راشی خو ددې په ذریعه به گواندیانو سره تعلقات زیات شی ابن تملک رحمه فرمائی چې په اوبو خوروا کښې د اوبو د اچولو حکم گواندې ته درېولو د حرص په وجه دی اگر چې لذت په کښې هم نه وی (مرقاۃ ج ۴ ص ۳۲۱):

الفصل الثانی

[۱۹۲۸] ذ غریب د صدق الفضلیت

۱۰۸- (۱۰۱۰) «عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ قَالَ: يَا رَسُولَ اللَّهِ أَيُّ الصَّدَقَةِ أَفْضَلُ؟ [۱] قَالَ: "جَهْدُ الْقَلْبِ، وَابْدَأْ بِمَنْ تَعْلَقُ". رَوَاهُ أَبُو دَاوُدَ.

توجه:- [۱] د ابوهریره رضي الله عنه په باره کې منقول دي چې هغه عرض وکړو یا رسول الله ﷺ کومه صدقه د زیات ثواب باعث ده؟ [۲] نبی کریم صلی الله علیه وسلم وفرمایل چې د کم مال لرونکي په صدقه ورکولو کې زیات سعی او کوشش کول [۳] او د صدقي مال مخکې هغه سړي ته ورکړه چې د هغه د ژوند ضروریات ستا د ذات سره تړلي وایسته یعنی ستا اهل و عیال، وي (ابوداؤد)

حل القای:- ① جَهْدُ الْقَلْبِ: کوشش، محنت. ② الْقَلْبُ: لږ مال لرونکې (مراد ترې غنی القلب دي. ③ ابداً: او ابتداء کوه، مخکښې کوه. ④ تَعْلَقُ: أي: بِمَنْ تَعْلَقُ: څوک چه ستا په کفالت کښې دی

تسهيلات

قوله قَالَ: جَهْدُ الْقَلْبِ:

هـ جهد القلب هغه مراد:- جهد خو محنت مزدورنی ته وانی دلته په صدقه کولو کښې اخلاص کول او پوره کوشش کول مراد دی مال کم دي خو په خپل زړه باندې کانه ی کيځودوسره د الله تعالی په لار کښې مال ورکوی العقل دا د قلیل او قلت نه دي مراد ترې هغه خلق دی چا سره چه د صدقي دپاره مال بالکل کم وی عربی محاوره ده "جهد العقل جموعه" یعنی چا سره چه مال نه وی هغه د ژړا نه بغیر څه کولې شی

کریم صلی الله علیه وسلم ورته وفرمایل هغه په خپل اهل (يعني بنخه، مور او پلار او نور اقربو باندې خرج کړه) [۵] هغه اوویل چې ما سره یو بل دینار دي نبی کریم صلی الله علیه وسلم دا بدلول دی ورته وفرمایل چې هغه په خپل خادم باندې خرج کړه [۶] بیا هغه اوویل چې ما سره یو بل دینار دي نبی کریم صلی الله علیه وسلم نبی کریم صلی الله علیه وسلم ورته وفرمایل چې اوس ته ددې په باره کې زیات پوهیږي (يعني اوس د دې څخه روسته مستحق ته بهتر پیژني چې ته څوک مستحق وگڼي هغه ته یې ورکړه، «ابوداؤد نسایی»
تسهيلات:

نو: -- ددې حدیث شرح په د بل حدیث په تسهیل کښې ذکر ده

[۱۹۴۱] بدترین سوال لکړي

عن (۱۳۱) وَعَنِ ابْنِ عَبَّاسٍ قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ - [۱] «أَلَا أُخْبِرُكُمْ بِخَيْرِ النَّاسِ: رَجُلٌ مَمْلُوكٌ يَتَّقِي اللَّهَ فِي سَبِيلِ اللَّهِ [۲] أَلَا أُخْبِرُكُمْ بِالَّذِي يَتْلُوهُ [۳] رَجُلٌ مُعْتَزِلٌ فِي غَنِيمَةٍ لَهُ [۴] يُوَدِّي حَقَّ اللَّهِ فِيهَا [۵] أَلَا أُخْبِرُكُمْ بِخَيْرِ النَّاسِ [۶] رَجُلٌ يُسْأَلُ بِاللَّهِ وَلَا يُعْطِي بِهِ» [۷]. رَوَاهُ التِّرْمِذِيُّ وَالنَّسَائِيُّ وَالدَّارِمِيُّ.

توجه: [۱] ابن عباس رضی الله عنهما روایت کوي چې رسول الله ﷺ وفرمایل [۲] آیا زه تاسو ته دروښایم چې ښه سړي څوک دي [۳] هغه سړي دي چې د الله ﷻ په لار کې د اس واگی نیولي ولاړ دي. (يعني د جنگ په میدان کې په اس سور او د جنگ په انتظار وي) [۴] آیا زه تاسو ته دروښایم هغه کوم سړي دي چې د مذکور بالا سړي (يعني مجاهد، مرتبي ته نزدې دي) [۵] هغه سړي دي چې د خپلو څو بزو سره یې گوشه نشیني اختیار کړی ده [۶] او د الله تعالی ﷻ حق ادا کوي (يعني هغه د څو بزو اخستو سره د خلقو څخه لرې په یو ځنګل کې د خپلو بزو سره وسپړي او د هغې په وخت زکات ورکوي) [۷] آیا زه تاسو ته وښایم چې بدترینه سړي څوک دي [۸] هغه سړي دي چې د هغه څخه د الله ﷻ په قسم سره سوال وشي (يعني سوالګر د هغه څخه په دې طریقه څه غواړي چې ستا دي په الله ﷻ قسم وي چې ماته څه راکړه خو هغه د سایل (سوالګري، سوال نه پوره کوي، ترمذي، نسایی، دارمي، حل القناع: -- ① مُتَبَكِّ: أي أَمَدٌ: نیونکې وی ② عَبَّاسٌ: واګې. ③ مُعْتَزِلٌ: أي مُتَاعِدٌ: لرې کیدونکې او جدا کیدونکې وی دخلقو نه ④ يَسْأَلُ بِاللَّهِ: یعنی د الله تعالی د نوم واسطه وروکولوسره د هغه نه سوال اوکړې شی مګر هغه څه ورته کړی

(۱) أخرجه الترمذی فی السنن کتاب فضائل الجهاد عن رسول الله صلى الله عليه وسلم / ما جاء أي الناس خير (رقم- ۱۶۵۲) والنسائي کتاب الزکاة/باب من يسأل بالله عز وجل ولا يعطى به (رقم- ۲۵۶۹) ومالك فی الموطأ کتاب الجهاد/باب الترغيب فی الجهاد (رقم- ۴)

تسهيلات:

قوله: **أَلَا أُخْبِرُكُمْ بِمَنْزِلَةِ النَّاسِ:**

دمجاهد فضیلت: - یعنی دتولو خلقونه افضل هغه غازي اومجاهد دي چه هروخت اسونه تيار ساتي اود جهاد په انتظار وي کله هم چه د يوطرف نه دکافرانو شور شرابه اوري په منډه هغه طرف ته ځي اود الله تعالی په لار کښې مرگ لتوي

ه شار جينو په تعذيب (حذف مثل) باندي اشکال: - حافظ فضل محمد د دي حديث په شرح کښې ليکي دلته ټولو شار جينو کلمه دتمريض سره دا کلام کړې دي چه په دي حديث کښې داسې عبارت محذوف دي "اي من هومن خير الناس" يعني داسې سرې چه د نورو خو خلقونه يو ښه سرې وي يعني دتولو نه افضل نه وي بلکه دافضل خلقونه يوکس وي

دمحذوف کتو لو وچه: شار جين فرماني چه دا محذوف ځکه اخستلي کيږي چه کيدې شي ددي غازي اومجاهد نه بل څوک سرې زيات بهتروي د شار جينودا کلام او احتمال په خپل ځاني په سر سترگو قبول دي ليکن په دي سره د حضور پاك په کلام کښې دمحذوف عبارت لگولويې خايه تکلف لازم راځي کله چه په حديث کښې مجاهد دتولو خلقونه افضل گرځولي دي اود قرآن پاك اعلان دي **(وَفَضَّلَ اللَّهُ الْمُجَاهِدِينَ عَلَى الْقَاعِدِينَ أَجْرًا عَظِيمًا)** دي نه پس کومه يوه مجبوري ده چه مجاهد افضل نه دي؟

قوله: **يُنَالُ بِاللَّهِ وَلَا يُعْطَى بِهِ:**

دمذکوره جملي په مفهوم کښې درې اقوال: - شيخ عبدالحق محدث دهلوی ليکي

① **"يُنَالُ"** دمعلوم صيغه ده او **"لَا يُعْطَى"** دمجهول صيغه ده يعنی د الله تعالی په نوم باندې سوال کوي مگر يوسرې هغه ته د الله تعالی په نوم باندې نه ورکوي دا د هغه سري حال دي چه پخپله سوالگر دي هغه د الله تعالی د نوم بي حرمتي اوکره چه دمعمولي مال دپاره نې هرځاني پيش کړو اوچاڅه هم ورنه کړل

② **"يُنَالُ بِاللَّهِ"** دمجهول صيغه ده او **"لَا يُعْطَى"** دمعلوم صيغه ده ترجمه داسې ده چه په خلقو کښې بدترين سرې هغه دي چه دهغه نه د الله په نوم باندې سوال اوکړې شي مگر هغه د الله تعالی په نوم باندې ورکړه نه کوي دا د هغه سري حال بيان کړې شو دچانه چه سوال کولي شي سانل نه بلکه مسؤل دي هغه د الله تعالی د نوم په احترام کښې هيڅ ورنه کړل (الشعة المعات)

③ **"يُنَالُ"** دمعلوم صيغه او **"لَا يُعْطَى"** هم دمعلوم صيغه ده مطلب دا چه پخپله د الله تعالی په نوم باندې د الله تعالی واسطه ورکولوسره غوښتنه کوي ليکن چه کله هم د دغه الله تعالی په نوم ده نه څوک غواړي نو دي د الله تعالی په نوم باندې هيڅ نه ورکوي دا دهغه

سری حال دې چه بخپله سائل هم دې اومسول هم دې هغه د الله تعالی په نوم باندې خپل کار اوویستلو لیکن ذبل کارنی د الله په نوم باندې اونه کړو دا دریم احتمال دې اوممكن ده چه په دې حدیث کښې ددې احتمال گنجائش وی ما د یو شارح په کلام کښې دا احتمال نه دې لیدلې ممکن ده چه چا لیکلې وی ما په حدیث کښې دغور کولونه پس دا اولیکلو که صحیح وی نو قبول نی کړنی گنی پریردنی

[۱۹۴۲] سوال کونکې خالی لاس نه واپس ګول

هـ- (۱۱۳) [۷] وَعَنْ أَبِي جُبَيْنٍ قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ - : «رَدُّوا السَّابِلَ وَلَوْ بَطْلَفٍ مُخْرَقٍ». رَوَاهُ مَالِكٌ وَالنَّسَائِيُّ وَرَوَى التِّرْمِذِيُّ وَأَبُو دَاوُدَ وَمُتَّفَعًا.

توجه: [۷] بي بي ام بجيد (ع) وايي چې رسول الله (ص) وفرمايل [۷] سوالګر د څه ورکولو سره واپس کوي! اگر که هغه سوزيدلي نوک وي مالک، نسائي، ترمذي او ابوداود د دې هم معني روايت نقل کړي دي

حل القائل:- [۷] رُدُّوا: واپس کوي، [۷] بَطْلَفٍ: نوک مراد ترې معمولی څيز دې [۷] مُخْرَقٍ: سوزيدلې، دا د مبالغې په طور دی،

تسهيلات

قوله: يَطْلِفُ مُخْرَقٍ:

د تلف معرق ډګر ګولو هغه فري:- سوزيدلې کور دهیڅ مطلب نه وی یوبې فاندې څيز وی حضور پاک ددې تذکره د مبالغې په توګه کړې ده مراد دادې چه دقليل نه قلیل اودکم نه کم تر څيز ولې ورته کړې مګر سائل خالی لاس مه واپس کوه

[۱۹۴۲] د محسن د بدلي خلاصولو ترغيب

هـ- (۱۱۵) [۷] وَعَنْ أَبِي غُرَيْرَةَ قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ - : «مَنْ اسْتَعَاذَ مِنْكُمْ بِاللَّهِ فَأَعْيَدُوهُ [۷] وَمَنْ سَأَلَ بِاللَّهِ فَأَعْطُوهُ [۷] وَمَنْ دَعَاكُمْ فَأَجِيبُوهُ [۷] وَمَنْ صَنَعَ إِلَيْكُمْ مَعْرُوفًا فَكَافُوهُ [۷] فَإِنْ لَمْ تَجِدُوا مَا تُكَافِيهِ فَاذْعُوهُ [۷] حَتَّى تَرَوْا أَنْ قَدْ كَفَّ عَنْكُمْ» رَوَاهُ أَحْمَدُ وَالنَّسَائِيُّ.

توجه: [۷] ابن عمر (ع) روايت کوي چې رسول الله (ص) وفرمايل [۷] کوم سري چې ستاسو څخه د الله (ع) په واسطه پناه وغواړي نو هغه ته پناه ورکوي [۷] او کوم سري چې ستاسو څخه د الله (ع) په نامه څه وغواړي نو د هغه سوال پوره کوي [۷] او کوم سري چې ستاسو د طعام د پاره راوبلي (يعني ستاسو دعوت وکړي) نو د هغه دعوت قبلوي (په شرط د دې

(۱) اخرجه ابوداودفي السنن كتاب الزكاة/باب حق السائل(رقم-۱۶۶۷) والترمذي كتاب الزكاة عن رسول الله صلى الله عليه وسلم/باب ما جاء في حق السائل(رقم-۶۵۰) ومالك في الوسطا كتاب صفة النبي صلى الله عليه وسلم/باب ما جاء في الساكنين(رقم-۸) واحمد في المسند ۴/۳۵۶

(۲) اخرجه ابوداودفي السنن كتاب الزكاة/باب عطية من سأل باه(رقم-۱۶۷۲) والنسائي كتاب الزكاة/باب من سأل باه اخرجه ابن ماجه(رقم-۲۵۶۷) واحمد في المسند ۶۸/۲

چې څه حسې يا شرعي مانع نه وي، [۹] او کوم سړي چې ستاسو سره، قولې يا فعلې، احسان وکړي نو تاسو هم د هغه بدله ورکړئ، يعنې تاسو هم د هغه سره هغه شان احسان وکړئ، [۱۰] او که تاسو مال وزر بيا مومي چې د هغه بدله ورکړئ نو بيا د خپل محسن د پاره دعا کوئ [۱۱] تر دې چې تاسو پوهه شئ چې تاسو د هغه بدله ورکړه، احمد، ابوداؤد، نسايي، حل النان: ۱۰۰، اَلْتَقَاذُ: چاچه تاسو ته فریاد اوکړ او پناه نې درنه او غوښتله ① صَئَةُ: اَيُّ اُخْسَنِ احسان اوکړی، ② مَقْرُوفًا: نیکي، که قولې وی او که فعلی وی، ③ لُكَاثِمَةٌ: اَيُّ مِثْلُ مَا اُخْسَنِ الْكُفْرُ، يعنې پوره بدله ورکړئ، نیکي ورسره اوکړئ څنگه نې چه تاسو سره کړې ده، ④ كَاثِمَةٌ: اَيُّ قَدْ اُذْخِرَتْهُ، يعنې چه تاسو نې بدله ورکړه نو يقينا چه دهغه حق مو پوره ادا کړو

تسهيلات:

قوله: دَعَاكُمْ:

يعنی د خوراک په دعوت ئی راوغوښتلو یا که څه شرعی ممانعت نه وی نودا قبلونی

قوله: فَإِنْ لَمْ تَجِدُوا مَا تَكْفِيْتُهُ:

د احسان د بدلې خلاصولو غوره طريقه: - دا د مکافات نه دې د بدلې ورکولو په معنی کښې دې اوچه تاسو بدله نه شي ورکولې نو د احسان کونکي دپاره دعا کونی تاسو پخپله خیال اوکړئ چه تاسو د هغه د احسان حق بدله ورکړه په یو روایت کښې دې چاچه احسان کونکي ته او وویل جزاک الله خیراً، نو هغه په بدله ورکولو کښې مبالغه اوکړه یعنې ښه حق ئی ادا کړو

[۱۹۴۴] د الله تعالی په نوم د جنت څخه سواد بل څیز سوال کولو ممانعت

«...» (۱۹) [۱۰] وَ عَنْ جَابِرٍ قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ - : «[۱۱] لَا يُسْأَلُ بِوَجْهِ اللَّهِ إِلَّا الْجَنَّةُ» رَوَاهُ أَبُو دَاوُدَ.

ترجمه: ① حضرت جابر رضی الله عنه روایت کوي چې رسول الله ﷺ وفرمایيل ② د الله ﷻ د ذات په واسطه د جنت څخه علاوه بل څه مه غواړئ، (ابوداؤد، حل النان: ۱۰۰) بَوَجْهِ اللَّهِ: اَيُّ بِذَاتِهِ، يعنې د الله د ذات په واسطه

تسهيلات:

قوله: لَا يُسْأَلُ بِوَجْهِ اللَّهِ إِلَّا الْجَنَّةُ:

د مذکوره جملې په مایوم کښې هوه اقوال، - ① د الله تعالی په نوم باندې د دنیا څه څیز نه شي غوښتلې ځکه چه دنیا فانی او حقیر څیز دې ددې د حاصلولو دپاره د الله تعالی دومره لوئی نوم نه دی استعمالول پکار که چرته یو سړي دا لوئی نوم د څه مقصد دپاره استعمالول

عواری نو د جنت غوینتو دپاره دې داسې استعمال کړی "اللهم انی اسألك الجنة باسمک الکرم و بوجهک العظیم" یعنې ای الله ماله دخپل نوم او عظمت په واسطه جنت راکړه د حدیث دا مفهوم ډیر واضح دې

○ ځانته تعالی ذات واسطه جوړولوسره دخلقو نه هیڅ هم مه غواړنی ځکه چه کله دا او نیلې شوچه دالله تعالی په نوم باندې صرف جنت غواړنی او ښکاره خبره ده چه جنت یو داسې څیز دې کوم چه دخلقو نه نه شی غوینتی ددې مطلب دا شو چه دالله تعالی په نوم نن دې هیڅ هم مه غواړنی

الفصل الثالث

[۱۹۴۵] د غوره څیز صدقه هکولو ترغیب

۴۰- (۱۴) عَنْ أَنَسٍ قَالَ: «كَانَ أَبُو طَلْحَةَ أَكْثَرَ الْأَنْصَارِ بِالْمَدِينَةِ مَالًا، مِنْ تَحْلٍ [۱] وَكَانَ أَحَبَّ أَمْوَالِهِ إِلَيْهِ بِرَحَاءَ [۲] وَكَانَتْ مُسْتَقْبَلَةَ الْمَسْجِدِ [۳] وَكَانَ رَسُولُ اللَّهِ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ - يَدْخُلُهَا وَيَتَرَبَّصُّ مِنْ مَاءٍ فِيهَا طَيِّبٍ [۴] قَالَ أَنَسٌ: فَلَمَّا نَزَلَتْ هَذِهِ الْآيَةُ [۵] نَزَلُوا إِلَيْهِ حَتَّى تَنْفِقُوا مِمَّا نَحِبُونَ [۶] (آل عمران: ۳۰) [۷] قَامَ أَبُو طَلْحَةَ إِلَى رَسُولِ اللَّهِ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ -

ترجمه: [۱] حضرت انس رضی الله عنه وایي چې ابو طلحه رضی الله عنه د مدینې په انصارو کې د کجورو په اعتبار سره ډیر مالدار و [۲] په خپل مال کې د هغه د ټولو څخه زیات خویش بیرحانه نومي باغ و [۳] چې د مسجد نبوي بالکل مخې ته و [۴] رسول الله ﷺ به اکثر دې باغ ته تشریف وړو او د هغه خای اوبه به یې څکلي چې ډیرې ښې، یعنې خوږې یا بلا شک شبه حلالي او پاکې، وې [۵] حضرت انس رضی الله عنه وایي چې کوم وخت دا آیت کریمه نازل شو [۶] نیکی یعنې (جنت)، ته تاسو تر هغه وخته پورې نه شی رسیدلي تر څو پورې چې تاسو د الله ﷻ په لار کې هغه څه خرچ نه کړې کوم شي چې ستاسو ډیر خوښ وي، [۷] نو ابو طلحه رضی الله عنه د رسول الله ﷺ په خدمت کې حاضر شو

[۱] فَقَالَ: يَا رَسُولَ اللَّهِ إِنَّ اللَّهَ - تَعَالَى - يَقُولُ [۲] «لَنْ تَنَالُوا الْبِرَّ حَتَّى تُنْفِقُوا مِمَّا نَحِبُونَ» [۳] (آل عمران: ۳۰) [۴] وَإِنْ أَحَبَّ مَالِي إِلَى بَيْتِ رَحَاءَ [۵] وَأَفْضَلُ صَدَقَةٍ لِلَّهِ - تَعَالَى - [۶] أَرْجُو رَحَاءَ وَذُرْعَاهَا عِنْدَ اللَّهِ [۷] فَصَعَبًا يَا رَسُولَ اللَّهِ حَيْثُ أَرَأَيْتَ اللَّهُ [۸] فَقَالَ رَسُولُ اللَّهِ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ -: «بِهِ بَرٌّ ذَلِكَ مَالُ رَايِعٍ [۹] وَكَذَلِكَ سَمِعْتُ مَا قُلْتُ، وَأَنْ لِي أَرَى أَنْ تُنْفِقَ فِي الْأَقْرَبِينَ» [۱۰] فَقَالَ أَبُو طَلْحَةَ: أَفَعَلْتُ يَا رَسُولَ اللَّهِ [۱۱] فَقَعَبَهَا أَبُو طَلْحَةَ فِي أَقَارِيهِ، وَبَنَى كَرْبَةً، مُتَّفَقٌ عَلَيْهِ.

(۱) أخرجه البخاري في كتاب الزكاة/باب الزكاة على الألفاظ (رقم- ۱۴۶۱) وسلم في كتاب الزكاة/باب فضل الصدقة والصدقة على الأقربين والزوجة والأولاد. والوالدين ولو كانوا مشركين (رقم- ۴۲ - (۹۹۸) واحد في السند ۱۴۱/۳

توجه: [۱] او عرض يي وکړو چې يا رسول الله ﷺ الله تعالى ﷻ فرمايي چې [۲] نيکي يعنې: جنت ته ترهغه وخته پورې نه شی رسيدلي تر څو پورې چې هغه څيز خراج نه کړي کوم چې ستاسو ډير خوښ وي، [۳] نو بيرحاه چې په ټول مال کې د ټولو څخه زيات زما خوښ دي [۴] زه هغه د الله ﷻ د پاره صدقه کوم [۵] او د دې آيت کریمه پيش نظر د هغې څخه د نيکي اميد لرم چې او اميد واري يم چې د الله ﷻ په نزد به زما د پاره د آخرت ذخيره شي [۶] پس يا رسول الله ﷺ دا قبول کړئ او چيرته چې الله تعالى ﷻ تان ﷻ ته وېنايي يعنې کوم خاي چې يې ته ﷻ مناسب گڼي دا خرچ کړه، [۷] رسول الله ﷺ وفرمايل چې شاباس شاباس دا باغ خو د نفع والا مال دي [۸] څه چې تا اوويل ما واوريدل زما په نزد مناسب دا دي چې ته دا باغ په خپلو محتاجو اقرباؤ کې تقسيم کړه چې د صدقي د ثواب سره د صله رحمي ثواب هم درته حاصل شي، [۹] ابوطلحه ﷺ عرض وکړو چې يا رسول الله ﷻ ستا ﷻ د ارشاد مطابق عمل کوم [۱۰] نو ابوطلحه ﷻ هغه باغ په خپلو اقرباؤ او د تړه په زامنو کې تقسيم کړو. (بخاري مسلم)

حل الفتن:- [۱] يَزْحَا: دا د يو باغ نوم دې يا د ځاني نوم دې بَرَاء هغه ځاني ته وائي چه وونې بوتی پکې نه وي [۲] مُنْقَلَبَةً: مخامخ، [۳] طَيِّبٌ: اَيُّ خُلُوْا لِمَا: خوږې اوبه، [۴] يَزْهَا: اَيُّ خَيْرًا: نيکي، خير، [۵] دُخْرًا: ذخيره ددې، فائده او ثمره ددې، [۶] فَضْعًا: اَيُّ اضْرَفْنَا: خرچ نې کړه، [۷] اَرَاكَ اللهُ: اَيُّ فِى مَقَرِّ عِلْمِكَ اللهُ اِيَّاهُ: يعنې کوم مصرف کښې چه تاته الله تعالى د لگولو تعليم درکړې دې. يا دا معنى چه حَتُّ شُنت: څنگه چه ستا خوښه وي (خرچ نې کړه)، [۸] يَزْهَا: شاباس شاباس، واه واه، په وخت د تعجب کښې د مدح او تعريف په طور ونيلې کيږي او تکرار د مبالغې دپاره دې

تسهيلات:

قوله: سَأَلَ رَأْيَهُ:

د مال رايه مفهوم:- يعنې دا ډير فائده مند او نفع ورکونکې مال دې "اي مال ذريعه" په يوروايت کښې راتح لفظ دې ددې مطلب دادي چه ددې مال فائده ستا طرف ته راگرځيدونکې ده

[۱۹۴۶] اوږې ته روټي ورکول

۸۶- (۱۸) [۱] وَعَنْهُ قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ - [۲] "أَفْضَلُ الصَّدَقَةِ أَنْ تُشِمَّ كَيْدًا جَائِعًا". رَوَاهُ الْبَيْهَقِيُّ فِي شُعَبِ الْإِيمَانِ.

توجه: [۱] حضرت انس رضی اللہ عنہ روایت کوي چې رسول الله ﷺ وفرمايل [۲] يوه بهترينه صدقه دا هم ده چې ته د يو جائدار «ساه لرونکی، وړې نس (خپته)، ډکه کړې (بيهيقي)

حل الفات: - ① ثلثه: چه نه موږ کړې، ② گېډا: کېد خيگرته وائی یعنی خيگر لرونکې حيوان، مراد ترې هر سه لرونکې دې، ③ غایباً: اوږې
تسهيلات:

قوله: أَنْ تُثْبِتَ كَيْدًا آجَابًا:

ه کېد جانغ مفهوم: - ای ذوکېد جانغ، دې نه ساوالامراد دې که انسان وی که حیوان وی په انسانانو کېنې مسلمان وی که کافر وی ټول مراد دی البته په ځناورو کېنې هغه ځناور مستثنی دې کوم چه تکلیف رسونکې وی ځکه چه د ده د ختمولو حکم دې بعضې خلق سحر وختی په کارغانو باندې غوښه خوری او د ثواب نیت کوی خود هغه په گاونډ کېنې انسان اوگې اونهریروت دې، دې دهغه فکر نه کوی دا صدقه نه ده بلکه خپل خان خوشحلول دی [الکاشف ۱۵۲/۴]

[۸] بَابُ صَدَقَةِ الْمَرْأَةِ مِنْ مَالِ الزَّوْجِ

د خاوند د مال نه د ښځې د صدقه کولو بیان

ملخص الباب :-

فيه سبعة أحاديث مشتملة على ثلاث مسائل:

① ما يحل للمرأة من مال الزوج: ١، ٢، ٤، ٦.

② الأجر ياتفاق الخازن والغلّام بالإذن: ١، ٣، ٧.

③ وجوب إذن الزوج للمرأة في الانفاق: ٥.

مشکوة شریف کېنې بعضې مقاماتو کېنې بغير د عنوان نه څه ابواب قائم کړې شوی دی دا په حقیقت کېنې د تیر شوی باب سره متعلق وی او هم دهغې د تکمیل دپاره وی په دې کېنې هم دهغه مضمون احادیث وی کوم چه په تیر شوی باب کېنې وی علامه طیبی رحمته الله علیه په خپله شرح طیبی کېنې دا عنوان کیخو دې دې "باب صدقة المرأة من مال الزوج" بهر حال په دې باب کېنې صرف د ښځې د صدقې ذکر نه دې بلکه هغه احادیث هم په دې باب کېنې دی په کوم کېنې چه خادم خازن او د غلام د صدقې ذکر هم دې [الکاشف ۴/۳۳۴].

الفصل الأول

[۱۹۴۷] د خاوند مال هغه د ښځې د صدقې کولو ثواب

۱۳۷- (۱) عَنْ عَائِشَةَ قَالَتْ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ - [۲] "إِذَا أَنْفَقْتَ الْمَرْأَةُ مِنْ طَعَامِ

(۱) أخرجه البخاري في كتاب الزكاة/باب أجر الغلام إذا تصدق بأمر صاحبه غير مفسد (رقم- ۱۵۳۷) ومسلم في كتاب الزكاة/باب أجر الخازن الأمين. والمراد إذا تصدقت من بيت زوجها غير مفسدة بإذنه الصريح أو العرفي (رقم- ۷۹ - ۱۰۳۳) واحمد في المسند ۴/۶

بَيْنَهَا غَيْرُ مُفِيدٍ [۲] كَانَ أَجْرُهَا بِمَا انْفَقَتْ [۳] وَلِزَوْجِهَا أَجْرَةٌ بِمَا كَسَبَ [۴] وَلِلْمَخَارِجِ مِثْلُ ذَلِكَ [۵] لَا يَنْقُصُ بَعْضُهُمْ أَجْرَ بَعْضٍ شَيْئًا [۶] مُتَّفَقٌ عَلَيْهِ.

ترجمہ: [۱] ام المؤمنین بی بی عائشہ رضی اللہ عنہا روایت کوی چې رسول اللہ صلی اللہ علیہ وسلم وفرمایا [۲] ہر کلمہ چې یوہ بنسخہ د خپل کور د طعام څخه صدقه ورکوي په شرط د دې چې هغه اسراف زیاتوالی، نه کوي [۳] نو هغی ته د هغه خرج کولو ثواب ورکول کیږي [۴] او د هغی خاوند ته د مال گټولو په وجه ثواب حاصلیږي [۵] او داروغه، د باورچي خاني نگران، ته هم دغه شان ثواب ورکول کیږي «څرنگه چې مالک ته ثواب ورکول کیږي» [۶] او په هغوی کې د یو په ثواب کې د دویم د ثواب په وجه کمی نه کیږي، یعنی هر یو ته پوره پوره ثواب ورکول کیږي «بخاري مسلم»

حل الفات: ① غَيْرُ مُفِيدٍ: أَيُ غَيْرُ مُفِيدَةٍ فِي التَّصَدَّقِ: چه په صدقه کولو کېې اسراف کونکې نه وی. د خاوند مال خرابول نهې مقصد نه وی ② لِلْمَخَارِجِ: أَيُ الَّذِي كَانَتْ الثَّقَّةُ فِي بَيْتِهِ: نگران او باورچی یعنی ددې خرج کول چه دچا په اختیار کېې وی

تسهيلات:

قوله: كَانَ أَجْرُهَا بِمَا انْفَقَتْ:

په یوه صدقه درې گسانو ته اجر ملاویدل: - بعضې شارحینو لیکلی دی چه د اهل حجاز دا معمول وو چه هغوی به د خپلو مالونو نه څه مال خپلو بیبیانو سره کیخودلو دې دپاره چه هغوی د ضرورت په وخت ددې نه صدقه اوضیافت او کړې شی حضور پاک ددې بڼه عادت ستاینه او کړه خو یو شرط نهې دا کیخودو چه «غیر مفیده» یعنی چه د خاوند د مال خرابول واره نهې نه وی نه بی خایه خرج وی نه اسراف وی

د مزید تفصیل حواله: - ددې مسئلې پوره تفصیل د تسهيلات په مقام کېې ذکر دې هلته کتل پکار دی دلته درې قسم احادیث دی بعضې کېې د خرج کولو حکم دې بعضې کېې ممانعت دې او بعضې کېې د شی قلیل اجازت دې. بهرته خبره داده چه بنسخه اجازت واخلی ځکه چه مقام زمان او د خاوند د مزاج د وجې نه مسئله بدلیږي [۱۹۴۸] د خپل خاوند د اجازته بغیر د صدقې کولو حکم

۸۰۸- (۱) [۲] وَعَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ -: [۳] «إِذَا انْفَقَتِ الْمَرْأَةُ مِنْ كَسْبِ زَوْجِهَا مِنْ غَيْرِ أَمْرِ [۴] فَلَهَا نِصْفُ أَجْرِهِ» [۵] مُتَّفَقٌ عَلَيْهِ.

(۱) اخرجہ البخاری فی کتاب النفقات باب نفقة المرأة إذا غاب عنها زوجها. ونفقة الولد (رقم- ۵۳۶۰) ومسلم کتاب الزکاة باب ما انفق العبد من مال مولاه (رقم) ۸۸ - (۱۰۲۶) وابوداود فی السنن کتاب الزکاة باب المرأة تنفق من مینت زوجها (رقم- ۱۶۸۷)

توجه: (۸) ابوهريره رضی اللہ عنہ روایت کوي چې رسول الله ﷺ وفرمايل [۷] هرکله چې يوه ښځه د هغې د خاوند د گټې، مال، څخه د هغه د اجازت څخه بغير صدقه او خيرات ورکوي [۷] نو هغې ته نيم ثواب حاصلېږي (بخاري مسلم).

تسهيلات:

قوله: مِنْ غَيْرِ أَمْرٍ:

د دې مطلب دانه دې چه د خاوند په منع کولو باندې ښځه صدقه کوي او هغې ته ثواب ملاوېږي بلکه مطلب دادې چه معمولی شان څيز دې د کوم اجازت چه دلته يا اشاره يا صراحه د خاوند د ظرف نه وي لکه د ماچس تلی مالګه د اوږو يوچونګ يا د روټني ټکړه يا معمولی پيسه ښځه د خاوند د حکم نه بغير ورکوي دا جائز دی بهر حال مجموعی احاديثونه په کتو کېنې د بعضو نه اجازت او د بعضو نه ممانعت معلومېږي د خاوندانو مزاج هم مختلف وي د مقام اوزماني د وجې نه کله معمولی څيز قيمتی کيږي په دې وجه ښځې له پکار دي چه هغه د دې څه قسم صدقه کولونه مخکېنې د خاوندانوه اجازت واخلی کله چه مال د خاوند وي

[۱۹۹۹] خادم ته د مالک په صدقه کېنې ثواب ملاوېدل

۸- (۳) عَنْ أَبِي مُوسَى الْأَشْعَرِيِّ قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ - : «الْخَازِنُ الْمُطْلِمُ الَّذِي يُعْطِي مَا أَمَرَ بِهِ [۶] كَأَيْلًا مُؤَقَّتًا، طَلَبَةً بِهِ نَفْسُهُ [۷] قَدْ دَفَعَهُ إِلَى الَّذِي أَمَرَ بِهِ أَحَدُ الْمُتَصَدِّقِينَ» . مُتَّفَقٌ عَلَيْهِ.

توجه: (۳) ابو موسي اشعري رضی اللہ عنہ روایت کوي چې رسول الله ﷺ وفرمايل [۷] کوم دياتدار مسلمان داروغه، يعني ملازم لکه خزانچي وغيره، هغه څيز چې د هغه د ورکولو مالک حکم کړي وي [۶] بغير د څه نقصان څخه په خوش دلی سره هغه سړي ته ورکړي چې د هغه د پاره مالک حکم کړي دي [۷] نو هغه د صدقه کونکو د دوو سړو څخه يو دي (بخاري مسلم).

حل الفاتح: -- ① الْخَازِنُ: أي الَّذِي كَانَتْ التَّفَقُّةُ فِي يَدِهِ: نگران او باورچی يعني د دې خرج کول چه دچا په اختيار کېنې وي ② كَأَيْلًا مُؤَقَّتًا: أي ثَمَانًا: مکمل او پوره ③ طَلَبَةً: أي رَاضِيَةً: يعني رضامندی او خوشحالی سره نهې ورکړی څه بخیل توب پکېنې نه وي ④ قَدْ دَفَعَهُ: نو ورکړی دا صدقه.

(۱) اخرجه البخاري في كتاب الزكاة/باب اجر الغادم إذا تصدق بأمر صاحبه غير مفسد (رقم- ۱۴۳۸) ومسلم في كتاب الزكاة/باب اجر الخازن الأمين، والراء إذا تصدقت من بيت زوجها غير مفسد بإذنه الصريح أو العرفي (رقم- ۷۹ - ۱۰۳۳) كتاب الزكاة/باب اجر الخازن (رقم- ۱۶۸۴) والناسي كتاب الزكاة/باب صدقة المرأة من بيت زوجها (رقم- ۲۵۳۹)

تسهيلات

قوله: الثَّانِي

د عزونې ه ثواب د پاره څلور شونونه: - دا خزانچې ته وانی ددې په مفهوم کېنې هریونوکر او سیکرتی او خادم راځی او غلام هم په دې کېنې داخل دې یعنی کله چه د مال مالک صدقه کوی اودا خلق په دغه صدقه ورکولو کېنې ذریعه اوسیب جوړشی نودوی ته به هم ثواب ملاوېری لیکن په زیر بحث حدیث کېنې د دغه خازن دپاره څلور شرائط لگولې شوی دی

① چه خومره مال مالک جدا کړې اود ورکولو حکم نی ورکړې دې دا نوکر هغه مال پوره یوزه ادا کړی او څه کمې اونه کړی

② چه مال څنگه په خوشحاله زړه باندې خپل مال صدقه کړې دې نوکر هم دغه شان په اړت زړه او خوشحالی سره ورکړی داچه مالک ورکړه کوی او نوکر نی کنخلې کوی چه ده ته دې ولې ورکړه یا دومره دې ولې ورکړه؟

③ دکوه سړی د ورکولو دپاره مالک ونیلی دی هم هغه ته نی ورکړو دا نه چه چرته بل غریب ی مستحق ته نی ورکړو

④ چه د مالک حکم موجودوی دهغه د حکم نه بغیر نه وی

قوله: لَعْنَةُ الْمُتَصَدِّقِينَ:

متصدقین په مصداق کېنې دوه اقوال: - ① یا دا صیغه دتشبه ده چه یوه صدقه کونکې مالک دې اودوبه دهغه نوکر دې د مشکوة شریف په بعضې نسخو کېنې دا لفظ دجمع د صیغې سره راغلې دې یعنی "متصدقون" لفظ دې مطلب دا چه دا نوکر هم د صدقه کونکونه یو کس شو

[۱۹۵۰] دغمری دایصال ثواب دپاره صدقه

ح- (۳) «وَعَنْ عَائِشَةَ قَالَتْ: إِنَّ رَجُلًا قَالَ لِلنَّبِيِّ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ - [۱] إِنْ أَرَى اقْتُلْتُ نَفْسًا [۲] وَأُحْبَبْتُ أَنْ تَكَلِّمْتُ مُتَصَدِّقًا [۳] قَبْلَ هَذَا أَتَزَانُ تَصَدَّقْتُ عَنْهَا؟ قَالَ: "نَعَمْ". مُتَّفَقٌ عَلَيْهِ.

ترجمه: ① بی بی عایشه رضی الله عنها وایی چې یو سړی نبی کریم ﷺ ته عرض وکړو ② چې زما مور اچانک مړه شوه ③ او زما خیال دي که هغه د مرګ څخه مخکې څه ویل انو د صدقې کولو به یې ضرور وصیت کړي وو ④ که زه د هغې د طرف څخه صدقه ورکړم نو هغی ته به یې ثواب ور رسي؟ نبی کریم صلی الله علیه وسلم وفرمایل چې هو (بخاری مسلم)

حل القائل: ① القائل: داد مجهول صیغه ده ای مانت ثابته ناخایی مړ شو یعنی لکه چه چا اوچت کړو.

(۱) أخرجه البخاری کتاب الجنائز باب موت الفقهاء (رقم- ۱۳۸۸) وابن ماجه کتاب الوصایا/باب من مات ولم یوص

حل یصدق منه (رقم- ۷۷۱۷)

تصحیلات

قوله: نَفْسًا

ه نفسا په اهراب کښې دوه احتماله -

① ملا علی قاری رحمته الله فرمائی دا لفظ په اکثر و نسخو کښې منصوب دې نودا "افلتت" دپاره

مفعول ثانی دې او مفعول اول د اقلتت ضمیر دې کوم چه به نائب فاعل وی

② او که چرې "نَفْسًا" دمنصوب په ځانې مرفوع وی نو دا "افلتت" دپاره به نائب فاعل وی د

اهل سنت والجماعت په نیزغلی صدقاتو ثواب مرو ته رسیږی معتزله وانی هیڅ نه رسیږی

دایصال ثواب په حکم کښې مذهب:-

① د احتفو په نیزد عباداتو مالی او بدنی دواړو ثواب رسیږی

② د شوافع حضراتو په نیز دبدنی عبادت ایصال ثواب کښې څه اختلاف دې

الفصل الثاني

[۱۹۵۱] ذخاوند د اجازت څخه بغیر د پنځې خرج کولو معافیت

۱۹۵۱- (۱) [۵] عَنْ أَبِي أُمَامَةَ قَالَ: سَمِعْتُ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ [۲] يَقُولُ فِي حُجَّتِهِ عَامَ حُجَّةِ الْوُدَّاعِ [۳]: «لَا تُنْفِقُ امْرَأَةٌ شَيْئًا مِنْ بَيْتِ زَوْجِهَا إِلَّا بِإِذْنِ زَوْجِهَا» [۴] قِيلَ: يَا رَسُولَ اللَّهِ وَلَا الطَّعَامَ؟ [۵] قَالَ: "ذَلِكَ أَفْضَلُ أَمْوَالِنَا"، "زَوْاءُ الْقُرَيْشِيِّ".

توجه: ① ابو امامه رضي الله عنه وایي چې ما واوریدل چې رسول الله صلی الله علیه و سلم د حجة الوداع په کال په خپله خطبه کې وفرمایل چې یوه ښځه دې د خپل ځاوند د اجازت څخه بغیر د کور څخه څه شي نه خرج کوي که صراحة اجازت وي یا دلا [۲] عرض وکړل وشو چې یا رسول الله صلی الله علیه و سلم آیا په طعام کې هم څه خرج نه کوي؟ [۳] نسی کریم صلی الله علیه وسلم وفرمایل چې طعام خو زموږ په اموالو کې بهترین شي دې (ترمذي،

تصحیلات:

قوله: لَا تُنْفِقُ امْرَأَةٌ شَيْئًا مِنْ بَيْتِ زَوْجِهَا إِلَّا بِإِذْنِ زَوْجِهَا:

ه مذکورہ جملې مطلب:- د رسول کریم صلی الله علیه و سلم د جواب مطلب دادې چې هر کله د ځاوند د

اجازت څخه بغیر ددې خیزونو خرج کول جائز نه دی کوم چې د خوراک کم تر درجه کښې

دی نو خوراک خرج کول به څنگه درست وی حالانکه دا افضل ترین خیز دې

ه کلمه اشکال هغه قول:- په ظاهره په دې حدیث مبارک کښې او ددې څخه وړاندې تیر

(۱) أخرجه الترمذی فی السنن کتاب الزکاة عن رسول الله صلی الله علیه وسلم / باب فی نفقة المرأة من بیت زوجها (رقم- ۲۲۹۵) / وابن ماجه کتاب التجارات / باب ما للمرأة من مال زوجها (رقم- ۲۲۹۵)

شوروا احاديثو کتبې تعارض په نظر راځي ليکن که دهغه احاديثو تشریحات مخې ته وړي نو بې هيڅ تعارض په نظر نه راځي ځکه چې ددې تشریحاتو په ذریعې په دې احاديثو کتبې تطبیق بیان شوي دي

[۱۹۵۲] د بغي د خاوند مال څخه معمولي څيز خرج ڪول

همه - (۶) [۱۶] عَنْ سَعْدٍ قَالَ: «لَمَّا بَايَعَ رَسُولُ اللَّهِ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ - النِّسَاءَ [۱۷] قَامَتِ لِمَرْأَةٍ جَلِيلَةٌ كَانَتْهَا مِنْ نِسَاءِ مُضَرَ، فَقَالَتْ: يَا نَبِيَّ اللَّهِ إِنَّا كُلُّ عَلَى أَبَائِنَا وَأَبْنَائِنَا وَأَزْوَاجِنَا [۱۸] قَمَا يَمِيلُ لَنَا مِنْ أَمْوَالِهِمْ [۱۹] قَالَ: "الرَّطْبُ تَأْكُلْنَهُ وَتَهْدِيْنَهُ" [۲۰] رَوَاهُ أَبُو دَاوُدَ.

قوله: حضرت سعد رضي الله عنه وايي چې رسول الله ﷺ د بنځو څخه بيعت واخستو (يعني د هغوی څخه يې په احکام شريعت باندې د عمل کولو عهد واخست) نو په هغوی کې د يو لوي قد يا لوي مرتبي والاينځه ودریده چې غالباً د مضر قبيلې څخه معلومیده [۱۷] او هغې عرض وکړو چې يا رسول الله ﷺ زموږ بوج زموږ په مور پلار، په خپل اولاد او په خپلو خاوندانو باندې دي [۱۸] آيا د هغوی مال زموږ د پاره (د هغوی د اجازت څخه بغير) حلال دي [۱۹] نبي کریم صلی الله عليه وسلم وفرمايل چې کوم تازه مال وي هغه خورې او بطور تحفه يې لېږي (ابوداود،

حل الفلانة: - ① بَايَعَ: بيعت نهې واخستلو يعنی د عمل کولو عهد نهې واخستلو ② جَلِيلَةٌ: أي عَظِيمَةُ الْقَدِّ ③ أَوْ هَيَّةُ الْفَانَةِ: دلونې مرتبې يا د لونې قد والاينځه، ④ مُضَرَ: دا يوه قبيله ده، ⑤ الرَّطْبُ: مَا يَمِيلُ غَرَالِهِ الْقَسَادُ: تر وتازه کوم چه زر خرابېږي لکه مثلاً خوروا، پښ، شودي، اولوندي ميوي، سبزی وغيره تسهيلات:

قوله: الرَّطْبُ تَأْكُلْنَهُ وَتَهْدِيْنَهُ:

د تازه مال څخه مراد: - تازه مال ددې څخه هغه څيزونه مراد دی چې هغه تر ډیره مودې پورې نه پاتې کېږي بلکه زر خرابېږي لکه ترکاری او پښ وغيره لهذا ددې څيزونو په استعمال کښې د اجازت ضرورت نشته دې ځکه چې عام طور خلق ددې د خرج کولو نه منع نه کوي لکه چې ددې څيزونو دخرج کولو دپاره دلاله اجازت حاصل وي په خلاف دهغه څيزونو کوم چې خشک او خرابيدو والا نه وي چې دهغې د خرج کولو دپاره اجازت او د رضا طلب کول ضروري ده

الفصل الثالث

[۱۹۵۲] د مالک د اجازت خُصه بغیر د غلام خرج کول

سجده (۱۴) [۱] عَنْ عُمَرَ بْنِ مَرْثَدٍ أَبِي النَّخَعِ قَالَ: [۲] «أَمَرَنِي مُوَلَّى أَنْ أَقْبِذَ لِنَحْنَاءِ [۳] لِمَا عَنِ مَسْكِينٍ فَأَطَعْتُهُ مِنْهُ [۴] فَعَبَّرَ بِذَلِكَ مُوَلَّى فَقَعَرَنِي [۵] فَأَتَيْتُ رَسُولَ اللَّهِ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ - فَذَكَرْتُ ذَلِكَ لَهُ [۶] فَدَعَاهُ فَقَالَ: "لِمَ عَرَرْتَهُ؟" [۷] فَقَالَ: يُعْطِي طَعَامِي بِغَيْرِ أَنْ أَمْرَهُ [۸] فَقَالَ: "الْأَجْرُ بَيْنَكُمَا" [۹] وَفِي رِوَايَةٍ قَالَ: كُنْتُ مَوْلَاكَ فَتَأَلَّيْتُ رَسُولَ اللَّهِ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ - [۱۰] أَتَصَدَّقُ مِنْ مَالِ مَوْلَايَ بِشَيْءٍ؟ [۱۱] قَالَ: "نَعَمْ وَارْزُقْ بَيْنَكُمَا نَحْنَانِ" [۱۲] رَوَاهُ مُسْلِمٌ.

توجه: [۱] د أبي اللحم رضي الله عنه آزاد کړې غلام عمير رضي الله عنه وايي [۲] چې، يو ځل، ما د خپل آقا أبي اللحم رضي الله عنه د حکم مطابق غوښه د وچولو د پاره د هغې ټکري کولي [۳] چې ماته يو مسکين او فقير راغلو ما هغې ته د هغه خڅه د خوراک د پاره څه ورکړل [۴] کله چې زما آقا ته د دې غله وشو نو هغه زه ووهلم [۵] زه د رسول الله صلی الله علیه وسلم په خدمت کې حاضر شوم او پوره واقعه مي ورته بيان کړه [۶] نبی کریم صلی الله علیه وسلم زما آقا را وغوښتل او د هغه خڅه يې پوښتنه وکړه چې تا دي ولي وهلې دي؟ [۷] هغه اوويل چې دي زما د طعام خڅه زما د اجازت خڅه بغیر (خيرات، ورکوي) [۸] نبی کریم صلی الله علیه وسلم وفرمايل چې، که تا د صدقي حکم ورکولي يا د هغه صدقه کولو سره ته راضي او خوشحاليدي نو، تاسو دواړه به د ثواب حقدار وي، [۹] او په يو بل روايت کې دا الفاظ دي چې عمير رضي الله عنه اوويل زه د يو سړي غلام وم ما د رسول صلی الله علیه وسلم خڅه پوښتنه وکړه [۱۰] چې آيا زه د خپل مالک په مال کې څه يعني څه قليل او د کمې درجي شي چې د هغه د خرج کولو په عام طور سره اجازت وي، په طور د صدقي خرج کولي شم؟ [۱۱] نبی کریم صلی الله علیه وسلم اوويل چې هو د هغې ثواب به تاسو دواړو ته نيم نيم حاصلېږي، (مسلم،

ط. الفان: - [۱۲] أَقْبِذْ: وَهَوَّالْتَنِي طَوَّلًا. غوښه په اوږدو باندې کټ کول، [۱۳] مَوْلَى: زما د مالکانو

تجلیات:

قوله: أَبِي النَّخَعِ:

په أبي اللحم د ملقب کيدو وجه: - له غوښې ته وانی او أبي د اسم فاعل صيغه ده ايا يايي نه د انکار په معنی کښې دې دې ټولو صحابه کرامو به غوښه نه خوړله په دې وجه د هغه نوم أبي اللحم، د غوښې نه انکار کونکې، شو صاحب مظاهرت په جديد ترجمه کښې هم او تشریح کښې هم دا ابو اللحم ليکلي دي داغلطی ده د دې صحابی نوم عبد الله رضي الله عنه وو او عمير د هغه آزاد کړې شوي غلام وو

قوله: وَالْأَجْرُ بَيْنَكُمْ أَنْصَارُ:

داسلوب الحكيم په نهج باندې جواب ورکول - علامه طیبی رحمۃ اللہ علیہ لیکي حضور پاک د اسلوب حکیم په توګه داسې جواب ورکړې دي چې ابي اللحم ته ترغیب وکړو چې د دې غلام د وهلو او اجازت نه ورکولونه بهتر کار دا وو چې ده ته نې د خرچ کولو اجازت ورکړې وې ځکه چې په ثواب کېنې تاسو دواړه برابر شريک نې نوچه کله تاته ثواب ملاوېږي نوتادي ولې اووهلو ده څه نقصان خونه دي کړې اوتاته خو ثواب ملاوېږي په دې کلام سره د آبي اللحم خوند مقصود وو دا مطلب نه دي چې د مولي د اجازت نه بغير غلام د هغه په مال کېنې د مطلق تصرف شروع کړي

نصفان په تکريل کېنې د يو قول تضعيف:- د نصفان باريه کېنې بعضې علماء فرماني دي نه مراد حصه ده داسې نه ده چې نيم نيم به شي په حديث نمبر ۱۹۴۸ کېنې هم د نصف لفظ راغلي دي هلته هم دغه مطلب دي ليکن په احاديثو کېنې د نصف صريح لفظ موجود دي د تاويلات صرف هم تاويلات دي

[۹] بَابُ مَنْ لَا يُعَوِّدُ فِي الصَّدَقَةِ

په صدقه کېنې درجوع کولو حکم

خلاصة الباب :-

فيه حديثان مشتملان على مسئلتين:

① قباحة العود في الصدقة: ۱.

② كراهة العود في الصدقة: ۲.

الفصل الأول

[۱۹۵:] په صدقه کېنې درجوع کولو معافیت

صه - (۱) (۱) «عَنْ عُرَيْنِ بْنِ الْقَطَّابِ قَالَ [۱] عَمِلْتُ عَلَى قَرِينٍ فِي سَبِيلِ اللَّهِ فَأَخَاعَهُ الَّذِي كَانَ عِنْدَهُ [۲] فَأَرَدْتُ أَنْ أَشْتَرِيَهُ وَظَنَنْتُ أَنَّهُ يَبِيعُهُ بِرُغْصٍ [۳] فَسَأَلْتُ النَّبِيَّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فَقَالَ [۴] «لَا تَشْتَرِهِ وَلَا تَعْدُ فِي صَدَقَتِكَ، وَإِنْ أَعْطَاكَ بِهِ زَهْرٌ [۵] فَإِنَّ الْعَابِدَ فِي صَدَقَتِهِ كَالْكَلْبِ يُعَوِّدُ فِي قَبِيلِهِ» [۶] وَفِي رِوَايَةٍ: «لَا تَعْدُ فِي صَدَقَتِكَ [۸] فَإِنَّ الْعَابِدَ فِي صَدَقَتِهِ كَالْعَابِدِ فِي قَبِيلِهِ» مُتَّفَقٌ عَلَيْهِ.

ترجمه: [۱] د اميرالمؤمنين حضرت عمر بن خطاب رضي الله عنه په باريه کې منقول دي فرمايي چې

(۱) اخرجہ البخاری کتاب الزکوة باب هل يشتري الرجل صدقته؟ (رقم: ۱۹۹۰) وسلم کتاب الهبات باب كراهة شراء الإنسان ما تصدق به من صدق عليه (رقم: ۱ - ۱۶۲۰) وابوداود أبواب الإجارة باب الرجوع في الهبة (رقم: ۳۵۳۹) والسناني كتاب الهبة باب رجوع الوالد فيما يعطى ولده وذكر اختلاف السافلين للخبر في ذلك (رقم: ۳۶۹۰) وابن ماجه كتاب الهبات باب الرجوع في الهبة (رقم: ۲۳۸۱) واحد في المسد ۲۷/۲

بُوخُل مَا يُوَسَّرِي تَه د الله ﷻ په لار کې د سپړتيا د پاره اس وړکړو، يعنې د يو مجاهد سره آس نه وو نو ما هغه ته اس وړکړو؛ هغه سړي هغه اس چې ورسره وو ضايع يې کړو، يعنې هغه د اس پرورش ونه اوکړو چې د هغې په وجه اس کمزوري شو، [۴] ما سوچ وکړو چې هغه اس خني واخلم او خيال مې وو چې په ارزان قيمت به يې راکړي، [۵] خو د اغستلو څخه مخکې، ما د دې په باره کې د نبی کریم صلی الله عليه وسلم څخه پوښتنه وکړه نو نبی کریم صلی الله عليه وسلم وفرمايل چې [۶] ته دا مه اخله او مه خپله ورکړې صدقه واپس اخله اگر که هغه تاته په يو درهم درکړي، لکه چې دا چې حقیقه نه بلکه صورتاً خپله صدقه واپس اخستل دي، [۷] ځکه چې خپله صدقه واپس اخستونکي سړي د سبې په شان دي چې خپل قې څښي، [۸] په يوه روايت کې دا الفاظ موجود دي چې نبی کریم صلی الله عليه وسلم وفرمايل خپله ورکړې صدقه واپس مه اخله، که واپس اخستل صورتاً ولې نه وي، [۹] ځکه چې خپله ورکړې صدقه واپس اخستل د هغه کس په شان دی چې قبي وکړي او بيا هغه وختی (مطلب دا چې صورتاً او معنی د صدقې مال واپس کول مکروه دي) بخاري مسلم.

حل التفات:- ① فَأَصَاغُهُ: ضائع نې کړو، ② يُوَسَّرِي: په ارزان قيمت، ③ الْعَاهِدُ: گرځيدونکې واپس کيدونکې

تحليلات:

قوله: لَا تُفْتَرِهِ:

صدقه شوي غير واپس نه اخستل:- حضرت عمر فاروق رضي الله عنه يوبنکلي اس يوصحابي ته صدقه کولو سره ورکړې وو دغه سړی د آس ښه شان سره خيال نه ساتلو په دې وجه هغه اس کمزوري او قابل رحم شو حضرت عمر فاروق رضي الله عنه غوښتل چه اوس دغه اس ددې سړي نه واخلې مگر د حضور پاک نه تپوس کول ئې مناسب او گټورل حضور پاک او فرمايل چه که هغه سړي ئې په يو درهم باندې هم درکوي نومه ئې اخله او خپله صدقه کښې رجوع مه کوه.

اوس دوه مسئلې دي يوه مسئله هېه کښې د رجوع کولوده هغه جدا مسئله ده دويمه رجوع في الصدقه ده دا جدا مسئله ده سره ددې چه د صدقې او هېې په شرطونو کښې اتحاد دې ليکن ددې په حکم کښ اتحاد نه دې حکم ئې جدا جدا دې (کذا في العناية)

داسې دا شتر او نه د منع کولو وجه:- بهر حال حضور پاک حضرت عمر رضي الله عنه ځکه د آس د اخستلو نه منع کړو چه ډيره ممکن وه هغه سړی دا خيال کړې وې چه ده ماته خيرات کولو سره راکړې وو اوس ئې چه زه خرڅوم نو د مروت تقاضا ده چه له شان ارزان ورکول پکار دی او کيدې شی د حضرت عمر فاروق رضي الله عنه په زړه کښې هم دا خيال راتلو چه دغه شان د حضرت عمر رضي الله عنه د صدقه کړې شوی اس په ثواب کښې به فرق راشي مثلاً اس د دوو

ررو و مگر هغه سړی په مروت کښې په پنځلس سوه کښې ورکړو دغه شان پنځه سوه درهم حضرت عمر رضی الله عنه ته بچت اوشو لکه چه حضرت عمر رضی الله عنه په پنځه سوه درهم کښې رجوع اوکړه هم ددې نه حضور پاک منع کړو اوس په حدیث باندې د پوهیدلو دپاره په دې کښې د فقهاؤ معمولی شان اختلاف اوگورنی

د صدقه شوې څیز د اشتراء په حکم کښې مذهب :-

① د بعضې اهل ظواهر او بعضې نورو علماؤ په نیز د یوسړې دپاره دا جائز نه دی چه هغه صدقه کړې شوې خپل مال واپس واخلی که چرته چا داسې اوکړو نودا حرام هم دی او دا بیع قابل د فسخ ده

② جمهور علماء فرمائی چه داسې اخستل مناسب نه دی دا یو قبیح حرکت دې لیکن که چا واخستو نو بیع مکروه تنزیهی ده

دول لویق دلیل :- زیر بحث د حضرت عمر فاروق رضی الله عنه واقعه د دوی مستدل دې چه په خپله مدعا باندې ډیر واضح دې.

د دویم لویق دلیل :- قواعد شرعیه اصولیه د دوی مستدل دې چه دلته د شرعی ضابطه لاندې څه داسې مانع نه دې دکوم په وجه چه بیع فسخ شی صدقه کولونه پس مصدق علیه ددغه مال مالک کیږی اوس چه هغه دا څنگه خرڅول غواړی خرڅولې شی اوس که هم صدقه کونکې نی واخلی نو د تبدیل ید و چې نه هغه مال دغه وخت کښې د صدقې پاتې نه شو لیکن چونکه په حدیث کښې ددې اخستلو ډیر قبیح مثال ورکړې شوې دې په دې وجه د مصدق دپاره اخستل مناسب نه دی ځکه چه په دې کښې قباحث لغیره راغلې دې لهدا دا بیع مکروه تنزیهی ده دې نه بچ کیدل بهتر دی علامه بدرالدین عینی رحمته الله علیه او ملاعلی قاری رحمته الله علیه تشریحاتو هم دغه خلاصه ده «زاجاة المصابیح ج ۱ ص ۵۳۹»

دول لویق د دلیل جواب :- زیر بحث حدیث په مکروه تنزیهی حمل دې دپاره چه د قواعد شرعیه حفاظت اوکړې شی

[ده] د صدقه هکړې شوی مال د واپسې یو صورت

مع (۱) [۲] وَ عَنْ بَرِّدَةَ قَالَ: «كُنْتُ جَالِسًا عِنْدَ النَّبِيِّ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ - إِذْ أَتَتْهُ امْرَأَةٌ فَقَالَتْ: يَا رَسُولَ اللَّهِ! إِنِّي تَصَدَّقْتُ عَلَى أُمِّي بِجَارِيَةٍ، وَإِنِّي مَاتْتُ» [۳] قَالَ: «وَحَبَّ أَجْرُكِ وَرَدَّهَا عَلَيْكَ الْيَوْمَ» [۴] قَالَتْ: يَا رَسُولَ اللَّهِ! إِنَّهُ كَانَ عَلَيْهَا صَوْمٌ ثُمَّ أَقْصَمْتُ عَنْهَا» [۵] قَالَ: «صُومِي عَنْهَا» [۶] قَالَتْ: إِنِّي لَمْ عَمِّرْ قَطُّ أَقْصَمْتُ عَنْهَا» [۷] قَالَ: «لَعَنَ عَمِّي عَنْهَا» [۸] رَوَاهُ مُسْلِمٌ.

(۱) اخرجه مسلم في كتاب الصياء باب قضاء الصيام عن الميت (رقم - ۱۵۷ - (۱۱۶۹) وابوداود في السنن كتاب الايمان والنذور باب في قضاء النذر عن الميت (رقم - ۳۲۰۹)

توجه: [۱] حضرت بریده رضی اللہ عنہ روایت کوی چې ایوه ورځ زه د نبی کریم صلی اللہ علیہ وسلم سره ناست وم [۲] چه اچانک یوه ښځه د نبی کریم صلی الله علیه وسلم په خدمت کې حاضره شوه او عرض یې وکړو چې یا رسول الله صلی اللہ علیہ وسلم [۳] ما یوه وښځه بطور صدقه خپلې مور ته ورکړې ده اوس زما مور مړه شوې ده آیا زه هغه واپس واخلم او دغه شان به هغه وښځه زما په ملکیت کې راشي که نه؟ [۴] نبی کریم صلی الله علیه وسلم وفرمایل چې: «د صدقې ورکولو په وجه ستا ثواب خو ثابت شو (یعنی د هغې ثواب خو یقیناً تا ته حاصل شو) او اوس میراث هغه وښځه تاته واپس درکړله [۵] هغه ښځې عرض وکړو چې یا رسول الله صلی اللہ علیہ وسلم زما د مور په ذمه د یوې میاشتي روژې دي نو زه د هغې د طرف څخه (حقیقه یا حکماً) روژې نیولې شم [۶] نبی کریم صلی الله علیه وسلم ورته وفرمایل چې د هغې د طرفه څخه روژې ونیسه [۷] بیا هغه ښځې عرض وکړو یا رسول الله صلی اللہ علیہ وسلم زما مور هیڅ کله حج نه وو کړې نو آیا زه د هغې د طرف څخه حج وکړم [۸] نبی کریم صلی الله علیه وسلم ورته وفرمایل چې هو د هغې د طرف څخه حج وکړه (مسلم)

تسهيلات

اوله وَجَبَ أَجْرُكَ وَرَدَّهَا عَلَيْكَ الْبِرَارُ:

میراث ته ه نسبت وجه: د میراث طرف ته نسبت اسنالی غیر ما هو له د قبیل نه مجازی دې ځکه چه په حقیقت کښې واپس کونکې د الله تعالی ذات دې ددې جملې حقیقی معنی داسې ده الله تعالی د میراث په ذریعه ستاسو وښځې تاسو ته واپس کړې **نومبر:** [۱] یاد ساتنې په صدقه کښې ورکړې شوې مال واپس کولو چه کوم معانعت راغلې دې دا صورت د هغې نه بالکل جدا دې ځکه چه په دې کښې چاته هم څه اختیار نشته دې په غیر اختیاری توگه باندې مال واپس راغلو

[۲] په دې حدیث د څرخولو او اخستلو هم څه صورت نشته دې [المرقات: ۴/۴۴۰]

د نیابت فی الهوم په صحت کښې مذاهب:

[۱] که سړې مړ شو او د هغه په ذمه باندې څه روژې پاتې شوې نو د هغه د وارثانونه یوکس د هغه د طرف نه روژه ساتلې شی که نه؟ امام احمد بن حنبل رحمته الله علیه او اسحاق بن راهویه رحمته الله علیه په نیز فرض روژه کښې نیابت خو صحیح نه دې لیکن د نذر په روژه کښې د فدیې په ځانې د روژې قضاء هم صحیح ده

[۲] ائمه ثلاثه او جمهور علما فرمائی لکه څنگه چه په فرض روژه کښې نیابت صحیح نه دې بلکه فدیة ورکول لازم دی هم دغه شان د نذر په روژه کښې هم قضاء جائز نه ده فدیة ورکول لازم دی

هول فریق هلیل: حدیث الباب د دوی مستدل دې په دې کښې صومی عنایه کښې ښکاره:

سمری خُخه د رزوې نیولو حکم دې ددې خُخه په روژه نیولو کښې د نیابت صحت معلومیري

① **د یوم فریق دوه ډالې** : د حضرت ابن عمر رضی اللہ عنہما موقوف حدیث د دوی مستدل دې په کوم کښې چه حضور پاک داسې فرمایلی دی : من مات وعليه صيام شهر رمضان فليطعم عنه مكان كل يوم مسكيناً (مشکوٰۃ ص ۱۷۸)

② **عن مالك بلغه ان ابن عمر كان يسأل هل يصوم احد عن احد او يصل عن احد فقال لا يصوم احد عن احد ولا يصل احد عن احد** (مشکوٰۃ ص ۱۷۸)

د اول فریق د دلیل درې جواوونه : ① په دې حدیث کښې تاویل کولی شی هغه دا چې د صومی عنها خُخه صوم حکمی مراد دې کوم چه فدیہ ده

② دې خُخه مراد دا دې چې ته نفلی روژه او نیسه نوهغې ته به ستا د نفلی روژې ثواب ملاؤ شی
③ د عبد الله بن عمر رضی الله عنهما په موقوف حدیث سره دا حدیث منسوخ دې
نوټ: د نیابت حج مسئله به ان شاء الله په خپل مقام راځی

[۷] کتاب الصوم

د روژې بیان

خلاصة الكتاب - فيه اثنا عشر حديثاً مشتملة على مصلحتين:

① فضيلة شهر رمضان : ١، ٥، ٦، ٨، ٩، ١٠، ١١، ١٢.

② ثواب الصوم : ٢، ٣، ٤، ٥.

د صوم لغوی معنی :- کښ دې چه صوم او صیام دواړه مصدر وه دی به معنی د بندیدلو،

د صوم شرعی تعریف :- او د شریعت په اصطلاح کښې (الصوم امساك مخصوص في زمن مخصوص عن شئ مخصوص (ای عن الاكل والشرب والجماع) بشرائط مخصوصة ذكورت في مواضعها) دا تعریف دې

د صوم د فریفت دلائل :- ① امر الكتاب فقوله تعالى (يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا كُتِبَ عَلَيْكُمُ الصِّيَامُ كَمَا كُتِبَ عَلَى الَّذِينَ مِن قَبْلِكُمْ)

② **واما السنة** فقول النبي صلى الله عليه وسلم (بُني الإسلام على خمس شهادت أن لا إله إلا الله، وأن محمداً رسول الله، وإقام الصلاة، وإيتاء الزكاة والحج، وصوم رمضان).

③ **واما الاجماع** فان الامة اجمعت على فرضية صوم شهر رمضان لا يجردها الاكافر).

④ **واما العقل**، دليل عقلی، کوم چه د روژې حکمت هم دې چه اکل او شرب او جماع کوم چه د اجل نعم نه دې د روژې په حالت کښ د هغې نه منع کولې شی چه په هغې سره د نعمت قدر پیدا شی او د شکر موقع ملاؤ شی اذ النعمة عظيمة فاذا فقدت عرفت. (بدائع وغيره)

په امت محمدی و روژې په فریضت کېنې مختلف مراحل - علامه عینی رحمۃ اللہ علیہ فرمائی چه په دې کس اختلاف دې چه اول کومه روژه واجب شوه

① چا ونیلی دی د عاشورې روژه فرض شوې وه

② ایام البیض فرض شوې وې یعنی دیارلسمه، خوارلسمه او پنځلسمه او د ایام البیض روژې په هغه وخت کېنې فرض شوې کله چې نبی کریم ﷺ د مکې مکرمې څخه مدینې منورې ته هجرت اوکړو (رواه البیض)

③ چه کله درمضان روژې فرض شوې نویه ذکر شوې روژه او کوژه کېنې اختیار ورکړې شو.

④ بیا ټولې روژې د رمضان د روژو په ذریعه منسوخ کړې شوې حث قال تعالی ﴿فمن شهد منکم الشهر فليصمه﴾ پس په ۲ هجری شعبان کېنې صوم رمضان فرض شو

د رمضان په روژو کېنې مختلف تغییرات: - پخپله هم د رمضان په روژو باندې مختلف زمانې راغلی دی

① په شروع کېنې روژه ساتل او مالی فدیو ورکولو اختیار ورکړې شوې وو بیا هغه حکم منسوخ شو

② دغه شان په شروع کېنې د نمر ویدونه پس د سترگو پټولو د وجې نه د ټولې شپې روژه فرض وه بیا هغه هم منسوخ شوه

③ د رمضان په میاشت کېنې په یو وخت او په یو حالت کېنې د جماع معانعت وو بیا هغه منسوخ شوه شپې د جماع اجازت ملاؤ شو

د رمضان د روژې حکم: - اوس د رمضان روژې ساتل فرض دی اود اسلام د پنځو بنیادی ارکانو نه څلورم رکن دې ددې منکر کافر دې د رمضان د روژو فضیلت پخپله په احادیثو کېنې په لویه پیمانه باندې بیان کړې شوې دې هغه کافی اوشافی دې البته د روژ یوڅو فوائد وړاندې کولې شی

د دیر شوو دغو په روژو کېنې حکمت: - حافظ ابن حجر رحمۃ اللہ علیہ د بعض صوفیاء نه نقل کړی دی چه سیدنا ادم ﷺ د اکل شجره نه پس چه کومه توبه اوکړه د هغې قبولیت تر دیر شو ورځو پورې چه ترڅو پورې د هغه خوراک اثر باقی وو، مؤخر شوه د بدن د صفاء کیدو نه پس نې توبه قبوله شوه په دې وجه په ذریع ادم ﷺ باندې دیر شو ورځې روژې فرض کړې شوې (البیض ج ۵ ص ۱۶۱، فتح اللهم ج ۳ ص ۱۰۵)

د روژې فوائد: - د رمضان روژې فرض دی داپه هر عاقل بالغ صحت مند مسلمان دمه واری ده که د هغه څه دنیاوی فائده وی او که نه وی دالله تعالی حکم دې دا په ځانی راوړل ضروری دی خو بیا هم د یوڅو فوائدو طرف ته اشاره کول به هم د فاندې نه خالی نه وی

① به روزه سره دالله تعالی رضا او خوشحالی حاصلیږي اودې صورت دادې چه سړي ته جنت ملاوېږي

② به روزه ساتلوسره انساني جذبات او احساسات او شهوت په قابو کښې کيږي د دې وجې نه چه سړي د ټولو گناهونو نه بچ کيږي ځکه چه په خيټه د کيدوسره ټول اعضا د گناه خواهشمند کيږي په دې وجه عارفينو ويلي دي چه

إِذَا جَاعَتِ النَّفْسُ شَبِعَتْ بِمِيعِ الْأَعْضَاءِ
وَإِذَا شَبِعَتْ جَاعَتْ كُلُّهَا

③ په روزه ساتلوسره د فقيرانو مسکينانو او غربيانو سره همدردي پيدا کيږي يوماندار سړي ته دا احساس پيدا کيږي چه ما څنگه د کال په يوه مياشت کښې لوگه تنده او مشقت تير کړو مسکينان او فقيران ټول کال دغه شان په محنت او مشقت کښې پراته وي لهذا هغه ددوي همدرد جوړيږي

د شر حافې پخپله متعلق ليکلي شوې دي چه هغه به په بغداد کښې په سخت يخ موسم کښې گرمي کيږي کوزولوسره په کوټه کښې زوړندولې او په نروکيږو کښې ښکاره په عام يخ خني کښې کيښاتلو چاد وجې تپوس او کړو نووني فرماښل بغداد کښې د ير فقيران دي چه د يخني مشقت برداشت کوي زه هغه ټولونه گرمي کيږي نه شم ورکولې نو کم نه که دهغوي په مشقت د همدردني په توگه هغوي سره شريکيږم هم دغه وجه ده چه بعضي عارفين په مړه خيټه د خوراک نه پس داسې دعا کوي اللَّهُمَّ لَا تُؤْخِذْنِي بِعَقْرِ الْحَائِضِ عِظَنَ

④ به روزه ساتلوسره سړي جفاکش جوړيږي چنانچه که چرې ميدان د جهاد کښې يا بل څه ميدان کښې د خوړ خو پورې خوراک ملاؤ نه شي نو د روزې عادت سړي دغه مصيبت تيريدوخته پورې برداشت کوي نولکه چه روزه د نورو عبادتونو د پاره دد کونکي ده اود سړي د ذاتي ژوندون د پاره په کار راتلونکي خيزدي

⑤ په روزه ساتلوسره د سړي په مزاج کښې برداشت راپيدا کيږي لهذا هغه د صبر عادت کيږي دغه شان د روزه دار سړي کورنۍ او معاشرتي ژوندون کښې په بهتره طريقه ژوند تيرولي شي

الْفَصْلُ الْأَوَّلُ

[۱۹۵۶] په رمضان کښې د سرکشه شيعا ناو په قيد کښې بنديدل

«۱۹۵۶» (۱) عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: «[۱]» «إِذَا دَخَلَ رَمَضَانُ قُبِحَتْ أَبْوَابُ السَّمَاءِ» [۲] وَفِي رِوَايَةٍ: «[۳] قُبِحَتْ أَبْوَابُ الْجَنَّةِ» [۴] وَخُلِقَتْ أَبْوَابُ جَهَنَّمَ [۵] وَسَلِّمَتْ إِلَيْهَا طَائِفَةٌ» [۶]

(۱) اخرجه البخاري كتاب الصوم باب: هل يقال رمضان او شهر رمضان. ومن رأى كله واستأثره (رقم- ۱۸۹۹) ومن كتاب الصوم باب في فضل شهر رمضان (رقم- ۱۸۱۶) كتاب الصيام باب جامع الصيام (رقم- ۵۹)

وَقَالَ رَسُولُ اللَّهِ: «فُتِحَتْ أَبْوَابُ الرَّحْمَةِ». مُتَّفَقٌ عَلَيْهِ.

ترجمہ: [۱] ابو ہریرہ رضی اللہ عنہ روایت کوی چې رسول اللہ ﷺ وفرماییل [۲] کوم وخت چې د رمضان میاشت شروع شی نو د آسمان دروازي کولای شي [۳] په یو دویم روایت کې راځي چې د جنت دروازي کولای شي [۴] او د دوزخ دروازي بندي شي [۵] او شیطانان بند ا قید ا کرل شي [۶] د یو بل روایت الفاظ «د آسمان دروازي کولای شي» په ځای دا دي چې درحمت دروازي کولای شي «بخاري مسلم»

حل الفتا: ① غَلِقَتْ: بندې کړې شي ② سَلَبْتُ: اُخْرَيْتُ بِالنَّالِ: په زنجیرونو کې بند کړې شي

تسهيلات:

قوله: فُتِحَتْ أَبْوَابُ السَّمَاءِ:

د جنت دروازي پرانستيدو او جهنم دروازي بنديدو کېنې دوه احتماله: ① دا جمله يا په حقيقت باندې محمول ده چه واقعی د آسمان دروازي کولولې شي دې نه د رمضان عظمت مقصود دې قاضي عياض مالکي رحمته الله علیه فرمانی چه دا دلته کوم ذکر دې چه د آسمان دروازي کولولې شي يا د جنت دروازي کولولې شي د جهنم بندولې شي او سرکش شیطانان ترلې شي دا ټول په حقيقت باندې محمول دی دې نه د رمضان تعظيم او عظمت مقصود دې بعضې علماؤ دا ټول واقعات کنایه او مجاز باندې حمل کړي دی او ویلی دی چه د آسمان دروازي کولويدل د رحمت د عام کيدو نه کنایه ده د جنت دروازي کولويدل د نیکو د عام کيدو نه کنایه ده او د دوزخ دروازي بنديدل د خرابو کارونو د کميدو نه کنایه ده ځکه چه روژه د بدو نه بچ کول کوی او د سرکش شیطانانو بنديدل د دې نه کنایه ده چه هغوی د انسانانو د اغوا او تزئين بالشهوات میدان کېنې عاجز کولې شي

قوله: وَسَلَبْتُ الشَّيَاطِينَ:

د سرکشه شیطانانو بنديدل: - يعنی شیطانان په زنجیرونو کېنې ترلې او راگیرولې شي او هغوی په رمضان کېنې قید کولې شي او د هغوی نه هغه قوت سلب کولې شي د کوم په ذریعه چه هغوی د الله تعالی مخلوق گمراه کوی یانې په گناهونو باندې تیاروی په یو روایت کېنې د صفات الشیاطین لفظ راغلي دي د دې هم دغه معنی ده

اعتراض: - دلته دا اعتراض راپیدا کېږي چه کله ټول شیطانان قید کولې شي نو په رمضان کېنې دا گناهونه ولې کېږي؟

جواب: ① شیطانان واقعی ټول ترلې شي لیکن چه یوولس میاشتې شیطانانو کوم نفس آماره تیار کړی دی یوې میاشتې پورې پخپله هغه نفس کارچلوی لکه څنگه چه گاډي بندولونه پس هم د وړاندې طرف ته څه حرکت کوی.

⑤ غت او سرکش شیطانان ترلې شی د هغوی واړه کارکنان کار چلوی چنچه په یو روایت کښې "مردة الجن" الفاظ هم ددې تائید کوی او مشاهده گواه ده چه په رمضان کښې لونی لونی گناهونه کم شی

⑥ داهم ممکن دی چه کوم خلق روژه ساتی او هغوی نیکان اودینداره دی د روژې شرائط هم پوره کوی صرف هم د دغه شان خلقو شیطانان ترلې شی اود شیرانو او کافرانو هغه خلاص پاتې وی خلاصه دا چه په رمضان کښې ذخیر لارې کولاولې شی اود شر هغه بندولې شی

⑦ کیدې شی چه د شیطانانو د ترلو نه پس هم هغوی دخپلو مقاماتو د انسان نو په زړونو کښې د وسوسې اچولو سلسله جاری ساتی بهر حال زیر بحث حدیث اود رسول الله ﷺ ارشاد بې شکه دې هر سړې په رمضان کښې په شرارتونو کښې کمې محسوس کوی

[۱۹۵۷] د جنت داخلینو دپاره د روژه دارو مخصوص دروازه

عنه (-) [۴] وَعَنْ مُحَمَّدِ بْنِ سَعْدٍ قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ - : «فِي الْجَنَّةِ ثَمَانِيَةُ أَبْوَابٍ ① مِنْهَا بَابٌ يُقَالُ الرِّيَّانُ ② لَا يَدْخُلُهُ إِلَّا الصَّابِرُونَ» «مُتَّفَقٌ عَلَيْهِ»

توجه: ① سهل بن سعد رضی الله عنہ وايي چې رسول الله ﷺ وفرمایيل ② د جنت اته دروازي دي چې په هغې کې يوه هغه دروازه ده چې د هغې نوم ريان دي ③ او په دې دروازه به يواځې روژه دار داخلېدي شي (بخاري مسلم)

حل الفات:- ① الرِّيَّان: په جنت کښې د روژې د دروازي نوم دې، ريان خروب کولو ته وائي. ددې دروازي نه به روژه دارو ته شراب ځکولې کيږي يعنی دې ته د عطشان په ضد سره ريان اووښلې شو

تسهيلات:

قوله: فِي الْجَنَّةِ ثَمَانِيَةُ أَبْوَابٍ:

د دروازو هغه هره ۱- جنت يو دې دروازي نئ اته دی چه په حقيقت کښې د جنت درجات دی د هرې يوې دروازي جدا جدا نوم دې يو په دې کښې باب الريان دې اودوزخ هم يو دې مگر ددې د طبقات اودرکات جدا جدا نومونه دی ددې اووه دروازي دی

باب الريان په نوم کښې لکه:- د باب الريان معنی خروب کيدل دی کومه چه د روژه دارو دپاره ده د يو تگي روژه دار دپاره دا نوم څومره خوندور دې

[۱۹۵۸] په اخلاص سره د رمضان د روژو او تراویح فضیلت

م- (۳) [۳] تَوَعَّنَ أَبِي هُرَيْرَةَ قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ - : [۴] «مَنْ صَامَ رَمَضَانَ إِيمَانًا وَاحْتِسَابًا [۵] غُفِرَ لَهُ مَا تَقَدَّمَ مِنْ ذَنْبِهِ [۶] وَمَنْ صَامَ رَمَضَانَ إِيمَانًا وَاحْتِسَابًا [۷] غُفِرَ لَهُ مَا تَقَدَّمَ مِنْ ذَنْبِهِ [۸] وَمَنْ صَامَ رَمَضَانَ إِيمَانًا وَاحْتِسَابًا [۹] غُفِرَ لَهُ مَا تَقَدَّمَ مِنْ ذَنْبِهِ [۱۰]» مُتَّفَقٌ عَلَيْهِ.

ترجمه: [۴] ابو هريره رضی اللہ عنہ روایت کوي چې رسول الله ﷺ وفرمایيل [۵] کوم سړي چې د ايمان سره، يعنې شريعت لره رښتيا گڼلو سره او د فرضيت رمضان اعتقاد ساتلو سره، او د طلب ثواب د خاطره (يعنې د ریا په طور نه بلکه خالصه لله) د رمضان روژه وساتله [۶] نو د هغه هغه گناه بخښل کيږي چې هغه مخکې يې کړي وي [۷] او چا چې د رمضان په شپه کښې عبادت او کړو په کامل يقين او ثواب په اميد سره [۸] نودهغه هغه گناهونه به معاف شي کوم چې هغه کړي وي [۹] دغه شان کوم سړي چې په شب قدر کې د ايمان سره (يعنې د شب قدر د حقيقت او اعتقاد ساتلو سره)، او د طلب ثواب د خاطره ودرېدلو [۱۰] نو د هغه هغه گناه بخښل کيږي کومې چې هغه مخکې کړي وي. (بخاري مسلم)

ح- القنات: ① - صَامَ رَمَضَانَ: دا يو اصطلاحي لفظ دې چه صرف د تراویح دپاره ونيلى شي د تهجد دپاره د قيام الليل الفاظ راځي ② إيمَانًا: اى الإيْتِقَادُ بِفَرْضِيَةِ الصَّوْمِ: يعنى د روژې د فرضيت. او د ثواب عقیده نې وي ③ احتِسَابًا: أَيْ: طَلَبًا لِلثَّوَابِ: د ثواب دپاره

تسبیلات:

قوله: إيمَانًا:

د کوم سړي چه ايمان نه وي او هغه مسلمان نه وي نو د هغه د روژې هيڅ فائده نشته دې په دې وجه نې ايمان د قيد اولگولو

قوله: وَاحْتِسَابًا:

يعنى د ثواب په نيت باندي روژه ساتي په دې سره په هغه خلقو باندي رد دې چه صرف دشرم د وجې نه يا دخپلولى او عزيزولنى د وجې نه روژه ساتي دې دپاره چه په معاشره کښې د هغه رسوانى نه وي

قوله: غُفِرَ لَهُ مَا تَقَدَّمَ مِنْ ذَنْبِهِ:

په روژه د گناهونو معاف کيدل، - يعنى واره گناهونه ټول معاف کيږي او کبيره کمزوري پاتې کيږي ليکن که دلويو گناهونو نه نې توبه او کره نوييابه ټول گناهونه معاف شي هم دغه فضیلت د تراویح او ليلة القدر د تهجد دې

(۱) أخرجه البخاري كتاب الصوم / باب من صام رمضان إيمَانًا واحتِسَابًا ونية (رقم - ۱۹۰۱) والترمذي كتاب الصوم عن رسول الله صلى الله عليه وسلم / باب ما جاء في فضل شهر رمضان (رقم - ۶۸۳) وابن ماجه كتاب الصيام / باب ما جاء في فضل الصيام (رقم - ۱۶۴۱) والدارمي ومن كتاب الصوم / باب في فضل قيام شهر رمضان (رقم - ۱۸۱۷) وأحمد في المسند ۳۲/۲

[۱۹۵۹] ذروری جامع فضیلت

مهـ (١٣) وَعَنْهُ قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ - : ﴿١﴾ «كُلْ عَمَلُ ابْنِ آدَمَ بِضَاعُهُ الْحَسَنَةُ بِشُرِّهِ أَمْثَلُهَا إِلَى سَبْعِينَ جَعْفَرًا ﴿٢﴾ قَالَ اللَّهُ - تَعَالَى - : «إِلَّا الصَّوْمُ فَإِنَّهُ لِي وَأَنَا أَجْزَى بِهِ، يَدَعُ شَهْوَتَهُ وَطَعَامَهُ مِنْ أَطْعَمَ لِلصَّائِمِ قُرْحَتَانِ، قُرْحَةٌ عِنْدَ فِطْرِهِ ﴿٣﴾ وَقُرْحَةٌ عِنْدَ لِقَاءِ رَبِّهِ ﴿٤﴾ وَلَقَوْلُفٍ فَمِنْ الصَّائِمِ أَطْعَمَ عِنْدَ اللَّهِ مِنْ رِيعِ الْبُسْكَ ﴿٥﴾ وَالْعِيَامَ رَمَضَةً ﴿٦﴾ وَإِذَا كَانَ يَوْمُ صَوْمِ أَحَدِكُمْ فَلَا يَزَلْ يَنْتَفِلِسُ عَلَيْهِ ﴿٧﴾ فَإِنْ سَأَبَهُ أَحَدٌ أَوْ قَاتَلَهُ فَلْيُكَلِّمْهُ إِلَى امْرَأَتِهِ صَامًا» مَتَّفِقٌ عَلَيْهِ.

ترجمه: ۱) ابوهريره عليه السلام روايت کوي چې رسول الله ﷺ وفرمايل ۲) د بني آدم د هر نیک اعمال ثواب زياتيږي په دې طور چې د يوې نيکې ثواب د لسو ۱۰۱ څخه تر اووه سوه ۷۰۰۱ چنده پورې وي ۳) او الله تعالی ﷻ فرمايې خو روژه چې ده هغه زما د پاره ده او زه به ده هغې اجر ورکوم يعنې د روژې چې کومه جزاء ده هغه ماته معلومه ده او زه به د هغې اجر ورکوم او هغه به روژه دارته زه پخپله ورکوم په دې باره کې به د بل چا يعنې د فرشتې واسطه نه وي ۴) ځکه چې روژه دار خپل خواش او خپل طعام يواځې زما د پاره پريږدي يعنې هغه زما حکم په ځاي کولو زما، د رضا او خوښي د خاطرې او زما د ثواب د طلب د پاره روژه نيسي ۵) د روژه دار د پاره دوه خوشحالي دي يوه خوشحالي خو د روژې د ماتولو په وخت ۶) او دويمه خوشحالي د ثواب د حاصلولو په وجه، د خپل پروردگار سره د ملاقات په وخت ۷) ياد لری چې د روژه دار د ځلې بوي د الله ﷻ په نزد د مشک د خوشبو څخه زيات لطيف او خوښ دي ۸) او روژه د هال دي اچي د دې په وجه بنده په دنيا کې د شيطان د شر او فريب څخه او په آخرت کې د دوزخ د اور څخه محفوظ وي ۹) هر کله چې په تاسو کې يو سړي روژه دار وي ۱۰) نو هغه دي فحش خبرې نه کوي او نه دې په بيهودگۍ سره خپل آواز اوچتوي ۱۱) او که څوک نادان جاهل هغه ته بد رد اوواڼي يا د هغه سره د جنگ کولو اراده وکړي نو هغه ته پکار دي چې ورته اوواڼي ۱۲) چې زه روژه دار يم (بخاري مسلم) **هل الثواب** -- ① **ثَأْتِي تَوَابَهُ فَلَإِنَّهُ**، يعنې ثواب ورله الله تعالی په خپل فضل سره زياتوی ② **خُفِيَ** په څو څو چنده، ③ **وَلَهُ زِيَادَتِي** ④ **بَدَأَ أَيُّ بَرِّكَ** پريږدی ⑤ **مِنْ أَجْلِ** ⑥ **أَيُّ مِنْ جَهَنَّمَ أَشْرَى** رما دحکم په وجه، او زما د رضا دپاره، ⑦ **فَرَحْنَانِ** د فرحه تشبيه ده، يعنې دوه خوشحالي، ⑧ **خُلُوفٍ** څلوف، څلوف چه د ځلې خوند بدل شی او بدبويه شی هغې ته وانی يا دې ته وانی چه کوم خوراک چه په خله کښې پاتې شی اوپه هغې سره خله بدبويه شی ⑨ **جُنَّةٌ** ⑩ **أَيُّ وَقَائَةٍ** حفاظت کونکې يعنې د هال، ⑪ **فَلَا يَرْفُثُ** د ښځو په وړاندې د ښځو محاسن تذکره رفت يادېږي مراد فحش خبرې اترې

(١) أخرجه البخاري كتاب الصوم/باب: هل يقول إني صائم إذا شتم (رقم- ١٩٠٤) والترمذي كتاب الصوم عن رسول الله صلى الله عليه وسلم باب ما جاء في فضل الصوم (رقم- ٧٦٦) والسناني كتاب الجائز/باب ذكر الاختلاف على الزهري فيه (رقم- ٢١٠٧) واحد ٣١١/٤

دی ① و لا یغلب جمعی صوری او شور شغب کولوته "صعب" وائی ⑤ سائۀ آی ابتداء یسبب اکثر: یعنی بوکس ورته په کنخلو یا بدو ردو شروع اوکړه

تفہیمات:

قوله: إِلَّا الصَّوْمُ:

روژې ده تخصیص مفهوم: - یعنی اول چه کومه ضابطه مقرر کړې شوې ده دغه د باقی عبادتونو دپاره ده د روژې دپاره نه ده

قوله: فَإِنَّهُ لِي: یعنی دهرې نیکنی قاعده ده چه په یوه باندې لس نیکنی بلکه تر اووه سوو پورې ثواب زیاتیري مگر د روژې چه کومه نیکی ده د هغې قاعده داسې نه ده ځکه چه روژه زما دپاره ده ددې دپاره به د دې بدله زه پخپله ورکوم

عبادت خو قول ه الله دپاره وی؟ - عبادتونه څومره چه دی ټول په ټول هم دالله تعالی دپاره دی دلته ددې تخصیص وجه څه ده؟

جوابه: - ددې سوال او ددې تخصیص ډیر وجوهات دی

① د جاهلیت په دور کښې هر عبادت د غیر الله دپاره کړې شوې دې مگر د روژې عبادت هیڅ کله د غیر الله دپاره نه دي شوې په دې وجه ئی او فرمائیل چه روژه زما دپاره ده
② په هر عبادت کښې د ریاکارنی خطر ه وی مگر په روژه کښې نشته ځکه چه ترکومې پورې روژه دار پخپله اونه ښائی چاته پته نه لگی چه د چا روژه ده او د چانه ده په دې وجه ئی او فرمائیل چه روژه زما دپاره ده

③ د درې څیزونو ترک کول دالله تعالی د صفاتونه دی کوم سرې چه روژه ساتی نو د الله تعالی د صفاتو سره مشابعت راځی په دې وجه الله تعالی د روژې عبادت خپل طرف ته منسوب کړو

④ د هیڅ وجې او تاویل ضرورت نشته دې بلکه الله تعالی د روژې د شان تکریم او عظمت زیاتولو دپاره او فرمائیل چه دا خو خاص زما دپاره ده

قوله: وَأَنَا أَجْزَى بِهِ: یعنی روژه دار ته به د روژې ثواب زه ورکوم

لوا یونه خو صرف الله تعالی ورکوی؟ - ددې تخصیص څه مطلب دې حالته که ثواب خو هم الله تعالی ورکوی؟

جوابه: - ① الله تعالی د هر عبادت په ثواب ورکولو باندې فریښتی مقرر کړی دی لیکن د روژې ثواب به الله تعالی په خپل دست قدرت سره ورکوی بیا به د هغې کوم شان وی سبحان الله

② علامه قرطبی رحمه الله ورکړې دې چه د هر عبادت ثواب متعین دې او د هغې دپاره یو حد

مقرر دي لس درجي دي يا اووه سوه يا يولاکھ يا آووو لاکھو پوري دي مگر د روژي د ثواب خه حد مقرر نه دي الله تعالی چه خومره زيات ثواب ورکول غواړي ورکوي به

⑦ دهر عمل دمحت او مشقت اندازه فرښتو ته کيږي مگر د روژه دار تنده او د هغه اولږه او باطني سوزش او تکليف اندازه صرف الله تعالی ته ده په دي وجه ثواب هم هغه ورکوي

⑧ بعضي علماؤ د "اجزى" لفظ دمجهول صيغې سره لوستلې دي چه ترجمه نى داده روژه زما دپاره ده او ددي په بدله کښي به روژه دار ته د ثواب په ځاني زما ذات ملاويږي دا ډيره ښکلي توجیه ده ليکن په يومعتمد شرح کښي ماته ملاؤ نه شوه په يوشاذ روايت کښي د مجهول صيغه ده

قوله: وَتُخْلَفُ قِيَمُ الصَّائِمِ:

ه خلوف تعريف:- لام ابتدائيه تاكيد په مفتوح دي او په ځاء باندې پيښ ده فتحه ونيل غلط دي د اولږې تندې د وجې نه په خيټه کښي چه کوم بخارات راپيدا کيږي هم دغې ته خلوف ونيلې شوې دي او هم دغه بوڼى الله تعالی ته محبوب دي کوم چه صرف د روژي د وجې نه کيږي د خلوف نه مراد هم دغه دي بهر حال د روژي د وجې نه چه کوم اثر پريوځي دهغې قدر او تعريف کيږي او د تعريف هم هغې کيدل پکار دي هغه هم لوگه تنده ده بل څه څيز نه دي

قوله: إِنِّي أَمْرٌ صَابِرٌ: يعنى هر روژه دار ته پکار دي چه هغه د روژي په ورځ دهرقمه احساسات او جذبات په قابو کښي اوساتي تردې چه کنځلې هم پريږدي چه روره زما روژه ده

قوله: وَالصَّائِمُ رَجُلٌ: يعنى روژه دهرې گناه دپاره باطني ډهال دي په دي شرط چه دغه ډهال صحيح سالم وي شليدلې نه وي شيطان هم باطني دښمن دي او روژه هم باطني ډهال دي

الفصل الثاني

[۱۹۶۰] درمضان د مياشتې فضائل او برکات

۱۹۶۰- (۵) عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ -صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ-: «إِذَا كَانَ أَوَّلُ لَيْلَةٍ مِنْ شَهْرِ رَمَضَانَ صُفِّدَتِ السَّمَاوَاتُ وَرَمِدَتِ الْأَعْيُنُ ① وَخُلِقَتِ أَبْوَابُ السَّمَاءِ ② فَتُفْتَحُ مِنْهَا أَبْوَابُ الْجَنَّةِ ③ فَتُغْلَقُ مِنْهَا أَبْوَابُ النَّارِ ④ وَيُنَادِي مُنَادٍ: يَا أَيُّهَا النَّاسُ أَقْبِرُوا ⑤ يَا أَيُّهَا النَّاسُ أَقْبِرُوا ⑥ وَلِلَّهِ عَتَقَاءُ مِنَ النَّارِ ⑦ وَذَلِكَ كُلُّ لَيْلَةٍ» رواه الترمذي وأبو داود.

توجه: ① حضرت ابو هريره ؓ روايت کوي چې رسول الله ﷺ وفرمايل ② هر کله چې د رمضان اوله شپه راشي ③ نو شيطانان او سرکشه جنات قيد کرل شي ④ د دوزخ دروازي بندي کرل شي بيا هيڅ دروازه کولو نه وي ⑤ او د جنت دروازي کولو کرل شي بيا د هغې

(۱) اخرجه الترمذي كتاب الصوم عن رسول الله صلى الله عليه وسلم له باب ما جاء في فضل الصوم (رقم- ۶۸۲) والنسائي كتاب الجنائز له باب ذكر الاختلاف على الزهري فيه (رقم- ۲۱۰۷) واحد ۳۱۱/۴

هغه دروازې بنده به وي [۶] او اعلان کونکي، فرشته، دا اعلان کوي چې اې د نيکي او ثواب طلب گره د الله ﷻ طرف ته متوجه شه [۷] او اې د بدې اراده کونکيه د بدې څخه منع شه [۸] ځکه چې الله تعالی ﷻ خلق د اور څخه آزادوي، يعنې الله رب العزت د دې مبارکي مېشتي په برکت ډير خلق د دوزخ د اور څخه آزادوي ځکه کيږي شي چې ته هم په هغه حلقو کې شامل شي [۹] او دا اعلان د رمضان په هره شپه کې کيږي (ترمذي ابن ماجه، حل الفقه:-) ① صَدَقَ: قيد کړې شي، ② مَرَدَّةٌ: د مارد جمع ده او مارد سرکش ته وائي ③ نَأَى الْغَيْرُ ثِيَابَ النُّعْلِ وَالْقَابِ: اې د نيکي او ثواب طلب کونکيه، ④ أَقْبَلَ: اې تعال: راشه، متوجه شه، يعنې الله ته رجوع او کړه، ⑤ أَقْبَرَ: اې اَمْبَكُ عَنْ النَّعَاسِ: د گناهونو نه منع شه ⑥ عَقَاءُ: آزادونکي خلق، د اور نه.

— (۱۰) [۷] رَوَاهُ أَحْمَدُ عَنْ رَجُلٍ [۸] قَالَ التِّرْمِذِيُّ: هَذَا حَدِيثٌ غَرِيبٌ.

توجه: ① امام احمد رحمه الله دا روايت د يو سري څخه نقل کړي دي [۹] او امام ترمذي رحمه الله فرميلي دي چې دا حديث غريب دي
تحليلات:

نوډ:- ددې حديث شرح په د بل حديث په تسهيل کښي ذکر ده

الفصل الثالث

[۱۹۶۲] د رمضان په مياشت کښي د جنت دروازي خلاصيدل

— (۱۳) [۱۹] عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ -: "«أَتَأْكُمُ رَمَضَانَ، ثُمَّ تَهَارَتُمْ؟» فَرَضَ اللَّهُ عَلَيْكُمْ صِيَامَهُ [۲۰] تَفْتَحُ فِيهِ أَبْوَابُ السَّمَاءِ [۲۱] وَتُغْلَقُ فِيهِ أَبْوَابُ الْجَهَنَّمَ [۲۲] وَتُغْلَقُ فِيهِ مَرَدَّةُ الشَّيَاطِينِ [۲۳] لِلَّهِ فِيهِ لَيْلَةٌ غَيْرُ مِائَةِ أَلْفِ شَهْرٍ [۲۴] مِنْ حُرْمَةٍ غَيْرِهَا فَقَدْ حُرِّمَ". رَوَاهُ أَحْمَدُ وَالنَّسَائِيُّ.

توجه: ① ابو هريره رحمه الله روايت کوي چې رسول الله ﷺ وفرمايل ② ستاسو د پاره د رمضان برکت ناکه مياشت راغلي ده ③ چې په هغې کې الله تعالی ﷻ په تاسو روژي فرض کړي دي ④ په دې مياشت کې د آسمان دروازي کولای وي ⑤ او د دوزخ دروازي بندي شي ⑥ او په دې مياشت کې سرکشه شيطانانو ته طوق وراچول کيږي ⑦ او په دې کې يعنې پوره د رمضان په مياشتي کې يا د رمضان په آخري لسو شپو کې، د الله تعالی ﷻ يوه خاصه شپه ده چې (با اعتبار د ثواب، د زرو مياشتو څخه بهتره ده، يعنې په دې شپه کې عمل کول په هغه زرو مياشتو کې د عمل کولو څخه چې په هغې کې ليله القدر نه وي ډيره زياته افضله او بهتره ده) ⑧ نو کوم سري چې د دې شپې د خير څخه محروم شو هغه د هر خير څخه محرومه شو (احمد نسائي)

حل الثقات: ① التجمیع دورخ، ② ثقل طوق ورته اچولې شی، ③ په مری کښې ورته زنجیرونه اچولې شی، ④ مرده د مار د جمع ده او مار سرکش ته وانی ⑤ غرم محرومه شو، یعنی منع کړې شو.

تسهيلات

قوله: وَثَقُلَ فِيهِ مَرْدَةُ الشَّيَاطِينِ:

د حديثونو په الفاظو کې تطبيق :- دې نه وړاندې چې کوم حديث تير شوې دې په هغې کښې هم د مرده الجن الفاظ راغلي دي او په دې حديث کښې هم د مرده الشياطين الفاظ دي اول خو په دې خبره باندې خان پوه کول پکار دي چې د شياطين نه پس د مرده الجن د الفاظ د تخصيص بعد تعميم د قبيل نه دی مرده د مار د جمع ده او مار سرکش ته وانی په دې روايت سره د دې باب د دويمې حديث مسئله هم حل شوه چې هلته د نورو جوابونو نه علاوه يو جواب د اهم وړکړې شوې وو چې د شيطانانو تر لونه مراد سرکش شيطانان تر ل مراد دی او وړه شيطانان خو په انسانانو کښې کار کوي

[۱۹۶۲] دروې او قرآن پاک شفاعت کول

سـ (۴۱) عَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ عَمْرٍو أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ - قَالَ: «[۱]» «الْعِيَامُ وَالْقُرْآنُ يَشْفَعَانِ لِلْعَبْدِ [۲] يَقُولُ الْعِيَامُ: أَيْ رَبِّ إِنِّي مَنَعْتُهُ الطَّعَامَ وَالشَّوَابَ بِأَنْتَ يَا فَتَقْنِي فِيهِ [۳] وَيَقُولُ الْقُرْآنُ: مَنَعْتُهُ التَّوْبَةَ بِأَنْتَ يَا فَتَقْنِي فِيهِ [۴] يَشْفَعَانِ [۵]» . رواه البيهقي في شعب الإيمان.

قوله: ① عبد الله بن عمرو رضي الله عنه روايت کوي چې رسول الله ﷺ وفرمايل ② روزه او قرآن دواړه به د بنده د پاره شفاعت کوي ③ روزه به وايي چې اي زما پروردگاره ما دې د خوراک او نورو خواص تو، مثلاً د اوبو، جماع او د غيبت وغيره، څخه په ورځ کې منع کړي وو نو زما د طرف څخه هم د ده په حق کې شفاعت قبول کړي ④ او قرآن به وايي چې ما دې د شېبې د خوب څخه منع کړي وو نو زما د طرف څخه هم د ده په حق کې شفاعت قبول کړه ⑤ نو د دې دواړو شفاعت به قبول کړل شي «بيهقي».

تسهيلات

قوله: الْعِيَامُ وَالْقُرْآنُ يَشْفَعَانِ لِلْعَبْدِ:

د روزې او قرآن شفاعت :- قرآن څخه مراد تلاوت د قرآن پاک دې علامه طيبي رحمته الله عليه فرماني چې د قرآن نه بهجد او د قرآن پاک تلاوت وغيره دپاره، شب بیداری کول مراد دی د روزې او د قرآن د شفاعت لمره به داوی چې غالباً د روزې په شفاعت سره به خو گناهونه ختم شي او د قرآن شفاعت سره به درجات عاليه نصیب شي

[۱۹۶۴] ذشب قدر نه لاندی هکولو نقصان

هـ- (۸) [۱] وَعَنْ أَنَسِ بْنِ مَالِكٍ قَالَ: دَخَلَ رَمَضَانَ فَقَالَ رَسُولُ اللَّهِ -صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ-: «إِنَّ هَذَا الشَّهْرَ قَدْ حَفَرَكُمْ» [۲] فِيهِ لَيْلَةٌ غَيْرُ مَنْ أَلْفِ شَهْرٍ [۳] مَنْ حُرِمَ مَا قَدْ حُرِمَ الْخَيْرُ كُلُّهُ [۴] وَلَا يُغْتَرَمُ غَيْرُهَا إِلَّا كَلَّ غُرُوبٍ». رَوَاهُ ابْنُ مَاجَةَ.

توجه: [۱] انس ابن مالک رضی اللہ عنہ وایي چې د رمضان میاشت چې راغله نو رسول الله صلی اللہ علیہ وسلم وفرماییل [۲] ستاسو د پاره دا میاشت راغلي ده [۳] چې په دې کې یوه شپه، یعنې شب قدر، د زرو میاشتو څخه بهتره ده [۴] کوم سړي چې د دې شپې د سعادت څخه محروم شو، چې هغه ته پوره شپه یا کم څخه کم د شپې په څه حصه کې هم د بیداریدو او په عبادت خداوندې کې د مشغولیدو توفیق ونه شو. نو هغه د هر سعادت او خیر څخه محروم شو [۵] او یاد ساتئ، چې د شب قدر د سعادت څخه یې نصیبه محروم یږي، ابن ماجه، **طالقات**: ① غُرُوبُ: اُنْیَ کُلِّ مُنْوَیْعٍ مِنَ الْخَيْرِ: یعنی څوک چه دهر خبر نه منع کړې شوې دې هم هغه ددې نه هم محروم کولې شی

تجلیات: قوله: إِنَّ هَذَا الشَّهْرَ قَدْ حَفَرَكُمْ:

د رمضان د میاشتي عظمت: - دا دې چې د رمضان میاشت داسې سخی ده چې تاسو ته راشی او ستاسو خیر غواړی لکه څنگه چې ورپخې راشی او اوبه راوړی د کوهی پشان څوک راغواړی نه لهذا د رمضان میاشت غنیمت او گټورنی اود ورځې روزه ساتئ، او د شپې قیام کړئ، د ایشان شب قدر د اتیاؤ کالو د عبادت څخه بهتر دې لهذا د شب قدر برکتونه حاصل کړئ، په دې شب قدر کښې محنت او کړنې او زیات نه زیات اجر حاصل کړنې، د ایشان د لیلۍ القدر د سعادت څخه هغه کس محرومه کیږي چې په حقیقت کښې بدن نصیبه وی

[۱۹۶۵] ذرمضان د میاشتي برکتونه

هـ- (۹) [۱] وَعَنْ سَلْمَانَ الْفَارِسِيِّ قَالَ: خَطَبَنَا رَسُولُ اللَّهِ -صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ- فِي آخِرِ يَوْمٍ مِنْ شَعْبَانَ فَقَالَ: «يَا أَيُّهَا النَّاسُ، قَدْ أَظْلَكُكُمْ شَهْرٌ عَظِيمٌ» [۲] شَهْرُ مَبَارَكٍ [۳] شَهْرُ فِيهِ لَيْلَةٌ غَيْرُ مَنْ أَلْفِ شَهْرٍ [۴] جَعَلَ اللَّهُ بَيْنَهُمَا فَرِيقَةً [۵] وَبَيْنَ رَأْسِهِ تَطَوُّعًا [۶] مَنْ تَقَرَّبَ فِيهِ بِمُضَلٍّ مِنَ الْخَيْرِ [۷] كَانَ كَمَنْ أَذَى فَرِيقَةً فِيهَا بَرَاءَةٌ [۸] وَمَنْ أَذَى فَرِيقَةً فِيهِ كَانَ كَمَنْ أَذَى سَبْعِينَ فَرِيقَةً فِيهَا بَرَاءَةٌ [۹] وَهُوَ شَهْرُ الصَّوْمِ [۱۰] وَالصَّوْمُ تَوَابُهُ الْجَنَّةُ [۱۱] وَشَهْرُ الْمَوَاسِقِ [۱۲] وَشَهْرُ إِذْ فِيهِ رَزَقَ الْمُؤْمِنُ،

توجه: [۱] سلمان فارسي رضی اللہ عنہ روایت کوي چې رسول الله صلی اللہ علیہ وسلم د شعبان په آخري ورځ زموږ په مخکې، د جمعي یا په طور د تذکیر او نصیحت، خطبه ورکولو سره وفرماییل [۲] چې ای

(۱) أخرجه ابن ماجه في السنن كتاب الصيام/باب ما جاء في فضل شهر رمضان (رقم- ۱۶۴۴)

(۲) أخرجه البيهقي في شعب الايمان (رقم- ۳۶۰۸)

خلقوا با عظمته میاشت ستاسو په سر سایه (سوري) کونکې ده، يعني د رمضان میاشت راتلونکې ده [۴] دا ډیره برکت ناکه او مقدسه میاشت ده [۵] دا هغه میاشت ده چې په دې کې هغه شبه، يعني ليلة القدر، ده چې د زړو میاشتنو څخه بهرته ده [۶] الله تعالی ﷻ د دې میاشتي روژې فرض کړي دي [۷] او د دې په شپو کې قیام د الله عبادت د پاره بيداریدل یې نفل ګرځولي دي [۸] کوم سړي چې دې مبارکه میاشت کې نیکي، يعني د نفل په طريقه اود عمل په ذریعه په بارگاه حق کې د تقرب طلبګار شي [۹] نو هغه د هغه سړي په شان وي کوم چې د رمضان څخه علاوه څه بله میاشت کې فرض ادا کړي وي (يعني د رمضان په میشت کې د نفل اعمالو ثواب د رمضان څخه علاوه په نورو ورځو کې د فرض اعمالو د ثواب برابر وي) [۱۰] او کوم سړي چې په ماه رمضان کې (بدني یا مالي) فرض ادا کړل نو هغه د هغه سړي په شان شو چې هغه د رمضان څخه علاوه په بله میاشت کې اویا فرض ادا کړي وي (يعني په رمضان کې د یو فرض د ادا کولو ثواب په نورو ورځو کې د اویا فرضو د ادا کولو د ثواب سره برابر وي) [۱۱] او د رمضان میاشت د صبر میاشت ده، چې روژه دار د خوزک او څښاک او نورو خواهشاتو څخه منع کوي [۱۲] هغه صبر چې د هغې ثواب جنت دي [۱۳] ماه رمضان د غم خواري میاشت ده (نو په دې میاشت کې د محتاجو او فقیرانو خبر گیری کول پکار دي) [۱۴] او دا هغه میاشت ده چې په دې کې د دولت مند او د مفلس هر قسم مؤمن، ظهري او معنوي، رزق زیاتیري

[۱] مَنْ قَطَرَ فِيهِ صَائِبًا [۲] كَانَ لَهُ مَغْفِرَةٌ لِدُنُوبِهِ [۳] وَعِنَتْ رَقَبَتُهُ مِنَ النَّارِ [۴] وَكَانَ لَهُ مِثْلُ آخِرِهِ مِنْ غَيْرِ أَنْ يَنْتَقِصَ مِنْ آخِرِهِ شَيْءٌ [۵] قُلْنَا: يَا رَسُولَ اللَّهِ لَيْسَ كُلُّنَا نَعْبُدُ مَا نَقْطِرُ بِهِ الصَّائِبَ [۶] فَقَالَ رَسُولُ اللَّهِ -صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ-: "يُعْطَى اللَّهُ هَذَا الثَّوَابَ مَنْ قَطَرَ صَائِبًا [۷] عَلَى مَذَقَةٍ لَبَنٍ، أَوْ عُمُرَةٍ، أَوْ عُرْيَةٍ مِنْ مَاءٍ [۸] وَمَنْ أَشْبَهَ صَائِبًا سَقَاةَ اللَّهِ مِنْ حَوْضِي شَرْبَةٍ لَا يَطْلُمَا حَتَّى يَدْخُلَ الْجَنَّةَ [۹] وَهُوَ شَحْرٌ أَوَّلُهُ رَحْمَةٌ وَأَوْسَطُهُ مَغْفِرَةٌ وَآخِرُهُ عِنَتْ مِنَ النَّارِ [۱۰] وَمَنْ خَفَّفَ عَنْ مَمْلُوكِهِ فِيهِ [۱۱] غَفَرَ اللَّهُ لَهُ، وَأَعْتَقَهُ مِنَ النَّارِ [۱۲]".

قوجه [۱] کوم سړي چې په رمضان کې په یو روژه دار باندې د خپلې حلالي ګټې سره روژه ماته کړي [۲] نود هغه دا عمل به د هغه د گناهونو د بخشش او مغفرت ذریعه وي [۳] او د دوزخ د اور څخه د هغه د حفاظت سبب وي [۴] او هغه ته به دروژه دار د ثواب په شان ثواب حاصلېږي بغیر د دې څخه چې د روژه دار په ثواب کې څه کمې وشي [۵] مونږ عرض وکړو چې یا رسول الله! په مونږ کې ټول خو داسې نه دي چې د روژه دار د افطاري په قدر د انتظام کولو قدرت لري [۶] نسی کریم صلی الله علیه وسلم وفرمایل دا ثواب الله تعالی ﷻ هغه چاته هم ورکوي چې روژه دار باندې افطاري او کړي [۷] په یو ګوټ شیدي (بې) یا یوی کجورې یا د ګوټ اوبو په ذریعه اروژه ماته کړي [۸] او کوم سړي چې روژه دار باندې په مړه نس، خټیه، طعام وخوروي نو الله تعالی ﷻ به هغه زما د حوض (يعني د حوض کوثر)

خُفَّة دَاسِي سِيرَات كَرِي چې د هغې خُفَّة روسته به هيڅ كله ترې نه شي تر دې چې هغه به حَت كې داخل شي ⑤ او ماه رمضان هغه مياشت ده چې د دې مياشتې ابتدايي حصه رحمت دي او په درميانه حصه كې يې بخشش دي، يعنې هغه د مغفرت زمانه ده، او د دې په آخري حصه كې د دوزخ د اور خُفَّة نجات دي، خو دا درې خيزونه د مؤمنانو د پاره مخصوص دي د كافرانو د دې سره هيڅ تعلق نشته، ⑥ او كوم سړي چې په دې مياشت كې د خپل غلام او وينحې بوج سپك كړي ⑦ نو الله تعالى ﷻ به يې وبخښي او د اور خُفَّة به نجات وركړي «بيهيقي»

حَلِّ الْقَفَن: ① أَطْلَعَكُمْ: أَي أَثَرَفَ عَلَيْكُمْ: په تاسو راتلونكې ده، په سر راتلونكې ده، ② تَقَوُّنَا: أَي سَنَةُ مُؤَكَّدَةٍ: د تقووع معنی نفل ده خو دلته ترې تراویح مراد دی او دا سنت مؤكد دی ③ تَقَرَّبَ: نزدیك حاصل كړی ④ بَعْلَةً: په خونی او نيك عمل سره ⑤ التَّوَّاسَةُ: غم خواری، همدردی، ⑥ مَذْلُومٌ: أَي ذَمِيَّةٌ یو گوت، ⑦ عَقَفَ: سپكوالې او كړی

د رڼوي مختصر تعارف: - نوم نى مجوسى مایه وو د اسلام قبلولونه پس نى سلمان كيخودې شو ابو عبدالله نې كنييت دې. نسب نامه نى خه په دې ډول ده. مایه بن لوذخشان بن موزسلان بن بهنودان بن فيروز ابن بهرك. د جاهليت په زمانه كښې په مجوسى مذهب كښې كلك وو. د هغه شمير د اور په هغه عبادت كونوكښې وچه يووخت به نى هم اور نه مړكولو. بيا د عيسانى مذهب طرف ته مائل شو او په دې سلسله كښې ډيرو پادريانو سره پاتې شو. آخرى پادري هغه ته د رسول الله ﷺ د بعثت زيرې وركړو د حضور ﷺ خدمت ته په رسيدوسره مسلمان شو. حضوراكرم ﷺ د هغه حضرت ابودرداء رضی الله عنه سره زړولى قائم كړه. ① د هغه د ټولونه رومېنى غزوه خندق وه دې نه پس بيا په ټولو جنگونو كښې مسلمانانوسره اوگه په اوگه جنگيدلو. ②

حضرت عمر رضی الله عنه هغه د مدائن گورنرهم جوړ كړې وو. د هغوى په ژوند كښې يوڅو صفتونه ډير ښكاره وو په هغې كښې ① زهداوتقوى ② درهبايت نه نفرت ③ سادگى ④ سخاوت ⑤ د صدقاتونه خان سائل وغيره شامل وو؟

وفاته: - د حضرت عثمان رضی الله عنه د خلافت په زمانه كښې وفات شو. د هغوى عمر بعهضو ۲۵ يا ۳۵ كاله خودلې دې.

مړيوت: - د هغه نه د رواياتو شمير ۶۰ ته نيزدې دې. حضرت ابوسعيد الخدرى رضی الله عنه ابن عباس رضی الله عنه اوس بن مالك رضی الله عنه د هغه شاگردان وو. د نورو حالاتو دپاره اوگورنى ① مسند احمد ۴۱/۵-۴۴ ② بخارى ۸۹۸/۲ ③ طبقات ابن سعد ۴۸/۱ ④ اسد القابله ۳۳۰/۲ ⑤ مستدرک حاكم ۵۹۹/۳ ⑥ استيعاب ۵۷۲/۲ ⑦ تهذيب الكمال ۱۴۷ ⑧ صفوة الصلوة وغيره.

تسهيلات: نو، - د دې حديث شرح په د بل حديث په تسهيل كښې ذكر ده.

[۱۹۶۶] په رمضان کښې د قیدیا نو خلاصول

۱۰۱) وَعَنِ ابْنِ عَبَّاسٍ قَالَ: «كَانَ رَسُولُ اللَّهِ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ - إِذَا دَخَلَ شَهْرَ رَمَضَانَ أَطْلَقَ كُلَّ أَسِيرٍ ۖ وَأَعْطَى كُلَّ سَابِلٍ».

ترجمه: ۱) ابن عباس رضی الله عنہ فرمائي ۲) هر کله چې به د رمضان مقدسه مياشت شروع شوه ۳) نو رسول الله ﷺ به هر قيدي خلاصولو ۴) او د هر سائل مراد به يې پوره کولو «بيهيقي حل الفتان»:- ۵) اطلق په معنی د اعتناق سره، يعنی خلاصولو به نې ۶) أسير: أي غنوبي: قيدي

تسهيلات:

قوله: أَطْلَقَ كُلَّ أَسِيرٍ:

د رمضان په وجه د قيدي آزادول ولې؟:- دلته په عام توگه په دماغو کښې دا شک پيدا کيږي چه حضورياک سره به د کافرانو نه علاوه بل څه قيدي نه وو او د کافرانو قيديانو د پاره يوه خان له ضابطه مقررده کوم چه فديده وغيره ده دلته نې د رمضان د وجې نه څنگه قيدي پريخودو؟

جواب:- ملا علی قاري رحمه الله په دې الفاظو سره جواب ورکړې دې "ای من يستحق المحسن لحق الله اوتحق للعبد تخليصه منه" يعنی د قيدي نه مراد هغه خلق هم کيدې شی څوک چه به د حقوق الله د وجې نه قيد کيدل او د قيدي نه هغه خلق هم مراد اخستلې شی څوک چه د حقوق العباد د وجې نه قيد کولې شو. د حقوق العباد د وجې نه چه به کوم خلق قيد کيدل د هغوی د راخلاصولو مطلب دادې چه حضورياک به صاحب حق ته د آزادولو فرما نيل نو" اطلق کل اسير" نه مراد خاص اسير او قيدي دې کوم چه د خلقو د حقوق د وجې نه خلقو سره قيد وو حضورياک سره نه وو

[۱۹۶۷] د رمضان استقبال اواهتمام

۱۰۲) وَعَنِ ابْنِ عُمَرَ أَنَّ النَّبِيَّ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ - قَالَ: «إِنَّ الْجَنَّةَ تَعْرِفُ لِرَمَضَانَ مِنْ رَأْسِ الْحَوْلِ إِلَى حَوْلِ قَابِلٍ ۖ قَالَ: "كَيْذَا كَانَ أَوَّلُ يَوْمٍ مِنْ رَمَضَانَ؟" هَبَّتْ رِيحٌ تَحْتَ الْعَرْشِ مِنْ وَدْقِ الْجَنَّةِ عَلَى الْغُورِ الْعِينِ ۖ فَيَقْلَنَ: يَا رَبِّ اجْعَلْ لَنَا مِنْ عِبَادِكَ أَزْوَاجًا ۖ تَقْرِبُهُمْ أَعِينًا وَتَقْرَأُ عَنْهُمْ بِنَا» ۖ رَوَى الْبَيْهَقِيُّ الْأَحَادِيثَ الثَّلَاثَةَ فِي شُعَبِ الْإِيمَانِ.

ترجمه: ۱) ابن عمر رضی الله عنہ روایت کوي چې رسول الله ﷺ وفرمايل ۲) د رمضان د استقبال د پاره، جنت د کال د شروع څخه د کال تر آخر پورې خپل زيب او زينت کوي ۳) نبي کریم صلی الله عليه وسلم وفرمايل چې کله د رمضان اوله ورځ شي ۴) نو د عرش لاندې د جنت

(۱) اخرجه البيهقي في شعب الايمان (رقم- ۳۶۲۹)

(۲) اخرجه البيهقي في شعب الايمان (رقم- ۳۶۳۳)

دوسو د سو خخه د حور عین په سرو نو هوا چلیبې [۵] بیا حورې وایې چې ای زموږ پروردگړه د خپلو بنده گانو خخه زموږ د پاره خاوندان جوړ کړي [۶] چې د هغوی د صحبت او د هم نشینې سرور او خوشحالی سره زموږ سترگې یخې شی او د هغوی سترگې رموږ په دیدار او وصل سره یخې شی [۷] دا درې روایتونه بیهقي رحمه الله به سبع الزیند کې نقل کړي دي

حل الفات: ① تَعْرِفُ أَيْ تَعْرِفُ بِعَيْنِي بِسِرِّهِ وَغَيْرِهِ سِرَّهُ سَانِسْتَهُ كَوَلِّي شَيْ ② رَأْسُ الْحَوْلِ
ي أَيْ رَأْسُ النَّوْءِ د کال د شروع نه، ③ قَابِلٌ: اَيْ اَيَّةٌ يَعْنِي رَاتِلُو مِکِي کال پورې، ④ هُنْتُ چلیبې، را
توخې ⑤ دَرَقٌ پانېزې، د جنت د وونو، ⑥ الْحَوْرَانِ: حور معنی سپین، او عین غو سترگو والا
یعنی د غو سترگو والا بناسنه حورې، ⑦ تَقَرُّ أَيْ تَقَلَّدُ: یخې شی یعنی خوند او شوق حاصل کړی

تسهيلات:

قوله: إِنَّ الْجَنَّةَ تَعْرِفُ بِرَمَضَانَ مِنْ رَأْسِ الْحَوْلِ:

د کال د شروع په مصداق کښې دوه اقوال:-

① د کال د شروع خخه مراد دمحرمان ابتدائی ورځې دی
② لیکن دا هم بعيد نه دی چې د جنت او رمضان په اعتبار سره د کال د شروع خخه مراد د
شوال ابتدائی ورځې وی حاصل دادې چې رمضان او درمضان برکتونه یعنی کثرت مغفرت
او اوچت درجات وغیره د راتلو په خوشحالی کښې جنت ټول کال خپل ټول سنگار کوی
قوله: يَأْتِي الْجَنَّةَ لَكَ مِنْ عِبَادِكَ:

روژه دار ته د حورو اشتیاق:- ددې نه مراد د الله عز وجل نیک بندگان او فرمانبرداره بندگان دی
کوم چې د رمضان په ورځو کښې روژه ساتی او د شپې د تراویح په مونځ کښې مشغول وی
د رسول کریم ﷺ دا ارشاد مبارک منقول دي چې کوم بنده په رمضان کښې روژې ساتي ده
ته د هرې ورځې په بدله کښې د ملغلرو په څیمې یوه حور عین بی بی ورکولې شی لکه
څنگه چې الله تعالی فرمانبلې دی: حُورٌ مُقَرَّرَاتٌ لِلْإِبْرَارِ، یعنی په څیمو کښې به داسې حورې
وی چې د خپلو خاوندانو دپاره به خاص کړې شوې وی

[۱۹۶۸] درمضان په آخری شپه کښې د روژه دار مغفرت

۴۸- (۱۲) (۱) أَوْ عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ عَنِ النَّبِيِّ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ - أَنَّهُ قَالَ: [۲] «يُعْفَرُ لِأُمَّتِي فِي آخِرِ لَيْلَةٍ فِي رَمَضَانَ» [۳] قِيلَ: يَا رَسُولَ اللَّهِ أَهِيَ لَيْلَةُ الْقَدَرِ؟ [۴] قَالَ: «لَا، وَلَكِنَّ الْعَامِلَ إِثْمًا يُوَفَّى أَجْرَهُ إِذَا قَضَى عَمَلَهُ»." رَوَاهُ أَحْمَدُ.

ترجمه: ابوهریره رضی اللہ عنہ روایت کوي چې رسول الله ﷺ وفرمايل **[۱]** زما د اُمت د روژه دار د رمضان په آخري شپه کې بخشش کيږي **[۲]** عرض وشو چې يا رسول الله ﷺ آيا هغه ليلة القدر ده چې په هغې کې بخشش کيږي؟ **[۳]** نبی کریم صلی الله عليه وسلم وفرمايل نه بلکه کار کونکي چې کله خپل کار وکړي نو هغه ته هغه وخت د هغه پوره مزدوري ورکول کيږي، احمد

حل الفان: ① الغافل. کار کونکي. ② يؤتى: أي تعطى وأيضاً: یعنی پوره پوره ورته ورکولې شي
تسهيلات:

قوله: يُغْفَرُ لَهُ فِيهِ فِي آخِرِ لَيْلَةٍ فِي رَمَضَانَ:
د مذکوره الفاظو لامل:--

د روایت الفاظ «بغفرلامنه»، د حضرت رسول کریم ﷺ ارشادونه دي بلکه دا د حضرت ابوهریره رضی اللہ عنہ خپل الفاظ دي او ددې په ذریعه هغوی د حضور سرور کائنات ﷺ د الفاظو مفهوم ادا کړي دي او بعینه یې د حضرت رسول کریم ﷺ الفاظ نقل نه کړل چې هغه دا دي «بغفرلامن»

قوله: لَا، وَلَكِنَّ الْغَامِلَ إِذَا يَوْفَى أَجْرُهُ إِذَا قَضَى عَمَلُهُ
د نبی علیه السلام د جواب مطلب:--

د نبی کریم ﷺ د جواب مطلب دا دی چې د مغفرت دا سعادت دلیله القدر په وجه نه ورکړي کيږي بلکه ددې عظیمې فریضې د تکمیل په وجه ملاوړيږي د کومې د ادا کولو حکم چې الله ﷻ بندگانو ته ورکړي دي او هغه روژه ساتل دي

[۱] بَابُ رُؤْيَةِ الْهَيْلَالِ

د سپوږمۍ کتلو مسائل

خلاصۃ الباب :-

فیه ثلاث عشرة حديثاً مشتملة على خمس مسائل:

① اعتبار رؤية الهلال في الصوم والإفطار لرؤية الهلال: ۱، ۲، ۱۳.

② عدد أيام الشهر: ۱، ۳، ۴.

③ حكم تقديم رمضان بالصوم: ۵، ۶، ۸، ۹.

④ إحصاء شعبان: ۷، ۱۲.

⑤ كفاية شهادة الواحد لثبوت رمضان: ۱۰، ۱۱.

د عباداتو مدار په قمری میاشتو، نه په شمسی: - قال الله تعالى (يَسْتَأْذِنُكَ عَنِ الْآيَةِ قُلْ هِيَ مَوَاقِيتُ لِلنَّاسِ وَالْحَاجَّةِ) (سورة بقره الايه ۱۸۹)

زمونږ اسلامي شريعت د سپوږمۍ د ثبوت دپاره اود میاشتې د شروع کیدو مدار د سپوږمۍ په لیدو باندې کړې دې یانې د دیرش ورځو په پوره کیدو باندې کیځودې دي که چېرې په ۲۹ تاریخ باندې سپوږمۍ اولیدلې شوه نو وړاندې ورځ به د اسلامي میاشتې روميې ورځ شمیرلې شي او که په ۲۹ باندې سپوږمۍ ښکاره نه شوه نو دیرش ورځې پوره کیدو باندې به راتلونکې میاشت شروع کیږي

د میاشتې شروع په لیدو، نه په حساب: - د اسلامي میاشتې د شروع کیدو مدار د سپوږمۍ په افق باندې په موجود کیدو باندې نه دي بلکه د هغې په لیدو باندې مدار دي لهذا که آسمان صفاوي او سپوږمۍ په یو صورت هم په نظر نه راځي نو په افق باندې د سپوږمۍ پیدا کیدو او موجود کیدو نه باوجود وړاندینې اسلامي میاشت نه شروع کیږي هم دغه فرق دي په اهل شرع علماء اود اهل نجوم ماهرینو په مینځ کښې چه علماء د سپوږمۍ په لیدو باندې د میاشتې مدار ایږدي خوا اهل نجوم په افق باندې راپیدا کیدو باندې مدار ایږدي هغوی د سپوږمۍ کتلونه وړاندې حکم لگوي چه صباد میاشتې روميې ورځ ده مسلمانان د شريعت د حکم پابند دي د اهل نجوم قیاسونو تخیالاتو او تجرباتو پابند نه دي.

د میاشتې د ثبوت دپاره قرائت: - په اسلامي شريعت کښې د سپوږمۍ د ثبوت دپاره یوڅو شرطونه دي

① "الشهادة على الشهادة": یعنی چه یو سړی د قاضي په عدالت کښې د سپوږمۍ کتلو گواهي ورکړه بل یو سړی واړیده لاړو په بل یو ځای کښې په دې گواهي باندې

گواهی ورکره نو په دې سره به د سپوږمۍ ثبوت کیږي

- ① "الشهادة على رؤية الهلال" :- یعنی د کتونکي په گواهي سره به د سپوږمۍ ثبوت وي
- ② "استفاضة الخبر" :- یعنی چه په مختلف اطرافو کښې دا خبر مشهور کيدوسره خورشى چه مېشت اوليدلې شوه په دې سره هم د مياشتې ثبوت کیږي بهر حال د انمه احناف په کتاوونو کښې ليکلي دي که چرې آسمان صفانه وي نو د يو عادل سړي گواهي د مياشتې د کتلو د پاره کافي ده خو که چرې آسمان صفاوى نوبيا به د يو عادل گواهي معتبر نه وي بلکه د گټرو خلقو يعنى ښه لونی جماعت په گواهي سره به د مياشتې ثبوت کیږي
- ③ "الشهادة على القضاء" :- يعنى په محکمه عدالت کښې قاضى د مياشتې د ليدو د ثبوت فيصله واوړوله د دې عدالت نه يوسړې لاړو بل ځانې کښې گواهي ورکره په دې سره به هم د سپوږمۍ ثبوت کیږي

د اختر د ثبوت د پاره شرائط :- دا خود رمضان د روژو د پاره د گواهي مسئله ده د اختر د پاره څه حکم دي؟ نو د دې پاره کښې احناف فرماني که آسمان صفاوى نويو د ير لونی جماعت گواهي به پکار وړي خو که په آسمان باندې گردو غبار وي نو د دوو کسانو د گواهي ضرورت به وي در مختار وغيره کښې ليکلي دي که چرې يوسړې په اوچت مقام باندې اوسيدې د ښار نه بهر وي پخپله عادل وي او هغه راشي د رمضان د مياشتې د ليدو گواهي ورکړي نوسره د دې که آسمان صفاوى نو د هغه گواهي به قبولې شي او د مياشتې ثبوت به اوشى د امام طحاوى رحمته الله عليه خيال هم دې طرف ته دي چه په دې باندې فتوى ورکول د ير بهتر دي په عام تار او خط وغيره سره د سپوږمۍ ثبوت نه شى کيدې دغه شان د ريډيو په خبر سره هم د مياشتې ثبوت نه شى کيدې او که د قاضى خط قاضى له راشي يا په ريډيو باندې د رؤيت هلال کميټې چيتر مين پخپله په خپل آواز کښې اعلان او کړى نو د دې اعتبار به کیږي

الفصل الأول

[۱۹۶۹] د رمضان او شوال د ثبوت معيار

۱۹۶۹- (۱) (۱) عَنْ أَبِي عُمَرَ قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ - [۲]: «لَا تَصُومُوا حَتَّى تَرَوْا الْهَلَالَ [۳] وَلَا تَقْطُرُوا حَتَّى تَرَوْهُ» [۴] فَإِنْ غَمَّ عَلَيْكُمْ فَأَقْبِرُوا لَهُ [۵] وَفِي رِوَايَةٍ قَالَ: «الشَّهْرُ ثَمَنٌ وَعِشْرُونَ لَيْلَةً» [۶] فَلَا تَصُومُوا حَتَّى تَرَوْهُ [۷] فَإِنْ غَمَّ عَلَيْكُمْ فَأَقْبِلُوا الْيَدَ ثَلَاثِينَ [۸]. مُتَّفَقٌ عَلَيْهِ.

(۱) اخرجه البخاري كتاب الصوم: باب قول النبي صلى الله عليه وسلم [ص: ۲۷]. «إذا رأيتم الهلال فصوموا. وإذا رأيتموه فأفطروا» (رقم: ۱۹۰۶). وورداد في السنن كتاب الصوم: باب الشهر يكون ثماناً وعشرين (رقم: ۲۳۲۰). والترمذي كتاب الصوم عن رسول الله صلى الله عليه وسلم باب ما جاء لا تقصروا الشهر بصوم (رقم: ۶۸۴) والنسائي كتاب الجنائز باب ذكر الاختلاف على الزمري في هذا الحديث (رقم: ۲۱۲۱) وابن ماجه كتاب الصيام باب ما جاء في صوموا لرؤيته وأفطروا لرؤيته (رقم: ۱۶۵۸) ومالك في الوسطا كتاب الصيام باب ما جاء في رؤية الهلال للصوم والقطر في رمضان (رقم: ۱).

ترجمہ: اس عمر میں روایت کوي چې رسول الله ﷺ وفرمايل [۲] د شعبان په ديرشم تاريخ د رمضان په نيت سره، روژه مه نيسي تردې چې مياشت وويني [۳] د غسي روژه تر هغه وخته پورې مه ختموي ترڅو پورې چې د اختر، مياشت او نه ويني [۴] نو اېه ديرشمه شپه يعنې يو کم ديرشم تاريخ که اگر د غبار او وريخ وغيره يا څه څه بل سبب مياشت په نظر راشي نو د هغې اندازه کوي يعنې هغه مياشت د ديرش ورځو وگڼي [۵] د يو روايت الفاظ دا دي چې نبي کریم صلی الله عليه وسلم وفرمايل مياشت کله د يو کم ديرشو شپو هم وي [۶] په دې وجه څو پورې چې مياشت ونه ويني د رمضان په نيت، روژه مه نيسي [۷] او که په يو کم ديرشم تاريخ وريخ او غبار وغيره وي، او مياشت په نظر رانه شي نو ديرش ورځې پوره کړي يعنې د ديرشو ورځو مياشت وگڼي بخاري مسلم

حل المسائل: ① دويمې شپې سپوږمۍ ته هلال وائي ② غَمَزُ أَي غُظِي يَعْنِي دَغِيم او نوريځود وچي نه تاسو نه مياشت پته شي ③ قَاتِلُوا: که چرې مياشت ښکاره نه شي نو تاسو د رمضان ديرش ورځې پوره کړي

تفهيمات قوله: لَا تَصُومُوا:

يوه قاعده: - يعنې ترکومي پورې چه مياشت ښکاره نه شي تاسو په شعبان کښې روژه ساتل مه شروع کوني او ترکومي پورې چه مياشت ښکاره نه شي تاسو د اختر دپاره روژه مه ماتوي ستاسو روژه ساتل يا افطار کول د مياشتې په ليدو باندې موقوف دی

قوله: قَاتِلُوا: ملاعلی قاری رحمه الله فرماني په دې صيغه کښې په دال باندې پېښ دې په دې باندې کسره ونيل غلط دی بهر حال اسلامي مياشت کله ۲۹ او کله د ۳۰ راځي نواصل مدار خو په مياشت باندې دې که چرې مياشت ښکاره نه شي نو تاسو د رمضان ديرش ورځې پوره کړي

۱۹۷۰ - د شعبان ديرش ورځې پوره کول

۸۰- (۲۱۱) عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ - [۱] "صُومُوا لِرُتْبَتِهِمْ وَأَقْبِرُوا لِرُتْبَتِهِمْ فَإِنَّ غَمَزَ عَلَيْهِمْ فَأَقْبِلُوا عِدَّةَ شَعْبَانَ لِلْأَيِّينَ" مُتَّفَقٌ عَلَيْهِ.

ترجمہ: ابوهريره روايت کوي چې رسول الله ﷺ وفرمايل [۲] د مياشتې د ليدو څخه روسته روژه نيسي [۳] او د مياشتې په ليدو سره روژه ماتوي يعنې اختر کوي [۴] نو په يو کم ديرشم تاريخ، که وريخ وغيره وي، او ليدل د مياشتې ثابت نشي، نو د شعبان مياشت د ديرشو ورځو وگرځوي دغه شان د رمضان دمياشتې هم اعتبار وکړي بخاري مسلم

۱) اخرج البخاري كتاب الصوم باب قول النبي صلى الله عليه وسلم [ص: ۲۷] «إذا رأيتم الهلال فصوموا، وإذا رأيتموه فأفطروا» (رقم: ۱۹۰۹) والنسائي كتاب الجنائز باب ذكر الاختلاف على عبدة الله بن عمر في هذا الحديث (رقم: ۲۱۷۴) واحد في المسند ۴۲/۵

تسهيلات:

قوله: صَوْمُوا يَوْمَئِذِهِ:

په رُزِيَةِ كُنْبي ه لام نوحيت: - صَوْمُوا يَوْمَئِذِهِ لام د تعليل دپاره دې اى لأجل رُقِيَةِ الْهَلَالِ د مياشتې په ليدلو روزه كړنې او روزه پرېږدنې امام طيبي رحمته الله عليه فرماني لام د توقيت دپاره دې نغوله تعالى: أَقِمِ الصَّلَاةَ لِذُلُكُمُ النَّفْسِ اى وقت دلو كېدا،

[۱۹۷۱] د سپوږمېلې پاره كُنْبي د نجوميا نو د قول عدم اعتبار

هـ (۳۱) [وَعَنِ ابْنِ عُمَرَ قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ - : «إِنَّا أُمَّةٌ أَمِينَةٌ لَا نَكْتَبُ وَلَا نَحْسِبُ» الشَّهْرُ هَكَذَا وَهَكَذَا وَهَكَذَا» [۳] وَعَقْدَ الْإِنْفَامِ فِي الثَّالِثَةِ، [۴] ثُمَّ قَالَ: الشَّهْرُ هَكَذَا وَهَكَذَا وَهَكَذَا يَحْسِبُ ثَمَامَ الثَّلَاثِينَ [۵] يَعْنِي مَرَّةً تِسْعًا وَعِشْرِينَ وَمَرَّةً ثَلَاثِينَ. مُتَّفَقٌ عَلَيْهِ.]

قوجه: ابن عمر رضي الله عنه روايت كوي چې رسول الله صلى الله عليه وسلم وفرمايل ۲ مونږ اهل عرب، امې قوم يو چې حساب كتاب نه پيژنو ۳ مياشت د دومره او دومره ورځو وي ۴ اللفظ د دومره درې ځله ويلو سره نبي كريم صلى الله عليه وسلم اد دواړو لاسونو گوتي دوه ځله بنښي كړي او ب يې خلاصې كړي او ۵ په دريم ځل يې اد لاسونو د گوتو بندولو سره بيا يې نهه ۹ گوتي خو خلاصې كړي او ا غټه گوته يې بنده وساتله اچه د هغې مطلب دا وو چې كله خو په مياشت كې يوكم ديرش ورځې وي يعنې د يوكم ديرشو مياشت وي ۵ او بيا يې وفرمايل چې دومره او دومره او دومره او دا ځل نبي كريم صلى الله عليه وسلم د ديرشو عدد بنودلو د پاره د مخكې په شان په دريم ځل كې غټه گوته بند نه كړله، يعنې پوره د ديرشو ورځو وي ۶ د نبي كريم صلى الله عليه وسلم مطلب دا وو چې كله خو مياشت د ۹ ورځو وي او كله د ۳۰ ورځو وي «بخاري مسلم»

حل القائل: - ① اِنَّهُ: انځور. ② لَا نَكْتُبُ: ليكل نه شو كولې. ③ لَا نَحْسِبُ: حساب نه شو كولې. ④ عَقْدَ بنده نې وساتله. ⑤ الْإِنْفَامَ: مټه گوته، غټه گوته

تسهيلات:

قوله: إِنَّا أُمَّةٌ أَمِينَةٌ:

امت ته د امي نسبت كولو كُنْبي، دې اوال: -

① اول قول دادې چه امية د عرب امت طرف ته نسبت دې "اي نحن امة العرب" يعنې مونږ عرب قوم يو ځكه چه د عربو خلقو ليكل لوستل نه پيژندل

(۱) اخرج به البخاري كتاب الصوم / باب قول النبي صلى الله عليه وسلم: «لا نكتب ولا نحسب» (رقم: ۱۹۱۳) واهوداد كتاب الصوم - باب الشهر يكون تسعاً وعشرين (رقم: ۲۳۱۹) والانساني كتاب الجنائز / باب ذكر الاختلاف على بعضي من أبي كثير في خبر أبي سلمة فيه (رقم: ۲۶۱۰) واحد في السند ۱۲۲/۲

- ① دانست دَامَ القراء طرف ته دي چه دمکي نوم دي "اي نحن امة مکه" په اهل مکه کښي هم دخط او کتابت رواج نه وو
- ② دانست "امر" طرف ته دي يعنی مونږ ليکل لوستل نه پيژنو څنگه چه دموږ نه پيدا شوی هم هغه شان يو ؟

اشکال او هغې جواب :- په دي حديث کښي چه "لَانْکُتِبَ وَلَا نَحْصَبُ" راغلي دي دا د اکثر عربو په اعتبار سره دي گڼي په هغوی کښي به حساب دان او کاتبان وو مگر لږ شان **قوله: الشَّهْرُ هَكَذَا:**

ه نبي کریم ﷺ د شلوي مطلب :- حضور پاک د دواړو لاسونو په لسو گوتو سره د مياشتې ورځي شميرلې دي مگر په اول ځل د شمير کولو د پاره کومه په گوتو سره اشاره او کره دهغي په آخره کښي د غټې گوتي د شمير نه د بهر کولو د پاره تلی سره يوځاني کره په کوم سره چه نې اشاره او کره چه کله مياشت ناقص کيدو سره ۲۹ ورځو وی علامه ابن عبدالبر رحمته الله فرماني چه تسلسل سره څلورو مياشتونه زياتي د يو کم دير شو نه شی راتلې صرف څلور مياشتې راتلې شی

بهر حال نبي کریم بيا په لسو گوتو سره دوباره شمير شروع کړو او دي ځل حضور پاک غټه گوته کولو اوساتله په کوم سره چه اشاره اوشوه چه کله مياشت د دير شو ورځو وی د حديث په آخره کښي د دي اجمال تفصيل راوی بيان کړي دي چه کله مياشت د ۲۹ وی او کله د ۳۰ وو

په ابن سريج د قول ته ديد :- ملا علی قاري رحمته الله په اهل نجوم باندې سخت رد کولو سره ليکی ابن سريج ليکلی دی چه حديث کښي کوم د "فأقصدوا" حکم دي دي نه مراد اهل نجوم دی لهذا کوم خلق چه علم نجوم باندې پوهيږي هغوی دي هم په هغې سره حساب او کړی او کوم خلق چه علم نجوم باندې نه پوهيږي هغوی دي "فأكملوا" باندې عمل او کړی يعنی ديرش ورځي دي پوره کړی ملا علی قاري رحمته الله فرماني "وهومردود" دا قول مردود دي

ته ديد دلائل :- ① ځکه چه "ان امة مکه" صريح حديث دي کوم چه حکم ورکوی چه په مياشت باندې د پوهيدلو د پاره د اهل نجوم د دي ژور حساب کتاب ضرورت نشته دي

② دامت په دي باندې اجماع ده چه د سپوږمۍ باره کښي د نجوميانو د قول هيڅ اعتبار نشته دي سره ددي چه ټول نجوميان په دي باندې متفق شی چه داسې مياشت ليدلې شی

③ د قرآن عظيم اعلان دي (فَمَنْ شَهِدَ مِنْكُمُ الشَّهْرَ فَلْيَصُمْهُ) [بقرة الاية ۱۸۵] په دي کښي د مياشتې ذکر دي د نجوميانو د حساب نه (لکه مياشت د سپوږمۍ د وجې نه حاضرېږي د نجوميانو په حساب کتاب سره نه)

⑤ اود حضور ياك واضح حديث دي «صوم الزلزلة والطور والربيع» اودا هم واضح حديث دي «صوم امرزوة» به دي احاد بشوكني دسپور مني كتلوسره دمياشتي شروع او آخره مربوط كړي شوي ده د يونجومي په قول سره نه، (مرقاۃ ج ۲ ص ۴۲۲)

ه ملا علی قاری والي - ملا علی قاری رحمته الله فرماني چه بلکه زه خودا وایم که یونجومي د میاشتي د کتلونه مخکې د سپوږمۍ په پیدا کیدو باندې زور ورکړو نو هغه به گناهگاري اودا روزه به د رمضا په روزه کښې نه شمیرلې کیږي که چرې نجومي د خپل باطل حساب کتاب په بنیاد باندې د وړونکي اختر فیصله کولوسره روزه کولای کړه نو دې سره به هغه فاسق شی اود روزه کفار به وی (یعنی دوه میاشتي روزه به ساتي، او که چرې نجومي د خپل حساب په بنیاد باندې د روزه افطار ته فرض واجب ونیلوسره کولای کړه نو کافره شی ملا علی قاری رحمته الله یو خصوصیات پس نور لیکي چه حضور ياك په دیرزیات اهتمام سره د لاسونو په اشاره سره دا مسئله داسې بیان کړه چه د نجومیانو د حساب کتاب طرف ته رجوع کول باطل شی

ه نجومیانو غلط استدلال :- باقی نجومیان خلق کوم د «وَالْجُمُعَةُ هُمْ يَهْتَدُونَ» نه استدلال کوي هغه غلط دي ځکه چه دا آیت د قبلي رخ معلومولو او د سفر د رخ معلومولو دپاره دي د نجومیانو د حساب کتاب دپاره نه دي

[۱۹۲۲] د رمضان او ذوالحجې د میاشتي نه کمیدل

هـ (۱۳۱) [۱۳۱] وَعَنْ أَبِي بَكْرَةَ قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ - [۱۳۲] «شُمْرُ عِيْدٍ لَا يَنْقُصَانِ رَمَضَانَ وَذُو الْحِجَّةِ» مُتَّفَقٌ عَلَيْهِ.

ترجمه: [۱۳۱] ابی بکره رضی الله عنه روایت کوي چې رسول الله صلی الله علیه و سلم فرمایيل [۱۳۲] د اختر دواړه میاشتي ناقص نه وي [۱۳۲] یعنی رمضان او ذی الحجّه (بخاري مسلم)

تسهيلات

قوله: شُمْرُ عِيْدٍ

ه وطن میاشت ته ه اختر میاشت ونیلو چه - یعنی د اختر دوه میاشتي، د رمضان میاشت سره ددې چه د اختر به ده لیکن چونکه ددې په ختمیدو باندې وړوکی اختر راځي ددې دپاره د قرب د وجې نه دي نه د اختر میاشت اوونیلې شوه هسې هم د اختر میاشت د رمضان په آخری ورځ کښې پیدا کیږي اود ماښام نه پس ښکاره کیږي ددې وجې نه هم رمضان ته د اختر میاشت ونیلې شی

(۱) أخرجه البخاري كتاب الصوم باب شهر ايد لا ينقصان (رقم ۱۹۱۲) وابوداود في السنن كتاب الايمان والذوق له باب من نذر بدمه (رقم ۳۳۲۳) والترمذي كتاب الصوم عن رسول الله صلى الله عليه وسلم له باب ما جاء شهر ايد لا ينقصان (رقم ۶۹۲) وابن ماجة كتاب الصوم له باب ما جاء في شهر ايد (رقم ۱۶۵۹) واحمد في المسند ۳۸/۵

قوله: لَا يَتَقَدَّمُ

ہم نقصان پہ مفہوم کنہی، فری اقوال:- یعنی ذی رمضان او ذوالحجہ دود میاشتی کلہ ناقص کیہی نہ بلکہ ہمیشہ د پورہ دیرشو ورخو وی د دی جعلی مفہوم او مطلب کنہی د علف، کرام دیر اقوال دی

- ① امام احمد بن حنبل رحمہ اللہ فرمائی چہ دواہ میاشتی یو کال کنہی دنہ ناقص کیہی نہ کہ چہ یو ناقص دہ یعنی ذی ۲۹ ورخو دہ نودویمہ بہ کامل وی یعنی دیرشو ورخو بہ وی
- ② اسحاق بن راہویہ رحمہ اللہ فرمائی چہ دی نقصان نہ حسی نقصان مراد نہ دی بلکہ معنوی نقصان مراد دی کوم چہ ثواب دی مطلب دا چہ دا دواہ میاشتی د ثواب پہ اعتبار سرہ د دیرشو نہ کلہ نہ کمیہی سرہ د دی چہ کہ بہ ظاہری توگہ د یو کم دیرشو ورخو شی لیکن ثواب بہ ہمہ د دیرشو ورخو پورہ پورہ ملاویہی دا توجیہ د بولو نہ واضح دہ
- ③ دا ضبطہ د ہمیشہ دبارہ نہ دہ فرمائیلی شوہی بلکہ د حضور پاک پہ ژوند کنہی خوخل ہمہ دا دود میاشتی راغلی وی نیوپورہ وی پہ دی کنہی یوہ ناقص نہ وہ
- [۱۹۷۲] دیوم الشک د روژ حکم

س- ۱- [۵۱] وَعَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ - [۱] "لَا يَتَقَدَّمَنَّ أَحَدُكُمْ مَعْنَى يَوْمٍ يَوْمًا أَوْ يَوْمَيْنِ [۲] إِلَّا أَنْ يَكُونَ رَجُلٌ كَانَ يَصُومُ يَوْمًا [۳] فَلْيَصُمْ ذَلِكَ الْيَوْمَ" "مُتَّفَقٌ عَلَيْهِ."

توجہ:- ابو ہریرہ رضی اللہ عنہ روایت کوی چہ رسول اللہ صلی اللہ علیہ وسلم فرمایا [۱] پہ تاسو کی دی ہیکو د رمضان خخہ یوہ ورخ یا دودہ ورخی مخکی روژہ نہ نیسی [۲] البتہ کوم سہی چہ د روژ نیولو عادی وی [۳] ہفہ بہ دغہ ورخ روژہ نیولی شی (بخاری مسلم)

ط الفان:- ① لَا يَتَقَدَّمَنَّ: مخکنہی والی دہ نہ کوی

تفہیمات: قوله: لَا يَتَقَدَّمَنَّ

د یقندمن مفہوم:- یعنی ذی رمضان د راتلونہ مخکنہی د شعبان پہ آخرہ کنہی یوہ ورخ یا دودہ ورخی یا زیاتی ورخی روژہ مہ ساتنی اوچہ کوم سہی د اول نہ ہرہ میاشت آخرہ کنہی د روژ ساتلو عادت وی یا د زیارت جمعی یا پیر وغیرہ روژو عادت وی ہفہ نی ساتلی شی

د معالفت وجوہات:- ① د دی ممانعت وجہ دادہ چہ اہل کتاب سرہ مشابہت رائہ شی خکہ چہ اہل کتاب فرض روژو سرہ نفل روژہ گدی و دی کولوسرہ ساتی

(۱) امرجہ البخاری کتاب الصوم / باب لا یقدم رمضان بصوم یوم ولا یومین (رقم ۱۹۱۴) و ابو داود فی السنن کتاب الأہمال والنذور / باب من نذر فی الجاہلیۃ ثم أدرك الإسلام (رقم ۳۲۲۵) والترمذی کتاب الصوم عن رسول اللہ صلی اللہ علیہ وسلم / باب ما جاء لا تقدموا الشهر بصوم (رقم ۶۸۵) والنسائی کتاب الجنائز / باب ذکر الاختلاف علی منصور فی حدیث رمی فیہ (رقم ۲۱۳۰) وابن ماجہ کتاب الصیام / باب ما جاء فی النہی أن یقدم رمضان بصوم، إلا من صام صومًا فرغفہ (رقم ۱۶۵۰)

⑦ دې سره په سرې سست شی او د رمضان د روژو د پاره د کومې چستنی ضرورت وی هغه به پاتې نه شی

⑧ علامه مظهر رحمته الله علیه فرماني د رمضان نه مخکېني او د شعبان په آخره کښې داسې روژه ساتل مکروه دی علماؤ ونيلی دي چه د کراهت نه مکروه تنزيهي مراد دی

د عادي روژه د اړه پاره عدم ممانعت :- مولانا اسحاق رحمته الله علیه فرماني چه دلته د کومې روژې نه ممانعت راغلي دي دا د يوم الشک روژه نه ده بلکه د شعبان د آخري ورځو روژې دی او چه کوم سرې په دې ورځو کښې د روژې ساتلو عادي وی د هغه د پاره ساتلو کښې هيڅ حرج نشته حضور پک پخپله د شعبان روژې ساتلی دی چرته چه ممانعت دې هغه د هغه خلکو د پاره دي چه ضعیف وی او د روژې ساتلو سره کمزوري کيږي د کوم په وجه چه په رمضان کښې خلل واقع کيږي شی بهر حال دا نهی ارشادي ده د شفقت په توگه حضور پک منع فرمانيلی

الفصل الثاني

[۱۹۷۴] د شعبان په آخري نیمه میاشت کښې د روژې نیولو ممانعت

ص ۹۰ - [۲۱] عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ - : «إِذَا انْتَصَفَ شَعْبَانُ فَلَا تَصُومُوا» - رواه أبو داود والترمذي وابن ماجه والدارمي.

ترجمه: [۲۱] ابو هريره رضي الله عنه راوي دي چې رسول الله ﷺ وفرمايل [۲۱] هرکله چې د شعبان نیمه میاشت تيره شي نو روژې مه نیسي. «ابوداؤد، ترمذي، ابن ماجه، دارمي،

حل الفتا: - ① انتصف: أي إذا مضى النصف الأول: یعنی کله چه نیمه میاشت تيره شي

تسهيلات:

قوله: إِذَا انْتَصَفَ شَعْبَانُ فَلَا تَصُومُوا

په احاديثو کښې تعارض :- په دې مذکوره حديث پاک کښې نصف شعبان نه پس د روژې نیولو ممانعت راغلي دي حالانکه وړاندې د حضرت ام سلمه رضی الله عنها روايت راروان دي په هغې کښې دی، مَا زَأَيْتُ النَّبِيَّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَآلِهِ وَسَلَّمَ يَصُومُ فَمَنْ مَنَعَ؟ إِلَّا شَعْبَانَ وَفَقَصَاتٍ. حضور نبی کریم ﷺ به په شعبان او رمضان کښې متواتر روژې نیولې نو په دواړو احاديثو کښې عارض دي؟

مطلوبې جوابونه :- ① د ابو هريره رضي الله عنه حديث مبارک کښې فلاتصوموا احکم په وجه ددې څخه

(۱) اهرجه ابوداؤد فی السنن کتاب الطلاق / باب فی السلوکین یعتقان ممّا حل تخیر امراته؟ (رقم - ۲۲۳۷) و الترمذي کتاب الصوم من رسول الله صلى الله عليه وسلم / باب ما جاء فی کراهية الصوم فی النصف الباقي من شعبان لعل رمضان (رقم - ۲۳۸)

معلوم میری چې دا د آخر الامور نه دي او نهی تنزیهی دي
 ① د ابوهریره رضی الله عنه حدیث مبارک کښې د نهی حکم د امت دپاره د شفقت دي چې د رمضان
 د روژو دپاره قوت حاصل کړی او نهی ه ته به په روژو نیولو باندې کمزورتیا نه راتله
 [۱۹۷۵] د رمضان دپاره د شعبان د میاشتې کتلو اهتمام

مه- (۴) [۴] وَعَنْهُ قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ - : «أَخْصُوا هِلَالَ شَعْبَانَ لِرَمَضَانَ»
 رَوَاهُ التِّرْمِذِيُّ.

ترجمه: ④ ابوهریره رضی الله عنه روایت کوي چې رسول الله صلی الله علیه وسلم وفرمایيل ⑤ چې د رمضان د پاره د
 شعبان میاشت شمیرئ (ترمذي)،

طالقات: ① أَخْصُوا: اُنْزِلُوا: یعنی شمار کوی، اصل کښې دا د خصا نه دي، وړو کانیو، گیتکو
 ته وائی. چونکه عربو به شمیرل په گیتکو کول نو ځکه د شمیرلو په معنی کښې استعمال شوې دي
 نهیلات: قوله: أَخْصُوا هِلَالَ شَعْبَانَ لِرَمَضَانَ:

د میاشتې د لیدو د اهتمام عمومیت: په دي حدیث کښې امت ته واضح تعلیم ورکړې شوې
 دي چې په مسلمانانو باندې لږم دي چه هغوی دي د خپل شعائر اسلام او اسلامی احکامو
 د پابندنی اهتمام او کړی په احکام دي عمل او کړی او د احکام دپاره چه کوم اسباب او
 ذرائع دي هغه دي اولتړی چنانچه د رمضان دپاره ضروری دي چه د شعبان د ورځو شمیر
 به محفوظ کړي چه د رمضان په شروع کولو کښې څه خلل رانه شی معلومه شوه میاشت
 کتل چه څنگه د حکومت ذمه واری ده د عامو مسلمانانو هم ذمه واری ده چه هغوی دي
 ددي په کتلو کښې دلچسپی واخلي

[۱۹۷۶] د شعبان ټوله میاشت روژه نیول

مه- (۸) [۸] وَعَنْ أُمِّ سَلَمَةَ قَالَتْ: «مَا رَأَيْتُ رَسُولَ اللَّهِ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ - يَصُومُ شَهْرَيْنِ
 مُتَابَعَيْنِ إِلَّا شَعْبَانَ وَرَمَضَانَ». رَوَاهُ أَبُو دَاوُدَ وَالتِّرْمِذِيُّ وَالنَّسَائِيُّ وَأَبْنُ مَاجَةَ.

ترجمه: ① د مزمونانو مور بي بي أم سلمه رضی الله عنها فرمایي ② چې ما نهی کریم صلی الله علیه وسلم دوه میاشتې
 متواتر په روژو نیولو باندې نه دي لیدلي ③ غیر د شعبان او رمضان نه، ابو داؤد، ترمذي،
 نسائي، ابن ماجه،
 طالقات: ① مُتَابَعَيْنِ: پرله پسې

(۱) أخرجه الترمذي في السنن كتاب الصوم عن رسول الله صلى الله عليه وسلم / باب ما جاء في إحصاء هلال شعبان
 لرمضان (رقم- ۶۸۷)
 (۲) أخرجه ابوداود في السنن كتاب الصوم باب فيمن يهل شعبان برمضان (رقم- ۲۳۳۶) والترمذي كتاب الصوم عن
 رسول الله صلى الله عليه وسلم / باب ما جاء في وصال شعبان برمضان (رقم- ۷۳۶) والنسائي كتاب الصوم / باب ذكر
 حديث أبي سلمة في ذلك (رقم- ۲۱۷۵) وابن ماجه كتاب الصيام / باب ما جاء في وصال شعبان برمضان (رقم- ۱۶۹۸)

تصحیلات

قوله: إِلَّا شَعْبَانَ:

د حدیث په مینځ کښې تعارض: - د دې حدیث په ظاهره د ابوهریره رضی الله عنه د سابقه حدیث نمبر ۹۹ سره تعارض دې بل باب الصیام التطوع کښې د حضرت عائشه رضی الله عنها حدیث دې سره هم تعارض دې د دې تعارض یوڅو وجوهات دی؟

د تعارض جوابونه: - ① د حضرت ام سلمه رضی الله عنها د روایت بعضې طرق کښې اکثر د شعبان لفظ راغلي دي او اکثر د شعبان د روایت نه د حضرت عائشه رضی الله عنها د روایت تعارض نه دې ځکه چې حضرت عائشه رضی الله عنها دکامل شعبان د روژو نفی کوی دغه شان د ابوهریره رضی الله عنه د روایت تعارض ختمیږی

② ممکن دی چې د ابوهریره رضی الله عنه قولی حدیث د ام سلمه رضی الله عنها د دې فعلی حدیث د پاره ناسخ وی د ادې چې حضور پاک په توگه د شفقت امت د شعبان د روژو نه منع کړې دې اوبخپله نې د قوت او طاقت د وجې نه ساتلی دی

③ حضرت ام سلمه رضی الله عنها د خپل علم مطابق په خپل نمبر کښې د حضور پاک عمل او کتلو او حضرت عائشه رضی الله عنها په خپل نمبر کښې د حضور پاک عمل بیان کړې دي.

[۱۹۷۷] د یوم الشک د روژې نیولو معانت

ع- (۱) (۱) لَوْ عَنْ عَمَّارِ بْنِ يَاسِرٍ قَالَ: [مَنْ صَامَ الْيَوْمَ الَّذِي يُشْكُ فِيهِ] فَقَدْ عَصَى أَبَا الْقَاسِمِ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ - رَوَاهُ أَبُو دَاوُدَ وَالتِّرْمِذِيُّ وَابْنُ مَاجَةَ وَالدَّارِمِيُّ.

توجه: ④ د عمار بن یاسیر رضی الله عنه ارشاد دی ⑤ کوم سړي چې په یوم الشک کښې روژه ونیوله ⑥ هغه د ابوالقاسم (نبي کریم) صلی الله علیه و آله نافرمانی وکړه، ابوداود، ترمذی، نسای، ابن ماجه، دارمی.

تصحیلات

قوله: الْيَوْمَ الَّذِي يُشْكُ فِيهِ:

د یوم الشک مصداق: - د شعبان ۲۹ تاریخ مثلاً ماښام کښې آسمان صفانه وی په آسمان باندې ښه اوریځې وی نو دې نه پس چې د دیرشم شعبان کومه ورځ راتلونکې ده هغه د شک ورځ ده په دې کښې احتمال دې چې اول رمضان وی اودا هم احتمال دې چې دا دیرشم شعبان وی په دې حدیث کښې هم دغه خودلې شوی دی چې په یوم الشک کښې د رمضان فرض روژه ساتل مکروه دی

(۱) اخذه البخاری تعلیقاً باب اذا رايت الهلال فصوموا وابوداود في السنن كتاب الصوم . باب كراهية صوم يوم الشك (رقم - ۲۳۳۴) والترمذی كتاب الصوم عن رسول الله صلى الله عليه وسلم / باب ما جاء في كراهية صوم يوم الشك (رقم - ۶۸۶) وابن ماجه كتاب الصيام / باب ما جاء في صيام يوم الشك (رقم - ۱۶۴۵)

په يوم الشك د تقلى روژي په حکم کښې اقول، - شيخ عبدالحق محدث دهلوی رحمته الله فرماني چې د يوم الشك د ورځې د روژې باره کښې د علماؤ اختلافي اقول دي
 ① د امام ابوحنيفه رحمته الله امام شافعي رحمته الله او امام مالک رحمته الله قول دادې چې د شک په ورځ روژه مه ساتنې په دغه ورځ روژه ساتل مکروه دي او که څوک نې ساتل غواړي نو هغه دې د نفل نيت او کړي بيا که يوم الشك د رمضان ثابت شوه نو دا نفل روژه به د رمضان فرض جوړه شي

② د احنافو په نيز که چرته د يوسړي په دغه ورځ باندې د روژې ساتلو دمخکښې نه عادت وي مثلاً د زيارت يا جمعي ورځ يوم الشك شوه د ده دپاره دا روژه ساتل مستحب دي دغه شان خواص مثلاً مفتي يا عالم يا د قوم د مشر دپاره دا روژه ساتل مستحب دي و عوام الناس دې د شک روژه د زوال پورې اوساتي که د مياشتې خبر راغلو نو هغه دې روژه ماته کړي او که چرې د مياشتې خبر راغلو نو د رمضان روژه دې مکمل کړي
په باب الصوم کښې د عوامو او خواصو پيژندگلو:- د عوامو او خواصو دا اصطلاح د نيت د وجې نه ده کوم خلق چې د دغه ورځې صحيح نيت کولې شي هغه خواص دي او کوم خلق چې صحيح نيت نه شي کولې هغه عوام دي

صحيح نيت داسې دي چې يوسړي صرف د نفل نيت او کړي په دې کښې داخيال او تردد والي نه وي که چرته د رمضان ورځ شوه نو دا روژه به د رمضان شي او غلط نيت داسې دي چې يوسړي داسې نيت او کړي که چرې صبا د رمضان ورځ شوه نو زما روژه به فرض وي او که د صب ورځ د رمضان نه شوه نو زما روژه به نفل وي دغه شان تردد کښې نه نيت صحيح دې اونه به عبادت صحيح وي

د يوم الشك د روژې صورتونه:- بعضي شارحينو د يوم الشك روژه کښې د احنافو څه مربوط او منضبط اقول نقل کړي دي فرماني چې صوم يوم الشك کښې د احنافو په نيز يوڅو صورتونه دي

① چې خالص د رمضان په نيت سره روژه اوساتي دا مکروه دي ځکه چې زير بحث حديث کښې صريح ممانعت دي

② چې د رمضان نه علاوه د يوفرض يا واجب د قضاء نيت او کړي داهم مکروه دي مگر د اول صورت نه نې کړا هت لږ شان کم دي

③ چې د نفل په نيت سره روژه اوساتي دا مکروه نه دي بلکه د خواص د پاره افضل دي کما قال ابو يوسف رحمته الله

④ چې په اصل نيت کښې تردد او کړي که چرې رمضان شو نو دا روژه هم د هغې ده او که چرې رمضان نه شو نو دا به نفل وي دا نيت نه معتبر دي اونه په دې سره څه عبادت معتبر دي

بهر حال د حديث شريف حكم واضح دي چه يوم الشك كښې روژه مه ساتنې دا د گناه سبب دي الشعة لمعت |

[۱۹۷۸] اذ رمضان مياشتې د ثبوت دپاره د يو گواه اعتبار

عنه (۱۰۱) وَعَنِ ابْنِ عَبَّاسٍ قَالَ: «جَاءَ أَغْرَابِيُّ إِلَى النَّبِيِّ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ - فَقَالَ: إِنِّي رَأَيْتُ الْهِلَالَ يُعْنِي هِلَالَ رَمَضَانَ، فَقَالَ: «أَتَشْهَدُ أَنْ لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ؟» قَالَ: نَعَمْ. قَالَ: «أَتَشْهَدُ أَنَّ مُحَمَّدًا رَسُولُ اللَّهِ؟» قَالَ: نَعَمْ. قَالَ: «يَا بِلَالُ أَذِنَ فِي النَّاسِ أَنْ يَصُومُوا؟» رَوَاهُ أَبُو دَاوُدَ وَالتِّرْمِذِيُّ وَالنَّسَائِيُّ وَابْنُ مَاجَةَ وَالدَّارِمِيُّ.

قوله: ابن عباس رضي الله عنه وايي [۲] چې يو اعرابي (يو صحرايي) د نبی کریم صلی الله علیه وسلم په خدمت کې حاضر شو، هغه اوويل چې ما د رمضان مياشت ليدلي ده [۳] نبی کریم صلی الله علیه وسلم هغه ته وفرمايل آيا ته د دې خبرې شاهدي اگواهي ورکوي چې د الله عزوجل څخه سوا بل معبود نشته؟ هغه اوويل چې هو [۴] ښايښی کریم صلی الله علیه وسلم ورته وفرمايل آيا ته د دې خبرې شاهدي اگواهي ورکوي چې محمد صلی الله علیه وسلم د الله عزوجل پيغمبر دي هغه اوويل چې هو [۵] د دې څخه روسته نبی کریم صلی الله علیه وسلم حضرت بلال رضي الله عنه ته وفرمايل چې اي بلاله رضي الله عنه په خلقو کې اعلان اوکړه چې سبا روژه ونيسي (ابوداؤد، ترمذي، نسائي، ابن ماجه، دارمي)

تسهيلات:

قوله: تَشْهَدُ:

د حديث لواړد: ① - د دې لفظ نه معلومه شوه چه کوم سرې مستور الحال وی د هغه شهادت د رمضان د مياشتې باره کښې معتبر دي ② - په دې حديث کښې په کلی کښې اوسيدونکی صحابی د آريت لفظ استعمال کړې دي د کوم نه چه علماؤ دا خبره راويستلې ده چه د رمضان د مياشتې په گواهنی کښې د شهادت الفاظ استعمالول ضروري نه دی د باب په شروع کښې تفصيل تير شوي دي

③ - د رمضان په مياشت کښې د ښو سرې گواهی معتبر ده که هغه عادل وی او که مستور الحال وی په دې شرط چه په آسمان باندې اورېخي وی که چرې آسمان صفا وی نو بيا دوه گواهان ضروري دی د ښځو گواهی هم معتبره ده چه يوسرې وی او دوه ښځې وی

(۱) اخرجه ابوداؤد في السنن كتاب الصوم . باب في شهادة الواحد على رؤية هلال رمضان (رقم - ۲۳۸۰) والترمذي كتاب الصوم عن رسول الله صلى الله عليه وسلم باب ما جاء في الصوم بالشهادة (رقم - ۶۹۱) والنسائي كتاب الجنائز/باب قبول شهادة الرجل الواحد على هلال شهر رمضان وذكر الاختلاف فيه على سفیان في حديث ساج (رقم - ۲۱۱۳) وابن ماجه كتاب الصيام/باب ما جاء في الشهادة على رؤية الهلال (رقم - ۱۶۵۲)

[۱۹۷۹] دابن عمر رضی اللہ پہ میاشت لیدو د رمضان د روژي حکم کول

«(۱) (۱۱) وَعَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ قَالَ: «تُرَاعَى النَّاسُ الْجَلَالُ فَأُخْبِرَتْ رَسُولُ اللَّهِ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ - أَنَّهُ رَأَيْتُهُ (۲) فَصَامُوا أَمْرَ النَّاسِ بِصِيَامِهِ». رَوَاهُ أَبُو دَاوُدَ وَالتِّرْمِذِيُّ.

توجه: [۱] ابن عمر رضی اللہ عنہ روایت کوي [۲] چې يوه ورځ د میاشتي د لیدو د پاره خلق جمع شول ما رسول الله ﷺ ته عرض وکړو چې ما میاشت لیدلې ده [۳] نبی کریم صلی الله عليه وسلم روژه ونیوله او نورو خلقو ته یې د روژي د نیولو حکم وکړو (ابوداؤد نسایي)

تسهيلات:

قوله: أَنَّهُ رَأَيْتُهُ فَصَامُوا أَمْرَ النَّاسِ بِصِيَامِهِ

د یو کس په گواهي د رمضان ثبوت: - ددې حدیث پاک نه معلومیږي چې د یو کس گواهي سره به د رمضان شهادت قبلولې شی

الْفَصْلُ الثَّالِثُ

[۱۹۸۰] د شعبان د میاشتي ورځي په ډیر احتیاط سره شمارل

«(۱) (۱۲) عَنْ عَائِشَةَ قَالَتْ: «كَانَ رَسُولُ اللَّهِ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ - يَحْتَفِظُ مِنْ شُعْبَانَ مَا لَا يَحْتَفِظُ مِنْ غَيْرِهِ (۲) ثُمَّ يَصُومُ رُكُوتَهُ وَمَضَانَ (۳) فَإِنْ غُفِرَ عَلَيْهِ عَذْرَتَايْنِ يَوْمًا مَرَّ صَامًا». رَوَاهُ أَبُو دَاوُدَ.

توجه: [۱] زموږ د مؤمنانو مور بي بي عائشه صدیقه کبریٰ فرمایي [۲] چې رسول الله ﷺ به د شعبان د میاشتي ورځي په دومره احتیاط شمیرلې چې بلې میاشتي ته به یې دومره زیاته توجه نه فرمایله [۳] بیا به نبی کریم صلی الله عليه وسلم د رمضان میاشت لیدو سره روژه نیوله [۴] که په ۲۹ تاریخ به، مطلع آبرآلود وه یعنی ورځ به وه او د میاشتي لیدل به ثابت نه شو نو دېرش ورځي به یې پوره کولې بیا به یې روژه شروع کوله (ابوداؤد، حل الثقات: - ۱) یحفظ: أي يتكلف في عذر: په شمیر ساتلو کښي به نه کوشش کولو، یعنی احتیاط نه به نه کار اخستلو ۲ غفر أي غفر: یعنی د غیم او اوربخود وچي نه تاسو نه میاشت پته شی ۳ عذر: شمار به نه پوره کولو

تسهيلات: نو: - ددې حدیث شرح د بل حدیث په تسهیل کښي ذکرده

[۱۹۸۱] د میاشتي د غیوالی او ورو کوالی عدم اعتبار

«(۱) (۱۳) وَعَنْ أَبِي الْخَثَرِيِّ قَالَ: «مَرَجْنَا لِلْعُمَرَاءِ فَلَمَّا تَرَلْنَا يَهْطِلُ نَحْلَةً تَرَا عَيْنَا الْجَلَالُ (۲) فَقَالَ بَعْضُ

(۱) أخرجه ابوداود في السنن كتاب الصوم . باب في شهادة الواحد على رؤية هلال رمضان (رقم- ۲۳۴۲)

(۲) أخرجه ابوداود في السنن كتاب الصوم . باب إذا غشى الشهر (رقم- ۲۳۲۵) واحد في السنن ۱۴۹/۶

(۳) أخرجه مسلم في صحيحه كتاب الصيام /باب بيان أنه لا اعتبار بغير الهلال وصفره، وأن الله تعالى أمده للرؤية فإن غم

فليكمل ثلاثون (رقم- ۳۰۰ - ۱۰۸۸)

أَنْفُورٍ هُوَ ابْنُ ثَلَاثٍ، ۴ وَقَالَ بَعْضُ الْقَوْمِ: هُوَ ابْنُ لَيْلَتَيْنِ، ۵ فَلَقِبَهُ ابْنُ عَبَّاسٍ قُلْتَنَ: إِنَّا رَأَيْنَا الْهَلَالَ، ۶ فَقَالَ بَعْضُ الْقَوْمِ: هُوَ ابْنُ ثَلَاثٍ، ۷ وَقَالَ بَعْضُ الْقَوْمِ: هُوَ ابْنُ لَيْلَتَيْنِ، ۸ فَقَالَ: أَيُّ لَيْلَةٍ رَأَيْتُمُوهُ قُلْتَنَ: لَيْلَةُ كَذَا وَكَذَا، ۹ فَقَالَ: إِنَّ رَسُولَ اللَّهِ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ - مَدَّهُ لِرُؤْيَاهُ فَهُوَ لَيْلَةُ رَأَيْتُمُوهُ، ۱۰ وَفِي رِوَايَةٍ عَنْهُ قَالَ: أَهْلُنَا رَمَضَانَ وَنَحْنُ بِذَاتِ عِرْقٍ، ۱۱ فَأَرْسَلْنَا رَجُلًا إِلَى ابْنِ عَبَّاسٍ يَسْأَلُهُ، ۱۲ فَقَالَ ابْنُ عَبَّاسٍ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ -: "إِنَّ اللَّهَ - تَعَالَى - أَمَدَهُ لِرُؤْيَاهُ، ۱۳ فَإِنْ أَعْمَى عَلَيْكُمْ فَأَكْبِلُوا الْعِدَّةَ"، ۱۴ رَوَاهُ مُسْلِمٌ.

قوله: ۱ ابو البختری وایي ۱۱ چې (یو خل، مونږ خلق د عمري کولو په غرض د خپل بند کوفی څخه ووتلو کوم وخت چې مونږ په بطن نخله کې چې د مکي او طایف په منځ کې یو مقام دي، ځکه شو نو د میاشتی د لیدو د پاره په یو ځای کې جمع شو، ۱۲ د میاشتی د لیدو څخه پس بعضې خلقو اوویل چې دا میاشت د دریمې شپې ده، ۱۳ او بعضې نورو خلقو اوویل چې د دویمې شپې ده، ۱۴ ددې وروسته چې د ابن عباس رضی الله عنه سره زمونږ ملاقات وشو نو مونږ هغه ته د خلقو بیان عرض کړو چه مونږ میاشت اویندنه ۱۵ د میاشتی د لیدو څخه پس، بعضې خلقو اوویل چې دا میاشت د دریمې شپې ده، ۱۶ او بعضې نورو خلقو اوویل چې د دویمې شپې ده، ۱۷ نو ابن عباس رضی الله عنه وفرمایل چې تاسو میاشت په کومه شپه لیدلې وه؟ مونږ اوویل چې په داسې داسې شپه، یعنې د گل په شپه یا مثلاً ننږې په شپه، مو لیدلې وه، ۱۸ ابن عباس رضی الله عنه وفرمایل چې نبی کریم صلی الله علیه و آله د رمضان موده د میاشت په لیدو باندې موقوف کړې ده، یعنې میاشت چې ولیدل شي نو رمضان شروع شي، نو میاشت د هغه شپې ده په کومه شپه چې تاسو لیدلې ده، ۱۹ ابو البختری یو روایت داسې دی چې مونږ په ذات عرق کې، چې د مذکور ه بالا بطن نخله ته نژدې یو مقام دي، میاشت ولیده، ۲۰ نو مونږ یو سړي د ابن عباس رضی الله عنه په خدمت کې د هغه څخه د پوښتنې کولو د پاره ولیږلو اچې دا میاشت د کومې شپې ده؟ ځکه چې زمونږ په منځ کې مذکوره بالا اختلاف پیدا شوي وو، ۲۱ ابن عباس رضی الله عنه وفرمایل چې د نبی کریم صلی الله علیه و آله د ارشاد گرامې دي چې الله تعالی جل جلاله د شعبان د میاشتي موده د رمضان د میاشت د لیدو تر وخته پورې اوږده کړې ده، ۲۲ که په ۲۹ تاریخ، ورېځ وي نو حساب پوره کړئ، یعنې د شعبان دیرش ۳۰ ورځې پوره کړئ، او د هغې څخه روسته روژه ونیسئ، مسلم.

حل الکلام: ۱- ۱۱ رَأَيْنَا أَيُّ أَهْلُنَا رَأَيْنَا الْهَلَالَ: یعنې مونږ ټول یو ځای شو د میاشتي کتلو د پاره په یو ځای راجمع شو، ۱۲ بَطْنُ ثَلَاثٍ: دمکې مشرقی طرف ته یو مشهور کلي دي نن صبا ورته متعین وائی، ۱۳ أَمَدَهُ: اوږده کړې نې ده، ۱۴ أَهْلُنَا: ای رَأَيْنَا الْهَلَالَ: چه مونږ میاشت اولیده، اصل کښې اهلل اوچت آواز ته ونیلې شی. د روزې یا اختر، میاشت په لیدو باندې هم خلق په زور آواز سره وائی چه مونږ میاشت اولیده په دې وجه دا لفظ دلته هم استعمال شوې دي مراد ترې میاشت لیدل دی، ۱۵ ذَاتِ عِرْقٍ: د بطن نخله ته اخوا یو ځای دي.

تسهيلات:

قولہ: «هُوَ اَبْنُ ثَلَاثٍ:

«میاشتہ غتوالی عدم اعتبار» - یعنی دا میاشتہ دومرہ لویہ دہ چہ دے دیوورخو معلومیچی بعضو ونیل دے دوو شہو معلومیچی حضرت ابن عباس رضی اللہ عنہما او فرمانیل ناسو خلقو چہ بہ کومہ شہہ میاشتہ اولیدلہ داهم ددغہ شہی دہ یعنی کہ مخکنی وې نو ینکاریدہ بہ لہذا ددی د غتوالی ہیخ اعتبارنشستہ دې بعضی علماؤ لیکلی دی چہ دے پرومبی شہی د میاشتی غتوالی د قیامت د علامتونه دی چہ قرب قیامت کنی بہ د میاشتی حجہ زیاتیری

«روایاتو پہ مینخ کنی د تعارض دفع کول» - دلته پہ دوو روایتونو کنی خہ تضاد معلومیچی ددی د مربوط کولو دپارہ تاسوداسی او گنرنی چہ اول خلق بہ ذات عرق کنی جمع کیدو سرہ میاشتہ کتلہ بیاد کتلونہ پس اختلاف پیدا شو بعضو ونیل دے یو وې ورخی دہ بعضی ونیل دے دووورخو پہ دې خبرہ باندی هغوی یوسری ابن عباس رضی اللہ عنہما تہ اولیگلو حضرت ابن عباس رضی اللہ عنہما جواب ورکرو بیادا تول خلق بطن نخلہ کنی جمع شو هلته نی یوخل بیاد حضرت ابن عباس رضی اللہ عنہما تہ بلا واسطہ سوال اوکرو هغوی جواب ورکرو بطن نخلہ دمکی او طائف پہ مینخ کنی د یو خانی نوم دې او ذات عرق ہم دې سرہ نیزدی د یومقام نوم دې

«روژي مسائل» - ① کہ د شعبان پہ دیرشم تاریخ باندی دورخی میاشتہ ینکارہ شی نودابہ د راتلونکی شہی میاشتہ گنرلی شی لہذا دورخی پہ وخت کنی بہ د روژي حکم نہ کیری او کہ د رمضان پہ دیرشم تاریخ باندی دورخی میاشتہ ینکارہ شی نویہ هفہ ورخ بہ نہ روژہ ماتولی شی اونہ بہ اخترکولی شی بلکه دا سپورمنی بہ د راتلونکی صبادپارہ وی ② د میاشتی کتل واجب علی الکفایہ دی کوم سری چہ پخپلہ میاشتہ اولیدلہ خو د خہ

وچي نہ د هفہ گواهی رد کری شوہ نویخپلہ بہ دہ باندی روژہ سائل لازم دی
«مطالع د اختلاف مفهوم» - د مطالع د اختلاف اعتبارشتہ کہ نہ؟ ددی مطالع د اختلاف مطلب دادی چہ مثلاً پہ یونیار یا ملک کنی میاشتہ اولیدلی شوہ د بل ینار یا ملک پہ خلقو بہ د ددغہ میاشتہ د لیدلوخہ اثر پریوخی کہ نہ؟ چہ کوم فقہاء وائی اثر پریوخی نو هغوی وائی چہ د مطالع د اختلاف اعتبارنشستہ دې د تمول اسلامی معالک دپارہ د یواسلامی ملک سپورمنی او میاشتہ لیدل کافی کیری

د اختلاف مطالع پہ اعتبار او عدم اعتبار کنی مذهب:-

شوافع وائی چہ د هر ملک خپل مطلع دې لہذا د یوملک سپورمنی لیدل د بل ملک دپارہ حجت اودلیل نہ دې

③ احناف د اختلاف مطالع د عدم اعتبار قائل دی

هـ اول طريق دليل ۱:- دوی د ترمذی د حضرت کرب رضی اللہ عنہ روایت نه استدلال کړې دې چه په شام کښې روژه وه او په مدینه کښې نه وه

هـ دوم طريق دليل ۲:- احناف د ،، صوم الرویته و الفطر الرویته نه استدلال کړې دې چې دلته نبي کریم په عموم سره فرمایلی دی چې د دې په لیدو سره روژه او اختر کوی د اختلاف مطالع د اعتبار قید په کښې نشته

هـ احتالو په نیز مفتی په قول ۳:- د احنافو د علماؤ نه علامه زیلعی رحمۃ اللہ علیہ فرماني که چرې د مطالع دا اختلاف اعتبار اونه کړې شو نو د پریچیده مسائل به پیداشی لهذا نیز دې بنارونو کښې که د اختلاف مطالع اعتبار نه وی نو نه دی وی لیکن لرې ملکونو کښې د اختلاف مطالع اعتبار په کولې شی یعنی د هغوی میاشت او سپوږمۍ جدا او زمونږ میاشت او سپوږمۍ جدا حضرت علامه شاه انور شاه کشمیری رحمۃ اللہ علیہ فرماني چه د زیلعی رحمۃ اللہ علیہ دا قول صحیح دې گنی که رومني قول اختیار کړې شی او د پوره دنیا د پاره میاشت معتبر او گنلې شی نو یا به په ۲۷، ۲۸ او یا ۳۱، ۳۲ کښې اختر کولې کیږي لهذا فتوی هم په دغه اول قول باندې ورکول پکار دی

هـ اختلاف مطالع په اعتبار کښې د مسافت تعین ۴:- اوس پاتې شوه دا خبره چه کوم یوته به قریب یعنی نیز دې ونیلې شی او کوم یوته به بعید یعنی لرې ونیلی کیږي په دې کښې تفصیل دې

- ① د عرف اعتبار په کولې شی او شوافع د دریو ورځو د مسافت اعتبار کړې دې
- ② ابن عابدین رحمۃ اللہ علیہ په خپلو رسالو کښې لیکلی دی چه د یو میاشتي په مسافت باندې واقع بنار بعید شمیرلې کیږي اودې نه کم مسافت والا بنار به قریب شمیرلې کیږي
- ③ په یو اقلیم یعنی براعظم کښې اوسیدونکی خلق به نیز دې گنلې شی لیکن د دوو براعظمو نو خلق به لرې شمیرلې کیږي اقلیم یو براعظم وی
- ④ آسان او واضح قول دادې چرته چه د شپې تاریخ بدلېږي هغه بعید دې او چرته چه تاریخ نه بدلېږي هغه قریب دې مثلاً امریکه برطانیه کښې ورځ وی لیکن پاکستان کښې شپه وی تاریخ جدا جدا بدلېږي

[۲] بَابُ فِي فَضْلِ السَّحُورِ

ذَيْشَمْنِي وَفَضِيلَتِ بَيَانِ

مُلَاصَّةُ الْبَابِ -

فِيهِ سَبْعَةُ عَشَرَ حَدِيثًا مُشْتَمِلَةً عَلَى ثَمَانِي مَسَائِلَ:

① فِصْلَةُ السَّحُورِ: ۱، ۲، ۳، ۴، ۵، ۶، ۷، ۸، ۹، ۱۰، ۱۱، ۱۲، ۱۳، ۱۴، ۱۵.

② فِصْلَةُ تَعْجِيلِ الْفِطْرِ وَوَقْتِهِ: ۱، ۲، ۳، ۴، ۵، ۶، ۷، ۸، ۹، ۱۰، ۱۱، ۱۲، ۱۳، ۱۴، ۱۵.

③ السَّحُورُ عَنْ صَوْمِ الْوَصَالِ: ۵.

④ وَقْتُ النَّبَةِ: ۶.

⑤ شَرْبُ الْإِنَاءِ وَقْتُ الْإِنْدَاءِ: ۷.

⑥ مَا يَفْطَرُ بِهِ: ۹، ۱۰.

⑦ أَحْرُ الْفِطْرِ: ۱۱.

⑧ الدَّعَاءُ وَقْتُ الْإِفْطَارِ: ۳.

قَالَ إِنَّهُ تَعَالَى ﴿وَكُلُوا وَالشُّرَبُ وَارْحَبُوا حَتَّى يَبَيِّنَ لَكُمْ الْخَطُّ الْاَيْضُ مِنَ الْخَطِّ الْأَسْوَدِ مِنَ الْفَجْرِ ثُمَّ أَتُوا

الْعِجَابَ إِلَى الْاَيْلِ﴾ [سُورَةُ بَقَرَةَ الْاِيَةِ ۱۸۷]

دَلَّتْهُ بِغَيْرِ ذِكْرِ عُنْوَانِ بَابِ كَيْخَوْدَلِي شَوِي دِي دَاوَدِي خَيْرِي طَرَفِ تَه اِشَارَه ده چه دَدِي بَابِ
 مَسَائِلِ دِ تِير شَوِي بَابِ سِرَه مَلْحَقِ دِي مَلَا عَلِي قَارِي بِسْمِ دِي سِرَه فِي السَّحُورِ جَمْلَه لِكَوْلِي
 ده عَلَامَه طَبِيعِي بِسْمِ دِي مَسَائِلِ مَتَفَرَعَه مِنْ كِتَابِ الصَّوْمِ عُنْوَانِ زِيَاتِ كَرِي دِي پِه دِي بَابِ كَنْبِي
 وَاقْعِي دَر مَضَانِ مَتَفَرَقِ مَسَائِلِ بَيَانِ كَرِي شَوِي دِي دِشَمْنِي اَوْ رُوژِي مَاتِي مَتَعَلَقِ زِيَاتِ
 تَرَا حِدِيثُ بَيَانِ دِي اَوْ ذَنْبِ كَوْلُوسِرَه مَتَعَلَقِ هَم اَحَادِيثِ دِي [الكَاشَفُ ۴/۱۷۸]

الْفَصْلُ الْأَوَّلُ

[۱۸۸۲] ذَيْشَمْنِي بِرَكَّتْ

۱۸۸۲- (۱) عَنْ أَنَسٍ قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ - ^[۱] «تَسَحَّرُوا فَإِنَّ فِي السَّحُورِ بَرَكَهً» ^[۲] مُتَّفَقٌ عَلَيْهِ.

(۱) أَخْرَجَهُ الْبُخَارِيُّ كِتَابَ الصَّوْمِ بَابَ بَرَكَاتِ السَّحُورِ مِنْ غَيْرِ إِجَابٍ (رَقْم- ۱۹۲۳) وَاسْلَمَ كِتَابَ الصَّيَامِ بَابَ فَضْلِ السَّحُورِ وَتَاكِيدِ اسْتِحْبَابِهِ، وَاسْتِحْبَابِ تَاخِيرِهِ وَتَعْجِيلِ الْفِطْرِ (رَقْم- ۴۵) - (۱۰۹۵) وَالتِّرْمِذِيُّ كِتَابَ الصَّوْمِ عَنْ رَسُولِ اللَّهِ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ بَابَ مَا جَاءَ فِي فَضْلِ السَّحُورِ (رَقْم- ۷۰۸) وَالنَّسَائِيُّ كِتَابَ الْجَنَائِزِ بَابَ الْحَثِّ عَلَى السَّحُورِ (رَقْم- ۲۱۵۵) وَابْنُ مَاجَةَ كِتَابَ الصَّيَامِ بَابَ مَا جَاءَ فِي السَّحُورِ (رَقْم- ۱۶۹۲) وَاحِدٌ فِي السَّنَدِ ۹۹/۳

توجه: [۱] انس رضی اللہ عنہ روایت کوي چې رسول الله ﷺ و فرمايل [۲] پيشمني کوي خکه چې په پيشمني کولو خوړولو کې برکت وي «بخاري مسلم»
حل التفات: [۱] تشرؤ: د امر صيغه ده، پيشمني کوي، د صبح صادق راختلو نه مخکې څه خوړلو ته سحري، يعنې پيشمني، واني

تسهيلات:

قوله: فی السحور برکة:

د سحور د لفظ تحقيق: - سحور د سين فتحه او حاء باندې ضمه سره د پيشمني خوړاک ته واني په احاديثو کې زيات تر دا لفظ دغه شان نقل دي او هم دغه محفوظ دي اودا اسه دي ليکن بعضي علماؤ دا لفظ د سين پيښ سره نقل کړې دي هغوي فرمائي چې سحور مصدر دي چې د پيشمني فعل ته واني اودا زيات مناسب دي خکه چې د برکت تعلق د فعل سحور سره دي صرف طعام سره نه دي بهر حال دا ډير معمولي فرق دي

په پيشمني کې د برکت وجوهات: [۱] روحاني وجه نې دا ده چې دغه وخت الله تعالي په آسمان د دنيا باندې نزول فرمائي لهذا په دې مبارک وخت کې چې څوک بيدار شي نو دا بيدار کيدل پخپله د برکت سبب دي بيا چې د ژبې نه د نيکۍ څه کلمه ادا شي دا جدا برکت دي بيا که چرته مونځ شي او کړو دا جدا برکت دي د پيشمني دې عمل سره په سنت باندې عمل اوشو دا جدا برکت دي

[۲] د برکت مادي وجه نې دا ده چې سري د شېبې بالکل په آخره کې او د ورځې په شروع کې اول څه خوړاک څښاک کوي لهذا ټوله ورځ هغه د اولرې او تندې نه بچ وي

[۱۹۸۲] د مسلمانانو او يهوديانو په روژه کې فرق

همه - (۲۱۰) [۱] وَعَنْ عُمَرُو بْنِ الْعَاصِ قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ - [۲] «فَصُلْ مَا يَبْنُ حَيَاتِنَا وَحَيَاتِ أَهْلِ الْكِتَابِ أَكْلَةُ السَّحْرِ» رواه مسلم.

توجه: [۱] عمرو بن عاص رضی اللہ عنہ روایت کوي چې رسول الله ﷺ و فرمايل [۲] زموږ د روژې او د اهل کتابو د روژې په مينځ کې فرق پيشمني کول دي «مسلم»

حل التفات: [۱] فصل: فرق، جدائي [۲] أكل: په معنى د لقمې سره د پيشمني خوړاک څښاک ته واني

تسهيلات: **قوله:** أَكْلَةُ السَّحْرِ:

پيشمني د مسلمانانو خصوصيت: - اهل کتاب يهود او نصارى د روژې د پاره پيشمني نه کوي دهغوي په روژو کې د شېبې روژه هم شامل ده د روژې ماتي نه پس اوده کيدلو سره د

(۱) اخرجه مسلم في صحيحه كتاب الصيام باب فضل السحور وتأكيده استحبابه، واستحباب تأخيرها وتمجيل الفطر (رقم ۱۰۹۶) - والترمذي كتاب الصوم عن رسول الله صلى الله عليه وسلم باب ما جاء في فضل السحور (رقم ۷۰۸) والبيهقي كتاب الصوم باب فصل ما بين صيامنا وصيام أهل الكتاب (رقم ۲۱۶۶)

شبهی روزہ لازم کبریٰ د اسلام پہ شروع کنبی دمسلمانانو دپاره هم دغه حکم وو بیا دا حکم منسوخ شو اوس مسلمانان د شبهی پیشمنی کنبی خوراک کوی او اهل کتاب خوراک نه کوی اهل کتاب سره مشابعت نه ساتل خپل دین سره وفاداری هم ده او ددې دین د عظیم نعمت شکریه ځانی راوړل هم دی

[۱۹۸۴] په افطار کنبی د عجلت کولو حکم

هـ- (۱۳۱) عَنْ مَعْلٍ قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ - : «لَا يَزَالُ النَّاسُ بِمَعْرِمَاتِنَا نَجْتَلُوا الْفِطْرَ» مُتَّفَقٌ عَلَيْهِ.

ترجمه: حضرت سهل رضی اللہ عنہ روایت کوي چې رسول الله ﷺ وفرمايل [۲] ترڅو پورې چې خلق په افطاري کې جلتی کوي د خير سره به وي. (بخاري مسلم)
هل الفطر:- [۱] نَجَلُوا: جلتی کوی، [۲] الْفِطْر: روزہ ماتی
تجديدات: قوله: مَا نَجَلُوا الْفِطْرَ:

په تعجيل الافطار کنبی د يهوديانو مخالفت:- په روژې ماتی کنبی د تادنی کولو مطلب دادې چې کله نمر د وېب شی او د روژې ماتی وخت راشی نو په روژې ماتی کنبی ناوخته کول مناسب نه دی ځکه چې داسې تاخير کول د يهودو اونصاری طريقه ده هغوی د هغه وخته پورې انتظار کوی ترڅو چې په آسان باندې ستوری ښکاره نه شی. هم دغه طريقه د روافض اوشيعه گانو ده نور اهل بدعت هم د احتياط په نوم باندې دغه شان تاخير کوی ليکن سنت طريقه داده چې د ماښام د منځ نه مخکېنې روژه ماته کړې شی او بيا د ماښام منځ اوکړې شی

علامه طیبی رحمۃ اللہ علیہ ددې حديث متعلق ليکی د نبی کریم ﷺ د سنت اتباع کول نيغه لازمه کوم سړي چې ددې نيغې لارې نه اخوايدخوا شو هغه ککه لازمه اختيار کړه سره ددې چې هغه په عبادت کنبی ولې نه وی الکاشف ۱۷۹/۴

[۱۹۸۵] د نمر په ډوبیدو د افطار جواز

هـ- (۱۳۱) عَنْ عُمَرَ قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ - : «إِذَا أَقْبَلَ اللَّيْلُ مِنْ هَاهُنَا [۲] وَأُذْبِرَ النَّهَارُ مِنْ هَاهُنَا [۲] وَغَرَبَتِ الشَّمْسُ فَقَدْ أَفْطَرَ الصَّائِمُ» (مُتَّفَقٌ عَلَيْهِ).

(۱) اخرجه البخاری کتاب الصوم باب تعجيل الإفطار (رقم: ۱۹۵۷) وسلم کتاب الصيام باب فضل السحور
هـ وتأکید استحبابه. واستحباب تأخيره وتعجيل الفطر (رقم: ۴۸ - (۱۰۹۸) والترمذی کتاب الصوم عن رسول الله صلى الله عليه وسلم باب ما جاء في تعجيل الإفطار (رقم: ۶۹۹) وابن ماجه کتاب الصيام باب ما جاء في تعجيل الإفطار (رقم: ۱۶۹۷) و مالک في الموطأ کتاب الصيام باب ما جاء في تعجيل الفطر (رقم: ۶) واحمد في السند ۳۳۹/۵
(۲) اخرجه البخاری کتاب الصوم باب: متى يحل فطر الصائم (رقم: ۱۹۵۴) وسلم کتاب الصيام باب بيان وقت انقضاء الصوم وخروج النهار (رقم: ۵۱ - (۱۱۰۰) و ابو داود في السنن کتاب الصوم. باب وقت فطر الصائم (رقم: ۲۳۵۱) والترمذی کتاب الصوم عن رسول الله صلى الله عليه وسلم باب ما جاء إذا أقبل الليل. وأدبر النهار فقد أفطر الصائم (رقم: ۶۹۸)

توجه: [۱] حضرت عمر رضی اللہ عنہ روایت کوي چې رسول الله ﷺ وفرمايل [۲] هر کله چې د دې خوا څخه شپه راشي ايعني د مشرق د طرف څخه د شپې سياهي (تور والي) اوچت شي [۳] او د دې خوا څخه، د مغرب، څخه ورځ په شا لاړه شي [۴] او نمر پوره ډوب شي نو پوهه شه چه، روژه دار افطاری اوکړو. (بخاري مسلم؛

حل الفت: - [۱] أَقْبَلَ اللَّيْلُ: أي علامة: یعنی د شپې راتلو نه مراد تیاره راتلل دی [۲] أَظْهَرَ النَّهَارَ: أي جَبَّةٌ: یعنی د ورځ راتلو نه مراد رڼا ده

تسهيلات:

قوله: وَغَرَبَتِ الشَّمْسُ:

د غربت الشمس مطلب: - دا جمله د ماقبل کلام د پاره د تاکيد په توگه ده په ماقبل کلام کيې دوه ځل "هنا" لفظ راغلې دې په دې سره اشاره کول مقصود دی یعنی چه کله د مشرق د طرف نه شپه راشي مطلب دا چه په مشرقی افق باندې توروالي راوچت شي او د مغرب طرف نه ورځ لاړه شي نمر پوره ډوب شي

قوله: فَقَدْ أَفْطَرَ الصَّائِمُ:

د افطر الصائم وضاحت: - یعنی بيا اوگنډه چه روژه دار روژه کولو کړه مطلب دا چه اوس د روژې ماتې وخت شوې دې دې نه زیاتي انتظار نه دی کول پکار

علامه طيبي رحمته الله فرماني "اي اقبل ظلمة الليل من جانب المشرق وادبر ضوء النهار من المغرب فقد افطر الصائم حكما وان لم يفطر حقا" (الكاشف ۱۸۰/۴)

[۱۹۸۶] ذ صوم وصال څخه ممانعت

۴۰۰- (۵) [۱] عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ قَالَ: [۲] «تَتَى رَسُولُ اللَّهِ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ - عَنِ الْوَصَالِ فِي الصَّوْمِ، [۳] فَقَالَ لَهُ رَجُلٌ: إِنَّكَ تَوَاصِلُ يَا رَسُولَ اللَّهِ» قَالَ: "وَأَنْتُمْ مِثْلِي؟ إِنْ أُبَيْتَ يُطْعِمُنِي رَبِّي وَيَسْقِيَنِي" (متفق عليه).

توجه: [۱] ابو هريره رضی اللہ عنہ روایت کوي چې رسول الله ﷺ و وصال په روژه باندې د روژې نيولو څخه منع او فرمايله [۲] يو سړي عرض وکړو چې يا رسول الله ﷺ ته خو روژه په روژه نيسي [۳] نبی کریم صلی الله عليه وسلم ورته وفرمايل چې په تاسو کې کوم سړي دي چې زما په شان وي، زه خو داسې شپه تيروم چې زما پروردگار په ما خوروي او زما تنده ماتوي (بخاري مسلم؛

اخرجه البخاري كتاب الصوم باب صوم الصبيان (رقم - ۱۹۶۰) وسلم كتاب الصيام/باب النهي عن الوصال في الصوم (رقم - ۵۷) (۱۱۰۳) و ابو داود في السنن كتاب الصوم - باب في الوصال (رقم - ۷۳۶۱) و مالك في الموطا كتاب الصيام/باب النهي عن الوصال في الصيام (رقم - ۳۹) و احمد في المسند ۲۵۸/۴

حل الفتن:- ① الوصال: أي تتأثم الصومين غير الفطار بالليل: د شېبې افطاری یعنی د خوراک خوړلو نه بغير پرله پسې روزو نيولو ته وصال وائی ② أهت: شپه تیروم

تفهيمات:

قوله: عَنِ الْوَصَالِ.

ه صوم الوصال تعريف:- ددې مطلب دادې چه یوسرې مثلاً دوه یا درې روزې داسې مسلسل ساتي چه په مینځ کښې د شېبې په وخت څوک افطاراونه کړي

ه صوم الوصال د کراهت وجه:- په حدیث کښې ددې ځکه ممانعت راغلې دې چه په دې سره سرې کمزورې کیږي نو د نورو عبادتونو قابل نه پاتې کیږي نه مونځ کولې شی اونه جهاد کولې شی اونه د نیکنۍ بل څه کار کولې شی

د امت پیاره د صوم الوصال په حکم کښې مذاهب:-

د حضور پاک نه علاوه د امت د یوکس د پیاره په روژه باندې روژه ساتل جائز دی که نه؟ نو په دې باره کښې اختلاف دې ① د بعضې عالمانو په نیز چه د امت کوم کسان ددې طاقت لری هغوی ساتلې شی هغه حضرات ددې حدیث ممانعت په شفقت اورحمت باندې حمل کوی څنگه چه حضرت عبدالله بن عمر رضی الله عنه او حضرت عبدالله بن زبیر رضی الله عنه وغیره به په دې باندې عمل کولو او په روژه باندې به ئی روژه ساتله بعضې تابعینو به هم په صوم وصال باندې عمل کولو

② اکثر علماء صوم وصال ناجائز گنړی امام ابوحنیفه رحمته الله امام مالک رحمته الله او امام شافعی رحمته الله فرمانی صوم وصال مکروه دې ظاهری حدیث هم په دې باندې دلالت کوی **د کراهت نوعیت:-** البته په دې کښې بحث دې چه ددې کراهت نه مکروه تحریمی مراد دې که مکروه تنزیهې صحیح قول هم دغه دې چه صوم وصال مکروه تحریمی دې

قوله: يُطْلَقُ:

صوم الوصال ه لیس کریم خصوصیت:- ددې جملې نه په واضحه توگه معلومېږي چه صوم وصال د حضور پاک د خصوصیات نه وه په حضور پاک کښې هغه روحانی طاقت وو چه بل چا کښې ممکن نه دې رسول الله صلی الله علیه و آله خود الله تعالی په محبت کښې مستغرق وونه د بل څه خوراک ضرورت وو

الفصل الثانی

[۱۹۸۷] از روی ذہبت حکم

۱۹۸۷- (۱۶۱) عَنْ حَفْصَةَ قَالَتْ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ -: «مَنْ لَمْ يَجْمَعْ الصَّيَّامَ قَبْلَ الْفَجْرِ فَلَا صِيَّامَ لَهُ» [۱]. رَوَاهُ التِّرْمِذِيُّ وَأَبُو دَاوُدَ وَالنَّسَائِيُّ وَالْذَاقِرِيُّ [۲]. وَقَالَ أَبُو دَاوُدَ: وَقَعَهُ عَلَى حَفْصَةَ مَصْرُورٍ التِّرْمِذِيُّ وَابْنُ عُيَيْنَةَ وَيُونُسُ الْأَنْبَلِيُّ كُلُّهُمْ عَنِ الزُّهْرِيِّ.

توضیح: [۱] بی بی حفصه رضی اللہ عنہا روایت کوی چې رسول اللہ صلی اللہ علیہ وسلم وفرماییل [۲] کوم سړي چې د روژي نیت د فجر څخه مخکې ونه کړي نو د هغه روژه پوره (کامله) نه ده. [۳] (ترمذی). ابوداؤد، نسای، ابن ماجه، دارمی [۴] او امام ابوداؤد رحمہم اللہ فرمایي چې معمر زیبدي ابن عینیه او یونس ویلي دي ټولو دا روایت د زهري اخځه نقل کړي دي او په بی بی حفصه رضی اللہ عنہا باندې یې موقوف کړي دي ایعنی دي حدیث ته یې د بی بی حفصی رضی اللہ عنہا قول ویلي دي. **د روژي مختصر تعارف:** منوم حفصه د پلار نوم عمر بن الخطاب د بعثت نبوی نه پنځه کاله وړاندې پیداشوي وه. دغه وخت قریش د خانه کعبه په جوړولوکې مصروف وو. اوله نکاح تنیس یې جداغه سره شوې وه. د مورپلار او خاوندسره مسلماننه شوه. خاوندسره نی هجرت اوکړو. خاوندنی په جنگ بدرکې شهیدشو. دې نه پس حضور صلی اللہ علیہ وسلم سره دهغې نکاح اوشوه (۴).

حضرت ابن سعد رحمہم اللہ د هغې باره کښې وائی "انها صوامه قومه" هغې به د ورځې روژه ساتله او د شپې به یې قیام کولو. په اصابه کښې دی "مائت حفصة حتى ماتت" مرگ په وخت هم هغه روژه وه.

وفات: د حضرت حفصه رضی اللہ عنہا انتقال په کال ۴۵ هـ کښې مدینه منوره کښې اوشو. د حضرت امیر معاویه رضی اللہ عنہ زمانه وه مروان چه د مدینې گورنروو هغه جنازه اوکړه. د هغې رور ابن عمر رضی اللہ عنہما او د هغه خامنو عاصم سالم عبدالله او حمزه رضی اللہ عنہم قبرته کوزه کړه. د وفات په وخت کښې نی خپل رور حضرت عبدالله بن عمر رضی اللہ عنہم ته وصیت اوکړوچه د غایه کوم جانیداد ووهغه وقف کړنی اوصدقه نی کړنی.

مرویات: دهغې نه ۲۰ احادیث نقل دی (۴) دنورو حالاتو دپاره اوگوري ۱۰/۸ صابہ ۵۱/۸ زرقانی ۲۷۱/۳ ۵ مسند احمد ۲۸۵/۶ فتح الباری ۵۰۴/۸ ۵ طبقات ابن سعد ۵ تهذهیب ۵ تذکره الحفاظ وغیره

(۱) أخرجه ابوداؤد فی السنن کتاب الصوم . باب النية فی الصيام (رقم- ۲۴۵۴) والترمذی کتاب الصوم من رسول الله صلى الله عليه وسلم له باب ما جاء لا صيام لمن لم يهزم من الليل (رقم- ۷۳۰۰) ومالك فی الموطأ کتاب الصيام له باب من أجمع الصيام قبل الفجر (رقم- ۵) واحمد فی المسند ۲۵۸/۶

تجلیات:

قوله: مَنْ لَمْ يَجْعَلِ الْقِيَامَ:

و جمع معنی: -۱- دا صیغه د شد سره هم و نیلې شوې ده او بغیر د شد نه هم و نیلې شوې ده اجماع او تجمیع پخې ارادې او عزم کامل ته وائی دلته د شپې نه د روژې د پوڅ نیت کولو د پاره و نیلې شوی دی د حدیث نه په واضحه توگه سره معلومېږي چه د روژې نیت د شپې وخت کښې کول ضروری دی گڼی روژه به صحیح نه وی. لیکن نورو روایاتو ته کتلو سره د فقهاء کرام په خپل مینځ کښې اختلاف دي.

د تبیین نیت په حکم کښې مذاهبات:-

په دې باندې د ټولو فقهاء اتفاق دي چه د روژې د صحت د پاره نیت شرط دي لیکن ددې نیت وخت کوم کیدل پکار دی په دې باره کښې اختلاف دي. ① امام مالک رحمته الله علیه خو فرمانی د هر قسم روژې ساتلو د پاره د شپې نه نیت کول شرط دی که روژه نفل وی که واجب وی یا فرض وی د شپې نه نیت کولو ته تبیین نیت وائی.

② امام شافعی رحمته الله علیه او امام احمد بن حنبل رحمته الله علیه په نیز د نفل روژو نه علاوه د هر قسم روژو د پاره د شپې نه نیت ضروری دی په نفل کښې ضروری نه دي بلکه د زوال نه مخکېښي وخت پورې نیت کیدي شی.

③ د ائمه احناف په نیز څه تفصیل دي.

د قضا شوې روژې، د عام نذر روژه او د کفارې روژه که څوک ساتي نو د شپې نه نیت کول شرط دي دې نه علاوه د رمضان اونذر معین اونفلی روژو نیت د شپې نه ضروری نه دي بلکه مستحب دي اوس اختلاف په حقیقت کښې احناف شوافع او حنابله په مینځ کښې بیانول دی ځکه چه مالکیه خو په هر صورت کښې تبیین نیت ضروری گڼي د هغوی اختلاف ټولو سره دي.

هول فریق دلیل: -۱- زیر بحث حدیث د دوی مستدل دي اودا مطلق منلو سره د هر قسم روژې د پاره تبیین نیت ضروری گرځوی.

ه دویم فریق دلیل: -۱- زیر بحث حدیث د دوی مستدل دي لیکن نفلی روژې دي حدیث سره خاص کوی ځکه چه د هغوی په نیز نفلی روژه کښې د بلې روژې نیت کولې شی یعنی دکوم وخت نه چه دې نیت اوکړو هم د هغه وخت نه د روژې ثواب شروع کیږي لهذا د شپې نه نیت کول ضروری نه دی.

ه دویمو فریقو د دلیل مجبوسې جواب: -۱- ددې حدیث په مرفوع او موقوف کیدو کښې اختلاف دي امام ابو داود رحمته الله علیه دا ضعیف گرځولي دي.

① "فلا صيام له" کہنی نفی د کمال ذ صوم ده تبیین نیت مونہ ہم مستحب منو
 ② زیر بحث حدیث تعلق د ہفہ روزو سرہ دے پہ کوم کہنی چہ ذ شبہی نہ نیت ذ تولو پہ نیز
 ضروری دے لکہ ذ نذر مطلق، کفارات او ذ قضاء راوہ لو روزی چہ وی دا حدیث ہم پہ دے
 باندی محمول دے

③ **ہرم فوق ہلال:** ① ذ قرآن کریم آیت دے (وَكُلُوا وَامْرَؤَاحَتَّيْنِ لَكُمْ الْحَبْطَ الْبَيْضَ مِنَ الْحَبْطِ الْأَسْوَدِ مِنَ الْفَجْرِ) بقرۃ الایۃ ۱۸۷ | دوی مستدل دے دلته ذ صبح صادق پورے ذ
 خوراک خبک اجازت دے او کلہ چہ صبح صادق اوشی نیت بہ ددے نہ روستو وی نو پہ
 آیت کہنی دا اشارہ اوشوہ چہ ذ رمضان ذ روزی نیت ذ صبح صادق نہ پس جائز دے ددے
 ذلیل تعلق ذ فرض روزی ذ نیت سرہ دے

④ ذ حضرت سلمہ بن اکوع رضی اللہ عنہ روایت دے «عن سلمة بن اکوع أنه قال بعث رسول الله صلى الله عليه وسلم جلامن اسير يوم عاشوراء فأمره أن يؤذن في الناس من كان لم يصم فليصم من كان أكل فليتم صيامه إلى الليل متفق عليه

ذ استدلال طرز داسی دے چہ ذ رمضان روزی فرض کیدونہ مخ کہنی ذ عاشوری روزہ
 فرض وہ دلته ذ عاشوری فرض روزی نیت ذ ورخی پہ وخت کرے شوے دے معلومہ شوہ ذ
 فرض روزی نیت ذ ورخی وخت کیدی شی کلہ چہ فرض معین وی

⑤ ذ حضرت عائشہ رضی اللہ عنہا روایت دے دکوم الفاظ چہ دادی «عن عائشة قالت دخل عيسى رسول الله صلى الله عليه وسلم ذات يوم فقام هل عندكم شيء فقلنا لا فقال فاني اذا صائم» رواه مسلم مشکوة ص ۱۸۱

⑥ عقلی دے ہفہ داسی چہ دکومو روزو دپارہ ورخ او وخت متعین دے دہفہ دپارہ ذ شبہی
 نہ ذ نیت کونو ضرورت نشته دے خکہ چہ ددے وخت دپارہ ہم ہفہ روزہ مقررہ ددے ہیخ
 مقابلہ کونکہ خبرہ نشته دے لکہ ذ رمضان روزی چہ دی یا ذ خاص نذر او کہ چرے قضا
 روزی وی یا ذ کفارے روزی وی یا ذ نذر مطلق روزی وی نو ددے دپارہ یو ورخ یا وخت
 مقرر اومعین نہ دے او ددے مزاحم ہم موجود دے چہ پہ دغہ ورخ باندی بلہ روزہ ہم کیدی
 شی پہ دے وجہ بہ دا ذ شبہی نہ متعین کولی شی لہذا ذ شبہی نہ نیت ضروری دے
 (۱۹۸۸ | د سحرۃ آذان پہ وخت کہنی ذ خوراک خبک حکم

مہ (۱۷۱) عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ قَالَ قَالَ رَسُولُ اللَّهِ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ - : «(إِذَا سَمِعَ النَّدَاءَ أَحَدُكُمْ وَالْإِنَاءَ فِي يَدَيْهِ فَلْيَأْكُلْهُ حَتَّى يَقْبِضَ حَاجَتَهُ مِنْهُ)» رَوَاهُ أَبُو دَاوُدَ.

توجہ: ① ابو ہریرہ رضی اللہ عنہ روایت کوی چے رسول اللہ صلی اللہ علیہ وسلم وفرمایا ② کہ پہ تاسو کہی خوک د
 سحر آذان واوروی او د ہفہ پہ لاس کہی لوہنی وی چے د ہفہ خخہ ذ خکلو یا ذ خورلو ارادہ

لري [۳] نو لويښي دي نه ږدي بلكه خپل ضرورت دي پوره كړي (ابوداود)،
حل القضا: - ① البذاءة أي أذان الكلب؛ ونداء نه مراد دلته كښې د سحر اذان دي ② الأثاء: دخوراك
 څښاك لويښې مراد دي

تجملات:

قوله: إِذَا سَمِعَ الْبِذَاءَ:

ه ينفخ غلقو غلط فهمی: - يعنى چه يوسرې د پيشمنۍ په وخت څه خوراك څښاك كوي
 اواذان اوشو نو ددې حديث تعليم دادې چه هغه دي خوراك څښاك نه بندوي بلكه خپل
 ضرورت دي پوره كړي

ه حديث په مفهوم كښې دوه اقوال: - ① ددې حديث دظاهري مطلب نه څه خلقوته غلط فهمي
 كيږي او هغوى خپلو منونكو ته د سحر اذان په وخت د صبح صادق نه پس د خوراك څښاك
 كولو اجازت وركړو او د خلقو روژې نې خرابې كړې حالته كې زير بحث حديث شارحينو
 داسې ليكلې دي چه ددې حديث تعلق هغه سړى سره دي چه د سحر د راختلو محاذاتو
 كښې مخامخ ناست دي او هغه د سحر اوصبح صادق او كاذب ښه تجربه لري دهغه په لاس
 كښې خوراك دي يا اوبه دى او هغه خوراك څښاك هم كوي اوصبح صادق ته گوري هم
 يون دان مؤذن د وخت نه وړاندې اذان او كړو اودا پوهه كس او تجربه كار داگوري چه سحر لا
 تر دغه وخته پورې نه دي راختلي دداسې اذان كونكى سړى دپاره په دې حديث كښې دا
 حكم دي چه داسې دي د سحر راختلو ته گوري نادان مؤذن ته دي نه گوري

② ددې حديث دويم مطلب علامه خطابي رحمه الله دابيان كړې دي چه دي نه د تهجدو اذان مراد
 دي ځكه دغه شان نور ډير احاديث تهجدوسره متعلق دى دا جواب ډير وواضع دي بهر حال د
 سحر د راختلو نه وړاندې اذان جائز نه دي اوصبح صادق نه پس قصد خوراك څښاك سره
 روژه فاسد كيدوسره كفاره لازميږي د الله تعالى نه ويريدونكوله سوچ كول پكار دي

[۱۹۸۹] د غروب الشمس څخه روسته په افطار كښې تلوار كول

۸۸۱- (۸) [۱] وَعَنْهُ قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ - [۲]: «قَالَ اللَّهُ - تَعَالَى -: أَحَبُّ عِبَادِي
 إِلَيَّ أَحْبَبُهُمْ فِطْرًا» رواه الترمذي.

ترجمه: [۱] ابوهريره رضي الله عنه روايت كوي چې رسول الله ﷺ وفرمايل [۲] د الله تعالى
 ارشاد دي چې زما په بنده گمانو كې د تولو څخه زيات خوښ بنده ماته هغه دي چې په
 وخت داخليدو باندې، په افطاري كې جلتې كوي (ترمذي)
حل القضا: - ① أَحْبَبُهُمْ فِطْرًا: زر روژه ماتونكې

(۱) اخرجه الترمذي في السنن كتاب الصوم عن رسول الله صلى الله عليه وسلم باب ما جاء في تعجيل الإفطار (رقم ۷۰۰۰)
 واحد في السنن ۲/۲۲۹

تسهيلات:

قوله: أَحَبُّ عِبَادِي إِلَيَّ الْمُحْلِمُونَ فَمَنْ

په زو افطار کولو کېښي حکمت: - زر افطار کولو سره دې روژه دار د سنت اتباع او کړې او دې سره سره د اهل کتابو او وافضو ترديد او مخالفت هم کېږي په دې وجه الله ﷻ ته دا خوښ دی [۱۹۹۰] په قجورې سره افطار کول

۹۹- (۹) وَعَنْ سَلْمَانَ بْنِ عَامِرٍ قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ - [۶] «إِذَا أَفْطَرَ أَحَدُكُمْ فَلْيُفْطِرْ عَلَى ثَمَرٍ فَإِنَّهُ بَرَكَةٌ» [۷] فَإِنْ لَمْ يَجِدْ فَلْيُفْطِرْ عَلَى مَاءٍ [۸] فَإِنَّهُ طَهُورٌ» [۹] رَوَاهُ أَحْمَدُ وَالتِّرْمِذِيُّ وَأَبُو دَاوُدَ وَابْنُ مَاجَةَ وَالدَّارِمِيُّ [۱۰] وَلَمْ يَذْكُرْ: فَإِنَّهُ بَرَكَةٌ غَيْرُ التِّرْمِذِيِّ فِي رِوَايَةٍ أُخْرَى.

توجه: ۱) سلمان بن عامر روایت کوي چې رسول الله ﷺ وفرمايل [۶] په تاسو کې چې کوم سړي روژه ماتوي نو هغه ته پکار دي چې د کجورې سره يې ماته کړي ځکه چې کجوره د برکت باعث دي [۷] او که يو سړي کجوره بيا نه مومي نو په اوبو سره دې روژه ماته کړي [۸] ځکه چې اوبه پاکونکي دي، [۹] دا روايت احمد، ترمذي، ابن ماجه او دارمي نقل کړي دي [۱۰] خو لفظ فانه برکت د ترمذي څخه علاوه بل چا نه دي ذکر کړي

د روايي مختصر تعارف: - نوم نبي سلمان د پلار نوم نبي عامر بن اوس بن جعد اود قبيله، ضی، نه وو. دې دبصرې په خلقو کېښي شميرلې شو دبعضي اسماء الرجال والا خيال دا دې چې په، ضی، قبيله کېښي دهغه نه علاوه بل څوک صحابي ﷺ روايت کونکې نشته. مرويات: - د دوی نه ديارلس (۱۳) روايات نقل دي په دې کېښي يو په بخاري کېښي دي.

تسهيلات:

قوله: عَلَى ثَمَرٍ:

په قجورو او اوبو باندې د روژه ماتي حکم: - کهجورو او اوبو سره د روژې ماتولو حکم مستحب دې اوبه خو په آسانۍ سره حاصلېږي
په قجورو د روژه ماتي فوائد: -

- ① په کهجورو کېښي برکت دي ځکه چې کهجوره يو مبارکه ميوه ده
- ② په دې کېښي خوږوالې او ښکلې شيريني ده او د انسان معده چې کله د روژې د وجې نه خالي وي او هغې ته خوږوالې رسېږي نو معده دا ډير زر قبلوي په کوم سره چې د ټولو اندامونو دکمزرتي نه پس خاص قوت حاصلېږي او هم دغه قوت د بدن د پاره برکت دي.
- ③ د کهجورې ونې د مؤمن په شان ده بيا

(۱) اخرجه ابوداود في السنن كتاب الصوم . باب ما يفطر عليه (رقم- ۲۳۵۵) والترمذي كتاب الزكاة عن رسول الله صلى الله عليه وسلم / باب ما جاء في الصدقة على ذي القربى (رقم- ۶۵۸) وابن ماجه كتاب الصيام / باب ما جاء على ما يستحب الفطر (رقم- ۱۶۹۹) واحمد في المسند ۱۷/۴

۱) بل په عربو کښې دکهجوړو میوه د ټولو نه ریاب کیږي او عربو ته کهجوړې د ټولو نه زیاتې خوښې هم دی

۲) کهجوړې څنگه چه میوه ده او د دې په اور باندې د پخولو څه ضرورت نه وی نو دې سره اور لگیدلې نه دې په دې وجه هم مبارک ده

په یو سره د روژه ماتې فالیده: - او د اوبو پاکیزه کمدل خو ښکاره خبره ده که چرې کهجوړې نه وی نو بیا اوبه ښکلې روژې ماتې دي

[۱۹۹۱] د نبي عليه السلام د روژه ماتې خبره:

هـ (۱۰۱) وَعَنْ أَنَسٍ قَالَ: «كَانَ النَّبِيُّ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ - يُفْطِرُ قَبْلَ أَنْ يُصَلِّيَ عَلَى رُطَبَاتٍ [۱] فَإِنْ لَمْ يَكُنْ رُطَبَاتٌ فَمُمِيزَاتٍ [۲] فَإِنْ لَمْ تَكُنْ مُمِيزَاتٌ حَسَا حَوَاتٍ مِنْ مَاءٍ [۳].
[۴] رَوَاهُ التِّرْمِذِيُّ وَأَبُو دَاوُدَ، وَقَالَ التِّرْمِذِيُّ: هَذَا حَدِيثٌ حَسَنٌ غَرِيبٌ.

توجه: ۱) انس رضي الله عنه فرمایي ۲) چه نبي کریم صلی الله علیه و سلم به د ماښام د مانځه څخه مخکې په څو تازه کجوړو سره روژه ماتوله ۳) که تازه کجوړي وي به نه وي نو په وچو کجوړو سره به يي ماتوله ۴) او که وچي کجوړي به هم نه وي نو څو (يعني دري گوته) اوبه به يي ځکلي، ترمذي ابو داود، او ترمذي رحمته الله عليه ويلي دي چې دا حديث حسن غريب دي
هل اللغات: - ۱) رُطَبَات: تازه کجوړې. ۲) مُمِيزَات: تصغير دي، اوچې کجوړې، چوارې. ۳) حَسَا: اټي ثبت: يعنی لږې اوبه به نې ځکلي

تجلیات:

قوله: يُفْطِرُ قَبْلَ أَنْ يُصَلِّيَ عَلَى رُطَبَاتٍ:

په لږيځ شوې غیزروژه له ماتول: - په یو روایت کښې دی کوم چې د ابویعلی نه منقول دی چې رسول کریم صلی الله علیه و سلم په دریو کهجوړو سره یا څه داسې څیز سره چې په اور به پخ شوې نه وو روژه ماتول خوښول

یوه طوطه غېره: - ځینې خلق دا وانی چې کوم خلق په مکه مکرمه کښې مقیم دی هغوی لره دا مسنون دی هغوی دي د کهجوړو نه چې اول په آب زمزم باندې افطار اوکړی یا دې دا دواړه یو ځانې کړی او په دې سره دې افطار اوکړی نو دا بالکل غلط دی بلکه د اتباع سنت هم خلاف دی ځکه چې نبي کریم صلی الله علیه و سلم د فتح مکه نه پس د یرو ورځوې پورې دلته مقیم وو خو نبي کریم صلی الله علیه و سلم نه هیڅ یو داسې عمل منقول نه دي

۱) اخرجه ابو داود فی السنن کتاب الصوم و باب ما یفطر علیه (رقم- ۲۳۵۶) و الترمذي کتاب الصوم عن رسول الله صلى الله عليه وسلم و باب ما جاء ما يستحب علیه الإفطار (رقم- ۶۹۶) و أحمد فی المسند ۱/ ۱۶۶/ ۳

[۱۹۹۲] رُوْزَه دَارْتَه دَاغَار وَرَكُولُو فَضِيْلَت

هم - (۱۱۱) (۱) وَغَنَ زَيْدُ بْنُ عَابِدٍ قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ - : «مَنْ فَطَّرَ صَائِمًا [۲] أَوْ جَبَّرَ غَازِيًا فَلَهُ مِثْلُ أُخْرَى» [۳]. وَرَوَاهُ الْبَيْهَقِيُّ فِي شُعَبِ الْإِيمَانِ، وَفُهِمِي السَّنَةُ فِي شَرِّهِ السَّنَةِ، وَقَالَ: صَحِيحٌ.

ترجمه: [۱] زید بن خالد (رحمہ اللہ) روایت کوی چې رسول الله (صلی اللہ علیہ وسلم) فرمایا [۲] کوم سړي چې په یو روزه دار روزه ماته کړی [۳] یا د یو غازی د غذا سامان تیار کړی نو هغه ته د هغه د ثواب په شان ثواب حاصلیږي، [۴] دا روایت بیهقي په شعب الایمان کې نقل کړي دي او محي السنه هم دا په شرح السنه کې نقل کړي دي او ويلي یې دي چې دا حدیث صحیح دي **حل الفتا:** - ① جَبَّرَ: أَيُضَاكَلَّتُهُ، یعنی دجهد اسباب نه ورته برابر کړل مثلاً وسله، اس یا نفقه وغیره **د روای معتبر تعارف:** - نوم زید ابو عبد الرحمن کنیت د پلار نوم خالد د قبیلہ جهینه په وجه ورتہ جهنی وائی. د حدیبیه نه وړاندې مسلمان شوې او هم مدینې ته راغلي آباد شوي دي (۵).

وفات: - په سن وفات کې اختلاف دي. یر صحیح قول دادې چې په مدینه منوره کې ۷۸ هجری وفات شوې. د وفات په وخت کې عمر مبارک ۸۵ کال وو. (۶). **مرویات:** - د هغوی نه ۸۱ روایات نقل دی په دې کې ۵ باندې د بخاری او مسلم اتفاق دي بقی په مسلم شریف کې درې داسې هم دی چې په بخاری شریف کې نشته (۷). **تسهيلات:**

قوله: فَلَهُ مِثْلُ أُخْرَى:

د روزه دار او مجاهد د ثواب ګټلو طريقه: - مطلب دادې چې روزه دار ته دده د روزې په وجه او غازی ته د هغه د جهاد په وجه ثواب ملایږي همداشان ثواب یو کس ته روزه ماتې وړکول او یا یو مجاهد سره د هغه په سامان د جهاد درست کولو کې مدد کومکي ته هم ملایږي ځکه چې هغه ددې عمل په ذریعه یو نیک کار کې مدد کوی **[۱۹۹۲] روزه ماتې دعا**

هم - (۱۱۲) (۱) وَغَنَ ابْنُ عُمرُ قَالَ: كَانَ «النَّبِيُّ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ - إِذَا أَفْطَرَ قَالَ: [۲] «ذَهَبَ إِلَيَّ الْغُلَامُ وَأَتَيْتُ الْعُرُقَ [۳] وَنَبَتَ الْأُجْرَانِ شَاءَ اللَّهُ» [۴]. وَرَوَاهُ أَبُو دَاوُدَ.

ترجمه: [۱] ابن عمر (رحمہ اللہ) روایت کوي [۲] چې نبی کریم (صلی اللہ علیہ وسلم) به روزه ماتوله نو دا کلمات به یې فرمایا [۳] تنده لاړه [۴] رګونه تر الوندۍ شو [۵] او که الله (تعالی) وغوښتل نو ثواب ثابت شو ابو داود.

(۱) أخرجه أحمد في المسند ۱/۱۶۸

(۲) أخرجه أبو داود في السی کتاب الصوم . باب القول عند الإفطار (رقم - ۲۳۵۷)

ط الْفَافِ: ① ذَقَبَ لَرِهْ یعنی ختمه شوه. ② الطَّلَا: وَهُوَ الْقَطْرُ: تندې ته وانی ③ اَنْتَلَبَ: لامده شو. ④ اَنْتَرَوُ: رگونه

تجلیات:

قوله: ذَقَبَ الطَّلَا:

هـ بن شاه الله و لیلو وجه: - په عباداتو کښې مشقت خو لږ ډیر ضروروی خو هغه هم د آرام نه پس خمیږی خواجر او ثواب نه زیات دې او باقی په حدیث کښې د ان شاء الله و نیل یا خو د برکت دپاره هم دې پایه طور د تعلیم دې

[۱۹۹۴] اذروژه ماتی د وخت بله دعا

هـ (۱۳) عَنْ مُعَاذِ بْنِ زُهْرَةَ قَالَ: [۲] إِنْ النَّبِيَّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ - «كَانَ إِذَا أَفْطَرَ قَالَ: [۳] "اللَّهُمَّ لَكَ حُمْتُ وَعَلَى رِزْقِكَ أَفْطَرْتُ" رَوَاهُ أَبُو دَاوُدَ مُرْسَلًا.

ترجمه: ① معاذ بن زهره (تابعی) راجعه وايي ② چې نبی کریم ﷺ چې په روژه ماتوله نو دا کلمات به یې فرمایيل ③ اللَّهُمَّ لَكَ حُمْتُ وَعَلَى رِزْقِكَ أَفْطَرْتُ داي الله ما ستا د پاره روژه و نیوله او اوس ستا په رزق سره روژه ماتوم، دا روایت ابو داؤد بطریق ارسال نقل کړي دي

تجلیات:

قوله: كَانَ إِذَا أَفْطَرَ قَالَ:

دروژه ماتی په وخت د دعا قبلیدل: - د ابن ماجه په یو روایت کښې دی چه روژه ساتونکی چه د روژه ماتی وخت کښې کومه دعا غواړی هغه نشی رد کولې بلکه قبلېږی هم په دې وجه حضور پاک د روژه ماتی وخت کښې د دعا اهتمام کړي دې او امت ته نسی د دې تعلیم وکړي دې په دې حدیث کښې هم د دغه سلسلې یوه دعا ذکرده

دروژه په دعا کښې د بعضې کلماتو اضافې حکم: - ابن ملک رحمه الله فرمائی چه په مذکوره دعا کښې خلق وک امت و علیک توکلت د الفاظ اضافه کوی. دا الفاظ د احادیثونه ثابت نه دی د معنی په اعتبار سره صحیح دی او د حضور پاک نه نقل شوی دعانه پس لوستل پکار دی. د رسول الله ﷺ په دروژه ماتی په وخت دا دعاهم نقل ده الحمد لله الذی اعاننی فعممت و رزقنی فافطرت دا ډیره ښکلې دعاده. دې نه وړاندې حدیث کښې دا الفاظ هم راغلي دی ذهاب الظلمة و اهدت العروق و ثبت الاجران شاء الله په دې دعانیه کلماتو کښې د الله تعالی عبادت پوره کولو باندې د الله تعالی شکریه ادا کړې شوې ده

۱ اخرجه ابو داود فی السنن کتاب الصوم . باب القول عند الإفطار (رقم- ۲۳۵۸)

الفصل الثالث

[۱۹۹۵] اوردو زبان مائولودالده

۱۹۹۵- (۱۳۱) عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ - [۲]: «لَا يَزَالُ الَّذِينَ ظَاهَرُوا مَا عَجَلَ النَّاسُ الْفِطْرَ [۳] إِلَّا أَنْ يَهُودُوا وَنَصَارَى يُؤَخِّرُونَ». رَوَاهُ أَبُو دَاوُدَ وَابْنُ مَاجَةٍ.

ترجمہ: [۱] ابو ہریرہ رضی اللہ عنہ روایت کوی کہ رسول اللہ صلی اللہ علیہ وسلم فرمایا [۲] "دین اسلام بہ ہمیشہ غالب وی [۳] تر خو پورے کہ خلق پہ افطاری کہ جلتی کوی [۴] خکہ کہ یہود او نصاری پہ افطاری کہ تاخیر کوی (ابوداؤد ابن ماجہ)
حل المسئلہ: ① ظاہر: اُن غایب و غائبان: یعنی غالب او بالابہ وی.

تسجيلات:

قوله: لَا يَزَالُ الَّذِينَ ظَاهَرُوا:

دبائل موافقت اختیارولو معانفت: - ددی نہ معلومہ شوہ کہ د اہل باطل سرہ موافقت او مشابہت نہ بیج کیدل پکار دی خکہ کہ دا ددین د غلبہ باعث دی او د اہل باطل مشابہت اختیارول ددین د کمزوری باعث دی

قوله: مَا عَجَلَ النَّاسُ الْفِطْرَ:

د تعجیل عطفہ مراد: - ددی جلتی نہ پہ وقت جواز کنبی جلتی مراد کنبی جلتی دہ د وقت جواز نہ مخکبسی جلتی مراد نہ دہ

[۱۹۹۶] پہ افطار کنبی د تادی مسنونیت

۱۹۹۶- (۱۵۱) وَعَنْ أَبِي عَوْنَةَ قَالَ [۲]: «دَخَلْتُ أَنَا وَمَنْعُوقٌ عَلَى عَائِشَةَ فَقُلْنَا: يَا أُمُّ الْمُؤْمِنِينَ [۳] وَجَلَّانِ مِنْ أَصْحَابِ مُحَمَّدٍ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ - أَحَدُهُمَا يَعْجَلُ الْإِفْطَارَ وَيَعْجَلُ الصَّلَاةَ [۴] وَالْآخَرُ يُوَخِّرُ الْإِفْطَارَ وَيُوَخِّرُ الصَّلَاةَ [۵] قَالَتْ: أَيْنَمَا يَعْجَلُ الْإِفْطَارَ وَيَعْجَلُ الصَّلَاةَ [۶] قُلْنَا: عَبْدُ اللَّهِ بْنُ مَسْعُودٍ، قَالَتْ: هَكَذَا اصْنَمُ رَسُولِ اللَّهِ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ - وَالْآخَرُ أَبُو مُوسَى» رَوَاهُ مُسْلِمٌ.

ترجمہ: [۱] ابو عونیہ رضی اللہ عنہ و ابی [۲] کہ زہ او مسروق دوارہ د بی بی عائشہ رضی اللہ عنہا پہ خدمت کہ حاضر شو او عرض مو وکرو کہ ای د مؤمنانو مور [۳] د نبی کریم صلی اللہ علیہ وسلم پہ اصحابو کی دوه اشخاص (سری) دی پہ ہغوی کہ یو صاحب خو پہ تلوار سرہ افطاری

(۱) اخرجه ابوداؤد فی السنن کتاب الصوم . باب ما یستحب من تعجیل الفطر (رقم- ۲۳۵۳) وابن ماجہ کتاب الصیام / باب ما جاء فی تعجیل الإفطار (رقم- ۱۶۹۸) واحد فی المسند ۵۰/۲

(۲) اخرجه مسلم فی کتاب الصیام / باب فضل السحور و تأکید استحبہ . واستحب تأخیرہ و تعجیل الفطر (رقم- ۵۹ - ۱۰۹۹) و ابوداؤد کتاب الصوم . باب ما یستحب من تعجیل الفطر (رقم- ۲۳۵۴) و التسانی ذکر الاختلاف علی سلیمان بن جہرل فی حدیث عائشہ فی تأخیر السحور و اختلاف انما ظہم (رقم- ۲۱۶۱) واحد فی المسند ۵۸/۶

کوی و رر مونخ کوی ^(۱) او دوه سړي په تاخیر سره افطاري کوي او په تاخیر سره مونخ کوي ^(۲) سې سې عیسی ^(ع) یوښته وکړه چې زر روزه ماتونکي او زر مونخ کونکي سړي خوت دي ^(۳) مونږ ورته اوویل چې عبدالله ابن مسعود ^(رضی الله عنه) دي، سې سې عیسی ^(ع) ورمایل چې د سې کریم ^(ص) هم دا معمول وو او دویم صاحب چې په افطاري او مانځه کې به یې تاخیر کولو ابو موسی ^(رضی الله عنه) وو (مسلم)

نهیلات

قوله: رَجُلَانِ:

درجلان مصداق:- په دغه دوو کسانو کې یو خو جلیل القدر صحابی حضرت ابن مسعود ^(رضی الله عنه) دي د چارې کې چې حضور پاک فرمایلي دي رضیت لامق مارضی جان این امر بعد یعنی ر د امت دپاره چې کوم څه ابن مسعود ^(رضی الله عنه) خوښ کړی دی زه هم هغه خوښوم حضرت عمر وروق ^(رضی الله عنه) د حضرت ابن مسعود ^(رضی الله عنه) باره کې فرمایلي دي کُتِبَ لِيْ عَلَمًا د ابن مسعود علم خړ نه ده په دې حدیث کې ذکر دی چې حضرت ابن مسعود ^(رضی الله عنه) په روزه مټی کې هم ومانځه کې چې هم د حضور پاک د سنت اعلیٰ مقام خپل کړې دي او حضرت یوموسی ^(رضی الله عنه) شعری ^(رضی الله عنه) هم دلونی شان والا صحابی دي په دې حدیث کې ذکر دی چې هغوی ^(رضی الله عنه) د سنت په آخری جواز باندې عمل اوکړو دهغه د تاخیر مطلب دانه دي چې د ممنوعه وخت پورې به یې تاخیر کولو بلکه مطلب دادي چې د جواز د حد پورې به تللو کېدې شی د څه عذر و چې نه داسې شوي وی یاد بیان د جواز دپاره په توګه د تعلیم داسې کړی وی په یوځل نیم د څه مجبورنی نه داسې کړې وی

[۱۹۹۷] په پشمې کولو کې پرکت

حـ (۱) (۱۹) وَغَيَّرَ أَبُو بَكْرٍ بَنِي سَارِيَةَ قَالَ: «دَعَانِي رَسُولُ اللَّهِ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ - إِلَى السَّحُورِ فِي رَمَضَانَ» فَقَالَ: «هَلُمُّنَا إِلَى الْفِطْرِ الْمُبَارَكِ» «رَوَاهُ أَبُو دَاوُدَ وَالتَّيَّمِيُّ»

ترجمه: ^(۱) عرب رض ابن ساریه ^(رضی الله عنه) وایي ^(۲) چې رسول الله ^(ص) زه په رمضان کې د پشمې خوړلو دپاره وللم ^(۳) او وي فرمایلي چې د برکت ناک طعام خوړلو دپاره راشه (ابوداود)

نسی

ط القان:- ^(۱) دغای: راوي بللم. ^(۲) السحور: د پشمې خوراک ته وانی ^(۳) هَلُمُّنَا: اتي قال: راشه، ^(۴) الْفِطْر: د سحر خوراک خوړلو ته وانی. (نشته)

تسهیلات

قوله: اَلْمُبَارَكُ: الْفَدَاءُ الْمُبَارَكُ:

په سحور باندې هغه اطلاق وجه: - په سحور باندې رسول الله ﷺ د غذا اطلاق او فرمانیلو اصل کښ غذا خو د سحر خوراک ته ونیلې شی کوم چه د ورځې په شروع کښ د زوال نه مخکښ او خوړلې شی، خو پیشمنې د روژه دار په حق کښ د غذا قائم مقام وی په دې وجه پرې دا غذا اطلاق

قوله: الْمُبَارَكُ:

ه پشمې یرکت درې وجوهات: ① د پیشمنی مبارک کیدل ظاهر دی ځکه چه زمونږ د نبی سنت دي هم دغه شان د تېرو انبیاء کرام هم سنت وو،

② بذل کښې حضرت خلیل احمد سهارنبوری رحمه الله لیکلې دی پیشمنې د روژې په حانت کښ د نشط سبب دي

③ پیشمنې په روژه نیولو کښ معین وی او د دې په برکت سره انسان ته د روژې نیولو توفیق کیږی او د روژې مشقت لره آسان کیږی

④ شه فیصل وانی په نورو میاشتو کښې خلق د تهجد و دپاره د خوب څخه نه پاسی او په رمضان کښې چې د پیشمنی دپاره پاسی نو تهجد هم کوی

[۱۹۹۸] په قجورو د پیشمنی ښکولو فضیلت

«(۱۴) عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ -: «يُفْعَرُ سَحُورُ الْمُؤْمِنِ النَّوْمُ»
"رَوَاهُ أَبُو دَاوُدَ."

قوله: ④ ابوهریره ؓ روایت کوي چې رسول الله ﷺ وفرماییل ⑤ د مؤمن د پاره د پیشمنی بهترین خوراک کجوري دی. ابوداؤد،

تسهیلات:

قوله: يُفْعَرُ سَحُورُ الْمُؤْمِنِ النَّوْمُ:

په پیشمنی کښې د قجورو خوړلو استحباب: - دپشمی کله کله قجوري خوړل هم پکار دی او پشمی خوړلو کښې برکت دي او دې سره چې د قجوري برکت یو ځانې شی نو نور علی نور به شی

[۳] بَابُ تَزْيِيهِ الصَّوْمِ

در روزی دمنافی خیز و لو بیان

خلاصه الباب ۱-

فیه تسعة عشر حديثاً مشتملة على خمس مسائل.

- ① ما يروه عنه الصوم ويفسد به: ۱، ۹، ۱۰، ۱۳، ۱۹.
- ② ما يجوز في الصوم ولا يفسد به: ۲، ۳، ۴، ۵، ۸، ۹، ۱۱، ۱۲، ۱۳، ۱۷، ۱۸، ۱۹.
- ③ عدم فطر الصوم بالنسيان: ۵.
- ④ وجوب الكفارة بالفساد الصوم عمداً: ۶.
- ⑤ الزجر على من لا يزه الصوم من الفساد: ۱۵، ۱۶.

د ماقبل باب سره مناسبت: - په دې باب کښې به د روژې منافي بيان کيږي د روژې منافي بعضي داسې خيزونه دي په کوم سره چه روژه بالکل فاسد يږي لکه عمدأ خوړل ځکل او جماع کول او بعضي داسې خيزونو بيان به کيږي په کوم سره چه به روژه فاسد يږي نه ليکن مکروه کيږي لکه بغير د څه عذر نه د يو ځيز په ژبه سره ځکل او بيا توکل دغه شان د ځوان سړي خپله ښځه ښکلول او دغه شان په غاښ کښې پاتې شوې خوراک باندې د روژې په حالت کښې شوخوند وهل مکروه دي

په لمد سره دروژې ماتولو حکم: - په قصد سره روژه ماتونکي باندې کفار له لازم راځي او په غلطۍ سره اوبه په حلق کښې تللو سره کفار نه بلکه قضاء لازم راځي

د کفارې مقدار او ترتيب: - د کفارې مقدار او ترتيب داسې دي

- ① که چرې غلام ملاوړي نو د يو غلام آزادول د يوې روژې کفاره ده
 - ② که غلام نه وي نو بيا شپيته ورځې يعنې دوه مياشتې روژې په يوه مخه ساتل دي
 - ③ که چرې ددې طاقت نه وي نو بيا شپيته مسکينانوته دوه وخته خوراک ورکول دي
- د روژه ماتولو هډونه:** - د څه عذرونو او مجبورود وچې نه روژه ماتولې شي خوروستو بيا ددې قضا لازم ده بابه د فديې صورت وي

- ① يو سفر دې د سفر د وچې نه روژه ماتولې شي
- ② د حامله يا مرضه دپاره د مجبورۍ په وخت روژه ماتول جائز دي
- ③ د اکراه په صورت کښې د روژه ماتې اجازت دي
- ④ د سختې بيمارۍ د وچې نه د افطار اجازت دي
- ⑤ د بډاوالي د وچې نه د روژه ماتې اجازت دي

- ه فديې مقدار او ۱۵ په چا لازم ۱۵۵- د هرې ورځې د يوې ورځې روزې په بدله كښې به نيم صاع غنم د فديې په توگه وركولې شي
- ① بيمار كه جوړ شو نو قضاء راوړې گنې د هغه د طرف نه به فديه وركولې شي
- ② د بودا د پاره هم د فديې حكم دي

الْفَصْلُ الْأَوَّلُ

[۱۹۹۹] روزې سره غير مناسب اعمال

۱۹۹۹- (۱) عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ - [۲]: «مَنْ لَمْ يَدَعْ قَوْلَ الزُّبَرِ وَالْعَمَلِ بِهِ [۳] فَلَيْسَ لَهُ حَاجَةٌ فِي أَنْ يَدَعَ طَعَامَهُ وَتَرَاتِبَهُ» [رواه البخاري].

توجه: ① ابوهريره رضي الله عنه روايت کوي چې رسول الله صلی الله علیه وسلم وفرمايل ② کوم سړي چې د روزې په حالت کې لغوه او باطل کلام او بيهوده افعال پري نږدي ③ نو الله تعالى عز وجل ته د دې خبرې پرواه نشته چې هغه خپل خوراک څښاک پرېښي دي «بخاري: حل اللسان»- ④ الزور: أي الساطل: ناروا او دگناه خبرې.

تسهيلات:

قوله: مَنْ لَمْ يَدَعْ قَوْلَ الزُّبَرِ:

ه حلالو هغه پرهيز او ده حرام او کتاب:- روزه دانسان په بدن كښې د بدلون راوستو په غرض سره فرض كړې شوې ده لكه څنگه چه په دې عبادت سره د انسان باطني احساسات او خيالات او د هغه كيفيات او جذبات كښې نيك بدلون راځي دغه شان دانسان په ظاهري اندامونو كښې هم بدلون راتلل پكاردی لهذا د ده په سترگو، شرمگاه كښې بدلون راتلل پكاردی د ده په لاس خپو او ژبه غوږونو كښې بدلون راتلل پكاردی د سوچ مقام دې چه يو طرف ته د انسان د روزې په حالت كښې د حلال خوراك او څښاك نه ځان ساتي او بل طرف ته حرام غيبت او حرام دروغ فضول او باطل كارونو كښې اخته وي نو د خوراك څښاك نه ځان ساتلو څه فائده شوه؟ هم دا مضمون په دې حديث كښې بيان كړې شوې دې چه يوسړي په روزه كښې د حرامو څيزونو نه ځان ساتي نو د حلال څيزونو نه پرهيز كول او د روزې ساتلو الله تعالى ته هيڅ پرواه نشته

ه صليانو په نيزه روزې درې قسمونه:- اهل تصوف ليكي چه د روزې درې قسمونه دي

- ① يوه د عوامو روزه ده په كوم چه خلق صرف د خوراك څښاك او جماع نه پرهيز كوي
- ② دويمه د خواص روزه ده په كوم كښې چه هغه خلق د خپلو اندامونو خپلو احساساتو

(۱) اخرجه البخاري كتاب الصوم / باب من لم يدع قول الزور. والعمل به في الصوم (رقم- ۱۹۰۳) وابن ماجه كتاب الصوم / باب ما جاء في النية والرفق للصائم (رقم- ۱۶۸۹) واحمد في المسند ۵۲/۲

جذباتو اولداتو اومکرو هاتو نه خان سانی

دریم د اخص الخواص روزه ده په کوم کسې چه هغه خلق خپل خان د غیر الله طرف ته د نلونه بچ کوی

[۲۰۰۰] په روزه کسې د ښکلولو حکم

(۱) (۲) [۳] وَ عَنْ عَائِشَةَ قَالَتْ: «كَانَ رَسُولُ اللَّهِ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ - يَقُولُ وَيَتَأَيَّرُ وَهُوَ صَائِمٌ وَكَانَ أَهْلُكُمْ لِأَرْبِهِ» مُتَّفَقٌ عَلَيْهِ.

ترجمه: [۱] بي بي عائشه (رضی اللہ عنہا) فرمایي [۲] چې رسول الله (ﷺ) به د روژې په حالت کې د خپلو پیانو څخه، مچي (پښه) اخستله [۳] او د خپل بدن سره به يې لگولی ځکه چې حضور (ﷺ) په خپل حاجت باندې ستاسو څخه زیات قابو موندونکی وو. (بخاری مسلم)
 حل الفات: - [۱] يَقُولُ: مچي (پښه) به نسي اخستله، يعنی ښکلوله به نسي [۲] تَأَيَّرَ: اي يَتَعَمَّقُ التَّحَرُّقَ بِالنَّفْسِ: بدن سره به نسي بدن لگولو، [۳] أَهْلُكُمْ: يو شی باندې قابو موندلو ته ملک وائی، يعنی زه ستاسو نه زیات قابو موندونکي يم [۴] أَرْبِهِ: حاجت اوضورت ته ارب او مارب وائی، ددې نه مراد شهوت دي.

تہذیبات: قوله: لِأَرْبِهِ:

دلته د حاجت نه مراد جماع او شهوت دي يعنی د حضور ياک بعضي ازواج مطهرات سره د روژې په حالت کسې ښکلول او مینه کيدله ليکن حضور ياک به په خپلو جذباتو باندې مکمل قابو لرله

د روزه دار دپاره د يوسي اخستلو حکم: - د ښکلولو او مينې کولو باره کسې ائمه احناف فرمائی که د ښکلولو او د مينې کولو د وجې نه د جماع او انزال ويره وي نو دا مکروه دی او که ددې ويره نه وي نو بيا مکروه نه دی بعضي رواياتو کسې د خوان دپاره ممانعت راغلي دي او د بودا دپاره د اجازت ذکر دي

[۲۰۰۱] د جنابت روژې سره عدم منافات

(۱) (۲) [۳] وَ عَنْهَا قَالَتْ: «كَانَ رَسُولُ اللَّهِ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ - يَذْكُرُ الْفَجْرَ فِي رَمَضَانَ وَهُوَ جُنُبٌ مِنْ غَيْرِ حُلُمٍ» مُتَّفَقٌ عَلَيْهِ.

(۱) أخرجه البخاري كتاب الصوم رقم الحديث ۱۹۲۷. وسلم في صحيحه رقم الحديث ۱۸۸۶ / ۶۵ ابو داود في السنن كتاب الصوم . باب القيلة للصائم (رقم ۲۳۸۲) وابن ماجه كتاب الصيام / باب ما جاء في الباشرة للصائم (رقم ۱۶۸۷) واحمد في المسند ۴۲ / ۶

(۲) أخرجه البخاري في كتاب الصوم / باب اغتسال الصائم (رقم ۱۹۲۰) وسلم في كتاب الصيام / باب صحة صوم من طلع عليه الفجر وهو جنب (رقم ۷۶ - ۱۱۰۹) وابوداود كتاب الصوم / باب فيمن أصبح جنباً في شهر رمضان (رقم ۲۳۸۸) وقمر بن زياد في كتاب الصوم عن رسول الله صلى الله عليه وسلم / باب ما جاء في الجنب يدركه الفجر وهو يريد الصوم (رقم ۳۷۹) وابن ماجه كتاب الصيام / باب ما جاء في الرجل يصبح جنباً وهو يريد الصيام (رقم ۱۷۰۴)

قوله: [۱] بی بی عایشه صدیقہ رضی اللہ عنہا فرمائی [۲] چې کله به داسې وو چې نبی کریم صلی الله عليه وسلم به د جنابت (يعني ناپاکي د کوروالي په وجه) په حالت کې سحر کولو [۳] او دا جنابت به د احتلام (په خوب کې د غسل اوړیدو) په وجه نه وو [۴] نو په داسې حالت کې به نبی کریم صلی الله عليه وسلم لامبل او روژه به یې نیوله (بخاري مسلم).
 حل الفتن:- [۱] غَيْرُ ظَهْرٍ: أَيُّ مِنْ غَيْرِ اخْتِلَامٍ مِنْ جَمَاعٍ: یعنی دا جنابت به په خوب کې د احتلام په وجه نه وو بلکه د جماع په وجه به وو

تسهيلات:

ه حديث فوائد:- ددې حديث مطلب دادې چې بعضې وخت به حضور پاك د جماع د وجې نه په جنابت کې وو او صبح صادق به كيدلو او د حضور پاك به روژه هم وه او په جنابت کې به هم وو

- ① د جنابت په حالت کې د روژې نیت کول جائز دی ځکه چې حضور پاك د صبح صادق نه مخکې د روژې نیت کولو سره د جنابت په حالت کې اوده شوې وو
- ② جنابت پخپله د احتلام د وجې نه وی یا د جماع د وجې نه وی هغه د روژې منافی نه دي
- ③ که چاته د ورځې احتلام اوشی نو د جنابت د وجې نه روژې ته نقصان نه رسی
- ④ د جنابت په حالت کې پېشمنی کول جائز دی.

[۲۰۰۲] د روژې په حالت کې د ښکر لگولو حکم

مس- (۳) [۱] وَعَنْ ابْنِ عَبَّاسٍ قَالَ [۲] «إِنَّ النَّبِيَّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ - أَخْتَمَهُهُ وَهُوَ مُفْرَمٌ [۳] وَأَخْتَمَهُهُ وَهُوَ صَائِمٌ». مُتَّفَقٌ عَلَيْهِ.

قوله: [۱] ابن عباس رضی اللہ عنہما فرمائي [۲] چې نبی کریم صلی اللہ علیہ وسلم د احرام په حالت کې ښکر ولگولو (يعني وینه يې وخکله) [۳] او نبی کریم صلی الله عليه وسلم د روژې په حالت کې هم وینه وخکله. (بخاري مسلم).
 حل الفتن:- ① أَخْتَمَهُ: دا د حمامه نه ماخوډ دي. ښکر لگولو ته حمامه وائی. (يعني د بدن نه يې فاسده وینه اووښتله. ② مُفْرَمٌ: په حالت د احرام کې وو
 تسهيلات: قوله: أَخْتَمَهُ:

ه حمامه طريقه:- ددې دا طريقه وی چې اول د مريض بدن په ستن وغيره څه خيز سره زخمی کولې شی بيا په هغې باندې د غوا ښکر کيخوډې شی او د ښکر د څوکي والا سر کېنې وړوکې شان سورې کولې شی هم دا سورې په خله کېنې کيخوډوسره په زور سره د سا په

(۱) أخرجه البخاري في كتاب الصوم / باب العجالة والقيء للناسم (رقم- ۱۹۳۸) وأبو داود كتاب الصوم / باب في الرخصة في ذلك (رقم- ۲۳۳۲) والترمذي كتاب الصوم عن رسول الله صلى الله عليه وسلم / باب ما جاء من الرخصة في ذلك (رقم- ۲۷۷۵) وابن ماجه كتاب الصوم / باب ما جاء في العجالة للناسم (رقم- ۱۶۸۲)

ذريعه دمريض بدن نه وينه رانيسكلي شى به دي گنبي مريض ته تكليف نه كيبي او
دا عمل د ډيرو بيمارو دپاره فائده مند دي خاص كر د بلد پريشردپاره ډير نافع دي البته
سري هر كال ددي عادت كيبي

په حجامه د روژي په ماتيډو كښي مذهب:-

① امام احمد بن حنبل رحمته الله عليه فرماني د مريض او ډاكټر دواړو روژه ماتيبي قضا لازم ده
كفاره نه ده ② انمه جمهور فرماني د روژه دار دپاره بنكرل گول بغير د كراهت نه جائز دي
دمريض دپاره هم جائز دي او د علاج كونكي دپاره هم جائز دي

ډول فريق دليل:- د اول فريق دليل راتلونكي د شداد بن اوس رضي الله عنه حديث نمبر ۲۰۳۳ دي

جواب:- د دي جواب به په ۱۴ نمبر حديث په شرح كښي روسته راشي

دويم فريق دليل:- زير بحث حديث دويم فريق دليل دي

[۲۰۰۲] په هيره خوراك خښاك كولوسره د روژي نه ماتيدل

— (۵۱) [۵۱] وَ عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ - [۲]: «مَنْ نَسِيَ وَهُوَ صَائِمٌ فَأَكَلَ
أَوْ شَرِبَ [۳] فَلْيَتِمَّ صَوْمَهُ، فَإِنَّمَا أَطَعَمَهُ اللَّهُ وَسَقَاهُ» مُتَّفَقٌ عَلَيْهِ.

توجه:- ① ابو هريره رضي الله عنه روايت كوي چې رسول الله صلى الله عليه وسلم وفرمايل ② كوم سري چې روژه
دار وي او په هيره خوراك او خښاك او كړي ③ نو هغه ته پكار دي چې خپله روژه پوره كړي
ځكه چې د هغه خوړل ځكل د الله د طرف څخه دي (بخاري مسلم)

تفهيمات: قوله: مَنْ نَسِيَ وَهُوَ صَائِمٌ:-

په هيره باندي د روژي په ماتيډو كښي مذهب:-

د جمهور انمه په نيز په هيره سره يو روژه دار خوراك خښاك او كړو نو په دي سره دهغه روژه
ماته نه شوه البته ددي نه پس خوراك كول منع دي دغه شان په هيره سره جماع كول هم
معاف وي ① امام مالك رحمته الله عليه فرماني چه كوم سري په هيره سره څه خوراك خښاك او كړو
نودهغه روژه ماتيبي او قضا لازم ده كفاره نشته دي

ډول فريق دليل:- دوي روژه په مونځ باندي قياس كوي

جواب:- دا قياس صحيح نه دي ځكه چه د مونځ په حالت كښي حالت وريادونكي دي او د
روژي حالت داسي نه دي

دويم فريق دليل:- زير بحث حديث د دويم فريق مستدل دي كوم چې په خپله مدعا
بنكاره دليل دي

(۱) اخرجه البخاري في كتاب الصوم/باب الصائم اذا اكل او شرب ناسيا (رقم- ۱۹۳۳) وسلم كتاب الصيام/باب اكل
النسي وشربه وجماعه لا يفتقر (رقم- ۱۷۱) - (۱۱۵۵) وايدادو كتاب الصوم/باب من اكل ناسيا (رقم- ۲۳۹۸) والترمذي
كتاب الصوم من رسول الله صلى الله عليه وسلم/باب ما جاء في الصائم باكل او يشرب ناسيا (رقم- ۲۲۱)

[۲۰۴] په قصد سره د روژې ماتولو کفارو

... (۱۶۱) (۱۶۲) لَوْ غَنَّهُ قَالَ: «يَتِمُّ مَنْ خُلُوسَ عِنْدَ النَّبِيِّ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ - [۲] إِذْ جَاءَهُ رَجُلٌ فَقَالَ: يَا رَسُولَ اللَّهِ هَلْ كُنْتُ؟» قَالَ: «نَالَهُ؟» قَالَ: وَقَعْتُ عَلَى امْرَأَتِي وَأَنَا صَائِمٌ [۳] فَقَالَ رَسُولُ اللَّهِ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ -: «هَلْ تَعُدُّ رَقَبَةً نَفْعًا؟» قَالَ: لَا [۴] قَالَ: «قَبْلَ تَسْطِيعِهِ أَنْ تَصُومَ شَهْرَيْنِ مُتَابَعَيْنِ؟» قَالَ: لَا [۵] قَالَ: «هَلْ تَعُدُّ إِسْتِغَامَ بَيْنَيْنِ مَسْكِينًا؟» قَالَ: لَا

توجه: [۱] ابوهريره رضي الله عنه فرمايي [۲] چې مونږ د نبی کریم صلی الله علیه و آله سره ناست وو [۳] اچانک یو سړي چې د هغه نوم سلمه بن صخر الانصاري البياضي وو، د نبی کریم صلی الله علیه وسلم په خدمت کې حاضر شو هغه اوویل چې یا رسول الله صلی الله علیه و آله د یوې گناه سرزد کیدو په وجه، زه تباہ شوم [۴] نبی کریم صلی الله علیه وسلم پوښتنه ځینې وکړه چې په تا څه وشو؟ هغه اوویل چې د روژې په حالت کې مې د خپلې ښځې سره جماع وکړه [۵] نبی کریم صلی الله علیه وسلم تري نه پوښتنه وکړه چې آیا ستا سره غلام شته چې ته یې د کفارې په طور، آزاد کړی؟ هغه اوویل چې نه [۶] نبی کریم صلی الله علیه وسلم تري نه پوښتنه وکړه چې په تا کې دومره طاقت شته چې دوه میاشتي پرله پسې روژې ونیسي؟ هغه اوویل چې نه [۷] نبی کریم صلی الله علیه وسلم ځینې بیا پوښتنه وکړه چې ته دومره استطاعت (وس) لري چې په شپږو مسکینانو طعام وخورې؟ هغه اوویل چې نه

[۸] قَالَ: «أَجِبْ» وَكَتَبَ اللَّهُ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ - [۹] فَيَتِمُّ مَنْ خُلُوسَ عَلَى ذَلِكَ أَمْرٍ النَّبِيِّ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ - بِهَرَقٍ فِيهِ ثَمَرٌ [۱۰] وَالْعَرَقُ الْبُكْلُ الضَّخْمُ [۱۱] قَالَ: «أَتَيْنَ السَّائِلُ؟» قَالَ: أَتَاهُ [۱۲] قَالَ: «عُدْ هَذَا قَتَصَقْ بِهِ» [۱۳] فَقَالَ الرَّجُلُ: أَعَلَى أَفْقَرِ مَنِّي يَا رَسُولَ اللَّهِ [۱۴] قَوْلَ اللَّهِ مَا يَزِينُ لَا يَكْفِيهَا يُرِيدُ الْحَرَقَيْنِ أَهْلَ بَيْتِ أَفْقَرِ مِنْ أَهْلِ بَيْتِي [۱۵] فَخُفِّجَكَ النَّبِيُّ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ - حَتَّى بَدَتْ أَتَابَهُ [۱۶] ثُمَّ قَالَ: «أَطْلَعْنَاهُ أَهْلَكَ» فَتَفَقَّحَ عَلَيْهِ

توجه: [۱] نو نبی کریم صلی الله علیه و آله ورته وفرمايل ښه ده، ته کينه او نبی کریم صلی الله علیه وسلم په دې انتظار کې وو اچې څوک څه راوړي نو هغه ته یې ورکړي چې هغه یې بطور کفارو صدقه کړي [۲] مونږ دغه شان ناست وو چې د نبی کریم صلی الله علیه وسلم په خدمت کې یو اغونجه، عرق راغې چې په هغې کښ کېجوري وي [۳] نبی کریم صلی الله علیه وسلم پخپله لیدو سره وفرمايل چې سایل پوښتنه کونکي، چیرته دي؟ هغه عرض وکړو چې

(۱) اخرجه البخاری فی کتاب الصوم باب إذا جامع فی رمضان، ولم یکن له شیء، فتصدق علیه فلیکفر (رقم: ۱۹۳۶) وسلم کتاب الصیام باب نفيذ تحریم الحجاج فی نهار رمضان علی الصائم، ووجوب الکفارة الکبریٰ فیهِ وبیانها، وأنها نجب علی المومر والمومرة وثبت فی ذمة المومر حتی یستطیع (رقم: ۸۱ - ۱۱۱۱) وایوداود کتاب الصوم باب کفارة من أتى أهله فی رمضان (رقم: ۲۳۹۰) والترمدی کتاب الصوم عن رسول الله صلی الله علیه وسلم لهاب ما جاء فی کفارة منظر فی رمضان (رقم: ۲۲۴) وایر ما جاء فی کفارة من کفارة من أفطر یوماً من رمضان (رقم: ۱۶۷۱) وماک فی الموطأ کتاب الصیام باب کفارة من أفطر فی رمضان (رقم: ۲۸)

جناب زه حاضریم [۶] نبی کریم صلی الله علیه وسلم ورته وفرماییل چې دا کجوري واخله او په محتاجو باندې يې تقسیم کړه [۷] هغه عرض وکړو چې یا رسول الله ﷺ آیا زه دا داسې سړي ته ورکړم چې زما څخه هم زیات محتاج وي؟ یعنې د ټولو څخه زیات محتاج زه پخپله یم نورو خلقو ته يې څرنگه ورکړم؟ [۸] قسم په الله د مدینې د دواړو غاړو په مینځ کې هېڅ کور داسې نشته چې زما څخه زیات محتاج وي او د مدینې د دواړو غاړو څخه د هغه مراد هغه دوو غرونه وه چې د مدینې شرقی طرف او غربی طرف ته واقع دي [۹] نبی کریم ﷺ د هغه خبرې اوریدو سره وخنډل تردې چې مخکني اخلور، غابنونه مبارک يې ښکاره شول [۱۰] بیا نبی کریم صلی الله علیه وسلم وفرماییل چې ښه ده دا کجوري په خپل اهل وعیال باندې وخورو (بخاري مسلم)

حل القات: - ① وَقَفْتُ: أَنِي جَانِعْتُنَا: دلته د وَقَفْتُ (یعنې پروتلو) نه مراد جماع کول دی ② مَتَابَعْتُمْ پرله پسې روژې نیول. ③ مَنَعْتُ: أَنِي لَيْتُ: وخت نې تیر کړو. ④ بَعَزْتُ: د کجورو د پوستکو نه جوړه شوې توکړۍ. زمبیل. ⑤ أَلْيَمْتُ: أَي الزَّهْبِيلُ: نهیلی، زمبیل. ⑥ الْفَخْرُ: أَي الْفَخْرُ: لوني تیلۍ ته وانی چې په هغه کې به د شپېته ۶۰ سیره څخه تر اتیا ۸۰ سیره پورې کجوري راتلې ⑦ لَا تَبْنِي: د لایته تشبیه ده، توره کانیزې زمکه، أَنِي مَائِيْلٌ أَطْرَافًا: ای فی طَرَفِ الْمَدِينَةِ مِنَ الْغَرْبِ دې ته خَرَفَةٌ هم وانی ⑧ الْفَرْقَيْنِ: د تورو کانرو والا زمکه کومه چه د مدینې مشرقی او مغربی لاره ده ⑨ أَلْبَنِي: په ځله کېنې هغه غابنونه کوم چه د رباعی نه پس دی (مخامخ د منځ غابنونو ته ثنایا وانی ورپسې رباعی دی بیا انیاب دی)

تسهيلات

قوله: إِذْ جَاءَهُ رَجُلٌ:

په حدیث کېنې درجل مصداق: - ددې صحابی نوم سلمه بن صخر بیاضی انصاری ؓ دی دې د ښځوباره کېنې نازک وو ددې حدیث نه علاوه بل روایت کېنې دا تفصیل دې چه حضور پاک د هغه نه تپوس او کړو چه تا جماع ولې او کړه؟ هغه جواب ورکړو چه ما کله دخپلې بې بی پاتړیې او لیدل نوسبر نه شوم حضور پاک ارشاد او فرماییلو چه ست آزاد کړه هغه د خپل ست طرف ته اشاره او کړه چه په الله قسم چه دخپل ست نه علاوه زه دهیڅ پوست مالک نه یم حضور پاک ارشاد او فرماییلو چه دوه میاشتي روژې اوساته هغه ونیل چه اوس انختي یم خو هم ددې روژې د وجې نه یم یعنې د یوې میاشتي طاقت اوسبر نشته نودوه میاشتي به څنگه صبر کوم حضور پاک ونیل دا غله واخله او د مدینې په فقیرانو باندې تقسیم کړه راشه دا ستا کفاره ده هغه اوونیل په الله قسم چه د مدینې په اطرافو کېنې زمانه زیات څوک فقیر نشته دې حضور پاک مسکې شو او ورته ئی او فرماییل خپل بال بچ باندې اوخوړه وه اوس دلته دوه لونی اختلافی مسئلې دی

د كفاري په سبب كښي مذهب :-

كفار ه صرف د جماع په وجه سره راځي يا د خوراك څښاك د وجې نه هم كفاره راځي
 ① امام شافعي رحمته الله عليه او امام احمد بن حنبل رحمتهما الله عليهما فرماني چه كفاره صرف په جماع سره واجب كيږي

② د امام ابو حنيفه رحمته الله عليه او امام مالك رحمته الله عليه په نيزه درمضان په روژه كښي د جماع په شان په قصد سره خوراك څښاك كولو سره هم كفاره واجب كيږي
د ټول فريق دليل :- زير بحث حديث د اول فريق مستدل دې په كوم كښي چه د جماع د كفاري ذكر دې

د دويم فريق دليل :- احناف او مالكيه د حضرت عائشه رضي الله عنها د روايت نه استدلال كړې دې كوم چه امام نسائي رحمته الله عليه په صحيح سند سره داسې نقل كړې دې «عن عائشة انه عليه السلام له رجل فقل رحمته الله عليه انظرت في رمضان فامرته بالتصدق بالعروق ولم ياله عماذا فقل» رواه النسائي بسند صحيح
د ټول فريق د دليل جوايونه :- ① په دې حديث كښي د جماع ذكر دې ليكن د خوراك څښاك د وجې نه د كفاري څه نفى نشته دې

② په جماع كښي د وجوب كفاره د وجې نه اوسبب او علت جماع نه ده بلكه د روژې ماتول دي او روژه ماتې په خوراك څښاك سره هم كيږي

د غريب څخه د غريب په وجه د كفاري په ساقط كښي مذهب :-

په دې حديث كښي دويمه اخلاقي مسئله داده چه آيا د فقير او غريب سړي نه په وجه د فقر كفاره ساقط كيږي كه نه؟

① امام احمد بن حنبل رحمته الله عليه او څه نورو علماؤ په نيز ساقط كيږي

② د جمهورو په نيز نه ساقط كيږي

د ټول فريق دليل :- زير بحث حديث د اول فريق مستدل دې دلته د هغه فقير سړي نه كفاره ساقط شوه بلكه هغه كفاره پخپله او خور له

د ټول فريق د دليل جوايونه :- ① دا حديث د هغه سړي خصوصيت وو څنگه چه دا هم د هغه سړي خصوصيت وو چه د هغه نه د كفاري او طعام مطالبه كړې شوې وه حالته كه په هغه باندې د روژې كفاره يعنى دوه مياشتې روژې لازم وي

② دې حديث نه د اسلام د شروع وخت مراد دې روستو بيا دا حكم منسوخ شو او د كفاري تعين اوشو

③ دا سړي چونكه غريب وو هغه وخت د هغه سره د كفاري د پاره هيڅ نه وو او پخپله محتاج وو نو د هغه د پاره كفاره بالدين په صورت كښي مؤخر كړې شوه چه روستو بيا ادا كړه

ه دویم فریق ه لیل ۱- هغه ټول نصوص د دویم فریق مستدلات دی په کومو کښې چه د غریب او مالدار هیڅ فرق نشته دي

الفصل الثاني

[۲۰۰۵] اذبل دژبي په لوندوالي سره د روژې نه ماتیدل

۲۰۰۵- (۸) [۴] عَنْ عَائِشَةَ: «أَنَّ النَّبِيَّ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ - كَانَ يَقْبَلُهَا وَهُوَ صَائِمٌ وَيَتَمَسَّحُ بِسَاقِهَا». رَوَاهُ أَبُو دَاوُدَ.

ترجمه: [۴] د بي بي عائشي صديقي (رضي الله عنه) په باره کې منقول دي چې نبی کریم (صلی الله علیه و آله) به د روژې په حالت کې دهغې څخه مچي (پټه) آخستله [۲] او د هغې ژبه به يي په خپله ځله مبارکه کې نيوله (ابوداؤد)،

حل الفقه: ① يَقْبَلُهَا: مچي (پټه) به يي آخستله، يعنې ښکلوله به يي ⑦ تَمَسَّحَ: چوبله، رودله، به يي تسهيلات:

قوله: وَيَتَمَسَّحُ بِسَاقِهَا:

ه ژبي غټلو مطلب: - په مس لسان سره دا قطعاً نه لازميږي چه د هغه توکانرې به نى هم تيرې کړې وي بلکه يا صرف په ژبه رولوسره يا توکانرې نى نه دی لگولې او که چرې توکانرې لگيدلي هم وي او هغه نى د خپلې خلې نه بهر او غورزولې توجیه ځکه ضروري ده چه د تولوفقها په دې باندې اتفاق دي چه د بل توکانرې تيرو لوسره روژه ماتيرې او هسي د احديث ضعيف هم دي

[۲۰۰۶] د خوان اويودا دپاره په روژه کښې د ښکلولو جدا جدا حکم

۲۰۰۶- (۸) [۸] وَعَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ «أَنَّ رَجُلًا سَأَلَ النَّبِيَّ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ - عَنِ الْمُبَاشَرَةِ لِلصَّائِمِ فَوُضِعَ [۳] وَأُثَابُهُ أَخْرَفَ سَأَلَهُ فَتَنَاهُ [۴] فَإِذَا الَّذِي رَغِبَ لَهُ شَيْعَةٌ [۵] وَإِذَا الَّذِي تَنَاهَا شَابٌّ»، رَوَاهُ أَبُو دَاوُدَ.

ترجمه: [۸] ابوهريره (رضي الله عنه) روايت کوي چې يو سري د نبی کریم (صلی الله علیه و آله) څخه د روژې په حالت کې د مباشرت په باره کې پوښتنه وکړه، چې آيا زه د خپلې ښځې سره خپل بدن لگولې شم که نه؟، نو نبی کریم صلی الله عليه وسلم هغه ته اجازت ورکړو [۲] د هغه څخه روسته يو بل سري په خدمت کې حاضر شو د مباشرت په باره کې يي پوښتنه وکړه نو نبی کریم صلی الله عليه وسلم هغه منع کړی [۴] کوم سري ته چې يي د مباشرت اجازت ورکړي وو نو هغه بوډا وو او کوم چې يي منع کړي وو هغه خوان وو (ابوداؤد)،

(۱) اخرجه ابوداود في كتاب الصوم/باب الصائم يبلغ الریق (رقم- ۲۳۸۶)

(۲) اخرجه ابوداود في كتاب الصوم/باب كراهيته للشاب (رقم- ۲۳۸۷)

حل الفتا: ① التَّائِبَةُ: هِيَ الْفَاعِلَةُ وَالنَّاسُ بِالتَّائِبِ: بِنَحْوِ بَنِكَوْلُو او وَرْتِه لَاس او رِل، يَا دَبْنَحِي بَدَن سِرِه خِيَل بَدَن لِكُوْل ② خَفَرٌ: بُوْدَا، ③ شَابٌ: خَوَان

تسهيلات:

قوله: الَّذِي تَمَاءَ شَابٌ:

په روژه گڼې، هې ېې سره ه لويو کولو حکم،- خوان ئی خکه رامنع کړو چه هغه خپل جذبات په قابو کښې نه شی ساتلې نو هغه به خپله روژه فاسد کړی او د بُوْدَا جذبات دومره تیز نه وی په دې وجه ئی هغه ته د بَنِكَوْلُو او مښې کولو اجازت ورکړو د خَوَان د پاره دا ممانعت د بعضې علماؤ په نیز د مکروه تحریمی په درجه کښې دی او د بعضې علماؤ په نیز مکروه تنزیهی دی

بهر حال نن صبا بو د اگان هم په وجه د کمزورنی خپل جنسی حرکت قابونه شی ساتلې په دې وجه د خوانانو په شان خطر هغوی ته هم ده لهذا په دې شغل کښې نه دی پریوتل پکار شریعت په رمضان کښې د بَنِكَوْلُو او مښې کولو ترغیب نه ورکوی بلکه شریعت د هغه مجبوره سړی خبره ښائی چه داسې قسم واقعه کیدو نه پس روژه خرابه شوه که نه، نو شارع ﷺ او خود چه نه خرابیږی

[۲۰۰۷] په التو کولو د روژې د ماتیدو حکم

«...» [۹] [۱۰] وَعَنْهُ قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ - [۱۱] «مَنْ ذَرَعَهُ النَّعْيُ وَهُوَ صَائِمٌ فَلَيْسَ عَلَيْهِ قَضَاءٌ» [۱۲] وَمَنْ اسْتَقَاءَ عَمْدًا فَلْيَقْضِ [۱۳] رَوَاهُ التِّرْمِذِيُّ وَأَبُو دَاوُدَ وَابْنُ مَاجَةَ وَالدَّارِمِيُّ [۱۴] وَقَالَ التِّرْمِذِيُّ: هَذَا حَدِيثٌ غَرِيبٌ لَا تَعْرِفُهُ إِلَّا مِنْ حَدِيثِ عِيسَى بْنِ يُونُسَ [۱۵] وَقَالَ مُحَمَّدٌ يَعْنِي النَّضَارِيَّ: لَا أَرَاهُ مُعْتَمَدًا.

توجه: ① ابو هريره راجع روایت کوي چې رسول الله ﷺ وفرمايل ② په کوم سړي چې قې غالب شی (يعني پخپله راشي) او د هغه روژه وي نو په هغه قضاء نشته ③ او کوم سړي چې په خلق کې گوته وغيره اچولو سره قصداً قې اوکړی نو هغه ته پکار دي چې د خپلي روژې قضاء راوړي. ④ ترمذي، ابوداؤد، ابن ماجه، دارمي، ⑤ او امام ترمذي رحمه الله فرمايي چې مونږ دا حديث د عيسي بن يونس څخه علاوه په بل سند سره نه پيژنو ⑥ او محمد رحمه الله يعني امام بخاري فرمايي چې زه دا حديث محفوظ نه گڼم (يعني دا حديث منکر دي) حل الفتا: ⑦ ذَرَعَهُ: أَثَرُهُ عَلَيْهِ: غَالِبُ شَيْءٍ پْرِي.

(۱) اخرج ابو داود في كتاب الصوم باب الصائم يستقيء عمداً (رقم- ۲۳۸۰) و الترمذي كتاب الصوم عن رسول الله صلى الله عليه وسلم باب ما جاء فيمن استقواء عمداً (رقم- ۷۲۰۰) كتاب الصيام باب ما جاء في الصائم يقىء (رقم- ۱۶۷۶)

تفهيمات:

قوله: وَمَنْ اسْتَفْهَمَ:

ه ای کولو مختلف صورتوله ۱- بی اختیاره قی کیدوسره روزه نه ماتیربی که قی په ډکه خله وی او که کم وی په دې شرط چه روزه دار دغه قی فوری توگه باندې بهر او غورزوی که واپس نی تیرکړو نوروزه ماتیربی.

① که قی دخلق پورې راغلې وی او د بهر راتلو په ځانی غیر اختیاری توگه باندې دتنه لارونو په دې سره هم روزه ماته نه شوه خلافاً لای یوسف

② که قصدانی قی او کړو او هغه په ډکه خله وی نو د تولو انمه په نیز به روزه فاسد کیږی

③ که په ډکه خله نه وی نو د امام محمد رحمته الله علیه په نیز بیا به هم روزه فاسد یری لیکن د امام ابویوسف رحمته الله علیه په نیز به روزه نه ماتیربی او هم دغه قول راجح دې

په لی د فساد الصوم په صورت گنې عدم کفارہ :- بهر حال د قی په مسئله گنې که چرې روزه ماته هم شی نو کفارہ نشته دې صرف قضاء ده

[۲۰۰۸] په التو کولو سره دروژې ماتیدل

۸- (۱۰) [۱] وَعَنْ مَعْدَانَ بْنِ طَلْحَةَ أَنَّ أَبَا الدَّرْدَاءَ حَدَّثَنِي [۲] «أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ - قَاءَ فَأَطْرَبَ [۳] قَالَ: فَلَقِيتُ ثُوبَانَ فِي مَسْجِدٍ وَمَشَقَى فَقُلْتُ: [۴] إِنَّ أَبَا الدَّرْدَاءَ حَدَّثَنِي أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ - قَاءَ فَأَطْرَبَ [۵] قَالَ: صَدَقَ وَأَنَا صَبِيتُ لَهُ وَضُوءَهُ». رَوَاهُ أَبُو دَاوُدَ وَالتِّرْمِذِيُّ وَالدَّارِمِيُّ.

توجه: [۱] د معدان بن طلحه په باره کې منقول دي چې ابو درداء هغه ته دا حدیث بیان کړو [۲] چې رسول الله ﷺ د روژې په حالت کې قی او کړو بیا یې روزه ماته کړه [۳] معدان وایي چې د دې څخه روسته زه په دمشق کې د حضرت ثوبان رضی الله عنه سره ملا شوم او هغه ته می اوویل [۴] چې حضرت ابودرداء رضی الله عنه ماته دا حدیث بیان کړي دي چې نبی کریم ﷺ قی او کړو او بیا یې روزه ماته کړه [۵] حضرت ثوبان رضی الله عنه وفرمایل چې ابو درداء بالکل رشتیا اوویل او په هغه موقع ما د نبی کریم صلی الله علیه وسلم د اودس د پاره د ابو استقام کړي وو (ابوداود، ترمذی، دارمی)

حل التفتان :- ① صَبَّتْ: اُنْی سَكَنْتُ: اړولې مې، اچولې مې ② وَضُوءُهُ: اُنْی مَاءٌ وَضُوءُهُ: د اودس اوبه.

تفهيمات:

قوله: قَاءَ فَأَطْرَبَ:

ه ایس کریم ه قی کولو هلو :- یعنی حضور پاک قی او کړو او ددې په ذریعه سره نی روزه ماته

(۱) أخرجه ابوداود في كتاب الصوم له باب العائم يستغني عنه (رقم- ۲۳۸۱) والترمذي كتاب 'طهارة' عن رسول الله صلى الله عليه وسلم له باب الوضوء من القيء والراحات (رقم- ۸۷)

کړه مثلاً حضور پاک د څه بيمارني يا کمزورني يا د څه عذر د وجې نه تغلي روژه د قې په ذريعه ماته کړه د حضور پاک دا عادت نه وولیکن د څه مجبورني د وجې نه به نې داسې کړې وي

قوله: قَالَ: صَدَقَ:

۵۱۰ هـ **قوله تصديق:** - يعنى ابودرداء رضي الله عنه چه کوم حديث بيان فرمائيلې دې دا بالکل صحيح دې هم ما د حضور پاک د اودس اوبه د حضور پاک په مبارک اندامونو باندې بهيولي وې په دې سره معلومه شوه چه قې ناقض للوضوء دې اودا هم معلومه شوه چه په اودس کښې "استعانت من الغير" يوحد پورې جائز دې کتاب الطهارة کښې تفصيل تير شوې دې [۲۰۰۹] د روژې په حالت کښې د مسواک استعمال جواز

۲۰۰۹- (۱) [۱۱] وَ عَنْ عَامِرِ بْنِ رَبِيعَةَ قَالَ: ۲ «رَأَيْتُ النَّبِيَّ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ - مَا لَا أَحْصِي يَتَوَكَّأُ وَهُوَ صَائِمٌ». رَوَاهُ الْبَيْهَقِيُّ وَأَبُو دَاوُدَ.

توجه: ۱) عامر ابن ربيعه رضي الله عنه وايي ۲ چې ما نبي کریم صلی الله علیه و آله د روژې په حالت کې په دومره زيات مسواک وهلو باندې ليدلي دي چې زه هغه شميرلي نه شم (ترمذي ابوداود، حل الثقات: ۱) - لا اُحصى: زه نه شم شميرلي، ۳ يَتَوَكَّأُ: مسواک به نې وهلو

تسهيلات:

قوله: يَتَوَكَّأُ وَهُوَ صَائِمٌ:

د روژه دار پاره د مسواک په استعمال کښې مذهب:

① حضرت امام شافعي رحمته الله فرماني چه د روژه دار د پاره پس د زوال د نمر نه مسواک مکروه دې

② دامام مالک رحمته الله او امام ابوحنيفه رحمته الله په نيز مسواک که لوند وي او که اوچ وي که د زوال نه مخکې وي او که د زوال نه پس وي هروخت د روژه دار د پاره د دې استعمال جائز دې

د اهل فريق هليل: - مسواک سره د روژه دار د خلې خوشبوني ختمېږي

د اهل فريق د دليل جواب: - خوشبوني په خله او غاښونو کښې نه وي بلکه د خالي خيټې د بخاراتو د وجې نه راوختېږي مسواک کولو يا نه کولو سره په هغې باندې څه فرق نه پريوځي

د دويم فريق هليل: - د روژې په حالت کښې مسواک کولو باندې دا حديث واضح دلالت کوي

(۱) 'اخرجه ابوداود في كتاب الصوم . باب المسواك للصائم (رقم - ۲۳۶۴) والترمذي كتاب الصوم عن رسول الله صلى الله عليه وسلم / باب ما جاء في المسواك للصائم (رقم - ۷۲۵)

[۲۰۱۰] په روژه کښې د رانجو لگولو جوړ

هـ (۱۳۱) وَ عَنْ أَنَسٍ قَالَ: «جَاءَ رَجُلٌ إِلَى النَّبِيِّ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ - قَالَ: أَطْعَمْتُكَ عَنِينِي أَفَأَكْتُمِلُ وَأَنَا صَائِمٌ؟» قَالَ: «نَعَمْ» [۲۰۱۱] رَوَاهُ التِّرْمِذِيُّ، وَقَالَ: لَيْسَ بِإِسْنَادِهِ بِالْقَوِيِّ، وَأَبُو عَاتِكَةَ الرَّأْيِيُّ يَضَعُفُ.

ترجمه: [۱۳۱] انس رضی اللہ عنہ وايي چې يو سړي د نبی کریم ﷺ په خدمت کې حاضر شو هغه اوويل چې يا رسول الله! ﷺ زما سترگي خوږيږي آيا زه د روژې په حالت کې په سترگو کې رانجه اچولي شم؟ [۱۳۲] نبی کریم صلی الله عليه وسلم ورته وفرمايل چې هو. [۱۳۳] امام ترمذي رحمه الله دا حديث نقل کړي دي او ويلي يې دي چې د دې حديث سند قوي نه دي او د دې يو راوي ابو عاتکه ضعیف شميرل کېږي.

حلفان:- ① أَفَأَكْتُمِلُ: آيا زه (په روژه کښې) رانجه لگولي شم؟

تسهيلات:

قوله: أَفَأَكْتُمِلُ:

د روژې په بلره کښې قاعده کلیه:- دلته مسئله داده چه د روژې په حالت کښې د بدن نه بهر کوم خیز دتنه رسیږي د هغې دپاره دوه قسم لارې دی. یوه لار دده او سورې لکه پوزه خله غوږ او دبر دی دویمه لار د بدن دمساماتو ده اوس چه کوم خیز دمنافذ په ذریعه دتنه لارو په هغې سره روژه ماتېږي لیکن کوم خیز چه د بدن دمساماتو په لاره دتنه لارشی په هغې سره روژه نه ماتېږي لکه انجکشن یا رانجه یا د یخو اوبو یخوالي چه دې دا ټول خیزونه د مساماتو په ذریعه دتنه خي په کوم سره چه روژه نه ماتېږي ځکه علما لیکنی چه په سترگه کښې رانجه اچولو سره ددې چه په حلق کښې د هغې اثر محسوس وی بیا هم روژه نه ماتېږي ځکه چه دا دمساماتو په ذریعه دتنه تلې دی

دروژه دار بپاره د رنجو په استعمال کښې مذهب:-

① د جمهورو په نیزیه روژه کښې د رانجو لگول بغیر د کراهته جائز دی
② لیکن امام احمد بن حنبل رحمه الله او اسحاق بن راهویه رحمه الله اوسفیان ثوری رحمه الله په نیز رانجه لگول مکروه دی بعضی واکتران وائی د سترگونه خیتې طرف ته منفذ او سورې دې په دې وجه په حلق کښې اثر محسوس کیږي که چېرې منفذ دې نوییا مسئله خطرناکه ده

(۱) اخرجه ابوداود فی کتاب الصوم /باب فی الصائم یحتمل نهاراً فی شهر رمضان باب فی الکحل عند التوم للصائم (رقم- ۲۷۷۸) و الترمذي کتاب الصوم عن رسول الله صلى الله عليه وسلم /باب ما جاء فی الکحل للصائم (رقم- ۲۷۲۶)

[۲۰۱۱] در روزی به حالت کنبی په سر باندې د اوبو اچولو کړاوت

۲۰۰- (۱۳) [۱] وَعَنْ بَعْضِ أَصْحَابِ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ - قَالَ [۲] «لَقَدْ رَأَيْتُ النَّبِيَّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ - بِالْعَرَبِ [۳] يَصُبُّ عَلَى رَأْسِهِ الْمَاءَ وَهُوَ صَائِمٌ [۴] مِنَ الْعَظِيشِ أَوْ مِنَ الْحَرِّ» رَوَاهُ مَالِكٌ وَأَبُو دَاوُدَ.

توجه: [۱] د نبی کریم ﷺ د بعضو اصحابو [۲] څخه روایت دي [۳] چې مونږ په عرج مقام کې نبی کریم ﷺ ولیدلو [۴] چې د روژې په حالت کې یې په سر مبارک اوبه اچولې [۵] د تندي د دفع کولو یا د گرمي د دفع کولو د پاره ، مالک ابوداود، حل الفات: ① العَرَبُ: مَوْجَه بَيْنَ مَكَّةَ وَالْمَدِينَةِ: دمکې اومدينې په مینځ کې د یوځای نوم دي ② يَصُبُّ: اوبه به یې اچولې، ③ الْعَظِيشُ: تنده، ④ الْحَرِّ: گرمی

تسهيلات:

قوله: بِالْعَرَبِ يَصُبُّ عَلَى رَأْسِهِ الْمَاءَ:

د روژه ډېر ډېره د اوبو ملاپست کېږي عدم کړاوت:-- دا دمکې او د مدينې په مینځ کې د یو ځای نوم دي ابن الملك رحمته الله فرماني چې دا په دې خبره باندې دلالت کوي چې صائم ډېره په سر اوبو اچول اوبه کېږي گرځیدل یا په دې بدن مالش کول وغیره مکروه نه دی اگر چې ددې تاثر د بدن دننه حصي ته اورسي (مرقاة ص ۲۶۸ ج ۴) خو داهم شرط دي چې دا د اوبو ولامعامله د روژې نه د ویرې او پریشاني په وجه نه وي که داسې وي نو بیا مکروه دی

[۲۰۱۲] په روژه کېږي ډېښکر لیکلو حکم

۲۰۰- (۱۳) [۱] وَعَنْ شَدَّادِ بْنِ أَوْسٍ [۲] «أَنَّ رَسُولَ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ - أَمَرَ رَجُلًا بِالتَّجْبِيرِ [۳] وَهُوَ يَجْعَلُهُ وَهُوَ أَحَدُ بَنِي إِيمَانَ عَشْرَةَ عَشْرَ مِنْ رَمَضَانَ، [۴] فَقَالَ: «أَفْطَرَ الْحَاجِمُ وَالْمَحْجُومُ» [۵] رَوَاهُ أَبُو دَاوُدَ وَابْنُ مَاجَةَ وَالدَّارِمِيُّ، قَالَ الشَّيْخُ الْإِمَامُ مُحَمَّدُ بْنُ النَّوْزِيِّ - رَحِمَهُ اللَّهُ عَلَيْهِ -: «وَأَتَوَلَّاهُ بَعْضُ مَنْ رَخَّصَ فِي الْحِجَامَةِ [۶] أَيْ تَقْرَأُ بِالْفَتْحِ: الْمَحْجُومُ لِلْعَجْفِ [۷] وَالْحَاجِمُ لِأَنَّهُ لَا يَأْمَنُ مِنْ أَنْ يَجْعَلَ شَيْءًا زَالِي جَوْفِهِ بَعْضُ الْمَلَازِمِ»

توجه: [۱] شداد بن اوس رحمته الله وايي [۲] چې د رمضان په اتلسم تاريخ رسول الله ﷺ د مدينې قبرستان په جنت البقيع کې يو داسې سړي خوا له تشريف راوړلو [۳] چې ډک ښکر يې راوخکلو «وينه يې اوخکله» هغه وخت نبی کریم صلی الله عليه وسلم زما لاس نيولي وو [۴] وي وفرمايل چې وينه راخکونکي او د چا چې وينه وځکل شي خپلې روژې يې ماتې کړي. [۵] ابوداود ابن ماجه دارمي امام محي السنه رحمته الله فرمايي [۶] چې کوم علماء چې د روژې په حالت کې د وينې ځکلو اجازت ورکوي هغوی د دې حديث تاويل کړي دي [۷]

(۱) أخرجه ابوداود في كتاب الصوم / باب الصائم يصب عليه الماء من العطش وبالحق في الاستنشاق (رقم- ۲۳۶۵) ومالك في السوطا كتاب الصيام / باب ما جاء في الصيام في السفر (رقم- ۲۲)

(۲) أخرجه ابوداود في كتاب الصوم / باب في الصائم يمتنع (رقم- ۲۳۶۹) وابن ماجه كتاب الصيام / باب ما جاء في الصيام للصائم (رقم- ۱۶۸۱)

یعنی دا چې په دې ارشاد گرامی کې د نبی کریم صلی الله علیه وسلم مراد دا دي چې وینه وځکونکي خو د ضعف په وجه د روژې ماتولو ته نژدې شی [A] او وینه راوځکونکي په دې سبب افطار د روژې ماتیدو، ته نژدې شی چې کیدي شي چې د وینې راځکلو د عمل سره د وینې څه حصه د هغه ځینې ته رسیدلي وي

حل القائل:- ① النبی: أي بمقتضى المدينة: د مدینې منوره مقبره کومې ته چې جنت البقیع وانی. مخکینې به ورته بقیع القرقه ونیلي شو ② بمقتضى: ښکړل شو لگولو، ③ غلت: أي نغضت تیري شوي وې. ④ الحاج: ښکړل لگونکې، ⑤ بعض الملازم: أي قارورة الحجام: د ښکړل لگونکي هغه شیشه په کومه کښې چې وینه جمع کوي

تفهيمات:

قوله: أفطر الحاج:

یعنی ښکړل لگونکي او ښکړل لگولووالا دواړو خپله روژه ماته کړه ددې حدیث ددې نه وړاندې هم ددې باب حدیث نمبر ۲۰۰۰ سره په ظاهره واضح تعارض دي په دې کښې په صفا الفاظو سره ذکر دی چې حضور پاک هم د روژې په حالت کښې ښکړل لگولې وو

په ښکړل لگولو سره د روژې په ماتیدو کښې مذهب:-

① د امام احمد رحمته الله علیه مسلك دادي چې د ښکړل لگولو په عمل سره روژه ماتیدي

② د جمهور علماو په دې باندې اتفاق دي چې په ښکړل لگولو سره روژه نه ماتیدي

دبول لویق دلیل:- زیر بحث حدیث د دوی مستدل دي

دبول لویق د دلیل جوايوله:- ① صاحب مصابيح محی السنة رحمته الله علیه داسې وړکړې دي چې په اصل کښې د افطر مطلب دادي چې د دواړو خپلې روژې ماتولو ته وړاندې کړي ښکړل لگونکي سرې خو داسې روژې ماتولو ته نیزدې شو چې وینه وتلو سره به کمزوري شی بیا به روژه ماتوی او ښکړل لگولووالا روژه ماتیدو ته داسې نیزدې شو چې کیدي شي په دې عمل کښې د وینې څه څاڅکې د هغه په ځله کښې ورشي

② د روژې په حالت کښې دا عمل د روژې فاسد کونکې خونه دي البته مکروه دي نو د زیر بحث حدیث تعلق کراهت سره دي

③ حضور پاک دا کلام هغه وخت ارشاد فرمایلي چې کوم وخت د روژې ماتې وخت شوې وو نو حضور پاک ارشاد او فرمایلو چې د دواړو روژه کولو شوه

④ حضرت ابن عباس رضی الله عنه حدیث سره د حدیث منسوخ شوې دي په شروع کښې حکم هم داسې وو بیا منسوخ شو

⑤ د افطر نه مراد د اجر ختمیدل دی چې دوی ته به د روژې ثواب نه ملاوېږي ځکه چې د حجرات په وخت دي دواړو د چا غیبت کولو

دویم فریق ۵۷۱-۱ ① په دې باب کښې د حضرت ابن عباس رضی الله عنه حدیث نمبر ۲۰۰۲ د دوی مستدل دې کوم چه بخاري او مسلم شریف کښې نقل دې

② روستورانلونکې حدیث نمبر ۲۰۰۵ هم د جمهورو مستدل دې د دواړو مضمون دې چه ښکر لگولو سره روژه نه ماتېږي

[۲۰۱۲] بغيره عذره د رمضان روژه ماتولو ګناه

۲۰۳- (۱۵) وَعَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ - [۱] "مَنْ أَفْطَرَ يَوْمًا مِنْ رَمَضَانَ مِنْ غَيْرِ غَضَّةٍ وَلَا مَرَضٍ [۲] لَمْ يَغْضِ عَنْهُ صَوْمُ الدَّهْرِ كَلِّهِ وَإِنْ صَامَهُ" [۳] رَوَاهُ أَحْمَدُ وَالتِّرْمِذِيُّ وَأَبُو دَاوُدَ وَابْنُ مَاجَةَ وَالدَّارِمِيُّ وَابْنُ خُزَيْمَةَ [۴] فِي تَرْجُمَةِ أَبِي [۵] وَقَالَ التِّرْمِذِيُّ: سَمِعْتُ مُحَمَّدًا يَعْنِي ابْنَ الْبُقَارِيِّ يَقُولُ: أَبُو الْمُطَّوْسِ الرَّاَوِيُّ لَا أَعْرِفُ لَهُ غَيْرَ هَذَا الْحَدِيثِ.

توجه: ① ابو هريره رضی الله عنه روایت کوي چې رسول الله صلی الله علیه و آله وفرمايل ② کوم سړي چه بلا رخصته او بلا مرضه د رمضان روژه قصداً ونه نیسي ③ نو ټول عمر روژي نیول هم د دې بدل نشي کیدي (اگر که هغه ټول عمر روژه ونیسي) ④ (احمد ترمذي ابو داود ابن ماجه دارمي) امام بخاري دا روایت (د بخاري) په ترجمه الباب کې نقل کړي دي ⑤ او امام ترمذي ويلي دي چې ما د امام بخاري څخه اوریدلي دي چې زه ابو المطوس د دې روایت یو راوي د دې حدیث څخه علاوه د بل حدیث راوي نه پیژنم

حل الثقلان:- ① غَيْرِ غَضَّةٍ: بغير د اباحت و اجازت نه یعنی مسافر یا مريض نه وي

تسهيلات:

قوله: وَإِنْ صَامَهُ:

د رمضان د روژې عظمت: - یعنی د رمضان روژه بغيره عذر نه ماته کړه او چه بیاني د کفارې په توګه ټول عمر روژې اوساتلې نویبام دغه سړي د رمضان د روژې ثواب ته نه شی رسیدې په دې حدیث کښې د رمضان د روژو عظمت بیان کړې شوې دې اودا خبره ښکاره ده چه د رمضان په وختونو کښې د فرض روژو ساتلو ثواب په غیر رمضان کښې نقل روژو سره څنګه حاصلیدي شی

قوله: وَإِنْ صَامَهُ:

قصداً د رمضان روژې ماتولو ګناه او کفره: - جمله د ماقبل کلام دپاره تاکید دې ترکومي پورې چه د شرعی مسئلې تعلق دې نوعلماو لیکلی دی که یوسړي د رمضان روژه په قصد

(۱) أخرجه البخاري في كتاب الصوم / باب إذا جامع في رمضان (تعليقاً) وأبو داود كتاب الصوم / باب التغليظ في من أفطر (مقدم - رقم ۲۳۹۶) والترمذي كتاب الصوم عن رسول الله صلى الله عليه وسلم / باب ما جاء في الإفطار (متعدد - رقم ۷۷۲) وابن ماجه كتاب الصوم / باب ما جاء في كفارة من أفطر يومًا من رمضان (رقم ۱۶۷۲)

سره ماته کړه اود هغه په ذمه کفاره راغله او هغه دوه میاشتې روژې ساتلو سره کفاره پوره کړی نو ذمه به یې خلاصه شی یا په روژه ماتولو سره په هغه باندې قضا لازم وه او هغه قضا روژه اوساته نو د رمضان د روژې نه داسې خلاص شو پاتې شوه د اصل ثواب ملاویدل نو د رمضان وخت اود هغې پرکتونه خونته شی حاصلیدلې

[٢٠١٤] بې روځه اوسې ښار دې روځه

س- (١٦) (١٧) عَنْهُ قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: «[١] كُفْرٌ مِنْ صَاحِبِ نَيْسٍ لَهُ مِنْ حَبَابِهِ إِذَا انْقَضَى [٢] وَكَفْرٌ مِنْ قَابِرٍ نَيْسٍ لَهُ مِنْ قِيَامِهِ إِلَّا الشَّهْرَ» [٣]. رَوَاهُ الدَّارِمِيُّ وَذَكَرَ حَدِيثَ لِقِيطٍ فِي صَبْرَةٍ فِي بَابِ سَعْنِ الرَّضْوَةِ.

توجه: ۱) ابوهریره رضی اللہ عنہ روایت کوي چې رسول الله ﷺ وفرمايل ۲) دير روزه دار داسې دي چې هغوی ته د خپلي روزي څخه سوا د ترې پاتې کيدو څخه نور هيڅ نه حاصلېږي ۳) او د شې په عبادت کې مشغول اوسيدونکي دير داسې دي چې د هغوی د عبادت څخه سوا د بي خوايي څخه ورته نور هيڅ نه حاصلېږي، ۴) ددې روايت دارمي کړې دې او د لقيط بن صبره حديث يې په باب سنن الوضوء کښې ذکر کړې دې

حل التفات:- ۱) ذکر دې ته کم خبری وانی معنی نې ده دير، ۲) الظُّلُ: وَقَوْلُ النَّسَائِيِّ: تَنْدِي تَه وانی ۳) قَاهِر: اودريدونکی، ددې نه مراد د شېې مونځ کونکی او تهجد کونکی دی ۴) الظُّلُ: يې خوايي، شوگيره

تجملات:

قوله: لَيْسَ لَهُ مِنْ صِيَامِهِ إِلَّا الظُّلُمُ:

د حديث مطلب: - مطلب دادې چه يوسرې روژه ساتی خونه د هغه نيت صحيح دې نه اخلاص شته. نه نى دروغ پريخودل اونه د بهتان اودروغو گواهنى نه منع شو اونه د هغه په باطن كښې په روژه سره څه بدلون راغلو اونه د هغه په ظاهري اعضا كښې څه بدلون راغلو نودې سړى ته به د اولگې اوتنډې نه سوا بل هيڅ هم حاصل نه شى سره ددې چه د فرض روژې نه د دې سړى غاړه خلاصه شوه خود روژې د روح نه داسرې محروم پاتې شو نودې سړى يې روح اوبې فاندې روژه اوسانله په كوم سره چه ده ته هيڅ حاصل نه شو دغه شان چه يوسرې د شپې په ريكارنى سره عبادت كوى اود خان خودلود پاره تهجد كوى نوده ته صرف د بې خوابتى نه نوهيڅ نه ملاوړې

الْفَصْلُ الثَّالِثُ

[۲۰۱۵] په احتلام سوره د روژې نه ماتيدل

۲۰۱۵- (۱۴۱) عَنْ أَبِي سَعِيدٍ قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ - [۱] «ثَلَاثٌ لَا يَقْطُرْنَ الصَّلَاةَ: [۲] الْحِجَامَةُ وَالْقُبْءُ وَالْإِحْتِلَامُ» [۳] رَوَاهُ الْبُزْجِيُّ، وَقَالَ: هَذَا حَدِيثٌ غَيْرُ مُخْفُوظٍ، وَعَقِبَدُ الرَّحْمَنِ بْنُ زَيْدٍ الرَّأَوِيُّ يَضَعُفُ فِي الْحَدِيثِ.

توجه: [۱] ابوسعید رضی اللہ عنہ روایت کوي چې رسول الله ﷺ وفرمايل [۲] دري خيزونه د روژه دار روژه نه ماتوي [۳] ۱ وينه او خکل ۲ قی کول چې پخپله راشي ۳ احتلام. [۴] امام ترمذي رحمته الله علیه دا روایت نقل کړي دي او ويلي يې دي چې دا حدیث محفوظ نه دي د دي يو راوي عبد الرحمن بن زید د حدیث د روایت په سلسله کې ضعیف شمیرل شوي دي **حل القلم:-** [۱] الحیجامة: بنکر لگول (وینه ويستل).

تسلیات:

قوله: عَنْ أَبِي سَعِيدٍ:

د روایت صحت:- دا روایت دار قطنی بیهقی او ابوداؤد هم نقل کړي دي دابو داؤد د حدیث په باره کښې محدثینو لیکلی دی چې هغه (اشبه بالصواب) یعنی صحت ته زیات ترې دي [۲۰۱۶] د بنکر لگولو حکرات

۲۰۱۶- (۱۸۱) وَعَنْ ثَابِتِ بْنِ كَثِيرٍ قَالَ: «سُئِلَ أَبُو مَالِكٍ: [۱] كُنْتُمْ تَكْرَهُونَ الْحِجَامَةَ لِلصَّابِرِ عَلَى عَهْدِ رَسُولِ اللَّهِ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ - [۲] قَالَ: لَا، إِلَّا مِنْ أَجْلِ الضَّعِيفِ» رَوَاهُ الْبُخَارِيُّ.

توجه: [۱] ثابت بنانی رحمته الله علیه وایي چې د انس بن مالک رضی اللہ عنہ څخه پوښتنه وشوه چې آیا تاسو خلقو به د رسول الله ﷺ په زمانه کې د روژه دار د پاره بنکر لگول (وینه او خکل، مکروه گڼل [۲] هغه او وویل چې نه، علاوه د خوف د کمزوري څخه «بخاري»

تسلیات:

قوله: قَالَ: لَا، إِلَّا مِنْ أَجْلِ الضَّعِيفِ:

دا حدیث مستدل:- دا حدیث د احنافو مستدل دی چې په بنکر لگولو باندې روژه نه ماتی که په بنکر لگولو باندې روژه ماتیدله نو بیا به نهې ضرور ددې څخه منع کوله البته که ضعف پیدا کوی نو بیا بنکر لگول مکروه دی

(۱) اخرجه الترمذي في كتاب الصوم عن رسول الله صلى الله عليه وسلم لم ياب ما جاء في الصائم يذره القى. (رقم- ۲۱۹)
(۲) اخرجه البخاري في كتاب الصوم لم ياب الحيلة والقى. للصائم (رقم- ۱۹۸۰)

[۲۰۱۷] ابن عمر رضي الله عنه او په روژه کښې ښکر لگول

عنه (۲۰۱) (۱۹) وَعَنِ الْبُخَارِيِّ تَلْقِيًا قَالَ: [۲۰] كَانَ ابْنُ عُمَرَ يَتَجَمَّرُ هُوَ وَصَاحِبُهُ ثُمَّ تَرَكَهُ فَكَانَ يَتَجَمَّرُ بِاللَّيْلِ.

توجه: [۱۹] امام بخاري رحمته الله عليه بطريق تعليق نقل کړي دي [۲۰] چې ابن عمر رضي الله عنه به امخکي خو، د روژې په حالت کې وینه او خکله خو وروسته يې دا پريښودل البته د شپې به يې ښکر لگولو وینه به يې او خکله،

تسهيلات:

قوله: وَعَنِ الْبُخَارِيِّ تَلْقِيًا

د امام بخاري رحمته الله عليه او پر لو مطلب: - امام بخاري رحمته الله عليه ځينې احاديث بغير د سند نه نقل کړي دي لکه دا مذکور بالا حديث شو بغير د سند نه د روايت نقل کولو ته بطريق تعليق نقل کول ونيلې کيږي ددې مذکور بالا روايت په نقل کولو کښې مناسب دا وو چې دمشکوة مصنف حسب قاعده د معمول مطابق اول دا ونيلى وي چې عن ابن عمر رضي الله عنه الخ بيا به نې روستو د رواه البخاري التعليق الفاظ نقل کړي وي.

قوله: ثُمَّ تَرَكَهُ فَكَانَ يَتَجَمَّرُ بِاللَّيْلِ

داين عمر په روژه کښې د عدم احتجاج دوه وجوهات: - ① حضرت عبدالله ابن عمرو د روژې په حالت کښې ښکر لگول يا خو د احتياط په طور ترك کړي وو ② ابن عمر رضی الله عنه د ضعف په وجه ددې نه اجتناب کړي وو [۲۰۱۸] د لياړې په تيږيدو سره د روژې نه ماتيدل

عنه (۲۰۱) (۲۰) وَعَنِ عَطَاءٍ قَالَ: إِنْ تَمَضَّضَ [۲۱] ثُمَّ أَقْرَعَ مَا فِيهِ مِنَ الْمَاءِ [۲۲] لَا يَجِيرُهُ أَنْ يَذَرْدَ رِقَّةً، وَمَا بَقِيَ فِيهِ [۲۳] وَلَا تَمَضُّهُ الْجَلْكُ فَإِنْ أَذَرْدَ رِقًا الْجَلْكُ [۲۴] لَا أَقُولُ إِنَّهُ يَفْطُرُ وَلَكِنْ يَنْهَى عَنْهُ، رَوَاهُ الْبُخَارِيُّ فِي تَرْجُمَةِ نَابٍ.

توجه: [۲۰] عطاء (تابعي) رحمته الله عليه وايي چې که روژه دار په ځله اوبه وگرځوي اکلې او کړه [۲۱] او بيا «بالکل» اوبه د ځلې څخه وباسي [۲۲] نو د هغه روژې ته د دې سره نقصان نه رسيږي چې هغه خپلې لارې او هغه څه چې په ځله کې باقی دی تير کړي [۲۳] او روژه دار دي ژاولي نه ژوي او که چيرته روژه دار د ژاولي لاري تير کړي [۲۴] نو زه خو دا نه وایم چې د هغه روژه ماته شوه ليکن د دې څخه به منع کول کيږي. دا روايت امام بخاري په ترجمه الباب کې نقل کړي دي

① اخرجه البخاري في كتاب الصوم / باب العجامة والقيء للصائم (تلقيا)

② اخرجه البخاري في كتاب الصوم / باب اغتسال الصائم

حل القنان: ① قَمْعَمَسْ: خله کښې اوبه واچوی. ② اَلْزَلْ: اُنی: صَبْ: تونې کړی. ③ لَا يَهْيُ: اُنی: لَا يَهْيُ: صَمَمْتُه: یعنی دده روژې ته نقصان نه رسوی. ④ يَذْدَرْدُ: اُنی: يَتَلَفَعُ: تیرنې کړی. د اودس نه پس د اوبو لوندوالي او توکانرې تیروولو ته از دراد وانی ⑤ رِقْعَه: لعاب یعنی لارې. ⑥ وَلَا يَخْفُضُ: اونه دې جوی. ⑦ اَلْيَلْكُ: جوله

تسهيلات:

قوله: اَنْ يَذْدَرْدَ رِقْعَه:

په خله کښې د مضمغه په بالی پاتې اوبو د روژې نه ماتیدل:-

مطلب دادې چه یوسرې د اودس دپاره غرغرې کوی او اوبه بهر غورزوی دومره کافی دی دې نه پس چه په خله کښې لوندوالي او یخوالي محسوسېږي د هغې په تیریدو سره روژې ته نقصان نه کیږي ځکه چه مسلسل توکولوسره به سرې د وهم ښکار شی اود هغه خله به اوچه شی لکه څنگه چه بعضې شکي مزاج خلق داسې کوی

قوله: اَلْيَلْكُ:

د ملک تفسیر او حکم:-

په غرونو کښې یوه ونه وی کوم ته چه بعضې علاکو کښې دیار وانی دې سره د گوندو په شان یو څیز لگیدلې وی لکه چه په نورو ونو کښې چیر وی دغه شان یو گوند دې کوم ته چه مصطکی رومی هم وانی دا په خله کښې اچولو سره چلې شی دې سره غاښونه هم صفا کیږي اود غاښونو درد او ډیرې قسم بیمارنې ختمیږي دا لوگه زیاتوی او پنساریانوسره دا څیز ملاویږي داچه کله په شروع کښې چپوی نو دا په خله کښې ذره ذره کیږي لیکن روستود جاوې په شان بالکل یوځای کیږي او په راینکلوسره دې نه اوږد تار هم راوخی دا دوه نیمې گهنې نه پس خرابیدو سره ختمیږي دا خلق په غرونو کښې چپوی په خله کښې دې لارې جوړیږي په کوم کښې چه معمولی شان خوشبونی هم وی دلته په حدیث کښې هم ددې ذکر دې دا گوند چه کله جوړشی نو د هغې چپول په روژه کښې مناسب نه دی لیکن دا چا اوچپولو او ددې څه ذره خیتې ته دننه لاره نه شی نو په دې سره روژه نه ماتېږي خو احتیاط هم دې کښې دې چه دې نه منع شی پښتو کښې دې څیز ته لاک وانی

[۴] باب صوم المسافرين

ذم صافر روزه

خلاصة الباب :-

فيه عشرة احاديث مشتملة على ثلاث مسائل:

- ① رخصة الإفطار في رمضان للمسافر: ١، ٢، ٣، ٤، ٥، ٦، ٨، ١٠.
- ② وجه جواز الإفطار للمسافر لرفع الضرر عنه: ٣، ٨، ٩.
- ③ فصيلة الصوم: ٧.

ذم صافر الإفطار في رمضان: قال الله تعالى (وَمَنْ كَانَ مِنْكُمْ مَرِيضًا أَوْ عَلَى سَفَرٍ فَعِدَّةُ يَوْمٍ أَشْرَفُ مِنْ يَوْمٍ أُخَرَ)

اسودت بقره الايه ١٨٥ وقال الله تعالى (وَأَنْ تَصُومُوا خَيْرٌ لَكُمْ) (سورة بقره الايه ١٨٥)

باب صوم المسافرين خلاصة :- په دې باب كښې ټول ذ لسو احاديثو ذكر دي په دې ټولو احاديثو كښې د مسافر د روزه ياره كښې د مسائلو او احكامو ذكر دي چه آيا د سفر په حالت كښې روزه ساتل جائز دي كه نه كه چرې جائز وي نو ساتل نې غوره دي كه نه خلاصه داده كه چرې د مسافر په سفر كښې سهولت او راحت وي نو روزه ساتل پكار دي د رمضان د وختونو د بركتونو د وجه نه روزه ساتل غوره دي او كه چرې په سفر كښې سخت مشقت وي او بيا هم مسافر روزه ساتي او افطار جائزه گټرې نو داسرې گټه هكار دي د سفر نه مراد شرعي سفر دي

الفصل الأول

[٢٠١٩] په سفر كښې د صوم او افطار حكم

٨١٩- (١) عَنْ عَائِشَةَ قَالَتْ: [٢] «إِنْ حَزَمَ ابْنُ عَمْرٍو الْأُسْمِيَّ قَالَ لِيْنِي - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ - [٣] «صُومْ فِي السَّفَرِ» وَكَانَ كَثِيرَ الْعِيَادِ [٤] فَقَالَ: "إِنْ شِئْتَ فَصُومْ وَإِنْ شِئْتَ فَافْطِرْ" مُتَّفَقٌ عَلَيْهِ.

ترجمه: [٢] بي بي عايشه رضي الله عنها فرمايي [٣] چې حمزه ابن عمرو اسمي رضي الله عنه د نبی کریم صلی الله عليه وسلم څخه پوښتنه وکړه [٤] چې آيا زه د سفر حالت کې روزه ونيسم؟ يعنې که زه په رمضان کې سفر کوم نو روزه ونيسم او که بي ونه نيسم؟ په په دې ياره کې څه حکم دي؟ [٥] او حمزه رضي الله عنه به ډيري زياتې روزه نيولي [٦] نبی کریم صلی الله عليه وسلم ورته

١) اخرجه البخاري في كتاب الصوم / باب السفر والإفطار (رقم- ١٩٤٣) ومسلم كتاب الصيام / باب أجر الصيام في السفر إذا تولى العمل (رقم- ١٠٣ - ١١٢١) وابوداود كتاب الصوم - باب الصوم في السفر (رقم- ٢٤٠٢) والترمذي كتاب الصوم عن رسول الله صلى الله عليه وسلم / باب ما جاء في الرخصة في الصوم في السفر (رقم- ٧١١) والنسائي كتاب الصوم / باب الصيام (رقم- ٢٣٨٤) وابن ماجه كتاب الصيام / باب ما جاء في الصوم في السفر (رقم- ١٦٤٢) ومالك في الصوم في السفر (رقم- ٢٤)

و فرمایند چي دا ستا په مرضی منحصره ده که بي نیسي یا بي نه نیسي [بخاري مسلم]

تسهيلات:

قوله: **إِنْ شِئْتَ فَصُمْ:**

په مطلق سفر کښې ه الطلوع اجازت: - په دې باندې د علماؤ اتفاق دې چه په سفر کښې روزه ساتل اونه ساتل دواړه جائز دي که سفر د راحت او آرام سره وي یا مشقت او تکلیف سره وي البته که سهولت چرته وي نوروزه ساتل افضل دي په دې شرط چه روزه نه ساتل هم جائز گنړي د احنافو په نیز دا حکم د هر قسم سفر د پاره دې که د جائز امورو د پاره سفر وي یا د ناجائز امورو د پاره وي د دې سهولت تعلق صرف سفر سره دې امام شافعی رحمته فرماني د دې سهولت تعلق صرف هغه سفر سره دې کوم چه جائز سفر وي د معصیت والا سفر د پاره دا شرعی سهولت نه شی ورکولې لهذا کوم مسافر چه د غلا د پاره روان وي هغه به د دغه سهولت نه محروم وي

[۲۰۲۰] په رمضان کښې په مفطر او صائم باندې عدم اعتراض

۴۰۰- (۲۱) [وَعَنْ أَبِي سَعِيدٍ الْخُدْرِيِّ قَالَ: «عَزَّ وَتَعَالَى رَسُولُ اللَّهِ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ - لَيْتَ عَشْرَةَ مَضَتْ مِنْ شَهْرِ رَمَضَانَ [۱] فَيُتَامِنَ صَامَوْيْنًا مِنْ أَفْطَرِ [۲] فَلَمْ يَمَعْصِ الصَّائِمُ عَلَى الْمُفْطِرِ [۳] وَلَا الْمُفْطِرُ عَلَى الصَّائِمِ» رَوَاهُ مُسْلِمٌ.]

قوجه: [۱] ابو سعید خدری رضی الله عنه فرمائي [۲] چي (يوخل، مونږ رسول الله ﷺ سره د جهاد د پاره روان شو د رمضان شپاړسم تاريخ وو) [۳] په مونږ کي څه خلقو چي قوي وو، روزه ونيوله او څه خلقو چي ضعيف وو يا دا چي د نورو خدمتگار وو، روزه ونه نيوله [۴] نو نه خو روزه دارو په روزه نه نيونکي باندې بد او ويل ځکه چي په رخصت يعنی په اجازت باندې يي عمل کړي وو، [۵] او نه روزه نه نيونکو روزه دار بد وگڼل ځکه چي هغوی په عزيمت باندې عمل کړي وو، (مسلم)

حل التفتان: - [۱] فَلَمْ يَمَعْصِ: نه يي ملامته کولو، اعتراض نه يي نه کولو [۲] الْمُفْطِر: روزه نه نيونکي

تسهيلات:

قوله: **فَيُتَامِنُ صَامَوْيْنًا مِنْ أَفْطَرِ**

په سفر کښې ه الطلوع او صوم جواز: - د سفر په حالت کښې به ځينو روژې نيولي او ځينو به

(۱) اخرجه البخاري في كتاب الصوم باب: لم يعص أصحاب النبي صلى الله عليه وسلم بعضهم بعضاً في الصوم والإفطار (رقم- ۱۹۸۷) ومسلم كتاب الصيام باب جواز الصوم والنفطر في شهر رمضان للمسافر في غير معصية إذا كان سفره مرحلتين فأكثر، وأن الأفضل لمن أطافه بلا ضرر أن يصوم، ومن سبق عليه أن ينفطر (رقم- ۹۳ - ۱۱۱۶) وابوداود كتاب الصوم، باب الصوم في السفر (رقم- ۲۱۰۵) والترمذي كتاب الصوم عن رسول الله صلى الله عليه وسلم لهاب ما جاء في الرخصة في الصوم في السفر (رقم- ۷۱۲)

فصار كولو كرمو حضراتو چې به روژي نيونكو هغوي به افطار كوونكو باندې ملامتيا نه وبله الحاصل په سفر كښې روژې نيولو عزيمت باندې او روژه نه سانلو والا به په رخصت باندې عمل كولو

[۲۰۲۱] اذ مشقت به وجه به سفر كښې د افطار الضيقت

عن جابر قال: «كَانَ رَسُولُ اللَّهِ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ - فِي سَفَرٍ قَرَأَ زَحَامًا وَرَجَلًا قَدْ ضَلَّ عَلَيْهِ فَقَالَ: «مَا هَذَا؟» قَالُوا: صَاحِبٌ فَقَالَ: «لَيْسَ مِنَ الْبِرِّ الصَّوْمُ فِي السَّفَرِ» مُتَّفَقٌ عَلَيْهِ.

توجه: ۱) جابر رضي الله عنه وايي چې رسول الله ﷺ د سفر په حالت كې وروځي يو ځاي نبي كريم صلى الله عليه وسلم مجمع وليده او يو سري يې وليدلو چې په هغه د نمر څخه د ساتي د پاره، سايه (سوري) كرل شوي وه ۲) نبي كريم صلى الله عليه وسلم پوښتنه وكړه چې دا څه دي؟ هغوي اوويل چې دا سري روژه دار دي اچي د ضعف په وجه را ارتاؤ شوي دي ۳) نبي كريم صلى الله عليه وسلم وفرمايل چې د سفر په حالت كې روژه نيول نيكې نه ده: بخاري مسلم،

ط: التفات: ① - زحاما: أي: مُزاحمة في الإجماع: دخلقو گنره. دخلقو يو ځای راجمع كيدل. ② ضل: سوزې پرې كړې شوې وو

تفهيمات:

قوله: لَيْسَ مِنَ الْبِرِّ الصَّوْمُ فِي السَّفَرِ:

په سفر كښې د روژې ساتلو دوه صورتونه: ① د سفر په حالت كښې كه مشقت او ستوماتيا زياته وي نو روژه ساتل بهتر نه دی او كه د جهاد سفر وي نو بيا خو بدرجه اولي بهتر نه دی او چې د چا حالت د اشان شي نو هغه دې روژه نه ساتي ځكه چې دې سره كمزورتيا كښې اضافه كېږي لكه څنگه چې په حديث مبارك كښې د يو روژه دار قصه مشهوره ده

② چې چا ته كمزوری نه محسوسېږي نو هغه روژه ساتلې شي لكه څنگه چې د نبي كريم ﷺ په باره كښې دی چې نبي كريم ﷺ دفتح مکه په سفر كښې روژه ساتلې وه ددې نه معلومه شوه چې په سفر كښې كه د مشقت ويره نه وي نو روژه ساتل جائز دی اكر چې د حديث نه معلومېږي چې روژه ساتل بهتر نه دی

۱) أخرجه البخاري في كتاب الصوم / باب قول النبي صلى الله عليه وسلم لمن ظلل عليه واشتد الحر وليس من البر الصوم في السفر (رقم- ۱۹۸۶) ومسلم كتاب الصيام / باب جواز الصوم والفطر في شهر رمضان للسافر في غير معصية إذا كان سفره مرحلتين فأكثر. وأن الأفضل لمن أطافه بلا ضرر أن يصوم. ومن يشق عليه أن يفطر (رقم) ۹۲ - (۱۱۱۵) وأبو داود كتاب الصوم. باب اختيار الفطر (رقم- ۲۸۰۷) والنسائي كتاب الجنائز / ذكر اسم الرجل لرقم- ۲۴۶۲ وابن ماجه كتاب الصيام / باب ما جاء في الإفطار في السفر (رقم- ۱۶۶۴)

[۲۰۲۲] په صامینو د مفرینو سبقت

۲۰۲۲- (۳) [۱۳] وَعَنْ أَنَسٍ قَالَ: «كُنَّا مَعَ النَّبِيِّ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ - فِي السَّفَرِ [۱] فَبَيْنَا الصَّاهِرَ وَمِنَّا الْمُفْطِرُ [۲] فَتَرَكْنَا مَنَزِلًا فِي يَوْمٍ حَازَ فَسَقَطَ الصَّوْأَمُونَ [۳] وَقَامَ الْمُفْطِرُونَ فَفَعَلُوا الْأُتْبِيَّةَ وَسَقَوُا الرِّكَابَ [۴] فَقَالَ رَسُولُ اللَّهِ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ -: "ذَهَبَ الْمُفْطِرُونَ الْيَوْمَ بِالْأَجْرِ" مُتَّفَقٌ عَلَيْهِ.

قوله: [۱] انس رضي الله عنه فرمايي چې (يو خل) مونږ د نبی کریم ﷺ سره په سفر کې ملګري وو [۲] په مرونې کې څه خلق خو روژه دار وو او څه بي روژي وو [۳] مونږ چې په يو منزل (پرا) کې ځکه شو نو د گرمي ورځ وه د کومو خلقو چې روژه وه هغوی خو راوغورځيدل (يعني د ضعف او ناتواني په وجه د څه کار لايق پاتې نه شو) [۴] او د کومو خلقو چې روژه نه وه هغه تکره وو (يعني په خپل کار او روزگار کې مشغول شو) نو ځيمي يې ولګولي او اويان يې اوبه کړله [۵] نبی کریم صلی الله عليه وسلم وفرمايل چې روژه نه نيونکو نن د ثواب ميدان وگټلو (بخاري مسلم).

حل القائل:- ① الصَّاهِرُ: روژه دار، ② الْمُفْطِرُ: روژه نه نيونکې، ③ حَازَ: گرمه، ④ فَسَقَطَ: راوغورځيدل، فَفَعَلُوا: فَعَلُوا: اوني لګولي، بښخي نې کړې، ⑤ الْأُتْبِيَّةَ: اي التَّيَمُّنَ: ځيمي، ⑥ الرِّكَابَ: اي الرِّجْلَ: اويان.

تسهيلات:

قوله: ذَهَبَ الْمُفْطِرُونَ الْيَوْمَ بِالْأَجْرِ:

په سفر کېنې د افطاره فضيلت موږ:- کامل ثواب روژه نه ساتونکو يورو يعنې هغوی افطار اوکړو او د روژه دارو خدمت نې اوکړو ځيمي نې اولګولي خلقو ته نې اوبه ورکړې وغيره ددې حديث پاک نه معلومه شوه چې د روژه دارو او د نيکو خلقو خدمت کول د هغه صامينو نه افضل دی او اليوم سره څخه مراد دې خبرې طرفته اشاره ده چې د دې خبرې مطلب دا نه دې چې افطار کتونکو ته به اجر ملاويږي بلکه مقيد دې مذکور قیوداتو سره چې په افطار کېنې د روژه دارو خدمت اوکړی

[۲۰۲۳] په جهادي سفر کېنې روژه نه نيول

۲۰۲۳- (۴) [۱۵] وَعَنْ أَبِي عُبَايَةَ قَالَ: «خَرَجَ رَسُولُ اللَّهِ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ - مِنْ الْمَدِينَةِ إِلَى مَكَّةَ [۱] فَصَامَ حَتَّى بَلَغَ عُسْفَانَ [۲] ثُمَّ دَعَا بِمَاءٍ فَرَفَعَهُ إِلَى بَيْتِهِ لِيَرَأَهُ النَّاسُ [۳] فَأَفْطَرَ حَتَّى قَدِمَ مَكَّةَ، وَذَلِكَ فِي

(۱) أخرجه البخاري في كتاب الجهاد والسير لهما فضل الخدمة في الغزو (رقم- ۲۸۹۰) ومسلم كتاب الصيام لهما أجر المفطر في السفر إذا تولى العمل (رقم- ۱۰۰) والنسائي كتاب الجنائز/فضل الإفطار في السفر على الصيام (رقم- ۲۷۸۳)
(۲) أخرجه البخاري في كتاب الصوم لهما من أفطر في السفر ليراه الناس (رقم- ۱۹۸۸) ومسلم كتاب الصيام لهما جواز الصوم والمفطر في شهر رمضان للمسافر في غير محصية إذا كان سفره مرحلتين فأكثر، وأن الأفضل لمن أطاعه بلا ضرر أن يصوم، ولمن يشق عليه أن يفطر (رقم- ۸۸ - ۱۱۱۳) والنسائي كتاب الجنائز/ذكر الاختلاف على منصور (رقم- ۲۲۹۰)

مُضَافٌ لَهُ أَفَكَانَ ابْنُ عَبَّاسٍ يَقُولُ: قَدْ صَامَ رَسُولُ اللَّهِ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ - وَالْأَطْرَافُ ۖ فَمَنْ شَاءَ صَامَ، وَمَنْ شَاءَ أَطْرَفَ، مُتَّفَقٌ عَلَيْهِ

ترجمه: [۱] ابن عباس رضی الله عنه وایي چې: «د مکې د فتح په کال، نبي کریم ﷺ د مدینې څخه مکې ته روان شو» [۲] نبي کریم صلی الله علیه وسلم په دې سفر کې روژه ونیوله تر دې چې عسکان د مکې څخه د دوه پړاونو په فاصله باندې د یو ځای نوم دي، ته ورسیدلو» [۳] نو اوبه یې وغوښتلې اول نبي کریم صلی الله علیه وسلم هغه اوبه په لاس کې آخستو سره ډیرې پورته کړې (چې خلق ورته وگوري) [۴] او نبي کریم صلی الله علیه وسلم روژه ماته کړه تردې چې مکې ته یې تشریف راوړ او دا سفر په رمضان کې شوي وو» [۵] ابن عباس رضی الله عنه به ویل چې نبي کریم صلی الله علیه وسلم «د سفر په حالت کې په رمضان کې روژه نیولې هم ده او ماته کړې یې هم ده» [۶] نو څوک چې غواړي «د سفر په حالت کې روژه دی ونیسي او څوک چې نه غواړي نه دی نیسي» (بخاري مسلم)

تجلیات: قوله: فَأَمَّلْ:

په جهادی سفر کېنې د روژې د الطاف فضیلت: - دا د فتح مکه سفر وو په دې وجه حضور پک ساتلې شوې روژه ماته کړه دې ډېاره چه دامت ډېاره رهنما اصول وړکړل ځکه چه وړاندې دینمن سره مقابله وی اومجاهد په روژه سره وی نوهغه به په بهر توگه باندې جنگ اونه کړي شی په دې وجه نی د روژې ماتولو حکم نی وړکړو ځکه چه کافران غالب راغله نو نه به روژه پاتې شی اونه به روژه دار پاتې شی لیکن دا خبره یاد ساتل پکار دی چه په سفر کېنې کومه روژه اوخوړلې شی نوکورته رسیدونه پس دهغې قضا لازم ده

١٠٠ (١٠) وفي رواية لمسلم عن جابر أنه شرب بعد العصر.

تو چمه: ۱۱۱ او د مسلم په یو بل روایت کې چې د جابر رضی الله عنه څخه منقول دي دا الفاظ هم دي چې نبی کریم صلی الله علیه وسلم د مایوگر څخه روسته اوبه وڅکلي

الفصل الثاني

۲۰۲۵] بعضی مکسائوتہ و الطار رحمت

٢٥٥- (١٧١) عَنْ أَنَسِ بْنِ مَالِكٍ الْكُفَيْيِّ قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ -صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ-: «إِنَّ اللَّهَ وَضَعَ عَنِ الشَّافِرِ خَطَرَهُ الصَّلَاةَ ۖ وَالْعُصُومَةَ عَنِ الشَّافِرِ وَعَنِ التَّرَجُّعِ وَالْجَهْلِ» «رَوَاهُ أَبُو دَاوُدَ وَالتِّرْمِذِيُّ وَالنَّسَائِيُّ وَأَبُو حَازِمَةَ».

(١) أخرجه مسلم في كتاب الصيام/باب جواز الصوم والفطر في شهر رمضان للسافر في غير محصية إذا كان سفرة مرحلتين فأكثر. وأن الأفضل لمن أخفاه فلا ضرر أن يصوم. ولم ينسق عليه أن يفطر (رقم: ٩١ - ١١١٤)

(٢) أخرجه أبو داود في كتاب الصوم. باب اختيار الفطر (رقم: ٢٤٠٨) والترمذي كتاب الصوم عن رسول الله صلى الله عليه وسلم/باب ما جاء في الرخصة في الإنطار للحمل والعرضع (رقم: ٧١٥)

ترجمه: [۱] انس بن مالك كعبی رضی اللہ عنہ روایت كوي چې رسول الله ﷺ وفرمايل [۲] الله تعالى جبرئيل د مسافر د پاره نيم مونخ موقوف كړي دي [۳] دغه شان د مسافر او شيدي (بني وركونكو اود حاملې بنخي دپاره يې) روژه معاف كړي ده (ابوداؤد، ترمذي، نسائي، ابن ماجه، حل الثقات: - [۱] وَضَعَهُ: اَنْ رَفَعَهُ: لرې كړې او موقوف كړې نې دي، [۲] خَطَرٌ: حصه، نيم [۳] التَّزْيِيعُ: بېښودې، وركونكې زنانه، [۴] التَّنْثِي: حامله زنانه

تسهيلات:

قوله: إِنَّ اللَّهَ وَضَعَ عَنِ الْمَسَافِرِ خَطَرَهُ الصَّلَاةِ:

د مذكوره جملې مفهوم: - ددې مطلب دا نه دي چې د مسافر مونخ اول څلور ركعتو ووبيا نيم كړې شو بلكه ددې مطلب دادې چې د شروع نه د مسافر مونخ نصف فرض شوې دي دحضر په مقابلې كېنې نيم دي
قوله: وَالصَّوْمُ عَنِ الْمَسَافِرِ:

د روژې د معافې مطلب: - او د روژې دمعافې مطلب دادې چې په سفر كېنې روژه ساتل معاف دي روستو به ددې قضا راوړی كله چې مقيم شي

[۲۰۶] عدم مشقت په صورت كېنې په سفر كېنې د روژې ساتلو الفضليت

۱۰۰- (۱) [۴] [۱] عَنْ سَلَمَةَ بْنِ الْمُحَبِّبِ، قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: - [۲] "مَنْ كَانَ لَهُ حَوْلَةٌ تَأْوِي إِلَى شَيْءٍ فَلْيَصُومْ مَضَانَ حَيْثُ أَذْرَكَهُ". رَوَاهُ أَبُو دَاوُدَ.

ترجمه: [۱] سلمه ابن محبب رضی اللہ عنہ روایت كوي چې نبی كريم ﷺ وفرمايل [۲] د كوم سري سره چې داسې سورلی وي چې هغه يې منزل ته په آساني او آرام سره ورسوي (يعني د هغه سفر بامشقت نه وي بلكه پرسكون او په راحت وي) [۳] نو هغه ته پكار دي چې چيرته هم د رمضان مياشت پرې راشي روژه دي ونيسي (ابوداؤد، حل الثقات: - [۱] حَوْلَةٌ: اَنْ يَمْلُوكَ كُلَّ مَا تَمْتَلِكُ عَلَيْهِ: سورلی ته وانی هر هغه څيز چه انسان پرې سورلی كوی مثلاً اس، اوبښ، خر وغيره، [۲] تَأْوِي: لَوَزِي صَاحِبَتَا: چه رسوی خپل مالك لره، [۳] شَيْءٌ: مرخت مړيدل

تسهيلات:

قوله: مَنْ كَانَ لَهُ حَوْلَةٌ تَأْوِي إِلَى شَيْءٍ:

په آسان سفر كېنې هم د افطار جواز: - يعنی كوم كس چې په سورلی باندې سوروی دا سورلی كه په اوبښ باندې وي او كه په آس باندې او يا په بله آرام والا سورلی باندې وي نو هغه دي روژه نيسي علامه طيبي رحمته الله عليه فرماني چې دا حكم د استحباب اود فضيلت په طو، دي گنسي

د نولو علماء کرامو په نزد هم دا مسئله ده چې د سفر په حالت کېنې روژه نه نيول جائز دی که سفر هر څومره پرسکون او راحت والاوې نه وی

په لږ سفر کېنې ه روژې نيولو فضيلت: - حضرت مظهر عليه السلام فرماني چې د چا سفر دومره وی چې په يو ورځ کېنې خپل منزل مقصود ته رسيدې شی نو هغه لږه روژه نيول پکار دی امام ابو داؤد فرماني چې افطار جائز دې سفر که هر څومره وی دا حديث ضعيف دې ابن حجر عليه السلام فرماني چې په دې حديث پاک کېنې په هغه خلقو باندې رد دې چې د چا په نزد لږ سفر کېنې روژه افطار کول جائز دی لکه څنگه چې په طويل سفر کېنې افطار کول جائز دی

مرقا ج ۴ ص ۲۷۸

الفصل الثالث

[۲۰۲۷] د مشقت په صورت کېنې د عدم افطار گناه

۱-۲۴۷ [۸] عَنْ جَابِرٍ «أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ - خَرَجَ عَامَ الْفَتْحِ إِلَى مَكَّةَ فِي رَمَضَانَ ۖ فَصَامَ حَتَّى بَلَغَ كِرَاعَ الْقَبِيمِ فَصَامَ النَّاسُ ۖ ثُمَّ دَعَا بَعْدَ مِنْ مَاءٍ فَرَفَعَهُ ۖ حَتَّى نَظَرَ النَّاسُ إِلَيْهِ ثُمَّ شَرِبَ ۖ ۵ قِيلَ لَهُ بَعْدَ ذَلِكَ: إِنَّ بَعْضَ النَّاسِ قَدْ صَامَ ۖ فَقَالَ: "أُولَئِكَ الْعَصَاةُ وَأُولَئِكَ الْعَصَاةُ" ۖ رَوَاهُ مُسْلِمٌ.

توجه: [۱] جابر عليه السلام وايي چې رسول الله ﷺ د مكي د فتح په كال د رمضان په مياشت كې د مكي طرفته روان شو [۲] نو روژه يې ونيوله تر دې چې كراخ الغميم ته اوريدلو د نورو خلقو هم روژه وه [۳] نبی کریم صلی الله عليه وسلم په پياله کې اوبه وغوښتلې او په لاس کې يې دومره پورته کړې [۴] چې خلقو وليدلې بيا يې هغه اوبه وڅکلي [۵] د هغې څخه روسته نبی کریم صلی الله عليه وسلم ته عرض وشو چې بعضې خلقو روژه ونيوله (يعني هغوی د نبی کریم صلی الله عليه وسلم په متابعت کې روژه ماته نه کړه) [۶] حضور ﷺ وفرمايل چې هغه خلق پاخه گناهکاران دي، هغه خلق پاخه گناهکاران دي (مسلم).

ط القان: [۱] - كراخ القويم: د مكي او مدينې په منځ كې عسفان ته تر دې د يو ځاي نوم دې [۲] بېدې: بيايي. [۳] الْعَصَاةُ: أي الْكَافِرُونَ فِي الْوُضْآنِ: يعنی پوره گناهکاران

تفهيمات

قوله: أُولَئِكَ الْعَصَاةُ:

روژه دارو ته د گناهکار نسبت وجه: - داخلق نسی څکه گناهکاران او څرځول چه ددوی عقیده دانه وه چه په سفر کېنې روژه ماتول جائز دی بلکه ددوی عقیده دا وه چه په هر حالت کېنې

(۱) اخرجه مسلم كتاب الصيام/باب جواز الصوم والفطر في شهر رمضان للسافر في غير معصية [إذا كان سفره مرحلتين فأكثر، وأن الأفضل لمن أطافه بلا ضرر أن يصوم، ولئن يثق عليه أن يفطر (رقم) ۹۰ - (۱۱۱۴)] والترمذي كتاب الصوم من رسول الله صلى الله عليه وسلم/باب ما جاء في كراهية الصوم في السفر (رقم) ۷۱۰ - والنسائي كتاب الجائز/لا ذكر اسم الرجل (رقم) ۲۲۶۳

روژه ساتل دی دغه شان کولوسره د حضوریاک د سنتو خلاف ورزی اوشوه نو خک
حضوریاک خفه شو او هغوی ته نی گناهکار اوونیل
[۲۰۲۸] د سفر د مفطر اود حضور د صائم پر ابروی

۴۸- (۹۱) [۱] وَعَنْ عَبْدِ الرَّحْمَنِ بْنِ عَوْفٍ قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ - [۲]: «صَائِمٌ رَمَضَانَ فِي السَّفَرِ كَالْمُفْطِرِ فِي الْحَقَرِ». رَوَاهُ ابْنُ مَاجَةَ.

توجه: [۱] عبد الرحمن ابن عوف رضی اللہ عنہ راوي دي چې رسول الله ﷺ وفرمايل [۲] په سفر کې د رمضان روژي نيونکي په حضر کې يعني په خپل کور باندې، د روژي نه نيونکي په شان دي (ابن ماجه).

تسهيلات. قوله: كَالْمُفْطِرِ فِي الْحَقَرِ:

په روایاتو کې تعارض:- په روایاتو کې تعارض دې ځکه چې روستو روایت کېږي دی چې روژه به نیسی او د اشان مخکېږي روایت کېږي دی چې افطار دې کوی او په دې روایت کېږي چې روژه ساتونکو او په حضر کېږي نه ساتونکو ته برابر ونیلي دی نو په دې روایاتو کې تعارض دې؟

تعارض دې جوابونه:- ① دا حدیث مبارک منسوخ دي

② دا په هغه حالت باندې محمول دي چې په سفر کېږي روژه د تکلیف اود نقصان باعث وی

③ دروژي په وجه د هلاکت اندیښنه وی نو بیا د روژي نه نیولو اجازت دي

[۲۰۲۹] د سفر په عامو حالاتو کې د افطار الفضلیت

۴۹- (۱۰۱) [۱] وَعَنْ حَزْمَةَ ابْنِ عَمْرِو الْأَسْلَمِيِّ أَنَّهُ قَالَ: [۲] يَأْتِي رَسُولُ اللَّهِ إِسْحَاقُ بْنُ قَوْقَاةَ عَلَى الْجَنَائِزِ فِي السَّفَرِ، قَبْلَ عَتَّى جَنَائِهِ [۳] قَالَ: " هِيَ رُخْصَةٌ مِنَ اللَّهِ - عَزَّ وَجَلَّ - فَمَنْ أَحْدَثَ بِهَا لَحْظًا [۴] وَمَنْ أَحَبَّ أَنْ يَصُومَ فَلَا جَنَاءَ عَلَيْهِ " رَوَاهُ مُسْلِمٌ.

توجه: [۱] د حمزه ابن عمرو اسلمی رضی اللہ عنہ په باره کې روایت دي چې هغه عرض وکړو [۲] چې یا رسول الله ﷺ زه د سفر په حالت کې په خپل خان کې د روژي ساتلو قوت وینم آیا د روژي نیولو یا نه نیولو په صورت کې، په ما څه گناه شته؟ [۳] نسی کریم صلی الله علیه وسلم وفرمایلي چې دا، يعني په سفر کې روژه نه نیول، د الله رب العزت د طرف څخه رخصت آسانی، نو ده کوم سړي چې رخصت قبول کړی هغه ښه وکړل [۴] او کوم سړي چې روژه نیول غواړي په هغه څه گناه نشته (مسلم).

حق القائل:- ① جَنَاءٌ: أي: إثم أو ناس. گناه او بای

(۱) اطرحه النسائي في كتاب الجنائز لا ذكر قوله: الصائم في السفر كاليفطر في الحضر (رقم: ۲۲۸۵)

(۲) اطرحه مسلم كتاب الصيام باب التخيير في الصوم واليفطر في السفر (رقم: ۱۰۷ - ۱۱۲۱) والنسائي كتاب الصوم لا ذكر الاختلاف على عروة في حديث حمزة فيه (رقم: ۲۴۰۲)

تفہیمات:

قوله: قَسْنُ أَهْدَىٰ بِهَا احْسَنَ:

پہ ستر کنبی ہ روزی نہ نیولو حکم: - احسن: پہ دی حدیث کنبی دی خبری تہ اشارہ دہ چہ پہ ستر کنبی روزہ ساتل اونہ ساتل سرہ ددی چہ دوارہ جائزدی خو کہ خو کہ نی اونہ ساتی نودغہ بہتراو اولی عمل دی او کہ خو کہ نی اوساتی نو پہ دی کنبی خہ گناہ نشته نتیجہ داشوہ چہ روزہ نہ ساتل اولی دی

[۵] بَابُ الْقَضَاءِ

دَقَضَارُوزِي بِيَان

خلاصۃ الباب :-

فيه ستة احاديث مشتملة على اربع مسائل:

① قضاء رمضان: ۱-

② قضاء النفل: ۲-

③ قضاء الحائض: ۳-

④ حكم القضاء عن الميت: ۴، ۵، ۶-

ه لود شوې روزي قضاء راولو ټيو، - قال الله تعالى ﴿قَسْنُ كَانِ مِنْكُمْ مَرِيضًا أَوْ عَلَى سَفَرٍ فَعِدَّةٌ

مِنْ أَكَامِ أَخَرٍ﴾ [سورت بقره الايه ۱۸۲]

روزي ماتولويانه ساتلو دري حکمو له: - د روزي نه ساتلو يا ماتولوسره متعلق دري احکام دی
① په هيره وغيره کنبی که چرې خو کہ په هيره روزہ ماته کړی په دی کنبی نه قضا شته اونه کفارہ شته

② په قصد او عمد سره د رمضان روزہ ماتولويه صورت کنبی به دوه مياشتي مسلسل روزہ ساتلو کفارہ واجب ده

③ د يو شرعی عذر د وجي نه که روزہ ماته کړه نو په دی کنبی قضا لازم ده په دی باب کنبی زیات تر احادیث هم دي مسئلي سره متعلق دی شارحین حضرات لیکي چہ راجع هم دادی چہ دلته د قضا نه مراد هم د رمضان د روزو قضا مراد ده.

الْفَضْلُ الْأَوَّلُ

[۲۰۲] اَذْ عَانَشِي صَدِيقِي ﷺ پَه شَعْبَانِ كَنْبِي دَ قَضَاءِ، حُضُورُ وَ قَضَاءِ، رَاوِلَ

۲۰۳- (۱) عَنْ عَائِشَةَ قَالَتْ: كَانَ يَكُونُ عَلَى الصَّوْمِ مِنْ رَمَضَانَ [۱] فَمَا اسْتَطَعْتُ أَنْ أَقْضِيَ إِلَّا فِي شَعْبَانَ. [۲] قَالَ يَحْيَى بْنُ سَعِيدٍ: تَعْنِي الشُّغْلَ مِنَ النَّبِيِّ أَوْ النَّبِيِّ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ - مُتَّفَقٌ عَلَيْهِ.

توجه: [۱] بی بی عایشه رضی اللہ عنہا فرمائی چې زما په ذمه چې به د رمضان کومي قضا، روژي وي [۲] د هغې قضا، به ما يواځې د شعبان په مياشت کې کوله [۳] يحيى ابن سعيد رحمه الله وايي چې د نبی کریم ﷺ په خدمت کې مشغوليت يا وی ويل چې د نبی کریم ﷺ د خدمت سره مشغوليت به بي بي عایشه رضی اللہ عنہا د شعبان څخه علاوه په بله مياشت کې د رمضان د قضا، روژو نيولو څخه منع کوله (بخاري مسلم).

حل الفتا: ① الشُّغْلُ: مشغوليدل، د نبی عليه السلام خدمت مراد دي

تسهيلات:

قوله: قَالَتْ: كَانَ يَكُونُ عَلَى الصَّوْمِ:

د مذکورہ جملې نغوي توکيب: -- علامه طیبی رحمہ اللہ فرماني چې د "يكون" کلمه زانده ده د ملاعلی قاري رحمہ اللہ په انداز سره معلومېږي چې "کان" د شان په معنی کنبې مستعمل دي او "يكون" په خپل ځاني باندې قائم دي "ای کان الشان يكون علی الصوم" یعنی معامله داسي وه چې زما په ذمه باندې قضا روژې وي یعنی په وجه د ماهوارني به د رمضان روژې قضا کيدلي نو زه به د حضورياک د خدمت د وجې نه د روژو د قضا دپاره فارغه کيدې نه شوم صرف دا چې د شعبان مياشت به کله راتله نو حضورياک به هم روژې ساتلي اوزه به هم د ساتلو دپاره فارغ کيدل (الکشاف ۲/۱۲۰)

قوله: مِنَ النَّبِيِّ أَوْ النَّبِيِّ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ:

په من النبي او بالنبي په مينځ کنبې قول: دا د راوی کلام دي چې د حضرت عائشه رضی اللہ عنہا د کلام تشریح او تفسیر کول غواړي یعنی د حضرت عائشې رضی اللہ عنہا "لاستطيع" د کلام نه مراد دادي چې حضرت عائشه رضی اللہ عنہا به د حضورياک په خدمت کنبې مشغول وه يا د حضورياک خدمت سره مشغول وه ملاعلی قاري رحمہ اللہ فرماني چې دلته "من" دتعليیل دپاره دي اوبيا د سبب د پاره ده

(۱) أخرجه البخاري في كتاب الصوم / باب: من يفتي قضاء رمضان (رقم: ۱۹۵۰) ومسلم في كتاب الصيام / باب: قضاء رمضان في شعبان (رقم: ۱۵۱) - (۱۱۴۶) والترمذي في كتاب الصوم عن رسول الله صلى الله عليه وسلم / باب: ما جاء في تأخير قضاء رمضان (رقم: ۷۸۳)

[۲۰۲۱] د بخښي دپاره د خاوند د اجازت څخه بغير د نفلي روژې نيولو عدم جواز

«مَرْسَمٌ» (۲) [۳] «وَعَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ - [۴]: «لَا يَحِلُّ لِلْمَرْأَةِ أَنْ تَصُومَ وَفَوْجُهَا شَاهِدٌ إِلَّا بِإِذْنِهِ» [۵] وَلَا تَأْذَنَ فِي بَيْتِهِ إِلَّا بِإِذْنِهِ» [۶] رَوَاهُ مُسْلِمٌ.

توجه: [۱] ابو هريره رضي الله عنه روايت کوي چې رسول الله ﷺ د فرمايل [۲] د يوی ښځې د باره د خپل خاوند په موجودگي کې د هغه د اجازت څخه بغير نفلي روژې نيول درست نه دي [۳] او يوه ښځه دي دخپل خاوند د اجازت څخه بغير چاته خپل کورته د راستنولو اجازت نه ورکوي (مسلم).

تصحیلات:

قوله: وَفَوْجُهَا شَاهِدٌ إِلَّا بِإِذْنِهِ:

د خاوند د اجازت څخه بغير د نفلي روژې نيولو حکم: - په دې حديث کښې دوه حکمونه بيان شوي دي رومې حکم دادې چې کله خاوند په کور کښې موجود وي نو د ښځې دپاره جائز نه دي چې هغه دي دخاوند مرضی او اجازت نه بغير روژه اوساتي «لا يحل» سره هم ددې حکم بيان شوې دي

د خاوند اجازت څخه بغير بل چا لاره د کور ته داخليدو حکم: - دويم حکم دادې چې د يو ښځې دپاره د اجازت نه دی چې هغه دي دخپل خاوند نه بغير يوسرې په خپل کور کښې پرېږدي که هغه سرې ددوی دخاندان نه ولې نه وي او خپلوان ولي نه وي بيا هم دلته دومره گنجائش شته چې د خاوند اجازت کله په ژبه سره صراحت وي او کله دلالة اشاره وي ښځې ته پته وي چې خاوند مې دخپل فلانکې خپلوان په راتلو څخه کيږي بهر حال دخاوند په اجازت کښې سړو سره سره ښځې هم شامل دي چې دخاوند مرضی نه بغير يوه ښځه دننه پرېږدي

[۲۰۲۲] [په حاضه باندې د روژې د قضا وجوب]

«مَرْسَمٌ» (۳) [۴] «وَعَنْ مَعَاذَةَ الْعَدَوِيَّةِ قَالَتْ لِعَائِشَةَ [۵]: مَا بَالُ الْحَائِضِ تَقْضِي الصَّوْمَ وَلَا تَقْضِي الصَّلَاةَ؟ [۶] قَالَتْ عَائِشَةُ: كَانَ يُعِيبُنَا ذَلِكَ فَنُؤْمَرُ بِقَضَاءِ الصَّوْمِ وَلَا نُؤْمَرُ بِقَضَاءِ الصَّلَاةِ» [۷] رَوَاهُ مُسْلِمٌ.

توجه: [۱] بي بي معاذه عدويه رضي الله عنها چې د هغې کښت أم الصها دي او يوه جليل القدر تابعيه ده، په باره کې روايت دي چې هغې د بي بي عايشې رضي الله عنها څخه پوښتنه وکړه [۲] چې دا څه وجه ده چې په حايضه ښځه باندې د روژې قضا واجب ده خو د مانځه قضا پري

(۱) أخرجه البخاري في كتاب النكاح/باب لا تأذن المرأة في بيت زوجها لأحد إلا بإذنه (رقم- ۵۱۹۵) وسلم كتاب الزكاة/باب ما أنفق الصمد من مال مولاه (رقم- ۸۴ - ۱۰۲۶) وابوداود كتاب الصوم . باب المرأة تصوم بغير إذن زوجها (رقم- ۲۴۵۸) والترمذي كتاب الصوم عن رسول الله صلى الله عليه وسلم/باب ما جاء في كراهية صوم المرأة إلا بإذن زوجها (رقم- ۷۸۲) وفي نسخة كتاب الصيام/باب في المرأة تصوم بغير إذن زوجها (رقم- ۱۷۶۱)

(۲) أخرجه مسلم في باب وجوب قضاء الصوم على الحائض دون الصلاة (رقم- ۶۹ - ۳۳۵)

واجب نه ده [۴] بي بي عايشي عليها السلام ورته وفرمايل چې د نبي کریم صلی الله علیه و آله په زمانه مبارکه کي چې مونږ ته به حیض راغې نو مونږ ته به د روژي د قضا حکم کیدلو لیکن د مانځه د قضا حکم به نه کیدلو (مسلم)

تسهيلات:

قوله: وَلَا تُقْضِي الصَّلَاةَ:

اعتراض او دهغي: - دې ښځې د حضرت عائشې صدیقې رضي الله عنها نه د مانځه د عدم قضا او روژې د قضا د فرق سره متعلق سوال کړې وو لیکن حضرت عائشې رضي الله عنها هغې ته جواب ور نه کړو بلکه اشاره ئې او فرمانيږه چه په دې فرق کېنې پریوتلو سره هیڅ فائده نشته دې اونه څه اوچت مقصد دې بلکه د عبودیت د شان تقاضا داده چه شارع صلی الله علیه و آله کوم حکم ورکړې دې بغیر د څه جانجو کولو نه په هغې باندې عمل اوکړې شی د صحابه کرامو رضي الله عنهم عادت هم دغه وو چه هغوی به د څه اوږدو قصو وغیره پوښتنې نه کولې اونه به ئې بیانولې اونه به د احکامو په حکمتونو پسې لگیدل بلکه دیخوا په حکم راغلو او اخوا به هغوی عمل کولو حضرت عائشې رضي الله عنها هم دغه جواب ورکړو چه د حضور پاک په زمانه کېنې به مونږ ته په بیمارني کېنې هم دغه حکم کیدلو چه د روژو قضا کوئی او په دې کېنې د مانځه ذکر نه وو دغه ښځې کیدې شی د خوارچ د وجې نه سوال کړې وو د چا په نیزچه مونږ پریخودل دکفر سبب دې بعضې روایاتو کېنې حضرت عائشې رضي الله عنها فرمانيږې دی "أحروية انت" یعنی ولې ته د حرور پارتی سره تعلق لرې یعنی د خوارچ نه ئې؟

د مونږو قضا نه راوړلو کېنې حکمت: - بهر حال د مونږو د قضا په حکم ورکولو کېنې لونی حرج دې ځکه چه مونږونه هره ورځ وی او د رمضان میاشت خو په دولس میاشتو کېنې یوځل راځی د دغه لسو ورځو قضا څه گرانه خبره نه ده ددې حدیث نه علماؤ ته لونی سبق ملاوړی چه هغوی ددې خبرې التزام اونه کړی چه د هر حکم حکمت د عوامو په وړاندې پیش کوی د عمل کولو سره کار دې د مصلحت او حکمت لټولو سره مطلب نه دې

[۲۰۳۲] د مری د طهر نه د روژې نیولو حکم

۲۰۳۲ - (۱۳۱) عَنْ عَائِشَةَ قَالَتْ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ - [۲] "مَنْ مَاتَ وَعَلَيْهِ صَوْمٌ صَامَعْنَهُ وَلَيْتَهُ" مُتَّفَقٌ عَلَيْهِ.

توجه: [۱] بي بي عايشه صدیقه رضي الله عنها روایت کوي چې رسول صلی الله علیه و آله وفرمايل [۲] کوم سړي چې وفات شي او د هغه په ذمه روژې وي نو د هغه د طرف څخه دي وارثان روژه ونيسي

(۱) أخرجه البخاري في كتاب الصوم باب من مات وعليه صوم (رقم- ۱۹۵۲) ومسلم كتاب الصيام باب قضاء الصيام من السبت (رقم- ۱۵۳) - (۱۱۶۷) وابوداود كتاب الصوم باب فمن مات وعليه صيام (رقم- ۲۵۰۰۰) وابن ماجه كتاب الكفارات لمن مات وعليه نذر (رقم- ۲۱۳۳)

بمعي فديه دي وركړي، بخاري مسلم،

طالقات - ① وَلَيْتَهُ وَلَيْتَهُ ولي نه مراد يا وارث دي يا هر يو نژدې رشته دار مراد دي

تجلیات:

قوله: مَنْ صَاتَ وَعَلَيْهِ صَوْمٌ:

که یوسړې مړی شی او د هغه په ذمه باندې د رمضان روژې وی نو د هغې په قضا کېنې

د علم و داسې اختلاف دي چه آیا فديه ادا کړې شی يا د مړي د طرف نه روژه اوس تلې شی

که په مړي روژې پاتې وي دهغه د فديه وړ کولو حکم: - د احناف علماء داسې تفصیل بیانوي

چه که مړي د خپلو روژو د فديه وصیت کړې وي او د مړي په میراث کېنې دویمره مال هم وي

په کوم سره چه فديه ادا کيدې شی نو په ورثه باندې واجب دی چه هغوی دي د مړي د قضا

روژو فديه ادا کړي او که چرې مړي نه څه مال نه وي پاتې نو په وارثانو باندې لازم نه دي

چه هغوی د خپل طرف نه فديه ادا کړي او که څوک ئې ادا کوي نو هغه تبرع او احسان دي د

فديې د پوره مقدار د يوې روژې نصف صاع غنم دی.

وس پتې شوه داخبره چه که څوک وارث د خپل مړي د طرف نه د مونځ فديه ادا کوي

نودې شرعی حیثیت څه دي؟ د دې باره کېنې د ائمه احنافو نه امام محمد رحمته الله علیه فرماني که

یوسړې د مړي د طرف نه د قضا شوی مونځونو فديه ادا کول غواړي نو مونځونه په روژو

باندې قیاس کولوسره ونیلي شی چه دا فديه به هم جائز وي او ان شاء الله په دې سره به

فنده هم کيږي د احنافو په نیز د هر نفلي عبادت ثواب ایصال هم جائز دي

د مړي د طرفه په روژه نیولو کېنې مذاهب: -

اوس پاتې شو دا صورت چه یوسړې د خپل مړي د طرف نه د هغه د روژو په بدل کېنې

روژې ساتي فديه ادا کول غواړي نو آیا دا جائز دی که نه. په دې کېنې د علماءو اختلاف دي

① د امام احمد بن حنبل رحمته الله علیه په نیز وارث د خپل مړي د طرف نه په فديه کېنې روژه ساتلې شی

② امام مالک رحمته الله علیه امام ابو حنیفه رحمته الله علیه او امام شافعی رحمته الله علیه جمهور فرماني چه څوک سړي د

خپل مړي د طرف نه فديه کېنې روژه نه شی ساتلې

د بول لویق دلیل: - زیر بحث حدیث د دوی مستدل دي کوم چه بالکل واضح دلیل دي

د بول لویق د دلیل جوابونه: - ① "صام عنه وله" مطلب دانه دي چه وارث د هغه د طرف نه هم

روژه اوساتي بلکه نورو احادیثو ته په کتلوسره تطبیق په غرض سره هم دغه ونیلي شی چه

د دې حدیث مطلب دادي چه ورثه د دغه مړي د قضا روژو ادا کولو څه نور څه انتظام

او کړي او هغه انتظام فديه ده

② د نورو احادیثو په رنرا کېنې زیر بحث حدیث منسوخ او موقوف دي [الترمذی: ۹۹۳]

دویم فریق دلائل: - د فصل ثالث حضرت ابن عمر رضی اللہ عنہما روایت د دوی مستدل دی په کوم کښې چه دا الفاظ دی "لا یصور احد عن احد الاخر"

① د حضرت نافع رضی اللہ عنہ حدیث نمبر ۲۳۳ همد دوی مستدل دی په کوم کښې چه "اطعام الطعام" سره د فدیہ ادا کولو حکم دی

الفصل الثاني

[۲۳۳] د مړي د پاره د رمضان د روژو کفارې ورکولو جواز

۲۳۳- (۵) [عَنْ نَافِعٍ عَنِ ابْنِ عُمَرَ عَنِ النَّبِيِّ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ - قَالَ: [۶] "مَنْ مَاتَ وَعَلَيْهِ صِيَامٌ ثُمَّ رَمَضَانَ [۷] فَلْيُطْعَمْ عَنْهُ مَكَانَ كُلِّ يَوْمٍ مِسْكِينٌ"] [۸] رَوَاهُ التِّرْمِذِيُّ وَقَالَ: [۹] وَالصَّحِيحُ أَنَّهُ مَوْقُوفٌ عَلَى ابْنِ عُمَرَ

توجه: [۵] نافع (تابعي) رضي الله عنه د ابن عمر رضي الله عنهما او هغه د نبي كريم ﷺ څخه نقل کوي چې نبي كريم صلى الله عليه وسلم وفرمايل [۶] کوم سړي چې وفات شي او د هغه په ذمه د رمضان روژي وي [۷] نو د هغه د طرف څخه د هرې روژې په بدله کې په يو مسکين باندې طعام خوړل پکار دي. [۸] امام ترمذي رضي الله عنه دا حدیث نقل کړي دي او ويلي يې دي چې صحيح دا دي چې دا روایت په ابن عمر رضي الله عنهما باندې موقوف دي يعنی دا د نبي كريم صلى الله عليه وسلم ارشاد گرامي نه دي بلکه د ابن عمر رضي الله عنهما قول دي.

تسهيلات:

قوله: فَلْيُطْعَمْ عَنْهُ مَكَانَ كُلِّ يَوْمٍ مِسْكِينٌ:

د روژې فديہ: - د هرې روژې په بدله کښې يو مسکين ته د خوراک ورکولو مطلب دادې چې د هرې روژې په بدله کښې پاؤ کم دوه کلو غنم يا درې نيم کلو اوريشې يا ددې مقدار قيمت ورکول دی او هم دا مقدار د مونځ د فديې هم دې چې دهر مونځ په بدله کښې دې دومره فديہ ورکړې شي

په روژه کښې عدم تغلف: - دا حدیث د جمهورو عالمانو دليل دی هغه دا که يوکس مړشې اود هغه په ذمه روژې وي نو بل څوک دې دهغه په ځاېې روژې نه نيسي بلکه دهغه دپاره دې فديہ ورکړی ددې څه وړاندې چې کوم حدیث تير شو غالب گمان دا دي چې هغه حدیث منسوخ دي او دا حدیث ناسخ دي

(۱) اخرحه الترمذي في كتاب الصوم عن رسول الله صلى الله عليه وسلم باب ما جاء من الكفارة (رقم- ۷۱۸) وابن ماجة كتاب الصيام باب من مات وعليه صيام رمضان قد فرط فيه (رقم- ۱۷۵۷)

قوله: وَمَا لَ: وَالصَّحِيحُ أَنَّهُ مَوْقُوفٌ عَلَى ابْنِ عُمَرَ:

روایت حکم :- دا روایت اگر چہ موقوف دے لکہ خنکہ چہ امام نرمدی یونہی فرمائی
نہیں یہ حکم کنہی مرفوع دے خکہ چہ داسان تشریعی امور بو صحابی د حبل عقل نہ
شی بیانولہ لہذا حضرت ابن عمر ؓ بہ دا مضمون درسول کریم ﷺ نہ اوردیلی وی
خکہ ہغوی دا نقل کرو

الْفَصْلُ الثَّالِثُ

[۲۰۲۵] د بل دپارہ دروژہ نیولواو مونخ کولو عدم جواز

وہ (۱) (۲) عَنْ مَالِكٍ يَرْفَعُهُ أَنَّ ابْنَ عُمَرَ كَانَ يُسْأَلُ: [۳] هَلْ يَصُومُ أَحَدٌ عَنْ أَحَدٍ؟ [۴] أَوْ يُصَلِّي أَحَدٌ عَنْ أَحَدٍ؟
فَيَقُولُ: لَا يَصُومُ أَحَدٌ عَنْ أَحَدٍ، [۵] وَلَا يُصَلِّي أَحَدٌ عَنْ أَحَدٍ، رَوَاهُ فِي الْمَوْطَأِ.

توجہ: [۱] د امام مالک رحمہ اللہ پہ بارہ کہ روایت دی چہ ہفہ تہ دا روایت رسیدلی دی چہ
د ابن عمر رضی اللہ عنہما خخہ بہ پونستہ کیدہ [۲] چہ آیا یوسری د بل سری پہ خای مونخ کولہ شی [۳]
یہ د بل سری پہ خای روژہ نیولہ شی [۴] ابن عمر رضی اللہ عنہما بہ د دے پہ جواب کہ فرمایل چہ نہ
دی خوک د چا پہ خای مونخ کوی [۵] او نہ دی د بل د طرف خخہ روژہ نیسی، موطا،

معیات

قوله: وَلَا يُصَلِّي أَحَدٌ عَنْ أَحَدٍ:

د فیرو دپارہ د پدنی صیادت کولو عدم جواز :- یعنی د یوسری د طرف نہ دہفہ نہ قضا شوی
مونخونہ دہفہ د وارثانونہ یوسری ہم نہ شی کولہ اونہ د چاد طرف نہ خوک روژہ ساتلی
شی اودا خبرہ د احنافو پہ نیز منلی شوی دہ چہ نفل مونخ کولوسرہ یا نفلی روژہ ساتلوسرہ
یانفلی حج کولوسرہ ددے ثواب مری تہ بخنبلی شی او ایصال کولہ شی

[۶] بَابُ صِيَامِ التَّطَوُّعِ

ذَنْفَلَى رُوْزُو بِيَان

خلاصه الباب :-

فيه ثمانية وثلاثون حديثاً مشتملة على اثني عشرة مسألة :

- ① كيفية صيام النبي ﷺ : ۱، ۲.
- ② فضيلة صوم التطوع : ۱۸، ۲۹، ۳۰، ۳۶، ۳۸.
- ③ فضيلة صيام شهر شعبان : ۱، ۳.
- ④ أفضل الصيام : ۴، ۹، ۱۹.
- ⑤ النهي عن صوم يوم عرفة للحجاج : ۲۷.
- ⑥ فضيلة صوم يوم عرفة : ۹.
- ⑦ فضيلة صوم عاشوراء والعشر من أول ذي الحجة وأيام البيض : ۵، ۶، ۹، ۳۱، ۳۳، ۳۵.
- ⑧ فضيلة صيام البيض في كل شهر : ۹، ۱۱، ۱۹، ۲۲، ۲۳، ۲۵، ۳۴، ۳۴.
- ⑨ فضيلة بعض أيام الأسبوع : ۱۰، ۲۰، ۲۱، ۲۴، ۲۳، ۲۵، ۲۶، ۳۲، ۳۷.
- ⑩ فضيلة صيام شوال : ۱۲، ۲۶.
- ⑪ النصاء النهي عنها : ۱۳، ۱۴، ۱۵، ۲۷، ۲۸.
- ⑫ النهي عن تخصيص صوم يوم الجمعة : ۱۶، ۱۷.

قُلِ اللَّهُ تَعَالَى (وَمَا تَقُولُوا إِلَّا لِنَقِصْكُمْ مِنْ غَيْرِ مُجِدٍّ وَعِنْدَ اللَّهِ) (سورة بقره الآية ۱۸۴)

انته تعالی دهر فرض عبادت سره نفلی عبادت هم مشروع فرمائیے دی دی دپاره چه ددغه نفل په ذریعه سره ددغه فرض پوره والی اوشی اوکه دچانه خه فریضه پاتې شی نو په نوافل سره دهغې مخ نیوی شی په دی باب کښې د حضور پاک د نفلی روژو بیان دی بیا د عام امت دپاره په میاشت او کال کښې په مختلف ورځو کښې مختلف تاریخونو کښې د خاص نفلی روژو بیان دی او په بعضی ورځو کښې د ممانعت بیان دی اکثر ذکر د ایام بیض دی د یوم عاشوره او عرفه ذکر دی اود صوم داودی ذکر دی

الفصل الأول

[۲۰۶] په نفلی روژو کښې د نبی علیه السلام معمول

۲۰۶- (۱) (۱) «عَنْ عَائِشَةَ قَالَتْ: كَانَ رَسُولُ اللَّهِ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ - يَصُومُ حَتَّى تَقُولَ لَا يَقْضِيهِ»

(۱) اخرجه البخاري في كتاب الصوم / باب صوم شعبان (رقم: ۱۹۶۹) وسلم في كتاب الصيام / باب صيام النبي صلى الله عليه وسلم في غير رمضان. واستحب أن لا يغلي شهراً عن صوم (رقم: ۱۷۵) - (۱۱۵۶) وأبو داود كتاب الصوم . باب كيف كان يصوم النبي صلى الله عليه وسلم (رقم: ۲۴۳۴) والترمذي كتاب الصوم عن رسول الله صلى الله عليه وسلم / باب ما جاء في صوم شعبان برهقان (رقم: ۷۳۶) وابن ماجه كتاب الصيام / باب ما جاء في صيام النبي صلى الله عليه وسلم (رقم: ۱۷۱۰) ومالك في الموطأ كتاب الصيام / باب جامع الصيام (رقم: ۵۶)

وَنُفِخَ حَتَّى تَقُولَ لَا يَصُومُوا (۴) وَمَا رَأَيْتَ رَسُولَ اللَّهِ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ - اسْتَكْمَلَ صِيَامَ شَهْرِ قَطٍّ إِلَّا رَمَضَانَ (۵) وَمَا رَأَيْتُهُ فِي شَهْرِ الْكُرْمَنِهَ صِيَامًا فِي شَعْبَانَ (۶) وَلِي رِوَايَةٌ قَالَتْ: كَانَ يَصُومُ شَعْبَانَ كُلَّهُ (۷) وَكَانَ يَصُومُ شَعْبَانَ إِلَّا قَلِيلًا (۸). مُتَّفَقٌ عَلَيْهِ.

ترجمہ: [۴] د مومنانو مور بي بي عايشه رضي الله عنها فرمايي چې نبي كريم صلي الله عليه وسلم چې به نفل روزي بيول شروع کړی نو مونږ به ويل چې اوس به روزي نيول نه ختموي [۵] او چې روزي به بي نه نيولي نو مونږ به ويل چې اوس به هيڅ کله روژه ونه نيسي [۶] ما نبی کریم صلی الله عليه وسلم د رمضان څخه علاوه په بله يوه مياشت کې پوره مياشت روزي نيونکې نه دي ليدلي [۷] او ما نبی کریم صلی الله عليه وسلم د شعبان څخه علاوه په بله يوه مياشت کې زياتي روزي نيونکې نه دي ليدلي (يعني نبی کریم صلی الله عليه وسلم چې به د شعبان په مياشت کې څومره زياتي روزي نيولي دومره به بي په بله يوه مياشت کې سوا د رمضان څخه نه نيولي) [۸] د يو روايت الفاظ دا دي چې بي بي عايشي رضي الله عنها وفرمايل نبی کریم صلی الله عليه وسلم به ماسوا د څو ورځو د شعبان پوره مياشت روزي نيولي [۹] يعنی په مياشت د شعبان کښي څو ورځي پريځولو سره په بقيه ورځو کي به يي روژه وه ، بخاري مسلم

تجزيات:

قوله: لَا يَصُومُوا:

د نبی کریم صلي الله عليه وسلم د روژو او الطرار هادۍ: - يعنی د رسول الله صلي الله عليه وسلم په نفلي روژو کښي دا عادت مبارک وو چه کله به حضور ياک داسې په تسلسل سره روژې ساتلې چه کتونکي به خيال کولو چه حضور ياک به کله هم روژه نه کولاووی او کله به نبی نفلي روژې بندولي نو کتونکي به گنډل چه حضور ياک به کله هم نفلي روژه نه ساتي

قوله: وَكَانَ يَصُومُ شَعْبَانَ إِلَّا قَلِيلًا:

حديث په هيلو بالدي اشکال: - دې جملې نه مخکښې چه کومه جمله ده هغه هم دغه شان ده ليکن په هغې کښي د کله لفظ دې اودلته هم هغه جمله رادوباره کړې شوې ده ليکن "إلا قليلاً" لفظ زانده دې نو په دې کلام کښي تضاد هم دې او تکرار هم؟

د اشکال دوه توجيهات: - ① په شارحينو کښي ملا علی قاري رحمته الله عليه د دې کلام دوه توجيهات کړي دي اول توجيه داده چه حضور ياک به کله د پوره شعبان روژې ساتلې او کله به نبی پوره نه ساتلې يعنی يو کال به نبی مکمل ساتلې او دويم کال کښي به نبی څه ساتلې دويمه توجيه داده چه دلته سره د دې حرف عطف نشته دې ليکن دويمه جمله په اول جمله باندې عطف ده اودا عطف تفسيری دې لکه چه ② دويمه جمله د اولنې جملې وضاحت دې يعنی حضور ياک به د شعبان د مياشتي لږې ورځي روژې ساتلې

[۲۰۳۷] د نبی علیه السلام د رمضان څخه علاوه د ټولې میاشتې روژې نیولو عدم ثبوت

۴۰۰- (۲۱) «دَوْعَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ شَقِيقٍ قَالَ: قُلْتُ لِعَائِشَةَ: أَكَانَ النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ - يَصُومُ شَهْرًا كُلَّهُ؟ - قَالَتْ: مَا عَلِمْتُهُ صَامَ شَهْرًا كُلَّهُ إِلَّا رَمَضَانَ (۱) وَلَا الْفِطْرَةَ كُلَّهَا حَتَّى يَصُومَ مِنْهُ، حَتَّى مَضَى لَيْسَ بِهِ» رَوَاهُ مُسْلِمٌ.

ټوچه: [۱] عبدالله بن شقيق، تابعي، يقيظند وايي چې ما د بي بي عايشې (رضي الله عنها) څخه پوښتنه وكړه چې نبی كريم (صلى الله عليه وسلم) به پوره مياشت روژه نيوله؟ [۲] بي بي عايشې (رضي الله عنها) وفرمايل چې ماته نه ده معلومه چې نبی كريم صلى الله عليه وسلم كله د رمضان څخه علاوه د پوره مياشتې روژې نيولې وي [۳] او ماته داسې مياشت هم نه ده معلومه چې په هغې كې نبی كريم صلى الله عليه وسلم بالكل روژې نه وي نيولي ځكه چې نبی كريم صلى الله عليه وسلم به په هره مياشت كې څه ورځې روژې نيولي (د نبی كريم صلى الله عليه وسلم دا معمول وو) تر دې چې د دې دنيا څخه يې تشریف يووړو (مسلم)

حل الفات: - ① مَضَى لَيْسَ بِهِ: په خپله لارې تشریف يوړلو، دا كناية ده د مرگ نه. يعنى وفات شو

تسهيلات:

ټوله: قُلْتُ لِعَائِشَةَ:

د عائشې رضي الله عنها څخه د ټپوس كولووچه: - حضرت رسول كريم (صلى الله عليه وسلم) ته حضرت عائشه صديقه رضي الله عنها ډيره مجبويه وه او دا د نبی كريم (صلى الله عليه وسلم) همرازه هم وه په دې وجه به حضرت صاحبه كرامو د نبی كريم (صلى الله عليه وسلم) داخلي او بيروني معاملات د حضرت عائشه صديقه رضي الله عنها نه پوښتل د ښځو متعلق اكثر دين ددوى رضي الله عنها نه منقول دي په دې حديث مبارك كښې اول ځاى د روژه نه نيولو غايت دې او دويم ځاى د نبی كريم (صلى الله عليه وسلم) د روژې د نيولو او د نه نيولو د حالت بيان باره كښې دې

[۲۰۳۸] د شعبان د آخري ورځو روژې

۴۰۰- (۲۲) «دَوْعَنْ عِمْرَانَ بْنِ حُصَيْنٍ عَنِ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ - أَنَّهُ سَأَلَهُ (۱) أَوْ سَأَلَ رَجُلًا وَعِمْرَانُ يَتَخَذُ فَقَالَ: «يَا أَبَا قَلْبَانَ أَمَا خُفِّتَ مِنْ سَرِّ شُعْبَانَ؟» قَالَ: لَا (۲) قَالَ: «فَإِذَا الْفِطْرَةُ قَصُرَتْ يَوْمَئِذٍ» مُتَّفَقٌ عَلَيْهِ.

ټوچه: [۱] عمران ابن حصين (رضي الله عنه) د نبی كريم (صلى الله عليه وسلم) څخه نقل كوي چې نبی كريم صلى الله عليه وسلم د عمران څخه پوښتنه وكړه چې يا د يو بل سړي څه مي پوښتنه وكړه او عمران

(۱) اخرجه مسلم فر - كتاب الصيام / باب صيام النبي صلى الله عليه وسلم في غير رمضان، واستيعاب ان لا يغلى شهرًا من صوم روف - ۱۷۳ - (۱۱۵۶)

(۲) اخرجه البخاري في كتاب الصوم / باب الصوم من آخر الشهر (وفه - ۱۹۸۳) ومسلم كتاب الصيام / باب صوم سرر شعبان (وفه - ۱۹۹ - (۱۱۶۱) والدارمي ومن كتاب الصوم / باب الصوم من سرر الشهر

اوریدل [۷] چې اي د فلاني سري پلاره آیا تا د شعبان د آخري ورځو روژي ونه نیولي؟ هغه اوویل چې نا [۸] نبی کریم صلی الله علیه وسلم ورته وفرمایل هر کله چې ته د رمضان د روژو څخه فارغه شي نو دوه ورځي روژي ونیسه. بخاري مسلم.

طالقات: ① تَرْتَمَات: د میاشت آخري ورځو ته تړوانی

تسهيلات:

قوله: مِنْ تَرْتَمَاتٍ:

د سر شعبان ه لفظ تحقيق: ۱- د هريوخيږ آخري سر ته سر روانی د سرار لفظ هم په يوروايت کښي راغلي دي په قاموس کښي ليکلی دی چه سر اوسرار د میاشتي آخري شېبې ته وانی چونکه په دې شېبه کښي سپوږمنی پتېږی په دې وجه دي ته سر او نیلي شو شعروانی

شُهُورٌ يَنْقُضِينَ وَمَا شَعَرْنَا
لِاتِّصَافِ هُنَّ وَلَا يَزَارُ

دلته په دې حديث کښي د حضور پاك نه خويا عمران بن حصين رضی الله عنه سوال کړي دي ي بل يوصحابي رضی الله عنه تېوس کړي او عمران رضی الله عنه اوریدلو څه چه هم وی لیکن معلومیږی داسي چه دې سړی د شعبان د آخري دوو ورځو روژي په خپل ځان باندي د نذر په توگه واجب کړي وي نو حضور پاك هغه ته افرمانيل چه کله د رمضان میاشت تيره شي نوته د خپل واجب روژو په بدله کښي دوه روژي اوساته

[۲۰۲۹] په محرم کي د نفلي روژو فضيلت

۴۰۰- (۳) عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ -: «أَفْضَلُ الصِّيَامِ يَوْمَ رَمَضَانَ شَهْرُ اللَّهِ الْمُحَرَّمِ» وَأَفْضَلُ الصَّلَاةِ بَعْدَ الْفَرِيضَةِ صَلَاةُ اللَّيْلِ» «رَوَاهُ مُسْلِمٌ»

توجه: ① ابوهريره رضی الله عنه روايت کوي چې رسول الله ﷺ وفرمایل [۲] د رمضان د روژو څخه روسته بهتريني روژي د الله ﷻ د میاشتي چې هغه ماه محرم ده روژي دي [۳] او د فرض مانځه څخه روسته د تولو څخه بهتر مونځ د شېبې مونځ دي (مسلم)

تسهيلات:

قوله: شَهْرُ اللَّهِ الْمُحَرَّمِ:

د شهر الله تعالی طرف ته د اوقات وجه: ۱- د حديث د ظاهري الفاظونه معلومیږی چه د محرم په پوره میاشت کښي روژي ساتلو فضيلت دي لیکن عام علماء وانی چه په زیربحث حديث کښي د محرم د روژي نه مراد د يوم عاشوري روژه ده د محرم نسبت الله تعالی طرف ته

(اخرجه مسلم فی کتاب الصیام/باب فضل صوم المحرم (رقم- ۲۰۲ - ۱۱۶۳) وابدادو کتاب الصوم/باب فی صوم المحرم (رقم- ۲۴۲۹) و الترمذی کتاب الصوم عن رسول الله صلی الله علیه وسلم/باب ما جاء فی صوم المحرم (رقم- ۲۸۰) وابن ماجه کتاب الصیام/باب صیام شهر المحرم (رقم- ۱۷۴۲) والدارمی ومن کتاب الصوم/باب فی صیام المحرم

کری شوی دی چه داد الله تعالی میاشت ده داد شرف او عزت د وحی نه ده گسی نولی میشتی د الله تعالی دی

قوله: صَلَاةُ نَبِيلٍ

یو اشکال او دهلی جواب: - علماء ولیکلی دی چه سنن مؤکده فرتهجده غوره دی مگردنه تهجد سنن مؤکده نه غوره گرځولی شوی دی ددې جواب دادې چه دلته د فرانسواوسنن دو پونه پس دتهجد د فضیلت بیان کری شوی دی نو سنن مؤکده غوره دی

[۲۰۶۰] د عاشورې ورځې د روژې فضیلت

۱- (۵) «وَعَنْ ابْنِ عَبَّاسٍ قَالَ: مَا رَأَيْتُ النَّبِيَّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يَخْرُجُ جِئَامَ يَوْمٍ فُضِّلَهُ عَلَى غَيْرِهِ إِلَّا هَذَا الْيَوْمَ يَوْمَ عَاشُورَاءَ [۲] وَهَذَا الشَّهْرُ يَعْنِي شَهْرَ رَمَضَانَ» مُتَّفَقٌ عَلَيْهِ.

ترجمه: ابن عباس رضی الله عنه فرمایي چې ما نه دي لیدلي چې نبی کریم ﷺ یوه ورځ د روژې رده کوي او هغه ورځ ته په بله ورځ فضیلت ورکوي [۲] مگردغه ورځ یعنی د عاشورې ورځ او دی میاشت یعنی ماه رمضان ته به یې په بله ورځ او بلي میاشت فضیلت ورکونو بخاري مسلم

حل القلم: ① بخاري: قُلْتُ الْآخَرَى وَالْأُولَى: دینه او اعلیٰ خیر طلب کول. کوشش کول

تسهيلات:

قوله: إِلَّا هَذَا الْيَوْمَ يَوْمَ عَاشُورَاءَ:

علم: حضرات فرماني چه دا د حضرت ابن عباس رضی الله عنه پوهه او خیال دې گسی د عرفې د ورځې روژه د عاشورې د ورځې د روژې نه افضل ده

تسهيلات:

قوله: يَخْرُجُ جِئَامَ يَوْمٍ فُضِّلَهُ عَلَى غَيْرِهِ:

د مذکوره جملې مطلب: - مطلب دادې چې حضرت سید المرسلین ﷺ به دیوې ورځې روژه د نورو ورځو د روژې نه افضل نه گنرله البته د عاشورې د ورځې روژې ته به نه د نورو ورځو په روژو باندې فضیلت ورکولو اوداشان د رمضان روژې به نه د ټولو نه افضل گرځولي

د ابن عباس رضی الله عنه په نظر کچه: - علماء کرام لیکي چې دا د حضرت ابن عباس رضی الله عنه او گمان دې چې هغوی د حضرت رسول کریم ﷺ د اقوالو او احوالو نه داسې فهم کری وی گسی تر کومې چې د حقیقت تعلق دې نو یوم عرفه او ددې روژه د یوم عاشوره او ددې روژې نه افضل ده

(۱) احرار البخاري فی کتاب الصوم / باب صیام یوم عاشوراء (رقم- ۲۰۰۶) وصله کتاب الصیام / باب صوم یوم عاشوراء (رقم) ۱۳۱ - (۱۱۳۲)

[۲۰۴۱] از محرم به نهمه اولسمه ورخ د روژي نیولو فضیلت

۱۰۰ (۶) وَهُنَّ قَالَ: جِئْنَا رَسُولَ اللَّهِ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ - يَوْمَ عَاشُورَاءَ وَأَمْرٌ بِصِيَامِهِ قَالَوا: يَا رَسُولَ اللَّهِ إِنَّهُ يَوْمٌ تُعْظِمُهُ الْيَهُودُ وَالنَّصَارَى، فَقَالَ رَسُولُ اللَّهِ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ -: «لَيْنَ يَكُنَّ إِلَى قَبْلِ الْأَصْوَمِ النَّاسِيَةِ» رَوَاهُ مُسْلِمٌ.

توجه: ابن عباس رضی اللہ عنہما وایي چې څه وخت چې رسول الله صلی اللہ علیہ وسلم د عاشوري په ورځ روژه نیونه او صحابه و ته یې هم د دې ورځې د روژې نیولو حکم ورکړو ۱ نو صحابه و عرض وکړو چې یا رسول الله صلی اللہ علیہ وسلم دا خو هغه ورځ ده چې د یهودو او نصاري و په نزد ډیره باعظمته ده او د یهودو او نصاري مخالفت زموږ طریقه ده نو موږ روژه نیولو سره د دې ورځې په عظمت کولو کې د یهودو او نصاري موافقت څرنگه وکړو؟ ۲ نبی کریم صلی الله علیه وسلم ورته وفرمایل چې که زه راتلونکی کال ژوندي پاتې شوم نو په نهم تاریخ به ضرور روژه کوم (مسلم)

تصحیلات:

قوله: الْأَصْوَمِ النَّاسِيَةِ:

عاشوري د روژې نیولو دې صورتونه: - د عاشوري د ورځې ابتداء چې د کله نه شوې وه دغې متعلق بحث ددې باب په فصل ثالث کښې راروان دې د عاشوري د ورځې روژه اول فرض وه د رمضان د فرضیت نه پس ددې فرضیت منسوخ شو اوس د روژې نیولو دې صورتونه دی

- ① د نهمې لسمې او یوولسمې ورځې روژه نیول افضل دی
- ② د نهمې لسمې یاد لسمې او یوولسمې ورځې روژې نیول دا درمیانی صورت دی
- ③ صرف د لسم محرم روژه نیول

صرف د لسم محرم د روژې نیولو حکم: - صرف د لسم محرم روژه نیول علامه ابن همام رحمه الله دې ته مکروه تنزیهی وئیلی دی اود مذکورہ حدیث څخه هم دا معلومیږي ځکه چې په دې کښې د یهودو سره مشابعت دې خو په موجوده زمانه کښې یهودیان د لسم تاریخ روژه نه نیسی نو صرف دا روژه نیول به هم مکروه نه وی خو بیا هم د لسم تاریخ سره د نهم یا یوولس تاریخ روژه نیول به غوره وی

(۱) أخرجه مسلم في كتاب الصيام باب أي يوم يصام في عاشوراء (رقم- ۱۳۳ - (۱۳۴) وابتدأ كتاب الصوم . باب ما روي أن عاشوراء اليوم التاسع (رقم- ۲۴۴۵)

[۲۰۴۲] د عرفې د ورځې روزه

وَعَنْ أَمْرِ الْفَضْلِ بْنِ الْحَارِثِ أَنَّ ثَالِثًا تَمَارًا عِنْدَهَا ۖ يَوْمَ عَرَفَةَ فِي حَيَاةِ رَسُولِ اللَّهِ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ - ۖ فَقَالَ بَعْضُهُمْ: هُوَ صَاهِبٌ، وَقَالَ بَعْضُهُمْ: لَيْسَ بِصَاهِبٍ ۖ فَأُرْسِلَتْ إِلَيْهِ بِقَدَرٍ لَبَنٍ، وَهُوَ وَاقِفٌ عَلَى بَيْعِهِ بِعَرَفَةَ فَشَرَبَهُ، مَتَلَقَ عَلَيْهِ.

توجه: ۱) بي بي ام فضل (رحمۃ اللہ علیہا) بنت حارث وایي چې يو وخت زما په مخکې خلقو بحث اوکړو ۲) د عرفي په ورځ د نبی کریم (ﷺ) د روژې په باره کې ۳) بعضو خلقو ویل چې د نبی کریم صلی الله علیه وسلم روژه ده او بعضو خلقو ویل چې روژه یې نه ده ۴) د دې په لیدو سره، ما د پښو یوه پیاله نبی کریم صلی الله علیه وسلم ته ولیږله، نبی کریم صلی الله علیه وسلم هغه وخت په میدان عرفات کې په خپل اوښ ولاړ وو نبی کریم صلی الله علیه وسلم هغه شیدې (آخستو سره، هغه اوڅکلل (بخاري مسلم،

هل التائب: - ۱) تَعَاَزَا: اى اُنْ شَكَوَا وَتَابَا: يعنى خلقو شک کولو او بحث نهې شروع کړو ۲) قَدْج: بیا یی: ۳) وَاقِف: ولاړ وو

تجلیات: نوٲ: - د عرفې وزخ د روزې په حکم کښې تفصیل د بل حدیث په تسهیل کښې ذکر شوی دی

۲۴۳] ذوالحجې په اوله عشره مېنې روژې نيول

٢٣٣- (٨) [١] «وَعَنْ عَائِشَةَ قَالَتْ: [٢] مَا رَأَيْتُ رَسُولَ اللَّهِ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ - صَابِنًا فِي الْعَشْرِ قَطُّ»،
رَوَاهُ مُسْلِمٌ.

توجه: ۱) ام المؤمنین بی بی عایشہ رضی اللہ تعالیٰ عنہا فرمائی ۲) چہ مارسل اللہ ﷺ پہ عشرہ کی پہ روزہ ہیٹ کلہ نہ دی لیدلی (مسلم)

تعميمات:

قوله: صَابِغِي الْعُثْرَ:

هـ ذوالحجې اولې نورمضان آخرې شري په فضيلت كېني اختلاف، - د ذوالحجې رومي عشره د ډيرو زياتو فضيلتونو والا ده په دې كېني يوم عرفه ده چه د ډيرو بركونو والا ده د علماؤ په دې كېني اختلاف پيدا شوې دې چه د رمضان آخرې عشره د ډيرو فضيلتونو والا ده ځكه

(١) أخرجه مسلم في كتاب الصيام/باب استحباب الفطر للحاج بعرفات يوم عرفة (رقم- ١١- (١١٢٣) والبخاري في كتاب الصوم/باب صوم يوم عرفة (رقم- ١٩٨٨) وأبو داود كتاب الصوم/باب في صوم يوم عرفة بعرفة (رقم- ٢٤٤١) والنسائي كتاب الصوم/الصيام في السفر وذكر اختلاف حبر ابن عباس فيه (رقم- ٢٢٨٩)

(٢) أخرجه مسلم في باب صوم عشر ذي الحجة (رقم) ٩ - (١١٦٤) وأبو داود كتاب الصوم/باب في فطر العشر (رقم- ٢١٣٩) والترمذي كتاب الصوم عن رسول الله صلى الله عليه وسلم/باب ما جاء في صيام العشر (رقم- ٧٥٦) وابن ماجه كتاب الصيام/باب صيام العشر (رقم- ١٧٢٩)

ذوالحجہی رومبی عشرہ دیر فضیلتونہ لری علماء وانی کہ چری د رمضان آخری عشری نہ لیلۃ القدر اخواکری شی نودی نہ بہ ذوالحجہی عشرہ افضل شی بہرحال ہر مسلمان نہ پکاردی چہ بہ دے عشرہ کنبی بنہ روزی اوسانی حضور پاک بہ دے کنبی روزی ساتلی دی اوامت نہ نی ذی ترغیب ورکری دے

یواسکال ۱۔ پہ ترمذی شریف کنبی ذ حضرت ابوہریرہ رضی اللہ عنہ یوحیدیت ذکر دے پہ کوہ کنبی چہ دا الفاظ دی "ما من اہل احباب الی اللہ ان یبعدہما من عشر ذی الحجہ بعدل صیام کل یوم منها بصائمۃ الغر" امام ترمذی رحمۃ اللہ علیہ ذدی حدیث سندتہ ضعیف ونبیل دے خو ملا علی قاری رحمۃ اللہ علیہ پہ مرقات کنبی دے حدیث نقل کولونہ ورا ندی لیکلی دی "دل الحدیث المشہور ووالاع" اوس سوال دادے چہ حضرت عائشہ رضی اللہ عنہا پہ زیر بحث حدیث کنبی داخنکہ اوفرمانیل چہ ماکلہ ہم حضور پاک پہ دے عشرہ کنبی پہ روژہ ساتلوسرہ نہ دے لیدلی؟

یواسکال جواب ۱۔ ذدی جواب دادے چہ حضرت عائشہ رضی اللہ عنہا ذخیل علم اود خیال نہ لیدلو پہ اعتبار سرہ نفی فرماتیلی دہ ذدی مطلب دا نہ دے چہ پہ حقیقت کنبی حضور پاک روژہ نہ دہ ساتلی علماء کرام فرمائی چہ ذ حضرت عائشہ رضی اللہ عنہا ذ عدم علم نہ عدم ثبوت نہ لایمیری دویم جواب دادے چہ فرض کرہ رسول اللہ صلی اللہ علیہ وسلم پخپلہ نہ دی ساتلی لکہ چہ عائشہ صدیقہ رضی اللہ عنہا فرمائی لیکن حضور پاک امت تہ ذدی ترغیب ورکری دے اودا ترغیب کفی اوشافی دے لکہ خنکہ چہ پور تہ ذ ترمذی شریف پہ حدیث کنبی دی بل ذیوم عرفہ ذ روزی ترغیب خودیر مشہور دے ورسرہ پہ حدیث نمبر ۴۴۴ کنبی صوم عرفہ دیر لونی فضیلت ذکر دے

[۲۰۴۴] یوہ ورخ روژہ او یوہ ورخ اظہار

۴۴- (۹۱) [۱] عَنْ أَبِي قَتَادَةَ «أَنَّ رَجُلًا أَتَى النَّبِيَّ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ - فَقَالَ: كَيْفَ نَصُومُ؟ فَقَضِبَ رَسُولُ اللَّهِ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ - مِنْ قَوْلِهِ [۲] فَلَمَّا رَأَى عُمَرُ غَضَبَهُ قَالَ [۳] رَضِينَا بِاللَّهِ رَبًّا وَبِالْإِسْلَامِ دِينًا وَنُعْبُدُ مُحَمَّدًا [۴] نَعُوذُ بِاللَّهِ مِنَ غَضَبِ اللَّهِ وَمِنْ غَضَبِ رَسُولِهِ [۵] لَمَّا خَلَّ عُمَرُ وَدَّ هَذَا الْكَلَامَ حَتَّى سَكَنَ غَضَبُهُ [۶] فَقَالَ عُمَرُ: يَا رَسُولَ اللَّهِ كَيْفَ مَنْ يَصُومُ الدَّهْرَ كُلَّهُ؟ قَالَ [۷] "لَا صَامُولًا أَفْطَرَ" [۸] وَقَالَ: "لَمْ يَصُومُوا لَمْ يَفْطَرُوا" [۹] قَالَ: كَيْفَ مَنْ يَصُومُ يَوْمَيْنِ وَيَفْطِرُ يَوْمًا؟

توجہ [۱] ابو قتادہ رضی اللہ عنہ وایی چے (یوہ ورخ) یو سہری د نبی کریم صلی اللہ علیہ وسلم پہ خدمت کپی حاضر شول او پوشتنہ بی خینی وکرہ چے تاسو روژہ خرنگہ نیسی (د دی پہ اوریدو سرہ) د نبی کریم صلی اللہ علیہ وسلم پہ مع مبارک د غصی آثار ظاہر شول [۲] حضرت عمر رضی اللہ عنہ وچے

(۱) أخرجه مسلم في كتاب الصيام باب استحباب صيام ثلاثة أيام من كل شهر وصوم يوم عرفة وعاشوراء والاثني عشر (رقم ۱۹۶ - ۱۱۶۲) وأبو داود كتاب الصوم كتاب الصدقات باب الحبس في الدين واللازمة (رقم ۲۴۲۵)

هغه وخت په مجلس کې حاضر وو. د نبی کریم صلی الله علیه وسلم د غصې کیفیت یې ولید لویو نو سمدستي یې اوویل [۵] مونږ راضي یو د الله تعالی ﷻ په رب کېدو، د اسلام په دین کېدو او د محمد ﷺ په نبی کېدو [۶] او مونږ د الله ﷻ او د هغه د رسول ﷺ د غضب څخه د الله تعالی ﷻ پناه غواړو [۷] حضرت عمر رضی الله عنه دا جمله بار بار ویله تردې چې د نبی کریم صلی الله علیه وسلم غصه سره شوه [۸] د دې څخه روسته حضرت عمر رضی الله عنه پوښتنه وکړه چې یا رسول الله ﷺ د هغه سړي په باره کې څه حکم دي چې همیشه روژې نیسي [۹] نبی کریم صلی الله علیه وسلم وفرمایل نه هغه روژه ونیوله او نه هغه بغیر روژې پاتې شو [۱۰] یا وي فرمایل چې نه یې روژه ونیوله او نه بغیر د روژې دې ربه دي موقع باندې راوي ته شک دي چې نبی کریم صلی الله علیه وسلم لاحصام ولا افطر اوویل یا لم یصم ولم یفطر [۱۱] بیا حضرت عمر رضی الله عنه پوښتنه وکړه چې د هغه سړي په باره کې څه حکم دي چې دوه ورځې یې روژه وي او یوه ورځ یې روژه نه وي؟

[۱] قَالَ: "وَيُطِيقُ ذَلِكَ أَحَدٌ؟" قَالَ: "كَيْفَ مَنْ يَصُومُ يَوْمًا وَيُفْطِرُ يَوْمًا؟" قَالَ: "ذَلِكَ صَوْمُ دَاوُدَ" [۲] قَالَ: "كَيْفَ مَنْ يَصُومُ يَوْمًا وَيُفْطِرُ يَوْمَيْنِ؟" قَالَ: "وَوَدَّتْ أَلِي طَوَّقْتُ ذَلِكَ" [۳] ثُمَّ قَالَ رَسُولُ اللَّهِ -صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ-: "ثَلَاثٌ مِنْ كُلِّ شَهْرٍ وَرَمَضَانَ إِلَى رَمَضَانَ [۴] فَيَذَابُهَا مَالُ الذَّهْرِ كُلِّهِ [۵] حَيْثُ مَا يَوْمِرُوعَةُ أَحْسِبْ عَلَى اللَّهِ [۶] أَنْ يَكْفُرَ السَّنَةَ الَّتِي قَبْلَهُ وَالسَّنَةَ الَّتِي بَعْدَهُ [۷] حَيْثُ مَا يَوْمِرُوعَا شُورَاءَ أَحْسِبْ عَلَى اللَّهِ أَنْ يَكْفُرَ السَّنَةَ الَّتِي قَبْلَهُ" "رَوَاهُ مُسْلِمٌ".

توجه: [۱] نبی کریم صلی الله علیه وسلم وفرمایل چې څوک د دې طاقت لري [۲] بیا حضرت عمر رضی الله عنه پوښتنه وکړه چې د هغه سړي په باره کې څه حکم دي چې یوه ورځ یې روژه وي او یوه ورځ یې روژه نه وي [۳] نبی کریم صلی الله علیه وسلم وفرمایل چې دا د حضرت داود علیه السلام روژه ده [۴] د دې څخه روسته حضرت عمر رضی الله عنه پوښتنه وکړه چې ښه د هغه سړي په باره کې څه حکم دي چې یوه ورځ روژه نیسي او دوه ورځې روژه نه نیسي [۵] نبی کریم صلی الله علیه وسلم اوویل چې زه دا خونېوم چې ماته دومره طاقت حاصل شي [۶] د دې څخه روسته نبی کریم صلی الله علیه وسلم وفرمایل چې د یو رمضان څخه دویم رمضان پورې او د هرې میاشتې درې روژې [۷] د همیشه روژو برابر دي (یعنې د دې ثواب د همیشه روژو د نیولو سره برابر دي) [۸] او (د غیر حج په حالت کې) د عرفې روژې خوامانه د الله ﷻ څخه امید دي [۹] چې هغه به د دې روژې په وجه، د هغه تیر کال گناه لري کړی او د دې څخه د وروسته کال گناه به یې هم لری کړی (یعنې یا به یې الله تعالی ﷻ د آینه ده کال د گناهونو څخه محفوظ کړی یا دا که گناهونه ځینې وشي نو معاف به کړل شي) [۱۰] او د یوم عاشورا د روژې په باره کې هم ماته د الله ﷻ څخه امید دي چې هغه به د دې روژې په بڼه د تیر کال گناه لري کړی (مسلم)

هل القنن: ① بعلی: دلته استفهام تقدیری دی اصل کنی داسی دی اَنقُولَ ذَلِكْ وَبَعْلُی آیا نه داسی وی او ددی خوک طاقت لرلی شی؟ ⑦ وَذَدْتُ اَنی اُخْبِتُ وَتَمَنَّتْ بعضی ره حوسود او خواش نرم ⑧ اُخْبِتُ امید لرم. ⑨ بَلَّغْ اوزروی. لرې کری

نهیلات: قوله: كَيْفَ تُصَوِّرُ:

ه تپوس گولو په طریقہ کنی فلعلی: - سائل له داسی سوال نه وو کول پکار خکه چه هغه د نبی پاک ﷺ د عبادت د کیفیت پوښتنه کړې ده حالانکه داسی نه وو کول پکار بلکه دهغه دپاره مناسب وه چه دخپل احوال مطابق نی د روژې ساتلو سوال کړې وی خکه چه د رسول کرم ﷺ معامله خو میلمنوسره هم وه او عامو مسلمانانو ته د وحی امانت رسولو معامله هم مخې ته وه د وحی تحمل هم کول وو او د ازواج مطهرات معاملات هم وو الغرض د حضور پاک په عبادت کنی قلت هم د مصلحت لاندې وو او په کثرت کنی هم مصلحت وو دې دپاره چه په قلیل او کثیر عبادت کنی د امت د هر یوکس دپاره نمونه جوړه شی هم په دې وجه حضور پاک خفه شو. بیا د دغه سائل سوال د نبوت د آدابوهم خلاف وو ددې وجوهاو په وجه حضور پاک سخت خفه شو.

ه حضرت عمر رضی الله عنه د تپوس گولو صحیح انداز: - حالانکه حضرت عمر رضی الله عنه چه د حضور پاک نه کوم سوال کړې وو هغه بالکل هم دغه سوال دې کوم چه دې سړی تپوس کړې وو لیکن د سوال انداز بدل وو. انداز مناسب وو د کوم جواب چه حضور پاک ورکړو ویدد هذا الکلام: یعنی حضرت عمر رضی الله عنه چه د دین کوم اقرار او د شیطان د پنه کومه دعا غوښتلې اودا به نی یوشان لوستله تردې چه د حضور پاک غصه کمه شوه هم دغه طریقہ به صحابه کرامو او خاص کر حضرت عمر رضی الله عنه اختیاروله

قوله: لَصَامُولًا اَنْطَرُ:

ه مذکورہ جملې په مفهوم کنی دوه اقوال: ① ددې یو مطلب خودادې چې دا بددعا ده ② دا د دغه سړی د حالت متعلق خبردې چه نه هغه روژه اوساتله خکه چه د شریعت د حکم مطابق د نه ساتلو د وجې نه به هغه ته نه ثواب ملاویری اونه نی افطار او کړو خکه چه په حقیقت کنی خو هغه روژه اوساتله او په ظاهره نی نه خه او خورل اونه نی نه خه او خکل

ه مسلسل پوره کال روژه په ساتلو کنی دوه اقوال: ① احنافو محقق ابن همام رضی الله عنه فرمائی چه د تول کال روژې ساتل مکروه تنزیهی دی خکه چه په دې سره د بدن کمزوری راخی د کوم د وجې نه چه سړی د نورو عبادتونو اوجهادنه پاتې کیږی په کوم سره چه دا اشاره ملاویری که یوسړی کمزوری کیږی نه نو دهغه دپاره دا روژې جائز دی د یرو زیاتو صحابه کرامو به د پوره کال روژې ساتلې او صرف پنځه ممنوعه ورځې به نی پریخودلې.

② شوافع حضرات فرمائی چه د عمل دا ضائع کیدل دهغه سړی دپاره دی چه د پوره کال

روزو کنبی د ایام مصنوعه روزې هم اوساتی یعنی د اخترونو او ایام تشریق روزې اوساتی که چرې داسې نه وی نو د ټول کال روزه ساتل جائز دی
قوله: ثَلَاثٌ مِنْ كُلِّ شَهْرٍ

د هرې روزه په مفهوم کنبې هره الوال، ① دې نه مراد د ایام بیض روزې دی چه د میاشتی په دیرلسم خوارلسم او پنځلسم تاریخونو کنبې وی بعضې علماؤ لیکلی دی چه د ایام بیض ثواب هم په دې تاریخونو کنبې ملاوېږی گنی نه ملاوېږی
 ② بعضې علماؤ فرمائی چه د دریوړخودا روزې د میاشتی په هرو دریوړخو کنبې هم او په هریو تاریخ کنبې هم نیولې کیدې شی راتلونکې د حضرت عائشې رضی الله عنها یو روایت هم په دې باندې دلالت کوی

[۲۰۴۵] د پیړۍ ورځې د روزې فضیلت

دس- (۱۰) (۱۱) وَعَنْهُ قَالَ: «سُئِلَ رَسُولُ اللَّهِ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ - عَنْ صَوْمِ الْإِثْنَيْنِ ⑦ فَقَالَ: "فِيهِ وَلِدْتُ وَفِيهِ أُتِرِلَ عَلَيَّ" رَوَاهُ مُسْلِمٌ.

ترجمه: ⑦ ابو قتاده رضی الله عنه وایي چې د رسول الله صلی الله علیه و سلم څخه د دوشنبی (پیر) د ورځې د روزې په باره کې پوښتنه وشوه ⑦ نو نبی کریم صلی الله علیه و سلم وفرمایل چې په دې ورځ زه پیدا شوی یم او په دې ورځ په ما دا کتاب (قرآن کریم) نازلیدل شروع شو (مسلم)

تسهيلات: قوله: فَقَالَ: "فِيهِ وَلِدْتُ وَفِيهِ أُتِرِلَ عَلَيَّ"
د دوشنبه په ورځ د روزې نیولو چه: - په مذکوره حدیث مبارک کنبې د نبی کریم صلی الله علیه و سلم نه د پیر یعنی د گل د ورځې د روزې نیولو سبب معلومول وو چې د پیر د ورځې روزه نیول مستحب ولې ده؟ ددې سبب دادې چې د رسول کریم صلی الله علیه و سلم پیدائش په دې ورځ شوې وو او هم په دې ورځ دین فطرت دنیا ته نازلیدل شروع شوی وو په دې وجې دشکرانې په طور د پیر د ورځې روزه نیولې کیږی

[۲۰۴۶] هره میاشت کنبې درې ورځې روزه ساتل

دس- (۱۱) (۱۲) «وَعَنْ مُعَاذَةَ الْعَدَوِيَّةِ أَنَّهَا سَأَلَتْ عَائِشَةَ ⑧ أَكَانَ رَسُولُ اللَّهِ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ - يَصُومُ مِنْ كُلِّ شَهْرٍ ثَلَاثَةَ أَيَّامٍ؟ قَالَتْ: نَعَمْ ⑧ فَقُلْتُ لَهَا: مِنْ أَيِّ أَيَّامِ الشُّهُورِ كَانَ يَصُومُ؟ ⑧ قَالَتْ: لَمْ يَكُنْ يَتَأَمَّلُ مِنْ

(۱) اخرجه مسلم في كتاب الصيام/باب استحباب صيام ثلاثة ايام من كل شهر وصوم يوم عرفة وعاشوراء والاثنتين والخميس (رقم) ۱۹۸ - (۱۱۶۲)
 (۲) اخرجه مسلم في كتاب الصيام/باب استحباب صيام ثلاثة ايام من كل شهر وصوم يوم عرفة وعاشوراء والاثنتين والخميس (رقم) ۱۹۸ - (۱۱۶۰) وابوه اود كتاب الصوم . باب من قال: لا يبالي من أي الشهر (رقم) ۲۵۳ (۲۵۳) والترميذی كتاب الصوم عن رسول الله صلى الله عليه وسلم/باب ما جاء في صوم ثلاثة ايام من كل شهر (رقم) ۷۶۲ (۷۶۲) وابن ماجه كتاب الصيام/باب ما جاء في صيام ثلاثة ايام من كل شهر (رقم) ۱۷۰۹ (۱۷۰۹)

أَيَّ أَيَّامِ الشَّهْرِ يَصُومُ، رَوَاهُ مُسْلِمٌ.

ترجمہ: [۱] د بی بی معاذہ عدویہ پہ بارہ منقول دی چې هغې د بی بی عایشی رضی اللہ عنہا څخه پوښتنه وکړه [۲] چې آیا رسول الله ﷺ به هره میاشت درې ورځې تغلی، روزي نیولي؟ هغه وفرمایل چې هو [۳] بی بی معاذہ وایي، بیا ما د هغې څخه پوښتنه وکړه چې نبی کریم صلی الله علیه وسلم به د میاشتي په کومو ورځو کې روزه نیوله؟ [۴] هغې وفرمایل چې نبی کریم صلی الله علیه وسلم به د میاشت په څه خاص ورځ کې د روزي نیولو اهتمام نه کولو، يعني په کومه ورځ چې به یې غوښتل روزه به یې نیوله، څه خاص ورځ مقرر نه وه. مسلم

طالقات: - لَمْ يَكُنْ تَنَاسَى: پخوا به یې نه کوله

تصحیلات:

قوله لَمْ يَكُنْ تَنَاسَى مِنْ أَيَّ أَيَّامِ الشَّهْرِ يَصُومُ:

په میاشت کې په درې روزو نیولو تکرار یغونه: ددې حدیث نه معلومه شوه چه د ایام بیض د پاره د تاریخونو تعین مناسب نه دي بلکه د میاشتي په هریو تاریخ کې روزي ساتلوسره به د ایام بیض حق اداسی. خو بیا هم د پیرو زیاتو احادیثونه تعین هم ثابت دي او د ایام بیض نوم هم مشهور دي او په امت کې ایام بیض یو پخوانی اصطلاح هم ده. لهذا دا په عمل سره ژوندی ساتل دیر مناسب دی

[۲:۴۷] د شوال شپږ روزې نیول

۲۴۰- (۱۲۱) وَعَنْ أَبِي أَيُّوبَ الْأَنْصَارِيِّ أَنَّهُ حَدَّثَهُ [۱] «أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ - قَالَ: "مَنْ صَامَ مَضَانَ [۲] لَمْ أَتْبَعْهُ سِتًّا مِنْ شَوَّالٍ كَانَ كَصِيَامِ الدَّهْرِ" رَوَاهُ مُسْلِمٌ.

ترجمہ: [۱] د ابو ایوب انصاري رضی الله عنه څخه روایت دي چې هغه د خپل راوي څخه چې د هغه نوم عمرو بن ثابت دي، دا حدیث بیان کړو [۲] چې رسول الله ﷺ وفرمایل کوم سړي چې د رمضان روزي ونیسي [۳] بیا د هغې څخه روسته د شوال په میاشت کې شپږ روزي هم ونیسي نو هغه به د همیشه روزو نیونکو په شان وي (مسلم)

تصحیلات: قوله: لَمْ أَتْبَعْهُ سِتًّا مِنْ شَوَّالٍ:

د شوال روزو په تسلسل او القطع کې دوه اقوال: - د شوال شپږ روزې په دې صحیح اوصریح حدیث سره ثابتې دي

① د وړوکی اختر نه پس دا په شوال کې په جدا جدا توگه هم ساتلې شی بعضې فقهاؤ

(اخرجه مسلم فی کتاب الصیام/باب استحباب صوم سته ایام من شوال ابتداءً لرمضان (رقم) ۲۰۴ - (۱۱۶۴) وابدود کتاب الصوم/باب فی صوم سته ایام من شوال (رقم) ۲۴۳۳) والترمذی کتاب الصوم عن رسول الله صلی الله علیه وسلم/باب ما جاء فی صیام سته ایام من شوال (رقم) ۷۵۹) وابن ماجه کتاب الصیام/باب صیام سته ایام من شوال (۱۷۱۶) والدارمی ومن کتاب الصوم/باب فی صیام السته من شوال

جدا سئل اولی گرخولی دی

⑤ و متصل سئل هم جائز دی بعضی اتصال اولی گرخولی دی

تطبیق: - تطبیق داسې کیدی شی چه کوم خانی خلق اتصال رمضان سره گډوډه والې گنډی اونویت نردې راوړسی چه بعضی نادانان د وړوکی اختر په ورځ وانې - نحن الى الآن لمبات عدماً - نوبه داسې صورت کښې جداوالې اولی دی اوکه چرې د اختلاط صورت نه پیدا کړی او خلق په شک کښې نه راځی نو اتصال اولی دی

ه شوال روژو نیولو کښې د گراهت قول: - امام مالک رحمته الله علیه د شوال شپږ روژې ساتل مکروه نیکلی دی په موطن کښې فرمائی - ما رنت احدا من اهل العلم بصوماً - یعنی په عوامو کښې خو مشهوره ده لیکن ما په علماؤ کښې دا روژې ساتل نه دی لیدلی د احنافو د علماؤ نه علامه ابن همام رحمته الله علیه په حواله د امام ابو یوسف رحمته الله علیه او ابو حنیفه رحمته الله علیه دا مکروه لیکلی دی

د گراهت ه قول تطبیق: - ملا علی قاری رحمته الله علیه داسې فیصله فرمائی - قالوا بكرة للباطن وجوبها - کذا فی المرقات ج ۲ ص ۵۴۵

بهر حال د صحیح او صریح حدیث په موجود گڼی کښې د شوال د روژو نه انکار کول خو ډیر نونی جرات دي چه د یو عالم ډپاره هم مناسب نه ده لیکن عوام الناس دي روژو سره د التزام معامله شروع کړي ده لکه چه پورته د ملا علی قاری رحمته الله علیه نقل کړي شوي عبارت نقل کړي دي چه یونادان وانې - نحن الى الآن لمبات عدماً - نو داسې خارجي عوارض او خارجي منکر اتود وجې نه کیدی شی چه امام مالک رحمته الله علیه او ابن همام رحمته الله علیه دي ته مکروه و نیلی دی

په حرمینو کښې ه شوال د روژو اهتمام: - نن صبا په حرمین شریفین کښې د دي روژو دومره اهتمام کیږي چه یو سړی ته دا خیال هم نه راځی چه د رمضان میاشت ختمه شوې ده د پشمی اوروژې ماتی هم دغه شان بندویست او هم هغه شان اهتمام کیږي لکه څنگه چه په رمضان کښې کیږي دي ته په کتوسره د احناف فقهاء او امام مالک رحمته الله علیه په اقوالو پوهیدي شی بهر حال دا غلو یو عارضی او خارجي معامله ده د صریح او صحیح حدیث حکم په خپل خانی دي

[۲۰۴۸] په اخترونو او اهام تشریق کښې د روژې نیولو ممانعت

۱-۲۰۴۸ (۱۳۱) وَ عَنْ أَبِي سَعِيدٍ الْخُدْرِيِّ قَالَ: [۲] «نَهَى رَسُولُ اللَّهِ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ - عَنْ صَوْمِ يَوْمِ الْفِطْرِ وَالْأَحَدِ، مُتَّفَقٌ عَلَيْهِ.

(۱) اخرجه البخاري في كتاب الصوم باب صوم يوم الفطر (رقم ۱۹۹۱) ومسلم كتاب الصيام باب النهي عن صوم يوم الفطر ويوم الاصحى (رقم ۱۴۱) - (۱۱۳۸) وابوداود كتاب الصوم باب في صوم العبدین (رقم ۲۴۱۷) والترمذي كتاب الصوم عن رسول الله صلى الله عليه وسلم باب ما جاء في كراهية الصوم يوم الفطر والنحر (رقم ۷۷۲) وابن ماجه كتاب الصيام باب في النهي عن صيام يوم الفطر والاصحى (رقم ۱۷۲۱) والدارقطني كتاب الصوم باب النهي عن الصيام يوم الفطر ويوم الاصحى

توجه: [۱] ابو سعید خدری رضی اللہ عنہ راوی دی [۲] چې رسول الله ﷺ د فطر او نحر وړو کي اختر او لوي اختر، په ورځ د روژي نيولو څخه منع فرمايلي ده. (بخاري مسلم).

تسهيلات:

دوه: عَنْ صَوْمِ يَوْمِ الْفِطْرِ وَالْأَضَى:

په پنځو ورځي کښې ۵ روژي نيولو معافيت: - په دې ورځو روژه نيولو سره د الله ﷻ د طرفه چې کومه ميلمستيا شوې وي دهغي نه اعراض لارميرې په دې وجه دا ممنوع ده حاصل دادي چې پنځي ورځې داسې دي چې په هغې کښې روژه نيول حرام دی د عيد الفطر په ورځ يوم النحر او ددې نه پس درې ورځې لقوله عليه الصلاة والسلام (لا تصوموا في هذه الأيام ففوت أياهم أكل وشرب وبغال).

په ايام معنوه کښې د نورو په متوکښې اختلال: - په دې ورځو کښې چا د روژي نيولو نذر او منلو ① د امام صاحب رحمته الله عليه په نزد به دده نذر صحيح شی البته دا کس دې په دې ورځ روژه نه ساتي بلکه په بله ورځ دې روژه اوساتي

② د امام شافعي رحمته الله عليه په نزد په دې ورځو کښې نذر منل صحيح نه دی

[۲۰۴۹] د اختر وروپه ورځ د روژي نيولو معافيت

۲۰۴۹- (۱۱۳) وَعَنْهُ قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ - [۲] "لَا صَوْمَ فِي يَوْمَيْنِ الْفِطْرِ وَالْأَضَى" مُتَّفَقٌ عَلَيْهِ.

توجه: [۱] ابو سعید خدری رضی اللہ عنہ راوی دی چې رسول الله ﷺ وفرمايل [۲] دوه ورځې يعنی دوه موقع، داسی دی چې په هغې کې روژه (جائز) نه ده د وړو کي اختر په ورځ او د لوی اختر (خلور) ورځې يعنی دذی الحجه دلسم تاريخ څخه تر ديارلسم تاريخ پورې. (بخاري مسلم).

تسهيلات:

قوله: لَا صَوْمَ فِي يَوْمَيْنِ الْفِطْرِ وَالْأَضَى:

په دوو ورځو کښې ۲ روژي نيولو معافيت: - دوو ورځو نه مراد دوه قسمه ورځې دی لهذا بقر عيد نه مراد يوم النحر او د ذی الحجهي يوولسمه دولسمه او ديارلسمه ورځې روژه نيول هم ممنوع دی

(۱) أخرجه البخاري في كتاب الصوم / باب صوم يوم النحر (رقم- ۱۹۹۵) وسلم في كتاب الصيام / باب النهي عن صوم يوم الفطر ويوم الأضى (رقم- ۱۴۰ - (۸۷) كتاب الصوم / باب في صوم العيدين (رقم- ۲۴۱۷) والترمذي كتاب الصوم عن رسول الله صلى الله عليه وسلم / باب ما جاء في كراهية الصوم يوم الفطر والنحر / رقم- ۷۷۱) وابن ماجه كتاب الصيام / باب في النهي عن صيام يوم الفطر والأضى (رقم- ۱۷۲۲)

[۲۰۵۰] ایام تشریق او خوراک حکماک

۲۰۵۰- (۱۵۱) عَنْ بُنَيَّةَ الْهَذَلِيَّ قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ - [۲]: «أَيَّامُ التَّشْرِيقِ أَيَّامُ أَكْلِ وَشُرْبٍ وَذِكْرِ اللَّهِ» رَوَاهُ مُسْلِمٌ.

ترجمه: [۱] بنیسه هذلی وایې چه رسول الله ﷺ وفرماییل [۲] چې ایام تشریق د خوراک خبک او د الله تعالی ﷻ یادولو ورځې دي (مسلم)

حل القاف: ① التشریق: دا د شرق نه دې، شرق د نمر راختلوته وانی ای گاتوانتوتوتون فیما توتوت از صاخی عرب خلقو به د قربانی د غوښې ټکړې جوړولوسره په نمرکښې اوچولې هم په دې منسبت سره ددې ورځونوم ایام تشریق شو

سهيلات:

قوله: أَيَّامُ التَّشْرِيقِ أَيَّامُ أَكْلِ وَشُرْبٍ:

په لونی اختر او وړوکی اخترکښې الله تعالی د مسلمانانو دپاره د میلسمتیا انتظام کړې دي لهذا دالله تعالی د دسترخوان نه خوراک خوړلونه ډډه کول دیرزیات نامناسب دی په دې وجه شریعت په دې ورځ روژه ساتل منع کړل

قوله: أَيَّامُ التَّشْرِيقِ:

دایام التشریق مصداق اوجه تسمیه: - دا د ذوالحجې یولسم دولسم او دیارلسم تاریخونوته وانی د بعضې روایاتو زیاده: - په یوروايت کښې د "ويعال" الفاظ هم دی کوم چه د جماع په معنی کښې دی په یوروايت کښې "وذكر الله تعالى" الفاظ دی په کوم سره چه اشاره ملاوېږي چه مسلمان له پکار دی چه هغه دې په خپله ډیره خوشحالی کښې هم دالله تعالی د ذکر نه غافل پاتې نه شی

[۲۰۵۱] د نفی روژو دپاره د جمعې د ورځې د تخصیص حکم

۲۰۵۱- (۱۶۱) عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ - [۲]: «لَا يَصُومُ أَحَدُكُمْ يَوْمَ الْجُمُعَةِ إِلَّا أَنْ يَصُومَ قَبْلَهُ أَوْ يَصُومَ بَعْدَهُ» مُتَّفَقٌ عَلَيْهِ.

ترجمه: [۱] د ابوهریره رضی الله عنه روایت دي چې رسول الله ﷺ (د نهی تنزهی په طور)

(۱) اخرجه مسلم في كتاب الصيام / باب تحريم صوم أيام التشريق (رقم: ۱۵۵ - ۱۱۴۱) وابدوداد كتاب الصوم . باب النهي أن يخص يوم الجمعة بصوم (رقم: ۲۴۲۰) والترمذي كتاب الصوم عن رسول الله صلى الله عليه وسلم / باب ما جاء في كراهية الصوم يوم الفطر والنحر (رقم: ۷۷۱) وابن ماجه كتاب الصيام / باب في النهي عن صيام يوم الفطر والأضحي (رقم: ۱۷۲۲) (۲) اخرجه البخاري كتاب الصوم / باب صوم يوم [ص: ۵۲] الجمعة (رقم: ۱۹۸۵) ومسلم كتاب الصيام / باب كراهية صيام يوم الجمعة منفرد (رقم: ۱۴۷ - ۱۱۴۵) وابدوداد كتاب الصوم . باب النهي أن يخص يوم الجمعة بصوم (رقم: ۲۴۲۰) والترمذي كتاب الصوم عن رسول الله صلى الله عليه وسلم / باب ما جاء في كراهية صوم يوم الجمعة وحده (رقم: ۷۴۳) وابن ماجه كتاب الصوم . باب النهي أن يخص يوم الجمعة بصوم (رقم: ۲۴۲۰)

و فرمايل [۴] په تاسو کې دې څوک د جمعي په ورځ روژه نه نيسي [۵] البته داسې روژه نيولې شي چې د هغې څخه يوه ورځ مخکې يا يو ورځ وروسته هم روژه اونيسي. بخاري مسلم تفهيمات:

قوله: لَا يَصُومُ أَحَدُكُمْ يَوْمَ الْجُمُعَةِ

د جمعي ورځ په روژې سره د خاص کولو کراهت: - مطلب دادې چې صرف د جمعي په ورځ دې روژه نه ساتي بلکه د جمعي ورځ سره دې زيارت ياد خالي ورځ هم يو خانې کړې او که ددې دواړو ورځو يعنې زيارت او خالي او ورسره د جمعي روژه هم اوساتي نو دا بهتر دې په حديث کښې صرف د جمعي د ورځې دروژې نيولو د ممانعت ذکر فرمايلې شوې دې دا د نهې تنزيهې په طور دې

[۲۰۵۲] د جمعي په ورځ روژه نيول

۲۰۵۲- (۱) [۱۴۱] عَنْهُ قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: - [۱] «لَا تَخْتَصُمُوا لَيْلَةَ الْجُمُعَةِ بَقِيَّةَ مِزْنٍ بَيْنَ الْيَأْلَى [۲] وَلَا تَخْتَصُمُوا يَوْمَ الْجُمُعَةِ بَعْضًا مِنْ بَيْنِ الْأَيَّامِ [۳] إِلَّا أَنْ يَكُونَ فِي صَوْمٍ يَصُومُهُ أَحَدُكُمْ» رَوَاهُ مُسْلِمٌ.

توجه: [۱] د ابو هريره رضي الله عنه څخه روايت دي چې رسول الله ﷺ و فرمايل [۲] په ټولو شپو کې يواځې د جمعي شپه د عبادت خداوندي د پاره مه مخصوص کوي [۳] دغه شن په ټولو ورځو کې يواځې د جمعي ورځ د روژې نيولو د پاره مه مخصوص کوي [۴] هو که په تاسو کې د چا د روژې په مينځ کې چې هغه يې د مخکې څخه نيسي جمعه راشي، نو بيا يواځې د جمعي د ورځې په روژه نيولو کې څه حرج نشته، (مسلم)

تفهيمات:

قوله: وَلَا تَخْتَصُمُوا لَيْلَةَ الْجُمُعَةِ:

د جمعي ورځ د عبادت د پاره د مخصوص کولو د ممانعت وجوهات: - يعنې يو سرې دې د جمعي ورځ د روژې د پاره نه خاص کوي او که د جمعي نه وړاندې يا وروستو والا ورځې هم روژه ساتي نو بيا صحيح ده ځکه چه په دې صورت کښې تخصيص پاتې نه شو شيخ تورېشتي رحمته الله عليه فرماني شريعت په دوو وجوهاتو سره جمعه د عبادت د پاره مخصوص کولو ممانعت کړې دې

① نصارى د هفتې ورځ د تعظيم عبادت او روژې د پاره خاص کړې ده او يهودو د اتوار ورځې د عبادت او خاص کړ د روژې د پاره خاص کړې ده. اسلام د جمعي ورځ د روژې د پاره د خاص کولو ممانعت او کړو دې د پاره چه يهود او نصارى سره مشابهت رانه شي

④ چه کله الله تعالی د جمعې ورځ د یوڅو عبادتونو سره خاص کړه او د هفتې نورې ورځې یې هم د څه نه څه خصوصي اعمالو سره خاص کړې نو بالکل مناسب نه وه چه دالله تعالی تخصیص سره یو انسان نخصیص او کړی ، یعنی د تخصیص عباداتو حق صرف الله تعالی حل شنه ته حاصل دي.

د ملا علی قاري رايې :- ملا علی قاري رحمته الله علیه دا کلام نقل کړې دي او ددې نه پس یې فرمایلي دي چه د یو حکم حکمت یا مصلحت پیژندل د بنده کار نه دي د بنده شان سره خو دا ښایي چه هغه دا اعتراف او اعلان او کړی چه زموږ کار هر یو حکم منل او په هغې عمل کول دي
قوله : يوم الجمعة :

په حدیثونو کښې د تعارض اشکال :- دلته دا سوال راپیدا کیږي چه د حضرت ابن مسعود رضی الله عنه په یو روایت دي چه صاحب مشکوٰۃ په فصل ثانی کښې ذکر کړې دي کوم چه حدیث خبر ده . دي په هغې کښې په واضح توګه د جمعې په ورځ د روژې ساتلو د تخصیص بیان دي . وقتګان بعض يوم الجمعة اوس په دې دواړو احادیثو کښې تعارض دي ددې څه جواب دي ؟
د اشکال جوابونه :- ① ددې سوال دوه جوابونه دي . پومسې جواب دادې چه ائمه احناف فرموي چه دا سوال خو په هغه خلقو دي چه د جمعې د تخصیص نه مني احتاف خود جمعې تخصیص مني . ملا علی قاري رحمته الله علیه په مرقات کښې د علامه ابن همام رحمته الله علیه په حواله سره داسې لیکي : قال ابن الهمام ولا بأس بصوم يوم الجمعة منفرداً عندنا في حنفية ومحمد وجمعا لله . ملا علی قاري رحمته الله علیه هم لیکي چه دانهې تنزیهی ده

② ملا علی قاري رحمته الله علیه دا جواب هم ورکړې دي چه حضور پاک کوم ممانعت فرمایلي دي هغه د شفقت اورحمت په بنیاد باندې دي چه په جمعه کښې نور عبادتونه مثلاً غسل دي سعی ده خطبه اوجمعه ده اوس که چرې روژه هم دي عبادتونو سره یوځای کړې شی نو په مشقت کښې به پریوځي

③ ملا علی قاري دا جواب هم ورکړې دي چه حضور پاک په دې وجه ممانعت او فرمایليو چه هسې نه خلق د جمعې د ورځې روژه واجب اونه ګنړی . ملا علی قاري رحمته الله علیه د حضرت ابن مسعود رضی الله عنه روایت ته ترجیح ورکوي په هغې کښې د تاویل انکار کولو سره لیکي چه : بل ظاهره الاطلاق المذموم ههنا له لایکره افراد صومه (اشعة المعات)

④ د عبادت دپاره د جمعې د تخصیص ممانعت او کراهت په دې صورت کښې دي چه یوسړې یو نیک عمل د جمعې د فضیلت دپاره روستو کوی مثلاً صدقه ده یا څوک روژه ساتي هغه په نورو ورځو کښې شاته کوی او د جمعې د ورځې پورې رسولو سره دغه نیک عمل په جمعه کښې د ثواب د زیاتوالی دپاره خاص کوی دا په دې وجه منع دي چه په دې

کسی د عقیدې د حراستی خطر ده

- ① بهرحال نور انمه حضرات د حضرت ابن مسعود رضی الله عنه په روایت کسې نوسل کوی او وانی چه په دې کسې ځان له د جمعې روزه مراد نه ده بلکه دې سره دویمه ورځ یو ځانی کول مراد دی
- ② شیخ عبد الحق رحمته الله علیه په اشعة اللمعات کسې لیکلی دی چه د جمعې د تحصیص معانعت وجه داده چه په نورو ورځو کسې عبادت پرینخو دې شی ځکه چه عبادت خو هروخت کول پکار دی صرف د جمعې پورې خاص کول مناسب نه دی اشعة اللمعات
- [۲۰۵۲] د جهاد په سفر کسې د روزې ساتلو حکم

رو. ۱- (۱۸) [وَعَنْ أَبِي سَعِيدٍ الْخُدْرِيِّ قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: - "مَنْ صَامَ يَوْمًا فِي سَبِيلِ اللَّهِ عَزَّ وَجَلَّ وَجَبَّهَ عَنِ النَّارِ سَبْعِينَ خَرِيفًا" مُتَّفَقٌ عَلَيْهِ.

ترجمه: د ابو سعيد خدری رضی الله عنه څخه روایت دي چې رسول الله صلی الله علیه و آله وفرمایې کوم سړي چې د الله عز و جل په لار کې د جمعې د جهاد په وخت یا دا چې خالص د الله رب العزت د پرده یوه ورځ روزه ونیوله عز و جل الله تعالی عز و جل به د هغه مخ یعنی د هغه ذات د دوزخ د اور څخه د اوب کالو د مسافت په اندازه لرې وساتي (بخاری مسلم)

حل القفان: - ① بقَدَّ اللَّهُ: لرې به نهې کړی الله پاک (په لحاظ د مسافت سره) ② خَرِيفٌ: خریف د ځوان مومنه وانی دلته ترې کال مراد دي

تفهيمات:

قوله: مَنْ صَامَ يَوْمًا فِي سَبِيلِ اللَّهِ:

د موم په مصداق کسې دوه اقوال: - ① یعنی دې دوه مشقوتونه برداشت کړی یود جهاد مشقت او بل د روزې مشقت نودې ځکه د جهنم څخه لرې کولې شی

② یا ددې نه مراد هغه روزه ده کومه چې د الله عز و جل درضا دپاره اوساتلې شی (مرقة ج ۲ ص ۲۹۹)

قوله: سَبْعِينَ خَرِيفًا:

د خریف ذکر کولو کسې نکته: - د اویاو کالو د مسافت بقدر به دده مخ د جهنم نه لرې کړې شی دلته نهې صرف خریف په دې وجه خاص کړو چې په دې کسې میوې او پټی وغیره پخېږی او هم په دې باندې د کال خاتمه کیږی (مرقة،

(أخرجه البخاری کتاب الجهاد والسير/باب قول الله عز وجل: {قُلْ هَلْ تَرَبَّصُونَ بِنَا إِلاَّ إِحْدَى الْحُسَيْنَيْنِ} [التوبة: ۵۲] والحرب سجال (رقم: ۲۸۰۴) ومسلم کتاب الصيام/باب فضل الصيام في سبيل الله لمن يطيقه، بلا ضرر ولا نفوت حق (رقم: ۱۶۷ - ۱۱۵۳) والترمذي في كتاب فضائل الجهاد عن رسول الله صلى الله عليه وسلم/ ما جاء في فضل الصوم في سبيل الله (رقم: ۱۶۲۳) والنسائي كتاب الجنائز/باب: ثواب من صام يومًا في سبيل الله عز وجل وذكر الاختلاف على سهيل بن أبي صالح في الخبر في ذلك (رقم: ۲۲۴۴) وابن ماجه كتاب الصيام/باب صيام ستة أيام من شوال (رقم: ۱۷۱۷)

[۲۰۵۴] به اعمال و کتب اعتبار اختیارول

س- (۱۹) «وَعَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ عَمْرٍو بْنِ الْعَاصِ قَالَ: قَالَ لِي رَسُولُ اللَّهِ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ - [۱] «يَا عَبْدَ اللَّهِ! انْزِعْ أَخْبَرَ أَنَّكَ تَصُومُ النَّهَارَ وَتَقُومُ اللَّيْلَ» فَقُلْتُ: بَلَى يَا رَسُولَ اللَّهِ! قَالَ: «فَلَا تَفْعَلْ: صُمُّوا الطُّيُورَ وَقُمُّوا نَوْمَهُ» [۲] فَإِنْ جَسَدَكَ عَلَيْكَ حَقًّا [۳] وَإِنْ لَيْعِنَكَ عَلَيْكَ حَقًّا [۴] وَإِنْ لَزُوجُكَ عَلَيْكَ حَقًّا [۵] وَإِنْ لَزَوْدُكَ عَلَيْكَ حَقًّا [۶] لَا صَامَ مِنْ صَامِ الدَّهْرِ [۷] صَوْمُ ثَلَاثَةِ أَيَّامٍ مِنْ كُلِّ شَهْرٍ صَوْمُ الدَّهْرِ كِلَاهُ [۸] صُمْ كُلَّ شَهْرٍ ثَلَاثَةَ أَيَّامٍ [۹] وَأَقْرَأَ الْقُرْآنَ فِي كُلِّ شَهْرٍ [۱۰] قُلْتُ: إِنِّي أَطِيقُ أَكْثَرَهُمْ ذَلِكَ [۱۱] قَالَ: «صُمْ أَفْضَلَ الصُّومِ، صَوْمُ دَاوُدَ صِيَامُ يَوْمٍ مَرَّةً وَفَتْرًا يَوْمًا [۱۲] وَأَقْرَأْ فِي كُلِّ سَبْعٍ لَيْلًا مَرَّةً، وَلَا تَزِدْ عَلَى ذَلِكَ» مُتَّفَقٌ عَلَيْهِ.

توجه: ۱- عبدالله ابن عمرو بن عاص رضی اللہ عنہ وایي چې، یوه ورځ رسول الله صلی اللہ علیہ وسلم ماته وفرمیل ۲- اي عبدالله! آیا ماته دا اطلاع نه ده رسیدلي؟ (يعني ماته دا معلومه شوي ده چې ته روزانه د ورځي، روژي نيسي او په هره شپه کي، پوره شپه د الله تعالی په عبادت او ذکر او تلاوت کي مشغول اوسي؟ ما عرض وکړو چې هو یا رسول الله صلی اللہ علیہ وسلم دغه شان ده ۳- نبي کریم صلی الله عليه وسلم راته وفرمایيل چې داسې مه کوه بلکه روژه هم نيسه او بغیر روژي هم اوسه د شپي عبادت خداوندي هم کوه او اوده کيږه هم ۴- ځکه چې ستا بدن هم په ت حق لري: نو خپل بدن په ډیر مشقت او ریاضت کي مه مبتلا کوه چې په بیمارۍ او هلاکت کي پریو نه ځي ۵- ستا د سترگو هم په تا حق دي (نو د شپي اوده کيږه هم چې سترگي آرام او سکون بیامومي) ۶- ستا د ښځي هم په تا حق دي (نو د هغی سره شب باشي او صحبت او مباشرت هم کوه) ۷- ستا میلمه هم په تا حق لري (نو د هغه سره مجلس کوه، د هغه خاطر او مهمانداری کوه او د هغه سره په خوراک څښاک کي شریک کيږه) ۸- کوم سړي چې همیشه روژه ونیوله هغه (لکه چې، روژه ونه نیوله) (البته، په هره میاشت کي دري ورځي روژي د همیشه روژو برابرې دي) ۹- نو په هره میاشت کي دري ورځي (يعني د ایام بعض یا مطلقاً دري ورځي، روژي نيسه) ۱۰- او دغه شان په هره میاشت کي قرآن وایه (يعني په یوه میاشت کي یو ځل قرآن ختموه، یوه سپاره د ورځي شوه) ۱۱- ما عرض وکړو چې زه د دې څخه زیات همت لرم ۱۲- نبي کریم صلی الله عليه وسلم وفرمایيل چې بیا بهترینه روژه چې روژه د داود عليه السلام ده، ده هغه نيسه د هغې طریقه دا ده چې یوه ورځ روژه نيسه او یوه ورځ روژه مه نيسه ۱۳- او په اووه ورځو (يعني په یوه هفته، کي قرآن ختموه او په دې کي اضافه مه کوه (يعني په نفل روژو نیولو او په قرآن شریف ختمولو کي د مذکورې بالا تعداد او مقدار څخه زیاتوالی مه کوه، بخاري مسلم، حل الفتا: ۱- اطلق: طاقات او همت لرم

(۱) اخرجه البخاري كتاب الصوم / باب حق الجسم في الصوم (رقم ۱۹۷۵) / ومسلم كتاب الصيام / باب النهي عن صوم الدهر لس نصره به او فوت به حقا او لم يخطر البعدين والتشريق. ويان تفصيل صوم يوم. وإظهار يوم (رقم ۱۸۲) - (۱۱۵۹) وأبو داود كتاب الصوم / باب في صوم الدهر طوعاً (رقم ۲۸۲۷) كتاب الصدقات / باب الحبس في الدين واللازمة (رقم ۲۴۲۷)

تہذیبات:

قوله: فَلَا تَقْلُ: صَوْمًا قَلِيلًا:

۱- مذکور حدیث پس منظر، - حضرت عبداللہ بن عمرو رضی اللہ عنہما کہ کلمہ وادہ او شو نوخہ مودہ پس دہغوی پلار حضرت عمرو بن العاص رضی اللہ عنہما کہ خلیفہ اینگور نہ تپوس او کپو زما خونی خنگہ دی؟ اینگور جواب ورکرو دیر بنہ نیک سرې دی توله ورخ روژہ ساتی او توله شپہ تہجد کوی پہ دی اشارہ سرہ حضرت عمرو بن العاص رضی اللہ عنہما پوہہ شو چہ پہ حقوق زوجیت کنبی مې خونی کوتاہی کوی ہفہ لارو ددی خبرې شکایت نی حضور پاک تہ او کپو دی دپارہ چہ حضور پاک دہفہ خونی پوہہ کړی چنانچہ رسول اللہ صلی اللہ علیہ وسلم حضرت عبداللہ بن عمرو رضی اللہ عنہما تہ او فرمائیل ولې ماته ددی خبر نشتہ چہ تہ توله ورخ روژہ ساتی او توله شپہ تہجد کوې؟ ہفہ اقرار او کپو پہ دی باندې حضور پاک ہفہ پہ اعتدال باندې د راوستو دپارہ او فرمائیل چہ د اعتدال لار اختیار کړہ خکہ چہ ستاپہ ذمہ دیر زیات حقوق دی دہغی ادا کول ہم ضروری دی. لہذا پہ عبادت کنبی خو نہ دومرہ کوتاہی کول پکار دی چہ عملی ژوندون تہ دی نقصان وی اونه دومرہ زیاتی او سختی پکار دہ چہ د انسان ټول طاقتونہ مفلوج پاتی شی رسول اللہ صلی اللہ علیہ وسلم د ہر یو خیز نوم اخستو سرہ د ہغی لارخودنہ او کړہ

الفصل الثاني

[۲۰۵۵] دوشنبی اوزیارت دورخی درووضی فضیلت

۲۰۵۵- (۲۰) [۱] عَنْ عَائِشَةَ قَالَتْ: [۲] «كَانَ رَسُولُ اللَّهِ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ - يَصُومُ الْاِثْنَيْنِ وَالْخَمِيسَ»، رَوَاهُ التِّرْمِذِيُّ وَالْحَافِظُ.

ترجمہ: [۱] ام المؤمنین بی بی عائشہ رضی اللہ عنہا فرمائی [۲] چہ رسول اللہ صلی اللہ علیہ وسلم بہ دوشنبی او جمعرات پہ ورخ نغلی روژي نیولی (ترمذی نسائی، حل الثقات:- ① الاثنین: د گل ورخ پیر، دوشنبہ، ② الخمیس: د زیارت ورخ، جمعرات، پنج شنبہ،

تہذیبات:

قوله: يَصُومُ الْاِثْنَيْنِ وَالْخَمِيسَ:

پہ ہفتہ کنبی د دوو ورخو د روژي نیولو فضیلت:- پہ دی حدیث پاک کنبی د زیارت او د دوشنبہ دورخی د روژي نیولو فضیلت بیان شوې دی

(۱) أخرجه الترمذی کتاب الصوم عن رسول الله صلى الله عليه وسلم باب ما جاء في صوم يوم الاثنين والخميس (رقم- ۲۷۱۵) والنسائي كتاب الصو باب صوم النبي صلى الله عليه وسلم بأبي هو وأمى. وذكر اختلاف الناقلين للخبر في ذلك (رقم- ۲۳۶۱) وابن ماجه كتاب الصيام باب صيام يوم الاثنين والخميس (رقم- ۱۷۳۹)

[۲۰۵۶] اد نبي عليه السلام خوشي روژي

۲۰۵۶- (۱) [۲۱] وَعَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ - : «تُعْرَضُ الْأَعْمَالُ يَوْمَ
الْإِثْنَيْنِ وَالْخَمِيسِ [۲] فَأَجِبْ أَنْ تُعْرَضَ عَلَيْكَ وَأَنْتَ صَائِمٌ» "رواه الترمذي".

تو جمع: [۲] د ابو هريره رضي الله عنه خسه روايت دي چې رسول الله صلى الله عليه وسلم وفرمايل [۲] د دوشنبی او
جمعرات په ورځ، د الله رب العزت په بارگاه کې، عمل پيش کول کيږي [۲] ځکه زه خوښوم
چې کله زما عمل پيش کيږي نو چه زما روژه وي (ترمذي،
حل اللغات: - [۱] تُعْرَضُ: پيش کولې شي

تسهيلات:

قوله: تُعْرَضُ الْأَعْمَالُ يَوْمَ الْإِثْنَيْنِ وَالْخَمِيسِ:

د عمل اوزيارت په ورځ د الله تعالی په دربار کښې د اعمالو پيشي: - فرستې د انسان د هرې ورځې
اعمال ليکي او پورته ئې اوړي بيا د زيارت او پير په ورځ د الله تعالی دربار کښې هغه
اعمال پيش کولې شي. لهذا دا حديث هغه حديث سره معارض نه دي په کوم کښې چه
نيولی شوی دی چه د انسان روزانه اعمال د الله تعالی مخکښې پيش کولې شي

[۲۰۵۷] د ايام البيض روژي

۲۰۵۷- (۱) [۲۲] وَعَنْ أَبِي ذَرٍّ قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ - : «يَا أَيُّهَا ذَرُّ إِذَا صُمِمَتْ مِنَ الشَّهْرِ
ثَلَاثَةُ أَيَّامٍ [۳] فَصُمُّ ثَلَاثَ عَشْرَةٍ وَأَرْبَعَ عَشْرَةَ وَخَمْسَ عَشْرَةَ» "رواه الترمذي والنسائي".

تو جمع: [۳] ابو ذر رضي الله عنه وايي چې رسول الله صلى الله عليه وسلم وفرمايل [۲] اي ابو ذره، که ته په مياشت کې
دري روژي نيول غواړي [۳] نو په ديار لسم [۱۳] خوار لسم [۱۴] پنځلسم [۱۵] په دغو ورځو
کې روژه نيسه (ترمذي نسائي،

تسهيلات:

قوله: فَصُمُّ ثَلَاثَ عَشْرَةٍ... الخ:

په هره مياشت کښې درې ورځې د نفل روژې ساتلو د پرې طريقې نقل دی ليکن بهتر
او افضل هم دغه دی چه دغه دي د ايام بيض روژې وی دکوم مصداق چه د هرې مياشتې
ديار لسم خوار لسم او پنځلسم ورځ ده لکه چه زير بحث حديث کښې ددې تصريح او
وضاحت کړې شوې دي د ايام بيض معنی ده سپينه او روښانه ورځ چونکه په هره مياشت

(۱) اخرجه الترمذي في كتاب الصوم عن رسول الله صلى الله عليه وسلم باب ما جاء في صوم يوم الاثنين والخميس (رقم -
۷۱۷) والدارمي في ومن كتاب الصوم باب الصوم في السفر

(۲) اخرجه الترمذي في كتاب الصوم عن رسول الله صلى الله عليه وسلم رقم الحديث ۷۶۱ والنسائي في السنن رقم
الحديث ۲۴۲۲

کسی به دی تاریخونو کسی سپور منی نه تر قنی نه رسیدو سره نه رو بسانه وی به دی وجه دی نه ايام بيض اوونيلي شو لهذا هر مسلمان له پکار دی چه هغوی دی د استحياب به توگه ددی روزي اهتمام او کړی د اهل تصوف اود هغوی خانقاهی نظام کسی ددی روزو ډیر لونی هضم وی مدرسو کښې طالبان او عالمان هم دا روزي ساتی په کلو کښې کوزونو کښې ښخي ددی ډیر اهتمام کوی لیکن د تبلیغی جماعت لونی لونی خلق په عام توگه دا روزي نه پیرنی ځکه چه هغوی د اعمالو دنوره ډیره غږه وی او عمل کم کوی

[۲۵۸] د جمعې په ورځ د نفلی روزي ساتلو جواز

۲۵۸- (۲۳) (۱) وَعَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ مَعُودٍ قَالَ: [۱] «كَانَ رَسُولُ اللَّهِ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ - يَصُومُ مِنْ غَرَّةِ كُلِّ شَهْرٍ ثَلَاثَةً يَأْتِيهِمْ [۲] وَكَلَّمَا كَانَ يُفِطِرُ الْجُمُعَةَ»، رَوَاهُ التِّرْمِذِيُّ وَالتَّسَائِيُّ، وَرَوَاهُ أَبُو دَاوُدَ إِلَى ثَلَاثَةِ أَثَابٍ.

ترجمه: ۱- عبدالله ابن مسعود رضي الله عنه فرمایي [۱] چې رسول الله صلی الله علیه و آله به د هري میاشتی په شروع کې به دري ورځو کې روژه نیوله [۲] او داسې به ډیر کم کیدل چې نبی کریم صلی الله علیه و آله به د جمعې په ورځ روژه نه وه نیولي (ترمذي نسائي: او ابوداؤد دا روایت تر شته ایم پورې نقل کړي دي

حل التفات:- ① غَرَّةٌ: أي أوله: د میاشتې رومبني ابتدائي ورځې ② قَلَّمَا: ډیر کم

تحليلات:

قوله: وَكَلَّمَا كَانَ يُفِطِرُ الْجُمُعَةَ:

د تعارض اشكال:- مخکې احاديث تیر شوي دي چې د جمعې په ورځ نفلی روژه نیول نه دی پکار حالانکه دا حديث دهغه احاديثو برعکس معلومېږي؟

داشكال دوه جوايو له:- ① ددی حديث مبارك تاويل دادې چې نبی کریم صلی الله علیه و آله به د جمعې نه يوه ورځ مخکښې روژه نیوله او يوه ورځ به نې روستو روژه نیوله

② دا چې صرف د جمعې په ورځ روژه نیول نبی کریم صلی الله علیه و آله سره خاص وو لکه څنگه چې د وصال روزي نبی کریم صلی الله علیه و آله د پاره مخصوص وې خو د تاويل دهغه حضراتو د مسلک پيش نظر دې کړم چې صرف د جمعې په ورځ نفلی روژه نیول مکروه گنړی

[۲۵۹] د هفتي او مياشتي په مختلفو ورځو کښې د روژو نيولو مسنونيت

۲۵۹- (۲۳) (۲) وَعَنْ عَائِشَةَ قَالَتْ: [۱] «كَانَ رَسُولُ اللَّهِ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ - يَصُومُ مِنَ الشَّهْرِ السَّبْتِ وَالْأَحَدَ وَالْإِثْنَيْنِ [۲] وَكَانَ يَفِطِرُ الْأَرْبَعَةَ وَالْخَمِيسَ»، رَوَاهُ التِّرْمِذِيُّ.

(۱) اخرجه ابوداود في كتاب الصوم / باب في صوم الثلاث من كل شهر (رقم- ۲۴۵۰) والترمذي كتاب الصوم عن رسول الله صلی الله علیه و آله عليه وسلم / باب ما جاء في صوم يوم الجمعة (رقم- ۷۶۲) والسنائي كتاب الصوم / صوم النبي صلی الله علیه و آله عليه وسلم بأبي هو وأمي. وذكر اختلاف الناقلين للخبر في ذلك (رقم- ۳۳۶۸)

(۲) اخرجه الترمذي في كتاب الصوم عن رسول الله صلی الله علیه و آله عليه وسلم / باب ما جاء في صوم يوم الجمعة (رقم- ۷۴۶)

توجه: (۱) سی سی عایشه رضی الله عنها فرماید [۲] چې رسول الله صلی الله علیه و آله به په خنځي میاشت کې د همسي، یکشنبی، دوشنبی په ورځ [۳] او خنځي میاشت کې د سه شنبی امنگلا چهارشنبی اېده او زیارت اجمعات په ورځ روژه نیوله (ترمذي).

حل المسئلة: ① الثنت د خیالی ورځ هفته شنبه، ② الأحد اتوار، یک شنبه، ③ الإثنين: د گل ورځ، بستر، دوشنبه، ④ الثلاثاء: د نهې ورځ، منگل، سه شنبه، ⑤ الأربعاء: د چارشنبې ورځ، ⑥ الخميس: د زیارت ورځ، اجمعات، پنج شنبه.

تسهيلات: قوله: يَصُومُ مِنَ الشَّهْرِ الثَّانِي:

د عالي (شبه) په ورځ نفلي روژه نیول: - ماقبل حديث کښې د جمعي په ورځ د روژې نیولو ذکر و او په دې حديث مبارک کښې د هفتې د باقی ورځو باريه کښې ذکر کړې شوې دي نو د دې نه معلومه شوه چې رسول اکرم صلی الله علیه و آله به د هفتې د ټولو ورځو روژې نیولې چوکه ټولې د الله جل جلاله ورځې دي په دې وجه رسول اکرم صلی الله علیه و آله د مناسب نه کنترول چې په ځينو ورځو روژه کړي او په ځينو روژه او نه ساتي يادې باريه کښې رسول اکرم صلی الله علیه و آله د عدل او اعتدال لاره اختيار کړې وه.

[۲۰۶۰] د نفلي روژو ابتداء د دوشنبې يا د زیارت د ورځې څخه

۲۰۶۰- (۱) (۲۵) وَعَنْ أُمِّ سَلَمَةَ قَالَتْ: [۱] «كَانَ رَسُولُ اللَّهِ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ - يَأْتُرُنِي أَنْ أَصُومَ ثَلَاثَةً يَأْتِي مِنْ كُلِّ شَهْرٍ [۲] وَأَهْلُ الْإِثْنَيْنِ وَالْخَمِيسِ»، رَوَاهُ أَبُو دَاوُدَ وَالتَّيَمِيُّ.

توجه: ① بي بي ام سلمه رضی الله عنها وايي [۱] چې رسول الله صلی الله علیه و آله به ماته حکم کولو چې په هره میاشت کې درې روزي نيسم [۲] او دهغې شروع د دوشنبې يا د زیارت د ورځې څخه کوم ابوداود نسائي.

تسهيلات: قوله: وَالْخَمِيسُ:

جمعات یعنی زیارت ورځې ته وانی دلته لفظ "واو" او په معنی کښې دې یعنی چه شروع د کومې ورځې نه هم وی که د پېر د ورځې نه وی يا د زیارت د ورځې نه وی مگر په میاشت کې درې ورځې روژه ساتل پکار دی.

[۲۰۶۱] د حکم زوړی د وېرې د صوم الدهر لپولو معافیت

۲۰۶۱- (۱) (۲۶) «وَعَنْ مُسْلِمِ بْنِ الْقَزَافِيِّ قَالَ: سَأَلْتُ أَوْسَمَ بْنَ رَسُولِ اللَّهِ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ - عَنْ صِيَامِ الدَّهْرِ، قَالَ: "إِنْ أَهْلَكَ عَلَيْكَ حَقٌّ [۱] صُمَّ مَضَانُ وَالَّذِي يَلِيهِ [۲] وَكُلُّ أَرْبَعَاءَ وَخَمِيسٍ [۳] فَإِذَا آتَيْتَ قَدْ

(۱) اخرج ابوداود في كتاب الصوم . باب من قال الاثنين والخميس (رقم- ۲۵۵۲) والنسائي كتاب الصوم / باب كيف يصوم ثلاثة أيام من كل شهر. وذكر اختلاف السافلين للعبير في ذلك (رقم- ۴۱۹) م
(۲) اخرج ابوداود في كتاب الصوم / باب في صوم شوال (رقم- ۲۵۳۲) والترمذي كتاب الصوم عن رسول الله صلى الله عليه وسلم / باب ما جاء في صوم يوم الأربعاء والخميس (رقم- ۷۴۸)

مَنْ الدَّهْرُ كُنْهُ، رَوَاهُ أَبُو دَاوُدَ وَالتِّرْمِذِيُّ.

ترجمه: ① مسلم قرشي (رحمه الله) وایي چې ما یا بل سړي د رسول الله (ﷺ) څخه د همیشه روژه په باره کې پوښتنه وکړه ② نو نبی کریم صلی الله علیه وسلم وفرمایيل چې په تا ستا د اهل و عیال هم حق دي ③ نو په رمضان کې او په هغه ورځو کې چې د رمضان سره متصل دي یعنی د شش عید اشوال شپږ روژې، روژې نیسه ④ او زیات څخه زیات، په هره چهارشنبه و زیارت روژه نیسه ⑤ که تا دا روژې ونیولي نو پوهه شه چې همیشه روژې دي ونیولي ابو داود ترمذي،

جل الفات: ① الذکر: زمانه، همیشه

تفهيمات:

قوله: عَنْ صَيَّارِ الدَّهْرِ:

د موم الدهر په حکم کښې دوه صورتونه: ① مطلب دادې چې د همیشه روژې ساتلو سره ضعف راځي او په دې سره نه صرف دا چې د حقوقو په ادا کولو کښې خلل راځي بلکه دنورو عباداتو په ادا کولو کښې هم نقصان او حرج راځي هم په دې وجه همیشه روژه ساتل مکروه دی

② چې کوم کس ته ضعف نه راځي نو هغه دپاره همیشه روژه ساتل مکروه نه دی بلکه مستحب دی داشان دهمیشه روژې ساتلو دمعانعت باره کښې چې کوم احادیث منقول دی په هغې کښې او هغه مشانڅو او سلفو په عمل کښې چې د همیشه روژې نې ساتلې په هغې کښې دا مذکوره بالاتاویل سره تطبیق راځي.

یو بل لکول: - د احم کیدیشی چې دې ځانې کوم حدیث مبارک نقل شوې دې هغه رسول کریم (ﷺ) ددې نه وړاندې فرمائیلې وی او په هغې کښې دا ونیلې شوی وو چې په هره میاشت کښې درې روژې ساتلو باندې دهمیشه روژو ثواب ملاوېږي

د بزرگانو په عمل او احادیثو کښې تطبیق: - د همیشه روژې نیولو ممانعت باوجود بعضې بزرگانو همیشه دپاره روژې نیولی دی کوم چې په ښکاره د احادیثو مخالفت دې خود دې په مینځ کښې به تطبیق داسې کولې شی چې د همیشه روژې نیولو ممانعت په هغه صورت کښې دې چې دضعف سبب گرځي او هغه ضعف په حقوق واجبه کښې د کوتاهی سبب گرځي او که یوکس همیشه دپاره روژې نیسی خو په هغه کښې ضعف نه پیدا کیږي او په حقوق واجبه کښې د کوتاهی سبب نه گرځي نو په داسې صورت کښې په کښې څه کرهت نشته

[۲۰۶۲] په عرفات کښې د روژې نيولو کراهت

۲۰۶۲- (۱) «وَعَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ (۲) أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ - نَهَى عَنْ صَوْمِ يَوْمِ عَرَفَةَ بِعَرَفَةَ»
رواه أبو داود

ترجمه: [۱] ابو هريره (۲) چې رسول الله (ﷺ) په عرفات کې د عرفې په ورځ د روژې نيولو څخه منع فرمايلي ده (ابوداود).

حل الفتا: - [۱] يوم عرفة: د ذی الحجه نهمې ورځ ته عرفه وانی.

تفصیلات:

فوله نهی عن صوم يوم عرفة بعرفة:

په عرفات کښې د عرفې په ورځ د روژې نيولو د کراهت وجه: - د عرفات په ميدان کښې حاجيان صاحبان راجمع کيږي په دې ورځ په ډير محنت او مشقت سره د الله تعالی په وړاندې په ژبا وژارني سره دعا کول ذکر کول او په تلبیه کښې مشغول کيدل الله تعالی ته ډير زيات خوښ دی لهذا که په دې ورځ حاجی روژه اوساتی نودغه اعمالو ته به نقصان اورسی حاجی کمزورې کيدو سره د الله تعالی په وړاندې عاجزی او زاری اونه کرې شی په دې وجه په دغه ورځ د حاجيانو دپاره روژه ساتل مکروه تنزیهی دی د حاجيانو نه علاوه د نورو مسلمانانو دپاره د عرفې د ورځې د روژې ډير زيات ثواب دې په دې کښې مستی نه دی کول پکار او د حاجی دپاره دا کراهت تنزیهی دې.

[۲۰۶۲] د خیالی ورځ د روژې دپاره د خاص کولو معافیت

۲۰۶۳- (۱) «وَعَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ بُرَيْدٍ عَنْ أُخْتِهِ الصَّمَاءِ أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ - قَالَ: «لَا تَصُومُوا يَوْمَ النَّبِ إِلَّا فِيما افترض عليكم» (۲) فَإِنْ لَمْ تَفْعَلُوا لَمْ تَلْحَاقُوا عَنِي أَوْ عَوْدٌ شَبِيرٌ فَلْيَمْسِكُوا»
رواه أحمد وأبو داود والترمذي وابن ماجه والدارمي.

ترجمه: [۱] عبدالله بن بسر (۲) د خپلې خور بې بې چې د هغې نوم صماء (رض) دې، څخه نقل کوي چې رسول الله (ﷺ) وفرمايل [۲] تاسو خلق ښواخي، د خالي په ورځ روژه مه نیسې خو دا چې په دې ورځ روژه نيول ضروري وي [۲] که په تاسو کې يو سړي د روژې د ماتولو د پاره، د انځورو د پوستکي يا د ونې د لرگي څخه ښوا څه بيا نه مومی نو هغه دې وژوي (احمد، ابوداود، ترمذي، ابن ماجه، دارمي).

(۱) اخرجه ابوداود في كتاب الصوم / باب في صوم يوم عرفه بعرفة (رقم: ۲۴۹۰) وابن ماجه كتاب الصيام / باب صيام يوم عرفه (رقم: ۱۷۳۲)

(۲) اخرجه ابوداود في كتاب الصوم - باب النهي أن يخص يوم السبت بصوم (رقم: ۲۴۹۱) والترمذي كتاب الصوم عن رسول الله صلى الله عليه وسلم / باب ما جاء في كراهية صوم يوم السبت (رقم: ۷۵۴) وابن ماجه كتاب الصيام / باب ما جاء في صيام يوم السبت (رقم: ۱۷۲۶)

طريقه: ① لَمَّا أَتَى فِتْرَةَ دُوسِي بِيَسْتَكِي تَهْلَاءَ، وَأَتَى ② عِنَّةَ أَيْ شِعْرَةَ الْعَنْبِ دَا عِنَّةَ تَه دَانْگُورِ
به مرد ده ③ غُذْ لِرْگِي، چوکه ④ لَنْتَمُفُّهُ أَيْ لَکْهَ پَانْشَاهِ یعنی به غائبو کسی دې اوجوی
ه روي مختصر تعارف: - راوی نوم عبدالله بن بسر دې اود مازن قبیلې سره تعلق ساتی
دوی د دوی پلار، مور، ورور، حضرت علی رضی الله عنه او خور حضرت صحماء ټولو ته د نبی کریم
پیغمبر د لیدو شرف حاصل شوې دې
نبی کریم پیغمبر دوی ته د اوږد عمر دعا کړې وه د دوی نه ۵۰ روایات منقول دی بخاری او
مسند یو یو روایت نقل کړې دې

وفات: د سیر عالمان فرمائی چه دوی ناخاپه د اودس کولو په دوران کښې وفات شوې
وو چونکه نبی کریم پیغمبر د دوی دپاره د اوږد عمر دعا کړې وه نو په شام یا په حمص کښې
په ۸۸ هجری کښې وفات شوې وو په دغه وخت کښې د دوی عمر ۹۴ کاله وو بعضې
عناوینو سل کاله لیکلی دی نور حالات به د سیر په کتابونو کښې اوگوری:

نهیلات:

قوله: (إِلْمَاءَ عِنَّةٍ):

د تعارفي اشکال: - دې نه مخکښې روایت نمبر ۲۴ ته معلومېږي چه دهفتې په ورځ روژه منع
نه ده بلکه راتلونکی حدیث نمبر ۲۰۸ کښې خود روژې ساتلو حکم دې دې دپاره چه ديهودو
مخالفت اوشی لیکن دلته په دې روایت کښې د معانعت ذکر دې چه په ظاهره تعارض دې
د تعارفي د اشکال جواوېنه: - ① دې نهی او کراهت نه مکروه تنزیهی مراد دې چه په حقیقت
کښې د اولی او غیر اولی خبره ده یعنی دهفتې په ورځ روژه ساتل اولی نه دی که څوک نهی
ساتی نو جائز ده

② دا معانعت دامت دپاره دې چه په روژه ساتلو سره ددې ورځې د تعظیم احتمال دې څکه
چه دا ديهوديانو د عبادت ورځ ده يهوديان سره ددې چه په دې کښې عبادت نه کوی بلکه
په دې ورځ اختر کوی لیکن بیا هم معانعت په دې وجه دې چه په روژه ساتلو سره ددې
ورځې د تعظیم احتمال دې اودا احتمال د حضور پاک په روژه نیولو کښې نه وو نوروژه
ساتل د حضور پاک خصوصیت دې او نه ساتل ددې امت خصوصیت دې
[۲۰۶۴] د الله تعالی په لار کښې د یوې ورځې روژې نیولو فضلت

۳۰۳- (۲۹۹) [۲۹۹] وَعَنْ أَنَسٍ أَمَامَةَ قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ - [۲۹۹] "مَنْ صَامَ يَوْمًا فِي سَبِيلِ
اللَّهِ حَمَلَ اللَّهُ يَمِينَهُ وَبَيَّنَّ النَّارَ عَقْدًا [۲۹۹] كَمَا بَيَّنَّ السَّمَاءُ وَالْأَرْضَ" «رَوَاهُ التِّرْمِذِيُّ»

(مشأته تهذيب (۱۵۵) والباية والنهاية (۷۵۱۹) وشذرات الذهب (۱۱۱۱۱) اسد الغابة (۱۸۳۳) و مرآة الجنان (۷۸۱۱) وغيره)
(اخرجه الترمذی فی کتاب فضائل الجهاد عن رسول الله صلى الله عليه وسلم / ما جاء فی فضل الصوم فی سبيل الله
(رقم- ۱۹۲۴)

توجه: [۱] ابو امامه رضی اللہ عنہ راوی دے چے رسول اللہ صلی اللہ علیہ وسلم وفرمايل [۲] کوم سري د الله تبارک و تعالیٰ په لار کې يوه ورځ روژه ونيسي الله تعالى تبارک و تعالیٰ به د هغه او د دوزخ د اور په مينځ کې يو داسې حندق جابل کړي [۳] چې د آسمان او زمکې د درمياني فاصلې برابر به وي. (ترمذي، حل القفان: ۱) غنڈځا ائی جہاناشہدہ! حندق کسې ته وائی، مراد ترې ماع او پرده ده، اولري وائی ترې مراد دی.

تسهيلات

قوله من صام يومًا في سبيل الله:

د فی سبيل الله اول مصداق: - د فی سبيل الله لفظ د حج د سفر د پاره ونيولې شی او د علمه سفر بندې ډير ثواب هم ددې نه مراد کيدې شی ليکن ددې اول مصداق جهاد دې "اي فر سبيل الله الجهاد".

[۲۰۶۵] په ژمی کښې د روژې نيولو غنيمت

۲۰۰۰- [۳۰] (۱) وَعَنْ عَامِرِ بْنِ مَسْعُودٍ قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ - [۲] "«الْفَيْمَةُ الْبَارِدَةُ الصَّوْمُ فِي الشَّيْءِ»» [۳] رَوَاهُ أَحْمَدُ وَالتِّرْمِذِيُّ، وَقَالَ: هَذَا حَدِيثٌ مُرْسَلٌ.

توجه: [۱] د عامر ابن مسعود رضی اللہ عنہ څخه روايت دي چې رسول الله صلی اللہ علیہ وسلم وفرمايل [۲] يڼ غنيمت، يعني بغير ستريا او مشقته ثواب موندل، په ژمی کې روژي نيول دي، [۳] احمد ترمذي امام ترمذي رحمۃ اللہ علیہ فرمايي چې دا حديث مرسل دي ځکه چې د بعضې حضراتو په نزد عامر ابن مسعود صحابي نه دي بلکه تابعي دي.

حل القفان: - ① الفیمة: گټه، فائده. ② الباردة: یخنۍ، یخه. ③ الشئ: یخنۍ، د یخنۍ موسم.

تسهيلات

قوله الفیمة الباردة: الخ:

د غنيمت بارده وضاحت: - د غنيمت بارده نه هم دغه مراد دې چه محنت کم دې او ثواب زيات دې ځکه چه په یخنۍ کښې تنده کمه لگي نو روژه په آساشۍ سره نيولې کيدې شی ورځې هم وږې وی نو کم خرج بالانشين روژه ده.

۲۰۰۱- [۴۰] وَذَكَرَ حَدِيثَ أَبِي هُرَيْرَةَ مَا مَنِ اتَّامَرَ أَحَبُّ إِلَيَّ اللَّهُ فِي بَابِ الْطَّهْرِ.

توجه: [۱] اود ابو هريره رضی اللہ عنہ روايت ماين اَما اَما أَحَبُّ إِلَيَّ اللّٰهُ قراباني په باب کې ذکر شوي دي

الْفَضْلُ الثَّالِثُ

[۲۰۶۷] إِذَا عَاشُرَ يَوْمٍ دُرِّخِي ذُرْوَيْهِ بِسَ مَنْظَرٍ

۱۰۶۷- (۳۱۱۰) عَنْ أَبِي عُبَّاسٍ «أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ - قَدِمَ الْمَدِينَةَ [۱] فَوَجَدَ الْيَهُودَ صِيَامًا يَوْمَ عَاشُورَاءَ [۲] فَقَالَ هُمُ رَسُولُ اللَّهِ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ - : «مَا هَذَا الْيَوْمُ الَّذِي تَصُومُونَهُ؟» فَقَالُوا: هَذَا يَوْمٌ عَظِيمٌ أَتَى فِيهِ اللَّهُ مُوسَى وَقَوْمَهُ [۳] وَغُرِّي فِرْعَوْنُ وَقَوْمُهُ فَصَامَهُ مُوسَى شُكْرًا، فَفَضَّلَ اللَّهُ [۴] فَقَالَ رَسُولُ اللَّهِ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ - : «فَضَّلَ أَحَقُّ وَأَوْلَى بِمُوسَى مِنْكُمْ» [۵] فَصَامَهُ رَسُولُ اللَّهِ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ - وَأَمَرَ بِصِيَامِهِ. مُتَّفَقٌ عَلَيْهِ.

توجه: [۱] ابن عباس رضی اللہ عنہ فرمایا ہے رسول اللہ صلی اللہ علیہ وسلم مدینہ تہ تشریف راویں [۲] یہودین ہی د عاشوری پہ ورخ پہ روزہ نیولو باندی ولیدل [۳] رسول اللہ صلی اللہ علیہ وسلم د ہغویٰ خخہ ہونستہ وکرہ چہ د دی ورخی خہ خصوصیت دی چہ تاسو روزہ نیسی [۴] یہودیون وویل چہ دا ډیرہ عظیمہ (لویہ) ورخ دہ پہ دی ورخ اللہ تعالیٰ صلی اللہ علیہ وسلم موسیٰ علیہ السلام او د ہغہ جماعت تہ نجات ورکری وو [۵] او فرعون او د ہغہ قوم ہی غرق کرل نو حضرت موسیٰ علیہ السلام د شکر پہ طور پہ دی ورخ روزہ نیولی وہ او مونہ ہم پہ دی ورخ روزہ نیسو [۶] نبی کریم صلی اللہ علیہ وسلم ورتہ وفرمایل چہ ستاسو پہ مقابلہ کی مونہ موسیٰ علیہ السلام تہ زیات تر دی او د ہغہ د طرف خخہ پہ طور د شکر د روزہ نیولو زیات حقدار یو [۷] نو نبی کریم صلی اللہ علیہ وسلم پخپلہ ہم د عاشوری پہ ورخ روزہ ونيوله او نورو تہ ہی ہم د روزہ نیونو حکم وفرمایلو (بخاری مسلم)

حل الفان:- ① عاشوراء: د محرم لسمہ ورخ

تصحیلات:

قوله: فَصَامَهُ رَسُولُ اللَّهِ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ - وَأَمَرَ بِصِيَامِهِ:

د حدیث پس منظر:- دا واقعہ د ہجرت د ابتدائی ورخو دہ پہ ہغہ وخت کنبی صحابہ کرامو تہ نبی کریم صلی اللہ علیہ وسلم د عاشوری د ورخی د روزہ حکم ورکری وو ہغہ حکم وجوبی وو بیا د رمضان فرضیت سرہ دا منسوخ شوہ بیا صحابہ کرامو ددی روزہ متعلق تپوس اوکرو نو نبی کریم صلی اللہ علیہ وسلم اوفرمانیل چہ کہ راتلونکی کال ژوند وو نو دنہمی ورخی روزہ بہ ساتو ددی نہ مراد دا کیدی شی چہ د نہمی او لسمی دواړو روزہ بہ نیسم

د نبی علیہ السلام د موسیٰ علیہ السلام سرہ موافقت:- واضحہ دی وی چہ د حضرت رسول کریم صلی اللہ علیہ وسلم د عاشوری دورخی روزہ نیول د موسیٰ علیہ السلام سرہ د موافقت پہ وجہ دی د

(۱) اخرجه البخاری کتاب الصوم/باب صیام یوم عاشوراء (رقم-۲۰۰۴) و مسلم کتاب الصیام/باب صوم یوم عاشوراء (رقم-۱۲۷) - (۱۱۳۰) و ابوداؤد کتاب الصوم/باب فی صوم یوم عاشوراء (رقم-۲۴۴۴) و ابن ماجہ کتاب الصیام/باب صیام یوم عاشوراء (رقم-۱۷۳۴) و الدارمی فی ومن کتاب الصوم/باب فی صیام یوم عاشوراء

متابعیت به وجه نه دی زموږ، د نبی کریم ﷺ شان ډیر اوجت دی هم په دې وجه رسول کریم ﷺ ته د اسیب کرامو علیهم السلام د موافقت کولو فرمایلی شوی دی او نورو انبیاء کرامو علیهم السلام ته د رسول کریم ﷺ سره د متابعت کولو فرمایلی شوی دی لکه څنگه چې حضرت رسول کریم ﷺ فرمایلی دی چې که موسی علیه السلام ژوندې وې نو هغه سره بل هیڅ صورت نه وې صرف دا چې زما متابعت به نې کولو [۲۰۶۸] د شنبه او یکشنبه په ورځ د روژې نیولو مسنونیت

۲۰۰۸- (۳۳۱) [۴] وَعَنْ أَمِّ سَلَمَةَ قَالَتْ: «كَانَ رَسُولُ اللَّهِ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ - يَصُومُ يَوْمَ النَّبْتِ وَيَوْمَ الْأَحَدِ أَكْثَرَ مَا يَصُومُ مِنَ الْأَيَّامِ» وَيَقُولُ: «إِنَّمَا يَوْمَا عِيدٍ لِلْمُشْرِكِينَ» فَأَنَا أَحِبُّ أَنْ أَغْلِقَهُمْ» رَوَاهُ أَحْمَدُ.

توجه: [۴] بي بي ام سلمه رضی الله عنها فرمایي [۴] چې رسول الله ﷺ به په نورو ورځو کې د روژو نیولو په نسبت د خالي او اتوار په ورځ زیاتي روژې نیولي [۴] او فرمایل به یې چې دا دواړه ورځي د مشرکانو د پاره د اختر د ورځي دي (چې په دې کې هغوی روژه نه نیسي) [۴] نو زه دا خوښوم چې زه په دې ورځو کې د روژې نیولو سره د هغوی مخالفت وکړم (احمد)

تسهيلات:

نوله يَصُومُ يَوْمَ النَّبْتِ وَيَوْمَ الْأَحَدِ.. الخ:

په حديثينو كېني تقارفي: - سوال دادي چه دي نه وړاندې حديث نمبر ۲۰۰۳ كېني په واضحه توگه سره د هفتې د ورځې د روژې معانعت دي نودلته ددې څنگه اجازت دي؟

تطبیق: - ددې جواب دادي چه د حديث نمبر ۲۰۰۳ تعلق امت سره دي اولدته د جواز تعلق د حضوريناك د ذات اقدس سره دي هلته د امت خصوصیت دي اولدته د نبی کریم ﷺ خصوصیت دي

قوله: إِنَّمَا يَوْمَا عِيدٍ لِلْمُشْرِكِينَ:

په يهوديانو د مشرگانو د اطلاق وجه: - يهوديان په دې وجه مشرکان او گرځولي شو چه هغوی حضرت عزيز ﷺ د الله تعالی خونى گرځولي او اوعيسايان په دې وجه مشرکان دی چه هغوی حضرت عيسى ته د الله تعالی خونى وانی

[۲۰۶۹] د رمضان نه وړاندې د عاشورې د روژې تاكيد

۲۰۰۹- (۳۳۱) [۴] وَعَنْ جَابِرِ بْنِ سَمُرَةَ قَالَ: «كَانَ رَسُولُ اللَّهِ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ - يَأْمُرُ بِصِيَامِ يَوْمِ عَاشُورَاءَ وَنَحْنُ عَلَيْنَاهُ» وَتَعَاهَدْنَا عِنْدَهُ، [۵] فَلَمَّا فُرِضَ رَمَضَانُ لَمْ يَأْمُرْنَا وَلَمْ يَنْهَنَا عَنْهُ [۶] وَلَمْ يَتَعَاهَدْنا عِنْدَهُ». رَوَاهُ مُسْلِمٌ.

(۱) اخرجه احمد في السنن ۳۲۶/۶

(۲) اخرجه مسلم في كتاب الصيام/باب صوم يوم عاشوراء (رقم) ۱۲۵ - (۱۱۲۸)

توجه: [۱] جابر ابن سمرة رضی اللہ عنہ فرمائی [۲] چې رسول الله ﷺ به مخکي، مونږ ته د عاشوري په ورځ د روژي نيولو حکم راکولو [۳] او د دې ترغيب به يې راکولو [۴] او د دې ورځي د راتلو په وخت به يې زموږ خبر گيري کوله، يعنې د عاشوري ورځ چې به راتنډي شوه نو د دې د روژي نيولو نصيحت به يې راته کوله [۵] خو کله چې د رمضان روژي فرض شوي نو نه نبي کریم صلی الله عليه وسلم مونږ ته د دې روژي د نيولو حکم وکړو او نه يې د دې څخه منع کړلو [۶] او نه يې د دې ورځي د راتلو په وخت زموږ خبر گيري وکړله. مسله حل القات:- ① أَيُّ لَمَّا أَتَى بَرَكَاتًا مونږ ته به نې ترغيب راکولو، راتيزولو به نې ② بَعْدَ هَذَا أَتَى بَعْضًا وروڼي حالت: زموږ خبر گيري به نې کوله او زموږ د حال لحاظ به نې ساتلو

تسهيلات:

نوډ:- د دې حديث شرح په د بل حديث په تسهيل کښې ذکر ده

[۲۰۷۰] سنت مؤکده روژي

۱۰۰- (۱۳۳) وَعَنْ حَفْصَةَ قَالَتْ: «أُرِيْتُ لَمَّا يَدْعُو النَّبِيُّ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ -: جَاءَ عَشُورَ أَوَّلِ الْعَشْرِ [۱] وَثَلَاثَةُ أَيَّامٍ مِنْ كُلِّ شَهْرٍ [۲] وَرَكْعَتَانِ قَبْلَ الْفَجْرِ»، رواه النسائي.

توجه: [۱] بي بي حفصه رضی اللہ عنہا فرمائي [۲] چې څلور څيزونه داسې دي چې رسول الله ﷺ به نه ترك كول (ځكه چې سنت مؤكده دي) [۳] اول د عاشوري د ورځي روژه، دويم د عشرة ذي الحجه، يعنې د ذي الحجه د ابتدايي نهه [۴] ورځو روژي [۵] دريم د هري مياشتي درې روژي [۶] څلورم د فجر (سحر) څخه مخکې دوه ركعاه (د فجر دوه سنتونه)، نسائي. حل القات:- ① لَمَّا يَدْعُو: أَيُّ لَمَّا أَتَى بَرَكَاتًا يعنې نبي کریم صلی الله عليه وسلم به نه پريخودل ② عَشُورَ أَوَّلِ الْعَشْرِ د محرم د مياشت لسمه ورځ، ③ وَالثَّلَاثَةُ أَيَّامٍ قَبْلَ الْفَجْرِ: د عشر نه مجازاً د ذي الحجه پرمې لس ورځې دي

تسهيلات:

قوله: وَالْعَشْر:

ديوم النحر د روژي حکم:- دلته اگر چې په حديث کښې د ذوالحجې د لسو ورځو د روژو ترغيب دې په کومو کښې چې يوم النحر يعنې د لوني اختر ورځ هم شامله ده خو د نورو نصوصو څخه ثابته ده چې د کال په پنځو ورځو کښې روژې نيول مکروه تحریمی دی چې په هغې کښې د لوني اختر ورځ هم شامله ده نو دا به اووايو چې دلته يوم النحر تغليباً ذکر شوي دې نور په حقيقت کښې په کښې يوم النحر شامل نه ده

(۱) اخرجه النسائي في كتاب الصوم / باب كيف يصوم ثلاثة ايام من كل شهر. وذكر اختلاف الناقبين للغير في ذلك / رقم- ۲۸۱۶

ترجمہ: ابوہریرہ رضی اللہ عنہ خُذْ خُذْ روایت دی چې رسول اللہ صلی اللہ علیہ وسلم فرمایا کہ د ہر شی د پارہ رکت دی او د بدن رکت روزہ نبول دی، ابن ماجہ

نعمانیات:

قوله: وَزَكَاةُ الْجَسَدِ الْمَوْمَرِ

په روزہ د زکات الجسد د اطلاق وجه: - یعنی د هر څیز د پارہ زیانونه او پاکوالي وی د بدن رب نولې په روزہ سره کیږی ځکه چه په روزہ کښې د خوراک د کموالی دوجې نه پیری رېښې پیمارنې لري کیږی یوماهر د اکثر ماته او وښل چه د ایام بیض د روژو پ بندنی سره سړې د شوگر نه محفوظ کیږی هم دغه شان په دې روژو سره سړې د گت هوڼو د نجاست نه محفوظ پتي کیږی نو پاکوالي د گناهونو نه راځی لهذا د زکوة د پاکوالی پوره مفهوم په روژه پ بندې صادق دې په دې وجه دې ته زکوة الجسد او وښلې شو

سپڼی کښې یو روایت دې چه حضور پاک او فرماښل الله تعالی د بنی اسرائیلو یونسی ته وحی راوښکله چه خپل قوم ته خبر ورکړه چه کوم سړې زما د خوشحالولو د پاره په یوه ورځ کښې روژه ساتی نوزه صرف دا نه چه د هغه بدن صحت مند ساتم بلکه هغه ته د پیرزیت ثواب هم ورکوم

[۲۰۷۲] د کتل اوزیارت (دوشنبه او جمعرات) د روژې فضیلت

۱۰۰- (۳۷) وَقَعَهُ «أَنَّ النَّبِيَّ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ- كَانَ يَصُومُ يَوْمَ الْاِثْنَيْنِ وَالْخَمِيسِ، فَقِيلَ: يَا رَسُولَ اللَّهِ إِنَّكَ تَصُومُ يَوْمَ الْاِثْنَيْنِ وَالْخَمِيسِ فَقَالَ: "إِنَّ يَوْمَ الْاِثْنَيْنِ وَالْخَمِيسِ يُغْفَرُ اللَّهُ فِيهِمَا لِكُلِّ مُسْلِمٍ لَزِدْهُمَا جَرَيْنِ" يَقُولُ: دَعْنِمَا حَتَّى يَصْطَلِحَا» رواه أحمد وابن ماجه.

ترجمه: ابوهریرہ رضی اللہ عنہ خُذْ خُذْ روایت دی چې نبی کریم صلی اللہ علیہ وسلم به د گل او د زیارت په ورځ روژه نیوله صلی اللہ علیہ وسلم نبی کریم صلی الله علیه وسلم ته عرض وشو چې یا رسول الله صلی اللہ علیہ وسلم ته اکثر د گل او زیارت په ورځ روژې نیسي: صلی اللہ علیہ وسلم نبی کریم صلی الله علیه وسلم فرمایا چې گل او زیارت هغه ورځي دي چې په هغې کې الله رب العزت هر مسلمان ته بخښنه کوي علاوه د هغه دوو کسانو څخه چې ترک تعلقات یې کړي وي صلی اللہ علیہ وسلم نو الله تعالی جل جلاله د هغوی په باره کې فرستو ته چې د آثارو د ظاهريدو په وخت د بدیو په ختمولو مامورې وی، فرمایي چې دوي پرېږدی تردې چې دوي په خپلو کې صلح اوکړی د هغې څخه روسته به د دوي مغفرت کیږي، احمد، ابن ماجه،

طه القرآن: - ۱۰۰- مَا جَرَيْنِ أَيُّ قَاطِعَيْنِ. د تشبیه صیغه ده. تعلق پر یخودونکی ⑦ دَعْنِمَا: أَيِ التَّكَلُّفِ بَعْسِ پریږده دواړه. ⑧ يَصْطَلِحَا: چه دواړه خپلو کښې صلح اوکړی

تسهيلات:

قوله: إِنَّ يَوْمَ الْإِثْمَيْنِ وَالْغَيْبِ يَغْفِرُ اللَّهُ فِيهِمَا كُلَّ مُسْلِمٍ

د کل اوزیات په ورځ وروڼه نیوکلی مغفرت۱- صاحب د مرقا فرماني چې د گل دوشنبه او د جمعرات په ورځ د هغه مسلمانانو بخښنه کيږي کوم چې په دې دواړو ورځو کښې دروښي نیولو عادی وي

قوله: إِلَّا ذَا حَاجَتَيْنِ، يَقُولُ: دَعْبُ حَاجَتَيْنِ يَصْطَلِحَا

په دیني غرض د مسلمان سره د توک تعلق حکم:- یعنی بې دځه وجې نه تعلق قطع کوونکي او که تعلق قطع کول د دین په وجه وي نو په دې کښې گنجانش شته دې په دې وجه نه د عید نه وي او که قطع تعلق د دنیاوی امورو په وجه وي نو درې ورځونه زیات جائز نه دي حرام دي

[٢٠٧٤] ذَالله تعالیٰ د خوشحالو لودپاره نفلی روژې نیول

٢٠٧٤- (٣٨) [٧] عَنْهُ قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ - [٢] «مَنْ صَامَ يَوْمًا ابْتِغَاءَ وَجْهِ اللَّهِ - بَعْدَهُ اللَّهُ مِنْ جَهَنَّمَ كَعَبْدٍ غَرَّابٍ طَائِرٍ [٣] وَهُوَ قَرْمٌ حَتَّى مَاتَ هَرَمًا» [٤]. رَوَاهُ أَحْمَدُ، وَرَوَى النَّبِيُّ فِي شُعْبِ الْإِيمَانِ عَنْ سَلَمَةَ بْنِ قَيْسٍ - رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ -

توجه: [٧] د ابوهريره رضي الله عنه څخه روايت دي چې رسول ﷺ وفرمايل [٢] کوم سړي چې د الله رب العزت د رضا او خوښۍ د خاطر په يوه ورځ روژه نيسي [٣] نو الله تعالی ﷻ هغه د دوزخ څخه د هغه الوتونکي کارغه د مسافت په اندازه لرې ساتي [٤] چې بچي وي او د بودا کيدو سره مر شي احمد، بیهقي،

حل اللسان:- ① بَعْدَهُ اللَّهُ: لرې نې ساتي الله تعالی. ② غَرَّابٍ: کارغه ③ قَرْمٌ أَوْ صَغِيرٌ: یعنی وړوکي، بچي وي ④ هَرَمًا: بودا

تسهيلات:

قوله: كَعَبْدٍ غَرَّابٍ طَائِرٍ

د کارغه سره د تشبیه نکته۱- ونیلي شی چه د کارغه عمر زر کاله وی بل د هغه الوت هم تیزوی اوس غوراو کړنی چه د عمر د شروع نه واخله تر آخر بوداوالی پورې چه کله کارغه یوشان الوزی نو هغه به څومره فاصله اووهی؟ څومره فاصله چه هغه وهی هم د هغې د اندازې برابر الله تعالی روژه دار د دوزخ نه لرې ساتي

(١) اخرجه البیهقي فی شعب الايمان عن سلمة بن قيس

هروژه دار خوب عبادت - بیهقی کہنی یوزوایت دی حضوریاک فرمایلی دی چه د روژه دار وده کیدل عبادت دی دهغه خاموشی تسبیح ده دهغه عمل دوچند کیږي دهغه دعا قبوله ده اودهغه گناهونه معاف دی

د طرائی نه نقل دی د کوم خلاصه چه داده الله تعالی سره یوه خوانچه ده په کوم کسی چه قسه قسه نعمتونه دی کوم چې د چا په خیال کې هم نه ده راغلي اونه چې دهغه صحیح تعریف اوریدلی دی اونه چا په سترگو، کتلی دی دغه خوانچې ته به صرف روژه دار کینی

(اللهم ارزقنا ما بين رسولك من النعم)

[٤] بَابُ (فِي الْإِطْعَامِ مِنَ التَّطَوُّعِ)

باب د نفی روژې ماتول

خلاصة الباب :-

فيه سبعة أحاديث مشتملة على ثلاث مسائل:

① جواز نية الصوم قبل نصف النهار:

② عدم الإفطار عند وجود الطعام : ٢، ٣، ٤، ٧.

③ جواز الإفطار لعذر : ١، ٤، ٥.

الْفَصْلُ الْأَوَّلُ

[٢٠٧٥] په ورځ کښې د نفی روژې د نیت کولو صحت

هـ-٢- (١) [١] عَنْ عَائِشَةَ - رَضِيَ اللَّهُ عَنْهَا، قَالَتْ: [٢] «دَخَلَ عَلَى النَّبِيِّ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ - ذَاتَ يَوْمٍ [٣] فَقَالَ: (هَلْ عِنْدَكُمْ شَيْءٌ؟) فَقُلْنَا: لَا [٤] قَالَ: (فَإِنِّي إِذَا صَائِمٌ) ثُمَّ أَتَانَا يَوْمًا آخَرَ [٥] فَقُلْنَا: يَا رَسُولَ اللَّهِ! أَهْدِي لَنَا حَيْثُ [٦] فَقَالَ: (أَرَبَيْنِي فَلَقَدْ أَصْبَحْتُ صَائِمًا) فَأَكَلْتُ». رَوَاهُ مُسْلِمٌ.

ترجمه: [١] د مؤمنانو موربي بي عایشه رضی اللہ عنہا فرمایي [٢] چې ډیوه ورځ، نبی کریم صلی اللہ علیہ وسلم ماکره تشریف راوړو [٣] او وي فرمایل چې آیا ستا سره د خوراک، څه شته؟ ما عرض وکړو چې نا [٤] نبی کریم صلی الله علیه وسلم وفرمایل چې ما اوس روژه نیولي ده بیا د دې څخه روسته په بله ورځ یې تشریف راوړو او پوښتنه یې وکړه چې ستا سره د خوراک څه شې شته؟ [٥] نو ما اووویل چې یا رسول الله صلی اللہ علیہ وسلم مونږ ته حیص (حلو)، په هدیه کې راغلي دي [٦] نبی کریم صلی الله علیه وسلم وفرمایل چې راوړه ماته یې اوښایه (په ما یې وخوړوه) ما سحر

(١) اخرجه مسلم فی کتاب الصیام/باب جواز صوم النافله بنیة من النهار قبل الزوال. وجواز فطر الصائم نفلاً من غیر عذر(رقم ١٧٠ - (١١٥٤) وابوداود فی کتاب الصوم/باب فی الرخصة فی ذلک (رقم-٧٥٥) والنسائی کتاب الصیام البیة فی الصیام والاختلاف علی طلعة بن یحیی بن طلحة فی خبر عائشة فیہ (رقم-٢٣٢٢)

روژه بیونی وه بیانی کریم صلی الله علیه وسلم هغه شبره چي فجوري به بنبر او غوړي کسي گري کړي شی وخوړله مسلم
 حل الثمان: ① حَسْبُ اِي قَوْمٍ عِلْمُهُمْ بِنَبِيِّهِمْ وَأَقْبَلُ كَحَوْزٍ جِهَ غَوِيٍّ وَبَعِيرٍ سِرَهِ يَوْحَى كَهَيِّ شَى وَ
 جلوه تري جوړه شی هغې ته حبس وانی
 تسهيلات:

قوله: قَبْلَى إِذَا صَابَهُ:

دورخي د تقلى روژې نيت کولو جواز: - ددې جملې نه دا مسئله ثابت شوه چه دعمل روژې نيت ددورخي د زوال د وخت نه وړاندې کول جائز دی په دې کسې د ټولو نيمه حضراتو تفرد دي صرف امام مالک رحمه الله فرماني چه د نفل روژې د پاره هم ضروري دی چه ددی نيت شي نه وی ددې پوره تفصيل وړاندې تير شوې دي
 قوله: أَصَحَّتْ صَابَهُ فَأَكَل:

د عذر په وجه د نفلي روژې د ماتولو په حکم کسي مذائب -

د حديث په دي جملې سره د يوې بلې اختلافي مسئلې طرف ته اشاره وکړې شوه هغه د چه نفل روژه د څه عذر دوجې نه ماتولې شی که نه؟
 ① د جمهور علماؤ دغه مسلك دې چه ماتولې شی
 ② خو امام ابوحنيفه رحمه الله فرماني چه نفلي روژه نيولونه پس واجب شی نه د څه عذر به بغير د نه شی ماتولې اود عذر په صورت کسې هم د ماتولو گنجائش دي خوب هم قصه لازمي ده اختلاف اودلالل په راتلونکي حديث نمبر ۲۰۴۸ کسې راځي او گورنی
 [۲۰۶۱] بلاعذر د نفلي روژې نه ماتول

۲۰۴۸- (۲۱) عَنْ أَنَسٍ - رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ - قَالَ: «دَخَلَ النَّبِيُّ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ - عَلَى أُرْسِيِّمَ فَذَنَّهُ بِتَمَرٍ وَنَهَى (۱) فَقَالَ: (أَجِدُوا مَا تَكْنَهُمْ فِي بَقَائِهِ) (۲) وَتَرَكْتُمْ فِي وَجْهِهِ (۳) قَبْلَى صَابَهُ (۴) لَمْ تَقْرَأُوا نَاجِيَةً مِنَ الْبَيْتِ فَصَلُّوا غَيْرَ الْمَكْتُوبَةِ (۵) فَدَعَا إِلَى مَسْجِدِهِمْ وَأَهْلَ بَيْتِهِ». رَوَاهُ النَّحْضَرِيُّ.

قوجه: ① انس رضي الله عنه [۲] چه يو ځل نبي کریم ﷺ بي بي ام سليم رضي الله عنها کړه تشریف يوولو نو هغې د نبي کریم صلی الله علیه وسلم د پاره غوړي او کجوري راوړي چي نبي کریم صلی الله علیه وسلم هغه وخوړي [۳] نبي کریم صلی الله علیه وسلم وفرمايل چي خپل غوړي د غوړو په مشک کې واچوئ او او کجوري د هغې په لوبني کې کيږدي ځکه چې زم روژه ده [۴] بياني کریم صلی الله علیه وسلم د کوزيه يو گوت کې ودریدو سره د فرض څخه علاوه مرنځ او کرو [۵] او بي بي ام سليم رضي الله عنها اودهغې دکوزي د پاره بي دع وکړه بخږي

حل اللغات: - ① دُعَا دعوت ورکړې شې، راوبللې شې ② فَلْيَجِبْ جواب دې ورکړې يعنی دعوت دې قبول کړی
تسهيلات:

قوله: فَلْيَقُلْ: اِنِّي صَائِمٌ:

د نقلی روژې ښکاره کولو حکم: - ابن الملك رحمه الله فرماني چې روژه دار دپاره ضروري نه دي چې کله دې دعوت دپاره مدعو کړې شې نو دې دې اوواني (الي صائمه) بلکه دا خبره دې نه ظاهري دې دپاره چې کوربه ته تکليف ملاو نشي

د دعوت په وجه د نقلی روژې ماتولو دوه صورتونه: - ① دې دې دعوت قبول کړی دهغه کورنه دې لار شې او دبرکت او مغفرت دپاره دې دعا اوکړی که د دعوت کونکي د طرفه د تشويش ويره وی نوبيا نفل روژه ماتول واجب دی او روستو دې ددې قضا ادا کړی که د تشويش ويره نه وی نو د داعی د خوشحالي دپاره نغلي روژه ماتول مستحب دی ⑦

الْقَصْلُ الثَّانِي

[۲۰۷۸] د نقلی روژې په فساد باندې عدم قضاء،

۲۰۷۸- (۳) عَنْ أُمِّ هَانِيٍّ قَالَتْ: «لَمَّا كَانَ يَوْمُ الْفَتْحِ فَتَحَ مَكَّةَ ① جَاءَتْ فَاطِمَةُ فَجَنَسَتْ عَلَى يَسَارِ رَسُولِ اللَّهِ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ - ② وَأُمُّ هَانِيٍّ عَنْ يَمِينِهِ ③ فَجَاءَتِ الْوَلِيدَةُ فَأَيَّأَتْ فِيهِ شَرَابًا فَتَأَوَّلَتْهُ فَتَقَرَّبَ مِنْهُ ④ ثُمَّ تَأَوَّلَهُ أُمُّ هَانِيٍّ فَتَرَبَّعَتْ مِنْهُ ⑤ فَقَالَتْ: يَا رَسُولَ اللَّهِ! لَقَدْ أَفْطَرْتُ وَكُنْتُ صَائِمَةً ⑥ فَقَالَ هَا: أَكُنْتُ تَقْضِيْنَ شَيْئًا ⑦ قَالَتْ: لَا ⑧ قَالَ: (فَلَا يَصْرُفُ إِنْ كَانَ تَطَوُّعًا) ⑨ رَوَاهُ أَبُو دَاوُدَ، وَالتِّرْمِذِيُّ، وَالدَّارِمِيُّ. وَفِي رِوَايَةٍ لِأَحْمَدَ: «وَالْتِّرِمِذِيُّ فِي حَقِّهِ ⑩ وَفِيهِ» ⑪ فَقَالَتْ: يَا رَسُولَ اللَّهِ! أَمَا إِنِّي كُنْتُ صَائِمَةً ⑫ فَقَالَ: (الصَّائِمُ الْمُتَطَوُّعُ أَمِيرٌ نَفْسِهِ، إِنْ شَاءَ صَامُوا إِنْ شَاءَ افْطَرُوا) ⑬.

قوجه: ① بي بي أم هاني رضي الله عنها ② خخه روايت دي ③ کوم وخت چې مکه فتح شوه ④ نو په هغه ورځ بي بي فاطمه رضي الله عنها راغله او د نبی کریم ﷺ چپ (کس) طرف ته کيناسته ⑤ او بي بي أم هاني رضي الله عنها د نبی کریم صلی الله عليه وسلم ښي طرف ته ناسته وه ⑥ په دې کې يوه وينځه د يو لويښ سره راغله چې په هغې کې د ځکللو څه شي وو وينځې هغه لويښی نبی کریم صلی الله عليه وسلم ته ورکړو نبی کریم صلی الله عليه وسلم د هغې څخه لږ وځکل ⑦ بيا بي بي هغه لويښی بي بي أم هاني رضي الله عنها ته ورکړو بي بي أم هاني رضي الله عنها هم د هغې څخه لږ وځکل ⑧ او هغی اوويل چې يا رسول الله ﷺ ما روژه ماته کړه ځکه چې زما روژه وه ⑨ ښی کریم صلی الله عليه وسلم هغې ته اوويل چې آيا تا (د رمضان) څه قضاء ايا د نذر روژه ا نيولې وه؟ هغی اوويل چې نا (بلکه نغلي روژه وه) ⑩ ښی کریم صلی الله عليه وسلم

(۱) اخرجه ابوداودفي كتاب الصوم/باب في الرخصة في ذلك (رقم- ۲۴۵۶) والترمذي كتاب الصوم عن رسول الله صلى الله عليه وسلم/باب ما جاء في إيفطار الصائم المتطوع (رقم- ۷۳۱)

و فرمایل چې که دا نفلي روژه وه نو څه حرج نشته، [۳] ابو داود، ترمذي، دارمي، په یو بل روایت کې چې امام احمد او ترمذي د هغې په شان نقل کړي دي [۴] هغې کې دا الفاظ هم دي چې بي بي ام هانې رضی اللہ عنہا او ویل چې یا رسول الله صلی اللہ علیہ وسلم تا ته دي معلومه وي چې زما روژه ده [۵] نبی کریم صلی الله علیه وسلم و فرمایل چې د نفل روژې والاد خپل نفس مالک دي که روژه ونیسي او که بي ماته کړي

حل الفات: - ① **الْوَيْدَةُ:** أي: الأُتْمَةُ: وينزه ② **قَسَاؤُكُنَّ:** نو ورمې کړو دا لوبې نبی علیه السلام ته، ③ **تَغْيِيرُ:** ته قضاء راگرخوي، ④ **الْمُنْقُوعُ:** نفل ادا کونکې، ⑤ **أَمِيرُ تَغْيِي:** أي: حَاكِمُنَا: یعنی دخپل نفس حاکم او مالک وی، اختیار مند وی

تسلیات:

نوله **فَلَا يَغْرُلُكَ إِنْ كَانَ تَطَوُّعًا:**

د نفلي روژې په قضا کني مذهب:

که چې نفل روژه او نيوله او يواني ماته کړه نو په هغه باندې قضا شته که نه؟ دې باره کښې د علمو اختلاف دي

① امام احمد رحمته اللہ علیہ او امام شافعي رحمته اللہ علیہ په نيز نفل روژه ماتولو سره قضا لازم راځي
② امام مالک رحمته اللہ علیہ او امام ابو حنيفه رحمته اللہ علیہ په نيز قضا لازم ده اصل اختلاف د شوافع او احناف دي

د بول لړۍ دليل: - زير بحث د حضرت ام هانې رضی اللہ عنہا حديث د دوی مستدل دي په کوم کښې چې دا الفاظ دي "فلا يضرک ان کان تطوعاً" په يوروايت کښې دا الفاظ دي "الصائم المتطوع لميرننه" "ان شاء صام وان شاء افطر".

د دويم لړۍ دليل: -

① د قرآن پاک آيت دي **(وَلَا تُبْطِلُوا أَعْمَالَكُمْ)** (محمد الايه ۳۲) د دوی مستدل دي

② دې حديث سره حديث نمبر ۲۰۰۰ دې د دوی مستدل دي کوم کښې چې دا الفاظ دي "فقال اقضايوما اخر مكانه" ددې په ډيرو طريقو کښې اتصال دي که بعضي کښې انقطاع او ارسال وي نو دا مضرت نه دي

③ د حضرت عائشه رضی اللہ عنہا حديث دي، (عن عائشة قالت دخل علي النبي صلى الله عليه وسلم فقلت له يا رسول الله انما نألك حيا فقال اما اني كنت اريد الصوم ولكن قرية صوم يوم اخر مكانه)، (طحاوي بيهقي دارقطني)

د بول لړۍ دليل جواړونه: - حضرت ام هانې رضی اللہ عنہا حديث کښې د نفل روژې ماتولو باندې صرف عدم مضرت حکم اولگولې شو ددې مطلب دا کيدې شي چې د روژې د قضا کولو نه پس هيڅ مضرت نشته دي دا حديث د قضا نه کولو نه بالکل ساکت دي او د احنافو دلائل په قضا کولو باندې ناطق دي او ناطق د ساکت نه راجع وي

⑤ حدیث دا حصه هم د قضا نه ساکت ده او زموږ دلبیل ناطق دې اوناطق د ساکت نه راجع دې تاویلات سره ددې چه زور یسني ده مگر احنافو د نورو معیار حق روایتو د وجې نه دا تاویلات کړی دی

⑥ دام هانی رضی الله عنه په روایت کښې ډیر ضعف دې چنانچه علامه منذری رحمته الله علیه فرماني ټلا ثبت وې اسناد اختلاف کثیر، مرقات، امام ترمذی رحمته الله علیه هم ددې سند کمزوري ګرځولي دې ددې حدیث د دویم جزء جواب دادې چه نفل روژه نیونکې د روژې په وخت کښې اختیار مند دې که غواړی اودې نیسی او که غواړی نو نه دې نیسی لهدا دا قطعی دلیل نه دې [۲۰۷۹] په نفلی روژې ماتولو باندې وجوب قضا،

۲۰۷۹- (۱) [۱۵] وَعَنِ الزُّهْرِيِّ، عَنْ عُرْوَةَ، «عَنْ عَائِشَةَ - رَضِيَ اللَّهُ عَنْهَا، قَالَتْ: [۱۶] كُنْتُ أَنَا وَحَفْصَةُ صَابِتَيْنِ، فَعَرَضَ لَنَا طَعَامٌ اشْتَيْنَاهُ، فَأَكَلْنَاهُ» [۱۷] فَقَالَتْ حَفْصَةُ: يَا رَسُولَ اللَّهِ! إِنَّا كُنَّا صَابِتَيْنِ، [۱۸] فَعَرَضَ لَنَا طَعَامٌ اشْتَيْنَاهُ، فَأَكَلْنَاهُ» [۱۹] قَالَ (أَقْبِيًا يَوْمًا آخَرَ مَكَانَهُ) [۲۰] رَوَاهُ التِّرْمِذِيُّ، وَذَكَرَ جَمَاعَةٌ مِنَ الْمُحَافِظِ رَوَا عَنْ الزُّهْرِيِّ عَنْ عَائِشَةَ مَرَّةً [۲۱] وَلَمْ يَذْكُرُوا فِيهِ عَنْ عُرْوَةَ، وَهَذَا أَصَحُّ.

توجه: ۱- زهري د عروه رضی الله عنه څخه او هغه د بي بي عایشې رضی الله عنها څخه نقل کوي چې بي بي عایشې رضی الله عنها وفرمايل چې يوه ورځ زما او د بي بي حفصې رضی الله عنها دواړو روژه وه ۲- زموږ مخې ته طعام ټروټی وغيره راوړل شو زموږ ورته خواش وشو نو موږ وخوړلو ۳- د هغې څخه پوسته بي بي حفصې رضی الله عنها عرض وکړو چې يا رسول الله صلی الله علیه و آله زموږ روژه وه ۴- زموږ مخې ته طعام راوړل شو زموږ ورته خواش وشو نو موږ وخوړلو ۵- اوس زموږ په باره کې څه حکم دي؟ ۶- نبی کریم صلی الله علیه وسلم وفرمايل چې د دې په بدله کې د قضا په طور يوه روژه ونیسي ۷- امام ترمذي رحمته الله علیه دا روایت نقل کړي دي او د حفاظ حدیث د يو داسې جماعت ذکر يې کړي دي چې هغوی دا روایت د زهري څخه او زهري د بي بي عایشې رضی الله عنها څخه بطريق ارسال نقل کړي دي ۸- په دي کې د عروه واسطه مذکوره نه ده او دا زیات صحیح دي

۲۰۸۰- (۱) [۲۰] فَوَاقِدُ الْبُؤَادِ، عَنْ زَيْدِ بْنِ زَيْدٍ، عَنْ عُرْوَةَ، عَنْ عَائِشَةَ.

توجه: ۱- او دا روایت امام ابی داؤد د زیدیل څخه هم نقل کړي دي چې د عروه رضی الله عنه آزاد کړي غلام وو ۲- زیدیل د عروه رضی الله عنه څخه او عروه رضی الله عنه د بي بي عایشې رضی الله عنها څخه نقل کړي دي

حل القفاز:- ① مؤن: آزاد کړې شوي غلام

(۱) اخرجه ابوداؤد فی کتاب الصوم . باب من رأى عليه القضاء (رقم ۲۴۵۷) و الترمذی کتاب الصوم عن رسول الله صلى الله عليه وسلم / باب ما جاء في إيجاب القضاء عليه (رقم ۷۳۵) و مالك في الموطأ کتاب الصيام / باب قضاء التطوع (رقم ۵۰۰)

[۲۰۸۱] دروژه دار په حضور کښې په خوراک کولو ثواب ملایدل

۲۰۸۱- (۱) [۱۶۱] عَنْ أُمِّ عَمَارَةَ بِنْتِ كَعْبٍ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهَا [۱۶۲] أَنَّ النَّبِيَّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ دَخَلَ عَلَيْهَا قَدَعَتْ نَهْطًا [۱۶۳] فَقَالَتْ: إِيَّيْ صَابِيَةَ [۱۶۴] فَقَالَ النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: إِنَّ الصَّابِرَ إِذَا أَكَلَ عِنْدَهُ صَلَّتْ عَلَيْهِ الْمَلَائِكَةُ حَتَّى يَفْرُغُوا. رَوَاهُ أَحْمَدُ وَالتِّرْمِذِيُّ، وَابْنُ مَاجَةَ، وَالدَّارِمِيُّ.

ترجمه: [۱۶۱] د بي بي ام عماره بنت کعب په باره کې روایت دي [۱۶۲] چې یوه ورځ نبي کریم ﷺ د هغې کره تشریف یووړ نو هغې د نبي کریم صلی الله علیه وسلم د باره طعم راوغوښتلو نبي کریم صلی الله علیه وسلم هغې ته وفرمایل چې ته یې هم خوره هغې عرض وکړو چې زما خو روژه ده [۱۶۳] نبي کریم صلی الله علیه وسلم ورته وفرمایل چې هر کله د یو روژه دار مخې ته طعم خوړل کیږي او د هغه زړه د خوړلو خواش کوي چې د هغې په بناء د هغه د باره روژه پوره سخته وي، نو تر څو چې خوړونکي د خوراک څخه فارغ شوي نه وي فریښتې په هغه رحمت لېږي (احمد، ترمذي، ابن ماجه، دارمي)

حک التلک: ① قَدَعَتْ: أَثْنَى: طَلَعَتْ: رَأَى نَبِيَّ غَوِشَلُو ② صَلَّتْ: أَثْنَى: انْتَفَرَّتْ: د رحمت دعا کښې او ځښنه ورته غواړي

تصحیلات: قوله: فَقَالَتْ: إِيَّيْ صَابِيَةَ:

د مذکور روژه دار دپاره د دوچنده اجروجه: په روژه کښې د اولرې وغيره شدت وی او که د روژه دار په وړاندې خوراک او کړې شی نو په دې سره روژه کښې نور هم شدت راځي نو روژه دار دوه عبادتونه کوي، یوه روژه او بل خوراک کتلو سره صبر په دې وجه به دده اجر او ثواب هم زیات وی په دې وجه نبي کریم ﷺ ددې کس دپاره دا فضیلت بیان کړې دي

قوله: صَلَّتْ عَلَيْهِ الْمَلَائِكَةُ حَتَّى يَفْرُغُوا

د مذکور روژه دار دپاره د لوستو دعا: - د اشدان د فریستو نه مراد د اعمالو لیکونکي او محفظت کوونکي فریښتې دي

الفصل الثالث

[۲۰۷] دروژه دار د اندامونو تسبیح وښل

۲۰۷- (۱) [۱۷۱] عَنْ بَرِيْدَةَ - رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ، قَالَ: [۱۷۲] «دَخَلَ بِلَالٌ عَلَى رَسُولِ اللَّهِ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ - وَهُوَ يَتَعَدَّى [۱۷۳] فَقَالَ رَسُولُ اللَّهِ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ -: (الْقَدَاءُ بِبِلَالٍ!) قَالَ: إِيَّيْ صَابِرَ يَا رَسُولَ اللَّهِ! [۱۷۴] فَقَالَ رَسُولُ اللَّهِ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ -: (تَأْكُلُ بِرُقَّتًا، وَفُعُلَ بِرُقِّي بِلَالٍ فِي الْجَنَّةِ) [۱۷۵] أَشْعَرْتُ بِبِلَالٍ أَنَّ الصَّابِرَ يُسَبِّحُ عِظَامَهُ [۱۷۶] وَيَسْتَغْفِرُ لَهُ الْمَلَائِكَةُ مَا أَكَلَ عِنْدَهُ» (۱) رَوَاهُ الْبَيْهَقِيُّ فِي شُعَبِ الْإِيمَانِ.

(۱) أخرجه الترمذي في كتاب الصوم عن رسول الله صلى الله عليه وسلم بإسناد ما جاء في فضل الصائم إذا أكل عنده (رقم: ۷۸۵) وابن ماجه في كتاب الصيام بإسناد ما جاء في فضل الصائم إذا أكل عنده (رقم: ۱۷۴۸)

(۲) أخرجه البيهقي في شعب الإيمان رقم الحديث ۳۵۸۶

توجه: (۶) بریده عَلَيْهِ السَّلَام فرمایند [۴] چې «یو خل، بلال رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ د رسول الله صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ په خدمت کې حاضر شو نو نبی کریم صلی الله علیه وسلم د سحر طعام خوړلو [۵] رسول الله صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ بلال رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ نه و فرمایند چې بلاله! راځه طعام (روتي) و خوره بلال رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ عرض وکړو چې یا رسول الله صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ زما روژه ده [۵] نبی کریم صلی الله علیه وسلم و فرمایند چې مونږ خو خپل رزق دلته خوړو او د بلال بهترين رزق په جنت کې دي [۵] اي بلاله! رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ تاته معلومه ده چې هر کله د روژه دار په مخکې طعام خوړل کېږي نو د روژه دار هډوکي تسبیح وايي [۶] او فرشتي د هغه باره بخښنه غواړي تر څو پورې چې د هغه په مخکې طعام خوړل کېږي «بیهقي»

حل الثقات: ① تَقْدَرُ: وَهُوَ طَعَامُ أَوَّلِ النَّهَارِ: د سحر طعام خوړلو ته وائی ② أَشْقَرَتْ: دا استغفر انکاری دي. یعنی أَمَا عَلِمْتَ: تاته معلومه ده. تاته پته شته

تسهيلات:

قوله: نَأْكُلُ رِزْقَنَا، وَنُفِلَ رِزْقُ بِلَالٍ فِي الْحَنَةِ:

دورژي په وجه په لوړې د صبر کولو فضیلت: -- د کومې وجې نه چې بلال دلته مونږ سره خوراک نه کوی د هغې په بدله کښې دده خوراک په جنت کښې دي او ده ته په اولړه باندې د صبر کولو په بدله کښې فضیلت اوږولې شوې دي چې د هډوکي د هر جوړ تسبیح بیانوی دي نه د نشتي کولو ثبوت ملاوېږي

[۸] بَابُ لَيْلَةِ الْقَدْرِ

ذليلة القدير بيان

خلاصة الباب: --

فيه ثلاث عشر حديثاً مشتملة على ثلاث مسائل:

① محل ليلة القدر: ١، ٢، ٣، ٤، ٥، ٦، ٧، ٨، ٩، ١١، ١٢.

② الذكر المخصوص في ليلة القدر: ٨.

③ فضيلة قيام ليلة القدر: ١٣.

د شب قدر ثبوت: -- قال الله تعالى ﴿ إِنَّا أَنْزَلْنَاهُ فِي لَيْلَةِ الْقَدْرِ ﴾ وَمَا أَدْرَاكَ مَا لَيْلَةُ الْقَدْرِ لَيْلَةُ الْقَدْرِ الْقَدْرُ قِيَمٌ أَلْفُ شَهْرٍ ﴿ اسورت القدر الايه ١﴾

د شب قدر وجه تسعیه: -- په دې باب کښې د ليله القدر د عظمت او فضیلت بیان دي دي ته ليله القدر په دې وجه وائی چه قدر اندازه کولوته وائی او په دې شبه کښې هم رزق او اجل اندازه کولو سره لیکلې کېږي یاد الفظ د قدر او عظمت شان په معنی کښې دي

شب قدر د امت محمدی خصوصیت: -- بهر حال د ليله القدر شبه دي امت مرحومه سره خاص ده ځکه چه د دوی عمر و نه مختصر دی نوانه تعالی د ليله القدر په ذریعه سره په اجرا و ثواب

کسی د دوی عمرو نه اوږده کرل په یو حدیث کښې دی کوم چه ابن ابی حاتم رحمه الله نقل کړې دې د کوم خلاصه چه داده یو ځل صحابه کرام رضی الله عنهم ناست وو چه حضور پاک د بنی اسرائیلو د څلورو کسانو ذکر او کړو ونی فرمائیل چه هغوی اتیا اتیا کاله د الله تعالی عبادت او کړو صحابه کرامو رضی الله عنهم چه دا واوړیده نو تعجب نی هم او کړو او خواش نی هم او کړو چه په دې کښې حضرت جبرائیل رضی الله عنه راغلو ونی فرمائیل تاسو حیران شوې او د اوږد عمر د عبادت ارزو مواو کړه نو واوړنی الله تعالی دې امت ته د دې نه زیاته ښیگره ورکړه بیا جبرائیل امین رضی الله عنه سورت القدر تلاوت کولو سره واوړولو یاداستی چه د یوزر میاشتو نه ۸۳ کڼه جوړېږی او څلور میاشتې زیاتې پاتې کیږی هم دغه څلورو میاشتو ته نی او فرمائیل **«خَيْرُ فِرِّ النَّفْسِ شَهْرُ»** (سورة القدر الایه ۱۵)

د شب قدر فضائل :- علما، کرامو لیکلی دی چه په لیلة القدر کښې د الله تعالی د خاص رحمت تجلی د دنیا په آسمان باندې وی. په دغه شپه په زمکه باندې د فریتو گټې شمیر را کوږیږی هم په دغه شپه قرآن پاک د لوح محفوظ نه د دنیا آسمان ته نازل شوې وو هم په دې شپه د ملائکو پیدائش شوې دې. هم په دې شپه د حضرت آدم رضی الله عنه ماده جمع کړې شوې وه هم په دې شپه په جنت کښې ونې لگولې شوې وې هم په دې شپه د عبادت درجې د نورو وختونو په نسبت زیاتې کیږې شوې وې او هم په دې شپه دعا قبلېږی

د شب قدر د پټ ساتلو وجه :- الله تعالی دا شپه د خلقونه پټه ساتلې ده دې دپاره چه خلق د هرې شپې قدر او کړی اوصرف د لیلة القدر په عبادت باندې اکتفا ونه کړی لکه څنگه چه د جمعې په ورځ کښې د دعا د قبلیدو یو ساعت الله تعالی پټ ساتلې دې لیلة القدر هم د دې په شان دې

علما، کرامو لیکلی دی چه کوم سرې د پوره کال عبادت دپاره تهجد و نه پاسی هغه ته خامخا لیلة القدر ملاوړېږی ځکه چه کوم سرې د شپې د عبادتونو قدر کوی هغه ته لیلة القدر ملاوړېږی

د شب قدر په تعیین کښې اقوال :- بهر حال ملاعلی قاری رحمه الله مرقات کښې لیکی چه قاضی عیاض رحمه الله فرمائی چه علما، د لیلة القدر د محل تعیین کښې په خپل مینځ کښې اختلاف لری

① د بعضې خیال دې چه دا شپه بدلیږی رابدلیږی په یو کال کښې په یوه شپه کښې راځی او بل کال کښې په بله شپه کښې دا راځی ملاعلی قاری رحمه الله فرمائی په دې قول سره د لیلة القدر باره کښې به په ټولو مختلفو احادیثو کښې تطبیق پیداشی د امام مالک رحمه الله احمد او نورو عالمانو هم دا مسلک دې

② د بعضې علماو خیال دې چه لیلة القدر د رمضان د میاشتې آخری عشره په شپو کښې

گرخی راگرخی د حضرت ابن مسعود رضی اللہ عنہ رانی داده چه لیلۃ القدر په پوره کال کنی
گرخی راگرخی د امام ابوحنیفه رحمۃ اللہ علیہ هم دغه خیال دی

⑤ د حضرت ابن عمر رضی اللہ عنہ خیال دادې چه شب قدر د پوره رمضان په شپو کنی یوه شپه ده
⑥ د اکثر صحابه کرامو او اکثرو علماؤ رانی داده چه د رمضان ۲۷ شپه د لیلۃ القدر شپه
ده د دې شپې څه خصوصی علامات هم دی کوم چه په احادیثو کنی ذکر دی د دې نه
علاوه چه کوم علامات بیانولې شی چه ونې په سجده وی بیا اود یری دا ټول غیر مستند
او غیر متعمد څیزونه دی

شب قدر په مغفلو ملکونو کنی څنگه یو کیدی شی؟ -- دلته یو مشهور سوال دی چه دعمر
خلقو او بعضې خواصو په ذهنونو کنی راخی هغه سوال دادې چه د لیلۃ القدر شپه څه ده
یوه ده چه کله دا په یو ځانی کنی راغله اولاه نویل ځانی کنی به څنگه راخی اوکه چرې
راهم شی نو په طاق شپو کنی به څنگه راخی؟

دا ښکال جواب: -- د دې ساده شان جواب دادې چه د لیلۃ القدر د تلور اتلوتعلق اختلاف
مطالع اود زمانې تقدیم اوتاخیر سره دی دا شپه مثلاً په سعودی کنی د زمانه د تقدیم د
وچې نه اول راؤرسیدله بیانی سفر شروع کړو او پاکستان ته راؤرسیدله اوس د اوم هغه د
پرون والا شب قدر دی لیکن د زمانې په تاخیر سره اود اختلاف مطالع سره مونږ ته روستو
راؤرسیدله نوکه دغه تیر شوې ورځ په سعودی کنی ۲۷ شپه وه نوهم دغه شپه مونږ ته بله
ورځ کنی راؤرسیدله په کوم کنی چه شب قدر دی بهرحال دا د زمانې د تقدیم اوتاخیر د
وچې نه ده شپه هم یوه ده او شب قدر هم یوه ده

الفصل الأول

[۲۰۸۲] په آخری عشره کنی د شب قدر وجود

۲۰۸۳- (۱) عَنْ عَائِشَةَ - رَضِيَ اللَّهُ عَنْهَا - قَالَتْ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ - : «تَمُرُّ بِاللَّيْلِ الْقَدْرِ فِي الْوُتْرَيْنِ الْعَشَرِ الْأَوَّخَرَيْنِ مِنْ رَمَضَانَ» . (رَوَاهُ الْبُخَارِيُّ)

توجه: ① د مؤمنانو مور بي بي عائشه رضی اللہ عنہا څخه روایت دی چه رسول الله صلی اللہ علیہ وسلم
و فرماییل چې شب قدر د رمضان د آخری عشرې طاق شپو کې تلاش کوی (بخاری)
حل الفات: ② غُرُؤًا: أي: اظننوا: تلاش کوی

(۱) أخرجه البخاري كتاب صلاا التراويح / باب تحري ليلة القدر في الوتر من العشر الاواخر فيه عن عبادة (رقم - أخرجه البخاري) وسلم في كتاب الصيام / باب فصل ليلة القدر. والبعث على طلبها. وبيان محلها وأرجى أوقات طلبها (رقم) ۲۱۹ - ۱۱۶۹) وابدأود في كتاب الصلاة / باب من روى في السبع الاواخر (رقم - ۱۳۸۵) والترنيز في كتاب الصوم عن رسول الله صلى الله عليه وسلم / باب ما جاء في ليلة القدر (رقم - ۷۹۲) ومالك في الوسطا كتاب الاعتكاف / باب ما جاء في ليلة القدر (رقم - ۱۰۰)

تصحیفات

قوله: مِنْ أَفْطَرِ الْأَوَّامِرِ مِنْ رَمَضَانَ

دعوی مشرّفه شیو هغه مه ۱۵۱- د آخری عشرې د شیو څخه مراد طاق شېبې دی بویشته
د ریشته، پخویشتمه اوویشتمه او یوکم دیرشمه ۲۱ ۲۳ ۲۵ ۲۷ ۲۹

[۲۰۸۴] په اوویشتمه شپه کېنې د شب قدر وجود

م- (۳) (۲) عَنْ أَبِي عُمَرَ - رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمَا - قَالَ: «إِنَّ رَجُلًا مِنْ أَصْحَابِ النَّبِيِّ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ - رُوِيَ أَنَّهُ تَقَدَّرَ فِي الْمَنَامِ فِي السَّبْعِ الْأَوَّامِرِ [۲] فَقَالَ رَسُولُ اللَّهِ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ -: (أَرَى رُؤْيَاكُمْ، قَدْ تَوَافَّتْ فِي السَّبْعِ الْأَوَّامِرِ [۲] فَمَنْ كَانَ مَعْتَرِبَةً فَأَلْيَتْهَا فِي السَّبْعِ الْأَوَّامِرِ)». مُتَّفَقٌ عَلَيْهِ.

توجه: [۲] ابن عمر ؓ فرمایي [۲] چه د رسول الله ﷺ خواصو ۷۷۷ ته په خوب کې
شب قدر د رمضان په آخري اوو شپو کې وښودل شوه [۲] رسول الله ﷺ و فرمایي چې زه
د خبره وینه چې ستاسو د ټولو خوب په آخري اووه [۷] شپو باندې متفق دي [۲] کوم سړي
چې شب قدر موندل غواړي نو هغه ته پکار دي چې آخري اووه [۷] شپو کې دي تلاش کړي
بخاري مسلم.

مل الثقات: - ① تَوَافَّتْ: ابی التَّوَابُؤُ التَّوَافُّ: تَوَاطَوْ تَوَافَقَ ته وائی، یعنی موافق ده ② مَعْتَرِبَةً: کُنْ
حَابٍ: طلب کونکې او تلاش کونکې

تصحیفات

قوله: فِي السَّبْعِ الْأَوَّامِرِ:

په آخري اووه شپو کېنې د شب قدر تلاش: - یعنی شب قدر د رمضان په آخري عشره آخري
اوو شپو کېنې اولتونی ددې حدیث مطابق شب قدر ۲۳ رمضان نه آخره پورې په یوه شپه
کېنې کېدې شی اسلامی میاشت یقیناً د ۲۹ ورځو وی کله د دیرشو کېنې لیکن په دې
کېنې احتمال دې لهذا ۲۹ په حساب سره دا اووه ورځې جوړېږي او د حدیث هم دغه مطلب
اختل زیات صحیح دی

[۲۰۸۵] د لیلۃ القدر موندلو دپاره د رمضان آخري عشره

م- (۳) (۳) عَنْ أَبِي عُبَّاسٍ - رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمَا - أَنَّ النَّبِيَّ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ - قَالَ: «[۲]» «الْقِيُومَاتِ فِي

(۱) أخرجه البخاري كتاب صلاة التراويح/باب التماس ليلة القدر في السبع الأواخر (رقم: ۲۰۱۵) ومسلم في كتاب
العباد باب فضل ليلة القدر. والبحث على طلبها. وبيان محلها وأرضى أوقات طلبها (رقم: ۲۰۵ - (۱۱۶۵) ومالك في
الموطأ كتاب الاعتكاف/باب ما جاء في ليلة القدر (رقم: ۱۹)
(۲) أخرجه البخاري كتاب صلاة التراويح/باب تحري ليلة القدر في الوتر من العشر الأواخر في عن عبادة (رقم: ۲۰۲۱)
وأبو داود كتاب الصلاة/باب فيمن قال: ليلة إحدى وعشرين (رقم: ۱۲۸۳) والترمذي كتاب الصوم عن رسول الله صلى الله
عليه وسلم/باب ما جاء في ليلة القدر (رقم: ۷۹۴) ومالك في الموطأ كتاب الاعتكاف/باب ما جاء في ليلة القدر (رقم: ۱۳)

الْعُشْرُ الْأَوَّلُ مِنْ رَمَضَانَ، لَيْلَةُ الْقَدْرِ: [۳] فِي ثَائِبَةٍ تَبْقَى، فِي سَائِبَةٍ تَبْقَى، فِي خَامِسَةٍ تَبْقَى. (رواه البخاري)

ترجمہ: [۳] د ابن عباس رضی اللہ عنہما خُذ روایت دی چې نبی کریم ﷺ وفرمايل [۲] شب قدر د رمضان په آخري عشره (په لسو ۱۰ کې) تلاش کړئ [۱] په باقي مانده نهمه شپې کې چې هغه يوشتمه شپه ده، په باقي مانده اوومه کې چې هغه درويشتمه شپه ده، او په باقي مانده پنځمه شپه کې چې هغه پنځوويشتمه (۲۵) شپه ده، بخاري حل الفتان: ①- التَّحْسُّنُ: اولتوي، تلاش کړئ

تسهيلات:

قوله: فِي ثَائِبَةٍ تَبْقَى:

ه في ثاسعة تبقى تشریح: - یعنی چه کله د آخری عشرې نهه شپې باقي پاتې شی هغه وخت شب قدر اولتوي داد يوشتمې شپې طرف ته اشاره ده "سابعة تبقى" سره د ديرشمې شپې طرف ته اشاره ده "خامسة تبقى" په دې کښې پينځو شتمې شپې طرف ته اشاره ده ددې حديث د حساب مطابق د رمضان مياشت د ۳۰ ورځو کيدل پکار دي او د پورته شمير طريقه که د رمضان د آخر نه واخستې شی نو بيا به مطلب داسی چې شب قدر په ۲۹ شپه بندي اولتوي ۲۷ شپه او ۲۵ شپه باندې اولتوي (الكشاف ۵۸۳/۴)

[۲۰۸۶] د نبی عليه السلام په خوب کښې شب قدر ليدل

... (۳) عَنْ أَبِي سَعِيدٍ الْخَدْرِيِّ - رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ، [۲] «أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ - اِغْتَكَفَ الْعُشْرَ الْأَوَّلَ مِنْ رَمَضَانَ، [۱] ثُمَّ اِغْتَكَفَ الْعُشْرَ الْأَوْسَطَ فِي قُبَّةِ تَرْكِيَّةَ [۲] ثُمَّ أَظْلَمَ رَأْسَهُ فَقَالَ: "إِنِّي اِغْتَكِفُ الْعُشْرَ الْأَوَّلَ الْتَّمِسَ هَذِهِ اللَّيْلَةَ [۳] ثُمَّ اِغْتَكِفَ الْعُشْرَ الْأَوْسَطَ ثُمَّ أَتَيْتُ فَعَبِلَ لِي: [۴] إِنَّمَا فِي الْعُشْرِ الْأَوَّلِ [۵] فَمَنْ كَانَ اِغْتَكَفَ مَعِيَ فَلْيَغْتَكِفِ الْعُشْرَ الْأَوَّلَ [۶] فَقَدْ أُرِيتُ هَذِهِ اللَّيْلَةَ، ثُمَّ أَتَيْتُهَا،

ترجمه: [۱] د ابو سعيد الخدري رضی اللہ عنہ روایت دی چې رسول الله ﷺ د رمضان په اولني عشره کې اعتکاف وکړ و [۲] بيا نبی کریم صلی الله عليه وسلم په يوه ترکي خیمه کې دننه په درمياني لسو ورځو کې اعتکاف وکړ و [۳] د دې څخه روسته نبی کریم صلی الله عليه وسلم خپل سربارک، د خیمې، څخه بهر راويستلو سره وفرمايل چې ما د شب قدر د تلاش کولو د پاره په اولني لسو ورځو کې اعتکاف وکړ و [۴] بيا ما درمياني عشره کښې اعتکاف اوکړ و د دې څخه روسته ماته، د دې شپې علم را کړې شو او ماته اوښلو شو [۵] چې شب قدر د رمضان په آخري شپو کې راځي [۶] نو کوم سړي چې ما سره اعتکاف کول غواړي هغه ته پکار دي چې هغه په آخري لسو شپو کې اعتکاف اوکړي [۷] او ماته په خوب

(۱) اخرجه البخاري كتاب صلاة التراويح / باب التماس ليلة القدر في السبع الاواخر (رقم: ۲۰۱۶) / وسلم في كتاب الصيام / باب فضل ليلة القدر. / والحث على طلبها. / وبيان محلها وأرجى أوقات طلبها (رقم: ۲۱۳ - (۱۱۶۷) / وابوداود كتاب الصلاة / باب فيمن قال: ليلة إحدى وعشرين (رقم: ۱۲۸۲) / ومالك في الموطأ كتاب الاعتكاف / باب ما جاء في ليلة القدر (رقم: ۹)

کې شب قدر متعین کولو سره وښودل شو خو وروسته زما د ذهن څخه محو کړل شو
یعنې حضرت جبرائیل (علیه السلام) ماته وښودل چې په فلانې شپه باندې شب قدر دي خو هغه زما
څخه هیر شو چې هغه د کومې ورځې تعین کړي وو.

وَقَدَرْتُ أَنُجِدَّ فِي مَاءٍ وَطَلْحٍ مِنْ صَبِيحَتِهَا ① قَالَ كَيْسُوَهَا فِي الْعُثْرِ الْأَوَّامِ ② وَالْتَمِسُوَهَا فِي كُلِّ وَثْقَا ③
قَالَ: فَتَقَرَّبَتْ السَّمَاءُ تِلْكَ اللَّيْلَةَ ④ وَكَانَ الْمَسْجِدُ عَلَى عَرِيشٍ ⑤ فَوَكَّفَ الْمَسْجِدَ ⑥ فَهَزَّتْ عَيْنَايَ رَسُولُ اللَّهِ
صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ - وَعَلَى جَبْهَتِهِ أَثَرُ الْمَاءِ وَالطَّلْحِ مِنْ صَبِيحَةِ إِحْدَى وَعِلْمَيْنِ ⑦ مُتَّفَقٌ عَلَيْهِ فِي
الْمُنَى ⑧ وَالْتَمَسْتُ لِيُسَلِّمَ إِلَيَّ قَوْلَهُ: (فَقِيلَ لِي: إِنَّمَا فِي الْعُثْرِ الْأَوَّامِ) وَالْبَاقِي لِلْبَحَارِيِّ.

توجه: ① ما په خوب، کې خپل ځان وليدلو چې زه د هغې په سحر یعنې د لیلة القدر په
سحر په ختو کې سجده کوم او زما څخه دا هیر شوي دي چې هغه کومه شپه وه ② نو دا
د رمضان په آخری لسو ورځو کې تلاش کوي ③ او لیلة القدر په طاق شپو کې یعنې د
آخری لسو طاق شپو کې تلاش کوي ④ راوي وايي چې په کومه شپه چې نبی کریم صلی
الله علیه وسلم خوب لیدلي وو په هغه شپه باران شوی وو ⑤ او د مسجد چت بم، د کجورو
د څنگو څخه جوړ شوي وو نو مسجد وڅڅیدلو ⑥ او زما سترگو وليدل چې د یوشتمی
شپې په سحر د نبی کریم صلی الله علیه وسلم په مخ مبارک د اوبو او خټو ښه وه ⑦ د دې
حدیث د نقل په سلسله کې معنوي طور سره بخاري او مسلم دواړه متفق دي البته تر فیل
برائتافو العتر الاواخر پورې ددې روایت الفاظ خو مسلم نقل کړي دي او د روایت باقی الفاظ
بخاري نقل کړي دي.

طال الفاضل: ① قِيلَ تَرَكْتُهَا وَهِيَ قَبْلَهُ صَغِيرَةٌ مُتَبَدِّلَةٌ مِنْ لَوْدٍ: دا وړه شان گول څیمه وه چه د وړې نه جوړه
شوې وه. دې ته خرقان هم وانی کومې ته چه فارسی کښې خرگاه وانی. د ترک علاقې جوړه شوې
وه ځکه نه ورته ترکی ونيولې ② أَهْبَتْ: أَيِ أَتَانِي أَنْ مِّنَ النَّهْلَةِ: دا دمجهول صیغه ده یعنې ماله یوه
راتلونکې فرښته راغله ③ أَظْلَمَ: أَيِ: أَخْرَجَتْ مِنَ اللَّيْلِ: یعنې سړني د ځیمې نه رابهر کړو ④ رَأَيْتُ:
یعنې ما په خوب کښې خپل ځان داسې اولیدلو ⑤ أَتَيْتُ: أَيِ: أَتَيْتُ: ما تلاش کولو. لتولو
مې ⑥ طَلْحٍ: خټه. لمد زمکه. ⑦ صَبِيحَتِهَا: په سحر ددغه شپې یعنې د لیلة القدر. ⑧ وَثْقَا: طاق.
چه جوړه نه وي ⑨ فَتَقَرَّبَتْ: باران شوې وو ⑩ عَرِيشٍ: یعنې د هغې چت د کجورو د ښاخونونه
جوړ شوې وو ⑪ فَوَكَّفَ: أَيِ: فَتَوَقَّفَ وَتَزَلَّ مَاءُ الْعُثْرِ مِنْ سَفْوَةٍ: یعنې د جمات چت راوڅڅیدو. د باران
د وجې نه اوبه څڅیدو سره ښکته راغلي

تفصیلات:

قوله: فَوَكَّفَ الْمَسْجِدَ:

ه خوب مطابق صبا کیدل،- راوی د حضور پاک د خوب مطابق بیان او کړو چه څنگه په خوب
کښې حضور پاک خپل ځان لیدلي وو هم هغه شان د سحر وخت د مونځ نه پس موږ

حضور يك اوليدلو دا شپه ۲۳ رمضان وو

۸۰۷- (۱) [۱] لَوْ فِي رِوَايَةِ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ أَنَسٍ قَالَ [۲] «لَيْلَةُ ثَلَاثٍ وَعِشْرِينَ» رِوَاةُ مُسْلِمٍ.

توجه: [۱] او په يو دويم روايت كې چې د عبدالله بن انيس رضي الله عنه څخه منقول دي [۲] د يويشتمې شپې د سحر په ځاي، د درويشتمې [۲۳] د سحر الفاظ دي دا روايت مسلمه نقل كړي دي

[۲۰۸۸] د شب قدر يوه علامه

۸۰۸- (۱) [۱] عَنْ زُرَّيْنِ حَبِشٍ قَالَ: «سَأَلْتُ أَبِي بِنَ كَعْبٍ فَقُلْتُ: [۲] إِنْ أَخَاكَ ابْنَ مَسْعُودٍ يَقُولُ: مَنْ يُفْعِلُ الْفَعْلَ يُعِيبُ لَيْلَةَ الْقَدْرِ [۳] فَقَالَ - رَحِمَهُ اللَّهُ - أَرَادَ أَنْ لَا يَتَّكِلَ النَّاسُ [۴] أَمَا إِنَّهُ قَدْ عَلِمَ أَنَّهَا فِي رَمَضَانَ [۵] وَأَنَّهَا فِي الْعَشْرِ الْأَوَّلِ [۶] وَأَنَّهَا لَيْلَةُ سَبْعٍ وَعِشْرِينَ [۷] ثُمَّ حَلَفَ لَا يَسْتَلْخِئُ أَنَّهَا لَيْلَةُ سَبْعٍ وَعِشْرِينَ [۸] فَقُلْتُ: يَا أَيْ شَيْءٍ تَقُولُ ذَلِكَ يَا أَبَا الْمُنْذِرِ [۹] قَالَ بِالْعَلَامَةِ أَوْ بِالْآيَةِ الَّتِي أَخْبَرَنَا رَسُولُ اللَّهِ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ - أَنَّهَا تَطْلُعُ بِوَمَيْدٍ، لَا شَعَاءَ هَذَا» رِوَاةُ مُسْلِمٍ.

توجه: [۱] زرین حبیش (تابعی، رحمته الله) وايي چې ما د حضرت ابي بن كعب رضي الله عنه څخه پوښتنه كولو سره اوويل [۲] چې ستاسو (دیني، ورور حضرت ابن مسعود رضي الله عنه وايي چې كوم سړي چې ټول كال د عبادت د پاره شب بيداري وكړي نو هغه به شب قدر بيا مومي [۳] ابي بن كعب رضي الله عنه اوويل چې الله تعالی ج دي په ابن مسعود رضي الله عنه باندې رحم وكړي هغه دا خبره په دي بناء كړي ده چې خلق بهروسه كولو سره سستی شروع نه كړي [۴] گڼي ترڅو پورې چې د حقيقت تعلق دي ابن مسعود رضي الله عنه پوهيدلو چې شب قدر په رمضان كې راځي [۵] او دا ورته هم پته ده چه د رمضان په آخري لسو شپو كې يوه ورځ شب قدر ده [۶] او هغه اوويشتمه [۲۷] شپه ده [۷] بيا ابي ابن كعب رضي الله عنه داسې قسم او كړو چې د هغې سره بې انشاء الله ونه ويله او هغه اوويل چې بلا شبه ليله القدر اوويشتمه شپه ده [۸] ما عرض وكړو اي ابو منذر، داد ابي بن كعب رضي الله عنه كښت دي، تاسو دا خبره په څه بناء كوي [۹] هغه وفرمايل چې د هغه علامت يا نښې په بناء چې مونږ ته رسول الله ص بنودلي ده [۱۰] چې د دې شپې په سحر كې چې نمر راڅيږي نو په هغې كې رڼا نه وي نو ما ليدلي دي چې په اوويشتمه شپه د سحر نمر را وختلو نو په هغې كې رڼا نه وه، مسلم،

حل الفتا: ۱- [۱] بَعْدَ الْفَوَلِ: أَيُّ مَنْ يَفْعَلُ بِضَاعَةً خَوْكُ جَه تَوَلَّ كَالِدَ دَ شَبِّ عِبَادَتِ كَوَى. ۲- مُعِيبٌ: أَيُّ يُذْهِبُ: يَبِيدُ كَرَى. بِيَا بِي مَوْسَى ۳- لَا يَتَّكِلُ: أَيُّ لَا يَتَّقِيهِمْ: اعْتِمَادُ أَوْ بَاوَرِ دِي نَه كَوَى ۴- حَلَفَ: قَسَمَ نِي أَوْ خَوَلُو

[۱] اخرجه مسلم في كتاب الصيام / باب فضل ليلة القدر. والحث على طيلها. وبيان محلها وارجى أوقات طيلها (رقم) ۲۱۸ (۱۱۶۸)

[۲] اخرجه مسلم في كتاب الصيام / باب فضل ليلة القدر. والحث على طيلها. وبيان محلها وارجى أوقات طيلها (رقم) ۲۲۰ (۷۶۲)

مصلحت

قوله: أَنْ لَا يَتَكَلَّ النَّاسُ

يعنى صرف په ۲۷ رمضان باندې يقين کولو سره مه کيښي کسى ابن مسعود رضي الله عنه ته ښه
معنومه ده چه شب قدر د رمضان په آخرى عشره کښي ده او په ۲۷ رمضان کښي ده

قوله: لَمْ يَخَفْ يعنى داسې قسم نى او خوږ لو کوم چه پوخ وو په هغې کښي د ان شاء الله
ښځي مه نه وه

د شب قدر په تعيين کښي د امام رازي قول:- امام رازي رحمته الله عليه په تفسير کبير کښي ليکلى دى
چه د قرآن په سورت قدر کښي الله تعالى درې ځل د ليلة القدر لفظ استعمال کړې دې
ويه دې لفظ کښي ۹ حروف د کوم نه چه ټول حروف ۲۷ جوړيږي لهذا ليلة القدر په ۲۷
رمضان کښي ده دا قرآنى اشاره ده دلته د سلطان العارفين محيى الدين ابن العربي رحمته الله عليه
يو عبارت نقل کوم د قاندي نه به خالى نه وي هغه په فتوحات مکيه کښي ليکي

واختلف الناس في ليلة القدر اعني في زمانها فمنهم من قال هي في السنة كلها تدور، وبه قول فأن ريتها في
شعبان وفي شهر ربيع وفي شهر رمضان وأكثر ما ريتها في شهر رمضان وفي العشر الاخر منه وريتها مرة في العشر
اوسط من رمضان في غير ليلة وتروفي الوتر منها فأنا على يقين من انها تدور في السنة في وتر وشعبان من الشهر
اكثر (از جاجه المصبيح ج ۱ ص ۵۸۴)

[۲۰۸۹] د رمضان په آخرى عشره کښي په عبادت کښي مجاهده کول

«...» [۱۹] وَعَنْ عَائِشَةَ قَالَتْ: [۲] «كَانَ رَسُولُ اللَّهِ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ - يَجْتَهِدُ فِي الْعَشْرِ الْأَوَاخِرِ مَا لَا يَجْتَهِدُ فِي غَيْرِهِ». رَوَاهُ مُسْلِمٌ.

توجه: [۱] بي بي عائشه صديقه رضي الله عنها فرمايي [۲] چې رسول الله صلی الله علیه و آله چې به د رمضان په
آخرى عشره کې خومره رياضت او مجاهده کوله [۳] دومره مجاهده به يې په بله يوه مياشته
کې نه کوله (مسلم)

حل القائل:- [۱] يَجْتَهِدُ أَيُّ تَسَاءَلَةٍ يعنى په دغه شپه به نې د شب قدر موندلو دپاره په عبادت کښي ډير
کوشش کولو

سهيلات: قوله: يَجْتَهِدُ فِي الْعَشْرِ الْأَوَاخِرِ:

په آخرى عشره کښي په عبادت کښي مبالغه کول:- يعنى نبي کریم صلی الله علیه و آله به په آخرى عشره کښي
زيات عبادت کولو ځکه چې هم په دې عشره کښي ليلة القدر راځي لهذا ددې په تلاش
کښي عبادت کښي ښه ډير کوشش پکار دي

(۱) اخرجه مسلم في باب الاجتهاد في العشر الاواخر من شهر رمضان (رقم) ۸ - (۱۱۷۵) وابن ماجه كتاب الصيام باب في
مصل العشر الاواخر من شهر رمضان (رقم) ۱۷۶۷)

[۲۰۰] په آخری عشره کښې د نبی علیه السلام معمول

۲۰۰- (۱) [۴] وَغَنَّا قَالَتْ: [۵] «كَانَ رَسُولُ اللَّهِ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ - إِذَا دَخَلَ الْعَشْرُ [۶] شَدَّ مِزْرَةً [۷] وَأَحْيَا لَيْلَهُ [۸] وَأَيَّقُظَ أَهْلَهُ»، مُتَّفَقٌ عَلَيْهِ.

توجه: [۱] بي بي عایشه صدیقہ رضی اللہ عنہا فرمایي [۲] چې (د رمضان، آخري لس ورځي چې به راغلي [۳] نو نبی کریم صلی الله علیه وسلم به خپل تهېند لنگ، مضبوط او تړلو [۴] شپه به يي ژوندی کوله [۵] او خپل اهل و عيال به يي بيدارولو «بخاري مسلم، حل القات» - [۶] شَدَّ: کلک او مضبوط به نې تړلو، [۷] مِزْرَةٌ: أي: لنگ، لنگ مضبوط تړل عبارت دې د مضبوطې ارادې او پوره توجه او مشقت نه، [۸] أَحْيَا: ژوندی نې کره یعنی مونځ، ذکر، تلاوت وغیره نې پکښې او کرل [۹] أَيَّقُظَ: رابیداره نې کره چه مونځ عبادت او کړی او دلیله بقدر ثواب حاصل کړی،

تسهيلات

قوله: شَدَّ مِزْرَةً:

د مذکورہ جملې په مفهوم کښې دوه الوال:-

① دا ددې خبرې نه کنایه ده چې نبی کریم صلی اللہ علیہ وسلم به په آخری عشره کښې د خپل عدت او خپل معمول مبارک نه زیات په عبادت کښې مجاهده کوله

② دا کنایه ده چې د ښځو نه به جدا شو یعنی خپلو بیبيانو سره به نې صحبت او مباحثت نه کولو

فوله: وَأَحْيَا لَيْلَهُ:

د شپې د نبی علیه السلام د عبادت معمول:- او شپې به نې ژوندی کولې یعنی د شپې به نې عبادت او تلاوت او ذکر کولو امام نووی رحمۃ اللہ علیہ فرماني چې حضور نبی کریم صلی اللہ علیہ وسلم به ټوله شپه شوگیره کوله باقی چې کوم روایت کښې راځي چې «أنه عليه السلام سهر جمع الليل، کله چې نبی کریم صلی اللہ علیہ وسلم به پوره شپه شوگیره نه کوله نو ددې جواب دادې چې نبی کریم صلی اللہ علیہ وسلم به په دوام سره شوگیره نه کوله څه حصه به نې په عبادت کښې او څه حصه به نې په آرام کښې تیروله

د شپې ژوندی کولو دوه السوه:- علامه طیبی رحمۃ اللہ علیہ فرماني چې شپه ژوندی کول په دوه قسمه دی

① که د... ضمیر مرجع عبادت وی چې کله د شپې په عبادت کښې مشغول وی نو هغه خوب چې د مرگ سره مشابه دې دهغه پریښودو گویا چې ده خپل نفس ژوندی کړو کما

(اخرجه البخاری کتاب صلاہ التراويح باب العمل فی العشر الأواخر من رمضان (رقم ۲۰۲۴) وسلم باب الاجتهاد فی العشر الأواخر من شهر رمضان (رقم) ۷ (۱۷۷۴) والسانی کتاب فیام اللیل ونطوع النهار/بالاختلاف علی عائشة فی احیاء اللیل (رقم) ۱۶۳۹/براین ماحه کتاب الصیام/باب فی فصل العشر الأواخر من شهر رمضان (رقم) ۱۷۶۸)

في قوله تعالى الله يتولى المؤمنون معنا والى آخره في مقامها [الزمر ۱۴۲].

⑤ که د. ه. ضمير مرجع صرف لیل وی چې لیل په عبادت کښې د مشغولیدو په وجه منزله د ورځې شوه چې ده شپه ژوندی کړه او دا شپه نې عبادت او طاعت سره مزین کړه نو کوم کس چې پوره شپه په عبادت او ریاضت کښې تیره کړی نو هغه ټوله شپه ژوندی کړه او دې سره پوره حصه د ثواب حاصلوی او څوک چې د شپې په څه حصه کښې عبادت کوی نو هغه د شپې هم دومره حصه ژوندی کوی او هغه ته به ددې په قدر ثواب ملایږی نعلیق النصیح.

فیه وأبسط أنه یعنی نبی کریم ﷺ به خپلو ازواج مطهرات لوڼو او وینځو وغیره ته د شب بیه اری تلقین کولو او هغوی ته به نې په عبادت کښې د مشغول اوسیدو حکم کولو لفظله تعالی وَاَمْرًا فَتَنْتَ بِالنَّاسِ وَأَصْلُهُ وَأَصْلُهُ عَلَيْهِ.

الفصل الثاني

[۲۰۹۱] ذليلة القدر دعا

۸۰۰- [۸] (۱) «عَنْ عَائِشَةَ قَالَتْ: قُلْتُ: يَا رَسُولَ اللَّهِ أَرَأَيْتَ إِنْ عَلِمْتُ أَنَّ لَيْلَةَ لَيْلَةِ الْقَدْرِ؟ مَا أَقُولُ فِيهَا؟ قَالَ: قُولِي: «اللَّهُمَّ إِنَّكَ عَفُوٌّ غَفُورٌ فَاعْفُ عَنِّي» رَوَاهُ أَحْمَدُ وَابْنُ مَاجَةَ وَالتِّرْمِذِيُّ وَصَحَّحَهُ.

توجه: ① بي بي عایشه رضی اللہ عنہا څخه روایت دي چې ما عرض وکړه چې یا رسول الله ﷺ ماته ویندې که زه شب قدر بیاموم ② نو په هغې کې کومه دعا، وغواړم؟ نبی کریم صلی الله علیه وسلم فرمایيل چې دا دعا غواړه ③ اي الله ﷻ ته معاف کونکي بي او معافي خوښوي نو ماته معافي وکړي، احمد، ابن ماجه، ترمذي، حل الثقات: ① عَفُوٌّ: أَنْ كَثُرَ الْعَفْوُ: یعنی ډیر معاف کونکي.

تسبیحات:

قوله: اللَّهُمَّ إِنَّكَ عَفُوٌّ غَفُورٌ.

د عافیت مطلب: - علما، کرام لیکي چې دا دعا د دنیا او آخرت ټولو نیکو لره جامع دي ځکه چې د الله ﷻ د طرفه په دې معامله کښې معافی او مغفرت او بخشش هغه لوی سعادت دي چې هغه دهرې نیکی د عروج ترقی راز دي په یو روایت کښې فرمایلي شوی دی چې د بنده د طرفه د الله ﷻ په دربار کښې د عافیت او بخشش سوال نه بل هیڅ افضل نشته دي.

(۱) اخرج الترمذي في كتاب الدعوات عن رسول الله صلى الله عليه وسلم باب (رقم: ۲۵۱۳) وابن ماجه كتاب الدعاء باب الدعاء بالعفو والعافية (رقم: ۳۸۵۰).

[۲۰۹۲] د شب قدر شې

«...» (۱۰۹) [۱] وَعَنْ أَبِي بَكْرَةَ قَالَ: سَمِعْتُ رَسُولَ اللَّهِ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ - يَقُولُ: [۲] «الْقِسْمُ هَا - يَقْسَمُ لَيْلَةَ الْقَدْرِ - فِي تِسْمٍ يَتَقَيَّنَ [۳] أَوْ فِي تِسْمٍ يَتَقَيَّنَ، أَوْ ثَلَاثَ أَوْ أَرْبَعٍ لَيْلَةٍ» رَوَاهُ التِّرْمِذِيُّ.

توجه: [۱] ابو بکره رضی اللہ عنہ راوي دي چې ما د رسول الله صلی اللہ علیہ وسلم څخه اوریدلي دي [۲] چې شب قدر: د رمضان، د باقي مانده نهمی [۱] شېبې، یعنی په یو کم ډیر شمه کې تلاش کوی [۳] په باقي اومه شېبه (یعني په اوويشتمه شېبه) کې یا په باقي مانده پنځمه شېبه یعنی په پنځويشتمه [۲۵] شېبه، کې یا په باقي مانده دریمه شېبه، یعنی درويشتمه [۲۳] شېبه کې یا په آخری شېبه کې (ترمذي).

حل الثقات: - [۱] الْقِسْمُ هَا: اولتوی، تلاش کړی، لیلۃ القدر.

تسهيلات

فوله: الْقِسْمُ هَا - يَقْسَمُ لَيْلَةَ الْقَدْرِ - فِي تِسْمٍ يَتَقَيَّنَ... الخ:

د شب قدر تعین: - په دې حديث مبارک کښې د لیلۃ القدر د شېود تعین ذکر دي

[۲۰۹۲] د شب قدر په رمضان کښې راځي

«...» (۱۰۹) [۱] وَعَنْ أَبِي عُمَرَ قَالَ [۲] «سُئِلَ رَسُولُ اللَّهِ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ - عَنْ لَيْلَةِ الْقَدْرِ فَقَالَ: "هِيَ فِي كُلِّ رَمَضَانَ" [۳] رَوَاهُ أَبُو دَاوُدَ وَقَالَ: رَوَاهُ سَفْيَانُ وَثَبَّعَهُ عَنْ أَبِي إِسْحَاقَ مَوْقُوفًا عَنْ أَبِي عُمَرَ.

توجه: [۱] د ابن عمر رضی اللہ عنہ څخه روایت دي [۲] چې د رسول الله صلی اللہ علیہ وسلم څخه د شب قدر په باره کې پوښتنه وشوه [۳] نو نبی کریم صلی الله علیه وسلم وفرمایل هغه په هر رمضان کې راځي. [۴] امام ابوداؤد رحمته اللہ علیہ دا روایت نقل کړي دي او ويلي يې دي چې دا روایت سفیان او شعبه د ابی اسحاق څخه او هغه د ابن عمر رضی اللہ عنہ څخه موقوفاً نقل کړي دي

تسهيلات

فوله هي في كل رمضان:

د ذکر کړه جملې دوه مطلبه: - د دې جملې د علامه طیبی رحمته اللہ علیہ دوه مطلبونه بیان کړی دي

- ① چې شب قدر هم په رمضان کښې راځي رمضان نه علاوه په بله میاشت کښې نه راځي
- ② چې شب قدر د رمضان په ټوله میاشت کښې په یو شېبه کښې راتلې شی د آخری عشرې څه تخصیص نشته، مراقاة ج: ۴۰ ص ۳۲۲،

(۱) أخرجه الترمذي في كتاب الصوم عن رسول الله صلى الله عليه وسلم / باب ما جاء في ليلة القدر (رقم: ۷۹۹)

(۲) أخرجه ابوداود كتاب الصلاة / باب من قال - هي في كل رمضان (رقم: ۱۳۸۷)

[۲۰۹۱] در یستمه شب د شب قدر ده

۱۰۰- (۱۱۱) وَعَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ أَنَسٍ قَالَ: «قُلْتُ: يَا رَسُولَ اللَّهِ إِنِّي بَادِيَةٌ أَكُونُ فِيهَا وَأَنَا أَصَلِّي فِيهَا [۱] قَتَرْتُ بَيْتَةَ الزُّهْرَاءِ إِلَى هَذَا الْمَسْجِدِ [۲] فَقَالَ: "الزُّهْرَاءُ ثَلَاثٌ وَعِشْرِينَ" [۳] فَقِيلَ لَهَا: كَيْفَ كَانَ أَبُوكَ بَصَةً [۴] قَالَ: كَانَ يَدْخُلُ الْمَسْجِدَ إِذَا صَلَّى الْعَصَرَ [۵] فَلَا يَخْرُجُ مِنْهُ لِحَاجَةٍ حَتَّى يُصَلِّيَ الصُّبْحَ [۶] فَإِذَا صَلَّى الصُّبْحَ وَجَدَ دَابَّتَهُ عَلَى بَابِ الْمَسْجِدِ [۷] فَجَلَسَ عَلَيْهَا وَتَحَقَّقَ بِبَادِيَّتِهِ»، رَوَاهُ أَبُو دَاوُدَ.

ترجمه: ۱- عبدالله ابن انیس رضی اللہ عنہ وایی چې ما عرض وکړو [۱] چې یا رسول الله صلی اللہ علیہ وسلم زما مکن په ځنگل کې دي زه هلته وسیرم او هلته مونځ کوم، د الله تعالی ج شکر دي [۲] نو زموږ د هغه شېبې په باره کښې ماته وښايي چې زه دي مسجد ته رازم یعنې راوښايي چې شب قدر په کومه شېبه ده چې زه په هغه شېبه مسجد نبوي صلی اللہ علیہ وسلم ته زم او عبادت کوم [۳] نبی کریم صلی الله علیه وسلم وفرمایل چې [د رمضان] په درويشتمه شېبه رازه [۴] د دي څخه پس د حضرت عبدالله رضی اللہ عنہ د زوي څخه [چې د هغه نوم صمره وو] پوښتنه وشوه چې په دي سلسله کې ست د پلار بزرگوار څه معمول وو [۵] نو هغه اوویل چې د رمضان په درويشتمه تاریخ به زما پلار بزرگوار د مازیگر د مانځه کولو د باره په مسجد نبوي صلی اللہ علیہ وسلم کې د خپلیدلو [۶] او د سحر تر مانځه پورې به د هیڅ کار د پاره هم [چې د اعتکاف خلاف به وو] د مسجد څخه به بهر نه وتلو [۷] د سحر مونځ چې به یې وکړو نو د مسجد په دروازه به یې د خپلې سورنۍ خپړوی ولاړ بیا موندلو [۸] چې په هغې به سورشو او ځنگل ته به لاړو. ابوداؤد.

حل اللغات: ① - بَادِيَةٌ: کلې، باندو، ② - الزُّهْرَاءُ: راکوز شه، راشم، ③ - تَحَقَّقَ: اوبه رسیدلو.

تصحیلات:

قوله: إِنِّي بَادِيَةٌ:

د بادیه وضاحت: - د ښار یو د خلقونه علاوه کوم چه د کلی اوسیدونکی خلق دی دهغوی د اوسیدو ځایونه ته بادیه وائی دغریو د هریو ځانندان به جدا جدا بادیه وه دا به په حقیقت کښې د ځړن ځایونه او صحرائی علاقې وې

اشکال: - دلته اشکال دادې چه د شب قدر علم الله تعالی پټ اوساتلو حضور پاک هم اوفرمانیل ددې تعین زمانه اوچت کړې شو نو بیا دلته حضور پاک دغه صحابی ته په متعین توگه څنگه اوخو دل چه په درويشتمه شېبه جمات ته راشه دا شب قدر دي؟

د اشکال جواب: - ددې اشکال جواب دادې چه حضور پاک صرف هم د دغه کال تعین فرمایلی وو الله تعالی حضور پاک ته اوخو دل چه دي کال کښې به شب قدر په درويشتمه شېبه راځی حضور پاک د همیشه دپاره تعین نه وو فرمایلی هغه تعین صحابی پخپله اوگنړلو

الفصل الثالث

[۲۰۹۵] رسول الله ﷺ ته د شب قدر علم اویا هیویدل

۲۰۹۵- (۱۳) عَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ الصَّامِتِ قَالَ: [۱] «عَرَّيْتُ النَّبِيَّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ - لِيُظْهِرَنَا بَلِيلَةَ الْقَدْرِ - قَتْلَاهِ رَجُلَيْنِ مِنَ الْمُسْلِمِينَ» [۲] فَقَالَ: "عَرَّجْتُ لِأَعْبُرَكُمْ بَلِيلَةَ الْقَدْرِ قَتْلَاهِ فَلَانٍ وَفَلَانٍ" [۳] فَرَفَعَتْ وَعَسَى أَنْ يَكُونَ خَيْرٌ لَكُمْ [۴] فَأَلْقَسُوها فِي النَّاسِ وَالسَّابِقَةِ وَالْمُتَأَخِّرَةِ» "رَوَاهُ الْبُخَارِيُّ".

ترجمه: [۱] عباده ابن صامت رضی اللہ عنہ وایي [۲] چې د یوه ورځ، نبي کریم ﷺ بهر تشریف راوړو چې مونږ ته د شب قدر په باره کې اوواڼی [۳] چې په مسلمانانو کې دوه سړی سره په دعوه وو [۴] نبي کریم صلی الله علیه وسلم وفرمایل چې زه بهر راوتلي وم چې تاسو ته د شب قدر په باره کې اووايم چې هغه کومه شپه ده، خو فلاني او فلاني په دعوه وو [۵] نو د شب قدر تعین پورته کړل شو او شاید ستاسو د پاره دا بهتره وي [۶] نو تاسو شب قدر په یو کمه دیرشمه [۷] او اوویشتمه [۸] او پنځویشتمه [۹] شپه کې لتوی [بخاري].

حل القات:- ① قَتْلَاهِ: أَي تَنَازَعًا وَتَحَاصُّرًا: خپل مینځ کښي دوه کسانو جگړه لگولي وه بویل ته نې بدې رډې ونيلي ② فَرَفَعَتْ: پورته کړې شو یعنې تعین او خاص شپه د ليله القدر واپس واخستې شو. تسهيلات:

قوله: قَتْلَاهِ رَجُلَيْنِ مِنَ الْمُسْلِمِينَ:

د رجلان مصداق:- د هغه دوو کسانو په خپل مینځ کښي د مال څه لین دین وو د کوم په وجه چه خوخل د هغوی خپل مینځ کښي تکرار شوې وو د یونوم حضرت کعب بن مالک رضی اللہ عنہ وو او دویم نوم حضرت عبدالله بن ابی حذر د رضی اللہ عنہ وو په یوبله موقع باندې حضور پاک د هغوی فیصله کړې وه

قوله: فَرَفَعَتْ:

ه جگړې سپوره والي:- یعنې د دغه دواړو کسانو د جگړې دومره خراب اثر او شو چه زمانه د ليله القدر تعین واپس واخستې شو په دې سره مسلمانانوله سوچ کول پکار دی چه د خپل د منافرت او جگړې او فساد څومره لوئی روحانی اثر پریوخی سوچ او کړنې د هغوی د جگړې اثر په رسول الله ﷺ باندې پریوتلو نوبخپله به په هغوی باندې څه اثر شوې وی او د مسلمانانو په معاشره باندې به ددې څومره اثر پریوتلې وی

ه یوې قطعه مهمې الاذه:- دلته په دې خبره باندې ځان پوهه کړنې چه د ليله القدر د اوچتیدو مطلب دا نه دي چه دا شپه ختمه کړي شوه او ددې فضیلت باقی پاتې نه شو بلکه مطلب نې دادې چه کوم تعین حضور پاک ته حاصل شوې وه هغه تعین ختم شو شب قدر نه دي ختم

شوي "وعسى ان يكون" په دې جمله كښې حضور ياك امت ته نسلې وركړه چه اوچتيدل ستاسو د پاره بهتر دى مه غم كوئى اومه پريشانه كيږئى بلكه ددې په لټون كښې نور محنت او كړنې نونور ثواب ملاويږي الكاشف ۲/۲۴۸.

[۲۰۹۱] ذشب قدر فضيلت

۲۸۹- (۱۳) وَعَنْ أَنَسٍ قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ - [۱] «إِذَا كَانَ لَيْلَةُ الْقَدْرِ نَزَلَ جِبْرِيلُ فِي كُنُكَيْتِهِ مِنَ الْمَلَائِكَةِ [۲] يُصَلُّونَ عَلَى كُلِّ عَبْدٍ قَائِمٍ أَوْ قَائِدٍ يَذْكُرُ اللَّهَ عَزَّ وَجَلَّ [۳] فَإِذَا كَانَ يَوْمٌ عِيدِهِمْ - يَعْنِي يَوْمَ فِطْرِهِمْ [۴] - بَأْهَى بِهِمْ مَلَائِكَتُهُ [۵] فَقَالَ: يَا مَلَائِكَتِي مَا جَزَاءُ أُجْبِرُوكُنَّ عَمَلَهُ؟

توجه: [۱] حضرت انس رضي الله عنه وايي چې رسول الله صلى الله عليه وسلم وفرمايل [۲] هر كله چې شب قدر راځي نو په هغه شپه كې حضرت جبرئيل عليه السلام د فرشتو د جماعت سره راځكه كيږي [۳] او د هر بنده د پاره د بخشش (بخښني) دُعا كوي چې ولاړ وي (مونځ كوي، طواف كوي يا يو بل عبادت كوي، يا ناست وي) او د الله عزوجل په ياد او د هغه په ذكر كې مشغول وي. [۴] بيا چې د هغه (مسلمانانو) د عيد الفطر (يعني د وړوكي اختر) ورځ شي [۵] نو الله تعالى جبرئيل د خپلو هغه بنده گانو په وجه د هغه فرشتو په مخكې فخر كوي اچي هغه د آدم عليه السلام د تخليق يعنى پيدائش په وخت بني آدم مطعون كړي وو يعنى طعن يې پري كړي وو [۵] او فرمايي چې اي زما فرشتو دهغه مزدور دپاره څه اجر دي چې هغه خپل كار پوره كړي وي؟

[۱] قَالُوا: رَبَّنَا جَزَاؤُهُ أَنْ يُؤْفَى أَجْرُهُ [۲] قَالَ: مَلَائِكَتِي، عِبِيدِي وَإِمَائِي قَضَوْا قَرِيبَتِي عَلَيْهِمْ [۳] ثُمَّ خَرَجُوا يُعْجُونَ إِلَى الدُّعَاءِ [۴] وَعِزَّتِي وَجَلَالِي وَكُرْمِي وَعُلُوِّي وَارْتِفَاعُ مَكَانِي لِأَجِبْنَهُمْ [۵] فَيَقُولُ: اِرْجِعُوا قَدْ غَفَرْتُ لَكُمْ [۶] وَبَدَلْتُ سَيِّئَاتِكُمْ حَسَنَاتٍ [۷] قَالَ: "فَيَرْجِعُونَ مَغْفُورًا لَهُمْ" رَوَاهُ الْبَيْهَقِيُّ فِي شُعَبِ الْإِيمَانِ.

توجه: [۱] فرشتي عرض كوي چې اي زموږ پروردگار! د هغه اجر دا دي چې هغه ته د هغه د كار پوره مزدوري وركړې شي [۲] الله تعالى جبرئيل فرمايي فرشتو، تاسو واورئ چه زما بندگان او وينځو زما هغه فرض ادا كړو چې د هغوی په ذمه وو (يعني روژه) [۳] بيا هغوی د خپلو كورونو څخه د عيدگاه طرف ته د دعا كولو د پاره عاجزي او زاري كولو سره اووتل [۴] زما دي په خپل عزت، خپل جلال، خپل كرم، بلند قدرئ او په خپلې اوچتي مرتبي قسم وي چې زه به د هغوی دعا ضرور قبلوم [۵] بيا الله تعالى جبرئيل خپلو بنده گانو ته فرمايي چې خپلو كورونو ته واپس لاړ شئ ما تاسو وبخښلئ [۶] او ما ستاسو بدې په نيكيو بدلې كړي دي [۷] ستاسو په اعمال نامه كې د هري بدئ په بدله كښ يوه نيكي ليكل شوي ده د دې څخه روسته نبی كريم صلى الله عليه وسلم وفرمايل نو مسلمانان د عيدگاه څخه خپلو كورونو ته په داسې حالت كې واپس كيږي چې د هغوی گناهونه بخښل شوي وي (بيهيقي)

حل الفات: ① كَلَّمَ: اى غَمَاطَةً مُتَضَاعَةً هغه مختصر دلې ته وانی چه خپل مینځ کښې یویل سره جوخت اوسیدې اوسیدې ددې جمع کبابک ده کوم چه فوجی دستې ته هم ونیلې شی ② يَحْنُونَ: اُنْى يَنْحَوْنَ بِكُلِّ غَيْدٍ بِالنَّظَرِ: د هر بنده د پاره د بخشش بڅښنې، دُعا، کوی ③ تَأْمَنُ: التَّغَاوُزُ: فِعْر کوی، ④ دَفَى: پوره کړې نې وى، ⑤ غَيْبِي: زما غلامان بنده گان، ⑥ وَاسَأَى: عَمَّ أَمَةً يَحْفَى: اى په د امة جمع ده، ویزې ته وانی ⑦ يَحْنُونَ: اُنْى يَنْحَوْنَ أَصَوَاتُهُمْ وَأَلْبَابُهُمْ: لاسونه پورته کوی او ژبا انگولا سره دعا کوی.

تسهيلات:

قوله: يَا ذَاكَ اَنَّ يَوْمَ عِيدِهِمْ:

د مذکوره جملې متعلق: - د حديث دا حصه د ليله القدر سره متعلق نه ده لیکن چونکه په ليله القدر کښې د فرېستو د نازلیدو ذکر راغلو نوهم د فرېستو سره متعلق وېر وکی اخترباره کښې هم کلام اوکړې شو او د یویل حديث حصه نى دې حديث سره یوځای کړه
د بعضې کلماتو وضاحت

قوله: يَا مَلَايِكَتِي: دامنادى دې په دې حديث کښې ددې نه وړاندې د ملائکتي الفاظ حرف نداء سره راغلی دی دلته اضافت تشریفیه دې

قوله: عَيْبِي وَإِسْأَى: دا جدا کلام دې کوم چه مبتداء ده او قضاوفیضی ددې دپاره جزدي
قوله: يَحْنُونَ: لکه چه په یو حديث کښې دى الحبر العبرانج، وعزق: د خپل ذاتى عظمت قسم ددې تعلق دالله تعالی ذات بابرکات سره دې

قوله: وَجَلَالِي: د خپلې لونی او عظمت قسم ددې جملې تعلق دالله تعالی صفاتوسره دې
قوله: وَكَرَمِي: د خپل عزت او سخاوت قسم، ددې جملې تعلق دالله تعالی افعال سره دې
نود ذات صفات او افعال ذکر راغلو

قوله: وَغُلُوِي: ددې تعلق پورتنو ټولو جملوسره دې

قوله: مَغْفُورًا لَهُم: یعنى د ټولو مغفرت کیږي په دې کښې اشاره ده چه هر سرې د مغفرت محتاج دي که هغه نیک وی او که بدوی دالله تعالی ارشاد دي (وَتُوبُوا إِلَى اللَّهِ جَمِيعًا أَهْلَ الْمُؤْمِنُونَ لَعَلَّكُمْ تُفْلِحُونَ ٥٠) (سورت نور الايت ٣١)

[۱۰] بَابُ الْإِعْتِكَافِ

داعتكاف بيان

مخلاصة الباب :-

فیه احد عشر حديثاً مشتملة على ست مسائل :

- ① آیه الاعتكاف : ۱ ، ۳ ، ۶ .
- ② فوائد الاعتكاف : ۲ ، ۳ ، ۱۱ .
- ③ ما يجوز في الاعتكاف وما لا يجوز : ۴ ، ۸ ، ۹ .
- ④ وجوب الاعتكاف بالنذر : ۵ .
- ⑤ وقت ابتداء الاعتكاف : ۷ .
- ⑥ الأمور الغير المناسبة للمعتكف : ۱۰ .

قَالَ اللَّهُ تَعَالَى ﴿وَلَا تَجْسِدُوا زُجُجًا وَلَا تُكْفِرُوا بِلِقَاءِ رَبِّكُمُ الَّذِي يُبْعَثُ﴾ [سورة بقره الآية ۱۸۷]

داعتكاف لغوی معنی داده - وهو التحبس على الشيء ولزومه - دشریعت په اصطلاح کنبی داعتكاف تعریف داسې دي - وهو المكث في المسجد ولزومه على وجه مخصوص

داعتكاف لسمونه :-

① واجب اعتكاف : داهغه اعتكاف دي كوم چه د نذر د وجي نه واجب شوې وي ددي اعتكاف دپاره امام مالك رحمه الله امام شافعي رحمه الله او دامام ابوحنيفه رحمه الله په نيز د هغوی د راجع اقوالو مطابق روژه ساتل شرط دي او د يوشپي اويوې ورځې كيدل هم شرط دی او كه چرې فاسد شى نو قضا هم واجب ده دا اعتكاف په هره زمانه كښې كيدې شى يو زمانې سره خاص نه دي

② سنت مؤكده اعتكاف : داهغه اعتكاف دي كوم چه د رمضان په آخرى عشره كښې لس ورځې وي دا سنت مؤكده على الكفايه دي كه چرته پوره محلي پرخودو نوتول به گناهگار شى كه چرې يوسرې نى او كرى نو د تولود طرف نه به كافى شى

③ مستحب اعتكاف : د رومبو دوو قسمونو نه علاوه هر قسم اعتكاف مستحب دي د اعتكاف مستحب كس موده كښې د فقهاء اقوال مختلف دى دامام مالك رحمه الله په نيز اعتكاف مستحب كس موده يوه ورځ ده ددي نه د كمي مودي اعتكاف نه وي دامام ابويوسف رحمه الله په نيز ددي موده د ورځې اكثر حصه ده دامام محمد رحمه الله او امام شافعي رحمه الله په نيز د كمي مودي څه تعيين نشته دي د يوې گهرنې هم كيدې شى دامام ابوحنيفه رحمه الله ظاهري روايت هم دغه دي او هم په دي باندې فتوى ده

ه اعتکاف په مشروعت کښې حکمت: - په دين اسلام کښې د رهبانيت گنجائش نشته او په پخوانو اديانو کښې به خلقو د رهبانيت ژوندون تيرولو يعنې د کورونښخې او بچونه به لاهلوق شو او په قوت لايموت باندې گذاره کولو سره پوره عمر خان له په عبادت کښې مشغول کيدوسره ډير په مشقت سره تيرولو په دين اسلام کښې قطعاً گنجائش نشته دې ليکن د نمونې په توگه د رهبانيت په شان لس ورځې ژوندون تيرولو حکم شوې دې دې دپاره چه يومسلمان ته دا احساس ورکړې شي چه دغه د لسو ورځو د مشقتونو او محنتونو ژوندون ته اوگورنې او بيا سوچ اوکړنې چه د پخوانو اديانو يوه لويه طبقه دهميشه دپاره داسې د سختنې ژوند تيرولو او په تاسو باندې دالله تعالی احسان اوشو بهرحال د معتکف مثال د هغه سړي په شان دې چه د بادشاه په دروازه کښې پروت وي او خپل درخواست يوشان د قبوليت په غرض سره پيش کوي

الفصل الأول

[۲۰۹۷] د ښخودپاره په کورونو کښې د اعتکاف جواز

۲۰۹۷- (۱) عَنْ عَائِشَةَ «أَنَّ النَّبِيَّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ [۲] كَانَ يَغْتَكِفُ الْعَشْرَ الْأَوَّلَ وَالْآخِرَ مِنْ رَمَضَانَ [۳] حَتَّى تَوَقَّاهُ اللَّهُ [۴] ثُمَّ اغْتَكَفَ أَزْوَاجَهُ مِنْ بَعْدِهِ». مُتَّفَقٌ عَلَيْهِ.

توجه: [۱] بي بي عايشه صديقه رضي الله عنها فرمايي [۲] چې نبی کریم ﷺ به د رمضان آخري لس ورځې اعتکاف کولو [۳] تر دې چې الله تعالی ﷻ د دې دنيا څخه پورته کړلو [۴] بيا د حضور ﷺ څخه روسته د نبی کریم صلی الله عليه وسلم بيبيانو مبارکو اعتکاف وکړو (بخاري مسلم)

تسهيلات:

نوله: ثُمَّ اغْتَكَفَ أَزْوَاجَهُ مِنْ بَعْدِهِ:

د ښخو دپاره په جماعت کښې ه اعتکاف عدم جواز: - د ښخودپاره جماعت ته راتلو سر اعتکاف کول جائز نه دی هغوی که چرې اعتکاف کول غواړي نو په خپلو کورونو کښې دې يوځای خاص کړي په هغې کښې دې کيڼی او د هغه ځانې پورې دې خاص کړی ټول کور کښې دې نه گرځي ازواج مطهرات سنت اعتکاف برقرار ساتلو دپاره اعتکاف کړي وو

(۱) اخرجه البخاری کتاب صلاة التراویح/باب رفع معرفة ليلة القدر لتلامي الناس (رقم-۲۰۲۳) ومسلم کتاب الاعتکاف/باب اعتکاف العشر الاواخر من رمضان (رقم) ۵ - (۱۱۷۲) وابوداود کتاب الصلاة/باب فی تخفيف الصلاة (رقم- ۲۹۰۰) وابن ماجه کتاب الصيام/باب فی المعتکف يلزم مكاناً من المسجد (رقم- ۱۷۷۳) والترمذی کتاب الصوم عن رسول الله صلى الله عليه وسلم/باب ما جاء فی الاعتکاف (رقم- ۲۹۰۰)

الَّذِي قُبِضَ». رَوَاهُ الْبُخَارِيُّ.

ترجمہ: [۱۰] ابوہریرہ رضی اللہ عنہ واپس [۱۱] چہ ہر کال بہ یو خل د حضور ﷺ بہ مخکے قرآن کریم اولوستلی شو . یعنی جبرئیل علیہ السلام بہ ویلو [۱۲] خو پہ کوم کال چہ نبی کریم صلی اللہ علیہ وسلم د دے دنیا خٹخہ تشریف یورو نو د نبی کریم صلی اللہ علیہ وسلم پہ مخکے دوه خله قرآن کریم اوویل شو [۱۳] دغه شان نبی کریم صلی اللہ علیہ وسلم پہ ہر کال کہ لس ورخی اعتکاف کولو خو پہ کوم کال چہ وفات کیدلو نو پہ هغه کال بی شل ورخی اعتکاف وکړو . بخاری مسلم

حل الفتا: ① - فَعَرَّضَ: أَي قَرَأَ الْقُرْآنَ: يَعْنِي د قرآن تلاوت نہی واورولو

تسهيلات: قوله: كَانَ يَعْرِضُ عَلَى النَّبِيِّ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ - الْقُرْآنَ كُلَّ عَامٍ مَرَّةً:

پہ روایاتو کښې تعارض: - ددې روایت نه معلومیږي چہ حضرت جبریل علیہ السلام بہ د نبی کریم ﷺ په وړاندې قرآن وئیلو او ددې نه وړاندینی حدیث نه معلومیږي چہ نبی کریم ﷺ به د جبرائیل علیہ السلام په وړاندې دقرآن پاک تلاوت کولو . په دواړو روایتو کښي به ظہر تعارض دي ؟

دتعارض جواب: - د نبی کریم ﷺ په وړاندې به حضرت جبرائیل علیہ السلام تلاوت کړي وی . بب د حضرت جبریل علیہ السلام په وړاندې نبی کریم ﷺ تلاوت کړي وی لکه څنگه دوه حافظان دقرآن کریم دور کوی نبی کریم ﷺ آخری کال باندې شل ورخی اعتکاف کړي وو او دوه خل نہی قرآن کریم ختم کړي وو

قوله: فَعَرَّضَ عَلَيْهِ مَرَّتَيْنِ فِي الْعَامِ الَّذِي قُبِضَ:

په آخری کال کښې دوه ځله د دور کولو حکمتونه: -

① ددې وجه ابن العربی رحمہ اللہ دا فرماني چہ یو کال نہی د ازواج مطہرات په وجه اعتکاف او نه کړي شو نو د قضا- په طوری: د په وفات کال باندې شل ورخی اعتکاف اوکړو
② امت ته تاکید وو چہ هر انسان دې دخپل ژوندی آخری ایامو کښې د نیکو عملونو زیات نه زیات اهتمام اوکړي

[۲۱۰۰] إذا نسي ضرورة دپاره د معتکف د جمات څخه د وتلو جواز

۲۱۰۰ - (۳) (۱) «وَعَنْ عَائِشَةَ قَالَتْ: [۱] «كَانَ رَسُولُ اللَّهِ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ - إِذَا اغْتَسَفَ أُذُنِي إِلَى رَأْسِهِ [۲] وَهُوَ فِي الْمَسْجِدِ فَأَرْجِلُهُ [۳] لَوْ كَانَ لَا يَدْخُلُ الْبَيْتَ إِلَّا لِحَاجَةِ الْإِنْسَانِ» مُتَّفَقٌ عَلَيْهِ.

(۱) أخرجه البخاري كتاب الاعتكاف باب باب: لا يدخل البيت إلا لحاجة (رقم- ۲۰۲۹) و مسلم في باب جواز غسل العائض رأس زوجها وترجيله وطهارة سورها والاتكاء في حجرها وقراءة القرآن فيه (رقم) ۶ - (۲۹۷) والترمذي كتاب الصوم عن رسول الله صلى الله عليه وسلم باب المعتكف يفرج لحاجته أم لا (رقم- ۸۰۴) وابن ماجه كتاب الصيام باب في المعتكف يعود المريض. ويشهد الجائز (رقم- ۱۷۷۶)

ترجمہ: [۱] بی بی عایشہ صدیقہ رضی اللہ عنہا فرمائی [۲] چې رسول اللہ ﷺ چې به د اعتکاف په حالت کې وو نو په مسجد کې په ناسته ناسته خپل سر مبارک به یې زما طرف ته کړو [۳] او ما به د نبی کریم صلی الله علیه وسلم ویستان، پرمزول [۴] او حضور ﷺ به د حاجت انساني څخه علاوه په کور کې نه داخلیدو «بخاري مسلم»

طريق الفات: - ① اذنى: أى قرب: راتردى به نې کړو، ② فأرجله: الأرجل ثمة الثغر: وهو استئصال الشطرين الرأس: يعنى ترجيل به پرمز سره سر پرمزولو ته وائی ③ الحاجة الإنسان: أى من يول دغايط بشرى حاجت او تقاضا مثلاً تش يا دک اودس ماتې وغيره

تفصیلات:

قوله: إِلَّا حَاجَةً الْإِنْسَانِ:

د انساني حاجت د الفاظولاندې د پیر څه راځی هم دا لفظ بنیاد جوړولو سره فقه و او شارحین د حدیث د اعتکاف د پاره د سخت نه سختې پابندۍ راویستې دی
د انساني ضرورت لسمونه: - د حاجت او ضرورت دوه قسمونه دی

① اول طبعی حاجت لکه غټې او وړې متیازې غسل جنابت یا غسل جمعه

② دویم شرعی حاجت دی

د شری حاجتونه مورقونه: -

① لکه د اختر دمونځ د پاره وتل د اذان د پاره وتل که معتکف مؤذن وی او که غیر مؤذن وی

② دغه شان د جامع مسجد طرف ته د جمعی د پاره وتل وغيره

د جمعی د مانځه د پاره د معتکف په خروج کښې مذهب: -

① شوافع او مالکیه حضرات فرمائی چې معتکف د جمعی د پاره جامع مسجد ته نه شی وتلې بلکه هغه له پکار دی چې هم په هغه مسجد کښې اعتکاف او کړی چرته چې جمعه کښې په دې وجه امام مالک رحمته الله علیه فرمائی چې اعتکاف د جامع مسجد نه علاوه چرته په بل یو جمات کښې هډو جائز نه دي

② د احنافو په نیزد جمعی د مانځه د پاره معتکف لره تلل ضروری دی البته د تلو په وقت کښې تفصیل دي چې د جمعی د پاره دنمر د زوال وخت کښې وتل پکار دی خو که جامع مسجد لرې وی نو په داسې وخت کښې وتل پکار دی چې هلته په رسیدو سره تحية المسجد اول ادا کړي شی او د جمعی نه پس چې کوم سنت دی دهغې د پاره هم په جامع مسجد کښې حصاریدل جائز دی دا تفصیلات د احنافو په نیزد دی

[۲۱۰۱] د جاهليت په حالت كښې د منلي شوي نذر حكم

۳۸۱- (۵۱۲) عَنْ ابْنِ عُمرَ «أَنَّ عُمَرَ سَأَلَ النَّبِيَّ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ - قَالَ: «كُلْتُ نَذْرًا فِي الْجَاهِلِيَّةِ - أَنْ أَتَكْبِفَ لَيْلَةً فِي الْمَسْجِدِ الْحَرَامِ» قَالَ: «فَأَوْفِ بِنَذْرِكَ» مُتَّفَقٌ عَلَيْهِ.

توجه: ابن عمر رضي الله عنهما وايي چې حضرت عمر فاروق رضي الله عنه نبي كريم صلی الله علیه و آله ته عرض وکړه چې يا رسول الله صلی الله علیه و آله، ما په جاهليت کې دا نذر منلي وو چې يوه شپه او يوه ورځ نه څرنگه چې په دويم روايت کې يې وضاحت دي، په مسجد حرام کې اعتكاف کوم نو آيا هغه نذر زما د پاره پوره کول ضروري دي؟ نبي كريم صلی الله عليه وسلم وفرمايل چې خپل نذر پوره کړه (بخاري مسلم)

حل الفتا: ① نَذْرٌ: ما نذر يعنى منخته منلي وه. ② فَأَوْفِ: نو پوره نې کړه

تسهيلات:

قوله: فَأَوْفِ بِنَذْرِكَ:

د حضرت عمر د اعتكاف نذر منل: د جاهليت اطلاق د اسلام نه په مخکښې زمانه باندې کيږي دلته د حضرت عمر رضي الله عنه نذر يا خود اسلام نه مخکښې د جاهليت په زمانه کښې وو په کوم چه حديث په واضحه توگه باندې دلالت کوي په دې صورت کښې د امام شافعي رحمته الله عليه مسلك داسې دې که چا د اسلام قبلولونه مخکښې جائز نذر منلي وي نو د اسلام قبلولونه پس د هغې پوره کول واجب دي لکه چه حضور پاك د حضرت عمر رضي الله عنه ته "اوف بنذرك" حکم ورکړو دا حکم د وجوب دپاره دې

امام ابوحنيفه رحمته الله عليه فرماني د اسلام قبلولونه مخکښې منلي شوي نذر پوره کول ضروري نه دي ځکه چه دا اتفاقى مسئله ده په کافر کښې د نذر منلو اهليت نشته دې لهذا د هغه نذر پوره کول واجب نه دي شوافع د زير بحث حديث نه استدلال کوي چه امر د وجوب دپاره دې امام ابوحنيفه رحمته الله عليه فرماني دا حکم د حضرت عمر رضي الله عنه د تسليې د خاطر په توگه داستحباب وو يا د جاهليت نه مراد د جاهليت سره نيزدې زمانه ده يعنى د اسلام قبلولو د شروع حالت دې

قوله: أَتَكْبِفُ لَيْلَةً يعنى ما په جاهليت کښې دا نذر منلي وو چه زه به يوه شپه اعتكاف کوم

(اخرجه البخارى كتاب الاعتكاف باب الاعتكاف ليلًا (رقم ۲۰۴۲) وسلم فى كتاب الايمان باب نذر الكافر وما يعمل فيه إذا أسلم (رقم ۲۷ - ۱۶۵۶) وابوداود كتاب الايمان والنذور باب من نذر فى الجاهلية ثم أدرك الإسلام (رقم ۳۳۲۵) والترمذى كتاب النذور والايمان عن رسول الله صلى الله عليه وسلم باب ما جاء فى وفاة النذر (رقم ۱۵۳۹) والسانى كتاب الايمان والنذور باب إذا نذر ثم أسلم قبل أن يفر (رقم ۴۸۲۰)

د نذر اعتکاف مبارکہ روزی بہ شرط کسی مذاہب

بہ دین لغت سرہ دفعہ ہا بہ میخ کسی احلافی مسئلہ پیدا شوی دہ ہعہ دا چہ آیا دا بدر
عتکاف دپارہ روزہ نیول شرط دہ کہ نہ!

① علامہ بدر الدین عینی رحمۃ اللہ علیہ فرمائی چہ امام شافعی رحمۃ اللہ علیہ امام احمد رحمۃ اللہ علیہ او اسحاق بن
رہوہ رحمۃ اللہ علیہ بہ سیز د اعتکاف د نذر دپارہ روزہ لازم نہ دہ

② امام ابو حنیفہ رحمۃ اللہ علیہ او امام مالک رحمۃ اللہ علیہ فرمائی چہ د اعتکاف د نذر دپارہ روزہ شرط دی
بغیر روزی اعتکاف جائز نہ دی د امام شافعی رحمۃ اللہ علیہ قدیم قول ہم دغہ شن دی

دول فریق دلیل :- زیر بحث حدیث د دوی مستدل دی طرز د استدلال داسی دی چہ بہ دی
کسی نیلہ د شبی د نذر خبرہ دہ او د شبی روزہ نہ وی لہذا د نذر د اعتکاف دپارہ روزہ
شرط نہ دی

دول فریق د دلیل جواب نہ :- ① ابن بطال رحمۃ اللہ علیہ فرمائی د حضرت عمر رضی اللہ عنہ د نذر والا حدیث
کہ تین طرق اول تولی شی نو بہ دی کنبی د اصل روایت الفاظ "یوما ولیلہ" دی

② دا د جہلیت نذر وو د استحباب بہ توگہ حضور پاک د پورہ کولود دپارہ او فرمایا لہذا
بہ دی کنبی د روزی ہدو ضرورت نہ وو

دویم فریق دلائل :- ① د دوی ہعہ روایت مستدل دی بہ کوم کنبی چہ حضوریات فرمائی
"عتکف و صوم" د ابو داؤد او نسائی یعنی اعتکاف کوئی او روزہ نیسنی

② راتلونکی حدیث نمبر ۳۳۵ دی بہ کوم کنبی چہ "لا اعتکاف الا بصوم" واضح الفاظ راغلی
دی

[۲۱۰:۴] د صبا مانغہ خجہ روستہ اعتکاف تہ کیاستل

۳۳۵- (۱) [۴] عَنْ عَائِشَةَ قَالَتْ: [۲] «كَانَ رَسُولُ اللَّهِ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ - إِذَا أَرَادَ أَنْ يَتَكَبَّ صَلًى
الْفَجْرِ [۳] أَتَى دَخَلَ فِي مُعْتَكِفِهِ». رَوَاهُ أَبُو دَاوُدَ وَابْنُ مَاجَةَ.

ترجمہ: [۱] بی بی عائشہ رضی اللہ عنہا فرمائی [۲] چہ رسول اللہ صلی اللہ علیہ وسلم چہ بہ د اعتکاف ارادہ وکرہ نو د
سحر مونخ چہ بی بہ وکرہ [۳] د ہجی خجہ روستہ بہ د اعتکاف پہ خای کی داخل شو
ابو داؤد ابن ماجہ،

حل الفاظ :- ① مُعْتَكِفِهِ: اُنّی مکانِ اعتکاف: د اعتکاف خای تہ معتکف وانی

(۱) اخرعہ مسلم فی کتاب الاعتکاف/باب من یشی یدخل من اراد الاعتکاف فی معتکفه (رقم- ۶ - ۱۱۷۲) و ابو داؤد فی
کتاب الصوم - باب الاعتکاف (رقم- ۲۴۶۴) و الترمذی فی کتاب الصوم عن رسول اللہ صلی اللہ علیہ وسلم یاب ما جاء
فی الاعتکاف (رقم- ۷۹۱) و النسائی کتاب الساجد یاب ضرب الغیاء فی الساجد (رقم- ۷۰۹) و ابن ماجہ کتاب
الصیام/باب ما جاء فیمن یشی یدخل من اراد الاعتکاف (رقم- ۱۷۷۱)

تسهيلات:

قوله: ثُمَّ دَعَلَ:

د معتكف دپاره په اعتكاف كېنې د كيناستو په وخت كېنې مذهب:-

يعنى كله چه به رسول الله ﷺ د اعتكاف اراده فرمانيله نوډ سحرمونځ كولو سره به يې د خپل اعتكاف په ځانى كېنې داخليدلو

① د فقهاء كرامو په دې كېنې معمولى شان اختلاف دې چه اعتكاف كونكې په جمات كېنې كوم وخت راشى او د اعتكاف په ځانى كېنې كېنې امام اوزاعى رحمته الله عليه اوسفين ثوري رحمته الله عليه او په يوقول كېنې امام احمدبن حنبل رحمته الله عليه مسلك دادې چه د اعتكاف والا سرې دې د رمضان په يوېشتم تاريخ د سحر د مونځ نه پس جمات ته راشى او اعتكاف كېنې دې كېنې

② انمه ثلاثه او په يوقول كېنې امام احمدبن حنبل رحمته الله عليه جمهور انمه حضرات فرماني چه معتكف دې د شېبې د نمر د وييدونه پس جمات ته داخل شى اوشپه دې په جمات كېنې تيره كړى داد يوېشتم رمضان شپه ده

دول لړيق دليل:- زير بحث حديث حضرت عائشه صديقه رضي الله عنها د حديث د دوى مستدل دې په كوم كېنې چه په واضحه توگه د سحر د مونځ نه پس په اعتكاف كېنې د كيناستو طريقه خودلې ده

د دويم لړيق دليل:- جمهور هم د دې حديث نه استدلال كوى ليكن په دې كېنې داسې معنى بيانوى چه حضور اكرم په مسجد نبوى كېنې د اعتكاف دپاره د شېبې نه تشریف راوړې وو شپه نې په عبادت كېنې هم په جمات كېنې تيره كړې وه ليكن د خپلې ناستې په خاص ځانى كېنې تشریف هغه وخت راوړلې وو كوم وخت نې چه د سحرمونځ وركړو نوډ اعتكاف شروع د ماينام د وخت نه شوې وه ليكن د اعتكاف دپاره چه كوم خاص ځانى جوړ شوې وو په هغې كېنې د سحر په وخت داخل شوې وو نوډ اختلاف خبره هډوخته شوه

الفصل الثانی

[۲۱-۲] د اعتكاف قضاء او اول

۲۱-۲- (۶۱) عَنْ أَنَسٍ قَالَ «كَانَ النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ - يَغْتَكِفُ فِي الْعَشْرِ الْأَوَّلِينَ مِنْ رَمَضَانَ ① فَلَمْ يَغْتَكِفْ عَامًا ② فَلَمَّا كَانَ الْعَامُ الْمُفْلِحُ اغْتَكَفَ عَشْرِينَ» رَوَاهُ التِّرْمِذِيُّ.

توجه: ① حضرت انس رضي الله عنه وايي چې نبی کریم صلی الله علیه و سلم به د رمضان په آخري لس ورځو کې اعتكاف كولو ② يو كال (غالباً) د څه عذر په بناء، نبی کریم صلی الله عليه وسلم اعتكاف

(۱) اخرجه الترمذی کتاب الصوم عن رسول الله صلى الله عليه وسلم باب ما جاء في الاعتكاف [إذا خرج منه (رقم- ۸۰۳)]

ونه کرو [۳] هر کله چې دویم کال راغلو نو حضور ﷺ به هغه رمضان کې، شل [۲۰] ورځي اعتکاف وکړو (ترمذی،

حل القنن: ۱) عام القنن: راروان کال

تسهيلات:

قوله قلنا كان العام المقبول افتكف عليهن:

ه سنت اعتكاف ه لغا حكم: - د واجب اعتكاف په څنگه قضا واجب ده دغه شان د سنت مژده اعتكاف قضا هم ده ليكن واجب نه ده سنت ده په دې حديث سره د سنت مژده اعتكاف قضا ثابتيږي

(۱۰۱) [۱۰] رَوَا أَبُو دَاوُدَ وَابْنُ مَاجَةَ عَنْ أَبِي بِنِ كَعْبٍ.

ترجمه: [۱۰] ابوداؤد او ابن ماجه دا روايت د ابی بن کعب ؓ څخه نقل کړي دي

[۲۱۰۴] اعتكاف كېنې د كېناستو وخت

(۱۰۱) [۱۰] رَوَا عَنْ عَائِشَةَ قَالَتْ: «كَانَ رَسُولُ اللَّهِ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ - إِذَا أَرَادَ أَنْ يَتَكَبَّفَ صَلَّى الْفَجْرَ ثُمَّ دَخَلَ فِي مُعْتَكِفِهِ». رَوَاهُ أَبُو دَاوُدَ وَابْنُ مَاجَةَ.

ترجمه: [۱۰] بي بي عائشه ؓ فرمايي چې رسول الله ﷺ چې به د اعتكاف اراده وكړه نو د سحر مونځ چې به وكړ [۲] د هغه څخه روسته به د اعتكاف په ځاي كې داخل شو. ابوداؤد ابن ماجه

حل القنن: - ۱) معتكف: أي مكان اعتكافه: د اعتكاف ځای ته معتكف وانی

تسهيلات:

قوله: صَلَّى الْفَجْرَ ثُمَّ دَخَلَ فِي مُعْتَكِفِهِ:

د معتكف دپاره په اعتكاف كېنې د كېناستو په وخت كېنې مذهب: -

يعنی کله چې به رسول الله ﷺ د اعتكاف اراده فرمانيله نو د سحر مونځ كولو سره به بيا د خپل اعتكاف په ځاني كېنې داخلیدلو

① د فقهاء كرامو په دې كېنې معمولی شان اختلاف دې چې اعتكاف كوكې په جمات كېنې كوم وخت راشي او د اعتكاف په ځاني كېنې كېنې امام اوزاعی ؓ اوسفيان ثوري ؓ بېله او په يوقول كېنې امام احمد بن حنبل ؓ مسلك دادې چې د اعتكاف والاسري دې د

(۱) اخرجه ابوداؤد كتاب الصوم . باب الاعتكاف (رقم- ۲۴۶۳) وابن ماجه كتاب الصيام باب ما جاء في الاعتكاف (رقم- ۱۷۷۰) (۲) اخرجه مسلم في كتاب الاعتكاف باب متى يدخل من اراد الاعتكاف في معتكفه (رقم- ۶ - ۱۱۷۲) وابوداؤد في كتاب الصوم . باب الاعتكاف (رقم- ۲۴۶۴) والترمذی في كتاب الصوم عن رسول الله صلى الله عليه وسلم باب ما جاء في الاعتكاف (رقم- ۷۹۱) والسناني كتاب المساجد باب ضرب الغضاء في المساجد (رقم- ۷۰۹) وابن ماجه كتاب الصيام باب ما جاء فيمن يبتدى الاعتكاف . وقضاء الاعتكاف (رقم- ۱۷۷۱)

رمضان به یوبیسیم تاریخ د سحر د مونځ نه پس جمات ته راشی او اعتکاف کښې دې کښې
 ⑦ انه نلته اوبه یوقول کښې امام احمد بن حنبل رحمته الله علیه جمهور انمه حضرات فرمانی چه
 معتکف دې د شپې د نمر دویدونه پس جمات نه داخل شی اوشپه دې په جمات کښې
 تیره کړی داد یویشتم رمضان شیه ده

د اول لویق دلیل: - زیر بحث حدیث حضرت عائشه صدیقه رضی الله عنها د حدیث د دوی مستند
 دې په کوم کښې چه په واضحه توگه د سحر د مونځ نه پس په اعتکاف کښې د کیناستو
 طریقه خودلې ده

د دویم لویق دلیل: - جمهور هم ددې حدیث نه استدلال کوی لیکن په دې کښې داسې معنی
 بیانوی چه حضور اکرم په مسجد نبوی کښې د اعتکاف دپاره د شپې نه تشریف راوړې وو
 شپه نی په عبادت کښې هم په جمات کښې تیره کړې وه لیکن د خپلې ناستې په خاص
 ځانې کښې تشریف هغه وخت راوړلې وو کوم وخت نی چه د سحر مونځ ورکړو نو د
 اعتکاف شروع د ماښام د وخت نه شوې وه لیکن د اعتکاف دپاره چه کوم خاص ځانې
 جوړ شوې وو په هغې کښې د سحر په وخت داخل شوې وو نو د اختلاف خبره هډوخته شوه
 [۲۱۰۵] د اعتکاف په حالت کښې د بیمار تپوس کول

مس- (۸) [وَعَنْهَا قَالَتْ: «كَانَ أَخِي - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ - يَعُودُ الْمَرِيضَ وَهُوَ مُعْتَكِفٌ ⑦ فَأَيُّعْرَضُ عَنْهُ»، رَوَاهُ أَبُو دَاوُدَ وَابْنُ مَاجَةَ.

توجه: ① بي بي عائشه رضی الله عنها فرمایې چې رسول الله صلی الله علیه وسلم به د اعتکاف په حالت کې هر
 کله چې به د حاجت د پاره بهر وتلو، نو د مریض پوښتنه به یې کوله (چې د مسجد څخه به
 بهر ځای کښې به وو) ② نو حضور صلی الله علیه وسلم به چې څرنگه وو هغه شان به تیریدلو د هغه سره به
 دریدلو نه (یواځې پوښتنه به یې وکړله (ابوداود،

حل الفقه: - ③ یعوذ: عبادت یعنی د بیمار تپوس به یې کولو ④ فَعَرَضَ: نو تیریدلو به، ⑤ يَعْرَضُ: أي لا
 تَخْلُصُ یعنی اودریده یا ایساریدلو به ورسره نه.

تسهيلات:

قوله: فَلَا يَعْزُرُ:

د ترمیم صورت: - یعنی د یو بیمار د پوښتنې دپاره به د لازې نه نه اخواکیدلو ددې صورت
 به داسې وو چه مثلاً حضور پاک د خپل طبیعي حاجت دپاره د جمات نه بهر تللو او واپس به
 راتللو نو په دې تلور اتلو کښې به حضور پاک په لازه کښې د بیمار پوښتنه کوله هم دغه
 مطلب دې ددې حدیث چه حضور پاک به د لازې نه اخواد یخوا نه کیدلو په مستقل توگه د

یو بیمار یونینہی لہ بللوسرہ اعتکاف باطل کیری او کہ یوسری د نذر پہ اعتکاف کبی د شرط اولگوی چه زہ بہ د بیمار یونینتہ کوم یا جنازی لہ بہ خم نو بیابہ جائزوی
[۲۱۰۶] اذ اعتکاف منہیات

۳۸۸- (۲۹) [۱] وَعَنْهَا قَالَتْ: [۲] «السُّنَّةُ عَلَى الْمُغْتَكِبِ أَنْ لَا يُعَوِّدَ مَرِيضًا [۳] وَلَا يُشْهَدَ جَنَازَةً [۴] وَلَا يَمْسُ النِّزَاةَ وَلَا يَأْتِرَهَا [۵] وَلَا يَحْزِرَ لِحَاجَةٍ إِلَّا لِمَا لَا يَذْمِيهِ [۶] وَلَا اغْتِكَافٌ إِلَّا بِصَوْمٍ [۷] وَلَا اغْتِكَافٌ إِلَّا فِي مَنْجَبٍ جَامِعٍ»
رواه أبو داود.

قوجہ: [۱] بی بی عایشہ رضی اللہ عنہا فرمائی [۲] چه پہ اعتکاف کونکی باندی دا سنت یعنی ضروری دی چې هغه دی نه خو «بالقصد او ایساریدو سره» د مریض پوینتنه کوی [۳] او نه دې د مسجد خُخه بهر مطلقاً، د جنازی په مانخه کې شریک کیری [۴] او نه دې بنخه مسه کوی او نه دی د بنخی سره مباشرت کوی [۵] او نه دی علاوہ د ضروریاتو خُخه «مثلاً د لوی او کوشنی بولو خُخه علاوہ» د یو بل کار د پاره بهر وخې [۶] او روژه اعتکاف د پاره ضروری ده [۷] او اعتکاف په جامع مسجد کې صحیح کیری «ابوداؤد»
حل التفت: ① السُّنَّةُ: شرعی طریقہ، [۲] لَا يُعَوِّدُ: أَنَّى بِالْقَصْدِ وَالْوُقُوفِ: یعنی د بیمار د تپوس او هغه سره د ایساریدلو په ارادہ به نہی عیادت نہ کولو [۳] لَا يُشْهَدُ: نہ به حاضریدو «جنازی ته» [۴] لَا يَمْسُ: نہ به نہی مس کوله «بی بی په شہوت سره» [۵] وَلَا يَأْتِرَهَا: أَنَّى لَا يَجْمَعُهَا: مجامعت به نہی نہ کولو بی بی سره، [۶] مَنْجَبٍ جَامِعٍ: په کوم جمات کنبی چه جماعت سره مونخ کیری

تصحیلات:

قوله: وَلَا اغْتِكَافٌ إِلَّا بِصَوْمٍ:

د اعتکاف د پاره دروژي شرطیت: - ددې توضیح اود علماؤ اختلاف دې نہ وړاندې په حدیث نمبر ۳۸۸ کنبی بیان شوې دې دا د جمهورو د مسلک د پاره واضح دلیل دې د علامہ شامی رحمۃ اللہ علیہ رجحان دې طرف ته دې چه که اعتکاف واجب وی او کہ مسنون وی ددې د پاره روژه ساتل شرط دی

قوله: وَلَا اغْتِكَافٌ إِلَّا فِي مَنْجَبٍ جَامِعٍ:

د اعتکاف د پاره د جامع مسجد په شرطیت کنبی مذهب: -

د حضرت حسن بصری رحمۃ اللہ علیہ امام زہری رحمۃ اللہ علیہ او عروہ عطاء رحمۃ اللہ علیہ په نیزد صحت اعتکاف د پاره داسی جمات ضروری دې په کوم کنبی چه جمعه کیری یعنی چه جامع مسجد وی د امام مالک رحمۃ اللہ علیہ یورایت هم داسی دې

② جمهورانمہ په نیزد اعتکاف د پاره د جمعی جمات ضروری نہ دې بلکه په هر هغه

جماعت کنبی اعتکاف صحیح دې چرته چه پنج وخته مونځونه په جمع سره کيږي
د اول فريق دليل ۱ - زیر بحث دليل د اول فريق مستدل دې په کوم کنبې چې ښکاره د جامع
 مسجد د شرطيت ذکر دې

د اول فريق دليل جواب ۱ - په حديث کنبې د مسجد جامع نه مراد د جمعي والاجمات نه دې
 بلکه د جمع والاجمات مراد دې په کلو کنبې چه په کومو جمعاتو نو کنبې پنج وخته مونځونه
 په جمع سره نه کيږي په هغې کنبې اعتکاف ضروري نه دې که یو سړي په خپله توگه د
 ثواب په نيت کوی نو جائز دې

د دويم فريق دليل ۱ - جمهور فرمانی چه د قرآن کریم آيت (وَأَتِمُّواْ عُقُوْبَتَكُمْ فِی الْمَسْجِدِ) کنبې
 مساجد عام دی د جامع مسجد تخصیص نشته دې [سورت بقره الايه ۱۸۷]

د اعتکاف فضیلت معیار - البته علماء کرامو د اعتکاف د فضیلت باره کنبې په
 مساجد کنبې فرق بیان کړي دې چه د ټولو نه غوره اعتکاف مسجد حرام مکه کنبې دې
 بیا مسجد نبوی ﷺ کنبې اعتکاف دې بیا د مسجد اقصی اعتکاف دې اویا د جامع
 مسجد اعتکاف افضل دې

بهر حال د معتکف دپاره جماعت ته خوراک راوړل اویا خورول جائز دی مگر د خوراک د جائز
 کولو دپاره اعتکاف کول څه عبادت شرعی نه دې لکه څنگه چه تبلیغی حضرات کوی بیا
 هغوی له پکار دی چه کله اعتکاف په خپل خان باندې لازم کوی نور وژه دې هم ساتی او که
 چرې یو وختی اعتکاف وی نو په هغې کنبې وژه نشته دې یعنی توبیت سنة الاعتکاف
 مامعت فی هذا المسجد د څه وخت دپاره نیت وی

الفصل الثالث

[۲۱۰۷] په مسجد نبوی کنبې د نبي عليه اسلام معتکف

۲۱۰۷ - (۱۰) عَنْ ابْنِ عُمَرَ «عَنِ النَّبِيِّ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ - أَنَّهُ كَانَ إِذَا اعْتَكَفَ طَوَّمَ لَهُ فِرَاشَهُ ① أَوْ
 يُوَضِّعُ لَهُ سَرِيرًا ② أَوْ أَسْطُوَانَةَ التَّوْبَةِ ③» رَوَاهُ ابْنُ مَاجَةَ.

ترجمه: ① ابن عمر ؓ نقل کوي چې نبي کریم ﷺ چې به اعتکاف کولو ① نو د
 حضور ﷺ د پاره به په مسجد نبوي ﷺ کې ① د حضور ﷺ بستره وغورول شوه ② یا د
 حضور ﷺ کټ ③ چارپايي به ايښودل کيده ④ د توبي ستنې مخکې یا وروسته (ابن ماجه)
 حل الفات: ① طومر ② أي وضعة أو فرش ③ خوره کړي شوه ④ فرائض بستره (د رسول الله ﷺ) ⑤ أسطوانة
 التوبة: د توبي ستنې

تسهيلات

قوله أَنَّهُ كَانَ إِذَا اُعْتَكَفَ... إلخ:

دحضرت ابولبابه رضي الله عنه نه د بنو قريظه باره كښې يولغزش شوې وو هغوی رضي الله عنه خپل خان په مسجد نبوی رضي الله عنه يوې ستنې پورې تړلې وو بيا د هغوی توبه قبوله شوه هم دغه ستن ته اسطوانه توبه وانی د کومې ذکرچه په دې حديث كښې دې

[۲۱۰۸] معتكف ته د خارجي نيكو اعمالو ثواب ملاویدل

۴۸- (۱۱) [۱] وَعَنْ ابْنِ عَبَّاسٍ «أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ - قَالَ فِي الْمُتَعَكِّفِ: [۲] "هُوَ يَتَكَبَّرُ أَلْتُّوبُ [۳] وَيُجْزَى لَهُ مِنَ الْحَسَنَاتِ كَمَا فِي الْحَسَنَاتِ كُلِّهَا" رَوَاهُ ابْنُ مَاجَه.

توجه: [۱] د ابن عباس رضي الله عنه څخه روايت دي چې رسول الله صلى الله عليه وسلم د اعتكاف كونكي په باره كې وفرمايل [۲] چې هغه د گناهونو څخه محفوظ وي [۳] او د هغه د پاره د نيكو سلسله د ټولو نيكې كونكو په شان جاري وي. (ابن ماجه)
طالفتان:- ① الْمُتَعَكِّفُ: اعتكاف كونكى ته وانی.

تسهيلات

قوله: كَمَا فِي الْحَسَنَاتِ كُلِّهَا:

يعنى د كومو نيكو كارونو د پاره چه معتكف بهرنه شى تللي او عام مسلمان په دغه نيكو كښې شريكيدوسره ثوابونه حاصلوى نواله تعالى دغه معتكف ته د شركت كولونه بغير د ټولو نيكو ثواب وركوى.

د معتكف ترجمه هم دغه ده چه سردې ښكنه وى د الله تعالى په دروازه كښې دې پروت وى او د ټولو گناهونو نه غاړې ته كيدوسره د ذوالجلال په وړاندې د مغفرت درخواست وړاندې كړى چونكه معتكف د ټولو خلقو د طرف نه د اعتكاف ذمه وارى پوره كوى په دې وجه د خلقو په نيكو كښې هغه شريك كړې شوې دې

[۸] کتاب فضائل القرآن

دقرآن کریم فضائل

خلاصة الباب فيه ستة وسبعون حديثاً مشتملة على ست مسائل

- ① حيوية تعلم القرآن وتعليمه وقرائه: ۱، ۳، ۵، ۹، ۱۲، ۲۷، ۲۵، ۲۸، ۲۹، ۳۰، ۳۲، ۳۴، ۵۶، ۵۷.
- ② أجر الماهر بالقرآن وغيره: ۴.
- ③ عقوبة من ليس معه شيء من القرآن وتركه بعد حفظه: ۲۶، ۳۴.
- ④ البركات في القرآن: ۷، ۲۴، ۲۹، ۳۱، ۳۲، ۵۸.
- ⑤ فضائل القرآن والآيات المخصوصة: ۸، ۹، ۱۰، ۱۱، ۱۲، ۱۳، ۱۴، ۱۵، ۱۶، ۱۷، ۱۸، ۱۹، ۲۰، ۲۱، ۲۲، ۲۳، ۳۳، ۳۵، ۳۶، ۳۷، ۳۸، ۳۹، ۴۰، ۴۳، ۴۴، ۴۵، ۴۶، ۴۷، ۴۸، ۴۹، ۵۰، ۵۱، ۵۲، ۵۳، ۵۴، ۵۹، ۶۰، ۶۱، ۶۲، ۶۳، ۶۴، ۶۵، ۶۷، ۶۸، ۶۹، ۷۰، ۷۱، ۷۲، ۷۳، ۷۴، ۷۵.
- ⑥ احكمه لا عراب القرآن واتباعه: ۵۵.

د فضائل معنی: فضائل جمع د فضیله ده دا د «تلیسی» ضد دې د فضل او فضیلت دواړو یوه معنی ده (۱).

د قرآن په عجل مینځ کې په تقاضا کې د اختلاف تکرار: په دې مقام کې د فضائل قرآن د مناسبت په وجه یو بحث کېږي چه د قرآن کریم بعضي حصه د بعضي نورو حصو نه افضله وي که نه؟ په دې مسئله کې اختلاف دي او دا اختلاف د دویمې هجري صدی نه پس هغه وخت پیدا شو چه د خلق القرآن مسئله رااوچته شوه د دې نه مخکې په دې مسئله کې هېڅ قسم اختلاف نه وو د قرآن کریم د بعضي سورتونو او خاص آیاتونو متعلق چه فضائل راغلي دي په هغې کې هېڅ قسم تاویل نه ضرورت پېښ شوي نه وو خو په دویمه هجري صدی کې چه کله د خلق القرآن مسئله رااوچته شوه او جمهور اهل سنت او ائمه د معتزله فرقي په رد کېني د کلام الله د غیر مخلوقیت عقیدې وضاحت او کړو هغه وخت دا مسئله مخې ته راغله (۲).

د معتزله په نیز کلام الله چونکه مخلوق دي او د مخلوق په ما بین کېني د تفضیل نه انکار نشي کیدي په دې وجه د قرآن د یوې حصې افضل کیدل د بلې حصې نه دهغوی په نیزخه د اشکال خبره نه ده خودومره ده چه اهل سنت په نیز په دې مسئله کېني دوه مذهبه پیدا شول.

(۱) صده القاری (۱۱۲۰).

(۲) فتاوی امن تهیه کتاب التفسیر (۵۳۱۷).

① د امام ابو الحسن اشعری، قاضی ابو بکر باقلانی، احمد بن کلاب او د متاخرینو شافعیه مذهب دا دې چه قرأ کریم کښې تفاضیل نشته یعنی دا او ویل چه د قرآن کریم بعضې حصه د بعضې نورې نه افضله ده صحیح خبره نه ده (۱)

② دویم مسلک د جمهورو امت او انصه اریعه دې چه د قرآن کریم بعضې حصه د بعضې بلې حصې نه افضل ده (۲)
دویم لویق دلائل:

③ که یو محصه د بلې نه افضله ومنلې شی نو د مفضل علیه د ناقصیت وهم پیدا کیږی او قرآن خو د هر قسم نقصان نه پاک دې (۳)

④ کلام الله د الله تعالی صفت قدیمه دې او په صفات قدیمه کښې تفاضل جائز نه دې بهدې وجه د تاضل قول صحیح نه دې بلکه ابو عبدالله دراج په دې موضع باندې مستقله یرته تفاضل لیکلې ده او په هغې کښې په امتناع د تفاضل باندې د اهل سنت اجماع نقل کړې ده لکه هغه لیکي: «أجمع أهل السنة على أن ما ورد في الشراء مما قلناه من المفاضلة بين آي القرآن وسورة ليس المراد به التفصيل ذوات بعضها على بعض إذ هم كنه كلام الله وصفة من صفاته بل هو كنه للمفاضل كالمفاضلة الواجب لها نعت الكمال» (۴)

د دویم لویق ددلائلو جواب: باقی کومو کومو آیاتونو یا سورتونو ته چه افضل یا اعظم ونیلې شوي دي دا حضرات ئې دوه مطلبه بیایوی

① یو دا چه د افضل او اعظم نه مراد عظیم او فاضل والې مراد دې یعنی ددې نه مقصود نفس فضیلت او عظمت دې د بل څیز په مقابله کښې اعظم او افضلیت مراد نه

دې (۵) یا افضل او اعظم ئې ورته په اعتبار د ثواب او جزاء ونیلې دي یعنی دغه حصه د بلې حصې نه د ثواب په اعتبار سره افضله او غوره ده او د ثواب په اعتبار سره په تفاضل کښې د چا اختلاف نشته ځکه چه ثواب او جزاء مخلوق دې او په مخلوق کښې تفاضل د نولو په نیز صحیح دې (۴)

د دویم لویق ددلائل: د دې حضراتو مستدللات هغه نصوص دي په کومو کښې چه د مختلفو آیاتونو او سورتونو فضیلت او عظمت او خاص اهمیت بیان شوي دي چه منجمله د هغې نه خو فضائل راروان دي مثلاً آیه ۱ لکرسئ ته د قرآنی آیاتونو سردار

(۱) التلخیص الصبیح (۳۲۳)۔

(۲) فتاویٰ شیخ الإسلام ابن تیمیة (۶۹۱۱۷)۔

(۳) فتاویٰ شیخ الإسلام ابن تیمیة کتاب التفسیر (۶۹۱۱۷)۔

(۴) فتاویٰ شیخ الإسلام ابن تیمیة (۳۳۱۱۷)۔

ونیلې شوي ده سورة یسین ته قلب القرآن ونیلې شوی دی سورة اخلاص د ثلث القرآن مساوی گنرلې شوې دې دا ټول نصوص په دې خبره دلالت کوي چه د قرآن یوه حصه به په بله حصه افضلیت لري

پاتې شوه دا خبره چه بعضو لره په بعضو فضیلت ورکړې شی نو د مفضل علیه د نقص وهم لازمېږي دا څه وزنی دلیل نه دې یو څیز که د بل څیز په مقابله کښې افضل او گنرلې شی د هغې مطلب هیڅکله دا نه وی چه گویا دا بل څیز ناقص دې بعضې انبیاء د نورو انبیاء نه افضل دی خو ددې مطلب دا نه دې چه مفضل علیه کښې نقص یا کمې او کوتاهی موجود ده بیا که چا ته دا وهم واقع کیږي نو د هغه د وهم په وجه خو دا صحیح او صریح روایات نشي رد کولې دا د جمهورو عالمانو مسلک دې (۱)

لکه علامه ابن تیمیة رحمه الله چه لیکي: «والقول بان كلام الله يحطه افضل من بعض هو القول المأثور من السلف وهو الذي عليه آية الله الفقهاء من الطوائف الأربعة وغيرهم»

مثلاً قل هو الله احد او «تتبيد الي لهي» دا دواړه دا الله تعالی کلام دې خو د متکلم فيه په اعتبار سره دواړو کښې تفاضل دې یو کښې متکلم فيه د الله تعالی جل شانه ذات او صفات دی او په دویم کښې یو کافر متکلم فيه دې په دې اعتبار سره په دواړو کلامونو کښې تفاوت او تفاضل دې (۲)

د کلام الله ه تفاضل ه اختلاف پښاه: په قرآن کریم کښې د تفاضل دا اختلاف په حقیقت کښې په یو بل مشهور اختلاف باندې مبنی دې او هغه دا چه کلام الله شی واحد دې که شی متعدد . د اشاعرؤ په نیز کلام الله شی واحد دې په دې کښې هیڅ قسم تنوع او تعدد نشته او کله چه تنوع او تعدد نشته نو خپل مینځ کښې د تفاضل سوال نه پیدا کیږي لیکن د نورو عالمانو په نیز کلام الله شی واحد نه دې لکه علامه قسطلانی چه تقدیم و تاخیر لیکي :

«ولعل الخلاف في هذه المسئلة يلتفت إلى الخلاف المشهور أن كلام الله شيء واحد أمر لا وعند الشعري أنه لا يتناول ذاته بل بحسب متعلقاته وليس لكلام الله الذي هو صفة ذاته بعض لكن بالتأويل والتصدير، وفهم السامعين اشتغال على أحوام المخاطبات ولو لا نزوله ل هذه السوال لم لما وصلنا إلى فهم شيء منه»

(۱) مجموع فتاوی شیخ الإسلام ابن تیمیة (۱۳۱۷ . التعلیق المصیح: ۳۲/۴)۔

(۲) مجموع فتاوی شیخ الإسلام احمد بن تیمیة کتاب التفسیر (۱۳۱۷)۔

(۳) فتاوی شیخ الإسلام ابن تیمیة (۶۸۶۷۱۱۷)۔

(۴) ارشاد الساری (۲۵۱۱۱)۔

الفصل الأول

[۲۱۸] د قرآن د تعلیم او تعلم خبریت

۲۱۸- (۱۱۴) عَنْ عَلَمَانَ قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ - [۲] «غَيْرُكُمْ مَنْ تَعَلَّمَ الْقُرْآنَ وَعَلَّمَهُ» رَوَاهُ الْبُخَارِيُّ.

نورمه [۲] حضرت عثمان رضی اللہ عنہ خغه روایت دی چې رسول الله صلی اللہ علیہ وسلم وفرماییل [۲] په تاسو کی بهتر سړی هغه دی چې قرآن زده کړی او نورو ته یې وروښایي، بخاری تسبیلات: قوله: غَيْرُكُمْ:

نورمه اعلان: تاسو کښې افضل کس هغه دې یعنی د خیر نور کارونه هم دی لیکن په دې کښې بهتر د قرآن زده کول او ښودل دی قوله: مَنْ تَعَلَّمَ الْقُرْآنَ

طالب علم ته اشاره: یعنی هغه دقرآن په زده کولو کښې حق ادا کړی دلته دقرآن او حدیث ضابط طرفته یوه جامع اشاره ده (العاقل تکفیه الإشارة) چې د قرآن د زده کولو حق دې په ونيولو کښې په یادولو کښې په مطالعه کولو کښې د حاضری په دوام کښې ادا کړی د قرآن د علم د حصول دپاره چې د کومو علومو حاصلول ضروری دی دهغې په حاصلولو کښې دې هم حق ادا کړی قوله: وَعَلَّمَهُ

دلران د عالم او متعلم د الفضلیت وجوهات:

① چې ددې په خودلو کښې د خودلو حق ادا کړی نو دا کس بهتر دې ځکه چې څنگه قرآن کریم او ددې علوم ددنیا د ټولو کتابونو او علومو نه افضل او ارفع او اعلى دی دشان قرآنی علوم باندې پوهیدونکى هم ددنیا دټولو خلقو نه ممتاز او د هر یو علم لرونکى نه اعلى او افضل دې

② دغه شان څنگه چې د الله تعالی کلام دټولو کلامونو نه بهتر دې نو دشان ددې کلام د زده کولو والاو بل ته ښودلو والاد انبیاء علیهم السلام اود صحابه کرامو نه پس د ټولو خلقو نه بهتر دی لیکن دا په هغه وخت کښې چې کله تعلیم او تعلم د قرآن کریم په اخلاص سره وی

(۱) أخرجه البخاری فی کتاب فضائل القرآن / باب: خیرکم من تعلم القرآن وعلمه (رقم- ۵۰۲۷) وابدود فی کتاب الصلاة / باب فی ثواب قراءة القرآن (رقم- ۱۴۵۴) والترمذی فی کتاب فضائل القرآن عن رسول الله صلی الله علیه وسلم / باب ما جاء فی تعلیم القرآن (رقم- ۲۹۰۹) کتاب فی الإيمان وفضائل الصحابة والعلم / باب فضل من تعلم القرآن وعلمه (رقم- ۲۹۱۱) / باب: خیرکم من تعلم القرآن وعلمه (رقم- ۳۳۸۰) واحد فی السند ۵۷/۱

[۲۰۰] در قرآن دیو آیت د قیمتی اونی شغه الفضلیت

۲۸- (۱۲) «وَعَنْ عُقْبَةَ بْنِ عَامِرٍ قَالَ: [۱] غَوَّجَ رَسُولُ اللَّهِ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ - وَتَحَنَّنَ فِي الصَّلَاةِ فَقَالَ: [۲] «أَيْكُمْ نَجِيبٌ أَنْ يَغْدُوَ كُلُّ يَوْمٍ إِلَى بَطْحَانَ أَوْ الْقَيْقِ [۳] لِقَائِي بِثَاقَتَيْنِ كَوْمَاوَيْنِ [۴] فِي غَيْرِ الْهَرْدِ وَلَا قَطْعِ رَجْعِهِ [۵]» فَقُلْنَا: يَا رَسُولَ اللَّهِ كُنَّا نَجِيبُ ذَلِكَ [۶] فَقَالَ: [۷] «أَفَلَا يَغْدُو أَحَدُكُمْ إِلَى الْمَسْجِدِ [۸] فَيَعْلَمُ أَوْ يَغْفِرُ آيَتَيْنِ مِنْ كِتَابِ اللَّهِ [۹] غَيْرَتَهُ مِنْ ثَاقَتَيْنِ [۱۰] وَثَلَاثَ غَيْرَتَهُ مِنْ ثَلَاثٍ [۱۱] وَأَرْبَعَ غَيْرَتَهُ مِنْ أَرْبَعٍ [۱۲] وَمِنْ أَغْدَائِهِمْ مِنَ الْإِبِلِ» رَوَاهُ مُسْلِمٌ.

توضیح: [۱] عقبه ابن عامر (رضی اللہ عنہ) واپس [۲] چپ (بویہ) و رخ رسول اللہ (ﷺ) بھر تشریف راوی نو موسیٰ پہ صفہ (دنگاچہ) باندی ناست وو نبی کریم صلی اللہ علیہ وسلم مونہ تہ و فرمایا [۳] چپ بہ تہ سو کی کوم سری دا خوینوی چپ ہفہ ہرہ ورخ د بطحان یا د عقیق طرف تہ لاہ شی [۴] و د ہفہ خخہ دوه ونبی لوی قُب والا راوی؟ [۵] بغیر د خہ گناہ او بغیر د انقطاع قطع صلہ رحمی خخہ [۶] مونہ عرض وکری چپ یا رسول اللہ (ﷺ) مونہ تول دا خوینو و [۷] نبی کریم صلی اللہ علیہ وسلم و فرمایا چپ (نو بیا و اوری چہ) پہ تاسو کی چپ کوم سری مسجد تہ خی [۸] او هلته د کتاب اللہ دوه آیتونہ چاتہ و بناپی یا بی خپلہ او وانی [۹] نو ہفہ دہفہ د پارہ د دوه اوبسانو خخہ بہتر دی، [۱۰] دری آیتونہ د ہفہ د پارہ ددری اوبسو خخہ بہتر دی [۱۱] او خلور آیتونہ د ہفہ د پارہ د خلورو اوبسو خخہ بہتر دی [۱۲] حاصل دا چپ د آیاتونو تعداد د اوبسو د تعداد خخہ بہتری دی (یعنی پنخہ آیتونہ د پنخو اوبسو خخہ بہتر دی، او شپہ آیتونہ د شپہرو ونبو خخہ بہتر دی (دغہ شان تر مخکی پوری دی قیاس کرل شی، مسلم

حل الکلمات ① الصَّلَاةُ: مسجد نبوی سرہ نزدی بویہ چپوترہ وہ چہ غریبانان صحابہ کرام بہ پکینی اوسیدل او علم دین بہ نی حاصلولو ② تَغَنَّ: أَنَّى يَتَخَبَّرُ فِي الْغَدَاةِ وَهِيَ أَوَّلُ النَّهَارِ: سحر وختی یعنی د ورخی پہ اولہ حصہ کنپی تللو تہ وانی ③ بَطْحَانَ: مَدِينَةُ مَنُورٍ سرہ د بویہ خور نوم وو بطحان فراخوالی تہ وانی دا خور ہم دیر وسیع وو ④ الْقَيْقِ: مَدِينَةُ مَنُورٍ تہ پہ دوه میلہ یا درې میلہ فاصلہ باندی د یوخانی نوم دی ⑤ كَوْمَاوَيْنِ: د کوماء تشبیہ دہ او کوما اوچت مقام تہ وانی تسهيلات: قوله: فِي الصَّلَاةِ: ۵ صله تعبدی، مسجد نبوی سرہ نیزدی د اسلام دتولونہ رومبھی مدرسی نوم الصلوة دی د کوم مشرحہ پخپلہ رسول اللہ ﷺ مبارک وو اود کوم طالبان چہ خپلہ صحابہ کرام رضی اللہ عنہم وو تراوسہ پوری پہ مسجد نبوی کنپی ددی نشانات قائم دی

(*) اخرجه مسلم في كتاب صلاة المسافرين وقصرها باب فضل قراءة القرآن في الصلاة وتعليمه (رقم- ۲۵۱) - (۸۰۳) كتاب الصلاة/باب في ثواب قراءة القرآن (رقم- ۱۴۵۶)

قوله الغني
ه غني تغلظ

په دغه دواړو مقاماتو كښې په هغه وخت كښې تجارتی منډايانې لگيدلې په كوم كښې چه به د اوبښو څرخول او اخستل كيدل عربو كښې اوبښان يونيكلي مال وو او خاص كړ د لونی قب والاوبښان به ډيره قيمتی سرمايه وه په دې وجه حضور پاك د عربو د مزاج او طبيعت مطابق په يوبليخ اسلوب سره د قرآن پاك د تلاوت تر غيب وركړو

ه حديث ه بعضو جمعو صاحب:

قوله كَوْنًا: دې نه هغه غني اوبښې مراد دی د كومو قبونه چه ډير اوچت وی د عربو د يونيكلي مال وو

قوله في غيرهم: يعنی په كوم كښې چه سرقه او غصب په شان څه گناه نه وی ولاقطه رحم يعنی په كوم كښې چه د گناه خاص صورت قطع رحم نه وی يا څه ډاكه او ظلم نه وی د تخصيص بعد تعميم دي

قوله: وَمِنْ أَغْدَائِهِمْ مِنَ الْأَيْل:

ه آياتو تعداد زياتيدو سره ثواب زياتيدل، يعنی څومره چه د آياتو نوشميز زياتيږي هم دغه شان به اوبښان زياتيږي يعنی پنځه آياتونه د پنځو اوبښانونه بهتر او شپږ د شپږو اوبښانونه بهتر الی آخره په دې دواړو مذكوره احاديثو كښې قرآن لوستونكو او بل ته د خودونكو د نوني ثواب ذكر كړې شوې دي د اوبښانو ملاويد لومطلب دادې لكه چه دې سړی يواوښ د الله تعالى په لار كښې صدقه كړو او د هغې ثواب نى حاصل كړو يا دوه اوبښان يا څلور اوبښان يا لس اوبښان نى صدقه كړل او ثواب نى اوگټلو

[۲۸] د درې آياتونو د درې قيمتي اوبښو څخه الفضليت

۱- (۳۱) وَعَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ قَالَ: «قَالَ رَسُولُ اللَّهِ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ - [۲] "أَجِبُّ أَجْدُكُمْ، إِذَا رَجَعْتُمْ إِلَى أَهْلِهِمْ [۳] أَنْ يَجِدُوهُ فَلَا تَخْلِفَاتِ عِظَامِي بِيَهُمْ (۴) قُلْنَا: نَعَمْ [۵] قَالَ: "فَتَلَاَتِ آيَاتِ يَوْمِئِذٍ أَحَدُكُمْ فِي صَلَاةٍ [۶] خَيْرٌ لِّمَنْ تَلَاَتِ خِلْفَاتِ عِظَامِي بِهِمْ" رَوَاهُ مُسْلِمٌ.

لوجه ابو هريره رواي دی چې رسول الله ﷺ وفرمايل [۲] آيا په تاسو کی يو څوک دا خبره خوښوی چې هغه کور ته واپس راشی [۳] درى بلاریی اوغتی څریی اوبښي ولاړي بیامومي؟ عرض وشو چې هو، [۴] نبی کریم صلی الله علیه وسلم وفرمايل چې په تاسو کی چې کوم څوک په مانځه کی د قرآن درى آیتونه اوواښي [۵] نو هغه د هغه د پاره د درى حاملو او غټو څړيو اوبښو څخه بهتر دی مسلم

(اخرجه مسلم فی کتاب صلاۃ المسافرين وقصرها لباب فضل قراءة القرآن فی الصلاۃ وتعلیه (رقم - ۲۵۰) - (۸۰۳) کتاب الاطعمه لباب فی اکل الدباء (رقم - ۳۷۸۴) واحمد فی المسند ۳۹۷/۴

هل اللغات ① غفاب د غلبه جمع ده مراد حامله اونی دی ② عظام چه د بدن په اعتبار سره
عني وی ③ نبات چه د کيفيت په اعتبار سره چاقي وی
تسهيلات: فوقه د ترجمې څخه مطلب واضح دي

[۱۳] ذکر قرآن پاک د ماهر فضيلت

۳۳- (۴۱) عَنْ عَائِشَةَ قَالَتْ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ - ①: «الْمَاهِرُ بِالْقُرْآنِ مَعَ السُّفَرَةِ الْكِبَرِ الْفَرَسُ ② وَالَّذِي يَتْلُو الْقُرْآنَ يَتَنَفَّسُ فِيهِ ③ وَهُوَ عَلَيْهِ شَاقٌّ لَهُ أَجْرَانِ ④» مُتَّفَقٌ عَلَيْهِ.

ترجمه ① بی بی عائشه روایت کوی چې رسول الله ﷺ وفرمایل ② د قرآن ماهر د هغه فرشتو سره دی چې لیکونیکي بزرگی او نیکوکاری دی ③ او کوم سړی چې قرآن نښتو نښتو سره وايي ④ او قرآن ويل دهغه دپاره مشکل وی نو د هغه د پاره دوه ثوابه دی. بخاری مسلم

هل اللغات: ① الماهر: أي المتألق من التمام: چاته چه قرآن پخپله یاد وی او په مکمل روانی سره یې
الفاظ ادا کوی ② السُّفَرَةُ: د سافو جمع ده قاصد او پیغام رسونکی ته وائی چه دالله تعالی پیغامات
خلوق ته رسوی ③ الکبیر: د گهر جمع ده عزت مند او مقرب ته وائی دلته فرشتې مراد دی ④
أَجْرَانِ: د بآ جمع ده، وَمَوْلَاهُمُ: نیکوکار او ښه سلوک کونکي ⑤ يَتَنَفَّسُ: أي يَزِدُّ وَيَتَلَدُّ عَلَيْهِ بِسَانِهِ.
چه په قرآن لوستلو کښې ژبه اینخلي یعنی الفاظ صحیح نه شی اداکولې ⑥ شَاقٌّ: أي ضيق.
سخت مشکل

تسهيلات:

قوله: الْمَاهِرُ بِالْقُرْآنِ مَعَ السُّفَرَةِ:

د سورة لقوی تحقيق: دسافو جمع ده چه قاصد او پیغام رسونکی ته وائی یا السفرة د کتبه په معنی
کښې دي دي نه مراد هغه فرښتې دي چه دلوح محفوظ نه قرآن عظیم نقل کوی دقرآن
عظیم ماهرين به هغه فرښتو سره په دي وجه وی چه د دواړو کار د قرآن عظیم عام کول او
خوړول او مخکښې وړاندې کول دي
قوله: "أَجْرَانِ"

یعنی دوچند اجر او ثواب دي یو ثواب خود قرآن کریم د ونيلو اود وسم ثواب د دي مشقت د
وچې نه دي چه کوم ویونکي د اینختو د وچې نه برداشت کوی

(۱) اخرجه البخاری فی کتاب تفسیر القرآن نایب سورة والشاذغات (رقم- ۵۹۳۷) وسلم فی کتاب مثله المستافین
وقصرا نایب فضل الماهر فی القرآن: والذي يتنفس فيه (رقم- ۲۱۴) - (۷۹۸) كتاب الصلاة نایب فی ثواب قراءة القرآن
(رقم- ۱۵۵۴) كتاب فضائل القرآن عن رسول الله صلى الله عليه وسلم نایب ما جاء فی فضل قارئ القرآن (رقم-
۲۹۰۴) كتاب الآداب نایب ثواب القرآن (رقم- ۳۷۷۹) واحمد فی السنن ۵/۸۶

ه ماهر هغه ه غیر ماهر ۱۵ جو زیاتوالی ولې؟ آیاد دې حدیث دا مطلب شو چه کوم سړې د قرآن ماهر دې هغه ته به اجر ملاویری او څوک نې چه په اینختو سره وائی هغه ته به دوه ثوابونه ملاویری نود ماهر نه د غیر ماهر اجر زیات شو؟
جواب: داسې نه ده چه د ماهر ثواب زیات دې خو غیر ماهر ته د هغه د خپل کوشش نه دوه ثوابونه ملاویری د هغه دواړه ثوابونه یوځانی کولو سره د ماهر یو ثواب ته نه شی رسیدې نکه د ماهر ثواب د سرو زرو په شان دې چه په وزن کښې کم او قیمت کښې زیات دې اود غیر ماهر ثواب د سپینو زرو په شان دې سپین زر چونکه په وزن کښې زیات وی لیکن په قیمت کښې د سرو زرو نه کم وی

[۸] دوه تسمه خلق د پسخیدو قابل

«وَعَنِ ابْنِ عُمَرَ قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: [۱] «لَا حَسَدَ إِلَّا عَلَى الْمُتَنَبِّئِينَ» [۲] وَأَنَّ اللَّهَ الْغَنَى وَأَنَّ الْغَنَى وَالْغَنَى» [۳] وَرَجُلٌ أَتَاهُ اللَّهُ مَالًا فَهُوَ يَفْقُ مِنْهُ أَتَاءَ اللَّيْلِ وَأَتَاءَ النَّهَارِ» [۴] مُتَّفَقٌ عَلَيْهِ.

لوحه [۱] ابن عمر ؓ روای دی چې رسول الله ﷺ وفرمایل [۲] یواځی د دوو خلقو په پاره کی حسد (جانز) دی [۳] یو خو هغه سړی چې هغه ته الله تعالی ډډه د قرآن نعمت ورکړی وی او هغه سړی د بعضو اوقاتو څخه علاوه د ورځی او شپې په اکثره حصه کی په قرآن کی مشغول وی [۴] دویم هغه سړی چې هغه ته الله تعالی ډډه مال ورکړی وی او هغه د ورځی او شپې په اکثره حصه کی خرج کوی، بخاری مسلم
حل اللفظ: ① آتاء: أي فی سَاعَاتِهَا: آتاء د إلی نه دې په وزن د می سره. د وخت لږې حصې ته وائی یعنی د قرآن لوستولونه نه غافل کیږی مگر څه لږ شان وخت،
تصحیلات:
لوله: لَا حَسَدَ:

په غبطه او حسد کښې فرق: د حسد معنی د نعمت د ختمیدو خواش نه کول دې حسد کونکی ته ملاو شې یا نه؟ اود غبطه معنی د بل نعمت حاصلیدلو خواش بغیر د هغه د نه ختمیدو سره. لهذا حسد ناجائز دې او غبطه جائز ده. په دې حدیث کښې د حسد نه غبطه مراد دې ځکه چه حسد حرام دې او غبطه جائز ده. په دې باندې دا اعتراض دې چه کله غبطه جائز ده نوییا په دې حدیث کښې دلته د حصر څه ضرورت وو غبطه خو په هرڅیز کښې جائز ده نواصل جواب دادې چه دا کلام په توگه د فرض والتقدیر دې چه که

(۱) اخرجه البخاری فی کتاب فضائل القرآن / باب اغنیاء صاحب القرآن (رقم- ۵۰۲۵) وسلم فی کتاب صلا السافرین وصرها / باب فضل من یقرء بالقرآن. وبعلمه. وفضل من تعلم حکمة من فقه. او غیره فصل بها وعلیها (رقم- ۶۶۶) - (۸۶۵)

حسد په یو څیز کېښ جانز وې نو په دې دوو څیزونو کېښې به جانز وی چه کله په دې کېښې جانز نه دې نو بیا په هیڅ څیز کېښې جانز نه دې یا جواب دادې چه دا دوه څیزونه به وچه داهم کیدو دحسد دعام ضابطه نه مستثنی دی (توضیحات ج ۱ ص ۲۲۲) که چېرې دحسد نه غبطه واخستې شی اود غبطه ترجمه فخر کول اونه کړې شی بلکه ددې ترجمه د یو بل نه مخکې کیدل او ریس او کړې شی نو هیڅ اشکال به پاتې نشی په پښتو کېښې دې نه سیالی وانی دا ډیر ښکلې دې

[۸۷] [ذالقرآن ویونکی اونه ویونکی مثال

۸۳- (۶۱) وَعَنْ أَبِي مُوسَى الْأَشْعَرِيِّ قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: "مَثَلُ الْمُؤْمِنِ الَّذِي يَقْرَأُ الْقُرْآنَ [۱] مَثَلُ الْأَنْجَرِ [۲] رِيحُهَا طَيِّبٌ وَطَعْمُهَا طَيِّبٌ [۳] وَمَثَلُ الْمُؤْمِنِ الَّذِي لَا يَقْرَأُ الْقُرْآنَ [۴] مَثَلُ النَّخْلَةِ [۵] لَا رِيحَ لَهَا وَطَعْمُهَا حُلُوٌّ [۶] وَمَثَلُ الْمُنَافِقِ الَّذِي لَا يَقْرَأُ الْقُرْآنَ [۷] كَمَثَلِ الْخَنْزَلَةِ [۸] لَيْسَ لَهَا رِيحٌ وَطَعْمُهَا مُرٌّ [۹] وَمَثَلُ الْمُنَافِقِ الَّذِي يَقْرَأُ الْقُرْآنَ [۱۰] مَثَلُ الزَّيْتَانَةِ [۱۱] رِيحُهَا طَيِّبٌ وَطَعْمُهَا مُرٌّ [۱۲]". مُتَّفَقٌ عَلَيْهِ.

توجه [۱] ابو موسیٰ رضی الله عنہ روای دی چې رسول الله ﷺ وفرماییل [۲] هغه مسلمان چې قرآن کریم وایي [۳] د هغه مثال د سنتریزی (سنگتره، نارنج، په شان دی [۴] چې د هغه خوشبو هم ډیره لطیفه او د هغه مزه هم ډیره ښه ده [۵] او هغه مسلمان چې قرآن کریم نه وایي [۶] د هغه مثال د کجوري په شان دی [۷] چې په هغه کې خوشبویی نشته او د هغه مزه شرینه (خوږه) ده [۸] او هغه منافق چې قرآن کریم نه وایي [۹] د هغه مثال د مرغونی (ترخه منږه) په شان دی [۱۰] چې په هغه کې نه خوشبو شته او د هغه خوند هم ډیر تریخ دی [۱۱] او هغه منافق چې قرآن کریم وایي [۱۲] د هغه مثال د هغه خوشبوداره بوټي په شان دی چې د هغه خوشبویی ښه وی خو د هغه خوند ډیر تریخ وی، مسلم.

هل اللغات ① الأنجریة : نارنج، لیمبو، سنگتری وغیره ټول ته وانی ② حُلُوٌّ: خوږ. ③ الخنْزَلَةُ اندران یعنی مړه غونی ته وانی چه ډیر یخ هم دې او بدبونی دار هم دې ④ مُرٌّ: تریو، تریخ. ⑤ الزَّيْتَانَةُ: گل ریحان د خوشبونی په اعتبار سره ښه وی مگر تریو وی

[۱۳] وفي رواية: "مَثَلُ الْمُؤْمِنِ الَّذِي يَقْرَأُ الْقُرْآنَ [۱] وَمَثَلُ الْكَلْبِ الَّذِي لَا يُقْرَأُ الْقُرْآنَ [۲] وَمَثَلُ الْكَلْبِ الَّذِي لَا يُقْرَأُ الْقُرْآنَ [۳]".

توجه [۱] په یو دویم روایت کې داسی دی او هغه مؤمن چې قرآن هم وایي [۲] او عمل هم به کوی د هغه مثال د سنتری په شان دی [۳] او هغه مسلمان چې قرآن وایي نه [۴] خو عمل پری کوی د هغه مثال د کجوري په شان دی

تسهيلات:

قوله: الْأُتْرَجَةُ

هـ اترجة معنی اود تشبیه وجه، نارنج لیمبو او سنگتری نه وائی به پښتو کښې د دې لفظ ترجمه لیمبو سره کړې شوې ده لیکن د لغت په کتابونو کښې چه منجد کوم تصویر لیکلې دې هغه د لیمبو په شان دې او منجد او مصباح اللغات کښې دې ته لیمبو ونیلې شوې دې بهر حال دا د لوی لیمبو، سنگتره، کینو او مالتي ټولو د پاره استعمالیدې شی علامه طیبی رحمۃ اللہ علیہ لیکلی دی چه دې میوې سره د انسانی ټولو قوتونو لذت حاصلیږی د غتبدود وجې نه لاسونو ته ښه لگی په کتلو کښې سترگو ته ښانسته لگی په بونی کولو سره قوت شامه د دې نه خوندونه اخلی او په ځکلو سره قوت ذائقه نه خوند اخلی هم دغه شان قرآن عظیم دې دکوم په ونیلو اویل ته د خودلو او په اورولو سره پخپله قاری هم خوند اخلی او نور خلق هم پرې خوشحالیدي.

قوله: التَّحَنُّنُ: د منافق هم دغه مثال دې چه تریوهم دې بدبونی دار هم دې په کوم کښې چه د هر طرف نه ضرر او ضرر دې

قوله: الرِّحْمَانُ: منافق هم په اصل کښې د دته نه تریو دې لیکن قرآن کریم ونیلو نه ظاهري خوشبونی پیدا کیدي کوم چه دیر زر ختمیږی دا "تشبه الهیة المركبة بالهیئة المركبة" ده کوم ته چه تمثیل وائی

د حدیث مطلب: د حدیث مطلب دا شو چه قرآن ویونکي مؤمن د قرآن ونیلو سره نوره روحانی ترقی کوی او نه ویونکي د دغه ترقی نه محروم پاتې کیدي

[۸] د قومونو په ترقی او برهادی کښې د قرآن هکودار

۸- (۴) (۱) وَعَنْ عُمرِ بْنِ الْخَطَّابِ قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ - [۲]: «إِنَّ اللَّهَ يَرْفَعُ بِهِذَا الْكِتَابِ أَقْوَامًا وَيَضَعُ بِهِ آخَرِينَ» [رواه مسلم].

ترجمه ۱ حضرت عمر ابن خطاب رضی اللہ عنہ روي دی چې رسول الله ﷺ وفرمایيل [۲] یقیناً الله تعالی ﷻ د دې کتاب په ذریعه ډیر خلق بلندوی [۳] او د دې په ذریعه ډیر خلق پست کوی. مسلم

حل اللغات: ① یرفع: اوچتوی په درجه او مرتبه کښې، ② نفع: ښکته کوی (ذلیل کوی)

(۱) اخرجه مسلم فی کتاب صلاة المسافرين وفسرها باب فضل من يقوم بالقرآن. وبعلمه، وفضل من تعلم حکمة من فقه. او غيره فضل بها وعلیها (رقم- ۲۶۹) - (۸۱۷) کتاب فی الإیمان وفضائل الصعابة والعلم باب فضل من تعلم القرآن وعلیه (رقم- ۲۶۸)

تسمیلات

قوله یَرْقُوهَذَا الْكِتَابُ:

په قرآن باندې د ترقی وده کله ده؟ د حدیث مطلب دانه دې چه صرف تلاوت کول اونه کولوسره د قومونو ترقی او بریادی متعلق ده بلکه د دې حدیث یو جامع مفهوم دې ددې په طرف کښې صرف اشاره کوی یعنی دا کتاب چه کوم قومونه خپلوی اودا په معاشره کښې د قانون په حیثیت سره نافذ کوی ددې اومراو نواهی ته د جائز مقام ورکوی ددې تلاوت کوی او په دې باندې عمل کوی داخپل مقتدی جوړوی د خپل سیاست مدار هم په دې کتاب باندې ایږدی اوخپل داخله او خارجه پالیسنی هم ددې کتاب په رنرا کښې جوړوی اودې کتاب ته د اعزاز اوچت مقام ورکوی نوداسې قومونه الله تعالی په دین مودې سره، او په آخرت کښې ددې کتاب په برکت سره د ترقی آسمان ته رسوی اوکوم قومونه چه داسې نه کوی الله تعالی هغوی د ذلت په کندو کښې ښکته راغذاروی نن صبا داکار ښه ښکاره دې د هیجانه پټ نه دې

د مکې گورنری د قرآن مهارت په وجه ملائیدل: امام بغوی رحمته الله علیه په معالم تنزیل کښې سندسره یوه واقعه لیکلې ده چه د مکې گورنر نافع بن حارث رحمته الله علیه عسفان مقام کښې حضرت عمر فاروق رضی الله عنه سره ملاشو حضرت عمر فاروق رضی الله عنه نافع رضی الله عنه د مکې گورنر مقرر کړې وو په دې وجه نی د هغه نه پوښتنه اوکړه چه تا په مکه مکرمه کښې دې وخت څوک خپل نائب گورنر مقرر کړې دې؟ حضرت نافع بن حارث رضی الله عنه په جواب کښې او فرمائیل چه ما ابن ابزی عبد الرحمن بن ابزی، گورنر مقرر کړې دې حضرت عمر رضی الله عنه د حیرات پیا په انداز کښې او فرمائیل چه تا یو غلام په دغه اشراف قریشو، باندې گورنر مقرر کړې دې؟ (دادې څه غضب اوکړو، حضرت نافع رضی الله عنه او فرمائیل ای امیر المؤمنین داسرې د ټولونه زیات د قرآن پاک لوستونکي عالم دې اود قرآن فرائض د ټولونه زیات پیژنی اود قرآن پاک په رنرا کښې فیصلې کونکو کښې د ټولونه زیات ماهر دې حضرت عمر فاروق رضی الله عنه او فرمائیل (واقعی هم داسې کیدل پکاروو دې د گورنر د جوړیدو زیات اهل دې، واورنی ستاسو ښی مکرم رضی الله عنه فرمائیل ان الله یرفع بهذا الكتاب القواما و یضمه به اخرین

[۸] د قرآن پاک تلاوت سره د سینه نازلیدل

۸۸- (۸) وَعَنْ أَبِي سَيْبٍ الْخُدْرِيِّ «أَنَّ أَسَدَ بْنَ حَضْرَةَ قَالَ: [۱] بَيْنَمَا هُوَ يَقْرَأُ مِنَ اللَّيْلِ سُورَةَ الْبَقَرَةِ [۲] وَ قُرْآنَهُ مُرَبُّوعَةً عِنْدَهُ [۳] إِذْ جَاءَتْ الْفَرَسُ فَكُنْتُ فَكُنْتُ [۴] فَقَرَأْتُهَا لَيْتَ، فَكُنْتُ فَكُنْتُ [۵] لَمْ يَقْرَأْهَا لَيْتَ [۶]

(ا حرحه البخاری فی کتاب فضائل القرآن باب نزول السکینه واللائکه عند قراءه القرآن (رقم ۵۰۱۸) و مسلم کتاب صلا الساهیرین و فسر حاتیب نزول السکینه لقراءه القرآن (رقم ۲۴۲- ۷۶۶)

الْفَرْسُ فَالْعَرَفُ [۷] وَكَانَ ابْنُهُ يَمْنَى قَرِيبًا مِنْهَا [۸] فَالْخَلْقُ أَنْ يُعِيبَهُ [۹] وَلَمَّا أُخْرِفَ رَفَعُ رَأْسِهِ إِلَى السَّمَاءِ [۱۰] فَإِذَا بِفُلِّ الثَّلَاثَةِ فِيهَا أَهْمَالُ الْمَصَابِيحِ،

لوهه [۱] ابو سعيد خدری رضی اللہ عنہ د اسید بن حضیر رضی اللہ عنہ به باره کی روایت کوی [۲] چې ډوړخ، چې اسید رضی اللہ عنہ د شیبی سورة بقره ویله [۳] د هغه آس چې خان ته یې نژدې تړلی وو [۴] ناسپه هغه په توپونو شو هغه ویل بند کړل چې وگوری چې هغه آس ولی توپونه وهی آس هم توپونه بند کړل اسید رضی اللہ عنہ سوچ وکی چې هسی توپونه وهی [۵] بیا یې د قرآن ویل شروع که آس هم توپونه شروع کړل بیا هغه ویل بند کړل نو آس هم توپونه بند کړل اوس هغه ته احساس وشو چې د آس توپونه وهل هسی نه دی بلکه د دی څه خاص وجه ده اتفاقی خبره نه ده [۶] بیا هغه قراعت شروع کړلو نواس توپونه شروع کړل نو دې هغه اس طرف ته اوگر خیدلو [۷] د هغه وړوکی چې د هغه نوم یحیی وو آس ته نژدې وو [۸] د هغه سره خوف شو چې چیرته آس توپونو وهلو سره د هغه وړوکی ته تکلیف ونه رسوی نو هغه پښیدو آس ته ورغلی چې خپل وړوکی د هغه خایه څخه لیری کی [۹] هر کله چې هغه وړوکی د هغه خایه څخه لیری کی او هغه د آسمان طرف ته وکتل [۱۰] ناسپه څه گوری چې د ورځې په شان څه شی دی چې په هغه کی ډیوی بل دی

هل الثغرات: [۱] مَرْبُوطَةٌ: تړلې شوې وو، [۲] جَالَتْ: اُنْی دَاوَتْ وَتَحَرَّكَتْ: په توپونو شو او حرکت نهې شروع کړو [۳] اُلْفَقَ: اُنْی خَافَ: اوږیدلو [۴] الظَّلَّةُ: مَا بَقِيَ الرَّجُلُ مِنَ الثَّمَنِ: هر هغه خیز چه په انسان سوږې جوړوی مثلا اورځ، چت وغیره [۵] الْمَصَابِيحُ: د مصباح جمع ده ډیوی ته وانی، یعنی څه نورانی رنګاګانې وې

[۱] فَلَمَّا أَصْبَحَ حَدَّثَ النَّبِيُّ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ - [۲] فَقَالَ: "أَفْرَأَيَا ابْنَ حَضِيرٍ أَفْرَأَيَا ابْنَ حَضِيرٍ" [۳] قَالَ: "فَأُلْقِيتُ بِأَرْسُولِ اللَّهِ أَنْ تَطَأَ يَمْنَى [۴] وَكَانَ مِنْهَا قَرِيبًا فَالْعَرَفُ [۵] إِلَيْهِ وَرَفَعْتُ رَأْسِي إِلَى السَّمَاءِ [۶] فَإِذَا بِفُلِّ الثَّلَاثَةِ [۷] فِيهَا أَهْمَالُ الْمَصَابِيحِ [۸] فَفَرَجْتُ حَتَّى لَا أَرَاهَا [۹] قَالَ: "وَتَذَرِي مَا ذَاكَ؟" قَالَ: لَا [۱۰] قَالَ: يَلُكُ الْهَلَاكَةَ ذَنْتَ لِمَوْتِكَ [۱۱] وَلَوْ كُرِّتَ لَأَصْبَحْتَ يَنْظُرُ النَّاسُ إِلَيْهَا [۱۲] لَا تَوَارَى مِنْهُمْ" مُتَّفَقٌ عَلَيْهِ،

لوهه [۱] کله چې سحر شو نو اسید رضی اللہ عنہ دا واقعه د نبی کریم صلی اللہ علیہ وسلم په مخکی بیان کړه، [۲] نبی کریم صلی الله عليه وسلم ورته وفرمایل چې ای ابن حضیره رضی اللہ عنہ تا به ویلای، [۳] اسید رضی اللہ عنہ عرض وکړی چې یا رسول الله صلی اللہ علیہ وسلم زه د دی خبری څخه ویرېدم چې آس چیرته زما خوی یحیی په پښو کی لاندې نه کړي [۴] ځکه چې یحیی آس ته نژدې وو بیا چې زه د یحیی طرف ته راغلم [۵] او خپل نظر می د آسمان طرف ته اوچت کړو [۶] نو څه گورم چې یو شی د ورځې په شان دی [۷] چې په هغه کی ډیوی بلیږی [۸] بیا زه د تحقیق حال د پاره د کور څخه بهر را ووتم خو هغه رجراغان ماته په نظر راغلل [۹] نبی کریم صلی الله عليه وسلم وفرمایل چې ته پوهیږی چې هغه څه وو؟ هغه اوویل چې نا، [۱۰] نبی کریم صلی الله عليه وسلم

وسلم وفرمايل چي هغه فرشتي وي چي ستا د قرايت د آواز د اوريدو د پاره درته نژدي راغلي وي [۵] که تا دغه شان ويلي تلاوت دي جاري ساتلي وي نو دغه شان به صبا شوي وو او خلقو به فرشتي ليدلي وي [۶] او هغه فرشتي به د خلقو د نظر څخه پټي نه وي، دا روايت بخاري او مسلم نقل کړي دي

هل اللغات: [۱] كَذْتُ: أَي تَزَلَّتْ وَقَرَأَتْ: نَزَدِي رَاغِلِي وَي [۲] لَا تَتَوَارَى: أَي لَا تَقْبَلُ وَلَا تَخْفَى: غَائِبٌ شَوْيْ أَوْ يَتِي شَوْيْ بِنَهْ وَيْ دَا فَرَشْتِي

[۱] وَاللَّغَطُ لِلْمُتَارِي [۲] وَفِي مُسْلِمٍ: عَرَّجْتُ فِي الْجَوِّ يَدُلُّ فَرَّجْتُ عَلَى صِبْغَةِ الْمُتَكَلِّمِ.

توجه [۱] خو الفاظ د بخاري دي [۲] او د مسلم په روايت كي د عَرَّجْتُ په خاي عَرَّجْتُ فِي الْجَوِّ يعنې هغه څيز چي د زمكي او آسمان په منځ كي په هوا كي اوختلو، الفاظ دي

هل اللغات: [۳] عَرَّجْتُ: أَي صَعَّدْتُ: يَعْنِي يُوْرْتِهْ أَوْخَلْبِي فَرَشْتِي. [۴] الْجَوِّ: أَي فِي الْهَوَاءِ بَيْنَ السَّمَاءِ وَالْأَرْضِ: د زمكي او آسمان منځ كښې هوا او خلا يعنې خالي گاه ته واني

تسهيلات:

قوله: فَإِذَا امْتَلَأَ الطَّلَّةُ فِيهَا أَشْأَلُ الْمَصَابِيحِ... الخ:

د اسيد بن حضير د تلاوت په وجه د فرېتو نزل: مطلب دا چي حضرت اسيد بن حضير رضي الله عنه كله تلاوت كولو نو د قرآن د اوريدو دپاره د آسمان نه دلي دلي فريستي نازلېدلې دكوم په وجه سره چي به اس تپيونه وهل نيزدي ورسره دحضرت اسيد بن حضير رضي الله عنه وړوكې خوښي يحيي وو صحابي ته خطره شوه تلاوت پريخودو سره خو فريستي هم غائب شوې چي د سكيني په صورت كښي په اورېځو كښي ښكاره كيدلي

قوله: أَقْرَأَاهُنَّ حَضِيرٌ: ددې جملي ترجمه حضرت انور شاه كشميري رحمته الله نه داسي نقل ده وايي اي ابن حضير وايي علامه طيبي رحمته الله فرماني چي اقرأ امر دې زمان ماضي د استمرار الحال په توگه پيش كړې شوې دې هم ددې ترجمه حضرت شاه صاحب رحمته الله په اردو كښي كړې ده

[۱۴] د قرآن تلاوت او د رحمت نزل

۱۴ - [۱] (۹۱) [۲] وَهِيَ الْوَرَاءُ قَالَ: «كَانَ رَجُلٌ يقرأُ سُورَةَ الْكَهْفِ [۳] وَإِلَى جَانِبِهِ حِصَانٌ مَرْمُومٌ بِسَطْنَتَيْنِ [۴] فَتَقَعَتْهُ مَخَابَةٌ [۵] فَجَعَلَتْ تَذْنُوهً وَتَذْنُوهً [۶] وَجَعَلَ قُرْأَهُ يَنْفِرُ [۷] فَلَمَّا أَصْبَهَ أَتَى النَّبِيَّ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ - فَذَكَرَ ذَلِكَ لَهُ [۸] فَقَالَ: "يَا لِكَيْفَةِ تَزَلَّتْ بِالْقُرْآنِ" مُتَّفَقٌ عَلَيْهِ.

توجه [۱] حضرت براء رضي الله عنه واني چي يو ځل يو سړي سورة كهف ويلي [۲] د هغه نژدي يو

(۱) اخرجه البخاري في كتاب فضائل القرآن باب فصل سورة الكهف (رقم - ۵۰۱۱) وسلم في كتاب صلاة المسافرين وقصرها باب نزول السكينة لقراءة القرآن (رقم - ۲۴۰۰) (۷۹۵) كتاب فضائل القرآن عن رسول الله صلى الله عليه وسلم باب ما جاء في فضل سورة الكهف (رقم - ۲۸۸۵) واحد في السند ۴/۸۱

کوی، [۵] بیا د دی خُخه روسته نبی کریم صلی الله علیه وسلم وفرمایلی چې قبل د دی خُخه چې مونږ د دی مسجد خُخه ووزو آیا زه تاته د قرآن کریم ډیر لوی، یعنی افضل، سورة ډیر ونه بنایم؟

[۶] فَأَمَّا هَذِي فَمَا أَرَدْنَا أَنْ نَعَزِمَ [۷] قُلْتُ: يَا رَسُولَ اللَّهِ إِنَّكَ قُلْتَ لَا عَلَيْنَاكَ سُورَةٌ مِنَ الْقُرْآنِ [۸] قَالَ: "الْحَمْدُ لِلَّهِ رَبِّ الْعَالَمِينَ هِيَ السَّبْعُ الْمَثَانِي [۹] وَالْقُرْآنُ الْعَظِيمُ الَّذِي أُوتِيَتْهُ" رَوَاهُ الْبُخَارِيُّ.

ترجمه [۶] بیا نبی کریم صلی الله علیه وسلم زما لاس ونيولی کوم وخت چې مونږ د مسجد خُخه په وتلو شو [۷] نو ما عرض وکړو یا رسول الله: [۸] تاسو ﷺ ماته فرمایلی وو چې زه تاته د قرآن یو ډیر لوی سورت ونه بنسیم؟ [۹] نبی کریم صلی الله علیه وسلم وفرمایلی چې هغه سورت الْحَمْدُ لِلَّهِ رَبِّ الْعَالَمِينَ دی هغه اوه آیتونه دی چې په مانځه کې بار بار ویل کیږي [۱۰] او هغه قرآن عظیم دی چې ماته راګرل شوی دی، بخاری

هل اللغات: ① السَّبْعُ سبع اووه ته وانی په دې سورت کښې اووه آیتونه دی خکه ورته السَّبْع وانی ② الثَّنَائِي: دوه ځل نازل شوې وه خکه ورته مثنائی وانی یا بار بار په مونغ کښې د لوستلو په وجه ورته مثنائی وانی

تسهيلات:

قوله: وَالْقُرْآنُ الْعَظِيمُ:

دا عطف عام علی الخاص د قبیل نه دې "ولقد اتيناك شيئا يقال له السبع المثنائي ويقال له القرآن العظيم" د یوڅیز دوه جدا جدا صفتونه دی

قوله: لَتَقْبِرُوا إِلَيْهِ:

د مانځه په دوران کښې رسول ه بلنې اجابت، یعنی کوم وخت چه رسول الله ﷺ تاسو راغواړی نو په مرحالت کښې اجابت او اطاعت کونی مونغ پرېږدنی او راشنی تپوس او کړنی څه خدمت دي؟ دا خبره خو په خپل ځانی فیصله شوې ده چه د رسول الله ﷺ په راغوبیتو باندې بغیر د تاخیر کولو د مونغ نه وتل پکار دی

په مانځه کښې په اجابة الرسول د مونغ په بطلان کښې مذهب:

بحث په دې کښې دې چه آیا دا مونغ باقی پاتې کیږي یا مونغ باطل کیږي؟

① علامه طیبی رحمه الله فرمائی چه د ظاهر حدیث واضح دلالت په دې باندې دي چه مونغ نه باطلیږي (الکاشف ۲/۲۷۱)

علامه بیضاوی رحمه الله فرمائی چه بعضي علماء فرمائی چه مونغ نه باطلیږي مگر بعضي فرمائی چه باطلیږي د حدیث نه واضح کیږي چه مونغ نه باطل کیږي

② ملا علی قاری رحمه الله چه اجابت رسول ﷺ خو لازم دي حدیث هم په دې باندې دلالت کوی

لیکن د مونغ باطل کیدو یا نه باطل کیدو نه حدیث خاموش دی البته دعوم دلائلو په رڼا کې د مونغ باطل کیدل زیات ښکاره دی

فوله: المثنائی:

سورة فاتحه: ته د سبع و نیلو وجه: سورت فاتحه ته السبع ځکه اوونیلې شو چه دا په اتفاق سره په اووه آیاتونو باندې مشتمل ده

د مثنائی په وجه تسمیه کې احتمالات: په المثنائی کې څو احتمالات دي

① ښکاره دا ده چه دا سورت چونکه د مونغ په هر رکعت کې بیا بیا و نیلې شی په دې وجه دې ته المثنائی اوونیلې شو

② یا د نزول په اعتبار سره المثنائی اوونیلې شو ځکه چه دا سورت یو ځل په مکه کې نازل شو او دوباره په مدینه کې نازل شو.

سورة فاتحه: ته د قرآن عظیم و نیلو وجه: سورت فاتحه ته قرآن عظیم ځکه اوونیلې شو چه د قرآن کریم ټول مضامین په سورت فاتحه کې په اجمالی توگه باندې درج دي

[۸] د سورت بقره فضیلت

مسند (۱) [۸] وَعَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: - "«لَا تَجْعَلُوا يَوْمَكُمْ مَقَابِرَ» [۷] إِنَّ الشَّيْطَانَ يَتَفَرِّقُ الْبَيْتَ الَّذِي تَقْرَأُ فِيهِ سُورَةَ الْبَقَرَةِ» [۸] رَوَاهُ مُسْلِمٌ.

توجه: ① د ابو هريره رضي الله عنه څخه روایت دی چې رسول الله ﷺ وفرمايل [۷] د خپل کورو څخه مقبرې مه جوړوي [۸] (ياد لری چې) شیطان د هغه کور څخه تېستی چې په هغه کې سورة بقره ويل کېږي، مسلم

هل اللغات: ① مَقَابِر: مقبرې، قبرستان

تسهيلات:

فوله: مَقَابِر:

د دې لفظ دوه مفهوم دي. رومي مفهوم چه خپل کورونو نه قبرستان مه جوړوئ چه په دې کې نه تلاوت وي نه عبادت وي نه د الله تعالی ذکر وي دویم مفهوم دا چه خپل مړي په کورونو کې مړي مه ځښوئ، کورونو نه قبرستان مه جوړوئ رومي معنی زیاته واضحه ده يعنی په کورونو کې سورت بقره لولئ

(۱) اخرجه مسلم في كتاب صلاة المسافرين وقصرها باب استحباب صلاة النافلة في بيته. وجوازها في المسجد (رقم) ۲۱۲ - (۸۰) كتاب فضائل القرآن عن رسول الله صلى الله عليه وسلم باب ما جاء في فضل سورة البقرة وآية الكرسي (رقم) ۲۸۷۷

[۲۰۰] ذِ سُوْرَةِ بَقَرَةِ اَوَّلِ عِمْرَانَ شَفَاعَتِ

۲۰۰- (۱۳) وَعَنْ أَبِي أُمَامَةَ قَالَ: سَمِعْتُ رَسُولَ اللَّهِ -صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ- يَقُولُ: «[۱] أَقْرَأُ الْقُرْآنَ [۲] فَأَتَتْهُ يَوْمَ الْقِيَامَةِ شَفِيعًا لِأَخِيهِ [۳] أَقْرَأُوا الزُّهْرَاقِينَ: الْبَقْرَةَ، وَسُورَةَ آلِ عِمْرَانَ [۴] فَإِنَّهُمَا تَأْتِيَانِ يَوْمَ الْقِيَامَةِ كَأَنَّهُمَا عُثْمَانَانِ [۵] أَوْ عُثَيْمَانَانِ [۶] أَوْ فِرْقَانِ مِنْ ظُلُمٍ صَوَافٍ [۷] عُثْمَانَانِ عَنْ أَخِيهِمَا [۸] أَقْرَأُوا سُورَةَ الْبَقْرَةِ [۹] فَإِنَّ أَعْدَاءَ بَرَكَةِ [۱۰] وَتَوَكُّهَا حَسْرَةً [۱۱] وَلَا تُسْتَطِيعُهَا الْبَطَلَةُ» [۱۲] رَوَاهُ مُسْلِمٌ.

توجه ۱ ابو امامه رضی اللہ عنہ وایي چې ما د نبی کریم صلی اللہ علیہ وسلم څخه واوریدل چې قرآن کریم وایي ۲ څکه چې دا به د قیامت په ورځ د خپلو ویونکو سفارش کوی ۳ خاص طور سره پر قیدونکی دوه سورتونه چې هغه سوره بقره او سوره آل عمران دی وایي ۴ څکه چې دا دواړه به د قیامت په ورځ داسې ظاهر شی لکه چې د ورځنی دوی ټکری دی ۵ یا دوه سایي کونکی څیزونه دی ۶ یا د مارغانو صف ترلی دوی ټولی دی ۷ او دوی به د خپلو ویونکو د طرف څخه جگړه کوی ۸ او سوره بقره وایي ۹ څکه چې د دی په ویلو باندی مداومت (همیشگی) د دی په مفهوم او معانی کی غور او فکر او د دی په احکامو باندی عمل کول برکت (یعنی نفع عظیم) دی ۱۰ او د دی ترک کول به د قیامت په ورځ د حسرت (یعنی د ندامت) باعث وی ۱۱ او یا دلری چې د سوره بقره د اوږدیدو په وجه د دی د ویلو طاقت هغه خلق نه لری چې اهل باطل او سست دی، مسلم

هل اللغات: ① شَفِيعًا: سفارش کونکي به وي. ② الزُّهْرَاقَيْنِ: ذِ الزُّهْرَاءِ تشبیه ده کوم چه د ازهرتانیث دې د ډیر روښانه او پر قیدونکی په معنی کښي دي. ③ عُثْمَانَانِ: أي عَثْمَانَانِ: د اوریخي دوه ټکري چه سوري به ني جوړ کړي وي. ④ عُثْمَانَانِ: يَكُونُ اَدْوَنَ مَنَافِي الْكَثَافَةِ وَأَقْرَبَ إِلَى رَأْسِ صَاحِبِهَا: دا هم د اوریخو د سوري (سایه) په معنی کښي دي خو دا به درني وی او سر ته به نژدې وي ⑤ فِرْقَانِ: أي ظِلْمَتَانِ: د فرقه تشبیه ده. د فرقه و فرقه تشبیه فرقان دي، د مرغو دوه سیلونه مراد دی د کوم په وجه چه په سرباندې سوري کښي ⑥ صَوَافٍ: د صافه جمع ده مرغوسره چه کله مرغی قطار جوړ کړي په هوا کښي اودریږي یا وزرې خورې کړي یوبل سره نژدې نو هغي ته صواف وانی ⑦ عُثْمَانَانِ: أي ظِلْمَتَانِ التَّجِيمِ أَوْ تَحْدِثَانِ وَتَقْطِيعَانِ: یا دا معنی چه دواړه سورتونه به د جهنم نه بچ کول کوی یا دا معنی چه دوی به جگړه کوی دالله سره په باره ددي بنده کښي ⑧ الْبَطَلَةُ: باطله خلق یعنی فاسقان فاجران یا جادوگران وغیره

تسهيلات

قوله: الزُّهْرَاقَيْنِ: څکه چه په دې کښي د هدايت زیر دست نوردې لکه چه دا دوه سورتونه په پورته آسمان باندې د نمر او سپوږمۍ په شان دی اوباقی ستوری دی

(۱) اخرجه مسلم في كتاب صلاة المسافرين وقصرها باب فضل قراءة القرآن. وسورة البقرة (رقم ۲۵۲) - (۸۰۴) (بواحد في المئتين ۱۵۱/۴)

قوله ثانیان: یعنی ددی اجرا و ثواب به راخی یا پخپله دا دوايه سورتونه په یو خاص جوسي سره شکل جوړ کړی

ه تفهيماتو وجوهات: علامه طیبی رحمته الله علیه فرماني چه دلته اوډ شک ډپاره نه دي بلکه د مختلف اقسام او انواع بيانولو ډپاره دي بيا په دي کښې ترتيب ورکولو سره فرماني چه اول صفت دهغه خلکو دي خوک چه قرآن لولی لیکن معاني باندې نه پوهیږی دویم صفت دهغه خلکو دي چه معلم جوړیدو سره د نورو پوهه کولو صلاحیت لری بيا علامه رحمته الله علیه ددي تشبیه تقسیم وضاحت داسې فرماني چه د اوریکو سوري د چترنی یا خیمې د سوري نه کم وی بل خیمه نیز دي هم وی او اوریخ د عوام الناس ډپاره عام دي لیکن سائبان یا خیمه د بادشاهانو سره خاص وی او د مرغود و زرو سوري خو عام بادشاهانو ته هم نصیب نه وی داخود حضرت سلیمان عليه السلام په شان د اخص الخواص ډپاره دي چه فرمانيلی دی (رَبِّ اغْفِرْ لِي وَهَبْ لِي مُلْكًا لَا يَنْبَغِي لِأَحَدٍ مِّنْ بَعْدِي) (الکاشف ۴/۲۷۳).

قوله: البَيِّنَةُ:

ه بطله په مصداق کښې احوال:

- ① دي نه خوياجادوگر خلق مراد دی چه د خپلې گمراهنۍ د وجې نه نه دا دوه سورتونه لوستلې شی اونه په دي باندې عمل کولې شی
- ② یاد دي نه هغه باطل خلق مراد دی چه په خپله بې لارې کیدو فسق او فجور او سستنی او مستنی کښې پراته وی ددوی د اوږدو سورتونو توفیق چرته وی.

[۸] د قرآن پاکه خپلو ونيو نیکو ډپاره شفاعت

۸- (۱۱۳) وَعَنِ النَّوَّاسِ بْنِ سَمْعَانَ قَالَ: سَمِعْتُ رَسُولَ اللَّهِ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ - يَقُولُ: [۱] "يُؤْتَى بِالْقُرْآنِ يَوْمَ الْقِيَامَةِ [۲] وَأَهْلُهُ الَّذِينَ كَانُوا يَعْمَلُونَ بِهِ [۳] تَقْدُمُهُ سُورَةُ الْبَقَرَةِ وَالْإِنشَاءُ [۴] كَأَنَّهُمَا عَمَلَانِ، [۵] أَوْ طَلْتَانِ سَوَادَاوَانِ يَنْتَبِهُمَا شَرْقٌ [۶] وَأَوَّلُهُمَا فِرْقَانِ مِنَ طَلْحٍ صَوَافٍ [۷] حُجَّاجَانِ عَنِ صَاحِبَيْهَا" [۸] رَوَاهُ مُسْلِمٌ.

توجه ① نواس ابن سمعان رضي الله عنه وايي چې ما د نبی کریم صلی الله علیه و آله څخه اوریدلی دی [۱] چې د قیامت په ورځ به قرآن راوستل شي [۲] او هغه خلق چې قرآن يي ویلی او په هغه يي عمل کولی [۳] د قرآن په مخکې به دوه سورتونه سورة بقره او سورة آل عمران وی [۴] داسی لکه چې هغه د ورېخی دوی تکرری دی [۵] یا د ورېخی دوی توری تکرری دی او په هغه کې به روشنایي وي [۶] یا داچې دصف ترلی مارغانو دوي ټولی دی [۷] چې د ویونکو د طرف څخه به جگره کوی (یعنی دخپلو ویونکو به سفارش کوی)

(۱) اخرجه مسلم فی کتاب صلاة المسافرين وقصرها / باب فضل قراة القرآن، وسورة البقرة (رقم- ۲۵۳ - ۸۰۵) کتاب فضائل القرآن من رسول الله صلى الله عليه وسلم / باب ما جاء في سورة آل عمران (رقم- ۲۸۸۴) واحمد فی المسند: ۳۶۱/۵

حل اللغات ① **ثَمَاتَانِ** اثنی مَثَاتَانِ: د اوریکې دوه تکرې چې سورې به یې جوړ کړې وی ② **ثَمَاتَانِ** د اوریکې سورې، ③ **سَوَادَانِ**: اوریکې چې کله قط په قط شی او گنړې شی نو دهغې سورې مزیدار او زړه خوشحالونکې وی دلته دغه مراد دی ④ **شَرٌّ**: اثنی عَشْرٌ: زړه، نور ⑤ **فِرْقَانِ** اثنی مَثَاتَانِ: د فرقه تشبیه ده، د فرقه و فرقه تشبیه فرقان دې، د مرغو دوه سیلونه مراد دی د کوم په وجه چې په سرباندې سورې کیږي ⑥ **صَوَافٍ**: د صافه جمع ده مرغوسره چې کله مرغی قطار جوړ کړي په هوا کېني او دیربړي یا وزرې خورې کړي یوبل سره نژدې نو هغې ته صواف وائی ⑦ **تَحَاجُّجَاتٍ**: اثنی مَثَاتَانِ **الْهَجْمُ** اَوْ **تَحَاوُلَاتٍ** وَ **تَغْيِصَاتٍ**: یا دا معنی چې دواړه سورتونه به د جهنم نه بچ کول کوی یا دا معنی چې دوی جگړه کوی دالله سره په باره ددې بنده کېني

تسهيلات:

قوله: يَأْتِي بِالْقُرْآنِ:

یعنی بعینه قرآن به راوستلې شی یابه ددې ثواب پیش کولې شی او په دې باندې عمل کونکي به دهغوی ثواب سره حاضرولې شی

قوله: يَتَّبِعُنَا:

هـ يَتَّبِعُنَا وَفَاتِحَت: یعنی اوریکې خوبه ډیرې گنړې وی خوددې په مینځ کېني به یوپړق وی د کوم په وجه چې به په مزیداره زړه کېني هېڅ کمې نه راځي او ویرونکې تیاره به نه وی علامه طیبی رحمته الله علیه او نور علماء فرمائی چې د شرق معنی د فرق ده یعنی د اوریکه دغه تکرور په مینځ کېني به یوپړ قیدونکې فاصله وی یعنی بسم الله به ذکر وی د کوم په وجه چې په دواړو سورتونو کېني فرق او جدائی معلومیږي الکاشف: ۴/۳۷۵.

[۳۲] د قرآن د ټولو څخه عظیم آیت

۳۲- (۱) (۳۱) وَعَنْ أَنَسِ بْنِ كَعْبٍ قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ -: «يَا أَيُّهَا الْمُتَنَبِّرُ أَتَذْكُرُ أَيُّ آيَةٍ مِنْ كِتَابِ اللَّهِ - تَعَالَى - مَعَكَ أَكْبَرُ؟» قُلْتُ: «اللَّهُ وَرَسُولُهُ أَكْبَرُ» قَالَ: «يَا أَيُّهَا الْمُتَنَبِّرُ أَتَذْكُرُ أَيُّ آيَةٍ مِنْ كِتَابِ اللَّهِ - تَعَالَى - مَعَكَ أَكْبَرُ؟» قُلْتُ: «اللَّهُ لَا إِلَهَ إِلَّا هُوَ الْحَيُّ الْقَيُّومُ» [البقرة: ۲۵۵]، قَالَ: فَغَرَّبَنِي صَدْرِي وَقَالَ: [صَلِّ عَلَيْكَ الْوَلَعَةُ يَا أَيُّهَا الْمُتَنَبِّرُ] «رَوَاهُ مُسْلِمٌ»

لوجه ① ابی ابن کعب رضی الله عنه و ابی چې (یو خل، ماته رسول الله صلی الله علیه و آله و فرمايل ② چې ای ابوالمنذر! دا د ابی ابن کعب رضی الله عنه کینت دی، آیا تاته معلومه ده چې ستا په نزد د کتاب الله کوم آیت د ټولو څخه عظیم (لوی) دی؟ ③ ماعرض وکړی چې الله صلی الله علیه و آله او د هغه رسول صلی الله علیه و آله د ټولو څخه زیات پوهیږي، چې هغه کوم آیت دی؟ ④ نسی کریم صلی الله علیه و آله و سلم

(۱) أخرجه مسلم في كتاب صلاة المسافرين وقصرها باب فضل سورة الكهف. وأبو الكريسي (رقم: ۲۵۸) - (۸۱۰) كتاب الصلاة باب السجود في (رقم: ۱۴۹۰) وأحمد في المسند ۱/۴۲/۵

بہ ہونے کے وجہ سے ای ابوالمنزہ تاتہ معلومہ دہ جی ستا بہ نزد کتاب اللہ کوم آیت د
 نونو خہ لوی دی [۵] ما اوویل جی اللہ لا الہ الا ہو العیود یعنی پورہ آیت کرسی [۶] ابی
 ابن کعب رضی اللہ عنہ واپس جی [۷] دی آوریو سرہ، نبی کریم صلی اللہ علیہ وسلم خپل لاس مبارک
 زما بہ سینہ ووهلی او وپی فرمایل [۷] جی ای ابوالمنزہ اللہ دی ستا بہ علم کج برکت
 وچوی، مسلم

هل اللغات: ① أَنْظَرُ: أُنِي أَغْظَمُ تَوَاتًا: لَوْنِي آيَتٍ بِه لِحَاظٍ دَ اجْرَ اَوْ ثَوَابٍ سِرِّ ② لَيْتَنِيكَ: أُنِي لَيْتَنِيكَ الْعِلْمُ
 فَيَتَنِيكَ: اللّٰهُ دِي تَاتِه عِلْمَ آسَانِ كَرِي، اللّٰهُ دِي ستا بہ علم کجی برکت وچوی

تفہیمات:

قوله: لَيْتَنِيكَ:

اصیغہ دہمزہ سرہ ہم لوستلی شوی دہ اوالعلم بہ ہر صورت کجی ددی فاعل دی ای
 لیکن العلم ہینا لک د باب سمع اوفتح دوارو نہ اهل لغت استعمال کری دی عرب چہ کلہ د
 یوماشوم بہ پیدا کیدوباندی مبارکی ورکوی نو وانی لہنک الولد
 قوله: لَيْتَنِيكَ الْعِلْمُ:

پہ صحیح جواب ورکولو دہ اعزازات ملاویدل: ابوالمنزہ رضی اللہ عنہ حضرت ابی بن کعب کنیت دی
 د شان والاصحابہ کراہو نہ د تولو لونی قاری وو حضوریاک د امتحان بہ توگہ دہغہ نہ
 ہونے اوکرہ چہ قرآن کریم کجی د تولونہ لونی ایت کوم یودی بہ دی باندی ہغوی
 اوفرمانیل آیت الکرسی د تولونہ لونی آیت دی حضوریاک د خپل شاگرد بہ صحیح جواب
 باندی دہ اعزازہ ورکرل

① بود اعزاز بہ توگہ دہغوی رضی اللہ عنہ بہ سینہ باندی خپل لاس مبارک اووهلو چہ شاباش
 ② دویم اعزاز ی نمبری ورکولو سرہ اوفرمانیل چہ تاتہ دی ستا علم مبارک شی ددی
 حدیث نہ د مدرسہ طالبانو د امتحاناتو او بہ ہغی باندی نمبری اوانعامات ورکولو ثبوت
 ملاویری

پہ اول محل ہ جواب ورکولو چہ: حضرت ابی یوخل د جواب ورکولونہ دہہ اوکرہ چہ
 کیدی شی حضوریاک صرف متوجہ کول غواری اوپخپلہ جواب ورکول غواری لکہ چہ عام
 عادت مبارک نی ہم دغہ شان وولیکن چہ کلہ حضوریاک بہ دویم خل تپوس اوکرو نو
 حضرت ابی بن کعب رضی اللہ عنہ تہ اندازہ اوشو: چہ دا واقعی سوال دی نویسانی جواب ورکرو د
 ادب لحاظ نی ہم اوستالو اوجواب نی ہم صحیح ورکرو بہ اسلامی مدارسو کجی د
 امتحانی نظام ثبوت او بیا بہ پاس کیدوباندی د اعزاز او اکرام بہ توگہ انعام ورکولو دبارہ
 داحدیث دلیل دی الکاشف: ۲/۲۷۵.

[۱۰۳] آیه الحکسی عظمت او د حضرت ابوهریره رضی اللہ عنہ او ابلیس لعین واقعہ

۱۰۳- (۱۵) [۱] «وَعَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ قَالَ: [۲] وَكُنِّي رَسُولَ اللَّهِ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ - بِحَفِظِ زَكَاةٍ وَمَضَانٍ، فَأَتَانِي أَبِي لَهْلَهْلُ يَتَحَوَّنُ الطَّعَامَ [۳] فَأَخَذْتُهُ وَقُلْتُ: لَأَرْفَعَنَّكَ إِلَى رَسُولِ اللَّهِ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ - [۴] قَالَ: إِلَى مُنْتَازِعٍ وَعَلَى عِيَالٍ وَلِي حَاجَةٌ شَدِيدَةٌ» [۵] قَالَ: فَكُنْتُ عَنْهُ فَأَصْبَحْتُ فَقَالَ النَّبِيُّ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ - [۶]: «يَا أَبَا هُرَيْرَةَ مَا فَعَلَ أَيْبُوكَ الْيَارَحَةَ» [۷] قُلْتُ: يَا رَسُولَ اللَّهِ شَكَأ حَاجَةً شَدِيدَةً وَعِيَالًا [۸] فَرَجَمَنِي فَكُنْتُ سَبِيلَهُ»

لوجه ۱ ابوهریره رضی اللہ عنہ وایي [۲] چې رسول الله ﷺ د رمضان د زکات یعنی د صدقه الفطر، په نگرانی او جمع کولو باندې زه مامور کړم چې د جمع کیدو څخه روسته هغه په فقراء باندې تقسیم کي، نو [۳] په دې وخت کې یو سړی ماته راغلو او خپلو لاسونو سره په خپله لمن او خپل لوبښی کې غله د کول شروع کړه [۴] ما هغه ونيوی ورته می اوویل چې زه تا رسول الله ﷺ ته ورولم چې تا ته د دې غلط کار سزا درکي [۵] هغه اوویل چې زه یو محتاج یم زما په ذمه د اهل و عیال نقه ده اوه زه سخت حاجت مند یم یعنی زما په ذمه قرض وغیره هم شته [۶] ابوهریره رضی اللہ عنہ وایي چې ما د هغه درېدره حالت اوږیدو سره هغه پریښودلو چې سحر شو رسول الله ﷺ ماته وفرمایل [۷] چې اې ابوهریره رضی اللہ عنہ ستا د تیری شېبې د قیدی څه وشو؟ الله تعالی ﷻ نبی کریم صلی الله علیه وسلم ته د دې واقعی خبر ورکړی ووا [۸] ما عرض وکړو چې یا رسول الله ﷺ هغه ماته د خپل سخت حاجت او عیالداري ژړا وکړله [۹] نو زما پری رحم راغلو او ما هغه پریښودلو

هل اللغات: ① یتحَوَّن: أي يترقب: د کې د کې لېږ نې اخستلې. ② لَأَرْفَعَنَّكَ: أي والله لأُفَعِّنَنَّكَ: ددې نه مراد مقدمه پیش کول دی حاکم ته یعنی چه زه به تا خامخا بوخم ③ عِيَال: بال جمع، دچا نطفه چه په انسان لازم وی ④ فَكُنْتُ عَنْهُ: لارمې ورته پریځوده یعنی خلاص می کړو ⑤ الْيَارَحَةَ: أي اللبنة الساجية: تیره شپه

① قَالَ: «أَمَا إِنَّهُ قَدْ كَذَّبَكَ وَسَيَعُودُ» [۲] فَعَرَفْتُ أَنَّهُ سَيَعُودُ لِيَقُولَ رَسُولَ اللَّهِ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ - [۳] فَرَضْتُ لَهُ، لِهَاءِ لَهْلَهْلٍ يَتَحَوَّنُ الطَّعَامَ [۴] فَأَخَذْتُهُ وَقُلْتُ: لَأَرْفَعَنَّكَ إِلَى رَسُولِ اللَّهِ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ - [۵] قَالَ: دَعْنِي فَإِنِّي مُنْتَازِعٌ وَعَلَى عِيَالٍ لَأَعُودُ [۶] فَرَجَمَنِي سَبِيلَهُ [۷] فَأَصْبَحْتُ فَقَالَ لِي رَسُولُ اللَّهِ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ -: «يَا أَبَا هُرَيْرَةَ مَا فَعَلَ أَيْبُوكَ» [۸] قُلْتُ: يَا رَسُولَ اللَّهِ شَكَأ حَاجَةً شَدِيدَةً وَعِيَالًا [۹] فَرَجَمَنِي فَكُنْتُ سَبِيلَهُ»

لوجه ۱ نبی کریم صلی الله علیه وسلم وفرمایل چې خبردار وسه هغه د خپل حالات په

اظهر کی تاتہ دروغ ویلی دی، هغه به بیا راخی، خکه د آئنده د پاره خیال ساته [۴] زه پوهه شوم چې ضرور راخی، خکه چې نبی کریم صلی الله علیه وسلم فرمایلی دی چې هغه به بیا راخی [۵] نو زه د هغه منتظر ووم، هغه راغلو او خپل دواړه لاسونو سره یې غله ډکول شروع کړل [۶] م هغه ونيوی ورته می اوویل چې اوس به دی نبی کریم صلی الله علیه وسلم ته بیا به [۷] هغه اوویل چې ما پرېږده زه ضرورت مند یم، زما په ذمه د کور نفقه ده بیا آئنده به نه راخه [۸] زما پری رحم راغلو نو ما پرېښودلی او دا خل می دا سلوک ورسره خکه وکی چې هغه آئنده د نه راتلو وعده وکړله کنی د هغه د حاجت او ضرورت په باره کی د هغه دروغ د مخبر صادق یعنی د نبی کریم صلی الله علیه وسلم زیانی معلوم شوی وو [۹] چې صبا شو نو رسول الله ﷺ ماته وفرمایل چې ای ابوهریره رضی الله عنه ستا د قیدی څه وشو [۱۰] ما عرض وکړو یا رسول الله ﷺ هغه زما مخکی د خپل ضرورت او حاجت او عیال داری آورولو سره په زړه شو [۱۱] خکه زما پری رحم راغلو نو (ما هغه د بیا نه راتلو په وعده، پرېښودلی هل اللغات: ① سَمِعُوهُ: بیا به راخی، ② قَرَضْتُهُ: أي انتظرته وراقبته: دچا په انتظار او تعاقب کښې کښتلو ته وانی ③ دَغْنِي: أي اترکني: ما پرېږده

④ فَقَالَ: "أَمَا إِنَّهُ قَدْ كَذَبَكَ وَسَمِعُوهُ" ⑤ قَرَضْتُ أَنَّهُ سَمِعُوهُ يَقُولُ رَسُولُ اللَّهِ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ - ⑥ قَرَضْتُهُ فَمَاءَ فَيْحَاءَ يَمْشِي مِنَ الطَّعَامِ ⑦ فَأَعْدَدْتُهُ وَقُلْتُ: لَأَرْفَعَنَّكَ إِلَى رَسُولِ اللَّهِ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ - ⑧ وَهَذَا آخِرُ ثَلَاثِ مَرَّاتٍ إِنَّكَ تَرَعُمُ لَا تَعُودُ ثُمَّ تَعُودُ ⑨ قَالَ: دَغْنِي أَعْلَيْكَ كَلِمَاتٍ يَنْفَعُكَ اللَّهُ بِهَا ⑩ إِذَا أَوَيْتَ إِلَى فِرَاشِكَ فَأَقْرَأْ آيَةَ الْكُرْسِيِّ " (الله لا إله إلا هو الْحَيُّ الْقَيُّومُ) [البقرة: ٢٥٥] " حَتَّى تَخْتِمَ آيَةَ

ترجمه ④ نبی کریم صلی الله علیه وسلم وفرمایل چې هوښیار اوسه هغه دا خل هم، تاته دروغ ویلی دی (چې زه به آئنده نه راخم، هغه بیا راخی [۴] زه پوهه شوم چې ضرور راخی، خکه چې نبی کریم صلی الله علیه وسلم فرمایلی دی چې هغه به بیا راخی، [۵] نو زه د هغه منتظر ووم چې هغه بیا راغلو هغه چې غله ډکول شروع کړل [۶] نو ما هغه ونيولی ورته می اوویل چې نن دی ضرور رسول الله ﷺ ته بیا یم [۷] دا آخری دریمه موقع ده، تا خو ویلی وو چې آئنده به بیا نه راخم (خکه هغه خل ما ته پرېښودلو، خو ته بیا راغلی [۸] هغه اوویل چې ما پرېږده زه به درته داسی کلمات وښایم چې الله تعالی ﷻ به د هغه په وجه تا ته نفع ورسوی [۹] او هغه دا چه، هر کله چې ته بستری ته د اوده کیدو د پاره خی آیه الکرسی الله لا اله الا هو الْحَيُّ الْقَيُّومُ آخری آیت (یعنی وَهُوَ الْبَاقِيُّ الْعَظِيمُ) پوری اووښلو هل اللغات: ① أَوَيْتَ: أي إذا قضيت: کله چه ته قصد اوکړې،

② فَإِنَّكَ لَنْ يَزَالَ عَلَيْكَ مِنَ اللَّهِ حَافِظًا ③ وَلَا يَفْرُكَ شَيْطَانٌ حَتَّى تُصْبِحَ ④ فَكُنْتَ سَمِيحًا فَاصْبَحْتَ ⑤ فَقَالَ لِمَ رَسُولُ اللَّهِ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ - : "مَا فَعَلَ أُبَيْرُكَ؟" ⑥ قُلْتُ: زَعَمَ أَنَّهُ يَعْلِنِي كَلِمَاتٍ يَنْفَعُنِي اللَّهُ

بِهَذَا قَالَ: «أَمَّا إِنَّهُ صَدَقْتَ وَهُوَ كَذُوبٌ» [۷] وَتَعْلَمُ مَنْ تَخَاطَبُ مِنْذُ ثَلَاثِ لَيَالٍ؟ «قُلْتُ: لَا» [۸] قَالَ: «كَانَ شَيْطَانٌ» رَوَاهُ الْبُخَارِيُّ.

ترجمہ [۷] دے اللہ تعالیٰ ﷺ د طرف خُخہ بہ ستا سرہ ہمیشہ یوہ نگہبان افریبتہ، وی [۸] او سحر پوری تاتہ ہیخ شیطان کہہ ہغہ انسان خُخہ وی یا جنات خُخہ دینی یا دنیاوی تکلیف رسولو د پارہ، نہ راخی [۹] ما ا دی آوریڈو سرہ، ہغہ دا خل ہم پرینبودلو چہ سحر شو [۱۰] نورسول اللہ ﷺ بیا ماتہ وفرماییل چہ ستا د قیدی خہ وشو [۱۱] ما عرض وکړو کله چہ قیدی ماتہ دا اوویل چہ ماتہ بہ داسی کلمات وینایی چہ د ہغہ بہ وجہ بہ اللہ تعالیٰ ﷺ ماتہ نفع ورسوی (نو دا خل ہم ما ہغہ پرینبودلی، [۱۲] نبی کریم صلی اللہ علیہ وسلم وفرماییل چہ اگاہ شہ اگر کہ ہغہ د دی کلماتو بہ بارہ کی تاتہ ریتیا ویلی دی خو ہغہ بہ خبرو کی دروغجن دی [۱۳] او تاتہ معلومہ دہ چہ تہ بہ دی دری شپو کی د چا سرہ مخاطب وی؟ ما اوویل چہ نا، [۱۴] نبی کریم صلی اللہ علیہ وسلم وفرماییل چہ ہغہ شیطان وو چہ د داسی مکر او فریب سرہ د صدقات بہ مال کی کمی ویلو د پارہ راغلو وو، بخاری.

هل اللغات ⑤ زَعَمَ: خیال کوی، دہغہ گمان دی.

تسهيلات:

قوله: إِذَا أُنِيتَ إِلَىٰ فِرَاشِكَ فَأَقْرَأْ آيَةَ الْكُرْسِيِّ:

آیة الكرسي: ه حفاظت فضیلتہ للہ: حضرت ابوہریرہ رضی اللہ عنہ رسول اللہ ﷺ د صدقاتو بہ مالونو باندی خوکیدار مقرر کړې وو یوہ شپہ غل راغلو او غلہ ئی اوچتولہ حضرت ابوہریرہ رضی اللہ عنہ اونیولو ہغہ منتونہ کول هغوی دې پریخودو حضوریاک تہ اللہ تعالیٰ د وحی بہ ذریعہ خبر وړکړو چہ داسی واقعہ شوې حضوریاک ابوہریرہ رضی اللہ عنہ تہ اوفرمانیل چہ غل بہ بیا راخی دا ورته ہم د وحی بہ ذریعہ اوخودلې شو الغرض دریو ورخو پورې دا سلسلہ روانہ وه بیا ہغہ غل حضرت ابوہریرہ رضی اللہ عنہ تہ مال دحفاظت دپارہ یوہ وظیفہ اوخودلہ چہ د اودہ کیدو بہ وخت آیت الكرسي وایہ زما بہ شان غل بہ نہ راخی حضوریاک د دغہ وظیفې د افادیت تصدیق اوکړو اودا ئی ہم ورته اوخودل چہ دریو ورخو پورې ستا واسطہ ابلیس سرہ وه دې حکایت تہ هر مسلمان لہ پکاردی چہ آیت الكرسي د هر مسلمان دپارہ د خان اومال د حفاظت لویہ قلعه دہ

[۲۲۲] د سورت فاتحہ او آیت امن الرسول فضیلت

۲۲۲- (۱) (۱۶) وَعَنِ ابْنِ عَبَّاسٍ قَالَ: «يَتِمُّ جَبْرِيلُ - عَلَيْهِ السَّلَامُ - قَائِدًا جُنْدَ النَّبِيِّ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ - سَمِعَهُ يَقِيضُ مَنَ قَرْيَةٍ فَرَفَعَهُ رَأْسَهُ فَقَالَ: [۱] «هَذَا يَأْتِي مِنَ السَّمَاءِ فَيَمِيزُ الْيَوْمَ لَمْ يَفْتَحْ قَطُّ إِلَّا الْيَوْمَ» [۲]

(۱) اخرجه مسلم في كتاب صلاة المسافرين وفسرها باب فضل الفاتحة. وخواتيم سورة البقرة. والعت على قراءة الآية من آخر البقرة (رقم- ۲۵۴ - ۸۰۶) كتاب الفاتحة باب فضل فاتحة الكتاب (رقم- ۹۱۲)

فَقَالَ مِنْهُ مَلَكٌ فَقَالَ (۶): "هَذَا مَلَكٌ نَزَلَ إِلَى الْأَرْضِ لَمْ يَهْلُ فُطْ إِلَّا الْيَوْمَ (۷) فَاسْمِعْ فَقَالَ: أَتَيْتُ بِمُؤْمِنٍ لَوْ تَمَنَّا (۸) لَمَرَأَةً تَمَنَّا نَبِيَّ فَبَنَيْنَا فَاتَحَهُ الْكِتَابُ وَخَوَاتِيمُ سُورَةِ الْبَقَرَةِ (۹) لَنْ تَقْرَأَ بِحَرْفٍ مِنْهَا إِلَّا أُعْطِيَتْهُ" رَوَاهُ مُسْلِمٌ.

نوهه [۶] د ابن عباس رضی اللہ عنہ خخه روایت دی [۷] چې ایوه ورځ جبرائیل علیه السلام او نبی کریم صلی اللہ علیہ وسلم سره ناست وو [۸] نو جبرائیل علیه السلام پورته طرف خخه د دروازی خلاصیدلو آواز واوریدلو هغه خپل سر اوچت کړو او وی ویل [۹] چې د آسمان هغه دروازه کولای شوی ده چې د نن خخه علاوه هیڅ کله دا دروازه کولای شوی نه وه [۱۰] نو دهغه دروازی خخه هغه فرشته راځنکه شوه جبرائیل علیه السلام اوویل [۱۱] چې دا فرشته د نن خخه مخکی هیڅ کله زمکی نه نه ده راځنکه شوی [۱۲] بیا هغه فرشتې نبی کریم صلی اللہ علیہ وسلم ته سلام وکړو هغی اوویل چې تا صلی اللہ علیہ وسلم ته دی زیری وی چې تاته صلی اللہ علیہ وسلم هغه دوه نوره درکړل شوی دی [۱۳] چې ست خخه مخکی بل یو نبی ته نه دی ورکول شوی او هغه سورة فاتحه او د سورة بقره آخری حصه ده [۱۴] د هغه خخه ستاسو د طرف خخه د ويلي شوو یو یو حرف په عوض کی به تاسو ته ثواب حاصلیری یا ستا دعا به قبوله شی مسلم

هل اللغات: ① تيمنا: أي صوّتاً شديداً كصوت نقض خشب البناء عند كثره: داهغه آوازته وانی چه د یوڅیزد کولولولو او بندیدولو یا ماتیدوسره پیداکیږی دلته د دروازی کولایدلو آواز مراد دی ② يؤتی: دوه رنګاڼي. دابه خپل صاحب ته رنګا کوی یا دا مطلب چه نیغه لاز به ورته بنسني ③ خواتیم: د سورة البقره آخری آیتونه مرادی

تسهيلات: قوله: وَخَوَاتِيمُ سُورَةِ الْبَقَرَةِ:

علما، کرامو لیکلی دی چه دې نه د سورت بقري آخری درې آیاتونه مراد دی کوم چه د امن الرسول نه شروع کیږی هم دغه مشهور دی

قوله: أُعْطِيَتْهُ: یعنی په هره یوه کلمه به ثواب ملاویږی اوهره کلمه کوم چه سوال دې دهغه سوال مطابق به انعام ورکولې شی مثلاً په سورت فاتحه کښې دی "اهدنا الصراط المستقیم" او په امن الرسول کښې "ربنا لا تؤاخذنا" دې وغیره

[۱۴] د سورة بقره د آخری آیاتونو فضیلت

۱۴۱- (۱) (۱۴) وَعَنْ أَبِي مَرْوَةَ قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ - [۱]: «الْإِيتَانِ مِنْ آخِرِ سُورَةِ الْبَقَرَةِ مَنْ قَرَأَ بِهَا يَمْلِكُ لَكُمَا كَفَاتَةً» مُتَّفَقٌ عَلَيْهِ.

(۱) اخرجه البخاری فی کتاب المغازی باب شهود الملائكة بدرا (رقم-۴۰۰۸) و مسلم کتاب صلاة السافرين وفسرها باب فضل الفاتحة، و خواتيم سورة البقرة. والحث على قراءة الآيتين من آخر البقرة (رقم- ۲۵۵ - (۸۰۷) كتاب فضائل القرآن عن رسول الله صلى الله عليه وسلم باب ما جاء في آخر سورة البقرة (رقم: ۲۸۸۱) كتاب إقامة الصلاة باب ما جاء فيها يرجي أن يكتفى من قيام الليل (رقم- ۱۳۶۸) بواحد ۱۱/۱۸

نورحه [۵] د ابو مسعود رضی اللہ عنہ څخه روايت دی چې رسول الله ﷺ وفرمايل [۶] کوم سړی چې د شپې د سوره بقره آخری دوه آيتونه، يعنی دامن الرسول څخه بيا تر آخری پورې، اووايي نو د هغه د پاره هغه کافی دی، بخاری مسلم

هل اللغات: ① کفاه: کافی کيږي، د کلي نکلې نه به معنی د دفع کولو او بې پرواه کولو تسهيلات:

قوله: مَنْ قَرَأَ بِهَا فِي لَيْلَةٍ كَفَّاهُ

ه کفایت په مفهوم کښې دوه اقوال،

① د کفاه مطلب دا دې چې د دې دواړو آياتونو په شپه کښې لوستلو سره به د دې نالې د شپې د هر قسم ضرر او تکليف او جناتو وغيره څخه محفوظ وي د دې دواړو په وجه به الله تعالی د ده حفاظت کوي

② دا دواړه آياتونه به دده دپاره د قيام الليل اود شپې د ذکر عباداتو څخه کافی شی يعنی الله تعالی به ده ته داسې ثواب ورکوي لکه چې ده شپه د الله په ذکر او عبادت کښې تيره کړه (مظاهرحق)

[۳۳] د سورة كهف د رسولسو آيتونه يادلو اثر

۳۳- (۱۸۱) [۱] وَعَنْ أَبِي الدَّرْدَاءِ قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ -: [۲] "مَنْ حَفِظَ عَشْرَ آيَاتٍ مِنْ أَوَّلِ سُورَةِ الْكَهْفِ غُفِرَ مِنْ الذَّنَجَالِ" [۳] رواه مُسْلِمٌ.

نورحه [۵] د ابو درداء رضی اللہ عنہ څخه روايت دی چې رسول الله ﷺ وفرمايل [۶] کوم سړی چې د سورة كهف اولنی لس آيتونه په یاد کي [۷] نو هغه د دجال د شر څخه محفوظ کړل شو، مسلم هل اللغات: ① غفر: محفوظ به شی، ② الذَّنَجَال: دا د دجل نه ماخوډ دې د مبالغې صيغه ده، د هوکې او فريب ته وانی يعنی ډير زيات د هوکه ورکونکې او خلقو باندې التباس او گډ وډی راوستونکې

تسهيلات:

قوله: مَنْ حَفِظَ عَشْرَ آيَاتٍ مِنْ أَوَّلِ سُورَةِ الْكَهْفِ:

په سورة كهف سره د دجال هغه د حفاظت وجه، ځينې حضراتو ددې سبب دا ليكلي دي چې څوک ددې آيتونو په عجاباتو او نښو کښې تدبير کوي نو هغه به د دجال دفتني نه محفوظ وي که دواړه جمع کړې شی نو بيا هم درست دی

(۱) اخرجه مسلم في كتاب صلاة المسافرين وقصرها باب فصل سورة الكهف. وأبوه الكريسي (رقم- ۲۵۷) - (۸۰۹) كتاب التزجل لباب خروج الدجال (رقم ۱۳۴۴) وسلم لباب ما جاء في فضل سورة الكهف (رقم- ۲۸۸۶) واحد في الهند ۱۹۶/۵

قوله عُمَرُ بْنُ الدَّجَّالِ:

ه دجال تعريف: ملا علی قاری رحمته د دجال تعريف داشان كړې دې هو الذي يخرج في آخر الزمان يدعى إذا انقضت الحوادث نظروا على بابه، د جال هغه كس دې چې په آخری زمانه كښې به راوړی او د الوهیت دعوی به كوی

ه دجال ه فتني ه هیت وجه: دده په لاس به خرق عادت امور ظاهريږي لكه آسمان ته به اوواني چې باران اووړوه نو باران به اووړيږي زمكې ته به اوواني چې شينكې رازرغون كړه نو شينكې به رازرغون شي او دا خيزونه به خلق په زياته فتنه كښې اچوي په دې وجه علماء كرامو ويلي دي چې د دجال د فتنې نه لويه فتنه بله نشته دې په دې وجه دين ته چې كوم نبي ليرلې شوې دې هغه خپل امت د دجال نه وپرولي دي، مرقاة ج ۴ ص ۲۲۸.

په رواياتو كښې تعارض: په دې حديث پاك كښې د لسو آيتونو ذكر دې چې كوم كس دا لس آيتونه ياد كړي نو الله ج به دې د دجال د فتنې نه محفوظ كړي او د ترمذی شريف په روايت كښې دي چې كوم كس د سورة كهف پ ومي دري آيتونه ياد كړي نو هغه به د دجال د فتنې نه محفوظ وي نو په دې روايتونو كښې په ظاهره تعارض دې؟

دتعارض جواب: كوم كس لس آيتونه ياد كړي نو الله ج به هغه هم د دجال د شر نه محفوظ كړي ي د فضل د وسعت په وجه چې كوم كس دري آيتونه واني نو هغه به د دجال د فتنې نه محفوظ وي بعنوان آخر كوم كس چې لس آيتونه اوواني نو هغه به د دجال سره د ملاكات د فتنې نه بچ وي او خوك چې دري آيتونه لولي نو هغه به د دجال د فتنې نه محفوظ وي

[۱۷۷] ذسورت اخلاص فضيلت

۱۷۷- (۱۹) لو عنه قال: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ - : «[۱] أَيْعِزُّ أَحَدُكُمْ أَنْ يَقْرَأَ فِي لَيْلَةٍ ثَلَاثَ الْقُرْآنِ؟ [۲] قَالُوا: وَكَيْفَ يَقْرَأُ ثَلَاثَ الْقُرْآنِ؟ [۳] قَالَ: " قُلْ هُوَ اللَّهُ أَحَدٌ » [الإخلاص: ۱] تَعْدِلُ ثَلَاثَ الْقُرْآنِ » رواه مسلم.

لوجه ۱ د ابو درداء رحمته څخه روايت دی چې رسول الله رحمته وفرمايل ۱ آیا په تاسو کی یو سړی په یو شپه کی د دریمي حصي قرآن ویلو څخه عاجز دی ۲ صحابه رحمته عرض وکړی چې یا رسول الله رحمته، دریمه حصه قرآن څرنگه ویلی شی ۳ نبي کریم صلی الله علیه وسلم وفرمايل چې قل هو الله احد د قرآن کریم د دریمي حصي برابر دی، کوم سړی چې د شپي دا سورت اوونیلو لکه چې هغه دریمه حصه قرآن کریم ویلی، مسلم هل الثقات ۱۰ ایعز: آیا عاجز دې؟ ۷ تعدل: أي تساوي برابر دی

(۱) اخرجه مسلم في كتاب صلاة المسافرين وفسرها باب فضل قراءة قل هو الله احد (رقم- ۲۵۹ - ۸۱۱) كتاب الخلاص باب في سورة الفسد (رقم- ۱۴۶۱) كتاب فضائل القرآن عن رسول الله صلى الله عليه وسلم باب ما جاء في سورة الاخلاص (رقم- ۲۸۹۶) كتاب الافتتاح باب الفضل في قراءة قل هو الله احد (رقم- ۹۹۶)

تسهيلات:

قوله: تَعْلِيلٌ:

هـ سورة اخلاص هـ ذلك القرآن كيد ووجه، يعنى مساوى او برابر دى قرآن عظيم اصولى توگه باندې په دريو غټو مضامينو باندې مشتمل دى ① قصص ② احكام ③ توحيد ددې دريو اړو مضامينونه سورت اخلاص په مكمل توگه په دريم مضمون باندې مشتمل دې په دې وجه دا د دريمې حصې د قرآن برابر دې يا مطلب دادې چه سورت اخلاص د ثواب په اعتبار سره د دريمې حصې قرآن د ثواب برابر دې

۳۸- (۱۰) [وَرَوَاهُ الْبُخَارِيُّ عَنْ أَبِي سَعِيدٍ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ.]

توجه ۱۰ او امام بخارى رحمه الله دا روايت د ابو سعيد ؓ څخه نقل كړى دى

[۳۹] د سورت اخلاص فضيلت

۳۸- (۲۰) [وَعَنْ عَائِشَةَ «أَنَّ النَّبِيَّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ - بَعَثَ رَجُلًا عَلَى سَرِيَّةٍ ۖ وَكَانَ يَقْرَأُ الْفُصْحَاءَ فِي صَلَاتِهِمْ فَيُحْتَمِرُ بِقُلْ هُوَ اللَّهُ أَحَدٌ ۖ فَلَمَّا رَجَعُوا ذَكَرُوا ذَلِكَ لِلنَّبِيِّ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ - ۖ فَقَالَ: "سَلُّوا لِي نِشْرًا يَضَعُهُمْ ذَلِكَ" ۖ] سَأَلُوهُ فَقَالَ: لِأَتَاهَا حِفْظَةُ الرَّحْمَنِ وَأَنَا أَجِبُ أَنْ أَقْرَأَهَا ۖ] فَقَالَ النَّبِيُّ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ -: "أَخْبِرُوهُ أَنَّ اللَّهَ يُحِبُّهُ" ۖ مُتَّفَقٌ عَلَيْهِ.

توجه ۱۱ بى بى عائشه ؓ فرمايي چې نبى كريم ﷺ يو سړى امير جوړولو سره د لښكر سره وليږلو ۱۱ هغه سړى به په مانځه كى د خپلو ملگرو امامت هم كولو او د هغه معمول وو چې خپل قراعت به يې په قل هو الله ختمولو ۱۲ هر كله چې د لښكر هغه خلق واپس راغلل نو هغوى د هغه تذكره رسول الله ﷺ ته وكړه ۱۳ نبى كريم صلى الله عليه وسلم هغوى ته وفرمايل چې د دى سړى څخه معلومات وكړئ چې هغه داسى ولى كوى ۱۴ د هغه څخه پوښتنه وشوه نو هغه اوويل چې زه داسى ځكه كوم چې په دى سورت كى د الله تعالى ﷻ صفت او وحدانيت بيان شوي دي او زه دا خوښوم چې د الله تعالى ﷻ د صفت دخاطره دا سورت هميشه وایم ۱۵ دى آوريدو سره، نبى كريم ﷺ وفرمايل چې دا سړى خبركړى چې الله تعالى ﷻ يې دوست لرى (ځكه چې هغه الله تعالى ﷻ دوست لرى، بخارى مسلم هل القافات: ① سُرَّةُ: أى جَنْبٍ: لښكر ② نَضَعُهُمْ: كول به نې

(۱) اخرجه البخارى في كتاب التوحيد باب ما جاء في دعاء النبي صلى الله عليه وسلم آتته إلى توحيد الله تبارك وتعالى (رقم- ۳۳۷۱)

(۲) اخرجه البخارى في كتاب التوحيد باب ما جاء في دعاء النبي صلى الله عليه وسلم آتته إلى توحيد الله تبارك وتعالى (رقم- ۳۳۷۵) كتاب الانفتاح باب الفضل في قراءة قل هو الله أحد (رقم- ۹۹۳)

تسهيلات:

قوله: فَيُتِمُّهُ.

و یتیم به مفهوم کنی، دوه اقوال:

① ددی لفظ زیات واضح مطلب دادې چه دې سړی به دهر مونځ په آخری رکعت کنیې د فاتحه نه پس سورت اخلاص ونيلو

② علامه ابن حجر رحمته الله فرمائی چه د هر رکعت په آخر کنیې به نئ سورت اخلاص ونيلو په دې صورت کنیې د فقهاؤ لپ شان اختلاف راځی چه آیا په هر رکعت کنیې د یو سورت تکرار صحیح دې که نه؟ اول وضاحت زیات بهتر دې

[۳۰] د سورة اخلاص محبت جنت ته د داخلیدو ذریعه

۳۰- (۱) (۲۱) وَعَنْ أَنَسٍ قَالَ: «إِنَّ رَجُلًا قَالَ: يَا رَسُولَ اللَّهِ [۱] إِيَّيْ أَجِبْ هَذِهِ السُّورَةُ ﴿قُلْ هُوَ اللَّهُ أَحَدٌ﴾ [الإخلاص]: [۲] قَالَ: "إِنَّ حَبْلَكَ إِذَا هَذَا أَدْخَلَكَ الْجَنَّةَ" رَوَاهُ التِّرْمِذِيُّ وَرَوَى الْبُخَارِيُّ مَعْنَاهُ.

توجه ۱: د انس رضی الله عنه څخه روایت روایت دی چې یو سړی عرض وکړی چې یا رسول الله صلی الله علیه و آله زما د سورة قل هو الله احد سره محبت دی (یعنی دا اکثره وایم) [۱] نبی کریم صلی الله علیه وسلم ورته وفرمایل چې د دی سورت سره ستا محبت به تا په جنت کی داخل کړی. ترمذی، امام بخاری رحمته الله دا روایت بالمعنی نقل کړی دی

تسهيلات:

قوله: إِنَّ رَجُلًا قَالَ

د رجل په مصداق کنی، دوه اقوال:

① ددې نه مراد کلثوم دې دا قول اصح دې

② دده نوم کرزم دې

سوال: امام طیبی رحمته الله فرمائی په دې حدیث پاک کنیې نبی کریم صلی الله علیه و آله فرمائی (ان حک اباه أدخلک الجنة، یعنی دې سورة سره محبت کول به تا جنت ته داخل کړی حالانکه ماقبل حدیث مبارک کنیې اعمروه ان الله بجه، دی یعنی ده ته خبر ورکړی چې الله تعالی ده سره محبت کړی په ظاهر تعارض دي؟

فقطری جواب: د حدیث الباب والاجمله د ماقبل حدیث مبارک ثمره ده چې کله الله تعالی ده سره محبت کوی نو دې به جنت ته داخل کړی، مرقاة ج ۴ ص ۳۵۰، التعلیق الصبیح ج ۲ ص ۱۸.

(۱) اخرجه البخاری فی کتاب صلاه الجماعة والإمامة لباب الجمع بین السورتین فی الرکعة (رقم ۷۷۵) کتاب فضائل القرآن من رسول الله صلی الله علیه وسلم باب ما جاء فی سورة الإخلاص (رقم ۲۹۰۱)

[۳۱] په معوذتين ددم ڪولو طريقه

۳۱- (۲۳۱) (۱) وَعَنْ عُقْبَةَ بْنِ عَامِرٍ قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ - : «أَلَمْ تَرَ آيَاتَ الْوَيْلِ الَّتِي لَمْ يَرَوْهَا نَبِيٌّ قَطُّ» [۲] «قُلْ أَعُوذُ بِرَبِّ الْفَلَقِ» [۱] «وَقُلْ أَعُوذُ بِرَبِّ النَّاسِ» [۳] «وَأَمْسِكُمْ»

لوحه ۱ د عقبه ابن عامر رضي الله عنه څخه روايت دی چې رسول الله ﷺ وفرمايل [۲] چې نه شپه داسې عجبې آيتونه نازل شو چې د پناه طلب کولو په سلسله کې، د دې څه جواز نشته [۳] او هغه قُلْ أَعُوذُ بِرَبِّ الْفَلَقِ او قُلْ أَعُوذُ بِرَبِّ النَّاسِ دی، مسلم

تسهيلات:

قوله: لَمْ يَرَوْهَا نَبِيٌّ قَطُّ

يعني ددې دواړو سورتونو نه علاوه بل داسې سورت نشته دې چې لوستونکې د ضرورت سر نه محفوظ اوساتي حضور عليه السلام به هم ددې دواړو سورتونو په ذريعه د پيرينو د ضرورو او انسانانو د شر نه پناه غوښتله

ابن مسعود او ابی بن کعب ته غلط نسبت: ابن ملک رحمته الله فرماني چې دا ددې خبرې دليل دې چې معوذتين د قرآن حصه ده ځينې بزرگانو د ابن مسعود رضي الله عنه او ابی بن کعب رضي الله عنه باره کښې ونيلى دی چې هغه دواړه حضرات ددې قائل وو چې دا دواړه سورتونه د قرآن پاک حصه نه ده دا غلط دی دا په هغوی باندې الزام دې د رسول کریم ﷺ د بسم الله ذکر نه کولو نه؛ معلومه شوه چې بسم الله دسورت جزء نه دې ددې دواړو سورتونو انکار که تاويل سره وی او که بغير تاويل نه

معوذتين لوه د قرآن حصه نه منلو حکم: ځينې حضرات دداسې کس دپاره مطلقا د تکفير حکم کوی څوک چې معوذتين د قرآن حصه نه منی او په ځينې فتاواو کښې په دې باره کښې اختلاف نقل کړې شوې دې ليکن صحيح دادی چې څوک دا عقیده ساتی چې دا د قرآن حصه نه ده نو دا کفر دې کما فی مفتاح السعادة، مرقاة، ج ۲، ص ۲۵۱،

[۳۲] دشپې سورة اخلاص او معوذتين په بلن باندې چف کول

۳۲- (۲۳۱) (۲) وَصْنُ عَائِشَةَ «أَنَّ النَّبِيَّ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ - كَانَ إِذَا أَوَى إِلَى فِرَاشِهِ كُلَّ لَيْلَةٍ جَمَعَ كَتَبَهُ ثُمَّ نَفَثَ فِيهَا فَقَرَأَ فِيهَا قُلْ هُوَ اللَّهُ أَحَدٌ [۱] وَالْإِخْلَاصَ [۲] وَقُلْ أَعُوذُ بِرَبِّ الْفَلَقِ وَقُلْ أَعُوذُ بِرَبِّ النَّاسِ [۳] ثُمَّ نَفَثَ فِيهَا مَا اسْتَطَاعَ مِنْ جَسَدِهِ [۴] يَبْدَأُ بِهَا عَلَى رَأْسِهِ وَوَجْهِهِ وَمَا أَقْبَلَ مِنْ جَسَدِهِ [۵] يَفْعَلُ ذَلِكَ ثَلَاثَ مَرَّاتٍ»

(۱) اخرجه مسلم في كتاب صلاة المسافرين وقصرها باب فضل قراءة المعوذتين (رقم - ۲۶۴ - (۸۱۴) كتاب فضائل القرآن عن رسول الله صلى الله عليه وسلم باب ما جاء في سورة الإخلاص (رقم - ۲۹۰۲) كتاب الافتتاح باب الفصل في قراءة المعوذتين (رقم - ۹۵۴)

(۲) اخرجه البخاري في كتاب فضائل القرآن باب فضل المعوذات (رقم - ۵۰۱۷) كتاب الزهد عن رسول الله صلى الله عليه وسلم باب (رقم - ۲۴۰۲) كتاب الدعاء باب ما يدهو به إذا أوى إلى فراشه (رقم - ۳۸۷۵) وأحمد في المسند: ۱۱۶/۶

مَنْعَقَ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ كَرِهَيْتُ ابْنِ مَعْبُودٍ لَنَا ابْنُ رَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فِي بَابِ الْمَعْرَاجِ إِنْ شَاءَ اللَّهُ تَعَالَى.

نوهه [۱] بی بی عائشه رضی اللہ عنہا فرمایاں چہ رسول اللہ صلی اللہ علیہ وسلم بہ ہرہ شبہ چہ خپل خای تہ تللی [۲] نو. د اودہ کیدو خخہ مخکی، خپل دواړہ لاسونہ یو خای کولو سرہ به یی دم کول او بیا به یی په هغه قل هو الله قل اعوذ برب الفلق او قل اعوذ برب الناس ویل [۳] او بیا به یی دواړہ لاسونہ په خپل بدن مبارک تر خو پوری چہ به کیدی شو گرځول [۴] مخکی به نبی کریم صلی اللہ علیہ وسلم لاس گرځوي خپل سر مخ او د بدن د مخکنی حصی خخہ شروع کول. د دی خخہ روسته به یی د بدن په نورو حصو گرځول [۵] نبی کریم صلی اللہ علیہ وسلم به دا عمل یعنی ویل دم کول او په بدن باندی د لاسونو را تیرہ ول دري خله کول، بخاری مسلم [۶] اوزرده چہ مونږ به د ابن مسعود رضی اللہ عنہ حدیث ذکر کړوخه وخت چہ رسول اللہ صلی اللہ معراج تہ بوتلی شو په باب المعراج کښی انشاء الله

هل اللغات: ① أَوْي: أَيْ أَتَاهُ: چه راتلو به، ② فَرَّاش: بستره، ③ كَفَّيْ: تلی، د لاسونو دتنه طرف، ④ نَقَتَ: إِخْرَاجُ رَجَمٍ مِنَ الْفُجْرَةِ شَيْءٍ مِنَ الرِّيقِ: نفث دم کولو ته وانی یعنی داسې پوک به نې کولو چه د خپل نه به نې پوکي سره معمولی شان لارې مبارک هم تلې، ⑤ تَمَسَّكَ: رابښکل به نې، دواړه لاسونه.

تسهيلات:

قوله: فَقَرَأَ بِهَا:

په معوذتینو د دم کولو طریقہ، دا جمله ددې نه مخکښې "ثم نثرت فيهما" تفصیل او تفسیر دې یعنی حضور پاک به په خپلو دواړو لاسونو کښې معوذتین دم کول ددې صورت به دا وو چه اول به حضور پاک ونیلو او بیا به نې په لاسونو باندې دم کول بیا به نې په خپل بدن باندې رابښکل په عربی محاوره کښې دا شان کلام شائع دې لهذا د یوړاوی طرف ته تہ د سهو یا غلطی نسبت ضرور نه دې چه هغه "فقرأ بهما" مؤخر ذکر کړې دې او "ثم نثرت" نې اول ذکر کړې دې (فَرَأَ اقْرَأَاتِ الْقُرْآنَ فَاسْتَعِذَ بِاللَّهِ) انحل ۱۹۸ او (فَتَوَبَّ إِلَى بَابِ يَكْمُ) (بقره ۵۴) (فَأَقْرَأُوا الْقُرْآنَ) (بقره ۵۴) کښې هم داسې دی هلته به بیا خه کوئی؟ بهر حال مسلمانانو له پکار دې چه هغوی دې دم کولو دا طریقہ خپله کړی دا د سحر او جادو او نورو روحانی مرضونو علاج دې

الفصل الثاني

[۳۳] په قيامت كېنې دعرش لاندې درې اهم څيزونه

۳۳- (۳۳) عَنْ عَبْدِ الرَّحْمَنِ بْنِ عَوْفٍ عَنِ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ: «ثَلَاثَةٌ تَحْتُ الْعَرْشَ يَوْمَ الْقِيَامَةِ الْقُرْآنُ يُخَاجَرُ الْبَيَّادِلُ ظَهْرُ بَيْتَنَ ۚ وَالْأَمَانَةُ وَالرَّحِمُ ۚ تُنَادِي الْأَمَنُ وَصَلَّى وَصَلَّى اللَّهُ ۚ وَمَنْ قَطَعَنِي قَطَعَهُ اللَّهُ» رَوَاهُ فِي شَرْحِ التَّتَعُّلِ.

لوحه ۱ عبد الرحمن بن عوف رضي الله عنه د نبی کریم صلی الله علیه وسلم څخه نقل کوی چې نبی کریم صلی الله علیه وسلم وفرماییل ۱ د قیامت په ورځ به د عرش لاندې درې څیزونه وی ۱ یو خو قرآن چې د بنده گانو سره به جنگ کوی او د قرآن د پاره ظاهر هم شته او باطن هم ۲ د عرش لاندې دویم څیز امانت وی ۳ دریم څیز به رحم، قرابت یعنی رشته داری به وایې خبردار کوم سړی چې زه یو ځای کړم (یعنی زما د حق رعایت یې وکړی په دې طور چې زما د احکامو د فرمانبردارۍ کوم حق چې په هغه دی هغه یې ادا کړی) نو الله تعالی ج به هغه هم د خپل رحمت سره، یو ځای کړی ۴ او کوم سړی چې زه وشلولم (مات یې کړم) یعنی زما حق یې ادا نه کړي نو الله تعالی ج به هغه سړی هم مات کړی (وشلوی) یعنی هغه ته به رحمت خاص نه متوجه کیږي، شرح السنه

هل اللغات: ۱ یخاگر: أي یخاضمهم: چه هغوی سره به جنگ کوی (چاچه ددې نه مخ اړولې وی) ۲ ظفر: أي مَنَى ظاهراً: یعنی دقرآن ظاهری معنی چه تاویل ته حاجت نه لری، ۳ بطن: أي مَنَى باطنی (پټه) معنی چه محتاج الی التاویل وی ۴ الرحمة: قرابت، رشته داری، ۵ تنادى: آواز به کوی، ۶ وصلی: چه زه نې اوباللم، ۷ قَطَعَنِي: چه زه نې پرېکړم، او نې شلولم (او نې نه پاللم) تسهيلات:

قوله: ثَلَاثَةٌ - يَوْمَ الْقِيَامَةِ:

دوې څيزونو ته ه الله تعالی قرب حاصـ یدل: یعنی دې درېو څيزونو ته به د قیامت په ورځ دالله تعالی قرب حاصل وی که دعرش د لاندې وی او که هرځای وی

۱ رومې څیز قرآن دې چه هلته نه منونکونه لوستونکو او یا عمل نه کونکوسره به جگړه کوی اوجېب بازی به کوی - ظهرونظر: یعنی د قرآن کریم الفاظویوه ظاهری معنی ده او دویمه تاویلی معنی ده یا یوه ظاهری معنی ده چه ټول اهل اسلام به هغې پوهیږی اویوه باطنی معنی ده په کوم چه علماء باطن یا اهل تصوف پوهیږی ددې جملې توضیح اوتشریح په مکمل توگه باندې توضیحات اول جلد کښې اوگورنی

- ① دویم خیزاماتونہ دی دکوم نہ چه حقوق الله او حقوق العباد دواړه مراددی چه په قیامت کښې د انسان په مقابلہ کښې اودریږي
- ② دریم خیز خپلولی اوصله رحمی ده دکوم د جوړ ساتلوچه حکم دی د قیامت په ورځ به د اہم شکایت کوی

[۳۳] د حافظ قرآن په جنت کښې په درجو غتل

۳۳- (۲۵) [۱] وَعَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ عَمْرٍو قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ - [۲]: «يُقَالُ لِصَاحِبِ الْقُرْآنِ اقْرَأْ وَارْتَقِ [۳] وَرَتِّلْ كَمَا كُنْتَ تُرَتِّلُ فِي الدُّنْيَا [۴] فَإِنَّ مَازِلَكَ عِنْدَ آيَةِ تَقْرُؤَهَا» " رَوَاهُ أَحْمَدُ وَالتِّرْمِذِيُّ وَأَبُو دَاوُدَ وَالسَّائِي.

ترجمه [۱] عبدالله ابن عمرو روای دی چې رسول الله ﷺ وفرماییل [۲] «د قیامت په ورځ به صاحب قرآن ته اوویل شي چې وایه او د جنت درجونه خپزه [۳] او په قلاړه قلاړه یې وایي څرنگه چې په دنیا کی تا په قلاړ قلاړ ویلی [۴] بس ستا منزل به په هغه آخری آیت وی چې ته یې وایي، احمد ترمذی ابو داود د نسائی.

هل اللغات: ① ارتقی: خپزه په مرتبہ د جنت، ② رتل: په قلاړ قلاړ وایه (جلتی مه کوه) ③ مثل: مرتبه او مقام

تفصیلات: قوله: فَإِنَّ مَازِلَكَ عِنْدَ آيَةِ تَقْرُؤَهَا:

د جنت درجات د قرآنی آیاتونو په پراخه:

دا محنت او خواری نه ده بلکه داداسې د آسانشي معامله ده لکه څنگه چه انسان په دنیا کښې سا اخلی یا فریښتي تسبیح کوی ونیلی شی چه د جنت د اوچتوالی هم دومره درجې دی څومره چه د قرآن پاک آیاتونه دی صاحب مظاهرحق لیکلی دی چه د قرآن د آیاتونو شمیر شپږ زره دوه سوا اووه دیرش دی. په دې حدیث کښې د صاحب القرآن الفاظ راغلی دی د صاحب قرآن نه مراد هغه سړي دي چاچه قرآن ونیلی دي او په هغې باندې عمل هم کړي او همیشه نې د دې تلاوت جاری ساتلې علامه ابن حجر رحمۃ اللہ علیہ اوملاعلی قاری فرمائی چه دا مرتبه صرف حافظ قرآن سره خاص ده

[۳۴] د قرآن هغه د خالی زړه مثال

۳۴- (۲۶) [۱] وَعَنْ ابْنِ عَبَّاسٍ قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ - [۲]: «إِنَّ الَّذِي لَيْسَ فِي جَوْفِهِ مِنَ الْقُرْآنِ [۳] كَالْهَيْبِ الْغَرِيبِ» " رَوَاهُ التِّرْمِذِيُّ وَالدَّارِمِيُّ وَقَالَ التِّرْمِذِيُّ: هَذَا حَدِيثٌ صَحِيحٌ.

(۱) اخرجه ابو داود د فرم کتاب العلماء تهاب استعجاب الترتیل فی القراءة (رقم- ۱۴۶۴) و الترمذی فی کتاب فضائل القرآن من رسول الله صلى الله عليه وسلم تهاب (رقم- ۲۹۹۴) واحد في السنن: ۱۹۲/۲

(۲) اخرجه الترمذی کتاب فضائل القرآن عن رسول الله صلى الله عليه وسلم تهاب (رقم- ۲۹۹۳) واحد في السنن ۲۲۳/۱

توجه ۱ ابن عباس رضی اللہ عنہ روای دی چې رسول اللہ ﷺ وفرماییل ۱ کوم سړی زړه چې د قرآن کریم څخه خالی وی ۲ نو هغه «یا د هغه زړه» د وران کور پشان دی. ۳ ترمذی دارمی، امام ترمذی رحمۃ اللہ علیہ وایی چې دا حدیث صحیح دی
هل القلب: ۴ جوفه: أي قلبه: دلته دجوف نه مراد زړه دې ۵ الغرب: أي الغراب: وران، خراب
تسهيلات:

قوله: الَّذِي لَيْسَ فِي جَوْفِهِ شَيْءٌ مِنَ الْقُرْآنِ كَالْبَيْتِ الْخَرِبِ:

هې قرآنه زړه مثال: قرآن پاک ددې امت دمسلمانانو بښاست دې کوم سړی چه ددې نه محروم وی هغه د زړت او بښاست نه محروم دې او د هغه د باطن خانه خرابه ده او دا وران کنډ په شان دې په کوم چه څوک څوکیدار نه وی نو عیار او مکار دښمن کوم چه شیطان دې هغه په دې څاره کښې بغیر د څه خطرې او ویرې نه خپل ځانی جوړ کړی
 [۸-۱] په قرآن کښې د مشغوله کس ټول ضروریات پوره کیدل

۸-۱ (۱۲۴) وَ عَنْ أَبِي سَعِيدٍ قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ - [۱] «يَقُولُ الرَّبُّ - تَبَارَكَ وَتَعَالَى - مَنْ شَغَلَهُ الْقُرْآنُ عَنْ ذِكْرِي وَمَسْأَلَتِي [۲] أَغْضَيْتُهُ أَفْضَلَ مَا أُغْضِي السَّائِلِينَ [۳] وَفَضْلُ كَلَامِ اللَّهِ عَلَى سَائِرِ الْكَلَامِ [۴] كَفَضْلِ اللَّهِ عَلَى عُلُوِّهِ» [۵] رَوَاهُ الْبُيْهَقِيُّ وَالدَّارِمِيُّ وَالتَّبِیْهَقِيُّ فِي شُعَبِ الْإِسْمَاعِيلِيِّ، وَقَالَ الْبُيْهَقِيُّ: هَذَا حَدِيثٌ حَسَنٌ غَرِيبٌ.

توجه ۱ د ابو سعيد رضی اللہ عنہ څخه روایت دی چې رسول اللہ ﷺ وفرماییل ۱ الله بزرگ ویر تر فرمانی کوم سړی چې قرآن کریم زما د ذکر څخه او زما د غوښتنی څخه منع کی ۲ نو زه به هغه ته د هغه څیزونو بهتر ورکوم، کوم چې یې غوښتونکو ته ورکوم ۳ او د ټولو کلامونو په مقابله کی کلام الله ته هغه عظمت او بزرگی حاصله ده ۴ کومه چې الله رب العزت ته د هغه په ټول مخلوقاتو بزرگی او برتری حاصله ده «نو په قرآن کریم کی مشغولیدونکی ته په نورو څیزونو کی مشغولیدونکو باندی دغه شان برتری او بزرگی حاصلیږی» ۵ ترمذی دارمی بیهقی، او امام ترمذی رحمۃ اللہ علیہ فرمایلی دی چې دا حدیث حسن غریب دی

تسهيلات:

قوله: يَقُولُ الرَّبُّ:

په قرآن کښې مشغوله کس هه څا په میدان کښې: په دې جمله سره دا حدیث حدیث قدسی جوړ شو یعنی په تلاوت کښې مشغول سړی صرف تلاوت کوی او بل سړی په ډیره عاجزنی سره د الله تعالی نه مقدس مکان یا مقدس زمان کښې سوال کولو سره غواړی نو الله تعالی چه هغه ته کوم څه ورکوی دهغه نه زیات تلاوت کونکی ته ورکوی

قوله: كَفَضِلَّ اللّٰهُ عَلٰى خَلْقِهِ:

و تشبیه وجه: ددی تشبیه حقیقت ته یو انسانی عقل نه شی رسیدلې داد تشبیه په دنیا کښې په تشبیهاتو کښې انتها ده یعنی د الله تعالی د کلام مقام د نورو په کلام باندې دومره اوچت دې لکه څنگه چه د الله تعالی شان د خپل مخلوق په مقابلې کښې اوچت دې وفضل کلام الله الخ دا جمله حضور پاک ارشاد فرمانیلې یا زیات واضح او راجح هم دغه دی چه دا جمله د حدیث قدسی حصه نه ده

[۲۲۷] د قرآن د هر حرف په عوض باندې لس نیکی

۲۲۷- (۲۸) [۱] وَعَنِ ابْنِ مَسْعُودٍ قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللّٰهِ صَلَّى اللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: «مَنْ قَرَأَ حَرْفًا مِنْ كِتَابِ اللّٰهِ فَلَهُ بِهِ حَسَنَةٌ وَالحَسَنَةُ بِعَشْرِ أَمْثَالِهَا» [۲] لَا أَقُولُ الـم حَرْفٌ، أَلِفٌ حَرْفٌ وَلاَ م حَرْفٌ وَمِمْ حَرْفٌ» [۳] رَوَاهُ التِّرْمِذِيُّ وَالْذَاوِرِيُّ وَقَالَ التِّرْمِذِيُّ: هَذَا حَدِيثٌ حَسَنٌ ضَعِيفٌ غَرِيبٌ إِسْنَادًا.

نورجه [۱] ابن مسعود روای دی چې رسول الله ﷺ وفرمایل [۲] کوم سړی چې د قرآن یو حرف اووایې نو د هغه د پاره د هر حرف په عوض کی یوه نیکی ده [۳] چې د لسو نیکیو برابره ده یعنی د قرآن د هر حرف په عوض کی لس ۱۰ نیکی حاصلیږي [۴] زه دا نه وایم چې ټول الم یو حرف دی بلکه الف یو حرف دی او لام هم یو حرف دی او میم هم یو حرف دی یعنی په الم ویلو کی دیرش نیکی لیکل کیږي [۵] ترمذی دارمی. او امام ترمذی رحمه الله فرمانی چې دا حدیث د سند د اعتبار څخه حسن صحیح غریب دی

تصحیلات:

قوله: فَلَهُ بِهِ حَسَنَةٌ، وَالحَسَنَةُ بِعَشْرِ أَمْثَالِهَا

د لاهون ابابلیس په کلماتو هم د لسو نیکو ثواب ملاویدل: د حدیث مبارک حاصل دادې چې د قرآن کریم د یو حرف تلاوت باندې د لسو نیکو اجر ملاوېږي د شان قرآن کریم کښې د ابلیس او فرعون وغیره کفارو د نامو تلاوت باندې هم مذکوره حساب سره ثواب ملاوېږي او یو حرف باندې د لسو نیکو ثواب د (مَنْ جَاءَهُ الْحَسَنَةُ فَلَهُ عَشْرُ أَمْثَالِهَا) پیش نظر ادنی ثواب دې الله عز و جل پخپل فضل دا ثواب زیاتولې هم شی (وَاللّٰهُ يُخَوِّلُ بَيْنَ يَدَيْهِ مَا يَشَاءُ وَاللّٰهُ وَاسِعٌ عَلِيمٌ).

[۲۳۸] قرآن کریم د هدایت سرچشمه

۲۳۸- (۲۹) [۱] «وَعَنِ الْحَارِثِ الْأَعْوَرِ قَالَ: [۲] مَرَرْتُ فِي السَّجْدِ فَإِذَا النَّاسُ يَخُوضُونَ فِي الْأَحَادِيثِ [۳] فَتَنَخَّلْتُ عَلَى عَلِيٍّ - رَضِيَ اللّٰهُ عَنْهُ - فَأُخْبِرْتُهُ [۴] قَالَ: أَوْقَدْ قَعَلُوهَا؟ قُلْتُ: نَعَمْ [۵] قَالَ: أَمَا إِلَى سَمِيعَتِ رَسُولٍ

(۱) اخرجه الترمذی فی کتاب فضائل القرآن عن رسول الله صلى الله عليه وسلم بهاب ما جاء فيمن قرأ حرفاً من القرآن (۲) من الآخر (رقم ۲۹۱۰)

(۳) اخرجه الترمذی فی کتاب فضائل القرآن عن رسول الله صلى الله عليه وسلم بهاب ما جاء في فضل القرآن (رقم ۲۹۰۶)

معرفت د تولو خحه قوی وسله ده [۸] قرآن با حکمت ذکر او سان دی [۹] قرآن بالکل سیده و ص لزه ده چې په هغه نلو سره انسان د خپل اصلي پیدائش مقصد پیدا کوی [۱۰] قرآن د هدایت هغه سرچشمه ده چې د هغه د اتباع په نتیجه کی خواهشات انسانی د حق خحه د باطل طرف ته نه مایل کیږی، [۱۱] د دی د ژبی سره نوری ژبی نه گروړې کیږی [۱۲] علما د دی خحه هیڅ کله نه مریږی، یعنی علما او مفسرین د دی په تولو علومو او معارفو باندی حاوی کیږی نه، [۱۳] قرآن مجید په ډیر تلاوت سره نه زړ پری [۱۴] اوبه د دی عجائب ختمیږی

هل اللغات ② تأ: خبر، حالات او احوال، تیرې شوې زمانې سره متعلق اخبار مراد دی ③ غتر: مستقبل سره متعلق لونی لونی واقعات مراد دی ④ الخزل: لویې توقې، بې مطلبه خبرې، ⑤ حباب: متکبر، ⑥ فقه: أي أهلكه: هلاک به نې کړی الله پاک قسم د ضرب یضرب نه د ماتولو او ذره ذره کولو په معنی کښې دې یعنی الله تعالی به هغه تکرې تکرې کړی ⑦ حبل: أي الوسیلة الثبوت: حبل رسی ته وانی دلته ترې د الله تعالی د معرفت او دهغه د قرب مضبوطه وسیله مراد ده ⑧ التین: أي تحکم الثقی: مضبوطه ⑨ لا تریه: أي لا تخیل عن الحق: نه مانل کیږی یعنی نه اوږی د حق نه، باطل طرف ته ⑩ لا هوادة هوی جمع ده، خواهشات ⑪ ولا تلتبس: أي لا تتقعر: گران او مشکل به ورته نه لگی ⑫ لا تلتب: نه مریږی ⑬ لا یخلق: من خلق القوب إذا لم ی: د خلق یخلق نه په معنی د زړیدو سره، یعنی په بار بار د قرآن تلاوت او د دې فوائد بیانولو سره د دې خوند نه ختمیږی بلکه نور هم زیاتېږی ⑭ لا تریه: من کثر تکرره: بار بار د قرآن تلاوت کولو ته وانی ⑮ لا تنقی: أي لا تنهی: یعنی نه ختمیږی،

قَوْلَانِي لَمْ تَنْتَهُ الْجَنُّ إِذْ سَمِعَتْهُ حَتَّى قَالُوا: ① وَإِنَّا بَعَثْنَا فَرَاغًا عَجَبًا ② عَزِيدِي إِلَى الرَّحْمَةِ قَامًا بِهِ ③ [الجن]: ④ مَنْ قَالَ لَهُ صَدَقَ ⑤ وَمَنْ غَبِلَ بِهِ أَجْرًا ⑥ وَمَنْ حَكَمَ بِهِ عَدْلًا ⑦ وَمَنْ دَعَا إِلَيْهِ هَدَى إِلَى صِرَاطٍ مُسْتَقِيمٍ ⑧ رَوَاهُ التِّرْمِذِيُّ وَالدَّارِمِيُّ وَقَالَ التِّرْمِذِيُّ: هَذَا حَدِيثٌ إِسْنَادُهُ مُجْمُولٌ وَفِي الْحَارِثِ مَقَالٌ.

نوهه ① قرآن کریم هغه کلام دی چې پیریانو (جنانو)، واوریدلو نو د یوې لمحې توقف کولو بغیر یې اوویل ② چې مونږ قرآن واوریدلو ③ چې د هدایت عجیبه لار ښایي نوموږ په دی ایمان راوړی ④ یاد لری، کوم سړی چې د قرآن مطابق اوویل هغه رښتیا اوویل ⑤ او چا چې په دی عمل وکی هغه به ثواب پیدا کوی (یعنی هغه اقوال او نظریات صحیح او قابل قبول دی چې د قرآن عین مطابق دی، دغه شان هدایت یافته هم هغه سړی دی چې هغه قرآن د هدایت سرچشمه بللو سره ورباندی عمل وکی) ⑥ کوم سړی چې د خلقو په منځ کی د قرآن مطابق فیصله او انصاف وکه ⑦ او کوم سړی چې خلق په دی د ایمان راوړلو او په دی د عمل کولو طرف ته راوېلل هغه ته سیده لار ښودل شوی ده (یعنی هغه هدایت یافته دی) ⑧ ترمذی دارمی، او امام ترمذی رحمهم الله فرمایي چې د دی حدیث سند مجهول دی او د دی د راوی حارث اعور په بابه کی کلام دی (یعنی د هغه په رښتیني کیدو کی شبه کول کیږی).

هل الله تست: ① الرشد: أي طريق الحق: د هدایت او د حق لار

تسهيلات

قوله: «وَحُكْمٌ»

ه قرآن جامعیت، د زمانه حال فیصلې مراد دی نور قرآن عظیم د دریو اړو زمانو احوال مسنل باندې مشتمل جامع کتاب دي

قوله: «هُوَ الْفُصْلُ»

ه فصل هغه مراد ده: د دې نه د قرآن آیت (إِنَّهُ لَقَوْلُ فَصْلٍ وَمَا هُوَ إِلَّا هَزْلٌ) (طارق ۱۲-۱۳) طرف نه اشاره ده

قوله: مِنْ جَبَّارٍ:

په انسان باندې ه جبار د اطلاق هغه مقصود ده: انسان د پاره چه کله د جبار لفظ استعمالېږي په دې سره مذمت مقصود وي. ځکه د جبار نه دلته هغه متکبر او منکر قرآن مراد دي چه نه هغه په قرآن باندې ایمان راوړي نه ئی دا و نیلي اونه ئی په دې باندې عمل کړي

قوله: «لَا تَزِيْرُهُ الْاَهْوَاءُ» یعنی کوم سرې چه د قرآن کریم تابعداری کوی او په هغې باندې ټیک ټیک تگ کوی نو هغه به کله هم نه گمراه کیږي. د مختلف خیالاتو او نظریاتو خلق که چرې خپل خیالات نظریات او مختلف خواهاشات د قرآن تابع کړي نو د ټولو خیالات به هم په یو حق باندې راجمع شی

بعضې علماو دا بیان کړي دي چه اهل اهوا دا قرآن د نیغې لارې صداقت دیانت داری نه اخوا دیخوا نه شی تاوولې داسې کوشش کونکی به پخپله په ککه لار شی لیکن په قرآن کښې هیڅ کمې نه شی پیدا کولې

قوله: «وَلَا تُلْهِئُهُنَّ بِهٖ اَلْاَلْبَتَّةُ»:

ه عدم التباس په مطلب کښې هوه الرال،

① د دې مطلب دادې چه قرآن هغه کتاب دي چه د پورې والاپه لغت سره د دې لغت مشتبیه کیدی نه شی بلکه د قرآن عظیم لغت فصاحت الو بلاغت کښې ممتاز دي او دې اسلوب ښه ښکاره دی په کوم کښې چه د هیڅ التباس گنجائش نشته دي

② یو مطلب د احم کیدې شی چه د دنیا ټولې ژبې د قرآن و نیلو په وخت یو کیږي عجم او عرب په یوه ژبه سره په عربی باندې رایوځانی کیږي هیڅ التباس نه پاتې کیږي

قوله: «وَلَا يُلْهِئُهُنَّ وَنَّهٗ الْعُلَمَاءُ» یعنی د دې اوچت مضمونونه اوفصیح کلام او عجیبه او حیرانونکی نکتي داسې دی چه په دې سره علماء مریدي نه شی بلکه د دې نا آشنا او عجیبه داسې بې مثال مرغړي دی چه د دې په لتون کښې عمرونه خو ختمیدي شی لیکن دا جواهرات به باقی وي

قوله وَلَا يَخْلُقْ ذَبَابٌ نَصْرًا او ضرب دواړونه د زړېدو په معنی کښې دې یعنی هر کتاب او هر کلام بار بار و نیل او تکرار کولو سره بې خونده او بې مزه کيږي او سړې د هغې نه سترې کيږي لیکن د الله تعالی دا کلام چه څومره وایښ نوهم دومره به دې سره شوق او ذوق خوند جمال او کمال تازه کيږي

دغه شان چه دا کلام دې څومره خور کرو څومره دې نورو ته واوړولو اودې ونیلول ته دې اوخودلو ددې په تکرار سره د دې خوشبونی نوره هم خوريږي

قوله لَمْ تَكُنْ لَهُ الْجَنَّةُ استهزاء د توقف په معنی کښې ده یعنی څنگه چه جناتو د الله تعالی دا کلام واوړیدو نو هغوی د قسم توقف نه بغیر اوونیل اوونیل ﴿إِنَّا نَحْنُ قُرْآنًا نَجِيًّا﴾ [جن ۱] "قال به" یعنی چاچه د قرآن په حواله سره خبره اوکره هغه رښتیا اوونیل

[۳۰۱] ذخافظ قرآن مورپلارته به تاج ورپه سر کولې شی

۳۰۱ (۳۰۱) [۳۰۱] وَعَنْ مُعَاذِ الْجَنْبِيِّ قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: - "مَنْ قَرَأَ الْقُرْآنَ وَعَمِلَ بِمَا فِيهِ ۖ أَلَيْسَ وَالِدًا تَاجًا يَوْمَ الْقِيَامَةِ ۚ" ضَوْؤُهُ أَحْسَنُ مِنْ ضَوْءِ الشَّمْسِ فِي يَوْمِ الدُّنْيَا ۖ لَوْ كَانَتْ فِيكُمْ فَمَا تَكُونُ بِأَلَدِي غَيْرَ يَهْدًا ۖ" رَوَاهُ أَحْمَدُ وَأَبُو دَاوُدَ.

توجه معاذ جهنی رضی اللہ عنہ راوی دی چې رسول الله ﷺ وفرمایيل ﷺ کوم سړی چې قرآن وایی او څه چې په هغه کی مذکور دی په هغه عمل کوي نو د قیامت په ورځ به د هغه مور او پلار ته تاج ورپه سر کړی شي چې د هغه رڼا به د دنیا په کورونو کی د خلید وڼکی نمر د رڼا څخه اعلی وی ۵ که (بفرض محال) ستاسو په کورونو کی نمر وی اوس تاسو خپله دهغه سړی په مرتبه پوهیدی شي چې هغه په قرآن باندی عمل کړی دی. احمد ابوداود **هل اللغات** ① أليس: وابه غوستولې شی. یعنی ورپسره به کړې شی ② تاجاً: تاج. ③ ضؤة: رڼا یعنی پر قا او خلا. ددې تاج

تصحیلات:

قوله مَنْ قَرَأَ:

حافظ ابن حجر رحمته الله فرماني چه دې قاری نه مراد حافظ قرآن دې په دې شرط چه هغه په دې باندې عمل کولو سره ددې حق ادا کوي

قوله لَوْ كَانَتْ فِيكُمْ فَمَا تَكُونُ بِأَلَدِي غَيْرَ يَهْدًا: یعنی که چرې هغه نمر ستاسو کورونو ته دتنه راشی اود هغې خوروالې او رڼا راغونده شی په یو ځانی جمع شی او هغه وخت دهغې رڼا دیره زیاته تیزه شی نو ددې نه به هم ددغه تاج رڼا زیاته وی. بیابه پخپله د حافظ د قرآن اود عامل قرآن مقام څه وی؟

[۲۰] حافظه قرآن د جہنم تحفہ حفاظت

۲۰- (۱۳۱) (۱) وَأَعْنِ عَقِبَهُ بَنِي غَامِرٍ قَالَ: نَهَيْتُ رَسُولَ اللَّهِ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ - بِقَوْلٍ (۲) "لَوْ جُعِلَ الْقُرْآنُ فِي إِبْطِ (۳) أُمِّ الْغُرِّ لَفِي النَّارِ مَا اخْتَرْتِي" (۴) رَوَاهُ الدَّارِمِيُّ.

ترجمہ (۱) عقبہ ابن عامر رضی اللہ عنہ فرمایا چې ما د رسول الله ﷺ څخه اوریدلی دی (۲) که قرآن کریم په څه چمړه وغیره کی کینودلې شی، بفرض محال (۳) او بیا په اور کی واچول شي نو اور ورباندی نه اثر انداز کیږی، دارمی

حل التلغات ① إِبْطِ: آبی چلب: خرمن ② اخترت: احتراق سوزیدلو ته وانی

تسهيلات:

قوله فی إِبْطِ:

د نه سوزیدو په مفهوم کښې دوه اقوال:

① د دې جملې د مفهوم متعلق علامه طیبی رحمه الله او ملا علی قاری رحمه الله فرماني چې دا احتمال هم شته چې د خرمن نه مراد هم غیر رنگ کړې شوې خرمن وی او په هغې کښې قرآن عظیم اینغختي وی او په اور کښې واچولې شي نو اور به په دغه خرمن باندې ځکه اثر نه کوی چې په هغې کښې قرآن پاک را اینغختي دي دا حضرات فرماني چې دا د حضور پاک په زمانه کښې د رسول الله ﷺ معجزه وه اود حضور پاک معجزې سره خاص دی چې داسې به کیدل او الکاشف ۱۳۰۲/۴

② دلته د خرمن نه مراد مسلمان قاری او د حافظ زړه دي چې د قیامت په ورځ به د دوزخ اور د هغه په بدن باندې اثر نه کوی بلکه د قرآن عظیم په رحمت او برکت سره به اور لري تختی لکه چې په یوحیث کښې نقل دی چې دوزخ به وانی - جز بامومن فان نورك اطلأ لهب و - دا مطلب زیات واضح دي

[۲۱] حافظه قرآن او د لسو خپلوانو شفاعت

۲۱- (۱۳۲) (۱) وَأَعْنِ عَنِّي قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ - (۲) "مَنْ قَرَأَ الْقُرْآنَ فَاسْتَظَرَّ (۳) فَأَحْلَ حَلَالَهُ، وَحَرَّمَ حَرَامَهُ (۴) أَذْخَلَهُ اللَّهُ الْجَنَّةَ (۵) وَشَفَعَهُ فِي عَشْرَةٍ (۶) مِنْ أَهْلِ بَيْتِهِ (۷) كُلِّهِمْ قَدْ وَجَّهَتْ لَهُ النَّارُ" (۸) رَوَاهُ أَحْمَدُ وَالتِّرْمِذِيُّ وَابْنُ مَاجَةَ وَالدَّارِمِيُّ (۹) وَقَالَ التِّرْمِذِيُّ: هَذَا حَدِيثٌ غَرِيبٌ، وَخُصَّ بَنِي سُلَيْمَانَ الرَّأْيِيُّ لَيْسَ هُوَ بِالْقَوِيِّ يُعْتَفَى فِي الْحَدِيثِ.

ترجمه (۱) حضرت علی رضی اللہ عنہ راوی دی چې رسول الله ﷺ وفرماییل (۲) کوم سړی چې قرآن

(۱) أخرجه الدارمي في السند في حديث رقم: ۳۳۱۰ واحد في السند ۱۵۵۰

(۲) أخرجه الترمذي في كتاب فضائل القرآن من رسول الله صلى الله عليه وسلم / باب ما جاء في فضل قاري القرآن (رض) ۲۹۰۵ واحد في السند ۱۴۸/۱

مجید اوونیلو او بیا بی یاد کی [۲] او د هغه حلال بی حلال او د هغه حرام بی حرام وگنډل
 [۳] نو الله تعالی ﷻ به هغه د ابتداء څخه، په جنت کی داخل کړی [۴] او د هغه به د هغه
 لسو عزیزانو په حق کی سفارش قبول کی [۵] چې مستوجب د دوزخ، یعنی فاسق او د
 عذاب مستحق، وی [۶] احمد ترمذی ابن ماجه دارمی [۸] امام ترمذی رحمه الله فرمایي چې
 دا حدیث غریب دی، د دی یو راوی حفص بن سلیمان قوی نه دی بلکه په روایت حدیث
 کی، ضعیف شمیرل کیږی

هل اللغات: ① فاستظفرو: یاد نه کړی او عمل پرې اوکړی ② ثغفه: أي قبل ففاغتته: سفارش نهی
 قبلولي شی

تصحیلات: قوله: كُلِّمَهُمْ قَدْ وَجَّهَتْ لَهُ النَّارُ

و حاشیة شحات مرشد د مسلمان رشته د دروډلره: یعنی حافظ قرآن ته به دا اعزاز ورکولې کیږی
 چې هغه به دخپل خاندان نه د لسو اهل ایمانوسفارش کوی په کومو به چې جهنم واجب
 شوې وی کافر رشته دار ته به د حافظ قرآن سفارش هیڅ فائده نه رسوی کافر دپاره
 همیشه جهنم دي

[۳۳] د سورة فاتحه عدم مثال

— (۳۳) ① وَعَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ قَالَ: «قَالَ رَسُولُ اللَّهِ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ - لِأَبِي بَنْ كَعْبٍ: ② "كَيْفَ
 تَقْرَأُ الْعِلَاقَةَ؟" ③ فَقَرَأَ أَمُّ الْقُرْآنِ ④ فَقَالَ رَسُولُ اللَّهِ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ -: "وَالَّذِي نَفْسِي بِيَدِهِ ⑤ مَا
 أُتِرْتُ فِي التَّوْرَةِ وَلَا فِي الْإِنْجِيلِ وَلَا فِي الزَّبُورِ وَلَا فِي الْقُرْآنِ مِثْلَهَا، ⑥ وَإِنَّهَا سَبْعٌ مِنَ الْمَثَانِي ⑦ وَالْقُرْآنُ الْعَظِيمُ
 الَّذِي أُعْطِيَتْهُ" رَوَاهُ التِّرْمِذِيُّ

توجه ① ابوهريره رحمه الله وايي چې رسول الله ﷺ ابی ابن کعب رحمه الله ته وفرمايل ② چې په
 مانځه کی ته څه وايي ③ هغه اوويل چې سورة فاتحه ④ نبی کریم صلی الله عليه وسلم
 وفرمايل چې قسم دی په هغه پاک ذات چې د هغه په قبضه کی زما ساه ده ⑤ دا سورت نه
 خو په تورات، انجیل، او نه په زبور کی نازل شوی دی او نه په قرآن کی د دی په مثل نازل
 شوی دی ⑥ سورة فاتحه سبع مثنائی دی یعنی اوه آیاتونه دی چې بار بار ويل کیږی ⑦ او
 دا قرآن عظیم دی چې ماته را کرل شوی دی، ترمذی رحمه الله .

هل اللغات: ① أم القرآن: یعنی المأجدة: سورة فاتحه، ② السبعة: سبع اووه ته وانی په دې سورت کښي
 اووه آیاتونه دی ځکه ورته السبع وانی ③ الثنائي: دوه ځل نازل شوې وه ځکه ورته مثنائی وانی یا
 بار بار په مونځ کښي د لوستلو په وجه ورته مثنائی وانی

اخرجه الترمذی فی کتاب فضائل القرآن عن رسول الله صلى الله عليه وسلم لهاب ما جاء في فضل فاتحة الكتاب
 (رقم- ۲۸۷۵) والنسائي في كتاب افتتاح لهاب تاويل قول الله عز وجل: "مؤلف آتيناك سبعا من المثاني، والقرآن
 العظيم" [المعجم: ۸۷] (رقم- ۹۱۴) وأحمد في المسند: ۴۵۷/۲

﴿تَوَدُّوْنَ الدَّارِیْنِ مِنْ قَوْلِهِ: مَا أَنْزَلْتُ، وَلَمْ يَذْكُرْ أَيْ بِنِ كَعْبٍ﴾ [۱] وَقَالَ التِّرْمِذِيُّ: هَذَا حَدِيثٌ حَسَنٌ ضَعِيفٌ.

ترجمہ [۱] او داری میں سے کہتا ہے: مَا أَنْزَلْتُ، وَلَمْ يَذْكُرْ یعنی بن کعب [۲] اور داری میں سے کہتا ہے: هَذَا حَدِيثٌ حَسَنٌ ضَعِيفٌ. ابی بن کعب رضی اللہ عنہ ذکر نشہ [۳] او امام ترمذی رضی اللہ عنہ فرمایا دی چې دا حدیث حسن صحیح دی

تسهيلات:

قوله: مَا أَنْزَلْتُ فِي التَّوْرَةِ وَلَا فِي الْأَنْجِيلِ وَلَا فِي الزَّبُورِ

دامت محمدی خصوصیت: دا دامت محمدیہ خصوصیت دی چې ددوی نه علاوه بل چا نه دا سورت نه دی ورکړې شوې اونه دا سورت په تورات انجیل او زبور کښې وو
قوله: وَأَنْهَا سُنَّةٌ مِنَ النَّسَائِي: ه

کلمه من نسوی حیثیت: من یا خو بیانیه دی یا تبعیضیه دی و القرآن العظیم د مبالغې په طور د کل په جز باندې اطلاق کړې شوې دی

[۳۳] د مشکواو عنبر وړی سره د حافظه قرآن تشبیه

۳۳- (۱) (۳۳) عَنْهُ قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: [۱] «تَعَلَّمُوا الْقُرْآنَ فَأَقْرَعُوهُ» [۲] فَإِنْ مَثَلَ الْقُرْآنَ لِيَنْ تَعَلَّمَهُ [۳] فَقَرَأَ وَقَامَ بِهِ [۴] كَمَثَلِ جِرَابٍ فَخَشَوْ سِگًا [۵] تَقَوُّوا رِجْلَهُ كُلِّ مَكَانٍ [۶] وَمَثَلُ مَنْ تَعَلَّمَهُ [۷] فَرَقَدَهُ وَهُوَ فِي جَوْفِهِ [۸] كَمَثَلِ جِرَابٍ أَوْ كَيْ عَلَى سِگٍ» [۹] رَوَاهُ التِّرْمِذِيُّ وَالنَّسَائِيُّ وَابْنُ مَاجَةَ.

ترجمہ [۱] ابوهریره رضی اللہ عنہ روای دی چې رسول الله ﷺ وفرمایا [۲] قرآن زده کړی وی وایي او یاد یې کړی [۳] د هغه سړی مثال چې قرآن زده کوی [۴] بیا هغه همیشہ وایي (یا عمل په کوی، او په دی کې د مشغولیت د پاره (یعنی تلاوت وغیره، د پاره شب بیداری کوی [۵] د هغه تهیلې په شان دی چې د مشک خڅه ډکه وی [۶] چې د هغه خوشبو په ټوله مکان کې خورېږي [۷] او د هغه سړی مثال چې هغه قرآن زده کړی [۸] او اوده شو (یعنی هغه د قرآن د تلاوت، د قرأت او شب بیداری خڅه غافل پاتې شو (یا په هغه یې عمل ونه کړ، [۹] د هغه تهیلې پشان دی چې هغه په مشک باندې تړلی شوی وی، ترمذی نسائی ابن ماجه

هل القليل: ① قام به: أي ذاو على فراجه: شب بیداری کوی او قرآن پکښې لولی ② جراب: تهیلې، ③ خَشَوْ: أي منلوه: چه ډکه وی، ④ سِگًا: مُشک، ⑤ تَقَوُّوا: أي تَطَلَّوْا: خوریدل (د خوشبو)، ⑥ فَرَقَدَهُ: أي ناع: خملی یعنی اوده شی (د قرآن نه غافله شی)، ⑦ جَوْفِهِ: أي قلبه: دلته دجوف نه مراد زړه دي ⑧ أَوْ كَيْ: د ايكه نه دي تهیلې په رسی یا تسمه سره دتړلویه معنی کښې دي

(۱) اخرجه الترمذی فی کتاب فضائل القرآن عن رسول الله صلى الله عليه وسلم باب ما جاء في فضل سورة البقرة وآية الكرسي (رقم: ۲۸۷۶) وابن ماجه فی کتاب فی ایمان وفضائل الصحابة والعلم باب فضل من تعلم القرآن وعلمه (رقم: ۲۱۸)

تسهيلات

فوله "وقام به"

يعنى د قرآن د تلاوت دپاره شپه روڼه کوى

ه حديث مطلب:

مطلب دادې چه د حافظ قرآن په سينه كښې كوم مشك او غيږ ډك كړې شوى دى كوم چه قرآن دې كه هغه دا واښى نو د دتنه نه خوشبوني بهر را تلو سره څلورو واړو طرفونو ته خوريږي پخپله به هغه ته فائده وى او نورو ته به هم فائده وى ليكن كه حافظ قرآن غافل كيدوسره اوده كيږي نو د دتنه خوشبوني هم دتنه بنديدوسره پاتې كيږي نه به هغه ته پخپله فائده وى اونه به بل چاته فائده وى

[۳۲] د آية الكرسي او د سورة مومن د ابتدائي آيتونو پورې

سـ (۳۵) وَعَنْهُ قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: «مَنْ قَرَأَ أَحْمَرَ الْمُؤْمِنِ إِلَى إِلَهِهِ الْمَصِيرِ وَآيَةَ الْكُرْسِيِّ جِئِنَ يَصْبُحُ ۲ حَفِظَ يَهْمًا حَتَّى يُمَيِّتَ ۳ وَمَنْ قَرَأَ يَهْمًا جِئِنَ يُمَيِّتَ ۴ حَفِظَ يَهْمًا حَتَّى يُصْبِحَ» ۵ رواه الترمذي والدايمى، وقال الترمذي: هذا حديث غريب.

توجه ۱ ابو هريره رضي الله عنه رواي دى چې رسول الله ﷺ وفرمايل ۲ كوم سړى چې سحر وختى د خم (څخه) چې هغه سورة مؤمن دى تر اليه المصير پورې او آيت الكرسي اوواني ۳ نو د هغه د برکته هغه تر ماښام پورې د ظاهري او باطني آفاتو او د بلاؤ څخه به، محفوظ وي ۴ او كوم سړى چې يې د ماښام په وخت كى اوواني ۵ نو د هغه د برکته به تر سحره پورې محفوظ وي، ۶ ترمذى دارمى، امام ترمذى رحمته الله عليه فرمايلى دى چې دا حديث غريب دى حل اللغات: ۱ حفيظ: محفوظ به وي، ۲ جئِنَ: اتي يندخل الليل: يعنى شپه شروع شى

تسهيلات:

فوله: مَنْ قَرَأَ أَحْمَرَ الْمُؤْمِنِ إِلَى إِلَهِهِ الْمَصِيرِ وَآيَةَ الْكُرْسِيِّ

دمونځ پابندى: هغه بغيره وظيفې عدم لالنده، يعنى چاچې د سحر مونځ نه وړاندې يا د سحر مونځ نه پس دا سورت او ونيلو نو هغه به تر ماښامه پورې د ظاهري او باطني آفتونو او مصيبتونو نه محفوظ وي او كه ماښام نې اوواني نو تر سحره پورې به محفوظ وي هيڅ يو عمل هم بغير د مونځ د پابندنى نه فائده نه وركوي دوظائفو دپاره دمونځ پابندى ضرورى ده په دې وجه خلقو ته د وظيفې وركولو په وخت كښې د مونځ د پابندى تاكيد پكار دى

(۱) أخرجه الترمذى فى كتاب الحج عن رسول الله صلى الله عليه وسلم / باب ما جاء فى الخروج إلى منى والقام بها (رقم ۸۷۹)

[۳۳۵] دوه دوه کاله وړاندي په لوح محفوظ کښې د قرآن لیکل

۳۳۵- (۱) (۳۶۱) وَعَنِ ابْنِ بَشِيرٍ قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ - : «إِنَّ اللَّهَ كَتَبَ كِتَابًا قَبْلَ أَنْ يَخْلُقَ السَّمَاوَاتِ وَالْأَرْضَ بِأَلْفِ عَامٍ [۱] أَنْزَلَ مِنْهُ آيَاتٍ خُفِيَ بِهَا سُورَةُ الْبَقَرَةِ [۲] وَلَا تَقْرَأُ فِي دَارِ ثَلَاثَ لَيَالٍ [۳] يَقْرَبُهَا الشَّيْطَانُ» [۴] رَوَاهُ التِّرْمِذِيُّ وَالدَّارِمِيُّ وَقَالَ التِّرْمِذِيُّ: هَذَا حَدِيثٌ غَرِيبٌ.

تروهه [۱] نعمان ابن بشير (رضي الله عنه) روای دی چې رسول الله (ﷺ) وفرمایل [۲] الله تعالی (ﷻ) د زمکې او آسمان د تخلیق پیدائش څخه دوه زره ۲۰۰۰ کاله مخکې کتاب ولیکې، یعنې په لوح محفوظ کې یې فرستو ته د لیکلو حکم ورکې، [۳] د دی کتاب څخه یې هغه دوه آیتونه نازل کړل چې په هغه د سورة بقره اختتام کیږي، یعنې د اَمَّنَ الرَّسُولُ څخه بیا تر آخر د سورت پورې، [۴] دا آیاتونه چې په کوم مکان کې تر دریو شپو پورې اووېل شي [۵] شیطان هغه نه ترږي هم نه راځي، [۶] ترمذی دارمی، امام ترمذی (رحمته الله علیه) فرمایي چې دا حدیث غریب دی

حل اللفظ: ① قَرَّبَهَا: چه ترږي راشي دغه (کور) ته

تسهيلات

قوله: قَبْلَ أَنْ يَخْلُقَ السَّمَاوَاتِ وَالْأَرْضَ بِأَلْفِ عَامٍ

د روایاتو کښې تطبیق: امام طیبی (رحمته الله علیه) فرماني چې د مخلوقات تقدیر ددوی د پیدائش نه پنځوس زره کاله اګاهو لیکلې شوې دې او د قرآن کریم تحریر دوه زره کاله اګاهو اولیکلې شو لهندا په روایاتو کښې تعارض رانغلو داسان په کوم کور کښې چې د سورة بقره آخری آیتونه (امن الرسول)، نه تر آخره پورې تلاوت کړې شي نو شیطان ابلیس هغه کور ته ددې آیتونو په برکت سره درې ورځو پورې نه شي داخلیدې، یعنې هغه کور کښې دا آیتونه او شیطان نه شي جمع کیدې

[۳۳۶] د سورة کهف د دریو آیاتو نور برکت

۳۳۶- (۱) (۳۷۷) وَعَنِ أَبِي الدَّرْدَاءِ قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ - : «مَنْ قَرَأَ ثَلَاثَ آيَاتٍ مِنْ أَوَّلِ الْكِتَابِ [۱] عَصِمَ مِنْ فِتْنَةِ الدَّجَالِ» [۲] رَوَاهُ التِّرْمِذِيُّ وَقَالَ: هَذَا حَدِيثٌ حَسَنٌ صَحِيحٌ.

تروهه [۱] او ابو دردا (رضي الله عنه) روای دی چې رسول الله (ﷺ) وفرمایل [۲] کوم سړی چې د سورة کهف ابتدایي دری آیتونه وايي [۳] هغه به د دجال د فتنې څخه ساتل کیږي، [۴] امام ترمذی (رحمته الله علیه) دا روایت نقل کړی دی او ویلي یې دي چې دا حدیث حسن صحیح دی

حل اللفظ: ① عَصِمَ: محفوظ به شي

(۱) اخرجه الترمذی فی کتاب فضائل القرآن عن رسول الله صلى الله عليه وسلم ما جاء في آخر سورة البقرة (رقم: ۲۸۸۲) واحد في السند ۴/۲۷۱

(۲) اخرجه الترمذی فی کتاب فضائل القرآن عن رسول الله صلى الله عليه وسلم ما جاء في فضل سورة الكهف (رقم: ۲۸۸۶)

تسهيلات:

قوله مَنْ قَرَأْ ثَلَاثَ آيَاتٍ مِنْ أَوَّلِ الْكِتَابِ:

روایاتو کنبی تطبیق: په اول فصل کنبی یو حدیث د حضرت ابودراء رضی الله عنه تیر شوې دې په هغې کنبی فرماینلې شوی وو چې کوم کس د سورة کهم اولنی لس آیتونه یاد کړي هغه د دجال دفتنې نه محفوظ وی او دې ځانې کنبی د دریو آیتونو ذکر دې هغه حدیث په تشریح کنبی ددې حدیث ذکر کولو سره په دواړو احادیثو کنبی یو مطابقت خو په هم موقع باندې بیان کړې شوې وو په دې سلسله کنبی یو بل مطابقت هم کیدیشی چې اول خو ددې لسو آیتونو په یادولو باندې د مذکورہ خاصیت او برکت بشارت ورکړې شوې وو بیا روستو د فضل د وسعت په وجه په دې دریو آیتونو باندې هم دا بشارت ورکړې شو

[۳۴] سورت یاسین او ذلزله

۳۴- (۳۸) وَعَنْ أَنَسٍ قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: «إِنْ لِكُلِّ شَيْءٍ قَلْبٌ وَقَلْبُ الْقُرْآنِ يَسُ [۳۴] وَمَنْ قَرَأَ يَسَ كَتَبَ اللَّهُ لَهُ بِقِرَائَتِهِ [۳۴] قِرَاءَةَ الْقُرْآنِ عَشْرَ مَرَّاتٍ [۳۴] رَوَاهُ التِّرْمِذِيُّ وَالدَّارِمِيُّ، وَقَالَ التِّرْمِذِيُّ: هَذَا حَدِيثٌ غَرِيبٌ.

توجه ۱ حضرت انس رضی الله عنه څخه روایت دی چې رسول الله صلی الله علیه و آله وسلم وفرمایل [۳۴] د هر شیز زړه وی د قرآن شریف زړه سورة یسین دی [۳۴] کوم سړی چې سورة یسین وایي الله تعالی جبار مبین د دی د ویلو په وجه د هغه په عمل نامه کی، لیکي [۳۴] لس ۱۰ ځله د قرآن شریف د ویلو ثواب، [۳۴] ترمذی دارمی، امام ترمذی رحمته الله علیه فرمائی چې دا حدیث غریب دی

تسهيلات:

قوله: وَقَلْبُ الْقُرْآنِ

سورة یسین ته د قرآن زړه ویلویو وجوهات:

- ① حضور پاک هم دغه فرمایلی بس خبره ختمه شوه
- ② امام غزالی رحمته الله علیه فرمائی چه حشر اونشر باندې ایمان راوړل د ایمان د صحت دپاره ضروری دی اودا موضوع په سورت یاسین کنبی په ابلغ طریقه باندې مذکورده په دې وجه دا قلب قرآن دې علامه نسفی رحمته الله علیه فرمائی په دې سورت کنبی درې بنیادی عقیدې ذکر دی چه توحید رسالت حشر اونشر دې اوددې دریواړو تعلق قلب سره دې لهندا دا سورت قلب د قرآن دې
- ③ علامه طیبی رحمته الله علیه فرمائی چه په سورت یاسین کنبی دحشر اونشر دلائل قاطعه نه ثابت

(۱) اخرجه الترمذی فی کتاب فضائل القرآن عن رسول الله صلى الله عليه وسلم لباب ما جاء في فضل يس (رقم- ۲۸۸۷)
احمد فی المسند: ۲۶/۵

کړې شوی دی او په دې کښې د انسان دپاره "بالغ زواجراعلی و عدې" موجود دی او د علوم مکتونه نه دا سورت ډک شوې دې او په دقیق معانی باندې مشتمل دې په دې وجه دې نه قلب القرآن او وینلې شو (الکاشف ۳۰۸/۲)

فوله: عَمَرَات:

د لس محله و لیلو مفهوم: یعنی یوخل سورت یاسین و نیلوسره د لس قرآن ثواب ملاوېږي په دې شرط چه هغه لس قرآن د سورت یاسین نه بغیر فرض کړې شی

[۳۸] د سورة طه او نيس عظمت

۳۸- (۳۹) وَعَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ -صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ-: [۱] «إِنَّ اللَّهَ -تَعَالَى- خَرَّاطَهُ وَبَسَّ قَبْلَ أَنْ يَخْلُقَ السَّمَاوَاتِ وَالْأَرْضَ بِأَلْفِ عَامٍ [۲] فَلَمَّا سَمِعَتْ الْمَلَائِكَةُ الْقُرْآنَ قَالَتْ: [۳] طَوْبَى لِمَنْ بَدَّلَ هَذَا عَنِّي [۴] وَطَوْبَى لِمَنْ جَوَّافٍ تَحْمِلُ هَذَا [۵] وَطَوْبَى لِمَنْ كَلِمَةٍ تَنْكَلِمُ بِهَذَا» [۶] رَوَاهُ الدَّارِمِيُّ.

فوجه: ابوهريره رضي الله عنه رواي دی چې رسول الله ﷺ وفرمايل ﷺ الله تعالى ﷻ د آسمان او زمکې د پيدائش څخه زر کاله (۱۰۰۰) مخکې سورة طه او سورة يسين اوويل ﷻ هر کله چې فرشتو قرآن يعني د دې دواړه سورتونه ويل، واوريدل نو هغوی اوويل ﷻ چې خوش بختی دی وی دهغه امت دپاره دی چې په هغوی به دا قرآن يعني دادواړه سورتونه، نازلېږي ﷻ خوش بختی دی وی د هغه زړونو د پاره چې دا به قبول کړي، يعني دا به ياد کړی او د دې محافظت به کوي ﷻ او خوش بختی دی وی د هغه ژبو د پاره چې دا به وايي، دارمی هل الكلمات: ① طَوْبَى: خوشحالی او نیک بختی دې وی ② أَجَوَّافٍ: د جوف جمع ده، دلته دجوف نه مراد زړه دې ③ تَحْمِلُ: اخی بالخط: حمل بار کولو ته وانی مراد ترې قرآن يادول يا د قرآن علم دې تسهيلات: فوله: بِأَلْفِ عَامٍ:

يعنی الله تعالى سورت طه او سورت یاسین د فرشتو په وړاندې د زمکې او آسمان د تخليق نه زر کاله وړاندې ظاهر کړې وو

په حديثينو کښې تعارفي، دلته دا اعتراض کيدې شی چه په دې حديث کښې د زرو کالو ذکر دې ليکن دې نه وړاندې د حضرت نعمان بن بشير رضي الله عنه روايت نمبر ۳۶ کښې دوه زره کاله ذکر دی او د حضرت ابن عمر رضي الله عنه په حديث کښې د مقادير د ليکلوباره کښې د پنځوس زره کالو ذکر دې دا په ظاهره تضاد او تعارض دې د تعارفي جوابونه:

① دا تعارض نه دې بلکه د مختلف څيزونو په مينځ کښې د زمانې ميعاد دې د څه زمانه پنځوس زره کاله ده د چاڅلو بڼست زره کاله ده او د چاپه کښې دوه زره کاله او د چا زر کاله

مانده ده

① علامه طیبی رحمته فرمائی ہے: ہول خیز و نہ د زمکے اود اسمان د تخلیق نہ ورا دی د بخوس زہ کالو فاصلہ سرہ پہ لوح محفوظ کنبی اولیکلی شو فربتونہ پہ مختلف زمانو کنبی داخیز و نہ اللہ تعالیٰ بنکارہ کرل پہ دی وجہ تفاوت راغلو تسهيلات اول جلد کنبی د دی تفصیل دی

[۳۳۱] ذمہ دخان فضیلت

۳۳۱- (۳۰) [۳۰] وَعَنْهُ قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ - [۱] "مَنْ قَرَأَ حَمْدَ الدُّخَانِ فِي لَيْلَةٍ أَصِيحَ يَسْتَفْرِئُهُ سَبْعُونَ أَلْفَ مَلَكٍ" [۲] رَوَاهُ التِّرْمِذِيُّ وَقَالَ: هَذَا حَدِيثٌ غَرِيبٌ، [۳] وَعَمْرُبْنُ أَبِي خُثَيْمٍ الرَّأُولِيُّ يَضَعُ [۴] وَقَالَ مُحَمَّدٌ - يَهْنِي الرُّهَارِيُّ -: هُوَ مُنْكَرُ الْحَدِيثِ.

ترجمہ [۱] ابوہریرہ رضی اللہ عنہ روای دی ہے رسول اللہ صلی اللہ علیہ وسلم فرمایا [۲] کوم سری ہے د شبی خم الدخان یعنی سورۃ دخان وای [۳] نو ہفتہ پہ داسی حال کی سحر کوی ہے اویا زہ ۷۰۰۰۰ فرشتی د ہفتہ د پارہ د بخبنی دعا غواری، [۴] امام ترمذی رحمۃ اللہ علیہ دا روایت نقل کری دی او ویلی بی دی ہے دا حدیث غریب دی [۵] او د دی حدیث راوی عمر بن ابی خثعم پہ روایت حدیث کی، ضعیف شمیرل شوی دی [۶] او محمد یعنی امام بخاری رحمۃ اللہ علیہ وای ہے ہفتہ (عمر بن ابی خثعم) منکر الحدیث دی

تسهيلات: قوله: يَسْتَفْرِئُهُ سَبْعُونَ أَلْفَ مَلَكٍ

ہ مفقود عمومی دعا: د مغفرت ددی دعا نہ د فربتو خصوصی دعا مراد دہ ہسی خو عاملین عرش او نورے فربتی ہم اہل ایمان دپارہ ہمیشہ عمومی دعا کوی کما فی قوله الَّذِينَ يَتَّبِعُونَ الرَّسُولَ..... (نہ)

[۳۳۰] د جمعی پہ شہہ د خم الدخان لوستلو فضیلت

۳۳۰- (۳۱) [۳۱] وَعَنْهُ قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ - [۱] "مَنْ قَرَأَ حَمْدَ الدُّخَانِ فِي لَيْلَةٍ الْجَنَّةُ غَيْرُ لَهُ" [۲] رَوَاهُ التِّرْمِذِيُّ وَقَالَ: هَذَا حَدِيثٌ غَرِيبٌ ضَعِيفٌ [۳] وَهَشَامُ أَبُو الْيُفْعَى الرُّأُولِيُّ يَضَعُ.

ترجمہ [۱] ابوہریرہ رضی اللہ عنہ روایت دی ہے رسول اللہ صلی اللہ علیہ وسلم فرمایا [۲] کوم سری ہے د جمعی پہ شہہ خم الدخان وای د ہفتہ بخبنہ کیبری، [۳] امام ترمذی رحمۃ اللہ علیہ دا روایت نقل کری دی او ویلی بی دی ہے دا حدیث غریب دی [۴] او هشام ابو الیفسا رحمۃ اللہ علیہ پہ روایت حدیث کی ضعیف شمیرل کیبری

تسهيلات: قوله: د ترجمہی شہہ مطلب واضح دی

(۱) اخبرہ الترمذی فی کتاب فضائل القرآن عن رسول اللہ صلی اللہ علیہ وسلم باب ما جاء فی فضل خم الدخان (رقم ۲۸۸۸)
(۲) اخبرہ الترمذی فی کتاب فضائل القرآن عن رسول اللہ صلی اللہ علیہ وسلم باب ما جاء فی فضل خم الدخان (رقم ۲۸۸۹)

[۲۵] ذم مسبحات فضیلت

۲۵- (۳۲) [۳۲] وَعَنِ الْعُرْبَاضِ بْنِ سَارِيَةَ (۳۲) أَنَّ النَّبِيَّ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ - «كَانَ يَقْرَأُ الْمُسَبِّحَاتِ قَبْلَ أَنْ يَرْتَدَّ» يَقُولُ: «إِنْ فِيهِ آيَةٌ غَيْرُ مِائَةِ أَلْفِ آيَةٍ» رَوَاهُ التِّرْمِذِيُّ وَأَبُو دَاوُدَ.

ترجمه [۳۲] عرباض ابن ساریه (۳۲) وایی (۳۲) چې رسول الله (ﷺ) به د اوده کیدو څخه مخکې مسبحات ویل [۳۲] په هغوی کی یو آیت دی چې د زرو آیتونو څخه بهتر دی، ترمذی ابوداود هل اللغات: ① الْمُسَبِّحَاتُ: هغه سورتونه چه دهغې په سرکښې سبج سبح الفاظ راغلی وی هغې ته مسبحات وائی ② يَرْتَدُّ: أي: يَسْتَأْمِرُ: چه اوده شی

تسهيلات:

قوله: الْمُسَبِّحَاتُ:

د مسبحات معنی او مصداقات: دکوموسورتونو په شروع کښې سَبَّحْ یا يُسَبِّحْ یا سَبَّحْ الفظ راغلی دی هغې ته مسبحات وائی. په قرآن کښې ددې قسم اووه سورتونه دی ① سورت بنی اسرائیل ② سورت حدید ③ سورت حشر ④ سورت صف ⑤ سورت جمعه ⑥ سورت تغابن ⑦ سورت اعلی

په دې سورتونو کښې یو آیت دې چه د زرو آیتونو بهتر دي اوس هغه کوم یو آیت دي؟ نو بعضي علماء، فرمانی چه (لَوْ كُنَّا لَإِنَّا هَذَا الْقُرْآنَ عَلَى جَبَلٍ لَرَأَيْنَاهُ إِذْ نَزَّاهُ حَاشِيَةً عَائِشَةَ خَشِيَ اللَّهُ وَتِلْكَ الْأَمْثَلُ نَحْمَدُهَا لِنَبْنِي لَعَلَّهُمْ يَتَّقُونَ) (احشر ۲۱) آیت دې بعضي فرمانی چه (هُوَ الْأَوَّلُ وَالْآخِرُ وَالظَّاهِرُ وَالْبَاطِنُ وَهُوَ بِكُلِّ شَيْءٍ عَلِيمٌ) (احدید ۳) آیت دې بهر حال علامه طیبی رحمه الله فرمانی الله تعالی دا آیت د لیلة القدر په شان پټ ساتلې دي په دې وجه تعین مشکل دي الکشاف ۳/۴

۲۵- (۳۱) [۳۱] عَنْ دَاوُدَ بْنِ الدَّارِمِيِّ عَنْ عَالِي بْنِ مَعْدَانَ مَرْسَلًا وَقَالَ التِّرْمِذِيُّ: هَذَا حَدِيثٌ حَسَنٌ غَرِيبٌ.

ترجمه [۳۱] او دارمی رحمه الله دا روایت د خالد بن معدان څخه بطریق ارسال نقل کړی دی [۳۱] او امام ترمذی رحمه الله فرمایلی دی دا حدیث حسن غریب دی

[۳۱] د سورة ملکه خپل لوستونکی لره شفاعت

۲۵- (۳۳) [۳۳] وَعَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ - «إِنْ سُوْرَةً فِي الْقُرْآنِ

(۱) اخرجه ابوداود في كتاب الأدب لهاب ما يقال عند النوم (رقم: ۵۰۵۷) والترمذی في كتاب فضائل القرآن عن رسول الله صلى الله عليه وسلم لهاب (رقم: ۲۹۲۱) واحد في السنن: ۱۲۸/۴

(۲) اخرجه الدارمی رقم: ۳۴۲۴

(۳) اخرجه ابو داود كتاب الصلاة لهاب في عدد الأی (رقم: ۱۵۰۰) والترمذی في كتاب فضائل القرآن عن رسول الله صلى الله عليه وسلم لهاب ما جاء في فضل سورة الملك (رقم: ۲۸۹۱) وابن ماجه في كتاب الأدب لهاب ثواب القرآن (رقم: ۳۷۸۶)

تَلَامُونَ آيَةً شَفَعْتُ لِرَجُلٍ (۳) حَتَّى غُفِرَ لَهُ وَهُوَ تَبَارَكَ الَّذِي بِيَدِهِ الْمُلْكُ» "رَوَاهُ أَحْمَدُ وَالتِّرْمِذِيُّ وَأَبُو دَاوُدَ وَالنَّسَائِيُّ وَأَبْنُ مَاجَةَ.

ترجمہ [۱] ابو ہریرہ رضی اللہ عنہ روای دی چې رسول اللہ صلی اللہ علیہ وسلم فرمایا [۲] پہ دی قرآن مجید کی یو سورت دی چې پہ ہفہ کی دیرش آیتونہ دی دغہ سورت د یو سہری شفاعت وکی [۳] او د ہفہ سفارش د ہفہ سہری پہ حق کہی ومنل شو او ہفہ سورہ ملک تبارک الذی بیدہ الملک دی.

احمد ترمذی ابو داؤد نسائی ابن ماجہ

ہل اللغات: ① شَفَعْتُ: سفارش بہ کوی

تسهيلات:

بولہ: شَفَعْتُ لِرَجُلٍ:

د شفاعت پہ تفسیر کنہی دودہ اقوال:

① مطلب د اہم کیدی شی چہ پہ زمانہ د ماضی کنہی دہی سورت د یو سہری شفاعت او کپو نو اللہ تعالیٰ دغہ سہری اوبخینلو

② دویم احتمال د اہم دہی چہ شفعت د ماضی صیغہ د مستقبل پہ معنی کنہی استعمال کپہ شوہی وی یعنی "تشفع" پہ قیامت کنہی بہ د سہری شفاعت کوی

[۸۵۴] پہ قبر کنہی د سورۃ ملک لوستل

۸۵۴- (۱) [۳۴] وَعَنِ ابْنِ عَبَّاسٍ قَالَ: «صَرَبَ بَعْضُ أَهْلِ عَذَابِ النَّبِيِّ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ - حِبَاءَةً عَلَى قَبْرِ [۲] وَهُوَ لَا يَحْسِبُ أَنَّهُ قَبْرٌ، فَأَذَا فِيهِ إِنْسَانٌ يَفْرَأُ تَبَارَكَ الَّذِي بِيَدِهِ الْمُلْكُ حَتَّى خَفَمَهَا [۳] فَأَتَى النَّبِيَّ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ - فَأَخْبَرَهُ [۴] فَقَالَ النَّبِيُّ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ -: "هِيَ الْمَانِعَةُ هِيَ الْمُنْجِيَةُ تُنْجِيهِ مِنْ عَذَابِ اللَّهِ» [۵] رَوَاهُ التِّرْمِذِيُّ وَقَالَ: هَذَا حَدِيثٌ غَرِيبٌ.

ترجمہ [۱] ابن عباس رضی اللہ عنہ وایی چې د نبی کریم صلی اللہ علیہ وسلم پہ صحابہ وو رضی اللہ عنہ کی یو سہری خپلہ خیمہ پہ یو قبر ودروله [۲] خو ہفہ تہ د دی خبری علم نہ وو چې دلته قبر دی [۳] اچانک ہفہ واوریدل چې پہ قبر کی یو سہری تبارک الذی اودہ الملک وایی تر دی چې ہفہ سورہ ختم کپہ [۴] د دی خخہ روستہ خیمہ درونکی سہری د نبی کریم صلی اللہ علیہ وسلم پہ خدمت کی حاضر شو او دا واقعہ یی ورته واوروله [۵] نبی کریم صلی اللہ علیہ وسلم ورته وفرمایا چې سورہ ملک منع کونکی او نجات ورونکی دی سورت ویونکی تہ د اللہ جبار د عذاب خخہ نجات خلاصی، ورکوی، [۶] امام ترمذی رحمۃ اللہ علیہ دا روایت نقل کپہ دی او ویلی یی دی چې دا حدیث غریب دی

هل اللغات ① - حساءة: أي عفتة، خيمه. ② لا تَنْسَبُ: أي لا ينقل: كمان نبي نه كولو. ③ السانعة: أي عفة منع كوی د عذاب قبر نه ایا دهغه گناهونو نه چه سبب گرخی د عذاب قبر، ④ النجاة: نجات او خلاصی وركونكي دي (د عذاب نه).

تسهيلات: قوله: قَرَّبَ بَعْضُ أَصْحَابِ النَّبِيِّ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ:

د عذاب حمله حفاظت او سورة ملك په دې حديث مبارك كښې د سورة ملك د فضيلت حكم مذكور دې چې دا سورة د عذاب قبر نه بچ كوونكی دې او د آخرت په ورځ مصيبتونه او تكليفونه لرې كوی

قوله: حِسَاءَةٌ عَلَى قَبْرِ:

د سورة ملك په سمع كښې دوه احتمالات:

- ① چې د خوب په حالت كښې نې د سورة ملك تلاوت د قبر نه واوړيدو
 - ② د بيداری په حالت كښې نې قبر نه د سورة ملك تلاوت واوړيدل راجح هم دا دی
- د مرو غطفه بطني غارق العادات كرونو صدور: ددې نه دا هم معلومه شوه چې كله كله د مرو غطفه د ژوندو خلقو افعال صادريدشی او مری هم ځينې داسې نيكی كوی كومې چې به نې په خپل ژوند كښې كولې لكه د حضرت موسى عليه السلام په قبر كښې مونځ كول
- قوله: مِنَ السَّانِعَةِ:

د مانعة په مفهوم كښې دې احوال:

- ① يعنى د عذاب قبر نه بچ كوونكې
- ② دهغه گناهونو نه منع كوی كوم چې د قبر د عذاب سبب جوړېږی .
- ③ دا به په ميدان حشر كښې هر قسمه تكليف منع كوی

[۷۵۵] دا اوده كيدلو غطفه وړاندي د سورة ملكه لوستل

۷۵۵- (۳۵) [۱] وَعَنْ جَابِرٍ أَنَّ النَّبِيَّ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ - «كَانَ لَا يَنَامُ حَتَّى يَقْرَأَ آيَةَ تَزِيلُ وَتَبَارَكَ الَّذِي يَبْدُو الْمَلَكُ». [۲] رَوَاهُ أَحْمَدُ وَالتِّرْمِذِيُّ وَالدَّارِمِيُّ، وَقَالَ التِّرْمِذِيُّ: هَذَا حَدِيثٌ صَحِيحٌ، [۳] وَكَذَا فِي غَرِيبِ السُّنَنِ، وَفِي الْمَصَابِيحِ غَرِيبٌ.

لوجه ① جابر رضی الله عنه وايي چې نبي كريم ﷺ به د الم السجده او د تبارك الذي يبدو الملك د ويلو څخه بغیر نه اوده كيدلو. ② احمد ترمذی دارمی، امام ترمذی و ترمذی وايي چې دا حديث غريب صحيح دی. ③ دغه شان په شرح السنة كی يي ويلي دی چې دا حديث صحيح دی ليكن په مصابيح كی يي ويلي دی چې دا حديث غريب دی

(۱) اخرجه الترمذی فی کتاب فضائل القرآن عن رسول الله صلى الله عليه وسلم لهاب ما جاء فی فضل سورة الملك (رقم - ۲۸۹۲) واحد فی السنة: ۳/۳۸۰

تسهيلات:

قوله: هَذَا حَدِيثٌ صَحِيحٌ، وَكَذَلِكَ تَوْرُثُ السُّنَّةُ، وَلِي الْمَصَاحِبُ غَرِيبٌ:

ه صحیح او غریب په اجتماع کښې تطبیق، دلته د حدیث د صحیح او غریب کیدو په اعتبار سره تضاد دې لیکن د حقیقت په اعتبار سره هیڅ تضاد نشته دې ځکه چې د یو حدیث مبارک غریب کیدل دا ددې د صحیح کیدو منافی نه وی ددې وجه داده چې کله هم یو حدیث مبارک فنی او اصطلاحی طور سره غریب خو وی مگر د حقیقت په اعتبار سره هغه صحیح وی ددې سوره د ملاستې په وخت کښې فضیلت داده چې الله ﷻ به نې د عذاب قبر نه محفوظ ساتی

[۸۰۱] دسورت زلزال، اخلاص او الکافرون فضیلت

۸۰۱- (۱۳۶) وَعَنِ ابْنِ عَبَّاسٍ وَأَبْنِ مَالِكٍ قَالَا: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ - [۱] «إِذَا زُلْزِلَتْ تَعْدِلُ نِصْفُ الْقُرْآنِ» [۲] وَقُلْ هُوَ اللَّهُ أَحَدٌ تَعْدِلُ ثُلُثُ الْقُرْآنِ [۳] وَقُلْ يَا أَيُّهَا الْكَافِرُونَ تَعْدِلُ رُبُعُ الْقُرْآنِ» [رَوَاهُ التِّرْمِذِيُّ].

توجه ۱ ابن عباس او انس بن مالک ؓ دواړه راویان دی چې رسول الله ﷺ وفرمایي ۲ سورة اذا زلزلت د نیم قرآن برابر دی ۳ او سورة قل هو الله احد د قرآن شریف د دریمې حصی برابر دی ۴ او سورة قل یا ایها الکافرون د قرآن د څلورمې برابر دی، ترمذی حل اللغات ۵ زلزلت: یعنی سورة زلزال، ۶ تعدل: برابر دی.

تسهيلات:

قوله: تَعْدِلُ نِصْفُ الْقُرْآنِ:

ه سورة زلزال نصف القرآن کیدو وجه: قرآن کریم مبدأ او معاد بیان کړې دې سورت زلزال په مکمل توګه باندې معاد سره متعلق دې لهذا نصف قرآن دې قرآن کریم ته که چرې په دې نظر سره او کتلې شی چه په دې کښې درې لونی مضامین ذکر دی یعنی قصص، احکام او توحید سورت اخلاص دریمه حصه یعنی توحید سره متعلق دې لهذا دا د ثلث قرآن برابر شو که چرې قرآن ته په دې نظر سره او کتلې شی چه په دې کښې په لویه پیمانه باندې څلور مضامین ذکر دی مثلاً توحید، رسالت، احکام او قصص او په سورت الکافرون کښې د توحید په اوچته پیمانه باندې بیان شوي دې په دې وجه دا ربع قرآن دې یا د ټولو متعلق دا اوونیلې شو چونکه حضور پاک داسې فرمائیلې دی نوډ حضور پاک فرمان د ټولو نه لویه وجه ده حضور پاک مونږ ته ترغیب را کړې دې مونږ له دغه ترغیب ته کتلو سره عمل کول پکار دی نه داچه علتونه او حکمتونه راویستو سره د حقیقت نه محروم شو

(۱) اخرجه الترمذی فی کتاب فضائل القرآن عن رسول الله صلى الله عليه وسلم باب ما جاء في (إذا زلزلت) (رقم - ۲۸۹۴)

[۸۰۴] سورة حشر دريواياتو نو په لوستلو د اوياره فرېنتو دعا ڪولو

۸۰۴- (۱۴۱) وَعَنْ مَعْقِلِ بْنِ يَسَارٍ عَنْ النَّبِيِّ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ - قَالَ: [۱] «مَنْ قَالَ جِئْتُ بِكُمْ ثَلَاثَ مَرَّاتٍ [۲] أَعُوذُ بِاللَّهِ الشَّيْطَانِ الْعَلِيمِ مِنَ الشَّيْطَانِ الرَّجِيمِ [۳] فَقَرَأَ ثَلَاثَ آيَاتٍ مِنْ آخِرِ سُورَةِ الْحَشْرِ [۴] وَكَلَّمَ اللَّهَ بِهَ سَبْعِينَ أَلْفَ مَلَكٍ [۵] يُصَلُّونَ عَلَيْهِ حَتَّى يُخَيَّرَ [۶] وَإِنْ مَاتَ فِي ذَلِكَ الْيَوْمِ مَاتَ شَهِيدًا [۷] وَمَنْ قَالَهُ جِئْتُ بِكُمْ [۸] كَانَ يَتْلُكَ الْمَلَائِكَةُ [۹] رَوَاهُ التِّرْمِذِيُّ وَالْذَاوِيُّ وَقَالَ التِّرْمِذِيُّ: هَذَا حَدِيثٌ غَرِيبٌ.

توجه ۱- معقل ابن یسار رضی اللہ عنہ د نبی کریم صلی اللہ علیہ وسلم څخه نقل کوی چې نبی کریم صلی الله عليه وسلم وفرمایل [۲] کوم سړی چې د سحر په وخت کې دري ځله دا کلمات اوويل [۳] اَعُوذُ بِاللَّهِ الشَّيْطَانِ الْعَلِيمِ مِنَ الشَّيْطَانِ الرَّجِيمِ (زه په الله تعالی رحمته سره چې اوریدونکی او پوه دی د شیطان رتلی شوی څخه پناه غواړم) [۴] او بیا د سورة حشر آخری دری آیاتونه، یعنی هو الله الذي لا اله الا هو څخه تر آخر د سورت پورې، اووايي [۵] نو الله تعالی رحمته د هغه سره اوب زړه فروشي متعین کوی [۶] چې د هغه د پاره تر مابینام پورې د خیر او نیګی د توفیق دعا غواړی [۷] او د هغه د گناهونو بخښنه غواړی [۸] که هغه سړی په هغه ورځ مړ شي نو د شهادت مرګ به پیدا کړی [۹] او کوم سړی چې دغه کلمات ايعنی اَعُوذُ بِاللَّهِ الْخ او دغه آیاتونه د مابینام په وخت کې اووايي [۱۰] نو هغه ته تر سحر پورې دغه (مذکوره بالا) سعادت حاصلیږي [۱۱] ترمدی دارمی، امام ترمذی رحمته ویلی دی چې دا حدیث غریب دی

هل اللغات ① وکل: مقرر کوی. ② یخس: أي یدخل اللیل: یعنی چه شپه شروع شی ③ یلک التفرقة: أي بالمرتبة المنظورة: یعنی دغه مذکوره مرتبه او فضیلت ورته حاصلیږي

تسهيلات:

فوله: قَرَأَ ثَلَاثَ آيَاتٍ مِنْ آخِرِ سُورَةِ الْحَشْرِ:

په سورة حشر د آخری آیاتونو عظیم فضیلت: د سورة حشر آخری دری آیاتونه، هُوَ اللَّهُ الَّذِي لَا إِلَهَ إِلَّا هُوَ نه تر آخره پورې کوم کس چې ددې آیاتونو تلاوت کوی الله رحمته دده دپاره اویا زړه فرېنتې متعین کوی او هغوی دده دپاره د خیر دتوفیق او د شر نه د بچ کیدو دعا کوی اودده د بخښنې دعا کوی

فوله: مَاتَ شَهِيدًا:

د شهادت هغه مرګه: دلته دشهید نه حکمی شهید مراد دې یعنی ددې آیاتونو لوستونکې اگر چې په بستره باندې مړ شي خو د قیامت په ورځ به ده ته د شهید اجر و ثواب ملایږي

[۲۰۸] هر ه ورخ دوه سوه خله د سورة اخلاص وليلو اثر

۲۰۸- (۳۸) [۱] وَعَنْ أَنَسٍ عَنِ النَّبِيِّ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ - قَالَ: [۲] «مَنْ قَرَأَ كُلَّ يَوْمٍ مِائَتَيْنِ مَرَّةً قُلَ هُوَ اللَّهُ أَحَدٌ» [۳] فَهُيَ عَنْهُ ذُنُوبٌ ثَمَانِينَ سَنَةً [۴] إِلَّا أَنْ يَكُونَ عَلَيْهِ ذَنْبٌ [۵] «رَوَاهُ التِّرْمِذِيُّ وَالدَّهْلِيُّ وَفِي رِوَايَةٍ: ثَمَانِينَ مَرَّةً [۶] وَلَمْ يَذْكُرْ: إِلَّا أَنْ يَكُونَ عَلَيْهِ ذَنْبٌ».

تورهمه [۱] انس رضي الله عنه د نبی کریم صلی الله علیه وسلم خه نقل کوی چې نبی کریم صلی الله علیه وسلم وفرمایل [۲] کوم سړی چې هر ه ورخ دوه سوه ۲۰۰ خله قل هو الله احد وایي [۳] نو دهغه د عمل نامی خه د پنخوس کلو گناه محوه کیږی [۴] خو دا چې په هغه قرض وی [۵] ترمذی دارمی او په یو روایت کی د دوه سوه په خای د پنخوس خله ذکر دی [۶] او په دی روایت کی خو دا چې په هغه قرض وی ذکر نه دی

حل اللغات: ① نَحَى: وران به کړې شی، ختم به کړې شی

تسبیلات:

قوله: إِلَّا أَنْ يَكُونَ عَلَيْهِ ذَنْبٌ

د مذکوره جملې په مفهوم کښې دوه اقوال:

- ① یو دا چې د قرض گناه به نه معاف کیږی
 ② په کوم کس باندې چې قرض وی نو دهغه به ټول گناهونه معاف شی خو قرض به نه معاف کیږی ځکه چې قرض د حقوق العباد نه دي او حقوق العباد د حق ادا کولو نه بغیر ب د معاف کولو نه بغیر نه معاف کیږی (کسا رواه مسلم بغیر للشهد کل شی إلا الدین - مرقاة [۲۱۵۹] داوده مکیدو خغه وړاندې د سورة اخلاص د لوستلو په برکت جنت ته دا خلیل دل

۲۰۸- (۳۹) [۱] وَعَنْهُ عَنِ النَّبِيِّ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ - [۲] «مَنْ أَرَادَ أَنْ يَتَّامَعَ عَلَى فَرَّاشِهِ قَتَامَرٌ عَلَى تَحِيَّةٍ [۳] ثُمَّ قَرَأَ مِائَةً مَرَّةً قُلَ هُوَ اللَّهُ أَحَدٌ [۴] إِذَا كَانَ يَوْمَ الْقِيَامَةِ يَقُولُ لَهُ الرَّبُّ: [۵] يَا عَبْدِي ادْخُلْ عَلَى تَحِيَّتِكَ الْجَنَّةَ» [۶] «رَوَاهُ التِّرْمِذِيُّ وَقَالَ: هَذَا حَدِيثٌ حَسَنٌ غَرِيبٌ».

تورهمه [۱] انس رضي الله عنه د نبی کریم صلی الله علیه وسلم خه نقل کوی چې نبی کریم صلی الله علیه وسلم وفرمایل [۲] کوم سړی چې خپلی بستری ته د خوب اراده وکړی بیا په نسی طرف خپلي [۳] سل خله قل هو الله احد اوواڼي [۴] نو د قیامت په ورځ به پروردگار هغه ته فرمائی [۵] چې ای زما بنده په جنت کی په خپل نسی طرف داخل شه [۶] امام ترمذی رحمته الله علیه دا حدیث نقل کړی دی او ویلی یی دی چې دا حدیث حسن غریب دی

حل اللغات: ① عَلَى تَحِيَّتِكَ: په خپل نسی طرف

(۱) اخرجه الترمذی فی کتاب فضائل القرآن عن رسول الله صلى الله عليه وسلم باب ما جاء في سورة الاخلاص (رقم- ۲۸۹۸)
 (۲) اخرجه الترمذی فی کتاب فضائل القرآن عن رسول الله صلى الله عليه وسلم باب ما جاء في سورة الاخلاص (رقم- ۲۸۹۸)

تسبیلات

قوله: عَلَىٰ عِمْرِكَ الْجَنَّةُ.

جنت ته چهل بی طرف هغه ده اعلیٰ دوجه، چونکه داوډه کیدو په وخت سرې په بنی اریخ باندې اوده کیږی او ښکاره خبره ده چې دې سرې په بنی طرف باندې داوډه کیدونه پس مل ځل قل هو الله احد او نیل په دې وجه هغه ته په قیامت کښې او نیلې شو چې په جنت کښې بنی طرف نه روانیدو سره داخل شنی

[۲۲۰] دل هو الله په وجه د جنت وجوب

۲۲۰ (-) [۵۰۱] وَعَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ أَنَّ النَّبِيَّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: «سَمِعَ رَجُلًا يَقُولُ هُوَ اللَّهُ أَحَدٌ فَقَالَ: "وَجِبَتْ" قُلْتُ: وَمَا وَجِبَتْ؟ قَالَ: "الْجَنَّةُ" رَوَاهُ مَالِكٌ وَالتِّرْمِذِيُّ.

فروغه [۱] ابو هریرہ رضی اللہ عنہ وايي چې (يو ځل، نبی کریم ﷺ د يو سرې څخه قل هو الله احد ويلو سره واوریدل نو وی فرمایلی [۲] چې ده د پاره واجب شو ما عرض وکړو چې یا رسول الله ﷺ څه واجب شو؟ وی فرمایلی چې جنت، مالک ترمذی نساني

هل القات ① وَجِبَتْ: واجب شو

تسبیلات:

قوله: وَمَا وَجِبَتْ؟ قَالَ: "الْجَنَّةُ"

دسورة اخلاص په وجه جنت ته دا علیدل: یعنی ددې سورة اخلاص و نیلو سره دده دپاره جنت واجب شو واضحه دې وی چې نیک عملونو د جنت د حاصلولو په اسبابو کښې علت تامه نه دی لوی لوی نیکان خلق او خویرې مگر کوم چې سورة اخلاص وائی نو د نبی کریم ﷺ ددې بشارت په وجه به یعنی طور جنت ته داخل شی او د الله ﷻ فضل و کرم سره دده قرات بدله ده او دا دهغه وعده په وجه دې (إِنَّ اللَّهَ لَا يُغْنِيكَ الْبَيْعَةُ، الرعد ۳۱

[۲۲۱] دل یا ایها الکفرون فضیلت

۲۲۱ (-) [۵۱۱] وَعَنْ فُرْقَةَ بْنِ نَوْفَلٍ عَنْ أَبِيهِ أَنَّهُ قَالَ: [۲] «يَا رَسُولَ اللَّهِ عَلَيْنِ شَيْئًا أَقُولُهُ [۳] إِذَا أُوْتِيتُ إِلَىٰ فِرَاشِي [۴] فَقَالَ: "اقْرَأْ قُلْ يَا أَيُّهَا الْكَافِرُونَ قَاتِلُوا بَرَاءَةً مِنَ الشِّرْكِ" رَوَاهُ التِّرْمِذِيُّ وَأَبُو دَاوُدَ وَالتَّيَمِيُّ.

فروغه [۱] فروه ابن نوفل د خپل پلار بزرگوار څخه نقل کوی چې هغه نبی کریم ﷺ ته

(۱) اخرجه الترمذی فی کتاب فضائل القرآن عن رسول الله صلى الله عليه وسلم باب ما جاء في إذا زلزلت (رقم- ۲۸۹۷) والنسائي في كتاب الافتتاح باب الفضل في قراءة قل هو الله احد (رقم- ۹۹۹) ومالك في كتاب القرآن باب ما جاء في القرآن (رقم- ۸) واحمد في المسند: ۳۰۲/۲

(۲) اخرجه ابوداود في كتاب الادب باب ما يقال عند النوم (رقم- ۵۰۵۵) والترمذی في كتاب الدعوات عن رسول الله صلى الله عليه وسلم باب منه (رقم- ۳۶۰۳) واحمد في المسند ۵۵۶/۵

عرض وکړی [۲] چې يا رسول الله ﷺ ما ته يو داسی شی (يعنی آيت يا سورت، راوښايه چې هغه زه وایم؟ [۲] خپلی بستری ته د تلو سره، يعنی د ویده کیدو څخه مخکې وایم [۲] نبی کریم صلی الله علیه وسلم ورته وفرمایل چې قل يا ايها الکفرون ايه خکه چې دا سورت د شرک څخه بیزاری ده، که د دی د ویلو سره ویده کيږی نو لکه چې د شرک څخه پاک کیدو سره به اوډه کيږی او که مړ شی نو په توحید باندی به مړ شی، ابو داؤد دارمی

هل اللغات: ① تراثة: بیزاری ده

تسهيلات: نو: د ترجمې څخه مطلب واضح دي

[۲۳۳] د خطري په وخت د معوذتين لوستل

۳۳۳- (۵۲) [۱] وَعَنْ عَقِبَةَ بْنِ عَامِرٍ قَالَ: [۲] «بَيْنَا أَنَا وَأَبِيؤُكُمْ رَسُولُ اللَّهِ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ - بَيْنَ الْحُفَّةِ وَالْأَبْوَاءِ [۳] إِذْ غَشِيَتْنَا رِيحٌ وَظُلُمَتْ شَيْدَةٌ [۴] فَجَعَلَ رَسُولُ اللَّهِ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ - يَتَعَوَّذُ بِأَعُوذِ رَبِّ الْفَلَقِ وَأَعُوذِ رَبِّ النَّاسِ [۵] وَيَقُولُ: "يَا عَقِبَةُ تَعَوَّذْ بِهَذَا [۶] فَمَا تَعَوَّذُ مَعَهُ ذِمَّتِي هَذَا" رَوَاهُ أَبُو دَاوُدَ.

نوهه ① عقبه عامر رضي الله عنه وايي [۲] چې (يو ځل، مونږ د نبی کریم ﷺ سره د جحفه او ابواء په منځ کی روان وو [۳] ناساپه سختی سيلی (تيز باد، او تياری مونږ راگير کړ [۴] نو نبی کریم ﷺ د اعوذ برب الفلق او اعوذ برب الناس په ذريعه پناه غوښتل شروع کړل (يعنی دا سورتونه يي ويل [۵] او ماته يي هم وفرمایل چې ای عقبه: د دی دواړو سورتونو په ذريعه پناه غواړه [۶] پوهه شه چې هيڅ پناه غوښتونکی د دی دواړو سورتونو په شان د څه شی په ذريعه پناه نه ده غوښتی (ځکه چې د آفات او بليات په وخت د الله تعالی ﷻ پناه د طلب کولو په سلسله کی دا دواړه سورتونه د ټولو څخه افضل دی، ابو داؤد

هل اللغات: ① الحفّة والأبواء: د مکې او مدینې په لار کی دوه مقامات دی ② غشيّا: راگير نه کړو مونږ ③ أي طفق وتفرّق: نو شروع شو

تسهيلات:

قوله: بَيْنَ الْحُفَّةِ وَالْأَبْوَاءِ:

ه مدینې څخه جحفه ته ه کېې منتقل کیدل: دا د اهل شام اهل مصر او اهل مغرب میقات دي او په هغه وخت کښې د دې نوم رابع وو دانوم په دې وجه مشهور شو چې يو سیول نومي مارغه دې پخپلو وزرو کښې اخستلي وو او دا په دې وجه چې د نبی کریم د دعا مبارکې په برکت سره د مدینې تبه دې طرفته منقل شوې وه کوم مارغه چې به د دې د پاسه تیر شو نو په هغه تبه راغله یا داوبو د قلت په وجه یا د ویرې د شدت په وجه (مرقاة ج/ص ۳۷۰،

[۱۳۳] سورة اخلاص او معوذتین د هر آفت څخه حفاظت

۱۳۳- (۵۳۱) [۱] وَعَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ حَبِيبٍ قَالَ: [۲] «مَرَّ جُنَانِي لَيْلَةً مَطَرٌ وَطَلَمَةٌ قَدِيدَةٌ [۳] فَتَلَبَّ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ - فَأَذْرَكَنَا [۴] فَقَالَ: [۵] "قُلْ" فُلْتُ: مَا أَقُولُ؟ قَالَ: "قُلْ هُوَ اللَّهُ أَحَدٌ وَالْمَعُودَةُ ثَنِي [۶] جِينَ تُصْبِحُ وَجِينَ تُمَسِي ثَلَاثَ مَرَّاتٍ [۷] تُكْفِيكَ مِنْ كُلِّ شَيْءٍ" رَوَاهُ التِّرْمِذِيُّ وَأَبُو دَاوُدَ وَالنَّسَائِيُّ.

نورجه [۱] عبد الله ابن حبيب [۲] فرمایي [۳] چې (يو ځل، مونږ د یوې سختې تیاري او باران په شپه کې ووتلو [۴] د رسول الله ﷺ د لتولو د پاره، یعنې نبی کریم صلی الله علیه وسلم یو چیرته تشریف وړی وو مونږ یې هم د تلاش کولو د پاره ووتلو چې د نبی کریم صلی الله علیه وسلم سره یو ځای لاړ شو، نو مونږ نبی کریم صلی الله علیه وسلم پیدا کړی [۵] نبی کریم صلی الله علیه وسلم (هغه وقت) وفرمایي چې اوونیلو ما عرض وکړو چې څه اووایم؟ نبی کریم صلی الله علیه وسلم وفرمایي چې قل هو الله قل اعوذ برب الفلق او قل اعوذ برب الناس وایه [۶] د سحر او د ماینام په وخت درې ځله ۳ [۷] دا به ستا د هر څیز څخه کفایت وکړي (یعنې هر آفت او بلا به در څخه دفع کړي، ترمذی ابو داود نسائی

هل التفات: ① تکلیف: کافی دې تالره، د کفې پکښې نه په معنی د دفع کولو او بې پرواه کولو د لوی مختصر تعریف: نوم عبد الله د پلار نوم حبيب، قبيله جهني سره تعلق لرلو کوم چه د انصارو حليف وو د مدينې منورې اوسيدونکې وو د هغه نه صرف درې روايتونه نقل دي خو علامه برقي رحمه الله فرماني د هغه نه صرف دوه احاديث ملاوېږي خود علامه ابوالفرج ابن الجوزي رحمه الله راني داده چه د هغه نه درې روايتونه نقل دي.

تسهيلات:

نوله: تَكْفِيكَ مِنْ كُلِّ شَيْءٍ:

د سورة اخلاص او معوذتین په وجه حفاظت: څوک چې دا درې واړه سورتونه لولي نو هغه به په سختو طوفانونو او تیاریو کېنې د جنانو او شیاطینو څخه په حفاظت کېنې وی

[۱۳۴] د سورة فلق د لوستلو فضیلت

۱۳۴- (۵۳۱) [۱] وَعَنْ عَفِيٍّ بْنِ عَامِرٍ قَالَ: «قُلْتُ: يَا رَسُولَ اللَّهِ [۲] أَفَرَأْسُورَةُ هُودٍ أَوْ سُورَةُ يُوسُفَ؟ [۳] قَالَ: "لَنْ تَقْرَأَ شَيْئًا أَهْلَهُ عِنْدَ اللَّهِ مِنْ قُلْ أَعُوذُ بِرَبِّ الْفَلَقِ" رَوَاهُ أَحْمَدُ وَالنَّسَائِيُّ وَالْدَّارِمِيُّ.

نورجه [۱] عقبه ابن عامر فرمایي چې ما عرض وکړو یا رسول الله ﷺ آیا زه د پناه غوښتلو او د شر او بدی د دفع کولو د پاره سورة هود یا سورة يوسف وایم؟ [۲] نبی کریم

(۱) اخرجه ابوداود فی کتاب الادب باب ما یقول إذا أصبح (رقم- ۵۰۸۲) و الترمذی فی کتاب الدعوات عن رسول الله صلی الله علیه وسلم باب (رقم- ۳۵۷۵) و النسائی فی کتاب الاستعاذة (رقم- ۵۴۲۸)

(۲) اخرجه النسائی فی کتاب الافتتاح باب الفضل فی قراءة المعوذتین (رقم- ۹۵۳) و احمد فی المسند: ۱۹۹/۴

صلی الله علیه وسلم وفرمایلی چې ته د الله ﷻ په نزد د قل اعوذ رب الفلق خُحه زیات
بهرتر هیڅ څیز، یعنی هیڅ سورت یا آیت، هیڅ کله نشی ویلی، احمد نسانی دارمی
جل اللغات ① ټکته: اُنْی اُنْمَ: زیات پوره او کامل

تسبیلات:

نوټ: د ترجمې څخه مطلب واضح دې د اضافی شرحې ضرورت نشته

الْفَصْلُ الثَّالِثُ

[۳۵] د قرآن د پیروی حکولو حکم

۳۵- (۵۵) عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ - ①: «أَغْرَبُوا الْقُرْآنَ ② وَأَتَّبِعُوا غُرَابَهُ ③ وَغُرَابُهُ فَرَايَضُهُ وَحُدُودُهُ ④».

تورمه ① ابوهريره ② دې چې رسول الله ﷺ وفرمایلی ③ د قرآن معنی بیانوی ④
او د هغه د غرائبو پیروی کوی ⑤ د هغه غرائب د هغه فرائض او د هغه حدود دی
جل اللغات ① اغربوا: اُنْی یتوا: بیانوی: ② غرابه: عجائبات د قرآن یعنی فرائض او حدود:

تسبیلات:

تورمه: اغربوا القرآن:

د مذکورې جملې د سمه: علماء کرامو ته تاکید دې چې د قرآن پاک اشاعت کونی او خلقو ته
قرآن کریم ښه واضحه او په ښه طریقه بیانونی
تورمه: واتَّبِعُوا غُرَابَهُ:

د فرائض هغه مراد: غرائب څخه مراد د قرآن پاک متشابهات نه دی بلکه قرآنی احکام مراد
دی د فرائضو نه مراد هغه دی د کومو چې حکم کړې شوي دي او د حدودو نه مراد
منهيات دی یا د میراث فرائض یا احکام شرعيه یا مطلق فرائض قرآنیه مراد دی
خلاصه دا چې په آیتونو کښې چې کوم څیزونه بیان شوي دي لکه غرائب الاحکام معجزات
محاسن آداب و اخلاق تصانح وعدو وعید او ترغیب و ترهیب دا ټول دې په مدارسو کښې
داسې واضح کړې شی چې د متعلمینو په پوهه کښې راشی اود وعظ او نصیحت په
مجلسو کښې دې دا په عوامو باندې واضح کړې شی چې د عوامو په پوهه کښې
راشی (مرقاة ج ۲/ ص ۲۷۱)

[۳۰۰] د ذکر و نو په خپل مینځ کښې په یو بل باندې بهتری

۳۰۰ (۱) (۵۶) [۱] وَعَنْ عَائِشَةَ أَنَّ النَّبِيَّ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ - قَالَ: [۲] «قِرَاءَةُ الْقُرْآنِ فِي الصَّلَاةِ أَفْضَلُ مِنْ قِرَاءَةِ الْقُرْآنِ فِي غَيْرِ الصَّلَاةِ [۳] وَقِرَاءَةُ الْقُرْآنِ فِي غَيْرِ الصَّلَاةِ أَفْضَلُ مِنَ التَّسْبِيحِ وَالتَّكْبِيرِ [۴] وَالتَّسْبِيحُ أَفْضَلُ مِنَ الصَّدَقَةِ [۵] وَالصَّدَقَةُ أَفْضَلُ مِنَ الصَّوْمِ [۶] وَالصَّوْمُ حُجَّةٌ مِنَ النَّارِ».

نور هم ۱ بی بی عائشه (رضی الله عنها) څخه روایت دی چې نبی کریم (صلی الله علیه و سلم) وفرمای ۲ په مانځه کې د قرآن قرائت د مانځه څخه علاوه د قرآن ویلو څخه افضل دی ۳ او د مانځه څخه علاوه قرآن ویل د تسبیح او ذکر څخه زیات ثواب لری ۴ او تسبیح د صدقې د الله (تعالی) په لار کې د خرڅ کولو څخه زیات ثواب لری ۵ او صدقه د روژې څخه زیات ثواب لری ۶ او روژه د وزخ د اور څخه د هال دی

هل التفت: ① حُجَّةٌ: أي وقاية: د هال دې یعنی حفاظت کونکې دې.

تسهيلات

نوله: قِرَاءَةُ الْقُرْآنِ فِي الصَّلَاةِ أَفْضَلُ مِنْ قِرَاءَةِ الْقُرْآنِ فِي غَيْرِ الصَّلَاةِ

د خراج الصلاة په نسبت په مانځه کښې ه قرأت افضليت: لکه څنگه چې د مونځ په حالت کښې قرآن پاک و نیل د مونځ څخه علاوه د قرآن د تلاوت څخه افضل دی هم د شان کوم مونځ چې په ولاړه کيږي او په دې کښې په ولاړه کوم قرأت و نیلې کيږي هغه د هغه قرائت نه بهتر دې کوم چې په ناسته و نیلې کيږي د مونځ نه علاوه نورو وختونو کښې قرآن پاک و نیل د تسبیح تکبیر او نورو اورادو او اذکارو نه افضل دی ځکه چې قرآن کریم نه صرف د الله (تعالی) کلام دې بلکه په دې کښې د الله (تعالی) احکام هم دی

نوله: وَالتَّسْبِيحُ أَفْضَلُ مِنَ الصَّدَقَةِ.

ه صدقې علیه ه ذکر افضليت: تکبیر و تسبیح او نور اوراد او اذکار د الله (تعالی) په لار کښې د خپل مال خرڅ کولو نه بهتر دی اگر چې دا مشهور دی چې عبادت متعدی چې د هغې فائده د خپل ذات نه علاوه نورو ته هم اورسی (لکه صدقه) افضل ده د عبادت لازم (لکه تسبیح و اذکار) نه چې د هغې فائده خپل ذات پورې محدود ده خو دا خبره د ذکر نه علاوه د نورو عبادتونو سره خاص ده ذکر د دې نه مستثنی دې ځکه چې د الله (تعالی) ذکر چې ټولو ته په لار سره زر او سپین زر خرڅ کولو نه ذکر بهتر دې

نوله: وَالصَّدَقَةُ أَفْضَلُ مِنَ الصَّوْمِ.

په روایاتو کښې تطویر: ما قبل حدیث مبارک کښې دی (کل عمل بنی آدم یضاعف الحسنه بعشر

تشاف إلا الصوم فإنه لي وأنا أجزى به، د روژې جزا الله ﷺ سره ده او په دې حديث مبارك كښې دې چې صدقه دروژې نه افضل ده نو په دواړو روايتونو كښې په ظاهره تعارض دې؟
ه تعارضې جوابونه:

① په دې دواړو رواياتو كښې تطبيق دادې چې د نفس عبادت په اعتبار سره صلوۀ د صدقې نه افضل دې او صدقه د روژې نه افضل ده او هغه عمل چې د هغې سره بل خوك شريك نه وي نو هغه روژه ده

② محدث دهلوی رحمه الله فرماني چې دلته صدقه په دې وجه د روژې نه افضل گرځولې شوې ده چې په صوم كښې په خپل خان نه مال بچ كول دي او په صدقه كښې غير باندې خپل مال خرج كول دي لهذا د الله ﷺ په لار كښې مال خرج كول ، د مال بچ كولو نه بهتر دي واضحه دې وي چې دا فضيلت جزوي دې كلي طور سره روژه د صدقې نه افضل ده
التعليق الصبيح،

[۴] د زياتي تلاوت څخه په قرآن كښې د تلاوت الفضليت

۴- (۵۴) وَعَنْ عُمَانَ بْنِ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ أُوَيْسٍ الثَّقَفِيِّ عَنْ جَدِّهِ قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: "﴿قِرَاءَةُ الرَّجُلِ الْقُرْآنَ فِي غَيْرِ الْمُصْحَفِ أَلْفُ دَرَجَةٍ﴾ (۲) وَقِرَاءَتُهُ فِي الْمُصْحَفِ تُضَعَّفُ عَلَى ذَلِكَ إِلَى أَلْفِي دَرَجَةٍ".

تر هغه ۱ عثمان ابن عبد الله بن اوس ثقفی د خپل نیکه (حضرت اوس، څخه نقل کوی هغه او ویل چې رسول الله ﷺ وفرماییل د سړی بغیر مصحف، یعنی زیانی، قرآن ویل زر ۱۰۰۰ درجی ثواب لری ۲ او په مصحف کی د کتلو سره، د ویلو ثواب د بغیر مصحف، یعنی د زیانی، ویلو د ثواب څخه د دوه زره ۲۰۰۰ درجی پوری زیات ورکول کیږی
هل اللغات: ① التضعف: قرآن

تسهيلات:

قوله: وَقِرَاءَتُهُ فِي الْمُصْحَفِ تُضَعَّفُ عَلَى ذَلِكَ إِلَى أَلْفِي دَرَجَةٍ،

په کتلو سره د تلاوت ه پوره والی وجه، کتلو سره تلاوت کول په یاد سره د تلاوت کولونه څکه افضل دې چې کتلو سره تلاوت کولو کښې مشقت زیات دې ددې وجه داده چه کتلو سره لوستلو کښې سوچ اوفکر او خشوع، خضوع دیره حاصلیږی بل د قرآن زیارت هم نصیب کیږی ددې د اوچتولسو اولاس لگولو جدا جدا ثوابونه دی اودا څیزونه په یاد سره لوستلو کښې نه حاصلیږی په دې کښې زیات مشقت دې نو څکه زیات ثواب دې

[۳۸۸] په قرآن سره د زنگه شوو زړونو علاج

۳۸۸- (۵۸۱) (۱) وَعَنْ ابْنِ عُمَرَ قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ - [۲]: «إِنَّ هَذِهِ الْقُلُوبَ تَمُدُّ كَمَا يَمُدُّ الْحَبِيدُ إِذَا أَصَابَهُ الْمَاءُ» [۳] قِيلَ: يَا رَسُولَ اللَّهِ وَمَا جَلَاؤُهَا؟ [۴] قَالَ: «كَثْرَةُ ذِكْرِ التَّوْبِ وَتِلَاوَةِ الْقُرْآنِ» [۵] رَوَى النَّبِيُّ الْأَحَادِيثَ الْأَرْبَعَةَ فِي شُعْبِ الْإِيمَانِ.

توجه ۱ ابن عمر رضي الله عنه رواي دی چې رسول الله ﷺ وفرمايل [۲] ياد لری دا زړونه زنگ نیسی [۳] څرنگه چې د اوبو د رسیدو سره و سپنه زنگ نیسی [۴] عرض وشو یا رسول الله ﷺ د دی د پاکولو څه ذریعه ده؟ [۵] نبی کریم صلی الله علیه وسلم وفرمايل چې مرگ زیات یادول او د قرآن کریم تلاوت، [۶] دا څلور سره روایتونه بیهقي رحمته الله علیه په شعب ایمان کی نقل کړی دی

هل اللغات: ① تَمُدُّ: أَنِي يَفْرُشُ هَذَا تَنْسُ: یعنی زنگ او خیرې ورته لگی ② جَلَاؤُهَا: أَيِ آتَى: یعنی ددې زنگ او خیرې لرې کول به په څه کيږي.

تسهيلات:

قوله: «وَمَا جَلَاؤُهَا»

جلا څیرني زنگ شوې اوسپنه سپینولو دپاره سوان ریگمال یا قلعي استعمالولې شی دې دپاره چه اوسپنه پرق اووهی او په دې کښې روښانتیا پیدا شی
د کتابونو د زنگ سره د تشبیه وجه: هم ددې طرف ته په دې حدیث کښې اشاره ده چه د دین غفلتو څراښو او د گناه او معاصی د وجې نه زړه خیرن کيږی او په هغې لکه د گناه یو داسې زنگ ورڅیژی لکه د اوبولگیدو سره چه په اوسپنه زنگ راپیدا کيږی په کوم سره چه زړونه سختيږی ددې علاج حضور پاک او خودلو چه قرآن کریم د زیات نه زیات تلاوت کونی او مرگ دیر دیر یادونی په دې سره به د زړه زنگ ختم شی
[۳۸۸] د قرآن پاک د ټولو مخه عظیم آیت

۳۸۸- (۵۹۱) (۱) وَعَنْ أَنَسِ بْنِ عُمَرَ الْكَلَابِيِّ قَالَ: [۲] «قَالَ رَجُلٌ: يَا رَسُولَ اللَّهِ أَيُّ سُورَةِ الْقُرْآنِ أَكْبَرُ؟ [۳] قَالَ: «قُلْ هُوَ اللَّهُ أَحَدٌ» [۴] قَالَ: فَأَيُّ آيَةٍ فِي الْقُرْآنِ أَكْبَرُ؟ [۵] قَالَ: «آيَةُ الْكُرْسِيِّ اللَّهُ لَا إِلَهَ إِلَّا هُوَ الْحَيُّ الْقَيُّومُ» [۶] قَالَ: فَأَيُّ آيَةٍ بَأَنَّى اللَّهُ خَيْرٌ أَنْ تُحِبَّكَ وَأَتُكَّ [۷] قَالَ: «خَاتَمَةُ سُورَةِ الْبَقَرَةِ فَأَتَهَا مِنْ عَزَائِمِ رَحْمَةِ اللَّهِ - تَعَالَى - مِنْ تَحْتِ عَرْشِهِ» [۸] أَعْطَاهَا هَذِهِ الْأُمَّةَ [۹] لَمْ تَتْرَكْ عِزًّا مِنْ غَيْرِ الدُّنْيَا وَالْآخِرَةِ إِلَّا أَشْتَمَلَتْ عَلَيْهِ» [۱۰] رَوَاهُ الدَّارِمِيُّ.

توجه ۱ ابیغ ابن عبد الکلاعی وایي [۲] چې یو سړی (نبی کریم ﷺ ته) عرض وکړی چې

(۱) اخرجه البيهقي في شعب الايمان

(۲) اخرجه الدارمي في السنن حديث رقم: ۳۳۸۰

پ رسول الله ﷺ به قرآن مجید کی ۱۰ صفات باری تعالیٰ د بیان په سلسله کی د تولو څخه عظیم الشان سورت کوم یو دی؟ [۴] نبي کریم صلی الله علیه وسلم وفرمایل چې قل هو الله احد [۴] هغه عرض وکړی چې په قرآن کریم کی د تولو څخه عظیم الشان آیت کوم یو دی؟ [۵] نبي کریم صلی الله علیه وسلم وفرمایل چې آیت الکرسی الله لا اله الا هو الحی القيوم [۵] هغه عرض وکړی چې یا رسول الله ﷺ هغه کوم آیت دی چې د هغه په باره کی نه خوښوی چې هغه، یعنی د هغه فائده او دهغه ثواب، تا لره ﷺ او ستا ﷺ امت لره زیاته رسیږي؟ [۶] نبي کریم صلی الله علیه وسلم وفرمایل چې د سورة بقره آخری حصه بیشکه هغه آخری آیاتونه، د الله ﷻ د رحمت په خزانو کې د عرش د لاندې څخه راځکنه شوي دي چې دی امت ته ورکړل شوی دی [۶] او د دنیا او آخرت داسی خیر نشته چې په دی کی نه وی، دارمی

هل اللغات: ① خزائن: خزاني،

تسهيلات:

قوله: أَيُّ سُوْرَةِ الْقُرْآنِ أَكْبَرُ؟ قَالَ: "قُلْ هُوَ اللَّهُ أَحَدٌ:

د روایاتو په مینځ کې د تعارض دفع: په دې حدیث کې سورت اخلاص د قرآن پاک لونی سورت او گرځولې شو او تیرشوی حدیث نمبر: ۲۸۸ کې سورت فاتحه د ټولونه لونی سورت گرځولې شوې دې په کوم سره چه په ظاهره تعارض معلومیږي لیکن داخه تعارض نه دې ځکه چه په سورت اخلاص کې د الله تعالیٰ ذات پیژندگلو کړې شوې ده او ذات په اعتبار سره د الله تعالیٰ عظیم لونی بیان کړې شوې ده خو په سورت فاتحه کې د الله تعالیٰ د صفاتو په ذریعه د الله تعالیٰ د عظیم لونی بیان کړې شوې دې جدا جدا مضمون دي

[۲۸۰] د هرې بیماری شفا او سورت فاتحه

۲۸۰- (۶۰) [۱] وَعَنْ عَبْدِ الْمَلِكِ بْنِ عُثْمَيْرٍ مَرْسَلًا قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ - [۲] "فِي فَاتِحَةِ الْكِتَابِ شِفَاءٌ مِنْ كُلِّ دَاءٍ" رَوَاهُ الدَّارِمِيُّ وَالتَّبْرَجِيُّ فِي شُعَبِ الْإِيمَانِ.

لوحه ۱ عبد الملك ابن عمير بطريق ارسال روايت کوی چې نبي کریم ﷺ وفرمایل [۲]

سورة فاتحه د هر مرض د پاره شفاء ده، دارمی بیهقي

هل اللغات: ① داء: بیماری، هر قسم بیماری مراد ده که جسمانی وی او که روحانی،

تسهيلات:

قوله: فِي فَاتِحَةِ الْكِتَابِ شِفَاءٌ مِنْ كُلِّ دَاءٍ:

په سورة فاتحه سره د علاج کولو مجربې نسخه، تجربه هم شاهد ده او احادیث او د علماؤ اقوال هم

گواه دی چه ایمان اویقین سره چه چا علاج کړې دې په روحانی او جسمانی دواړه شان سره صحت مند شوې دې البته صرف په یوځل یا یو وار عمل کولوسره به فائده نه کیږي دڅو ورځو پورې تسلسل ساتل د هرې وظیفې دپاره ضروری دی فاتحه په اوبویاندې دم کړې شی یا په کاغذ باندې لیکلوسره او ختلې شی یا تعویذ په شکل کښې په غاړه کښې زوږند کړې شی

[۸۷] د آل عمران د آخری آیاتونو فضیلت او برکت

۸۷- (۱) [۲۱۱] وَعَنْ عُمَانَ بْنِ عَفَانَ قَالَ: «مَنْ قَرَأَ آخِرَ آلِ عِمْرَانَ فِي لَيْلَةٍ كُتِبَ لَهُ قِيَامُ لَيْلَةٍ.

ترجمه [۱] حضرت عثمان ابن عفان رضی اللہ عنہ فرمایي [۱] کوم سړی چې په شپه کې د آل عمران آخری حصه اوواڼي نو د هغه د پاره د قیام اللیل (یعنی د شب بیداری، ثواب لیکل کیږي حل الکلمات: [۱] قِيَامُ لَيْلَةٍ: د شپې ولاړې نه مراد شب بیداری یعنی تهجد وغیره دی، تسهيلات:

فوله: مَنْ قَرَأَ آخِرَ آلِ عِمْرَانَ فِي لَيْلَةٍ كُتِبَ لَهُ قِيَامُ لَيْلَةٍ:

ه سورة آل عمران د آخری وگوم فضیلت: د آل عمران د آخری حصې نه مراد (ان فی خلق السموات والارض) نه آخره پورې آیتونه دی د شپې مطلب د شپې ابتدائی حصه هم کیدشي او آخری حصه هم یعنی که غواړې نو د شپې په اوله حصه کښې دې دا آیتونه اوواڼي یا د شپې په آخری حصه کښې د رسول کریم صلی اللہ علیہ وسلم په باره کښې منقول دی چې کله به حضور سرور کائنات صلی اللہ علیہ وسلم تهجد و دپاره بیدار شو نو په هغه وخت کښې به نې اودس وغیره سره دا آیتونه لوستل

[۲۱۲] د جمعی په ورځ د آل عمران لوستل او د فرشتو دعا

۸۸- (۱) [۲۱۲] وَعَنْ مَكْحُولٍ قَالَ: «مَنْ قَرَأَ سُورَةَ آلِ عِمْرَانَ يَوْمَ الْجُمُعَةِ صَلَّتْ عَلَيْهِ الْمَلَائِكَةُ إِلَى اللَّيْلِ». رَوَاهُ الدَّارِمِيُّ.

ترجمه [۱] مکحول رضی اللہ عنہ فرمایي چې کوم سړی د جمعی په ورځ سورة آل عمران وايي [۱] نو د هغه د پاره تر شپې پورې فرشتې دعا کوي او استغفار وايي، دا دواړه روایتونه دارمي نقل کړي دي

حل الکلمات: [۱] صَلَّتْ: أي دَعَتْ لَهُ وَاسْتَفَقَرَتْ. دعا گانې ورله غواړي او طلب د بخښنې نې کوي

تسهيلات: نوې: د ترجمې څخه مطلب واضح دي

(۱) اخرجه الدارمي في السنن حديث رقم: ۳۳۹۶

(۱) اخرجه الدارمي في السنن حديث رقم: ۳۳۹۷

[۸۴] د سورة بقره د آخري آياتو نو بنحو ته تعليم ورکولو

۸۴- (۱) [۶۳] وَعَنْ جَبْرِ بْنِ نُفَيْرٍ أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ - قَالَ [۱] "إِنَّ اللَّهَ عَزَّمَ سُورَةَ الْبَقَرَةِ بِأَيِّتَيْنِ [۲] أَعْظَمَتُمَا مِنْ كُلِّهِ الَّذِي خُتِمَتِ الْفُرْقَانُ [۳] فَتَعَلَّوْهُنَّ وَعَلِّمُوهُنَّ بَنَاءَكُمْ [۴] فَإِنَّهَا صَلَاةٌ وَقُرْآنٌ وَدُعَاءٌ" رَوَاهُ الدَّارِمِيُّ مُرْسَلًا.

توجه ۱ جبير ابن نفير رضي الله عنه روای دی چې رسول الله ﷺ وفرمایل ۱ الله تعالی ﷻ سورة بقره په دوه آیاتونو، یعنی د امن الرسول څخه تر آخری پورې ختم کړی دی ۲ دا دوه آیاتونه ماته د هغه د خزانی څخه را کړل شوی دی چې د عرش څخه لاندی ده ۳ نو دا آیاتونه تاسو زده کړی او بنځو ته یې وروښايي ۴ ځکه چې دا آیاتونه د رحمت دی، د الله ﷻ د قرب ذریعه دی او د ټولو دیني او دنیاوی خیرونو د حاصلیدلو د پاره دعا ده، دا روایت دارمی بطریق ارسال نقل کړی دی

هل اللغات ۱ کڼه: خزانه ۲ قرآن: أي ما تقرب به إلى الله: الله تعالی ته د نزدیکت ذریعه

تصحیلات:

فوله: فَإِنَّهَا صَلَاةٌ وَقُرْآنٌ وَدُعَاءٌ:

د قرآن هغه مراد: د قربان څخه مراد هغه دعا گانې دی کومې چې انسان الله ﷻ ته نزدې کړی بنځو ته ددې دعا گانو د خودلو حکم په دې وجه شوي دي چې د بنځو په زده کولو سره به وایه ماشومان زړ زده کړی ځکه چې د مور غیبه د ماشوم اولنۍ درسگاه وی

[۸۴] د جمعی په ورځ د سورة هود لوستلو حکم

۸۴- (۲) [۶۳] وَعَنْ كَعْبٍ أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ - قَالَ [۱] "«أَقْرَعُوا سُورَةَ هُودٍ فِي يَوْمِ الْجُمُعَةِ»" رَوَاهُ الدَّارِمِيُّ.

توجه ۱ کعب رضي الله عنه روای دی چې رسول الله ﷺ وفرمایل ۲ د جمعی په ورځ سورة هود وايي، دارمی

تصحیلات: فوله: د ترجمې څخه مطلب واضح دي د اضافي شرح ضرورت نشته

[۸۴] د جمعی په ورځ د سورت کعب لوستلو فضیلت

۸۴- (۳) [۶۵] وَعَنْ أَبِي سَيْبٍ أَنَّ النَّبِيَّ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ - قَالَ [۱] "«مَنْ قَرَأَ سُورَةَ الْكَهْفِ فِي يَوْمِ الْجُمُعَةِ [۲] أَضَاعَ لَهُ ثَوْرًا مَائِيْنًا الْجَمْعَيْنِ»" [۳] رَوَاهُ الدَّارِمِيُّ فِي الدَّعَوَاتِ الْكَبِيرِ.

۱) أخرجه الدارمي في السنن حديث رقم: ۳۳۹۰

۲) أخرجه الدارمي في السنن حديث رقم: ۳۴۰۳

۳) الحاكم في المستدرک ۲/ ۳۶۸

نورهمه [۱] ابو سعید رضی اللہ عنہ روای دی چې نبی کریم صلی اللہ علیہ وسلم وفرمايل [۲] کوم سړی چې د جمعې په ورځ سورة کهف وايي [۳] نو د هغه د پاره ،يعنی د هغه په زړه کې د ايمان او هدايت نور به تر دويمی جمعې پورې روښانه وي. [۴] بيهقي رحمته الله علیه دا روايت په دعوات کبير کې نقل کړی دی

حل التفات: ① أضاء: روښانه به کړی ،په زړه کېښي يا په قبر کېښي

تسهيلات: قوله: مَنْ قَرَأَ سُورَةَ الْكَهْفِ فِي يَوْمِ الْجُمُعَةِ أَضَاءَ لَهُ نُورًا مَبِينًا يَهْدِي بِهِ إِلَى الْيُسُوفِ: د جمعې په ورځ د سورة کهف د لوستلو فضيلت: يعنی په يوه جمعه کېښي چاچه سورت کهف

اولوستلو نو د بلې جمعې پورې هغه سړي به د الله تعالی د طرف نه يو روحاني انواراتو او برکاتو کېښي وی د دښمنانو د شر شدت نه به محفوظ وي او د جلال په شان لويو فتنو نه به بچ کېږي لکه څنگه چه د دې د شروع لس آياتونو تاثير په احاديثو کېښي ذکر دي لهذا په هر مسلمان باندې لازم دی چه هغه د جمعې په ورځ د سورت کهف د تلاوت اهتمام او کړی د عوامو او خواصو تجربه ده چه په دې عمل سره انسان د هر قسم فتنې او دښمن د حملې نه محفوظ پاتې کېږي

[۸۱] د سورة آلم تنزيل خپل لوستونکي دپاره شفاعت

۸۱- (۱) (۲۹۱) وَعَنْ خَالِدِ بْنِ مَعْدَانَ قَالَ: «أَقْرَعُوا الْمُتَّخِيَةَ وَهِيَ أَلَمْ تَنْزِيلُ» [۱] فَإِنَّهُ يَنْقُصُ أَنْ رَجُلًا كَانَ يَقْرَأُهَا مَا يَقْرَأُ حَقًّا غَيْرَهَا [۲] وَكَانَ كَثِيرَ الْخَطَايَا فَتَشَرَّتْ جَنَاحُهَا عَلَيْهِ [۳] قَالَتْ: رَبِّ اغْفِرْ لَهُ فَإِنَّهُ كَانَ يَكْثُرُ قِرَآئَتِي [۴] فَشَقَّهَا الرَّبُّ - تَعَالَى - فِيهِ وَقَالَ: [۵] أَكْتَبُوا لَهُ بِكُلِّ حَافِيَةٍ حَسَنَةً [۶] وَأَرَفَعُوا لَهُ دَرَجَةً.

نورهمه [۱] د خالد ابن معدان رحمته الله علیه څخه منقول دی [۲] چې هغه وفرمايل «د شېي په ابتدايي حصه کې، دا سورت وايي چې «د قبر او د حشر، عذاب څخه نجات وړکونکی دی او هغه سورة آلم تنزيل دی [۳] ځکه چې «د صحابه و رضي الله عنهم څخه، ماته دا خبره رسيدلی ده چې يو سړی وو دا سورت به يې ويلی هغه به د دی سورت څخه علاوه نور هيڅ نه ويل ،يعنی هغه د دی سورت څخه علاوه بل څه شی ورد ،وظيفه، نه وه گرځولی، [۴] او هغه سړی د ډير زيات گنهگاره وو نو «کوم وخت چې هغه وفات شو نو، دی سورت په هغه خپل وزرونه وغوړول [۵] او فرياد يې وکړ چې اې زما پروردگاره دا سړی وبخښه ځکه چې ده به زه ډير زيات ويلم [۶] نو حق تعالی جبار مبین د هغه سړی په حق کې د دی سورت شفاعت قبول کړی او فرستو ته يې حکم ورکړ [۷] چې د هغه په نامه اعمال کې د هرې گناه په بدله کې نيکي وليکي [۸] او د هغه درجات او پت کړی

حل التفات: ① المتخية: نجات وړکونکې، ② تشترت: اوښي غوړل، خوړي نې کړې، ③ جناحها: وزري

وَقَالَ أَبْنُو: إِنَّمَا تُجَادِلُ عَنْ صَاحِبِهَا فِي الْقَبْرِ ۖ تَقُولُ: اللَّهُمَّ إِنْ كُنْتُ مِنْ كِتَابِكَ فَشَفِّعْنِي فِيهِ ۖ وَإِنْ لَمْ أَكُنْ مِنْ كِتَابِكَ فَافْضِنِي عَنْهُ ۖ وَأَمَّا تَكُونُ كَالطَّيْرِ يُعْمَلُ جَنَاحَا عَلَيْهِ ۖ لَنُفِّثَهُ لَهُ فَيُفْتَنَّهُ مِنْ عَذَابِ الْقَبْرِ ۖ وَقَدْ فِي تَبَارُكٍ مِثْلُهُ ۖ وَكَانَ خَالِدٌ لَا يَمِيتُ حَتَّى يَبْرَأَهُمَا ۖ ۸ ۖ وَقَالَ طَاوُسٌ: لَفُتْنَا عَلَى كُلِّ سُورَةٍ فِي الْقُرْآنِ بِبَيِّنَةٍ حَسَنَةٍ رَوَاهُ الدَّارِمِيُّ.

نورمحمد ۱ خالد رضی اللہ عنہ دا ہم فرمایاں جی بیشک دا سورت د خپل ویونکی د طرف څخه په قبر کی جگره کوی ۲ او وایی چې یا الہی که زه ستا د کتاب قرآن کریم جزیم چې په لوح محفوظ کی لیکل شوی دی نو د ده په حق کی زما شفاعت قبول کړی ۳ او که بفرض محال، زه ستا په کتاب کی نه یم نو ما د هغه څخه لیری کی ۴ او خالد رضی اللہ عنہ وفرمایاں دا سورت به په قبر کی د یو مرغ په شکل راشی او په هغه به خپل وزر وغوړوی ۵ د هغه د براه الله تعالی ته شفاعت کول نو هغه د عذاب قبر څخه بچ کوی ۶ خالد رضی اللہ عنہ د سورة تبارک الذی اوده الملك په باره کی هم دغه وفرمایاں چې: د دی سورة هم دا تاثیر او برکت دی ۷ د خالد رضی اللہ عنہ دا معمول وو چې هغه به د دی دواړه سورتونو ویلو بغیر نه خلاستل ۸ حضرت طائوس رضی اللہ عنہ فرمایاں چې دی دواړو سورتونو ته د قرآن کریم په هر سورت د شپیتو ۶۰ نیکو سره فضیلت ورکړل شوی دی، دارمی، یعنی دا دواړه روایتونه چې یو دخالد رضی اللہ عنہ څخه اودویم د طائوس رضی اللہ عنہ څخه منقول دی دارمی رضی اللہ عنہ نقل کړی دی هل اللغات ۹ تجادل: جگره کوی، ۱۰ فافضن: وران کړه ما، ختم می کړه، ۱۱ ذیبت: اخی لا یوفی. شیه به نه تیروله مطلب دا چه نه به اوده کیدلو

دخالد مختصر تعریف: حضرت خالد بن معدان یو جلیل القدر تابعی دی دوی د اویاؤ صحابه کرامو سره ملاقات کړې وو

تفہیمات:

نوله: فَتُفَتَّرُ جَنَاحَا

د مذکورہ جملې په مفهوم کښې دې الوال:

① ددې څخه ثواب مراد دې

② د مارغه شکل اختیارول ترې مراد دې چې دا به د خپلو ورزو په ذریعه په ده باندې

سیوری کوی

③ ددې څخه دالله رحمت مراد دې (مرقاۃ: ۲/ص ۳۷۵،

نوله: تُجَادِلُ عَنْ صَاحِبِهَا فِي الْقَبْرِ

د خپل کالی د پلوه د جگرې کوولو په مفهوم کښې الوال:

① د زیات تلاوت په وجه به شفاعت کوی

① د عذاب د تخفيف سبب به جوړېږي

② د عذاب د رفع کولو شفاعت به کوي

③ د قبر دفراخه کيدو شفاعت به کوي

ه سورة ملک ۱۵ شان فضيلت، د شان د سورة الملك او د سورة الم تنزيل فضيلت په دې وجه دې چې دا به دخپلو ويونکو دپاره په فخر سره د الله ﷻ په دربار کښې شفاعت کوي او جگړه به کوي په دې وجه ددې ذکر اوشو

[۱۷۷] د سورت ياسين لوستلو فضيلت

۱۷۷- (۱) [۱۷۷] وَعَنْ عَطَاءِ بْنِ أَبِي رِبَاحٍ قَالَ: بَلَغَنِي أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ - قَالَ: [۲] «مَنْ قَرَأَ يَسَّ فِي صَدْرِ النَّبِيِّ ﷺ تَمَّتْ حَوَائِجُهُ» رَوَاهُ الدَّارِمِيُّ مُرْسَلًا.

ترجمه ① عطاء ابن ابی رباح (تابعی) رښتانه وايي چې ماته دا حديث رسيدلی دی چې رسول الله ﷺ وفرمايل ② چې کوم سړی د ورځې په ابتداني حصه کې سورة يس وايي ③ نو د هغه ديني او دنيواو حاجتونه به پوره کيږي، دارمي رښتانه دا روايت بطريق ارسال کړی دی

تسهيلات: قوله: تَمَّتْ حَوَائِجُهُ:

د حوائجو غځه په مراد کښې اټوال:

① د حوائج څخه ديني حوائج مراد دی

② د حوائج څخه دنيوي حوائج مراد دی

③ د دنيا او آخرت دواړه حوائج مراد دی

[۱۷۸] قريپ المرکه ته سورة يس وليل

۱۷۸- (۱) [۱۷۸] وَعَنْ مَعْقِلِ بْنِ يَسَّارٍ الزَّيْنِيِّ أَنَّ النَّبِيَّ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ - قَالَ: [۲] «مَنْ قَرَأَ يَسَّ ابْتِغَاءَ وَجْهِ اللَّهِ - تَعَالَى - غُفِرَ لَهُ مَا تَقَدَّمَ مِنْ ذَنْبِهِ» [۳] فَأَلْفَرُوهُمَا عِنْدَ مَوْتِهِمْ. رَوَاهُ التَّبِيعِيُّ فِي شُعَبِ الْإِيمَانِ.

ترجمه ① معقل ابن يسار مزني رښتانه رواي دی چې رسول الله ﷺ وفرمايل ② کوم سړی چې د الله رب العزت درضا او خوشنودی په طلب کې سورة يسين وايي ③ نو د هغه هغه گناه بخښل کيږي چې هغه مخکې کړي وي ④ نو دا سورت د خپلو مړده گانو په مخکې وايي. بيهقي

(۱) اخرجه الدارمي في السنن حديث رقم: ۳۴۱۸

(۲) اخرجه البيهقي في شعب الايمان رقم: ۲۴۵۸

تسهيلات:

قوله: **لِيُزِيلَ مَا تَقَدَّمَ مِنْ ذَنْبِهِ**:

ه **تذاتولو هغه** مراد د گناهونو نه مراد صغير گناهونه دي چې هغه ددې سورة په برکت سره بخښلي كيږي. د اشان كبيره گناهونه هم بخښلي كيږي كه د الله **جَلَّ** فضل و كرم او دهغه عظيم رحمت په كښي شامل شي.

قوله: **فَأَقْرُؤْهَا عِنْدَ مَوْتِكُمْ**:

ه **موتي په مصداق كښي هوه اقوال**:

- ① مرو څخه مراد قريب المړگ دي مطلب دادې چې د كوم كس زنگدن وي نو دهغه په وړاندې سورة ياسين ونييل پكاردې چې دژوند په آخرى وخت كښي دا واوړي او ددې معنو طرفته توجه او كړي د اشان به ددې اوړيدل ددې د ونيلو په حكم كښي راشي اودا به دده دمغفرت او بخښني سبب شي.
- ② ياد مرو څخه مراد دا هم كيدې شي چې ددې سورة خپل مړى ته د مغفرت او بخښني زيات احتياج وي.

[۱۱۱] د قرآن لوړوالى او سورة بقره

۱۱۱- (۱۶۹) [۱] وَعَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ مَسْعُودٍ أَنَّهُ قَالَ: [۲] إِنْ لِكُلِّ شَيْءٍ سَنَامًا [۳] وَإِنَّ سَنَامَ الْقُرْآنِ سُورَةُ الْبَقَرَةِ [۴] وَإِنْ لِكُلِّ شَيْءٍ لُبًّا [۵] وَلِأَبْلِ الْقُرْآنِ الْبَقَرَةُ [۶] رَوَاهُ الدَّارِمِيُّ.

لور هغه [۱] د عبدالله ابن مسعود **رضي الله عنه** په باره كى روايت دى چې هغه وفرمايل [۲] د هر څيز د پاره رفعت او بلندي (يعنى لوړوالى) وي [۳] او د قرآن رفعت او بلندي په سورة بقره دى [۴] هر څيز خلاصه (حاصل مقصد) وي [۵] او د قرآن خلاصه مفصلات دى، دارمى **هل اللغات**: ① سَنَامًا: اُنې رفعة: او جتوالى، لوړوالى، ② لُبًّا: اُنې خلاصة: خلاصه، حاصل دمقصد، ③ الْبَقَرَةُ: مفصلات (د سورة حُجرات نه تر د قرآن آخره پورې سورتونه مراد دي او دې ته مفصلات ځكه وائي چه په دې كښي د قرآن د ټولو مضامينو اجمال سره ذكر شوې دې).

تسهيلات:

قوله: **وَإِنَّ سَنَامَ الْقُرْآنِ سُورَةُ الْبَقَرَةِ**:

ه **سورة بقره ه لوېښ ه كوپ سره ه تشبيه وجه**: سنام د اوبښ كوب ته وائي چونكه د اوبښ كوب ډير اوچت وي په دې وجه هغې ته سنام ونيلي كيږي د سورة بقره څخه په سنام سره تعبير كړي شوې ده چونكه په سورة بقره كښي ډير زيات احكامات دي په دې وجه دې ته رفع او

وَجْتَ وَالْهِي حَاصِل دِي بِعَنْوَانِ آخِر دِ اَوْيِسِ حَسَنِ بِه اَوْجَتْ كُوبِ سِرِه دِ مَسْجِدِ حَسَنِ بِه اَوْجَتْو مِينَارو سِرِه اَوْ دِ قُرْآنِ حَسَنِ بِه سُوْرَةِ بَقَرِه سِرِه دِي اَكْثَرِ اَحْكَامِ شَرْعِيه بِه دِي سُوْرَةِ كِنِي دِي اَوْ هِم دِ دِ تُولُو سُوْرَتُونُو نِه لَوِي سُوْرَةِ دِي

قوله: **وَإِنْ لُبَابُ الْقُرْآنِ الْبُفْعَلُ:**

ه مفصلات هغه رواه: دهرخيز خلاصه وي او دقرآن پاك خلاصه مفصلات دي مفصلات سورة حجرات نه واخله تر والناس پوري دي

ه مفصلات وجه تسميه: دا سورتونه په دي طور سره خلاصه دي چې په دي كښې دقرآن كريم كوم مضامين په اختصار او اجمالي طور سره متفرقو سورتونو كښې دي هغه په دي سورتونو كښې په يو ځاني كښې ذكر دي په دي وجه دي سورتونو ته مفصلات وائي

[۲۸۰] دقرآن زينت سورت رحمن

۲۸۰- (۴۰) [۱] وَعَنْ عَلِيٍّ قَالَ: سَمِعْتُ رَسُولَ اللَّهِ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ - يَقُولُ: [۲] "يَكُلُّ شَيْءٍ غَرُوسٌ [۳] يُغْرَسُ الْقُرْآنَ الرَّحْمَنُ".

ترجمه [۱] حضرت علي رضی اللہ عنہ څخه روايت دي چې ما د رسول الله ﷺ څخه واوريدل [۲] چې د هر څيز د پاره بڼايس وي [۳] او د قرآن بڼايس سورة رحمن دي **هل اللغات ۱ غرّوس: أي تحال: بڼاست، زينت تسميات:**

قوله: **وَعَرُوسُ الْقُرْآنِ الرَّحْمَنُ:**

ه سورة رحمن ه زينة القرآن كينلو و جوهات:

① سورت رحمن په دي وجه د قرآن پاك زينت دي چه زموږ خوږ پيغمبر ﷺ هم دغه شان فرمانيلي دي

② په سورت رحمن كښې د الله تعالی د عجبیه نعمتونو د كړدي د حورو حسن اوجمال اودهغوی د كالو د شان اوكمال د كړدي

③ د دي سورت الفاظ او آياتونه په عجبیه طريقه سره واقع دي د لویو سورتونو او د یو خاص آیت باربار وئیل د زیب اوزینت په اعتبار سره یو خاص شان لری شوقیان خلق كه هغه عوام وی او كه خواص داپیرنی

[۸۷] د لقيري غلغلہ د حفاظت دپاره هره شپه د سورت واقعہ لوستل

۸۷- (۴۱) [۱] وَعَنْ ابْنِ مَسْعُودٍ قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: - [۲] «مَنْ قَرَأَ سُورَةَ الْوَاقِعَةِ فِي لَيْلَةِ نَيْسَبَةٍ لَمْ تُعِيبْهُ قَائِقَةُ أَبَدًا» [۳] وَكَانَ ابْنُ مَسْعُودٍ بِأَمْرِنَا أَنْ يَقْرَأَ بِهَا فِي كُلِّ لَيْلَةٍ. وَهَذَا السَّبْعُ فِي شَعْبِ رَمِثَانَ.

نوهه [۱] ابن مسعود رضي الله عنه روای دی چې رسول الله ﷺ وفرمایل [۲] کوم سړی چې هره شپه سوره واقعه وایي [۳] هغه به هیڅ کله د فاقی حالت ته نه رسی [۴] ابن مسعود رضي الله عنه به خپلو نوموړو ته حکم ورکولی چې هره شپه دا سورت وایي، دا دواړه روایتونه بیهقي رحمته الله علیه په شعب الایمان کی نقل کړی دی.

في اللغات: ① قَائِقَةُ: أَي قَزَزَ: فاقه، محتاجی.

تجلیات: قوله: لَمْ تُعِيبْهُ قَائِقَةُ أَبَدًا:

په سوره واقعه د نويسې علاج: د سورت واقعي خاص اثر دې چې کوم غريب، فقير، محتاج دا بخپله د ماسخوتن لولې يا د خپل بال بچ په ذريعه نې تلاوت کوي الله تعالی د دغه کورنه يوگه تنه لرې کوي فرض کړه که مال ملاؤهم نه شی نو الله تعالی ورته د زړه استغناء او صبر او سکون ورکوي شريعت د بعضي عبادتونو د آخرت فائده سره د دنیاوی فائده هم ذکر ددې د پاره کړې دې چې خلق د دغه عبادت طرف ته متوجې شي اودغه عبادت په معاشره کېنې بڼه عام شي

[۸۸] - د نبی علیه السلام سوره اعلى سره مجبت

۸۸- (۴۲) [۱] وَعَنْ عَلِيٍّ قَالَ: [۲] «كَانَ رَسُولُ اللَّهِ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ - يُحِبُّ هَذِهِ السُّورَةَ سَبْعَ أَسْمَاءَ رَبِّكَ الْأَعْلَى». ذَوَاةُ أَحْمَدَ.

نوهه [۱] حضرت علی فرمایي [۲] چې رسول الله ﷺ به دا سورت یعنې سبع اسم ربك الاعلى ډیر محبوب لرلی، احمد

تجلیات:

قوله: سَبْعَ أَسْمَاءَ رَبِّكَ الْأَعْلَى:

۱- الهامی کتابونو شمیر: آسمانی ټولې صحیفې سل دی د کوم طرف ته په سوره الاعلى کېنې په صحف اولی سره اشاره کړې شوې ده او آسمانی لونی کتابونه څلوردی په دغه صحیفو کېنې د دین او دنیا د خیر نییگري تعليمات او د نفس د تزکیه د پاره بهتر و عظونه اونصیحتونه موجود وو.

تجلیات:

قوله: فَأُفْرَأَةُ رَسُولُ اللَّهِ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ - إِذَا زُلْزِلَتْ.. الخ:

هـ سورة زلزلة هـ جامعیت وجه: دې سورت ته جامعه خكه فرمايلي شوی دی چه په دې کښې (مَنْ يُعْمَلْ وَيُفْعَلْ ذُرَّةً وَذُرَّةً وَمَنْ يُعْمَلْ وَيُفْعَلْ ذُرَّةً وَذُرَّةً) (سورت زلزلة الايه ۱۷) غوندي آيت دې کوم چه يوخيږ بهر یرينخودو ټول هرڅه نې په خپل خان کښې راغونډ کړل

[۲۸۳] د سورة تکواثر فضيلت

۲۸۳- (۴۳) (۱) وَعَنْ ابْنِ عُمَرَ قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ - [۲]: «أَلَا يَنْتَظِمُ أَحَدُكُمْ أَنْ يَقْرَأَ آيَةً فِي كُلِّ يَوْمٍ؟» [۳] قَالُوا: وَمَنْ يَنْتَظِمُ أَنْ يَقْرَأَ آيَةً فِي كُلِّ يَوْمٍ؟ [۴] قَالَ: «أَمَّا يَنْتَظِمُ أَحَدُكُمْ أَنْ يَقْرَأَ الْهَكْمَ التَّكَاثُرَ؟» [۵] رَوَاهُ الْبَيْهَقِيُّ فِي شُعَبِ الْإِيمَانِ.

توجه ۱ ابن عمر ؓ روي دی چې رسول الله ﷺ وفرمايل ۲ آیا په تاسو کی څوک سړی په دی قادر نه دی چې هغه روزانه زر ۱۰۰۰ آیاتونه وايي ۳ صحابه ؓ عرض وکړی چې یا رسول الله ﷺ کوم سړی په دی قادر کیدی شی چې هغه همیشه زر آیاتونه وايي ۴ نبي کریم صلی الله علیه وسلم وفرمايل چې آیا څوک په دی نشی قادر کیدی چې هغه روزانه، الْهَکْمَ التَّكَاثُرَ وايي، بیهقي.

تجلیات:

قوله: أَلَا يَنْتَظِمُ أَحَدُكُمْ أَنْ يَقْرَأَ آيَةً فِي كُلِّ يَوْمٍ؟

سورة تکاثر او د قرآن یوزر آیاتونه: سورت تکاثر مختصر سورت دې د کوم په لوستلو کښې چه هیڅ وخت نه لگی په یومنت کښې درې ځل لوستلې شی لیکن دې دولت ته لېشان اوگورنی چه د زرو آیاتونو برابر دې دکم خرج بالانشین مثال دې هر مسلمان له پکار دی چه دې نه فائده اوچته کړی او په یومنت کښې د زرو آیاتونو ثواب اوگتی

[۲۸۴] سورت اخلاص لس ځل لوستلویا ندي یومعل ملایدل

۲۸۴- (۴۵) (۱) عَنْ سَعِيدِ بْنِ الْمُسَيَّبِ مَوْلَا عَنِ النَّبِيِّ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ - قَالَ: [۲]: «مَنْ قَرَأَ قُلْ هُوَ اللَّهُ أَحَدٌ عَشْرَ مَرَّاتٍ [۳] بَنَى لَهُ بِهَا قَعْرٌ فِي الْجَنَّةِ [۴] وَمَنْ قَرَأَ عَشْرِينَ مَرَّةً بَنَى لَهُ قَصْرًا فِي الْجَنَّةِ [۵] وَمَنْ قَرَأَهَا ثَلَاثِينَ مَرَّةً بَنَى لَهُ بِهَا ثَلَاثَةُ قُصُورٍ فِي الْجَنَّةِ [۶] فَقَالَ عُمَرُ بْنُ الْخَطَّابِ: وَاللَّهِ يَا رَسُولَ اللَّهِ إِذَا لَتَكُنَّ قُصُورًا [۷] فَقَالَ رَسُولُ اللَّهِ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ -: «اللَّهُ أَوْسَعُ مِنْ ذَلِكَ» [۸] رَوَاهُ الدَّارِمِيُّ.

توجه ۱ سعید ابن مسیب بطریق ارسال نقل کوی چې رسول الله ﷺ وفرمايل ۲ کوم

(۱) اخرجه البیهقي فی شعب الإیمان رقم: ۲۵۱۸

(۲) اخرجه الدارمی فی السنن حدیث رقم: ۳۴۲۹

سری چې سورة قل هو الله احد لس ۱۰ امله اوواني [۷] نو د دی په وجه د هغه د پاره په جنت کی یو محل جوړول کیږی [۸] او څوک چې یې شل ځله اوواني د هغه د پاره به په جنت کی دوه محله جوړول کیږی [۹] او څوک چې یې دیر ش ځله اوواني د هغه د پاره به په جنت کی درې محله جوړول کیږی [۱۰] د نبی مبارک څخه دا بشارت آوریږدو سره، حضرت عمر بن خطاب رضی الله عنه او ویل چې قسم په خدای ای د الله ﷻ رسوله ﷺ اوس خو به مونږ ځان لره په جنت کی ډیر محلو نو جوړ کړو، یعنې د دی سورت د ویلو چې دا برکت دی او د دی چې دا ثواب دی نو اوس به مونږ دا سورت ډیر زیات وایو چې د دی په وجه به جنت کی زموږ د پاره ډیر محلو نه جوړ شی [۱۱] رسول الله ﷺ وفرمایل چې الله تعالی ﷻ د دی څخه هم ډیر زیات واسع دی، یعنې د دی سورت فضیلت او د دی ثواب ډیر عظیم او وسیع دی نو په دی بشارت باندې تعجب مه کوئ بلکه د دی د حصول کوشش کوی او دی طرف ته راغب اوس، دارمی

هل اللغات: ① قُتِرَ: محل، مانې: ② لَنَكُيْرُنَّ: مِنَ الْكُفَّارِ: د باب افعال نه د متکلم صیغه ده یعنې مونږ به ډیر یې کړو

تسهيلات:

قوله: قُتِرَ مِنَ الْجَنَّةِ:

سورة الاخلاص او د جنت مانې: یعنې کوم سړی چه سورت اخلاص لس ځل اولولی دهغې په بدله کښې به الله تعالی هغه ته په جنت کښې یو محل ورکړی. او که سل ځل ئی اولولی نو لس محلو نه به ورته ملاوېږی په هر مسلمان باندې لازم دی چه هغه دې د دغه عظیم دولت نه فائده واخلي او په دې کښې دې کوتاهی نه کوی د خپل ځان دپاره دې هم لولی او د خپلو مردگانو د ایصال ثواب دپاره دې هم لولی هم په دې باندې حضرت عمر رضی الله عنه تعجب او کړو چه زموږ خو به ډیر محلو نه جوړ شی حضور پاک او فرماییل چه دا الله تعالی وسعت ست د تعجب نه ډیر زیات دې بهر حال محل ملاویدل خو ځان له نعمت دې لیکن د دې بشارت په ضمن کښې په جنت کښې دا خلیلو بشارت ملاو شو هغه ځان له نعمت دې

[۸۱] دشپې د قرآن پاک د تلاوت مختلف مراتب

۸۱- (۶۲) [۱] وَعَنِ الْحَسَنِ مُرْسَلًا أَنَّ النَّبِيَّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ - قَالَ: [۲] "مَنْ قَرَأَ فِي لَيْلَةٍ مِائَةَ آيَةٍ [۳] لَمْ يَحَاجْهُ الْقُرْآنُ بِلَيْلَةِ الْيَوْمِ، وَمَنْ قَرَأَ فِي لَيْلَةٍ مِائَتَيْنِ آيَةٍ كُتِبَ لَهُ قُتُبُ لَيْلَةٍ [۴] وَمَنْ قَرَأَ فِي لَيْلَةٍ خَمْسِينَ آيَةً إِلَى الْآلِفِ [۵] أَصْبَحَ رَجُلٌ يُقَاتِلُ مِنَ الْأَخْمَرِ [۶] قَالُوا: وَمَا الْقِنْطَارُ؟ قَالَ: "الشَّاعِرُ الْكَلْبُ"، رَوَاهُ الدَّارِمِيُّ.

لوجه ① حضرت حسن بطريق ارسال نقل کوی چې نبی کریم ﷺ وفرمایل [۲] کوم سړی

چې د شپې د قرآن سل ۱۰۰ آیاتونه اووایي [۴] نو په دې شپه کې به قرآن د هغه سره جنگ نه کوي [۵] او څوک چې د شپې دوه سوه ۲۰۰ آیاتونه اووایي نو د هغه دپاره د شب بیداری ثواب لیکل کیږي [۶] او څوک چې د شپې د پنځه سوه ۵۰۰ څخه بیا تر زرو ۱۰۰۰ پورې آیاتونه اووایي [۷] نو هغه په داسې حال کې صبا کوي چې د هغه دپاره د قنطار ثواب لیکل کیږي [۸] صحابه و چې عرض وکړی چې قنطار څه ته وایي؟ حضور ﷺ وفرمایي چې دولس ۱۲۰۰۰ زره درهم یا دینار دارمی

هل اللغات: ① ثَبُوتُ: اَنْ طَاعَتْهَا اَوْ قَاتَلَتْهَا: د شپې عبادت او طاعت، لکه مونځ ذکر وغیره ② قَنطَرٌ: مفرد دې ددې جمع قناطر راځي اَی المال الكثير: ډیر مال ته وائی دولس زره درهم یا دینار ته وائی

تصحیلات:

قوله: لَمْ يَحَاجْهِ الْقُرْآنُ:

د قرآن پاک د جگړې او ملاعتیا کولو اسباب؛ یعنی قرآن کریم به هغه سړی سره جگړه نه کوي دې نه معلومه شوه چه کوم سړي د قرآن پاک تلاوت نه کوي او په هغې باندې عمل نه کوي نو قرآن به د هغه دښمن جوړ شي او د هغه نه به د خپل حق مطالبه کوي بیا به د هغه خلاف شکایت کوي دلته دومره خبره ذهن کښې ساتل پکار دی چه د قرآن پاک جگړه، لعنت او ملاعت کول په دوو سببونو باندې دی.

① یو د قرآن پاک نه لوستل ② په قرآن پاک باندې عمل نه کولو د وجې نه په دې دوو کارونو کښې که یو سړي کوتاهی کوي نو قرآن پاک به هغه سره جگړه کوي اوس که یو سړي په عمل کولو کښې کوتاهی نه کوي صرف په تلاوت کښې کوتاهی کوي نو تلاوت کولو سره به دا جگړه ختمه شي او که یو سړي تلاوت خو کوي لیکن عمل نه کوي نو صرف په تلاوت کولو سره به دا جگړه ختمه نه شي بلکه په عمل کولو سره به ختمیږي

|| اخرجه الدارمی ۲/۳۱۳ ||

د قرآن پاک د تلاوت وجوب؛ علامه طیبی رحمه الله فرمائی چه دا حدیث په دې باندې دلالت کوي چه د قرآن تلاوت په هر مسلمان باندې واجب دی

بهر حال په دې حدیث کښې د جگړې نسبت د قرآن پاک طرف ته مجازی دې په حقیقت کښې به دا جگړه د الله تعالی د طرف نه وي بعضي شارحینودا وعید د هغه حافظ قرآن دپاره خودلی دی د چانه چه د قرآن هیریدلو خطره ده او هغوی ددې حفاظت نه کوي

قوله: قَنطَرٌ: د دهری او خزاني په معنی کښې دې یعنی ددې د وزن برابر به ثواب ملاوړې یا تعدد برابر به ثواب ملاوړې یعنی دولس زره درهم یا دینار

[۱] باب آداب التلاوة ودرس القرآن

ذکران پاکہ لو سئل اوہل تہ دہنو دلوا آداب

خلاصۃ الباب فیہ اربعۃ وعشرونۃ حدیثاً مشتملۃ علی خمس مسائل

① حکم تعاہد القرآن والرجوع بحدہ: ۱، ۲، ۳، ۱۴، ۲۴

② القراءة علی الفہم: ۹، ۱۰، ۱۲

③ الہی عن السفر الی ارض المدینۃ مع القرآن: ۱۱

④ وجوب العمل بالقرآن: ۱۷

⑤ کیفیات لقراءة القرآن: ۴، ۵، ۶، ۷، ۱۵، ۱۶، ۱۸، ۱۹، ۲۰، ۲۱، ۲۲، ۲۳، ۲۴

قال اللہ تعالیٰ ﴿وَقُلِ الْقُرْآنُ قُرْآنٌ اَحَدٌ﴾ (سورت مزمل الایہ ۴)

پہ دی خبرہ باندی پوہیدل پکار دی چہ دلته د مشکوٰۃ پہ نسخو کنبی صرف د باب لفظ لیکلی شوہ دی ہیخ عنوان نشته دی دکوم مطلب چہ دا وی چہ داباب ددی نہ وپ اندینی: باب لواحقات نہ دی البتہ شارح طیبی رحمۃ اللہ علیہ اوملا علی قاری رحمۃ اللہ علیہ دغہ پورتنی عنوان فہم کرپی دی پہ دی عنوان کنبی چہ د کومو مضمونو طرف تہ اشارہ کرپی شوہ دہ پہ دی یر کنبی ہم ددی متعلق احادیث ذکر دی۔ بل ذکران عظیم نگرانی او حفاظت باندی زور و کرپی شوہ دی او دی پہ ہیر و لو باندی سخت وعید اورولی شوہ دی

الفصل الاول

[۱۸۷] ذکران پاکہ دیاد ساتلو تاکید

۱۸۷- (۱) عَنْ أَبِي مُوسَى الْأَشْعَرِيِّ قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ -صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ-: «تَعَاهَدُوا الْقُرْآنَ» قَالَ الَّذِي نَفْسِي بَيْنَهُمَا لَهُ أَشَدُّ تَغَيُّبًا مِنَ الْإِبِلِ فِي عُقْلَيْهَا "مُتَّفِقٌ عَلَيْهِ".

لوحہ ① ابو موسی اشعری رحمۃ اللہ علیہ روای دی چہ رسول اللہ صلی اللہ علیہ وسلم وفرماییل ② د قرآن خبر گیری کوی یعنی قرآن برابر وایی چہ ہیر یی نہ کی ③ قسم دی پہ ہفہ ذات چہ د ہفہ پہ قبضہ کی زما ساء دہ ④ قرآن د سینو خخہ دومرہ زر وزی چہ اوبس ہم دومرہ زر د خبلی رسی خخہ نہ وخی۔ بخاری مسلم

حل اللغات ① تعاهدوا: ائی راعوۃ بالعاقلة: خبر گیری او حفاظت کوی ② تغیباً: د باب تفعل نہ دی ائی یزاد و فاعلاً: تیختہ، تلل۔ خان خلاصول ③ عقلاً: د عقال جمع دہ وهو الخیل الذی یقتد بہ و ذرائع الثوب۔ ہفہ مضبوطی رسی تہ وانی چہ د اوبس خبہ پری ترلی شی

(اخرخہ البخاری فی کتاب فضائل القرآن باب استذکار القرآن وتعاہدہ) (رقم-۵۰۳۳) وسلم فی کتاب صلاۃ المسافرين وفسرھا باب الامر بتعہد القرآن۔ وکرامۃ قول نیست آیہ کذا، وتجاوز قول انیتھا (رقم-۴۳۱) - (۲۹۱) واحسن فی السنۃ ۳۹۷/۴

تفهيمات:

قوله: **هَذَا أَشَدُّ تَفْعِيًّا مِنَ الْإِبِلِ فِي عُقْلِيَا:**

په هيريو کښې ه اوبې سره د قرآن تشبيه؛ قرآن پاك خو يو عظيم دولت دې اولونې دولت خپل حفاظت غواړي که څوک ئې نا قدرې کوي او په حفاظت کښې کوتاهې کوي نو دا دولت ځې دلته ترلې شوي تگي او بې سره د قرآن تشبيه ورکړې شوې ده چه کله هغه اوبې تگي وي او د رستي نه خلاص شي نو هغه په مندو باندې د اوبو طرف ته تختې عربو کښې دستور وو چه پنځه ورځې به ئې اوښان ترلې ساتل او بونه د بوتلو ضرورت به ئې نه محسوس کولو په شپږمه ورځ به ئې اوښان د رسو نه خلاصول نو هغوی به په مندو سره اوبو له تلل هم دغه شان مثال د قرآن هم دې گني تختې د قرآن پاك معجزه ده چه څومره زړ ياد پرې او هغه هومره زړ هير پرې هم.

[۱۸۸] ما څخه قرآن هير شوه دې قول معانت

۱۸۸- (۲) عَنْ ابْنِ مَسْعُودٍ قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ - [۱]: «يَلْسَنَ مَا لِأَعْيُنِهِمْ أَنْ يَقُولَ [۲] نَسِيتُ آيَةً كَيْتَ وَكَيْتَ بَلْ لَيْسَ [۳] وَأَسْتَكْبِرُوا الْقُرْآنَ [۴] فَإِنَّهُ أَشَدُّ تَفْعِيًّا مِنْ صُدُورِ الرِّجَالِ مِنَ النَّعْمِ» [۵]. مُتَّفَقٌ عَلَيْهِ، وَزَادَ مُسْلِمٌ: بِعُقْلِيَا.

قره ه ابن مسعود روای دی چې رسول الله ﷺ وفرمایل [۱] د یو سړی د پاره دا خبره خرابه ده چې هغه داسی اووایی [۲] چې زما څخه فلانی فلانی آیت هیر شو بلکه هغه دی داسی اووایی چې را څخه هیر کړی شو [۳] قرآن کریم برابر یادوی [۴] ځکه چې هغه د خلقو د زړونو څخه د خناورو څخه هم زړ وزی، [۵] بخاری مسلم، د مسلم په روایت کی لفظ بعقلها هم دی (یعنی هغه څارو څخه هم ژر) چې په خپله رسی کی ترلې وی

هل اللغات: ① گنت وگنت: اسماء کنایه دی په دې سره کنایه کيږي په یو مقدار سره یا د یو قول نه دلته به معنی داسی شی چه فلانکې فلانکې آیت ② تفعیّا: د باب تفعل نه دې اُی فرازا ودهاا: تیخته، تلل، ځان خلاصول ③ النعم: الإبل والشاة: اوښان، گډې بزې وغیره څارو ته وائی خو اکثر د اوښانو دپاره استعمالیږي

تفهيمات: قوله: **لَيْسَ:**

ه قرآن ه هير وړو نسبت ځان ته نه کول، دلته يو ادب خودلې شی چه که چرته يوسړی نه د قرآن يوآيت يا سورت هير شی نو هغه دې دا نه وائی چه ماهير کړو بلکه داسې دې وائی چه ماته

۱) اخرجه البخاری فی کتاب فضائل القرآن / باب استذکار القرآن و تعاهده (رقم- ۵۰۳۲) و مسلم فی کتاب صلاه المسافرين و قصرهما / باب اأمر بتمهّد القرآن. و کراهه قول نَسِيتُ آيَةً كَذَا. و تجوز قول أنسيها (رقم- ۶۲۸) - (۷۹۰) و الترمذی فی کتاب القراءات عن رسول الله صلى الله عليه وسلم / باب (رقم- ۲۹۴۲) و النسائي فی کتاب الإتيان / باب جامع ما جاء في القرآن (رقم- ۹۴۳) و احمد في المسند ۳۸۲/۱

هیرشو خکه چه به رومی صورت کنی دا سړې دخپل خان طرف ته د هیرولو نسبت کون
چه به حقیقت کنی ددې عظیم دولت بې ادبی او په دې کنیې د کوتاهنی او د نقص
اعتراف کوی بلکه هغه دې داسې وانی چه مانه هیرشو په کوم کنیې چه د خفګان و
افسوس طرف ته اشاره ده چه ماخو هیرول نه غوښتل لیکن مانه هیرشو

[۱۸۸] د صاحب قرآن مثال

۱۸۸- (۳) [۱] وَعَنِ ابْنِ عُمَرَ أَنَّ النَّبِيَّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ: [۲] «إِنَّمَا مَثَلُ صَاحِبِ الْقُرْآنِ كَمَثَلِ صَاحِبِ الزَّيْلِ الْمُتَعَلِّقِ [۳] إِنْ عَاهَدَ عَلَيْكَ أَمْسَكَ [۴] وَإِنْ أَطْلَقَكَ أَذْهَبَتْ». مُتَّفَقٌ عَلَيْهِ.

ترجمه [۱] ابن عمر رضی اللہ عنہ روای دی چې نبی کریم صلی اللہ علیہ وسلم وفرمایل [۲] د قرآن ویونکی مثال د
تړل شوی اوبښ د مالک په شان دی [۳] که هغه د هغه خبر گیری کوی نو هغه تړلی او ایسار
وی [۴] او که هغه پرېږدی نو هغه څی دغه شان که یو سړی قرآن شریف برابر نه وایی او نه یی
یا دوی نو قرآن د هغه د سینې څخه وزی، بخاری مسلم

حل التلخیص: ① المتعلق: أي المتكلم بالحق: چه په رسن تړلې شوې وی ② عاهد: أي حافظ: خبر گیری
او حفاظت کوی ③ أمسك: ایسار وی، تړلې وی ④ أطلقك: أي أرسلك وأهلك: پرې نې ږدی، آزاده نې
کړی خبر گیری نې نه کوی.

[۱۸۹] د قرآن په تلاوت کنیې زړه لیکول

۱۸۹- (۳) [۱] وَعَنِ جُنْدُبِ بْنِ عَبْدِ اللَّهِ قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ - [۲] «اقْرَءُوا الْقُرْآنَ مَا تَلَقَّتُمْ بِهِ قُلُوبُكُمْ [۳] فَإِذَا اخْتَلَفْتُمْ فَمَوْعِدُهُ». مُتَّفَقٌ عَلَيْهِ.

ترجمه [۱] جندب ابن عبدالله رضی اللہ عنہ راوی دی چې نبی کریم صلی اللہ علیہ وسلم وفرمایل [۲] قرآن تر هغه
وقته پوری وایی تر څو پوری چې ستاسو د زړه خواش وی [۳] هر کله چې کد وده شی یعنی
د زیات ویلو سره چې ستړیا او دل گرفتگی یعنی زړه نه لگیدل محسوس شی، نو درېږی
یعنی قرآن ویل موقوف کړی، بخاری مسلم

حل التلخیص: ① التلقت: أي ذات نقاش وتؤثر: د مالوف او مانوس کیدو په معنی کنیې دي. ② اختلفتم:
أي غلظتم: ستړی شی، زړه موندلگی

تسهيلات: قوله: مَا تَلَقَّتُمْ

قرآن په فوق سره ولید، یعنی تر کومې پورې چه د قرآن په تلاوت کنیې شوق او ذوق وی او

(۱) اخرجه البخاری فی کتاب فضائل القرآن / باب استذکار القرآن و تعاهد (رقم- ۵۰۳۱) و مسلم فی ۳۲ - ۳۲ - باب فضائل القرآن وما يتعلق به (رقم- ۲۲۶) - (۷۸۹) والنسائي فی کتاب الاقتصار / باب جامع ما جاء فی القرآن (رقم- ۹۵۲) وابن ماجه فی کتاب الادب / باب ثواب القرآن (رقم- ۳۷۸۳) کتاب القرآن باب ما جاء فی القرآن (رقم- ۶) (۲) اخرجه البخاری فی کتاب فضائل القرآن / باب فضل سورة البقرة (رقم- ۵۰۴۰) و مسلم باب فی الامر بالقراءة وترك المجز والسماحة باله وتفويض القادر لله (رقم- ۳ - ۲۶۶۷) وأحمد فی السند ۳۱۳/۴

تازگی او بیداری وی نو بنه نی وایه لیکن چه کله دا تازگی ختمه شی اودا کیفیت مختلف شی او انسان ستری شی او ددی ستریوالی وخت کنی تلاوت بند کره لای شه آرام او کره دی دباره چه ددی عظیم دولت باره کنی دی په زره کنی خه بوج محسوس نه شی

[۲۸] ذنبی علیه السلام د قرات افزاز

۳۸- (۵) [۱] عَنْ قَتَادَةَ قَالَ: [۲] «سُبُلُ أَنْسٍ كَيْفَ كَانَتْ قِرَاءَةُ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ [۳] فَقَالَ: كَانَتْ مَذًا. ثُمَّ قَرَأَ: بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ ثُمَّ بِسْمِ اللَّهِ [۴] ثُمَّ بِالرَّحْمَنِ [۵] ثُمَّ بِالرَّحِيمِ» رَوَاهُ الْبُخَارِيُّ.

ترجمه [۱] قتاده وایی [۲] چې د انس ^{رضی الله عنه} خخه پوښتنه وشوه چې د نبی کریم ^{صلی الله علیه و آله} قرات به څرنگه وو؟ [۳] هغه اوویل چې د نبی کریم صلی الله علیه وسلم قرات به د اوږدوالی سره وو [۴] بیا هغه بسم الله الرحمن الرحيم ویلو سره اوویل چې داسی به یی بسم الله اوږدوله [یعنی په بسم الله کی د الله الف به یی د الف مقصوره په قدر راښکلو] [۵] رحمن به یی اوږدولو [یعنی د هغه الف به یی راښکلی او رحیم به یی اوږدولو (یعنی د رحیم په یاء به یی اصلی یا عارضی مد کولی) (۱) بخاری.

هل الكلمات: ① مَذًا: یعنی اوږدوالی به پکښې وو.

تجلیلات:

فوله: فَقَالَ: كَانَتْ مَذًا. ثُمَّ قَرَأَ: بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ ثُمَّ بِسْمِ اللَّهِ

د نبی ^{صلی الله علیه و آله} په قرات کنی تعدید، ددی مطلب دادی چې حضور رسول اکرم ^{صلی الله علیه و آله} به حروف مد او لین کنی بقدر معروف مد کولو کوم چې د اریاب وقوف [یعنی اریاب تجوید، د قواعدو او شرائطو مطابق دی او مد درې دی ① الف ② واؤ ③ یا،

تشریح: د حضور ^{صلی الله علیه و آله} قرات په اوږدوالی سره وو، ددی مطلب دادی چې حضور رسول اکرم ^{صلی الله علیه و آله} به حروف مد او لین کنی بقدر معروف مد کولو کوم چې د اریاب وقوف [یعنی اریاب تجوید، د قواعدو او شرائطو مطابق دی

علامه طیبی ^{رحمته الله علیه} فرمائی چې حروف مد درې دی ① الف ② واؤ ③ یا

په دې باره کنی دا قاعده ده چې کله ددی بقدر همزه وی نو د الف بقدر دې کنی مد کول پکار دی ځینی حضرات وائی چې دوو الفونه تر پنځو الفو بقدر مد کول پکار دی بقدر الف نه د آواز اوږدول مراد دی هرکله چې اووئیلې شی چې با یا تا او که په حروف مد

(۱) اخذجه البخاری فی کتاب فضائل القرآن کتاب مَذَّ الْقِرَاءَةِ (رقم-۵۰۴۶) وایود اود فی کتاب الصلوات باب استحباب الترتیل فی القراءه (رقم-۱۴۶۵) وأخذ فی السند ۱۹/۳

(۲) د اصلی څخه مراد دا دی چې یاء به یی د راتښ کلو بغیر اظهار کولی او د عارضی څخه مراد دا دی چې دا به یی راتښ کلو سره ویله دا دواړه صحیح دی.

ماندې تشديد وى نو بقدر خلور القومد کول پکار دى اتفاقا لکه دابة او دې نه پس حرس
ساکن وى نو بقدر د دوو القومو مد کول پکار دى اتفاقا لکه مار او يعلمون او دې نه پس
مذکوره بلا حروف نه علاوه حرف وى نو مد نه دى کول پکار صرف په هغه آواز ماندي
اکتف. کول پکار دى کوم چې ددې حروفو د وتلو بقدر وى لکه اياک ، دا خبره په حجاب
کسې وى چې په بسم الله کښې کوم مد وى هغه هم ددې قبيل څخه دې
[۳۰] په خوش آوازي سره قرآن لوستلو ته د الله تعالى غوږ کښېږدول

(۱۹۱) وَعَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ - : «مَا أَذِنَ اللَّهُ لِقِيٍّ وَمَأْذَنَ بَيْنِي [۳۱] يَمْنَى بِالْقُرْآنِ» مُتَّفَقٌ عَلَيْهِ.

لوحه [۳۱] ابو هريره رضي الله عنه رواي دى چې رسول الله ﷺ وفرمايل [۳۱] الله تعالى ﷻ چې په
خومره (خوښى سره) د نبى آواز اوږى دغه شان د بل هيڅ آواز نه اوږى [۳۲] هر کله چې هغه
قرآن کریم په خوش آوازي سره وايي ، بخارى مسلم

هل التلاوة: ① تَتَلَوْنِ: أَيِ تَحْمِلْنَ صَوْتَهُ: په خوږ آواز سره ونيولوته وائى په کوم کښې چه غنغنه وى
تسهيلات:

قوله: مَا أَذِنَ:

په دې حديث کښې اولنئى ما نافيه ده اودويمه ما مصدریه ده. "اذن" سمع سره غوږ لگولو
سره اوږدوته وائى.

"بالقرآن" دې نه خويا هم قرآن کریم مراد دې يا قرآن په معنى د قرأت دې کوم چه مصدر دې
دې نه لوستل مراد دى که قرآن وائى يا د سابقه کتابونو د تيرې شوې زمانې يونى وائى
د الله تعالى قرآن لوه اوږيدل ، ملاعلى قارى رحمته الله فرمائى چه د نبى د تکبير نه اشاره ملاويرى
چه دې دنه هريونى مراد کيدې شى د حديث مفهوم دادې چه هسې خود هريونى آواز
دهر انسان او بشر د آواز نه خوږ او ښکلي او مزيدار دې مگر چه کله هغه ښى په خوږ آواز
سره يعنى تجويد او ترتيب سره بغیر د تکلف نه د الله تعالى کتاب وائى نو هغه وخت دهغه
آواز د کائنات دهر آواز نه مزيدار او خوږ وى هم دې ته "ما يملق بشانه" غوږ لگولو سره اوږى
دا خوښ گنډى اودا قبلوى سبحانه الله څه لوى شان دې په اعلاء السنن کښې ليکلى دى
چه د قرآن تلاوت په اوچت آواز کښې افضل دې اود عوارض د وجې نه دې په مزه آواز سره وائى

(۱) اخرجه البخارى فى ۲۰۲۳ کتاب فضائل القرآن (باب (رقم ۵۰۲۳) وسلم فى کتاب صلاة المسافرين وقصرها (باب
استحباب تحسين الصوت بالقرآن (رقم ۲۳۲۲) - (۷۹۲) والنسائي فى کتاب الانتاح (باب تزئين القرآن بالصوت (رقم ۱۰۱۸)

[۸۳] الله تعالى ته خوبى آواز

۸۳- (۱۷۴) عَنْهُ قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: - [۱] «مَا أَذِنَ اللَّهُ لِنَبِيٍّ حَسَنِ الصَّوْتِ بِالْقُرْآنِ يَهْمُرُهُ» "مُتَّفَقٌ عَلَيْهِ."

ترجمه [۱] ابوهريره رضی اللہ عنہ روای دی چې رسول الله صلی اللہ علیہ وسلم وفرماییل [۲] الله تعالى تعالی هیچ خیز نه هم غوږ نه ایږدی، یعنی د هیچ خیز آواز نه قبلوی، خومره چه د یونبی آواز ته غوږ ږدی [۳] خرنگه چې هغه د قرآن ویلو په وخت د نبی خوش آوازی ته غوږ ایږدی، یعنی هغه خوبى او قبلوی، هر کله چې نبی په پورته آواز قرآن کریم وایي، بخاری، مسلم

[۸۳] دلوی په انداز سره د قرآن لوستلو معافیت

۸۳- (۱۷۴) عَنْهُ قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: [۱] «لَيْسَ مِنَّا مَنْ لَمْ يَتَّقْ بِالْقُرْآنِ» "رَوَاهُ الْبُخَارِيُّ."

ترجمه [۱] ابوهريره رضی اللہ عنہ روای دی چې رسول الله صلی اللہ علیہ وسلم وفرماییل [۲] هغه سړی زموږ په کومى طریقى باندې تلونکى نه دی چې قرآن کریم په خوش آوازی سره نه وایي، بخاری.

هل اللغات: ① لَمْ يَتَّقْ: أى لَمْ يَحْشَ عُنْ صَوْتِهِ: څوک چه په خوب آواز سره قرآن نه لولی

تجویدات:

فوله: لَمْ يَتَّقْ:

دا لفظ بعضي شارحینو ښکلی آواز په ترنم او خوب آواز سره حمل کړې دي. مطلب دادې چه کوم سړی قرآن پاک په خوب آواز او ښکلی آواز سره نه وائی نو هغه د تلاوت په میدان کېښي زموږ په طریقه نه دي

یتنی په ۱۰ ښه باندې حمل کول، څه علماو دا لفظ په استغناء او مستغنی کیدو معنی کېښي اخستې دي مطلب دا چه کوم سړی ته الله تعالى د قرآن عظیم الشان دولت ورکړي دي اوهغه ددې په ذریعه خپل خان د نورو نه مستغنی نه گنړي بلکه نور خلق د دولت خاوندان گنړي نو هغه زموږ په طریقه باندې نه دي ځکه چه هغه د دي عظیم دولت ناقدري اوکړه الکاشف ۳۲۲/۴.

ه مذکورہ حمل تضعیف، مرقات کېښي ملاعلی قاری رحمۃ اللہ علیہ چه علامه ازهری رحمۃ اللہ علیہ فرمائی چه د

(۱) أخرجه البخاری فی کتاب التوحید/باب قول النبی صلی الله علیه وسلم: «والصالح بالقرآن مع الکرام الجوده» (رقم- ۷۵۴۴) ومسلم فی کتاب صلاة المسافرین وفصلها/باب استحباب تحسین الصوت بالقرآن (رقم- ۶۳۳) - (۷۹۲) وابوداود فی کتاب الصلاة/باب استحباب الترتیل فی القراءة (رقم- ۱۴۷۳) وأحمد فی المسند ۵۰/۲

(۲) أخرجه البخاری فی کتاب التوحید/باب قول الله تعالى: «وأسروا قولکم أو أجهروا به. إن علم بذات الصدور، إلا یعلم من خلق وهو اللطیف الخبیر» (السنک: ۱۴) (رقم- ۷۵۲۷) وابوداود فی کتاب الصلاة/باب استحباب الترتیل فی القراءة (رقم- ۱۴۶۹) وأحمد فی المسند ۱۷۲/۱

”لم یفتن“ لفظ به استغناء باندې حمل کول د لغت په اعتبار سره غلط دی دا لفظ صرف د تغنی نه دې چه د خوږ آواز په معنی کښې دې ملاعلی قاری **بُیِّنَ** فرمائی چه علامه ایزهري **بُیِّنَ** دا لغت غلط گرځولوسره پخپله غلط شوي دې اهل لغت دا د استغناء په معنی کښې استعمالوی ”بِقَالَ رَجُلٍ رَطَبًا تَفْنَىٰ اِي اسْتِغْنَاءَ بِهَامِنِ النَّاسِ“
قوله: لَمْ يَفْتِنَ:

ه یعنی صحیح مفهوم: بیا ملاعلی قاری **بُیِّنَ** د ”بُیِّنَ“ معنی داسې لیکي. اې لم یغن صوتمه او لم یجبره، او لم یفتن به عن غیره، او لم یترنمه، او لم یقزن، او لم یعزن، او لم یطلب به عن النفس، او لم یجبره عن الید، ففیذہ سبعة معانٍ ماخوذة من فتح الباری استقرجها علی القاری ۵۱. د شارحینودا تصریحات په خپل خانی صحیح دی لیکن که تغنی سره دې طرف ته اشاره کول مقصود وی چه کوم سړې قرآن وائی نو د قرآن په لهجه او طرز کښې دې وائی په دې کښې غنہ ده ادغام دې مد دې او د عریب طرز کلام نه جدا خپل یو طرز دې نودا احتمال به یې خایه نه وی مطلب دا چه کوم سړې قرآن د قرآن په طرز او انداز سره اوونه ونیلو بلکه د عریب کلام په طرزنی او ونیل هغه زمونږ نه نه دي.

[۲۰۰] ذنبی علیه السلام د صحابی هغه قرآن اوریدل

۲۰۰ (-) [۱۹] وَعَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ مَسْعُودٍ قَالَ: «قَالَ لِي رَسُولُ اللَّهِ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ - وَهَوَى الْيَتِيمَ: [۱] أَفْرَأَعْلَى؟ قُلْتُ: أَفْرَأَعْلَيْكَ وَعَلَيْكَ أَنْزِلَ [۲] قَالَ: لِي أَجِبْ أَنْ أَسْمَعَهُ مِنْ غَيْرِي [۳] فَقَرَأَتْ سُورَةُ الْيُسَاءِ حَتَّى أَتَيْتُ إِلَى هَذِهِ آيَةٍ [۴] فَكَيْفَ إِذَا جِئْنَا مِنْ كُلِّ أُمَّةٍ بِرَسُولٍ [۵] وَجِئْنَاكَ عَلَى هَؤُلَاءِ نَجِيدًا [۶] [النساء: ۷] قَالَ: "حَسْبُكَ الْآنَ" [۸] فَالْتَفَتَ إِلَيْهِ فَإِذَا عَيْنَاهُ تَذْرِيحَانِ. مُتَّفَقٌ عَلَيْهِ.

لوحه ۱ عبد الله ابن مسعود ؓ وايې چې ريو ورځ، رسول الله ﷺ هغه وخت چې په منبر وو ماته وفرمايل [۱] چې زما په مخکې قرآن شريف اوونيلو ما عرض وکړو چې ستا په مخکې زه قرآن شريف اووايم؟ حالانکه قرآن کريم خو په تا نازل شوی دی [۲] نبی کريم صلی الله عليه وسلم وفرمايل چې زه دا خوښوم چې دبل چاڅخه قرآن واورم [۳] ابن مسعود ؓ وايې چې ما سورة نساء شروع کي آن تردی چې دی آيت ته راورسيدم [۴] فَكَيْفَ إِذَا جِئْنَا مِنْ كُلِّ أُمَّةٍ بِرَسُولٍ وَجِئْنَاكَ عَلَى هَؤُلَاءِ نَجِيدًا د قيامت په ورځ به د يهودو وغيره څه حال وی هر کله چې مونږ د هر امت څخه يو گواه راوبلو يعنې د هر امت نبی به په هغه ورځ د خپل امت د افعالو او احوالو گواهی ورکوي [۵] او مونږ تا په دی امت گواه جوړولو سره بولو، [۶] نو نبی

(۱) اخروجه البخاری فی کتاب فضائل القرآن/باب قول البقری للقاری حسیک (رقم-۵۰۵) وسلم فی کتاب صلاه المسافرين وقصرها /باب استحباب قراءة القرآن علی أهل الفضل. والمتفق فيه. وإن كان القاری أفضل من البقره. طبعه (رقم-۲۸۵-۲۸۶) وابو داود فی کتاب العلم/باب فی القصص (رقم-۴۶۶۸) وأحمد فی المسند ۱/۳۸۰

کریم صلی اللہ علیہ وسلم وفرمایاں کہ جس اوس ودریوہ، خکھہ چہ زہ پہ دی آیت کی مستغرق کیہم، [۸] بیا چہ کلہ د نبی کریم صلی اللہ علیہ وسلم طرف تہ متوجہ شوم نو خہ گورم چہ سترگو خخہ بی اوینکی جاری دی، بخاری مسلم

هل اللغات: ① فالظن: توجه او غور سرہ کنلو تہ وانی ② ثلوقان: د ضرب بضرب نہ دی ائی نذمغان: ژول نہی او د سترگو نہ نہی اوینکی روانی وی

تصحیلات:

بوله: قُلْتُ: أَفَرَأَعْلَيْكَ وَعَلَيْكَ أَنْزَلَ؟

هـ حديث فوالله:

① بہ دی حدیث کنبی اولنی تعلیم داملاؤشو چہ کشرانولہ د مشرانو پہ مخکنی د آداب لحاظ ساتل پکار دی لکہ خنگہ چہ حضرت ابن مسعود رضی اللہ عنہ ہم دغہ خیال اوکړو چہ کلہ قرآن پخپلہ پہ نبی کریم ﷺ باندی نازل شوې ہم هغه ددې حقدار دې چہ پخپلہ دې اووانی او نورو تہ دې اوینائی. داهغوی پہ مخکنی د قرآن اورولو یوسړې خنگہ دا جرات کولې شی

② دویم تعلیم دا ملاؤ شو چہ کلہ کلہ مشرانولہ پکار دی چہ دکشرانولہ قرآن واؤزی بہ دې کنبی دا فاندہ وی چہ د قرآن معانی او مطالب باندی دغور کولونہ موقع ملاویزی

③ دریم تعلیم دا ملاؤ شو چہ کلہ د قرآن یوہ حصہ قاری اووانی او اوریدونکی غواړی چہ اوس دې قاری قرآن ونیل بند کړی نو هغه تہ ونیلی شی چہ ہم دومره کافی دې

[۴۴] حضرت ابی بن کعب رضی اللہ عنہ د قرآن اورولو حکم

۴۴- (۱۰) وَعَنْ أَنَسٍ قَالَ: «قَالَ رَسُولُ اللَّهِ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ - لِأَبِي بَنِي كَعْبٍ: [۱] "إِنَّ اللَّهَ أَمَرَنِي أَنْ أَقْرَأَ عَلَيْكَ الْقُرْآنَ" [۲] قَالَ: اللَّهُ سَمَّيْنِي لَكَ؟ قَالَ: "نَعَمْ" [۳] قَالَ: وَقَدْ ذُكِرْتُ عِنْدَ رَبِّ الْعَالَمِينَ؟ قَالَ: "نَعَمْ" [۴] فَقَدْ رَفَعْتُ عَيْنَاهُ، [۵] وَفِي رِوَايَةٍ: "إِنَّ اللَّهَ أَمَرَنِي أَنْ أَقْرَأَ عَلَيْكَ" نَعْرَ يَكُنِي الَّذِينَ كَفَرُوا" [۶] قَالَ: "وَسَمَّيْنِي؟ قَالَ: "نَعَمْ" قَبْلِي". مُتَّفَقٌ عَلَيْهِ.

لوحه ۴۴ انس رضی اللہ عنہ وایی چہ (یو ورځ) رسول الله ﷺ ابی بن کعب رضی اللہ عنہ ته وفرمایاں [۱] چہ الله تعالی ﷻ ماته حکم را کړی دی چہ زه ستا په مخکی قرآن اووایم [۲] حضرت ابی ④ عرض وکړی چہ آیا الله تعالی ﷻ ستا په مخکی زما نوم آخستی دی؟ نبی کریم صلی الله علیه وسلم وفرمایاں چہ هو، [۳] حضرت ابی اوویل چہ د مخلوقاتو د رب په مخکی زما ذکر وشو؟ نبی کریم صلی الله علیه وسلم وفرمایاں چہ هو، [۴] د دی آوریو سره، د حضرت ابی ⑤ د دواړو سترگو خخه اوینکی بهیدل شروع شو، [۵] په یو بل روایت کی داسی دی چہ نبی کریم صلی الله علیه وسلم ابی رضی اللہ عنہ ته وفرمایاں چہ ماته الله تعالی ﷻ دا حکم

راکری دی چې زه ستا په مخکې سوره لم یکن الذی کفرو اووایم، [۷] حضرت ابی ۷
عرض وکړی چې آیا الله تعالی ۷ زما نوم آخستی دی؟ نبی کریم صلی الله علیه وسلم
وفرمایل چې هو، (دی آوریډو سره) حضرت ابی ۷ په ژړا شو، بخاری مسلم
هل اللغات: ① ثمانی: أي ذکرت بائنه لک: یعنی زما نوم اخستلوسره نه تاته زما ذکرکړې دي ①
فذكرت: أي جزي ففزعته: د ډیرې خوشحالی نه نهې د سترگو نه اوبنکې اوبهیدلې
تسهيلات:

قوله: الله ثمانی:

په سید القراء سره ۵ ابی بن کعب لوه ملقب کول: صحابه کرامو ۷ کښې حضرت ابی بن کعب
۷ به سید القراء شمیرلې کیدو حضور پاک په هغه باندې د الله تعالی په حکم باندې په
خاص توګه قرآن تلاوت کړو لکه چه خصوصی ذکرآت سند نی ورکړو د حضرت کعب ۷
نوم چونکه الله تعالی خپل خان سره ذکرکړو په دې باندې د ډیرې خوشحالی نه حضرت
کعب ۷ اوږل او په دې لونی عزت باندې د خوشحالی داسې اظهارکول د ټولو نه زیات
مناسب وو

[۲۴] دارالحرب ته د قرآن اوږولو معافیت

۴۴- (۱) [۲۴] وَصْنِ ابْنِ عُمَرَ قَالَ: [۲۵] «قَتَلَ رَسُولُ اللَّهِ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ - أَنْ يُسَافِرَ بِالْقُرْآنِ إِلَى أَرْضِ
الْعَدُوِّ» مُتَّفَقٌ عَلَيْهِ [۲۶] وَفِي رِوَايَةٍ لِيُسَلِّمَ: [۲۷] «لَا تُسَافِرُوا بِالْقُرْآنِ [۲۸] إِلَّا إِلَى أَرْضِ الْأَمْنِ أَنْ يَتَأَنَّ الْعَدُوَّ».

توجه ① ابن عمر ۷ نه روایت دې چې ① نبی کریم ۷ د دښمن د ملک یعنی د
دارالحرب، طرف ته د قرآن وړولو سره د سفر کولو څخه منع فرمایلی ده، بخاری مسلم، [۲۶]
د اطمینان نشته چې دښمن دا واخلی او بیا د دی بی حرمتی وکی
هل اللغات: ① أرض العدو: أي دار الحرب: د دشمن زمکې نه مراد دارالحرب دې
تسهيلات:

قوله: أَنْ يُسَافِرَ بِالْقُرْآنِ إِلَى أَرْضِ الْعَدُوِّ: الغ:

د دارالحرب څخه مراد او د حدیث ه حکم معطل، دارالحرب نه مراد هغه علاقمې دی چرته چه
جنگ جاری وی یا داسې دارالحرب وی چرته چه مسلمان موجود نه وی که په دارالحرب
کښې مسلمانان آباد وی او د قرآن په اوږلو کښې د سپکاوی څه خطره نه وی نو هلته اوږل

(اخرجه البخاری فی کتاب الجهاد والسير/باب السفر بالصالح إلى أرض العدو (رقم- ۲۹۹۰) ومسلم فی کتاب
الجهاد/باب النهي أن يسافر بالصحف إلى أرض الكفار إذا خيف وقوعه بأيديهم ۹۲ - (۱۸۶۹) واهوداد فی کتاب
بالقرآن إلى أرض العدو (رقم- ۲۶۱۰) وابن ماجه فی کتاب الجهاد/باب النهي أن يسافر
بالقرآن إلى أرض العدو (رقم- ۲۸۷۹) واحمد فی المسند: ۶/۲

جائز دی عساکر اسلام کہ پہ شوکت او دبدبہ کنہی وی نویسا ہم اوپرل جائز دی دخطری
پہ صورت کنہی ہم اوپرل حرام نہ دی البتہ مکروه دی
اشکال، دلته یو باریک شان سوال دی چه د حضوریاک پہ زمانہ کنہی قرآن پہ مکمل توگہ
باندی لیکلہ شوی موجود نہ وویا د دی نهی خہ مطلب دی؟
اشکال جواب، ددی آسان جواب دادی چه هغه وخت چا سره خومره قرآن موجود وو آخرهغه
خو هم قرآن وو دکوم د اوړلوچه ممانعت اوکړې شویا دمستقبل باره کنہی رسول الله ﷺ
د پیشنگونی په توگه دا حکم ورکړو

الفصل الثاني

[۲۱۸۸] مهاجرینو غریبا نانو ته زیورې

[۲۱۸۸]-(۱۳۱) عَنْ أَبِي سَعِيدٍ الْخُدْرِيِّ قَالَ: «جَلَسْتُ فِي عَصَابَةٍ مِنْ ضُعَفَاءِ الْمُهَاجِرِينَ ۖ وَإِنْ بَعْضُهُمْ
يَسْتَبْزِي بَعْضًا مِنَ الْغُرَى ۖ وَكَأَنَّهُ يُقَرِّأُ عَلَيْنَا إِذْ جَاءَ رَسُولُ اللَّهِ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ - فَقَامَ عَلَيْنَا ۖ فَتَنَاقَضَ
رَسُولُ اللَّهِ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ - سَكَتَ الْقَارِءُ، فَكَلَّمَهُ ۖ ثُمَّ قَالَ: "مَا كُنْتُمْ تَصْنَعُونَ؟" ۖ قُلْنَا: كُنَّا نَتَنَجَّمُ
إِلَى كِتَابِ اللَّهِ.

لوحه ۱ ابو سعيد خدری رضی الله عنہ وايي چې زه د غریبا مهاجرین یعنی اصحاب
صفه د جماعت په منځ کی ناست وم چې په هغوی کی ځینې د بریند والی په وجه د خپلو
ملگرو په پناه کی ناست وو او یو سری زمونږ په مخکی قرآن ویلی چې ناسابه نبی کریم
ﷺ تشریف راوړو او زمونږ سره ودریدلی او ویونکی چې نبی کریم ﷺ ولاړ و لیدلو نو
چپ شو هغه وخت نبی کریم صلی الله علیه وسلم مونږ ته سلام وکړو او ویي وفرمایل
چې تاسو خلق خه کوی؟ مونږ عرض وکړی چې مونږ کتاب الله آورو

هل اللغات: ① عَصَابَةٌ: أُنْى مَخَافَةٍ، دله، تولگې. ② ضُعَفَاءُ: کمزوری غریب صحابه کرام رضی الله
عنهم ③ يَسْتَبْزِي: یعنی چاسره چه په کپړه کمه وه هغه به د خپل ملگری شاته پټ کیناستلو دي دپاره
چه دهغه سترسکاره نه شی ④ الْغُرَى: وَالْمَرَادُ الْغُرَى بِمَخَافَةِ الْعَوْرَةِ: مطلب دا چه د سترد مقاماتونه
علاوه په بدن باندی کپړه نه وه باقی تول بدن نی بریند وو

⑤ نَقَالَ: الْحَدِيثُ لِلَّذِي جَعَلَ مِنْ أَهْلِ أَهْلِ أَنْ أَصْرَفْتَنِي مَعَهُمْ ۖ قَالَ: لَقَدْ سَطَنَّا لِيْعْدِلَ
بَيْنَهُ فِينَا، ثُمَّ قَالَ يَدِي هَكَذَا فَكَلَّمُوا ۖ وَبَزَزْتُ وَجُوهَهُمْ لَهُ فَقَالَ: ⑥ "أَبْشِرُوا يَا مَعْشَرَ صَعَالِكِ
الْمُهَاجِرِينَ بِالْأَنْوَارِ الثَّانِيَةِ الْقِيَامَةِ ۖ تَذْهَبُونَ الْجَنَّةَ قَبْلَ أَغْيَاءِ النَّاسِ بِخَمْسِ يَوْمٍ ۖ وَذَلِكَ خَمْسُ أَكْوَسَةٍ"
(. رَوَاهُ أَبُو دَاوُدَ.)

لوجه [۱] نبی کریم صلی اللہ علیہ وسلم وفرمايل چي ٿول تعريفونه هغه الله ﷻ لره دي چي هغه زما په امت کي هغه خلق پيدا کړل [۲] چي د هغوي په باره کي ماته حکم شوي دي چي زه د هغوي سره کينم [۳] راوي وايي چي «د دی فرمايلو سره» نبی کریم صلی اللہ علیہ وسلم زموږ په منځ کي کيناستلو (يعنی د يو خاص سړي په څنگ کي کيناستلو) چي د نبی کریم صلی اللہ علیہ وسلم د ذات اقدس تعلق زموږ ټولو سره يو شان وی، [۴] بيا نبی کریم صلی اللہ علیہ وسلم په خپله گوټی مبارکي سره داسي اشاره وکړه (چي حلقه جوړولو سره کيني ټول خلق حلقه (دائرہ) جوړولو سره کيناستل [۵] او د هغوي ټولو مخونه حضور طرف ته شو. د دی څخه روسته نبی کریم صلی اللہ علیہ وسلم وفرمايل [۶] چي اې د مهاجرينو مفلسي ډلي! تاسو ته دي زيری وی د دی خبری چي د قيامت په ورځ به تاسو ته پوره نور حاصل وی [۷] او تاسو به د دولت مند طبقی څخه نيمه ورځ مخکي په جنت کي داخل شي [۸] او دا نيمه ورځ به د پنځو سوو کلونو برابر وی، ابو داؤد

هل القفات: [۹] يعنی حضورياک بالکل په مينځ کيني کيناستلودې ډياره چه د حضورياک تعلق موږ ټولوسره يوشان وی [۱۰] فَتَقَلَّبُوا: حلقه ښي جوړه کړې وه تاؤ راتاؤ ناست وو [۱۱] وَبَوَّاتُ: اُنِي قَبَّرْتُ: يعنی داسي حلقه تر لوسره کيناستلو چه د ټولو مخونه حضورياک ته ښکاريدل [۱۲] صَالِحِينَ: د مخلوق جمع ده. اُنِي مَخَاطَةُ الْفُقَرَاءِ: غريب فقير مهاجرين مراد دی

تسهيلات:

قوله: "أَنْ أَصْبِرَ نَفْسِي مَعَهُمْ"

په دې کيني د سورت كهف دې آيت طرف ته اشاره ده «وَأَصْبِرْ نَفْسَكَ مَعَ الَّذِينَ يَدْعُونَ رَبَّهُمْ بِالْغَيْبِ وَالْعَظِيمِ يُرِيدُونَ وَجْهَهُ وَلَا تَعْدُ عَنْكَ عَنْهُمْ تُرِيدُ زِينَةَ الْحَيَاةِ الدُّنْيَا وَلَا تُطِعْ مَنْ أَغْلَتْ أَلْفَةً عَنْ دُكْرَانًا وَأَنَّهُمْ هُمُ الْكَافِرُونَ» (سورت كهف الايه ۲۸)

"اغشاء الناس" دې نه صالح مالدار شکر کونکی مراد دی او د فقراء نه فقير صالح او صبر کونکی مراد دی

"نصف يوم" د قيامت نيمه ورځ به د پنځه سوو کالو برابر وی د الله تعالی ارشاد دي «وَأَنْ يَوْمًا عِنْدَ رَبِّكَ كَأَلْفِ سَنَةٍ مِمَّا تَعُدُّونَ» (سورت حج الايه ۴۷)

ه صابرينو په شاکرينو بالدي فضيلت: د دې حديث نه معلومه شوه چه د فقيرانو صالحينو او صابرينو درجه به په قيامت کيني د صالحين اوشاکرين مالدارانو نه لويه ده ځکه چه مالداران به دغه وخت د حساب کتاب په ځاني کيني وی اوفقيران به د جنت په مزو کيني وی مالدارانو په دنيا کيني ښه مزي کړی دی او غريبانانويه ورته کتل

[۳۸] په خوب آواز سره د قرآن د لوستلو حکم

۳۸- (۱۳۱) وَعَنِ الْبَرَاءِ بْنِ عَازِبٍ قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ - : (« زَيَّنُوا الْقُرْآنَ بِأَصْوَاتِكُمْ ») . رَوَاهُ أَحْمَدُ ، وَأَبُو دَاوُدَ ، وَابْنُ مَاجَةَ ، وَالدَّارِمِيُّ .

لوحه [۱] براء ابن عازب رضی اللہ عنہ روای دی چې رسول الله ﷺ وفرمایل [۲] قرآن ته په خپل آواز سره زینت ورکړی، احمد ابو داود ابن ماجه دارمی.

هل الثقات: [۳] زینوا: د تزئین قرآن نه په خوب آواز سره لوستل مراد دی

تصحیلات:

قوله: زَيَّنُوا الْقُرْآنَ:

ه حدیث په تکریر کښې دوه اقوال:

① یعنی په خپل ښکلی آواز سره قرآن پاک نورهم ښانسته کړنې او خومره چه کیدې شی آواز ښکلې کړنې دې ډېاره چه د قرآن پاک عظمت او دېده په ځانې پاتې شی او په اوریدونکو باندې د دې اثر اوشی. داسې نه وی چه ښکلې قرآن پاک په خپل خراب آواز کښې داسې پیش کړی چه د خلقو د دې نه نفرت پیدا شی. یو بل حدیث کښې دی ان الصوت الحسن یند القرآن حسنًا.

② بعضې علماء کرام فرمائی چه دلته قرآن پاک په خپل مصدری معنی کښې دې کوم چه د قرأت په معنی کښې دې یعنی خپلو آوازونو سره قرأت ښکلې او کړنې معلومه شوه چه قرآن پاک په ښکلې آواز سره لوستل مستحب دی په دې شرط چه د تجوید او ترتیل پوره خیال اوساتلې شی د سندرو صورت نه وی بلکه په لحنو عرب کښې بغیر د تکلف نه وی علماء کرامو لیکلی دی که چرې قاری غواړی چه دهغه آواز دې ښکلې جوړشی نو هغه له پکار دی چه په خپل زړه کښې د الله تعالی ویره پیدا کړی هم په دې وجه بعضې علماء کرامو دلته د حدیث د اکلام الله منلې دې یعنی زینوا القرآن باصواتکم اصل کښې داسې دې زینواصواتکم بالقرآن.

[۳۹] د قرآن پاک هیرو نکی ډېاره وعید

۳۹- (۱۳۲) وَعَنِ سَعْدِ بْنِ عُبَادَةَ قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ - : (« مَا مِنْ أَمْرٍ يُقْرَأُ الْقُرْآنَ لَهُ إِلَّا لَقِيَ اللَّهَ يَوْمَ الْقِيَامَةِ أَحَدًا ») . رَوَاهُ أَبُو دَاوُدَ ، وَالدَّارِمِيُّ .

(۱) اخرجه ابو داود فی کتاب الصلاة باب استحباب الترتیل فی القراءة (رقم- ۱۶۶۸) والنسائی کتاب الافتتاح باب تزئین القرآن بالصوت (رقم- ۱۰۱۵) وابن ماجه فی کتاب إقامه الصلاة باب فی حسن الصوت بالقرآن (رقم- ۱۳۶۲) واحمد فی

المسند: ۴/۲۸۵

(۲) اخرجه ابو داود فی کتاب الصلاة باب التشدید فی حسن حفظ القرآن ثم نسیه (رقم- ۱۶۷۶) واحمد فی المسند: ۵/۲۸۴

ترجمہ [۱] سعد ابن عبادہ رضی اللہ عنہ واپس چہ رسول اللہ ﷺ فرمایا [۲] کوم سری چہ قرآن د وپولو خخہ روستہ ہیر کری [۳] ہغہ بہ د قیامت پہ ورخ د اللہ ﷻ سرہ پہ داسی حال کی ملاکات وکی چہ د ہغہ لاس بہ پمن وی یعنی د جزام بیماری بہ ورته لگیدلی وی . بوداود دارمی

هل اللغات: [۱] أَلْجَمَ: جُزَامُ یو مرض دی چہ اندامونہ ورسره رجیری

تسهيلات:

قوله: يَسَاءُ:

ه حدیث پہ مفہوم کنہی فری و قال:

[۱] د احنافو پہ نیز ددی نسیان نہ مراد دادی چہ پہ قرآن پاک کنہی پہ کتلوسره ہم نہ شی لوستلی

[۲] د شوافع پہ نیز ددی مطلب دادی چہ اول ہغہ تہ یادوو بیاتری ہیرشو اوس پہ یادسره نہ شی لوستلی

[۳] یاد ددی کلام مطلب دادی چہ پہ دی باندی عمل نہ کوی کہ قرآن ورته یاد وی اوکے ہیروی

[۳۳] [۲۲] ذری ورخوخہ پہ کم وخت کنہی د قرآن پاک د ختمولو مسئلہ

۳۳- (۱۵۱) [۱] وَعَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ عَمْرٍو أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ - قَالَ: [۲] «لَمْ يُقَفَّهْ مَنْ قَرَأَ الْقُرْآنَ فِي أَقَلِّ مِنْ ثَلَاثٍ» [۳] «رَوَاهُ التِّرْمِذِيُّ وَأَبُو دَاوُدَ، وَالدَّارِمِيُّ».

ترجمہ [۱] عبد اللہ ابن عمرو رضی اللہ عنہ روای دی چہ رسول اللہ ﷺ فرمایا [۲] کوم سری چہ دی دریو شبو خخہ کم کی قرآن اوونیلو (یعنی ختم یی کی) ہغہ پہ قرآن بنہ پوہہ نہ شو، ترمذی ابوداود دارمی

هل اللغات: [۱] لَمْ يُقَفَّهْ: أَي: لَمْ يُقَفَّهْ: پورہ پوہہ ورته نہ حاصلیری

تسهيلات:

قوله: لَمْ يُقَفَّهْ:

ه حدیث پہ مفہوم کنہی ہوہ احوال:

[۱] یعنی چہ د دریو ورخونہ پہ کم وخت کنہی قرآن ختم کرو نو داسری پہ قرآن باندی پوہہ نہ شو بعضی مخکینی عالمانو د حدیث ظاہرتہ کتلو باندی عمل کوی او د دریو ورخونہ پہ کمہ مودہ کنہی بہ نی کلہ د قرآن ختم نہ کولو بلکہ دا بہ نی مکروہ گنرل

^۱ (أخرجه ابوداود في كتاب الصلاة باب تحزيب القرآن (رقم- ۱۳۹۸) وابن ماجه كتاب إقامة الصلاة باب في حسن الصوت بالقرآن (رقم- ۱۳۳۷) واحده في السنن: ۱۶۸/۴

① علامه طیبی رحمۃ اللہ علیہ فرمائی کہ کوم سری چہ دَ دریو ورخونہ بہ کمہ مودہ کنبی دَ قرآن ختم اوکرو هغه دَ قرآن پہ ظاہری معنی باندی خو پوهہ شو لیکن دَ قرآن دَ حقائق اودقائق نہ محروم پاتی شو او دَ حقائق اودقائق نفی خودہ لیکن دَ ثواب نفی نشته دی ثواب بہ پہ هر صورت کنبی ملاویری

ه دواړو قولینو په مینځ کنبی معاکمہ: بعضی علماو دمحاکمې صورت پیدا کولوسره فرمایلی دی چہ کوم خلق ماهرین فی القرآن دی داحکم دھغوی دپارہ نہ دی بلکه داحکم دغیر ماهرینو دپارہ دی خکہ چہ ماهرینو کنبی بہ بعضی په یوہ شپہ کنبی قرآن مکمل ختم کولو او بعضی بہ په یوہ شپہ او یوہ ورځ کنبی ختم کولو بلکه نن ئی هم وائی الکاشف ۳۴۰/۴.

ه القرآن په مختولو کنبی ه صحایف معمول: صحابہ کرامو رضی اللہ عنہم نہ بہ اکثر اوه ورځو کنبی مکمل قرآن ونیلو او دی ته به ئی ختم الاحزاب ونیلو

د قرآن مجید ه منزلونو تفصیل:

چونکہ قرآن نن هم په اووه منزلونو باندی مشتمل دی یومنزل بہ په یوہ ورځ کنبی کیدلو ددغه اووه منزلونو طرف ته اشاره "فی یشوقی" کنبی ده ددې حروف رومې حرف دسورت د نوم حرف دی مثلاً فاء نہ د فاتحہ طرف ته اشاره ده دا اولنی منزل دی ماء سره مائده طرف ته اشاره ده دا دویم منزل دی یاء سره دسورت یونس طرف ته اشاره ده دا دریم منزل دی باء سره سورت بنی اسرائیل طرف ته اشاره ده دا څلورم منزل دی شین سره د شعراء طرف ته اشاره ده دا پنځم منزل دی شپږم منزل دسورة الصفت سره دی نه چہ سورت ص سره په سورت ص کنبی والقرآن ذی الذکر دی او قاف په دی کنبی والقرآن المجید نہ سورت قاف طرف ته اشاره ده کوم چہ اووم منزل دی او "فی یشوقی" اووم حرف دی

ه مسلمان دپلوه د ختم القرآن مودہ: دلته په دی خبره باندی هم خان پوهه کول پکاردی چہ د یومسلمان په ذمہ باندی په څومره مودہ کنبی قرآن مکمل ونیل ضروری دی؟

① امام احمد بن حنبل رحمۃ اللہ علیہ او اسحاق بن راهویہ رحمۃ اللہ علیہ مذهب دادی چہ کم نہ کم څلویښت ورځو کنبی یوځل مکمل قرآن ونیل ضروری دی په دی مسلک باندی هیڅ یو وزنی دلیل نشته دی امام بخاری رحمۃ اللہ علیہ هم ددې تردید کړی دی.

② ذامام بخاری رحمۃ اللہ علیہ رجحان دی طرف ته دی چہ په دی کنبی څه حدنشته دی

③ فتاوی عالمگیری کنبی لیکلی دی چہ حافظ له پکاردی چہ په څلویښتو ورځو کنبی حافظ هم یوځل ختم اوکړی

④ بل دا ئی هم لیکلی دی چہ کوم سړی په یو کال کنبی د قرآن ختم اوکړی نو هغه به هاجر للقرآن نه شی گنلې یعنی هغه د قرآن حق اداکړو گنی نه ئی دی اداکړی.

[۲۲۲] (د مجاهر بالقرآن او مسر بالقرآن مثال

۲۲۲- (۱۶) عَنْ عُثْمَةَ بْنِ عَامِرٍ قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ - (۱) «الْجَاهِرُ بِالْقُرْآنِ كَالْجَاهِرِ بِالْصَّدَقَةِ» (۲) وَالنَّهْيُ بِالْقُرْآنِ كَالنَّهْيِ بِالْصَّدَقَةِ» (۳). رَوَاهُ التِّرْمِذِيُّ، وَأَبُو دَاوُدَ، وَالنَّسَائِيُّ، وَقَالَ التِّرْمِذِيُّ: هَذَا حَدِيثٌ حَسَنٌ غَرِيبٌ.

ترجمہ: عقبہ ابن عامر رضی اللہ عنہما راوی دی چې رسول اللہ ﷺ وفرماییل (۱) په اوچت آواز سره قرآن ویونکی سړی د ظاهری صدقی ورکونکی په شان دی (۲) او په قلاز آواز سره ویونکی په پټه د صدقه ورکونکی په شان دی، (۳) ترمذی ابوداود نسانی، او امام ترمذی رحمہمہما فرمایې چې دا حدیث حسن غریب دی.

هل الغفات: ① الجاهر: أي العلن: به تنكاره اعلانيه طور باندې صدقه ورکونکی ته وانی، ② النهي: أي التخي: به پټه باندې تلاوت کونکې یا صدقه ورکونکې،

تسهيلات:

قوله: كَالْجَاهِرِ بِالْصَّدَقَةِ:

په جهر بالقرآن او اخفاء به کښې د روایاتو تطبیق: په پټه باندې صدقه کول په ښکاره صدقه ورکولونه افضل دی. ددې حدیث مطلب دا شو چه د قرآن په مزه ونیل جهراً ونیلو نه غوره دی علامه طیبی رحمه الله فرمائی د کوم خلاصه چه داده چه په مزه قرآن ونیلو فضیلت کښې هم احادیث شته او ظاهری جهر سره ونیلو فضیلت کښې هم احادیث شته لهذا په دواړو کښې تطبیق داسې دې چه د کوم سړی د ریاکارنی خطره وی د هغه د پاره په مزه ونیل غوره دی او چاته چه د ریاکارنی خطره وی د هغه د پاره په جهر سره ونیل افضل دی په دې شرط چه هغه ته د تکلیف رسیدو خطره نه وی. دویمه توجه داده چه اصل او په بنیادی توگه باندې هم جهر افضل دي لکه چه اول لیکلې شوی دی لیکن دعوارض د وجې نه په مزه ونیل افضل کیږی (الکشاف ۱/۳۲۱)

[۲۲۳] (د قرآن د معر ماتو مخه د خان نه ساتونکی دپار وعید

۲۲۳- (۱۷) وَعَنْ صُهَيْبٍ قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ - (۱) «مَنْ أَمَّنَ بِالْقُرْآنِ مِنْ اسْتَحْلَ خَارَمَةٍ» (۲). رَوَاهُ التِّرْمِذِيُّ وَقَالَ هَذَا حَدِيثٌ لَيْسَ إِسْنَادُهُ بِالْقَوِي.

ترجمہ: حضرت صهیب رضی اللہ عنہما راوی دی چې رسول اللہ ﷺ وفرماییل (۱) هغه سړی په قرآن

(۱) اخرجه ابوداود في كتاب الصلاة/باب في رفع الصوت بالقراءة في صلاة الليل (رقم- ۱۳۳۳) والترمذی في كتاب فضائل القرآن عن رسول الله صلى الله عليه وسلم/باب (رقم- ۲۹۱۹) والنسائي في كتاب الزكاة/باب السير بالصلاة (رقم- ۲۵۶۱) واحمد في المستدرک: ۱۵۱/۴

(۲) اخرجه الترمذی في كتاب فضائل القرآن عن رسول الله صلى الله عليه وسلم/باب (رقم- ۲۹۱۸)

ایمان رانه وری چې د دی حرام یې حلال وگنول، [۳] امام ترمذی رحمه الله دا روایت نقل کړی دی او ویلی یې دی چې د دی روایت اسناد قوی نه دی

هل الثقات: ① استقل: حلال نه او گنول، ② **فخارمة:** د غزم جمع ده، په معنی د حرام سره **هرویی مختصر تعلوف:** د راوی نوم صهیب د پلار نوم سنان د مور نوم سلمی بنت قعید وو د دوی اصلی وطن یو کلبی وو کوم چه د موصل سره د دجلې په غاړه یا په الجزائر کښې واقع وو د دوی پلار او تره د کسری د طرفه د ابله عامل وو کله چه رومی فوجیانو په ابله باندې حمله او کړه نو صهیب نه هم په قید کښې راوستل د دې چاته هم علم نه وو ③

بنو کلب دې واخستل او د هغوی نه عبدالله بن امجدعان واخستل او آزاد نه کړل ④، داسلم د تحقیق دپاره راغلو عمار رحمه الله هم ورسره ملاؤ شو بیا دواړه د نبی کریم ﷺ په خدمت کښې حاضر شو او مسلمانان شو، صهیب رحمه الله په مکه کښې د بل وطن وو څوک یې راو مددگار نه نه وو د دې وجې دوی ته په مکه کښې ډیر تکلیفونه رسولې شوی وو ⑤، **هېو:** کله چه دوی د هجرت اراده او کړه نو مشرکانو دې منع کړل نو دې فرمائیل چه مال دولت مې واخلي خو ما پرېږدئ مشرکانو قبول کړل په دې باندې نبی کریم ﷺ خوشحالی اظهار او کړو او د قرآن کریم دا آیاتونه نازل شو ((ومن الناس من بهی نفعه ابتغاء مرهات الله. الخ)) دوی د تیراندازی ماهر وو په غزاگانو کښې به د نبی کریم ﷺ یوځانې وو د حضرت عمر رحمه الله د جنازې مونځ هم دوی د حضرت عمر رحمه الله د وصیت مطابق کړې وو او حضرت عمر رحمه الله هم فرمائیلې وو چه تر څو پورې زما نه پس اهل شوری د خلیفه فیصله نه وی کړې نو تر هغه وخته پورې حضرت صهیب رحمه الله خلیفه جوړه کړی ددې وجې دوی هم درې ورځې د امامت فرض ادا کړی دی ⑥

مرویات: د دوی نه ۳۰ روایات منقول دی درې په مسلم کښې دی او په بخاری کښې یوهم نشته ۷۲ کال په عمر کښې هم په مدینه منوره کښې وفات شو او په بقیع کښې دفن شوی

تفهيمات:

قوله: مَا آمَنَ بِالْقُرْآنِ مَنِ اسْتَقْلَ فَخَارْمَةَ

ه عدم ایمان په مفهوم کښې هوه اقوال:

① مطلب دادې چې الله ﷻ خپل کتاب کښې کوم خیز حرام کړې دې که یو کس هغې لره حلال او گنتری نو هغه بالکل کافر شو هر کله چې دې کافر شو نو بیا دده په قرآن پاک باندې دایمان هېڅ فائده نشته دې

(۱) اسد الغابه (۱۴ تذکره عمارین یاسر) (۲) طبقات ابن سعد (۱۶۲۳) -

(۳) مستدرک (۳۹۸۱۳) - (۴) تهذيب النکاح (۵) اسد الغابه (۳۳۱۳) -

(۶) رواه البخاری فی المغازی باب مرض النبی صلی الله علیه وسلم رقم ۴۱۰۳. بونس فی الجنائز رقم ۱۸۲۱. وجه فی الجنائز رقم ۱۶۱۸. حرم باقی سند البکترین رقم ۱۲۶۴۳. و می فی الشفاعة رقم ۸۷

⑦ ددي مطلب دادې چې هغه کس په قرآن پاک باندې کامل ایمان نه راوړي کوم چې هغه خیزونو سره د حلال خیزونو په شان معامله کوي کوم چې الله جل و علاه حرام کړی دی یعنې هغه قرآن کښې د مذکوره حرام او ممنوع خیزونو ارتکاب کوي

[۳۰۰] قرآن پاک واصله لوستل

۳۰۰- (۱۸۱) وَعَنِ الْبَيْهَقِيِّ عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ أَنَّ النَّبِيَّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ إِذَا دَأَيْتُمْ قُرْآنًا فَافْتَرَقُوا حُرُفًا. رَوَاهُ الْبَيْهَقِيُّ وَأَبُو دَاوُدَ وَالتِّرْمِذِيُّ

لوحه ⑤ لیث ابن سعد رحمہ اللہ د ابن ابی ملیکہ رحمہ اللہ څخه نقل کوي او هغه د یعلی ابن مملک رحمہ اللہ په باره کی روایت کوي ⑦ چې هغه د ام المؤمنین بی بی ام سلمه رضی اللہ عنہا څخه د نبی کریم ﷺ د قرائت په باره کی پوښتنه وکړه چې نبی کریم صلی الله علیه وسلم په قرآن کریم څرنگه ویلي ⑧ نو بی بی ام سلمه رضی اللہ عنہا د نبی کریم صلی الله علیه وسلم قرائت په واضح طور سره او یو یو حرف کولو سره بیان کي، ترمذی ابو داود د انسانی هل الکفایت: ① ثلثت: أي: كُتِبَتْ: صفت او بیان نې کولو، ② مَفْرَقَةً: أي: مَبْتَعَةً: په واضع طور سره، ③ حُرُفًا: یو یو حرف (لکه چه حروف نې شمیرلې کیدې شو، ددې نه مراد په ترتیل او تجوید سره قرآن لوستل دی.

تسهيلات:

لوحه: إِذَا دَأَيْتُمْ قُرْآنًا فَافْتَرَقُوا حُرُفًا

د مذکوره جملې په ملبوم کښې دوه اقوال،

① مطلب دادې چې سرور کائنات ﷺ به قرآن پاک د شان و نیلو چې که د سرور کائنات د قرات حروف به چا شمیرل غوښتل نو دا ممکن وو ځکه چې سرور کائنات ﷺ په ښه په ترتیل او تجوید سره قرآن پاک لوستلو

② علامه طیبی رحمه اللہ فرماني چې د ام سلمه رضی الله عنها باره کښې منقول الفاظ دواړه احتمال لري یا خو هغوی د سرور کائنات ﷺ د قرات کیفیت په الفاظو کښې بیان کړو یا دا چې هغوی قرآن کریم هم هغه شان اولوستلو او واورولو څنگه چې به حضرت رسول کریم ﷺ لوستلو

په تجوید سره قرآن لوستلو اهمیت، د حضرت ابن عباس ؓ په باره کښې منقول دی چې هغوی به فرمانیل چې بغیر د ترتیل نه ټول قرآن و نیلو نه صرف یو سورة په ترتیل سره و نیل زما په نزد زیات محبوب او ښه دی

① اخرجه ابو داود في كتاب الصلاة باب استحباب الترتيل في القراءة (رقم- ۱۵۶۶) والترمذي في كتاب فضائل القرآن عن رسول الله صلى الله عليه وسلم لآب ما جاء كيف كانت قراءة النبي صلى الله عليه وسلم (رقم- ۲۹۲۳) والسناني في كتاب التطبيق لآب التطبيق (رقم- ۱۰۳۲)

[۳۰۵] د نبی کریم ﷺ د قرات انداز

۳۰۵- (۱۹) عَنْ ابْنِ جُرَيْجٍ عَنْ ابْنِ أَبِي مُلَيْكَةَ عَنْ أُمِّ سَلَمَةَ قَالَتْ [۱] «كَانَ رَسُولُ اللَّهِ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ - يَقْرَأُ قِرَاءَةً [۲] يَقُولُ الْمُتَدَلِّيُّ رَبَّ الْعَالَمِينَ، ثُمَّ يَقِفُ، [۳] ثُمَّ يَقُولُ الرَّحْمَنُ الرَّحِيمُ، ثُمَّ يَقِفُ» [۴].
رواه الترمذي. وقال ليس إسناده بمجتبى [۵] لأن الثابت روى هذا الحديث عن ابن أبي مليكة عن يعقوب بن مزيار عن أم سلمة [۶] وحديث الثابت أصح.

توجهه [۱] ابن جريج رحمه الله د ابن ابی ملیکه رحمه الله څخه او هغه د بی بی ام سلمه رضي الله عنها څخه نقل کوي [۲] چې د نبی کریم ﷺ قرائت به جدا جدا وو [۳] الحمد لله رب العلمين به يې او ويل بيا به ودریدی [۴] بيا به يې چې الرحمن الرحيم وويلی نو دریدی به، [۵] امام ترمذی رحمه الله دا روايت کړی دی او ویلی دی چې د دی سند متصل نه دی [۶] ځکه چې د دی (اصل) سلسله سند دا دی چې ابن ابی ملیکه د یعلی ابن مملک څخه او هغه نقل کړی دی د بی بی ام سلمه رضي الله عنها څخه (څرنگه چې د دی څخه مخکې د حديث سلسله سند دی [۷] او د حضرت لیث حديث چې مخکې تیر شو زیات صحیح دی.

هل التلاوة: ① بکلمة: دا د تقطیع نه دي، کټ کولو ته وانی، مراد ترې نه وقف کول دی په هر آیت باندې. ② یقف: وقف به نې کولو. (یعنی ساه به نې اخستله، بيا به نې بل آیت شروع کولی.

تنبیلات:

لوله: وقال ليس إسناده بمجتبى

حديث هده ح: ځنې علماء کرامو لیکلی دی چې دا حدیث پاک قابل استدلال نه دي اهل بلاغت دا روايت نه قبلوی ځکه چې د قاعدې مطابق وقف تام مالک يوم الدين باندې دي په دي وجه امام ترمذی رحمه الله فرماني چې دي باره کښې زیات صحیح حدیث د حضرت لیث رضی الله عنه روايت دي.

الفصل الثالث

[۳۰۶] په قرآن باندې د عمل نه کولو وعید

۳۰۶- (۲۰) عَنْ جَابِرٍ قَالَ: «خَرَجَ عَلَيْنَا رَسُولُ اللَّهِ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ - وَنَحْنُ نَقْرَأُ الْقُرْآنَ [۱] وَهَذَا الْأَعْرَابِيُّ وَالْأَعْمِيُّ [۲] فَقَالَ اقْرَءُوا كُلُّ حَسَنٍ [۳] وَسَيِّئٍ وَأَقْوَامٌ يَقْعُونَهُ كَمَا يَقْرَأُ الْقِدْرُ [۴] يَتَجَلَّوْنَهُ وَلَا يَتَأَجَّلُونَهُ» (رواه أبو داود، والبيهقي في شعب الإيمان).

(۱) اخرجه ابوداود في كتاب الحروف والقراءات (رقم- ۴۰۰۱) والترمذي في كتاب القراءات عن رسول الله صلى الله عليه وسلم / باب في فاتحة الكتاب (رقم- ۲۹۲۶) واحمد في المسند: ۳۰۲/۱
(۲) اخرجه ابوداود في كتاب الصلاة ما يجرى الی الأعمى والأعرج (رقم- ۸۳۰۰) واحمد في المسند: ۱۵۵/۳
والبيهقي في شعب الإيمان ۵۳۸/۲ حديث رقم: ۲۶۴۶

لوجه [۱] جابر رضی اللہ عنہ وایي چې (يو ورځ) رسول الله ﷺ زمونږ منځ ته تشريف راوړی [۲] کله چې مونږ قرآن کریم ولی [۳] په مونږ کی کلیوال او عجمی خلق هم وو، [۴] نبی کریم صلی الله علیه وسلم مونږ ته وفرمایيل چې وایي په تاسو کی هر سری یې ښه وایي [۵] یاد لری چه یو داسی خلق پیدا کیدونکی دی چې د هغه افراد به قرآن کریم داسی سیده کوی څونګه چې تیر سیده کولی شی [۶] او د هغه بدله به زر (په دنیا) کی حاصلول غواړی او د آخرت پاره به هیڅ نه پریږدی، ابو داؤد بیهقي.

هل اللغات: ① الأعرابي: أي: البدوي، كلى وال، باندیوچی، ② الأغنياء: أي: غير العرب: چه عربی نه وی هغه ته عجمی وائی لكه فارسی، رومی، حبشی وغيره. ③ فكل حن: أي: فكل واحد من قريظة حنة: یعنی په تاسو کښې د هر یو قرات ښانسته دې ثواب به پرې ملاوړی ④ بقام القدر: قرح غشی ته وائی. «د قرآن سیدها کولو نه مطلب دا چه أي تاليفون فی عمل القراءة: یعنی د قرآن په خوش آوازی او ترتیل کښې به مبالغه کوی خو دا به د ریاء او شهرت دپاره وی ⑤ يتعلمونه: أي: تواته فی الدنيا: دوی به جلتی کوی ددې قرآن (یعنی د قرآن د لوستلو عوض به په دنیا کښې حاصلول غواړی. ⑥ لا يتعلمونه: يطلب الأجر فی القلي: باقی پاتې کیدو ته به نې نه پریږدی یعنی دا به نه غواړی چه په آخرت کښې دې زمونږ دپاره ذخیره شی چه ثواب راته ملاو شی

تسهيلات: قوله: والأغنياء:

ه جمعی ه لفظ وضاحت او حدیث ۶۰: ۴۰: د عربوپه مقابله کښې ټول غیر عرب عجمیان دی الاعرابی: د اعراب طرف ته منسوب دې او اعراب کلی والوته وائی د حضرت جابر رضی اللہ عنہ مطلب دادې چه په کوم مجلس کښې صحابه کرام رضی اللہ عنہم ناست وو هلته مونږ سره څه کلی وال اوڅه غیر عرب وو چه په ټولو قواعدوسره نی قرآن نه شولوستلې خوددې باوجود رسول اکرم ﷺ اوفرماتیل تاسو ټول نی لولنی ستاسو ټولو قرات ښکلې دې ځکه چه غرض خو آخرت دې تاسو سره ددې چه په قرات کښې خپلو ژبو او خپلو آوازونو سره ښکلې نه دې کړې خو په دې کښې ستاسو هیڅ نقصان نشته دې تاسو نه پس به څه خلق راځی چه دهغوی کسان به قرآن داسې نیغولوسره لولی څنګه چه غشی نیغولې شی ددې تفصیل دادې چه خپل آوازونه اوقرانی کلمات په مختلفو قراتونوسره ښانسته کړنی اود مخارج ادائیګنی کښې ښه محنت او زیات تکلف کوی لیکن دهغوی دا کوشش به دآخرت دپاره نه وی بلکه ټول کوشش به نی د خپل شهرت، خپل، عزت فخر او مباهات اودنیاته دخودلواو اورولودپاره وی ددې نه علاوه به د سر نه واخله ترخپوړې په کبر اوغرورکښې دوب وی دغه ټولو نقصاناتوسره سره هغه خلق معاوضه هم اخلی چنانچه نن صباپاکستان کښې لونی لونی خطیبان هم دې طرف ته راځی افسوس په دې خبره دې چه کوم علماء د یونسد طرف ته منسوب کیدوسره هم د تقریر کولونه وړاندې معاوضه

مقرر کوی او هغه هم پنځلس زره که ددې نه کمه وی نو لس زره گنی دتولونه کمه شپږه زره ده دې نه کمه نشته دې هم دغه شان لفاظی کونکی او آخرت هیرونکی باره کښې حضور پاک فرمائیلی یتعجلونه ولا یتأجلونه یعنی زر زریه د ثواب معاوضه اخلی او خوری به نی اود آخرت د ثواب به هډوخیال نه کوی (حَبِیرَ الدُّنْيَا وَالْآخِرَةِ ذَلِكَ هُوَ الْمُخْتَارُ الْمُبِينُ ۵)

[۳۰۷] د عربو په لهجه سره د قرآن لوستلو حکم

۳۰۷- (۱) [۳۱] وَعَنْ حَذِيفَةَ قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ - : (۲) «اقْرَءُوا الْقُرْآنَ بِالْعَرَبِ وَالْأَصَوَاتِ» (۳) وَلَيْتَكُمْ وَتُحُونَ أَهْلَ الْعِشْقِ وَتُحُونَ أَهْلَ الْكِتَابَيْنِ (۴) وَسَيَبِيْهُ يَبْعِي قَوْمٌ يَرْجِعُونَ بِالْقُرْآنِ تَرْجِمَةَ النَّصَارَى وَالنَّوْجَى (۵) لَا يُجَاوِزُ حَتَّى جَاهِرَهُمْ (۶) مَقْنُونَةٌ قُلُوبُهُمْ (۷) وَقُلُوبُ الَّذِينَ يَجْعَلُهُمْ شَاهِدًا» (۸) رَوَاهُ الْبَيْهَقِيُّ فِي شُعَبِ الرِّجَالِ بِوَرَزِينٍ فِي كِتَابِهِ.

نورجه [۱] حضرت حذیفه رضی اللہ عنہ روای دی چې رسول الله صلی اللہ علیہ وسلم وفرماییل [۲] «تاسو قرآن کریم د اهل عرب پشان او د هغوی د آوازونو مطابق وایي [۳] د اهل عشق او اهل کتابو د طریقې مطابق ویلو څخه ځان ساتي [۴] زما څخه روسته به یو جماعت پیدا شی چې د هغوی افراد به د ساز او نوحی پشان قرآن وایي [۵] د هغوی حال به دا وی چې قرآن به د هغوی د خلق څخه مخې ته نه ځي (یعنی د هغوی ویل به قبول نه وي) [۶] دهغوی زړونه په فتنه کښې واقع شوی وي [۷] او د هغوی قرائت آوریږدو سره د خوشحالیدونکو زړونه به په فتنه کی مبتلا شی، بیهقي زرین

هل اللغات: ① لحون العرب: د عربو لهجه، ② أصواتاً: په آواز د عربو، ③ أهل العشق: اهل کتاب نه انبی: عاشقان او فاسقان خلق، ④ أهل الكتابین: اهل کتاب نه انبی: عباد الله، ⑤ ترجعون: دې قرآن تر ژوند نفوذ: الترجمة فی القرآن: ترویج القراءۃ النصاری، قرآن داسې اړولو راپولو سره لوستل لکه څنگه چه نصاری خپل کتاب لولی ⑥ النساء: سندرې، شاعری، ⑦ التور: دا د نساخه نه دي، ویر یعنی په مری باندې جرا کولو ته وانی ⑧ لا تجاوز: تجاوز نه کوی، نه ځي، ⑨ حناجرهم: د خلق یعنی مری نه، (وهو کتابه عن غم القول: یعنی نه به قبلېږي، ⑩ مقنونة: اهل کتاب د دنیا و آخرت د ناسخه: دوی به په فتنه کښې به اخته وی، یعنی یو خوبه دوی دنیا غواړی بل داچه خلق به ددوی تعریف کوی او په دوی به ښه لگي، ⑪ شاهدا: حالت دهغوی

تسهيلات:

قوله: بِالْعَرَبِ:

ه لعون العرب هغه مراد ده د عربو لهجه او د لوستلو طريقه مراد ده عرب خلق بغير د څه تکليف او تکلف نه بغير د حذر په انداز کښې قرآن لوستلو سره پخپله هم فائده حاصلوی او

نور خلق هم تري فائده او چنوي داهل عشق او اهل كتاب طريقه داده چه خنكه شب عران غزلي واني محفل لگوي آواز جور و لوسره سر او خوش آوازي سره اود موسيقي اوراگ په انداز كيني لوستل كوي تاسود هغوي په شان قرآن مه لولني دهغوي زړونه په فتنو كيني دوب پراته دي اودنياد هغوي په زړه او دماغو باندې مسلط ده اود هغوي هغه صفت كونكي به هم هغوي سره په فتنه كيني راگيروي چه دهغه غافل قاريانو قراحت خوښوي

[۳۸۸] قرآن په ترتيل سره د ليلو حكم

۳۸۸- (۱) [۲۴۱] وَعَنِ ابْنِ عَازِبٍ قَالَ سَمِعْتُ رَسُولَ اللَّهِ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ - يَقُولُ: [۲] «حَيْثُوا الْقُرْآنَ بِأَصْوَاتِكُمْ [۳] فَإِنَّ الصَّوْتِ الْحَسَنَ يُزِيدُ الْقُرْآنَ حُسْنًا». (رَوَاهُ الدَّارِمِيُّ).

توجه ۱ براء ابن عازب رضی اللہ عنہ روای دی چې ما د رسول الله ﷺ څخه واوریدل [۲] چې قرآن په خپل ښه آواز (یعنی په ترتیل او خوش آوازی سره وایي) [۳] ځکه چې ښه آواز د قرآن حسن زیاتوی، دارمی.

هل اللغات: ① حَيَّنُوا: أي زَيَّنُوا: ښائسته کړئ (په ترتیل او تجوید سره) ② الصَّوْتِ الْحَسَنَ: ښائسته آواز

تسهيلات:

قوله: حَيَّنُوا الْقُرْآنَ بِأَصْوَاتِكُمْ:

د مذکور جملې په مفهوم کې دوه اقوال:

① دا په قلب باندې محمول دی چې خپل آواز د قرآن په ذریعه مزین کړئ او ځینی روایاتو کینی هم داسې دی

② دا په خپله ظاهري معنی باندې محمول دی ځکه چې قرآن په ښه لحن کینی و نیل حسن لره زیاتوی خو په دې شرط چې په دې کینی د سندرې یا د موسيقي د قواعدو رعایت نه وي شوي یعنی تکلف نه کار نه وي اخستې شوي

[۳۸۹] د قرآن په تلاوت کینی د ویرې اثر ښکاره کیدو فضیلت

۳۸۹- (۱) [۲۴۲] وَعَنْ طَاوُسٍ مَرْسَلًا قَالَ: «سَمِعْتُ النَّبِيَّ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ - [۲] أَى النَّبِيِّ أَحْسَنُ صَوْتًا لِلْقُرْآنِ وَأَحْسَنُ قِرَاءَةً [۳] قَالَ: (مَنْ إِذَا سَمِعْتَهُ يَقْرَأَ أَرَيْتَ أَنَّهُ يَخْفَى اللَّهُ» [۴] قَالَ طَاوُسٌ: وَكَانَ طَلَّقَ كَذَلِكَ رَوَاهُ الدَّارِمِيُّ.

توجه ۱ طاووس رضی اللہ عنہ په طریق ارسال نقل کوي چې د نبی کریم ﷺ څخه پوښتنه وشوه چې د قرآن ویولو په سلسله کې د آواز د لحاظه کوم سړی د ټولو څخه بهتر دی؟ او په ویلو کې هم (یعنی د ترتیل او د ادائیګي او) د الفاظو د لحاظه کوم سړی د ټولو څخه بهتر

دی [۳۰] نبی کریم صلی اللہ علیہ وسلم وفرمایاں چې هغه سړی چې ناسو ځینې ویل او وړې نو ستاسو گمان شی چې هغه د الله ﷻ څخه یو بری [۳۱] طاوس ښاغله وایي چې په حضرت طلق رضی الله عنه کی دا خبره وه چې قرآن به یې ویلی نو داسی به محسوسیده چې خشیست الهی به هغه غالب دی، دارمی

تسهيلات:

فوله: يقرأ ريت أنه ينشئ الله:

د خوش آوازی سره د خود خدا فکر ۸- کول، مطلب دادې چې یوسړې کله قرآن لولی او د هغه په لوستلو سره ستا په زړه باندې اثر کیږي یا د هغه خپل کیفیت داسې وی د کوم نه چې معلومېږي چې په ده باندې د الله تعالی ویره شروع ده نو پوهه شه چې د ټولو نه ښه آواز هم د هغه دې معلومه شوه چې یوسړې خپل آواز د تلاوت دپاره ښه کول جوړول غواړي نو هغه له پکار دی چې په زړه کښې د الله تعالی ویره پیدا کړي. طاوس رحمه الله وایي چې د شیخ طلق رضی الله عنه هم دغه کیفیت وو صاحب مشکوة دې صحابی لیکلي دي، والله اعلم

[۳۰] د قرآن د عام کولو حکم

۳۰- (۲۳۱) وَعَنْ عَبْدِ الْمَلِكِ بْنِ أَبِي مُرَّةٍ قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ -صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ- [۳۱] «يَا أَهْلَ الْقُرْآنِ لَا تَقْرَأُوا الْقُرْآنَ [۳۲] وَأَنْتُمْ حَقٌّ وَلَا تَقْرَأُوا الْقُرْآنَ [۳۳] وَأَنْتُمْ كَلِيلُ النَّهَارِ [۳۴] وَأَنْتُمْ كَأَفْئُتَةٍ وَقَتْفَةٍ [۳۵] وَتَذَكَّرُوا مَا فِيهِ تَعْلَمُونَ تَقْلِعُونَ [۳۶] وَلَا تَعْلَمُوا ثَوَابَهُ فَإِنَّ لَهُ ثَوَابًا» [رواه البيهقي في شعب الريحان].

توجه [۳۱] عبیده ملیکی رضی الله عنه چې د نبی کریم صلی اللہ علیہ وسلم یو صحابی دی، روي دی چې رسول الله ﷺ وفرمایاں [۳۲] ای اهل قرآن د قرآن سره تکیه مه لگوي [۳۳] او شپه او ورځ یې وایي څرنگه چې د دی د ویلو حق دی [۳۴] د درس او تدریس په ذریعه، قرآن عام کړئ او په خوش آوازی سره لولی [۳۵] څه چې په دی کی مذکور دی په هغه کی غور او فکر کوي چې ستاسو مطلوب د آخرت، حاصل شي [۳۶] او د هغه ثواب په حاصلولو کی جلتی مه کوي یعنی په دنیا کی د هغه د اجر حاصلولو کوشش مه کوي، ځکه چې په آخرت کی د دی لوی ثواب دی، بیهقي

هل اللغات: ① لا تَقْرَأُوا: أي لا تَتَمَلَّوْهُ وَبَادَةً لَكُمُ: بِالْخُتْ تَرِيْ مَهْ جَوْرُوْیْ چې تلاوت نه پس په دې سر کېږدی اوده شی او دنورو حقوقو نه ئې غافله شی ② أَنْتُمْ كَلِيلُ النَّهَارِ: فِي سَاعَاتِ اللَّيْلِ وَالنَّهَارِ: د شپې او ورځو په مختلفو وختونو کښې ③ وَأَنْتُمْ كَأَفْئُتَةٍ: یعنی د درس او تدریس په ذریعه د عام کړئ

(۱) اخرجه مسلم في كتاب صلاة المسافرين وقصرها باب فضل من يقوم بالقرآن ويصله، وفضل من تعلم حكمة من فقه. أو غيره ففضل هذا وعلقتا (رقم- ۲۷۰) - (۸۱۸) وأبو داود في كتاب الصلاة باب لا تقرأ القرآن على شبعه أخرف (رقم- ۱۷۵) والسنن في كتاب الافشاح باب جامع ما جاء في القرآن (رقم- ۹۴۶) ومالك في الموطأ في كتاب القرآن باب ما جاء في القرآن (رقم- ۵) وأحمد في المسند

② وَتَفْهُؤْهُ: خوش آوازی سره نهی وایی: ① تَدَبَّرُوا: غور او فکر کوی، ③ لَا تَجْلُوا: ای: تَوَاتَه فی النِّمَاءِ جلّتی مه کوی یعنی د قرآن د لوستلو عوض په دنیا کښې حاصلول مه غواړی

تسهيلات

قوله: لَا تَتَوَسَّدُوا:

ای قرآن پاک لوستونکو! قرآن تکیه مه جوړوونی چه په دې باندې سر کېږدنی اوده شنی ب سلاستو سره په دې آرام او کرېنی

ه تَوَسَّدَ الْقُرْآنَ حَكْم: علامه ابن حجر رحمته الله علیه لیکي چه په قرآن باندې ډډه لگولو سره کیناستل ب سلاستل ددې طرف ته خپې کول په دې باندې څه خیز کيخودل ددې طرف ته شا کول دا دخپو لاندې کول اودا په زمکه باندې غور زول دا ټول څیزونه حرام دی نن صبا عام عرب د قرآن په احترام کښې کوتاهی کوی حالانکه حضور پاک د تورات د نسخې احترام کړې دې چنانچه ابوداؤد جلد دوم کتاب الحدود باب رجم اليهودین ص ۲۵۵ باندې د حضرت ابن عمر رضی الله عنهما روایت کښې دی چه حضور پاک تورات په زمکه باندې کينخودو بلکه د لاندې نه نی تکیه اوچته کړه په هغې باندې تورات کيخودو. د حدیث عربی متن داسې دې: ثم قال التَّوَسُّدُ بِالتَّوَرِاقَاتِ بِهَا فَنَزَعَ الْوَسَادَةَ مِنْ تَحْتِهِ وَوَضَعَ التَّوَرِاقَ عَلَيْهَا وَفِي رِوَايَةٍ وَوَضَعَ الْوَسَادَةَ تَحْتَهُ الْكِتَابَ وَاللهُ وَقَالَ امْنْتُ بِكَ وَيَمْنُ الْوَسَادَةَ ص ۲۵۵

قوله: حَقِّ تِلَاوَتِهِ:

ه قرآن د تلاوت حق: یعنی څنگه چه ددې د تلاوت حق دې د قرآن پاک د تلاوت حق دادې چه ددې د حروفو تصحیح او کرې شی په دمه دمه اولوستلې شی ددې الفاظو سره سره په معانی او تفسیر باندې هم ځان پوهه کړی

قوله: وَأَتْلُوهُ:

ه قرآن پاک د عام کوټو هوالع: ددې نه معلومه شوه چه قرآن پاک عام کول د علماؤ او مدرسو کار دې: وافشوه: دافشانه دعام کولو په معنی کښې دې شارحینو د حدیث لیکلی دی چه د درس او تدریس او تعلیم او تعلم په ذریعه د قرآن پاک عام کول مراد دی ښکاره خبره ده چه دا کار د قرآن عظیم مکاتب یا مدارس یا لونی علماؤ په مواعظ او مجالس کښې کیدې شی لهذا په مسلمانانو باندې لازم دی چه هغوی دې د قرآن کریم مکاتب او ددې درسونه عام کړی د ناظره ترجمه او حفظ او تجوید انتظام دې عام کړی په تبلیغ والو باندې فرض دی چه هغوی دې په قرآن باندې ځان پوهه کول او بل پوهه کول د اوریدلو او اورولو اهتمام کوی اود قرآن په اشاعت او د درس په لارو کښې دې بندیز نه جوړېږی گنی تبا به شی

[۲] بَابُ الْقِرَاءَاتِ وَتَجْمِيعُ الْقُرْآنِ

دَقْرَان دَقْرَاتُونُو اوتدوین بیان

خلاصة الباب فيه اثنا عشر حديثا مشتملة على خمس مسائل

① انزال القرآن على سبعة احرف: ۱، ۳، ۴، ۵.

② النهي عن التنازع في قراءات القرآن: ۱، ۳، ۹.

③ كراهية الاكل بالقرآن: ۶، ۷.

④ حكمة نزول التسمية: ۸.

⑤ سبب جمع القرآن وطريقته: ۱۰، ۱۱، ۱۲.

وقال الله تعالى ﴿قَارِءُوا مَا تَيَسَّرَ مِنَ الْقُرْآنِ﴾ (سورة مزمل الآية ۲۰)

دَمَشْكُوَة شریف په عامو نسخو کښې هم دلته صرف باب لیکلې شوې دې څه عنوان نشته دې د کوم نه چه دې طرف ته اشاره ده چه دا باب هم د قرآن پاک د متعلقاتو نه دې لیکن په بعضې نسخو کښې او عام شرحو کښې دغه پورتنې عنوان کیخودلې شوې دې هم دې سره متعلق به په دې باب کښې احادیث راځي چه قرآن عظیم په یو ځای څنگه راجمع کړې شو اوڅوک ددې دپاره سبب جوړشو.

ددې پوره قصې په پس منظر کښې دې چه دا ټول کار د حضرت عمر فاروق رضی الله عنه په کوششونو سره شوې دې. د خلافت زمانه د صدیق اکبر رضی الله عنه ویه بیا په دور عثمان رضی الله عنه کښې د قراحتونو جگړې راپیداشوې. په دې وجه د حضرت حذیفه بن الیمان رضی الله عنه په کوششونو سره حضرت عثمان بن عفان رضی الله عنه یوه کمیټې جوړه کړه او قرآن کریم نې صرف د قریشو په لغت باندې راجمع کړو. ځکه چه قرآن په شروع کښې هم په دغه لغت کښې نازل شوې وو نو دا د قرآن په الفاظ کښې تغیر اوبدلون نه دې بلکه په شروع کښې چه د کوم وسعت لغات رخصت او اجازت وو هغه رخصت نې ختم کړو او امت نې په اصل لغت باندې جمع کړو اودا یو دیره لویه کارنامه وه کومه چه د حضرت عثمان رضی الله عنه په قسمت کښې راغله

الفصل الأول

[۳۱۱] د قرآن حکریم په اووه لهجو باندې لازلیدل

۳۱۱- (۱) [۱۱] عَنْ عُمَرَ بْنِ الْخَطَّابِ قَالَ: «سَمِعْتُ وَثَامَ بْنَ حَكِيمٍ يَرْوِي عَنْ جَزَاءٍ يَقْرَأُ سُورَةَ الْقُرْآنِ عَلَى غَيْرِ مَا أُنْزِلَ عَلَيْهِ وَكَانَ رَسُولُ اللَّهِ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ - أَقْرَأْنَاهَا فَقَدْتُ أَنْ أَجْعَلَ عَلَيْهِ ثُمَّ أَمْلَأْتُهُ حَتَّى تُنْقَضَ ثُمَّ أَتْبَعْتُهُ بِدَابِهِ فَمُتَّ بِرَسُولِ اللَّهِ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ -

توجه ۱۱ امیر المؤمنین عمر بن الخطاب ؓ فرمایہ چہ ایوہ ورخ ما د هشام بن حکیم بن حزام خخہ واوریدل ۱۲ چہ ہفہ سورۃ فرقان د ہفہ طریقے خلاف وایی پہ کومہ طریقہ چہ ما ویلی ۱۳ او پہ کومہ طریقہ چہ نبی کریم ﷺ ہفہ سورت ماتہ بنودلی وو ۱۴ نو نزدی وہ چہ ما پہ ہفہ حملہ کری وی ایعنی د قرأت ختمولو خخہ مخکی می د ہفہ سرہ جنگ کری وی ۱۵ خو بیا ہم ما ہفہ تہ دومرہ مہلت ورکی چہ ہفہ د ویلو خخہ فارغہ شو ۱۶ د ہفہ خخہ روستہ ما دہفہ پہ خت کی خادر واولی اوپہ راخکلو می د رسول اللہ ﷺ پہ خدمت کی راوستلی

هل اللغات: ① - أُرْأَيْهَا: خودلی نہی وو ماتہ، ② لَكِنَّتُ: اُنی: فَاَتَتْ: نزدی وہ چہ، ③ اَعْمَلُ: اُنی: اُنْ لَمَّا جِئْتُ: چہ ما ورسرہ جنگ کری وی، ④ اَمَّا بَلَدُكَ: مہلت می ورکرو، صبر می ورتہ اوکرو ⑤ لَمَّا جِئْتُ: اُنی جَمَعْنِي عَلَيْهِ وَخَرَجْتُ: یعنی پہ مرئ کبھی می ورتہ خادر واولو او راہکلو می

① قُلْتُ: يَا رَسُولَ اللَّهِ إِلَى سَمْعَتٍ هَذِهِ يَقْرَأُ سُورَةَ الْفُرْقَانِ عَلَى غَيْرِ مَا أُرْأَيْتُنِيَا ② فَقَالَ رَسُولُ اللَّهِ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ -: أُرْسِلُهُ: ③ أَقْرَأُ ④ فَقَرَأَ الْقِرَاءَةَ الَّتِي سَمِعْتُهُ يَقْرَأُ ⑤ فَقَالَ رَسُولُ اللَّهِ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ -: هَكَذَا أَنْزَلْتُ ⑥ ثُمَّ قَالَ لِي: اقْرَأْ، فَقَرَأْتُ، فَقَالَ: هَكَذَا أَنْزَلْتُ ⑦ إِنَّ هَذَا الْقُرْآنَ أَنْزَلَ عَلَى سَبْعَةِ أَحْرَفٍ ⑧ فَأَقْرَأُوا مَا تَيَسَّرَ مِنْهُ ⑨ مَتَّفِقٌ عَلَيْهِ اللَّفْظُ لِمُسْلِمٍ.

توجه ۱۵ او عرض می وکرو چہ یا رسول اللہ ﷺ ما خینی اوریدلی دی ۱۲ چہ دی سورت فرقان د ہفہ طریقے خلاف وایی پہ کومی طریقے سرہ چہ تا ما تہ بنودلی دی ۱۳ نبی کریم صلی اللہ علیہ وسلم وفرمایل چہ ای عمرہ ۱۴ دی پریردہ، بیا بی هشام ؓ تہ وفرمایل چہ تہ بی اووایہ ۱۵ نو هشام ؓ پہ ہفہ طریقہ وویلی پہ کومہ طریقہ چہ ما خینی اوریدلی وو، ۱۶ نبی کریم صلی اللہ علیہ وسلم د ہفہ قرأت آوریدلو سرہ وفرمایل چہ دا سورت دغہ شان نازل شوی دی، ۱۷ بیا بی ماتہ وفرمایل چہ اوس بی تہ اوویلو نو ما ہم ورتہ وویلی نبی کریم صلی اللہ علیہ وسلم زما قرأت آوریدو سرہ وفرمایل چہ دا سورت داسی نازل شوی دی، ۱۸ یاد لری چہ دا قرآن پہ اوہ ۷ طریقہ باندی نازل شوی دی ۱۹ نو د دی خخہ چہ پہ کومہ طریقے سرہ کیدی شی او تاسو تہ آسان وی ہفہ شان بی اووانی، ۲۰ دا روایت بخاری متفقہ او مسلم متفقہ نقل کری دی خو الفاظ د مسلم متفقہ دی

هل اللغات: ① سَبْعَةُ أَحْرَفٍ: سبعة اووہ عدد تہ وائی، او احرف د حرف جمع دہ اوہ حرف اطلاق پہ لغت باندی کیپی نو دلته ہم اووہ لغات یا اووہ لہجہ مراد دی

تسهيلات:

قوله: عَلَى غَيْرِ مَا أُرْأَيْتُنِيَا... الخ:

د حضوریاک پہ مبارک دور کبھی د حضرت عمر فاروق ؓ او حضرت هشام ؓ وغیرہ پہ مینخ کبھی د قرأت د اختلاف او د لغات د اختلاف د وجہ نہ یوزردستہ جگہ پیدا شوی

رویه دی حدیث کنبی هم ده هغی قصه ده

«بینه یعنی ده مونخ نه فارغ کیدوسره ما ده هغه خادر ده هغه په مرئی کنبی وچولو اود حضور پاک طرف ته مې راښکلو

نوله: عَلَى سَبْعَةِ أَحْرَفٍ:

ه سبعة احرف په مفهوم کنبی آسانه توجیه: ده حدیث په دی حصه باندې پوهیدل ډیرگران دی تردې چه بعضی علماو دا په متشابهاات کنبی شمیرلې دې دعا مو علماو ددې جملې په پوهیدلو کنبی څلویښت اقول دی.

ده تولو نه آسانه توجیه ده حضرت شاه ولی الله رحمته الله علیه ده هغوی فرمائی چه احرف ده حرف جمع ده اود ده حرف اطلاق په لغت باندې کیږی. ده حدیث مطلب داشو چه قرآن پاک په اووه لغاتو باندې نازل شوې دې. ده قرآن نازلیدل ده قریشو په لغت باندې شوې وولیکن ده قریشو نه علاوه ده عربو شپږ مشهور قبائل وو ده تولو لغات اود قبائل نومونه دادی

ه قریشو ده لغت علاوه نور لغات: ① لغت قریش ② لغت بنوطی ③ لغت بنو تمیم ④ لغت هوازن ⑤ لغت اهل یمن ⑥ لغت ثقیف ⑦ لغت هذیل. ددې اووه لغاتو لاندې قرآن لوستل جائز گرځولې شوی وو. ددې مطلب دانه دې چه په هر لغت کنبی اووه لغات جاری وو بلکه په تولو قبائلو کنبی چه کوم اختلافی لغات وو هغه په مجموعی توگه باندې اووه ته رسیدلی وو. بل دا ده حلال او حرام اختلاف نه وو. ددې حدیث پوره تفصیل تسهيلات اول جلد کنبی دې هلته نی اوگورنی.

[۳۷۵] دالله تعالی په کتاب کنبی ده مخالفت کولو معنا نعت

۳۷۵- (۲) وَعَنْ أَبِي مَسْعُودٍ قَالَ: «سَمِعْتُ رَجُلًا قَرَأَ ① وَسَمِعْتُ النَّبِيَّ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ - يَقْرَأُ خُحَةً ② فَمَنْتُ بِهِ النَّبِيَّ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ - فَأُخْبِرْتُهُ ③ فَقَرَعْتُ فِي وَجْهِهِ الْكَرَاهِيَةَ، فَقَالَ: ④ (كَلَّا كَمَا تُحْسِنُ فَلَا تُكْتَلِمُوا) ⑤ قُرْآنَ مَنْ كَانَ قَبْلَكُمْ اخْتَلَفُوا لَكُمْ ⑥» (رواه البخاري).

توجه ① ابن مسعود رضي الله عنه وايې چې ما د يو سړی قرأت واوریدلی ② او د رسول الله صلى الله عليه وسلم څخه می هم واوریدلو چې د نبی کریم صلی الله علیه وسلم قرأت ده هغه سړی د قرأت څخه مختلف وو، ③ ما هغه سړی د نبی کریم صلى الله عليه وسلم په خدمت کی راوستلی او نبی کریم صلی الله علیه وسلم ته می صورت حال بیان کی اچې د دی سړی قرأت ستا صلى الله عليه وسلم د قرأت څخه مختلف دی ④ بیا ما محسوس کړه چې زما ده جنگ وجدل او اختلاف په وجه، د نبی کریم صلی الله علیه وسلم په مخ مبارک ده خفگان آثار خرگند دی بهر حال نبی کریم صلی الله علیه وسلم وفرمایل ⑤ چې تاسو دواړه یې صحیح او بڼه وايې (گوری) په خپلو کی اختلاف

مه کوی [۱] خکه هغه خلق چې ستاسو څخه مخکې تیر شوی دی یعنی د مخکینو امتونو خلق، هغوی په خپل منځ کې د اختلاف په وجه هلاک شو یعنی هغه خلقو په خپل منځ کې یو بل دروغجن کول، بخاری

هل الکلمات: [۱] الکرامة: أي آثار الكراهية: د ناخوښۍ او خفگان اثرات [۲] فحين: قتل واجد من قرائته حنة: یعنی په تاسو کېږي د هر یو قرأت ښانسته دې ثواب به پرې ملایږي

تسهيلات:

قوله: كَلَّا كَمَا فُحِسَ فَلَا تُتْلُوا

د اختلاف ۴ مه ۵۱: دلته د اختلاف نه مراد د قرآن پاک د هغه وجوه نه دي و چې انکار دي چې دهغې مطابق قرآن پاک نازل شوې دي

په قرآن پاک کېږي چې خورمه قراتونه منقول او رائج دي هغه ټول برحق دي او په هغې کېږي د یو قرأت نه هم انکار نه دی پکار ځکه که یو کس په هغې کېږي د یو قرأت نه هم انکار او کړو نو دا داسې دی لکه چې ده د ټول قرآن پاک نه انکار او کړو
نو: د سبعة احرف تشریح د حدیث نمبر ۲۲۱۱ په شرح کېږي تیره شوې ده.

[۲۲۱۲] د صحابو مختلف قراءات لوستل

--- (۳۱) [۱] عَنْ أَبِي بَنِ كَسْبٍ قَالَ: «كُنْتُ فِي الْمَسْجِدِ [۲] فَدْخَلَ رَجُلٌ يُصَلِّي فَقَرَأَ آيَةَ الْكَرَةِ عَلَيْهِ [۳] ثُمَّ دَخَلَ آخَرُ فَقَرَأَ آيَةَ بَيِّ قِرَاءَةً صَاحِبِهِ [۴] فَلَمَّا قَضَيْنَا الصَّلَاةَ دَعَانَا جَمِيعًا عَلَى رَسُولِ اللَّهِ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ - فَقُلْتُ: [۵] إِنَّ هَذَا قِرَاءَةُ الْكَرَةِ عَلَيْهِ [۶] وَدَخَلَ آخَرُ فَقَرَأَ بَيِّ قِرَاءَةً صَاحِبِهِ [۷] فَأَمَرَهُمَا النَّبِيُّ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ - فَقَرَأَ أَحْسَنَ شَأْنَهُمَا [۸] فَسَقَطَ فِي نَفْسِي مِنَ التَّكْذِيبِ وَلَا إِذْ كُنْتُ فِي الْجَاهِلِيَّةِ

لوجه [۱] ابی ابن کعب رضی الله عنه وایي چې (یو ورځ) زه په مسجد کې ووم [۲] یو سړی راغلو او د مانځه څخه روسته داسې قرأت یې شروع کړ (یعنی په داسې لهجه کې یې قرآن شریف وویل) چې ما هغه صحیح ونه گڼل [۳] بیا یو بل سړی راغلو چې هغه د هغه اول سړی څخه د جدا طریقی سره قرأت وویل [۴] کوم وخت چې مونږ ټول د مانځه څخه فارغه شو نو د رسول الله ﷺ په خدمت کې په مسجد کې د مانځه په ځای یا د نبی کریم صلی الله علیه وسلم په حجره مبارکه کې حاضر شو ما عرض وکړ [۵] چې ای رسول الله ﷺ دی سړی داسې قرأت ویلی دی چې ما صحیح ونه گڼل [۶] ده څخه روسته دا دویم سړی راغلو چې ده د اولنې سړی د طریقی څخه خلاف قرأت وکړ [۷] نبی کریم ﷺ دی اوریدو سره، دواړو ته په خپل مخکې د قرأت کولو حکم ورکړی هغه دواړو قرائت اوونیلو نبي

(۱) اخرجه مسلم في كتاب صلاة المسافرين وقصرها باب بيان ان القرآن على سبعة احرف وبيان معناه (رقم- ۲۷۳ - ۸۲۰) واحد في السند ۲۴/۵

کریم صلی الله علیه وسلم د دواړو د قرأت تحسین او توثیق وکی، چې دواړه صحیح دی،
آه دی لیدو سره زما په زړه کی د دی خبری د تکذیب وسوسه پیدا شوه داسی وسوسه او
شبهه چې په ایام جاهلیت کی هم پیدا شوی نه وه

هل اللغات: ① أنكرتها: بد می او گنم لوهغه. ② فنقط: پریوتله. راپیدا شوه.

فَمَّا رَأَى رَسُولُ اللَّهِ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ - مَا قَدْ غَيَّبَنِي ① فَحَرَبَ فِي صَدْرِي فَنَقَضَ عَرَقًا ② وَكَأَنَّمَا أَنْظَرُ
إِلَى اللَّهِ فَرَقًا ③ فَقَالَ لِي يَا أَبَى أُرَيْيلَ إِنَّ أَمْرًا الْفَرَّانَ عَلَيَّ حَرْفٍ ④ فَرَدَّدْتُ إِلَيْهِ أَنْ هَوْنٌ عَلَيَّ أَشْي ⑤ قَرَدُ
إِنَّ الثَّانِيَةَ أَفْرَأَهُ عَلَى حَرْفَيْنِ ⑥ فَرَدَّدْتُ إِلَيْهِ أَنْ هَوْنٌ عَلَيَّ أَشْي ⑦ قَرَدُ إِلَى الثَّانِيَةِ أَفْرَأَهُ عَلَى سَبْعَةِ أَحْرَافٍ ⑧
وَبَكَ بِكُلِّ رَدٍّ وَرَدَّدْتُكَ مَسْأَلَةً تَسْأَلُهَا ⑨ فَقُلْتُ اللَّهُمَّ اغْفِرْ لَأُمِّي اللَّهُمَّ اغْفِرْ لَأُمِّي ⑩ وَأَخْرَجْتُ الثَّانِيَةَ لِيَوْمٍ
يَرْغَبُ إِلَيَّ الْخَلْقُ كُلُّهُمْ حَتَّى إِبراهيمَ - عَلَيْهِ السَّلَامُ - رَوَاهُ مُسْلِمٌ

لوهغه ① نبي کریم صلی الله علیه وسلم چې زما کنبی شک (اوسوسه) و لیدلو کوم چې په
ما باندی سور وو ایعنی نبي کریم صلی الله علیه وسلم ته چې معلومه شوه چې زما په زړه
کی تردد او شبهه پیدا شوی ده ② نو نبي کریم صلی الله علیه وسلم خپل لاس مبارک زما په
سینه راتیر کړولر اکاډل ③ او د خوف په وجه زما داسی حالت شو لکه چې زه الله ونیم ④
د دی څخه روسته نبي کریم صلی الله علیه وسلم ماته وفرمایل چې ای ابی: کوم وخت چې
قرآن نازل شو نو ماته د جبرئیل علیه السلام په ذریعه دا حکم را ولیرل شو چې زه په یوه طریقه
یعنی یو قرائت یا په یو لغت باندی قرآن وایم ⑤ ما په بارگاه الوهیت کی درخواست پیش
کړی چې زما امت ته آسانی ورکړی اچې آسانی وی په دی طور چې په یو قرأت کی قرآن
ویل مشکل دی ځکه د څو قرائتو مطابق د ویلو اجازت راکړل شي چې آسانی وی ⑥ نو په
دویم ځل ماته دا حکم وشو چې زه په دوه قرائتونو باندی قرآن وایم ⑦ ما بیا درخواست
پیش کړو چې زما امت ته زیاته آسانی ورکړل شي ⑧ نو په دریم ځل ماته دا حکم وشو چې
زه قرآن په اوه ⑨ طریقه سوره یعنی په اوه لغات یا د اوه ۷ قرأت مطابق وایم ⑩ او دا هم
وفرمایل شو چې څومره ځله مونږ تاته حکم درکړی دی هغومره ځله ته زمونږ څخه دعا
وغواړه مونږ به هغه قبوله کړو ⑪ نو ما په بارگاه الوهیت کی دوه ځله دعا وغوښتله چې ای
الله ⑫ زما په امت کی کبیره گناه کونکی وبخښی ای الله ⑬ زما په امت کی صغیره
گناه کونکی وبخښی ⑭ او دریمه دعا می د هغه ورځی د پاره پریښوده په کومه ورځ چې
مخلوق ماته د سفارش او شفاعت خواهش وکړی تردی چې حضرت ابراهیم علیه السلام به هم ماته
د شفاعت خواهش وکړی، مسلم

هل اللغات: ① غيبتني: أي أكنى من آثار الغمالة وعلاجات الشكوة: د شرمندگي او خپیماسیا اثراو زه
راگیر کړم. ② نقض: أي فزعي: جاری شوي. ③ عرقا: خولکي. ④ قرأ: أي غوفا: د ویرې نه. ⑤ حرف:
ددي جمع احرف ده. د حرف اطلاق په لغت باندې کیږي. معنی دا شوه چه اووه لغتونه یا اووه

لهجی ﴿قَرَعْتُ﴾ اَی قَرَأْتُ إِلَى اللَّهِ تَعَالَى: یعنی ما الله تعالى رجوع او کرده، درخواست او دی می او کرده، ﴿عَرَفْتُ﴾ اَی عَرَفْتُ تَعَبَّرَ: آسان کری، ﴿رَغِبْتُ﴾ اَی تَخَشَّعْتُ: خواهش به لری، محتاج به وی

تصحیلات:

قوله: فَكَلَّمْتُ:

یعنی زما په زړه کښې د تکذیب داسې وسوسه پیدا شوه چه په جاهلیت کښې هم داسې وسوسه نه وه پیدا شوې چه آیا د ادین رښتونی دې که نه؟

”فَضَلْتُ عَرَفًا“ یعنی زه خوله خوله شوم دا د حضور پاک د طرف نه د توجه پریتلو اثر وو
قوله: بِكُلِّ رَدٍّ:

هر سوال قبلیدل: یعنی څومره ځل چه ستا سوال راغلي دي او مونږ جواب درکړي دي په هره مراجعه باندې په یو سوال قبلولې شی حضور پاک دوه سوالونه د امت د پاره د مغفرت او غوښتل او دریم سوال ئی د قیامت د ورځې د پاره پریخودو چرته چه به حضور پاک د ټولو انسانانو د حساب کتاب شروع کولو شفاعت کوی کوم ته چه شفاعت کیري وائی

[۳۳] د حلال او حرام سره د اوه لغاتو عدم تعلق

۳۳- (۳۱) ﴿وَعَنْ ابْنِ عَبَّاسٍ قَالَ: إِنْ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ: ﴿۱﴾ «أَقْرَأْنِي جَبْرِيْلُ عَلَى حَرْفٍ قَرَأْتُهُ» فَلَمْ أَزَلْ أَتَزِيدُهُ وَيَزِيدُنِي حَتَّى اتَّيْتَنِي إِلَى سَبْعَةِ أَحْرَفٍ» ﴿۲﴾ قَالَ ابْنُ شِهَابٍ: بَلَّغْنِي أَنْ تِلْكَ السَّبْعَةُ الْأَحْرَفُ أَمْ تَاهِي فِي الْأَمْرِ تَكُونُ وَاحِدًا ﴿۳﴾ لَا تَتَّخِذُ فِي حِلَالٍ وَلَا حَرَامٍ مُتَّفَقٌ عَلَيْهِ.

لوحه [۱] ابن عباس رضی الله عنہ روای دی چې رسول الله ﷺ وفرماییل [۲] جبرئیل علیه السلام په اولنی ځل ماته د یو قرائت یعنی په یوه لهجه باندی قرآن وښودلی بیا ما د خپل امت د آسانی د پاره د الله ﷻ طرف ته مراجعت وکی [۳] او ما په آسانی کی برابر زیاتوالی طلب کولی چې د هغه په نتیجه کی ماته زیاته آسانی حاصلیدله تر دی چې تر اوه ۷ قراعتونو پوری نوبت ورسیدلی او آخری فصلیه ورکړل شوه چې قرآن کریم په اوه لغات باندی ویل کیدای شی [۴] د دی حدیث راوی ابن شهاب زهري (تابعی رضی الله عنه) وایي چې دا خبره ماته په تحقیقی طور سره رسیدلی ده چې د قرائت دا اوه طریقی په دینی احکامو او امورو کی متفق او متحدی دی [۵] په حلال او حرام کی ددی سره هیڅ اختلاف نه واقع کیږي، بخاری مسلم هل اللغات: ۱) حَرْف: ددې جمع احرف ده، د حرف اطلاق په لغت باندې کیږي. معنی دا شوه چه اوه لغتونه یا اوه لهجې ۲) أَتَزِيدُهُ: اَی أَتَلَّبُ الزَّيَادَةَ: طلب د زیاتوالی می کولو د الله تعالی نه، یا د جبرئیل علیه السلام نه چه د هغه د الله تعالی نه زیاتوالی او غواری.

(۱) اخرجه مسلم فی کتاب فضائل القرآن لهاب انزل القرآن علی سبعة احرف (رقم- ۱۹۹۱) و مسلم فی کتاب ملا السافرین وفسرها لهاب بیان ان القرآن علی سبعة احرف وبيان معناه (رقم- ۲۷۲- ۸۱۹) و احمد فی المستد ۲۶۸/۱

تفہیمات:

۵: د سبعة احرف تشریح پہ حدیث نمبر ۲۲۱۱ کنہی تیرہ شوې ده

قوله: **إِنَّمَا هِيَ فِي الْأَمْرِ تَكُونُ وَاجِدًا لِّلْخَلِيفِ فِي حَلَالٍ وَلَا حَرَامٍ**

هذه **اختلاف مطلب**: مطلب د ادې چې د قرآن پاک په قراءت کنہی اختلاف سره د قرآن کریم په احکامو کنہی تغیر و تبدل نه راځی یعنی داسې نه ده چې د قرآن پاک یو آیت په یو قراءت سره اولوستلې شی او په دې آیت مبارک کنہی دیو څیز ذکر شوی دی چې هغه حلال دې او یې هم دا آیت مبارک په بل قراءت سره اولوستلې شی او په هغې قراءت سره هغه څیز حرام او اگر خولې شی یعنی د قرأت بدلون سره دهغې آیت په معنی کنہی تغیر و تبدل نه راځی خلاصه دا ده چې دا اختلاف قراءت تعلق صرف د الفاظو او لهجو سره دې احکامو او معانیو سره ددې تعلق نشته دې.

الفصل الثاني

[۳۱۵] په اووه لغاتو د قرآن د لوستلو اجازت

۳۱۵- (۱) [۵۱] عَنْ أَبِي بِنِ كَعْبٍ قَالَ: «لَقِيَ رَسُولُ اللَّهِ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ - جَبْرِيلَ فَقَالَ: [۱] (يَا جَبْرِيلُ إِنِّي بَعَثْتُ إِلَيَّ أُمَّةً آمَنِينَ [۲] مِنْهُمْ الْعَجُوزُ وَالشَّيْخُ الْكَبِيرُ وَالْعُلَامَةُ وَالْحَجَّارُ، [۳] وَالرَّجُلُ الَّذِي تَرْتِفِرُ كِتَابًا فَتَقْرَأُ قَالَ يَا مُحَمَّدُ: [۴] إِنَّ الْقُرْآنَ أَنْزَلَ عَلَى سَبْعَةِ أَحْرَفٍ» (رواه الترمذي).

لوحه: ابی ابن کعب رضی اللہ عنہ وایې چې نبی کریم صلی اللہ علیہ وسلم د جبرئیل علیه السلام سره ملاقات وکړی او هغه ته یې وفرمایل [۱] چې ای جبرئیل! علیه السلام زه د یو ناخوانده قوم طرف ته رالېږل شوی یم [۲] زما په قوم کې سپین ږیری او سپین سړی دی هلکان او جینکی دی [۳] او په دی قوم کې داسې سړی هم شته چې هېڅ کله یې څه کتاب نه دی ویلی [۴] جبرائیل علیه السلام اوویل چې ای محمد! صلی اللہ علیہ وسلم قرآن کریم په اووه لغاتو یا اووه قرائتو باندې نازل شوی دی نو په کوم قراءت چې آسان وی د هغه مطابق قرآن کریم وایې، ترمذی.

هل اللغات: ① آتیین: ایمان، انبیه خلق چه قرآن به په یو لهجه کنہی نه شی ونیلي، ② العجوز: پوړی گاني زنانه، ③ الشیخ الکبیر: پوړی گان سړی

[۱] وفي رواية لأحمد وأبي داود قال: [۲] «لَيْسَ مِنْهَا إِلَّا شَافِي كَافٍ» [۳] وفي رواية ليلسائي قال: «(إِنْ جَبْرِيلَ وَمِيكَائِيلَ أَتَانِي [۴] لَقَدْ جَبْرِيلَ عَنْ يَمِينِي وَمِيكَائِيلَ عَنْ يَسَارِي [۵] فَقَالَ جَبْرِيلُ: أَلَمْ تَرَ الْقُرْآنَ عَلَى حَرْفٍ» قَالَ وَمِيكَائِيلُ: اسْتَوْذَعْتُ بِكَ سَبْعَةَ أَحْرَفٍ [۶] فَكُلَّ حَرْفٍ شَافِي كَافٍ»).

(۱) اخرجه ابو داود في كتاب الصلاة باب أنزل القرآن على سبعة أحرف (رقم- ۱۴۷۷) والترمذي في كتاب القراءات عن رسول الله صلى الله عليه وسلم باب ما جاء أنزل القرآن على سبعة أحرف (رقم- ۲۹۴۴) واللساني في كتاب الاقتراح لهاب جامع ما جاء في القرآن (رقم- ۹۴۱)

نورجه [۱] او د احمد او ابوداود په روايت كې دى چې نبي كريم صلى الله عليه وسلم دلفظ
 آخرې څخه روسته په آخر كې دا هم اوويل [۲] چې د دى اوه ۷ څخه هر قرات شافى كفى
 دى يعنى كفر او شرك او ظلم او جهل د فح كوى، او كافى دى، يعنى د نبي ﷺ صداقت د
 دين اسلام حقايت او د منكرين دين د رد د پاره كافى دى، [۳] د نسانى په روايت كې دى
 چې نبي كريم صلى الله عليه وسلم وفرمايل جبرائيل ﷺ او ميكايل ﷺ ماته راغلل [۴]
 جبرائيل ﷺ زما نبي طرف ته كينا ستى او ميكايل ﷺ زما چپ طرف ته كينستلى [۵] د
 دى څخه روسته جبرائيل ﷺ اوويل چې د يو قرات مطابق قرآن وايه [۶] ادى آوريدو سره
 ميكايل ﷺ ماته اوويل چې د يو قرات څخه دزيات طلب وكه يعنى الله تعالى ﷻ ته
 درخواست وكه چې د نورو قراتونو مطابق هم د ويلو حكم دركول شي يا جبرائيل ﷺ ته
 اوويل چې په دى باره كې الله تعالى ﷻ ته عرض كولوسره آسانى وكى، ما زياتوالى
 غوښتلى اوما ته دزيات قراتونو اجازت حاصليدلى تردى چې اوه ۷ قراتونو ته نويت
 ورسيدى [۷] نو دهغه هر قرات كافى او شافى دى

تسهيلات:

ف: د سبعة احرف تشریح په حديث نمبر ۲۲۱۱ كښې تيره شوې ده

قوله: اِنِّى بُعِثْتُ اِلٰى اُمَّةٍ اٰتِيَةٍ

ه مدكور به جعلى مفهوم: ددې مطلب دادې چې زه يو داسې قوم طرفته ليږلې شوې يم چې په
 هغې كښې اكثر هغه خلق دي چې په ښه طريقې ليك لوست نشى كولې كه زه دوى ته په يوه
 طريقه باندې قرآن پاك اوښايم نو دوى به په هغې طريقه د قرآن په لوستلو قادر نشى ځكه
 چې په دوى كښې ډير خلق داسې چې مثلاً دهغوئ ژبه صرف په ايماله يا فتح باندې
 چلېږي او څه داسې دى چې هغوئ په ژبه ادغام او اظهار غالب وى بيا په دې قوم كښې
 بوډنى ښخې هم دى او بوډاگان سړى هم دى او صغير السن ماشومان هم دى ددوى دپاره
 ناممكن دى چې دوى د خپل بوډنى والى يا كم عمرى په وجه يو مخصوص قرات زده
 كړى لهدا ددوى دپاره ضرورى دى چې ډير قراتونه وى چې چا ته كوم آسان معلومېږي او
 چې په كوم قرات باندې قادر وى دهغې مطابق قرآن پاك اولولى

[۳] د قرآن په لړمخه خبر غوښتل

۳- (۱) (۲) (۳) (۴) (۵) (۶) (۷) (۸) (۹) (۱۰) (۱۱) (۱۲) (۱۳) (۱۴) (۱۵) (۱۶) (۱۷) (۱۸) (۱۹) (۲۰) (۲۱) (۲۲) (۲۳) (۲۴) (۲۵) (۲۶) (۲۷) (۲۸) (۲۹) (۳۰) (۳۱) (۳۲) (۳۳) (۳۴) (۳۵) (۳۶) (۳۷) (۳۸) (۳۹) (۴۰) (۴۱) (۴۲) (۴۳) (۴۴) (۴۵) (۴۶) (۴۷) (۴۸) (۴۹) (۵۰) (۵۱) (۵۲) (۵۳) (۵۴) (۵۵) (۵۶) (۵۷) (۵۸) (۵۹) (۶۰) (۶۱) (۶۲) (۶۳) (۶۴) (۶۵) (۶۶) (۶۷) (۶۸) (۶۹) (۷۰) (۷۱) (۷۲) (۷۳) (۷۴) (۷۵) (۷۶) (۷۷) (۷۸) (۷۹) (۸۰) (۸۱) (۸۲) (۸۳) (۸۴) (۸۵) (۸۶) (۸۷) (۸۸) (۸۹) (۹۰) (۹۱) (۹۲) (۹۳) (۹۴) (۹۵) (۹۶) (۹۷) (۹۸) (۹۹) (۱۰۰) (۱۰۱) (۱۰۲) (۱۰۳) (۱۰۴) (۱۰۵) (۱۰۶) (۱۰۷) (۱۰۸) (۱۰۹) (۱۱۰) (۱۱۱) (۱۱۲) (۱۱۳) (۱۱۴) (۱۱۵) (۱۱۶) (۱۱۷) (۱۱۸) (۱۱۹) (۱۲۰) (۱۲۱) (۱۲۲) (۱۲۳) (۱۲۴) (۱۲۵) (۱۲۶) (۱۲۷) (۱۲۸) (۱۲۹) (۱۳۰) (۱۳۱) (۱۳۲) (۱۳۳) (۱۳۴) (۱۳۵) (۱۳۶) (۱۳۷) (۱۳۸) (۱۳۹) (۱۴۰) (۱۴۱) (۱۴۲) (۱۴۳) (۱۴۴) (۱۴۵) (۱۴۶) (۱۴۷) (۱۴۸) (۱۴۹) (۱۵۰) (۱۵۱) (۱۵۲) (۱۵۳) (۱۵۴) (۱۵۵) (۱۵۶) (۱۵۷) (۱۵۸) (۱۵۹) (۱۶۰) (۱۶۱) (۱۶۲) (۱۶۳) (۱۶۴) (۱۶۵) (۱۶۶) (۱۶۷) (۱۶۸) (۱۶۹) (۱۷۰) (۱۷۱) (۱۷۲) (۱۷۳) (۱۷۴) (۱۷۵) (۱۷۶) (۱۷۷) (۱۷۸) (۱۷۹) (۱۸۰) (۱۸۱) (۱۸۲) (۱۸۳) (۱۸۴) (۱۸۵) (۱۸۶) (۱۸۷) (۱۸۸) (۱۸۹) (۱۹۰) (۱۹۱) (۱۹۲) (۱۹۳) (۱۹۴) (۱۹۵) (۱۹۶) (۱۹۷) (۱۹۸) (۱۹۹) (۲۰۰) (۲۰۱) (۲۰۲) (۲۰۳) (۲۰۴) (۲۰۵) (۲۰۶) (۲۰۷) (۲۰۸) (۲۰۹) (۲۱۰) (۲۱۱) (۲۱۲) (۲۱۳) (۲۱۴) (۲۱۵) (۲۱۶) (۲۱۷) (۲۱۸) (۲۱۹) (۲۲۰) (۲۲۱) (۲۲۲) (۲۲۳) (۲۲۴) (۲۲۵) (۲۲۶) (۲۲۷) (۲۲۸) (۲۲۹) (۲۳۰) (۲۳۱) (۲۳۲) (۲۳۳) (۲۳۴) (۲۳۵) (۲۳۶) (۲۳۷) (۲۳۸) (۲۳۹) (۲۴۰) (۲۴۱) (۲۴۲) (۲۴۳) (۲۴۴) (۲۴۵) (۲۴۶) (۲۴۷) (۲۴۸) (۲۴۹) (۲۵۰) (۲۵۱) (۲۵۲) (۲۵۳) (۲۵۴) (۲۵۵) (۲۵۶) (۲۵۷) (۲۵۸) (۲۵۹) (۲۶۰) (۲۶۱) (۲۶۲) (۲۶۳) (۲۶۴) (۲۶۵) (۲۶۶) (۲۶۷) (۲۶۸) (۲۶۹) (۲۷۰) (۲۷۱) (۲۷۲) (۲۷۳) (۲۷۴) (۲۷۵) (۲۷۶) (۲۷۷) (۲۷۸) (۲۷۹) (۲۸۰) (۲۸۱) (۲۸۲) (۲۸۳) (۲۸۴) (۲۸۵) (۲۸۶) (۲۸۷) (۲۸۸) (۲۸۹) (۲۹۰) (۲۹۱) (۲۹۲) (۲۹۳) (۲۹۴) (۲۹۵) (۲۹۶) (۲۹۷) (۲۹۸) (۲۹۹) (۳۰۰) (۳۰۱) (۳۰۲) (۳۰۳) (۳۰۴) (۳۰۵) (۳۰۶) (۳۰۷) (۳۰۸) (۳۰۹) (۳۱۰) (۳۱۱) (۳۱۲) (۳۱۳) (۳۱۴) (۳۱۵) (۳۱۶) (۳۱۷) (۳۱۸) (۳۱۹) (۳۲۰) (۳۲۱) (۳۲۲) (۳۲۳) (۳۲۴) (۳۲۵) (۳۲۶) (۳۲۷) (۳۲۸) (۳۲۹) (۳۳۰) (۳۳۱) (۳۳۲) (۳۳۳) (۳۳۴) (۳۳۵) (۳۳۶) (۳۳۷) (۳۳۸) (۳۳۹) (۳۴۰) (۳۴۱) (۳۴۲) (۳۴۳) (۳۴۴) (۳۴۵) (۳۴۶) (۳۴۷) (۳۴۸) (۳۴۹) (۳۵۰) (۳۵۱) (۳۵۲) (۳۵۳) (۳۵۴) (۳۵۵) (۳۵۶) (۳۵۷) (۳۵۸) (۳۵۹) (۳۶۰) (۳۶۱) (۳۶۲) (۳۶۳) (۳۶۴) (۳۶۵) (۳۶۶) (۳۶۷) (۳۶۸) (۳۶۹) (۳۷۰) (۳۷۱) (۳۷۲) (۳۷۳) (۳۷۴) (۳۷۵) (۳۷۶) (۳۷۷) (۳۷۸) (۳۷۹) (۳۸۰) (۳۸۱) (۳۸۲) (۳۸۳) (۳۸۴) (۳۸۵) (۳۸۶) (۳۸۷) (۳۸۸) (۳۸۹) (۳۹۰) (۳۹۱) (۳۹۲) (۳۹۳) (۳۹۴) (۳۹۵) (۳۹۶) (۳۹۷) (۳۹۸) (۳۹۹) (۴۰۰) (۴۰۱) (۴۰۲) (۴۰۳) (۴۰۴) (۴۰۵) (۴۰۶) (۴۰۷) (۴۰۸) (۴۰۹) (۴۱۰) (۴۱۱) (۴۱۲) (۴۱۳) (۴۱۴) (۴۱۵) (۴۱۶) (۴۱۷) (۴۱۸) (۴۱۹) (۴۲۰) (۴۲۱) (۴۲۲) (۴۲۳) (۴۲۴) (۴۲۵) (۴۲۶) (۴۲۷) (۴۲۸) (۴۲۹) (۴۳۰) (۴۳۱) (۴۳۲) (۴۳۳) (۴۳۴) (۴۳۵) (۴۳۶) (۴۳۷) (۴۳۸) (۴۳۹) (۴۴۰) (۴۴۱) (۴۴۲) (۴۴۳) (۴۴۴) (۴۴۵) (۴۴۶) (۴۴۷) (۴۴۸) (۴۴۹) (۴۵۰) (۴۵۱) (۴۵۲) (۴۵۳) (۴۵۴) (۴۵۵) (۴۵۶) (۴۵۷) (۴۵۸) (۴۵۹) (۴۶۰) (۴۶۱) (۴۶۲) (۴۶۳) (۴۶۴) (۴۶۵) (۴۶۶) (۴۶۷) (۴۶۸) (۴۶۹) (۴۷۰) (۴۷۱) (۴۷۲) (۴۷۳) (۴۷۴) (۴۷۵) (۴۷۶) (۴۷۷) (۴۷۸) (۴۷۹) (۴۸۰) (۴۸۱) (۴۸۲) (۴۸۳) (۴۸۴) (۴۸۵) (۴۸۶) (۴۸۷) (۴۸۸) (۴۸۹) (۴۹۰) (۴۹۱) (۴۹۲) (۴۹۳) (۴۹۴) (۴۹۵) (۴۹۶) (۴۹۷) (۴۹۸) (۴۹۹) (۵۰۰) (۵۰۱) (۵۰۲) (۵۰۳) (۵۰۴) (۵۰۵) (۵۰۶) (۵۰۷) (۵۰۸) (۵۰۹) (۵۱۰) (۵۱۱) (۵۱۲) (۵۱۳) (۵۱۴) (۵۱۵) (۵۱۶) (۵۱۷) (۵۱۸) (۵۱۹) (۵۲۰) (۵۲۱) (۵۲۲) (۵۲۳) (۵۲۴) (۵۲۵) (۵۲۶) (۵۲۷) (۵۲۸) (۵۲۹) (۵۳۰) (۵۳۱) (۵۳۲) (۵۳۳) (۵۳۴) (۵۳۵) (۵۳۶) (۵۳۷) (۵۳۸) (۵۳۹) (۵۴۰) (۵۴۱) (۵۴۲) (۵۴۳) (۵۴۴) (۵۴۵) (۵۴۶) (۵۴۷) (۵۴۸) (۵۴۹) (۵۵۰) (۵۵۱) (۵۵۲) (۵۵۳) (۵۵۴) (۵۵۵) (۵۵۶) (۵۵۷) (۵۵۸) (۵۵۹) (۵۶۰) (۵۶۱) (۵۶۲) (۵۶۳) (۵۶۴) (۵۶۵) (۵۶۶) (۵۶۷) (۵۶۸) (۵۶۹) (۵۷۰) (۵۷۱) (۵۷۲) (۵۷۳) (۵۷۴) (۵۷۵) (۵۷۶) (۵۷۷) (۵۷۸) (۵۷۹) (۵۸۰) (۵۸۱) (۵۸۲) (۵۸۳) (۵۸۴) (۵۸۵) (۵۸۶) (۵۸۷) (۵۸۸) (۵۸۹) (۵۹۰) (۵۹۱) (۵۹۲) (۵۹۳) (۵۹۴) (۵۹۵) (۵۹۶) (۵۹۷) (۵۹۸) (۵۹۹) (۶۰۰) (۶۰۱) (۶۰۲) (۶۰۳) (۶۰۴) (۶۰۵) (۶۰۶) (۶۰۷) (۶۰۸) (۶۰۹) (۶۱۰) (۶۱۱) (۶۱۲) (۶۱۳) (۶۱۴) (۶۱۵) (۶۱۶) (۶۱۷) (۶۱۸) (۶۱۹) (۶۲۰) (۶۲۱) (۶۲۲) (۶۲۳) (۶۲۴) (۶۲۵) (۶۲۶) (۶۲۷) (۶۲۸) (۶۲۹) (۶۳۰) (۶۳۱) (۶۳۲) (۶۳۳) (۶۳۴) (۶۳۵) (۶۳۶) (۶۳۷) (۶۳۸) (۶۳۹) (۶۴۰) (۶۴۱) (۶۴۲) (۶۴۳) (۶۴۴) (۶۴۵) (۶۴۶) (۶۴۷) (۶۴۸) (۶۴۹) (۶۵۰) (۶۵۱) (۶۵۲) (۶۵۳) (۶۵۴) (۶۵۵) (۶۵۶) (۶۵۷) (۶۵۸) (۶۵۹) (۶۶۰) (۶۶۱) (۶۶۲) (۶۶۳) (۶۶۴) (۶۶۵) (۶۶۶) (۶۶۷) (۶۶۸) (۶۶۹) (۶۷۰) (۶۷۱) (۶۷۲) (۶۷۳) (۶۷۴) (۶۷۵) (۶۷۶) (۶۷۷) (۶۷۸) (۶۷۹) (۶۸۰) (۶۸۱) (۶۸۲) (۶۸۳) (۶۸۴) (۶۸۵) (۶۸۶) (۶۸۷) (۶۸۸) (۶۸۹) (۶۹۰) (۶۹۱) (۶۹۲) (۶۹۳) (۶۹۴) (۶۹۵) (۶۹۶) (۶۹۷) (۶۹۸) (۶۹۹) (۷۰۰) (۷۰۱) (۷۰۲) (۷۰۳) (۷۰۴) (۷۰۵) (۷۰۶) (۷۰۷) (۷۰۸) (۷۰۹) (۷۱۰) (۷۱۱) (۷۱۲) (۷۱۳) (۷۱۴) (۷۱۵) (۷۱۶) (۷۱۷) (۷۱۸) (۷۱۹) (۷۲۰) (۷۲۱) (۷۲۲) (۷۲۳) (۷۲۴) (۷۲۵) (۷۲۶) (۷۲۷) (۷۲۸) (۷۲۹) (۷۳۰) (۷۳۱) (۷۳۲) (۷۳۳) (۷۳۴) (۷۳۵) (۷۳۶) (۷۳۷) (۷۳۸) (۷۳۹) (۷۴۰) (۷۴۱) (۷۴۲) (۷۴۳) (۷۴۴) (۷۴۵) (۷۴۶) (۷۴۷) (۷۴۸) (۷۴۹) (۷۵۰) (۷۵۱) (۷۵۲) (۷۵۳) (۷۵۴) (۷۵۵) (۷۵۶) (۷۵۷) (۷۵۸) (۷۵۹) (۷۶۰) (۷۶۱) (۷۶۲) (۷۶۳) (۷۶۴) (۷۶۵) (۷۶۶) (۷۶۷) (۷۶۸) (۷۶۹) (۷۷۰) (۷۷۱) (۷۷۲) (۷۷۳) (۷۷۴) (۷۷۵) (۷۷۶) (۷۷۷) (۷۷۸) (۷۷۹) (۷۸۰) (۷۸۱) (۷۸۲) (۷۸۳) (۷۸۴) (۷۸۵) (۷۸۶) (۷۸۷) (۷۸۸) (۷۸۹) (۷۹۰) (۷۹۱) (۷۹۲) (۷۹۳) (۷۹۴) (۷۹۵) (۷۹۶) (۷۹۷) (۷۹۸) (۷۹۹) (۸۰۰) (۸۰۱) (۸۰۲) (۸۰۳) (۸۰۴) (۸۰۵) (۸۰۶) (۸۰۷) (۸۰۸) (۸۰۹) (۸۱۰) (۸۱۱) (۸۱۲) (۸۱۳) (۸۱۴) (۸۱۵) (۸۱۶) (۸۱۷) (۸۱۸) (۸۱۹) (۸۲۰) (۸۲۱) (۸۲۲) (۸۲۳) (۸۲۴) (۸۲۵) (۸۲۶) (۸۲۷) (۸۲۸) (۸۲۹) (۸۳۰) (۸۳۱) (۸۳۲) (۸۳۳) (۸۳۴) (۸۳۵) (۸۳۶) (۸۳۷) (۸۳۸) (۸۳۹) (۸۴۰) (۸۴۱) (۸۴۲) (۸۴۳) (۸۴۴) (۸۴۵) (۸۴۶) (۸۴۷) (۸۴۸) (۸۴۹) (۸۵۰) (۸۵۱) (۸۵۲) (۸۵۳) (۸۵۴) (۸۵۵) (۸۵۶) (۸۵۷) (۸۵۸) (۸۵۹) (۸۶۰) (۸۶۱) (۸۶۲) (۸۶۳) (۸۶۴) (۸۶۵) (۸۶۶) (۸۶۷) (۸۶۸) (۸۶۹) (۸۷۰) (۸۷۱) (۸۷۲) (۸۷۳) (۸۷۴) (۸۷۵) (۸۷۶) (۸۷۷) (۸۷۸) (۸۷۹) (۸۸۰) (۸۸۱) (۸۸۲) (۸۸۳) (۸۸۴) (۸۸۵) (۸۸۶) (۸۸۷) (۸۸۸) (۸۸۹) (۸۹۰) (۸۹۱) (۸۹۲) (۸۹۳) (۸۹۴) (۸۹۵) (۸۹۶) (۸۹۷) (۸۹۸) (۸۹۹) (۹۰۰) (۹۰۱) (۹۰۲) (۹۰۳) (۹۰۴) (۹۰۵) (۹۰۶) (۹۰۷) (۹۰۸) (۹۰۹) (۹۱۰) (۹۱۱) (۹۱۲) (۹۱۳) (۹۱۴) (۹۱۵) (۹۱۶) (۹۱۷) (۹۱۸) (۹۱۹) (۹۲۰) (۹۲۱) (۹۲۲) (۹۲۳) (۹۲۴) (۹۲۵) (۹۲۶) (۹۲۷) (۹۲۸) (۹۲۹) (۹۳۰) (۹۳۱) (۹۳۲) (۹۳۳) (۹۳۴) (۹۳۵) (۹۳۶) (۹۳۷) (۹۳۸) (۹۳۹) (۹۴۰) (۹۴۱) (۹۴۲) (۹۴۳) (۹۴۴) (۹۴۵) (۹۴۶) (۹۴۷) (۹۴۸) (۹۴۹) (۹۵۰) (۹۵۱) (۹۵۲) (۹۵۳) (۹۵۴) (۹۵۵) (۹۵۶) (۹۵۷) (۹۵۸) (۹۵۹) (۹۶۰) (۹۶۱) (۹۶۲) (۹۶۳) (۹۶۴) (۹۶۵) (۹۶۶) (۹۶۷) (۹۶۸) (۹۶۹) (۹۷۰) (۹۷۱) (۹۷۲) (۹۷۳) (۹۷۴) (۹۷۵) (۹۷۶) (۹۷۷) (۹۷۸) (۹۷۹) (۹۸۰) (۹۸۱) (۹۸۲) (۹۸۳) (۹۸۴) (۹۸۵) (۹۸۶) (۹۸۷) (۹۸۸) (۹۸۹) (۹۹۰) (۹۹۱) (۹۹۲) (۹۹۳) (۹۹۴) (۹۹۵) (۹۹۶) (۹۹۷) (۹۹۸) (۹۹۹) (۱۰۰۰)

نور هغه [۱] د عمران بن حصین رضی اللہ عنہ په باره کی روایت دی چې: یو خل، هغه د یو قصه گر سره تیر شو چې قرآن کریم یې ویلی [۲] او د خلقو څخه یې سوال کولی حضرت عمران بن حصین رضی اللہ عنہ دی آوریږدو سره، په انتهائی تکلیف سره اوویل [۳] ایلله وَاَنَا اِلَيْهِ رَاجِعُونَ [څکه چې دا بدعت د علامات قیامت څخه دی] [۴] او بیا هغه اوویل چې ما د رسول الله صلی اللہ علیہ وسلم آوریږدلی دی [۵] چې کوم سړی قرآن وایي نو هغه ته پکار دی چې هغه دقران په ذریعه د الله تعالی څخه وغواړي [۶] څکه چې په وړستی زمانه کې به داسی خلق را پیدا شي د دی په ذریعه به د نورو په مخکی د سوال لاس اوږدوی (یعنی خیر به غواړي) احمد ترمذی

هل اللغات: ① قاض: أي ينجي الفصص والأغصان: قصه گر چه قصی وانی ② فاسترجع: استرجاع نې اوکړه یعنی "إِنَّا لِلّٰهِ وَإِنَّا اِلَيْهِ رَاجِعُونَ" نې اوونیلو.

تسهيلات: قوله: فَلْيَسْأَلِ اللّٰهَ:

د قرآن په وسیله د الله تعالی څخه سوال کول: یعنی قرآن پاک د الله تعالی یو عظیم الشان کتاب دی دې ونیلسره برکت حاصلولونه پس ددې د عظمت تقاضا ده چه د الله تعالی نه سوال اوکړې شي څکه چه د تلاوت نه پس سوال قبلېږي.

قوله: يَسْأَلُونَ بِه النّاس:

په قرآن باندې د دنیا حاصلولو مذمت: یعنی دومره لوئی کتاب اودومره عظیم کلام د حقیر او ذلیل دنیا د حاصلولو ذریعه مه جوړوئی که په دنیا کښې هم غوښتل دی نو هم د الله تعالی نه غواړنی د خلقو نه مه غواړنی دا پخپله دانسانی عظمت او شرافت خلاف دی چه یو انسان د خپل خان په شان د یو محتاج انسان په مخکښې لاس د سوال دپاره خورکړی هغه خو پخپله محتاج دي تاله به څه درکړی.

الفصل الثالث

[۱۱۴] په قرآن باندې د دنیا هڅتلو وعید

۱۱۴- (۱) عَنْ بُرَيْدَةَ قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ -: «مَنْ قَرَأَ الْقُرْآنَ يَتَأَكَّلُ بِهِ النَّاسُ [۱] يَوْمَ الْقِيَامَةِ وَوَجْهُهُ عَظِيمٌ لَيْسَ عَلَيْهِ لَحْمٌ» (رواه في شعب الإبراهيم).

لوجه: ① بريدہ رضی اللہ عنہ رواي دی چې رسول الله صلی اللہ علیہ وسلم وفرمايل [۲] کوم سړی چې قرآن کریم دي دپاره وایي چې د دی په ذریعه د خلقو څخه گټه وکړي (یعنی قرآن کریم د دنیاوی فاندی د پاره وسیله جوړ کړي) [۳] نو هغه به د قیامت په ورځ په داسی حالت کی راسی چې د هغه مخ به یواځی هډوکی وی په هغه به غوښه نه وی، بیهقي

هل اللغات ① بتأكل: أي تطلب به الأكل من الناس: چه دخلقو نه پري خوراک خيناک اوکړی. که پري اوکړی ② غلظ: هډوکی

تسهيلات

قوله: مَنْ قَرَأَ الْقُرْآنَ بِتَأْكُلٍ بِهِ النَّاسُ:

په رواياتو کښې تعلق: ما قبل کښې يو حديث مبارك تير شوې دې چې کوم کس غوښتونکي او سوال کونکي وي نو دهغه په مخ باندې به د قيامت په ورځ غوښه نه وي او په دې حديث مبارك کښې دې چې قرآن واني او ددې په بدله کښې خلقو نه سوال کوي نو دده په مخ باندې به غوښه نه وي په ظاهره په دواړو رواياتو کښې تعارض دې ځکه چې هلته د مطلق سائل ذکر دې او دلته دقاری قرآن ذکر دې.

تعلق جوابونه:

① په هغه ځانې کښې مطلق د سوال ذکر دې او دلته دسوال خاصيت هم ذکر شوې دې
② هرکله چې مطلقا سوال کول مذموم دی نو قرآن پاک ونيول او په دې باندې سوال دانور هم زيات قابل مذمت دې نو په دواړو کښې هيڅ تعارض نشته دې
دنیا په دنيا کتل او دنيا په آخرت کتل: په دې حديث مبارك کښې د قرآن ونيولو وجه دين غوښتونکي دپاره وعيد دې په دې وجه کوم کس چې صرف په دنيا کښې اخته وي او مال د مال په ذريعه حاصلوي نو داکس افضل دې هغه علماء کرامو نه چې ددين په ذريعه دين حاصلوي کوم چې په هيڅ حالت کښې صحيح نه دی کمافی قوله تعالى: أُولَئِكَ الَّذِينَ اشْتَرُوا الضَّلَالَةَ الْهَدَىٰ قَلِيلًا مِّمَّا يَكْتَسِبُونَ مَا كَانُوا مُهْتَبِينَ ۝ (البقرة ۱۶۵)
نور: البته په طاعاتو باندې اجرت اخستلو کښې څخه تفصيل دې کوم چې د تسهيلات په بل مقام کښې ذکر شوې دې هغې طرف ته مراجعت پکار دي.

[۳۸۸] د دوو سورتونو په مينځ کښې د بسم الله حکمت

۳۸۸- (۸) (۷) وَعَنْ أَبِي عُبَايَسٍ قَالَ: (كَانَ رَسُولُ اللَّهِ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ - لَا يَعْرِفُ فَصْلَ السُّورَةِ حَتَّى يَنْزِلَ عَلَيْهِ بِسْمُ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ). رَوَاهُ أَبُو دَاوُدَ.

ترجمه ① ابن عباس رضی الله واهي ② چې رسول الله ﷺ به د يو سورت څخه د بل سورت فرق نشو کولی ③ تر دې چې په نبی کریم صلی الله علیه وسلم بسم الله الرحمن الرحيم نازل شو، ابوداود

هل اللغات: ① فَصْلُ السُّورَةِ: أي فصلًا عَنْ سُورَةٍ أُخْرَى: د بل سوره نه جدا والی څه نښه ځه دوه سورتونه پري جدا شی

تفهيمات:

قوله: لَا يَتَعَرَفُ فَضْلَ السُّورَةِ حَتَّى يَنْزِلَ عَلَيْهِ بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

ه بسم الله په عدم جزئيت من كل سورة د پاره دليل، د دې حديث نه معلومه شوه چې بسم الله د سورة فاتحې جزء نه دې بلکه د قرآن پاك يو آيت دې او دا د دوو سورتونو په مينځ كښې د فصل په طور راوړلې شوې ده څنگه چې دا حنا فو مسلك دې

[۳۳] د شراپو په څكولو د قرآن د تكذيب اخلاق

۳۳- (۱۹) [۱] وَعَنْ عَلْقَمَةَ قَالَ: «كُنَّا بِمَيْمَنَ [۲] فَقَرَأَ ابْنُ مَسْعُودٍ سُورَةَ يُوسُفَ [۳] فَقَالَ رَجُلٌ: مَا هَكَذَا أُنْزِلَتْ [۴] فَقَالَ عَبْدُ اللَّهِ: وَاللَّهِ لَقَرَأْتُهَا عَلَى عَهْدِ رَسُولِ اللَّهِ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ - فَقَالَ: أَحْسَنْتَ، [۵] قَبِينَا هُوَ بِكَلِمَةٍ إِذْ وَجَدْنَاهُ رِيعَ الْقَمْرِ [۶] فَقَالَ: أَتَشْرَبُ الْخَمْرَ وَتُكْذِبُ بِالْكِتَابِ فَفَعَرْتَهُ الْحَدَّ». مُتَّفَقٌ عَلَيْهِ.

تر هغه [۱] حضرت علقمه فرمايې مونږ په حمص كې (چې د يو ښار نوم دی مقيم وو [۲] هلته يو ځل ابن مسعود ؓ د سورة يوسف قرات او كړو [۳] يو سړی د هغه قرات اوریدو سره اوويل چې داسی نه دی نازل شوی [۴] ابن مسعود ؓ اوويل چې قسم په خدای دا سورت دغه شان ما د رسول الله ﷺ په زمانه كې ويلي دی نو رسول الله ﷺ د دی اوریدو سره وفرمايل چې تا ښه وويلی [۵] هغه سړی چې د ابن مسعود ؓ سره يې خبری كولی نو ابن مسعود ؓ ناسابه د هغه د خولې څخه د شراپو بوی محسوس كی [۶] ابن مسعود ؓ ورته اوويل چې ته شراب څښی؟ (يعنی د قرآن خلاف عمل كوی او د پاسه ورباندی لا دا څه قرآن كريم ته يعنی د دی قرائت ته يا د قرات لهجه او طرز ادا كولو ته دروغ هم وايې، بيا ابن مسعود ؓ په هغه حد جاری كی يعنی د شراپو د څښولو دسزا په طور يې هغه په كړو ووهلی، بخاری مسلم

هل اللغات: ① يَمْنَى: بَلَدٌ بِالْأَنْصَارِ: د شام د يو ښار نوم دې ② الْحَدُّ: د سزا په طور په كړو باندې وهلو ته حد وانی

اشكال، د حضرت ابن مسعود ؓ قرات به د دوو حالتونو نه خالی نه وی یا به دا قرات مشهور وی نو په دې دا اعتراض دې چې څه کله دې سړی د قرآن كريم په مشهور قرات باندې اعتراض او کړنو په دې سره هغه کافر شو په دې وجه هغه واجب القتل وو ځکه چې د ارتداد سزا قتل دې او که چېرې د ابن مسعود ؓ قرات شاذ وو نو د هغې په انکار باندې د هغه سړی طرف ته تکزېپ د کتاب الله نسبت نه وو کول پکار حالیکه دهغه طرف ته هم دغه نسبت کړې شوې؟ الکاشف ۳۵۷/۲.

۱) اخرجہ البخاری فی کتاب فضائل القرآن / باب القراء من اصحاب النبی صلی الله علیه وسلم (رقم- ۵۰۰۱) و مسلم فی کتاب صلاه المسافرين و قصرها بآب فضل استماع القرآن. و طلب القراء من حافظه للامتناع والبكاء عند القراءة و اکثرهم (رقم- ۲۴۹) - (۸۰۱) و أحمد فی المسند: ۳۷۸/۱

ه اشکال جواب ده:

① دغه سری د قرأت مشهور نه انکار نه وو کړې بلکه ابن مسعود رضی الله عنه کیدې شی چه خه شاذ قرأت تلاوت کړې وو د هغه په لهجه او د هغه د کلماتو په ادا کولو باندې هغه سری اعتراض کړې وو حضرت ابن مسعود رضی الله عنه تغلیظاً او تشدیداً د هغه نسبت تکذیب کتاب الله طرف ته او کړو هم دغه جواب علامه طیبی رحمته الله علیه ورکړې دې او هم دغه زیات راجع دې خودا یوتاویل دې.

② که چرې دلته دا اوونیلې شی چه دغه سری سره ددې چه په قرأت مشهوره باندې اعتراض کړې وو لیکن دخپل جهالت او بې علمنی د وجې نه نی کړې وو یاد خه اشتباه په بنیاد نی کړې وو دکوم په وجه چه د تعزیر په توگه هغه له دکورو سزا ورکړې شوه او د اړتداد سزا ورنه کړې شوه دا جواب ظاهری حدیث سره زیات موافق دې سره ددې چه ما په خه شرح کنبې نه دی کتلی. بهر حال په دې حدیث سره د نن صبا منافق حکمرانانو نقشه بیه ښکاره مخې ته راخی چه شراب څکلوسره د اسلام په یوحکم باندې اعتراض کوی الکاشف: ۳۵۷/۴.

ه شرابو په یونی باندې د حد الغمر په جاری کولو کنبې اغتلا:

① ددې حدیث نه دا خبره هم معلومه شوه چه دخلې نه د شرابو بدبوئی د شرابو د سزا سبب دې د علماو یوه طبقه هم دې طرف ته تلې ده.

② د ائمه احناف اوشوافع په نیز صرف دخلې بوئی د سزا د ثبوت دپاره کافی نه دې ځکه چه خه خیزونه داسې هم دی کوم چه شراب نه دی لیکن ددې دخوراک نه پس دخلې نه د شرابو بدبوئی راخی لکه کیلا وغیره چه ده.

دبول فریق ه لیل جواب: ددې حدیث جواب ددې حضراتو د طرف نه د اکیدې شی چه ممکن ده دغه سری د جرم اعتراف کړې وی یا دا هم ممکن ده چه دخلې نه د بدبوئی نه علاوه نور علامات هم موجود وی چه موجب حدخمر وو

[۳۰۰] د قرآن پاکه تدوین او جمع

۳۰۰- (۱۰۱) وَعَنْ زَيْدِ بْنِ لَاحِقٍ قَالَ: أُرْسِلَ إِلَيَّ أَبُو بَكْرٍ مُقْتَلٌ أَهْلُ الْمَدِينَةِ فَقَالَ: أَعْمَرُ بْنُ الْخَطَّابِ عِنْدَهُ قَالَ أَبُو بَكْرٍ: إِنْ مَرَّ أَتَانِي فَقَالَ: إِنَّ الْقَتْلَ قَدْ اسْتَرْيَمَ الْمَدِينَةَ بِقَرَأَةِ الْقُرْآنِ، [۱] وَإِلَى أَهْلِ الْقَتْلِ بِالْقُرْآنِ بِالْمَوَاطِنِ [۲] فَبَدَّلْتُ كَيْدَ مَنْ الْقُرْآنِ [۳] وَإِلَى أَرَى أَنْ تَأْمُرَ بِنَجْمِ الْقُرْآنِ [۴] قُلْتُ لَيْعُزْ: كَيْفَ تَفْعَلُ شَيْئًا تَمْرُقُطُهُ رَسُولُ اللَّهِ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ -

لوجه [۱] زید بن ثابت رضی الله عنه وایې چې په کومو ورځو کی چې د اهل یمامه قتل وشو د هغه

(۱) اخرجه البخاری فی کتاب فضائل القرآن باب جمع القرآن (رقم- ۴۹۸۶)

ورغو خبره ده چې حضرت ابوبکر صدیق رضی اللہ عنہ زما د بللو د پاره یو سری راولیولی زه هلته حاضر شوم [۱] هلته رسیدو سره څه گورم چې د حضرت ابوبکر صدیق رضی اللہ عنہ سره حضرت عمر فاروق رضی اللہ عنہ هم ناست دی حضرت ابوبکر رضی اللہ عنہ ماته وفرمایل [۲] چې عمر رضی اللہ عنہ ماته راغلو دی او ایچې د قرآن د قاریانو د شهادت حادثه د یعامه په ورځ گرمه شوه یعنې د یعامه په ورځ په جنگ کې ډیر قاریان شهیدان شوي دي [۳] ما سره خدشه ده که داسې په کثرت سره په مختلف جنگونو کې قاریان شهیدان کېږي [۴] نو د قرآن ډیره حصه به لاړه شی [۵] نو ماته په دی کې بهتری او مصلحت په نظر راځي چې تاسو د قرآن د جمع کولو حکم ورکړی [۶] حضرت ابوبکر رضی اللہ عنہ وفرمایل، د دی آوریډو سره ما حضرت عمر رضی اللہ عنہ ته وویل، چې تاسو هغه کار څرنگه کوی چې هغه رسول الله صلی اللہ علیہ وسلم نه دی کړی؟

هل اللغات: ① استخّر: من الخزعذی القذی: گرم والی ته وانی، تیز والی دجنگ مراد دي.

[۱] فَقَالَ عُمَرُ: هَذَا وَاللَّهِ عَمْرُؤُا قُلْتُ: قُلْ عُمَرُ يَا اَبُو بَكْرٍ: اِنَّكَ رَجُلٌ شَابَّ عَاقِلٌ ② لَا تَتَّبِعْكَ وَقَدْ كُنْتَ تَكْتُبُ الْوَحْيَ لِرَسُولِ اللَّهِ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ - ③ تَتَّبِعُ الْقُرْآنَ فَاجْمَعُهُ ④ قُلْ وَاللَّهِ لَوْ كَلَّفُونِي نَقْلَ جَبَلٍ مِنْ الْجِبَالِ مَا كَانَ أَثْقَلَ عَلَيَّ ⑤ يَمَّا أُمِرْتُ بِهِ مِنْ تَجْمَعِ الْقُرْآنِ

توجه: ① عمر رضی اللہ عنہ راته اوویل چې قسم په خدای په دی کار کې خیر او بهتری ده [۲] حضرت عمر رضی اللہ عنہ په دی مسئله کې برابر ما سره خبری وکړی تر دی چې الله تعالی عز وجل د دی کار (یعنې د قرآن د جمع کولو) د پاره زما سینې خلاصه کړه [۳] او ماته هم په دی کې هغه مصلحت په نظر راغی کوم چې عمر رضی اللہ عنہ لیدلی وو، [۴] حضرت زید رضی اللہ عنہ وایي چې د دی څخه روسته حضرت ابوبکر رضی اللہ عنہ وفرمایل چې ته یو پوهه زلمی یې [۵] ستا د نیک بختی او سعادت په وجه د قرآن د جمع کولو او نقل کولو په سلسله کې په تا د دروغو وغیره هیڅ الزام او تهمت نه شی لگیدی ځکه چې تابه د رسول الله صلی اللہ علیہ وسلم وحی لیکلی [۶] نو ته قرآن تلاش که او دا (په مصحف کې) جمع که [۷] د حضرت زید رضی اللہ عنہ بیان دی قسم په خدای که د غرو څخه یو غر اوچتولو سره د منتقل کولو خدمت ماته حواله شوی وي نو دا خدمت به زما د پاره د دی خدمت څخه زیات سخت او دروند نه وو [۸] کوم چې حضرت ابوبکر رضی اللہ عنہ د قرآن جمع کولو ماته سپارلی وو،

هل ① لغات: ② لَأَنْتَ لَمْ تَفْعَلْهُ رَسُولُ اللَّهِ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ - ③ هُوَ اللَّهُ عَمْرُؤُا قُلْتُ: قُلْ عُمَرُ: اِنَّكَ رَجُلٌ شَابَّ عَاقِلٌ ④ لَا تَتَّبِعْكَ وَقَدْ كُنْتَ تَكْتُبُ الْوَحْيَ لِرَسُولِ اللَّهِ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ - ⑤ تَتَّبِعُ الْقُرْآنَ فَاجْمَعُهُ ⑥ قُلْ وَاللَّهِ لَوْ كَلَّفُونِي نَقْلَ جَبَلٍ مِنْ الْجِبَالِ مَا كَانَ أَثْقَلَ عَلَيَّ ⑦ يَمَّا أُمِرْتُ بِهِ مِنْ تَجْمَعِ الْقُرْآنِ ⑧ كَلَّفَ كَرِهِي وَوَمَ هَغْرِي (یعنې ابوبکر، عمر وغیره)

[۱] قَالَ: قُلْتُ: كَيْفَ يَفْعَلُونَ شَيْئًا لَمْ يَفْعَلْهُ رَسُولُ اللَّهِ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ - ② قَالَ: هُوَ اللَّهُ عَمْرُؤُا قُلْتُ: قُلْ عُمَرُ: اِنَّكَ رَجُلٌ شَابَّ عَاقِلٌ ③ لَا تَتَّبِعْكَ وَقَدْ كُنْتَ تَكْتُبُ الْوَحْيَ لِرَسُولِ اللَّهِ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ - ④ تَتَّبِعُ الْقُرْآنَ فَاجْمَعُهُ ⑤ قُلْ وَاللَّهِ لَوْ كَلَّفُونِي نَقْلَ جَبَلٍ مِنْ الْجِبَالِ مَا كَانَ أَثْقَلَ عَلَيَّ ⑥ يَمَّا أُمِرْتُ بِهِ مِنْ تَجْمَعِ الْقُرْآنِ ⑦ كَلَّفَ كَرِهِي وَوَمَ هَغْرِي (یعنې ابوبکر، عمر وغیره)

أَحِبُّ غُرَابِي (۷) [لَقَدْ جَاءَكُمْ رَسُولٌ مِنْ أَنْفُسِكُمْ] [التوبة: ۳۸] حَتَّىٰ هَاتَمَتْهُ بِرَأْوَةٍ (۸) فَكَانَتْ الصُّحُفُ عِنْدَ أَيْ
بِكْرٍ حَتَّىٰ تَوَلَّاهُ اللَّهُ (۹) ثُمَّ جَعَلَ غُرَابِي حَيَّاهُ (۱۰) ثُمَّ جَعَلَ خَلْفَهُ بِلْبَ غُرَابِي رَأْوَةَ الْبُخَارِيِّ.

لوجه ۱ حضرت زید رضی اللہ عنہ وایي چي بهرحال د دی اوريدو سره، ما ابوبکر رضی اللہ عنہ ته عرض وکړی چي تاسو هغه کار څرنگه کوی کوم چي رسول الله صلی اللہ علیہ وسلم نه دی کړی؟ حضرت ابوبکر رضی اللہ عنہ وفرمایيل چي قسم په خدای په دی کار کی خیر او بهتر والی دی حضرت ابوبکر رضی اللہ عنہ په دی سلسله کی مسلسل ما سره خبری کولی ۲ تر دی چي دهغه کار دپاره الله زما سینه خلاصه کړه دکوم کار دپاره چي دابوبکر او عمر دواړو سینه خلاصه کړیوه ۳ نو ما د قرآن لتول شروع کړل داسی چي مابه دا جمع کولی د کجوري وو د ځانگو څخه، د سپینو کانو څخه او د خلقو د سینو څخه (یعنی د حافظانو د سینو څخه) ۴ تر دی چي ما د سورت توبه آخری حصه د ابو خزیمه انصاری رضی اللہ عنہ سره پیدا کړه ۵ او دا حصه ما د هغه څخه سوا د بل چا سره پیدا نه کړه ۶ (او هغه حصه دا ده) لَقَدْ جَاءَكُمْ رَسُولٌ مِنْ أَنْفُسِكُمْ دسوة برأت تر آخره پوری ۷ دهغه صحیفی چي ما جمع او نقل کړی وی، د حضرت ابوبکر رضی اللہ عنہ سره د هغه د وفات پوری وی ۸ بیا د هغه څخه روسته د حضرت عمر رضی اللہ عنہ سره د هغه د ژوند پوری وی ۹ او بیا د هغه څخه روسته د حضرت عمر رضی اللہ عنہ د لور بی بی حفصه رضی اللہ عنہا سره وی، بخاری.

هَلِ الْغُرَابُ ۱۰ كَسَفَتْ: تلاش او لټون مې شروع کړو، په تحقیق او تفتیش سره د یو څیز تلاش کولو ته تنبیح وائی ۱۱ الْقُسْبُ: د عیب جمع ده، حَبْنَةً مِنَ الثَّقَلِ: د کجورو پانزو اولختو ته وائی ۱۲ الْبِقَافُ: د لټنې جمع ده، وَهِيَ الْمِجَارَةُ الْبُيُوتُ: سپینو کانو ته وائی
تسهيلات: قوله: "وَالْبِقَافُ"

بعضې روایتونو کښې رقا ع جمع رقعة هم راځی چه د ټکرو په معنی کښې دې چونکه په هغه زمانه کښې کاغذ نه وو په دې وجه په دغه څیزونو کښې قرآن اولیکلې شو.
قوله: مُثَقَّلٌ أَهْلُ الْهَيْمَةِ:

د یمامه د جنگ پس متفطر، د حجاز په ښار یو کښې د یو ځانی نوم یمامه دې. دې ځانی کښې مسيلمه کذاب د دروغو د نبوت دعوی کړې وه او خپل ځان سره ئی څلوېښت زره جنگجو را جمع کړې وو د چا تعلق چه د قبيله بنو حنیفه سره وو د حضرت ابوبکر صدیق رضی اللہ عنہ په زمانه کښې دې فتنې خطرناک صورت حال اختیار کړو په دې وجه حضرت ابوبکر رضی اللہ عنہ د حضرت خالد بن ولید رضی اللہ عنہ په مشرنی کښې یو لښکر د یمامه طرف ته روان کړو یمامه کښې د حق اوباطل ډیر سخت جنگونه او شو خصوصاً د حذیقه الموت جنگ یو تبااهی کونکې جنگ وو په یوه مضبوطه قلعه کښې مسيلمه او دهغه سپاهیان پست شوي وو او په

مسلمانانوباندي به نى حملې كولې آخر مسلمانان په دغه قلعه كښې داخل شو اودننه نى جنگ شروع كړو شل زره كسان په دې قلعه كښې اووژلې شو دكوم نوم چه حديقه الموت شو د يمامه په دې جنگونو كښې د صحابه كرامو عليه السلام خاص خاص اووه سوه يا دولس سوه فاريان شهيدان شو هم په دې سره حضرت عمر فاروق رضي الله عنه ته خطره پيدا شوه كه د اسلام په مختلف جنگونو كښې د قرآن كريم حافظان دغه شان شهيدان كيږي نو دهغوى په تلو سره دهغوى په سينو كښې محفوظ قرآن هم لار نه شى او قرآن ته نقصان اونه رسي ددې خطري به رنر ا كښې حضرت عمر فاروق رضي الله عنه د حضرت ابوبكر رضي الله عنه مخې ته دا خبره كيخوده چه اوس قرآن عظيم په يوځاى باندې راجمع كول پكاردى د حضرت ابوبكر رضي الله عنه او حضرت عمر رضي الله عنه په دې مسئله كښې ډير بحث مباحثه اوشوه دكوم ذكر چه زير بحث حديث كښې دې كله چه د حضرت ابوبكر رضي الله عنه سينه الله تعالى ددې خبرې دپاره كولاو كړه نو قابل د اعتماد او قابل د استعداد صحابي حضرت زيد بن ثابت رضي الله عنه راوغوښتو او د حضرت عمر رضي الله عنه اوځپلې ټولې خبرې اترې نى دهغه په مخكښې كيخودې هغه هم كافى بحث مباحثه او كړه ليكن الله تعالى دهغه سينه هم ددې كار دپاره كولاو كړه دغه شان هغوى دمختلف مقاماتو نه ليكلي شوي قرآن راجمع كړو چه په كانزو لړگو كه جوړو پوستكو او هډو باندې د حضور اكرم صلى الله عليه وسلم په زمانه كښې ليكلي شوي وو او د حافظانو فاريانو په سينو كښې محفوظ وو حضرت زيد رضي الله عنه صرف يوازې دا اونه كړه چه كوم ځاى چا اوونيل چه دا قرآن دې بس هغه نى راجمع كړو بلكه هغوى پوره تحقيق او كړو ټولو صحابه كرامو د دې تصديق هم او كړو بيا هم په هريو آيت باندې دوه دوه گواهان قانمولونه پس قبول كړو ۲۳ كالو پرې صحابه كرامو رضي الله عنه ته د قرآن او غير قرآن مكمل تجربه شوې وه او د حافظانو په سينو كښې چه كوم محفوظ وو هغې سره موازنه او كړه نويانې اوليكولو په كوم چه د صحابه كرامو اجماع قانم وه كوم ته چه د يقينى كيدو مقام حاصل شو دلته د قرآن باره كښې هيڅ څه شك نشته ځكه چه متوجه كيدې نه شى چه الله تعالى ددې كتاب د حفاظت ذمه وارى په خپله اخستې ده انسان خود انساني حد پورې د حفاظت كوشش كړې دې د اصل حفاظت اعلان خود الله تعالى د طرف نه اول شوې د حضور پاك په مباركه زمانه كښې د صحابه كرامو رضي الله عنه نه څلور صحابه رضي الله عنه كامل قرآن ياد كړې وو ① حضرت زيد بن ثابت انصاري رضي الله عنه ② حضرت ابى بن كعب رضي الله عنه ③ حضرت معاذ بن جبل رضي الله عنه ④ حضرت ابودرداء رضي الله عنه.

قوله: حَتَّى وَجَدْتُ سُوْرَةَ التَّوْبَةِ مَعَ أَبِي عُرْمَةَ الْأَنْصَارِيِّ، ثُمَّ أَجَدْتُهَا مَعَ أَبِي عُبَيْدٍ.

اشكال او دهغې جواب: زير بحث حديث كښې دې چه حضرت خزيمه رضي الله عنه سره د سورت توبې آخرى آيت ماته ملاو شو په دې باندې دا اعتراض كيدې شى چه دلته خود د يوسړې په

گواهی سره آیت قبول کری شو ددی جواب دادی چه حضرت خزیمه رضی اللہ عنہ خان نہ گم کر
حضور پاک د دو سرو برابر گر خولی وه ملا علی قاری رحمۃ اللہ علیہ لیکلی دی چه حضرت عمر رضی اللہ عنہ
کله د رجم آیت را ورو چه ونی لیکلی نو حضرت زید رضی اللہ عنہ د دویم گواه دنه موجود کیدو
وچی نه د هغی د لیکلونه انکار اوکړو دغه شان د قرآن عظیم یو خو مختلف کیبی
تیارې کری شوي چه د حضرت صدیق اکبر رضی اللہ عنہ نه پس حضرت عمر رضی اللہ عنہ سره وې ب
حضرت عثمان رضی اللہ عنہ دا راوغوښتي اودانی په یولفت باندې لیکلوسره یو خو نسجی
تیار کری او مختلف ملکونو ته نی اولیکلي لکه څنگه چه په راتلونکی حدیث کښې راځي

[۳] په عهد عثمانی کښې د قرآن پاک تدوین

۳۳۳ (-) (۱) وَغَنَّ أَنَسُ بْنُ مَالِكٍ أَنَّ حَذِيقَةَ بْنَ الْيَمَانِ قَدِمَ عَلَى عُثْمَانَ (۲) وَكَانَ يُعَازِي أَهْلَ الشَّامِ فِي قَدَمِ
أَرْمِينِيَّةٍ وَأَذْرِيحَانَ مَعَ أَهْلِ الْعِرَاقِ (۳) فَأُفْزِعَ حَذِيقَةَ اخْتِلَافَهُمْ فِي الْقِرَاءَةِ (۴) فَقَالَ حَذِيقَةُ لِعُثْمَانَ: يَا أَمِيرَ
الْمُؤْمِنِينَ أَتُرِكَ هَذِهِ الْأُمَّةَ قَبْلَ أَنْ يَخْتَلِفُوا فِي الْكِتَابِ اخْتِلَافَ الْيَهُودِ وَالنَّصَارَى (۵) فَأَرْسَلَ عُثْمَانُ إِلَى حَفْصَةَ
أَنْ أُرْسِلِيَ إِلَيْهَا بِالصُّحُفِ تَسْخُفُ فِي الْمَصَاحِفِ (۶) لَمْ تَرُدَّهَا إِلَيْكَ، فَأَرْسَلَتْ بِهَا حَفْصَةُ إِلَى عُثْمَانَ،
فَوَجَّهَ (۷) أَنَسُ ابْنَ مَالِكٍ وَأَبِي جَبْرِ حَذِيفَةُ ابْنُ يَمَانَ د حضرت عثمان رضی اللہ عنہ په خدمت

کی حاضر شو (۲) هغه وخت حضرت عثمان رضی اللہ عنہ د شام او عراق او ارمینیه او د اذربایجان د
جنگونو په غرض سره د جهاد د سامان جمع کولو په تیاری کی مصروف وو. (۳) حضرت
حذیفه رضی اللہ عنہ د قرائت په باره کی د خلقو اختلاف او اضطراب په خوف کی مبتلا کړی وو
اڅکه چې هغه لیدل چې خلق بلا خوفه په خپلو کی د یو بل د قرائت څخه انکار کوی (۴) نو
هغه حضرت عثمان رضی اللہ عنہ ته عرض وکړی چې ای امیر المؤمنین! د دی امت په باره کی د
تدارک بندیز څه لار اوباسه مخکی د دی څخه چې هغه د یهودو اونصاری په شان په
کلام الله کی اختلاف کول شروع کړی (۵) حضرت عثمان رضی اللہ عنہ د هغه خبری اوریدو سره بی
بی حفصی رضی اللہ عنہ ته دا پیغام ولیږلی چې ته هغه صحیفی چې حضرت ابوبکر رضی اللہ عنہ جمع کړی
وی مونږ ته را ولیږه مونږ به هغه نقل کړو (۶) دا مصاحف به تاته واپس درولیږو نو بی بی
حفصی رضی اللہ عنہ هغه ټول مصاحف حضرت عثمان رضی اللہ عنہ ته ولیږل
هل اللغات: (۱) ارمینیه واذریحان: د مشهورو ښارونو نومونه دی (۲) افزِع: اویریدلو (حذیفه،

(۳) فَأَمْرٌ زَيْنُ لَاهِي، وَعَبْدُ اللَّهِ بْنُ الزُّبَيْرِ، وَسَعِيدُ بْنُ الْعَاصِ، وَعَبْدُ اللَّهِ بْنُ الْحَارِثِ بْنِ هِشَامٍ (۴) فَتَسَخَّوْهَا فِي
الْمَصَاحِفِ (۵) وَقَالَ عُثْمَانُ لِلرُّهَيْطِ الْقُرَشِيِّينَ الْقَلَابِ: (۶) إِذَا اخْتَلَفْتُمْ أَتَمْرُؤُذَيْنِ بَيْنَ لَاهِي فِي شَيْءٍ مِنَ الْقُرْآنِ
فَاتَّكِبُوا بِلِسَانِ قُرَيْشٍ (۷) فَأَمَّا تَزَلْ بِلِسَانِهِمْ فَعَلُوا (۸) حَتَّى إِذَا تَسَخَّوْا الصُّحُفَ فِي الْمَصَاحِفِ رَدَّ عُثْمَانُ
الصُّحُفَ إِلَى حَفْصَةَ،

نوجه ۱ حضرت عثمان رضی اللہ عنہ د انصارو څخه زید ابن ثابت رضی اللہ عنہ او د قریشو څخه عبدالله ابن زبیر رضی اللہ عنہ سعید بن عاص رضی اللہ عنہ او عبدالله بن حارث بن هشام د دی صحیفو په نقل کولو باندی مامور کړل، هغوی ټولو هغه صحیفی په مصاحفو کی نقل کړل ۲ حضرت عثمان رضی اللہ عنہ د قریشو دریو واره حضراتو ته وفرمایل ۳ چې که د قرآن په لغات کی چیرته ستاسو او د زید بن ثابت رضی اللہ عنہ په منځ کی اختلاف پیدا شی نو هلته د قریشو د لغت مطابق ولیکی ۴ ځکه چې کلام الله د قریشو د لغت مطابق نازل شوی دی نو هغوی ټولو په دی عمل وکړی ۵ او هر کله چې په مصاحف کی هغه صحیفی نقل کړل شوی نو حضرت عثمان رضی اللہ عنہ هغه صحیفی یی بی حفصی رضی اللہ عنہ ته واپس ولیږلی.

هل اللغات ۶ رُفط: جماعت، وله ۷ الفريسيون: قریش قبیلې ته منسوب دي.

۱ وَأَرْسَلْ إِلَى كُلِّ أُخَىٰ مِصْحَفٍ مِّمَّا نَسَخُوا ۚ وَأَمْرًا بِأَيِّهَا مِنَ الْقُرْآنِ فِي كُلِّ صُفْحَةٍ أَوْ مِصْحَفٍ أَنْ يُحْرَقَ ۚ قَالَ ابْنُ عَسَاكٍ: فَأَخْبَرَنِي عَارِجَةُ بْنُ زَيْدٍ بَنَ ثَابِتٍ أَنَّهُ سَمِعَهُ زَيْدُ بْنُ ثَابِتٍ قَالَ: ۲ فَقَدْتُ آيَةً مِنَ الْأَحْزَابِ جَعَلْنَا الْمِصْحَفَ قَدْ كُنْتُ أَسْمَعُ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يَقْرَأُ بِهَا ۳ قَالَ لَمَسْنَاهَا فَوَجَدْنَا هَامَةً خَزَنَةً بِنِ ثَابِتٍ الْأَنْصَارِيِّ ۴ مِنَ الْمُؤْمِنِينَ رَجُلًا صَدَقُوا مَا عَاهَدُوا اللَّهَ عَلَيْهِ ۵ [الأحزاب: ۳۳] ۶ فَأَعْتَقْنَاَهَا فِي سُوْرَتِهَا فِي الْمِصْحَفِ رِوَاةُ الْبُخَارِيِّ.

نوجه ۱ اود هغه مصاحفو څخه چې کوم نقل کړل شوی وو یو یو مصحف (اسلامی مملکتو ته) هر ځای ته ولیږل شو ۲ او د هغه سره یې دا حکم هم جاری کی چې د دی مصاحفو څخه علاوه هر هغه صحیفه یا مصحف دی اوسوزول شي چې په کوم کی قرآن کریم لیکل شوی وی ۳ (د حدیث یو راوی) ابن شهاب رضی اللہ عنہ فرمایي چې د زید بن ثابت رضی اللہ عنہ صاحبزاده (یعنی خوی) خارجه رضی اللہ عنہ ماته وښودل چې ما د خپل پلار بزرگوار حضرت زید بن ثابت رضی اللہ عنہ څخه دا آوریډلی دی چې کوم وخت مونږ (یعنی زه او دوه قریشی صحابه رضی اللہ عنہم) سعید بن عاص رضی اللہ عنہ او عبدالله بن حارث رضی اللہ عنہ قرآن کریم په مصحف عثمانی کی نقل کولی ۴ نو ماته د سورة احزاب یو آیت په لاس نه راتلی حالهکه ما د رسول الله صلی اللہ علیہ وسلم څخه دا آیت آوریډلی وه ۵ نو د تلاش څخه روسته ماته دا آیت د خزیمه بن ثابت انصاری رضی اللہ عنہ سره لیکلی ترلاسه شو ۶ (او هغه آیت دا دی) مِنَ الْمُؤْمِنِينَ رَجُلًا صَدَقُوا مَا عَاهَدُوا اللَّهَ عَلَيْهِ ۷ بیا ما دا آیت په مصحف کې د دی سورة (یعنی سورة احزاب) سره یو ځای کی، بخاری.

هل اللغات ۸ ألي: د آفاق جمع ده، أي: طرف من أطراف الأفاق: خواواشا علاکي او اطراف ښارونه مراد دی ۹ فَأَعْتَقْنَاَهَا: مونږ هغې تلاش اوکړو

تسهيلات: قوله: أَنْ حَذِيقَةُ بَنِ الْهَثَمِ:

حذيفة بن يثلمة هروان غورنور، حضرت حذيفة بن اليمان رضی اللہ عنہ د عراق گورنر وو او د حضرت عثمان رضی اللہ عنہ د خلافت زمانه وه. اکثر فارس د حضرت عمر رضی اللہ عنہ په دور خلافت کښې فتح

شوی وو لیکن څه حصې مثلاً آرمینیه او آذربایجان و غیره تراوسه پورې باقی پاتې دي هم په دې باندې حضرت عثمان رضی الله عنه دکاروانی کولو دپاره حضرت حذیفه رضی الله عنه مقرر کړو
قوله: وَكَانَ يَغَازِي:

ه کان یوغازی ه ضمیر په مرجع کښې گڼر احتمالاً په دې جمله باندې پوهیدو کښې پوره مشکل دي ځکه چه دکان او یغازی ضمیر فاعل کښې
 ① دا احتمال هم دي چه د حضرت حذیفه رضی الله عنه طرف ته راجع وی

② دا احتمال هم دي چه د حضرت عثمان طرف ته راجع وی. شارح بخاری علامه کرمانی رحمته الله دواړو ځایونو کښې ضمیر فاعل د حضرت عثمان بن عفان رضی الله عنه طرف ته راگرځولې دي فرمانی "وَكَانَ عُمَانُ يَغَازِي أَهْلَ الْعِرَاقِ يَغْزُو وَهَاتَيْنِ النَّاجِيَتَيْنِ وَقَتِيحِيماً" یعنی دې وخت کښې حضرت عثمان رضی الله عنه شامی او عراقی فوجونه د آرمینیه او د آذربایجان د فتح کولو دپاره تیارول. مظاهر حق هم ددې عبارت په رنډا کښې د حدیث ترجمه کړې ده سره ددې چه د عبارت نی پوره وضاحت نه دي کړې خو بیا هم د حدیث په دغه توضیح او تشریح باندې څه اشکال نه راځی او واقعاً هم دغه شان ده ځکه چه د آرمینیه او آذربایجان د جهاد دپاره شامی او عراق فوجونه لیگل په پوهه کښې راځی ددې دپاره چه هغه وخت عراق او شام فتح شوی وو صرف دومره به کولې کیدل چه یغازی په معنی د یغزی اخستل کیږی یعنی حضرت عثمان رضی الله عنه فوجونه جنگول.

③ شیخ عبدالحق رحمته الله او ملاعلی قاری رحمته الله دکان یغازی دواړو ضمیرونه د حضرت حذیفه رضی الله عنه طرف ته راگرځولی دی. شیخ عبدالحق رحمته الله اشعة اللمعات کښې لیکلی دی "روایت است من اهل الشام که حذیفه که دوم آورد بر من رضی الله عنه و دود حذیفه که فرمای کرد اهل الشام را در آرمینیه و غزای کرد آذربایجان را بابل عراق هم کیدی شی چه شیخ عبدالحق رحمته الله د ملاعلی قاری رحمته الله تشریح ته کتو سره دا تشریح کړې ده لیکن په دې کښې پیچیدگی داده چه د ظاهری عبارت نه داسې محسوس کیږی چه حضرت حذیفه رضی الله عنه اهل شام خلاف جهاد اوز کړو اگر چه دلته مونږ یغازی د جنگولو په معنی کښې واخلو بیا هم پوره عبارت نه صحیح کیږی ځکه چه دې حضراتو کومه ترجمه اختیار کړې ده په دې کښې د زمانې انتشار هم دي او په معنی کښې هم انتشار دي.

④ ملاعلی قاری رحمته الله کان کښې ضمیر شان هم تسلیم کړې دي اود یغازی فاعل نی اهل الشام جوړ کړی دی او فرمانیلی دی چه هم دا صحیح دی ددې مطلب به دا شی چه حذیفه رضی الله عنه حضرت عثمان رضی الله عنه له راغلو اوشان دا وو چه اهل شام اهل عراق سره یوځانی کیدو سره د آرمینیه او آذربایجان خلاف جنگیدل دغه شان اوږد سفر کولو سره به د عبارت مفهوم صحیح شی لیکن دې نه بهتر هغه دي چه علامه کرمانی رحمته الله مختصر لار اختیار کړې ده زما به همیشه په دې عبارت کښې شک وو نن الحمد لله د دې کرښو د لیکلو په

وخت پوره حقیقت په ذهن کښې راغلو او د لوستونکو په وړاندې مې پیش کړو الله تعالی دې زما قلم د دانسته او غیر دانسته غلطیانونه محفوظ اوساتی (الاشعة المعات)
قوله: اَرْمِیْنَةُ:

ه ترمینه محل وقوع: د یو خاص علاقې نوم دې او آذربایجان عام دې نویسا د آذربایجان ذکر تعمیم بعد تخصیص دې بهر حال د پورته عبارت نه مقصود دا بیانول دی چه د آرمینه په فتح کښې شامی او عراقی اسلامی فوج یوځانی شو نو د قرآن عظیم په قراتونو کښې اختلاف شروع شو

ه عبارت توگیب:

قوله: فَأَوْرَعُ حَذِیْقَةٍ: په دې عبارت کښې د حذیفه لفظ مفعول به واقع دې او اختلافهم د افزع فاعل دې یعنی کله چه حذیفه رضی الله عنه دخلقو د قرآن کریم په قراتونو کښې اختلاف ته اوکتل نو هغه سخت او وریدو چه چرته دا لفظی اختلاف حقیقی او معنوی اختلاف باندې منتج نه شی
قوله: أَتَرَكْتُ هَذِهِ الْأُمَّةَ:

ه حضرت حذیفه دوراندیشی: یعنی دا امت د هغې نه مخکښې بچ کړه چرته قرآن کریم کښې د یهودو اونصاری د کتابونو تورات اوانجیل د تغیر او تبدل په شان تغیر رانه شی په دې باندې حضرت عثمان رضی الله عنه د حضرت حفصه رضی الله عنه نه د مصحف صحیفې راوغوښتې او څلور صحابه کرام ئې په دې باندې مقرر کړل چه هغوی دې قرآن کریم د قریشو په لغت باندې اولیکي. د دغه څلورو صحابه کرامو نومونه دادی:

① حضرت زید بن ثابت انصاری رضی الله عنه ② حضرت عبدالله بن زبیر رضی الله عنه ③ حضرت سعید بن العاص رضی الله عنه ④ حضرت عبدالله بن حارث بن هشام رضی الله عنه ددې څلورو نه حضرت زید بن ثابت انصاری رضی الله عنه غیر قریشی دې باقی دریوړه قریشی دی

قوله: لِرَفْطِ الْقُرَشِيِّينَ:

د دې څخه مراد هم دغه دریوړه دی. دې حضراتو ته حکم وو که چرې حضرت زید بن ثابت رضی الله عنه سره په یو لغت کښې اختلاف راشی نو د قریشو لغت دې اختیار کړې شی ځکه چه قرآن هم په دې لغت باندې نازل شوې وو چنانچه دې حضراتو قرآن کریم هم په یو لغت د قریشو باندې اولیکلو او باقی لغات باندې مشتمل صحیفې حضرت حفصه رضی الله عنه ته واپس کړې شوې. دې حضراتو ټول اووه قرآنه لیکلوسره تیار کړل

اووه صویر ته ه قرآن نسخې لیدل:

او د اسلامی ښار یو دې لویو ښارونو طرف ته ئې اولیږل ① مکه مکرمه ② شام ③ یمن ④ بحرین ⑤ بصره ⑥ کوفه ⑦ یوه نسخه په مدینه کښې کیخودې شوه. ددې اووه مصاحف نه علاوه ټولې مخکښنې کاپیانې اوسوزولې شوې. د ضعیف پانړو سیزل جائز دی مگر

د عامو خلقو په مخکښې نه دی سیرل پکار فتنه به راوچته شی بهر د داده چه به رڼکې څښ کړي شی یا په اوبوسره اووینځلې شی یا په سمندر کښې او غورزو لې شی

[احمد ۵۷، ۶۹/۱ و ابوداود ۲۰۶/۱ و الترمذی ۱۰۲۰۵]

ه قرآن جمع کولو لویې: بهر حال د قرآن کریم چه د جمع کولو کوم ترتیب دې هغه داسې دې چه د ټولو نه اول وحی راتلونو پس د حضور اکرم په حم باندې قرآن په کانرو، خرمنو او لرگو باندې لیکلوسره جمع کړي شو بیا د حضرت عمر فاروق رضی الله عنه په سخته توجه سره د صدیق اکبر رضی الله عنه په دور کښې دغه کانری لرگی او خرمنې او د حافظانو د سینو نه اخستو سره په کاغذ باندې جمع کړي شو خو صحنې جوړې شوې بیا حضرت عثمان رضی الله عنه هم د دغه صحیفونه اخستو سره باقی ټول لغات ختم کړل او د قریشو په یولغت نی جمع کړو ترتیب د ترول په جدا طرز باندې وو صحیفې پخپله صحابه کرامو رضی الله عنهم قائم کړې یعنی د سورتونو ترتیب نی پخپله جوړ کړو او آیاتونو ترتیب د رسول الله صلی الله علیه و آله د طرف نه وو کوم چه توقیفی وو مگر د بعضی علماو خیال ی چه د سورتونو او آیاتونو دواړو ترتیب د رسول الله صلی الله علیه و آله د طرف نه وو کوم چه توقیفی دې بیا حجاج بن یوسف د علماو حافظانو او قاریانو په ذریعه سره په قرآن کښې سپارې رکوع گانې او د آیاتونو د نشاناتو ترتیب قائم کړو چه هم ترته پورې هم په هغه حالت باندې دې.

[۴۴۴] د سورت ټویه په شروع کښې د بسم الله د عدم وجود وجه

۴۴۴ (۱۱۲) وَعَنِ ابْنِ عَبَّاسٍ قَالَ: «قُلْتُ لِعُمَّانَ: [۱] مَا حَمَلَكُمُ عَلَى أَنْ عَمَدْتُمْ إِلَى الْاِنْقَالِ وَهِيَ مِنَ الْمَثَانِي [۲] قَالِي بَرَاءَةٌ وَهِيَ مِنَ الْمَثِينِ، فَقَرَأْتُمْ بَيْنَهُمَا [۳] وَلَمْ تَكْتَبُوا سَطْرَ بَسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِيْمِ، وَوَضَعْتُمَا فِي السَّبْعِ الطُّوْلِ [۴] مَا حَمَلَكُمُ عَلَى ذَلِكَ [۵] قَالَ عُمَانُ: كَانَ رَسُولُ اللّٰهِ - صَلَّى اللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ - مِمَّا يَأْتِي عَلَيْهِ الزَّمَانُ [۶] وَهُوَ يُنْزَلُ عَلَيْهِ السُّرُورُ الْغَدَا [۷] وَكَانَ إِذَا نَزَلَ عَلَيْهِ شَيْءٌ دَعَا بَعْضَ مَنْ يَكْتُبُ

لوجه [۱] ابن عباس رضی الله عنه وایې چې ما حضرت عثمان رضی الله عنه ته اوویل [۲] چې د دی څه وجه ده چې تاسو سورة انفال چې (د مثنی) څخه دی [۳] او سورة براءه چې د میثین څخه دی (یعنی سلو آیتونو و لاسورت دي) یو ځای ساتلی دی [۴] او د دواړو سورتونو په منځ کی بسم الله الرحمن الرحیم لیکلو سره امتیاز هم نه دی قائم کړی بیا دا چې تاسو سورة انفال د اوو اوږدو سورتونو په منځ کی ایښی دی، [۵] آخر د دی سبب څه دی؟ [۶] حضرت عثمان رضی الله عنه وفرمایل چې د نبی کریم صلی الله علیه و آله په زمانه کی څه وخت به تیریدلی [۷] او د آیاتونو والا سورتونه نازلیدل (یعنی د قرآن آیاتونه حسب موقع او حسب ضرورت بتدریج نازلیدل) [۸] د نبی کریم صلی الله علیه وسلم دا معمول وو چې د قرآن یو آیت یا د هغه څه حصه چې به په

(۱) اخراجه ابوداود فی کتاب الصلاة باب من جهر بها (رقم - ۷۸۶) و الترمذی فی کتاب تفسیر القرآن من رسول الله صلی الله علیه وسلم باب: ومن سورة التوبة (رقم - ۳۰۸۶) واحد فی السند: ۵۷/۱

بی کریم صلی الله علیه وسلم نازلیدل نو نبی کریم صلی الله علیه وسلم به د وحی د
ی نانو څخه څوک یعنی زید بن ثابت رضی الله عنه و غیره راوغوښتل

هل اللغات ① غَنَّمَهُ أَنَّى غَنَّمَهُ: قصد اوکړو تاسو، ② الفناء چه یو خبره پکښې بار بار بیانولې
نی، ③ التهنين متین د ما ټول جمع ده سلوته وانې ④ نظراً لکبره، کبریه، ⑤ التهنين الطول سبع اووه
نه وانې او طوال اوږدوالی ته وانې ددې نه اووه اوږده سورتونه مراد دی ⑥ ما غَنَّمَهُ أَنَّى: ما التناعت
بِشَيْءٍ نَكَمَ: یعنی څه وجه ده چه داسې دې اوکړل ⑦ ذَوَاتُ الْعَدَمِ: د گټې شمیر والا یعنی ډیر،

قَوْلُهُ: ضَعُوْهُ هَؤُلَاءِ الْآيَاتِ فِي السُّورَةِ الَّتِي يَذْكُرُ فِيهَا كَذَا وَكَذَا ① فَإِذَا تَرَكْتَ عَلَيْهِ الْآيَةَ، قَوْلُهُ: ضَعُوْهُ هَؤُلَاءِ
الآيَةَ فِي السُّورَةِ الَّتِي يَذْكُرُ فِيهَا كَذَا وَكَذَا ② وَكَانَتْ الْأَنْفَالُ مِنْ أَوَّلِ مَا تَرَكْتَ بِالْمَدِينَةِ ③ وَكَانَتْ بَرَاءَةً مِنْ
أَمْرِ الْقُرْآنِ نَزُولًا ④ وَكَانَتْ قِسْمَتًا شَبِيهَةً بِقِسْمَتِهَا،

نوهه ① او ورته به یې وفرمایل چې دا آیت په سورت کې شامل کی چې په هغه کې داسې
نو داسې ذکر دی (یعنی خاص موضوع مثلاً حج او طلاق و غیره نوم به یې اخستلی او
فرمایل به یې چې په کوم سوره کې د دی په باره کی ذکر دی دا آیت په هغه کې شامل کی
د دی څخه روسته بیا چې به یو آیت نازل شو نو د هغه په باره کی به یې وفرمایل چې دا
په هغه سورت کې شامل کی چې په هغه کې داسې او داسې ذکر دی ② سوره انفال د هغه
سورتونو څخه دی چې په مدینه کې نازل شوی دی ③ هر کله چې سوره براءه د قرآن هغه
حصه ده چې په آخر کې نازل شوی ده ④ لیکن په سوره انفال کې مذکوره خبری په سوره
برات کې د مذکوره خبرو مشابهه دی یعنی په دواړو سورتونو کې مذکوره خبری د کافرانو
سره د جنگ کولو او د عهد ختمولو بیان دی

هل اللغات ⑤ ضَعُوْهُ: کبرده، شامل نی کړه

قَوْلُهُ: رَسُولُ اللَّهِ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ - وَكَرُمُ يَتِيمٍ لَنَا مِثْلُهَا ① فَمِنْ أَهْلِ ذَلِكَ قَرَأْتُ بَيْنَهُمَا وَلَمْ أَكْتُبْ
نَظَرَ "بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ" ② وَوَضَعْتُ فِي السَّعْمِ الطَّوْلَ ③. رَوَاهُ أَحْمَدُ، وَالتِّرْمِذِيُّ، وَأَبُو دَاوُدَ.

نوهه ① رسول الله ﷺ د دی دنیا څخه تشریف یوړی لیکن مونږ ته یې دا ونه ښودل چې
سوره براءه د سوره انفال حصه ده یا نه ده ② نو د نبی کریم ﷺ د نه ښودلو په سبب او په
دواړو سورتونو کې د مفهوم او معنی د مخه د مماثلت او مشابهت کیدو په وجه مونږ
دواړه سورتونه نژدې نژدې وساتل لیکن مونږ د دواړو په منځ کې بسم الله الرحمن الرحيم
لیکلو سره امتیاز قائم نه کړي ③ او بیا مونږ دا دواړه سورتونه نژدې نژدې د اوو ۷ لویو
سورتو په منځ کې کیښودل (لیکن د دی دواړو په منځ کې مو فاصله پرېښوده یعنی دواړه
مو جدا جدا کیڅو دل ځکه څرنگه چې د دواړو په دوه کیدو کې شبهه وه دغه شان د دواړو
په یو کیدو کې هم شبهه وه، احمد ترمذی ابو داؤد

هل اللغات ④ قَرَأْتُ: یعنی وفات شو ⑤ قَرَأْتُ: نژدې نژدې می اوساتل

تسهيلات

قوله: مِنَ الْمَثَانِي:

ه قرآن پاک ه سورتونو تقسيم، د قرآن كريم سورتونه داسې تقسيم كړې شوى دى چه

① د سورت بقره نه د سورت يونس پورې ته "طوال" وائى طوال د اوږدوالى په معنى كېږي دې دا سورتونه هم د قرآن پاك اوږده سورتونه دى اودا اووه دى په دې وجه دې ته "السم الطول" وائى

② د سورت يونس نه د سورت شعراء پورې سورتونو ته "مئين" وائى مئين د مائة جمع ده سلوته وائى دا سورتونه هم سل سل يا كم زيات آياتونو باندې مشتمل دى د سورت شعراء نه د سورت حجرات پورې سورتونو ته "مثنائى" وائى وجه داده چه دا سورتونه د مضمون په اعتبار سره مكرر دى. هم د يوقسم قصې بار بار يادولې شى اودا سورتونه د سل سل آياتونو نه كم دى په دې وجه دې ته مثنائى وائى.

③ د سورت حجرات نه د قرآن آخر پورې سورتونو ته "مفصلات" وائى بيا دا مفصلات په دريو قسمونو باندې دى. د سورت حجرات نه د سورت بروج پورې طوال مفصل دى اود سورت بروج نه د سورت بينه پورې اوساط مفصل دى او د سورت بينه نه آخر قرآن پورې قصار مفصل دى.

ددې تمهيد نه پس راشئ او په حديث باندې د پوهيدلو كوشش او كړنى. حضرت ابن عباس رضي الله عنه د حضرت عثمان رضي الله عنه نه د سورت توبه او سورت انفال يوځانې ساتلو او بسم الله نه ليكلو متعلق درې سوالونه او كړل او حضرت عثمان رضي الله عنه دهغې جوابونه وركړل هم دغه ددې حديث خلاصه ده.

ه سورة ابراهيم په شروع كېږي ه بسم الله نه ليكلو وجه،

حضرت عثمان رضي الله عنه دا وركړې دې چه حضور پاك د سورت انفال او سورت توبه باره كېږي څه هدايت نه دې فرماييلې حضور پاك د ادم نه دى فرماييل چه سورت توبه سورت انفال سره كيږدئ داددې جزء دې په حضور پاك باندې هم بسم الله سورت توبه سره نه ده نازل شوې چه په كوم سره د معلوميدل چه سورت توبه جدا سورت دې. لهدا په سورت توبه كېږي دا احتمال هم پاتې شو چه دا د سورت انفال جزء دې او دا احتمال هم پاتې شو چه دا جدا سورت دې. په دې وجه مصحف ليكلو وخت كېږي مونږ هم د دواړو احتمالاتو خيال اوساتلو او د جزئيت د احتمال په رڼا كېږي د دواړو په مينځ كېږي بسم الله او نه ليكله او د مستقل سورت د احتمال په رڼا كېږي د دواړو سورتونو په مينځ كېږي خالي خالي پريخودو او په هغې كېږي سورت توبه اوليكله.

ملاحظه: د علما، کرامو په دې خبره باندې اجماع ده چه د سورتونو د آیاتونو ترتیب سمعی اوتوقیفی دې د چا اجتهاد ته په دې کښې ضرورت نشته دې د قرآن کریم د سورتونو باره کښې راجع دادی چه ددې ترتیب هم توقیفی دې مونږ په دې کښې رانې نه شو ورکولې د جمهورو هم دغه رانې ده

[۹] کتاب الدعوات

د دعاهگانو بیان

خلاصه الباب:

فيه خمسة وثلاثون حديثاً مشتملة على ثمانى مسائل:

- ① دعاء النبى ﷺ لنفسه ولأمته غير المشرك: ۱، ۲.
- ② آداب كلمات الدعاء: ۳، ۴.
- ③ النهي عن موانع إجابة الدعاء: ۵، ۱۳، ۱۸، ۲۴.
- ④ ما يجاب من الدعوات: ۶، ۷، ۱۷، ۲۲، ۲۳، ۲۵، ۲۶، ۳۵.
- ⑤ فضيلة الدعاء: ۸، ۹، ۱۰، ۱۱، ۱۲، ۱۳، ۱۴، ۱۶، ۲۰، ۲۷، ۳۴.
- ⑥ لباحة ترك الدعاء: ۵، ۱۵.
- ⑦ الهيئة المستوفى لى الدعاء: ۱۹، ۲۰، ۲۱، ۲۸، ۲۹، ۳۰، ۳۱، ۳۲، ۳۳.
- ⑧ طلب الدعاء بواسطة أحد الأحياء: ۳۴.

د دعا حکم، واضح دې وى چه د نزول بلا یا ويرې په وخت دعا کول مسنون دی کومې چه د انبياء کرام ﷺ نه منقول دی او کله د الله پاک په علم، قضاء او تقدیر باندې اکتفاء کولو سره سکوت هم مشروع دې (کول لوراهم عليه السلام حسی من سواى عليه بحالی)

د دعا کولو او نه کولو په افضلیت کښې مذهب:

پس امام قشیری رحمه الله فرمائی چه د اهل علم دې باره کښې اختلاف دې چه دعا افضل ده یا سکوت اورتضا،

① بعضې عالمانو په نیز دعا کولو ته افضل وئیلې دی ځکه چه هغه هم یو عبادت دې بلکه د عبادت اصل او مغز دې لقوله عليه السلام (الدعاء مغر الماده) هم دغه شان په دعا کښ د خپل عبودیت اظهار کيږې په دې وجه هم هغه افضل ده، دعاغوښتلوسره د قرآن اوحديث په سوونو نصوصو باندې عمل کول ډیر بهتر دی

که د مسلمان دعاء د شرائطو او آدابو په لحاظ سره وى نو ضرور قبلېږې مگر د قبولیت

صورت بدلیبری کله مطلوب خیز هم هغه شان ملاویری کله یوپت آفت په دعا سره
اخواکیبری اوکه چرې څه نه وی نوذ ثواب په توگه د آخرت دپاره دعا ذخیره کیږي د
مسلمان دعا ضائع کیږي نه اواحد، ۱۳/۱۸

⑦ د بعضی عالمانو په نزد دعا نه کولو سره د قضاء الهی د لاندې رضا او تسلیم افضل دي
⑧ او بعض وائی چه په ژبه باندې دعا او په زړه کښ رضا او تسلیم کیدل واجب دی چه په
دواړه قسم احادیثو باندې عمل راشی

● دعا آداب: ① مؤکد ترین ادب په خوراک ځکاک او جامه کښ د حرامو نه بچ کیدل دی
② د الله پاک دپاره اخلاص.

③ صوم او یو عمل صالح مقدم کول.

④ د قبلې طرف ته مخ کولو سره په کونډو باندې کیناستل، د حمد او ثناء نه پس،

⑤ صلاة علی النبی ﷺ لږه په اول او اخر کښ راوړل.

⑥ په خشوع او خضوع سره لاس خورولو سره تر څنگلو پورې اوچتول.

⑦ د الله پاک په اسماء حسنی سره دعا کول.

⑧ د انبیاء او صالحین توسل حاصلول.

⑨ او آواز لږه پست کولو سره د خپلو گناهونو اقرار کول.

⑩ په طلب کښ جزم او د اجابت متعلق یقین ساتلو سره په دعا کښ اصرار او تکرار کول.

⑪ د گناه او بنده دپاره چه کوم خیز ناممکن دي د هغې دپاره دعا نه کول. وغیر ذلک...

(التعلیق ۳/ ۴۴. الاشته: ۶۷/۲)

الفصل الأول

[۱۳۳] ذی نبي کريم د شفاعت عظمت

۱۳۳- [۱۰۱] عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ - "إِذَا لَكُمْ نَبِيٌّ دَعَاكُمْ فَجَابُواهُ
فَتَجْعَلُ كُلُّ نَبِيٍّ دَعْوَتَهُ [۱] وَإِلَى اخْتِيارَاتٍ دَعْوَتِي شَفَاعَةٌ لَأَمْتِي إِلَى يَوْمِ الْقِيَامَةِ [۲] أَمَّا نَابِلَةٌ إِنْ شَاءَ اللَّهُ مِنْ
مَاتَ مِنْ أَمْتِي لَا يُمْرِكُ بِاللَّهِ شَيْئًا" [۳] (رواه مسلم، ويلي البخاري في صحيحه)...

لوحظه ① ابوهريره رضی اللہ عنہ روای دی چې رسول الله ﷺ وفرماییل ② د هر یو نبی د پاره یو
دعا ده چې قبلېږي ③ او هر نبی د خپلی دعا په باره کی جلتی وکړه ④ لیکن ما خپله دعا

(۱) اخرجه البخاری فی کتاب الدعوات /باب: لكل نبی دعوة مستجابة (رقم- ۶۳۰۴) ومسلم فی کتاب الإيمان /باب: اختیاء
النبي صلى الله عليه وسلم دعوة الشفاعة لآلته (رقم- ۳۳۸ - ۱۹۹) والترمذي فی کتاب الدعوات هن رسول الله صلى الله
عليه وسلم /باب (رقم- ۳۶۷۷) وابن ماجه فی کتاب الزهد /باب ذكر الشفاعة (رقم- ۴۳۰۷) /واحد فی المسند: ۲/ ۴۲۶

د خپل امت د شفاعت د خاطر د قیامت تر ورځې پورې محفوظ ساتلی ده [۵] نو زما دا دعا که الله تعالی ﷻ وغوښتل زما د امت هر هغه سړی ته به فائده ورسوی چې په داسې حال کې مړ شوی وی چې د الله تعالی ﷻ سره یې څوک شریک کړی نه وی، مسلم، او بخاری ﷺ دا روایت د دې څخه کم نقل کړی دی

هل الشفاعة: ① دَعْوَةُ: دعا «دلته د دعاء نه مراد بد دعا او خیرې کول دي، ② مُنْتَهَاهُ: اُمِّي مُتَقَنَّةُ فِرَاجِيَّة: چه دهغې قبلیدل یقینې وی، ③ اِغْتِيَاثُ: دا د اِغْتِيَاثُ نه دې، اُمِّي: اذْعَرْتُمَا: ذخیره کړې مې ده یعنی دخپل قوم اذیتونه او تکلیفونه مې په خپل صبر سره پټ کړي او برداشت کړی دی چه په دنیا کېنې د بد دعا په ځانې په دخپل امت دپاره په آخرت کېنې شفاعت اوغواړم، ④ نَائِلَةُ: اُمِّي: كَبِيرَةٌ حَامِلَةٌ: اوبه رسیږي اوحاصل به شی (یعنی دا شفاعت به زما هر امتی ته فائده ورسوی

تفہیمات:

نوله: وَإِنِّي اِغْتِيَاثُ دَعْوَتِي شَفَاعَةً لِّأُمَّتِي... الخ:

د حدیث مقصد اود شفاعت کبری بیان: مطلب دادې چه الله تعالی هرنبی ته حکم ورکړو تاسو دعا غواړئ زه به ستاسو یوه دعا قبولم. هرنبی د دعا دحق استعمال کړو ما د دعا دا حق په دنیا کېنې استعمال نه کړو بلکه د آخرت دپاره مې پریځودو. د قیامت په ورځ به زه د بد دعا په ځانې د خپل امت دپاره د شفاعت دعا کوم ان شاء الله دا شفاعت به هر هغه امتی ته حاصلیږي چه په کفر او شرک باندې نه وی مړ شوي که هغه گناهکار ولې نه وی په قیامت کېنې به د حضور اکرم ﷺ یو لونی شفاعت وی کوم ته چه شفاعت کبری وائی هغه به د ټولو انسانانو دپاره وی.

د شفاعت صفوی صورتونه: د شفاعت صفوی به ډیر صورتونه وی

① بعض به د دوزخ نه زر راوځي.

② بعض خلق خوبه د حضور پاک د شفاعت په وجه د دوزخ د ټلو نه بچ شی

③ د بعض بعضو درجات اوچتیري

④ بعض به جنت کېنې زر داخل شی اود شفاعت په برکت به

لا سوال: دلته په ذهن کېنې دا اشکال پیدا کیري چه حضور پاک د امت د بعض خلقو خلاف بد دعا غوښتي وه لکه د رعد او د کوان قبیلو اود قبيله مضر وغیره باره کېنې ئی بد دعا اوغوښتله دمستهنزین خلاف ئی بد دعا کړې ده؟

سوال دوه جوابونه: ① علامه طیبی رحمۃ اللہ علیہ لیکلی دی د حضور پاک بد دعا چونکه په جزوی توگه په دنیا کېنې اثر اوکړو لکه چه د مستهنزین باره کېنې وه لیکن قومونه د بیخ نه راوستونکي او هر څه راگیرونکي دعا نه حضور پاک غوښتي وه اونه قبوله شوي ده بلکه

هغه د ذخیرې په توګه د آخرت دپاره کيځودلې شوې ده

⑦ حضور پاک د بعض بعض قبیلو او بعض نورو خلقو دپاره بې شکه بد دعا غوښتې وه لیکن د نورو انبیاءو بد دعا د هغوی د قومونو په حق کښې قبوله شوه او قومونه یې هلاک شو لیکن د حضور پاک د دعا داحق د آخرت دپاره محفوظ اوساتلې شو او په دنیا کښې بد دعا بالکل قبوله نه شوه

[۳۳۳] د خپرونه د دعا جوړید خواست

۳۳۳- [۲] (۱) وَعَنْهُ، قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: «اللَّهُمَّ إِنِّي أَعْتَدْتُ عِنْدَكَ عَهْدًا أَنْ تُخْلِفَنِيهِ» (۲) فَأَمَّا أَنَا بَشَرٌ فَأَيُّ الْمُؤْمِنِينَ أَذْيَبُهُ شَقْمَتُهُ (۳) لَعْنَتُهُ، جَلَدُهُ، فَأَجْعَلْهُ لَكَ صَلَاةً وَزَكَاةً (۴) وَقُرْبَةً تَقْرُبُهُ بِهَا إِلَيْكَ يَوْمَ الْقِيَامَةِ» (مُتَّفَقٌ عَلَيْهِ).

توجه ① ابوهريره رضي الله عنه رواي دی چې نبی کریم صلی الله علیه وسلم په بارگاه حق کی دا دعا وکړه ② چې ای زما پروردګاره ما ستا په خدمت کی یو درخواست پیش کړی دی نو ما د هغې د قبولیت سره ونازوی او ما نا امیده مه کړی یعنی زه اومیدوار د کرم یم چې زما درخواست به ضرور منظور شی او هغه درخواست دا دی ③ چې زه یو انسان یم نو کوم مومن ته چې زما څخه څه تکلیف رسیدلی وی په دی طور چې ما هغه ته رد وید ويلي وی ④ ما په هغه لعنت کړی وی او ما هغه وهلی وی نو دا ټول څیزونه ته د هغه مؤمن په حق کې د رحمت سبب د گناهونو څخه د پاکۍ ذریعه جوړه کړې ⑤ او د خپل قرب باعث یې جوړ کړې چې ته د دی څیزونو په سبب هغه ته د قیامت په ورځ خپل قرب ویځنۍ، بخاری مسلم

هل اللغات: ① عَهْدًا: اُنِي وَعَهْدًا اَوْ اَمَانًا: بعضې وخت کښې عهد د امن په معنی راځی دلته هم دا معنی مراد ده ② اَذْيَبُهُ: څه تکلیف مې رسولې وی، ③ شَقْمَتُهُ: کنخل مې کړی وی، ④ لَعْنَتُهُ: بد ده مې ونيلې وی، ⑤ جَلَدُهُ: اُنِي: ضَرْبَتُهُ: وهلي مې وی، ⑥ صَلَاةً: اُنِي: رَحْمَةً: رحمت، مهرباني، ⑦ زَكَاةً: اُنِي: طَهَارَةً لِقَبْلِ اللُّغُوبِ: پاکوالي د گناهونونه، ⑧ قُرْبَةً: قربت او نزديکت.

تسهيلات: قوله: فَأَمَّا أَنَا بَشَرٌ:

خپري په دعا په دليدو درخواست، د راتلونکي عذر دپاره دا جمله د تمهید په توګه ده چه زه هم بشر یم او د بشر کیدو په تقاضا کله غصه کیدې هم شم چاته سخت سست وایم یانی وهم یا بد دعا کوم یا که چاته مې تکلیف ورکړې وی که چرې ما داسې کړی وی نوته په خپل رحمت سره دا څیزونه د زحمت په ځاني په رحمت بدل کړې او په قیامت کښې د بعد په ځاني د قرب ذریعه جوړه کړې

(۱) اخرجه البخاری فی کتاب الدعوات باب قول النبی صلی الله علیه وسلم: من آذیته فاجعله له زکاة ورحمة، (رف- ۶۳۶۱) وسلم فی کتاب الفضائل الصالحة: رضی الله تعالی عنهم باب من لعن النبی صلی الله علیه وسلم، او به او دعا علیه، ولیس هو اهل لذلك، کان له زکاة واجرا ورحمة (رف- ۹۱- ۲۶۰۱) واحد فی السند ۳۱۷/۲

[۳۵] دعا په قبلیدو یقین ساتل پکار دی

۳۵- [۳] (۱) وَعَنْهُ، قَالَ قَالَ رَسُولُ اللَّهِ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ - : «إِذَا دَعَا أَحَدُكُمْ فَلَا يَقُلْ : اللَّهُمَّ اغْفِرْ لِي إِنْ شِئْتَ (۱) اَرْحَمِي إِنْ شِئْتَ (۲) اَرْزُقْنِي إِنْ شِئْتَ (۳) وَلِيَعِزَّ مَسْأَلَتُهُ (۴) إِنَّهُ يَقْعَلُ مَا يَشَاءُ ، لَا مُكْرَهَ لَهُ» (رواه البخاري).

نورمحمد (۱) ابوهريره (عليه السلام) رواي دي چې رسول الله (صلى الله عليه وسلم) فرمايل (۲) هر کله چې په تاسو کې يو سړی دعا غواړي نو داسې دي نه وايي چې اي الله (۳) ما وبخښي که ته غواړي (۴) په ما رحم وکړي که ته غواړي (۵) ماته رزق راکړي که ته غواړي، بلکه پکار دی چې هغه په عزم بالجزم او په يقين او اعتماد سره دعا وغواړي (چې د شک او شبهې جمله مثلاً که ته غواړي وغيره استعمال نه کړي) (۶) ځکه چې الله تعالی (۷) خو خپله هغه کوی څه چې غواړي په هغه څوک زور زيردستی کونکي نشته، بخاري.

هل اللغات: (۱) لِيَعِزَّ مَسْأَلَتُهُ: أي: لِيَقْبَلَ جَازِئًا: په يقين سره دې دعا غواړي چه په قبلیدو کښې نې هېڅ شک نه کوي. (۲) لَا مُكْرَهَ لَهُ: زور زيردستی کونکې نشته په هغه باندې.

تصحیلات:

نوله: وَلِيَعِزَّ مَسْأَلَتُهُ:

د دعا په قبلیدو د یقین کولو حکم: یعنی پوره وثوق او یقین سره دعا غوښتل پکار دی چه د څه شک په کښې گنجائش نه وی. لیکن چه کوم سړي پ خپل غوښتلې شوی څیز باندې مطمئن نه وی نو په دغه تذبذب کښې دره ته هغه څیز څنگه ملاویدي شی الله تعالی په خپل افعال کښې پخپله اختیار مند دي د چانه د اجازت اخستو ضرورت نشته نه څوک رابندونکې شته. لهذا نیغ په نیغه پوره وثوق سره سوال کول پکار دی چه داسې سوال نه وی چه اي الله که چرې ته نې مناسب گنځي نوماله فلا:کې څیز راکړه

[۲۳۶] دعا د قبولیت په یقین سره کول

۳۶- [۴] (۱) وَعَنْهُ، قَالَ قَالَ رَسُولُ اللَّهِ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ - : «إِذَا دَعَا أَحَدُكُمْ فَلَا يَقُلْ : اللَّهُمَّ اغْفِرْ لِي إِنْ شِئْتَ (۱) وَلَكِنْ لِيَعِزَّ مَسْأَلَتُهُ (۲) فَإِنَّ اللَّهَ لَا يَبْغَا مَسْأَلَةً شَيْءًا أُعْطَاهُ» (رواه مسلم).

نورمحمد (۱) ابوهريره (عليه السلام) فرماني چې رسول الله (صلى الله عليه وسلم) فرمايل (۲) هر کله چې په تاسو کې يو سړی دعا غواړي نو داسې دي نه وايي چې اي الله ما وبخښي که ته غواړي بلکه بغير څه شکه د جزم او يقين سره او په پوره رغبت سره دعا غواړي (۳) ځکه چې الله تعالی (۴)

(۱) اخرجه البخاري في كتاب الدعوات باب ليعز مسأله. فإنه لا مكره له (رقم - ۶۳۳۸) وسلم في كتاب الذكر والدعاء والتوبه والاستغفار باب العزم بالدعاء ولا يقل إن شئت (رقم - ۲۶۷۸)

(۲) اخرجه مسلم في كتاب الذكر والدعاء والتوبه والاستغفار باب العزم بالدعاء ولا يقل إن شئت (رقم - ۲۶۷۹)

چې کوم شی عطا کوی د هغه د پاره مشکل نه دی، مسلم

هل اللغات ① وَلَيُعْطِيَنَّ بِنَهْ بِه زَارِي او ژبا فریاد سره دې غواړی، ② الرَّغْبَةُ: بڼه په شوق او رغبت سره دې دعا غواړی ③ لَا تَقْطَعَنَّ: أَنِّي لَا يَنْظُرُ عَلَيْهِ غِطَاءُ فَنِي: تعاضم غتیډو او د قابونه بهر کېدونه وانی یعنی چاته څه ورکول الله تعالی دپاره دومره لوڼې او گران کار نه دې چه دهغې د ورکولو نه عاجز شی

تسهيلات:

قوله: وَلَكِنْ يَنْعَزِمُ وَلَيُعْطِيَنَّ الرَّغْبَةَ:

حديث مفهوم: د حديث حاصل دا دې چه الله پاک نه دعا په پوخ يقين سره غوښتل پکار دی ځکه چه الله پاک ته هيڅ چاته د يو څيز ورکول مشکل نه دی.

[۲۲۳۷] الله تعالی دعا قبلوی

۳۳۷- [۵] (۱) وَغَنَّهُ، قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ - "يُسْتَجَابُ لِلْعَبْدِ مَا لَمْ يَدْعُ بِاللَّهِ أَوْ قَطِيعَةً رَجِيمٍ، مَا لَمْ يَسْتَعْجَلْ" (۲) قِيلَ: يَا رَسُولَ اللَّهِ مَا الْإِسْتِجْعَالُ؟ قَالَ (۳) يَقُولُ: قَدْ دَعَوْتُ وَقَدْ دَعَوْتُ، (۴) فَلَمْ أَسْتَجِبْ أَبْلَى (۵) فَيَسْتَعِزُّ عِنْدَ ذَلِكَ وَيَدْعُ الدَّعَاءَ" (رواه المصنف).

لوجه ① ابومهريره ؓ وايي چې رسول الله ﷺ وفرمايل ② د بنده دعا د قبوليت په شرائطوسره قبلېږي تر څو پورې چې هغه د گناه يا د رشتې د ماتولو دعا نه غواړي او تر څو پورې چې جلتې نه کوي، ③ عرض وشو چې يا رسول الله ﷺ د تلوار کولو څه مطلب دی؟ ④ نبي کریم ﷺ وفرمايل چې دعا غوښتونکي بار بار وايي چې ما دعا وغوښتله ⑤ لیکن ما هغه قبلیدونکی ونه لیده ⑥ او بیا هغه سترې کینې او دعا نه کوي، مسلم هل اللغات ① قَطِيعَةً: تعلق کتې کول، ② رَجِيم: رسته داری، خپلولی، ③ الْإِسْتِجْعَالُ: جلتی او تلوار کول، ④ فَيَسْتَعِزُّ: د استفعال نه په معنی د سترې کیدو سره، أَنِّي يَنْظُرُ وَيَكْمُلُ وَتَقَرُّ: یعنی سترې او ستروانه شی (نو دعا پرېږدی،

تسهيلات: قوله: بِاللَّهِ:

د دعاه عدم قبولیت هوه وجهې:

د دعاه نه قبلیدو په دې حديث کښې د دوو څيزونو ذکر کړې شوې دي ؟

① اول څيز دا چه الله تعالی دعا قبلوی په دې شرط چه دعا د څه ناجائز او نامناسب څيز سره متعلق نه وی مثلاً چه څوک گستاخ او بې ادب دا دعا اوغواړي چه يا الله ماته د شرابو څکلو يا زنا کولو توفيق راکړې ياڅوک نالائق دا دعا اوغواړي اي الله فلانکې سړي

(۱) اخرجه مسلم في كتاب الذكر والدعاء والتوبة والاستغفار / باب بيان انه يستجاب للداعي ما لم يعمل فيقول: دعوت فلم يستجب لي (رقم: ۹۲ - ۲۶۳۵)

اور کبھی حالات کہ ہفتہ سری پہ کفر باندی مری شوی وی
 ⑦ یونالائق دَ یومحال خیز دعا اوغوازی چه ای الله ماته په وینہ باندی خپل دیدار
 رانصیب کره دا تول دَ دعا ناجائز صورتونه دی

قوله: اَوْ قَطِيعَةٌ رُجَرٍ:

ه خپلوی گپ گولو ه ه دَ خپلوانو سره تعلق پریخودو څوک سری داسی دعا غوازی چه ای
 الله زما او زما دَ پلاریه مینخ کبھی جدائی پیدا کړی دَدی حدیث مفهوم هم دغه دې چه
 داسی دعا نه قبلیری لهذا داسی دعا نه دی غوښتل پکار

قوله: مَا لَمْ يَسْتَجِبْ:

ه ما لم یجبل مفهوم: نه قبلیدل دَ دعا دویم څیز دادي چه الله تعالی دعا قبلوی په دې شرط
 چه په هغې کبھی تادی نه وی، صحابه کرامو تپوس او کړو دا تادی څه څیز دې حضو پاک
 اوفرمانیل بنده او وانی چه ما بار بار دعا اوغوښتله قبلیری خو هسې هم نه نود دې وجې دَ
 دعا ضرورت نشته په دغه شان تادی کولو کبھی هغه دعاغوښتل پریږدی اوفرمانیلې شو
 چه داسی نه دی کول پکار

دعا ه زو نه قبلیدلو حکمتونه: علماء کرام فرمائی چه کله تادی سره دعانه قبلیری

① کله دتقدیر د مصلحت دَ وجې نه نه قبلیری

② ځکه چه دالله تعالی په نیز د هغې یو وخت مقروری

③ کله دعا د دې وجې نه نه قبلیری چه هغه د آخرت ذخیره جوړولې شی او کله دعا ځکه نه
 شی قبلولې چه د هغې شرائط او آداب پوره نه وی

④ کله الله تعالی د یونیک بنده اصرار التجاء تضرع او زاری خوښه وی په دې وجه دَ
 بعضی بعضی بې دینه سری دعا زر قبلیری ځکه چه کله هغه دالله تعالی په وړاندې لاسونه
 خوره وی نواله تعالی جبرائیل امین ته وانی دته زر څه ورکړه دې دپاره چه زما په وړاندې
 لاس خورنه کړی

⑤ کله دعا ځکه نه شی قبلولې چه دعا غوښتونکي نا امیده شی اودعاغوښتل پریږدی

[۳۳۸] غالباً نه دعا قبلیدوی بیان

۳۳۸- [۱۶] (۱) وَعَنْ أَبِي الدَّرْدَاءِ قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ - "دَعْوَةُ الْمَرْءِ الْمُسْلِمِ
 لِأَخِيهِ بِظَهْرِ الْغَيْبِ مُسْتَجَابَةٌ" (۲) عِنْدَ رَأْيِهِ مَلَكٌ مُوَكَّلٌ (۳) كُلَّمَا دَعَا لِأَخِيهِ بِغَيْرِ قَالَ الْمَلَكُ الْمُوَكَّلُ بِهِ: [أَمِينَ
 وَلَكَ بِمِثْلِهِ] " (رَوَاهُ الْمُصَنِّفُ)

(۱) اخرجه مسلم في كتاب الذكر والدعاء والتوبة والاستغفار باب فضل الدعاء للمسلمين بظهر الغيب (رقم- ۸۶ -
 ۲۳۳۲) وابن ماجه في كتاب المناجاة باب فضل دعاء الحاج (رقم- ۲۸۹۵) واحمد في المسند: ۱۹۵/۵

فرجه [۱] ابودرداء [۲] وايي چې رسول الله ﷺ وفرمايل [۳] کوم مسلمان بنده چې د خپل مسلمان ورور د پاره غائبانه دعا کوي نو هغه قبليري [۴] د دعا کونکي سر ته نژدې پوره فرشته متعين کيږي [۵] هر کله چې هغه د خپل مسلمان ورور د پاره د خير دعا کوي نو هغه متعين شوی فرشته وايي [۶] چې اي الله ﷻ ده دعا قبوله کړې او دا هم وايي چه ستاد پاره دى هم دغه شان وي، مسلم

هل اللغات: ① يظفر القيب: أي: في كعبة المذخرة عنه: غائبانه او پسي شا دعا غوښتل (يعنى چله چه دعا غواړي هغه موجود نه وي يا موجود وي خو په زړه کښي ورله دعا او غواړي. ② مَلَكٌ مُّوَكَّلٌ: مَلَكٌ فرشتي ته وائي او مُوَكَّلٌ چه مقرر شوې او متعين شوې وي (يعنى مقرر شوې فرشته، تسهيلات:

قوله: يَظْفِرُ الْقَيْبُ:

ه غائبانه دعا قبليريو چه: يعنى شاپه شا د يو مسلمان ورور د پاره د بل دعا قبليري خکه چه به دغه دعا کښي همدردى هم وي اوڅه لالچ هم نه وي کله چه دا سرې د بل چاد حاجت پوره کولو کوشش کوي نو الله تعالى د هغه ضرورتونه هم پوره کوي.

قوله: عِنْدَ رَبِّكَ مَوْكَّلٌ:

هم دغه مطلب دې د حديث د آخرى جملې چه فرښتې په سرو لارې وي او دهغوى د پاره دعا کوي ددې تائيد دې حديث نه هم کيږي. چه "اللَّهُ فِي عَوْنِ الْعَبِيدَ إِذَا مَا الْعَبْدُ فِي عَوْنِ أَخِيهِ"

[۳۳۳] د خيرې کولو څخه ممانعت

۳۳۳- [۱۷] (۱) وَعَنْ جَابِرٍ قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ - [۲] «لَا تَدْعُوا عَلَى أَنْفُسِكُمْ [۳] وَلَا تَدْعُوا عَلَى أَوْلَادِكُمْ [۴] وَلَا تَدْعُوا عَلَى أَمْوَالِكُمْ [۵] لَا تَوَافِقُوا مِنَ اللَّهِ سَاعَةً يَسْأَلُ فِيهَا عَطَاءً فَيَسْتَجِيبُ لَكُمْ» [۶] (رواه مسلم). و ذکر حديث ابن عباس: "اتق دعوة المظلوم" في كتاب الزكاة.

فرجه [۱] جابر رواي دى چې رسول الله ﷺ وفرمايل [۲] د خان د پاره به دعا مه کوي [۳] د خپل اولاد د پاره به دعا مه کوي [۴] او نه اد خپل غلام، منځى او د څاروو او ا نور مال، اسباب د پاره به دعا کوي [۵] چې تاسو نه د الله تعالى [۶] د طرف څخه هغه ساعت حاصل نشي چې په هغه کى الله ﷻ هر سوال پوره کوي او بيا ستا به دعا قبوله شي، [۱] مسلم او د ابن عباس رضى الله عنهما حديث چې «اتق دعوة المظلوم» (نې په كتاب الزكاة کښي ذکر کړې دې

هل اللغات: ① لَا تَوَافِقُوا: يَتْلَوُ الْفَوَاقِمَ: اللَّهُ سَاعَةً إِجَابَةً: چه برابر او موافق نه شي (يعنى چرته ستاسو خيرې دغه مستجاب وخت کښي اونشې او خپل خان باره کښي مو خيرې قبولې نه شي، ② سَاعَةً:

وحت نه وانی، دلته ترې مراد وخت د اجابت دې، ﴿عطاءً اُنّی مَأْتِظُ﴾ د ورکولو څیز، که هغه به
وی او که بد وی،

تعمیلات:

قوله: سَاعَةً: یعنی د دعاد قبلیدو د الله تعالی په نیزڅه وختونه وی هسې نه چه ته بد دعا
او کړې او بل خواد قبلیدو ساعت وی او بیا پنیسمانه وی او په لاس هیڅ درنه شی

الفصل الثانی

[۱۳۰] دعاد عبادت تجویر

۱۳۰ [۸] عَنْ النُّعْمَانِ بْنِ بَشِيرٍ قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ - «الدُّعَاءُ هُوَ الْعِبَادَةُ» ثُمَّ
قَالَ: «رَبُّكُمْ أَذْعُونِي أَسْتَعِيبَ لَكُمْ» [غافر: ۶۰] «رَبُّنَا أَمَّا مُحَمَّدٌ وَالْقَرْمِذِيُّ، وَأَبُو دَاوُدَ وَالنَّسَائِيُّ، وَأَبْنُ
مَاجَةَ.

ترجمه ۱۳۰ نعمان ابن بشیر رضی الله عنه روای دی چې رسول الله ﷺ وفرمایلی ﴿الدُّعَاءُ هُوَ الْعِبَادَةُ﴾ دعا عبادت دی او
بیا د دی څخه روسته نبی کریم ﷺ دا آیت وویلې ﴿وَقَالَ رَبُّكُمْ أَذْعُونِي أَسْتَعِيبَ لَكُمْ﴾ او
ستاسو پروردگار فرمایلی دی زما څخه دعا غواړی زه به ستاسو دعا قبلوم، احمد ترمذی
ابوداؤد نسائی ابن ماجه.

تعمیلات:

قوله: الدُّعَاءُ هُوَ الْعِبَادَةُ: الخ:

د دعا هغه قسمونه: د دعا دوه قسمونه دی

① یو قسم هغه دعا ده چه سرې په خپلو غیبی حاجاتو کښې صرف یو رب ته آواز کوی په
دې کښې د هغه سرې عقیده ده چه زما رب مشکل کشا هم دې او غیبو باندې هم پوهیږی
قادر مطلق هم دې زه هم هغه ته آواز کوم

قرآن کریم کښې هم په دې دعا باندې ډیر زور ورکړې شوې دې چه آواز کول صرف الله
تعالی ته دی دمکې مشرکانو به الله تعالی سره دخپلو معبودانو په خپلو غیبی حاجاتو
کښې رابلل کوم چه الله تعالی شرک او ګرځولو نو دلته صرف الله تعالی ته آواز کول عین
عبادت بلکه دعادت خلاصه او مغز او ګرځولې شو حضور پاک چه کوم آیت په توګه
د استشهاد تلاوت کړې دې ددې نه هم معلومیږی چه د دعا نه دلته آواز کول مراد دی.

② دویم قسم هغه دعا ده کومه چه یوانسان د خپل رب نه دخپل خان دپاره غواړی داهم
عبادت دې ځکه چه دا سرې خپل رب قادر ګنړی خالق اومالک نی ګنړی ﴿فَعَالٍ لِّمَا يُرِيدُ﴾ نی

(۱) أخرجه الترمذی فی کتاب تفسیر القرآن عن رسول الله صلى الله عليه وسلم / باب: ومن سورة البقرة (رقم- ۱۰۴۹)
وابن ماجه فی کتاب الدعاء / باب ما يدعو به إذا أوى إلى فراشه فضل الدعاء (رقم- ۳۸۲۸) واحد فی المسند: ۴/ ۲۶۷

گنری هم به دي وجه دهغه نه د دنيا او آخرت دواړو کاميابي غواړي ښکاره خبره ده چې
"الدعاء العادة" په دي باندې صادق دي

[۳۳۳] دعا د عبادت څخه عبارت دي

[۳۳۳-۱۹] (۱) وَعَنْ أَنَسٍ، قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ - [۱] «الدُّعَاءُ مَعُ الْبَيِّنَاتِ» (رواه الترمذي).

ترجمه [۱] انس رضي الله عنه روي دي چې رسول الله ﷺ وفرمايل [۲] دعا د عبادت مغز دي.
ترمذي

هل اللغات: ① مَعُ الْبَيِّنَاتِ: أي: مَعُ الشَّرْهِ وَالْحَالَةِ وَمَا يَقُومُ بِهِ: د عبادت مغز (مخ هغه څيز دي چه په هغې سره دغه څيز قائم وي يعنی بنياد)

تسهيلات:

قوله: الدُّعَاءُ مَعُ الْبَيِّنَاتِ:

د دعا اهميت: دعا د عبادت خلاصه او مقصود بالذات ده ځكه چه د عبادت مقصد دا خپله
استهاني عاجزي او انكساري د الله تعالى د تعظيم او محبت سره ظاهول لكه چه انسان
بغير د دماغو نه روغ نشي پاتي كيدي هم دغه شان عبادت بغير د دعا نه قائم نشي پاتي
كيدي (مركات ج ۵ ص ۳۷)

[۲۳۲۲] دعا اهميت او فضيلت

[۳۳۳-۱۰] (۱) وَعَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ - رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ - قَالَ قَالَ: رَسُولُ اللَّهِ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ - [۲] «لَيْسَ شَيْءٌ أَكْرَمَ عَلَى اللَّهِ مِنَ الدُّعَاءِ» [۳] رَوَاهُ التِّرْمِذِيُّ، وَأَبْنُ مَاجَةَ، وَقَالَ التِّرْمِذِيُّ: هَذَا حَدِيثٌ حَسَنٌ غَرِيبٌ.

ترجمه [۱] ابوهريره رضي الله عنه روي دي چې رسول الله ﷺ وفرمايل [۲] د الله ﷻ په نزد د دعا
څخه زيات د اوچتي مرتبي هيڅ څيز نشته، [۳] ترمذي ابن ماجه او امام ترمذي رحمه الله وايي
چې دا حديث حسن غريب دي

هل اللغات: ① أَكْرَمَ: أي: أَعْزَلَ: د عزت او فضيلت والا

تسهيلات:

قوله: لَيْسَ شَيْءٌ أَكْرَمَ عَلَى اللَّهِ مِنَ الدُّعَاءِ:

د الله تعالى په ليزه دعا ه اكرميت مطلب: د دي حديث مطلب دا دي چه په اذكار او عبادت

(۱) أخرجه الترمذي في كتاب الدعوات عن رسول الله صلى الله عليه وسلم بإسناد (رقم- ۳۳۷۱)

(۲) أخرجه الترمذي في كتاب الدعوات عن رسول الله صلى الله عليه وسلم بإسناد ما جاء في فضل الدعاء (رقم- ۳۳۷۰)

وابن ماجه في كتاب الدعاء بإسناد ما يدعوه به إذا أوى إلى فراشه فضل الدعاء (رقم- ۳۸۲۹) وأحمد في المسند: ۳۶۲/۲

کسی یو شیء هم دعا سره برابر نشته ځکه چه دعا کښي د خپل عجز او انکساري اظهار کيږي او د الله د قوت قدرت، د الله تعالی د بې نیازی او د لوني د غلبي اظهار کيږي نو دا د قرآن پاک د دې آیت سره معارض نه دي چه ان اگر کم عند الله تناکم، مرقات،

[۳۳۳] په دعا د تقدیر بدلیدو مطلب

[۱۱] (۱) وَعَنْ سُلَيْمَانَ الْفَارِسِيِّ قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: - «لَا يَرُدُّ الْقَضَاءُ إِلَّا الدَّعَاءُ» (۲) وَلَا يَزِيدُ فِي الْعُمُرِ إِلَّا الْبِرُّ» (۳) (رَوَاهُ التِّرْمِذِيُّ).

ترجمه ۱ سلمان فارسی رضی الله عنہ روای دی چې رسول الله صلی الله علیه و سلم د دعا څخه علاوه بل هیڅ څیز تقدیر نشي بدلولی ۲ او عمر د نیکی څخه علاوه بل هیڅ څیز نشي زیاتولی، ترمذی حل اللغات: ۱ لا یزد: نه واپس کوی، نه بدلولی، ۲ القضاء: هو الأمر القدر: کوم څیز چه په تقدیر کښي لیکلي شوی وی ۳ البر: وهو الإحسان والطاعة: نیکی او اطاعت ته وائی

تفهيمات:

قوله: لَا يَرُدُّ الْقَضَاءُ إِلَّا الدَّعَاءُ:

اشکال: دلته چه په دعا سره کوم د رد قضاء متعلق ونيلي شوې دی د هغې نه دا اشکال لږميږي چه قضاء خو الامر المقدر ته ونيلي شي بيا د هغې رد څنگه کيدې شي؟ جوابونه ۱: دا دې چه دلته د رد قضاء نه معامله قضاء لره داسې اسانول مراد دی گویا قضاء بالکل نازل شوې نه ده.

۲ یا د قضاء نه مجازا هغه څیز مراد دي چه د کوم نه بنده ویره محسوس کوی که هغه وخت ورته د دعا توفیق ملاوړي نو هغه د ویرې څیز اوچت شي

۳ یا د قضاء نه قضاء مبهم مراد نه ده کوم چه قطعي طور سره فيصله شوې امر وی په هغې کښ تغیر او تبدل نه وی بلکه دلته قضاء معلق مراد ده کوم چه په یو څیز باندې معلق وی مثلاً په قضاء کښ د مصیبت نزول دي په دې شرط چه هغه دعا اونکړی، که دعا اوکړی نو هغه به نه نازلېږي نو گویا عدم نزول بالدعا دا هم په قضاء کښ ده نو په دعا سره په قضاء معلق کښ تغیر او تبدل کيږي.

۴ یا دفع بلاء کښ چه کوم د دعا تاثیر دي په هغې کښ مبالغه کول مراد دی یعنی د دعا تاثیر دي حده پورې دي چه که د قضاء الهی رد کول ممکن وي نو هغه به نې هم رد کړي وي.

قوله: وَلَا يَزِيدُ فِي الْعُمُرِ إِلَّا الْبِرُّ:

۱ دلته هم بعض حقیقی معنی مراد کړې ده یعنی حقیقه په عمر کښ اضافه کيږي.

(۱) أخرجه الترمذی فی کتاب القدر عن رسول الله صلى الله عليه وسلم / باب ما جاء لا يرد القدر إلا الدعاء (رقم- ۲۱۳۹) وابن ماجه فی کتاب فی الإحسان وفصل الصلابة والعلم / باب فی القدر (رقم- ۹۰)

⑦ یا مراد دا دې چه د بر د وجهي نه په عمر معلق کښ زیادت کيږي نه په عمر مبرم کس چه د هغي صورت دا دې چه په قضاء کښ مکتوب وی چه که هغه حج او کړی نو د هغه عمر به شپېته کاله وی گڼيږي خلونېست کاله به وی

⑧ یا مراد دا دې چه که د نيکي او احسان معامله او کړی نو د هغه عمر به نه ضايع کيږي بلکه په عمر کښ به نې برکت وی هم د دې نه په زیادت سره تعبير او کړې شو

(التعليق ۴۸۳، ۴۹، الاشعة ۲، ۱۷۱، ۱۷۲)

[۳۳۳] دعا هيڅ ځله عېث نه ځي

۳۳۳- [۱۱۲] (۱) وَعَنْ ابْنِ عُثْمَانَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمَا - قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ - "إِنَّ الدُّعَاءَ يَنْفَعُ مِمَّا نَزَلَ وَمِمَّا نَزِلُ" [۲] فَعَلَيْكُمْ عِيَادَ اللَّهِ بِالْدُّعَاءِ" (رواه الترمذي).

لوجه ۱ ابن عمر رضي الله عنه رواي دی چې رسول الله ﷺ وفرمايل ﷺ بلا شبه دعا دهغه شی د پاره هم نافع ده چې پېښه شوی وی او د هغه څیز د پاره هم نافع ده چې لایښه شوی نه وی ﷺ نو اې د الله ﷻ بنده گانوا! دعا د ځان د پاره ضروري وگڼی، ترمذی،

هل اللغات: ① نزل: أي من بلاء: چه نازل شوې او پېښ شوې وی کوم مصیبت وغیره تسهيلات:

قوله: إِنَّ الدُّعَاءَ يَنْفَعُ مِمَّا نَزَلَ وَمِمَّا نَزِلُ:

دمدکور ه جملې مفهوم: يعنی چه کوم څیز نازل شوې دې د هغي د پاره نافع دي په دي معني چه الله تعالی په دي نازل شده مصیبت باندې د صبر توفیق ورکوی د دي تعلق د تقدیر مبرم سره شو او چه کوم مصیبت لار پېښ شوي نه دي د هغي د پاره دعا داسي نافع ده چه دعا دغه مصیبت د نازلیدلو نه منع کوی د دي تعلق د تقدیر معلق سره دي

۳۳۵- (۱) قَوْلُ أَهْلِ إِسْلَامٍ عَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ مَسْعُودٍ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ: هَذَا حَدِيثٌ غَرِيبٌ.

لوجه ۱ دا روایت احمد د معاذ بن جبل رضي الله عنه څخه نقل کړی دی ﷺ او امام ترمذی رحمته الله علیه فرمایلی دی چې دا حدیث غریب دی

[۳۳۶] په هر حالت کېښي دعا الحاديت

۳۳۶- [۱۱۳] (۱) وَعَنْ جَابِرٍ - رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ - قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ - "مَا مِنْ أَحَدٍ يَدْعُو عَدُوًّا إِلَّا آتَاهُ اللَّهُ مَا سَأَلَ" [۲] أَوْ كَفَّ عَنْهُ مِنَ السُّوءِ مِثْلَهُ [۳] مَا كُنْ يَدْعُو بِأَلْسِنَةٍ أَوْ قَلْبٍ رَجِيمٍ" (رواه الترمذي).

(۱) أخرجه الترمذي في كتاب الدعوات عن رسول الله صلى الله عليه وسلم له باب (رقم- ۳۵۴۸)

(۲) أخرجه أحمد في المسند: ۲۳۴/۵

(۳) أخرجه الترمذي في كتاب الدعوات عن رسول الله صلى الله عليه وسلم له باب ما جاء أن دعوة المسلم مستجابة (رقم- ۳۳۸۱) وأحمد في المسند: ۲۶۰/۳

ترجمہ ۱ حضرت جابر رضی اللہ عنہ روای دی چې رسول اللہ صلی اللہ علیہ وسلم وفرمایا ۲ کوم سری چې دعا غواړی نو الله تعالی ج هغه خیز ورته ورکوی کوم چې هغه یې غواړی، په شرط د دی چې د هغه خیز ورکول په ازل کی د هغه په مقدر کی لیکلی وی، ۳ یا د هغه په عوض کی د هغه څخه بدی لیری کوی، یعنی د هغه خیز ورکول که د هغه په مقدر کی لیکلی نه وی نو د هغه په عوض کی الله تعالی ج د هغه د غوښتلویه قدر د هغه څخه مصیبت او بلا لیری کوی، ۴ تر څو پوری چې هغه د گناه د څه شی یا د رشتی د ماتولو دُعا ونه غواړی، ترمذی

هل اللغات: ۱ کف: أي: دَفَعَ: بندوی یعنی لرې کوی ۲ لَمُنْذَرٌ: چه دعا اونه غواړی، ۳ قَطِيعَةٌ: تعلق کټ کول، پریخودل، ۴ رَجِمَ: رشته داری، خپلولی.

[۳۴] دعا په ذریعه درنځ فراخی

۳۴- [۱۴] (۱) وَرَوَى ابْنُ مَسْعُودٍ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ - قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ - «سَلُوا اللَّهَ مِنْ فَضْلِهِ، فَإِنَّ اللَّهَ يُحِبُّ أَنْ يُسْأَلَ» (۲) وَأَفْضَلُ الْعِبَادَةِ انْتِظَارُ الْقَرَجِ» (۳) (رَوَاهُ التِّرْمِذِيُّ)، وَقَالَ هَذَا أَحَدُ ثَلَاثٍ غَرِيبٍ.

ترجمہ ۱ ابن مسعود رضی اللہ عنہ روای دی چې رسول اللہ صلی اللہ علیہ وسلم وفرمایا ۲ د الله تعالی ج څخه د هغه د فضل په ذریعه غواړی ځکه چې الله تعالی ج دا خبره ډیره خوښوي چې د هغه څخه فضل و غوښتل شي ۳ او بهترین عبادت (یعنی د دعا، د ټولو څخه ښه شی د فراخی انتظار دی، امام ترمذی رحمته الله علیه دا حدیث نقل کړی دی او ویلي یې دي چې دا حدیث غریب دی هل اللغات: ۱ انتظار: أي: ارتقَابُ ذَهَابِ الْبَلَاءِ: انتظار یعنی صبر کول ۲ القرَج: فراخی، او خوشحالی تسهيلات:

قوله: انْتِظَارُ الْقَرَجِ:

د راحت واکو په امید دعا چلوی ساتل، یعنی که په جاباندې څه مصیبت راغلو او هغه صبر او کړو چاته شکایت اونه کړی د ناامیدی اظهار اونه کړی دعا غواړی او د مصیبت اخوا کیدو یقین لری هم دغه بهترین عبادت دي صبر کول د انسان په قوت ارادی کښې زبردست جذبه اچوی او په آخره کښې هم هغه صابر اوشاکر چه د مصیبتونو د اخوا کیدو په امید کښې ناست دي کامیابېږی ځکه چه (إِنَّ اللَّهَ مَعَ الصَّابِرِينَ) د الله تعالی ارشاد دي

(۱) اخراجه الترمذی فی کتاب الدعوات عن رسول الله صلى الله عليه وسلم له باب في انتظار الفرج وغير ذلك (رقم - ۳۵۷۱)

[۳۳۸] اِنَّ اللّٰهَ نَهَ نَهَ غَوِيْتَل دَالله د خفصكان سبب

۳۳۸- [۱۰] (۱) وَعَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ - رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ - قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ - [۲] «مَنْ لَمْ يُسَأَلِ اللَّهَ يُغْضَبْ عَلَيْهِ» (رواه الترمذي).

ترجمہ [۱] حضرت ابوہریرہ رضی اللہ عنہ واپس چہ رسول اللہ صلی اللہ علیہ وسلم فرمایا [۲] کوم سری چہ بی: اللہ تعالیٰ ﷻ خخہ نہ غواری اللہ تعالیٰ ﷻ د ہفہ خخہ ناراضہ کیری [خخہ چہ دے ترک کول د اللہ تعالیٰ ﷻ خخہ د تکبر او د استغناء علامہ دہ]، ترمذی
 حل اللغات: [۱] یغضب: غصہ کیری، ناراضہ کیری، د اللہ تعالیٰ د غصہ کیدو نہ مراد د عذاب او تکلیف رسولوارادہ کول دی،

تسهيلات:

قوله: مَنْ لَمْ يُسَأَلِ اللَّهَ يُغْضَبْ عَلَيْهِ:

د اللہ تعالیٰ غصہ پہ فوج ﷻ اللہ خوشحالیدل: اللہ تعالیٰ چونکہ دور کرے پہ صفت باندي متصف دی نوہفہ غواری چہ خوک غوشتونکی اوغواری. ہسی دغریو د شاعرانو پہ کلام کنبی لونی لونی قصیدی د بادشاہانود سخاوت سرہ متعلق لوستلی شوی دی پہ ہفہ کنبی د بادشاہانونہ غوشتل د بادشاہانود خوشحالی ذریعہ گر خولی شوے دہ لکہ

کان کل سوال فی سامعہ قمیص یوسف فی اچنان یعقوب

ہم پہ دی انداز سرہ دا حدیث دی چہ د اللہ تعالیٰ نہ خہ غواری ہفہ خوشحالیری اوخوک چہ نہ غواری نوڈ ہفہ نہ خفہ کیری د انسان معاملہ ددی برعکس دہ ہفہ چا خہ بنہ ونیلی

اللہ یغضب ان ترکت سوالہ وبنو آدم حین یسأل یغضب

[۲۳۲۹] دعا فی تدا غوشتل

۳۳۹- [۱۱] (۱) وَعَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ - رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمَا - قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ - [۲] «مَنْ قُتِمَ لَهُ مِنْكُمْ بَابُ الدُّعَاءِ فَحَسَتْ لَهُ أَبْوَابُ الرَّحْمَةِ» [۳] وَمَا سَأَلَ اللَّهُ شَيْئًا - يَغْنِي أَحَبَّ إِلَيْهِ - مِنْ أَنْ يُسَأَلَ الْعَاقِبَةُ» (رواه الترمذي).

ترجمہ [۱] ابن عمر رضی اللہ عنہما راوی دی چہ رسول اللہ صلی اللہ علیہ وسلم فرمایا [۲] پہ تاسو کی چہ د کوم سری د پارہ د دعا دروازہ کولای شوہ یعنی کوم سری تہ چہ د پورہ آداب او شرائطو سرہ د یرے دعا غوشتلو توفیق را کر لے شو، نو پوہہ شی چہ د ہفہ د پارہ د رحمت دروازی کولای شوے [خخہ چہ د ہفہ د دعا پہ نتیجہ کی کله خوہفہ تہ د ہفہ غوشتلی شی حاصلیری او کله د غوشتلی شی پہ بدلہ کی د ہفہ خخہ شر او بدی لری کول کیری] [۳] او د

(۱) أخرجه الترمذی فی کتاب الدعوات عن رسول اللہ صلی اللہ علیہ وسلم / باب منه (رقم- ۳۳۳۳)

(۲) أخرجه الترمذی فی کتاب الدعوات عن رسول اللہ صلی اللہ علیہ وسلم / باب (رقم- ۳۵۴۸)

الله تعالی **عافیت** په نزد د ټولو څخه زیاته خوښه او محبوبه خبره دا ده چې د هغه څخه عافیت وغوښتل شي، تر مږي

هل العافیات: ① **قُبِرَ: أَي بَانَ وَلَقِيَ لَأَن يَدْعُو اللَّهَ كَقِيَرٍ:** پرانستلي شي د دعا دروازي پرانستلو نه مراد د ډېرو دعاگانو غوښتلو توفیق نصیب کیدل دي، ② **العافية: أَن يَنْقُذَ مِنَ الْأَقَامِ وَالْكَلَامِ:** عافیت چه سړي ډېر قسم بيمارو او آزماښتونو نه محفوظ شي، د عافیت نه مراد د نياوي او اخروي دواړه قسم عافیت مراد دي.

تسهيلات:

نوله: **مِنْ أَنَّ يُنَالَ الْعَافِيَّةَ**

د عافیت په تعريف كښي، الاول: ① د عافیت معنی دا ده چه د دنیا او آخرت د ټولو ظاهري او باطني غیر پسندیده څیزونو، ټول آفتونو او مصائبو، ټولو بيمارو او د ټولو و بلاگانو نه سلامتۍ او حفاظت حاصل شي نو عافیت د دنیا او آخرت په ټولو خوشحالو باندې حاوی دي د دې وجهې الله تعالی عافیت غوښتل خوښوي

② ملا علي قاري فرماني چه د هغې حاصل دا دي چه د عافیت نه مراد دیني امورو کښي سلامتۍ ده که د بدن صحت وی او که نه وی.

دیني جمله ه شیخ واقعه: ابن عطا فرماني چه یو کس زما د شیخ ابو مرسى خواه له راغلو او هغه په سخت تکلیف کښي وو هغه کس اووئیل چه عافاک الله یا سیدی نو هغه جواب ور نه کړو هغه بیا اووئیل چه عافاک الله یا سیدی حضرت شیخ جواب ورکړو چه تا د کوم عافیت سوال کړي دي زه د الله نه هغه عافیت نه غواړم زه چه په کوم حالت کښي یم دا هم عافیت دي.

د الله تعالی د علم مطابق د عافیت سوال کول: نبي علیه السلام هم د الله نه د عافیت سوال کړي دي نبي علیه السلام ته خیبر کښي د دعوت په موقع یو ښځي په غوښه کښي زهر اچولی وو د هغې اثر همیشه پاتي وو نبي علیه السلام په مرض الوفات کښي د هغه زهرو اثر محسوس کړو حضرت ابو بکر صدیق به هم د الله تعالی نه عافیت غوښتلو مات مسموما او حضرت عمر به هم د عافیت دعا کوله مات مطعوناً حضرت عثمان به د عافیت دعا غوښته مات مظلوما حضرت علي هم د عافیت دعا غوښتي وه مات مقتولا لهذا د الله تعالی نه داسي عافیت غوښتل پکار دی چه د الله تعالی په علم کښي دي داسي عافیت مه غواړه چه زموږ په علم کښي دي. (مرقات ج ۵ ص ۲۹)

[۱۳۰] په راحت کښې دعا په سختۍ کښې دعا قبلیدو لړیه

۱۳۰- [۱۷] (۱) وَعَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ - رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ - قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ - [۲] «مَنْ سَأَلَ اللَّهَ أَنْ يُجِيبَ اللَّهُ لَهُ عِنْدَ الشَّاهِدِ [۳] فَلْيَكْثِرِ الدُّعَاءُ فِي الرَّخَاءِ» [۴] (رَوَاهُ التِّرْمِذِيُّ، وَقَالَ: هَذَا حَدِيثٌ غَرِيبٌ).

توجه ۱ حضرت ابو هريره رضي الله عنه وايي چې رسول الله صلی الله علیه و آله وفرمايل [۲] د كوم سري د پرې چې دا خبره د خوښۍ او خوشحالي باعث وي چې د تنگۍ او سختۍ په وخت کې الله تعالى ج د هغه دعا قبوله کړي [۳] نو هغه ته پکار دی چې د وسعت او فراخۍ په زمانه کې دي ډېره زياته دعا کوي، [۴] دا روايت ترمذي نقل کړی دی او ويلي يې دي چې دا حديث غريب دی:

قوله: فَلْيَكْثِرِ الدُّعَاءُ فِي الرَّخَاءِ:

په سختۍ کښې دعا قبلیدو نه: يعنی څوک چې دا غواړي چې د مصيبت په وخت کې الله تعالى زما دعا قبلوي نو هغه لره پکار دی چې د راحت په وخت کې الله تعالى زيات يادوي نو چې کله پرې مصيبت راشي اود الله تعالى څخه سوال کول نو د ده دعا آواز به آشنا نه وي الله تعالى به نې ځکه دعا زړ قبلوي. اگر چې څوک په راحت او خوشحالي کې دعا نه کوي نو الله تعالى د هغه دعا هم قبلوي.

[۱۳۱] دعا د نه قبلیدو سبب

۱۳۱- [۱۸] (۱) وَعَنْهُ، قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ - [۲] «ادْعُوا اللَّهَ وَأَنْتُمْ مُوقِنُونَ بِالْإِجَابَةِ [۳] وَاعْلَمُوا أَنَّ اللَّهَ لَا يُجِيبُ دُعَاءَ مَنْ قَلْبُ غَافِلٌ لَاهٍ» [۴] (رَوَاهُ التِّرْمِذِيُّ، وَقَالَ: هَذَا حَدِيثٌ غَرِيبٌ).

توجه ۱ حضرت ابو هريره رضي الله عنه وايي چې رسول الله صلی الله علیه و آله وفرمايل [۲] تاسو د دعا د قبوليت يقين ساتلو سره د الله تعالى ج څخه غواړي [۳] ياد لری چې الله تعالى ج د غافل او لويې کونکي زړه دعا نه قبلوي، يعنې د هغه سري دعا نه قبلېږي چې د هغه زړه دعا غوښتلو په وخت کې د الله تعالى ج څخه غافل او په نور وڅيزونو کې مشغول وي [۴] امام ترمذي رحمته الله علیه دا روايت نقل کړی دی او ويلي يې دي چې دا حديث غريب دی

هل اللغات: ① مُوقِنُونَ: اَيُّ اَتَمُّ مُتَعَدِّينَ اَنْ اَللهُ لَا يَجِبُكَ: دا يقين او اعتقاد وی چه زما دعا به قبلېږي او نامراده کيږم به نه، ② قَلْبُ غَافِلٌ: اَيُّ مُتَرَفِّعٍ عَنِ اَللهِ اَوْ غَفَلَ اَللهُ: چه زړه نې غافل وی د الله تعالى نه، يا دا توجه نې نه وی چه زړه غواړم ③ لَاهٍ: اَيُّ لَا عَظْمَ: لويې کوی، په بل څه کې مشغوله وی

(۱) اخرجه الترمذي في كتاب الدعوات عن رسول الله صلى الله عليه وسلم بهاب ما جاء ان دعوة المسلم مستجابة (رقم - ۳۲۸۲)

(۲) اخرجه الترمذي في كتاب الدعوات من رسول الله صلى الله عليه وسلم بهاب (رقم - ۳۷۹۷)

تسهيلات:

قوله: وَأَنْتُمْ مُوقِنُونَ بِالْإِجَابَةِ:

همانگونه که منتهی به معلوم کنی، دعه احوال:

① په دي حديث کښي هم د دعا د قبلیدو دپاره دا شرط ذکر شوې دې چه هغه دعا قبلېږي چې په اخلاص او په کامله توجه سره غوښتلې شي

② د حديث مطلب دا دې چې هغه دعا قبلېږي چې په هغې کښي د دعا کونکي دالله تعالی په ذات باندې پوره بروسه وي چې الله تعالی به زما دعا قبلوي اگر چې زه ډیر گناهکار یم لیکن زما گناهونه د الله تعالی د لوڼې رحمت څخه زیاتې نه دي

اشکال: نبي علیه السلام فرماني چه د دعا د غوښتلو په وخت کښي پوخ یقین پکار دي نو دا دعا به خامخا قبلېږي حالته که ډیري دعا گانې خونه قبلېږي نو بیا دعا کونکي یقین څنگه اولري؟

اشکال جواب: دعا کونکي د قبولیت نه محرومه کېږي نه ځکه چه ده تا هم هغه شي ملاوېږي چه کوم غواړي که ده دعا قبلیدل په ازل کښي نه وي لیکلې شوې نو بیا د دعا په بدل کښي د ده نه تکلیف لري کړي شي یا به د هغې بدله په آخرت کښي ورکړي دویم دا چه دعا عبادت دي او د عبادت ثواب خو به ضرور ورکولې شي د دي نه خو نه محرومه کېږي (ایضا،

په ٢٢٤٢] په الله لاس دعا غوښتلو معانفت

۳۳۳- [۱۹] (۱) وَعَنْ مَالِكِ بْنِ يَسَارٍ قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ -صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ-: «إِذَا سَأَلْتُمُ اللَّهَ فَاسْأَلُوهُ بِطُورِ الْكَيْفِ» (۲) وَلَا تَسْأَلُوهُ بِطُورِهَا» (۳).

ترجمه ۱ مالک بن یسار (۲) راوي دی چې رسول الله (ﷺ) وفرماییل (۳) کله چې تاسو د الله تعالی (ﷻ) څخه دعا غواړئ (۴) د هغه څخه د خپلو لاسونو په شاگانو سوال مه کړئ

هل اللغات: ① بطور: د بطن جمع ده خپسې ته وانی دلته دلاس دتنه طرف مراد دې ② اَلْکَيْفُ: دا د کف جمع ده، د مروند پورې چې د لاس کومه حصه وي هغې ته کف وانی ③ بِطُورِهَا: د ظهر جمع ده، شا ته وانی، دلته ترې د لاس شا یعنی بهر طرف مراد دې.

هل اللغات: ① بطون،

تسهيلات: قوله: بِطُورِ الْكَيْفِ:

دعا يوازي: د دې مطلب دادې، چه د دعا وخت کښي د دعاء آدابونه لاسونه اوچتول دي داسې چه د لاسونو مخ یعنی د لاس دتنه تلی د مخ طرف ته وي مطلب داچه په اولته لاسونو سره دعا مه غواړئ او د استسقاء د دعا حالت دې نه مستثنی دې په دې کښي لاسونه

اولته کولو سره دعا غوښتل د جدا مصلحت دوجي نه دی

۳۳۳- [۱۰] وَفِي رِوَايَةِ ابْنِ عَبَّاسٍ، قَالَ: [۱] «سَلُوا اللَّهَ بِطُلُونِ الْفَيْحِ وَلَا تَسْأَلُوهُ بِطُلُوها، [۲] فَإِذَا قَرَعْتُمْ فَاَسْأَلُوا بِهَا وَجْهَكُمْ» (رِوَاةُ ابْنِ دَاوُدَ).

توجه [۱] به يوه بل روايت کې د ابن عباس (رضي الله عنه) څخه منقول دی چې رسول الله (صلى الله عليه وسلم) وفرمايل چې د الله تعالیٰ (ج) څخه د خپلو لاسونو په شاگانو سوال مه کوئ [۲] او هر کله چې تاسو د دعا څخه فارغه شئ نو خپل لاسونه به خپل مخ راتير کي چې کوم برکت به لاسونو نازل شوی دی هغه مخې ته هم ورسېږي، ابوداؤد

[۳۳۳] د الله په دربار کې د دعا نه قبلېدل نشته

۳۳۳- [۲۰] [۱] وَعَنْ سُلَيْمَانَ بْنِ رَجِيٍّ، قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ -صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ-: [۲] «إِنْ رَكِعْتُمْ حِينَ كَرِهُتُمْ [۳] يَسْتَجِبْ مِنْ عَبْدٍ إِذَا رَفَعَ يَدَيْهِ إِلَيْهِ أَنْ يَرْفَعَهَا صِفْرًا» (رِوَاةُ التِّرْمِذِيِّ، وَأَبُو دَاوُدَ وَالتَّيَمِيُّ فِي الدَّعَوَاتِ الْكُبْرَى).

توجه [۱] حضرت سلمان (رضي الله عنه) راوي دی چې رسول الله (صلى الله عليه وسلم) وفرمايل [۲] ستاسو پروردگار ډير حياناک دي يعنې هغه د حاجتمندو په شان معامله کوي هغه بغير غوښتلو ورکونکي دی [۳] او هغه د خپل بنده څخه حيا کوي چې هغه خالي لاس واپس کړي هر کله چې د هغه بنده د هغه طرف ته د دعا د پاره خپل دواړه لاسونه اوچتوي، ترمذي ابوداؤد بيهقي

هل اللغات: ① حَيٌّ: د فعل نه، اُنْ: مُبَالِغَةٌ فِي الْحَيَاةِ: ډيره زياته حيا، کونکې ② كَرِهْتُمْ: وَهُوَ الَّذِي يَكْرَهُ مِنْ غَيْرِ سَأَلٍ: کرم کونکې يعنې هغه ذات چه د غوښتلو نه بغير هم ورکوي ③ صِفْرًا: اُنْ: غَالِيَتَيْنِ: خالي، تش لاس

تسهيلات: قوله: إِنْ رَكِعْتُمْ حِينَ:

د حيا په مفهوم کې هغه احوال،

① که دا د الله تعالیٰ په حق کې وي نو د دې مطلب د يو څيز ترک کول او پريخودل دی نواله تعالیٰ د خپل بنده لاس پريخودل نه غواړي بلکه ضرور ورته څه ورکوي.
② د دې څخه مراد دا دي چه الله تعالیٰ ده سره د احسان معامله کوي

[۳۳۵] د دعا نه پس په مع د لاسونو راټکولو فضيلت

۳۳۵- [۲۱] [۱] وَعَنْ عُثْمَانَ بْنِ مَرْثَدَةَ، قَالَ: «كَانَ رَسُولُ اللَّهِ -صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ- إِذَا رَفَعَ يَدَيْهِ فِي الدَّعَاءِ لَمْ يَعْظُمَا [۲] حَتَّى يَسْتَمِرَّ وَجْهَهُ» (رِوَاةُ التِّرْمِذِيِّ).

(۱) اخرجه ابوداؤد فی کتاب الصلاة باب الدعاء (رقم- ۱۴۸۵)

(۲) اخرجه ابوداؤد فی کتاب الصلاة باب الدعاء (رقم- ۱۴۸۸) والترمذي فی کتاب الدعوات عن رسول الله صلى الله عليه وسلم باب (رقم- ۳۵۵۶)

(۳) اخرجه الترمذي فی کتاب الدعوات عن رسول الله صلى الله عليه وسلم باب ما جاء فی رفع الأيدي عند الدعاء (رقم- ۳۳۸۶)

ترجمہ ۱۱ حضرت عمر رضی اللہ عنہ راوی دی ۱۲ چہ رسول اللہ صلی اللہ علیہ وسلم بہ پہ دعا کہی خیلہ دوا پہ لاسونہ اوچتول نو تر هغه وقتہ پورې به یې نه خکنه کول ۱۳ تر خو پورې چہ په مخ مبارک به یې نه وه راتیر کړي، تر مذی

هل اللغات: ① لَمْ يَكُنْ لَنَا: أَي: لَمْ يَكُنْ لَنَا: نَهْ بِهْ نِي بِنَكْتِهْ كُول

تفصیلات: قوله: إِذَا رَقَمَ:

په دعا کښې د لاسونو پورته کولو حکم، ددې حدیث نه په واضح توګه معلوم شو چه په دعا کښې لاسونه اوچتول مسنون دی دویمه خبره دامعلومه شوه چه په دعا کښې د الله تعالی په مخکښې خواره کړې شوی لاسونه ډبرکتونو نه ډکېږي لهذا ددعانه پس دا په خپلو مخونو باندې رانېکل پکار دی دې دپاره چه برکت حاصل شی. نن صبا عرب خلق په دعا کښې داسې اهتمام نه کوی.

[۱۱۱] رسول الله صلی اللہ علیہ وسلم دعا جامعیت

۱۱۱- (۱۲۲) (۱) وَعَنْ عَائِشَةَ - رَضِيَ اللَّهُ عَنْهَا - قَالَتْ: ۱۲ كَانَ رَسُولُ اللَّهِ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ - "يُنْشِئُ الْجَوَامِعَ مِنَ الدُّعَاءِ" ۱۳ وَيَذَرُ مَا يَوْي ذَلِكَ " (رَوَاهُ أَبُو دَاوُدَ).

ترجمہ ۱۲ بی بی عائشه رضی اللہ عنہا فرمایې ۱۲ چہ رسول الله صلی اللہ علیہ وسلم به هغه دعاوي خوښولي، کومي چې جامع دی ۱۳ او هغه دعاوي به یې پرېښودلي کومي چې جامع نه دی، ابو داود هل اللغات: ① يَنْشِئُ: خوښولي به نې، ② الْجَوَامِعُ: جامع دعا هغه وی په کوم کښې چه الفاظ کم وی مګر دنیاوی او اخروی فائدي زیاتي وی لکه «الْهَمَّزُ نِشَاءُ الْإِنشَاءِ فِي الدُّعَاءِ حَسَنَةٌ... الْغ» ③ يَذَرُ: أَي: يَتْرُكُ پریږدی

تفصیلات:

قوله: يَنْشِئُ الْجَوَامِعَ مِنَ الدُّعَاءِ:

دجامع دعا په تعريف کښې اقوال، ① جامع دعا هغې ته وائی چی نیک مقاصدو باندې مشتمله وی

② په کومه دعا کښې چې دالله تعالی تعريف وی اود سوال کولو په آدابو مشتمله وی هغه جامع ده

③ مظهر شارح د مشکاة فرمائی جامع دعا هغه ده چې الفاظ نې کم وی او معنی او مفهوم نې زیات وی چې د دنیا او آخرت ټولو خوښایونیاندي مشتمله وی لکه ربنا آتنا فی الدنيا حسنة وفي الآخرة حسنة وقنا عذاب النار

دعاگانو کڻيڻ ياد ساته اوما په دعا کښي مه هيره وه

① چه کله د يو مسلمان د اسلام يولوني شعار سره تعلق شو نو د هغه خپله مرتبه او چټيږي حضرت عمر رضي الله عنه ته دا مرتبه د بيت الله زيارت او د هغې په برکت سره ملاؤ شوه

② په حضور ياک کښي بندگي او عاجزي خومره ډيره وه چه خپل يو خادم او امتي ته د دعا کولو درخواست کوي

③ هر مسلمان له پکار دي چه هغه دې په خپلو دعاگانو کښي پوره امت شريک کړي پنځمه خبره دا معلومه شوه چه د فاروق اعظم رضي الله عنه خومره لوني مقام دې

④ د لوني مقام والا سرې د خپل خان نه دکمې مرتبې مقام والا ته د دعا درخواست کولې شي **نوله: فَقَالَ كَلِمَةً:**

ه حضرت عمر رضي الله عنه خوشحاليدل: حضرت عمر فاروق رضي الله عنه د رسول الله صلي الله عليه وسلم په دې کلمه باندې دومره خوشحاله شو چه وني فرمايل ددې په بدله کښي که ماته ټوله دنيا ملاؤشي ماته به د هغې دومره خوشحالي نه وي.

ه کلمه په مراد کښي دوه اقوال: ① په ظاهره خوهم دابنکاري چه د دعا کوم درخواست حضور ياک حضرت عمر رضي الله عنه ته اوکړو او په هغې کښي ئي د "انکرنا" کلمه ارشاد او فرمايله او دې سره د شفقت ډېاره "أَعْنَى" اې زما وړوکی روره کلمه ئي ارشاد او فرمايله حضرت عمر رضي الله عنه هم ددې طرف ته اشاره فرمائي

② داهم ممکن دي چه هغه کلمه چرته بل څه وه کومه چه دلته نه ده نقل کړې شوې حضرت عمر رضي الله عنه د هغې طوف ته دلته صرف اشاره فرمايلي اول توجيه واضح ده ددې حديث نه د حضرت عمر فاروق رضي الله عنه د شان عظمت او د حضور ياک په نيز د هغوی ښه مقام اندازه کيږي

[٣٣٣] د مظلوم د خيرو غځه ويره

٣٣٣- [٢٥] (١) وَعَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ - رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ - قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ - "تِلْكَ تِلْكَ لَا تُرَدُّ دَعْوَتُهُمْ" (٢) الصَّاهِبُ جَيْنُ بَغِيضٍ (٣) وَالْإِمَامُ الْعَاوِلُ (٤) وَدَعْوَةُ الْمَظْلُومِ يَرْفَعُهَا اللَّهُ قَوْقُ النِّصَابِ (٥) وَتُفْتَحُ لَهَا أَبْوَابُ السَّمَاءِ (٦) وَيَقُولُ الرَّبُّ: وَعَزَّيْ لَأَنْعَمَ لَكَ وَلَوْ بَعْدَ جَيْنٍ" (رواه البيهقي).

لوجه ⑤ حضرت ابو هريره رضي الله عنه وايي چې رسول كريم صلي الله عليه وسلم و فرمايل ② دري سري دي چې د هغوی دعا نه رد کيږي ③ روژه دار چې کوم وخت روژه ماتوي يعني روژه دار چې افطاري په وخت دعا کوي نو د هغه دعا قبليږي ځکه چې هغه د عبادت د ادانيگي څخه روسته وي او دا چې هغه هغه وخت د عاجزي او مسکيني علامت وي ④ د خلقو سردار

او حاکم چې عدل او انصاف کوي په یو بل حدیث کې منقول دی چې د یو ساعت عدل د شپیتو کالو د عبادت څخه ښه دی د دې فضیلت او شرف په وجه د عادل سردار او حاکم دعا قبلېږي، ۱۵) د مظلوم دعا کله چې مظلوم دعا کوي نو الله تعالی ۱۶) د هغه دعا د وریځو څخه پورته او چتوي ۱۷) او د هغه دعا د پاره د آسمان دروازي کولایږي ۱۸) او پروردگار فرمایي چې قسم دی زما په عزت زه به ضرور ستا مدد کوم اگر چې هغه څه موده وروسته وي، یعنې ستا حق به نه ضایع کوم او ستا دعا به نه رد کوم اگر چې اوږده موده تیره شي، ترمذي

هل الصفات ۱۹) دَعْوَةُ الْمَظْلُومِ: دعا د مظلوم (یعنی خیرې)، ۲۰) الْقَسَامَةُ: أي: الْحَبَابَةُ: وریځ، ۲۱) وَغَرَسَ: واو قسمیه دې او عزتی مقسم به یعنی قسم مې دې وی په خپل عزت باندې.

تسهيلات:

قوله: يَرْفَعُهَا:

د دعا سره اړيکت: یعنی د قبولیت دپاره دا اسمان طرف ته اوچتولې شی لکه چه الله تعالی دا دیره زر قبولی او رد کوی نه د نورو خلقو دعاگانې لاپه زمکه باندې وی د مظلوم دعا د الله تعالی دربار ته رسیدلې وی.

قوله: وَلَوْ بَدَّ جِبِينَ:

مظلوم سره د مدد یقینې وده: سره ددې که وخت اولگی خوزه به خامخا ستا امداد کوم څکه چه ماسره وخت لگیدل خوشته ولې دا خبره نشته چه دریه نه کړم په دې حدیث کښې د دریو کسانو د دعا ذکر دې دې سره چه کوم حدیث دې هغې کښې د پلار او مسافر د دعا هم ذکر دې او په حدیث نمبر ۳۸۰۰ کښې د پنځو کسانو د دعا قبولیت بیان دې لهدا په دریو کښې حصر نه دې

[۳۸۰۰] د درې کسانو دعا ضرور قبولیدل

۳۸۰۰- [۲۹] (۱۸) وَعَنْهُ، قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ - : "ثَلَاثُ دَعَوَاتٍ مُسْتَجَابَاتٌ لَا شَكَّ فِيهِنَّ: ۱) دَعْوَةُ الْوَالِدِ ۲) دَعْوَةُ الْمَسَافِرِ ۳) دَعْوَةُ الْمَظْلُومِ" رَوَاهُ التِّرْمِذِيُّ، وَأَبُو دَاوُدَ، وَابْنُ مَاجَةَ.

لوجه ۱) حضرت ابوهريره رضی الله عنہ وايي چې رسول الله ﷺ وفرمايل ۲) دري دعاوي قبلېږي د هغه په قبولیت کې هيڅ شک نشته ۳) يوه د مور او پلار دعا ۴) دويمه د مسافر دعا ۵) او دريمه د مظلوم دعا، ترمذي ابو داود ابن ماجه.

(۱) اخبره ابو داود في كتاب الصلاة باب الدعاء يظهر الغيب (رقم- ۱۵۴۶) وابن ماجه في كتاب الدعاء باب دعوة الوالد ودعوة المظلوم (رقم- ۳۸۶۲)

تسهيلات:

قوله: ثَلَاثَ دَعَوَاتٍ مُسْتَجَابَاتٍ.. إلخ:

د پلار دعا د اولاد په حق کښې ډیره زر قبلېږي دغه شان یددعانی هم قبلېږي کله چه د پلار دعا قبلېږي نو د مور خو په طریقۀ اولی سره قبلېږي ځکه چه هغه خو په شفقت کښې د پلار نه زیاته ده مسافر سره ددې چه دعاد خپل خان دپاره اوکړي ب د نورو دپاره اوکړي د هغه دعا د سفر په وجه قبلېږي او بددعانی هم قبلېږي

الفصل الثالث

[۳۰۱] هر څیز د الله څخه غوښتل

۳۰۱- [۲۷] عَنْ أَنَسٍ - رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ - قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ: [۱] "لِيَسْأَلَ أَحَدُكُمْ رَبَّهُ حَاجَتَهُ كُنْهَا، [۲] حَتَّى يَسْأَلَهُ شِعْرَ نَعْلَيْهِ إِذَا انْقَطَعَ".

ترجمه [۱] حضرت انس (رضي الله عنه) راوي دی چې رسول الله ﷺ وفرمايل [۲] په تاسو کې هر سړي ته پکار دی چې خپل ټول حاجتونه د خپل پروردگار څخه وغواړي [۳] تر دې که د هغه د چلو تسمه هم وشلېږي نو هغه دي هم د الله ﷻ څخه غواړي، ترمذي،

حل اللغات: ① شِعْرَ نَعْلَيْهِ: آڼي، ښځه، د پيزار تسمه، وندنې، مزي

تسهيلات: قوله: لِيَسْأَلَ أَحَدُكُمْ رَبَّهُ حَاجَتَهُ كُنْهَا:

د الله تعالی څخه د معمولي غيږ سوال کولو فضيلت: که د ده د خپلې تسمه او مزي هم اوشلېږي نو ده ته الله تعالی ثواب ورکوي دا کتايه ده د دي خبري نه چه وړوکی نه وړوکی څيز هم د الله نه غواړئ د بل چا نه سوال مه کوي ځکه چه الله تعالی په خپلو بندگانو باندې ډير زيات مهربانه دي هغه داسې مهربانه دي چه بي د غوښتو هم ورکړه کوي او په نه غوښتو ناراضه کيږي لهذا هر حاجت د الله پاک نه غوښتل پکار دی که غټ حاجت وي او که وړوکی هم دا د موحد علامت دي

۳۰۲- [۲۸] وَأَذَى رَوَايَةٍ عَنْ ثَابِتِ الْبُنَاتِيِّ مُرْسَلًا: [۱] "حَتَّى يَسْأَلَ الْوَلِمَعَ [۲] وَحَتَّى يَسْأَلَ شِعْرَهُ إِذَا انْقَطَعَ". (رَوَاهُ التِّرْمِذِيُّ).

ترجمه [۱] په يو بل روايت کې چې د ثابت بناني څخه يې بطريق ارسال نقل کړی دی دا الفاظ يې هم نقل کړی دی چې [۲] تر دې مالګه دي هم د هغه څخه غواړي [۳] او که د پټري (پيزار، چپل، خپلې، تسمه يې هم اوشلېږي نو هغه دي هم د هغه څخه غواړي، ترمذي

(۱) أخرجه الترمذي في السنن رقم الحديث ۲۶۸۲

(۲) أخرجه الترمذي في السنن رقم الحديث ۲۶۸۳

[۲۰۳] په دعا کښې لاسونه تر څومره اوچتول دي

۲۰۳- [۲۸] (۱) وَعَنْ أَنَسٍ - رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ - قَالَ: [۲] «كَانَ رَسُولُ اللَّهِ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ - يَرْفَعُ يَدَيْهِ فِي الدُّعَاءِ حَتَّى يَرَى بَيَاضَ إِبْطِلَيْهِ».

ترجمه ۱ حضرت انس (رضي الله عنه) وايي [۲] چې رسول الله ﷺ به د دعا په وخت خپل لاسونه دوامره اوچتول [۲] چې د ترڅونو سفیدي به يې په نظر راتله
 حل الصفات ۱ بَيَاضَ إِبْطِلَيْهِ: د ترڅونو سپين والي

تسهيلات:

قوله: يَرْفَعُ يَدَيْهِ فِي الدُّعَاءِ حَتَّى يَرَى بَيَاضَ إِبْطِلَيْهِ:

په دعا کښې د لاسونو اوچتولو اوسط درجه: ۱ په دعا کښې د لاسونو اوچتولو درميانه حد هم دغه دي چه نن صبا ټول عرب حضرات په زنگونو نياندې د پاسه لاسونه کيږدي يالېشان د پاسه دعا غواړي په کوم سره تکبرينه ښکاره معلوموي

۲ بعض عرب دواړه لاسونه د سر نه اوچت کړي دعا غواړي دا افراط او تفريط دي او يوه دعا ابتهاج ده چه سرې په اضطراب او اضطراب کښې وي او په چغو چغو سره لاسونه اوچت کړي دعا غواړي دا عام معمول نه دي او بله دا خبره چه د استسقاء دعادي نه مستثنی ده

[۲۲۵۴] په دعا کښې د اوږو پورې د ګوتو پورته کول

۲۰۳- [۲۹] (۱) وَعَنْ مُهَلِّ بْنِ سَعْدٍ - رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ - عَنِ النَّبِيِّ، قَالَ: [۲] «كَانَ يُجْعَلُ أَصْبَعُهُ جَذَاءً مِنْكِبِيَّةً، وَيَدْعُو».

ترجمه ۱ مهل ابن سعد (رضي الله عنه) د رسول الله ﷺ څخه نقل کولو سره وايي [۲] چې رسول الله ﷺ به خپلي دواړي ګوتي يعنې د دواړو لاسونو د ګوتو سروته د خپلو اوږو برابر اوچتولې او بيا به يې دعا غوښتله

حل الصفات ۱ جَذَاءً: برابر ۲ مِنْكِبِيَّةً: د منکب تشبيه ده، اوږو ته وائي

تسهيلات:

قوله: يُجْعَلُ أَصْبَعُهُ جَذَاءً مِنْكِبِيَّةً،

په رواياتو کښې تعارض، په اول حديث کښې د لاسونو ډيرو اوچتولو ذکر دي حق يوی ساض بطه اودسهل بن سعد په روايت کښې دی چه نبی علیه السلام به د اوږو پورې لاسونه اوچتول او هم دغه شان په راروان روايت کښې دی چه ښه بقول ان رفعکم ايديکم بدعة ما زاد رسول الله علي هذا يعني إلى الصدر په دي رواياتو کښې تعارض دي

(۱) الدعوات الكبير. باب ما يستحب الداعي من رفع اليدين في الدعاء... رقم الحديث ۱۷۱

(۲) الدعوات الكبير. باب يجعل أصبعه باخذاً منكبيه ويدعو... ۱۷۴

دعواتي جواب: دا په مختلف اوقاتو باندې معمول دي دارنگ رسول الله صلي الله عليه اسلام اکثر معمول په دي حديث الباب کښې مذکور دي او نور روايات په مخصوص احوالو باندې معمول دي

د بدعت وليکو مصداق: باقی د حضرت ابن عمر رضي الله عنه په روايت کښې چې ورته بدعت ويلي شوې دي نو دا د هغه خلقو د وجې وو خوګ چه د مواقعو او حالاتو د اختلاف لحاظ نه ساتی بلکه په هره موقع او د هرې دعا په وخت خپل لاسونه ډير زيات اوچتوي د دي وجې حضرت ابن عمر رضي الله عنه د داسې طرز عمل نه د بيزاري اظهار کړي دي او داني د سنت خلاف گرځولي دي

[۲۲۵۵] په دعا کښې په مخ باندې لاسونه رابښکل

۳۳۵- [۴۰] (۱) وَعَنْ السَّائِبِ بْنِ يَزِيدٍ - رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ - عَنْ أَبِيهِ: [۲] «أَنَّ النَّبِيَّ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ - كَانَ إِذَا دَعَا، رَفَعَ يَدَيْهِ مَعْرُوجَةً يَدَيْهِ» [۳]. رَوَى الْبَيْهَقِيُّ الْأَحَادِيثَ الثَّلَاثَةَ فِي "الدَّعَوَاتِ الْكَبِيرِ".

توضیح: [۱] سائب بن يزيد د خپل پلار څخه نقل کوي [۲] چې رسول الله ﷺ چې به دعا غوښتله او خپله دواړه لاسونه به يې پورته کړل [۳] نو په خپل مخ مبارک به يې دواړه لاسونه راټيرول. [۴] مذکور ه بلادري حديثونه بيهقي په دعوات کبير کې نقل کړي دي

نهيلا ت:

قوله: رَفَعَ يَدَيْهِ مَعْرُوجَةً يَدَيْهِ

په دعا کښې په مخ د لاسو رابښکولامده: علامه طيبي فرماني چه دا حديث په دي خبره دلالت کوي چه نبی عليه السلام چه به کله دعا کولو د پاره لاس اوچتول نو په خپل مخ باندې به نه رابښکل او که د دعا دپاره به نه لاس نه وو اوچت کړی نو په مخ باندې به نه رابښکل لکه ماثوره دعاگانې د روتې، اوده کيدو او ويخيدو دعاگانې په دي کښې لاس اوچتول او په مخ راځکل نشته (مرقات ج ۵ ص ۴۶)

[۲۲۵۶] په دعا کښې د اوږو پورې لاسونه پورته ځکول

۳۳۶- [۴۱] (۱) وَعَنْ عِكْرَمَةَ، عَنْ ابْنِ عَبَّاسٍ - رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ - قَالَ: [۲] الْمَسْأَلَةُ أَنْ تَرْفَعَ يَدَيْكَ حَدُّوْ مَكْنَبَيْكَ أَوْ تَمُوجِمَا، [۳] وَالْإِسْتِغْفَارُ أَنْ تُشِيرَ بِأَصْبُعٍ وَاحِدَةٍ [۴] وَالْإِيْتِيَالُ أَنْ تَمُدَّ يَدَيْكَ جَمِيعًا. [۵] وَفِي رَوَايَةٍ، قَالَ: وَالْإِيْتِيَالُ هَكَذَا [۶] تَرْفَعُ يَدَيْهِ وَتَجْعَلُ ظُهُورَهَا مِلَى وَجْهِهِ (رَوَاهُ أَبُو دَاوُدَ).

توضیح: [۱] عکرمه د ابن عباس رضی الله عنهما څخه نقل کوي چې هغه او ويل [۲] سوال «دعا، کولو آدب طريقه دا ده چې ته خپل دواړه لاسونه د خپلو اوږو برابر يا د هغه نژدې پورې پورته

(۱) روى البيهقي الأحاديث الثلاثة في شعب الإيمان كما ذكره صاحب المشكاة.

(۲) أخرجه أبو داود في كتاب الصلاة باب الدعاء (رقم ۱۵۸۹)

کري [۳] د استغفار آداب دا دي چې ته د خپلي گوتي په ذريعه اشاره وکړي [۴] او په سدي کې انتهائي عجز او مبالغه اختيارول دا دي چې ته خپل دواړه لاسونه يو ځای اوږده کړي. يعنې دومره يې پورته کړي چې د ترخونو سفيدي په نظر راشي. [۵] په يوه روايت کې داسې دي چې هغه اوويل په بددعا کې د انتهائي عاجزۍ اظهار داسې دي [۶] او په دې ويلو سره هغه خپل دواړه لاسونه پورته کړل او د هغه شا يې خپل مخې ته نژدې کړه يعنې څرنگه چې د استغفار په وخت لاسونه اوچتول منقول دي، ابو داؤد

هل اللغات: ① التَّائِبُ: مصدر دي په معنى د سوال، ددې مضاف مقدر دې، أَي: أَذْهَبْتُهَا: يعنې د سوال کولو آداب، ② الْإِنْتِهَالُ: أَي: التَّفَرُّغُ: عاجزۍ کول او په دعا غوښتلو کښې مبالغه کول

تسهيلات

قوله: وَالِاسْتِغْفَارُ أَنْ تُشِيرَ بِأَصْبِعٍ وَاحِدَةٍ

په دوو ګوتو داخلي ګولو ګواهي: امام طيبي فرماني چې په يوه ګوته اشاره کولو نه مراد د شهادت ګوته ده د دې نه مقصود نفس اماره او شيطان ملعون ملامته کول دي او د هغه د وسوسو نه پناه غوښتل دی دلته د يوې ګوتي قيد دې په دوه ګوتو سره اشاره کول مکروه دي په روايت کښې دی چې نبي عليه السلام او کتل چې يو کس په دوه ګوتو سره اشاره کوله نو نبي عليه السلام ورته او فرمايل چې په يوه ګوته اشاره کوه (مرقات ج ۵ ص ۲۶)

[۳۷۷] په دعا کښې د سيني څخه زيات لاسونه پورته کولو حکم

— [۳۲] (۱) وَعَنِ ابْنِ عَمْرٍو رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ - أَنَّهُ قَالَ: [۲] إِنَّ رَفْعَكُمْ أَيْدِيَكُمْ بِدَعَاةٍ [۳] مَا زَادَ رَسُولَ اللَّهِ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ - عَلَى هَذَا - يَعْنِي إِلَى الصَّدْرِ - (رَوَاهُ أَحْمَدُ).

توجه: د ابن عمر رضي الله عنه په باره کې روايت دی چې هغه به ويل [۲] ستاسو خپل لاسونه ډير زيات پورته کول بدعت دی [۳] نبي کریم صلی الله علیه وسلم به اکثره د دې څخه زيات يعنې د سيني څخه زيات نه اوچتول، احمد

تسهيلات

قوله: إِنَّ رَفْعَكُمْ أَيْدِيَكُمْ بِدَعَاةٍ

په دعا کښې د لاسونو پورته کولو وضاحت: دلته يې د سيني نه پورته لاسونه اوچتولو ته بدعت اووې حال دا چې په بعض رواياتو کښې (ان ترفع ايديك حذو منكبيك) دې نو تطبيق به دا وی چې هميشه فوق الصدر اوچتولو ته بدعت ونيلې شوې دې نه بعض وخت يا په اکثر احوالو کښې د سيني نه پورته لاسونه اوچتولو ته بدعت ونيلې شوې دې او صاحب التعليق د منتخب

نه نقل کړې دې چه په دعا کښ رفع الیدین د احادیث متواتره نه ثابت دی خو د فرض مانځه نه پس په دعا کښ د لاس اوچتولو متعلق صاحب المنتخب وائی چه د یو صحیح حدیث نه ثابت دی او د انس رضی الله عنه نه مرفوعا روایت دې چه (ما من عبد مر من یسط کفیه فی دبر کل صلاة ثم یقول اللهم اھی و فی اخر الحدیث الاکان حقاً علی الله ان لا یردد یمه عابثین)

حضرت عبداللہ بن عمر ه یزوری وجه، په دې خبره باندې خان په ډیر وضاحت سره داسې پوهه کړې چه د رسول الله صلی الله علیه و آله د لاس اوچتولو د مقدار فرق د حالات او مواقع په اختلاف باندې مبنی وو چه رسول الله صلی الله علیه و آله به خپل لاسونه اکثر خو د سینې پورې اوچتول او په بعض مواقع باندې تر اوږو پورې او په څه خاص موقع باندې به ئې د اوږو نه هم پورته اوچت کړل، خو ابن عمر رضی الله عنهما چه کومو خلکو ته دا تنبیه اوکړه هغوی به د مواقع او حالات اختلاف ته نه کتل بلکه په هره موقع او د هرې دعا په وخت به ئې خپل لاسونه ډیر زیات اوچتول په دې وجه سیدنا ابن عمر رضی الله عنهما د هغوی د طرز عمل نه د بیزارۍ اظهار اوکړو او دې ته ئې د سنت خلاف اووې.

[۲۲۵۸] په دعا کښې د خپل خان څخه شروع کول

۳۴] [وَعَنْ أَبِي بِنِ كَعْبٍ - رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ - قَالَ: كَانَ رَسُولُ اللَّهِ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ - «إِذَا ذَكَرَ أَحَدًا فَقَدَّعَ لَهُ بِدَأْتَيْنِ» (رواه الترمذی، وقال: هَذَا حَدِيثٌ حَسَنٌ غَرِيبٌ صَحِيحٌ).

توجه [۱] ابی بن کعب رضی الله عنه وائی [۲] چې رسول الله صلی الله علیه و آله به د چا ذکر کولی او بیا د هغه د پاره به یې دعا کوله یعنې د هغه د پاره به یې د دعا کولو اراده کوله، نو مخکې به یې د خان د پاره دعا شروع کوله [د هغه څخه روسته به یې د هغه سړي د پاره دعا کوله]. [۳] امام ترمذی رحمته الله علیه دا روایت نقل کړی دی او ویلي یې دي چې دا حدیث حسن غریب صحیح دی

هل التفات: ① بدأینیه: اول به ئې دخپل خان دپاره دعا غوښتله

تسبیلات: قوله: بدأینیه:

اول خان دپاره دعا غوښتله ووه وجه، په دې حدیث کښې فرمانیلی دی چه

① کله به حضور پاک د چا دپاره دعا کوله نو اول به ئې د خان دپاره دعا غوښتله په دې سره امت ته دا تعلیم ورکړې شو چه کله څوک سړي د بل چا دپاره دعا کوی نو هغه له پکار دی چه اول دخپل ذات دپاره دعا اوکړی

① یو خوددې وجه نه چه اول خان او بیاجهان یو طبیعی نظام دي

② کله چې سړي پخپله پاک شی نویا به د نورو دپاره دعا هم قبلېږی .

[۲۲۵۹] دعا نه ضائع کيڙي

۳۴- [۱] (وَعَنْ أَبِي سَعِيدٍ الْخَدْرِيِّ - رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ - أَنَّ النَّبِيَّ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ - قَالَ: [۲] «مَنْ دَعَا بِدَعْوَةٍ دَعَا فِيهَا لِنَفْسِهِ لَا لِبَعْضِ رَجُلٍ إِلَّا أَغَاثَ اللَّهُ بِهَا إِحْدَى ثَلَاثٍ [۳] إِمَّا أَنْ يَجْعَلَ لَهُ دَعْوَتَهُ [۴] وَإِمَّا أَنْ يَدْعُوَهَا لَهُ فِي الْأَجْرَةِ [۵] وَإِمَّا أَنْ يَمُوتَ عَنْهُ مِنَ السُّوءِ مُطْلَبًا [۶]» قَالُوا: إِذَا نَكَّرَ، قَالَ: «اللَّهُ أَكْبَرُ» (رَوَاهُ أَحْمَدُ).

توجهه [۱] ابو سعيد خدری [۲] راوي دی چې رسول الله [۳] څخه نقل کوي چې رسول الله [۴] څخه دعا غواړي داسې دعا چې د هغه څخه د یو گناه د شي طلب نه وي [۵] او نه د رشتني ماتولو نو الله تعالی [۶] هغه ته د هغه دعا په نتیجه کې د دریو څیزونو څخه یو شی ضرور ورکوي [۷] یا خو زر د هغه مطلوب هغه ته ورکړي [۸] یا دا چې د هغه د پاره هغه دعا د آخرت ذریعه جوړه کړي [۹] چې په دنیا کې د هغه مطلوب نه حاصلیدو په صورت کې د هغه په عوض کې په آخرت کې ورته اجر ورکړي [۱۰] یا دا چې هغه د هغه دعا په قدر اندازه د بدی څخه بچ کړي [۱۱] صحابه و [۱۲] په دي اوريدو سره عرض وکړي چې یا رسول الله [۱۳] اوس خو به مونږ ډيري دعاوي غواړو ځکه چې مونږ ته د دعاوو ډيري زياتي فائدي معلومي شوي، نبي کریم [۱۴] ورته وفرمايل چې د الله تعالی [۱۵] فضل ډير زيات دی، احمد

حل اللغات: ① بَدْعُهَا: ذخيره کوی او جمع نې ساتی، یعنی دغه غوښتلې شوې دعا ورله ذخيره کوی یا دهغې ثواب ورله ساتی، ② نَكَّرَ: مونږ به زياتوالي کوو، یعنی د دعاچه دومره ډيري فائدي دی نو مونږ به اوس ډيري ډيري دعاگانې غواړو،

تسهيلات: نو: د دې حديث تسهيلات په بل ځانې کښې ذکر شوې دي [۲۲۶۰] د پنځو خلکو د دعا کولو قبوليت

۳۵- [۱] (وَعَنْ ابْنِ عَبَّاسٍ - رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ - عَنِ النَّبِيِّ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ - قَالَ: [۲] «مَنْ دَعَا بِدَعْوَةٍ يُسْتَجَابُ لَهَا [۳] دَعْوَةُ الْمَطْلُومِ حَتَّى يَنْتَهِيَ [۴] وَدَعْوَةُ الْحَاجِّ حَتَّى يَصْدُرَ [۵] وَدَعْوَةُ الْمَجَاهِدِ حَتَّى يَقْعُدَ [۶] وَدَعْوَةُ التَّوْبِ حَتَّى يَبْرَأَ [۷] وَدَعْوَةُ الْأَخْرِ لِأَخِيهِ بِظَهْرِ الْقَرْبِ [۸]» ثُمَّ قَالَ: وَأَمَرَهُ هَذِهِ الدَّعَوَاتُ إِبَّابَهُ دَعْوَةُ الْأَخْرِ بِظَهْرِ الْقَرْبِ» (رَوَاهُ الْبَيْهَقِيُّ فِي الدَّعَوَاتِ الْكَبِيرِ).

توجهه [۱] حضرت ابن عباس [۲] د رسول الله [۳] څخه نقل کوي چې رسول الله [۴] وفرمايل [۵] پنځه دعاوي دي چې هغه ته شرف قبوليت ورپه برخه کيږي (يعني قبيږي) [۶] يو د مظلوم دعا تر دي چې (هغه د ظالم څخه په خپل لاس سره يا د خپلي ژبې په ذريعه

(۱) أخرجه أحمد في المسند: ۱۸، ۳ وأخرجه مسلم في كتاب الذكر والدعاء والتوبة والاستغفار/باب فضل الإجتماع على تلاوة القرآن وعلى الذكر (رقم ۳۸ ۳۹) (۲۷۰۰) (۲) ثم أحده

بدله و اخلي انوب چونکه دي مظلوم پاني نشونوڅکه د ظالم په حق کښي دده دعا قبلیدو څه حیثیت پاتې نشو! ④ ⑤ د حاجي دعا تر دې چې خپل ښار او خپل اهل و عيال ته واپس راشي يا د حج څخه فارغه شي ⑥ د غازي، مجاهد، جهاد کونکي دعا يا په طلب د علم و عمل کې د سعي او کوشش کونکي دعا، تر دې چې هغه د جهاد د سعي او کوشش څخه فارغیدو سره کښي ⑦ ⑧ د مريض دعا تر دې چې هغه ښه شي يا مړ شي ⑨ ⑩ د یو ورور د بل ورور د پاره غائبانه دعا ⑪ بيا د دې څخه روسته ښي کریم ﷺ و فرمايل چې په دې دعاوو کې د ټولو څخه زر قبلیدونکی د یو ورور د خپل ورور د پاره غائبانه دعا ده، بیهقي

هل اللغات: ① يتخير: مدد نې او کړې شي (تر دې چې هغه د ظالم څخه په خپل لاس سره يا د خپلي ژبي په ذریعه بدله واخلې، ② يَتَخَيَّرُ: أَي: إِلَى أَنْ يَرْجِعَ: چې واپس شي، خپل وطن يا خپل اهل و عيال ته، ③ يَقْدَرُ: أَي: حَتَّى يَفْرُغَ مِنْهَا: چې کښي یعنی چې د جهاد د سعي او کوشش څخه فارغیدو سره کښي ④ يَرَى: أَي: يَتَعَالَى أَوْ يَمُوتُ: چې بری شي یعنی د بیماری نه ښه شي يا مړ شي ⑤ يَقْدَرُ الْعَقِبَ پسی شا یعنی غیر موجودگي کښي

تجلیات:

قوله: دَعْوَةُ الْمَظْلُومِ حَتَّى يَتَخَيَّرَ،

د يتخير معنی: یعنی هغه د ظالم نه په خپل لاس يا په خپلې ژبي سره بدله وانه خلی. په لاس د بدلي اغستو مطلب واضح دي د قتل په بدله کښي قتل او د ژبي بدله اغستلو مطلب دا کيدي شي چې هغه ته خبرې يا ردې بدې اووانی

قوله: وَدَعْوَةُ الْحَاجِّ حَتَّى يَصْدُرَ،

د حج په مصداق کښي دوه اقوال: ① حج نه مراد حج اکبر دي يعني حج اوکړی ② حج نه مراد حج اصغر يعني عمره ده چې عمره اوکړی د دواړو دعاگانې کور ته واپس کيدو پوري قبليری (مرقات: ج ۵ ص ۴۸)

قوله: دَعْوَةُ الْمُجَاهِدِ حَتَّى يَقْدَرُ،

د مجاهد په مصداق کښي دوه اقوال: ① مجاهد نه يا خو د الله په لار کښي جهاد کونکي

② يا علم حاصلونکي مراد دي

قوله: دَعْوَةُ الْأَخِيهِ بِقَدْرِ الْعَقِبِ

د غائبانه دعا قبلیدل، دا حدیث په دې خبره دلالت کوی چې په اخلاص نیت سره یو کار اوکړي شی نو هغه قبليری او هم دغه شان په حدیث کښي راځي چې إِنْ أَلَّفَ فِي عَوْنِ الْعِدِّ مَا دَامَ الْعِدْفَى عَوْنُ أَخِيهِ الْمُسْلِمِ، چې الله د بنده امداد کوی تر څو چې هغه د خپل مسلمان ورور مدد کښي لگيا وی

[۱] بَابُ ذِكْرِ اللَّهِ عَزَّوَجَلَّ وَالتَّقَرُّبِ إِلَيْهِ

ذَلِكَ تَعَالَى ذَكَرَهُ أَوْ دَلَّ عَلَى قُرْبِهِ حَاصِلُهُ لَوْ بَيَّنَّ

مُخَلَّصَةُ الْبَابِ:

فِيهِ خَمْسَةٌ وَعِشْرُونَ حَدِيثًا مُشْتَمِلَةً عَلَى خَمْسِ مَسَائِلَ:

① فضيلة ذكر الله تعالى: ١، ٢، ٣، ٤، ٧، ٩، ١٠، ١٥، ١٧، ١٨، ١٩، ٢٠، ٢١، ٢٢، ٢٣، ٢٤، ٢٥.

② تقرب العبد إلى الله تعالى بالنوافل وجزاءه: ٥، ٦.

③ المغفوع غفلة العبد عن ذكر الله تعالى في بعض الأحيان: ٨.

④ الزجر على ترك ذكر الله تعالى: ١٢، ١٣، ١٤.

⑤ النهي عن كثرة الكلام من غير الذكر: ١٦.

ذَلِكَ تَعَالَى ذَكَرَهُ سِرَّهُ مُتَعَلِّقُهُ آيَاتُ تَوْحِيدِهِ:

① قَالَ اللَّهُ تَعَالَى (الْأَيْدِيُ ذُكِّرُوا بِاللَّهِ تَعَالَى تَعَالَى) [سُورَةُ الرَّعْدِ آيَةُ: ٢٨] پاره ١٣.

② قَالَ اللَّهُ تَعَالَى (فَاذْكُرُونِي أَذْكُرْكُمْ) [سُورَةُ الْبَقَرَةِ آيَةُ: ١٥٢] پاره ٢.

③ قَالَ اللَّهُ تَعَالَى (وَلَذِكْرُ اللَّهِ أَكْبَرُ) [سُورَةُ الْعَنْكَبُوتِ آيَةُ: ٢٥] پاره ٢١.

والتقرب إلى الله ذرايع:

① تقرب إلى الله يعني ذكر الله بك قرب حاصلولو سره ذکر الله به ذریعه د الله پاک تقرب حاصلول هم مراد کیدی شی ② او د نوافل به ذریعه تقرب حاصلول هم مراد کیدی شی
وذكر الله لقوله: ① د الله پاک ذکر به زره سره هم وی ② او به ژبې سره هم، ③ و افضل دا ده چه به زره او ژبې دواړو سره د الله پاک ذکر وی او که به هغې کښ به یو سره وی نو بیا د زره ذکر افضل دی،

وذكره ذكر لقوله: اوس د زره ذکر هم په دوه قسمه دي،

① **ذكر خفي:** یو قسم خو دا دي چه د الله پاک په عظمت کښ، جبروت او ملکوت کښ او د هغه د قدرت په نخبو کښ کوم چه په زمکه او اسمان کښ دی غور او فکر او استغراق وی داسې قسم ته ذکر خفي وئیلې شی

② **ذكر خفي لفيليت:** په حدیث کښ منقول دی چه هغه ذکر خفي اویا درجې غوره دي کوم چه حفظه (یعنی اعمال لیکونکې ملائک) هم نه اوی پس د قیامت په ورځ چه کله الله پاک ټول مخلوق د حساب کتاب دپاره راجمع کړی نو حفظه (اعمال لیکونکې ملائک) به هغه ټولو ریکارډونو سره حاضر شی کوم چه به هغوی په لیکلو او یادداشت سره محفوظ کړي وی

هغه ټول ريکارډونه ليدو سره به الله پاک هغوی ته او فرماني چه او گوري زما د بندگانو د اعمالو په سلسله کښ نور څه باقي پاتې شوې دي اکوم چه ستاسو په دې ريکارډ کښ موجود نه دي، هغوی به عرض او کړي چه اې ربه! د بندگانو د اعمالو په سلسله کښ چه مونږ ته څه هم معلوم شو او څه چه مونږ ياد اوساتل هغه مونږ په دې ريکارډ کښ راجمع کړل، په دې ريکارډ کښ مونږ داسې يو څيز هم د محفوظ کولو نه نه دي پاتې کړې چه د هغې مونږ ته خبر شوې دې بيا به الله پاک هغه بنده مخاطب کړي او فرماني به ما سره ست يو داسې نيکي محفوظ ده چه هغه چاته هم نه ده معلومه او هغه ذکر خفي دې زه به تاته د هغه نيکي اجر درکوم

① **ذکر هند امر الله او نبيه:** د ذکر بالقلب دويم قسم دا دې چه الله پاک چه بندگانو ته کوم احکامات ورکړې دي که د هغې تعلق د امر د قبيلې سره وي يا د نهی نه کولو سره د هغې د ادا کولو په وخت راتلو باندې الله پاک ياد کړې شی د ذکر بالقلب په دې دوه صورتونو کښ اول قسم افضل او اعلى دې

ذکر لسان که الله ازه: بعض فقهاء کرام فرماني چه د ذکر اطلاق صرف د ژبې سره د الله پاک ذکر کولو باندې وي او د قول مختار مطابق د هغې ادنی درجه دا ده چه هغه نې خپله واورى يعنى د ذکر کونکى د ژبې نه کم از کم په دې درجه کښ جارى شی هغه نې خپله واورى، د هغه فقهاء کرامو د وينا مطابق دې نه د کمې درجې ذکر معتبر نه دې.

په ذکر قلبى ذکر اطلاق: هم دغه شان دا فقهاء دا وائي چه د زړه د ذکر حیثيت د علم او تصور د قسم، د قلب د فعل خو دې خو هغې ته ذکر نه شی ونيلې کيدې ذکر به هم هغې ته ونيلې شی چه په ژبې سره ادا کړې شی اوس نه شی ونيلې کيدې چه په دې خبرې سره د فقهاء کرام مقصود څه دې؟ که مطلب دا وي چه لغوی طور باندې د زړه په فعل باندې د ذکر اطلاق نه وي نو دا خبره د هغه څيز خلاف ده کومه چه د لغت په کتابونو کښ موجود دې. پس په صحاح او قاموس کښ نې ليکلې دي چه ذکر د نسيان ضد دې، او ظاهره ده چه دا خپله د قلب فعل دې ځکه چه څنگه د نسيان (هیرې) تعلق د قلب سره دې دغه شان د دې ضد يعنى ذکر (يادولو) تعلق هم د زړه سره دې او! دا بيله خبره ده چه څه په ژبې سره ادا کيږي هغې ته هم ذکر ونيلې شی

د ذکر اطلاق په لسان او قلب دواړو کيدل: حاصل دا دې چه لفظ ذکر د فعل قلب او فعل لسان دواړو ترمينځه مشترک دې څنگه د زړه فعل ته ذکر ونيلې شی هم دغه شان د لسان فعل ته هم ذکر ونيلې شی څنگه چه ذکر باللسان معتبر دې هم دغه شان ذکر بالقلب هم معتبر دې بلکه ذکر بالقلب افضل دې

د مشايخ طريقت په ليزه ذکر قلبى الغفلت: مشايخ طريقت ^{عليهم السلام} فرماني چه د ذکر دوه قسمونه

دی قلبی او لسانی او د ذکر قلبی اثر د ذکر لسانی اثر نه ډیر زیات قوی او افضل دی
ه دگر قلبی ه انکار وجه: کومو فقهاء کرامو چه د ذکر قلبی نه انکار کړي دي کيدې شي چه
 د هغوی مراد دا وی چه شریعت مطهره په کومو موقعو باندې د ذکر باللسان تعلیم ورکړي
 دي لکه تسبیحات، قرأت او د مانخه نه پن اذکار او اوراد وغیره نو هلته قلبی ذکر نه
 کافی کیږي بلکه لسانی ذکر کیدل پکار دی، د دې فقهاء کرامو مراد دا نه دي چه په ذکر
 قلبی باندې اخروی ثواب نه مرتب کیږي

الْأَمَلُ الْأَوَّلُ

[٣١١] په ذکر الله کښې د مشغولو خلقو فضیلت

«[١] عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ وَأَبِي سَعِيدٍ (رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمَا)، قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ -
 [٢] «لَا يَفْعَدُ قَوْمٌ يَذْكُرُونَ اللَّهَ إِلَّا أَعْقَبَهُمُ الْمَلَائِكَةُ [٣] وَعَشِيَّتُهُمُ الرَّحْمَةُ [٤] وَتَزَلَّتْ عَنْهُمْ الشَّيْئَةُ [٥] وَذَكَرَهُمُ
 اللَّهُ فَيَتْنُ عِنْدَهُ» (رَوَاهُ مُسْلِمٌ).

ترجمه [١] ابوهريره او ابوسعید خدری رضی الله عنہما دواړه راویان دي چې رسول الله صلی الله علیه و سلم وفرمایل
 [٢] کله هم چې یو جماعت د الله تعالی د ذکر د پاره کښي نو هغه فرشتي څڼي چاپېره شي
 کومي چې په لارو کې د اهل ذکر تلاش کوي [٣] رحمت په هغوی راخوږیږي (هغه خاص
 رحمت هم چې الذاکرین الله کثیراً والذاکرات د پاره مخصوص دی) [٤] د هغوی په زړونو
 سکینه نازلېږي [٥] او الله تعالی تعالی د هغه ذکر کونکو تذکره په خپلو ملائکه مقربینو او
 په ارواح انبیاء کې کوي، مسلم

هل اللغات: ① حَفَنَهُمْ: أَنَّى: أَحَاطَتْ بِهِمْ: چاپېره کړې دهغوی نه، ② عَشِيَّتُهُمْ: أَنَّى: غَطَّتْهُمْ: پټوي او
 راځپړوي هغوی لره، ③ الشَّيْئَةُ: أَنَّى: الشَّيْئَةُ وَالْوَقَارُ: سکینه یو خاص قسم تسلی او د زړه اطمینان
 دي ④ فَيَتْنُ عِنْدَهُ: أَنَّى: مِنَ الْمَلَائِكَةِ الْمُقَرَّبِينَ وَأَرْوَاحِ الْأَنْبِيَاءِ: څوک چه دالله تعالی سره دی (ددې نه مراد
 مقربې فرشتې او د انبیاء کرامو روحونه دی،

تسهيلات: قوله: فَيَتْنُ عِنْدَهُ:

په حدیث کښې د قرآن کریم ه یو آیات تفسیر: دا جمله د (فَأَذْكُرُونِي أَذْكُرْكُمْ تفسیر دي الله
 تعالی سره ځواکي چه کوم الفاظ دی دي نه مراد هغه فرښتي دی چه دالله تعالی په
 دربار کښې مقرب دی الله تعالی د فخر اومباهات په توگه دهغه فرښتو په وړاندې د
 ذاکرینو تذکره ځکه کوی چه د انسان دتخلیق په وخت کښې فرښتو دانسان د پیدا کولو د
 مقصد پوښتنه کړې وه اود خپل تقدیس اوتسبیح بیان ئی کړې وو

(١) اخرجہ مسلم فی کتاب الذکر والدعاء والتوبه والبسبغ باب فضل الاجتناع علی تلاوة القرآن وعلی الذکر (رقم ٢٨٠٠ - ٢٧٠٠)

[۲۲۱۲] په نیکو کښې د ډاکړینو سبقت

«وَعَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ - رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ - قَالَ: [۱] «كَانَ رَسُولُ اللَّهِ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ - يَبْرُقُ طَرِيقَ مَنْزِلِهِ قَبْلَ عَطِيِّ جَبَلٍ يُقَالُ لَهُ: جَمْدَانُ [۲] لَقَالَ: "يَبْرُقُ هَذَا جَمْدَانُ، سَبَقَ الْمُفْرَدُونَ" [۳] قَالُوا: وَمَا الْمُفْرَدُونَ؟ يَا رَسُولَ اللَّهِ! [۴] قَالَ: "الِدَاكِرُونَ اللَّهُ كَثِيرًا وَالِدَاكِرَاتُ" (رَوَاهُ مُسْلِمٌ).

يوهمه [۱] ابوهريره رضی الله عنہ وايي [۲] چې د يو ځل رسول الله ﷺ د مکې په لار روان وو، [۳] په يو غره باندې تير شو چې د هغه نوم جمندان وو، [۴] نبي کریم ﷺ وفرمايل چې څی څی چې خودا جمندان دی، مفردون سبقت يووړي [۵] صحابه وو [۶] عرض وکړی چې يا رسول الله! [۷] مفردون څوک دي؟ [۸] نبي کریم ﷺ وفرمايل هغه سړی چې الله ﷻ ډير يادوي او هغه ښځې چې الله ﷻ ډير يادوي، مسلم

هل اللغات: [۱] يبرق: څی: يعنی سفر کوي [۲] سَبَقَ: وړاندې شول، [۳] الْمُفْرَدُونَ: د قافلي څخه وړاندې وتونکی او تيريدونکی.

تصحیلات:

پوښه: وَمَا الْمُفْرَدُونَ؟

د حديث پس منظور او اصلي مفردون: حضورياك خپلو صحابه كرامو سره د مكې مكرمې نه واپس مدينې منورې ته تشريف راوړلو چه د حضورياك تيريدل په جمندان غر باندې اوښو دا د مدينې نه د يو منزل په فاصله باندې دي. بعضي صحابه كرامو ته كور يادشو نو زر زر اووتل حضورياك او فرماييل چه كور رانيزدي شو دا جمندان غر دې زر زر څنې مفردون وړاندې اووتل اوس د قافلي نه جدا كيدونكو باندې هم د مفردون اطلاق كيدلې شو د صحابه كرامو په ذهن كښې هم دغه وو چه د حضورياك د كلام مطلب هم دغه دي بياهم د مطلب متعين كولو دپاره صحابه كرامو پوښتنه او كړه يا رسول الله! دامفردون څوك دي چه وړاندې اووتل حضورياك د اسلوب حكم پمخوگه جواب ور كړو تاسو چه د چاباره كښې تپوس كوئې هغه خوښكاره او واضح دى مفردون هغه خلق دى چه د خپلو بدنونو په ذريعه زمونږ نه وړاندې اووتل ددې تپوس مه كوئې بلكه د تپوس كولوخبره داده چه په نيكو كښې وړاندې كيدونكى مفردون كوم خلق دى نو پوهه شئې چه الله تعالى يادونكى سړى اوښځې دوى په اصل كښې مفردون دى څوك چه په نيكو اعمالو كښې وړاندې شو ځكه چه دغه خلق هم د عامو خلقو دمقاماتونه جدا كيدوسره خپل رب يادوى

[۳۳] [۳] د الله تعالى ذکر کونکې سرې ژوندې دي او نه ذکر کونکې مړې دي

[۳۳] [۳] وَعَنْ أَبِي مُوسَى - رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ - قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ - [۴] «مَنْ أَتَى بِذِكْرِي، وَالَّذِي لَا يَذْكُرُنِي [۵] مَثَلُ الْحَيِّ وَالْمَيِّتِ» [۶] «مُتَّفَقٌ عَلَيْهِ».

لوحه ۱ ابو موسی (رضی اللہ عنہ) راوي دي چې رسول الله (صلى الله عليه وسلم) فرمايل [۴] کوم سرې چې خپل پروردگار يادوي او کوم سرې چې خپل پروردگار نه يادوي [۵] د دې دواړو مثال د ژوندې سرې او د مړې سرې په شان دي، بخاري مسلم.

تسهيلات:

قوله: مَنْ أَتَى بِذِكْرِي:

د ذاکره ژوندی سره د تشبیه وړ کولو دې وجوهات: په حدیث مذکور کښې د ذکر کونکې او نه ذکر کونکې مثال د ژوندی او د مړې سره ورکړې شوې دي

① د ژوندی سرې ظاهر په ژوند سره خوشنما وی او باطن یې په علوم او ادراک سره روښانه وی هم دغه شان د ذکر کونکې ظاهر د اطاعت په نور سره منور وی او باطن کښې د نور معرفت سره روښانه وی اود غیر ذاکر ظاهر د مړې پشان بیکاره وی او باطن کښې یې تیاره وی

② د ژوندی انسان په ذریعه ملگرو ته نفع رسي او دشمنانو ته نقصان وی او د مړې نه هیڅ هم نه حاصلیږي هم دغه شان ذاکر انسان سره دوستانو او ملگرو ته فائده او دشمنانو ته نقصان رسي

③ د الله په ذکر سره ذاکرینو ته حیات غیر فانیه حاصلیږي لکه چه ونیلي کیږي اوله الله محبت وکړي لکن یتقلون من دارالی دار (مرقات ج ۴ ص ۵۱)

[۳۳] [۳] د الله تعالى سره متعلق ښه حکیمان ساتل پکار دي

[۳۳] [۴] وَعَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ - رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ - قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ - [۵] «يَقُولُ اللَّهُ تَعَالَى: أَنَا عِنْدَ ظَنِّ عَبْدِي بِي [۶] وَأَنَا مَعَهُ إِذَا ذَكَرَنِي [۷] فَإِنْ ذَكَرَنِي فِي نَفْسِهِ [۸] وَإِنْ ذَكَرَنِي فِي مَلَأَ ذَكَرْتَهُ لِي مَلَكَ عَزِيزٌ مِنْهُمْ» [۹] «مُتَّفَقٌ عَلَيْهِ».

لوحه ۲ ابوهريره (رضی اللہ عنہ) وايي چې رسول الله (صلى الله عليه وسلم) فرمايل [۴] الله (عز وجل) فرمايې چې زه د خپل بنده د گمان تر دې یم چې زما په باره کې یې لري [۵] هر کله چې هغه په زړه یا په ژبه سره ما

(۱) اخرجه البخاری فی کتاب الدعوات / باب فضل ذکر الله عز وجل (رقم ۶۴۰۷) و مسلم فی کتاب صلاة المسافرين وقصرها / باب استحباب صلاة النافلة فی بیتہ، وجوازها فی المسجد (رقم ۲۱۱ - ۷۷۹)

(۲) اخرجه البخاری فی کتاب التوحید / باب قول الله تعالى: «مَنْ يَذْكُرْكُمْ» (آل عمران: ۲۸) [رقم ۷۴۰۵] و مسلم فی کتاب الذکر والدعاء والتوبة والاستغفار / باب البحث على ذكر الله تعالى (رقم ۲ - ۲۶۷۵)

یادوی نوزده هغه سره یم، [۴] که هغه په خپل ذات کې یعنی خفیه طور سره په خپل زړه کې ما یادوی نوزده هم هغه په خپل ذات کې یادوم، ایمنی دا نه چې یواځې هغه ته په پټ طور سره ثواب ورکوم بلکه هغه ته از خود د خپل طرف څخه ثواب ورکوم د ثواب ورکولو کار بل چاته نه سپارم، [۵] که هغه ما په جماعت کې یعنی په ظاهري طور سره یادوی نوزده هم د هغه ذکر په جماعت کې کوم، چې د هغه د جماعت څخه ښه دی، بخاري مسلم

حَلِّ الْكُفَاتِ ① ظَنُّ: گمان، ② مَنَزَلُ: أي: جَمَاعَةٌ، ډله، جماعت

تجلیات:

قوله: أَتَأْمَنُ ظَنُّ عِبْدِي يَ: قوله:

ه الله تعالى ه بنده سره د هغه د امید مطابق معامله کول: زه د خپل بنده گمان ته نژدې یم، مطلب دا دې چه زما بنده چه زما نسبت څه گمان او خیال ساتی د هغه دپاره دې هم دغه شن وی او هغه سره هم دغه شان معامله کوم د کوم چه هغه زما نه امید ساتی او که زما نه د عفو او معافۍ امید ساتی نو هغه ته معافی کوم او که زما د عذاب گمان ساتی نوب وړته عذاب ورکوم.

د دې ارشاد په ذریعہ نې گویا ترغیب ورکړو چه د الله پاک د رحمت او د هغه د فضل او کرم او امید د هغه په ویره باندې غالب کیدل پکار دی او د دې په باره کښ دا ښه گمان ساتل پکار دی چه هغه به ماته خپل بې سیاره بخښنه او لامحدود رحمت راکوی د امید مطلب او د هغې حقیقت دا دې چه عمل او کړې شی او بیا د بخښنې امید ساتی. بغیر د عمل نه صرف په امید باندې تکیه کول یخه اوسپنه برابرول دی یعنی د امید هیڅ فائده نشته

قوله: وَأَتَأْمَنُ إِذَا ذُكِّرَ نِي: ه الله د ذکر لاله: چه کله هغه ما یادوی نوزده هغه سره یم، د دې مطلب دا دې چه کوم سرې زما په یاد کښ مشغول شی نو زه هغه ته د زیاتو نیکو او خیرونو توفیق ورکوم په هغه باندې رحمت نازلوم او د هغه مدد او حفاظت کوم

[۳۸۵] ذَالله تعالی رحمت بهانه لټوی

۳۸۵- [۵] (۱) وَعَنْ أَبِي ذَرٍّ قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ - "«يَقُولُ اللَّهُ تَعَالَى: "مَنْ جَاءَ بِالْحَسَنَةِ فَلَهُ عَشْرُ أَثْمَانٍ، وَأَزِيدُ [۲] وَمَنْ جَاءَ بِالسُّوَةِ فُزَّاءٌ وَيُثْلَبُ [۳] وَأَغْفِرُ [۴] وَمَنْ تَقَرَّبَ مِنِّي جُورًا، تَقَرَّبْتُ مِنْهُ ذُرَاعًا [۵] وَمَنْ تَقَرَّبَ مِنِّي ذُرَاعًا تَقَرَّبْتُ مِنْهُ يَأْخَا،

(۱) اخرجه البخاري في كتاب التوحيد باب قول الله تعالى: «ويعذرکم الله نفسه» [آل عمران: ۲۸] (رقم: ۷۴۰۵) و مسلم في حدیث محمد بن عبد الأعلى القسبي، حدیثنا مختصر، عن أبيه، بهذا الإسناد ولم يذكر: «إذا أتاني بشئ أنتبه هرولة، (رقم: ۲۲ - (۲۶۸۷) وابن ماجه في كتاب الأدب باب فضل العمل (رقم: ۳۸۲۱)

نوره (۱) ابوذر (۲) وایي چې رسول الله ﷺ و فرمايل (۳) الله ﷻ فرمايې چا چې يوه نېکي او کره نو هغه دپاره يو په اووه سوه دوچنده پورې بلکه د دې څخه زيات ثواب هم ملاسيږي (۴) کوم سړی چې څه بدې وکړي نو هغه ته د هغه بدې برابر سزا ورکوم، يا زه هغه هم معاف کوم، (۵) کوم سړی چې د اطاعت او فرمانبرداري په ذريعه يوه لويشت، يعنې په کم مقدار سره، زما طرف ته راځي، نو زه يو گز د هغه طرف ته راځم، يعنې د هغه د توجه او توجهاتو څخه ډير زيات په هغه د خپل رحمت دروازي خلاصوم، (۶) کوم سړی چې زما طرف ته يو گز راځي، زه د هغه طرف ته د دواړو لاسونو د خورولو برابر ورځم،

هل الثقات: (۱) وَأَنْذَرْتُ: او زيات ورکوم، (چه چاته مې خوښه شې د لس چنده نه تر اووه سوه چنده پورې بلکه ددې نه هم زيات ورکوم، (۲) تَقَرَّبْتُ: أَنِي: طَلَبْتُ الْقُرْبَةَ: رانژدې کيږي، يعنې په په اطاعت او فرمانبرداري سره ځان رانژدې کول غواړي، (۳) شَيْئًا: أَنِي: مَقْدَارًا قَلِيلًا: يو لويشت، (ددې نه مراد که نه که مقدار دې، يعنې چه څوک لږ هم نژدې کيدل غواړي، (۴) ذَرَاْعًا: شرعي گز کوم چې د يواځس برابر وي،

[وَمَنْ أَتَى عَمِي أَيْتَهُ هَرُوْلَةً (۲) وَمَنْ لَقِنِي بِقَرَابِ الْأَرْضِ عَطِيَّةً (۳) لَا يَكُنْ لِي شَيْئًا (۴) لَقِيْتَهُ يَحْتَلِبُ مَغْفِرَةً، (۵) (وَأَقْبَلْتُ)]

نوره (۱) کوم سړی چې زما طرف ته خپل طرز سره راځي، زه د هغه طرف ته په منډه سره راځم (۲) او کوم سړی چې د زمکې برابر هم گناه سره ما سره يو ځای کېږي، (۳) په شرط د دې چې ما سره يې څوک شريك نه وي جوړ کړی، [يعنې په شرک کې مبتلا شوی نه وي]، (۴) که زه غواړم نو هغه ته به د زمکې برابر مغفرت ورکړم، مسلم.

هل الثقات: (۱) هَرُوْلَةً: زَهِي: الزَّيْرَاغِي النَّشِي: په تللو کښې جلتی کول يعنې په منډه منډه تلل، دلته دالله تعالی د نزديکت نه مراد د هغه رحمت او ثواب دې، (۲) بِقَرَابِ: د قُرْبَ نه ماخوډ دې، أَنِي: عِيًا: قُرْبًا مِلًّا: د زمکې برابر گناه (۳) لَقِيْتَهُ: ورپه کړم هغه ته (يعنې که زه غواړم نو هغه ته به د زمکې برابر مغفرت ورکړم،

تسهيلات: قوله: هَرُوْلَةً:

دهرولة طهيم: منډې ته وانی يعنې کوم سړي چه زما طرف ته زما د عبادت د پاره راځي زه د هغه طرف ته په منډه باندې ورځم ددې حديث خلاصه دا شوه چه دالله تعالی رحمت بهانه لتوی او په منډه منډه د بنده د مغفرت دپاره راځي

[۱۰۰۰] اوليا: الله سره لاس مه اچوه ګڼنې د الله په غضب ګڼنې په راهګير شي

۱۰۰۰- [۱] (۱) وَعَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ - رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ - قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ -: «إِنَّ اللَّهَ تَعَالَى قَالَ: "مَنْ عَادَى لِي وَلِيًّا فَقَدْ آذَنْتُهُ بِالْحَرْبِ" (۲) وَمَا تَقَرَّبَ إِلَيَّ عَبْدِي بِشَيْءٍ أَحَبَّ إِلَيَّ مِنْ أَنْ تَوَضَّعَ عَلَيْهِ (۳) وَمَا تَوَضَّعَ عَبْدِي بِتَقَرُّبٍ إِلَيَّ بِالتَّوَّابِلِ حَتَّى أُجِيبَهُ،

نورهه [۶] ابوهريره رضي الله عنه و ابي چې رسول الله ﷺ و فرمايل [۷] الله تعالى ﷻ فرمايي چې کوم سړی چې زما ولي ته ايذا ضرر رسوي نوزه د هغه سره د خپل جنگ اعلان کوم [۸] او زما يو مؤمن بنده زما تقرب د اعمالو څخه د داسې څه شي په ذريعه نه حاصلوي چې زما په نزد د هغه څيزونو څخه زيات محبوب وي چې ما په هغه فرض کړی دی [۹] او زما هغه بنده چې هغه ته د فرائضو د آدانيگي په ذريعه زما تقرب حاصل دی هميشه د نوافلو په ذريعه يعني د هغه طاعاتو او عباداتو په ذريعه چې د فرائضو څخه علاوه او د فرائضو څخه زايد دی، زما تقرب حاصلوي، تر دې چې زه هغه خپل دوست جوړوم ځکه چې هغه فرائض او نوافل دواړه اختياروي

هل اللغات: ① عَادَى: أَيْ: دُشِمَنِي كَوِي يَعْنِي تَكْلِيفُ وَرْتَهُ رَسُوِي

قَالَ: أَهْبَيْتُهُ كُنْتُ سَمْعَهُ الَّذِي يَمْنَعُ بِهِ [۷] وَيَعْرِفُهُ الَّذِي يُبْعِرُ بِهِ [۸] وَيَدَّهَ الَّذِي يَتَبَشَّرُ بِهِ [۹] وَرَجُلُهُ الَّذِي يَمْشِي بِهِ [۱۰] وَأَنْ سَأَلْتَنِي لِأَعْطِيْتَهُ [۱۱] وَلَكِنْ اسْتَعَاذَنِي لِأَعِيذَهُ [۱۲] وَمَا تَرَدَّدْتُ عَنْ شَيْءٍ أَنَا فَاعِلُهُ تَرَدَّدِي عَنْ نَفْسِ الْمُؤْمِنِ [۱۳] بِكَرَّةِ الْمَوْتِ وَأَنَا أَكْرَمُ مَسَاوِيهِ [۱۴] وَلَا يُبَدِّلُهُ مِنْهُ " (رواه البخاري).

نورهه [۱۰] او هر کله چې زه هغه خپل دوست جوړ کړم نوزه د هغه سماعت جوړ شم چې د هغه په ذريعه هغه اوري، [۱۱] زه د هغه بيناني جوړ شم چې د هغه په ذريعه هغه ويني. [۱۲] زه د هغه لاس جوړ شم چې د هغه په ذريعه هغه نيول کوي [۱۳] او زه د هغه پښي جوړ شم چې د هغه په ذريعه گرځي، [۱۴] که هغه زما څخه څه غواړي نوزه يې ورکوم، [۱۵] که هغه د بديو او مکرو هاتو څخه زما پناه غواړي، نوزه هغه ته پناه ورکوم [۱۶] او کوم کار چې زه کونکی يم په هغه کې داسې تردد نه کوم، څرنگه چې د مومن بنده د ساه په قبض کولو کې تردد کوم [۱۷] ځکه چې هغه مرگ نه خوښوي، حالانکه د هغه ناخوښی زه نه خوښوم [۱۸] او د مرگ څخه په هيڅ حال کې تېښته نشته، بخاري

هل اللغات: ① سَمِعَهُ: أَوْرَدِلْ دَهْفَه. كَوْمُ سَرِهْ چَهْ هَفَهْ أَوْرَدِلْ كَوِي يَعْنِي غَوِي ② تَبَشَّرَ: أَيْ: بَأْخَذَ: چَهْ نِيول ورسره کوی، ③ مَا تَرَدَّدْتُ: التَّرَدُّدُ هُوَ التَّخَرُّبُ ④ أَمِنْتُ: لَا تُدْرِي أَجَلُهَا أَصْلُهُ: پَهْ دوه کارونو کښې حيرانيدل چَهْ پَهْ دې کښې کوم يو صحيح دې، دې ته تردد وانی، دا تردد دالله تعالی دپاره محال دې، ⑤ مَسَاوِيهِ: أَيْ: لِبَدَائِهِ بِمَا يَلْقَاهُ مِنْ صُعُوبَةِ الْمَوْتِ وَكَرْبِهِ: دمرگ په وجه بنده ته تكليف رسيدلو ته مسايت وانی يعني الله تعالی دا تكليف ورکول نه خوښوي ليکن الله تعالی ته ورتلل په مرگ باندې موقوف دی او د مرگ نه خلاصی نشته،

قَوْلُهُ: فَقَدْ أَذْنَتْهُ بِالْحَرْبِ:

د تقرب الی لمره :

① د دې يو مطلب هم هغه دې کوم چَه د ترجمې نه ظاهر دې يعنی څوک چَه زما ولی ته تكليف ورکوی د هغه د دې قابل لعنت کار د وجې نه زه هغه سره د جنگ اعلان کوم،

① ب مطلب دا دې چه زه خپل خان سره د هغه د جنگ اعلان کوم پس هغه سرې باندې نه تکلیف ور رسولو سره گویا ما سره جنگ کونکې دې

قوله قسم گناهونو گنېه الله د طرف الله اعلان چه، انهم کرام الله فرماني چه داسې مې گڼه نشته چه د هغې د مرتکب په باره کښ الله پاک دا فرمانیلې وی چه هغه الله پان سره اعلان جنگ کوی سوا د دې گناه ② یعنی د الله پاک یو محبوب نه د تکلیف ورکولو ③ او سود خورلو نه، د سود خورونکو په باره کښ هم د الله پاک ارشاد دې چه **(فأذنوا لمحرمين الله ورسوله)** پس که تاسو د سود نه منع نه شوی نو د الله پاک او رسول ﷺ د طرف نه د جنگ اعلان واورئ

لهذا معلومه شوه چه دواړه گناهونه اتهانی د قابل لعنت او بدترین دی او په دې دواړو کښ د دنیا او آخرت د مکمل تباهی خطر ده

د اعلان جنگ کولو وجه: وجه د هغې دا ده چه د بنده الله پاک سره جنگ کول د هغه په خرابې ختمې باندې دلالت کوی ځکه چه د چا سره د الله پاک جنگ راغلو هغه کله هم نه شی کامیابیدي

قوله: مِمَّا أَفْتَرَضْتُ عَلَيْهِ:

کوم چه ما په هغه باندې فرض کړی دی، د دې مطلب دا دې چه کوم څیزونه هم ما په هغه باندې واجب کړی دی یعنی اوامر (یعنی د کومو څیزونو د کولو چه مې حکم ورکړې دې د هغې منل، او مناهي (یعنی د کومو څیزونو نه چې مې د بېج کیدو حکم ورکړې دې د هغې نه، خان ساتل، هغه څیزونو لره اختیارولو سره چه کوم بنده د الله پاک تقرب حاصلوی هغه د ټولو نه زیات محبوب دې د هغه څیزونو برابر نور داسې یو څیز نه دې چه هغې لره اختیارولو سره بنده د دې درجې تقرب حاصل کړې شی

قوله: كُنْتُ تَحْفَظُ الَّذِي يَتَمَرَّ بِهِ، الخ:

ه حدیث په مضمون گنېه علل القوال: ① زه د هغه سماعت جوړ شم الخ، دا خبره د کمال محبت او رضا په خانې کښ ونیلې شی لکه چه د پښتو محاوره ده چه فلانې سرې خود فلانې لاس او خېې دی اگر چه په حقیقت کښ هغه د هغه لاس او خېې نه جوړېږی خود دواړو د کمال اتحاد او یوشان والی او د دواړو د اتهانی ملگرتیا د وجې نه داسې ونیلې شی

② دې باره کښ علامه خطابی رحمه الله فرماني چه د دې مطلب دا دې چه زه په هغه بنده باندې د هغه افعال او اعمال اسان کړم چه د هغې تعلق د اندامونو سره دې او هغه ته د هغې اعمالو او افعالو د کولو توفیق ورکوم تردې چه گویا زه نهې اندامونه جوړ شم

③ بعض علماء کرامو د دې مطلب دا بیان کړې دې چه الله پاک د هغه بنده حواس او د هغه

اندامونه د خپلې رضا او خوشحالي وسیله جوړه کړې پس هغه بنده په خپلو غوږونو سره صرف هغه خبره اورې کومه چه د الله پاک په نزد غوره ده یا هم دغه شان هغه په خپلې سترگې سره صرف هغه څیزونه وینی کوم چه الله پاک خوښوی

⑦ بعض حضراتو د دې مطلب دا اخستلي دي چه الله پاک په دې بنده باندې خپل محبت غلب کړی چه د هغې په نتیجه کښ دا کیږي چه هغه هغه څیز ته گوري کوم چه د الله پاک خوښ وی او هم هغه څیز اورې کوم چه الله پاک خوښوی او په هغه معامله کښ الله پاک د هغه مددگار او کارساز وی او د هغه غوږ، د هغه سترگه، د هغه لاس او د هغه خبې د هغه څیزونو نه یچ کوی کوم چه هغه نه خوښوی.

قوله: وَمَا تَرَدَّدْتُ عَنْ شَيْءٍ أَنَا فَاعِلُهُ:

ترده مطلب: زه تردد کوم یعنی الله پاک فرماني چه زه د خپل هغه عنایت په سبب کوم چه د هغه بنده شامل حال وی د هغه په ژوند ختمولو کښ تردد کوم ځکه چه مرگ د هغه دپاره هیڅ خوښ څیز نه وی خو د مرگ نه چونکه خلاصې نشته او دا مقرر شوې امر دې چه دې دنیا ته چه کوم ساه لرونکې هم راغلې دې هغه به د مرگ غیږې ته ضرور ځی په دې وجه هغه ته مرگ ورکوم،

بیا دا چه د هغه مرگ هم د هغه دپاره د خیر سبب وی ځکه چه هغه د مرگ نه پس عظیم الشان سعادتونو او درجات عالیه ته رسیږي، مثلاً د الله پاک دربار ته حاضریدل او د جنت وغیره لازوال نعمتونه صرف د مرگ نه پس حاصلیږي.

ترده تعریف: په دې موقع باندې په دې خبره باندې ځان پوهه کړی چه د تردد معنی ده د داسې دوه څیزونو ترمنځه اختیار او مخکښ روستو کیدل چه د هغې په باره کښ دا یقینی علم نه وی چه په هغې دواړو کښ کوم یو څیز زیات غوره دې،

اشکال: - ظاهره ده چه د الله پاک په ذات باندې د تردد د دې معنی اطلاقی قطعاً ناممکن او محال دي؟

جواب: لهذا د الله پاک د دې ارشاد مطلب به دا وی چه زه د خپلې فیصلې په پوره کولو کښ داسې تاخیر او توقف نه کوم څنگه چه یو متردد سرې په خپل کار او معامله کښ کوی خو د مومن بنده د روح قبض کولو معامله داسې ده چه په هغې کښ څه توقف کوم چه په هغه مومن بنده باندې مرگ اسان شی د هغه زړه د مرگ طرف ته مائل شی او پخپله د مرگ راتلو مشتاق شی، او بیا هغه د مقربین په ډله کښ داخلیدو سره په اعلیٰ علیین خپل ځاني جوړ کړی.

[۱۴۴] اَلرَّبِّيُّ ذِكْرُ مَجَالِسِ لَتَوِي

۱۴۴- [۷] (۱) وَعَنْهُ قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ - [۲]: "إِنَّ لِلَّهِ مَلَائِكَةً يَقُفُّونَ فِي الطَّرِيقِ يَلْتَمِسُونَ أَهْلَ الذِّكْرِ [۳] فَإِذَا وَقَعُوا قَوْمًا يَذْكُرُونَ اللَّهَ تَنَادَوْا [۴] هَلُمُّوا إِلَيَّ حَاجَتُكُمْ" [۵] قَالَ: "فَوَضَعُوهُمْ بِأَجْمَعِهِمْ إِلَى السَّمَاءِ وَالدُّنْيَا" [۶] قَالَ: "فَيُسَاءَلُ هَذَا بِهَذَا وَهُوَ أَغْلَمُ بِهِمَا: مَا يَقُولُ عِبَادِي" [۷] قَالَ: "يَقُولُونَ: يُسْأَلُونَكَ وَيُكْرَهُونَكَ [۸] أَوْ يُحَدِّثُونَكَ وَيُحَدِّثُونَكَ"

توجه [۱] ابوسهریره رَوَى عَنِ رَسُولِ اللَّهِ ﷺ وَفَرَمَائِلِ [۲] د الله تعالی ﷻ بوقسم فرشتی اد مسلمانانو په لارو گرځي او د ذکر کونکي تلاش کوي چې د هغوی سره یو ځای شي او د هغوی ذکر واورې [۳] هر کله چې هغه هغه خلق پیدا کي کوم چې په ذکر الهي کې مشغول وي نو هغه په خپلو کې یو بل ته غږ کولو سره وایي [۴] چې خپل مطلوب طرف ته یعنې د اهل ذکرو سره د ملاقات او د هغوی د ذکر اوریدو د پاره زړ راشی [۵] نبي کریم ﷺ و فرمایل چې د دې څخه روسته هغه فرشتي په هغه خلقو باندې خپل وزرونه د دنیا تر آسمان پوری را خواره کړي [۶] رسول الله ﷺ و فرمایل چې د هغه فرشتو څخه د هغوی پروردگار د هغه خلقو په باره کې پوښتنه کوي چې زما بندگان څه وایي. حالانکه پروردگار د هغه فرشتو څخه ډیر زیات د هغه خلقو په حال خبر وي، [۷] نبي کریم ﷺ و فرمایل چې فرشتي جواب ورکوي چې هغه ستا تسبیح وایي یا کي بیانوي تا یادوي، ستا لویي بیانوي، [۸] ستا تعریف کوي او د بزرگي او عظمت سره تا یادوي.

هَلِ الْغَفَاتِ [۱] يَقُولُونَ: أَتَى الْمَدِينَةَ: گرځی راگرځی په لارو کوڅو کښي، [۲] يَلْتَمِسُونَ: أَتَى يَقُولُونَ: ذکر کونکی تلاش کوي. [۳] هَلُمُّوا: أَتَى: تَعَالَوْا مَعَهُ: زړ راشی، [۴] فَوَضَعُوهُمْ: أَتَى: يَلْتَمِسُونَ: پتوی هغوی لره یعنې گیر چاپیره ترې اودرېږی نو هغوی پت شي یا داچه د هغوی نه گیر چاپیره خپلې وزرې خوروی د ډیر شفقت او احترام نه. [۵] يَذْكُرُونَكَ بِالْمَقَامَةِ: ستا لونی او بزرگی بیانوي.

[۱] قَالَ: يَقُولُ: هَلْ رَأَيْتَ [۲] قَالَ: يَقُولُونَ: لَا وَاللَّهِ مَا رَأَوُكَ [۳] قَالَ: "كَيْفَ لَوْ رَأَيْتُمْ؟" [۴] قَالَ: يَقُولُونَ: "لَوْ رَأَوُكَ كَأَلَا أَشَدَّ لَكَ عِبَادَةً [۵] وَأَشَدَّ لَكَ تَعَبًا، وَأَكْثَرَ لَكَ تَسْبِيحًا" [۶] قَالَ: يَقُولُونَ: "مَا يَسْأَلُونَ؟" قَالَ: "يَسْأَلُونَكَ الْجَنَّةَ" [۷] قَالَ: "يَقُولُونَ: لَوْ رَأَوْهَا؟" يَقُولُونَ: "لَا وَاللَّهِ يَأْتِي مَارُؤَهَا" [۸] قَالَ: "يَقُولُونَ: فَكَيْفَ لَوْ رَأَوْهَا؟" [۹] قَالَ: "يَقُولُونَ: لَوْ أُنْفِذُوا هَا كَأَلَا أَشَدَّ عَلَيْهَا حِرَاسًا [۱۰] وَأَشَدَّ هَا عِلَاقًا [۱۱] وَأَغْلَمَ فِيهَا رُغْبَةً"

توجه [۱] نبي کریم ﷺ و فرمایل چې بیا الله تعالی ﷻ د هغه فرشتو څخه پوښتنه کوي چې آیا هغوی زه لیدلی يم؟ [۲] نبي کریم ﷺ و فرمایل چې د دې په جواب کې فرشتی وایي چې یا قسم په خدای هغوی ته نه يې لیدلی، [۳] نبي کریم ﷺ و فرمایل چې الله تعالی ﷻ

هغه فرشتو ته فرمایې چې بنه که هغوی زه لیدلی وی نو بیا به د هغوی څه کیفیت وو؟
 نبی کریم ﷺ و فرمایې چې فرېښتي وايي چې که هغوی ته لیدلی وی نو بیا ستا عبادت به
 به د دې څخه هم زیات کولی، [۵] بزرگی او عظمت سره به یې ډیر یادولی او ستا زیت
 تسبیح به یې کولی، [۶] نبی کریم ﷺ و فرمایې چې بیا الله تعالی ﷻ د هغوی څخه پوښتنه
 کوي چې هغه بندگان زما څخه څه غواړي؟ فرشتي وايي چې هغه ستا څخه جنت غواړي، [۷]
 نبی کریم ﷺ و فرمایې چې الله تعالی ﷻ د هغوی څخه پوښتنه کوي چې آیا هغوی جنت
 لیدلی دی؟ نبی کریم ﷺ و فرمایې فرېښتي وايي چې یا ای پروردگاره! قسم په خدای هغوی
 جنت نه دی لیدلی، [۸] نبی کریم ﷺ و فرمایې چې الله تعالی ﷻ د هغوی څخه پوښتنه
 کوي چې بنه که هغوی جنت لیدلی وی نو د هغوی به څه حال وو؟ [۹] نبی کریم ﷺ
 و فرمایې چې فرشتي جواب ورکوي که هغوی جنت لیدلی وی نو د جنت د پاره به د هغوی
 حرص ډیر زیاتیدي، [۱۰] د هغه د پاره به د هغوی خواش او طلب ډیر زیات وو، [۱۱] او د هغه
 طرف ته به یې رغبت ډیر زیات وو، ځکه چې د یو شي په باره کې محض علم راتلل د هغه د
 لیدو برابر نه دی،

[۱] قَالَ: فَيَمُرُّونَهُمْ؟ قَالَ: يَقُولُونَ: مِنَ النَّارِ [۲] قَالَ: يَقُولُ: قُبُلُ رَأَوْهَا؟ [۳] قَالَ: يَقُولُونَ: لَا وَاللَّهِ
 يَأْتِي مَا رَأَوْهَا؟ قَالَ: يَقُولُ: فَكَيْفَ لَوْ رَأَوْهَا؟ [۴] قَالَ: يَقُولُونَ: لَوْ رَأَوْهَا كَانُوا أَشَدَّ مِنْهَا فِرَارًا [۵] وَأَشَدَّ هَمًّا
 حَاقَّةً [۶] قَالَ: يَقُولُونَ: فَأَلْحِدْكُمْ أَلِي قَدْ غَفَرْتُ لَهُمْ؟ [۷] قَالَ: يَقُولُ: مَلَكٌ مِنَ الْمَلَائِكَةِ: فِيهِمْ فَلَانٌ
 لَيْسَ مِنْهُمْ رَأً حَاجَةً لِحَاجَةٍ [۸] قَالَ: هُمُ الْجَبَّاءُ لَا يُشْفَى عَلَيْهِمْ [۹] (رَوَاهُ الْبُخَارِيُّ).

توجه [۱] د دې څخه روسته الله تعالی ﷻ پوښتنه کوي چې بنه دی هغه پناه د څه شی څخه
 غواړي؟ نبی کریم ﷺ و فرمایې چې فرېښتي جواب ورکوي چې د دوزخ څخه پناه غواړي، [۲]
 نبی کریم ﷺ و فرمایې چې الله تعالی ﷻ د هغوی څخه پوښتنه کوي چې هغوی دوزخ
 لیدلی دی؟ فرېښتي وايي چې یا ای زموږ پروردگاره! قسم په خدای هغوی دوزخ نه دی
 لیدلی، نبی کریم ﷺ و فرمایې چې الله تعالی ﷻ د هغوی څخه پوښتنه کوي چې که
 هغوی دوزخ لیدلی وی نو څه کیفیت به یې وو؟ [۳] نبی کریم ﷺ و فرمایې چې فرشتي
 جواب ورکوي چې که هغوی دوزخ لیدلی وی نو د هغه څخه به ډیر تبیتدل ایښي د هغه
 خیزونو څخه به ډیر لرې تبیتدل چې دوزخ ته د لویدو سبب جوړېږي، [۴] او د هغوی زړونه به
 ډیر ویرېدونکي وو، [۵] نبی کریم ﷺ و فرمایې چې د دې څخه روسته الله تعالی ﷻ فرېښتي
 مخاطب کولو سره فرمایې چې زه تاسو په دې خبره گواه جوړوم چې ما دوی وبخښل، [۶] نبی
 کریم ﷺ و فرمایې چې په دې اوږدو سره، د هغه فرشتو څخه یو فرېښته وايي چې په ذکر
 کونکو کې فلاني سړی ذکر کونکی نه دی، ځکه چې هغه د خپل څه کار د پاره راغلو وو
 ایسا د ذکر کونکو سره کیناستلو، ځکه هغه د دې بشارت مستحق نه دی، [۷] الله تعالی ﷻ

ورته فرمايې چې اهل دکر داسې ناست خلق دي چې د هغوی هم نشين بد نصيب کېږي نه بخاري

هل اللغات: ⑤ الْفَلَسَاءُ أَيُّ الْكَافِلُونَ د کامل خلقو مجلس.

① وَفِي رَوَايَةٍ مُنْجِلٍ، قَالَ: "إِنَّ لِلَّهِ مَلَائِكَةً سَيَّارَةً فَضَّلًا يَتَنَوَّنُونَ فَيَأْتِيَسُ الذِّكْرُ ② فَإِذَا وَجَدُوا فَمَجْلِسًا فِيهِ ذِكْرُ قَعْدُوا مَعَهُمْ ③ وَحَفَّ بَعْضُهُمْ بَعْضًا بِأَجْنِحَتِهِمْ ④ حَتَّى يَمْلَأُوا مَا بَيْنَهُمْ وَبَيْنَ السَّمَاءِ الدُّنْيَا ⑤ فَإِذَا تَفَرَّقُوا عَرَجُوا وَصَعِدُوا إِلَى السَّمَاءِ ⑥ قَالَ: فَيَسْأَلُهُمُ اللَّهُ، وَهُوَ أَعْلَمُ: مِنْ أَيْنَ جِئْتُمْ ⑦ فَيَقُولُونَ: جِئْنَا مِنْ عِنْدِ عِبَادِكَ فِي الْأَرْضِ يَسْئَلُونَكَ ⑧ وَيَكُونُ لَكَ ⑨ وَيَمْلَأُونَكَ ⑩ وَيَتَعَدُّونَكَ، وَيَسْأَلُونَكَ.

نورجه ① او د مسلم په روايت کې دې چې نبي کریم ﷺ وفرمايل چې د الله تعالی ﷻ ډيري فرشتي داسې دي چې گرځيدونکي او ډيري زياتي دي (يعنې د اعمالو ليکونکو وغيره څخه علاوه دي، د هغوی مقصد يواځې د ذکر په مجلسونو کې حاضري ده، هغه فرشتي د ذکر مجلسونه تلاش کوي او گرځي، ② هر کله چې يو داسې مجلس پيدا کې چې په هغه کې اکثره ذکر کېږي، نو په هغه کې کيني، ③ هغه وخت هغه فربستي په خپلو کې په يو بل باندې خپل وزرونه وغوروي ④ چې د ذکر والاو د آسمان په منځ کې ځای د فرشتو څخه ډک شي، ⑤ هر کله چې د ذکر د فراغت څخه روسته مجلس برخاست شي، نو هغه فرشتي هم پورته ځيږي، او اووم آسمان ته رسيږي، ⑥ نبي کریم ﷺ وفرمايل چې الله تعالی ﷻ د هغوی څخه پوښتنه کوي چې تاسو د کوم ځای څخه راغلي؟ (حالاتکه الله تعالی ﷻ ته د هغوی په باره کې ښه معلومه ده چې هغه د کوم ځای څخه راغلي دي، ⑦ فربستي وايي چې مونږ ستا د داسې بنده گانو څخه راغلي يو چې په زمکه باندې ستا تسبيح وايي، ⑧ ستا لونی بيانوی او ستا کلمه وايي، ⑨ تا د بزرگي او د عظمت سره يادوي او ستا څخه يې غواړي،

هل اللغات: ④ سَيَّارَةً أَيُّ: كَيُورَةُ السُّبُورِ: د ټيزې لافلې په شکل کيني ټيز تللونه وانی ⑤ عَرَجُوا: پورته ځي، بره ځيږي ⑥ يَمْلَأُونَكَ: ستا کلمه يعنی لا اله الا الله وانی

⑦ قَالَ: وَمَاذَا يَسْأَلُونِي؟ قَالُوا: يَسْأَلُونَكَ جَنَّتِكَ ⑧ قَالَ: وَهَلْ رَأَوْا جَنَّتِي؟ قَالُوا: لَا، أَيْ رَبِّ؟ قَالَ: وَكَيْفَ لَوْ رَأَوْا جَنَّتِي ⑨ قَالُوا: وَيَسْأَلُونَكَ. قَالَ: وَمِمَّ يَسْأَلُونَ؟ قَالُوا: مِنْ تَارِكَ ⑩ قَالَ: وَهَلْ رَأَوْا تَارِكَ؟ قَالُوا: لَا. قَالَ: فَكَيْفَ لَوْ رَأَوْا تَارِكَ؟ قَالُوا: يَسْأَلُونَكَ.

نورجه ① الله تعالی ﷻ پوښتنه کوي چې هغه زما څخه څه غواړي؟ فربستي وايي چې هغه ستا څخه ستا جنت غواړي، ② الله تعالی ﷻ فرمايې چې آيا هغوی زما جنت ليدلې دي؟ ③ فربستي وايي چې يا پرودرگاره، الله تعالی ﷻ فرمايې چې که هغوی جنت ليدلې وي نو د هغوی به څه حال وي؟ ④ بيا فرشتي وايي چې هغه ستا پناه هم غواړي، الله تعالی ﷻ فرمايې چې هغوی د څه شي څخه زما پناه غواړي؟ فرشتي وايي چې هغه ستا د اور

خُذْهُ بِنَاهِ غَوَارِي، [۵] اللَّهُ تَعَالَى ﷻ فرمائی چې آیا هغوی زما اور لیدلی دی [۶] فریستی عرض کوی چې نا، [۷] اللَّهُ تَعَالَى ﷻ فرمائی چې که هغوی زما اور لیدلی وی نویسا به د هغوی خه کیفیت وو؟ فریستی وایی چې هغوی ستا خُذْهُ مغفرت بخښته، هم طلب کوی،

هَلِ اللِّغَاتِ [۵] تَنْجِيْرُوْنَكَ: ستا خُذْهُ نې پناه غوښتله، امن نې غوښتلو

[۱] قَالَ: قَبِيْهُوْل: قَدْ غَفَرْتُ لَهُمْ، فَأَعْطَيْتُهُمْ مَا سَأَلُوْا [۲] وَأَمْرٌ قَدْ مَرَّ بِمَا اسْتَبَارُوا [۳] قَالَ: يَقُوْلُوْنَ: رَبِّ فِيمَ قُلَانٌ عَبْدٌ خَطَاةٌ [۴] وَأَمْرٌ قَدْ مَرَّ بِمَا سَأَلُوْا [۵] قَالَ: قَبِيْهُوْل: وَلَهُ غَفَرْتُ، [۶] هُمْ الْقَوْمُ لَا يَنْفَعِيْ بِهِمْ جَلِيْسُهُمْ.

توجهه [۱] نبي کریم ﷺ فرمائی چې الله تعالی ﷻ فرمائی چې ما هغه وبخښل، م هغوی ته هغه څیز عطا کی کوم چې هغوی وغوښتلی (یعني جنت) [۲] او ما هغوی ته د هغه څیز خُذْهُ پناه ورکړه چې د هغه خُذْهُ هغوی پناه وغوښته (یعني د اور خُذْهُ [۳] نبي کریم ﷻ فرمائی چې به دي اوریدو سره، فریستی عرض کوی چې ای پروردگاره! په هغوی کې فلانی بنده خو ډیر گناهگار دی [۴] هغه خو د خه کار د پاره تیریدلی چې هلته کینا ستلو، [۵] نبي کریم ﷻ فرمایل چې د هغه په جواب کې الله تعالی ﷻ فرمائی چې ما هغه هم وبخښی [۶] ځکه چې هغه ذکر کونکی داسې خلق دي چې د هغوی په سبب او د هغوی په برکت د هغوی هم نشین هم بې نصیب کېږي نه

هَلِ اللِّغَاتِ [۵] عَطَا: أَي: كَثِيرًا الدُّنْيَا: دیر گناهونه کونکي، لَا يَنْفَعِيْ: أَي: لَا يَنْفَعُ: نه بدبخته کېږی، بې نصیبه کېږی نه

تسهيلات: قوله: قَبِيْهُوْل:

فَرِيْطُوْهُ د غېل بندگانو متعلق د پوښته کولو وجه: یعنی الله تعالی ته به معلوم دی لیکن بیا هم د فریستو نه د یو یو څیز باره کښې تپوس کوی دې د پاره چه فریستو ته یادگیرنه ورکړی چه د آدم علیه السلام د تخلیق په وخت تاسو ونیولی وو چه دا انسان به فساد کوی عبادت به نه کوی اوس گورنی چه څنگه په عبادت کښې اخته دي

قوله: قُلْنَا: دا لفظ د ملاحو د پاره دویم صفت دي په فاء باندې فتحه ده او په ضاد باندې سکون دي دویمه نسخه فاء باندې فتحه او ضاد باندې پیش دي فَضْلًا د دواړو ترجمه فاضل اوزاند دي یعنی دا فریستی د خلقو د اعمالو لیکلو وغیره ټولو ذمه وارو نه فارغ او زیاتی فریستی دی چه هم د دغه مجالسو د پاره مقرر دی ددوی نور خه کار نشته دي

[۱۷۸] په عبادت کښې د قبض او بسط کیفیت راځی

---[۱۸]--- [۱] وَعَنْ حَنْظَلَةَ بْنِ الرَّيْمِ الْأَسَدِيِّ - رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ - قَالَ: [۲] «لَقَبَنِي أَبُو بَكْرٍ قَالَ: كَيْفَ آتَيْتَ يَا حَنْظَلَةُ؟» قُلْتُ: «نَافِقٌ حَنْظَلَةُ.» قَالَ: «سُحَّانَ اللَّهِ مَا تَقُوْلُ!» [۳] قُلْتُ: «تَكُوْنُ عِنْدَ رَسُولِ اللَّهِ - صَلَّى اللَّهُ

(۱) اخرجه مسلم فی باب فضل دوام الذکر والفکر فی امور الآخرة والراقبة وجواز ترک ذلک فی بعض الاوقات والاشتغال بالادب (رقم- ۱۲ - (۲۷۵۰) والترمذی فی السنن رقم الحديث ۲۶۳۳ وأحمد فی المسند: ۴/۲۴۶.

عَلَيْهِ وَسَلَّمَ - يَذْكُرُنَا بِالنَّارِ وَالْجَنَّةِ كَأَنَّهُ رَأَى عَيْنِي [۱] فَإِذَا هَرَجْنَا مِنْ عِنْدِ رَسُولِ اللَّهِ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ - عَاقَبْنَا الْأَوْلَادَ وَالضَّيْعَاتِ نَيْمًا كَثِيرًا.

توجه [۱] حضرت ابوبکر رضی اللہ عنہ ربیع اسیدی رضی اللہ عنہ وای [۲] چې دیوخل، ما سره د حضرت ابوبکر رضی اللہ عنہ ملاقات وشو هغه زما څخه پوښتنه وکړه چې ای حنظله! ستا څه حال دی؟ ای یسې سې کریم رضی اللہ عنہ چې کوم وعظ او نصیحت کوي په هغه ستا استقامت څرنگه دی؟ [۳] ما اوویل چې حنظله خو منافق شو (یعني د حال په اعتبار سره نه د ایمان په اعتبار سره) [۴] حضرت ابوبکر صدیق رضی اللہ عنہ اوویل چې سبحان الله حنظله دا ته څه وایې؟ یعنی ابوبکر رضی اللہ عنہ به لوی تعجب سره پوښتنه وکړه چې دا څه خبره کوي، د دې مطلب خو بیان که؟ [۵] ما اوویل چې ښه دي کې، د تعجب خبره نشته، حقیقت دا دی چې هر کله مونږ د رسول الله صلی اللہ علیہ وسلم سره یو او کوم وخت چې ښي کریم صلی اللہ علیہ وسلم مونږ ته د جنت د نعمتونو بشارت اوږوي، نو هغه وخت داسې محسوسېږي چې گویا مونږ جنت او دوزخ خپلو سترگو سره وینو، [۶] خو کله چې مونږ د ښي کریم صلی اللہ علیہ وسلم د صحبت څخه جدا شو، او په خپلو بنځو، خپل اولاد، خپلو زمکو او خپلو باغونو کې مشغول شو نو ډیر څه هیر کړو (یعني په خپل دنیاوي مشاغلو کې مشغولیدو سره د هغه خبرو ډیره حصه هیره کړو، کومه چې ښي کریم صلی اللہ علیہ وسلم مونږ ته د تذکیر او نصیحت په طور فرمایي او په مونږ هغه کیفیت باقي نه پاتې کېږي کوم چې د ښي کریم صلی اللہ علیہ وسلم په صحبت کې وي. **هل اللغات** [۷] **ثاق**: أي: صار متافقا: منافق شو (د اتفاق په اعتبار د حال سره دې په اعتبار د ایمان سره نه دې) **عاقبنا**: أي: عايناه: یوځای شو او مشغول شو دهغوی سره. **الضیعات**: د ضیعة جمع ده. **أني**: أنا: زموږ او باغونه وغیره (کوم کار کښې چه د بنده معاش وی هغې ته ضیعة وانی لکه زمینداري، تجارت وغیره).

[۱] قَالَ أَبُو بَكْرٍ: قَوْلَ اللَّهِ: إِنَّا لَنُلْقِي فِيهِ هَذَا [۲] قَالَ طَلَّقْتُ أَنَا وَأَبُو بَكْرٍ حَتَّى دَعَلْنَا عَلَى رَسُولِ اللَّهِ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ - [۳] قُلْتُ: ثَاقٌ حَنْظَلَةُ يَا رَسُولَ اللَّهِ! [۴] قَالَ رَسُولُ اللَّهِ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ -: (وَمَا ذَاكَ؟) [۵] قُلْتُ: يَا رَسُولَ اللَّهِ! لَكُنْ عِنْدَكَ تَذْكُرُنَا بِالنَّارِ وَالْجَنَّةِ كَأَنَّهُ رَأَى عَيْنِي [۶] فَإِذَا هَرَجْنَا مِنْ عِنْدِكَ عَاقَبْنَا الْأَوْلَادَ وَالْأَوْلَادَ وَالضَّيْعَاتِ نَيْمًا كَثِيرًا.

توجه [۱] حضرت ابوبکر رضی اللہ عنہ وفرمایل اوس چې تا خپل دا حالت بیان کړی دی نو واوړه قسم په خدای مونږ هم دې حالت ته رسیدلی یو (یعني زموږ هم دا حال دی چې حاضر او غائب کې فرق دی) [۲] د دې څخه روسته زه او حضرت ابوبکر رضی اللہ عنہ دواړه ولاړو تر دې چې د رسول الله صلی اللہ علیہ وسلم په خدمت کې حاضر شو. [۳] ما عرض وکړو چې یا رسول الله! صلی اللہ علیہ وسلم حنظله منافق شو. [۴] رسول الله صلی اللہ علیہ وسلم هم ډیر په تعجب سره، پوښتنه وکړه چې د دې خبرې څه مطلب دی؟ [۵] ما عرض وکړو چې حضرت مونږ چې ستا سره یو او ته مونږ ته په طور د تذکیر او

نصیحت د جنت او دوزخ په باره کې بنایي، نو داسې محسوسیږي، لکه چې هغه مونږ په خپلو سترگو سره وینو، [۲] خو کله چې مونږ ستا څخه لار شو او خپلو ښځو، اولاد، خپلو ښکونکو او په باغاتو کې مشغول شو نو مونږ د نصیحت ډیرې خبرې هیري کړو، په دې وریدو سره.

هل اللغات: ① تَذَكُّرُنَا: چه ته ښې مونږ ته نصیحت کوي یا مونږ ترې ویروي.

② فَقَالَ رَسُولُ اللَّهِ -صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ-: "وَالَّذِي نَفْسِي بِيَدِهِ ③ لَوْ تَذَكَّرْتُمْ عَلَى مَا تَكُونُونَ عِنْدِي وَفِي الْبُكْرِ ④ لَمَا أَفْضَيْتُمْ الْمَلَائِكَةَ عَلَى فُرُشِكُمْ وَفِي طُرُقِكُمْ ⑤ وَلَكِنْ يَا حَنْظَلَةُ! سَاعَةٌ وَسَاعَةٌ " ثَلَاثَ مَرَّاتٍ " (رَوَاهُ مُسْلِمٌ).

تر هغه ① رسول الله ﷺ وفرمايل چې قسم دی په هغه ذات چې د هغه په قبضه کې زما سر ده، ② که په تاسو باندې هميشه دا کیفیت طاري (خور، وي، کوم چې زما په صحبت او حالت ذکر کې په تاسو وي (يعني تاسو هر وخت صاف دل او د الله څخه بیرې کونکي اوسئ، ③ نو يقيناً فریښتي به ستاسو سره ستاسو په بسترو او ستاسو په لارو کې مصافحه جوړ، تازه، پخپل کوي، ④ لیکن ای حنظله! دا یو ساعت دی او هغه یو ساعت دی، او ښې کریم ﷺ (يعني يَا حَنْظَلَةُ سَاعَةٌ وَسَاعَةٌ، درې ځله وفرمايل، مسلم.

هل اللغات: ① لَوْ تَذَكَّرْتُمْ: که تاسو هميشه یئ، ② فُرُشِكُمْ: په بسترو ستاسو کېږي، ③ سَاعَةٌ وَسَاعَةٌ: هغه بل وخت وو او دا بل وخت دې.

د راوي مختصر تعارف:

حنظله بن ربیع: نوم حنظله کنیت ابو ربیع پوره نوم حنظله بن ربیع بن صیفی بن رباح بن حارث دې قیاس دادې چه د اسلام په شروع کېږي هغه په اسلام باندې مشرف شوي وو. د اسلام راولونه پس د حضور ﷺ مراسلات لیکلو عهده باندې وو. (اسد الغابه ۲/۲۲۰، دغزوه طائف نه وړاندې حضور پاک ﷺ هغه بنو سقیف له د سفر په توگه اولیگلو چه هغه خلق په صلح باندې تیار دی که نه. (اصابه ۴۳/۲) د حضرت عمر رضی الله عنه په زمانه کېږي د قادسیه په جنگ کېږي هم شرکت کړې وو. (اصابه ۴۳/۲). د هغه ایمانی واقعه په پورتنی حدیث کېږي ذکر ده د خپل زړه کیفیت کورته په تلو سره بدن لیدلو سره هغوی خپل ځان منافق گنولو.

وفات: د کوفې د آبادیدو نه پس ښې کوفې ته تشریف یووړ او چه کله د جنگ جمل نه پس فرقیبا ته لاړو نو بیا د حضرت امیر معاویه رضی الله عنه په زمانه کېږي هم هلته وفات شو. (اصابه ۴۳/۲)

روایات: د هغه نه اته روایات نقل دی.

تسهيلات:

قوله حَتَّلَهُ:

په حديث كښي ه حَتَّلَهُ مصداق دې نه مراد هغه حنظله نه دې كوم چه غسيل الحلاكه وو بلكه دا دويم حنظله دې كوم چه كاتب وحى وو

قوله: سَاعَةً وَسَاعَةً: يعنى "تاراه منافاه و تاراه معاشقه" مطلب دادې چه كله هغه او كله دغه يعنى كه كيفيت حضورى دائمى پاتې شى نوفرښتي به په بيدارنى كښې تاسو سره مصافحه او كړې اودا د حكمت اومصلحت خلاف دى. لهدا كله كيفيت حضورى او كله كيفيت غير حضورى كله كيفيت د قبض او كله دبسط زيات بهتروى

قوله: ثَلَاثَ مَرَّاتٍ: يعنى حضورياك داجمله درې ځل اوفرمانيله

الفصل الثانى

[۳۴۱] ذَالله تعالى ذكره اهميت

۳۴۱- [۱۹] (۱) وَعَنْ أَبِي الدَّرْدَاءِ - رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ - قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ - (۲) «أَلَا أَنْبَأُكُمْ بِخَيْرِ أَعْمَالِكُمْ؟ (۳) وَأَزْكَاهَا عِنْدَ مَلِكِكُمْ؟ (۴) وَأَرْفَعُهَا فِي دَرَجَاتِكُمْ؟ (۵) وَخَيْرَ لَكُمْ مِنْ إِنْتَاقِ الدَّهَبِ وَالنَّوْقِ؟ (۶) وَخَيْرٍ مِنْ أَنْ تُلْقُوا عَذْرَاءَكُمْ (۷) تَقْتَرِبُوا أَعْنَاقَهُمْ وَيَغْرِبُوا أَعْنَاقُكُمْ» (۸) قَالُوا: بَلَى. قَالَ "ذِكْرُ اللَّهِ" (۹) وَأَقْمَالُكَ، وَأَخَذَ، وَالْيَرْمِيزِيُّ، وَأَبْنُ مَاجَةَ، إِلَّا أَنْ مَالِكًا وَقَعَهُ عَلَى أَبِي الدَّرْدَاءِ.

توجهه [۱] ابودرداء [۲] وايي چې (يوه ورځ) رسول الله ﷺ صحابه [۳] مخاطب كولو سره: وفرمايل چې آيا زه تاسو د يو داسې عمل څخه خبر نه كړم چې ستاسو په اعمالو كې ډير بهتره ده [۴] ستاسو د بادشاه په نزد ډير پاكيزه ده [۵] ستاسو درجات ډير بلند كونكې ده [۶] او ستاسو د روپۍ او سره زر خرچ كولو څخه بهتر دى [۷] او د دې څخه بهتر دى چې ستاسو د خپلو دينمانو (يعني كفارو سره) مقابله شى [۸] او تاسو د هغوى څټونه ووهى او هغه ستاسو څټونه ووهي [۹] صحابه وو [۱۰] عرض وكړى چې هو، مونږ ته وښايي چې هغه كوم عمل دى؟ نبي كريم ﷺ وفرمايل چې د الله ذكر، [۱۱] دا روايت مالك، احمد، ترمذي او ابن ماجه نقل كړى دى، ليكن امام مالك دا روايت د ابودرداء [۱۲] څخه په موقوف طريقه نقل كړى دى، ابوداود

هل الكلمات. (۱) أَزْكَاهَا: أَنِي: أَتَمَّهَا وَأَتَمَّهَا: زياتيدونكې او پاكيزه. (۲) عِنْدَ مَلِكِكُمْ: أَنِي: فِي عِلْمِكُمْ: ستاسو د بادشاه يعنى د رب په نزد

(۱) أخرجه الترمذي في السنن رقم الحديث ۳۴۳۷ وابن ماجه في كتاب الأدب/باب فضل الذكر (رقم: ۳۷۹۰) ومالك في الوسط واحمد في السنن: ۱۴۷/۶

تسهيلات:

قوله: ذِكْرُ اللَّهِ:

پہ حدیث کنبی، یو اشکال، پہ ظاہرہ داسی معلومیری چہ دَی ذکر نہ ذکر قلبی اولسانی مراد دی چہ پہ زہ او ژبہ دوارو سرہ وی خکہ چہ پہ اذکارو کنبی ہم دغہ ذکر دَ تولو نہ افضل دی

اوس سوال دادی چہ ذکر الله مستحب دی اوجہاد فرض دی دُ مستحب درجہ دَ فرض نہ خنکہ زیانہ شوہ؟

اشکال جواب: دَی جواب دادی چہ یو درجہ اومقام دَ حیثیت معاملہ وی اویو دَ ثواب معاملہ وی جہاد دَ خپل حیثیت پہ اعتبار سرہ لونی دی او فرض دی لیکن کله کله الله تعالیٰ پہ یو مستحب عمل باندی هغه ثواب ورکوی چہ دَ فرض نہ زیات وی دا اضافی زیاتی ثواب دی دکوم دَ بارہ چہ هیخ قاعدہ نشته دی لهذا پہ دی حدیث سرہ دَ جہاد مقدس مرتبہ نہ دی غور زول پکار خنکہ چہ نی بعض خلق را غور زوی. علامہ طیبی رحمۃ اللہ علیہ فرمائی

"هذا الحديث يدل على ان الثواب لا يترتب على قدالنصب في جميع العبادات بل قد اجر الله تعالى على قليل الاعمال اكثر مما اجر على كثيرها"

ترجمہ: [۱] دَ حدیث پہ دی خبرہ باندی دلالت کوی چہ پہ عباداتو کنبی دَ ثواب مرتبہ ہرخانی دَ عبادت پہ مقدار باندی نہ وی بلکه کله کله الله تعالیٰ پہ لہ عمل باندی هغه ثواب ورکوی چہ پہ دیرو اعمالو باندی نہ ورکوی لکہ دَ جہاد پہ مقابلہ کنبی دلته دَ ذکرانہ اضافی ثواب دی

[۲۳۷۰] بہترین خلق

۴۷۰- [۱۰] (۱) وَعَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ بُنْمٍ - رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ - قَالَ: «جَاءَ أَغْرَابِيٌّ إِلَى النَّبِيِّ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ - فَقَالَ: أَيُّ النَّاسِ خَيْرٌ؟» فَقَالَ: "طَوْبَى لِمَنْ طَالَ عُمْرُهُ، وَحَسَنَ عَمَلُهُ" [۲] قَالَ: يَا رَسُولَ اللَّهِ! أَيُّ الْأَعْمَالِ أَفْضَلُ؟ [۳] قَالَ: "أَنْ تَقَارَى الدُّنْيَا وَلَسَّاتِكَ رَطْبٌ مِنْ ذِكْرِ اللَّهِ" (رواه أحمد والترمذي).

ترجمہ: [۱] عبد الله بن بسر رضی اللہ عنہ واپس [۲] چہ دیو خل، د رسول الله صلی اللہ علیہ وسلم پہ خدمت کی یو صحابی راغلو عرض یی وکرو چہ یا رسول الله صلی اللہ علیہ وسلم کوم سری بنہ دی [۳] رسول الله صلی اللہ علیہ وسلم وفرمایل خوش بختی ده د هغه سری د پارہ یعنی بنہ هغه سری دی، چہ د هغه عمر او برد شو، او د هغه اعمال نیک شو [۴] هغه عرض وکری چہ یا رسول الله صلی اللہ علیہ وسلم کوم عمل بنہ دی [۵] نبی کریم صلی اللہ علیہ وسلم وفرمایل دا چہ تہ د دنیا خخہ جدا کیری نو ستا ژبہ د الله پہ ذکر سرہ (لوندہ) وی، ترمذی احمد

هل اللغات ① قال چه اوږد شی، زیات شی، ② تقاربی چه ته جدا شی د دنیا نه، یعنی وی شی، ③ رُحْبٌ لمدو وی، تروی یعنی ستا په ژبه د الله ذکر وی،

تسبيلات: قوله: وَلَسَّالِكَ رَطْبٌ:

ه ژبې ه طوبت طوبوم: دا د مرگ پورې په ذکر باندې د مداومت څخه کنایه ده په دې طریقه چه ذکر الهی نه دې ژبه خشکه نشی تر دې چه ساه ترې اوځی

دا کنایه ده د ژبې د روانۍ نه چه هر وخت ستا ژبه د الله په ذکر سره لونده وی

قوله: مِنْ ذِكْرِ اللَّهِ

ه ذکر په مصداق کېنې هوه احتمالات: ① دلته د ذکر څخه ذکر جلی مراد دې یعنی چې ژبه نې د الله تعالی په ذکر کېنې مشغوله وی

② د ذکر څخه ذکر خفی مراد دې، یعنی چې زړه کېنې د الله تعالی د یاد څخه غافله نه وی بلکه هر وخت ورت له الله تعالی یاد وی

[۳۷] د الله تعالی د ذکر حلقې د جنت باغونه دی

۳۷- [۱۱] (۱) وَعَنْ أَلَس - رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ - قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ - : «إِذَا مَرَّ تَمْرٌ بِبَاشِ الْجَنَّةِ قَارَتْهُمَا» ① قَالُوا: وَمَا بِبَاشِ الْجَنَّةِ؟ قَالَ: «جِلْقُ الذِّكْرِ» (رَوَاهُ التِّرْمِذِيُّ).

نورحب ② انس ③ راوي دی چې رسول الله ﷺ وفرمايل ④ هر کله چې تاسو د جنت په باغونو تیرېږئ نو مېوي ځنې خوري، ⑤ صحابه وو ⑥ عرض وکړی چې یا رسول الله: ⑦ د جنت د باغونو څخه څه مراد دي؟ ⑧ نبی کریم صلی الله علیه وسلم وفرمايل چې د ذکر حلقې، ترمذی

هل اللغات ① قارَتْهُمَا: ښه اوڅرېږی، یعنی ښه خوراگونه پکېنې او کړی (دا کنایه ده د ډیر زیات ذکر کولو نه، ② جِلْقٌ: دا د حلقه جمع ده، د خلقو یو ځانې کیناستو او جماعت ته وائی

تسبيلات: قوله: جِلْقٌ:

ه حلقه ذکر په مصداق کېنې هوه اقوال،

① ددې حدیث رومې مصداق د ذکر هغه حلقې دی چه خاص کر هم ددې مقصد دپاره کینولې شی لکه د اهل حق په خانقاهاونو کېنې چه کېږی

② ددې دویم مصداق ددیني مدارس هغه طالبان او استاذان دی چه ددین سبق ونبیلو او نورو ته خودلو کېنې مشغول وی حفظ ناظره او د درس نظامی کتابونو حلقې لگی بعضې خلق د خپل وعظ په حلقوباندې دا حدیث لگوی که د هغوی په حلقو کېنې ذکر کېږی یا

و تعلیم او تعلم سلسله جاری وی نو بیشکه هغوی نه ددی حدیث په فضیلت کښې راځی
نیکر که یو جاهل سړی په یو مجلس کښې وعظ کوی په هغې کسې آله او نیغې خبرې
کوی نو دې فضیلت خو څه چه د گناه سبب دې دکوم نه چه فریښتې تختی
[۲۷۷] دالله تعالی ذکر نه خالی ناسته د خسارې سبب دې

۱۲ (۱) وَعَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ - رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ - قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ (صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ): "مَنْ
قَعَدَ مَقْعَدًا تَرَى فِيهِ [۲] كَأَنَّكَ عَلَيْهِ مِنَ اللَّهِ تَرَةً، [۳] وَمَنْ اضْطَجَعَ مَضْجَعًا لَا يَذْكُرُ اللَّهَ فِيهِ [۴] كَأَنَّكَ
عَلَيْهِ مِنَ اللَّهِ تَرَةً" (رواه أبو داود).

نوهه [۱] او حضرت ابوهریره رضی الله عنه وایی چې رسول الله صلی الله علیه وسلم وفرماییل [۲] کوم سړی چې په یوه
مجلس کې کښی او په هغه کې الله تعالی یاد نه کړي، [۳] نو د هغه ناسته به د الله تعالی تعالی
د طرف څخه یعنې د الله تعالی تعالی د حکم او د هغه د قضاء و قدر د سبب څخه د هغه د
پاره به د حسرت او خسارې خبره وي، [۴] او کوم سړی چې په خپله خوا بڼه کې پریوزي او
په هغه کې الله تعالی تعالی یاد نه کړي، [۵] نو دا به د الله تعالی تعالی د طرف څخه د هغه د
پاره د حسرت او خسارې خبره وي، ابو داود

هل اللغات: ① مَقْعَدًا: أي: مَجْلِسًا: د کیناستو ځای ته مقعد وائی. دلته ترې مجلس مراد دې ② تَرَةً
أَي: تَقَارُّبًا وَخَرَةً: نقصان او تاوان ته وائی. ③ اضْطَجَعَ: خملي. پریوخی. ④ مَضْجَعًا: أي: مَكَانَ
مَضْجَعَةٍ: د ځملاستلو ځای ته وائی

تجلیات:

لوله ترة:

د حدیث یو آسانه توجیه: نقصان او خسارې ته وائی په کانت کښې به ضمیر مؤنث منلې شو
کوم چه به قعدۍ یا اصطعاعۍ طرف ته راجع وی او تره به منصوب کیدوسره د دې خبروی دا
توجیه آسانه ده نور توجیهات هم شته غرض دا چه کوم یو انسان هم په یو مجلس کښې
کښی هغه له پکار دی چه د الله تعالی څه نه څه ذکر او کړی گنی هم دغه ناسته به د پاره د
نقصان جوړشی

[۲۲۷] دالله تعالی ذکر څخه د غافلۍ مجلس مذمت

۱۳ (۱) وَعَنْهُ، قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ (صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ): "«مَنْ قَامَ قَوْمًا يَقُومُونَ مِنْ مَجْلِسٍ
لَا يَذْكُرُونَ اللَّهَ فِيهِ [۲] إِلَّا قَامُوا عَنْ مَجْلِسٍ جَاهِلٍ [۳] وَكَانَ عَلَيْهِمْ حَسْرَةٌ»" (رواه أحمد، وأبو داود).

(۱) اخرجه ابو داود فی کتاب الأدب لباب کراهیه ان يقوم الرجل من مجلسه ولا يذكر الله (رقم- ۴۸۵۶)
(۲) اخرجه ابو داود فی کتاب الأدب لباب کراهیه ان يقوم الرجل من مجلسه ولا يذكر الله (رقم- ۴۸۵۵) واحمد فی
المستند: ۳۸۹/۲

توجه ۱ حضرت ابوهريره رضي الله عنه رواي دي چي رسول الله ﷺ وفرمايل [۲] کوم خلق چي د يو نشست (مجلس) څخه لار شي، او په هغه ناسته کې د الله تعالی ﷻ ذکر نه وي. [۳] نو د هغه ځاي څخه د هغوی او دریدل د مردار څخه د اوږدولو په شان دی [۴] او په هغوی حسرت او افسوس دی، ابوداؤد.

هل اللغات: ① جملة جملات: مردار څر (چه مردار شوې وي او سخا بونی ترې خيځي) ② غمزه افسوس، نقصان.

تسهيلات: قوله: إِلَّا قُلُوبُ مَوَاعِنٍ مِثْلُ جَمْعٍ جَمًا،

د مثال مجلس د موه او سره تشبيه، په کوم مجلس کښې الله ياد نه کړې شي نو هغه د مردار څر پشان دي او خلق چه کوم هلته نه پاسي هغه داسي حال کښې پاسي چه هغه مردار څرني اوڅوړو.

د غمزه تفصيص هري وجوهات: په دي حديث کښ د مردار ځناوړو نه ئې څر په خصوصيت سره ذکر کړو.

① ځکه چې دا مردار د ټولو نه زيات بيکاره دي

② دا په ځناوړو کښې خسيس ځناوړ دي

③ د ده سره د شيطان مخالطت ډير زيات وي هم دا وجه ده چه د دي هينيدو په وخت کښې د تعوذ حکم راغلي دي. (مرقات ج ۵ ص ۲۲)

[۲۲۲] هري فاندې کلام ذيال سبب دي

۲۲۲- [۱۴] (۱) وَعَنْهُ، قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ (صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ): «مَا جَلَسَ قَوْمٌ مَجْلِسًا لَمْ يَذْكُرُوا اللَّهَ فِيهِ [۲] وَلَمْ يُسَلِّوْا عَلَى نَبِيِّهِمْ [۳] إِلَّا كَانَ عَلَيْهِمْ يَرَّةٌ [۴] فَإِنْ شَاءَ عَذَّبَهُمْ وَإِنْ شَاءَ غُفِرَ لَهُمْ» (رواه الترمذي).

توجه ۱ حضرت ابوهريره رضي الله عنه وايي چي رسول الله ﷺ وفرمايل [۲] کوم خلق چي په يو مجلس کې کښي او هلته نه د الله تعالی ﷻ ذکر وکړي [۳] او نه په خپل نبي ﷺ باندې درود اوواني، [۴] نو هغه مجلس به د هغوی د پاره د افسوس باعث وي، اوس خواه الله تعالی ﷻ هغه په عذاب کې مبتلا کړي او که يې ويخښي، ترمذي.

هل اللغات: ① لَمْ يُسَلِّوْا: درود او نه وانی

تسهيلات: قوله: فَإِنْ شَاءَ عَذَّبَهُمْ

د مجلس په اختتام د ذکر الله اهميت، امام طيبي فرماني چه دا په تغليظ او تشديد باندې

حمل دي په دي حديث کښي نې د صلاة على الرسول ذکر کړو لقوله تعالى: ((وَلَوْ أَنَّهُمْ أَذْهَبُوا أَنفُسَهُمْ جَاؤُكَ فَاسْتَغْفَرُوا اللَّهَ وَاسْتَغْفَرَ لَهُمُ الرَّسُولُ لَوَجَدُوا اللَّهَ تَوَّابًا رَحِيمًا)): د دي نه دي خبرې ته اشاره ده چه چونکه عموما په مجالسو کښي دروغ او غيبت وغيره گناهونه کيږي لهذا په مجالسو کښي د حمد او درود شريف ذکر هم کول پکار دی د دي په برکت سره به مجالسو والا گناهونه معاف شي. که مجلس کښي ذکر نه کوي نو گناه ترې اوشوه او کفارې نې ادا نه شوه د دي وجې د عذاب سخته ويږه ده اوس نې الله په خپل فضل سره معاف کولې هم شي او عذاب هم ورکولې شي ليکن د ذکر کولو په صورت کښي يقيني طور عذاب نه ورکوي بلکه معاف به نې کړي کم از کم د مجلس په خاتمه کښي دعا ضرور لوستل پکار دی

[۲۲۷۵] د دي قسمه اعمالو فضيلت

۱۵- [۱] وَعَنْ أُمِّ حَبِيبَةَ - رَضِيَ اللَّهُ عَنْهَا - قَالَتْ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ (صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ): «كُلُّ كَلَامٍ أَيْنَ أَدْمَرَ عَلَيْهِ لَأَنَّهُ» [۲] إِلَّا أَمْرٌ يُعْرَفُ، أَوْ نَهْيٌ عَنْ مُنْكَرٍ، أَوْ ذِكْرُ اللَّهِ» [۳] (رَوَاهُ التِّرْمِذِيُّ، وَابْنُ مَاجَةَ، وَقَالَ التِّرْمِذِيُّ: هَذَا حَدِيثٌ غَرِيبٌ).

ترجمه ۱۵ بي بي ام حبيبې رضي الله عنها وايي چې رسول الله ﷺ وفرمايل [۲] د ابن آدم خبرې د هغه د پاره ويال دي، دهغه دپاره فائده نه ده [۳] سوا د هغه كلام څخه چې امر يا المعروف د نيکۍ د تاکيد کولو تعليم، او نهی عن المنکر د بدۍ څخه د بچ کيدو تلقين، يا د الله تعالی ﷻ د ذکر د پاره وي، [۴] دا روايت ترمذي او ابن ماجه نقل کړي دي او ترمذي ويلي دي، چې دا حديث غريب دی.

هل اللغات ① عَلَيْهِ: أي: فَرَدَّ وَبَالَه عَلَيْهِ: په ده باندې به دهغې ضرر او وبال وی ② لَأَنَّهُ: أي: لَمْ يَسَّرْ لَهُ تَقَرُّفه: یعنی دده دپاره به پکښي هيڅ فائده نه وی.

تفهيمات:

قوله: كُلُّ كَلَامٍ أَيْنَ أَدْمَرَ عَلَيْهِ لَأَنَّهُ،

دلا یعنی خبرو هغه څه دي کولوتو هيب، د دي حديث د ظاهري الفاظونه داسې معلومېږي چه هر مباح كلام هم ويال جان دي داسې به معامله ديږه پيچيده شي لهذا علماء ليکي چه دا حديث د غير شرعي او ناخوښه خبرو اترو د بندولو دپاره د مبالغه په توگه ارشاد فرمايږي شوې دي د کوم مطلب چه دا دي چه د بني آدم ټولې خبرې اترې به ده دپاره په آخرت کښي د حسرت او پښمنتيا سبب وي ځکه چه په دي سره دغه سړي ته هيڅ شرعي فائده حاصله نه شوه اگر چه فی نفسه جائز وي او که امر يا المعروف او نهی عن المنکر وي يا ذکر الله وي نو دا خيزونه د نفع او فائدي سبب وي لهذا خپل وخت هم په دي کښي خرچ کول پکار دی

[۲۷۷۱] زياتی خبري زره سختوی

۲۷۷۱- [۱۶] (۱) وَعَنِ ابْنِ عُمَرَ - رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ - قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ (صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ): «كَثُرُوا الْكَلَامَ بِغَيْرِ ذِكْرِ اللَّهِ كَثْرَةً الْكَلَامِ بِغَيْرِ ذِكْرِ اللَّهِ قَسْوَةٌ لِلْقَلْبِ، [۲] وَإِنْ أَبْعَدَ النَّاسُ مِنَ اللَّهِ الْقَلْبَ الْقَاسِي» (رواة الترمذي).

توجه [۱] ابن عمر رضی اللہ عنہ راوی دی چې رسول الله صلی اللہ علیہ وسلم وفرماییل [۲] د ذکر الله خكه بغير زيات كلام مه كوي، [۳] خكه چې د ذکر الله خكه بغير د كلام كشرت د زره د سختی باعث دی [۴] او ياد لری چې په خلقو كې د الله عزوجل خكه د ټولو خكه لري هغه سړی دی چې د هغه زره سخت وي. ترمذي

هل القاسي: ① قَسْوَةٌ: أَي: سَبَّ قَسَاوَةً: د زره سخت والی ته وائی (یعنی د زره د سخت والی سبب به وی. ② أَبْعَدَ: ډیر لري (د الله د رحمت د نظرنه). ③ الْقَاسِي: چه سخت وی.

تسهيلات:

قوله: كَثُرُوا الْكَلَامَ بِغَيْرِ ذِكْرِ اللَّهِ

د كثرت كلام مصداق: كثرت كلام نه مراد لغو خبري دی چه د هغې خه فائده نه وی لهذا تجارتی خبري، د كور مفیدی خبري په كثرت كلام كښي نه دی داخلي دارنگ كثرت كلام نه د سختی باعث خكه او گرځولو چه عام طور ډيري خبري كولو والا صرف خپله خبره په خلقو باندې منل غواړی او صحيح او حقه خبره نه اوړی ددي وجې نه كثرت كلام ته د زره د سختی سبب او ونيلو كفاي قوله تعالى: «الْمُرْتَابِ لِلَّذِينَ آمَنُوا أَنْ تَخْشَعَ قُلُوبُهُمْ لِذِكْرِ اللَّهِ وَمَا نَزَلَ مِنَ الْحَقِّ» (سورة الحديد ۱۶)

[۲۷۷۲] ذكر كونكم زره او شكر كذا زره بهترينه سرمايه ده

۲۷۷۲- [۱۷] (۱) وَعَنْ ثَوْبَانَ - رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ - قَالَ: «لَمَّا نَزَلَتْ: [۲] وَالَّذِينَ يَكْنُزُونَ الذَّهَبَ وَالنِّقْمَةَ [۳] كَنْزًا مَمْنُونًا - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ - فِي بَعْضِ أَسْفَارِهِ [۴] فَقَالَ بَعْضُ أَصْحَابِهِ: نَزَلَتْ فِي الذَّهَبِ وَالنِّقْمَةِ [۵] لَوْ عَلَيْنَا أُمِّي السَّالِ غَيْرَ فَنَعْبُدُ [۶] فَقَالَ "أَفْضَلُهُ لِسَانٌ ذَاكِرٌ، وَقَلْبٌ شَاكِرٌ [۷] وَزَوْجَةٌ مُؤْمِنَةٌ تُبَيِّنُهُ عَلَى إِمَانِيهِ» (رواة أحمد، والترمذي، وابن ماجة).

توجه [۱] حضرت ثوبان رضی اللہ عنہ وایي چې کوم وخت دا آیت نازل شوه [۲] وَالَّذِينَ يَكْنُزُونَ الذَّهَبَ وَالنِّقْمَةَ الآية، کوم خلق چې سره او سپین زر جمع کوي الخ. [۳] نو هغه وخت مونږ خلق د رسول الله صلی اللہ علیہ وسلم سره په یو سفر کې وو [۴] د دي آیت اوریدو سره، بعضو صحابه وو رضی اللہ عنہ او ویل چې

(۱) أخرجه الترمذي في كتاب الزهد عن رسول الله صلى الله عليه وسلم بإبائه منه (رقم - ۲۴۱۱)

(۲) أخرجه ابن ماجة في كتاب النكاح بإبائه أفضل النساء (رقم - ۱۸۵۶) واحمد في المسند: ۲۷۸/۵

د سرو او سپينو زرو په باره کې خو دا آيت نازل شوا او مونږ ته د دې څيزونو حکم او د دې مذمت معلوم شوا، [۵] کاش آرمان، چې مونږ ته دا معلومه شي چې د سرو او سپينو زرو څخه علاوه بل کوم مال ښه دی؟ چې مونږ هغه جمع کړو، [۶] رسول الله ﷺ وفرمايل چې بهترين څيزونه د الله تعالی ﷻ ذکر کونکي ژبه، شکر ادا، کونکي زړه [۷] او مسلماننه ښځه چې د خپل خاوند د ايمان مدد گاره وي، بهترين مال دی، احمد، ترمذي، ابن ماجه

هل اللغات: ① يَكُونُ: جمع کوی، ② شَاكَرٌ: شکر کونکې، ③ تُعِينُهُ: مدد کوی د خاوند

تسهيلات:

قوله: فَقَالَ "أَفْضَلُهُ لِسَانٌ ذَاكِرٌ.. الخ:

ه مسلمان د ژوند بهترينه سرمايه په دې حديث كښې درې څيزونه د مسلمان د ژوند بهترينه سرمايه گرځولې شوې ده لسان ذاکر قلب شاکر او مؤمن بې بې په ظاهره داسې معلومېږي چه صحابه کرامو ﷺ د حضور پاك نه دا سوال او کړو چه د سرو زرو او سپينو زرو جمع کول او سرمايه جوړول خو مونږ ته معلوم شو چه په دې کښې خطره ده افسوس چه مونږ ته دا معلومه شي چه د دې ظاهري مال نه علاوه هغه کوم څيز دې کوم چه ذخيره کولو سره خپل مستقبل جوړ کړې شي او هغه ذخيره په راتلونکي وخت کښې پکار راښي په دې باندې حضور پاك د دريو څيزونو ذکر او فرمائيلو يو خو ذکر کونکې ژبه ده دويمه شکر کونکې زړه دې او دريم څيز ښځه ده

قوله: تُعِينُهُ عَلَى إِيمَانِهِ:

يعني خاوند ايمان په اعمالو باندې لگوي دهغه په داسې کارونو کښې بنديز نه اچوي کوم چه ايمان سره متعلق وي پخپله هم مؤمنه ده او د خاوند د پاره هم معاونه ده دا درې هغه سرمايې دي چه ظاهري مال نه دي ليکن په مستقبل کښې ډير فائده مند دي

الفصل الثالث

[۳۷۸] الله تعالى په ذاكرينوبيا ندي فخر کوي

۳۷۸- [۱۸] [۱۸] عَنْ أَبِي سَعِيدٍ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ قَالَ: «عَرَّبَ مُعَاوِيَةُ عَلَى حَلْفَةٍ فِي الْمَسْجِدِ، فَقَالَ: مَا أَجَلُكُمْ؟ قَالُوا: جَلَسْنَا ذِكْرَ اللَّهِ. قَالَ: اللَّهُ مَا أَجَلُكُمْ إِلَّا ذَلِكَ؟» قَالُوا: اللَّهُ مَا أَجَلُنَا غَيْرَهُ. قَالَ: أَفَمَا إِلَى لَمْ أَتَخَلِّفْكُمْ هُنَا لَكُمْ؟ وَمَا كَانَ أَحَدٌ يَخْلُفُنِي مِنْ رَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ - أَقَلَّ عَنْهُ حَبِيقًا مِيقًا،

(۱) اخرجه مسلم في كتاب الذكر والدعاء والتوبة والاستغفار/باب فضل الاجتماع على تلاوة القرآن وعلى الذكر (رقم: ۲۸۰)

توهمه [۱] ابوسعید [۲] راوی دی [۳] چې یوه ورځ امیر معاویه [۴] یوې حلقي ته ورسیدی چې یو په یو مسجد کې لگیدلي وه، هغه د حلقي والاڅخه پوښتنه وکړه [۵] چې تاسو دلته څه شی کینولی یې؟ هغوی اوویل چې مونږ دلته د الله تعالی [۶] د پدولو پاره ناست یو، [۷] امیر معاویه [۸] ورته اوویل چې په خدای چې تاسو د الله تعالی [۹] ذکر دلته کینولی یې، [۱۰] هغوی اوویل چې قسم په خدای په دې کې هیڅ شک نشته، چې مونږ یواځې د الله تعالی [۱۱] ذکر دلته کینولی یو، [۱۲] امیر معاویه [۱۳] اوویل چې گوری ما په تاسو باندې د تهمت لگولو د پاره تاسو ته قسم نه دي درکړي (یعنې تاسو دروغجن گڼلو سره په تاسو مې قسم وانخستی بلکه ما د نبی کریم صلی الله علیه وسلم د اتباع پیروي، په وجه قسم درکړی وو، چې نبی کریم صلی الله علیه وسلم هم داسې فرمایلي وو چې څرنگه په وړاندې حدیث کې راځي [۱۴] بیا معاویه [۱۵] اوویل چې د نبی کریم صلی الله علیه وسلم حدیث کم نقل کولو په سلسله کې زما برابر هیڅوک نه وو، یعنې ما به احتیاط ویر کم احادیث روایت کول، داسې نه چې څه کمی زیاتې راڅخه وشي او د هغه ویاړ زما په غاړه پاتې شي، د دې خبرې څخه د حضرت معاویه [۱۶] مقصد دا خبرداري وه چې د حدیث په روایت کې زما څخه څه هیڅ نه ده شوي، ځکه چې د نشیان احتمال خو د هغه سړي د پاره وي چې ډیر زیات روایت کوي او ښکاره ده چې زه هغه شان نه وم بهرحال معاویه [۱۷] اوویل چې دغه شان یوه ورځ رسول الله [۱۸] د صحابه وو [۱۹] یوې حلقي ته وزیدلی.

هل الفات: ① خلقه: خلقو یو ځانې کیناستو او جماعت ته وائی ② لم أرأف خلقکم: قسم مې نه دې درکړي تاسو ته، ③ تهمت: تهمت چا باندې دروغ تړلو ته تهمت وائی

[۱] فَإِنَّ رَسُولَ اللَّهِ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ - عَرَّجَ عَلَى خَلْقٍ مِنْ أَصْحَابِهِ، فَقَالَ: [۲] "مَا أَجَلْتُمْ هَاهُنَا؟" قَالُوا: "جَلَسْنَا لِدُرِّ اللَّهِ وَنَحْمَدُهُ عَلَى مَا هَدَانَا لِلْإِسْلَامِ [۳] وَمَنْ بِهِ عَلَيْنَا [۴]؟" قَالَ: [۵] "اللَّهُ مَا أَجَلْتُمْ إِلَّا ذَلِكُمْ؟" قَالُوا: [۶] "اللَّهُ مَا أَجَلْتُمْ إِلَّا ذَلِكُمْ [۷]؟" قَالَ: [۸] "أَمَا إِنِّي لَمَ أَسْأَلْكُمْ فِتْنَةً لَكُمْ [۹]، وَلَكِنَّهُ أَتَانِي جَوْرِيلٌ فَأَخْبَرَنِي أَنَّ اللَّهَ عَزَّ وَجَلَّ يَأْخُذُ بِكُمْ الْمَلَائِكَةُ" [۱۰] رَوَاهُ مُسْلِمٌ.

توهمه [۱] او نبی علیه السلام د خپلو صحابو رضی الله عنهم په یو مجلس باندې راووتلونو نبی کریم صلی الله علیه وسلم هغوی ته وفرمایلي چې دلته تاسو څه شي کینولی یې؟ یعنې دلته د څه مقصد د پاره را جمع شوي یې؟ [۲] صحابه وو [۳] عرض وکړی چې (یا رسول الله [۴])، مونږ دلته الله تعالی [۵] یاد وو، او د هغه د دې خبرې تعریف کوو چې هغه مونږ ته د اسلام هدایت وکړ، [۶] او د هغه په ذریعه یې په مونږ احسان وکړ، [۷] نبی کریم صلی الله علیه وسلم وفرمایلي چې په خدای قسم تاسو یواځې دي شي دلته کینولی یې، [۸] صحابه وو [۹] عرض وکړی چې قسم په خدای په دې کې هیڅ شک نشته چې مونږ

دي شي دلته کينولې يو، [۷] نو نبي کریم صلی الله عليه وسلم وفرمايل چې ما په تاسو باندې د تهمت لگولو د پاره تاسو ته قسم نه وو درکړی، [۸] بلکه ماته جبرائیل عليه السلام راغلو او ماته یې وښودل چې الله تعالی تعالی د خپلو فرشتو په مخکې په تاسو فخر کوي چې تاسو د هغه ذکر کوی،

هل اللغات: ② مَنْ: احسان ني اوکړو، ③ تاسې: فخر کوی

تسهيلات:

قوله: أَنْ اللَّهَ عَزَّ وَجَلَّ يَسَاهِي بِكُمْ الْمَلَائِكَةُ:

په ډاگړو باندې د فخر کولو مطلب: د دي مطلب دا دي چه کله ذاکرين حلقه جوړه کړی او ذکر کوی نو الله تعالی فرشتو ته فرماني چه «انظروا إلى عبأدي هؤلاء» چه زما دي بندگ نو ته اوگورئ چه په دوی باندې ما نفس، خواهشات او شياطين مسلط څنگه کړی دی خو دوی صرف زما په عبادت کښې مشغوله دي په دي وجه دا خلق د تعريف لائق دی چه د مشقت باوجود زما عبادت کوی او تاسو ته په عبادت کولو کښې هيڅ مشقت نشته

[۲۳۷۹] هر وخت د ذکر کولو نصيحت

۴۴۹- [۱۹] (۱) وَعَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ بُسْرِ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ: «أَنَّ رَجُلًا قَالَ: يَا رَسُولَ اللَّهِ! إِنْ شَرَّائِمَ الْإِسْلَامِ قَدْ كَثُرَتْ عَلَيَّ [۲] فَأُغَيِّرُنِي بِشَيْءٍ أَتَشْتَبِ بِهِ [۳] قَالَ: «لَا يَزَالُ لِسَانَكَ رَطْبًا مِنْ ذِكْرِ اللَّهِ» [۴] رَوَاهُ التِّرْمِذِيُّ، وَابْنُ مَاجَةَ، وَقَالَ التِّرْمِذِيُّ: هَذَا حَدِيثٌ حَسَنٌ غَرِيبٌ.

نورجه ① عبد الله ابن بسر رضي الله عنه رواي دی چې يو سړي عرض وکړی چې يا رسول الله! عليه السلام د اسلام احکام (يعني نوافل) په ما ډير درانه هي (يعني نوافل دومره دي چې زه د خپل ضعف او عجز په بناء د هغه د ادانيگۍ څخه معذور یم) څکه ته عليه السلام ماته داسې څيزونه وښايه چې په هغه بروسه وکړم (يعني تاسو يو داسې فعل راته وښايه چې د ثواب باعث وي جامع او آسانه وي او هغه په يو زمانه، په يو ځای او په يو حالت باندې موقوف نه وي، چې زه د فراتصو د ادانيگۍ څخه روسته هغه خپل معمول جوړ کړم، او د هغه په وجه د ټولو نوافلو څخه مستغني شم، ② نبي کریم صلی الله عليه وسلم وفرمايل چې ستا ژبه (يعني يا خو ستا دا ظاهري ژبه يا د زړه ژبه، د الله تعالی تعالی په ذکر سره هميشه تره (يعني جاري ساتل پکار دی، ③ ترمذي ابن ماجه، امام ترمذي رحمته الله عليه ويلي دي چې دا حديث حسن غريب دی.

هل اللغات: ① شَرَّائِمَ: أي مَا تَزَعُّ إِلَهُ: د کوم څه چه الله تعالی حکم کړي وی هغې ته شرانغ وائی يعنی احکام (خو دلته ترې مراد نوافل دی، ② كَثُرَتْ: أي: غَلَبَتْ عَلَى الْكَلَمَةِ: يعنی د ديروالی په وجه ترې زه

عاجر شوي به، دير زباندې بوج دی، ﴿أَتَشْكُتُ أَيُّ أَتَمَلَّقُ﴾: چه زه پرې منگولې اولگوم، او نسیم یعنی عمل پرې او کرم

تسهيلات: قوله: أَتَشْكُتُ بِهِ:

یو آسان او ډیر لواط والا عمل: یعنی داسې عمل راوښایه چه کم خرج بالا نشین په درجه کې وی په هغې کښې محنت کم وی هرځانی کیدې شی په هر حالت کښې خپلولې شی دې دپاره چه زه هغې پورې اونخلم او هغه دخپل خان دپاره حرزجان جوړ کړم حضورین به جواب کښې او فرمائیل هروخت ستا ژبه دالله تعالی په ذکر لمده پکار ده چه یو وخت کې او چه نه وی ددې لونی اجر دې اودا کم خرج بالا نشین عمل دې

[۲۲۸۰] دقیامت په ورځ بهترین خلق

۳۸۰- [۲۰] ﴿وَعَنْ أَبِي سَعِيدٍ - رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ - : «أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ - سَبَلَ [۱] أَيُّ النَّبِيِّ وَأَفْضَلَ وَأَرْفَعُ دَرَجَةً عِنْدَ اللَّهِ يَوْمَ الْقِيَامَةِ [۲] قَالَ: (الَّذَا يُؤْنِ اللَّهُ كَيْدًا وَالَّذَا كِرَاتًا) [۳] قِيلَ: يَا رَسُولَ اللَّهِ وَمَنْ الْغَازِي فِي سَبِيلِ اللَّهِ [۴] قَالَ: لَوْ قَرَّبَ بِسَفِيهِ فِي الْكُفَّارِ وَالْمُشْرِكِينَ [۵] حَتَّى يَنْكَبِرَ وَيَخْتَضِبَ دَعَا [۶] فَإِنَّ الدَّارَ لَإِكْرَامِهِ أَفْضَلُ مِنْهُ دَرَجَةً [۷]» [۸] رَوَاهُ أَحْمَدُ وَالتِّرْمِذِيُّ، وَقَالَ: هَذَا حَدِيثٌ غَرِيبٌ.

نوروه [۱] ابوسعید (رضی الله عنه) وايې چې د رسول الله ﷺ څخه پوښتنه وشوه [۲] چې کوم بنده بهتر دی؟ (یعني چې ډیر زیات ثواب پیدا کوي) او د قیامت په ورځ د الله تعالی ﷻ په نزد د ډیری اوچتی درجې مالک دی [۳] نسی کریم صلی الله علیه وسلم وفرمایل چې الله تعالی ﷻ ډیر زیات یادونکي سړی او ښځې، [۴] عرض وشو چې یا رسول الله ﷺ آیا دوی د جهاد کونکو څخه هم زیات افضل دی؟ [۵] او بلند مرتبه دی؟ [۶] نسی کریم صلی الله علیه وسلم وفرمایل چې که یو سړی کفار او مشرکین په خپله توره ووهي [۷] تر دې چې دهغه توره ماته شي، او (هغه توره یا خپله مجاهد) په وینو رنگین شي (دا د دې څخه کنایه ده چې هغه شهید شي) [۸] نو په دې کې شک نشته چې د الله تعالی ﷻ ذکر کونکی سړی په اعتبار د درجې سره د هغه سړي څخه بهتر دی، [۹] احمد ترمذي، ترمذي رحمه الله ولي دي چې دا حدیث غریب دی

هل الغات: ① الغازی: د اسم فاعل صیغه ده، غزا کونکې، دالله تعالی په لار کښې جهاد کونکی ته غازی وائی ② تنکیر: ماته شي (توره) ③ تختضب: رنگین شي (په وینو دغه دغه غازی یا دغه توره،

تسهيلات:

قوله: (الَّذَا كُرُونَ اللَّهُ كَيْدًا وَالَّذَا كِرَاتًا):

د ذاکرونو عظیم مقام: ذکر نه مراد هغه ذکر دې چه په ژبه او زړه دواړو سره وی دې نه

معلومه شوه چه د الله ذکر د ډیر ثواب ذریعه ده او قرب الهی د زیاتیدو وسیله ده د دین او دین د ټولو نعمتونو حصول په ذکر الله سره کیږی

قوله: أَقْبَرُ الدَّاعِيَ إِلَيْهِ أَفْضَلُ مِنْهُ ذَرْعَةٌ:

ه ډاگر په مجاهد باندې قولیت: ذکر افضل کیدو وجه ظاهره ده چه ذکر مقصودی عبادت دې او جهاد غیر مقصودی عبادت دي ځکه چه ذکر إعلاء کلمه الله د پاره کیږی دارنگ جهاد د مجاهد غازی کار دې او ذکر کبشې د الله نوم دې ظاهره ده چه د الله نوم زمونږ د کار نه افضل دي دارنگ د جهاد بدله جنت دې او د ذکر بدله الله دې کافي القرآن فاذکرونی اذکرکم

[۳۳۸] ذَلَّهِ تَعَالَى ذِكْرُ ذَرَّةٍ مَحَافِظُ دِي

۳۳۸- [۲۱] (۱) وَعَنْ ابْنِ عَبَّاسٍ - رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمَا - قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ - [۲] "الْفَيْطَانُ جَائِرٌ عَلَى قَلْبِ ابْنِ آدَمَ، فَإِذَا ذَكَرَ اللَّهُ عَنَسَ [۳] وَإِذَا غَفَلَ وَسَّوَسَ" [۴]. رَوَاهُ الْبُخَارِيُّ تَعْلِيْقًا.

ترجمه ۱ ابن عباس ؓ راوي دی چې رسول الله ﷺ وفرماییل ۲ شیطان د انسان د زړه سره مبتنی وي، ۳ هر کله چې هغه په زړه سره الله تعالی یادوي، نو شیطان شاته شي ۴ او هر کله چې هغه د ذکر الله څخه فارغه شي نو شیطان د هغه په زړه کې وسوسي اچوي. ۵ دا روایت بخاري په طریقه د تعلیق (یعني د سند نقل کولو څخه بغیر) نقل کړی دی اروا بخاری تعلیقاً.

هل الفيات: ① جَائِرٌ: أي: لازم وړي لازم او اینختې همیشه ناست وی ② عَنَسَ: أي: انقَضَ الْفَيْطَانُ وَتَأَخَّرَ عَنْهُ: خان راټول کړی او شاته شی خان پتولو سره یو طرف ته شی ③ وَسَّوَسَ: وسوسه اچوی

تسهيلات: قوله: جَائِرٌ: اي لازم الجلس ودائم اللصوق:

د گسې اوږې لاندې شیطان خپل خرتم ورځنوی او ناست وی ددې اوږې لاندې د انسان زړه دې دا خبیث د دغې زړه کنترول کولو کوشش کوی

قوله: الْفَيْطَانُ: مطلب دادې یعنی د الله تعالی د ذکر په وخت شیطان پتېږی مگر چه کله ذکر بندېږی نو شیطان بیا راځی او خپل کار شروع کوی د الذي یوسوس هم دغه مطلب دې

[۳۳۸] ذَكَرَ اللَّهُ مِثَالَ أَوْعَظِيمِ فَضِيلَتِ

۳۳۸- [۲۲] (۱) وَعَنْ مَالِكٍ - رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ - قَالَ: بَلَغَنِي أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ - كَانَ يَقُولُ [۲] "ذَكَرَ اللَّهُ فِي الْغَائِبِينَ كَأَلْفَيْ مِثَالٍ خَلْفَ الْغَائِبِينَ" [۳] وَذَكَرَ اللَّهُ فِي الْغَائِبِينَ كَعَشْرِ أَغْفَرَفِي شَيْءٍ يَأْتِي" [۴].

فروجه [۱] امام مالك بن النضر وايي چي ماته داروايت رسيدلى دى چې رسول الله ﷺ فرموي
 [۲] د غافلو په منځ کې د الله تعالى ﷻ ذکر کونکي په تستيدونکو پسې د جنگ کونکي
 په شان دي، يعني د هغه سړي په شان دي، کوم چې په ميدان جنگ کې د خپل لښکر څخه
 تستيدو څخه روسته تنها د کافرانو په مقابل کې تېنگ ولاړ وي، د داسې سړي ډير ريت
 فضيلت منقول دي، [۳] او د غافلانو په منځ کې د الله تعالى ﷻ ذکر کونکي په وجه ونه کې
 د شني خانگي په شان دي.

هل اللغات ① النقايل: کافروسره جنگ کونکي، ② غلف: روسته، ③ النقايل: أي: التزمين.
 تستيدونکي، ④ نفس: خانگه، ⑤ أخضر: شنه، سرسبز، ⑥ ناهي: اوچه
 تسهيلات:

قوله: كَغُفْنٍ أَخْضَرٍ:

د ذکر کونکي په شان، لکه چه د زميندار په ذهن کې د شني خانگي ډير قدر وي هم دغه
 شان د ذکر کونکي قدر هم د الله سره ډير وي ځکه چې ذکر رنرا ده او غفلت تياره ده د دي
 وجې ذکر کونکي په غافلو خلقو کې داسې دي لکه چه په تياره کور کې د يوه بليړي
 [۲۸۲۷] د ډاکو د شني ونې سره تشبيه

۴۵۳- (۱) قوفي رواية: "مِثْلُ الشَّجَرَةِ الْغَفَرَاءِ فِي وَسْطِ الشَّجَرِ، وَذَكَرُ اللَّهِ فِي الْغَافِلِينَ مِثْلُ مِصْبَاحٍ فِي
 بَيْتٍ مُظْلِمٍ، وَذَكَرُ اللَّهِ فِي الْغَافِلِينَ يُرِيهِ اللَّهُ مَقْعَدَهُ مِنَ الْجَنَّةِ وَهُوَ ①، وَذَكَرُ اللَّهِ فِي الْغَافِلِينَ يُفْقَرُهُ
 بِعَدْوِ كُلِّ فَصِيحٍ وَأَخْجَرٍ ② وَالْقَصِيرُ: يَتَوَادَعُ وَالْأَخْجَرُ: الْبَهَائِمُ. رَوَاهُ رَزِينٌ.

فروجه لکه يوه روايت کې داسې دي چې د ونو په منځ کې د سرسبز او شاداب ونې په شان
 دي، [۱] او د الله تعالى ﷻ ذکر کونکي په تياره کې د چراغ (د يوه) په شان دي، [۲] او په
 غافلانو کې د الله تعالى ﷻ ذکر کونکي داسې سړي دي چې هغه ته الله تعالى ﷻ د هغه
 په ژوند کې په جنت کې د هغه ځای ښايي، يعني په ذريعه د مکاشفه يې ورته ښايي يا په
 خوب کې يا داسې يقين ورته وبخښي لکه چې هغه يې ويني، [۳] او په غافلانو کې الله
 تعالى ﷻ يادونکي داسې سړي دي چې د هغه گناه د هر فصيح او اعجم د عدد په اندازه
 بخښل کيږي، [۴] د فصيح څخه مراد انسان او د اعجم څخه مراد خاړوی دي، رزين

هل اللغات ① مِصْبَاحٍ: أي: يَزْجُرُ: د يوه، ② مُظْلِمٍ: تياره، ③ مَقْعَدَهُ: د اوسيدو ځاي، د کوم چه دده
 سره الله تعالى وعده کړې ده، ④ فَصِيحٍ: أي: يَتَوَادَعُ: د فصيح نه مراد انسانان دي، ⑤ أَخْجَرٍ: أي:
 الْبَهَائِمُ: د اعجم نه مراد ځناور دي ⑥ الْبَهَائِمُ: ځناور

(۱) اخبره البخاري في كتاب الرقاق باب: لله مائة اسم غير واحد (رقم: ۶۱۰) وسلم في كتاب الذكر والدعاء
 والتوبه والاستغفار باب في أسماء الله تعالى وفصل من أحصاها (رقم: ۵ - ۲۶۷۷) وابن ماجه في كتاب الدعاء باب
 أسماء الله عز وجل (رقم: ۳۸۶۰) وأحمد في المسند: ۲۶۷/۲

[۲۲۸۴] د عذاب خُفّه په بچ کیدو کښې د ذکر مکر دار

---[۲۳] (۱) عَنْ مُعَاذِ بْنِ جَبَلٍ - رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ - قَالَ: [۲] «مَا عَمِلَ الْعَبْدُ عَمَلًا أَجْبَى لَهُ مِنْ عَذَابِ اللَّهِ مِنْ ذِكْرِ اللَّهِ». رَوَاهُ مَالِكٌ، وَالتِّرْمِذِيُّ، وَابْنُ مَاجَةَ.

ترجمه [۱] معاذ ابن جبل رضی اللہ عنہ فرمایې [۲] چې داسې هیڅ عمل نشته چې بنده یې وکړي، چې هغه د ذکر الله

تصحیلات:

قوله: مَا عَمِلَ الْعَبْدُ عَمَلًا أَجْبَى لَهُ مِنْ عَذَابِ اللَّهِ مِنْ ذِكْرِ اللَّهِ

د عمل مصداق: د الله ذکر په ټولو اعمالو کښې افضل دې د عمل نه مراد مسنون یا مستحب یا مطلق نیک عمل دې څه زیات د الله د عذاب خُفّه نجات د خلاصی لار: ورکونکې وی، مالک ترمذی ابن ماجه

[۲۲۸۵] ذا کړ سره د الله تعالی معیت

---[۲۴] (۱) وَعَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ - رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ - قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ - [۲] «إِنَّ اللَّهَ تَعَالَى يَقُولُ: أَتَأْمَمُ عَبْدِي إِذَا ذَكَرَنِي [۳] وَتَحَرَّكَتْ بِي شَفَتَاهُ». رَوَاهُ الْبُخَارِيُّ.

ترجمه [۱] ابوهريره رضی اللہ عنہ راوي دي چې رسول الله صلی اللہ علیہ وسلم فرمایې چې هر کله زما بنده ما یادوي نوزه د هغه سره یم، یعنی زه د هغه مددگار یم هغه ته توفیق ورکوم او په هغه خپل رحمت او رعایت کوم، [۲] او هغه زما د ذکر د پاره دواړي شونډي بنوروي (یعني په زړه او ژبه دواړو سره ذکر کوي). بخاري.

حل اللغات: ① شَفَتَا: د شفة تشبیه ده، شونډي

تصحیلات:

قوله: أَتَأْمَمُ عَبْدِي إِذَا ذَكَرَنِي،

د الله تعالی د معیت وضاحت: الله تعالی فرمائی چې تر څو پورې بنده زما ذکر کوي نوزه د ته د خیر توفیق ورکوم، او خپل رحمت او کرم په ده باندې کوم نوچ، یاد لری چې الله د ربوبیت په اعتبار د هر بنده سره دې او د رحمت عامه په اعتبار د هر مومن سره دې او د رحمت خاصه په اعتبار د هر ذا کړ سره او د خاص انواراتو او تجلیاتو په اعتبار سره د رسول الله صلی الله علیه و سلم سره دې او د قهر و غضب په اعتبار سره د اهل باطل سره دې

(۱) اخبره الترمذی فی السنن رقم الحديث ۳۴۳۷ وابن ماجه رقم الحديث ۳۷۹۰

(۲) اخبره البخاری تطبيقاً فی باب (ولا تحرك به لسانك لتعجل به)

[۱۰۰۰] واللہ تعالیٰ پہ لکھ کر سرہ د زونو د زنگہ ختمیدل

....[۲۵] (۱) عَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ حُرَيْرٍ - رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمَا - عَنِ النَّبِيِّ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ - أَنَّهُ كَانَ يَقُولُ: "بِكُلِّ شَيْءٍ صَلَاحٌ [۲] وَصَلَاحَةُ الْقُلُوبِ ذِكْرُ اللَّهِ [۳] وَمَا مِنْ شَيْءٍ أَجْمَعٍ مِنْ عَذَابِ اللَّهِ مِنْ ذِكْرِ اللَّهِ [۴] قَالُوا: وَلَا الْجِهَادُ فِي سَبِيلِ اللَّهِ [۵] قَالَ: "وَلَا أَنْ يَلْمِزَ بَيْنَهُ حَتَّى يَنْقَطِعَ". رَوَاهُ الْبَيْهَقِيُّ فِي "الدَّعَوَاتِ الْكُبْرَى".

تورہ [۲] عبد اللہ ابن عمر رضی اللہ عنہما راوی دی چې رسول اللہ صلی اللہ علیہ وسلم فرمایا [۳] د هر شي د بـرہ صدي ده [۴] او د زرونو صفایي د الله تعالی ﷻ ذکر دی [۵] او داسې هيڅ څيز شته چې د ذکر نهې برابر د الله تعالی ﷻ د عذاب څخه نجات ورکړي [۶] صحابه وو رضی اللہ عنہم عرض وکړن چې آیا د الله تعالی ﷻ په لار کې جهاد کول هم داسې نه دی [۷] نبی کریم صلی اللہ علیہ وسلم فرمایا چې خو که هغه (مجاهد) خپله توره دومره وچلوي يعني په دومره شدت سره حملي وکړي چې د هغه توره ماته شي، بيهقي **هل التفت:** ① جَاءَهُ: أَيُّ: أَلَمْ يُحْمَلْ بِمَا صَدَّقَهُ: د زنگ او خیري صفا کولو آله، ② أَجْمَعٍ: زيات نجات وړ کونکي او خلاصونکي (د عذاب نه)، ③ يَنْقَطِعُ: ماته شي (توره).

تجلیات:

نوله: حَتَّى يَنْقَطِعَ

د ينقطع په مصداق گڼي، دوه اقوال: ① د ينقطع څخه مراد مجاهد دي ② د ينقطع څخه مراد وسله ده اللهم اجعلنا من الذاكرين المخلصين

[۱۰] كِتَابُ اَسْمَاءِ اللَّهِ تَعَالَى

د الله تعالى د نومونو بيان

خلاصه الباب:

فيه سبعة احاديث مشتملة على أربع مسائل:

- ① عدد أسماء الله تعالى: ۱، ۲.
- ② فضيلة إحصاء الأسماء: ۱، ۲.
- ③ الدعاء بالإسم الأعظم و تعينه: ۳، ۴، ۵، ۷.
- ④ دعاء ذى النون عليه السلام: ۶.

د الله تعالى د نومونو په باره کښې قرآنی آیاتونه:

① قال الله تعالى (قُلِ ادْعُوا اللَّهَ اَوْ ادْعُوا الرَّحْمٰنَ ۚ اَيًّا مَّا تَدْعُوْا فَلَهُ الْاَسْمَاءُ الْحُسْنٰى) (سورت بنی اسرائیل الایه ۱۱۰).

② قال الله تعالى (وَلِلّٰهِ الْاَسْمَاءُ الْحُسْنٰى فَادْعُوْهُ بِهَا) (سورت الاعراف الایه ۱۷۰).

د الله تعالى نومونه تولیفی دي: په دې خبره باندې خان پوهه کول پکار دی چه د الله پاک نومونه توقیفی دی یعنی په سماع او اذن شارع باندې موقوف دی چه د هغې مطلب دا دي چه کوم نوم د شرع نه منقول دي هم هغه ونیل پکار دی د خپل طرف نه د عقل په بنید یو نوم نه دی اخستل پکار اگر چه هغه نوم د معنی اعتبار سره د شرع نه د منقول نوم په شن ولې نه وی.

وضاحت: مثلاً الله پاک ته عالم ونیل پکار دی عاقل ورته نه دی ونیل پکار، جواد دي ورته

او نیلې شی سخی ورته نه دی ونیل پکار، شافی ونیل پکار دی طیب نه دی ونیل پکار بنده لره پکار دی چه هغه د الله پاک صفات لره په خپل ذات کښ د پیدا کولو حتی المقدور کوشش کوی. پس په وړاندې صفحاتو باندې د الله پاک د اسماء د وضاحت په موقع باندې یا د نورو عبارتونو په تشریح کښ د باری تعالی د صفات په حصول کښ چه کوم تلقین کړې شوي دي په هغې باندې پوره طریقې سره عمل کول پکار دی چه د هغه صفاتو د حصول نه پس د خپل ذات انوار الهیه سورې او ژوند نې د اسلامی اخلاقو

او تعلیماتو نمونه جوړه شی اللهم وفقنا وiserلنا حصولها

د یو بزرگ د تربیت عجیبه طریقه: د یو بزرگ په باره کښ منقول دی چه هغوی ته به کله یو سرې د بیعت دپاره راتلو نو هغه به ورته اول حکم کولو چه اودس کولو سره راشه چه کله به هغه اودس اوکړو نو هغه به د هغه مخکښ د الله پاک اسماء پوره عظمت او جلال سره په اوچت اواز لوستل. بیا به نې چه په هغه سرې کښ د کوم اسم مبارک تاثیر لیدو هم هغه به

نہی ورنہ تعلیم کولو پہ دے خیال سرہ چہ پہ دے سرہ بہ مقصود زر حاصلیری پس ہم دے
شان بہ کیدہ

الفصل الأول

[۲۲۸۷] ذلله تعالى يوكم سل نومونه يادولو فضيلت

۱۱-۱۳۸۷ (۱) وَعَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ - رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ - قَالَ: «قَالَ رَسُولُ اللَّهِ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ - [۱] إِنْ لَبَّيْ
تَعَالَى تَسْعَةً وَتَسْعِينَ أَمَّا إِلَّا وَاحِدًا [۲] مَنْ أَحْصَاهَا دَخَلَ الْجَنَّةَ [۳] وَفِي رِوَايَةٍ وَهَوُوَ تَرْجُمُ الْوُتْرُ». مُتَّفَقٌ
عَلَيْهِ.

ترجمہ [۱] ابوہریرہ رضی اللہ عنہ راوی دی چې رسول اللہ صلی اللہ علیہ وسلم فرمایا [۲] د اللہ تعالیٰ تعالیٰ یو کم
سل نومونه دی یعنی یو کم سل [۳] کوم سري چې دا نومونه یاد کړي هغه به د ابتدا، خغه
بغير د عذاب په جنت کې داخليري، [۴] په یوه روایت کې دا هم دی چې اللہ تعالیٰ تعالیٰ طاق
دی او طاق خوینوي، بخاري مسلم

هل اللغات: ① أَحْصَاهَا: أَيْ عَدَّهَا وَفَرَّأَهَا كَلِمَةً كَلِمَةً: د شمیر لونه مراد یو یو نوم په ترتیل سره وویل
دی یا ددې نومونو یادولو او په معانیو باندې خان پوه کول دی ② وَتَرْجُمُ الْوُتْرُ: أَيْ قُرْذُ: طاق یعنی چه دویم
نهی نه وی نه ورله شبیه وی او نه ورله نظیر

تسهيلات: قوله: إِنْ لَبَّيْتَ تَعَالَى تَسْعَةً وَتَسْعِينَ أَمَّا إِلَّا وَاحِدًا.. الخ:

د الله تعالى د نومونو په باره کښې د روایاتو اختلاف او د هغې جواب: په دې حدیث کښې د
۹۹ نومونو د حصر ذکر دې مگر په راتلونکي احادیثو کښې د ۹۹ نومونو ذکر هم
ملاویری علماؤ ددې تعارض لري کولو دپاره ونیلي دی چه د ۹۹ شمیر کوم په دې حدیث
کښې ذکر دې دا هغه شمیر دې دکوم دپاره چه دا خاص بشارت دې چه کوم سري دا
یاد کړی هغه به جنت ته ځی ددې خصوصیت چه کوم نومونه دی هغه ۹۹ دی دې نه علاوه
نومونه هم دی لهذا ۹۹ کښې حصر نه دې

د الله پاک د نومونو یادولو فضيلت: په دې حدیث کښې چه دا ونیلي شوي دي چه د الله پاک یو
کم سل نومونه دی نو د دې نه حصر او تحدید نه دې مراد چه د الله پاک بس هم دا نومونه
دی ځکه چه د الله پاک ډیر نومونه دی پس په وړاندې صفحه کښې به د یو کم سلو نومونو نه
علاوه بعض نور نومونه هم ذکر کولې شی انشاء الله، بلکه دلته د نهه نوی د عدد ذکر
کولو نه مراد او مقصود دا دې چه په حدیث کښې چه د اسماء باری تعالیٰ کوم خاصیت بیان
کړې شوي دي چه کوم سري هغې لره یاد کړی هغه به جنت ته داخليري، هغه د هم هغه نهه
نوی نومونو سره مخصوص دي

النجر ⑩ المنكر (۱۱) الخالق (۱۲) الباري (۱۳) المصور (۱۴) الغفار (۱۵) القهار (۱۶) الوهاب (۱۷) الرزاق (۱۸) الفتاح (۱۹) العليم (۲۰) القابض (۲۱) الباسط (۲۲) الخافض (۲۳) الرافع (۲۴) المعز (۲۵) المذل (۲۶) السميع (۲۷) البصير (۲۸) الحكم (۲۹) العدل (۳۰) اللطيف (۳۱) الخبير (۳۲) الحليم (۳۳) العظيم (۳۴) الغفور (۳۵) الشكور (۳۶) العلي (۳۷) الكبير (۳۸) الحفيظ (۳۹) المقيت (۴۰) الحسيب (۴۱) الجليل (۴۲) الكريم (۴۳) الرقيب (۴۴) المجيب (۴۵) الواسع (۴۶) الحكيم (۴۷) الودود (۴۸) المجيد (۴۹) الباعث (۵۰) الشهيد (۵۱) الحق (۵۲) الوكيل (۵۳) القوي (۵۴) المتين (۵۵) الولي (۵۶) الحميد (۵۷) المحصي (۵۸) المبدي (۵۹) المعيد (۶۰) المحي (۶۱) المميت (۶۲) الحي (۶۳) القيوم (۶۴) الواجد (۶۵) الماجد (۶۶) الواحد (۶۷) الاحد (۶۸) الصمد (۶۹) القادر (۷۰) المقتدر (۷۱) المقدم (۷۲) المؤخر (۷۳) الاول (۷۴) الاخر (۷۵) الظاهر (۷۶) الباطن (۷۷) الوالي (۷۸) المتعالي (۷۹) البر (۸۰) التواب (۸۱) المنتقم (۸۲) الغفور (۸۳) الرؤف (۸۴) مالك الملك (۸۵) ذو الجلال والاكرام (۸۶) المقسط (۸۷) الجامع (۸۸) الغني (۸۹) المغني (۹۰) المانع (۹۱) الضار (۹۲) النافع (۹۳) النور (۹۴) الهادي (۹۵) البديع (۹۶) الباقي (۹۷) الوارث (۹۸) الرشيد (۹۹) الصبور دا حديث ترمذي او بيهقي به دعوات كبير كه نقل كړي دي او ترمذي ويلي دي چې دا حديث غريب دی

تسهيلات:

قوله: **إِنَّ لِلَّهِ تَعَالَى تِسْعَةً وَتِسْعِينَ اسْمًا... الخ:**

ددې نومونو جدا جدا خاصيات دي ټولو شارحينو ليكلي دي علماؤ په دې باندې جدا جدا كتابونه تصنيف كړي دي كوم چه د اسماء حسنى په نوم باندې چهاب شوى دى تفصيلات هم هلته اوگورنى زه دخپل تنگوالى دلمن د وچې تفصيل نه شم كولې بس په هرلوستونكى باندې لازم دى چه دا ياد كړى بركات او فوائد به خپل پخپله ونيوسره حاصليرى

د الله پاك يو كم سل نومونه او د هغې تفصيلى وضاحت :

(**هو الله الذى لا اله الا هو**) دا جمله مستانغه ده يعنى دا يوه خاتله جمله او د هغه يو كم سل نومونو بيان دې كوم چه وړاندې ذكر كړې شوې دى د دې كلمې دير مراتب دى

① اول دا چه كله منافق دا كلمه لولى او د هغه زړه د دې د تصديق نه خالى وى يعنى هغه د قلبى تصديق او اعتقاد نه بغير صرف دخپل خان د مسلمان ظاهرولو دپاره دا كلمه په ژبې سره ادا كوى نو دا كلمه د هغه د دنيا دپاره خونافع جونيرې شى په داسې طريقه چه د دې د وچې نه د هغه نفس، د هغه مال او د هغه اهل وعيال د مسلمانانو د لاسونو نه محفوظ شى خو د آخرت په اعتبار سره دا كلمه هغه ته هيڅ فائده نه وركوى

④ دویم دا چه دې کلمې لره په ژبې د لوستلو سره اعتقاد قلبی هم وی خو د تغلبه محض په طور باندې، د دې درجې په صحیح کیدو کس مختلف اقوال دی، صحیح قول دا دی چه دا درجه صحیح ده

⑤ دریم دا چه دې کلمې لره د لوستلو سره اعتقاد قلبی هم وی خو داسې اعتقاد فنی وی کوم چه د الله پاک د قدرت نخبو ته کتلو سره حاصل کړې شوې وی، د اکثر علم، کرامو په نزد دا درجه هم معتبر ده

⑥ څلورم دا چه په ژبې سره د دې کلمې د ادا کولو سره اعتقاد جازم هم وی کوم چه په دلیل قضی سره حاصل شوې وی، متفقه طور دا درجه مقبول ده

⑦ پنځم دا چه ددې کلمې ادا کونکې داسې وی چه هغه د زړه په سترگو سره د دې کلمې معنی ته گوري یعنی هغه ته کامل طور عرفان حق حاصل وی او هم دا عالی مرتبه ده، دا تفصیل خو په هغه صورت کښ دې چه کله دا کلمه په ژبې سره ادا کړې شی دویم شکل دا دې چه دا کلمه صرف په زړه کښ اوائی یعنی په ژبې سره نې ادانگي نه وی په دې صورت کښ دا تفصیل دې چه که د څه عذر مثلاً گونگی کیدو وغیره په وجه باندې دې کلمې لره په ژبې وغیره سره د ادا کولو نه قاصر وی نو دا کلمه د دنیا او آخرت دواړو دپاره نفع ده یعنی هغه به د دنیا او آخرت دواړو په اعتبار سره خلاصې موندونکې وی او که د څه عذر نه بغیر نې هم په ژبې سره نه ادا کوی نو بیا به په آخرت کښ ددې نه هیڅ فائده نه وی امام نووی رحمته الله علیه په دې باندې د اهل سنت اجماع نقل کړې ده

الله : دا د الله پاک اسم ذات دې د دې معنی ده هغه ذات چه د عبادت حقدار دې، اکثر علماء کرام فرمانی چه په اسماء باری تعالی کښ دا نوم د ټولو نه لوڼې دې، هم دغه شان ونیلې شوې دی چه عوامو له پکار دی چه هغوی دا نوم په خپلو ژبو باندې جازي ساتی او د خشیت او تعظیم په طور دې د الله پاک په دې نوم سره ذکر کوی خواصو له پکار دی چه هغوی د دې نوم په معنی کښ غور او فکر او کړی او په دې ځان پوهه کړی چه د دې نوم اطلاق صرف په هغه ذات باندې کیدې شی کوم چه د صفات الوهیت جامع دې، او خواص الخواص له پکار دی چه هغوی خپل زړه په دې کښ مستغرق اوساتی او د هغه ذات نه علاوه بل طرف ته التفات او نکړی او صرف هم د هغه نه ویریري ځکه چه هم هغه حق او ثابت دې د هغه نه علاوه هر یو څیز فانی او باطل دې لکه چه په بخاری کښ منقول دی چه رسول الله ﷺ او فرمانیل د شاعرانوپه کلام کښ د ټولونه صحیح کلام د شاعر لبید دا مصرع ده:

الاکل شی ما علا الله باطل (یاد ساتی: د الله پاک نه سوا هر څیز باطل دې)

خاصیت : څوک چه دا اسم ذات (الله) زر (۱۰۰۰) کرته اولولی هغه به صاحب یقین شی او

خوک چه نهې د مانځه نه پس سل کرته اولولې نو د هغه باطن به فراخه شی او صاحب کشف به شی

الرحمن : بیحده مهربانه، الرحیم : همیشه مهربانه، د دې دواړو نومونو نه د بنده نصیب دا دې، یعنی د صفات باری تعالی د خپلولو په سلسله کېن د دې اسماء تقاضه دا ده چه د الله پاک د ذات طرف ته کامل توجه پیدا شی، هم د هغه په ذات دې توکل او پوره اعتماد او کړې شی، خپل باطن دې د هغه په ذکر کېن مشغول اوساتلې شی، د غیر الله نه دې بې پروائی او کړې شی، د الله پاک په بندگانو باندې دې رحم او کړې شی، پس د مظلوم حمایت او مدد دې او کړې شی او ظالم دې په نیکه طریقه د ظلم نه بچ کړې شی، د الله پاک د عبادت او د هغه د ذکر نه غفلت کوونکی دې خبردار کړې شی، د گناهگار طرف ته دې د رحمت (یعنی یو گناهگار ته کتلو سره دې د هغه په حالت باندې افسوس او کړې شی او د الله پاک نه دې د هغه د اصلاح او فلاح او د هغه د هدایت سوال او کړې شی، دا خبره ناخوښه ده چه یو گناهگار سپک او گټلې شی او خپل خان د هغه نه غوره او ښه او کنټرلې شی، نظر او کړې شی نه دا چه هغه ته سپک او کنټلې شی، د خپل طاقت په مقدار د خلاف شرع کارونو په استیصال کېن دې کوشش صرف کړې شی او د خپل وسعت او همت مطابق دې د محتاجو او ضرورت مندو د حاجتونو او ضرورتونو پوره کولو سعی او کړې شی

خاصیت : خوک چه د هر مانځه نه پس (الرحمن الرحیم) سل کرته اولولې الله پاک به د هغه د زړه نه غفلت، هیره او قساوت لرې کړی او ټول مخلوق به په هغه باندې مهربانه او مشفق شی **الملک** : حقیقی بادشاه یعنی هغه د زمکې او اسمان او ټول عالم حقیقی بادشاه دې، دواړه جهانان هم دهغه په تصرف او قبضه کېن دی هغه د ټولو نه بې نیازه دې او ټول د هغه محتاج دی

لهذا چه کله بنده د هغه دا حیثیت او صفت او بیژندلو نو اوس په هغه باندې لازم دي چه دهغه د دربار بنده او غلام او هم د هغه د در گدا جوړ شی او د هغه د اطاعت او فرمانبرداری په ذریعه هم د هغه د در نه عزت طلب کړی، هم دغه شان په بنده باندې لازم دی چه د هغه قدرت او تصرف والا دربار سره تعلق پیدا کړی او د هغه نه علاوه د هر چا نه کلیه بې نیازی اختیار کړی، نه دې بل چاته خپل حاجت او ضرورت بیانوی او نه دې د چا نه ورپرې او نه دې ترې امید ساتی، د خپل زړه، د خپل نفس او د خپل قالب د دنیا حاکم دې جوړ شی او خپل اندامونو او طاقتونه دې په قابو کېن ساتلو سره د هغه په اطاعت و عبادت او د شریعت په فرمانبرداری کېن اولگوی چه په صحیح معنی کېن دخپل وجود د دنیا حاکم اوبللې شی

خاصیت : خوک چه دا اسم د اسم القدوس سره یعنی الملک القدوس په پانېدې سره لولی نو

که هغه صاحب ملک او صاحب سلطنت وی نود هغه سلطنت به الله پاک قائم او دائم ساتی او څوک چه صاحب ملک او صاحب سلطنت نه وی نو د دې په برکت سره به د هغه خپل نفس مطیع او فرمانبردار وی او کوم سړي چه دا د عزت او جاه د حصول دپاره اولولی نو د هغه مقصود به حاصل شی او د دې باره کښ دا عمل مجرب دې

نه عبد الرحمن رضی الله عنه د دې خاصیت دا لیکلې دې چه څوک دا نوم (الملك) روزانه یو کم سل کرتی لولی نو صرف دا چه هغه به روښانه او طاقت ور وی بلکه حکام او سلاطین به د هغه دپاره مسخر شی او د عزت او احترام او د جاه د زیادت د حصول دپاره مجرب دې **القنوس**: انتہائی پاک، امام قشیری رحمته الله فرمائی چه کوم سړی ته دا معلومه شوه چه الله پاک انتہائی پاک دې نو اوس هغه له پکار دی چه هغه د دې خبرې خواش او کړی چه الله پاک هغه لره په هر حالت کښ د ټولو عیبو او آفاتو نه لرې او د گناهونو د نجاست نه پاک کړی **خاصیت**: څوک چه دا اسم پاک روزانه د زوال په وخت لولی د هغه زړه به صفا کیږی او څوک چه نې د جمعې نه پس د (السیوم) سره یعنی (القدوس السیوم) د دوی په تکرر باندې لیکلو سره هغې لره او خوری نو د ملائکو صفات به پکښ پیدا شی، او د جنگ په وخت د دشمنانو نه د حفاظت دپاره چه دا څومره لوستلې شی او دې لولی او مسافر چه دا مسلسل لولی نو کله به هم ستومانه او عاجز نه شی او که دا درې سوه او نولس کرتی په شیرینی باندې لوستلو سره په دشمن باندې او خورلې شی نو هغه به نرم شی

السلام: بې عیب او سلامت، د دې اسم نه د بنده حصه دا ده چه هغه خپل ذات د هر بد کار او هر بد اخلاق نه بې عیب جوړ کړی قشیری رحمته الله فرمائی چه د دې اسم نه د بنده نصیب دا دې چه هغه په قلب سلیم سره د خپل مولی طرف ته رجوع او کړی بعض حضرات د دې نه د بنده نصیب دا بیانوی چه مسلمان د هغه د ژبې او د لاس نه محفوظ او سلامت وی بلکه هغه دې د مسلمانانو سره ډیر زیات د شفقت معامله کوی، چه کله هغه یو داسې مسلمان وینی کوم چه د هغه نه په عمر کښ لوی وی نو دا دې اوائی چه دا زما نه غوره دې ځکه چه هغه زما په نسبت زیات عبادت او طاعت کړې دې او په ایمان او معرفت کښ په ما باندې سبقت لری، او که یو داسې مسلمان وینی کوم چه په عمر کښ د هغه نه وړوکې وی نو هم دا دې اوائی چه دا زما نه غوره دې ځکه چه هغه زما په نسبت گناه کمې کړې دی، هم دغه شان که د یو مسلمان زور نه څه قصور اوشی او هغه معذرت او کړی نو د هغه معذرت قبلولو سره دې د هغه قصور معاف کړې شی

خاصیت: که یو سړی دا اسم مبارک په یو بیمار باندې یو سل یولس (۱۱۱) کرتی اولولی نو (انشاء الله) الله پاک به هغه ته صحت او شفاء ورکوی او که څوک دا مسلسل لولی نو ویره به پرې نه راځی.

الْعُزَّيْرُ : اَمِنْ وَرَكُو كِي، د دې اسم نه د بنده نصيب دا دې چه هغه د الله پاك مخلوق نه صرف : خپل شر او خپلې بدۍ نه بلکه د نورو د شر او بدۍ نه يې هم په امن او ساتنې خاصيت : څوك چه دا اسم مبارك ډير لولۍ يا دې لره ليكلو سره خپل ځان سره ساتي د الله پاك به هغه د شيطان د شر نه يې ويري كړي او څوك به هم په هغه باندې قابو بيا نه مومي، هم دغه شان د هغه ظاهر او باطن به د الله پاك په امان كېن وي او څوك چه دې لره ډير زيرت لولۍ د الله پاك مخلوق به د هغه مطيع او فرمانبردار وي

الْعَمِيصُ : د هر يو څيز په ښه طريقه حافظ او نگهبان د دې اسم نه د عارف حصه دا ده چه د بدو عادتونو، بدو عقيدو او بدو څيزونو مثلاً حسد او كينې وغيره نه د خپل زړه نگهباني او كړي، خپل احوال صحيح اوساتي او خپل طاقت او اندامونه په هغه څيزونو كېن د مشغول ساتلو نه محفوظ اوساتي كوم چه زړه لره د الله پاك د طرف نه په غفلت كېن اچونكي وي

خاصيت : څوك چه د غسل كولو نه پس دا اسم يو سل پنځلس كړته اولولۍ هغه به د غيب او باطن په خبرو باندې خبر شي او څوك چه دا نوم مسلسل لولۍ هغه به د ټولو آفتونو نه پټ، بې مومي او د جنتيانو په جماعت كېن به شامل شي.

الْعَزِيْزُ : غالب او بې مثله چه څوك هم په هغه باندې نه شي غالب كيدي، د دې اسم نه د بنده حصه دا ده چه په خپل نفس، خپلو خواهشاتو او شيطان باندې غالب شي، په علم عمل او عرفان مكېن بې مثل جوړ شي او د مخلوق وړاندې لاسونه نه خورولو سره خپل ذات ته عزت وركړي اود غير الله وړاندې د سوال لاسونه خورولو سره خپل ځان ذليله نه كړي ابو العباس مريسي وائي چه قسم په الله عزت خو ما د الله پاك د مخلوق نه په اوچت همت اختيارولو، يعنې د چا وړاندې لاس نه خورولو، كېن ليدلې دې

بعض علماء كرام فرمائي چه الله پاك خو عزيز (غالب او بې مثل)، هم هغه چا منلې دې چا چه د هغه احكام او د هغه شريعت لره عزيز، يعنې په خپل ځان باندې غالب، كړو، او د هغه په اطاعت او فرمانبرداري كېن بې مثل جوړ شو، او چا چه په هغه څيزونو كېن د اساتې خوښولو او بې پروايي عادت اختيار كړو هغه د الله پاك عزت اونه پيژندلو، يعنې هغه يې عزيز او نه منلو، د الله پاك ارشاد دې :

﴿ وَلِلّٰهِ الْغَنَاءُ وَلِرَّسُوْلِهِ وَلِلْمُؤْمِنِيْنَ وَلَكِنَّ الْمُنَافِقِيْنَ لَا يَعْلَمُوْنَ ﴾

توجه [۱] او خاص د الله پاك دپاره دې عزت او د هغه د رسول او د مومنانو دپاره خو منافقان خلق علم نه لري

خاصيت : څوك چه دا اسم د سحر نه پس يو څلويښت كړته لولۍ هغه به په دنيا او آخرت كېن د چا محتاج نه شي او د خواري نه پس به عزيز شي، د دې نه علاوه هم د دې اسم ډير

عجیب عجیب حاصبتونه مذکور دی

العیلی : د وړانو کارونو سمونکې، او بعض علما، کرامو ونیلې دی چه د دې معنی ده بندگانو لره هغه کار طرف ته راوستونکې د کوم چه اراده کوی د دې اسم نه د بنده نصیب دا دې چه فضائل او کمال حاصلولو سره دې د خپل نفس خرابیاڼې برابر کړی او په نفوی، پرهیزگاری او طاعت باندې همیش والې اختیارولو سره دې په خپل نفس بندې غالب شی او دغه شان د کمال درجې ته دې اورسېږی

قتیبری فرمائی چه په بعض کتابونو کښ منقول دی چه الله پاک فرمائی ای زما بنده د یو څیز، ته هم اراده کړی او زه هم اراده کوم (یعنی د هغه څیز په باره کښ ستا خواش جدا وی او زما اراده جدا وی) او کیږی هم هغه د کوم چه زه اراده کوم لهذ که ته په هغې راضی شی د کوم چه زه اراده کوم (یعنی د هغه څیز په باره کښ چه زما د طرف نه کومه فیصله راشی نو د خپل خواش خلاف هغې لره بغیر د چون چرا نه اومنی او په هغې باندې راضی شی) نو ته چه څه اراده کړی زه به په هغې کښ ستا دپاره کافی شم (یعنی د هغې نعم لیدل به درکړم) او که چرته ته په هغې باندې راضی نه شوې کومه چه زما اراده ده نو بیا به زه په هغې کښ ستا دپاره نه کافی کیږم (یعنی تاته به نعم البدل نه درکوم) اوبیا به کیږی هم هغه کومه چه زما اراده وی او ته به محروم پاتې کیږی

خاصیت : څوک چه د مسبحات عشر نه پس دا اسم یویشتر کړته اولولی هغه به د ظالمانو د شر نه په امن وی، څوک چه دا اسم همیشه لولی هغه به د غیبت او د مخلوق د بدگوئی نه بې ویرې او په امن کښ اوسېږی او د اهل دولت او اهل سلطنت نه به وی او که څوک دا نوم په گوتمه باندې نقش کولو سره واچوی نو د خلقو په زړونو کښ به د هغه هیبت او عزت کینی **المتکبر :** استهانی لوی والا، د دې اسم نه د بنده برخه دا ده چه هر کله هغه ته د الله پاک دا لونی والې معلوم شو نو پکار ده چه هغه د خواشات نفسانی طرف ته میلان او د لذت شهوانی طرف ته رغبت کولو نه تکبر یعنی پرهیز او کړی ځکه چه د دې څیزونو طرف ته رغبت کول د خناورو کار دې که د هغې طرف ته رغبت کوی نو خناورو سره به شریک شی بلکه د هر هغه څیز نه تکبر کول پکار دې کوم چه باطن لره د حق نه لرې ساتی او الله پاک ته د رسیدو نه علاوه هر یو څیز لره سپک گڼل او د تواضع او تذلل طریقه اختیارول پکار دی او د خپل ذات نه د تکبر ټولو دعوو لره زائل کول پکار دی د دې دپاره چه نفس پاک وی او په هغې کښ د الله پاک محبت تنوخی او دغه شان نه د نفس اختیار باقی پاتې شی او نه د غیر الله سره قرار

خاصیت : کوم سړې چه خپلې بې بې سره د مباشرت په وخت د دخول نه مخکښ دا اسم مبارک لس کړته اولولی نو انشاء الله، الله پاک به هغه ته متقی خوښی ورکوی او څوک چه د

حبل هر کر به شروع کنی دا اسم مبارک ډیر لولی نو که الله پاک او غوښتله نو هغه به حبل مراد ته رسیږی

الحاق: د مشیت او حکمت مطابق د پیدا کیدونکی خیز اندازه کونکې خاصیت: څوک چه دا اسم مبارک مسلسل لولی الله پاک د هغه دپاره یو فرشته پیدا کوی چه هغه د هغه د طرف نه تر قیامته پورې عبادت کوی، هم دغه شان الله پاک د دې نوم په رکت سره د هغه سړی زړه او مخ روښانه او نورانی کوی شاه عبدالرحمن عليه السلام لیکلې دی چه څوک د شپې دا اسم ډیر لولی د هغه زړه او مخ به روښانه شی او په ټولو کارونو باندې به غالب وی.

الیلوی: پیدا کونکې

خاصیت: څوک چه دا اسم په هفته کنی سل کرته لولی الله پاک به هغه لره په قبر کنی نه پریردی بلکه ریاض قدس ته به نې بوخی او کوم حکیم او معالج چه دا مستقل طور لولی هغه چه څه علاج هم کوی هغه به کامیاب وی.

المصور: صورت (شکل) جوړونکې. د پورته ذکر شوې درې وارو نومونو نه د انسان برخه دا ده چه هغه کله یو خیز ته او گوری او چه کله هم د یو خیز تصور او کړی نو د الله پاک په هغه قدرتونو او عجایباتو کنی دې غور او فکر کوی کوم چه په هغه خیز کنی موجود دی

خاصیت: که یو زړه شنه وی او د اولاد د دولت نه محرومه وی نو هغې له پکار دی چه د

اووه وږخو پورې روژې اونیسې او روزانه دې د روژه ماتی په وخت یویشته کرته **(المصور)** په اوبو باندې دم کړی او هغه دې اوڅکی انشاء الله، الله پاک به ورته نیک اولاد ورکړی، څوک چه د یو سخت کار په وخت دا اسم اولولی نو انشاء الله هغه کار به اسان شی

الغفل: د بندگانو گناهونو لره بخښونکې او د هغوی عیبونه پټونکې، د دې اسم نه د بنده برخه دا ده چه هغه دا خبره ښه په ذهن کنی یاده کړی چه گناهونو لره د الله پاک نه علاوه څوک نه بخښی، هم دغه شان هغه له پکار دی چه هغه د خلقو عیبونه پټ کړی، که د چا نه څه قصور او خطا، سرزد شی نو هغه ته دې بخښنه او کړی او په خپل خان دې ټول وختونو کنې خصوصاً د سحر په وخت کنې استغفار لزم کړی، څوک چه د جمعې د مانځه نه پس سل کرته دا لولی **(یا غفار اغفر لی ذنوبی)** اې بخښنه کونکې، زما گناهونه او بڅښه:

نو الله پاک به هغه د هغه خلقو نه کړی د چا چه بخښنه شوې ده

الغلب: غالب چه د هغه د قدرت مخې ته ټول عاجز او مغلوب وی

د دې اسم مبارک نه د بنده برخه دا ده چه هغه په خپلو دشمنانو باندې غالب کیدو سره هغوی خاسته عاجز او مغلوب جوړ کړی او لوڼې دشمن نفس او شیطان دې

خاصیت: څوک چه دا اسم ډیر لولی الله پاک به د هغه د زړه نه د دنیا محبت ختم کړی او د

هغه خاتمه به په خیر سره کبړی او الله پاک به د هغه په زړه کښ شوق او محبت پیدا کړی، او څوک چه دا نوم د خپل څه مهم دپاره سل کرته اولولی نو د هغه مهم به اسان شی او څوک چه د دې په لوستلو باندې همیشوالي اختیار کړی د هغه د زړه نه به د دنیا محبت ختم شی او که څوک د فرض او سنت مونځونو ترمینځه دا اسم سل کرته د مقهورۍ په نیت اولولی نو لونی نه لونی دشمن به مقهور او مغلوب شی

اوهاب: بغیر د بدلي نه ډیر څه ورکونکې، ددې اسم نه د بنده برخه دا ده چه د الله پاک په لږه کښ خپل نفس او مال بغیر د څه غرض او بغیر د څه عوض او لالچ نه خرج کړی **خاصیت:** په چا باندې چه د فقر او لوږې تکلیف او مصیبت وی نو هغه له پکار دی چه هغه د دې اسم پاک په لوستلو باندې همیش والي اختیار کړی الله پاک به هغه ته د مصیبت نه داسې نجات ورکړی چه هغه به حیران پاتې شی، او څوک چه دې لره لیکلو سره خپل ځان سره اوساتی د هغې به هم دغه شان اثر بیامومی، او څوک چه د چاشت نه پس د سجده یو آیت کړ، او اولولی او بیا په سجده کښ سر کیخودلوسره اووه کرته دا اسم پاک اولولی نو هغه به د مخلوق نه بې پرواه او بې نیازه شی، که څوک خپل یو حاجت پوره کوی نو هغه دې د نیمې شپې د خپل کور یا مسجد په انګڼ کښ درې کرته سجده اوکړی او بیا دې لاس اوچتولو سره دا اسم سل کرته اولولی انشاء الله د هغه حاجت به ضرور پوره کبړی.

مولانا شاه عبدالعزیز رحمته الله علیه فرمائی چه د رزق د فراخی دپاره دې د چاشت په وخت څلور رکعته مونځ اوکړی شی د مانځه نه د فراغت نه پس دې سجده ته تلو سره یو سل څلور کرته **(یاوهاب)** اولوستلې شی او که دومره وخت نه وی نو بیا دې پنځوس کرته اولوستلې شی انشاء الله په رزق کښ به نې وسعت او فراخی راشی

الرزاق: زرق پیدا کونکې او مخلوقات ته رزق رسونکې زرق هغه خیز ته وائی چه د هغې نه فائده اوچته کړې شی، بیا د دې دوه قسمونه وی ظاهری او باطنی. ظاهری هغه دې چه په هغې سره بدن ته فائده رسیږی مثلاً د خوراک ځکاک خیزونه او اسباب یعنی کبړه وغیره او باطنی هغه دې چه په هغې سره نفس او زړه ته فائده رسیږی لکه علوم او معارف وغیره

د دې اسم نه د بنده برخه دا ده چه هغه په دې خبره باندې کامل یقین او اعتقاد اوساتی چه د الله پاک نه علاوه بل هیڅ څوک د رزق ورکولو قابل نشته، لهذا هغه دې د رزق امید صرف د الله پاک نه ساتی او خپل ټول کارونه دې هغه ته سپاری هم دغه شان دې په خپل لاس او خپل بدن سره خلقو ته بدنی او روحانی رزق رسوی، یعنی څوک چه محتاج او ضرورت مند وی په هغوی دې خپل مال خرج کوی، کوم چه کم علم او گمراه وی هغوی ته دې تعلیم ورکوی او هغوی ته دې هدایت کوی او د هر مسلمان دپاره دې د خیر دعا کوی

وغيره وغيره

د يو عارف نه تپوس او کړې شو چه ستاسو د خوراک خُکاک انتظام څنگه کېږي؟ نو هغه جواب ورکړو چه کله نه ماته د خپل خالق عرفان پيژندگلو، حاصل شوي دې ما کله هم د خپل رزق فکر نه دې کړې هم دغه شان د يو عارف نه تپوس او کړې شو چه قوت خوراک څه دې؟ هغوی اوونیل د (الحی الذی لا يموت) د هغه پاک ذات يعني د الله چه داسې ژوندې دې چه مرگ پرې نه راځي، ذکر

خاصيت: څوک چه د صبا راختلو نه پس او د سحر د مانځه نه مخکې د خپل کور په څلورو واړو گوتونو کې د اسم پاک لس لس کرته اولولې په داسې طريقه چه د خپل بڼې طرف نه لوستل شروع کړي او ځله د قبلي د طرف نه زه اړوي نو د هغه په کور کې به غم او غريبي نه راځي

الفتح: حکم کونکې او بعضو ونيلي دي د رزق او رحمت دروازې پرانستونکې. د دې اسم نه د بنده نصيب دا دې چه هغه د خلقو تر مينځه صلح او صفائی او د انصاف دپاره د فيصلې کولو سعی او کوشش کوي او د مظلومانو مدد کوي او هم دغه شان د خلقو د دنياو او اخروي حاجتونو د پوره کولو اراده او کړې

قشري **فرماني** څوک چه په دې باندې پوه شو چه الله پاک د رزق او رحمت دروازې پرانستونکې، اسباب برابر وکړي او ټولو څيزونو لره صحيح کونکې دې نو اوس به هغه د الله پاک نه علاوه د بل چا سره خپل زړه نه لگوي

خاصيت: څوک چه د سحر دمانځه نه پس په خپله سينه باندې دواړه لاسونه کيخودلو سره اوبيا کرته دا اسم اولولې نو د هغه د زړه خيري به ختم شي او هغه ته به د زړه او باطن ډير پکوالي حاصل شي

العليم: د ظاهر او باطن پيژندلو والا چا څه بڼه ونيلي دي چه د چا دا علم راغلو چه الله پاک ته زما حال ښه معلوم دې نو اوس د هغه دپاره ضروري ده چه که الله پاک هغه لره په څه مصيبت کېږي اخته کړي نو هغه به په هغې باندې صبر کوي، هغه ته چه کومه پوهه ورکړي په هغې به شکر اوباسی او د هغه نه د خپلو گناهونو د بخښنې او معافۍ غوښتونکې وي په بعض کتابونو کې منقول دي چه الله پاک (بندگانو ته) فرماني که تاسو ته دا علم نه وي چه په هر حال کېږي تاسو باندې زما نظر وي او زه تاسو وينم نو بيا ستاسو په ايمان کېږي کمې دي. او که تاسو ته دا معلومه وي چه زه تاسو ته هر وخت گورم نو بيا تاسو ولې په خپلو کتونکو کېږي ماد ټولو نه سپک گنړي؟ يعنې د نورو نه خو تاسو ويرېږئ او شرم کوئ چه چرته هغه ستاسو څه بدې او ستاسو يو جرم او نه وينی، د څه بدې او جرم په وخت نه زما نه ويرېږي او نه شرمېږي او حال دا چه ستاسو په يو يو حرکت باندې زما نظر وي چه د

معنی مطلب دا وی چه (نمود بالله) زما په مقابلہ کنی تا سو د دنیا والو ته زیات اہمیت ورکوی

خاصیت: څوک چه دا اسم ډیر زیات لولی الله پاک هغه ته خپل معرفت ډیر زیات ورکوی او څوک چه د مانځه نه پس (عالم الغیب) سل کرتہ لولی، الله پاک به هغه نه صاحب کشف جوړ کړی، او که څوک غواړی چه هغه ته د یو پټ څیز علم حاصل شی نو هغه لره پکار دی چه هغه د ماسخوتن د مانځه نه پس په مسجد کنی سل کرتہ د دې ذکر کولو سره اوده شی انشاء الله په هغه باندې به د هغه څیز حقیقت رابنکاره شی

القابض: د بندگانو روزی یا زړه لره تنګونکې او د هغوی روح قبض کونکې
خاصیت: که یو سړې دا اسم پاک څلویښتو ورځو پورې روزانه د ډوډی وغیره په څلورو نړانو باندې لیکلو سره او خوری نو انشاء الله هغه به د لوږې او قبر د عذاب نه په امن وی
الباسط: د بندگانو په روزی کښ وسعت او فراخی پیدا کونکې یا د هغوی زړونه فراخه کونکې

په دې دواړو نومونو (القابض والباسط) کښې د بنده برخه دا ده چه نه خو د یو بلاء او مصیبت په وخت ناامیده شی او نه د هغه د ورکړې په وخت بې فکری اختیار کړی او تنګیا دې د هغه د عدل نتیجه او گټری او په هغې دې صبر او کړی او فراخی او وسعت دې د هغه د فضل ثمره او گټری او په هغې دې شکر گزار شی

قشیری رحمه فرمائی چه دا دواړه کیفیت (یعنی د زړه تنګیدل او فراخه کیدل) د عارفینو په زړه باندې راځی چه کله د الله پاک ویره غالب کیږی نو د هغوی زړونه تنګیږی او کله چه د رحمت امید غالب کیږی نو د هغوی زړه فراخه کیږی پس د جنید بغدادی رحمه په پاره کنی منقول دی چه هغوی او فرمائیل ویره زړه زما تنګوی، امید زما زړه فراخه کړی، حق ما راجمع کړی (یعنی د الله پاک په یاد سره زما خاطر جمع وی) او مخلوق ما منتشر کوی (یعنی د مخلوق په صحبت سره زما زړه بې توجه شی) او د بنده د شان تقاضه دا ده چه د تنګیا او پریشانی په حالت کښ د بې قراری نه پرهیز او کړی او د وسعت او فراخی په وخت دې د بې خایه خوشحالی او بې ادبی نه ځان اوساتی چه د دې څیزونو نه لوڼې لوڼې خلق ویرېږی

خاصیت: څوک چه د سحر په وخت لاس اوچتولو سره دا اسم پاک لس کرتہ اولولی او بیا خپل لاسونه په مخ راکاږی نو هغه ته به کله هم دا ضرورت نه راځی چه هغه چاته د خپل ضرورت د پوره کولو دپاره درخواست اوکړی

القافی: کافرو لره ذلیل او خوار کولو سره یا هغوی لره د خپل دربار نه لرې ساتلو سره
بست کونکې

خاصیت: خوک چه درې روزې اونیسی او په څلورمه ورځ په یو مجلس کښ دا اسم پاک ویاړه کړنه اولولې نو هغه به په دشمنانو باندې فتح بیا مومی
الرافع: د مومنانو مدد کولو سره یا هغوی ته د خپل دربار قرب ورکولو سره اوچتون کې. د دې دواړو نومونو (الرافع والرافع) نه د بنده برخه دا ده چه هغه په خپل یو حالت باندې هم اعتماد اونکړی او نه د خپلو علومو او اعمالو نه په څه څیز باندې اعتماد اوکړی او هغه څیز دې پست او مغلوب کړی د کوم چه الله پاک د پست کولو حکم کړې دې. مثلاً نفس او خواهش او هغه څیز دې اوچت کړی د کوم د اوچتولو چه الله پاک حکم کړې دې لکه زړه او روح

منقول دی چه یو سړې خلقو په هوا کښ په الوتلو باندې اولیدو نو د هغه نه تپوس اوشو چه ته دې مرتبې ته څنگه اورسیدی؟ هغه اوونیل چه ما خپله هوی (یعنی نفسانی خواهش شاته گزار کړو نو الله پاک د فضاء هوا زما دپاره مسخر کړه

خاصیت: خوک چه دا اسم پاک د نیمې شپې په وخت یا د غرمې په وخت سل کړته اولولې نو الله پاک به هغه لږه په مخلوق کښ غوره. مالداره او بې نیازه کړی.

المعز: عزت ورکونکې، خوک چه دا اسم پاک د گل په شپه یا د جمعې په شپه کښ یو څلویښت کړته اولولې د مخلوق په نظر کښ به د هغه عزت او شوکت پیدا کیږی او د الله پاک نه علاوه به د چا په خوف او ویره کښ هم نه اخته کیږی.

المعز: ذلت ورکونکې، د دې دواړو نومونو (المعز والمذل) نه د بنده نصیب دا دې چه هغه خلقو لږه عزیز اوساتی خوک چه الله پاک د علم او معرفت د وجې نه عزیز ساتلې دی او هغه خلق دې ذلیل او خوار اوگنړی کوم چه الله پاک د کفر او ضلالت په سبب ذلیل او خوار کړې دی

خاصیت: که خوک د چا ظالم او حاسد نه ویرېږی نو هغه له پکار دی چه هغه دا اسم پاک پنځه ویاړه کړته اولولې د هغې نه پس سجده اوکړی او د الله پاک په دربار کښ داسې عرض اوکړی. ای الله! د فلانی ظالم او حاسد د شر نه ماته امان راکړه، الله پاک به ورته امان ورکړی

السمیع: اوریدونکې، البصیر، لیدونکې، د دې نومونو نه د بنده برخه دا ده چه هغه د خلاف شرع څیزونو د ونیلو، اوریدلو او کتلو نه پرهیز اوکړی او الله پاک په خپلو اقوالو او افعالو باندې حاضر او ناظر اوگنړی

امام غزالی رحمه الله فرمائی چا چه د غیر الله نه هغه څیز پټ کړو کوم چه هغه د الله پاک نه نه پټوی هغه گویا د الله پاک نظر حقیر اوگنړو، لهذا کوم سړی چه سره د علمه څه گناه اوکړه چه الله پاک هغه ته گوري نو هغه دیر لوني جرات اوکړو او څه لوني جرات نهې اوکړو، او چا چه په دې گمان باندې څه گناه اوکړه چه هغه ته الله پاک نه گوري نو بیا هغه لوني کفر

او کړو او ډیر لونی کفر نهې او کړو په دې وجه په طور د تعلیق بالمحال ونیلې شی چه که
ن سو د خپل رب څه جرم او کړی نو داسې ځانی کښ او کړی چرته چه هغه تاسو نه وینی
مطلب دا دې چه داسې کوم ځانې دې کوم چه د الله پاک د نظر نه پټ وی، او چه هر کله
داسې یو ځانې ممکن نه دې چرته چه نهې الله پاک په گناه کولو باندې نه وینی نو بیا گناه مه کوه

خاصیت: څوک چه دا اسم پاک (المهم) د زیارت په ورځ باندې د چاشت د مانځه نه پس
سل کرته یا د یو قول مطابق روزانه د چاشت د مانځه نه پس سل کرته لولی او د لوستلو په
درمیان کښې څه کلام نه کوی نو د هغې نه پس چه کومه دعا کوی هغه به قبلېږی او که یو
سړي د سحر د سنت او فرض ترمنځه اسم پاک (البصیر) د کامل او صحیح اعتقاد سره
سل کرته اولولی نو انشاء الله د الله پاک د مهرباني په نظر سره به مختص وی

الحکم: داسې حکم کونکې چه څوک نهې حکم نه شی رد کولې، د دې اسم نه د بنده برخه دا
ده چه هر کله هغه معلومه کړه چه الله پاک داسې حاکم دې چه د هغه حکم او فیصله څوک
روستو کولې نه شی نو اوس هغه له پکار دی چه د هغه هر حکم اومنی او د هغه د مشیت
او قضاء تابعدار شی، لهدا کوم بنده چه د هغه په مشیت او قضاء او قدر باندې قصدا
راضی نه وی نو الله پاک به په هغه باندې خپل مشیت او خپله فیصله په زبردستی جاری
کوی او څوک چه په رضا او رغبت سره او د زړه په خوشحالی سره هغه اومنی نو الله پاک به
په خپل رحمت او کرم سره هغه ته ورکړه کوی او هغه به د خوشحالی او اطمینان ژوند
تیروی او هغه به د غیر الله مخې ته د خپل فریاد او پولو محتاج نه وی

خاصیت: څوک چه دا اسم پاک د جمعي په شپه باندې او د یو قول مطابق د نیمې شپې
دومره اوانی چه بیهوشه شی نو الله پاک به د هغه باطن معدن اسرار جوړ کړی

العقل: انصاف کونکې، د دې علم نه پس چه الله پاک انصاف کونکې دې بنده له پکار دی
چه د هغه په احکاماتو او فیصلو باندې خپل ځان کښ ویره او تنگی پیدا نه کړی بلکه دا
یقین دې اوساتی چه هغه چه زما په باره کښې کومه فیصله فرمائیلې ده هغه عین انصاف
دې لهدا په هغه باندې د توکل او اعتماد په ذریعه دې راحت او اطمینان پیدا کړی او څه
چه الله پاک هغه ته ورکړی د هغې دې هغه ځانې کښ د خرچ کولو نه نه روستو کیږی چرته
چه خرچ کول د شریعت او عقل په ترډ مناسب دی، او د هغه د عدل نه دې اویرېږی، د هغه
د فضل او کرم دې امیدوار وی او په ټولو کارونو کښ دې د افراط او تفریط نه پرهیز کولو
سره درمبانی لاره اختیار کړی

خاصیت: څوک چه دا نوم د جمعي په شپه باندې د دودۍ په شلو نمر و باندې لیکلو سره
اوڅوری الله پاک به ټول مخلوق د هغه دپاره مسخر کړی
التطیف: په خپلو بندگانو باندې نرمی کونکې او باریک بین چه د هغه دپاره لرې او نژدې

بر شادی د دی نه د سده برخه دا ده چه هغه په امور دین او دنیا کښ غور او فکر ، نږی و به برمی سره خلق حق لاری نه راوبلی

خاصیت : چاته چه اسباب معیشت نه ملاوړی او په فقر او فاقه کښ اخته وی یا ی به غربت کس څوک غمخوار نه وی ، یا بیمار وی او څوک نې خیال ساتونکې نه وی یا د هغه نور وی چه رشته وغیره ورپسې نه راځی نو هغه له پکار دی چه اول ښه طریقی سره ورس اوکړی او دوه رکعته مونځ کولو سره دا اسم پاک د خپل مقصد په نیت سره سل کینه اونونی انشاء الله ، الله پاک به نې مشکل اسان کړی ، هم دغه شان د جینکو د نصیب پیداوونو ، د مرضونو نه د صحت موندلو او د اهم کارونو د تکمیل دپاره دې اسم لره سل کرته نوستلو بندې همیش والې اختیارول پکار دی ، د دې اسم متعلق د پیران اخوانیه عمل دا دې چه د هر دینی او دنیوی مهم دپاره په څه خالی خانې کښ دا اسم د دعا د شرضونو سره شپاړس زره او درې سوه یو څلوېښت (۱۶۳۴۱) کرته اولولستلې شی نو نشه الله مراد به ورته حاصل شی

الغیو : د زړه د خبرو او د ټولو څیزونو خبر ساتونکې ، د دې اسم نه د بنده برخه دا ده چه کله د هغه دا علم راغلو چه الله پاک زما په رازونو باندې خبردار دې ، او زما د زړه د خبرو نه هم خبردار دې نو اوس د هغه دپاره لازم دی چه هغه هم دې لره یاد کړی او د هغه د یاد ونښتې د هغه نه ما سوا هیر کړی ، د ضلالت د لارو نه دې پرهیز اوکړی ، په خپل ذات بندې دې د رب کریم ترک او د تقوی اختیار لازم کړی ، د باطن په اصلاح کښ دې مشغول وی دهغې نه دې غفلت نه کوی اود دین او دنیا دبهترین اوبڼه خبرو خبر ساتونکې دې وی **خاصیت** : څوک چه د نفس اماره د لاسه گرفتار وی هغه دې دا اسم پاک ډیر زیات لولی ، که الله پاک اوغوښتله نو هغه ته به خلاصې ملاؤ شی

الطیوم : پردیار چه مومن ته په عذاب ورکولو کښ تندی نه کوی بلکه هغه ته مهلت ورکوی چه توبه کولو سره کامیاب شی ، د دې اسم نه د بنده برخه دا ده چه هغه د بد اخلاقه خلقو په تکلیف بندې تحمل اوکړی ، کوم خلق چه نې د لاس د لاندې دی هغوی ته په سزا ورکولو کښ تامل اوکړی او د غیض او غضب او غصې نه لرې وی او د حلم هغه د کمال مرتبې ته د رسیدو کوشش اوکړی چه که څوک هغه سره بدی کوی نو هغه دې ورسره نیکی اوکړی **خاصیت** : که څوک دا اسم په کاغذ باندې لیکلو سره وښځی او د هغې اوبه اونې یا فصل ته واچوی نو د نقصان نه به محفوظ وی په هغې کښ به برکت وی او د هغې نه به پوره پوره ثمره ملاوړی

الطیوم : په ذات او صفات کښ د فهم او شعور د رسیدو د حد نه هم زیات لوڼې ، یعنی د خپل ذات او صفات په اعتبار سره د هغه لوڼې والې او عظمت دومره دې چه د انسان عقل

او فهم او شعور د هغه د عظمت او لوڼې والی ادراک نه شی کولې، د دې اسم نه د بنده برخه دا ده چه هغه د عظمت الهی وړاندې کونین هم سپک او گټری، د دنیا دپاره دې چاته خپل سر نه بنسکته کوی، خپل نفس دې حقیر او گټری او الله پاک چه د کومو څیزونو د کولو حکم کړې دې هغه دې اختیار کړی، اود کومو څیزونو نه د بچ کیدو چه نه حکم کړې دې د هغې نه دې اجتناب کولو سره نور څیزونه کوم چه الله پاک ته محبوب دی په هغې کښ مشغول اوسیدو سره خپل نفس ذلیل کړی چه د الله پاک رضا او خوشحالی ورته حاصله شی **خاصیت**: څوک چه د دې اسم پاک په لوستلو باندې مداومت او همیشه والې اختیاروی هغه به د الله پاک د مخلوق په نظر کښ عزیز او مکرم وی

الفقر: ډیر بخښنه کونکې، د دې اسم نه د بنده نصیب دا دې چه هغه د ورځې شپې په اکثر وختونو کښ خاص کر د سحر په وخت استغفار په خپل ځان باندې لازم اونیسی او هغه سړی ته بخښنه او معافی او کړی کوم چه هغه ته تکلیف او ایذا رسوی **خاصیت**: په چا چه څه بیماری وی مثلاً تبه او د سر درد وغیره یا پرې څه غم او خفگان غالب وی نو هغه له پکار دی چه هغه دا اسم پاک په کاغذ اولیکي اود هغې نقش دې په ډوډۍ باندې جذب کولو سره هغه اوخوری، الله پاک به هغه ته شفاء او نجات ورکړی. او که څوک دا ډیر زیات لولی نو د هغه د زړه تیاره به ختمه شی

په یو حدیث کښ منقول دی چه څوک سجده کوی او په سجده کښ «یا رب اغفر لی» ای زما ربه ماته بخښنه اوکړه، درې کرته اوائی الله پاک به د هغه وړاندې روستو گناهونه معاف کړی. کوم سړی ته چه د درد سر تکلیف وی یا په بل څه غم او تکلیف کښ اخته وی هغه له پکار دی چه د یا غفور مقطعات درې کرته لیکلو سره اوخوری انشاء الله شفاء به ورته ملاؤ شی

الشکور: قدردان، لږ عمل باندې زیات ثواب ورکونکې، منقول دی چه یو سړی «چه مړ شوې وو، په خوب کښ اولیدې شو نو د هغه نه تپوس اوکړې شو چه الله پاک در سره څنگه معامله اوکړه؟ هغه سړی اووئیل چه الله پاک ما سره حساب اوکړو نو زما د نیکو تله بنسکته شوه، او د گناهونو تله غالب شوه، چه ناخپه د نیکو په تله کښ یوه تهیلۍ راپریوتله چه په هغې سره هغه چاپېرې اوچت شو، چه کله ما تپوس اوکړو چه دا څه دی نو ماته اوئیلې شو چه دا یو موټې برابر خاوره ده کومه چه تا د یو مسلمان رور په قبر باندې اچولې وه، د دې نه معلومه شوه چه د الله پاک فضل او کرم په څومره معمولی عمل باندې هم بنده ته بې استثناء ثواب او رحمت ورکوی

د دې اسم نه د بنده برخه دا ده چه د الله پاک شکر ادا کوی په داسې طریقه چه ټول نعمتونه هم د هغه ورکړه گټرلو سره خپل هر اندام هم په هغه کار کښ مشغول اوساتی د کوم دپاره

چه آند پاك هغه پيدا كړې دې، د خلقو سره دې د حسن سلوك معامله كوی او د هغې شكر دې ادا كوی ځكه چه په حديث كې راغلی دی

(لايشكر الله من لا يشكر الناس) هغه څوك د الله پاك شكر نه شی ادا كولې چه د خلقو شكر نه اوباسی

خاصيت: د چا چه معيشت تنگ وی يا د هغه د سترگو او زړه په نور كېن كمې پيدا شوی وی نو هغه دې دا اسم پاك يو څلويښت كړته په اوبو باندې لوستلو سره په سترگو باندې راکاږي انشاء الله مالداري به ورته حاصله شی او شفاء به بيا مومی

الطی: عالی شان، د دې اسم نه د بنده برخه دا ده چه هغه د الله پاك په ظاهري او باطني طعاتو او عباداتو سره خپل نفس ذليل كړی او خپله ټوله تواناني د علم او عمل په حصول كېن خرج كړی تردې چه هغه اتهاني كمالات او مراتب عالی ته اورسيږي په حديث شريف كېن منقول دی چه الله پاك اعلی امور خوښوی (ځكه چه په دې وجه بنده اعلی مراتب او اوچتو درجاتو ته رسيږي، او ادنی امور نه خوښوی، هم په دې وجه د علی عليه السلام دا مقوله ده چه اوچت همت د ايمان نه پيدا كيږي

خاصيت: څوك چه په دې اسم پاك باندې مداومت كوی يا دې لره ليكلو سره خپل خان سره ساتی نو كه هغه كمتر او بې قدره وی نو عالی شان به شی كه په فقر او غريبي كېن اخته وی نو مالداري به ورته حاصل شی او كه د سفر په مشكلاتو كېن اخته وی نو خپل محبوب وطن ته به نې واپس كيدل نصيب شی

التجر: لوڼې او داسې لوڼې چه د هغه په لوڼې والي كېن څوك د هغه برابر نشته، د دې اسم نه د بنده برخه دا ده چه هغه د الله پاك لوڼې والي هميشه ياد اوساتی تردې چه د هغه نه د ماسو لوڼې والي بالكل هير كړی، د علم او عمل د حصول په ذريعه خپل نفس لره د كامل جوړولو كوشش او كړی چه د هغه د كمال او د هغه د فيض نه نور مستفيد شی په تواضع او انكساري اختيارولو كېن دې مبالغه او كړی او خدمت مولی دې په خپل خان باندې لازم كولو سره د بې توجه كيدو او بې ادبي نه احتراز او كړی

خاصيت: د دې اسم پاك ډير زيات لوستونكې اوچتې مرتبې والا او عالی قدر وی او كه حكام او مشران د دې اسم پاك په لوستلو باندې مداومت كوی نو په خلقو باندې به د هغه ويره او دبده غالب شی او د هغه ټول كارونه به په ښكلي طريقې سره پوره كيږي

الطیفة: عالم لره د آفتونو او نقصاناتو نه محفوظ ساتونكې، د دې اسم پاك نه د بنده برخه دا ده چه هغه خپل اندامونه د گناهونو نه او باطن د اغيار د كتلو نه محفوظ اوساتی، په خپلو ټولو كارونو كېن د الله پاك د فيصلو او د هغه په مشيت باندې اكتفاء او كړی او د هغه په قضاء او قدر باندې راضی شی

د یو بزرگ قول دې چه الله پاک چه د کوم انسان اندامونه محفوظ اوساتل د هغه زړه نې محفوظ اوساتلو او د چا چه نې زړه محفوظ اوساتلو د هغه رازونه نې محفوظ اوساتل خاصیت ، که څوک دا اسم پاک اولیکی او په نسی مت نې اوتړی نو هغه به د ډوبیدو ، سوزیدو ، جادو او نظرد وغیره نه محفوظ وی

الملیت ، د بدن او روح دپاره طاقت (خوراک، پیدا کونکي او هغوی ته قوت ورکونکي د ددې اسم نه د بنده حصه دا ده چه هر کله هغه ته دا معلومه شوه چه هم الله طاقت پیدا کونکي او طاقت ورکونکي دې نو اوس هغه له پکار دی چه هغه د هغه د ذکر یعنی د الله پاک د یاد ، وړاندې د خپل قوت ذکر یعنی د خپل خوراک ذکر، هیر کړی ځکه چه حقیقی ذکر خو د هغه ذکر او د هغه یاد دې لکه چه د سیدنا سهیل رضی اللہ عنہ نه منقول دی چه کله د هغوی نه د قوت په باره کښ تپوس اوکړې شو نو هغه اوفرمائیل چه د (حی الذی لاموت) د ژوندی ذات چه مرگ پرې نه راځی ذکر دې. هم دغه شان بنده له پکار دی چه هغه خوراک او طاقت د خپل مولی نه علاوه د بل چا نه او نه غواړی د الله پاک ارشاد دې

(وَأَن مِّن شَيْءٍ إِلَّا عِنْدَنَا خَزَائِنُهُ وَمَا نُنَزِّلُهُ إِلَّا بِقَدَرٍ مَّعْلُومٍ)

توجه داسې یو خیز هم نشته مگر مونږ سره د هغې خزائنی دی او مونږ نازلوو دې لره په اندازه معلومه

هم دغه شان بنده له پکار دی چه هغه خپل هر متعلق ته قوت ورکړی چه د هغې هغه مستحق دې چه نورو ته فائده رسول او گمراهانو ته هدایت کول او په اوږو باندې خوراک کول د هغه طره جوړه شی.

قشیری رحمہ اللہ فرمائی قوت د مختلف نوع وی یو خو هم دا ظاهری غذا او خوراک چه په هغې باندې د انسان د ژوند بنیاد گنرلې شی، خو بعض بندگان خو داسې دی چه الله پاک د عباداتو توفیق لره د هغوی د نفس غذا، د مکاشفاتو صادریدلو لره د هغوی د زړه قوت او مداومت مشاهدات لره د هغوی د روح غذا جوړه کړی، پس الله پاک چه کله خپل یو نیک بنده په خپل طاعت او عبادت کښ مشغول ساتی او داسې چه هغه بنده خپل خواهشات نفس نه بالکل قطع نظر کولو سره پوره په توجه او صدق او اخلاص سره صرف د خپل مولی طرف ته متوجه اوسپړی نو الله پاک د هغه دپاره یو داسې څوک مقرر کړی کوم چه د هغه خبر اخلی او خدمت نې کړی او د هغه په ذریعه د هغه د ژوند ضروریات پخپله پوره کپړی. خو چه کله یو بنده د خپل خواهشات نفس د تکمیل طرف ته متوجه کپړی نو الله پاک د هغه د خواهش تکمیل لره هم هغه باندې پرېږدی او د هغه نه د خپل عنایت او مدد سوري اوچت کړی.

خاصیت ، که څوک چا لره غریب اووینی یا خپله په غربت کښ اخته شی، یا یو ماشوم په د

خېلې نه خوښ نه نه قلاړېږي يا ډير ژاړي نو په خالي پياله وغيره باندې دې ودرېږي.
اسم پاك ليكلو سره دم كړي او بيا په هغه پياله كښ اوبه اچولو سره دې اوڅكې - هغه
ضرورت وي په هغه دې اوڅكې، هم دغه شان كه يو روژه دار ته د هلاكت وړ وېږي په هغه
دې دا اسم پاك په يو گل باندې لوستلو سره بوني كړي انشاء الله تعالى به دې سره وړنه
تقويت حاصل شي او د روژې نيولو به قابل شي

الحبيب: په هر حال كښ كفایت كونكې يا د قیامت په ورځ حساب اخستونكي. د دې سره
نه د بنده برخه دا ده چه هغه د محتاجانو دپاره كافي كيدونكې او د هغوی ححنوونكې
پوره كونكې وي او د خپل نفس محاسبه كوي

قشیری ~~په~~ چه په دې موقع باندې كومه خبره كړې ده د هغې مفهوم دا دې چه د سړي
دپاره د الله پاك د كافي كيدو مطلب دا دې چه هغه د هغوی په هر حال او هر كړ كړ
مددگار وي او د هغه هر كار پوره كوي لهدا چه هر كله بنده دا معلومه كړه چه نه ديت زده
دپاره كافي او زما هر مراد او هر كار لره پوره كونكې دې نو اوس هغه له پكار دې چه ورس
هغه په هيڅ دنياوي اسره باندې اعتماد اونكړي بلكه هغه ته د خپل مقصد په حصول كښ
د هيڅ دنياوي اسرې نه فائده اونه رسيږي سره د دې چه د هغه په هغه اسره باندې اعتماد
هم پاتې شوې وي نو د هغه نه دې خفه او پريشانه كيږي نه بلكه دا يقين دې ستې چه نه
پاك چه زما په تقدير كښ څه فيصله كړې ده په هر صورت به هم هغه كيږي. كه په قسمت
كښ حصول مقصد ليكلې شوې وي نو هغه به ضرور حاصلېږي اگر كه هغه دنياوي اسره
هر څومره نااميده كونكې ولې نه وي او كه په قسمت كښ نې د مقصد حصول نه دې
ليكلي نو هغه به نه حاصلېږي اگر كه هغه دنياوي اسره هر څومره زور ولې او نه لگوي
بيا دا چه كوم سړي د الله پاك د طرف نه راپېښيدونكي څيز باندې كوم چه اگر كه د هغه
مطلوب نه دې اكتفاء او كړي نو الله پاك به هغه سړي په هغه څيز باندې راضي او مطمئن
كړي كوم چه هغه د هغه سړي دپاره فرمائيلې وي، پس د دې اثر به دا وي چه داسې بنده
دې خپل صفت (يعنی په رضا باندې راضي كيدلو) په وجه باندې د خپل مطلوب عدم
حصول د هغه د حصول په مقابل كښ او فقر لره د مالداري په مقابل كښ په رض او رعبت
اختيار او قبول كړي او د مشاهدې په سبب او د مولی په تصرف سره د حصول مقصد د
اسباب او ذرائع په نه ملاويدو به نې زړه مطمئن شي

خاصيت: څوك چه د يو غل يا حاسد يا گاونډي او يا د دشمن د شر نه ويرېږي يا به نظر
لگيدو نه پريشانه وي نو هغه دې يوې هفتې پورې سحر او ماينام اويَا كړته (حسبي الله
الحبيب) كافي كيدونكې الله پاك زما دپاره كافي دې، اولولي، الله پاك به هغه لره د هغه
څيزونو د شر او پريشاني نه محفوظ اوساتي

الجليل: اوچنې مرتبې والا، د دې اسم نه د بنده برخه دا ده چه هغه د صفات کمال په ذريعه
حبل نفس لره دولی کړی او اوچنې مرتبې والا جوړ شوی

خاصيت: که يو سړي دا اسم پاک په مشک او زعفرانو سره ليکلو باندې خپل خان سره
وستی يا نې اوخوړی نو ټول خلق به د هغه تعظيم او توقير شروع کړي

الغريم: ډير سختی او جود کونکي، ډيره ورکړه کونکي چه د هغه ورکړه نه چرته بد بڼې او
نه د هغه خزانې خالي کيږي، د دې اسم نه د بنده حصه دا ده چه هغه د الله پاک مخلوق نه
بغير د وعدي نه مال او زر ورکړی او د هغوی هر قسم مدد کوی. هم دغه شان د بدو

کړونو او بدو اخلاقو نه پرهيز اوکړی

خاصيت: څوک چه خپلې بسترې ته رسيدو سره دا اسم پاک دومره اولولای چه په لوستلو
لوستلو اوډه شوی نو د هغه دپاره به ملائک دعا کوی او وانی به (اكرمك الله) الله پاک دې
تاته عزت درکړی، او ته دې مکرم او معزز شي، ونيلې شې چه سيدن علي عليه السلام به دا اسم

ډير زيات لوستلو هم په دې وجه هغوی ته (کرم الله وجهه) ونيلې کيدل

الوقيب: د هر يو څيز نگهبانی کونکي، او بعض حضرات وانی چه د بندگنو احوال او
فعل پيژندلو والا دې اسم نه د بنده برخه دا ده چه هغه هر وخت په هر حال کښ په الله پاک
باندې نظر ساتی او د هغه نه علاوه د بل چا نه سوال نه کوی چه د ما سوا الله طرف ته د هغه
تفت ښکاره شوی او الله پاک چه هغه په کومه نگهبانی او خيال ساتلو باندې مقرر کړي
دې د هغې په خيال ساتلو او نگهبانی کښ د ذرې برابر کوتاهی هم اونکړی

په حديث کښ راغلې دی چه تاسو ټول راعی يعنی نگهبان یئ او تاسو ټولو نه به د خپل
رعيت په باره کښ محاسبه کولې شې يعنی د چا په نگهبانی او خيال ساتلو باندې چه
تاسو متعين کړې شوې یئ د هغوی د خبر اخستلو حال به تاسو نه تپوسلې شې چه تاسو
خپل فرض خورمه ادا کړو؟

قشيري رحمه الله فرماني د دې ډلې يعنی د اولياء الله د جماعت په نزد د مراقبې حقيقت دا
دې چه په بنده باندې د زړه سره د الله پاک ياد غالب وی او يقين نې وی چه الله پاک زما په
حال باندې خبردار دې لهذا هغه دې په هر حال کښ الله پاک طرف ته رجوع کوی او هر وخت
دې د هغه د عذاب نه ويريږي، پس صاحب مراقبه د الله پاک د حياء او د هغه د هيبت د
وچې نه خلاف شرع خبرې د هغه سرې نه زياتې پرېږدي کوم چه د الله پاک د ويرې نه گناه
پرېږدی، او څوک چه د خپل زړه رعايت کوی (يعنی د ضمير په صحيح تقاضه باندې عمل
کوی) نو د هغه هيڅ وخت د الله پاک د ياد او د هغه د طاعت نه خالی نه ځي ځکه چه هغه ته
ښه معلومه ده چه الله پاک به زما نه د يوې يوې لمحې او يو يو عمل حساب اخلی که هغه
وروکي عمل وی يا لوڼي عمل وی

بس د يو ولي په بڼه کښ منقول دی چه د هغوی د وفات نه پس چا په خوب کس ، بسینو
 سو د هغوی نه نې تپوس اوکړو چه الله پاک تاسو سره څه معامله اوکړه؟ هغوی اوسن چه
 الله پاک زه اوبخښلم او په ما باندې نې خپل احسان اوکړو خو پوره حساب نې واخلستلو
 تردې چه ما سره نې په هغه يو عمل باندې هم حساب اوکړو چه يوه ورځ زما روژه وه چه کله
 د روژه ماتي وخت شو نو ما د خپل يو دوست د دکان نه د غنم يوه دانه اوچته کړه او بې مې
 هغه ماته کړه ، دې سره زما خيال راغلو چه د غنم دا دانه زما په ملکيت کښ نه ده ، د دې
 خپل راتلو سره ما هغه دانه د هغې خانې کښې اوغورخوله ، پس اوس چه کله زما حساب
 واخستلې شو نو د هغه دانې د ماتولو په قدر نيکې زما د نيکونو واخستلې شوه
 د غور کولو خبره ده چه چاته دا خبره معلومه شی چه هغه به يوه ورځ د الله پاک په دربار
 کښ د دومره وړو وړو خبرو حساب هم ورکوی نو آيا هغه به دا برداشت کړی چه خپل
 قيمتي عمر په باطلو څيزونو کښ ضائع کړی او خپل وخت غفلتونو او کوتاهيانو ته
 اوسپاری؟

په حديث کښ دی چه تاسو د خپلو اعمالو خپله ، محاسبه کوئ د دې نه مخکښ چه تاسو
 نه ستاسو د اعمالو حساب واخستلې شی
خاصيت : څوک چه خپلې بې بې ، خپل اولاد او خپل مال باندې دا اسم پاک اووه کرته لوستلو
 سره د هغوی څلورو وارو طرفونو ته دم کړی هغه به د ټولو دشمنانو او د ټولو آفتونو نه بې
 ويرې شی

المعجب : د عاجزانو دعا قبلونکي او رابلونکو ته جواب ورکونکي ، د دې اسم نه د بنده
 برخه دا ده چه هغه په اوامر او نواهي کښ د الله پاک فرمانبرداري اوکړی او د حاجتمندو
 حاجتونه پوره کړی

خاصيت : څوک چه دا اسم پاک ډير زيات لولی او بيا دعا کوی نو د هغه دعا به زر قبلېږي او
 که دا ليکلو سره خپل خان سره کيږدی نو د الله پاک په امان کښ به وی
الواسع : وسيع علم والا او خپل نعمت هر چاته ورکونکي ، د دې اسم نه د بنده برخه دا ده چه
 په خپل علم او سخاوت کښ او معارف او اخلاقو کښې د وسعت پيدا کولو کوشش اوکړی
 ټولو سره په روڼي تندي باندې ملا شوی او د دنياوی مقاصدو په حصول کښ دې نه فکر
 مند کيږی

خاصيت : څوک چه دا اسم پاک ډير زيات لولی او په هغې باندې هميش والې اختياروی الله
 يک به هغه ته د قناعت او برکت دولت ورکړی

الحکيم : حکمت والا ، علم والا ، د دې نه د بنده حصه دا ده چه هغه په کتاب الله کښ ذکر
 شوې اوصاف حميده خپل کړی او هغې سره د کمال تعلق پيدا کولو کوشش اوکړی او خپل

نول کارونہ برابر کری ہم دغہ شان ہفہ لہ پکار دی چہ ہفہ د سفاہت کم عقل توب نہ برہیز اوکری او ہیخ کار بغیر د باعث حقانی او بغیر د ربانی داعیہ نہ اونکری چہ د ہفہ ذات د اسم حکیم سورې ثابت شی

د ذوالنون مصری رحمۃ اللہ علیہ پہ بارہ کتب منقول دی چہ ہفوی او فرمانیل چہ کلہ ما واوریدل چہ د مغرب پہ علاقہ کتب یو سرې د خپل علم او حکمت پہ وجہ ډیر مشہور او معروف دی و زہ د ہفوی د ملاقات دپارہ ہفوی تہ لازم، تر خلویستو ورخو پورې د ہفہ پہ دروازہ باندې پروت اوم او ہفوی زما طرف تہ قطعاً خہ توجہ او التفات نہ فرمانیلو، د دې صورت حال نہ چہ کلہ زہ تنگ شوم نو یوہ ورخ ما د ہفوی نہ تپوس اوکړو چہ جناب عالی د خلویستو ورخو نہ زہ دلته پروت یم خو نہ خوتاسو زما طرف تہ توجہ کوئ او نہ ما سرہ کلام کوئ، تاسو ماته خہ نصیحت اوکړئ او خہ خبرې راتہ بیان کړئ چہ زہ ہفہ یاد اوستہ، ہفوی اوونیل چہ تہ بہ پرې عمل کوئ یا نہ؟ ما اوونیل او کہ اللہ پاک توفیق راکړو نو ضرور بہ پرې عمل کوم، بیا ہفہ د حکمت او نصیحت نہ دا ډکہ خبرہ ماته اوکړہ چہ دنیا سرہ محبت مہ کوہ، فقر لره غنیمت اوگنہ، مصیبت نعمت اوگنہ، منع یعنی د یو خیز نہ ملاویدل عطاء (ورکړہ) اوگنہ، غیر اللہ سرہ محبت مہ اختیاروہ او مہ د ہفوی پہ صحبت کتب خپل خان مشغول ساتہ، خواری عزت اوگنہ، مرگ حقیقی حیات اوگنہ، طاعت او عبادت د خپل عزت او احترام ذریعہ اوگنہ او توکل خپل معاش اوگنہ

خاصیت: کہ چاتہ پہ خپل خہ کار کتب پریشانی وی او ہفہ نہ پوره کیری نو ہفہ لہ پکار دی چہ ہفہ پہ دې اسم پاک باندې مداومت او ہمیش والې اختیار کری انشاء اللہ د ہفہ کار بہ پوره کیری

اودھ: فرمانبردار بندگانو لره دوست ساتونکې یا د اولیاء اللہ پہ زړونو کتب محبوب. د دې اسم نہ د بندہ برخہ دا دہ چہ ہفہ د اللہ پاک د مخلوق دپارہ ہم ہفہ خیز خویش کری کوم چہ د خان دپارہ خویشوی او پہ ہفوی باندې د خپل وس مناسب احسان کوئ، د رسول اللہ صلی اللہ علیہ وسلم دا ارشاد دې چہ پہ تاسو کتب خوک تر ہفہ وختہ پورې د مومن بللو مستحق نہ دې ترخو پورې چہ ہفہ د خپل ورور دپارہ ہم ہفہ خیز خویش نہ کری کوم چہ ہفہ د خپل خان دپارہ خویشوی

بندگانو سرہ د اللہ پاک دوستی دا دہ چہ ہفہ پہ بندگانو باندې خپل رحمت نازلوی، د ہفوی تعریف کوئ، ہفوی تہ خبر او ښیگرہ رسوی، او د بندگانو اللہ پاک لره د دوست گنرلو مطلب دا دې چہ ہفوی د اللہ پاک تعظیم کوئ او پہ خپلو زړونو کتب د ہفہ ہیبت او لونې والې ساتی پہ حدیث کتب منقول دی چہ اللہ پاک فرمانی چہ زما پہ دوستانو کتب لونې دوست ہفہ دې کوم چہ د غیر عطاء دپارہ زما عبادت کوئ، یعنی ہفہ د ورکړې او

سخني په امید باندې نه بلکه صرف زما د رضا او خوشحالی د خاطره زما عبادت کونې خاصیت : که د ښځې او خاوند تر مینځه خفگان پیدا شي او تعلقات استهائي خراب شي نو دا اسم پاک دې د خوراک په یو څیز باندې زر کرته اولولې او پمدواړو کښ دې په هغه چ اوخولې شي د چا د طرف نه چه خفگان پیدا شوي وی انشاء الله د دواړو تر مینځه به د اتفاق او الفت فضا بحال شي

المجید : لوني، عزتمند، د دې نوم نه د بنده نصیب هم هغه دې کوم چه د اسم مبارک (العظیم) په باره کښ ذکر کړې شوي دي.

خاصیت : د چا چه په خپو پولې وي، یا پرې برکې مرض یا جذام لگیدلې وي نو هغه له پکې دې چه هغه په ایام بیض کښ روژې اونیسی او د افطار په وخت دا اسم پاک ډیر اولولې او په اوبو باندې دم کولو سره دې اوڅکي که الله پاک او غوښتله نو یقینا شفاء به بیا مومی او چاته چه په خپلو همزولو او هم جنس کښ د عزت او احترام په نظر سره نه کتلې کیږي نو هغه دې هر سحر دا اسم پاک یو کم سل کرته اولولې او په خپل ځان دې دم کړې هغه ته به عزت او احترام حاصل شي.

الباعث : مرو لره د قبرونو نه پاسونکې، او ژوندې کونکې، او د غافلانو زړه د غفلت نه بیدارونکې د دې اسم نه د بنده برخه دا ده چه هغه جاهل نفسونو ته تعلیم ورکولو سره او نصیحت کولو باندې د دنیا د بې رغبتی احساس ورکړی او د آخرت د نعمتونو سره نې رغبت پیدا کړی او د جهالت او د غفلت د خوب نه نې بیدار کړی او د هغوی مړه زړونه راژوندی کړی پس هغه دې د خپل نفس نه د دې ابتداء او کړی د هغې نه پس دې بل طرف ته متوجه شي

خاصیت : که څوک دا غواړي چه د هغه زړه ته حقیقی ژوند ملاؤ شي نو هغه دې د اوده کیدو په وخت په حبله سینه باندې لاس کیخودلو سره دا اسم پاک یو سل یو کرت لولې الله پاک به د هغه د زړه مړ والې ختم کړی او هغه ته به ژوند ورکولو سره هغه د انوار مسکن جوړ کړی

الفهید : گواه، په ظاهر او باطن باندې خبردار، قشیری عليه السلام فرماني چه اهل معرفت، د الله پاک نه د هغه د ذات نه علاوه د بل یو محبوب خواهش نه کوی بلکه حقیقت خو دا دې چه هغوی صرف د هغه په ذات باندې مطمئن او هم د هغه نه خوشحاله وی ځکه چه صرف الله پاک د هغوی په ټولو احوالو باندې نظر ساتی او هم هغه د هغوی په ټولو کارونو او افعالو باندې خبردار دي

پس الله پاک فرماني (اولم یکنف بربک انه کل شی شهید) آیا ستا رب ستا دپاره کافی نه دې چه هغه په هر څیز باندې خبردار دي

دې اسم نه د بنده برخه دا ده چه هغه د دې خبرې خيال اوسانی چه د هغه رب هغه لره په هيڅ داسې ځانې کښې اونه وينی کوم چه د هغه د رب د طرف نه ممنوع دې يعنی د بدی ځنې او هغه په هيڅ داسې ځانې کښې غير موجود اونه وينی چرته چه نې د هغه د موجود کيدو حکم کړې دې (يعنی د خير ځانې) او د دې يقين په بنا باندې چه الله پاک ته زما حال رب نه هم ښه معلوم دې او زما حالت ته ښه گوري، د غير الله مخکښ خپل حاجتونه پيش کولو او د غير الله طرف ته د اميد په نظر د رغبت او ميلان ساتلو نه ځان او ساتی، هم دغه شان په بنده باندې د دې اسم يو تقاضه دا هم ده چه هغه هميشه صرف د رشتيا گواه جوړ شي او صرف د رشتيا رعايت اوکړی.

خاصيت: که د يو سرې خوښې نافرمان وي يا د هغه لور غير صالح وي نو هغه له پکار دی چه هغه دې روزانه د سحر په وخت خپل لاس د هغه په تندي باندې ږدی او د هغه مخ دې د سمن طرف ته اوچتولو سره (يا شهيد) يويشت کرته لولی، الله پاک به هغه لره صالح او فرمانبردار جوړ کړی.

الحق: په شهنشاهي سره قائم او د خدايي لائق د دې اسم نه د بنده برخه دا ده چه کله هغه معلومه کړه چه هم د الله ذات حق دې نو اوس دې د هغه په مقابله کښ د مخلوق يادول او د مخلوق طلب هير کړی، هم دغه شان د دې اسم تقاضه دا هم ده چه بنده په خپلو ټولو اقوالو، افعالو او احوالو کښ حق خبره او حق څيز په خپل ځان باندې لازم کړی.

خاصيت: که د چا يو څيز وړک شو نو د يو کاغذ په څلورو واړو گوټونو دې دا اسم پاک اوليکي او د کاغذ په مينځ کښ دې د هغه څيز نوم اوليکي او بيا دې د نيمې شپې دا کاغذ په تلي باندې کيږدی او د اسمان طرف ته نظر کولو سره دې د دې اسم پاک برکت او د هغې د وسيلې په ذريعه د هغه څيز د حصول دعا اوکړی انشاء الله يا خوبه ورته هغه څيز هم هغه شان ملاؤ شي يا به ورته د هغې څه حصه ملاؤ شي او که يو قیدی د نيمې شپې سرتور سر دا اسم پاک يو سل اته کرته اولولی نو الله پاک به ورته خلاصی ورنصيب کړی.

الوحي: کارساز، د الله پاک ارشاد دې (وکفی بالله وکيلا) يعنی الله پاک کارساز کافی دې، او (وعلی الله فتوکلوا ان کنتم مؤمنين) که تاسو مومنان ئې نو خپل ځان په الله پاک باندې اوسپاری، (ومن يتوکل علی الله فهو حسبه) څوک چه په الله پاک باندې ځان اوسپاری نو الله پاک د هغه دپاره کافی کيږی، او (وتوکل علی الهی الذی لا يموت) او په هغه الله پاک باندې ځان اوسپاره چه ژوندې دې او مرگ پرې نه راځی، او (وتوکل علی العزيز الرحيم) او په غالب او رحم کونکي الله پاک باندې ځان اوسپاره د دې اسم نه د بنده نصيب دا دې چه هغه د کمزورو خلقو مددگار او معاون جوړ شي او د

هغوی کړوبه کوی د هغوی په ضرورتونو پوره کولو کښ داسې سعی او کوشش وکړي چه
گوب د هغوی وکیل دي

خاصیت: که د بجلي د غورځيدو ويره وي، د اوبو او د اور نه د نقصان خطره وي او د دي
اسم پاك ورد او كړې شي نو انشاء الله امن به ورته ملاو شي او كه څوك دا اسم پاك د څه
ويري او خطري په خاني اولولي نو هغه يې ويري او يې خطري شي

القوى المتين: طاقت والا او په ټولو كارونو كښ برابر، د دې نه د بنده برخه دا ده چه هغه په
خواهشات نفساني باندې غالب او قوي وي، د دين په معامله كښ ډير تكړه وي او د
شرعي احكاماتو په نفاذ او د هغې خورولو كښ د سستي نه كار وانخلي

خاصیت: که د چا دشمن قوي وي او هغه نې په دفاع کښ عاجز او کمزورې وي نو هغه دې
لېشن اوږه واغړي او د هغې نه دې يو دپاسه زر گولي جوړې کړي بيا دې يوه يوه گولي
اوجتوي او «ياقوي» دې لولي او دا گولي دې د دفع دشمن په نيت چرگ ته اچوي الله پاك
به د هغه دشمن مهجور او مغلوب کړي، او که دا اسم پاك د جمعې په شپه باندې زيات
اولوستلې شي نو د نسيان مرض به ترې لاړ شي، که يو ماشوم د پيو نه پرې کړې شوې وي
او هغه ماشوم صبر نه شي کولې نو دا اسم پاك دې ليکلو سره په هغه ماشوم باندې
اوڅکلې شي هغه به صبر شي، هم دغه شان که د يوې زنانه په پيو کښ کمې وي نو دا اسم
پاك دې ليکلو سره په هغې باندې اوڅکلې شي د هغې په پيو کښ به زيات پيدا شي، او
که څوک د ملك يا حکومت په څه منصب يا د کار موندلو خواش لري نو هغه دې د اتوار
په ورځ په اول وخت کښ د خپل مقصد په نيت سره دا اسم «المتين» درې سوه شپيته کرته
اولولي انشاء الله هغه ته به منصب حاصل شي

اولی: مددگار او مومنانو لره دوست لرونکې، د دې نه د بنده نصيب دا دې چه د
مسلمانانو سره جوړ او دوستي اوساتي، د دين په تائيد او حمايت کښ دې کوشش اوکړي
او د الله پاك د مخلوق په حاجتونو پورا کولو کښ دې کوشش اوکړي
قشيري رحمه الله فرماني چه د الله پاك د دوستي د علاماتو نه دا ده چه الله پاك کوم بنده دوست
ساتي هغه نه هميشه د خير او نيکي توفيق ورکوي تردې چه که هغه بنده د بشریت د
تقاضې د وجې نه د څه بدې اراده هم اوکړي نو الله پاك نې د هغې د ارتکاب نه بچ کوي او
که هغه ناگهانه په هغه بدې کښ اخته هم شي نو هغه په هغې کښ اخته نه پرېږدي بلکه زر
نې په توبې او انابت سره د هغه بدې نه راوباسي پس هم په دې وجه ونيلې شوې دی

(اذا حب الله عبد الرضفة ذنب) الله پاك چه کله څوک دوست کړي نو هغه ته گناه نقصان
نه شي رسولي

او که په طاعت او عبادت کښ د کوتاهي او کمی طرف ته د هغه ميلان وي نو الله پاك هغه

به طاعت او عبادت کنی در مشغول کید و توفیق و رکوی او هم دا خبره د بنده د سعادت علامت جوړیږی حال دا چه د هغې عکس د بنده د شقاوت او بدبختی علامت دې هم دغه شان د الله پاک د دوستی یو علامت او د هغې یو اثر دا هم وی چه الله پاک د خپلو اولیا په زړونو کښی د داسې بنده محبت وړ دننه کړی چه د هغې په وجه باندې اولیا الله هغه بنده سره په کمال تعلق او کمال مهربانی سره ملاوړیږی

خاصیت: څوک چه دا اسم پاک ډیر زیات لولی هغه به د مخلوق د زړه په خبرو باندې خبریږی، او که د یو سړی ښځه یا وینځه داسې سیرت او عادت لری کوم چه د هغه دپاره د تکلیف او ضرر باعث وی نو هغه له پکار دی چه کله د هغه ښځې یا وینځې مخې ته راتلل غواړی نو دا اسم پاک دې ډیر لولی الله پاک به هغې لره د صلاحیت او دوستی په لاره باندې اولگوی

العهد: د خپل ذات او صفاتو تعریف کونکې، یا تعریف کړې شوي، د دې اسم نه د بنده نصیب دا دې چه همیشه دې د حق تعریف کونکې وي، په صفات کمالیه سره دې خپل ذات ډولی کړی، یا دې د خپل اعمال حسنه یا اخلاق حمیده په وجه باندې د الله پاک او د هغه د مخلوق دواړو په نظر کښی داسې ثابت شی چه د هغه تعریف او کړې شی

خاصیت: څوک چه دا اسم پاک ډیر زیات لولی د هغه افعال به غوره شی او که به چا باندې فحش خبرې او بد کلامی غالب وی چه د هغې نه د خپل ځان په محفوظ کولو باندې قادر نه وی نو هغه له پکار دی چه دا اسم پاک دې په یوه پیاله باندې اولیکي یا د بعض حضراتو د قول مطابق دې دا اسم پاک په هغه پیاله باندې نوی کرته اولیکي او همیشه دې د هغه پیالې نه اوبه څکي انشاء الله د فحش خبرو او بد کلامی نه به محفوظ شی

العصی: د هغه علم د هر یو څیز احاطه کړې ده، او د هغه په نزد د ټول مخلوق تعداد ظاهر دې، د دې اسم نه د بنده برخه دا ده چه هغه که د حرکت په حالت کښی وی او که د سکون په حالت کښی وی یعنې په هیڅ وخت کښی دې هم په غفلت کښی اخته نه شی او د هغه یوه یوه ساه دې د الله پاک د یاد سره بهر راشی، ځکه چه په حدیث کښی راغلې دی چه اهل جنت به هغه وخت باندې افسوس او ارمان کوی کوم چه نې بغیر د الله پاک د یاد نه تیر کړې وی

دغه شان د دې خبرې دې کوشش کوی چه په خپلو اعمالو او باطنی احوالو باندې خبر وی، او د دې اسم تقاضه دا ده چه الله پاک هغه ته کوم نعمتونه وړکړې دی هغه دې شماری چه د هغې شکر ادا کولو سره د الله پاک مخکښ خپل ځان عاجز او محتاج او گټوری او خپل گناهونه شمار کړی، د هغې د وجې نه دې شرمنده، شرمسار او معذرت کونکې شی او هغه ورڅو او لمحاتو لره یادولو سره دې ارمان او افسوس او کړی کوم چه ترې د الله پاک د طاعت او د هغه د یاد نه خالی تلې وی

خاصیت: څوک چه د جمعې په شپه باندې دا اسم پاک یو دپاسه زرکرته اولولی نوانه الله پاک به

هغه لره د عذاب قبر او عذاب قیامت نه محفوظ او ساتی

المعید، اول کړت پیدا کونکې، دوباره پیدا کونکې، د دې نومونو نه د سده برخه دا ده چه هغه په هره معامله او هر څیز کښ د الله پاک طرف ته اول کړت هه او دوباره هه رجوع او کړی، په نیکی پیدا کولو کښ سعی او کوشش او کړی او کوم نیک عمل چه ترې د کولو نه پاتې شوې وی یا چه په کوم عمل کښ څه کمې یا کوتاهی شوې وی د هغې اعمه دې او کړی یعنی هغه دې دوباره او کړی

خاصیت : د چا د ښځې چه حمل وی او د اسقاط حمل ویره نې وی یا په پیدائش کښ غیر معمولی تاخیر راځي نو خاوند له پکار دی چه د سحر په وخت دې دا اسم پاک **(المعید)** نوی کړته اولولی او د شهادت گوته دې د هغې د خیتې نه څلورو واړو طرفونو ته راګړی انشاء الله د حمل د ساقط کیدو ویره به نې نه وی او د ولادت نه به ورته په اطمینان او بغیر د څه ضرر نه زر فراغت حاصل شی. او څوک چه په دې اسم پاک باندې مداومت کوی یعنی د دې په لوستلو باندې همیش والې اختیاری وی نو د هغه د ژبې نه به هم هغه لفظ راوځي کوم چه صحیح او د ثواب باعث وی

که د چا څوک خپلوان وغیره غائب شوې وی او د هغه د راتلو یا د خیریت د طلب خواش مند وی نو هغه وخت چه کله د هغه د کور خلق اوډه وی دا اسم پاک دې د کور په څلورو واړو ګوتونو باندې اویا کړته اولولی او د هغې نه پس دې اوانی یا معید : فلانی سړې ماته راواپس کړې یا نې راته خیریت معلوم کړې اووه ورځې به هم تیرې نه وی چه یا خوبه هغه غائب راواپس شی یا به د هغه خیریت معلوم شی او که د چا یو څیز ورک شی نو هغه دې دا اسم **(المعید)** ډیر لولی، انشاء الله هغه ته به خپل څیز ملاؤ شی

(المحی المعیت) ژوندې کونکې او مړ کونکې، یعنی الله پاک د نور ایمان په ذریعه زړونه ژوندی کوی او په بدن کښ ژوند پیدا کوی، هم دغه شان هم بدن ته مرګ ورکوی او زړونو لره د غفلت اوناپوهۍ په وجه مړه کوی

د دې دواړو نومونو نه د بنده برخه دا ده چه هغه په علم سره نفع رسولو باندې د الله پاک مخلوق ته، او د معرفت الهی شمع بلولو سره زړونو ته د ژوند او تازمې دولت ورکړی او نفسانی خواهاشات، شیطانی خطرات او وسوسې قتل کړی، هم دغه شان نه د حیات غوښتنه او کړی او نه د مرګ خواش بلکه د قضاء او قدر الهی تابعدار جوړ شی او دا دعا کومه چه د رسول الله ﷺ نه منقول ده دا دې لولی **(اللهم احييني ما كانت الحياة غير الي وتوفني اذا كانت الوفاة غير الي واجعل الحيرة زيادة في كل خير، واجعل الموت راحة من كل شر)** **ترجمه** ای الله ! ماته ژوند راکړه ترڅو پورې چه ژوند زما دپاره غوره وی، او ماته مرګ

رکړه چه کله مرگ زما دپاره غوره وي او زما ژوند د هر خيراو نيکي: د زيادت سبب او مرگ لره د هرې بدۍ نه د آرام سبب جوړ کړه

خاصيت: څوک چه په څه درد، غم او تکليف کښ او د يو اندام د ضائع کيدو په ويره کښ اخته وي نو هغه دې دا اسم پاك «**الحي**» اووه کرته اولولي الله پاك به هغه ته د ويرې نه خلاصې ورکړي هم دغه شان د اووه اندامونو (اووه اندامونه ظاهري يعنې دوه لاسونه، دوه خپې، شا، سينه او سر او اووه اندامونه باطني يعنې دماغ، زړه، اينه، پيپړا، تورې، او معده، د بيماري لرې کولو دپاره تر اووه ورځو پورې دې دا اسم پاك اولوستلې شي او روزانه دې لوستلو سره دم کړې شي، او څوک چه د دې اسم پاك په لوستلو باندې هميش والې اختيار کړي نو د هغه زړه ته به ژوند او بدن ته به قوت حاصلېږي څوک چه په خپل نفس باندې قادر نه وي چه د اتباع شريعت په معامله کښ د هغه نفس په هغه باندې غالب وي يعنې هغه لره د اتباع شريعت نه منع کوي نو هغه له پکار دي چه د اووه کيدو په وخت په سينه باندې لاس کيخوډدلو سره «**الميت**» دومره زيات اولولي چه په لوستلو لوستلو اووه شي نو الله پاك به د هغه نفس مطيع او فرمانبردار کړي؟

الهي: د ازل نه ابد پورې ژوندې، د دې اسم نه د بنده نصيب دا دې چه د الله پاك د ياد په ذريعه دې ژوندې وي او خپل ځان دې د هغه په لاره کښ قربان کړي يعنې دانته پاك په لاره کښ شهيد کيدو سره ابدی حیات حاصل کړي.

خاصيت: که يو سړې بيمار وي نو دا اسم پاك دې ډير لولي يا بل سړې دې په دې بيمار باندې او د بعض حضراتو د قول مطابق دې سترگه وړاندې کولو سره دا ډير لولي نو الله پاك به ورته صحت ورکړي او څوک چه روزانه اوبا کرته دا لولي نو د هغه عمر به فراخه شي او د هغه په روحاني طاقت کښ به اضافه وي

القيوم: خپله هم قائم او د مخلوقاتو قائم ساتونکې او د هغوی خبر اخستونکې، د دې اسم نه د بنده حصه دا ده چه هغه د ما سوا الله نه بالکل بې پرواه شي

قشيري رحمه الله فرماني: څوک چه په دې باندې پوهه شو چه الله پاك قيوم دې نو هغه د تدبير او د اشتغال د تکليف او فکر نه خلاصې بيا موندلو او د آرام او تفويض سره نې ژوند تير کړو لهذا اوس به هغه نه خو بخل کوي او نه به د دنيا څه قيمتي څيز ته څه اهميت ورکوي. **خاصيت:** څوک چه د سحر په وخت دا اسم ډير لولي نو د خلقو په زړونو کښ به د هغه تصرف ظاهر شي يعنې ټول خلق به هغه سره دوستي او محبت کوي، او که څوک دا اسم ډير زيات لولي نو د هغه ټول کارونه به د هغه د زړه د خوښې مطابق پوره کيږي

الواحد: غني چه په هيچ يو څيز کښ د چا محتاج نه دي، د دې اسم نه د بنده برخه دا ده چه د ضروري کمالات عاليه په حصول کښ سعی او کوشش اوکړي چه د الله پاك د فضل د

وحي به د ما سوي الله نه مستغنى او بې پرواه شى

خاصيت: كه يو سړې د خوراك كولو په وخت د هرې نمرې سره دا اسم پاك لولولى و هغه خوراك به د هغه په خيټه كېن نور شى او كه څوك په خلوت كېن دا اسم ډير زيات لولولى نو مالدار به شى

العاقد: عزت مند، د دې نه د بنده برخه هم هغه ده كومه چه د دې نه د مخكېن سوه په سلسله كېن ذكر كړې شوه

خاصيت: څوك چه دا اسم په خلوت كېن دومره اولوللى چه بې هوشه شى نو د هغه په زړه باندې به انوار الهى ظاهر شى، او كه څوك ددې ذكر ډير زيات كوى نو د الله پاك د مخلوق په نظر كېن به عزت مند شى

الواحد - الاحد: په ذات او صفات كېن يواځې، د دې اسم نه د بنده برخه دا ده چه هغه په عبادت او بندگي كېن اخلاص پيدا كړى يعنى د يو الله پاك عبادت او كړى څنگه چه د هغه رب په خدايي كېن يواځې دې، او په داسې فضائلو سره خپل خان ډولى كړى چه د هغه څوك هم جنس د هغه په مثال نه وى.

خاصيت: كه د چا زړه د خلوت نه ويريږي نو هغه دې دا اسم پاك يو دپاسه زر كړته اولوللى انشاء الله د هغه د زړه نه به ويره ختمه شى او د الله پاك په دربار كېن به مقرب شى او كه د چا د خوي د پيدا كيدو ارمان وى نو هغه دې دا اسم اوليكى او خان سره دې كيږدى الله پاك به ورته خونې وركړى.

الصمد: بې نيازه، هغه د چا محتاج نه دې او ټول د هغه محتاج دى، د دې اسم نه د بنده برخه دا ده چه هغه په خپل هر حاجت كېن الله پاك ته رجوع او كړى، د خپل رزق نه دې بې فكره شى. د هغه په ذات دې توكل او كړى، د دنيا د ټولو حرامو څيزونو نه دې خان بچ كړى. د دنياوې زينت څيزونو ته دې رغبت نه كوى، د دنيا د حلال څيزونو دې هم هوس نه ساتى. د الله پاك د مخلوق نه دې خان بې پرواه ساتى او د الله پاك د مخلوق د حاجتونو پوره كولو دې پوره سعى او كوشش كوى

خاصيت: څوك چه د سحر په وخت يا د نيمې شپې سجده او كړى او دا اسم مبارك يو سل پنځلس كړته اولوللى الله پاك به نې صادق الحال والقول كړى او د يو ظالم په لاس به هم نه راځي، او څوك چه دا اسم ډير زيات لولولى هغه به اوږې نه وى او كه د اودس په حالت كېن نې اولوللى نو د الله پاك د مخلوق نه به بې پرواه شى

القادر، المقتدر: قدرت والا او قدرت ظاهر ونيكې، د دې اسم نه د بنده برخه دا ده چه هغه خپل نفس لره د خواهشاتو او لذاتو نه په منع كولو باندې قادر شى.

خاصيت: كه يو سړې په اودس كېن د اودس هر اندام لره د وينځلو په وخت اسم پاك القادر

لولی نو هغه به د یو ظالم په لاس نه گرفتارېږي او هیڅ دشمن په پرې فتحیاب نه شی، او که څه گران کار ورته راپېښ شی نو یو څلویښت کرته دې دا اسم پاک اولوستلې شی که الله پاک او غوښتلې نو په ښکليې طریقې سره به نې کار پوره شی

که یو سړي اسم پاک (المقتدر) په پابندۍ سره لولی نو غفلت به نې په بیدارۍ کښ بدل شی او څوک چه اوده کیدو نه پس د پاسیدو په وخت دا اسم پاک شل کرته لولی نو د هغه ټول کارونه به د الله پاک طرف ته راجع شی.

المقدم والمؤخر، دوستانو ته د خپل عزت مند دربار قرب ورکولو سره وړاندې کونکې، او دشمنان د خپل لطف او کرم نه جدا کولو سره روستو کونکې، ددې دواړو پاکو نومونه نه د بنده نصیب دا دې چه هغه په ښکو کښ پیش قدمی اختیارولو سره خپل خان وړاندې کړی، یعنی د نورو په مقابله کښ خپل خان افضل کړی او هغه خلق راوړاندې کړی کوم چه د الله پاک په عزت مند دربار کښ مقریین دی یعنی هغوی عزیز اولری او نفس، شیاطین او هغه خلق کوم چه د الله پاک د دربار نه رتلې شوې دی شاته گزار کړی، هم دغه شان خپل ټول کارونه د ضابطې او قاعدې مطابق پوره کړی، مثلاً اول هغه کار او عمل او کړی کوم چه د ټولو نه زیات ضروری دې او کوم چه الله پاک د ټولو نه زیات مقدم کړې وی او د ټولو نه روستو هغه عمل اختیار کړی کوم چه د ټولو نه کم ضروری وی

خاصیت: که یو سړي د جنگ په میدان کښ اسم پاک (المقدم) اولولی یا هغې لره لیکلو سره خپل خان سره کیږدی نو هغه ته به هیڅ قسم تکلیف نه رسیږي او څوک چه دا اسم پاک ډیر لولی نو د هغه نفس به د طاعت الهی دپاره فرمانبردار او مطیع شی

څوک چه اسم پاک (المؤخر) سل کرته اولولی د هغه زړه ته به د غیر الله سره قرار نه ملاوېږي، او څوک چه روزانه دا اسم پاک سل کرته اولولی نو د هغه ټول کارونه به پوره کیږي او څوک چه دا یو څلویښت کرته لولی نو د هغه نفس به مطیع او فرمانبردار شی

الاول - الاخر، د ټولو نه اول او د ټولو نه روستو، د دې نه د بنده برخه دا ده چه د الله پاک په عباداتو او د هغه د احکاماتو په پوره کولو کښ تندۍ او کړی، او د الله پاک دپاره خپل نفس قریان کړی چه حیات ابدی ورته حاصل شی

خاصیت: که د چا نارینه اولاد نه کیږي نو هغه دې دا اسم پاک (الاول) څلویښت ورځو پورې روزانه څلویښت کرته لولی د هغه مراد به پوره کیږي بعض حضرات فرماني چه خوښ، مالدارۍ یا ورته د بل څه څیز حاجت او تمنا وی نو د څلویښتو جمعو په شپو کښ دې هره شپه یو کرت دا اسم پاک اولولی انشاء الله د هغه ټول حاجتونه به پوره کیږي

الظاهر - الباطن: د خپل مصنوعاتو او مخلوقاتو په اعتبار سره کوم چه د هغه په کمال صفات باندې دلیل دې ښکاره او د خپل حقیقت په اعتبار سره د وهم او خیال نه پټه

خاصیت: خوک چه د اشراق د مانخنه پس اسم پاک الظاهر پنځه سوه کړته اولولۍ به د هغه سترگې روښانه او منور کړی، که د طوفان او باران وغیره ویره وی نو دا اسم به دې زیات نه زیات لولۍ امن او عافیت به ورته حاصل شی، که دا اسم د کور په دیوونو اولیکلې شی نو هغه دیوالونه به محفوظ او سلامت وی

خوک چه روزانه (یا باطن) درې دیرش کړته لولۍ الله پاک به د هغه نه صاحب اسرار الهی جوړ کړی، او که خوک په دې باندې مداومت اختیار کړي نو په هغه باندې چه د چا هم نظر پریوځي د هغه به دوست جوړ شی.

الوافی: کارساز او مالک، د دې اسم پاک نه د بنده برخه هم هغه ده کومه چه د اسم پاک (الوکیل) په ضمن کښن نقل کړې شوې ده

خاصیت: که خوک دا غواړی چه د هغه یا د هغه نه علاوه د بل چا کور معمور او آباد وی او د بارانونو او آفتونو نه محفوظ وی نو هغه له پکار دی چه هغه دې د اوبو په یوه کوزه بندې دا اسم پاک اولیکۍ او په هغه کوزه کښن دې اوبه واچوی او هغه کوزه دې د کور په دیوالونو باندې اووهی، کور او دیوالونه به نې سلامت وی

بعض حضراتو لیکلې دی چه اسم پاک (الوافی) درې سوه کړته لوستلو سره به هم دا مقصد حاصل شی او که د یو انسان د مسخر کولو په نیت دا اسم پاک یولس کړته اولوستلې شی نو هغه انسان به مطیع او فرمانبردار شی

المتعالی: اوچتې مرتبې والا، د دې اسم نه د بنده برخه هم هغه ده کوم چه د اسم پاک (العلی) په سلسله کښن نقل کړې شوې دي

خاصیت: که خوک دا اسم پاک ډیر زیات اولولۍ نو هغه ته چه څه مشکلات هم وی هغه به حل شی او بعض حضراتو ونیلې دي چه کومه زنانه د حمل په ورځو کښن دا اسم پاک لولۍ نو هغه به د حمل د ټولو پريشانو او تکلیفونو نه نجات بیا مومی

الهی: انتهای احسان کونکي، د دې اسم نه د بنده نصیب دا دي چه هغه د خپل مور، پلار، استاد، بزرگان دین، عزیز او خپلوانو او ټولو تعلق دارانو سره د حسن سلوک معامله او کړی **خاصیت:** د طوفان، باد او باران او د څه بلا او مصیبت په وخت دا اسم پاک لوستل پکار دی انشاء الله څه نقصان به ورته نه رسیږي، که دا اسم پاک اووه کړته لوستلو سره وړوکې ماشوم د الله پاک په امان کښن ورکړې شی نو هغه ماشوم به د بالغ کیدو پورې د هر آفت او بلا او هر تکلیف او مصیبت نه محفوظ وی بعض حضرات وائی چه که یو سړي په شرابو ځکلو او زنا کښن اخته وی نو هغه دې هره ورځ سل کړته دا اسم پاک لولۍ الله پاک به د هغه زړه د هغه گناهونو نه واړوی.

۱۰۱: توبہ فلوکی، د توبہ اصل معنی ده رجوع کول یعنی راگرخیدن چه کنه د دی لفظ نسبت د بنده طرف ته کیږی نو د دې نه مراد وی، د گناه نه اوږدل، یعنی په حبله گناه باندې پښیمانه او شرمنده کیدو سره د الله پاک طرف ته رجوع کول او چه کله نې د حق تعالی طرف ته نسبت کیږی نو د دې لفظ مراد وی د رحمت او توفیق سره راگرخیدن یعنی د بنده طرف ته د رحمت او توفیق په نظر متوجه کیدل دې تفصیل لره په ذهن کښ د سلو نه پس خان پوهه کړی چه کله یو بنده په یوه گناه کښ اخته کیږی نو الله پاک ورته د توبې اسباب برابر وی، هغه ته د توبې توفیق ورکوی او هغه لره د گناه د سزاگونو نه ویرولو سره د عذاب ویره ورکولو سره او د آخرت د سزا احساس ورکولو سره هغه د غفلت د خوب نه بیداروی او د هغه په زړه او شعور کښ د خپل جرم احساس او گناه باندې پښیمانتیا او شرمنده کیدو توفیق ورکوی، د دې نه پس هغه بنده په توبه او ندامت سره د حق تعالی طرف ته رجوع کوی او بیا الله پاک په خپل فضل او رحمت سره د هغه بنده طرف ته متوجه کیږی یعنی هغه بخښی لهذا په حقیقت کښ د الله پاک توبه یعنی توجه د بنده په توبه یعنی د هغه په رجوع باندې مقدم وی، که د الله پاک توجه نه وی نو بنده ته د رجوع توفیق نه ملاوړی هم په دې وجه او فرمائیلې شو چه (تأب علیهم لیتوبوا) الله پاک د هغوی طرف ته متوجه شو چه هغوی توبه اوباسی،

ع توبه کنه یشکمر توبه دهی نشکمر

په دې وجه بنده له پکار دی چه هغه دې د الله پاک د رحمت امیدوار وی، د توبې د قبولیت یقین دې ساتی، د ناامیدۍ دروازه دې بنده کړی په داسې طریقه چه د هغه د رحمت د نزول نه ناامیده نه شی، د نورو خطاگانې دې معاف کړی د معذرت کونکی معذرت دې قبول کړی اگر که هر خومره کرته د معذرت قبلولو موقع راشی، که د چا نه څه قصور او کوتاهی اوشی نو نه صرف دا چه هغه دې معاف کړی بلکه په انعام او اکرام سره دې د هغه طرف ته متوجه شی، د الله پاک نه دې توبه طلب کړی، په گناهونو باندې دې شرمنده او نادم شی، د عبرت غوږونه دې کولای ساتی او په توبه کښ دې تاخیر نه کوی چه په دې حکم (عجلوا

التوبة قبل الموت) د مرگ نه مخکښ په توبه کښ تندی او کړی، عمل راشی

په دې موقع باندې یو عبرت ناکه واقعه واورئ، وئیلې شی چه د یو بادشاهۍ یو وزیر وو چه د هغه نوم عیسی بن عیسی وو یوه ورځ هغه د شهنشوارانو د یو جماعت سره روان وو او څنگه چه عام طور کیږی خلقو خپل مینځ کښ تپوسونه کول چه دا څوک دې؟ دا څوک دې؟ په لاره کښ یوه بوډی هم ناسته وه هغې چه د خلقو تپوسونه واوریدل نو وې وئیل چه خلق تپوس کوی چه دا څوک دې؟ څوک دې، دا یو بنده دې کوم چه د الله پاک د نظر نه پریتلې دې او په دې حالت کښ اخته دې (یعنی په دنیاوی جاه و جلال کښ داسې مصروف او

مؤمن دي عيسى بن عيسى دا خبره واوريدله، بيا خه وو فورا خپل کور ته و بس شو وزارت ته نه نه ورکړه او د توبې په دولت سره مشرف شو، او دغه شان نهې ټول دياوي مرتبې او مصروفيات شاته گزارولو سره په مکه مکرمه کښ مقيم شو او هم هلته منحور شو خاصيت که يو سړي د چاشت د مانځه نه پس دا اسم پاک درې سوه شپيته ۲۶۰۰ کرته نوي نو الله پاک هغه ته د توبه نصوح يعنې داسې پخه توبه چه د هغې نه پس گناه صديره نه شي توفيق ورکړي او که يو سړي دا اسم پاک ډير زيات لولي نو د هغه ټول کارونه به انجاء او صلاح ته رسيږي او نفس ته به نهې د عبادت نه بغير سکون او قرار نه ملاويږي، او څوک چه د چاشت د مانځه نه پس دا لولي (اللهم اغفر لي وتب علي انک انت التواب الرحيم) نو انشاء الله د هغه گناه به معاف کولې شي

الاستم: د کفارو او سرکش خلقو نه د عذاب په ذريعه بدله اخستونکې، د دې اسم نه د بنده برخه دا ده چه هغه د لويو دشمنانو نه چه هغه نفس او شيطان دي بدله اخلي او د ټولو نه لوڼې دشمن نفس اماره دې د هغه سزا دا ده چه کله هغه په يوه گناه کښ اخته شي يا په عبادت کښ خه کوتاهي او کړي نو د هغه نه دې استقام واخلې په داسې طريقه چه هغه په سزا او سختي کښ اخته کړي، پس د بايزيد بسطامي رحمه الله په باره کښ منقول دي چه هغوی اوفرمانييل د شپې به زه په اوراد او وظائفو کښ مشغول اوم چه يوه شپه زما نفس تکامل اوکړو دهغې په سزا کښ مادا اوکړل چه تر يو کاله پورې مې خپل نفس د اوبونه محروم کړو **خاصيت:** څوک چه د خپل دشمن په ظلم او زياتي باندې صبر او دفاع نه شي کولې هغه دې د درې جمعو پورې دا اسم پاک په پابندۍ سره اولولي د هغه دشمن به دوست شي او د هغه د ظلم نه به ورته خلاصې ملاؤ شي، هم دغه شان که د هر مقصد د حصول دپاره د دې مقصد په نيت سره دا اسم پاک د نيمې شپې په وخت اولوستلې شي نو د هغه مقصد به حاصل شي

په يو بل روايت کښ کوم چه د ابوهريره رضي الله عنه نه علاوه د يو بل صحابي نه منقول دې په دې موقع باندې د باري تعالی يو اسم (المنعم) هم نقل کړې شوې دې څوک چه په دې اسم پاک (المنعم) باندې مداومت کوي هغه به کله هم د چا محتاج نه شي **الغفور:** گناهونه او تقصيرات معاف کونکې، د دې اسم نه د بنده برخه هغه ده کوم چه د (الغفور) په ضمن کښ نقل کړې شوې دي، شيخ عبدالحق رحمه الله په شرح اسماء حسنى کښ ليکي چه (الغفور) چه د هغې معنی ده سينات لره محو کونکې او گناهونو لره معاف کونکې، اگر چه د معنی او مفهوم په اعتبار سره (غفور) ته نژدې دې خو (غفور) د غفور نه زيات بليغ دې ځکه چه د غفران معنی ده ستر او کتمان، په دې وجه به د غفار معنی وي

گناهونو لره پتونکې - او عفو موجود لره معدوم کول دی چه د هغې مطلب دا دې چه گناهونو لره معاف کولو سره ختمونکې

لهذا که بنده هر خومره گناهگار ولې نه وی د الله پاک د شان عفو د وجې نه دې د هغه د طرف نه د معافۍ او بخښنې پوره امیدوار وی هم په دې وجه ونیلې شی چه د هیڅ گناهگار سره دې د تحقیر او تذلیل سلوک اونکړې شی ځکه چه دا هیڅ بعید نه ده چه الله پاک هغه ته د حدود شرع او د احکام دین د پابندۍ په وجه بخښنه اوکړې او د هغه ټول گناهونه بالکل ختم کړی

رد ممکن بدرا چه داني در ازل نام او در نامه نیکان بود

وررود بر جائی نیکان این گمان بر تو روز جزا تاوان بود

د دې اسم پاک په بنده دا تقاضه ده چه هغه د خلقو تقصیرات او د هغوی د خطاگانو نه سترگې پټولو سره هغوی معاف کړی چه د (الکاظمین الغیظ والعافین عن الناس) غصې لره زعملو والاو خلقو لره معاف کونکې) په ډله کښ داخل شی

خاصیت : څوک چه ډیر زیات گناهگار وی هغه له پکار دی چه هغه دې اسم پاک لره خپل ورد جوړ کړی انشاء الله د هغه ټول گناهونه به معاف شی

الوقوف : ډیر مهربان، د دې نه د بنده برخه هم هغه ده کوم چه د اسم پاک (الرحیم) په ضمن کښ ذکر کړې شوې دی.

منقول دی چه د یو سړی گاونډی ډیر بد وو چه کله هغه وفات شو نو هغه سړی د هغه د جنازې مونځ اونکړو روستو هغه بل چا په خوب کښ اولیدو نو د هغه نه نې تپوس اوکړو چه الله پاک تا سره څه معامله اوکړه؟ هغه سړی اوونیل چه زه خو الله پاک اوبخښلم خو لږ هغه سړی ته (چا چه د جنازې مونځ نه وو کړې) دا ضرور اویاه چه (لوانتم تملکون خزائن رحمة ربی اذا لامسکم غشیة الانفاق) (که زما د رب د رحمتونو خزانه ستاسو په ملکیت کښ وې نو تاسو به د هغې د خرچ کیدو د ویرې نه ضرور لاس بند کړې وې) دا گویا هغه په جنازه نه کونکې باندې طعن اوکړو چه زما رب خو ډیر مهربانه دې هغه زه اوبخښلم او که چرته ستا وس شوې وې نو معلومه نه ده چه تاسو به ما سره څه سلوک کولې

خاصیت : که یو سړی دا غواړی چه هغه یو مظلوم د ظالم د لاسونو نه بچ کړی نو هغه دې دا اسم پاک لس کرته اولولی ظالم به د هغه سفارش قبول کړی او د خپل ظلم نه به قلاړ شی، که یو سړی په دې اسم پاک باندې مداومت کوی نو د هغه زړه به نرم وی ټول به دوستان ساتی او ټول به هغه لره دوستان ساتی

مالک الملک : د ټول جهان مالک، د دې اسم نه د بنده نصیب هم هغه دې کوم چه د اسم پاک

(الملك) په صحن کس نیر شوي دي. شاذلی ^{په} فرماني چه اي اسم به يوه درويزه باندې اوږدېږي. يعنې صرف د الله پاک په دروازه باندې چه ست دپره ډيري درويزه پرانستلې شي او صرف يو بادشاه يعنې الله پاک ته خپل ست ښکته کړه چه ست محکوم ډير ستونه ښکته شي د الله پاک ارشاد دي (وان من شئ الا عندنا خزائنه) داسې يو څير نشته چه د هغې مونږ سره خزاني نه وي.

خاصيت: څوک چه په دې اسم پاک باندې مداومت کوي نو هغه به ماندار شي او د هغه د دنيا او آخرت ټول کارونه او مقاصد، به نیک شمره او انجام ته اورسيږي د دې نه پس د ذکر کيدونکي اسم پاک (فوالجلال والاكرام) هم دا خاصيت دي

فوالجلال والاكرام: د عظمت او کرم خاوند، چا چه د الله پاک جلال اوپيژندنو نو د هغه په دربر کښ دي تذلل اختيار کړي او چا چه د هغه اکرام اوليدو نو د هغه شکر گزر دي شي. پس نه خو دي د غير الله اطاعت او فرمانبرداري اوکړي او نه دي د الله پټ نه علاوه بل چ ته خپل حاجت بيان کړې شي د دې اسم نه د بنده برخه دا ده چه هغه د خپل ذات و نفس دپره د بزرگي د حصول کوشش اوکړي او د الله پاک د بندگ نو سره ښه سلوک اوکړي **العدل:** عدل کونکې. د دې نه د بنده برخه هغه ده کوم چه د اسم پاک (العدل) په ضمن کښ تير شوي دي

خاصيت: څوک چه دا اسم پاک سل کرته اولولي هغه به د شيطان د شر او د هغه د وسوسو نه محفوظ وي او که اووه سوه کرته يې اولولي نو د هغه چه څه مقصد وي هغه په پوره شي **الجامع:** په قيامت کښ خلقو لره جمع کونکې. د دې نه د بنده نصيب دا دي چه هغه د علم او عمل او کمالات نفسانيه او بدنيه جامع جوړ شي او د الله پاک په ذات کښ محويت او استغراق او غور او فکر. د ذکر الله په ذريعه د زړه سکون او خاطر جمعي. د الله پاک د ذات او صفات معرفت په شان د صفات حميده سعادتونه خپل خان کښې جمع کړي

خاصيت: د کوم سړي خپل خېلوان او د کور خلق وغيره چه منتشر او خواره وي هغه دي د چاشت په وخت غسل اوکړي او د اسمان طرف ته دي مخ اوچت کړي او دا اسم پاک دي لس کرته داسې اولولي چه هر کرت دي يوه يوه گوته بندوي او بيا دي د هغې نه پس خپل دواړه لاسونه په باندې راکاږي. انشاء الله په لږه موده کښ به هغوی ټول جمع او رايوځاني شي **الفني:** د هر څيز نه بې پرواه

خاصيت: څوک چه د حرص او طمع په مصيبت کښ اخته وي هغه دي د خپل بدن په هر اندام باندې لاس ږدلو سره اسم پاک (الفني) اولولي او لاس دي د هغه اندام دپاسه نه د لاندې طرف ته راوولي الله پاک به ورته د دې مصيبت نه خلاصې ورکړي، او څوک چه دا اسم پاک

روزانه او یا کرته لولی د هغه په مال کنش به برکت وی او کله به هم محتاج نه شی
المعطی: چلره چه غواړی بی پرواه کونکې، د دې نومونو نه د بنده نصیب دا دې چه د ما
 سوی الله نه دې استغناء او بی پروائی اختیار او د الله پاک نه سوا دې څوک هم خپل حاجت
 روانه گنړی

خاصیت: څوک چه مسلسل تر لسو جمعو پورې مسلسل دا اسم پاک لولی په دې طریقه چه د
 هرې جمعې په ورځ باندې نې زر کرته اولولی نو د مخلوق نه به بی پرواه شی
الغاف: خپلو بندگانو لره د دین او دنیا د هلاکت نه منع کونکې، د دې اسم نه د بنده
 نصیب دا دې چه خپل نفس او طبیعت لره د خواهشات نفسانی نه منع کولو سره خپل ځن
 د دینی او دنیاوی نقصان نه محفوظ اوساتی

خاصیت که د ښځې او خاوند تر مینه خه خفگان وی نو بسترې ته د تلو په وخت دې دا اسم
 پک شل کرته اولولی الله پاک به نې د غصې او خفگان نه بچ کړی

شیخ عبدالحق محدث دهلوی رحمته الله علیه په شرح اسماء حسنی کنش اسم پاک (**المائم**) نه
 مخکنی اسم پاک (**المعطی**) هم نقل کړې دې او هغوی د دې دواړو نومونو ترجمانی او
 وضاحت داسې کړې دې چه هغه چاته او غواړی ورکړی او چه چاته غواړی هغه ته نې نه
 ورکوی. (**الا لایمانه لیا اعطی ولا معطى لیا منم**) پوهه شه: چاته چه هغه ورکړی هغې لره څوک
 هم منع کونکې نشته او چاته چه نه ورکوی هغه ته څوک هم ورکونکې نشته، لهذا چه هر
 کله بنده پوه شو چه صرف الله پاک (**معطی**) ورکونکې دې او مانع منع کونکې دې، نو
 د هغه د ورکړې امیدوار او د هغه د منع نه دې په ویره کنش اوسېږی

په بنده باندې د دې اسم تقاضه دا ده چه هغه د الله پاک نیکو بندگانو او مستحقینو ته د
 خپل عطاء نه ورگړی او فاسقانو ته دې د ورکړې نه منع شی، یا دا چه خپل روح ته دې د
 حضور او طاعت انوار ورکړی او خپل نفس او طبیعت دې د خواهشاتو او هوس نه منع
 کړی د سیدنا ابوهریره رضی الله عنه په روایت کنشې کوم چه دلته ذکر کړې شوې دې د (**المعطی**)
 ذکر نشته، پس د سیدنا ابوهریره رضی الله عنه د دې روایت د وجې نه د (**منم**) وضاحت په رد او
 هلاک سره کولی شی

د دې نه پس حضرت شیخ د اسم پاک المعطی خاصیت دا لیکلی چه کوم سرې (**المعطی**)
 لره خپل ورد جوړ کړی او (**یا معطی السائلین**) ډیر لولی نو د چا نه د سوال کولو به محتاج
 نه شی

الفلاح: چاته چه او غواړی ضرر ورکوی، او چاته چه او غواړی نفع ورکوی
 قشیری فرمائی چه په دې اسماء حسنی کنش دې طرف ته اشاره ده چه ضرر او نفع او هر

خیزد الله پاك د قضاء او قدر نه دې لهذا چه كوم سرې د هغه د حكم يعنى د قضاء و قدر تبعدار وى هغه به د راحت او سكون ژوند بيا مومى او خوك چه د هغه تبعدار به وى هغه به په آفت او مصيبت كښ اخته كيږي

پس الله پاك فرماني

« من استسلم لقضائي وصبر على بلائي وشكر على نعمائي كان عهدي حقا ومن لم يستسلم لقضائي ولم يصبر على بلائي ولم يشكر على نعمائي فلنطلب رياسواي »

چا چه زما قضاء او قدر (فيصله) تسليم كړه، زما په ازميستونو نې صبر او كړو او زما په نعمتونو باندې نې شكر او كړو هغه زما رشتينې بنده دې، او چا چه زما قضاء او قدر تسليم نه كړو، زما په ازميستونو باندې نې صبر اونكړو او زما د نعمتونو شكر نې ادا نه كړو نو هغه دې زما نه علاوه بل رب طلب كړي

شيخ عبدالحق محدث دهلوی رحمته الله په شرح اسماء حسنى كښ د دې دواړو نومونو « الغافل » او « النافق » د وضاحت په سلسله كښ دا ليكلې دي چه د خير او شر او نفع او ضرر مالك صرف الله پاك دې، او گرمي او يخني او خشكي او ترې كښ درد او تكليف او غم او پريشانۍ كښ شفا لره پيدا كونكې هم هغه دې، دا دې قطعاً گمان اونكړې شي چه دا خيزونه بذات خود فائده وركوي، زهر پخپله هلاكول كوي، خوراك پخپله مړول كوي، او اوبه پخپله تنده ماتوي بلكه دا ټول اسباب عادي دي په دې معنى چه دا عادت قائم دي چه الله پاك دا اسباب جوړ كړي دي چه پورته ذكر شوي خيزونه د هغې په واسطې پيدا كوي كه هغه غواړي نو دا خيزونه د دې واسطو او اسباب نه بغير هم پيدا كولې شي او كه غواړي نو د دې واسطو باوجود هم دا خيزونه پيدا كيدو ته نه پرېږدي هم دغه شان د عالم علويات او سفليات ټول خيزونه او ټول اجزاء صرف د واسطې او اسباب په درجه كښ دي كوم چه د الله پاك د قدرت كامله د اثر نه لاندې دي او د دې ټولو حيثيت په نسبت د قدرت ازليه هم هغه دي كوم چه د ليكونكي په لاس كښ د قلم وى لهذا بنده له پكار دي چه هغه ټول نقصانات او ټولې فائدي د الله پاك فيصلې اومنى، عالم اسباب دي د هغه د قدرت زير اثر اوگتري د الله پاك د حكم او قضاء تبعدار كيدو سره دې خپل ټول كارونه هم هغه ته اوسپاري چه هغه د يو داسې ژوند حامل جوړ شي كوم چه د مخلوق نه محفوظ، مامون او مطمئن وى

نقل كړې شوي دي چه يو كرت سيدنا موسى عليه السلام د غاښونو د درد نه پريشانه كيدو سره د الله پاك به دربار كښ فرياد وكړو نو د هغه ځانې نه ورته حكم اوشو چه فلانۍ گيا په غاښونو باندې اومړه چه ارام درته ملاؤ شى، سيدنا موسى عليه السلام هغه گيا په غاښونو باندې اومړله نو ارام ورته ملاؤ شو، څه موده پس نې بيا په يو غاښ باندې درد شو نو هغوى هم

هغه گپ استعمال کړه، دې کرته درد د کمیدو په ځانې نور هم زیات شو، د الله پاک په دربار کېنې عرض او کړو اې الله! دا خو هم هغه گپا ده د کوم د استعمال چه تا ماته حکم کړې وو خطاوس د دې په استعمال باندې درد نور هم زیات شو! د الله پاک د دربار نه په عتاب سره دا ارشاد اوشو هغه کړت تا زمونږ طرف ته توجه کړې وه نو مونږ شفا درکړې وه، او دې کرته تا د گپا طرف ته توجه او کړه نو مونږ دې په درد کېن اضافه او کړه د دې دپاره چه ته پوهه شې چه شفاء ورکونکې خو مونږ یو نه گپا

په بنده باندې د دې اسم تقاضه دا ده چه د امر الهی او حکم شریعت په ذریعه د الله پاک د دین دشمنانو ته ضرر اورسوی او هغوی خبردار کړی او د الله پاک بندگانو ته فائده اورسوی او د هغوی مدد او کړی

خاصیت: که یو سړی ته یو حال او مقام ملاؤ وی نو هغه دې دا اسم پاک (الضامن) د جمعې په شپو کېنې سل کرته لولی الله پاک به هغه ته په دې مقام باندې استقامت ورکړی او هغه به د اهل قرب مرتبې ته اورسېږي. او که څوک په کشتي یا د اوبو په جهاز کېن سفر کوی نو هغه دې روزانه دا اسم پاک باقاعده لولی انشاء الله هغه ته به هیڅ نقصان نه رسیږي، او د خپل هر کار په شروع کېنې دې (النافع) یو څلویښت کرته لولی نو د هغه ټول کارونه به د خواش مطابق انجام ته اورسېږي.

التور: اسمان لره په ستورو سره، زمکې لره په انبیاء او علماؤ وغیره سره او د مسلمانانو زړونو لره د معرفت او طاعت په نور سره روښانه کونکې، د دې اسم نه د بنده برخه دا ده چه هغه د ایمان او عرفان په نور سره خپل ذات روښانه کړی

خاصیت: څوک چه د جمعې په شپه سورة نور اووه کرته اولولی او دا اسم پاک یو دپاسه زر کرته اولولی نو الله پاک به د هغه په زړه کېن نورانیت پیدا کړی او څوک چه روزانه سحر د دې اسم پاک د لوستلو التزام کوی نو د هغه زړه به منور شی

الهدی: لاره ښودونکې، د دې اسم نه د بنده برخه دا ده چه هغه د الله پاک بندگانو ته د الله پاک لاره اوښائی، دا خبره حضرت شیخ رحمه الله په شرح اسماء حسنی کېن په وضاحت سره داسې بیان کړې ده چه د هدایت مطلب دې لاره ښودل او منزل مقصود ته رسول لهذا الله پاک د ټولو لار ښودونکو راهنما دې، که څوک د دنیا په لاره باندې وی نو بیا هم هغه راهنما دې او که څوک د اخرت په لاره باندې ځی نو بیا هم لاره ښودونکې د هغه ذات دې

حاصل دا چه د الله پاک د انواع هدایت څه حد او شمار نشته (الذي اعطی کل شی خلقه ثم هدی) هغه داسې ذات دې چه هر څیز ته یې وجود ورکړو او بیا یې ورته لاره اوښودله، پس دا حق تعالی دې کوم چه ماشوم ته د خیتې نه د بهر راټلو سره د مور د سینې نه د پیو څکلو لاره ښائی، چرگوټی ته د هگۍ نه راوتلو سره د دانې د خوراک لاره ښائی او د شاتو مچۍ ته

د خشگہ عجیب او غریب کور جو، ولو لاره بنائی، حاصل دا چه د کائنات یو یو فرد به خپله یوه یوه لحظه او یو یو فعل کښې د هغه د هدایت او رهنمائی باندې موقوف دې به خو د ټولو نه افضل او د ټولو نه عظیم الشان هدایت هغه لاره ښودل دی کوم چه هغه لره الله پاک ته او د دیدار باری تعالی نعمت عظمی ته رسوی اود خواص په باطن کښ د توفیق الهی او د اسرار تحقیق هغه نور پیدا کوی کوم چه د هدایت، معرفت او طاعت سبب جوړېږی

په ښډگنو کښ د دې اسم پاک (الهادی) نه د ټولو نه زیات فائده او چتونکی انبیاء، اولیاء، او علماء دی کوم چه د الله پاک مخلوق ته د صراط مستقیم طرف ته لاره ښودونکی دی خصوص د سید الانبیاء او خاتم الرسل رسول الله ﷺ ذات مبارک د دې اسم پاک حقیقی سوزې دې کوم چه دې په دنیا کښې د پوره انسانیت او پوره کائنات د ټولو نه لوڼې او د ټولو نه اوجت مرتبې والا رهنما او رهبر دې. ﴿اهدنا الصراط المستقیم صراط الذین انعمت علیهم غیر المغضوب علیهم ولا الضالین﴾

حضرت ذوالنون مصری رحمۃ اللہ علیہ فرمائی چه درې څیزونه داسې دی کوم چه د عارفینو په صفت عالیه کښ شمارلې شی، ۱ زړه تنگی او غمژن خلق د فراخی او خوشحالی طرف ته راوستل. ۲ غافلینو ته د الله پاک رحمتونه وریادول، ۳ د توحید په ژبه باندې مسلمانانو ته د حق لاره ښودل، یعنی د هغوی د زړونو توجه د دنیا نه د دین طرف ته او د معاش نه د معاد طرف ته اړول

خاصیت: څوک چه لاس او چټولو سره او خپل مخ د اسمان طرف ته کولو سره دا اسم پاک (الهادی) ډیر زیات لولی او بیا خپل لاسونه په خپلو سترگو او مخ باندې راکاږی نو الله پاک به هغه ته د اهل معرفت مرتبه ورکي

(البدیع) عالم لره بغیر د مثال نه پیدا کونکې، بعض حضرات فرمائی چه څوک چه په قول او فعل کښ په خپل نفس باندې سنت لره امیر (حاکم) جوړ کړی هغه د حکمت خبرې کوی یعنی د هغه ذهن، د هغه فکر، اود هغه ژبه د حکمت او شریعت په دهانچه کښ ځانې شی، او څوک چه په خپل قول او فعل کښ خپل نفس باندې خواهش لره امیر جوړوی هغه د بدعت خبرې کوی، یعنی د هغه ذهن، د هغه فکر او د هغه ژبه صرف په بدعاتو کښ اخته وی قشیری رحمۃ اللہ علیہ فرمائی چه زموږ د مسلك درې اصول دی، ① په اخلاقو او افعالو کښ او خوراک ځکاک کښ چه هغه حلال وی د رسول الله ﷺ تابعداری کول، ② همیشه رشتیا ونیل، ③ په ټولو اعمالو کښ نیت لره مخلص کول، او دا دې هم یاد وی چه څوک د بدعتی په باره کښ مدهانت کوی یعنی هغه سره نرمی کوی نو الله پاک د هغه د اعمالو نه

د سنت حلاوت او چتوی او څوک چه د بدعتی په لیدو باندې خاندی یعنی د بدعتی سره د عزت او احترام معامله کوی نو الله پاک د هغه د زړه نه د ایمان نور ختم کړی

خاصیت : په چا باندې چه څه غم راشی یا ورته څه گران کار پېښ شی نو هغه دې « یا بَدِیْمُ السَّمَوَاتِ وَالْأَرْضِ » ویا زړه کرته اولولی او د یو قول مطابق دې زر کرته اولولی نو انشاء الله غم به نې لري شی او د هغه کار به پوره شی، او که څوک په اودس کښ کېلې ته مخ کولو سره دا اسم دومره اولولی چه اوده شی نو هغه چه په خوب کښ د کوم څیز د لیدو خواهش کوی هغه به ونی

ایاالی : همیشه باقی پاتې کیدونکې

خاصیت : څوک چه دا اسم پاک د جمعې په شپه کښ سل کرته اولولی نو د هغه به ټول اعمال قلیږي او هیڅ غم او خفگان به ورته نه رسیږي

الواوډ : د موجوداتو د فناء کیدو نه پس باقی پاتې کیدونکې او د ټولو مخلوق تو مالک. څنگه چه او نیلې شو د « وارث » نه مراد د موجوداتو د فناء کیدو نه پس باقی، چه ټول املاک د خپل مالکانو د فناء کیدو نه پس به د هغې طرف ته رجوع او کړی، خو دا مطلب د وارث د ظاهري مفهوم په اعتبار سره دې گڼې په حقیقت کښ د کائناتو یو یو څیز علی الاطلاق د ازل نه ابد پورې په ملکیت کښ بغیر د څه تغیر او تبدل نه هم هغه مالک دې ټول ملک او ملکوت د غیر د شرکت نه بغیر هم د هغه دپاره دی او هم هغه د ټولو حقیقی مالک دې پس

اریاب بصائر همیشه دا آواز « **لَمَّا الْمَلِكُ الْيَوْمَ لِلَّهِ الْوَاحِدِ الْقَهَّارِ** » په غور سره اوری لهذا بنده له پکار دی چه هغه دې د خپل مال او میراث په فکر کښ نه وی بلکه په دې باندې دې ځان پوهه کړی چه د دې هر څه پریخودلو نه پس د دنیا نه تلل دی. هم په دې وجه ونیلې شی چه « **مَوْتَا قَبْلَ أَنْ تَمُوتُوا** » د عارفانو شعار دې

په بنده باندې د دې اسم تقاضه دا ده چه هغه دې په هغه اعمالو کښ خپل ژوند صرف کړی کوم چه د باقیات صالحات نه دې لکه تعلیم او تعلم او صدقه جاریه وغیره، هم دغه شان د دین د علم او معارف دې پوره سعی او کوشش سره زیات نه زیات حاصل کړی چه په صحیح معنی کښ د انبیاء و **عليهم السلام** وارث جوړ شی

خاصیت : کوم سړي چه د نمر راختلو په وخت دا اسم پاک سل کرته لولی هغه ته به هیڅ غم او مصیبت نه رسیږي او څوک چه دا اسم ډیر زیات لولی د هغه ټول کارونه به په ښکلي طریقې سره پوره کیږي.

اوشید : د عالم راهنما، بعض حضرات فرمائی چه « خپل بنده ته د الله پاک لازه ښودل دا دی چه هغه د دۀ نفس ته د خپل طاعت او عبادت لازه ښائی، د هغه زړه ته د خپل معرفت لازه ښائی او د هغه روح ته د خپل محبت لازه ښائی، او د کوم بنده د نفس د برابرولو دپاره چه

الله پاك هغه ته لاره ښانې دهغې علامت دادې چه الله پاك دهغه په ټولو كارونوكس سره

اونعوض الهام فرماني

منقول دی چه يوه ورځ ابراهيم بن ادهم عليه السلام اوږې شو نو هغوی يو سړی ته يو څيز وركړو كوم چه هغوی سره موجود وو او هغه ته ئې اوونيل چه دا خان سره گانډه اوساته او د حورانتظام او كړه، چه كله هغه سړي د هغه ځانې نه هغه څيز اخستلو سره د هغه ځانې نه لاړو يو ناڅاپه هغه سره يو بل سړي ملاؤ شو كوم چه د يو خچر سره راړوان وو په هغه خچر باندې څلوېښت زره ديناره بار وو، هغه سړي د ابراهيم بن ادهم په باره كښن تپوس وكړو او وي ونيل چه دا څلوېښت زره ديناره د ابراهيم عليه السلام ميراث دې كوم چه هغوی ته د هغوی د وند نه رسيدلې دې، زه د هغوی غلام يم، د ميراث دا مال مې د هغوی خدمت ته راوړې دې. د دې نه پس هغه سړي ابراهيم ته راغلو او څلوېښت زره ديناره ئې هغوی ته حواله كړل ابراهيم عليه السلام وفرمائيل چه كه ته رشتيا وانې چه ته زما غلام ئې او دا مال هم زما دې نوزه تا د الله پاك د رضا دپاره آزادوم او دا څلوېښت زره ديناره هم تاته دريځنم بس اوس ته زما د خوا نه لاړ شه؛ هغه سړي د هغه ځانې نه لاړو نو ابراهيم اوونيل اي الله! م خوست مخكښ صرف د دوي خواش كړې وو تا ماته په دومره مقدار كښن دنيا راكړه، پس قسمه دې ستا په ذات پاك چه كه اوس ته ما د لوږې نه هم مړ كړې نو ستا نه به هيڅ نه غواړم

خاصيت: كه يو سړي د خپل څه كار په باره كښن څه فيصله نه شي كولې نو هغه دې د ماسخوتن د مانځه او د اوده كيدو ترمينځه دا اسم پاك زر كرته اولولې د هغه كار په باره كښن چه څه صحيح او مفيد وي هغه به پرې ظاهر شي، او څوك چه په دې اسم پاك باندې مداومت كوي د هغه ټول كارونه به بغير د سعی او كوشش نه پوره كيږي

الصبور: صبر كونكي چه گناهگارو ته په سزا وركولو كښن تندي نه كوي، په لغت كښن د صبر معنی ده منع كيدل، او په صبور هغه دې كوم چه د گناهگارو په نيولو او هغوی ته په سزا وركولو كښن تندي نه كوي صبور د معنی او مفهوم په اعتبار سره حليم ته نژدې دې خو په دواړو كښن فرق دا دې چه (صبور) په دې خبره باندې دلالت كوي چه اگرچه في الحال ئې صبر او كړو خو په اخرت كښن به ئې رانيسی او عذاب به وركوي، او حليم د بردباري په مفهوم كښن مطلق دې

بعض حضرات وانی چه د صبور معنی دا ده چه بنده ته د هغه په مصیبت او تکلیف کښن صبر وركونكي، لهذا د امانت په بار باندې صبر وركونكي، د شهادتو او خواهش په مخالفت باندې صبر وركونكي او د عباداتو په ادا كولو كښن په مشقت باندې صبر وركونكي هم هغه الله سبحانه وتعالی دې، په دې وجه هر بنده له پكار دی چه هغه په هر مصیبت او غم او هر آفت او تکلیف كښن د الله پاك نه صبر او غواړي او د هغه د نافرمانۍ نه

دې لري اوسېږي، هم دغه شان د دې اسم د بنده نه دا تقاضه ده چه هغه په هيڅ كار كښ
تڼدي اونكړي بلكه وقار او طمانيت او تمكين اختيار كړي او په هر غم او تكليف كښ دې
د الله پاك نه پناه طلب كړي ﴿رَبَّنَا أَفْرِغْ عَلَيْنَا صَبْرًا وَتَقَبَّلْ مِنَّا أَقْدَامَنَا وَالْعُزْرَانَا عَلَى الْقَوْمِ الْكَافِرِينَ﴾ يَا
أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا اصْبِرُوا وَصَابِرُوا وَرَابِطُوا وَاتَّقُوا اللَّهَ لَعَلَّكُمْ تُفْلِحُونَ

په مشانځو كښ د يو كس دا قول څومره د معرفت نه ډك دې چه د صبر جام اوڅكه كه مړ
كړې شوې نو شهيد به شي او كه پاتې شوې نو سعيد (نيك بخته) به شي

خاصيت، چاته چه څه غم مشقت، درد او تكليف او څه مصيبت پېښ شي نو دا اسم پاك دې
درې ديرش كړته اولولي، د باطن اطمينان به بيا مومي، د دشمنانو د ژبې بندولو او
تيځنې، د حاكمانو د خوشحالولو او د خلقو په زړونو كښ د مقبوليت دپاره د نيمې شپې
په وخت يا په غرمه كښ دا اسم پاك لوستل ډير خاصيت او تاثير لري.

په مشكاة كښ د سيدنا ابوهريره رضي الله عنه په روايت كښ چه د الله پاك يو كم سل نومونه راغلي
دي د هغې وضاحت ختم شو.

په قرآن مجيد كښ ه الله تعالى نومونه: ملا علي قاري رحمه الله فرماني چه په قران كريم او
احاديث كښ د دې نومونو نه علاوه نور هم څه نومونه منقول دي پس په قران كريم كښ دا
نومونه هم راځي. ﴿الرب، الاكرم، الاعلى، الحافظ، الخلاق، الساتر، الستار، الشاكر، العادل، العلام،
الغالب، الناظر، الفائق، القدیر، القريب، القاهر، الكفيل، الكافي، المنير، المحيط، الملك، المولى،
النصير، احكم الحاكمين، ارحم الراحمين، احسن الخالقين، ذو الفضل، ذو الطول، ذو القوة، ذو المعارج،
ذو العرش، رفيع الدرجات، قابل التوب، الفعال لما يريد، مخرج المحي من الميت﴾

په احاديثو كښ ه الله تعالى نور نومونه: او په احاديثو كښ دا نومونه هم راځي، ﴿الحنان،
المنان، المغيث﴾ هم دغه شان د دې نه علاوه د نور واسمانی كتابونو مثلاً تورات وغيره نه
د الله پاك بعض نومونه نقل كولې شي.

[۲۲۸۱] ذالله تعالى اسم اعظم

۲۲۸۱- [۳] (۱) وَعَنْ بَرِيدَةَ - رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ - : «أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ - سَمِعَ رَجُلًا يَقُولُ:
يَا اللَّهُمَّ إِنِّي أَسْأَلُكَ بِأَنَّكَ أَنْتَ اللَّهُ (۲) لِإِنَّهُ إِذَا أَنْتَ، الْأَحَدُ، الْعَمَدُ (۳) الَّذِي تَمُرُّ بِدُونِهِ (۴) وَلَمْ يَكُنْ لَهُ
لُكُوفٌ أَحَدٌ (۵) فَقَالَ: "دَعَا اللَّهَ بِاسْمِهِ الْأَعْظَمِ (۶) الَّذِي إِذَا سُبِّحَ بِهِ أُعْطِيَ (۷) وَإِذَا دُعِيَ بِهِ أُجَابَ" (۸) رَوَاهُ
الْبَيْهَقِيُّ، وَأَبُو دَاوُدَ.

لوحه ۱۱ بریده رضي الله عنه راوي دي چې رسول الله صلی الله علیه و آله د يو سړي څخه دا دعا غوښتل واوريدل

(۱) اخرجه ابوداود في كتاب الصلاة باب الدعاء (رقم- ۱۴۹۳) والترمذي في السنن رقم الحديث ۳۵۴۲ وابن ماجه في
كتاب الدعاء باب اسم الله الأعظم (رقم- ۳۸۵۷)

جې اې الهي زه ستا څخه اخیل مقصد او مطلوب په دې وسیله سره غواړم چې ته الله یې ست څخه ما سوا بل معبود نشته ، ته داسې یکتا او بې نیاز یې چې نه خو د هغه څخه څوک پیدا دی او نه هغه د چا څخه پیدا دی [۵] او د هغه هیڅوک برابر او سیال نشته [۶] د دې اوریدو سره ، نبی کریم صلی الله علیه وسلم وفرمایل چې دې سړی په اسم اعظم سره د الله تعالی څخه دعا وغوښتله ، [۷] داسې اسم اعظم چې د الله تعالی څخه د دې په ذریعه سوال کول کیږي نو هغه سوال پوره کوي [۸] او هر کله چې د دې په ذریعه دعا غوښتل کیږي نو الله تعالی څخه قبلوي یعنې هغه دعا اکثره قبلېږي. ترمذي. ابوداؤد

هل اللغات ① النعم: بې. نیازه چه هیچاته نه وی او ټول خلق ورته محتاج وی ددې لفظ نورې هم ډیرې معاني دی خو مشهوره معنی نه همدا ده، ② الأعظم: بقی الأعظم: ډیر لونی اسم اعظم مصداق: زیاته صحیح خبره خو هم دا ده چه اسم اعظم د الله پاک په نومونو کښ پټ دې د تعین سره د هغې چاته هم علم نشته لکه لیلۃ القدر خو جمهور علماء کرام فرمائی چه اسم اعظم لفظ الله دې. او د قطب رباني سیدنا عبدالقادر جیلانی څخه د قول مطابق په دې شرط سره چه کله په ژبې سره لفظ (الله) ادا شی نو په زړه کښ د الله پاک نه علاوه څوک هم نه وی یعنې د اسم پاک تاثیر به هغه وخت وی چه کله د الله پاک د رابللو په وخت زړه د ما سوا الله نه بالکل خالی وی.

د اسم اعظم په سلسله کښ د علماء کرامو نور هم اقوال دی پس د باب په اخر کښ به هغه ابواب نقل کول شی کوم ته چه علماء کرامو د خپلې خپلې رانې او تحقیق مطابق اسم اعظم ونیلې دي

علماء کرامو په سوال او دعا کښ دا فرق نقل کړې دي چه د سوال معنی ده طلب کول لکه ونیلې شی (اللهم اعطني) اې الله ماته فلانې څیز راکړه، او د هغې په جواب کښ د الله پاک عطا، یعنې د هغه ورکړه ده. او د دعا معنی ده رابلل، لکه چه او نیلې شی (یا الله) او د دې په مقابل کښ د الله پاک د طرف نه اجابت یعنې قبول دی لکه چه الله پاک د بنده په بله باندې او فرمائی (لهک یا عودی) وایه زما بنده څه غواړي،

[۲۲۹۰] په اسم اعظم سره دعا کولو قبولیت

۲۲۹۰- [۴] [۱] «وَعَنْ أَنَسٍ - رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ - قَالَ: كُنْتُ حَالِيًا مَعَ النَّبِيِّ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ - فِي الْمَسْجِدِ وَدَجَلٌ يَصْطَلِي فَقَالَ: اللَّهُمَّ إِنِّي أَسْأَلُكَ بِأَنَّ لَكَ الْحَمْدَ [۲] لَا إِلَهَ إِلَّا أَنْتَ الْحَنَّانُ الْمَنَّانُ [۳] بِذِيكَ السَّمَاوَاتِ

(۱) اخرجه ابوداؤد فی کتاب الصلاة باب الدعاء (رقم- ۱۴۹۵) والنسائي فی کتاب الدعاء / باب اسم الله الأعظم (رقم- ۳۸۵۸) / احمد فی المسند: ۱۲۰/۲

وَالْأَرْضِ ﴿٥٦﴾ يَا ذَا الْجَلَالِ وَالْإِكْرَامِ ﴿٥٧﴾ يَا حَيُّ يَا قَيُّوْمُ، أَسْأَلُكَ ﴿٥٨﴾ فَقَالَ النَّبِيُّ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ -: "دَعَا اللَّهَ بِأَنْبِيَاءِهِ الْأَعْظَمِ ﴿٥٩﴾ الَّذِي إِذَا دُعِيَ بِهِ أَجَابَ ﴿٦٠﴾ وَإِذَا سُئِلَ بِهِ أُعْطِيَ". رَوَاهُ التِّرْمِذِيُّ، وَأَبُو دَاوُدَ وَالنَّسَائِيُّ، وَابْنُ مَاجَةَ.

ترجمہ ۱ انس رضی اللہ عنہ راوی دی چې زه د رسول الله ﷺ سره په مسجد کې ناست وم او یو سړی مونځ کولی، ۲ هغه د مانځه څخه روسته دا دعا وغوښتله چې یا الهي! زه ستا څخه خپل مطلب په دي وسیله سره غواړم چې ټول تعریفونه تالره دي ۳ ستا څخه علاوه بل معبود نشته، ته ډیر مهربانه، ډیر ورکونکی یې ۴ او د آسمانونو او زمکو پیدا کونکی یې ۵ ای د بزګرۍ او د بخشش مالګه! ۶ ای ژوندي! ای خبر ګیري کونکي! زه ستا څخه سوال کوم ۷ د دي اوړیدو سره، رسول الله ﷺ وفرمایل چې دي سړي د الله تعالی ﷻ څخه د هغه په نوي نوم سره دعا وغوښتله، ۸ داسې لوی نوم چې د الله تعالی ﷻ څخه د هغه په ذریعه دعا وغوښتل شي نو الله تعالی ﷻ هغه قبلوي ۹ او هر کله چې د هغه په ذریعه سوال کول کیږي نو هغه سوال پوره کوي، ترمذي، ابوداؤد، نسائي، ابن ماجه

حل اللغات: ① الْحَيُّ: ډیر مهربان، ② الْقَيُّوْمُ: دا د ښته نه دي، په معنی د نېټه سره، ③ أُنْبِيَاءُ: کثیر العظاء:

یعنی ډیر زیات ورکونکي، ④ بَدِيعُ: نوې پیدا کونکي، ناشنا پيدا کونکي

د اسم اعظم تحقیق: د اسم اعظم د تعین په باره کښ د علماء کرامو مختلف اقوال دی

① بعض حضراتو خو لفظ (الله) ته اسم اعظم وئيلي دي،

② څه علماء فرماني چې (بسم الله الرحمن الرحيم) اسم اعظم دي،

③ چا لفظ (هو) ته اسم اعظم وئيلي دي

④ بعض حضراتو (الحی القيوم) ته اسم اعظم وئيلي دي

⑤ بعض حضراتو (مالك الملك) ته اسم اعظم وئيلي دي

⑥ بعض حضراتو کلمه توحيد ته او بعض حضراتو (الله الذي لا اله الا هو رب العرش

العظيم) ته اسم اعظم وئيلي دي

⑦ د امام زين العابدين عليه السلام په باره کښ منقول دی چې هغوی د الله پاک په دربار کښ

عرض اوکړو چې ماته اسم اعظم بيان کړئ نو هغوی ته په خواب کښ اوبښودلې شو چې (لا

اله الا الله) دي

⑧ بعض علماء کرام فرماني چې اسم اعظم په اسماء حسنی کښ پټ دي.

⑨ بعض حضرات فرماني چې (الله) اسم اعظم دي

⑩ د بعض سلف نه منقول دی چې چا (الله) اووې هغه گویا د الله پاک د هغه ټولو

بومونو به ذریعه دعا او غواره دغه شان قول د حسن بصری رحمته نه هم منقول دی

① بعض حضراتو (الله) ته اسم اعظم و نیلې دي.

بعض حضرات مثلاً امام جعفر صادق عليه السلام فرماني چه څوك په اسماء الهی كښ په كوم اسم سره هم الله پاك لره په حضور او استغراق سره ياد كړي چه هغه وخت د هغه په باطن كښ د هغې نه علاوه هيڅ هم نه وي نو هم هغه اسم اعظم دي او د هغې په ذریعه غوښتلې كيدونكې دعا قبلېږي

② امام ابو سليمان داراني رحمته واني چه ما د يو شيخ كامل نه تپوس او كړو چه اسم اعظم كوم يو دي؟ نو هغوی اووې چه آيا ته خپل زړه پيژنې؟ ما اووې او هغوی او فرمائيل چه كله ته اوگورې چه ستا زړه د الله پاك طرف ته متوجه او نرم شوې دي نو هغه وخت د الله پاك نه خپل حاجت او غواره هم دغه اسم اعظم دي

③ نقل كړې شوې دي چه ابو الربيع رحمته ته چا اووې چه ماته د اسم اعظم په باره كښ بيان كړئ نو هغوی اووې چه دا اوليكه (اعظم الله يعطيك) د الله پاك فرمانبرداري كوه هغه به ستا درخواست قبلوی، په دې سره دهغوی مراد دا وو چه د الله پاك اطاعت او فرمانبرداري اسم اعظم دي ځكه چه د دې په وجه باندې الله پاك رحمت كوی او قبول كوی

هم دغه شان نې او فرمائيل چه د عارف بسم الله الرحمن الرحيم ونيل د (كن) ونيلو په شان دی. يعنی څنگه چه الله پاك د لفظ (كن) ونيلو په ذریعه څه غواړي پيدا كوی هم دغه د بنده دپاره (بسم الله) ده چه هغه د كوم كار په شروع كښ (بسم الله) واني د هغې په برکت سره هغه كار پوره كيږي

④ بعض محققين فرماني چه دا دعا ټولو اقوالو لره جامع ده يعنی بزرگان دين چه كومو دعا گانو ته اسم اعظم ونيلې دي هغه ټول په دې كښ راځي

« اللهم اني اسئلك بأن لك الحمد لا اله الا الله انت يا حنان يا منان يا بديع السموات والارض يا ذا الجلال والاكرام يا غير الوارئين يا ارحم الراحمين يا سميع الدعاء يا الله يا الله يا عالم يا سميع يا عليم يا حلیم يا مالك الملك يا سلام يا حق يا قديم يا قاهر يا غني يا محيط يا حكيم يا علي يا قاهر يا رحمن يا رحيم يا سميع يا كريم يا غني يا معطي يا مانع يا هنيئ يا مقسط يا حي يا قيوم يا احمد يا محمد يا رب يا رب يا رب يا رب يا هاب يا غفار يا قريب يا ذا الجلال انت سبحانك اني كنت من الظالمين، انت حسبي ونعم الوكيل »
په ذكر شوې دعا كښ چه څومره اسماء ذكر كړې شو دا ټول اسم اعظم دي.

تسهيلات:

قوله: أَلُمْتُ الْمَنَانُ الْمَنَانُ

بغيره استعقل الله تعالى و در گره، د حنان معنى ده ډير مهربان او د منان معنى ده ډير احسان کونكى په دې کښې اشاره ده چه الله تعالى څه هم ورکوى بغير د استحقاق نه نې ورکوى هغه د خپل فضل او کرم د وجې ورکوى دى په يوه نسخه کښې د ابن ماجه سره و ندارمى هم دې

[۲۷۹] په دوو سورتونو کښې د اسم اعظم بيان

۲۷۹- [۵] (۱) وَعَنْ أُمِّمَاءَ بِنْتِ يَزِيدَ - رَضِيَ اللَّهُ عَنْهَا - أَنَّ النَّبِيَّ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ - قَالَ: [۲] "إِسْمُ اللَّهِ الْأَعْظَمُ فِي هَاتَيْنِ الْآيَتَيْنِ: [۳] ﴿وَالْحُكْمُ لِلَّهِ وَالْإِلَٰهُ لِلَّهِ الرَّحْمَنُ الرَّحِيمُ﴾ [البقرة: ۲۵۵] وَقَاتِلْ آلَ عِمْرَانَ: [۴] ﴿إِلَٰهُهُ الْغُيُوثُ الْقَيُّومُ﴾ [آل عمران: ۲۸]" رَوَاهُ التِّرْمِذِيُّ، وَأَبُو دَاوُدَ، وَابْنُ مَاجَةَ، وَالتَّيَمِيُّ.

نوهه ۱ بي بي اسماء بنت يزيد ؓ وايې چې رسول الله ﷺ وفرمايل ۲ د الله تعالى ﷻ د ټولو څخه لوى نوم (اسم اعظم) په دى دوو آيتونو كې دى ۳ ﴿وَالْحُكْمُ لِلَّهِ وَالْإِلَٰهُ لِلَّهِ الرَّحْمَنُ الرَّحِيمُ﴾ او ستاسو معبود هغه يو معبود دى، د هغه څخه علاوه بل معبود نشته او هغه بخښونكى او مهربانه دى ۴ او د سورة آل عمران د ابتدايي آيت اَللّٰهُمَّ اِلَٰهُهُ الْغُيُوثُ الْقَيُّومُ اَلم الله چې د هغه څخه علاوه بل معبود نشته هغه ژوندى دى او خبر گيري كونكى دى. ترمذي، ابوداؤد، ابن ماجه، دارمي

دواړي مختصر تغريف:

حضور اسماء بنت يزيد ؓ نوم اسماء كښت ام سلمه، اسماء بنت يزيد بن السكن بن رافع د هجرت نه پس د يوڅو پنځو سره د حضور ﷺ په خدمت كښې حاضرې شوې او مسلمانانې شوې. په ۱۵ كښې چه كله د حضرت عائشه ؓ رخصتي اوښه نو چه كومو پنځو هغه جوړوله په هغوى كښې حضرت اسماء ؓ هم وه. ۱۵ ه كښې په جنگ يرموك كښې هغې د خپلې خيمې په لرگى باندې ۹ روميان مردار كړل. (اصابه)

علامه ابن حجر ؒ فرماني كات ذات العلل والدين. يعنى هغه په عقل او دين دواړو سره متصف وه. د حضور پاك ﷺ خدمت به نى كولو. (۳). ډيره ميلمه دوسته وه يوځل هغې كره حضرت شهر بن حوشب راغلو نوهغې خوزاك كيځودو نو حضرت شهر بن حوشب انكاراوكړو نوهغې د حضور ﷺ واقعه واوروله په كوم كښې چه اشاره وه چه انكار ښه نه

(۱) اخرجه ابوداود في كتاب الصلاة، باب الدعاء (رقم- ۱۴۹۶) والترمذي في السنن رقم الحديث ۳۵۱۳ وابن ماجه في كتاب الدعاء، باب اسم الله الأعظم (رقم- ۳۸۵۵)

دی بہ دی باندی شہر بن حوشب اوونیل بیابہ داسی غلطی نہ کوم (۴)
وفات د ہفتی د وفات بارہ کنبی د اسماء الرجال والا خاموش دی
مرویات د ہفتی نہ ۸۱ روایات نقل دی

[۲۲۹۲] دیونس علیہ السلام ددعا قبولیت

۳۳- [۶] (۱) عَنْ سَهْبٍ - رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ - قَالَ قَالَ رَسُولُ اللَّهِ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ - : «دَعْوَةُ ذِي
النُّونِ إِذْ دَعَا رَبَّهُ وَهُوَ فِي بَطْنِ الْحُوتِ (۲) لَا إِلَهَ إِلَّا أَنْتَ، سُبْحَانَكَ، إِنِّي كُنْتُ مِنَ الظَّالِمِينَ (۳) [الأنبياء: ۸۷] (۴)
لَمُرِيدٍ جَارِجًا رَجُلٌ مُسْلِمٌ فِي شَيْءٍ (۵) إِلَّا اسْتَجِيبَ لَهُ» "رَوَاهُ أَحْمَدُ وَالتِّرْمِذِيُّ."

نورھصہ ۱ حضرت سعد (رضی اللہ عنہ) راوی دی چې رسول اللہ ﷺ وفرماییل ۲ ماہی والا یعنی د
حضرت یونس (علیہ السلام) ہفتہ دعا چې ہفتہ د ماہی بہ نس (خیتہ)، کبی د خیل پروردگار خخہ
غوسنی وہ دادہ ۳ لَا إِلَهَ إِلَّا أَنْتَ سُبْحَانَكَ إِنِّي كُنْتُ مِنَ الظَّالِمِينَ ، ستا خخہ علاوہ بل معبود
نشہ تہ پاک بی بیشک زہ د ظلمانو خخہ وم، ۴ کوم مسلمان سری چې د دی دعا بہ ذریعہ
د اللہ تعالیٰ خخہ شے غواہی ۵ نو اللہ تعالیٰ د ہفتہ سوال پورہ کوی، احمد، ترمذی
حل اللغات ۶ ذی النون: اُبی: صاحب الحوت: یعنی ماہی او کب والا، ددی نہ مراد حضرت یونس علیہ السلام
دی انھوت: کب، مہی

تسبیحات:

قوله: دَعْوَةُ ذِي النُّونِ إِذْ دَعَا رَبَّهُ. الخ:

ذی النون نہ ہوک مراد دی؟: ذی النون یعنی د کب والا دعا دی نہ مراد حضرت یونس علیہ السلام
دی چاہہ د نینوی او موصل بہ علاقہ کنبی قوم تہ دعوت ورکرو قوم انکار او کرو ہفتہ
بددع و زکرہ بہ ہفتی کنبی تاخیر کیدلو دی دنیار نہ اووتلو اللہ تعالیٰ تہ دا وتل خویش
رانغلہ بہ امتحان کنبی د اچولو دپارہ نی سمندر تہ اوغورزولو کب تیر کرو ہفتوی دعا
اوونیلہ اللہ تعالیٰ مہربانی اوکرہ بیا واپس راغلو نو قوم نی ور تہ استقبال اوکرو
او مسلمانان شو بیاہم بہ دغہ قوم کنبی د حضرت یونس علیہ السلام انتقال اوشو

الفصل الثالث

[۳۳] داسم اعظم تحقیق

۳۳- [۷] (۱) عَنْ بُرَيْدَةَ - رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ - قَالَ: دَخَلْتُ مَعَ رَسُولِ اللَّهِ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ - الْمَسْجِدَ
عَاقِبَةَ (۲) فَأُذِرَ رَجُلٌ (۳) بِخَيْرٍ أَوْ يَوْمَهُ صَوْتَهُ (۴) فَقُلْتُ يَا رَسُولَ اللَّهِ أَتَقُولُ: هَذَا مُرَاءٍ (۵) قَالَ: "بَلْ مُؤْمِنٌ مُبِيبٌ (۶)"

(۱) أخرجه الترمذی فی السنن رقم الحدیث ۳۵۷۲ واحد فی المسند: ۱/۱۷۰

(۲) أخرجه رزین

قَالَ: وَأَبُو مُوسَى الْأَشْعَرِيُّ يَقْرَأُ وَيَرْفَعُ صَوْتَهُ [۶] لَمَّا نَزَلَ رَسُولُ اللَّهِ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ - يَتَكَبَّرُ لِقَرَأَتِهِ.

توجه [۶] حضرت بریده [۷] راوی دی چہ ابو خیل، زہ د رسول اللہ ﷺ سرہ د ماسخوتن د مانخہ د پارہ پہ مسجد کئی داخل شوم [۸] هلته خہ گورم چہ یو سری پہ مانخہ کئی قرآن کریم وایہ او خیل آواز اوچتوی [۹] ما اوویل چہ یا رسول اللہ ﷺ آیا تاسو بہ دی سری تہ ریاکار تہ وایہ؟ یعنی آیا دا سری منافق تہ دی چہ د بنوونی او اورولو د پارہ دومرہ پہ زور زور سرہ قرآن کریم وایہ؟ [۱۰] نبی کریم صلی اللہ علیہ وسلم وفرمايل چہ یا، بلکه مؤمن دی چہ د غفلت خخہ د ذکر طرف تہ رجوع کوی، [۱۱] بریده [۱۲] وایہ چہ ابوموسیٰ یعنی ہفہ سری چہ د ہفہ پہ بارہ کئی پور تہ ذکر وشو چہ ہفہ پہ اوچت آواز سرہ قرآن کریم ویلی، پہ پور تہ آواز سرہ بی قرآن کریم ویلی [۱۳] نورسول اللہ ﷺ د ہفہ قرائت تہ غور کینودلو،

① مُرَأً: أَي: مُتَأَفِّقٌ: مرأ، ریاکار تہ وائی ددی تہ مراد منافق دی [۱۴] مُنِيبٌ: أَي: رَاجِعٌ: رجوع کونکی، د غفلت تہ ذکر طرف تہ،

① ثُمَّ جَلَسَ أَبُو مُوسَى يَذْعُوهُ [۱۵] فَقَالَ: اللَّهُمَّ إِنِّي أَلْهِدْكَ أَتَيْتُكَ اللَّهُ [۱۶] لَا إِلَهَ إِلَّا أَنْتَ، أَحَدًا، صَمَدًا [۱۷] لَمْ يَلِدْ وَلَمْ يُولَدْ [۱۸] وَلَمْ يَكُنْ لَهُ كُفُوًا أَحَدٌ [۱۹] فَقَالَ رَسُولُ اللَّهِ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ - "لَقَدْ سَأَلَ اللَّهُ بِأَنِيهِ [۲۰] الَّذِي إِذَا أُجِبَ بِهِ أُعْطِيَ [۲۱] وَإِذَا دُعِيَ بِهِ أَجَابَ [۲۲] قُلْتُ: يَا رَسُولَ اللَّهِ أَغْرَبَ عِمَانِيْعَتُ مِنْكَ؟ قَالَ "نَعَمْ"

توجه [۱۵] بیبا ابوموسیٰ [۱۶] (یا خو پہ تشہد کئی یا د مانخہ خخہ روستہ د دعا د پارہ، کیناستلو دعا ئی غوبتلہ [۱۷] او پہ بارگاہ الہی کئی بی داسی عرض کولی چہ ای الہی زہ تا گواہ جوړولو سرہ ستا پہ حق کئی دا اعتقاد لرم او اقرار کوم چہ تہ اللہ بی [۱۸] ستا خخہ ما سوا بل معبود نشته، تہ داسی یکتا او بی نیاز بی [۱۹] چہ تہ ہفہ خخہ خوک پیدا دی او تہ ہفہ د چا خخہ پیدا دی [۲۰] او د ہفہ ہیخوک همسر سیال، نشته، [۲۱] رسول اللہ ﷺ د دی اوریدو سرہ، وفرمايل چہ دہ د اللہ ﷻ پہ ہفہ نامہ سرہ سوال وکی [۲۲] داسی نوم چہ کلہ د ہفہ پہ ذریعہ سوال وشي نو اللہ ﷻ ہفہ سوال پورہ کوی، [۲۳] او کلہ چہ د دی پہ ذریعہ دعا وغوبتل شي، نو دعا قبلہ بی [۲۴] نو حضرت بریده [۲۵] وایہ چہ ماعرض وکری چہ یارسول اللہ ﷺ ما چہ ستا خخہ دا خبرہ واوریدہ، نو دا خبرہ ابوموسیٰ [۲۶] تہ ورسوم؟ نبی کریم صلی اللہ علیہ وسلم وفرمايل چہ هو،

② فَأَخْبَرْتُهُ بِقَوْلِ رَسُولِ اللَّهِ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ - [۲۷] فَقَالَ لِي: أَتَيْتُ النَّبِيَّ أَعْرَضَ بِي، [۲۸] حَدَّثَنِي بِحَدِيثِ رَسُولِ اللَّهِ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ - «رَوَاهُ رِزِينَ».

[۲۹] ما ابوموسیٰ [۳۰] تہ د نبی کریم صلی اللہ علیہ وسلم دا ارشاد گرامی ورسوی [۳۱] نو ہفہ اوویل چہ د نن ورخی خخہ تہ زما ریشینی وروری [۳۲] چہ تا د رسول اللہ ﷺ دا ارشاد ماته را ورسوی، رزین

حل التَّحْفَةِ ⑦ أَنْصَبَقُ: رِبْشَتُونِي وَرَوَر

تسهيلات:

قوله: لَقَدْ سَأَلَ اللَّهَ بِاسْمِهِ الَّذِي إِذَا سُئِلَ بِهِ أُعْطِيَ... الخ:

۵ اسم اعظم په تعین کښې اوال دې نه وړاندې اشاره کړې شوې ده چه اسم اعظم د الله تعالی په نومونو کښې پټ دې هیڅ یو څیز ددې مصداق نه دې لیکن څه علماؤ ددې د تعین باره کښې څه لیکلی دی

① د بعضې علماؤ په نیز لفظ الله اسم اعظم دې د بعض حضراتو په نیز دادی چه بسم الله الرحمن الرحيم اسم اعظم دې څه علماؤ لفظ "هو" ته اسم اعظم وئیلې دې کوم چه سلطان باهو د ټولونه زیات استعمال کړې دې بعضو الحی القیوم اوبعضو مالک الملک اوبعضو الله الذی لا اله الا هو رب العرش العظیم اسم اعظم گرځولې دې.

② امام زین العابدین علیه السلام د الله تعالی نه اسم اعظم او غوښتلو نو په خوب کښې ورته اوځودلې شو چه لا اله الا الله اسم اعظم دې.

③ بعض سلف فرمائی چه لفظ اللهم اسم اعظم دې بعضو امر ته اسم اعظم وئیلې دې ددې باب په یوڅو احادیثو کښې حضور اکرم بعض دعاگانې اسم اعظم گرځولې دې دا زیات مستند دی لیکن که چرته دلته دا اووئیلې شی نو بې ځایه به نه وی چه کیدې شی چه اسم اعظم د څه خاص الفاظو د ترکیب نوم نه دې بلکه هر هغه کلمه یا جمله کومه چه د الله تعالی په ډیر زیات تعریف بلندی مشتمل وی هم هغه اسم اعظم دې

[١] بَابُ ثَوَابِ التَّسْبِيحِ وَالْتَحْمِيدِ وَالتَّهْلِيلِ وَالتَّكْبِيرِ

ذ تسبیح، تمهید، تهلیل او تکبیر ثواب

ملصقة الباب:

فيه تسعة وعشرون حديثاً مشتملة على ست مسائل:

① فضيلة كلمة التوحيد: ١، ٢، ٩، ١٨، ١٩، ٢٠، ٢٢، ٢٥، ٢٩.

② فضيلة كلمة سبحان الله وبحمده: ٣، ٤، ٥، ٧، ٨، ١١.

③ فضيلة كلمة التوحيد: ٩، ١٣، ١٦، ٢١، ٢٤.

④ فضيلة كلمة لا حول ولا قوة إلا بالله: ١٠، ١٨، ٢٧، ٢٨.

⑤ فضيلة الحمد: ١٣، ١٤، ١٥.

⑥ الحث على التسبيح: ١٢، ٢٣.

قال الله تعالى ﴿وَسَبِّحْهُ بُكْرَةً وَأَصِيلًا﴾ [سورة الاحزاب الاية: ٤٢]. وقال الله تعالى ﴿فَسَبِّحْ بِحَمْدِ رَبِّكَ

وَأَسْتَغْفِرْهُ﴾ [سورة نصر الاية: ٣]. وقال الله تعالى ﴿وَكَثِيرًا تَكْبِيرًا﴾ [سورة بنى اسرائيل الاية: ١١١].

تسبیح نه مراد سبحان الله اود تسبیح مادی سره متعلق تول کلمات مراددی ذتحمیدنه

مراد الحمد لله اود تهلیل نه مراد لاله الا الله ونیل او تکبیر نه مراد الله اکبر ونیل دی

الفصل الأول

[٣٣٧] ذَبْتُو لَهُ غَوْرَهُ أَوْ مَحْبُوبَ كَلِمَاتِ

٣٣٧- [١] (١) عَنْ سَمُرَةَ بِنْتِ جُنْدُبَ - رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ - قَالَتْ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ - :
 «أَفْضَلُ الْكَلَامِ أَرْبَعَةٌ: سُبْحَانَ اللَّهِ [٢] وَالتَّحْمِيدُ لِلَّهِ [٣] وَلَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ [٤] وَاللَّهُ أَكْبَرُ» [٥] وَفِي رَوَايَةٍ: «أَحَبُّ
 الْكَلَامِ إِلَى اللَّهِ أَرْبَعَةٌ: [٦] سُبْحَانَ اللَّهِ، وَالتَّحْمِيدُ لِلَّهِ، وَلَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ، وَاللَّهُ أَكْبَرُ» [٧] لَا يَغْفُرُكَ بِأَيِّهِنَّ يَدُاتُ» [٨] (رواه
 مُسْلِمٌ).

لوجهه [١] سمره ابن جندب [٢] وايي جي رسول الله ﷺ وفرمايل [٣] د انسان په كلام كي د
 تولو خخه بهتر كلام خلور دي. او هغه دا دي ① سبحان الله، الله دير ياك دي ② الحمد
 لله، تول تعريفونه الله ﷻ لره دي ③ لاله الا الله، د الله ﷻ خخه ماسوا بل معبود نشته
 ④ الله اكبر، الله ﷻ دير لوى دي. ⑤ او په يوه روايت كي دي جي رسول كريم ﷺ
 وفرمايل د الله تعالى ﷻ په نزد د تولو خخه خوښ كلام خلور دي. ⑥ سبحان الله ⑦

تَحْمَدُ ⑦ لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ ⑧ وَاللَّهُ أَكْبَرُ ⑨ اَدِی خُحْہ دِہری کلمی خُحْہ چہی ہم شروع وکری
سب دِہرہ نقصان رسونکی نہ دی، مسلم
حَلُّ الْفُتَاتِ ⑩ بَدَأَتْ جَہ نہ نہی شروع اوکری

تہمیلات:

قَوْلُهُ أَفْضَلُ الْكَلَامِ:

دِہرہ پے مفہوم کتبِ دہرہ اوال، اَدِی حدیث دہرہ مفہومہ دی

① رومِی مفہوم دادی جہ دَاللہ تعالیٰ دِکلام نہ پس دِ انسان پے کلام کنبی دا خلور کلمی دِ
تولونہ افضل دی داقید خکھ لگولہ شوہ دی جہ کوم کلمات پے قرآن کنبی وی اوڈ اللہ
تعالیٰ کلام وی ہفہ دتولونہ افضل دی دِ قرآن نہ علاوہ دِ اللہ تعالیٰ پے کلام کنبی دغہ
پورتی کلمات افضل دی

② دہرہ مفہوم دادی جہ دَانسان پے کلماتو کنبی دغہ خلور کلمات دتولونہ افضل دی یعنی
اللہ تعالیٰ تہ محبوب او خوینہ دی لکھ خنگہ جہ ہم پے دی حدیث کنبی پے دہرہ روایت
کنبی ذکر دی

دِ مَذْکُورَ خُلُورِ کَلِمَاتٍ دِ فَصِيْلَتٍ وَجْہ: بہر حال پے دغہ خلورو کلماتو کنبی دِ اللہ تعالیٰ نہ دِ
صفات سلبیہ دِ نفی کلمات ہم موجود دی کوم جہ دِ سبحان اللہ لفظ دی اوڈ اللہ تعالیٰ دِ
صفات ثبوتیہ دِ اثبات دہارہ ہم کلمات موجود دی ہم دِ دغہ جامعیت دِ وجہ نہ دا غورہ دی
بایتھن بدأت یعنی پے دی سرہ ہیخ فرق نہ پریوخی جہ تاد کومہ کلمی نہ شروع کری دہ
مذکورہ ترتیب ہم جائز دی اوڈ ترتیب نہ بغیر ہم لوستل فائدہ مند دی
[۲۹۵] اللہ تعالیٰ تہ دِ کَلِمَاتٍ خُحْہ خوبہ وظیفہ

۳۳- [۲] (۱) وَعَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ - : «لَا أَنْ
أَقُولُ: سُبْحَانَ اللَّهِ، وَالْحَمْدُ لِلَّهِ، وَلَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ، وَاللَّهُ أَكْبَرُ» ② أَحَبُّ إِلَيَّ مِمَّا طَلَعَتْ عَلَيْهِ الشَّمْسُ» (رَوَاهُ مُسْلِمٌ).

لوحہ ابو ہریرہ رضی اللہ عنہ وایہی جہ رسول اللہ ﷺ وفرمایہ ② سبحان اللہ والحمد للہ ولا الہ الا
اللہ واللہ اکبر۔ ویل ② بلاشبہ زما پے نزد دِ ہفہ خیز خُحْہ چہ پے ہفہ نمر راخیری، یعنی
دنیا او دِ دنیا دِ خیزونو خُحْہ زیات خوین دی، مسلم،

حَلُّ الْفُتَاتِ ⑩ طَلَعَتْ: راخیزی (نمر،

تہمیلات:

قَوْلُهُ أَحَبُّ إِلَيَّ مِمَّا طَلَعَتْ عَلَيْهِ الشَّمْسُ

(۱) احررہ البخاری فی کتاب الدعوات باب فضل التسبیح (رقم-۶۴۰۵) ومسلم فی کتاب الذکر والدعاء والتوبہ
وانسباغ باب فضل التہلیل والتسبیح والدعاء (رقم-۲۸) - (۲۶۹۱) واحمد فی المسند ۳۷۵/۲

هَذَا كَوْنُهُ كَلِمَاتُهُ دُنْيَا وَمَا فِيهَا مِنْهُ مِنَ الطَّيِّبَاتِ وَجَوَاهِرِ:

- ① دُنْيَا فَانِي دَهْ أَوْ دِي كَلِمَاتُ ثَوَابٍ بَاقِي دِي
② دُنْيَا دِ اللَّهِ پَاك نِه غَاغَلِه كُونَكِي دَهْ أَوْ دَا كَلِمَاتِ دِ اللَّهِ تَعَالَى يَادِ رَاوَسْتُونَكِي دِي

[١٣٣] سَلْ خَلَه دِ سُبْحَانَ اللَّهِ وَبِحَمْدِهِ لَوْ سَتَلُو فَضِيلَتِ

---[٣] (١) وَغَنَّهُ قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: - [٢] «مَنْ قَالَ: سُبْحَانَ اللَّهِ وَبِحَمْدِهِ فِي يَوْمٍ مِائَةَ مَرَّةٍ حُطَّتْ عَنَّا بِأَهْلِهِ [٣] وَإِنْ كَانَتْ بِمِثْلِ زَيْدِ الْبَصْرِ» (مُتَّفَقٌ عَلَيْهِ).

فَرْهَمَهُ ① أَبُو هُرَيْرَةَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ وَأَبِي جَبْرِ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ وَفَرَمَايِلَ ② كَوْمِ سَرِي جَبِي بِه يَوْه وَرَخْ كَبِي
سَلْ خَلَه سُبْحَانَ اللَّهِ وَبِحَمْدِهِ أَوْ اَوَانِي نُو دِ هَفَه گَنَاهُونِه خَتَمِي بِرِي ③ اَگَر جَبِي هَفَه دِ زَبْ ب:
زَگِ بَرَابَر وَي، رِيعَنِي هَر خَوْمَرَه زِيَاتِ وَلِي نِه وَي، بِخَارِي مُسَلِم
هَلِ اللِّغَاتِ ④ حُطَّتْ: أَيْ: نَقُطَتْ: غُورَزِي رِي، وَرَانِي رِي ⑤ زَبْ: زَگِ اَکَوْمِ چِه پِه سِنْدُونُو كُنِي دِ أَوْ بُو
دِ پَسِه وَي ⑥ الْبَصْرِ: دِرِيَابِ (دِ سَمْنَدَرِ زَگِ كَنِيَا هِدِه دِ زِيَاتِ وَلِي نِه،

تَسْهِيلَاتِ: قَوْلُهُ: مَنْ قَالَ: سُبْحَانَ اللَّهِ وَبِحَمْدِهِ.. الْغَر:

دِ سُبْحَانَ اللَّهِ وَبِحَمْدِهِ وَلِيْلُو طَرِيقَ: أَفْضَلُ أَوْ أَوَّلِي هَمِ دَغِه دِي چِه دَاوُظِيْفَه سَلْ خَلِ بِه يَوْخَانِي
أَوْ نِيلِي شِي بِه مِينَخْ كُنِي بِه فَرْقِ نِه وَي لِيكِن عِلَامَه طَيِّبِي بِحَمْدِهِ فَرَمَانِي چِه دَا كَلِمَاتِ دِ
سَحْرَه وَاخَلَه تَرْمَانِيَامَه پُورِي بِه مَتَفَرَقِ تَوَكَّه بَانْدِي هَمِ وَنِيلِي شِي تَوَلِ گَنَاهُونِه چِه مَعْفِ
كِبِيرِي دَدِي نِه صَغِيرَه گَنَاهُونِه مَرَادِ دِي خَكِه چِه دَكْبِيرَه دِ بَارَه دِ تَوْبَه ضَرُورَتِ وَي اَو كَبَانَر
ضَعِيفِ كِبِيرِي لِيكِن كِه وَرْسَرَه تَوْبَه هَمِ اَو كَرِي شِي نُو بِيَا كَبَانَر هَمِ مَعْفِ كِبِيرِي بِه دِي شَرْطِ
چِه دَحَقُّوقِ الْعِبَادِ نِه نِه وَي

[٢٢٩٧] صَبَا مَا بِنَامِ سَلْ خَلَه دِ لَوْ سَتَلُو وَظِيْفَه

---[٤] (١) وَغَنَّهُ قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: - [٢] «مَنْ قَالَ جَوِينَ يَصْبِرُ وَجَوِينَ يُحْسِنُ: سُبْحَانَ اللَّهِ وَبِحَمْدِهِ مِائَةَ مَرَّةٍ [٣] نَزَلَتْ أَبَاحُ أَحَدُ يَوْمِ الْقِيَامَةِ بِالْفَضْلِ مِثْلَ مَا قَالَ أَوْ زَادَ عَلَيْهِ» (مُتَّفَقٌ عَلَيْهِ).

فَرْهَمَهُ ① أَبُو هُرَيْرَةَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ وَأَبِي جَبْرِ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ وَفَرَمَايِلَ ② چَا جَبِي دِ سَحْرِ پِه وَخْتِ كَبِي اَو دِ
مَا بِنَامِ پِه وَخْتِ كَبِي سَلْ خَلَه سُبْحَانَ اللَّهِ وَبِحَمْدِهِ وَوِيلِ ③ نُو دِ قِيَامَتِ پِه وَرَخْ بِه هِيخْ سَرِي دِ
دِي عَمَلِ خَخَه بِنِه خَه عَمَلِ رَانِه وَرِي ④ عِلَاوَه دِ هَفَه سَرِي خَخَه جَبِي هَفَه دِ هَفَه پِه شَانِ يَادِ
هَفَه خَخَه زِيَاتِ وَيْلِي وَي، بِخَارِي مُسَلِم

(١) أَخْرَجَهُ الْبُخَارِيُّ فِي كِتَابِ الدَّعَوَاتِ لِأَبِي فَضْلِ التَّسْبِيحِ (رَقْمُ ٦٤٠٥) وَمُسْلِمٌ فِي كِتَابِ الذِّكْرِ وَالِدَّعَاءِ وَالتَّوْبَةِ
وَالِاسْتِغْفَارِ لِأَبِي فَضْلِ التَّهْلِيلِ وَالتَّسْبِيحِ وَالِدَّعَاءِ (رَقْمُ ٢٨) - (٢٦٩١) وَاحِدٌ فِي السَّنَدِ ٣٧٥/٢
(٢) أَخْرَجَهُ مُسْلِمٌ فِي كِتَابِ الذِّكْرِ وَالِدَّعَاءِ وَالتَّوْبَةِ وَالِاسْتِغْفَارِ لِأَبِي فَضْلِ التَّهْلِيلِ وَالتَّسْبِيحِ وَالِدَّعَاءِ (رَقْمُ ٢٩) - (٢٦٩٢)

تسهيلات:

قوله: أَوْزَادَ عَلَيْهِ:

په حدیث کنبی یو اشکال او ه هلمې جواب، سوال دادې چه په دې حدیث کنبی د رومې سړی
افضلیت ختمولو دپاره او فرمائیلې شو چه راتلونکی یو سړی دغه شان سل خل دا تسبیح
او وئیل نو هغه به افضل وی حالته که په دې کنبی هیڅ افضلیت نشته دې اولنی سړی هم سل
خل او وئیل او هغه هم دده په شان سل خل او وئیل نو افضلیت به څنگه حاصل شی؟ ددې
آسان جواب دادې چه د حدیث په آخر کنبی "او چه کوم لفظ دې داد او په معنی کنبی دې
مطلب داشو چه د افضلیت هغه سړی ته حاصلېږي چه سل خل نی او وانی او څه زیات او وانی
[۲۲۸] دوه کلمې الله تعالی ته محبوب دی

۲۲۸- [۵] (۱) لَوْعَنَهُ قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ - [۲] «كَلِمَتَانِ خَفِيفَتَانِ عَلَى اللِّسَانِ [۳] ثَقِيلَتَانِ فِي الْمِيزَانِ [۴] حَبِيبَتَانِ [۵] إِلَى الرَّحْمَنِ: [۶] سُبْحَانَ اللَّهِ وَبِحَمْدِهِ [۷] سُبْحَانَ اللَّهِ الْعَظِيمِ» [۸] (مُتَّفَقٌ عَلَيْهِ)

ترجمه [۱] ابوهریره رضی الله عنه وایي چې رسول الله صلی الله علیه و سلم وفرمایل [۲] دوه کلمې دي چې په ژبه سره
په وینلو کې اسانه دي، [۳] خو په ترازو (تله) کې درنې دي (یعني د هغه ثواب به په میزان
عمل کې دروند وي) [۴] او د مهربان الله رحمن الرحیم په نزد ډیرې محبوبې دي [۵] او هغه دوه کلمې
دا دي: سبحان الله و بحمده سبحان الله العظیم، یعنی الله عز و جل پاک دی او د خپل حمد سره
موصوف دی، [۶] پاک دی الله عز و جل چې ډیر لوی دی، بخاري مسلم
حل اللغات: ① خَفِيفَتَانِ: أي خفرتان عَلَيْهِ بِالسُّؤَالَةِ: سپکې دی یعنی په وینلو کنبی ډیرې آسانې دی
② ثَقِيلَتَانِ: ډیرې وزنی او درنې دی.

تسهيلات: قوله: حَبِيبَتَانِ:

ه حبیبتان هغه مراۛ: داد "محبوبتان" په معنی کنبی دې مراد دادې چه ددې ویونکې الله
تعالی ته محبوب کیږي.
قوله: خَفِيفَتَانِ:

ه خفیفتان په مطلب کنبی عللوالوال ① د سپکوالی مطلب دادې چه ددې مشقت کم دي
ثواب نی زیات دي په دې وجه د کم خرج بالانشین په شان دي
② یا داسې اووایی چه په دې کنبی څه مشهور شدید حرف نشته دي په دې وجه سپکې دی

(۱) أخرجه البخاری فی کتاب الأیمان والنذور / إذا قال: والله لا أنكلم اليوم. فصلی. أو قرأ. أو سح. أو كبر. أو حمد. أو
هلل. فهو علم. نینه (رقم- ۶۶۸۲) وسلم فی کتاب الذکر والدعاء والتوبة والاستغفار باب فضل التهليل والتسبیح والدعاء
(رقم- ۳۱- ۲۶۹۹)

۵۰ ب د سی او وایہ چہ د حضور پاک پہ بیان کسی کومہ سجع دہ دغی سجع دا خفیف حورہ کبری دی

۵۱ ب دا چہ دا تشویق سبکی جوہری کبری دی یعنی ہرہ کلمہ د وراہدی کلمہ شوق و رکوی کلمہ چہ اوونیلی شو "کلمتان" نو اوریدونکی متوجہ شو چہ کلمہ د "حیثان" لفظ ر غلو نو اوریدونکو اوکتل نوچہ کلمہ "تلمتان" اوونیلی شو نو اوریدونکو د پیری خوشحاشی او سخت محبت نہ اوونیل چہ "سبحان اللہ" دا کوم دولت لہ شان زر او بنایی نو ددی پہ جواب کنی دا کلمہ "سبحان اللہ و محمد" پہ دے کنی دا اللہ تعالیٰ د صفات سلبہ دغی دپارہ یوہ جملہ دہ او د صفات ثبوتیہ د اثبات دپارہ دویمہ جملہ دہ نو د اللہ تعالیٰ کمل او مکمل تعریف پہ دے کنی راغلو

[۳۳] اَذْرُوْا نِیْکُوْرَ الْاَدْعَا

۱۰ [۱۰] وَعَنْ سَعْدِ بْنِ أَبِي وَقَّاصٍ - رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ - قَالَ: [۱] كُنَّا جُنْدَ رَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَآلِهِ وَسَلَّمَ فَقَالَ [۲] أَلَيْعِزُّ أَحَدُكُمْ أَنْ يَكْتِيبَ كُلَّ يَوْمٍ أَلْفَ حَسَنَةٍ [۳] فَنَأْتِيَ سَائِلًا مِنْ جُلَسَاءِهِ كَيْفَ يَكْتُِبُ أَحَدُنَا أَلْفَ حَسَنَةٍ قَالَ يُبَيِّمُ يَمَانَهُ تُبَيِّمُهُ فَيَكْتُبُ لَهُ أَلْفَ حَسَنَةٍ [۴] وَتُحِطُّ عَنْهُ أَلْفُ خَطِيئَةٍ رَوَاهُ مُسْلِمٌ

ترجمہ ۱۰ سعد بن ابی وقاص رضی اللہ عنہ وایہ ۲ (یوہ ورخ) چہ مونہ د رسول اللہ ﷺ سرہ ناست وو، نبی کریم صلی اللہ علیہ وسلم وفرمایا ۳ چہ آیا پہ تاسو کی یو سری پہ دی قادر دی، چہ ہرہ وزح زر نیکی حاصلی کری ۴ پہ مجلس کی موجود صحابہ و صحابہ پوشتہ و کرہ چہ یا رسول اللہ ﷺ پہ مونہ کی کوم سری "روزانہ پہ آسانی سرہ" یوزر نیکی خرنگہ حاصلولی شی ۵ نبی کریم صلی اللہ علیہ وسلم وفرمایا چہ ہفہ دی سل خلہ سبحان اللہ اووانی، د ہفہ د پارہ یوزر نیکی و لیکل شی بہ دی حساب چہ پہ ہرہ نیکی باندی لس نیکی لیکل کیہی ۶ یا د ہفہ یوزر، صغیرہ او کہ اللہ عزوجل وغواری نو کبیرہ، گناہ و زول کبری، مسلم

ہل اللہات: ۱۰ اَلْاَعِزُّ: آیا عاجز دی یعنی قدرت او وس نی نہ رسی

۱۱ [۱۱] وَفِي كِتَابِهِ فِي جَمِيعِ الرِّوَايَاتِ عَنْ مُوسَى الْحَبَشِيِّ أَوْ مُحَمَّدٍ قَالَ أَبُو بَكْرٍ الْبُرْقَانِيُّ [۱] وَرَوَاهُ شُعْبَةُ وَأَبُو عَوَانَةَ وَيَحْيَى بْنُ سَعْدٍ الْقَطَّانُ عَنْ مُوسَى [۲] فَقَالُوا وَحُطُّ بِقُرْآنِهِ هَكَذَا فِي كِتَابِ الْحَبَشِيِّ

ترجمہ ۱۱ ابوبکر برقانی رضی اللہ عنہ وایہ چہ پہ صحیح مسلم کی د موسیٰ جہنی خخہ چہ کوم روایتونہ منقول دی پہ ہفہ تولو کی لفظ او یحط نقل شوی دی، ۲ او شعبہ رضی اللہ عنہ، ابو عوانہ او یحییٰ ابن سعید قطان د موسیٰ جہنی خخہ دا روایت نقل کری دی ۳ چہ پہ ہفہ

کې لفظ د ويحطُ بغير الف ذکر کړی دی او په کتاب حميدي يعنی جمع بين الصحیحين کې هم دغه شان منقول دی

حل اللغات ⑤ بَطَّ اوبه غورزيری، وران به کړې شی

تسهيلات: قوله: وَبَطَّ:

د اويحط کلمي تحقيق: بَطَّ د غورزولو په معنی کښې راځي دلته د گناهونو معاف کيدل مراد دی دلته دا خبره ياد ساتنی چه اويحط د او کلمه د واو په معنی کښې ده لهذا اوس به هيڅ اعتراض نه راځي مطلب دا چه زر نيکيانې به ملاوړې او يوزر گناهونه به نې معاف کيږي داهم د کم خرج بالاثنين د قبيل نه دي

[۲۲۰۰] د فرشتو دپاره منتخب شوي ذکر

۷۷۷- [۷] (۱) وَخَنَ أَيْ ذَرَّ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ - قَالَ: «سُئِلَ رَسُولُ اللَّهِ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ - أَيْ الْكَلَامِ أَفْضَلُ؟ قَالَ: «مَا أَصْطَفَى اللَّهُ لِمَلَائِكَتِهِ: سُبْحَانَ اللَّهِ وَبِحَمْدِهِ» (رَوَاهُ مُسْلِمٌ).

ترجمه: ابو ذر (رضي الله عنه) وايي چې د رسول الله (صلى الله عليه وسلم) څخه پوښتنه وشوه چې کوم کلام بهتر دی؟ رسول الله (صلى الله عليه وسلم) وفرمايل چې هغه کلام چې الله (تعالى) د خپلو فرشتو د پاره چټي کړی دی او هغه دا دی سبحان الله وبحمده، مسلم

حل اللغات ① اصطفى: أي: الذي اختارته: چه غوره کړې او منتخب کړې نې دي

تسهيلات:

قوله: مَا أَصْطَفَى اللَّهُ لِمَلَائِكَتِهِ: سُبْحَانَ اللَّهِ وَبِحَمْدِهِ

د سبحان الله وبمحمده عظيم لفصيلت: الله تعالى خوښ کړه د دې مطلب دا دي چه الله په خپل ذکر کښې دا کلمه د خپلو فرشتو دپاره خوښه کړې ده او د دې کلمي د ډير فضيلت د وجي نې فرشتو ته حکم کړې چه دا کلمه هميشه واني او هغه کلمه سبحان الله وبحمده ده

[۷۷۷] په دعا کښې د کيفيت اعتبار شته د کميت نشته دي

۷۷۸- [۸] (۱) وَخَنَ جَوْنِيَّةٌ - رَضِيَ اللَّهُ عَنْهَا - أَنَّ النَّبِيَّ عَزَّ وَجَلَّ مِنْ عِنْدِهَا بَكْرَةً حِينَ صَلَّى الصُّبْحَ (۲) وَهِيَ فِي مَسْجِدِهَا (۳) ثُمَّ رَجَعَتْ بَعْدَ أَنْ أَطْعَمَتْ وَهِيَ جَالِسَةٌ (۴) قَالَ: مَا زِلْتُ عَلَى الْحَالِ النَّبِيُّ فَأَرَقْتُكَ عَلَيْهَا (۵) قَالَتْ: نَعَمْ قَالَ النَّبِيُّ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ -: «لَقَدْ قُلْتُ بَعْدَ ذَلِكَ لَهَا ثَلَاثَ مَرَّاتٍ (۶) لَوْ وَزَنْتَ بِمَا قُلْتُ مِنْذُ الْيَوْمِ لَوَزَنْتَنِي (۷) سُبْحَانَ اللَّهِ وَبِحَمْدِهِ (۸) وَرَضَاءُ نَفْسِي (۹) وَرَنَاءُ عَرْشِي (۱۰) وَمِزَادُ كَلْبَائِي (۱۱)» (رَوَاهُ مُسْلِمٌ).

(۱) اخرجه مسلم في كتاب الذكر والدعاء والتوبة والاستغفار باب فصل سبحان الله وبمحمده (رقم - ۸۴ - (۲۷۳۱)
(۲) اخرجه مسلم في كتاب الذكر والدعاء والتوبة والاستغفار باب التسبيح أول النهار وَعِنْدَ النُّومِ (رقم - ۷۹ - (۲۷۲۶)
واین ماجه في كتاب الأدب باب فصل التسبيح (رقم - ۳۸۰۸)

نوحہ ۱۱) سی سی جویریہ رضی اللہ عنہا چہی د نیسی کریم صلی اللہ علیہ وسلم سی سی مبارکہ ده دا
 بل کوی چہی بوه ورخ رسول اللہ ﷺ سحر وخت د سحر د مانخه د باره د هغی خُخه ووتی
 ۱۲) او هغه په خپله مصلی ناسته وه، ۱۳) کوم وخت چہی رسول اللہ ﷺ د خائیت په وخت کې
 وایس تشریف راوړی نو هغه په خپل خای یعنی مصلی باندې هغه ښکته ناسته وه، ۱۴) رسول
 الله ﷺ دي لیدو سره، وفرمایل چہی په کوم حالت کې چہی ته ما دلته پریښی وي، آیا هغه
 شان مسلسل ناسته یې؟ یعنی د سحر د وخت خُخه تر اوسه پورې چہی د خائیت وخت
 راغلو دی په مصلی باندې ناسته دغه شان په ذکر الهی کې مشغوله یې؟ ۱۵) هغی اوویل
 چہی هو، رسول الله ﷺ ورته وفرمایل ۱۶) چہی زما ستا خُخه د تلو وروسته څلور کلمی دري
 خله وویلی، هغه څلور کلمی داسې دي ۱۷) که هغه د هغه خیز سره وتلل شي، چہی د هغه په
 ویلو کې ته د ورځي د ابتداء خُخه تر اوسه پورې مشغوله یې یعنی په ذکر کې نوبیت دا
 څلور کلمی به په هغه خیز درني وی یعنی د هغه څلورو کلمو ثواب به په هغه پوره وخت
 ذکر الهی کې ستا د مشغولیت د ثواب خُخه زیات وي، ۱۸) او هغه څلور کلمی دا دي
 سُبْحَانَ اللَّهِ وَبِحَمْدِهِ عَدَدَ خَلْقِهِ وَرِضَا نَفْسِهِ وَزَنَةَ عَرْشِهِ وَمِزَانَ كَلِمَاتِهِ، زه د الله ﷻ پاکي بیانوم، او د
 هغه تعریف کوم د هغه د مخلوقاتو د تعداد په اندازه، ۱۹) او د هغه د ذات د مرضی په
 موافق ۲۰) او د هغه د عرش د وزن مطابق ۲۱) او د هغه د کلمو د مقدار په شان، مسلم

هل اللغات: ① بُكْرَةٌ: أَي: أَوَّلُ نَهَارٍ: سحر وختی یعنی د ورځي په شروع کېښی، ② أَفْضَى: وَهِيَ
 زَيْفَةُ النَّهَارِ قَدْ رَفِعَ: د خائیت وخت یعنی کله چه نمر د یو غشی په اندازه راپورته شوې وی ③ وَزْنُ
 أَي: قَوِيْلَتُ: وزن او کرې شی یعنی یویل سره نې مقابله او کرې شی ④ زَيْفَةُ النَّهَارِ: په وزن یا په مقدار
 د عرش، ⑤ مِيزَانٌ: دا مصدر دی، په معنی د مقدار سره، وَهُوَ الْمِيزَانُ وَهُوَ الْمِيزَانُ: دلته ترې مراد زیاتوالی
 او کثرت دی

د راوي مختصر تعارف:

حضرت جویریة رضی الله عنها: نوم جویریة د پلار نوم حارث بن ضرار دا د قبيله بنو
 مطلق سردار وو. شکل نی ډیر ښائسته وو برابر اندامونه نی وو. د حضرت جویریة
 رومبنی نکاح هم خپل خاندان کېښی رافع بن صفوان سره شوې وه خو چه کله ۵۵ دو
 شعیان کېښی غزوه مریسیع اوشوه نو په دې کېښی حضرت جویریة اونیولی شوه. اول دا
 د ثابت بن قیس په حصه کېښی راغله نو هغه دا په ۱۹ اوقیه سرو زرو باندې مکې ته
 جوړه کړه بیا د مال په سلسله کېښی دا حضور اکرم ﷺ ته هم پیش شوه. حضور ﷺ
 ارشاد وفرمایلو آیا زه ستا د طرف نه د کتابت مال ادا کړم او بیا تاسره نکاح او کړم؟ ته
 په دې باندې رضا نی؟ هغه راضی شوه نو حضور ﷺ رقم ورکړو او هغی سره نی نکاح
 هم اوکړه. طبقات ابن سعد کېښی دی د کتابت دا مال د هغی پلار ادا کړې وو کله چه

هغه آزاده شوه. نوبيا حضور اکرم ﷺ هغې سره نکاح اوکړه. (طبقات ابن سعد: ۴۸/۸)
حضرت جویریې (رضی الله عنه) به ډیر دعبادت ژوند تیرولو.

وقت: حضرت جویریې (رضی الله عنه) ۵۵ کښې د دنیا نه رخصت شوه انا الله وانا اليه راجعون. دغه وخت د هغې عمر ۶۵ کاله وو. مروان د جنازې مونځ اوکړ او جنت البقیع کښې خښه شوه.

تسهيلات

قوله: لَقَدْ قُلْتُ بَعْدَ ذَلِكَ كَلِمَاتٍ ثَلَاثَ مَرَّاتٍ... الخ:

په ذکر الله او دعا کښې د کیفیت اهمیت دی، دلته حضرت جویریې (رضی الله عنه) د سحر د مونځ نه پس ډیر وخته پورې کیناسته او ډیرې دعاګانې یې اوکړې لیکن حضور پاک صرف څلور کلمې اولوستلې چه د کیفیت اوشان والاړې په دې وجه د هغې وزن زیات معلوم شو. د الله تعالی په ذکر کښې او دغه شان په هره دعا کښې د کیفیت اعتبار دې د کمیت او کثرت اعتبار نشته دې دغه شان مثلاً یوسړې لفظ الله یا لفظ الحمد لله داسې په مزه سره وائی چه په دې کښې لس سیکنده خرج شو او یوسړې په لس سیکنده کښې زر زر پنځه ځل وائی ددې نه د هغه یوځل وئیلو ثواب زیات دې په وخت او خیال باندې ثواب ملاوړې.

[۳۰۲] د شیطان نه ډېج کېدو آسانه طریقه

۳۰۲- [۱] وَعَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ - رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ - قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ - [۲]: «مَنْ قَالَ: لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ وَحْدَهُ لَا شَرِيكَ لَهُ [۳] لَهُ الْمُلْكُ وَلَهُ الْحَمْدُ، وَهُوَ عَلَى كُلِّ شَيْءٍ قَدِيرٌ [۴] فِي يَوْمٍ مِائَةَ مَرَّةٍ كَانَتْ لَهُ عَذْلٌ عَشْرُ رِقَابٍ [۵] وَكُتِبَتْ لَهُ مِائَةٌ حَسَنَةٌ [۶] وَفُحِيتَ عَنْهُ مِائَةٌ سَيِّئَةٌ [۷] وَكَانَتْ لَهُ حُرُزَانِ الشَّيْطَانِ يَوْمَهُ ذَلِكَ حَتَّى يُمِيتَ [۸] وَلَمْ يَأْتِ أَحَدٌ بِأَفْضَلَ مِنَّا جَاءَ بِهِ [۹] إِلَّا رَجُلٌ غَلَّ أَكْرَمِنَهُ [۱۰]». (مُتَّفَقٌ عَلَيْهِ).

توجه: ابوهریره (رضی الله عنه) راوی دی چې رسول الله ﷺ وفرمایل [۲] کوم سړی چې دا کلمات لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ وَحْدَهُ لَا شَرِيكَ لَهُ، د الله ﷻ څخه ماسوا بل معبود نشته چې یکتا دی، د هغه څوک شریک نشته، [۳] د هغه د پاره بادشاهت دی او د هغه د پاره تعریف دی او هغه په هر شي قادر دی، [۴] په ورځ کې سل ځله اوواڼي، هغه ته د سل غلامانو د آزادولو ثواب حاصلیږي، [۵] د هغه د پاره سل نیکی لیکل کېږي، [۶] د هغه سل گناهونه لرې کېږي [۷] او هغه ته په هغه ورځ کې تر مائېسمه پورې د شیطان څخه پناه حاصلیږي [۸] او د قیامت په ورځ به هېڅوک د هغه د اوړلي عمل څخه بهتر هېڅ عمل را نه وړي [۹] علاوه د هغه سړي څخه چې هغه دا کلمات د هغه څخه زیات ویلي وي، بخاري مسلم.

هل اللغات: ① رقاب: دا د رګې جمع ده، څټ ته وائی دلته ترې غلام او مرثې مراد دي ② فحيت: أي: أزيلت: ختمیږي، لرې کیږي، ③ جزأ: أي: جفتاً: حفاظت، پناه حاصلیدل.

(۱) اخرجه البخاري في كتاب الدعوات باب فضل التَّائِبِ (رقم: ۶۸۰۳) ومسلم في كتاب الذكر والدعاء والتوبة والاستغفار باب فضل التَّائِبِ والتَّوَّابِ (رقم: ۲۸- ۲۹۹۱) وأبو داود في السنن رقم الحديث ۳۵۳۵ واحمد في المسند: ۵/۶۰.

تسهيلات:

قوله في يوم مائة مرة... الخ:

په تسبیحات او ده ها کنې ه یو خاص تعداد حیثیت او حکمت: شارع ^ع به تسبیحات او دعاگانو کنې کوم شمیر خودې دې دامقدار د تاثیر دپاره د شرط درجه لری ددې نه به که کنې به مطلوب حاصل نه شی اوس که یو سړې ددې نه زیات اووانی نو مطلوب به حاصلېږي که نه؟ نوعلامه نووی ^{رح} و غیره لیکلی دی چه په دې کنې به هغه تیریوی باقی د یو خاص عدد د ذکرولې کیږي نودا مفوض الی الله والی رسوله دې مونږ نه ددې حکمت نه دی لتول پکار د ټولو نه لونی حکمت هم دغه دې چه شارع ^ع فرمایلي دي

[۲۲۰۳] دجنت خزانه حاصله کړلی

۲۲۰۳- [۱۰] ﴿وَعَنْ أَبِي مُوسَى الْأَشْعَرِيِّ - رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ - قَالَ: [۱] كَتَمَهُ رَسُولُ اللَّهِ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ - فِي سَفَرٍ [۲] فَمَجَّلَ النَّاسُ بِمَجْهَرُونَ بِالتَّكْبِيرِ [۳] فَقَالَ رَسُولُ اللَّهِ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ -: "يَا أَيُّهَا النَّاسُ ارْزُقُوا عَلَيَّ أَتُكْبِرُ" [۴] لَكُمْ لَا تَدْعُونَ أَصَمَّ وَلَا غَاهِيًا [۵] لَكُمْ تَدْعُونَ سَمِيعًا بَصِيرًا، وَهُوَ مَعَكُمْ [۶] وَالَّذِي تَدْعُونَهُ أَقْرَبُ إِلَيَّ أَحَدِكُمْ مِنْ عُنُقٍ رَاحِلِيَّةٍ"

ترجمه ۱) ابو موسی اشعري ^{رح} وایي ۲) چې (یو خل) مونږ خلق د رسول الله ^ص سره په یو سفر کې وو. ۳) چې خلقو په یوه موقع په زوره زوره تکبیر ویل شروع کړل. ۴) بنی کریمه صلی الله علیه وسلم (د دې اوریدو سره) وفرمایل چې ای خلقو! خپل خانونه کنترول کړی ایمنی په دومره اوچت آواز سره تکبیر مه وایي ۵) ځکه چې تاسو د تکبیر په ذریعه چ کون یا غیر موجود نه بولی یا نه یادوي، بلکه هغه یادوي، چې اوریدونکی او لیدونکی دی. او هغه ستاسو سره دی (یعنی هغه ستاسو په حال خبردار دی، تاسو چې چیرته یی، خواه په اوچت آواز سره یی یاد کړی یا په قلاز آواز سره دواړه برابر دي) ۶) او څوک چې تاسو راوېلي هغه په تاسو کې هر سړي ته د هغه د سوري ترخت څخه هم زیات نژدې دی.

هل اللغات: ① (ترقا: أي: ارفعوا: نر می اوکړی، قابو اوساتئ، ② أصم: کونړ، ③ عنق: خټ، ④ راحليته: سورلی (د ډیر نژدیکت نه کنایه ده).

۱) قَالَ أَبُو مُوسَى: وَأَنَا خَلْفَةُ أَقُولُ: [۱] لَا حَوْلَ وَلَا قُوَّةَ إِلَّا بِاللَّهِ فِي نَفْسِي [۲] فَقَالَ: "يَا عَبْدَ اللَّهِ مِنْ قَبْلِ أَلَا ذَلِكَ عَلَيَّ كَثْرَيْنَ كَثُورِ الْحَيَاةِ؟ [۳] فَقُلْتُ: بَلَى يَا رَسُولَ اللَّهِ. قَالَ: "لَا حَوْلَ وَلَا قُوَّةَ إِلَّا بِاللَّهِ" [۴] (مُتَّفَقٌ عَلَيْهِ).

ترجمه ۱) ابو موسی ^{رح} وایي چې ما، هغه وقت، په نبی کریم صلی الله علیه وسلم پسې په اوبښ باندې یا پیاده وم ۲) ما په خپل زړه کې دا ویل (لا حول ولا قوة الا بالله) ۳) بنی کریم

(۱) أخرجه البخاري في كتاب الدعوات/باب الدعاء إذا علا غيبة (رقم- ۶۳۸۴) وسلم في كتاب الذكر والدعاء والتوبه والاستغفار/باب استجاب خفض الصوت بالذكر (رقم) ۴۴ - (۲۷۰۴)

صلی الله علیه وسلم وفرمایلی چي اي عبد الله ابن قيس، دا د حضرت ابو موسی (رضی) نوم دی آی ونه بنایم زه تاته د جنت د خزانو څخه یوه خزانه او نه بنایم [۲] ما عرض وکړو چي هو یا رسول الله (ﷺ) ضرور یي راوینایه نبي کریم صلی الله علیه وسلم وفرمایلی چي هغه خزانه لا حول ولا قوة الا بالله ده، بخاري مسلم

تسهيلات:

قوله: يَكْبُرُونَ بِالتَّكْبِيرِ

د تکبير په مصداق کښي قوي احوال: ① د دي مطلب دا دي چه په اوچت خانې باندي د ختلو په وخت کښي چه کوم تکبير مسنون دي هغه ئي په اوچت اواز سره ونيل ② دي تکبير نه مراد ذکر هم کيدې شي

③ دي نه مراد مطلقا تعظيم دي چه د تکبير نه علاوه ته هم شامل دي

قوله: مِنْ كُنُوزِ الْجَنَّةِ

حيثين باندي د کنز د اطلاق وجه: دې ته ئي خزانه ځکه اوونيله چه دا په نفاست کښي د خزاني په پشان ده او د خلقو په حفاظت کښي د دې لوستونکي د دې کلماتو د برکت نه داسې فائده اخلي لکه د دنياوي خزانو په شان

د لا حول ولا قوة په معنى کښي دوه احوال: ① لا حول ولا قوة الا بالله د حول معنى ده. دشر دفع کولو طاقت. او د قوة معنى ده د خير حاصلو ذريعه اوس معنى دا شو چه د گناه نه د بچ کيدو طاقت او د نيکي کولو قوت نشته مگر د الله د طرف نه

② د حول معنى ظاهري طاقت او د قوة معنى ده باطنی قوت اوس معنى دا شوه چه بنده کښي د الله د مدد نه بغير نه ظاهري طاقت شته او نه باطنی طاقت يعنى د الله د فضل او کرم نه بغير بنده نه د گناه نه بچ کيدې شي او نه نيکي کولې شي بنده د الله نه چه کله کتې شي نو هيڅ نه دي نه په ده کښي حول شته او نه قوة مگر د الله سره چه واصل شي نو بيا هر څه جوړ شي ده کښي حول هم راشي او قوة هم لهذا الا بالله کښي بيا د الصاق د پاره ده چه د الله سره چه بنده واصل شي نو دي هر څه دي گني دي هيڅ نه دي

الفصل الثاني

[۳۴] په جنت کښي وني اوله کولې

۳۴- [۱۱] (۱) عَنْ جَابِرٍ - رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ - قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ - [۲] «مَنْ قَالَ سُبْحَانَ اللَّهِ الْعَظِيمِ مِائَةً [۳] غُرْسَتْ لَهُ ثَلَاثُ مِائَةِ الْجَنَّةِ» (رَوَاهُ التِّرْمِذِيُّ).

نوحه [۲] جابر [۳] وايي چې رسول الله ﷺ وفرمايل [۴] كوم سري چي سبحان الله العظيم
وبحمده اوواني [۵] دهغه د پاره په جنت كي د خرماوو ونه لگول كيږي، نرمدې
حل اللغات ① غرست. كرلې كيږي، لگول كيږي

تسهيلات:

قوله: غرست له غلته في الجنة

دهد كوره تسبيح د كجوري سره د تشبيه وجه، د كجوري سره مشابهت په كثر نفع او په لذيد
اوپه عمده كيدو كښي دې كافي قوله تعالى ((الْمَرْكَفَ حَرَبَ اللَّهُ مَثَلًا كَلِمَةً طَيِّبَةً)) (وهي كلمة
التوحيد) ((كشجرة طيبة)) (وهي الغلة)

[۲۲۰۵] هر صبا د الله تعالى د تسبيح ويلو اعلان

۳۳-۱۲ [۱] (۱۲) وَعَنِ الزُّبَيْرِ - رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ - قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ - [۲]: «مَا مِنْ
صَبَّارٍ يُصْبِحُ الصَّبَّاءَ دِيًّا إِلَّا مُتَادِيًّا دِيًّا [۳] سَبَّحُوا الْمَلِكَ الْقُدُّوسَ» [۴] (رَوَاهُ الزُّبَيْرِيُّ).

نوحه [۵] زبير [۶] وايي چې رسول الله ﷺ وفرمايل [۷] داسي يو سحر نه وي چې په هغه
كي يوه فرشته په زوره دا آواز كوي [۸] چې پاك بادشاه د هغه د پاكي سره ياد كړي، نرمدې
حل اللغات ① سَبَّحُوا: اَي: تَرْمَحُوا: پاكي بيانوي، ② الْمَلِك: بادشاه، ③ الْقُدُّوس: د مبالغې صيغه ده،
دير پاك چه د هر قسم عيب نه پاك وي

تسهيلات:

قوله: إِلَّا مُتَادِيًّا دِيًّا: سَبَّحُوا الْمَلِكَ الْقُدُّوسَ

د مذكوره جملي په مقصود كښي دوه اقوال:

① يعنى روزانه د سحر په وخت كښي يوه فرشته د تاكيد دپاره اوازونه كوي چه تاسو
«سبحان الملك القدوس» اوواني يا «سبحو القدوس رب الملائكة والروح» اوواني
② يا د دې معنى دا ده چه روزانه سحر يوه فرشته خلق خبروي چه خلق دې دا يقين او
اعتقاد او كړى چه د دوى رب د ټولو عيوبيو و نقائصو نه پاك دي

[۳۳۰۱] بهترين ذكر او بهترين دعا

۳۳-۱۳ [۱] (۱۳) وَعَنِ جَابِرٍ - رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ - قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ - [۲]: «أَفْضَلُ
الدُّعَاءِ: لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ [۳] وَأَفْضَلُ الدُّعَاءِ: الْحَمْدُ لِلَّهِ» [۴] (رَوَاهُ الزُّبَيْرِيُّ وَأَبْنُ مَاجَةَ).

نوحه [۵] جابر [۶] راوي دى چې رسول الله ﷺ وفرمايل [۷] د ټولو څخه بهتر ذكر لا اله الا
الله دى او د ټولو څخه بهتره دعا الحمد لله ده، نرمدې ابن ماجه

(۱) اخرجه الترمذى فى السنن رقم الحديث ۳۶۲۰

(۲) اخرجه الترمذى فى السنن رقم الحديث ۳۸۴۳ وابن ماجه فى كتاب الادب/باب فضل العامين (رقم: ۳۸۰۰)

تسهيلات:

قوله لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ:

۱۱۱ لا إله إلا الله ته **الفصل الذکور ولیلو** وجه انه بهترین دعا خکه او نیلې شوه چه داد اسلام او ایمان بنیادی کلمه ده ددې نه بغیر نه عقائد صحیح کیدې شی او نه د احکامو او اعمالو څه اعتبار دې دې کلمې سره د انسان د باطن ټول باطل معبودان څنګه چه راپریوځی دغه شان دا کلمه په زړه کښې کیناستو نه پس کله په ژبه باندې راځی نو د انسان ظاهري معبودان باطله راغورزوي

په حدیث کښې یو اشکال: الحمد لله بهترینه دعا گرځولې شوې ده حاله که په دې کښې په ظاهره څه دعاشته دې؟

دا اشکال دوه جواوونه: ① شارحین لیکي چه په حمد کښې د الله تعالی تعریف دې او دکوم یوسخی چه کله تعریف کیږي نوهغه صرف تعریف باندې د غوښتلونه بغیر ورکړه کوی اوما ل ورکوی. دغه شان الله تعالی ډیر لونی دې او د عظمت په ټولو کمالو باندې متصف دې کله چه د هغه تعریف کیږي نوهغه تعریف کونکی ته دومره ورکوی چه څومره په غوښتلو باندې هم نه شی ورکولې. په دې وجه اوفرمانیلې شو چه الحمد لله بهترین سوال دې.

② دویمه وجه داده چه الله تعالی منعم حقیقی دې د هغه تعریف په حقیقت کښې د هغه د نعمتونو شکر ادا کول دی او شکر په حقیقت کښې د یو نعمت په بدله کښې راځی او په نعمت باندې شکر ادا کول د برکت سبب جوړیدو سره په نعمت کښې زیاتوالي کوی لکه (لَبَن شُكْرُهُ لَا يَزِيدُ نَفْسًا) اسودت ابراهیم الایه: ۷. کښې چه د زیادت وعده ده هم په دې وجه الحمد لله بهترین سوال او گرځولې شو ددې حدیث نه پس ورسره حدیث کښې ددې حقیقت بیان موجود دې په کوم کښې چه شکر د حمد جرړه گرځولې شوې ده

[۱۱۱] الله تعالی حمد د هغه شکر په ادا کول دی

---[۱۱۱] (۱) وَعَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ عَمْرٍو رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ - [۲]: «الْحَمْدُ رَأْسُ الشُّكْرِ» مَا شَكَرَ اللَّهُ عَبْدًا لَمْ يَحْمَدْهُ." [۳]

ترجمه ① عبد الله ابن عمرو رضی الله عنه راوي دی چې رسول الله صلی الله علیه و آله وفرمایيل ② حمد د الله صلی الله علیه و آله تعریف، د شکر سر دی ③ کوم بنده چې د الله صلی الله علیه و آله حمد ونه که هغه د الله صلی الله علیه و آله (کامل) شکر ادا نه کی

حل اللغات: ① رأس: سر، اصل، بنیاد

تسهيلات:

قوله الحمد رأس الشكر

هـ حمد او شكره ميتخ گنجي نسبت او فرق: حمد صرف په ژبه كيږي او شكر په ژبه، زړه او اعضاؤ سره كولې شي د دې وجې حمد د شكر يو شاخ دې هم دا وجه ده چې خلق واني مـ شكر الله (عبدالمحمد) چه كوم بنده د الله شكر نه ادا كوي نو هغه د الله حمد نه دې كړي
 په حمد باندې د راس الشكره اطلاق وجه: حمد ته نې د شكر راس د دې وجې اوونيل چه دا د ژبې فعل دې او د الله تعالى نعمت او د هغه تعريف په ژبه سره كيږي چونكه ژبه د ټولو اندامونو نائب ده د دې وجې حمد هم گوريا چې اجمالاً شكر دې او تفصيلاً د شكر جزو اعظم دې

[۲۰۸] په سخته اورا حته كېنې د الله تعالى د حمد ونيلو فضيلت

۳۳۸- [۱۵] (۱) وَهِيَ ابْنِ عَيَّاسٍ - رَحِمَهُ اللَّهُ عَنْهُ - قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ - (۲) «أَوَّلُ مَنْ يُدْعَى إِلَى الْجَنَّةِ يَوْمَ الْقِيَامَةِ (۳) الَّذِينَ يَحْمَدُونَ اللَّهَ فِي الشَّرَّاءِ وَالْفَرَّاءِ» (۴) «رَوَاهُ الْبَيْهَقِيُّ فِي شُعَبِ الْإِيمَانِ».

ترجمه ۱ ابن عباس ؓ راوي دی چې رسول الله ﷺ وفرمايل ۲ د قيامت په ورځ چې كوم خلق چې به مخكې جنت ته بلل كيږي ۳ هغه به هغ خلق وي، چې د خوشحالي په وخت كې هم او د سختۍ په وخت كې هم د الله ﷻ تعريف كوي. يعنې په دواړو صورتونو كې راضي برضا وي، دا دواړه روايتونه بيهقي په شعب الايمان كې نقل كړي دي
 ۴ دل التفات: ۱) يَحْمَدُونَ: ثنا اوصفت بيانوي، تعريفونه كوي ۲) الشَّرَّاءُ خوشحالي، صحت، ۳) الْفَرَّاءُ: غريبي، بيماري

تسهيلات:

قوله: يَحْمَدُونَ اللَّهَ فِي الشَّرَّاءِ وَالْفَرَّاءِ:

هـ الله تعالى په لقا هـ رضا فضيلت، يعنې په دې خلقو باندې چې څنگه حالت هم راځي په هر حال كېنې د الله پاك حمد كوي راضي بالقضا اوسيري د حالاتو تبديلي دوى لره نه بدلوي چونكه داسې خلق د الله پاك نه راضي وي ددې وجې الله پاك هم دوى نه راضي وي او د الله پاك د رضا بدله جنت ده

[۲۰۰] د موسی علیه السلام د الله په دربار کښې د مخصوص ذکر مطالبه

۲۰۰- (۱۶) (۱) وَعَنْ أَبِي سَعِيدٍ الْخَدْرِيِّ - رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ - قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ -
 ②: «قَالَ مُوسَى عَلَيْهِ السَّلَامُ: يَا رَبِّ عَلِّمْنِي شَيْئًا أَذْكُرُكَ بِهِ، وَأَدْعُوكَ بِهِ» ③ فَقَالَ: يَا مُوسَى قُلْ: لَا إِلَهَ إِلَّا
 اللَّهُ. ④ فَقَالَ: يَا رَبِّ كُلَّ عِبَادِكَ يَقُولُ هَذَا ⑤ (أَمَا أُرِيدُ شَيْئًا تَعْصِي بِهِ) ⑥ قَالَ: يَا مُوسَى لَوَأَنَّ السَّمَاوَاتِ السَّبْعَ
 وَعَامِرُهُنَّ غَيْرِي ⑦ وَالْأَرْضِينَ السَّبْعَ وَحِصْنٌ فِي كَفِّهِ ⑧ وَلَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ فِي كَفِّهِ ⑨ لَمَأَلَتْ بِعَيْنٍ لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ» ⑩.
 رواه في شرح السنة.

ترجمه ① ابوسعید خدری ② راوی دی چې رسول الله ﷺ وفرماییل ③ حضرت موسی
 ﷺ عرض وکړی چې ای پروردگاره! ماته یو داسې شی راوښایه چې د هغه په ذریعه زه
 یې دوم. او ستا څخه دعا غواړم ④ پروردگار ورته وفرماییل چې ای موسی ﷺ! لاله! لاله
 وایه. ⑤ موسی ﷺ عرض وکړی چې ای زما پروردگاره! ستا ټول بندگان یعنې موحدین
 دا کلمه وایي، ⑥ زه خوداسې شی غواړم چې زما د پاره یې مخصوص کړي چې په هغه
 کې زما هیڅوک شریک نه وي، ⑦ الله ﷻ وفرماییل چې ای موسی ﷺ! که اووه آسمانونه
 او زما څخه علاوه د هغه ټول اوسیدونکي، یعنې ټولې فریستي، ⑧ او اووه زمکې په یو پله
 کې کیځو دل شي، ⑨ او لاله! لاله! یعنې د دې ثواب په دویم پله کې کیځودل شي، ⑩ نو
 یقیناً د دې څیزونو د تلې څخه به د لاله! لاله! تلنه درنه وي، شرح السنة

هل اللغات: ① تَعْصِي: ته نې ما دپاره خاص کړې (چې بل څوک پکښې راسره شریک نه وي،
 ② غایرهن: أي ساکنهن: عامر نه مراد دهغې اوسیدونکي او حفاظت او انتظام کونکي دی
 ③ لَمَأَلَتْ: أي: لَزِمَتْ عَلَيْهِمْ وَعَلَيْهِمْ: غالبه او درنه به شي

تسهيلات: قوله: قَالَ مُوسَى عَلَيْهِ السَّلَامُ: يَا رَبِّ عَلِّمْنِي شَيْئًا. الع:

الله تعالی د حضرت موسی علیه السلام په زړه کښې د الهام په توگه دواچول چې هغه دې داسې
 سوال اوکړی چې په جواب سره ئې ټول خلق مستفید شي نو الله تعالی په جواب کښې د لاله
 لااله عظمت او حقیقت واضح کړو چې د الله تعالی نه سوا ټول څیزونه او کائنات مکمل
 د انچه که د تلې په یو چاپېری کښې کیځودې شي او لاله! لاله! په دویم چاپېری کښې
 کیځودې شي نو دا چاپېری به دروند وی

په حدیث کښې یو اشکال: دلته په ذهن کښې دا اشکال پیدا کیږي چې حضرت موسی علیه السلام
 د الله تعالی نه د یو خاص دعا سوال کړې وو په کوم کښې چې د هغوی اختصاص وی او هغه
 د ټولونه غوره وی الله تعالی په جواب کښې د لاله! لاله! نشاندې او فرمائیل چې په
 حقیقت کښې د موسی علیه السلام د سوال د جواب سره مطابقت نه لری ځکه چې په دې کښې څه

تخصیص او اختصاص نشسته بلکه داخود دنیا تول حلق لولی لونی خوبیشکه دی لیکن د موسی علیه: تخصیص چرته دی؟ او سوال خود تخصیص وو؟

دا شکل جواب: که به زور نظر سره او گوری نو د الله تعالی د خود لونه پس د حضرت موسی علیه: دا سوال د یو محال خیز سوال وو خکه چه د لاله الا الله نه بل لونی خه خیزنه وو او اتفاق سره دا کلمه چاسره خاص نه ده بلکه د تولود پاره عام ده او حضرت موسی علیه: خود تولونه د ینکلی خیز تخصیص غوینتلو په دی وجه الله تعالی او فرمائیل چه هم دغه کلمه لوله دی نه غوره خه خیز نشسته دی باقی مایه خپل رحمت سره داعام کړې ده لکه چه هوا عام ده اوبه عام دی نمر سپوږمنی عام دی کوم خیز چه خومره قیمتی وی د الله تعالی په نیز هغه هم دغه شان عام وی

[۳۱۰] د اور خغه د حفاظت وظیفه

۱۷۷ (۱۷) عَنْ أَبِي سَعِيدٍ وَأَبِي هُرَيْرَةَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمَا - قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ -
 "مَنْ قَالَ: لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ وَاللَّهُ أَكْبَرُ، صَدَقَهُ رَبُّهُ" [۱] قَالَ: لَا إِلَهَ إِلَّا أَنَا وَأَنَا أَكْبَرُ [۲] وَإِذَا قَالَ: لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ وَحْدَهُ لَا شَرِيكَ لَهُ [۳] يَقُولُ اللَّهُ: لَا إِلَهَ إِلَّا أَنَا وَحْدِي، لَا شَرِيكَ لِي [۴] وَإِذَا قَالَ: لَا إِلَهَ إِلَّا إِلَهُكَ وَتِلْكَ الْمَلَائِكَةُ وَالْحَمْدُ [۵] قَالَ: لَا إِلَهَ إِلَّا أَنَا لِي الْمَلِكُ وَلِي الْحَمْدُ [۶] وَإِذَا قَالَ: لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ، وَلَا حَوْلَ وَلَا قُوَّةَ إِلَّا بِاللَّهِ [۷] قَالَ: لَا إِلَهَ إِلَّا أَنَا لَا حَوْلَ وَلَا قُوَّةَ إِلَّا بِي [۸] وَكَانَ يَقُولُ: "مَنْ قَالَهَا فِي مَرَضِهِ ثُمَّ مَاتَ لَمْ تَطْلُعْهُ النَّارُ" (رواه الترمذي، وابن ماجه).

ترجمه ۱۷۷ ابو سعید او ابو هريره ؓ دواړه راویان دی چې رسول الله ﷺ وفرماییل ۱ کوم سړي چې دا وایي لا اله الا الله والله اکبر، د الله ﷻ څخه سوا بل معبود نشته او الله ﷻ ډیر لوی دی. نو د هغه رب هغه ریسنتی کوي، یعنې الله ﷻ هغه په دې اقرار او اعتماد قائم لري. او دا اقوال قبول فرمایي، ۲ او د هغه د وینا مطابق الله ﷻ فرمایي لا اله الا الله وانا اکبر. بیشکه زما څخه ماسوا بل معبود نشته زه ډیر لوی یم. ۳ هر کله چې هغه سړي دا اووايي لا اله الا الله وحده لا شریک له، د الله ﷻ څخه ماسوا بل معبود نشته چې یکتا دی. د هغه څوک شریک نشته. ۴ نو الله ﷻ فرمایي لا اله الا الله وحدی لا شریک لی. بل معبود نشته زه معبود یکتا یم زما څوک شریک نشته. ۵ څه وخت چې بنده اووايي لا اله الا الله له الملك وله الحمد، د الله څخه ماسوا بل معبود نشته د هغه د پاره بادشاهت دی او د هغه د پاره تعریف دی. ۶ نو الله ﷻ فرمایي چې لا اله الا الله لی الملك ولی الحمد، د الله څخه سوا بل معبود نشته زما د پاره بادشاهت دی او خاص زما د پاره تعریف دی. او ۷ هر کله چې هغه سړی اووايي. لا اله الا الله ولا حول ولا قوة الا بالله، د الله ﷻ ماسوا بل معبود نشته. او د گناهونو څخه بچ کیدل او په اطاعت قوت پیدا کول د هغه په مدد سره

دي. ۱۸) نو الله ﷻ فرمايې چې زه يكتا معبود یم د گناه څخه بچ كيدل په طاعت قوت موندل زه په مدد كېږئ [۱۷] او رسول الله ﷺ به فرمايل كوم سړي چې مذكوره بالاكلمات د الله ﷻ د جوابونو څخه علاوه په خپله بيماري كې وايي او بيا مړ شي نو د دوزخ اوز به هغه نه شوزي. يعنى هغه به د دوزخ د اور څخه محفوظ وي. ترمذي ابن ماجه

هل اللغات ① صدقه: تصديق نه كترى يعنى رېښتې كوى نه، ② لم تظننه: ائى: لم تاكلنه: نه به نه خورى دا استعاره ده د اور رسيدلو او سوزولو نه يعنى نه به نه سوزوى

[۳۱] ذ تسبيح اربو لو اب

— [۱۸] (۱) «وَعَنْ سَعْدِ بْنِ أَبِي وَقَّاصٍ - رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ - أَنَّهُ دَخَلَ مَعَ النَّبِيِّ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ - عَلَى امْرَأَةٍ ① وَبَيْنَ يَدَيْهَا تَوَى أَوْ حَصَى ② تُسَبِّحُ بِهِ ③ فَقَالَ: "أَلَا أُخْبِرُكَ بِمَا هُوَ أَتَمُّ عَلَيْكُمْ مِنْ هَذَا أَوْ أَفْضَلُ ④؟ سُبْحَانَ اللَّهِ عَدَدَ مَا خَلَقَ فِي السَّمَاءِ ⑤ وَسُبْحَانَ اللَّهِ عَدَدَ مَا خَلَقَ فِي الْأَرْضِ ⑥ وَسُبْحَانَ اللَّهِ عَدَدَ مَا بَيْنَ ذَلِكَ ⑦، وَسُبْحَانَ اللَّهِ عَدَدَ مَا هُوَ خَالِقٌ ⑧،" ثُمَّ أَكْبَرُ مِثْلَ ذَلِكَ وَالْحَمْدُ لِلَّهِ مِثْلَ ذَلِكَ ⑨، وَلَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ مِثْلَ ذَلِكَ ⑩، وَلَا حَوْلَ وَلَا قُوَّةَ إِلَّا بِاللَّهِ مِثْلَ ذَلِكَ ⑪." (رواه الترمذي، وأبو داود، وقال الترمذي: هَذَا حَدِيثٌ غَرِيبٌ).

توجهه ① سعد بن ابی وقاص ؓ روای دی چې (یوه ورځ) هغه د رسول الله ﷺ سره یوې ښځې ته ورغلی ② هغه وخت د هغه بې بي په مخکې د خرماوو هډوکي یا واړه کانډي پرته وي او په هغه بي تسبیح ویل (یعني د هغه په ذریعه بي تسبیحات شمیرل ③) نبی کریم صلی الله علیه وسلم د دي لیدو سره، ورته وفرمایل چې آیا زه تاته یو داسې تسبیح ونه بنایم چې نه یواځې د دې تسبیح (یعنی د دې ډیرو هډوکو یا کانډو باندې د تسبیح ویلو) په مقابله کې ستا د پاره ډیر اسانه هم وي، بلکه هغه تسبیح ډیر ښه دی، ④ او هغه تسبیح دا دی چې ته یې وایه! سُبْحَانَ اللَّهِ عَدَدَ مَا خَلَقَ فِي السَّمَاءِ وَسُبْحَانَ اللَّهِ عَدَدَ مَا خَلَقَ فِي الْأَرْضِ وَسُبْحَانَ اللَّهِ عَدَدَ مَا بَيْنَ ذَلِكَ وَسُبْحَانَ اللَّهِ عَدَدَ مَا هُوَ خَالِقٌ، الله ﷻ لره پاکي ده د هغه مخلوق د تعداد په اندازه چې په آسمان کې دی ⑤ او الله ﷻ لره پاکي ده، د هغه د مخلوق د تعداد په اندازه چې په زمکه کې دی. ⑥ او الله ﷻ لره پاکي ده د هغه مخلوق د تعداد په اندازه چې د آسمان او زمکې په منځ کې دی. ⑦ او الله ﷻ لره پاکي ده، د هغه مخلوق د تعداد په اندازه چې د دې څخه روسته یا د ازل څخه روسته تر ابد پورې پیدا کیدونکی دی، ⑧ او الله اکبر هم دغه شان وایه، او الحمد لله هم دغه شان وایه، ⑨ لا اله الا الله هم دغه شان وایه، ⑩ لا حول ولا قوة الا بالله هم دغه شان وایه، ⑪ ترمذي ابو داود، ترمذي ویلي دي چې دا حدیث غریب دی

هل اللغات ① توی: د تَوَا جمع ده، وَهِيَ عَظْمُ النَّمْرِ: د کجورو هډوکو ته وائی ② حصى: واړه کانډي

تسهيلات:

قوله: نَوَى أَوْ حَصَى:

ه مروجہ تسبیح حکم او دلیل: راوی ته په دې کښې شک شوې دې چه کوم یو نوى لفظ وو که حصی وو دا حدیث د نن صبا مروجہ تسبیح د جواز دپاره دلیل دې سره ددې چه د حضوریاک به زمانه کښې داشان په تارونو کښې د تسبیح دانې نه وې پیللې شوې لیکن صرف داسې په استعمال کښې راوړلې شوې دی او مطلوبه تعداد حاصلولو دپاره یوه ذریعہ اختیار کړې شوې ده چه د گتکو او وړوکانو په صورت کښې وو حضوریاک په دې باندې نکیر اونه فرمائیلو بلکه ددې نه آسانې طریقې نشاندې نی کړې ده لهدا که نن صبا د زمانې د جدت د وجې نه په زمکه باندې خواره شوی گتکو په ځانې په یوتار کښې اوییللې شو اود مطلوبه تعداد حصول دپاره دا استعمال کړې شو نو په دې کښې د بدعت کیدو یا ناجائز کیدو کومه یوه خبره ده بلکه دا حدیث د تسبیح د ثبوت دپاره په منزله د اصل موجود دې تسبیحات دالله تعالی د ذکر دپاره مذكرات دی اودا د شیطان دپاره کړا ده په احادیثو کښې د بعضې وظائفو دپاره خاص شمیر ذکر دې مثلاً سل خل استغفار دې ۳۳ خل الحمد لله او سبحان الله دې ۳۴ خل الله اکبر حکم دې دا شمیر خو به آخر په څه څیز سره کولې شی هغه څیز که د تسبیح دانې وی نو په حقیقت کښې دابخپله دماوربه په حکم کښې داخل دی په گوته باندې شمیر هم جائز دې مگر ددې حساب کول گران دی

قوله: وَاللَّهُ أَكْبَرُ مِثْلَ ذَلِكَ:

ه کلام په قائل کښې دوه احتمالات: ①- یاخودا کلام یخپله دحضوریاک دې اوبښکاره هم دغه ده په دې کښې حضوریاک د سابقه جملود تفصیل طرف ته اختصار کولوسره اشاره فرمائیلې ده پوره عبارت داسې دې یعنی "والله اکبر عدد ماخلق الخ"

② یا دا کلام د راوی دې چاچه په حدیث کښې اختصار اوکړو ونی فرمائیل چه حضوریاک په سابقه جملو کښې څنگه فرمائیلې وو هم هغه شان نی دلته هم اوفرمائیل چه "والله اکبر عدد ماخلق الخ"

[۳۳۳] د تسبیح، تهلیل او تحمید او تکبیر عظیم ثواب

۳۳۳- [۱۹] (۱) وَعَنْ عَمْرِو بْنِ شُعَيْبٍ، عَنْ أَبِيهِ، عَنْ جَدِّهِ، قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ - [۱]: «مَنْ سَبَّحَ اللَّهَ مِائَةً بِالْقَدَا، وَمِائَةً بِالْعَنَى [۲]، كَانَ كَمَنْ حَبَّرَ مِائَةَ حَبَّةٍ [۳]، وَمَنْ حَمِدَ اللَّهَ مِائَةً بِالْقَدَا، وَمِائَةً بِالْعَنَى [۴]، كَانَ كَمَنْ حَمَلَ عَلَى مِائَةِ فَرَسٍ فِي سَبِيلِ اللَّهِ [۵]، وَمَنْ هَلَكَ اللَّهُ مِائَةً بِالْقَدَا، وَمِائَةً بِالْعَنَى [۶]، كَانَ كَمَنْ أَعْتَقَ مِائَةَ رَقَبَةٍ مِنْ وَلَدِ إِبْرَاهِيمَ [۷]، وَمَنْ كَبَّرَ اللَّهَ مِائَةً بِأَلْفٍ [۸]، وَمِائَةً بِالْعَنَى [۹]، لَمْ يَأْتِ فِي ذَلِكَ

أَنْبُورُ أَحَدٍ بِأَكْثَرِ مَا أَتَى بِهِ [۱] إِلَّا مَنْ قَالَ مِثْلَ ذَلِكَ، أَوْ زَادَ عَلَى مَا قَالَ، [۲] رَوَاهُ التِّرْمِذِيُّ، وَقَالَ: هَذَا حَدِيثٌ حَسَنٌ غَرِيبٌ.

نورحه [۱] عمرو ابن شعيب دخيل پلار بزرگوار څخه او هغه د خپل نيکه محترم څخه نقل کوي. چې رسول الله ﷺ وفرمايل [۲] کوم سړی چې سل خله د ورځي په ابتدائي حصه کې او سل خله د ورځي په آخري حصه کې سبحان الله اوواني [۳] نو هغه د ثواب په لحاظ د هغه سړي په شان دی، چې هغه سل خله نقلي حجونه کړي وي، [۴] کوم سړی چې سل خله د ورځي په ابتدائي حصه کې او سل خله د ورځي په آخري حصه کې الحمد لله اوواني [۵] نو د هغه سړي په شان دی، چې هغه سل سړي د الله ﷻ په لار کې په سلو آسانو باندی سپاره کړل او جهاد يې واستول، [۶] کوم سړی چې سل خله د ورځي په ابتدائي حصه کې او سل خله د ورځي په آخري حصه کې لا اله الا الله اوواني، [۷] هغه د هغه سړي په شان دی، چې هغه د حضرت اسمعيل عليه السلام په اولاد کې سل انسانان آزاد کړي وي، [۸] او کوم سړی چې سل خله د ورځي په ابتدائي حصه کې او سل خله د ورځي په آخري حصه کې الله اکبر ويلي، [۹] نو د قيامت په ورځ به يو سړی د دی ثواب څخه زيات ثواب اخستو سره رانشي، کوم چې هغه زادوي وي، [۱۰] علاوه د هغه سړي څخه چې هغه د هغه په شان، يعنې الله اکبر په مذکوره تعداد کې ويلي وي، نو دا سړی به د ثواب درجي په اعتبار سره د هغه برابر وي. ي هغه سړی چې هغه د دې څخه زاید ويلي وي، نو دا به هم د هغه څخه افضل وي [۱۱]

امام ترمذي رحمه الله دا روايت نقل کړی دی او ويلي يې دی چې دا حسن غريب دی

حل اللغات: ① سَبَّحَ: د الله تسبیح يعنی سُبْحَانَ الله اوواني ② الْقَدَاةُ: أي: أَوَّلُ النَّهَارِ: د ورځي شروع يعنی سحر ③ الثَّغْنَى: أَوَّلُ اللَّيْلِ: د شپې شروع يعنی ماينام ④ هَلَّلَ: تهليل يعنی لا إله إلا الله اوواني

تسهيلات:

قوله: يَا تَهَّجَّجَ:

د سلو حجرونو کولو مطلب او مفهوم:

مطلب چه د حج يو اصلی ثواب دې هغه به هم دغه سړی ته ملاوېږي چاچه پيسې خرچ کړي وخت نی ورکړو او محنت کولو سره پخپله لږو يو د حج اضافی ثواب وی هغه الله تعالی په دغه ذکر ونو باندې ورکوی فلاشکال

قوله: وَلَيْدِ إِبْرَاهِيمَ:

د ولد اسماعيل قيد فالحه: د دې تصريح ضرورت ځکه پيښ شو چه په انسانانو کښې د عربو خلق د عجمو په مقابل کې افضل دی نو مطلب داشوچه د داسې غلامانو ثواب به ملاوېږي چه د اسماعيل عليه السلام د اولاد نه اعلی اوبنکلي غلام وی.

تسهيلات:

قوله مَا اجْتَنَبَ الْكَبَائِرَ:

د کبائر عظمه اجتناب د اصل ثواب د اصله شرطیت، داجمله د اصل ثواب د صحیح کیدو اونه کیدو دپاره شرط نه دې بلکه دزر قلیدو دپاره شرط دې که چرې گناه نشته دې نو دا کلمه دیر زر عرش پورې رسی او که چرې گناه موجود وی نورز نه خی

[۳۵] د جنت په خالی زمکه کښې تسبیحات ونی دې

۳۵- [۲۲] (۱) وَعَنْ ابْنِ مَسْعُودٍ - رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ - قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ - [۲] «لَيْسَتْ لِإِبْرَاهِيمَ لَبْلَةٌ أَمْرِي بِي» [۳] فَقَالَ: يَا مُحَمَّدُ، أَفَرَأَيْتَ مَتَى السَّلَامُ؟ [۴] وَأَخْبَرَهُمْ أَنَّ الْمَنَّةَ طَبِيعَةُ النَّارِ، [۵] عَذَابُهَا النَّارُ، [۶] وَأَنَّهَا قِيَعَانُ، [۷] وَأَنَّ غِرَاسَهَا سُحُفَانِ اللَّهِ، وَالْحَمْدُ لِلَّهِ، وَلَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ، وَاللَّهُ أَكْبَرُ، [۸] رَوَاهُ التِّرْمِذِيُّ، وَقَالَ: هَذَا حَدِيثٌ حَسَنٌ، غَرِيبٌ إِسْنَادًا.

تروحه [۱] ابن مسعود رضی اللہ عنہ راوي دی چې رسول الله صلی اللہ علیہ وسلم و فرمایل [۲] په کومه شپه چې ماته د معراج سعادت نصیب شو، هغه شپه په اووم آسمان کې د حضرت ابراهیم علیه السلام سره زما ملاقات وشو، چې د بیت المعمور سره یې تکیه لگولی ناست وو، [۳] نو ابراهیم علیه السلام ماته و فرمایل چې ای محمد صلی اللہ علیہ وسلم خپل امت ته زما سلام وایه [۴] او هغوی ته وینایه چې د جنت خاوره پاکیزه ده، او هغه د خاورې په خای مشک او زعفران ده، [۵] د هغه اوبه خوږې دي، [۶] د هغه میدان اوار او د ونو څخه خالي دی، [۷] او د هغه ونې دي، سبحان الله والحمد لله ولا اله الا الله والله اکبر، [۸] امام ترمذی رحمته الله علیه دا روایت نقل کړی دی او ویلي یې دي چې دا روایت د استاد په اعتبار سره غریب دی

صل اللغات: [۱] امری: چه بوتللي شوم یعنی د معراج سعادت رانصیب شو [۲] عَذَابُهَا: پاکه، خوشبویه، [۳] النَّارُ: خاوره، د جنت خاوره په دمشک اود زعفران وی، [۴] عَذَابُهَا: خوږې اوبه، یعنی ډیرې خوندناکې به وی، [۵] قِيَعَانُ: د قاع جمع ده، وَهِيَ الْأَرْضُ السُّتُونَةُ: هوارې شارې زمکې ته وائی چه اوني بوتی پکښې نه وی [۶] غِرَاسَهَا: د غزین جمع ده، وَهِيَ الْقُرُشُ: هغه خیز ته وائی کوم چه او کرلې شی، یعنی تخم چه د کرلو نه پس راوخیژی،

تسهيلات: قوله وَأَنَّهَا قِيَعَانُ:

په حدیث کښې یو اشکال، دا د قاع جمع ده د صحرا خالی میدان ته وائی سوال دادې چه په جنت کښې خوباغونه شته لیکن ددې ټوله زمکه خونه خالی ده اونه په ټولو کښې باغونه دی بلکه عمارتونه وغیره خیزونه هم دی حالانکه ددې حدیث نه معلومیږي چه ټول خالی میدان دې؟

۵ اشکال جواب: ددی جواب دادی چه کومه زمکه د باغونو دیاره خاص کړې شوې ده دهغې باره کښې نی اوفرمانیل چه هغه خالی ده په هغې کښې وې اولکونی د ټول جنت باره کښې نه دی فرمانیلی

[۲۲۸] په هکوتو باندې تسبیحات ولیل الفضل دی

۲۲۸- [۲۳] (۱) وَعَنْ يَسْرَةَ - رَضِيَ اللَّهُ عَنْهَا - وَكَانَتْ مِنَ الْمُهَاجِرَاتِ، قَالَتْ: قَالَ لَنَا رَسُولُ اللَّهِ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ - (۲) "عَلَيْكُمْ بِالتَّسْبِيحِ وَالتَّهْلِيلِ، وَالتَّقْدِيسِ (۳) وَاعْبُدْنَ بِالْأَنَامِلِ (۴) فَإِنَّهُنَّ مَنُوتَاتٌ مُنْتَظَفَاتٌ (۵) وَلَا تَقْفُلْنَ قَتْلَيْنِ الرَّحْمَةَ". رَوَاهُ التِّرْمِذِيُّ، وَأَبُو دَاوُدَ.

ترهغه ۱ بي بي يسيره ۲ چې مهاجرو بيبيانو څخه وه وايي چې رسول الله ﷺ مونږ نسخو ته وفرمايل ۳ چې سبحان الله، لا اله الا الله، سبحان الملك القدوس، ويل د ځمن د پاره ضروري وگرځوي، ۴ او دا مذكوره تسبيحات په خپلو گوتو شميري، ۵ ځكه چې د دې گوتو څخه به پوښتنه كېږي، او هغوی ته به گوياني ورکول شي، ۶ او يا د لری، د ذکر څخه غفلت مه کوی، [يعنی ذکر مه پرېږدی، گيني د رحمت څخه به تاسو هیر کړل شي، يعنی که ذکر پرېږدي نو د بي شميره فاندو څخه به محرومي شی، ترمذي ابو داود

هل اللغات: ① التَّهْلِيلُ: يعنی لاله الا الله ② التَّقْدِيسُ: يعنی سُبْحَانَ الْمَلِكِ الْقُدُّوسِ ③ اعْبُدْنَ: أي: اغْدُنْ: شمیرل کوی (د دغه تسبیحاتو) ④ مَنُوتَاتٌ: أي: مُنَاتَاتٌ: تپوس به ترې کولې شی (قیامت په ورځ چه څه موکړی دی ⑤ مُنْتَظَفَاتٌ: أي: مُتَكَلِّمَاتٌ: دخبرو کولو طاقت به ورکولې شی نوښه خپل صاحب به گواهی ورکوی،

تسبیحات

لوله: فَإِنَّهُنَّ مَنُوتَاتٌ مُنْتَظَفَاتٌ:

د قیامت په ورځ د گوتو گواهی ورکول: د قیامت په ورځ به الله تعالی ددې گوتو نه تپوس کوی چه تاسو په دنیا کښې څه کول گوتو ته به د جواب ورکولو د پاره الله تعالی گوياني (د خبرو طاقت، ورکړی، گوتې به د خپل مالک د هغه نیک او بد اعمالو گواهی ورکوی چه کوم د گوتو په ذریعه شوی وو کمافی قوله تعالی) (الْيَوْمَ نَجْزِي عَلَى أَقْوَامِهِمْ وَتَكَلِّمُنَا أَيْدِيَهُمْ وَنَشْهَدُ أَرْجُلُهُمْ بِمَا كَانُوا يَكْسِبُونَ) ((دې وجې نبي عليه السلام اوفرمانیل چه تسبیحات په گوتو شماري ددې د پاره چه د قیامت په ورځ ستاسو ددې نیک عمل گواهی ورکړی

الْفَصْلُ الثَّالِثُ

[۳۱۴] بهترینہ وظیفہ

۳۱۴- [۲۴] (۱) عَنْ سَعْدِ بْنِ أَبِي وَقَاصٍ - رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ - قَالَ: «جَاءَ أَغْرَابِي إِلَى رَسُولِ اللَّهِ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ - فَقَالَ: «عَلَيْنِي كَلَامًا أَقُولُهُ» قَالَ: «قُلْ: لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ، وَحْدَهُ لَا شَرِيكَ لَهُ» اللَّهُ أَكْبَرُ كَبِيرًا» (۲) وَالْحَمْدُ لِلَّهِ كَثِيرًا» (۳) وَسُبْحَانَ اللَّهِ رَبِّ الْعَالَمِينَ» (۴) لَا حَوْلَ وَلَا قُوَّةَ إِلَّا بِاللَّهِ الْعَزِيزِ الْحَكِيمِ» (۵) فَقَالَ: «قَبُولُهُ لِي»، فَقَالِي: «قَالَ: «قُلْ: اللَّهُمَّ اغْفِرْ لِي، وَارْحَمْنِي» (۶) وَاهْدِنِي، وَارْزُقْنِي وَعَافِنِي» - شَكَ الرَّأْيَى فِي "عَافِنِي" - رَوَاهُ مُسْلِمٌ.

ترجمہ [۱] سعد ابن ابی وقاصؓ راوی دی [۲] چې (یوہ ورخ) یو صحرايي د رسول الله ﷺ په خدمت اقدس کې حاضر شو، [۳] چې حضرت اماتہ خہ داسې ذکر راوښایه، چې هغه زه وایم، یعنی هغه زه خپل ورد جوړ کړم، [۴] نبی کریم صلی الله علیه وسلم ورته وفرمایل چې دا کلمات او نیلو لا اله الا الله و خدا لا شریک له الله اکبر کثیرا و الحمد لله کثیرا و سبحان الله رب العالمین لا حول ولا قوة الا بالله العزیز الحکیم، [۵] فقال: قبوله لی، [۶] و زما پرورد گاره، ما و بخښي، په ټولو حرکاتو او سکناتو کې د طاعت د توفیق په ذریعه، په ما رحم و کړي، [۷] د بهتر اعمالو او احوالو طرف ته، ماته هدایت و کړي، د حلال مال څخه ماته روزي را کړي، او ماته عافیت عطا کړي، د راوي په لفظ عافني باره کې شک دی، چې آیا په روایت کې دا لفظ هم دی یا نه، مسلم تسهيلات: قوله: وَعَافِنِي:

په مصیبت بالذی مصیبت له ترجیح ورکول: دعا فیت معنی ده د مصیبت نه امن یعنی ما داسې مصیبت کښې مبتلا نه کړي چه د هغې انجام زما د پاره بد وی د دې څخه معلومه شوه چه د مصیبت نه بهتر مصیبت دې لکه حضرت یوسف علیه السلام د مصیبت په مقابلہ کښې مصیبت له ترجیح ورکړه او دعا ئې او غوښته «قَالَ رَبِّ السِّجْنُ أَحَبُّ إِلَيَّ مِمَّا يَدْعُونَنِي إِلَيْهِ»

[۲۳۱۸] په ذکر سره د کنهانو نورزيدل

۳۳۸- [۲۵] (۱) وَعَنْ أَنَسٍ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ - «أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ - مَرَّ عَلَى شَجَرَةٍ يَابِسَةٍ الْوَرَقِ [۲] فَغَرَبَهَا بِصَافَةٍ، فَتَنَازَلَ الْوَرَقُ [۳] فَقَالَ: "إِنَّ الْغَدُّ لِلَّهِ، وَمُتَعَانُ اللَّهِ، وَلَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ، وَاللَّهُ أَكْبَرُ، تَأْسِطُ ذُنُوبَ الْعَبْدِ [۴] كَمَا تَأْسِطُ وَرَقُ هَذِهِ الشَّجَرَةِ" [۵]. رَوَاهُ التِّرْمِذِيُّ، وَقَالَ: هَذَا حَدِيثٌ غَرِيبٌ.

توجهه [۱] انس (رضي الله عنه) راوي دی چې (يو وخت، رسول الله ﷺ د وچو پانو والاد بوى ونی سره تیریدلی، [۲] نو په خپله عصا مبارکه باندې یې د هغه ونی څانګې ووهلې چې د هغه په وجه خني پاني غورځیدل شروع شو، [۳] بیا نبی کریم صلی الله علیه وسلم وفرمایل چې الحمد لله، سبحان الله، لا اله الا الله، او الله اکبر، ویل د بنده گمانو کنهونه داسې رږوي [۴] څرنگه چې د دې ونې څخه پاني رږيږي، [۵] امام ترمذي رحمه الله دا روایت نقل کړی دی او ویلي یې دي چې دا حدیث غریب دی

هل اللغات: ① تأبسة: اوچه، ② الورق: پانړې، ③ تناسل: راپریوتلې، ④ راوغورځیدلې

[۳۳۸] ذافاتونه ډیج کیدو وظیفه

۳۳۸- [۲۶] (۱) وَعَنْ مَكْحُولٍ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ - «عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ - رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمَا - قَالَ: قَالَ لِي رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: "أَكْبَرُ مِنْ قَوْلٍ: لَا حَوْلَ وَلَا قُوَّةَ إِلَّا بِاللَّهِ [۲] فَأَتَمَّاهُ مِنْ كَلِمَةِ الْحَيَّةِ" [۳]. قَالَ مَكْحُولٌ: فَمَنْ قَالَ: لَا حَوْلَ وَلَا قُوَّةَ إِلَّا بِاللَّهِ، [۴] وَلَا مَتْنِي مِنَ اللَّهِ إِلَّا إِلَيْهِ [۵] كَسَفَ اللَّهُ عَنْهُ سَبْعِينَ يَابِسًا مِنَ الْعُفْرِ، أَذْنَاهَا الْغَفَرُ [۶]. رَوَاهُ التِّرْمِذِيُّ، وَقَالَ: هَذَا حَدِيثٌ لَيْسَ بِإِسْنَادِهِ بِمُتَّعِلٍ [۷] وَمَكْحُولٌ لَمْ يَمْنَعْ عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ.

توجهه [۱] مکحول رحمه الله د ابوهريره (رضي الله عنه) څخه روایت کوي چې رسول الله ﷺ ماته وفرمایل [۲] چې لا حول ولا قوة الا بالله، په کثرت سره وایه [۳] ځکه چې دا د جنت د خزانو څخه یوه خزانه ده، [۴] مکحول رحمه الله وایي چې کوم سړی دا اوواښي لا حول ولا قوة الا بالله ولا متعان الله الا اليه، یعنی د ضرر او د نقصان د دفع کولو قوت او د نفع حاصلولو طاقت د الله جل جلاله حفاظت د هغه د قدرت د طرف څخه دی، [۵] او د الله جل جلاله د عذاب څخه نجات د هغه د رضا او د رحمت په توجه منحصر دی، [۶] نو الله جل جلاله د هغه څخه د ضرر او نقصان او یا قسمونه لري کوي، چې په هغه کې ادنی قسم فقر، محتاجي، ده، [۷] امام ترمذي رحمه الله دا روایت نقل کړی دی او ویلي یې دي چې د دې روایت سند متصل نه دی، [۸] ځکه چې د ابوهريره (رضي الله عنه) څخه د مکحول رحمه الله سماعت ثابت نه دی

هل اللغات: ① كثر الخ: أي: من دُعاها: دجنت خزانه یعنی ذخیره، ② لا متعنى: أي: لا متعذب ولا قلص: نه څه تیخته شته او نه خلاصون، ③ كسف: أي: دفع: لري به کړی

تسهيلات:

قوله: كَفَّ اللَّهُ عَنْهُ سَبْعِينَ بَابًا مِنَ الْعَمَلِ:

هـ حواله فضائل: دا د جنت خزانہ دہ د دې مطلب دا دې چه لاحول ولاقوة الا بالله د جنت پره ذخيره دہ د دې ويونکی ته به په هغه ورځ نفع اورسوی چه په هغه ورځ به نه مال پکار راځی او نه اولاد او رسته دار کافي قوله تعالى: ((يَوْمَ لَا يَنْفَعُ مَالٌ وَلَا بَنُونَ)) ددي وجې چه کوم کس دا کلمه وائی نو هغه په خپل زړه کښې دا يقين ساتی چه الامر بالله چه هر کار د الله په مرضی سره کيږی هيڅ نفع او نقصان د الله د مرضی نه پغير نه کيږی او د يو څيز حاصليدل او نه حاصليدل دا هم د الله په مرضی سره دی په دې وجه هغه په هر راتلونکی مصيبت باندې صبر کوی او خپل ټول امور رب السموات والأرض ته حواله کوی او هغه په تقدير او قضاء باندې راضی اوسی او دغه شان د الله بنده جوړ شی داسې کس زبده الاولياء و الاصفياء کښې شميرلې کيږی

[۳۳۰] لاحول ولاقوة ۹۹ بيمار وشفاء

۳۳۰- [۲۷] (۱) وَعَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ - رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ - قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ - [۲]: «لَا حَوْلَ وَلَا قُوَّةَ إِلَّا بِاللَّهِ دَوَاءُ مَنْ تَبِعَهُ وَتَسْعِينَ دَاءً [۳] أُنْشَرَهَا اللَّهُ».

لوجه [۱] ابو هريره رواتو دي چې رسول الله ﷺ وفرمايل [۲] لاحول ولاقوة الا بالله، د يو کم سل ۹۹ (دنياوي او اخروي) بيماريو دوايي ده [۳] چې په هغه کې ادنی بيماري (دنياوي او اخروي) غم دی

هل اللغات: ① دواء: دوا، دوا، علاج. ② الحمد: غم (دنياوي لکه معاش يا اخروي)

تسهيلات:

قوله: دَاءُ أُنْشَرَهَا اللَّهُ:

په حواله سره د هغولو مخه حفاظت: دوا، نه مراد دنياوي و اخروي دوا په دی الحمد که دا د دين غم وی او که د دنيا او د معاش غم وی او که د معاد بهر حال غم د زړه د تنگی او د قوت د کمزوری او د اعضاؤ د کمزوری سبب جوړيږی او د غم نه حفاظت هم نعمت دې کسانې قوله تعالى: فِي يَوْمِ نَسُفِ السَّامِ (قَالَ تَجَنَّبْنَا لَهُ وَلْتَجَنَّبْهُ مِنَ الْقَوَّةِ وَكَذَلِكَ نَقُي الْمُؤْمِنِينَ)) (الانعامه) [۲۲۲۱] د عرش لاندې مخه نازلیدونکې ذکر

۳۳۱- [۲۸] (۱) وَعَنْهُ قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ - [۲]: «أَلَا أَدُلُّكَ عَلَى كَيْفَ تَنْجُو

(۱) اخبره ابن ابي الدنيا ذكره في الكنز العمال رقم ۱۹۵۶

(۲) اخبره الحاكم في المستدرک

[٢] بَابُ الْإِسْتِغْفَارِ وَتَوْبَةِ

دَاسْتِغْفَارِ اَوْتُوْبِي بَيَان

عِلَاصَةُ الْبَابِ

فِيهِ اَرْبَعُونَ حَدِيْثًا مُشْتَمِلَةً عَلٰى عَشْرِ مَسْأَلٍ:

- ① اسْتِغْفَارُ النَّبِيِّ ﷺ ١، ٢، ٣، ٢٦، ٢٩، ٣٢، ٣٧.
- ② الْأَمْرُ بِالتَّوْبَةِ وَالْإِسْتِغْفَارِ: ٣، ٤.
- ③ السَّعْيُ لِلتَّوْبَةِ: ٥.
- ④ حُبُّ اللَّهِ تَعَالَى الْإِسْتِغْفَارَ وَالتَّوْبَةَ: ٦، ١٠، ١٤، ١٥، ٢٥، ٢٧، ٢٨، ٣٥، ٣٦.
- ⑤ عَايَةُ قَبُولِ التَّوْبَةِ: ٧، ٩، ٢٠، ٢٢، ٢٣، ٣٨.
- ⑥ قَبُولُ اللَّهِ التَّوْبَةَ مِنَ الْعِبَادِ: ٧، ٨، ١١، ١٤، ١٥، ١٧، ١٨، ٢١، ٢٥، ٢٧، ٣٩، ٤٠.
- ⑦ الْكَلِمَاتُ الْمَقُولَةُ لِلْإِسْتِغْفَارِ: ١٣، ٢٩، ٣٠.
- ⑧ الرُّجُوعُ عَلَى مَنْ يَقْطَعُ النَّاسَ مِنْ مَغْفِرَةِ اللَّهِ تَعَالَى: ١٢، ٢٤.
- ⑨ فَوَائِدُ الْإِسْتِغْفَارِ سِوَى الْمَغْفِرَةِ: ١٣، ١٤، ١٩، ٣٣.
- ⑩ فَضِيلَةُ الْإِسْتِغْفَارِ لِلغَيْرِ: ٣١، ٣٢.

په ترجمه الباب کښې د توبې او استغفار تحقيق: باستغفار د باب استغفار مصدر دي ددې معنی

طلب المغفرة دي مغفرت مصدر ميمي دي ددې لغوی معنی پټول دی لیکن دمغفرت

اصطلاحی تعریف محو الذنب وازالة اثره یعنی گناه معاف کول او محو کول او دهغي اثر ختمول دی

د توبې لغوی او اصطلاحی تعریف: توبه د تاب توب مصدر دي ددې لغوی معنی رجوع کول او

واپس کیدل دی د توبې اصطلاحی تعریف علامه میر سید شریف الجرجاني په التعريف

کښې داسې کړې دي "التوبة في الشرع الرجوع عن الافعال المذمومة الى المدحوة"

د توبې د قبلیدو علل وشرائط: د توبې د قبلیدو درې شرطونه دي ① رومي شرط دا چه په

ژبه سره توبه او کړی او د گناه نه شاته شی

② دویم شرط دادي چه په خپلو کړو باندې په زړه کښې شرمندگی او ښه خپیماتیاوی

③ دریم شرط دا چه د آئنده دپاره دغه گناه نه د نیزدې نه ورتلو کلکه اراده وی داخو وه د

حقوق الله سره د توبه خبره

④ که چرې حقوق العباد کښې د کوتاهنی نه توبه کول غواړی نو دهغي دپاره خلورم شرط

دادي چه د چا حق نی راگیر کړې دي هغه دي ادا کړی نویا به شی توبه قبلیرې که غصب

کړې شوې مال نه واپس کوی نو په دغه صورت کښې توبه قبوله نه ده

په لنډه توبه او استغفار کښې یوه ضابطه او کلیه: دلته په ترجمه الباب او عنوان کښې د

استغفار نه پس د توبه لفظ زيات کړې شوې دې ددې متعلق دومره عرض دې چه توبه او استغفار د فقير اومسکين په شان دى که چرې جدا جدا ذکر وى نو په دې کښې ترادف او اجتماع ده د دواړو معنى يوه ده او که يو بل سره ذکر شى نو په دې کښې افتراق دې لکه چه ونيلي شوى دى - الغفور المسکين اذا جمعا افتراقا و اذا افتراقا جمعا - اوس دلته دا الفاظ په يوځاى ذکر دى نو په اصولى توگه په دې کښې فرق او تفریق ضرورى دې يو فرق خودادې چه د استغفار تعلق هغه گناه سره دې کومه چه وړاندې زمانه کښې شوې وى يعنى استغفار زمانه د وړاندې زمانې سره خاص ده يعنى وقایه ثم ماضى اوتوبه د مستقبل د گناه نه منع کيدو نوم دې نو لکه چه استغفار گناه پریخودل شو اوتوبه اطاعت اختيارول شو هم دغه وجه ده چه په قرآن اوحديث کښې استغفار وړاندې ذکر کړې شوې دې اوب توبه نکه استغفروا بکم ثم توبوا اليه

د توبې او استغفار شری حکم: د کفر اوشرک د ارتکاب نه پس توبه او استغفار د جنت د داخلیدو د پاره شرط دې او کله چه د یوانسان نه معصیت او گناه اوشى توبه هغه باندې توبه او استغفار واجب کیږي گنى د جهنم د داخلیدو خطر ده دې نه علاوه یواستغفار داسې هم دې چه د یونیک کار د کولونه پس نى سړې کوى دې دپاره چه که څه قصور پاتې شوې وى نوچه هغه لرې شى په داسې موقع باندې استغفار کول مستحب دى د انبیا کرامو عليهم السلام استغفار به هم په داسې موقعوباندې کيدو ضرورى نه ده چه استغفار په یوگناه باندې متفرع وى ممکن ده چه گناه بالکل نه وى اود استغفار حکم ورکړې شوې وى نو استغفار په گناه باندې متفرع مثل اوبیاد هغې دپاره گناه لتول بې عقلی هم ده او ناپوهتیا هم ده

الفصل الأول

[۱۱۱۱] در رسول الله ﷺ توبه او استغفار

۱۱۱۱- [۱] عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: [۱] "وَاللَّهِ إِنْ لَأَسْتَغْفِرَ اللَّهَ وَأَتُوبَ إِلَيْهِ فِي الْيَوْمِ أَكْثَرَ مِنْ سَبْعِينَ مَرَّةً." رَوَاهُ الْبُخَارِيُّ.

توجه [۱] ابوهريره رادى دى چې رسول الله ﷺ وفرمايل [۲] په الله ﷻ مي دي قسم وي چې زه الله تعالى ﷻ ته استغفار كوم او توبه كوم [۳] په ورځ كې د اوسا خله څخه زيات، بخاري

(۱) أخرجه البخاري في كتاب الدعوات باب استغفار النبي صلى الله عليه وسلم في اليوم والليلة (رقم ۶۳۰۷) وابن ماجه في كتاب الأدب باب الاستغفار (رقم ۳۸۱۶) وأحمد في المسند: ۳/۲۸۱۷

مضیات قوله وَاللَّهُ إِلَىٰ لِسْتُغْفِرُ اللَّهَ وَأَتُوبُ إِلَيْهِ.. الخ:

د نبي کریم صلی اللہ علیہ وسلم د توبی او استغفار کولو تو جیہات: د حضور اکرم ﷺ توبہ او استغفار د څه گناه د وجې نه نه وه انبیاء کرام خود کبائر نه مخکښي د نبوت نه او روستو د نبوت نه معصوم وی

① دلته "استغفار من الطاعة" د قبیل نه دي چه په عبادت کښي کيدې شی د اعلیٰ په ځاني غیر اعلیٰ صورت پیدا شوي وی نو ځکه "حنات الابرار سنات المبرین" د قاعدې لاندې به نی استغفار کولو

② یا د اُمت د تعلیم دپاره به نی کولو کومه هستی چه معصوم او مغفور وی هغه دومره محنت کوی نوچه کوم په گناهونو کښي ککړ خلق دی هغوی ته ددې نه د زیات محنت ضرورت دي د اویا خل ذکر کول کيدې شی چه د کثرت نه کنایه وی صرف د اویا د تحدید مقصود نه وی

[۴۴۴] د زړه خیرې لري هکولو دپاره استغفار کول پکار دی

۴۴۴- [۲] (۱) وَعَنْ الْأَغْرِزِيِّ - رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ - قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ - [۲]: «إِنَّهُ لَيَفْغَانُ عَلَى قَلْبِي [۳] وَإِلَى لِسْتُغْفِرُ اللَّهَ فِي الْيَوْمِ مِائَةَ مَرَّةٍ» . رَوَاهُ مُسْلِمٌ .

ترجمه ① اغرمني راوي دی چې رسول الله ﷺ وفرمايل ② دا خبره ده چې زما په زړه پرده اچول کيږي ③ او زه په ورځ کې سل ځله الله تعالی ﷻ ته استغفار کوم، مسلم حل اللغات: ④ کفان: أي يَتَوَقَّظُ: پرده پرې اچولې شی يعنی پتولې شی په پرده کښي د راوي مختصر تعارف:

حضر الاخر بن يسار المزني: د دوی نومر الاخر د پلار نوم نې يسار وو د مزني يا جهني قبيلې سره نې تعلق ساتلو بعضو ونيلى دی چه دا دواړه هم يوه قبيله ده خو د محققينو په نيز دا جدا جدا قبيلې دي د دوی نه په ابوداود او ترمذي کښي هم روايات منقول دي خو عالمه اسلام ﷺ فرماني چه په صحاح ستو کښي د دوی نه روايت منقول نه دي (۳)، وفات: په ۹۳ هجري کښي د سلو کانو نه د زياتو کالو په عمر کښي وفات شوې وو د وفات نه وړاندې نې خپل شاگرد ثابت بناني ﷺ ته فرمايلى وو چه زما د ژبي نه لاندې د نبي کریم ﷺ پوځيخته مبارک کيږده هغوی د حکم تعميل اوکړو په دغه وخت کښي نې روح اووتلو فسط بن کلام ﷺ نې د جنازې مونځ اوکړو د خپل کور سره نژدې په،، لف،، نوم ځاني کښي دفن شو

(۱) اخرجه مسلم في كتاب الذكر والدعاء والتوبة والاستغفار باب استحباب الاستغفار والاستكثار منه (رقم- ۵۱ -

تفهيمات:

قوله: إِنَّهُ لَيَفْهَمُ عَلَى قَلْبِهِ:

غان بهمن نه بهان د مجهول صيغه ده غين او غيم نرنی اوريځ ته هم ونيلى شی او معمولی تيارې ته هم ونيلى شی او پردې ته هم ونيلى شی ددې په شرح کښې ملاعلی قاری رحمته الله علیه فرماني: ای بطبق یفتی ایسترواقطی: په اردو کښې ددې ترجمه ده: سره اوکړې شی خو ډیر مناسب به وی

ه لیکن علی قلبی په معنی کښې هرې اقوال په دې جمله کښې د رسول الله صلی الله علیه و آله د قلب اطهر خبره راغلې ده په دې وجه د ادب په حواله سره په دې حدیث باندې د پوهیدلو په اعتبار سره ډیر مشکل جوړ شوې دې اوبه دې جمله کښې د شارحینو مختلف اقوال هم دی ① بعض شارحینو فرمانيلى دی چه دا حدیث د متشابهات د قسم نه دې لهذا مایق نشان الرسول و نیلوسره خاموش پاتې کیدل بهتر دی

② امام الصوفیاء امام ابوالحسن شاذی رحمته الله علیه هم ددغه متشابه متعلق فرماني: هو غین الانوار لاغین الاغیار ملاعلی قاری رحمته الله علیه فرماني: هو غین الانوار لاغین الاغیار داد صوفیه داسې اطلاعات دی د کوم د پوهې دپاره چه د یولونی صوفی ضرورت دې ددواړو عبارتونو مطلب دادې چه داهم د خپلو سورې دې د پردونه دې

③ ملاعلی قاری رحمته الله علیه لیکلی دی چه امام لغت شیخ اصمعی رحمته الله علیه ددې غین باره کښې سوال اوکړې شو نو هغوی او فرمائیل چه داد چا د زړه د خبرې باره کښې پوښتنه کونی: سائل او وئیل د قلب نبی صلی الله علیه و آله متعلق تپوس کوو هغوی جواب ورکړو: لوکان عن قلب غیره لافیه: دا هم دغه طرف ته اشاره ده چه داد متشابهات نه دی ملاعلی قاری رحمته الله علیه فرماني: لا یقاس الملوك بالحدادين: قاضی عیاض رحمته الله علیه او ابن ملک رحمته الله علیه هم توجیهات کړی دی کوم چه ملاعلی قاری رحمته الله علیه ذکر کړی دی لیکن د عوامو او خواصو د پوهې په اعتبار سره چه کومه خبره لیکلې شوې ده هغه علامه طیبی رحمته الله علیه لیکلې ده فرماني چه د حضور پاک قلبی تعلق به هروخت د خپل رب سره وو لیکن کله کله د مباح خیزونو مثلاً خوراک خُبْناک اود نفس خواش نکاح، ماکولات او مشروبات اود منکوحاتو او مرغویاتو طرف ته به توجوه په ارادی یا غیر ارادی توگه کیدله هم دغه خیزونو به د حضور پاک د قلب منور دپاره حجاب جوړیدل او هم دغه خیزونه به د حضور پاک او د رب تعالی په مینځ کښې یو قسم حائل جوړیدل په کوم چه به حضور پاک استغفار فرمائیل دې دپاره چه د زړه دا دهند لرې شی او زړه صفائی دا خیزونه سره ددې چه گناه نه ده لیکن د حضور پاک د اوچت شان په نسبت سره داد تنزل درجه وه کومه چه د گناه په شان گنلې شوه اود دې دپاره استغفار اوکړې شو

ضمہ حرام کری دی یعنی زہ د ظلم خُخہ پاک ہم او ظلم ہم بہ حق کی داسی دی، خرنگہ جی سندسو بہ حق کی [۱] خکہ ما ستاسو بہ منخ کی ہم ظلم حرام کر خولی دی انون سو بہ جہلو کی یہ یو بل باندی ظلم مہ کوی [۲] ای زما بندہ گانوا تاسو ٲول گمراہ سی، علاوہ د ہعہ سہی خُخہ جی ہفہ تہ زہ ہدایت وکرم [۳] نو تاسو ٲول زما خُخہ ہدایت غواپی، زہ بہ نسونہ ہدایت کوم، [۴] ای زما بندہ گانوا تاسو ٲول اوپی بی یعنی د طعام محتاج بی، علاوہ د ہفہ سہی خُخہ، یہ چا جی زہ وخورم، او ہفہ تہ د رزق وسعت او فراخی ورکرم او مستغنی بی جو رکرم، نو تاسو زما خُخہ طعام (رزق و روزی، غواپی، زہ بہ بی یہ تاسو خورم۔

هل القصاص ۱۰ سأل: گمراہ، د دین دنیا دوارو د سعادتونو نہ ناخیرہ، ۱۱ فاستغفونی: ائی اظنوا فبذلہ فی: تاسو ٲول زمانہ ہدایت غواپی ۱۲ جائز: ائی فختناہ اسی القصاص اوپی چہ د حوراک محتاج وی ۱۳ فاستظمنی: ائی اظنوا القصاص من جنابی: تاسو زمانہ خوراک غواپی

۱۴ یَا عِبَادِی لَکُمْ عَارِلَ اَمِنْ کُؤُتَ ۱۵ فَاَسْتَکُونِی اَکْکُمْ ۱۶ یَا عِبَادِی اَکْکُمْ تُطِیْعُوْنَ بِاللَّیْلِ وَالنَّهَارِ ۱۷ وَ اَنَا اَغْفِرُ الذُّنُوبَ عِیْبًا ۱۸ فَاَسْتَغْفِرُی اَغْفِرْ لَکُمْ ۱۹ یَا عِبَادِی اَکْکُمْ لَنْ تَبْلُغُوا فِرَی قَتْعَی ۲۰ وَلَنْ تَبْلُغُوا نَقْصَی قَتْعَی ۲۱ یَا عِبَادِی لَوْ اَنَّ اَکْکُمْ وَاَعْرَکُمْ وَاَلْکُمْ وَاَجْمَعُکُمْ کَاَنُوْا عَلٰی اَنْفِی قَلْبَ رَجُلٍ وَاَحَدٍ مِنْکُمْ ۲۲ مَا زَاذَلْکَ فِی مُلْکِی شَیْئًا

نورہ ۱۴ ای زما بندہ گانوا تاسو ٲول برینہ، یعنی د ستر پوشی د پارہ د جامو محتاج بی علاوہ د ہفہ سہی خُخہ چاتہ جی زہ د اچولو د پارہ ورکرم، [۱۵] نو تاسو ٲول زما خُخہ لباس غواپی، زہ تہ تاسو تہ لباس درکوم، [۱۶] ای زما بندہ گانوا تاسو اکشرہ شپہ او ورخ خطاوی کوی [۱۷] او زہ تاسو تہ خطاوی بخیم، [۱۸] نو تاسو زما خُخہ بخشش، بخشنہ، غواپی، زہ بہ درتہ بخشش، بخشنہ، کوم، [۱۹] ای زما بندہ گانوا تاسو ہیخ کلہ ماتہ ضرر نہ شی رسولی، جی ماتہ نقصان ورسوی [۲۰] او ہیخ کلہ ماتہ نفع نشی رسولی، جی ماتہ فائدہ ورسوی یعنی پہ گناہ کولو سرہ بارگاہ صمدیت تہ خہ نقصان نشتہ او د طاعت کولو خُخہ خہ فائدہ نشتہ، بلکہ د دوارو نقصان او فائدہ یواخی تاسو تہ رسیپی، مخی تہ د دی تفصیل فرمایا چہ [۲۱] ای زما بندہ گانوا کہ تاسو مخکی او وروستی انسانان او جنات، یعنی یو خای کیدو سرہ ہم تاسو خُخہ د یو، [۲۲] پرهیزگار زہ بہ شان جوہی، [۲۳] نو دی سرہ زما پہ مملکت کی ہیخ زیاتوالی نہ کہہی یعنی کہ تاسو ٲول دومرہ پرهیزگار او نیک جوہی، خورمہ جی یو سری پرهیزگار او نیک جوہی دی شی، مثلاً تاسو ٲول د حضرت محمد ﷺ پہ شان پرهیزگار جوہی جی د زمکی پہ مخ یو سری ہم داسی باقی پاتہی نشی، جی د ہفہ پہ ژونبہر د فسق او فجور او گناہ او معصیت لہ خہ اثر ہم وی، نو پہ سرہ زما پہ سلطنت او مملکت کی ادنی شان زیاتوالی ہم نہ کہہی۔

هل اللغات ⑤ غدر أي: فتناء إلى شتر غزويہ بريند چه د بدن پتولو دپاره کپري ته محتاج وی ⑥ فتنوس أي: اظلموا في الكثرة زمانه جامي او غواي ⑦ غري: زما نقصان، ضرر، ⑧ نفی: زما نعم، فاندہ.

① يَا عِبَادِي لَوْ أَنَّ أُولَئِكَ هُمُ الْكَافِرُ وَالْمُشْكِرُ ② كَانُوا عَلَى الْهَرَقِ لَقَدْ رَجَلُ وَاحِدٌ مِنْكُمْ ③ مَا نَقَصَ ذَلِكَ مِنْ مُلْكِي شَيْئًا ④ يَا عِبَادِي لَوْ أَنَّ أُولَئِكَ هُمُ الْكَافِرُ وَالْمُشْكِرُ ⑤ وَجَنَحُ قَامُوا فِي صَبِيحٍ وَاحِدٍ ⑥ فَالْوَيْ لَأُعْطِيَتْ كُلُّ نَفْسٍ مَّا نَسَتْ ⑦ مَا نَقَصَ ذَلِكَ مِنْ عَذَابِي ⑧ إِلَّا كَمَا يَنْقُصُ الْيَغِيظُ إِذَا أُدْخِلَ الْبَحْرُ ⑨ يَا عِبَادِي إِنَّمَا هِيَ أَغْمَاؤُكُمْ أَحْيَا عَلَيْكُمْ ⑩ ثُمَّ أَوَقَعَكُمْ فِي بَأْسٍ ⑪ لَنْ يَنْجِيَكُمْ مِنْهُ ⑫ وَجَدَ غَيْرَ الَّذِي يَتَذَكَّرُ اللَّهُ ⑬ وَمِنْ وَجَدَ غَيْرَ ذَلِكَ فَلَا يُلَاحِظُ إِلَّا نَفْسَهُ". رَوَاهُ مُسْلِمٌ.

توجه ① اي زما بنده گانو، که ستاسو مخکني او وروستني انسانان او جنات، غرض ټول، ② يو ځای کيدو سره د يو بد کار زړه په شان جوړ شي (يعني تاسو ټول يو ځای کيدو سره د شيطان په شان جوړ شي)، ③ نو په دې سره زما د مملکت يو ادني شي ته هم نقصان نشي رسيدی. ④ اي زما بنده گانو، که ستاسو مخکي او وروستني انسانان او جنات، غرض ټول يو ځای کيدو سره، په يو ځای ودرېږي، ⑤ او زما څخه بيا وغواړی، او زه هر يوه ته د هغه د غوښتلو مطابق (په يوه وخت او يو ځای کي، ورکړم، ⑥ نو زما دا ورکول به د هغه څيز څخه چې ما سره دی، دومره کموی، ⑦ څومره چې يوه ستن په سمندر کې لويډو سره، د هغه اوبه کموي، ⑧ اي زما بنده گانو پوهه شي زه ستاسو اعمال ياد لرم، او هغه ستاسو د پاره ليکم، ⑨ زه به تاسو ته د هغه پوره پوره بدله درکوم، ⑩ نو کوم سړی چې خیر تر لاسه کړی (يعني هغه ته د الله تعالی ﷻ نیک توفيق حاصل شي او د خیر عمل وکړي، نو هغه ته پکار دی چې هغه د الله تعالی ﷻ تعريف وکړي، ⑪ او کوم سړی چې د خیر څخه علاوه تر لاسه کې (يعني د هغه څخه څه گناه وشي، نو هغه دې خپل نفس ملامت کړي، ځکه چې د هغه څخه گناه سرزد کيدل د نفس د تقاضی څخه وشو، مسلم

هل اللغات: ① الْهَرَقُ: صيغه د اسم تفضيل ده دير لونې فاجر، ② الْيَغِيظُ: أي: الزبَّة: ستن کوم سره چه جامه گندلې شی ③ أَحْيَا: أي: أَحْضَا وَأَكْتَمَّا: ليکم او محفوظ کوم، ④ أَوَقَعَكُمْ: أي: أَعْطَيْكُمْ حَزَاءً أَغْمَاؤُكُمْ أَيَا نَأْسًا: يعنی تاسو ته ستاسو د عملونو پوره پوره بدله درکوم

تسهيلات: قوله: كَمَا يَنْقُصُ الْيَغِيظُ

دالله په عزانو کښې کمې نه راټول، ددې تشبيه په باره کښې علامه طيبي فرماني چه ستنه سمندر ته پريوځي او د سمندر اوبه کمې کړي نو دا غير محسوس څيز دې او په عقل او شعور کښې نه راځي گويا چه دا کالعدم ده د وجې نې دې سره مشابهت ورکړو گنې د الله په خزانه کښې د ادنی نه ادنی درجه کمی هم نه راځي ځکه چه د الله خزانه غير محدود او اغستونکی محدود دی د غير محدود سره د محدود څه نسبت کيدې شی

[۳۲۷] ذَا خَلَّاصٍ تَوْبَهُ رَحْمَتِ رَاكِبِي

۳۲۷- [۵] (۱) وَعَنْ أَبِي سَعِيدٍ الْخَدْرِيِّ - رَحِمَهُ اللَّهُ عَنْهُ - قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ - [۲]:
 «كَانَ فِي بَنِي إِسْرَائِيلَ رَجُلٌ قَتَلَ ثَمَنَةً وَتِسْعِينَ إِنْسَانًا، ثُمَّ خَرَجَ يَسْأَلُ، فَأَتَى رَاحِبًا، فَسَأَلَهُ [۳] فَقَالَ: أَلَمْ
 تَوْبُهُ؟ قَالَ: لَا. [۴] فَقَتَلَهُ، وَجَعَلَ يَسْأَلُ، فَقَالَ لَهُ رَجُلٌ [۵]: أَلَمْ تَزِدْ كَذَا وَكَذَا [۶] فَأَفْرَكَهُ الْمَوْتُ قَتَاءً بِضَرْبِهِ
 تَوْبَهُ».

لوجه ۱] ابوسعید خدری رحمہ اللہ راوی دی فرمایا ہے رسول اللہ صلی اللہ علیہ وسلم فرمایا [۲] ہے بنی اسرائیل (د موسیٰ رحمہ اللہ پہ قوم کی) یو سری وو، چہ ہفہ یو کم سل ۹۹ سری قتل کری وو۔ [۳] بیا دخلقو خخہ د پوینتنی کولو د پارہ ووتی (د پارہ د دی چہ کہ زہ توبہ وک پیم۔ نو قبولہ بہ شی کہ نہ) پہ دی سلسلہ کی ہفہ یو عابد او زاهد تہ راغلو د ہفہ خخہ بی پوینتنہ وکرہ [۴] چہ آیا د اللہ رحمہ اللہ پہ د ربار کی د لوی گناہ کونکی د پارہ توبہ شتہ ؟ یعنی آہ د ہفہ توبہ قبلیدی شی کہ نا؟ ہفہ عابد او زاهد ورتہ اوویل چہ نا [۵] نو ہفہ سری د دی اوریدو سرہ، ہفہ عابد او زاهد ہم قتل کی، بیا د نورو خلقو خخہ پوینتنی کولو سرہ گرخیدلی، [۶] یو سری ورتہ اوویل چہ تہ فلانی کلی تہ لاشہ ہفہ داسی او داسی دی یعنی د ہفہ کلی او علاقہ نوم بی واخیستی او د ہفہ تعریف کولو سرہ بی ورتہ اوویل چہ ہفہ دیرہ بنہ کلی دی، ہلتہ یو عالم وسیری چہ تاتہ بہ ستا د توبی د قبلید وفتویٰ درکری، نو ہفہ سری د ہفہ کلی طرف تہ روان شو، او لانیمی لاری تہ رسیدلی وو، چہ اچانک مرگ راگیر کی (ہفہ چہ د مرگ علامات محسوس کرل) [۷] نو خپلہ سینہ بی د ہفہ کلی طرف تہ ورمخکی کرہ (یعنی کوم وخت چہ ہفہ لہ مرگ راغلو نو ہفہ پریوتی او پہ خکیدلو بی خپلہ سینہ د ہفی آبادی طرف تہ ورمخکی کرہ ہفہ د نیمی لاری خخہ زیاتہ لار وھلی وہ)۔

هل اللغات: ۱] رَاحِبًا: اُنّی: عابدًا زاهدًا: راحب ہفہ عبادت گذار او پرهیزگار تہ وانی چہ دخلقو نہ جدا یو خانی کنہی پہ عبادت کنہی مشغولہ وی (د بنی اسرائیل عبادت گذار تہ بہ راحب و نیلہ شو، ۲] قَتَاءً: اُنّی: تَبَعٌ وَمَا لَ: ورمخکنہی شو، مانل شو ۳] بِضَرْبِهِ: صدر سینہی تہ وانی

[۱] فَأَخْصَمَتْ فِيهِ مَلَائِكَةُ الرَّحْمَةِ وَمَلَائِكَةُ الْعَذَابِ [۲] فَأَوْحَى اللَّهُ إِلَى هَذِهِ أَنْ تَقْرَأِي [۳] وَإِلَى هَذِهِ أَنْ تَعَادِي [۴] فَقَالَ: قِيُومًا يَنْهَمَانِ [۵] فَوَجَدَ إِلَى هَذِهِ أَقْرَبُ بِشِيرٍ فَقَرَأَتْ: «مُتَّقٍ عَلَيْهِ».

لوجه ۱] بیا د ہفہ روح قبض کولو پہ وخت کہ د رحمت فرشتی او د عذاب فرشتی سرہ پہ جگرہ شوی، [۲] اللہ تعالیٰ رحمہ اللہ ہفہ کلی تہ چہ د ہفہ طرف تہ ہفہ توبہ کنہونکی روان

(۱) أخرجه البخاري في كتاب أحاديث الأنبياء / باب حديث الغار (رقم - ۳۴۷۰) ومسلم في كتاب التوبة / باب قبول توبة القاتل وإن كفر قتله (رقم - ۴۶ - ۲۷۶۶)

وو مکه اوکرو چي هغه مري ته نژدي راشي [۴] او هغه کلي ته د کوم څخه چې هغه قتل کولو نه پس رازوان وو، حکم ورکړو چې هغه د مري څخه لرې شي. [۵] نو الله تعالی ^ج هغه فرشتو ته وفرمايل چې تاسو د دواړو کلو په مینځ کې پیمانش کچ، وکړئ (که مري هغه کلي ته نژدې وي چېرته چې هغه د توبي د پاره روان وو، نو هغه دي د رحمت فرشتو ته حواله شي او که هغه کلي ته نژدې وي د کوم څخه چې هغه د قتل کولو نه پس رازوان وو د عذاب فرشتو ته یې حواله کړئ) [۶] نو فرشتو چې کچ پیمانش اوکړو، نو هغه د توبي دپاره چې د کوم کلي طرف ته روان وو، هغه ته یوه لويشت نژدې وو. نو الله ^ج هغه وبخښلو. بخاري مسلم.

هل اللغات: ① فَاخْتَصَمَتْ: جگړه او اختلاف اوکړو (فرشتو) ② تَتَاعَدِي: لرې شی، ③ قِيْلُوا: اُنې قِيْلُوا: اندازه اولگوي، ناپ کړئ، ④ بَيِّنْ: لويشت.

تسمیلات:

قوله: اَلله تَوْبَهُ:

۵ توبي قوږيپ: دا اوږد حديث د توبه ترغيث ورکوي د ناحق قتل تعليم نه ورکوي راهب دغه سړي قتل کړو ځکه چې راهب هغه بالکل ناامیده کړي وو په راهب باندې چونکه يره غالب شوه او دهشت کښې پريوتلو چه د ۹۹ کسانو قاتل څنگه معاف کيدې شي حالانکه که د دغه مقتولينو وارثان هغه معاف کړي نو هغه سړي معاف کيږي بهر حال د سلو شمير پوره شو اودا سړي بيا هم د توبه دپاره سرگردان او پريشان مندي وهلې چه ناڅاپي مرگ راغلو اودې مړ شو د رحمت او د عذاب د فرښتو په مینځ کښې جگړه جوړه شوه چه څوک به د ده روح په قبضه کښې اخلي

قوله: فَنَاءَ بَصْدَرِهِ: يعنی چه داسړې کله د مړ کيدو دپاره په زمکه راپريوتلو نو د سيني په طرف لپشان وړاندې طرف ته راښکلي شو داددې سړی د اخلاص دليل دې د فرښتو جگړه الله تعالی ختمه کړه اودا سړي نی اوبخښلو

په حديث گڼې يو اشکال: دلته يو مشهور سوال دې هغه دا چه ددې سړي په ذمه کوم گناهونه وو دهغې تعلق حقوق الله سره نه وو بلکه حقوق العباد سره دهغې تعلق وو نودا سړي څنگه معاف شو وارثانو خو معاف کړي نه وو؟

۵ اشکال جواب: علامه طيبي دا سوال اوچت کړې دې اوهم هغوی ددې دا جواب ورکړې دې چه الله تعالی کله د دې بنده نه راضي شو اود هغه توبه نی قبوله کړه نو اوس به دغه مقتول او دده وارثان هم الله تعالی راضي کوي بهر حال دا حديث د توبي ترغيث ورکوي د قتل نه د سابقه امتونو نه د چا حزن واقع ده زمونږ دپاره ضابطه نه ده

[۳۳۸] اذْهَبْنَا هَكَارًا وَنُوجِدُ ضَرُورِي دِي

۳۳۸- [۱] (۱) وَعَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ - رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ - قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ - «[۲] وَالَّذِي نَفْسِي بِيَدِهِ لَوْ لَمْ تُدْنِيُوا لَذَهَبَ اللَّهُ بِكُمْ» [۳] وَلَجَاءَ بِقَوْمٍ يُدْنُونُ» [۴] فَيَسْتَغْفِرُونَ اللَّهَ فَيَغْفِرُ لَهُمْ». رَوَاهُ مُنِيرٌ.

توجه ۱ ابوهریره رضی اللہ عنہ راوی دی چې رسول الله صلی اللہ علیہ وسلم فرماییل [۲] قسم دی په هغه ذات چې د هغه په قبضه قدرت کې زما ساه ده، که تاسو خلق گناه نه کوئ، نو الله تعالی سبحانه به تاسو وخلي (ختم کړي) [۳] او ستاسو په ځای به داسې خلق پیدا کړي چې گناه به کوي [۴] او د سبحانه څخه به بخشش او مغفرت غواړي، او بیا به الله تعالی سبحانه هغه وبخښي مسلم.

[۲۲۲۹] الله تعالى دینده د توبې په انتظار کښي

۳۳۹- [۷] (۷) وَعَنْ أَبِي مُوسَى - رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ - قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ - «[۱] إِنْ تَنَهَ يَتُّ نَدَىءَ اللَّيْلِ لِيَتُوبَ مُسِيءُ النَّهَارِ» [۲] وَيَبْسُطَ يَدَهُ بِالْغَدَاةِ لِيَتُوبَ مُسِيءُ اللَّيْلِ» [۳] حَتَّى تَطْلُعَ الشَّمْسُ مِنْ مَغْرِبِهَا». رَوَاهُ مُنِيرٌ.

توجه ۱ ابو موسی رضی اللہ عنہ فرمایي چې رسول الله صلی اللہ علیہ وسلم فرماییل [۱] الله تعالی سبحانه د شېې خپل لاس غوروي چې په ورځ کې گناه کونکي توبه وکاري. [۲] او په ورځ کې خپل لاس غوروي چې په شپه کې گناه کونکي توبه وکاري. [۳] تر دې چې نمر د مغرب د طرف حه راوځي مسلم.

تجلیات:

قوله: يَبْسُطُ يَدَهُ بِاللَّيْلِ:

د بسط په مفهوم کښي دوه اقوال: ① بسط عبارت دې د طلب نه ځکه چې د خلقو عادت دي چې دوی د چا نه څه غواړي نو اغستلو د پاره لاسونه اوږدوي نو الله تعالی چې د شېې لاس اوږدوي نو مطلب دا چې گناه گار د توبې طرف ته رابلی

② د بعضي عالمانو په نیزد لاس خورولو نه مراد د عفو مهرباني، رحمت او مغفرت وسعت دي د الله پاک مهرباني ډیره وسیع ده گناهکارانو باندې هر وخت مهرباني کولو ته تیار دي خو بالخصوص په شپه کښي بیا د الله تعالی رحم او کرم ډیر زیات وی

قوله: حَتَّى تَطْلُعَ الشَّمْسُ مِنْ مَغْرِبِهَا: د دي مطلب دا دي چې کله نمر د مشرق په ځانې د مغرب نه راوځي نو دغه وخت به د توبې دروازه بنده شی لقوله: تعالی مومنانو بعضی آيات ريك لا ينفق نفساً إيمانها ابن الملك فرماني چې د دې حديث معنى او مفهوم دا دي چې قرب

(۱) اخرجه مسلم في كتاب التوبة / باب سقوط الذنوب بالاستغفار توبة (رقم - ۱۱ - (۲۷۴۹) واحمد في المسند ۳۰۹/۲
(۲) اخرجه مسلم في كتاب التوبة / باب سقوط الذنوب بالاستغفار توبة (رقم - ۱۱ - (۲۷۴۹) واحمد في المسند ۳۹۵/۴

قب مت کنبی چه کله طلوع شمس د مغرب نه اوشی نو د هغی نه پس به توبه نه قبلیری
 خاص کر د هغه خلقو چه کوم دغه نخبی په وخت کنبی موجود وی او چه کوم خلق د دی
 نه پس پیدا شی نو د هغوی نیک عمل به هم قابل قبول وی، د هغوی توبه به هم قبلیری
 خکه چه هغوی د دغه نبی مشاهده نه ده کړې (مرقات ج ۵ ص ۱۳۰)
 [۲۲۲] دکناه په اقرار سره دکناه معاف کیدل

۳۳۳- [۸] (۱) وَعَنْ عَائِشَةَ - رَضِيَ اللَّهُ عَنْهَا - قَالَتْ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ - ﷺ - «إِنَّ الْعَبْدَ إِذَا اعْتَرَفَ لِرَبِّ ثَابُ اللَّهِ عَلَيْهِ» مُتَّفَقٌ عَلَيْهِ.

ترجمه ۱۳۳- ام المؤمنین (د مؤمنانو مور) بی بی عائشه صدیقہ رضی اللہ عنہا وایی چې رسول الله ﷺ
 وفرمایل هر کله چې بنده د خپلي گناه په ندامت او شرمندگي سره اعتراف کوي او بې
 توبه وکاري ۱۳۳- نو الله ﷻ د هغه توبه قبلوي (بخاري مسلم)
 حل التفات ۱۳۳- اعتراف: أي: اقرار او اعتراف او کړی (د خپلو گناهونو) ۱۳۳- ثاب: توبه اوباسی.
 رجوع او کړی الله ته، ۱۳۳- ثاب الله: أي: قَبِلَ تَوْبَتَهُ: یعنی الله تعالی د هغه توبه قبلوي
 تسهيلات: قوله: ثَابُ اللَّهِ عَلَيْهِ

د بنده توبه قبلول: چه کله بنده د گناه اعتراف او کړی او خالصه توبه اوباسی نو الله تعالی
 مهربانی او کړی د ده توبه قبلوي کمافی قوله تعالی: ((وَهُوَ الَّذِي يَقْبَلُ التَّوْبَةَ عَنْ عِبَادِهِ وَيَعْفُو
 عَنِ السَّيِّئَاتِ)) الشوري ۲۵،

[۱۳۳] ذنوبی حد

۳۳۳- [۹] (۱) وَعَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ - رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ - قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ - ﷺ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: «مَنْ ثَابَ قَبْلَ أَنْ تَطْلُعَ الشَّمْسُ مِنْ مَغْرِبِهَا» ثَابُ اللَّهِ عَلَيْهِ» رَوَاهُ مُسْلِمٌ.

ترجمه ۱۳۳- ابو هريره رضی اللہ عنہ راوي دي چې رسول الله ﷺ وفرمایل ۱۳۳- کوم سړی چې د مغرب د طرف
 څخه د نمر ختو څخه مخکې توبه وکاري ۱۳۳- نو الله تعالی ﷻ د هغه توبه قبلوي (مسلم)
 تسهيلات:

قوله: مَنْ ثَابَ قَبْلَ أَنْ تَطْلُعَ الشَّمْسُ مِنْ مَغْرِبِهَا: الغر:

توبه تر کوم وخته پوري قبلیری؟ سړی چه کله د عالم اخرت مشاهده اونه کړی دې نه وړاندې
 هروخت د توبه گنجانش شته او که د زنکدن په حالت کنبی د آخرت څه نظاره اووینی یا

(۱) اخرجه البخاری فی کتاب المعازی ثواب حدیث (رقم ۴۱۴۱) و مسلم فی باب فی حدیث الإفک وقبول توبه للثانی (رقم ۵۶۰ - ۲۷۷۰)

(۲) اخرجه مسلم فی کتاب الذکر والدعاء والتوبه والاستغفار باب استغفار بالاستغفار والاستغفار منه (رقم ۴۳ - ۲۷۰۳) و احد فی السند ۵۰۶/۲

مرسته او وینى نو د داسې سړى توبه به نه قبلېږي هم دا حالت به را تلولى کى حدیث کسى
ماهر غفر په الفاظ سره بیان کړې شوي دي يعنى کوم وخت چه د غيښ پرده او چنه شی
وهر خه ښکړه شی بیا توبه قبوله نه ده د مغرب نه دنمر را خنلو سره به هم د توبې د قبلېدو
دروازه بندېږي

[۱۰۰] الله تعالى په توبه کولو سره ډیر خوشحالیږي

۱۰۰- [۱۰] وَعَنْ أَنَسٍ - رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ - قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ - [۱] "لَلَّهِ أَشَدُّ قَرَحًا بِتُوبَةِ عَبْدٍ جِيءَ بِتُوبَةٍ إِلَيْهِ مِنْ أَحَدِكُمْ [۲] كَأَنَّهُ رَاحِلَتُهُ بِأَرْضِ فَلَاةٍ، فَأَلْفَلَتْ مِنْهُ [۳] وَعَلَيْهَا طَعَامُهُ وَنَبَاتُهُ، فَأُتِيَ مِنْهَا، فَأُتِيَ شَجَرَةً، [۴] فَاصْطَلَجَتْ فِي ظِلِّهَا، قَدْ أَتَى مِنْ رَاحِلَتِهِ [۵] قَبِيئًا هُوَ كَذَلِكَ إِذْ هُوَ بِهَا قَابِئَةٌ عِنْدَهُ [۶] فَأَعْدَّ بِحِطَامِهَا، ثُمَّ قَالَ مِنْ شِدَّةِ الْفَرَحِ: [۷] اللَّهُمَّ أَنْتَ عَبْدِي وَأَنَا رَبُّكَ [۸] أَخْطَأُ مِنْ شِدَّةِ الْفَرَحِ". رَوَاهُ مُسْلِمٌ.

توبه ۱ انس ۲ وايې چې رسول الله ۳ وفرمايل ۴ الله تعالى ۵ د هغه سړي څخه
چې د هغه په مخکې توبه وکارې، دومره زيات خوشحاليږي څومره چې په تاسو کې هغه
سړي هم نه خوشحاليږي، ۶ چې د هغه سورلي په څنگل اييا بانا کې وي، او بيا هغه ورکه
شي ۷ او په هغه سورلي باندې د هغه طعام (روتي، وغيره) هم وي او اوبه هم وي، ۸ او
هغه د هغې د تلاش کولو څخه پس، نا اميده شوی وي او يوي ونې ته راشي، ۹ د خپلي
سورلي څخه د نا اميدۍ په حالت کې انتهايي غمجن او پريشانه پريوزي، ۱۰ بې په دي
حالت کې نا خاپه هغه خپله سورلي د ځان سره ولاړه وويني، ۱۱ نو د هغه سوارلي مهار
نيولو سره په انتهايي خوشحالي کې د جذبات څخه مغلوب کيدو سره، دا اوواني ۱۲ چې
اي الله ۱۳ ته زما بنده يې او زه ستا رب يم، ۱۴ د زياتي خوشحالي څخه د هغه د ژسې څخه دا
غلط الفاظ ووځي (مسلم)

هل اللغات: ① فلاه: أي: مفارقة: ځنگل، بيا بان، ② لما ألفت: أي: نفرت: او تځنې، او رکه شی، ③ فأيس
: نا اميده شی، ④ فاصطلج: پريوځی، ځملي، ⑤ يحطامها: أي: زمامها: خطام واکو ته وانی

تسهيلات:

قوله: لِلَّهِ أَشَدُّ قَرَحًا بِتُوبَةِ عَبْدٍ و

د بنده په توبه د الله تعالى خوشحاليږي، دا حدیث په شدت فرح باندي دلالت کوي چه څنگه
بنده په داسې حالت کښې ډیر خوشحاليږي نو هم دغه شان گناه گار بنده چه کله د الله
تعالی مخې ته توبه و استغفار او کړي نو الله تعالی ددې نه زيات خوشحاليږي او د هغه
گناهونه معاف کوي

په غلطۍ سره کفر په کلمه وليولو سره هدم کفر، د دې حديث نه معلومه شوه چه په غلطۍ سره د کفر کلمه ونسلو سره نه بنده کافر کېږي او نه د هغه په نکاح اثر پريوځي ليکن داسې بنده نه چه کله د جېلې غلطې اطلاع اوشي نو فوراً دې توبه و استغفار او کړي

[۲۲۲۲] الله تعالى بار بار توبه قبلوي

۲۲۲۲- [۱۹] (۱۹) وَعَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ - رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ - قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ - [۱] «إِنَّ عَبْدَ الْأُذُنْبِ ذَنْبًا [۲] فَقَالَ: رَبِّ أَذْنُبْتُ ذَنْبًا عَظِيمًا [۳] فَقَالَ رَبُّهُ: أَعْلِمَ عَبْدِي أَنْ لَهُ رَبًّا يَغْفِرُ الذَّنْبَ وَيَأْخُذُ بِهِ [۴] غَفَرْتُ لِعَبْدِي [۵] ثُمَّ مَكَتَ مَا شَاءَ اللَّهُ [۶] ثُمَّ أَذْنُبُ ذَنْبًا [۷] فَقَالَ رَبِّ أَذْنُبْتُ ذَنْبًا عَظِيمًا [۸]» [۹]

توجه [۱] ابو هريره رضي الله عنه راوي دي چې رسول الله صلى الله عليه وسلم فرمايل [۲] د دې امت څخه يا د تيرو امتونو څخه يو بنده گناه وکړه، [۳] بيا هغه اوويل چې اي زما پروردگار! ما گناه کړي ده. ته زما گناه وبخښي، [۴] الله تعالى ج فرستو ته، وفرمايل چې آيا زما دا بنده پوهېږي چې د هغه يو پروردگار شته چې څوک غواړي او کله يې غواړي، د هغه گناه وبخښي او څوک چې غواړي او کله چې غواړي، د هغه په گناه مواخذه کوي [۵] نو پوهه شي چې ما خپل بنده وبخښو. [۶] هغه بنده تر هغه مودي پورې چې الله ج وغوښتل د گناه څخه منع وو. [۷] د هغې څخه روسته هغه بيا گناه وکړه، [۸] او عرض يې وکړو چې اي زما پروردگار! ما گناه کړيده. ته زما دا گناه وبخښي

حل اللغات ① أَذْنُبْتُ ذَنْبًا: يوه گناه نې اوکړه

[۱] فَقَالَ رَبُّهُ: أَعْلِمَ عَبْدِي أَنْ لَهُ رَبًّا يَغْفِرُ الذَّنْبَ وَيَأْخُذُ بِهِ [۲] غَفَرْتُ لِعَبْدِي [۳] ثُمَّ مَكَتَ مَا شَاءَ اللَّهُ [۴] ثُمَّ أَذْنُبُ ذَنْبًا [۵] فَقَالَ: رَبِّ أَذْنُبْتُ ذَنْبًا عَظِيمًا غَفَرْتُ لِي [۶] فَقَالَ: أَعْلِمَ عَبْدِي أَنْ لَهُ رَبًّا يَغْفِرُ الذَّنْبَ وَيَأْخُذُ بِهِ [۷] غَفَرْتُ لِعَبْدِي، فَلْيَفْعَلْ مَا شَاءَ [۸]، "مُتَّفَقٌ عَلَيْهِ."

توجه [۱] الله تعالى ج فرستو ته فرمايي چې آيا زما دا بنده په دې پوهېږي چې د هغه يو پروردگار دې چې گناه وبخښي، او په هغې مواخذه کوي [۲] ما دا بنده وبخښو، [۳] هغه بنده تر هغه پورې چې الله ج وغوښتل د گناه څخه منع وو، د هغې څخه روسته هغه بيا گناه وکړه، [۴] او عرض يې وکړو چې اي زما پروردگار! ما گناه کړيده. ته زما گناه وبخښي [۵] الله تعالى ج فرستو ته فرمايي چې آيا زما بنده په دې پوهېږي چې د هغه يو پروردگار دی چې گناه وبخښي، او په هغې مواخذه کوي [۶] ما دا بنده وبخښو، نو تر څو پورې چې هغه استغفار کوي، څه چې غواړي کوي دي [بخاري مسلم]

حل ① فليُفْعَلْ: اي فليُفْعَلْ: نو کوی دې. ② مَا شَاءَ: چه څه نې خوښه وی

(۱) اخرجه البخاري في كتاب التوحيد / باب قول الله تعالى: «مريدون أن يبدلوا كلام الله» [الفتح: ۱۵] (رقم: ۷۵۰۷) وسمه في كتاب التوبة / باب قبول التوبة من الذنوب وإن تكررت الذنوب والتوبة (رقم: ۲۹ - ۲۷۵۸) وأحمد في السند ۴۰۵/۲

تسهيلات:

فوله: **أَعْلِمَ عَبْدِي:**

ه توبه، توبه گي به چي درود پي بخند، يعنى ولي زما بنده دااوگنرل چه دهغه يورب دي او هغه قدر مطلق دي دگناهونود وحي نه يوانسان راگيروي هم اومعاف كوي هم چه كله دده دومره اوچته عقیده ده نوما خپل بنده معاف كړو اوس چه څه غواړي كوي په دي فسه احاديثو سره مسلمانانوته د توبه ترغيث او شوق وركولې شي د گناه ترغيث نه وركوي

[۳۳۳] په يو مسلمان باندې د دوزخ حكم مه لگولې

۳۳۳- (۱۲) [۱] وَعَنْ جُنْدُبٍ - رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ - أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ - حَدَّثَ: [۲] «أَنَّ رَجُلًا قَالَ: وَاللَّهِ لَا يَغْفِرُ اللَّهُ لِفُلَانٍ» [۳] وَأَنَّ اللَّهَ تَعَالَى قَالَ: مَنْ ذَا الَّذِي يَتَأَلَّى عَلَيَّ أَنْ لَا أَغْفِرَ لِفُلَانٍ؟ [۴] قَبْلِي قَدْ غَفَرْتُ لِفُلَانٍ وَأَخْبَطْتُ عَمَلَكَ» [۵]. أَوْ كَمَا قَالَ: رَوَاهُ مُسْلِمٌ.

نور هم [۱] جندب رضي الله عنه راوي دي چې رسول الله صلى الله عليه وسلم وفرمايل [۲] په دي امت كي يا په تيرو امتونو كي يو سري اوويل چې قسم په خدای الله تعالى ﷻ فلانی سړي نه بخښي [۳] بيا نبی کریم صلی الله عليه وسلم دا بيان اوکړو چې الله تعالى ﷻ وفرمايل کوم سړی دی چې زما قسم خوړلو سره وايي، چې زه فلانی سړی نه بخښم [۴] اېه دي خبره پوهه شه! چې ما هغه سړي وبخښو، او ستا عمل مي ضائع کړو (يعني ستا قسم مي دروغ کړو مسلم).

هل اللغات: ① يتألى: أي: يَتَكَلَّمُ عَلَى وَيَتَلَفَّ بِأَمْرِي: چه زما په باره کښي فيصله کوي او زما په نوم قسم کوي ② أَخْبَطْتُ عَمَلَكَ: ضائع مې کړو ستا عمل (يعني ستا دا قسم خوړل مې دروغ اوگرخول).

تسهيلات:

فوله: **لَا يَغْفِرُ اللَّهُ لِفُلَانٍ:**

په چا د جنتي يا دوزخي قطعي حكم لگول: د چا متعلق د جنتي يا دوزخي قطعي حكم نه دی لگول پکار څکه چه دا د غيب معامله ده په مذکوره حديث کښي قسم خوړونکی دومره جرات کړې دي چه قسم خوړلو سره نې اوويل والله د فلانکی سړي به كله هم الله تعالى بخښنه اونه کړي داسې په يقين قسم خوړلو سره وينا کول په اصل کښي په الله تعالى باندې يوفیصله مسلط کول شو هم دي طرف ته اشاره ده چه مَنْ ذَا الَّذِي يَتَأَلَّى عَلَيَّ .. الخ.

[۳۳۵] سيد الاستغفار

۳۳۵- (۱۳) [۱] وَعَنْ شَدَّادِ بْنِ أَوْسٍ - رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ - قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ - [۲]:

(۱) اخرجه مسلم في كتاب البر والصلة والآداب / باب النهي عن تنقيط الإنسان من رحمة الله تعالى (رقم: ۱۳۷ - ۲۶۲۱)

(۲) اخرجه البخاري في كتاب الدعوات / باب أفضل الاستغفار (رقم: ۶۰۶ - ۶۰۷) وأقرمزدی في السنن رقم الحديث ۴۵۳

«سَبِّدِ الْإِسْتِغْفَارَ أَنْ تَقُولَ: اللَّهُمَّ أَنْتَ رَبِّي لَا إِلَهَ إِلَّا أَنْتَ خَلَقْتَنِي وَأَنَا عَبْدُكَ وَأَنَا عَلَى عَهْدِكَ وَوَعْدِكَ مَا اسْتَطَعْتُ أَعُوذُ بِكَ مِنْ شَرِّ مَا صَنَعْتُ ۝ أُوْءِدُكَ بِنِعْمَتِكَ عَلَيَّ ۝ وَأُوْءِدُكَ بِذُنُوبِي ۝ فَأَغْفِرْ لِي ۝ فَإِنَّهُ لَا يَغْفِرُ الذُّنُوبَ إِلَّا أَنْتَ» [۱] قَالَ: «وَمَنْ قَالَهَا مِنَ النَّهَارِ مِائَتًا مَرَّةً قَبْلَ أَنْ يَمُوتَ قَبِلَ أَنْ يَمُوتَ فِي أَهْلِ الْجَنَّةِ ۝ وَمَنْ قَالَهَا مِنَ اللَّيْلِ وَهُوَ مُوقِنٌ بِهَا [۲] قَبِلَ أَنْ يَمُوتَ فِي أَهْلِ الْجَنَّةِ» رَوَاهُ الْبُخَارِيُّ.

ترجمہ [۱] شداد بن اوس (رضی اللہ عنہ) واپس چہ رسول اللہ (صلی اللہ علیہ وسلم) فرمایا [۲] افضل استغفار دا دی چہ تہ داسی دعا وغواری اللہم انت ربی لا الہ الا انت خلقتنی وانا عبدک وانا علی عہدک ووعدک ما استطعت اعوذ بک من شر ما صنعت ۝ اودک بنعمتک علی ۝ وادک بذنوبی ۝ فاغفر لی ۝ فانه لا یغفر الذنوب الا انت ای اللہ تہ زما پروردگار ہی، ستا خخہ علاوہ معبود نشته [۳] تازه پیدا کرم، اوزہ ستا بندہ یم [۴] زہ ستا بہ عہد یم (یعنی بہ عہد او میثاق باندی قائم یم) او ستا بہ وعدہ یم (یعنی تا چہ د حشر وغیرہ بہ بارہ کی کومہ وعدہ کریدہ، بہ ہغی کامل یقین لرم) [۵] زہ د خپل طاقت بہ قدر د ہغہ بدی (یعنی د گناہ، خخہ ستا پناہ غواړم، چہ بہ ہغی کی زہ اختہ یم، [۶] زہ ستا د نعمتونو چہ تا بہ ما پیرزونه کری دہ، اقرار کوم [۷] او د خپلو گناہونو ہم اعتراف کوم نو تہ ما وبخشی، [۸] خخہ چہ گناہونہ ستا خخہ علاوہ بل خوک نشی بخشلی، [۹] بیا نبی کریم صلی اللہ علیہ وسلم فرمایا چہ کوم سر ی دا کلمات د ورخی د دی بہ معنی د یقین کولو سرہ واپس [۱۰] او بیا د ما بنام کیدو خخہ مخکی مر شی [۱۱] نو ہغہ د جنتیانو خخہ دی [۱۲] او خوک چہ بہ شپہ کی دا اوواشی او د دی بہ معنی او مفہوم یقین ولری [۱۳] او د سحر کیدو خخہ مخکی مر شی، نو ہغہ د جنتیانو خخہ دی (بخاری)

حل التلغات: ① عہدک: أي: أنا مأمور على الوفاء بعهد اليأساق: یعنی زہ ستا بہ میثاق (الست بربکم) باندی قائم یم، پورہ کوم نی، ② وعیدک: وأنا موقن بوعیدک يوم الحشر والتلاق: یعنی زما یقین او ایمان دی ستا د حشر او ملاقات بہ وعدہ باندی، ③ صنعت: کوم عمل چہ ما کری دی ④ اودک: أي: اودر زہ اقرار کوم، ⑤ موقن: أي: متقن: چہ یقین او اعتقاد نی وی

تسهيلات:

فوله: سَبِّدِ الْإِسْتِغْفَارَ:

مذکورہ کلماتو تہ سید الاستغفار ولیلو وجہ، چونکہ بہ دی کلماتو کنبی د اللہ وحدہ لا شریک لہ د الوہیت او عبودیت او د ہغہ د خالقیّت اعتراف دی او دی کنبی د ہغہ عہد اقرار دی چہ ہغہ د بندگانو نہ اغستی وو او بہ ہغی وعدہ باندی د امید اظہار دی چہ اللہ تعالیٰ د بندہ سرہ کری دہ دغہ شان بہ دی کنبی د گناہونو د شر نہ پناہ غوشتل دی چہ کوم د بندہ نہ صادر شوی دی او بہ دی کنبی د گناہونو بہ کولو باندی د ندامت اظہار دی او اندہ د نہ کولو عزم ہم دی خخہ ور تہ سید الاستغفار وائی

قوله وَأَنَا عَلَى عَهْدِكَ وَوَعْدِكَ مَا اسْتَطَعْتُ:

د عهد او وعده په مصداق کښې دوه اقوال:

- ① د عهد نه مراد د عالم میثاق عهد دې او د وعدي څخه مراد د قیامت د ورځې په راتلو باندې د یقین کولو وعده ده چې زما ستاسود قیامت د راتلو په وعده پوره یقین دې
- ② د عهد څخه مراد دا دې چې زه په تاسو باندې د ایمان راوړلو په وعده قائم یم او د وعدي څخه مراد په ایمان کښې چې کومه وعده ما کړې ده چې زه به ستاسو په احکامو باندې عمل کوم نو په هغه وعده زه قائم یم

الفصل الثانی

[۳۳۱] دالله تعالی غفاریت

۳۳۱- [۱۴] (۱) عَنْ أَنَسٍ - رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ - قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ - [۲]: «قَالَ اللَّهُ - تَعَالَى -: يَا ابْنَ آدَمَ إِنَّكَ مَا دَعَوْتَنِي وَرَجَوْتَنِي [۳] غَفَرْتُ لَكَ عَلَى مَا كَانَ فِيكَ وَلَا أَبَالِي [۴] يَا ابْنَ آدَمَ لَوْ بَلَغَتْ ذُنُوبُكَ عَنَانَ السَّمَاءِ [۵] ثُمَّ اسْتَغْفَرْتَنِي، غَفَرْتُ لَكَ وَلَا أَبَالِي [۶] يَا ابْنَ آدَمَ إِنَّكَ لَوِ تَقِشْقِي بِقُرَابِ الْأَرْضِ خَطَايَا [۷] لَمْ تَقِشْقِي لَأَتُكِّرْكُم بِئْسَ شَيْئًا [۸] لَا تَيْتُكَ بِغَرَامٍهَا مَغْفِرَةٌ» - رَوَاهُ التِّرْمِذِيُّ.

ترجمه ① انس (رضی الله عنه) راوي دې چې رسول الله ﷺ وفرمايل [۲] الله تعالی فرمایې چې ای ابن آدمه! ترڅو پورې چې ته زما څخه د گناهونو معافي غواړي، او زما څخه امید لري [۳] زه به تا بخښم تا چې څه بد عمل هم کړی وي، او ماته د دې پروا نشته، یعنې ته خواهر خو مره گناهګاري، تا لره بخښل زما په نزد څه لویه خبره نه ده [۴] ای ابن آدمه! که ستا گناه د آسمان بلندیو ته هم ورشي [۵] او ته زما څخه بخښنه وغواړي نو زه به تا بخښم، او ماته د دې پروا نشته، [۶] ای ابن آدمه! که ته ما سره په داسې حال کې ملاو شي، چې ستا سره د گناهونو څخه د که زمکه وي [۷] په شرط د دې چې تا ما سره څوک شریک نه وی جوړ کړی، یعنې په شرک کې مبتلا شوی نه یی [۸] نو زه به تاته د بخشش او د مغفرت څخه د ډکې زمکې سره راشم (ترمذي)

هل اللغات: ① دَعَوْتَنِي: أُنِي: تَدْعُونِي: چه ته زمانه دعا غواړې، ② رَجَوْتَنِي: أُنِي: تَرْجُونِي: زمانه امید ساتې، ③ لَا أَبَالِي: د باب مفاعله نه د مضارع صیغه ده، زه هیڅ پروا نه کوم ④ عَنَانَ السَّمَاءِ: أُنِي: شَخَاتُهَا: په اوریځو باندې د دې اطلاق کیږي مراد ترې نه د آسمان او چټوالي دې ⑤ بِقُرَابِ الْأَرْضِ: أُنِي: عِظْلًا: یعنې د ډکې زمکې برابر

نهيلاڻ قوله مَا ذَعَوْنِي وَرَجَوْنِي

والله تعالى د طرفه گناهگار ته دعاي و هغه: دلته ما مصدر به ظرفيه دي يعنى ترڅو يوزي چه نه زمانه غواړي او زمانه اميد ساتي نوره به تا معاف كړه لكس شرط دا دي چه ته گد هنگرني غدار يعنى مشرك او كافر به نې

قوله عَنْ النَّبَاءِ

دستان په مصداق كښې غلور الوال: ① ويرخه مراد ده

② آسمان ته په نظر كولو سره چې څومره مسافت باندې نظر لگي هغه مراد دي

③ د آسمان كنارې او اړخونه مراد دي

④ آسمان ته نسبت ددې د تاكيد په طور دي لكه څنگه چې په دي قول د الله تعالى كښې دي ﴿فَرَجَبْنَاهُمْ السُّفْهَانَ فَوَجَبْنَاهُمْ﴾

۱- (۱) قَوْلُهُ أَخَذْتُ وَالِدَارِيَّ عَنْ أَبِي ذَرٍّ (۲) وَقَالَ التِّرْمِذِيُّ: هَذَا حَدِيثٌ حَسَنٌ غَرِيبٌ.

ترهغه ۱- او احمد او دارمي دا روايت د ابوذر (۳) څخه نقل كړې دي. ۲- او امام ترمذي رحمه الله ولي دي چې دا حديث حسن غريب دي

[۲۳۲۸] د الله تعالى د غفاريت يقين ساتلو فائده

۱- (۱۵) [۱۵] وَعَنْ أَبِي عُبَّائٍ - رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمَا - عَنْ رَسُولِ اللَّهِ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ - قَالَ: "قَالَ اللَّهُ تَعَالَى: مَنْ عَلِمَ أَنِّي ذُو قُدْرَةٍ عَلَى مَغْفِرَةِ الذُّنُوبِ (۲) غَفَرْتُ لَهُ وَلَا أَبَالِي (۳) مَا لَمْ يُشْرِكْ بِي شَيْئًا". رَوَاهُ فِي: "مُذَرِّجُ السَّنَةِ".

ترهغه ۱- ابن عباس (۴) د رسول الله (ﷺ) څخه نقل كوي چې رسول الله (ﷺ) وفرمايل ۱- الله تعالى فرمايي چې كوم سړي په دي پوه شو چې زه، يعنې الله تعالى (ﷻ)، د گناهونو په بخښلو قدر یم. ۲- نو هغه به وبخښم، او ماته د دي هيڅ پروا نشته ۳- په دي شرط چې هغه ماسره څوك شريك نه جوړوي (شرح السنه)

حل اللغات ① ذُو قُدْرَةٍ: قدرت والاذات، د قدرت مالک

نهيلاڻ:

قوله مَنْ عَلِمَ أَنِّي ذُو قُدْرَةٍ عَلَى مَغْفِرَةِ الذُّنُوبِ غَفَرْتُ لَهُ وَلَا أَبَالِي

دالله په صفاتو ايمان راوړ لو فائده: يعنى الله تعالى فرماني چه يوسړي صرف دومره پوهيږي اوددې پخه عقیده هم لري چه زه د قدرت مالک یم او د بخښلو اختيار او قدرت هم ماسره

(۱) اخرجه الدارمي في رقم- ۲۷۸۸ واحد في السنن: ۱۴۷/۵

(۲) اخرجه البغوي في شرح السنن رقم الحديث ۱۹۹۱ والحاكم في المستدرک ۲۶۲/۴

دې اوزه د شرک نه علاوه هره گناه معاف کوم زما متعلق داسې عقیده لرونکی ټوله گناه معاف کوم لکه چه دې سړی زما صفات جلالیه او جمالیه او منل او بیه ماس دې نی بیه گمان او کړنو "ناعندطن عیدی" د اصول مطابق ما هغه معاف کړو د احادیث قدسی دې

[۱۳۳۹] الله تعالی د استغفار په وجه د پوره څه وره کوی

٢٣٠- [١٦] () وَعَنْهُ، قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ - : «مَنْ لَزِمَ الْإِسْتِغْفَارَ جَعَلَ اللَّهُ لَهُ مِنْ كُلِّ شَيْءٍ خَرَجًا ۖ وَمِنْ كُلِّ شَيْءٍ قَهْرًا ۚ وَرَزَقَهُ مِنْ حَيْثُ لَا يَحْتَسِبُ» . رواه أحمد، وأبو داود، وابن ماجه .

نوحه [۱] ابن عباس (رضي الله عنه) راوي دي چې رسول الله (صلى الله عليه وسلم) وفرمايل [۲] څوك چې استغفار په ځنځن لارم كړي، نو الله تعالى [۳] د هغه د پاره د هرې تنگۍ څخه د وتلو لار او بڼې [۴] او هغه ته د هر رنځ او غم څخه نجات وركوي، [۵] او هغه ته د داسې ځاي څخه پاك او حلال رزق وركوي چې د هغه ځاي څخه يې گمان هم نه وي (احمد، ابوداؤد، ابن ماجه).

هل اللغات ① ضيق: أي: شدة وعنف: تنكسها یعنی سختی او پریشانی ② قَرَجًا: أي: قهرًا د وتلو
لا ③ هُم: غم، پریشانی، ④ قَرَجًا: أي: غَلَاً: فراخی یعنی نجات او خلاصی. ⑤ لَا تَحْتَسِبُ: أي: لَا
تَحْكُمُ: گمان به نه کوی

تسميات: قوله: مَنْ لَزِمَ الْاِسْتِغْفَارَ.. الخ:

په دې حدیث کښې ددې آیت طرف ته اشاره کړې ده چې ﴿فَقُلْتُ اسْتَغْفِرُوا رَبَّكُمْ إِنَّهُ كَانَ غَفَّارًا يُرْسِلُ السَّمَاءَ عَلَيْكُمْ مِدْرَارًا﴾ (سورت نوح الایه: ۱۱-۱۰. او د حدیث ددې آیت ماخوډ او ددې اقتباس دی) ﴿وَمَنْ يَتَّقِ اللَّهَ يَجْعَلْ لَهُ مَخْرَجًا وَيَرْزُقْهُ مِنْ حَيْثُ لَا يَحْتَسِبُ﴾ (سورت طلاق الایه: ۲).

(۳۳۰) په گناه باندي اصرار نه دی کول پکار

٢٣٣- [١٧] (١) عَنْ أَبِي بَكْرٍ الْجَدِيقِ - رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ - قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ - [٢]:
 «مَا أَصْرَمَ اسْتَفْطَرَّ [٣] وَأَنْ عَادَفَ الْيَوْمَ سَبْعِينَ مَرَّةً». رَوَاهُ التِّرْمِذِيُّ، وَأَبُو دَاوُدَ.

لوځه ۱ حضرت ابوبکر صديق (رضي) راوي دې چې رسول الله (صلى الله عليه وسلم) وفرمايل ۲ كوم سړې چې په خپله گناه باندې، استغفار او کړو، هغه په خپله گناه باندې اصرار ونه کړو. ۳ اگر چې هغه به ورځ کې اويا ۷۰۱ ځله گناه وکړي، ترمدې اېوداؤد،

هل اللغات: ① مَا لَمْ أَتُ: أَيُّ مَا دَامَ: تَبَيَّنَ: پاتې نه شو. همیشوالي نه شي. ② إِنْ عَادَ: أَنَّى: وَلَوْ: رَجَعَ: اگر چه دی وایس شی. بیا اوگر خی

(١) أخرجه أبو داود في كتاب الصلاة باب في الاستغفار (رقم - ١٥١٨) وابن ماجه في كتاب الأدب باب الاستغفار (رقم - ٢٨١٩) وأحمد في المسند: ٢٤٨/١

(١) أخرجه إبراهيم في كتاب الصلاة باب في الاستغفار (رقم - ١٥١٤) والترمذي في السنن رقم الحديث ٣٤٣٠

سہلات

قوله مَا أَصْرَ مَنْ اسْتَغْفَرَ النَّاسَ

پہ گناہ باندی ۵ اصرار کو گولو قباحۃ: کوم سرے چہ بہ یوہ گناہ باندی مدامو الی اختیاروی ہم دعه بہ گناہ باندی اصرار دی بہ گناہ باندی اصرار یو فہیح امر دی خکہ چہ بہ دی سرہ صغیرہ گناہ کبیرہ جوہیری اوہہ کبیرہ گناہ باندی اصرار سرہ دکفر دحد پوری در سیدو خطرہ دہ

بہ دی حدیث کنبی ذنوبہ او استغفار ترغیب دی دکوم خلاصہ چہ دادہ کوم سرے چہ بہ خپلہ یوہ گناہ باندی ملامتہ وی اوڈ ہفہ نہ استغفار کوی نوہفہ سرے بہ گناہ باندی ذ اصرار کولو دحد نہ اوخی کہ ہفہ گناہ صغیرہ وی اوکہ کبیرہ وی اوکہ بہ وزخ کنبی ہفہ ددی اوب خل ارتکاب کرے وی یا ددی نہ نی ہم زیات ارتکاب کرے وی بہرحال توبہ او استغفار او اصرار دوارہ نہ شی یوخانی کیدی بہ دی حدیث کنبی ذنوبہ دیر لونی ترغیب دی اخلاص شرط دی گنی نہ

سبحہ رکف توبہ رب دل ہر از ذوق منہ مصیت راختہ می آید راستغفار ما

[۳۳۱] اذ توبہ کو نکو فضیلت

۳۳۱- [۱۸] (۱) وَعَنْ أَنَسٍ - رَحِمَهُ اللَّهُ عَنْهُ - قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ - [۲]: «كُلُّ نَفْسٍ آذَمَ خَطَاةً، وَخَيْرُ الْخَطَايَا بَيْنَ التَّوْبَتَيْنِ» [۳]. رَوَاهُ التِّرْمِذِيُّ، وَابْنُ مَاجَةَ، وَالدَّارِمِيُّ.

ترجمہ ۱ انس رضی اللہ عنہ روای دی چہ رسول اللہ ﷺ وفرمایا ۲ ہر انسان خطا کار دی یعنی ہر انسان گناہ کوی اعلاوہ دانبیاء کراسو ۳ خخہ خخہ چہ ہفوی معصوم عن الخطا دی ۴ او بہترین خطا کار ہفہ دی چہ توبہ اوکاہری (ترمذی، ابن ماجہ، دارمی) حل اللغات ۱ خطا، آنی کبیر الخطا: دیر گناہونہ کونکہ

سہلات

قوله كُلُّ نَفْسٍ آذَمَ خَطَاةً:

نکتہ: کہ دا کل مجموعی وی نو انبیاء ددی نہ مستثنی دی

ذنوبین پہ مہموم کنبی ذوقی اقوال: ۱ بہترین خطا کار ہفہ دی چہ د معصیت نہ توبہ اوکرے او د طاعت پہ ذریعہ اللہ تہ رجوع کونکی وی ۲ بہترین خطا کار ہفہ دی جہ غفلت پریردی او د انابت پہ ذریعہ د ذکر طرف تہ رجوع اوکرے ۳ بہترین خطا کار ہفہ دی چہ د غیبت نہ د حضور طرف تہ رجوع اوکرے

(۱) أخرجه الترمذی فی السنن رقم الحدیث ۲۶۱۶ وابن ماجہ فی کتاب الزہد/باب ذکر التوبہ (رقم- ۴۲۵۱) واحمد فی المسند ۱۹۸/۳

[۳۳۳] گناه هکولوسره په زړه باندې تور داغ جوړیږي

۳۳۳- [۱۹] (۱) وَعَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: «إِنْ
الْمُؤْمِنُ إِذَا أُذْنِبَ كَانَتْ لُكْنَةٌ سَوْدَاءُ فِي قَلْبِهِ» [۲] فَإِنْ تَابَ وَاسْتَغْفَرَ حُصِلَ قَلْبُهُ [۳] وَإِنْ زَادَتْ حَتَّى تَعْلُوَ
قَلْبُهُ [۴] فَذَلِكَ الرَّأْيُ الَّذِي ذَكَرَ اللَّهُ تَعَالَى [۵] «كَلَّا بَلْ رَانَ عَلَى قُلُوبِهِمْ مَا كُنُوا يَكْسِبُونَ»
[المطففين: ۳]. [۶] رَوَاهُ أَحْمَدُ، وَالتِّرْمِذِيُّ، وَابْنُ مَاجَةَ، وَقَالَ التِّرْمِذِيُّ: هَذَا حَدِيثٌ حَسَنٌ صَحِيحٌ.

ترجمه ۱ ابو هريره رضي الله عنه راوي دي چې رسول الله صلى الله عليه وسلم فرمايل ۲ هر کله چې مؤمن گناه کوي، نو د هغه په زړه کې يوه توره نقطه پيداشي، ۳ بيا که د هغه گناه څخه توبه او کاږي، او استغفار کوي، نو د هغه زړه د هغه توري نقطې څخه، صفا کېږي ۴ او که زياته گناه کوي، نو هغه توره نقطه زياتيږي تر دې چې د هغه په زړه خوره شي، ۵ نو دا هغه زنگ دې، چې د هغې په باره کې الله تعالى دا فرمايلي دي ۶ «كَلَّا بَلْ رَانَ عَلَى قُلُوبِهِمْ مَا كُنُوا يَكْسِبُونَ». داسې هيڅ کله نه ده، بلکه د هغوی په زړونو زنگ وهلي دې هغه کفر او شرک چې هغوی به کولو. اتر دي چې د هغوی په زړونو کې خیر او نیکی بالکل پاتې نه شوه، ۷ دا روایت احمد، ترمذي، ابن ماجه نقل کړی دی او امام ترمذي رحمته الله علیه فرمایلي دي چې دا حدیث حسن صحیح دي

حل اللغات ① لُكْنَةٌ: أي: الأثر: ټاكي. نشان: دگناه اثر مراد دې، ② سَوْدَاءُ: توره، ③ حُصِلَ: أي: نَقِفَ. صفا کېږي، ④ تَعْلُوَ: زياتيږي، ⑤ الرَّأْيُ: زنگ

تسهيلات:

قوله: إِنْ الْمُؤْمِنُ إِذَا أُذْنِبَ كَانَتْ لُكْنَةٌ سَوْدَاءُ فِي قَلْبِهِ.. الخ:

د خير او شر دواړو هرگز: د انسان زړه د خير او شر دواړو دپاره مرکز دې فريستي په دې کښې په نيکو الهاماتو سره د نيکنۍ کرلو کوشش کوي او شيطان په دې کښې خرابو وسوسو سره د بدني کرلو کوشش کوي اوس چه کله شيطان انسان په بدني باندې تيار کړو او د گناه تور داغ په زړه باندې اولگيدو نو په نيکنۍ سره او په توبه او استغفار سره دغه داغ وينخلي کېږي او زړه ئې بيا صفا کېږي ليکن که يو انسان د گناه نه پس استغفار نه کوي نه توبه کوي اونه نيك عمل کوي نودغه داغ زياتيږي تر دې چه د هغه پوره زړه راگير کړي هم ددې نوم ران دې اوهم دغه مهر جباريت دې «كَلَّا بَلْ رَانَ عَلَى قُلُوبِهِمْ» اسودت مطففين: ۴۱. کښې هم دې طرف ته اشاره ده په دې حديث کښې د توبه او استغفار ترغيث ورکړې شوې دي

(۱) أخرجه الترمذي في السنن رقم الحديث ۳۳۹۰ وابن ماجه في كتاب الزهد باب ذكر التوبة (رقم -

[۳۳۳] ذ توبی ذ قلیدو آخری وخت (غرغره) د ما مری له واتلو نه مخکې دې

۳۳۳- [۲۰] (۱) وَحَىٰ إِلَيْنَا مُحَمَّدٌ أَنَّكَ قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ - : «إِنَّ اللَّهَ يَقْبَلُ تَوْبَةَ الْعَبْدِ مَا لَمْ يُغْرَرْ» . رَوَاهُ التِّرْمِذِيُّ . وَابْنُ مَاجَةَ .

ترجمه ۱ ابن عمر ؓ راوي دې چې رسول الله ﷺ وفرمايل ۱ الله ﷻ د بنده توبه تر هغه وخته پورې قبلوي، ۲ ترڅو پورې چې د زنکدن د غرغري کيفيت شروع نشي تر مذي، ابن ماجه:

هل التفتات: ۱ تَغْرَرُ: أَيْ: مَا لَمْ تَنْتَهِ الرُّوحُ إِلَى الْخُلُومِ: د روح وتلو يعنی د زنکدن وخت، دغه وخت ته غرغره وائی

تسهيلات:

قوله: مَا لَمْ يُغْرَرْ:

د غرغره مخه هره: د زنکدن په حالت کې چې کله د پوره بدن نه روح اوځی او په حلق کې راشی بند شی او اوس څو لمحي پس وتل غواړي هم دغه وخت ته غرغره نوم ورکړي شوې دې مقصد دادې چې کله په انسان باندې د عالم غيب پرده ټيکاره شی او هغه د عالم آخرت د کوم يو څيز هم مشاهده کوی هغه وخت د توبه سلسله ختمیږي دغه شان د ماينام نه د نمر د راختلو نه پس د توبې دروازه بندېږي

[۳۳۴] ذ الله تعالى د مغفرت وسعت

۳۳۴- [۲۱] (۱) وَحَىٰ إِلَىٰ سَعِيدٍ: رَحِمَىٰ اللَّهُ عَنْهُ - قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ - : «إِنَّ الشَّيْطَانَ قَالَ: وَجِزَتِكَ يَا رَبِّ ۚ لَا أَبْرِمُ أَحَدًا غَوَىٰ عَنَّا ذَكَ مَا دَامَتْ أَرْوَاحُهُمْ فِي أَجْسَادِهِمْ» . فَقَالَ الرَّبُّ عَزَّ وَجَلَّ: وَجِزَتِي وَجَلَّالِي ۚ وَأَرْيَاغَمَ مَكَانِي ۚ لَا أَرَأَىٰ أَنْ أُغْفِرَ لَهُمْ مَا اسْتَغْفَرُونِي» . رَوَاهُ أَحْمَدُ .

ترجمه ۱ ابوسعید ؓ راوي دې چې رسول الله ﷺ وفرمايل ۱ شيطان الله ﷻ ته او ويل چې قسم دې ستا په عزت اې زما پروردگار ۲ زه به ستا بندگان هميشه گمراه کوم، ترڅو پورې چې د هغوی روحونه د هغوی په بدنونو کې وي، ۲ پروردگار عزوجل وفرمايل چې قسم دې زما په عزت او بزرگي خپله باندې ۳ او د خپلي مرتبې په بلندی باندې، ۳ زما بندگان چې ترڅو پورې زما څخه بخشش، بخښنه، غواړي. زه به هميشه هغوی بخښم (احمد، هل التفتات: ۱ لَا أَبْرِمُ: أَيْ: لَا أَزَالُ: هميشه به نې کوم، ۲ أَحَدًا: أَيْ: أَحَدًا: گمراه کوم به، ۳ وَجِزَتِي: دلته واو قسميه دې، يعنی قسم مې دې وی په عزت خپل، ۴ وَجَلَّالِي: أَيْ: عَلُوْمَ مَرْتَبَتِي: قسم مې

(۱) أخرجه الترمذی فی السنن رقم الحديث ۳۶۰۳ وابن ماجه فی کتاب الزهد/باب ذکر التوبه (رقم- ۱۲۵۲) واحمد فی المسند: ۱۲۲/۲

(۲) أخرجه احمد فی المسند: ۲۹/۳

دی وی به جبل لونی شان او بررگی ناندی. ① و از غمگسائی وی رفقه مگسائی فسه می دی وی به خبلی لونی مرتبی به دی کلماتو کنی و او قسمه دی.

تسبیلات: قوله لَا إِلَهَ إِلَّا هُوَ الْحَيُّ الْقَيُّومُ:

ه شیطان تو مرگه پوری انسان لوه گمراه کولو کوشش: د شیطان نه مراد ابلیس دی او گمراه کولو نه مراد د بنه عقائدو او اعمالو نه محرومول دی یعنی شیطان دا وانی چه د بنی آدم د مرگ وخته پوری به زه به کوشش کنی یم چه دی بد عقیده او بد عمله شی او که دا اونه کرې شه نو بیا به بنی آدم لره د نیک اعمالو نه منع کوم یا لویه نیکی به ترې پنی کوم او به وړه نیکی کنی به نې اخته کوم

اشکال: په دی حدیث او په دی آیت کنی څه مطابقت دی «وَلَا تُغْنِيهِمْ أَتْمَعِينَ ۝ لَا يَخْلُصُونَ مِنْهُمْ الْمُخْلَصِينَ» او دغه شان دی آیت «لَنْ تَبْعَكَ مِنْهُمْ لَأَمَلْتُ جَهَنَّمَ مِنْكُمْ أَتْمَعِينَ ۝ كُنِي څه مطابقت دی؟

د اشکال جواب: په آیت کنی مخلصین ناجین مراد دی او په حدیث کنی غیر مخلصین غیر ناجین مراد دی د «ممن تبعك» په قید سره به د گناه نه استغفر کونکی خارج شی مرق ج ۵ ص ۱۳۷

[۲۲۱۵] د توبی دروازه

د--- (۲۲) (۱) وَعَنْ صَفْوَانَ بْنِ عَسَالٍ - رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ - قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ - (۲) «إِنَّ اللَّهَ تَعَالَى جَعَلَ بِالْمَغْرِبِ بَابًا، (۳) عَرَضَهُ مِيزَةً سَبْعِينَ عَامًا لِلتَّوْبَةِ، (۴) لَا يُغْلَقُ مَا لَمْ تَطْلُعِ الشَّمْسُ مِنْ قِبَلِهِ، (۵) وَذَلِكَ قَوْلُ اللَّهِ عَزَّ وَجَلَّ: ﴿يَوْمَ لَا يَكُنِي لَكُمْ بَعْضُ آيَاتِ رَبِّكَ﴾ (۶) لَا تَقَعُ نَفْسٌ مِنْكُمْ نَفْسًا تَكُنْ آمَنَتْ مِنْ قَبْلِ [الأنعام: ۵۸]». رَوَاهُ التِّرْمِذِيُّ، وَابْنُ مَاجَةَ.

توجه: ① صفوان ابن عسال ② راوی دی چې رسول الله ﷺ وفرماییل ③ الله تعالی ﷻ د مغرب طرف ته یوه دروازه جوړه کړیده. ④ چې د توبې د پاره ده. او د هغې عرض پلنوالې د اویا کالو د مسافت په اندازه دی ⑤ او دا دروازه تر هغه وخته پورې بندېږي نه. تر څو پورې چې نمر د مغرب د طرف څخه را ونه خيژي، یعنې د مغرب د طرف څخه د نمر را ختل د توبې د قبولیت مانع دي ⑥ او د الله ﷻ د دې ارشاد په هغه ورځه ستا د پروردگار بعضې نښې نښانې به ښکاره شي ⑦ په داسې وخت کې به ایمان راوړل نفع ورنه کړي. چې د مخکې څخه یې ایمان نه وي راوړی. د دې دا مطلب دي. ترمذی ابن ماجه.

سورة التوبة

قوله للتوبة

د توبې قبلیدو آخری وخت، علامه طیبی فرمائی چې د توبې دروازہ بنی آدم دپاره پرانستی ده تر څو چې شمس مغرب د طرفه نمر نه وی راختلې چې کله نمر د مغرب نه راوخیژی نو د توبې دروازہ به بنده شی بیا به نه د چا ایمان راوړل قبلېږي او نه توبه کما فی قوله تعالى: ((يَوْمَ لَا يُغْنِي عَنْكَ الْإِيمَانُ أَنتَ لَا تَنْفَعُ نَفْسًا لِّمُحِبَّهَا)) (أهبا)

[۳۳۸] دتوبې د قبلیدو انقطاع

۳۳۸- [۲۳] (۱) وَعَنْ مُعَاوِيَةَ - رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ - قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ - [۲] «لَا تَنْقُطُ الْمُهْجَرَةُ حَتَّى تَنْقُطَ التَّوْبَةُ» [۳] وَلَا تَنْقُطَ التَّوْبَةُ حَتَّى تَطْلُعَ الشَّمْسُ مِنْ مَغْرِبِهَا». رَوَاهُ أَحْمَدُ، وَأَبُو دَاوُدَ، وَالدَّارِمِيُّ.

ترجمه حضرت معاویه رضی اللہ عنہ راوي دې چې رسول الله صلی اللہ علیہ وسلم فرمایيل [۲] هجرت یعني د گناهونو څخه د توبې طرف ته رجوع، به موقوف نه وي، تر څو پورې چې توبه موقوف شوی نه وي. [۳] او توبه به تر هغه وخته پورې موقوف نه وي تر څو پورې چې نمر د مغرب د طرف څخه راونه خیژی (ابوداؤد، احمد، دارمي)

حل القصات ① المھجرة: أي: من التَّعصية إلى التَّوْبَةِ: دلته د هجرت نه مراد گناهونه پریښودل او توبې ضرب ته رجوع کول دی

تجديدات:

قوله: لَا تَنْقُطُ الْمُهْجَرَةُ:

د هجرت د نه غتمیدو په مفهوم کېنې دوه احوال: په دې جمله باندې د پوهیدلو دوه طریقې دی ① پومېې طریقه داده چې المھجرة د گناهونو نه شاته کیدو او د گناهونو د پریځودو په معنی کېنې واخستې شی نو عام شارحینو او ملاعلی قاری رحمۃ اللہ علیہ هم دې ته ترجیح ورکړې ده ددې مطلب به داشی چې د گناهونو نه جدا کیدل او ددې پریځودل او ددې نه خلاصې حاصلولو گنجانش د هغه وخته پورې دې تر کومې چې د توبې د قبلیدو وخت موجود دې کله چې د توبې سلسله بنده شوه نو د گناهونو نه هجران او ددې پریځودل به هم بې فائدې شی او ددې سلسله به منقطع شی او د توبې دروازہ به تر هغه وخته پورې نه بندېږي تر کومې چې د مغرب نه د نمر راختل نه وی شوې کله چې نمر د مغرب نه راوخیژی نو د توبې سلسله به هم منقطع شی ② ددې جملې دویم مطلب علامه طیبی داسې بیان کړې دې هغوی فرمائی چې دې ځانې کېنې د المھجرة نه مراد د گناهونو نه ځان ساتل نه دی گنې ددې نه پس خو پخپله د توبه

(۱) اخرجه ابوداؤد فی کتاب الجهاد / باب فی المھجرة حل انقطعت؟ (رقم - ۲۴۷۹) واحمد فی المسند ۳۱۲/۲

ذکر دې دابه تکرارشی یعنی توبه نه ده منقطع ترکومي چه توبه منقطع نه ده هغه ورماني چه المعرفه نه مراد هم هغه متعارف عام هجرت دې یعنی هجرت به هم تر هغه وخته پورې جاری وی ترکومي پورې چه د توبې دروازه بنده نه وی اود توبې دروازه به هغه وخته پورې کولایوی ترکومي چه نمره مغرب نه راختلې نه وی

په حدیث کنبې یو اشکال: اوس د اباحت دې چه دنمره راختلونه وړاندې کوم خلق نابالغ وی او روستو توبه کول غواړی یاد نمره راختلونه پس ماشومان را پیدا شی نو دهغوی دتوبې به څه کیږی؟

۵ اشکال دوه جوابونه: ① کوم حکم چې د حدیث دې هم هغه شان به وی

② ددې حدیث په حکم کنبې به هغه خلق راځی کوم چه هغه وخت مکلف وی او کوم خلق چه هغه وخت مکلف نه وی دهغوی توبه به روستو قبلېږی اودا هم ممکن ده چه د ماشومانو را پیدا کیدو سلسله بنده شی

[۳۲۷] په چاپا ندي ددوزخی حکم مه لکولی

۳۲۷- [۲۴] (۱) وَعَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ - رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ - قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ - : «إِنْ رَجُلَيْنِ كَانَا فِي بَيْتٍ إِذَا رَأَى أَحَدُهُمَا يُحْتَضِرُ فِي الْبَيْتِ ① وَالْآخَرُ يَقُولُ: مُذْنِبٌ ② فَيَحْتَضِرُ يَقُولُ: أَفْقِرُ عَمَّا أَتَى فِيهِ ③ يَقُولُ: غُلْبِي وَرَبِّي ④ حَتَّى وَجَدَهُ يَوْمًا عَلَى ذَنْبٍ اسْتَعْظَمَهُ فَقَالَ: أَفْقِرُ،

ترجمه ① ابهریره روای دې چې رسول الله ﷺ وفرمایل ② په بني اسرائیلو کې دوه سري وو چې په خپلو کې دوستان وو، ③ په هغوی کې یو خو په عبادت کې ډیر ریاضت کولو، ④ د دویم گناه کوله، او ویل یې چې زه گناهگار یم، یعنې هغه د خپلو گناهونو اقرار کولو، ⑤ عبادت کونکې هغه ته دا ویل شروع کړل چې په کوم شي کې ته اخته یې، یعنې په گناه کې، د هغې څخه منع شه، ⑥ گناهگار به په جواب کې ویل چې دا خبره ته زما په پروردگار باندې پرېږده، ⑦ ځکه چې هغه غفور رحیم دې، هغه به ما معاف کړي، ⑧ تر دې چه یوه ورځ هغه عابد هغه په داسې گناه کې اخته ولیدلو چې هغه ډیره لویه گناه گنله، هغه ورته او ویل چې ته د دې گناه څخه منع شه.

هل ثلاث: ① مُضْطَرِّفٌ: دوه کسان یوبل سره محبت کونکی. ② مُحْتَضِرٌ: أي: مُسَالِفٌ: ډیر کوشش او زیاتوالي کونکې. ③ مُذْنِبٌ: گناهونه کونکې. ④ فَيَحْتَضِرُ يَقُولُ: أَفْقِرُ: تفرغ: شروع شو. ⑤ أَفْقِرُ: د باب اَلْفَصْلِ نه د امر صیغه ده، أي: أَمْرُكَ وَأَمْرُكَ: بند شه، منع شه.

⑥ فَقَالَ: غُلْبِي وَرَبِّي، أَنْبِئْتُ عَلَى رَقَبَتِي ⑦ فَقَالَ: وَاللَّهِ لَا يَغْفِرُ اللَّهُ لَكَ أَبَدًا ⑧ وَلَا يَنْجِلُكَ الْجَنَّةَ ⑨ فَبَصَّ اللَّهُ إِلَيْهَا مَلَكًا ⑩ فَنَبَّهَ أَوْ رَأَاهَا، فَأَجَابَهَا عَنْهُ ⑪ فَقَالَ يَلْمُذْنِبَ: ادْخُلِ الْجَنَّةَ بِرَحْمَتِي ⑫ وَقَالَ لِالْآخَرِ: اسْتَوْصِي أَنْ تَحْطُرَ عَلَى عَبْدِي رَحْمَتِي ⑬ فَقَالَ: لَا يَأْرَبُ. قَالَ: أَذْهَبُوا بِهِ إِلَى النَّارِ ⑭. رَوَاهُ أَحْمَدُ.

مروءہ: گھگر جواب و رکرو چي ته ما خپل پروردگار ته پريږده. آب ته په ما نگهبان مقرر شوې بي ۲۲. عابد د دي په اوریدو سره ورته اوويل چي قسم په خدای الله ﷻ به ت هيڅ کله ونه بخشي، ۲۳ او نه به ت په جنت کې داخل کړي، ۲۴ د دي څخه روسته الله ﷻ همه دواړو ته فرشته راوړلېله ۲۵ او د هغوی روحونه يې قبض کړل، بيا چي د هغوی روحونه د الله ﷻ په حضور کې په برزخ کې يا د عرش لاندې حاضر (جمع) شو، ۲۶ نوانه الله ﷻ گهگر ته خو و فرمايل چي زما د رحمت په سبب ته په جنت کې داخل شه، ۲۷ او دويم ته يې و فرمايل چي آيا ته د دي خبري طاقت لري چي زما بنده زما د رحمت څخه محروم کړي؟ ۲۸ هغه اوويل چي نه. پروردگار! بيا الله ﷻ هغه فرستو ته چي په دوزخ باندې ما موره دی و فرمايل چي دي د دوزخ طرف ته بوخي (احمد)

هل اللغات ① خلی وی: أي: اترکلی مقه: ما پريږده زما رب سره، يعنی ته زما معامله زما رب ته پريږده. ② رقیماً: أي: خافطاً: سارونکي او حفاظت کونکي. ③ تحطیر: أي: تهنئة وتحریر: ته منع کوي. محرومه کوي

تحييلات:

قوله: وَاللَّهُ لَا يَغْفِرُ اللَّهُ لَكَ أَبَدًا.. الخ:

د چا په حق گڼي د جنت او دوزخ فيصله کولو باندې دالله تبارک و تعالی: کيدې شی چه دي عبادت باندې خان خودونکی صوفی په خپل عبادت باندې غرور او کړو تکبرنی او کړو او د هوکه نی او خوړله او یو مسکین گنا هگار نی سپک گنر لوسره په هغه د دوزخی کیدو قضعی حکم اونگولو لکه چه هغه د جنت او دوزخ فیصله پخپله کوله په کوم سره چه رب تعالی خفه شو او هغه نی په دوزخ کښي واچولو دا جداصورت دي او د یو گنه په وجه څوک دوزخی گنر لوصورت جدا دي هغه جائز دي ځکه چه دا یو ضابطه ده چه داول نه فیصله شوې ده چه څوک داسې کوی نو هم دغه شان به مومی

[۲۲۲] د ټولو حکماوو نو د مغفرت اعلان

۲۲۲- (۲۵) (۱) «وَعَنْ أَنَسٍ عَنْ أَبِي بَرْدٍ - رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ - قَالَتْ: سَمِعْتُ رَسُولَ اللَّهِ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ - يَقُولُ: «يَا عِبَادِيَ الَّذِينَ آمَنُوا عَلَى أَنْفُسِهِمْ لَا تَقْنَطُوا مِنْ رَحْمَةِ اللَّهِ إِنَّ اللَّهَ يَغْفِرُ الذُّنُوبَ جَمِيعًا» وَلَا يَأْتِيهِمْ» (۱) «وَأَمَّا أَحْمَدُ وَالْبَيْهَقِيُّ، وَقَالَ: هَذَا حَدِيثٌ حَسَنٌ غَرِيبٌ. (۲) وَفِي: "تَرْغِيمُ السُّنَّةِ" "يَقُولُ" بِذَلِكَ: "يَقْرَأُ".

مروءه ۲۲ بي بي اسماء بنت يزيد ؓ وايي چي ما واوريدل چي رسول الله ﷺ دا آيت وېلو: يَا عِبَادِيَ الَّذِينَ آمَنُوا عَلَى أَنْفُسِهِمْ لَا تَقْنَطُوا مِنْ رَحْمَةِ اللَّهِ إِنَّ اللَّهَ يَغْفِرُ الذُّنُوبَ جَمِيعًا اى زما

بنده گناه تو چي، د گناه کولو په سبب مو، په خپل نفس زياتي کړي دي. [۴] د الله تعالی د رحمت څخه مه نا امیده کېږئ، [۵] ځکه چې الله تعالی ﷻ ټول گناهونه بخښي. [۶] او نبی کریم صلی الله علیه وسلم فرمایي چه، الله تعالی ﷻ ته د دې پروا نشته اچې بندگن هر څومره گناه کوي هغه ټول بخښي. [۷] احمد، ترمذی، امام ترمذی رحمه الله فرمایي چې دا حدیث حسن غریب دي، [۸] او په شرح السنه کې د لفظ یقرا په ځای لفظ د یقول دي.

هل اللغات: ① أنزلوا: أي: بالنعاس: تأسو زياتي کړې دي په وجه د گناهونو او نافرمانی کولو. ② لا تقنطوا: أي: لا تأمروا: مه نا امیده کېږئ.

تسهيلات

قوله: إِنَّ اللَّهَ يَقْفِرُ الذُّنُوبَ جَمِيعًا:

د کالواؤد گناهونو معاف کيدو طريقه: د کفارو گناهونه په سوبي و د بچيان په راوړو سره معاف کېږي او د نيکانو گناه په توبې او د الله په فضل سره معاف کېږي.

[۲۳۴۹] د انسان څخه د ورو گناهونو کيدل

۳۳۴- [۲۶] (۱) «وَعَنِ ابْنِ عَبَّاسٍ - رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمَا - فِي قَوْلِهِ تَعَالَى: ﴿إِلَّا اللَّحْمَ﴾ [النجم: ۳۲]، قَالَ رَسُولُ اللَّهِ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ - : "إِنْ تَقْفِرَ اللَّهُمَّ تَقْفِرْ جَمًّا [۲] وَأَيُّ عَبْدٍ لَكَ لَا أَلْمَا" [رواه الترمذی، وَقَالَ: هَذَا حَدِيثٌ حَسَنٌ صَحِيحٌ غَرِيبٌ.

ترجمه: ① ابن عباس رضی الله عنهما څخه د الله تعالی ﷻ د دې قول إِلَّا اللَّحْمَ د تفسیر په ضمن کې روایت دی [۲] چې رسول الله ﷺ دا شعر او ونيلو

إِنْ تَقْفِرَ اللَّهُمَّ تَقْفِرْ جَمًّا وَأَيُّ عَبْدٍ لَكَ لَا أَلْمَا

ای الهي که بخښي نو لوی گناه وبخښي [۳] او ستا کوم بنده دي چې هغه واړه گناهونه نه وي کړي [۴] امام ترمذی رحمه الله دا روایت نقل کړی دی، او ويلي يې دي چې دا حدیث حسن صحیح غریب دي.

هل اللغات: ① عَمَّا: أي: كثر الكثرة: لوني گناهونه ② أَلْمَا: فعل ماضی مفرد دي، واړه گناهونه مراد دی.

تسهيلات

قوله: وَأَيُّ عَبْدٍ لَكَ لَا أَلْمَا:

ه لبي عليه السلام: اميه بن صلت اشعار او ویدل، پوره ايت داسې دي الَّذِينَ يَهْتَبِئُونَ كَبِيرَ الْأَجْرِ وَالْقَوَاحِشِ إِلَّا اللَّحْمَ، [النجم: ۲۳]، په حدیث کښې مذکوره شعره اميه بن صلت دي چه د ایام جاهلیت د مشهورو شعراو نه دي اميه ډیر عبادت گزار بنده وو او په قیامت باندې ئی

اعتقد وود اسلام زما نه ني موبدلي وه خوييا هم دي مسلمان نه شو د ده د اشعار به د
صبيحت نه دک وود دي وحې به نبي عليه السلام اوريدل او کڼه کله به ني لوستل هم
الله تعالی په هر بار کښې ه لويو گناهونو د معاف کولو غواړاست: «اللهم» نه مراد صغيره گناه
دي ددي به معلومه شوه چه صغيره گناه د مومن نه صادرېږي د حديث حاصل دا دي چه
انه پاکه ته کړي نه ته د صغيره گناه معاف کولو قيد مه لگوه ستا نه علاوه کوم در دي چه
هلته گناه گر بنده گناه کبيره د بخښني دپاره يوسي لهذا تاسو صغيره گناه هم معاف
کړئ او کبيره گناه هم معاف کړئ

په ۱۱ اللهم کښې دوه احتمالات: ① إلا اللهم مستثني منقطع

② إلا په معنی د غير شی دي او د لم صفت دي

[۳۵] د بنده په چنگه چونک هکولوسره د خدای په خدايلي کښې فرق نه راځي

۳۵- [۲۷] (۱) وَعَنْ أَبِي ذَرٍّ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ - [۱] "يَقُولُ
اللَّهُ تَعَالَى يَا عَبْدِي كُنْكَرَ ضَالٍّ إِلَّا مِنْ هَدْيٍ [۲] قَالُوا لَوْ لَمْ يَكُنْ إِلَّا مِنْ هَدْيٍ لَمَا كُنْكَرَ فَقَالَ: إِلَّا مِنْ غَايِبٍ [۳]
قَالُوا لَوْ لَمْ يَكُنْ إِلَّا مِنْ غَايِبٍ لَمَا كُنْكَرَ مَذْبُوبٌ إِلَّا مِنْ عَاقِبَةٍ [۴] فَمَنْ عَلِمَ مِنْكُمْ أَلَيْ ذُو قُدْرَةٍ عَلَى الْمَغْفِرَةِ [۵]
فَسْتَغْفِرْ غَفْرَتَهُ وَلَا تَأْتِي [۶] وَلَوْ أَنَّ أُولَئِكَ رَأَوْا خَيْرَكُمْ وَحَسَنَكُمْ وَمِثْلَكُمْ وَطَبَقَكُمْ وَتَابَ عَلَيْكُمْ [۷] أَجْمَعًا وَاعْلَمُوا عَلَى
أَنَّهُ قَلْبُ عَبْدٍ مِنْ عِبَادِي

ترجمه ۱ ابوذر (رضي الله عنه) راوي دي چې رسول الله (صلى الله عليه وسلم) فرمايل ۱ الله تعالى فرمايي اي زما
بنده گانو تاسو ټولو لار ورکه کړې ده علاوه د هغه سړي څخه چې هغه ته ما هدايت کړې
دي. ۲ تاسو ټولو زما څخه هدايت غواړئ، تاسو ته به هدايت کوم. ۳ تاسو ټول په ظاهر
اوبه ضل کې محتاج يي. علاوه د هغه سړي څخه کوم چې ما غني کړو، ۴ نو تاسو ټول زما
څخه روزي غواړئ، زه به تاسو ته، پاکه او حلاله، روزي درکوم، ۵ تاسو ټول گنهگار به يي
يعني ټولو څخه گناه کيد شي، علاوه د هغه سړي څخه کوم چې ما وستلو، يعني انبياء،
عليه السلام، ۶ نو په تاسو کې چې کوم سړي په دي پوه شو چې زه به بخښلو باندې قادر يم ۷
اوبه هغه زما څخه بخښنه وغوښته نو زه به هغه ته د هغه ټول گناهونه، وبخښم او ماته د
دي هېڅ پرواه نشته. ۸ او که ستاسو وروستني، مخکني، ستاسو ژوندی، ستاسو مړي،
ستاسو لونده او ستاسو وچ ايکني ستاسو خوانان او بوډاگان يا ستاسو عالمان او جاهلان
په ستاسو فرمانبرداران او گنهگران غرض ټول مخلوقات ۹ زما د بنده گانو څخه د ټولو
څخه رب متقي زه والا يعني د حضرت محمد (صلى الله عليه وسلم) په شان شي، نو په دي سره، يعني د
نور مخلوقو عباد او متقي کيدو باندې

هل القلوب ① رَضُّكُمْ اعمده ستاسو ددي نه مراد خواصان فرم سردار پ عالمان دي ② رَضُّكُمْ
وچ ستاسو ددي نه مراد بوداگان، بافرمان يا جاهلان دي

مَا زَادَ ذَلِكَ فِي مُلْكِي جَنَاءَ بَعُوضَةٍ ① وَلَوْ اَنْ اُولَئِكَمَّ، وَآجِرُكُمْ، وَمِنْكُمْ، وَرَظِيكُمْ، وَيَا بَعْضُكُمْ ②
خَاتَمُ اعْنَى اَشْفَى قَلْبٍ عَنِ عِيَادِي ③ مَا تَقَصَّ ذَلِكَ مِنْ مُلْكِي جَنَاءَ بَعُوضَةٍ ④ وَلَوْ اَنْ اُولَئِكَمَّ، وَآجِرُكُمْ،
وَجُنُودُكُمْ، وَرَضُّكُمْ، وَيَا بَعْضُكُمْ ⑤ اَخْتَمُوا فِي صَعِيدٍ وَاحِدٍ ⑥ فَسَأَلَ كُلَّ السَّائِبِ مِنْكُمْ مَا بَلَغَتْ اَمْنِيَّتُهُ،

نوهه ① زما په خدايي کي د يو ماشي د وزير برابر هم زير نوالی نه کيږي ② او که ستاسو
محکمې او وروستني، ستاسو ژوندي او مړه، ستاسو تر او وچ غرض ټول مخلوقات ③
په د بنده گانو څخه د ټولو څخه زيات بد بخته مخلوق د شيطان په شان شي ④ نو په
دي سره زما په خدايي کي د يو ماشي د وزير برابر هم کمی نه کيږي ⑤ او که ستاسو
محکمې، وروستني، ستاسو ژوندي او مړه، ستاسو تر او وچ ټا په يو ميدان کښې جمع
شي ⑥ او په تاسو کي هر سرې د خپل انتهايي ارزو او خواهش مضيق وغواړي يعنې د هغه
په زړه کي چي کوم ارزو او خواهش وي هغه زما څخه وغواړي.

هل القلوب ⑤ جَنَاءَ: وزير، ⑥ بَعُوضَةٍ: ماشي يعنې په اندازه د ماشي. ددي نه مراد که از که مقد ر
دي ⑦ اَشْفَى: وروستني: بد بد بخته ددي نه مراد ابليس دي ⑧ تَقَصَّ: نیک بخته. ددي نه مراد
حسب ک ⑨ صَعِيدٍ: اُفَى: خجل: صعيدي خاورې ته وانی. مراد ترينه مقدم او محل يعنی
جاني دي ⑩ اَمْنِيَّتُهُ: اُفَى: مُقْتَنَاءَ: خواهش او آرزو د انسان يعنې چه خه نې هم په زړه کښي راځي.

وَاَعْيَتْ كُلَّ سَائِلٍ مِنْكُمْ: مَا تَقَصَّ ذَلِكَ مِنْ مُلْكِي ① اَلَا كَمَا لَوْ اَنْ اَحَدُكُمْ مَرَّ بِأَخِي فَقَصَّ فِيهِ لِرَبِّهِ، ثُمَّ
بَقِيَ ② ذَلِكَ بَأْسِي جَوَادُ مَا جَادَ أَعْلَى مَا أَرَادَ ③ عَطَايَ كَلَامًا ④ وَعَذَابِي كَلَامًا ⑤ اَلْأَمْرُ يُشَى إِذَا أَرَدْتُ
أَنْ أَقُولَ لَهُ كُنْ، فَيَكُونُ. رواه أحمد، والترمذي، وابن ماجه.

نوهه ① او ب زه په تاسو کي هر سرې ته د هغه د خواهش مطابق ورکړم، نو په دي سره زما
په خدايي کي هيڅ هم کمی نه کيږي ② خو که بفرض محال کمی وي نو هم، دومره به وي
مثلاً په تاسو کي يو سرې په درياب تير يږي، او هغه په هغې کي ستن واچوي، بيا هغه را
وکړي يعنې که بالفرض محال د څه کمی تصور هم اوشي. نو هغه به دومره وي څومره
چې د يوې ستنې سره اوږه ولگي، گيڼي په حقيقت کي د الله ﷻ په خدايي کي د کمی د
هيڅ درجي هم څه سوال نه پيدا کيږي، هغه که هر څومره ورکړي، د هغه په نزد هيڅ کله
کمی نه کيږي ③ او د دې سبب دا دي چې زه ډير سخي يم، ډير ورکړه کونکی يم، او څه
چې غواړم کوم يې يعنې ټول سخاوت او کرم زما د ارادي او د اختيار لاندې دي په دي کي
د يو بنده ارادي ته دخل نشته ④ زما ورکول يواځې حکم کول دي ⑤ او ځما عذاب يواځې
حکم ورکول دي يعنې دا ټول څيزونه يواځې زما په يو حکم سره کيږي، زه د ذرائعو او
اسبابو محتاج نه يم ⑥ او زه چې يو شي پيدا کول غواړم نو د هغې د پاره زما صرف دومره

حکم دی. (۷) چې زه او اوایم وشه، نو هغه وشي، یعنی موجود شي، احمد، ترمذي، ابن ماجه.
 هل اللغات (۸) نفس ائی اذغل داخله کری، دوه کری، (۹) برة دگدولو ستن، (۱۰) جواد ائی کبیر
 انمود دیر سعادت کونکي، (۱۱) ناچا ائی: ایه الظاهر دیر زیات ورکړه کونکي، (۱۲) غطاسی گلزار
 عطا، معنی ورکړه کول، کلام نه مراد امر دي، یعنی زما ورکول یواځی حکم کول دی.

تسهيلات:

قوله اجتمعوا على انكفى قلب عبي من عبادي.. الخ:

ه حدیث ه بعضی جعلوا ضاحت:

(۱) انكفى قلب عبي من: نه مراد د حضور ياك قلب اطهر دي

(۲) انكفى قلب عبي: دي نه مراد ابليس دي

قوله: غطاسی گلزار:

ه خزاني غطفه رواه، یعنی دالله تعالی خزاني په څه گودام کښي نه دي چه خرج کولو سره
 گودام خالی شي بلکه د الله تعالی ذات خو پخپله خزانه ده ددي تعلق د الله تعالی کلمه
 "کن" سره دي هم ددي کلام نه عطا، دي او هم ددي کلام نه سزا ده لهذا څوک دي دا خيال
 نه کوي چه په دي خزانو کښي به کمي راشي

[۲۲۵۱] د متقیانو د پاره د مغفرت وعده

۳۵- [۲۸] (۱) وَعَنْ أَنَسٍ - رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ - «عَنِ النَّبِيِّ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ - أَنَّهُ قَرَأَ: ﴿هُوَ أَهْلُ
 التَّقْوَى وَأَهْلُ النَّفْيَةِ﴾ [المدثر: ۵۲] قَالَ: قَالَ رَبُّكُمْ: أَنَا أَهْلُ أَنْ تُنْقَى، فَمَنْ انْقَانِي فَأَنَا أَهْلُ أَنْ أُغْفِرَ لَهُ،
 "رَوَاهُ التِّرْمِذِيُّ، وَابْنُ مَاجَةَ، وَالدَّارِمِيُّ.

ترجمه (۱) انس راوي دي چه رسول الله ﷺ دا آيت وويلو ﴿هُوَ أَهْلُ التَّقْوَى وَأَهْلُ النَّفْيَةِ﴾،
 هغه صاحب تقوی دی او صاحب بېخشي دي، (۲) بيا نبی کریم صلی الله عليه وسلم (د دي د
 تفسير په سلسله کې، و فرمايل چې ستاسو پروردگار فرمايي چی زما د شان تقاضه دا ده
 چې خلق ما سره د چا د شريك کولو څخه پرهيز وکړي، (۳) نو کوم سړی چې شرک څخه خان
 ساتي، نو بيا زما لائق دا دی چې زه هغه وبخښم (ترمذي، ابن ماجه، دارمي)

هل اللغات: (۱) أَهْلُ التَّقْوَى: صاحب تقوی، چه خلق نې د شرک کولو نه بچ اوساتي، (۲) أَهْلُ النَّفْيَةِ:
 صاحب بېخشي (چه د متقیانو بېخشي او معافي اوکړی، (۳) انكفى: چه ما د شريك کولو نه
 اوساتي، چه زما نه ويره اوکړې شي

تسهيلات:

قوله فَمَنْ أَتَقَانِي فَأَنَا أَهْلُ أَنْ أُغْفِرَ لَهُ:

په هیبت او خوف کنې، فرق: ① هیبت خوف هیبت په معنی د بري سره نول مخلوق ته دې د انبیاؤ و اولیاؤ په زړه کښې هم هیبت په قدر د قرب خداوندی وی چه خومره د الله پاک سره قرب وی هم هغه خومره د الله هیبت زیات وی

⑦ خوف خوف په معنی د عذاب ویره صرف گناه کارو ته وی او هم دغه شان خوف عتاب صرف کافرانو ته وی لهذا په حدیث الباب کښې د خواصو د پاره د هیبت ثبوت دې او الا انْ أَوَّلَاءَ اللَّهِ لَا خَوْفَ عَلَيْهِمْ وَلَا هُمْ يَحْزَنُونَ کښې نفي د خوف عذاب ده

[۲۲۵۲] په یو مجلس کښې سل خله الله تعالی ته توبه وپستل

۳۳۰- [۲۹] (۱) وَعَنْ أَبِي عُمَرَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمَا قَالَ: «إِنْ كُنَّا لَنُعَذِّرُ رَسُولَ اللَّهِ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ - فِي الْمَجْلِسِ يَقُولُ: "رَبِّ اغْفِرْ لِي، وَتُبْ عَلَيَّ" [۲] إِنَّكَ أَنتَ التَّوَابُ الْغَفُورُ " مِائَةَ مَرَّةٍ، رَوَاهُ أَحْمَدُ، وَالتِّرْمِذِيُّ، وَأَبُو دَاوُدَ، وَابْنُ مَاجَةَ.

توجه ⑤ ابن عمر ؓ وايي ② چې مونږ به دا شميرله چې نبی کریم صلی الله عليه وسلم به په یو مجلس کې سل ځله دا ویل ③ رَبِّ اغْفِرْ لِي وَتُبْ عَلَيَّ إِنَّكَ أَنْتَ التَّوَابُ الْغَفُورُ. ای زما پروردگار! ما وبخښي، او زما توبه قبوله کړه ④ بیشکه ته بخښونکې او توبه قبولونکې یې احمد، ترمذي، ابوداؤد، ابن ماجه،

[۲۲۵۳] په استغفار سره د کفارو نومو معاف کیدل

۳۳۰- [۳۰] (۱) وَعَنْ بِلَالِ بْنِ يَسَارٍ بْنِ زَيْدٍ - رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ - مَوْلَى النَّبِيِّ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ - قَالَ: «حَدَّثَنِي أَبِي عَنْ جَدِّي أَنَّهُ سَمِعَ رَسُولَ اللَّهِ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ - يَقُولُ: "مَنْ قَالَ: أَسْتَغْفِرُ اللَّهَ الَّذِي لَا إِلَهَ إِلَّا هُوَ الْحَيُّ الْقَيُّومُ أَوْ تَابَ إِلَيْهِ [۲] غُفِرَ لَهُ، وَإِنْ كَانَ قَدْ فَرَسَ الرَّحْفَ" [۳] رَوَاهُ التِّرْمِذِيُّ، وَأَبُو دَاوُدَ، لَكِنَّهُ عَنْ أَبِي دَاوُدَ: جَلَالَ بْنُ يَسَارٍ [۴] وَقَالَ التِّرْمِذِيُّ: هَذَا حَدِيثٌ غَرِيبٌ.

توجه ① د رسول الله ﷺ د آزاد شوی غلام د حضرت زید ؓ نسی حضرت بلال بن یسار ؓ وايي ② چې زما پلار زما د نيکه، حضرت زید ؓ، د رسول الله ﷺ څخه اوریدلی وو ③ چې کوم سړي دا وايي اَسْتَغْفِرُ اللَّهَ الَّذِي لَا إِلَهَ إِلَّا هُوَ الْحَيُّ الْقَيُّومُ أَوْ تَابَ إِلَيْهِ. زه د الله ﷻ څخه بخښنه غواړم. هغه الله ﷻ چې د هغه څخه علاوه بل معبود نشته، چې ژوندی دی او ډیر زیات تدبیر کونکې دې. ④ نو د هغه بخښنه کېږي اگر چې هغه د جهاد

(۱) اخرجه ابوداؤد فی کتاب الصلاة باب فی الاستغفار (رقم - ۱۵۱۶) و الترمذی فی السنن رقم الحديث ۳۸۱۴ وابن ماجه

فی کتاب الادب باب الاستغفار (رقم - ۳۸۱۴) وأحمد فی المسند: ۲۱/۲

(۲) اخرجه ابوداؤد فی کتاب الصلاة باب فی الاستغفار (رقم - ۱۵۱۷) و الترمذی فی السنن رقم الحديث ۳۶۴۸

خُتْمُهُ تَبْسِیْدُ لِي وَيُحْيِي يَوْمَهُ دِيرَهُ لَوِيهِ گناه ده [۱] دا روایت ترمذی او ابوداؤد نقل کری دی. لیکر د ابوداؤد په نزد د بلال ابن یسار، په خای هلال ابن یسار دی [۲] او امام ترمذی فرمایلي دي چې دا حدیث غریب دی

هل الغفات ① قرأني: هرب: تختيدلي وي. ② الرُّعْب: الجهل الكثير: دخلقو گنهي ته وانی مراد تري کفارو سره جنگ دی

تسهيلات:

قوله: وَإِنْ كَانَ قَدْ قَرِئَ مِنَ الرُّعْبِ:

په استغفار سره ټول گناهونه معاف کيدل: يعنی ددې دعا په برکت سره د هغه سړی ټول گناهونه معاف کيږي سره ددې چه هغه گناهونه لونی لونی ولي نه وی تردې چه که په میدان جهاد کښې عين د جنگ دوران کښې میدان پريخودوسره تختيدلي هم وی نو دا لويه گناه هم الله تعالی معاف کوی

الْفَصْلُ الثَّالِثُ

[۳۵۴] د خپلومرو د پاره استغفار کول پکار دی

۳۵۴- [۳۱] ① عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: ② "إِنَّ اللَّهَ عَزَّ وَجَلَّ لَيَرْفَعُ الدَّرَجَةَ لِلْعَبْدِ الصَّالِحِ فِي الْجَنَّةِ ③ يَقُولُ: يَارَبِّ أَلَيْسَ لِي هَذَا؟ ④ يَقُولُ: بَاسْتِغْفَارٍ وَلَدَيْكَ لَكَ." رواه أحمد.

ترجمه ① ابوهريره رضي الله عنه راوي دي چې رسول الله صلى الله عليه وسلم وفرمايل ② الله تعالی عز وجل په جنت کې د خپل نيك بخت او صالح بنده درجه او چتوي، ③ نو هغه پوښتنه کوي چې ای زما پروردگار! ماته دا درجه څرنگه حاصله شوه؟ ④ الله تعالی عز وجل فرمايي چې ستا د پاره ستا د خوی د استغفار په وجه (احمد)

[۳۵۵] مړي د ژوندو دعا په انتظار کښي

۳۵۵- [۳۲] ① عَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ عَبَّاسٍ - رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمَا - قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ - ②: "مَا لَمْ يَمُتْ فِي الْقَبْرِ إِلَّا كَالْفَرِيقِ الْمُتَفَوِّتِ ③ يَنْتَظِرُ دَعْوَةَ تُلْعَقُهُ مِنْ أَبِي، أَوْ أُمِّ، أَوْ أُخٍّ، أَوْ صَدِيقٍ، ④ فَإِذَا لَمَعَتْهُ كَانَ أَحَبَّ إِلَيْهِ مِنَ الدُّنْيَا وَمَا فِيهَا ⑤ وَإِنَّ اللَّهَ تَعَالَى لَيَدْخُلُ عَلَى أَهْلِ الْقُبُورِ مِنْ دَعَاءِ أَهْلِ الْأَرْضِ أَمْثَالَ الْجِبَالِ ⑥ وَإِنْ هَدَيْتِ الْأَحْيَاءُ إِلَى الْأَمْوَاتِ الْإِسْتِغْفَارَ لَهُمْ." رواه البيهقي في: "شعب الإيمان".

ترجمه ① عبد الله ابن عباس رضي الله عنه راوي دي چې رسول الله صلى الله عليه وسلم وفرمايل ② په قبر کې د مړه حالت داسې دي لکه څرنگه چې يو سړی د ويږي او چاته فرياد کوي چې څوک د هغه

(۱) اخرجه ابن ماجه في كتاب الادب / باب بر الوالدین (رقم: ۳۶۶۰) واحمد في السند: ۵۱۹/۲

(۲) اخرجه البيهقي في شعب الإيمان رقم: ۷۹۰۴

لاس نیولو سره هغه د اوبو څخه بهر راوباسي [۳] نو هغه مرده هر وخت د دې خبرې منتظر وي چې د هغه د پلار د طرف څخه یا د هغه د مور د طرف څخه یا د هغه د ورور د طرف څخه یا د هغه د دوست د طرف څخه هغه ته دعا وررسي [۴] نو هر کله چې هغه ته د چا طرف څخه دعا ورسي، نو دا دعا د هغه د پاره د دنیا او د دنیا د ټولو خیزونو څخه محبوب وي، [۵] او الله تعالی ۹۹۹۹ د قبر والو ته د دنیا والاد طرف څخه د دعا ثواب د غره په مثل ایښي ډیر ثواب او رحمت او بخشش رسوي [۶] او د ژوندو د طرف څخه د مرده گانو د پاره بهترینه هدیه استغفار دی (بیلهقی)

هل اللغات: ① الفرق: أي: الشرف على الفرق: چه غرقیدو ته نژدې وی. ② التفتوت أي: التفتت التفتين: د مدد غوښتلو دپاره فریاد کونکې ③ تلتفته: د مضارع صیغه ده، چه ورته رسیږی ④ هدية: تحفه، هدیه

[۳۰۱] ارهکوی هغه سړي د چا چه استغفار چه زیات وی

«۳۰۱- [۳۳] (۱) وَعَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ بُرَيْدٍ - رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ - قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ - (۲): «طُوبَى لِمَنْ وَجَدَ فِي صَحِيفَتِهِ اسْتِغْفَارًا كَثِيرًا» (۳). [۴] رَوَاهُ ابْنُ مَاجَةَ، وَرَوَى النَّسَائِيُّ فِي "عَمَلِ يَوْمِ الْقِيَامَةِ".

ترجمه ① عبد الله ابن بسر ② راوي دی چې رسول الله ﷺ وفرمایل ③ خوش بختي ده د هغه سړي د پاره چې هغه خپل نامه اعمال کې ډیر استغفار، یعنی مقبول استغفار بیامومي ④ ابن ماجه او نسائي دا روایت په خپل کتاب عمل يوم وليلة کې نقل کړې دي

هل اللغات: ① صهيبة: اعمال نامه.

تسهيلات: قوله: طوبى:

د طوبى په مصداق گڼې فوہ اقوال:

① د طوبى څخه مراد خوش بختی ښه حالت ښه ژوند دي

② د طوبى نه مراد په جنت کښې د يوې مشهوره ونه ده

د طوبى لمن استغفار کثیر او عفو د عدول وجه: امام طیبی فرماني ده: «طوبى لمن استغفر كثيرا» څخه نه عفو له دې وجه او کړو چې دا د نيت داخلص نه گناه ده ځکه چه ددې په حاصلولو کښې چې تر څو په ده کښې اخلاص نه وی نو تر هغې دا پورې دا عبت دي او دې به په خپله صحيفه کښې به هيڅ اونه مومي (مرقات ج ۵ ص ۱۴۴)

د استغفار فضائل: هم دغه شان په يو حديث مبارک کښې دي چه کوم کس ته دا خوښه وی چه دده په صحيفه کښې ده ته خوشحالي ملاؤ شي نو ده له پکار دي چه استغفار دې لولوی هم دغه شان د حضرت انس رضي الله عنه نه په بزار کښې مرفوع روایت دي چه کله فرشتي

اعمال بوریه او ری نو د صحیفې په اول او اخر کښې استغفار کتلو سره الله تعالی فرمونی چې م د خپل بنده ټول گناهونه کوم چې د دې عمل نامه په دواړو کښو دی یعنې استغفار ، دهغې په وجه معاف کړل ، ایضا ،

[۲۲۵۷] د مومن دوه صفونه

۲۲۵۷- [۳۴] (۱) وَعَنْ عَائِشَةَ - رَضِيَ اللَّهُ عَنْهَا - أَنَّ النَّبِيَّ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ - كَانَ يَقُولُ: [۲] "اللَّهُمَّ اجْعَلْنِي مِنَ الَّذِينَ إِذَا أَحْسَنُوا اسْتَشْفَرُوا [۳] وَإِذَا أَسَاءُوا اسْتَغْفَرُوا". رَوَاهُ ابْنُ مَاجَةَ، وَالتَّبَهِيُّ فِي: "الدُّعَوَاتِ الْكُبْرَى".

لوحه [۱] بي بي عائشه رضي الله عنها فرمايي چې رسول الله صلي الله عليه وسلم به دا دعا کوله [۲] اللَّهُمَّ اجْعَلْنِي مِنَ الَّذِينَ إِذَا أَحْسَنُوا اسْتَشْفَرُوا وَإِذَا أَسَاءُوا اسْتَغْفَرُوا ای الله! ما د هغه خلقو څخه کړي چې نیکي کوي، نو خوشحاله شی، [۳] او که بدې کوي نو استغفار کوي. (ابن ماجه بیهقي)
 هل القات: ① اُحْسَنُوا: أي: العِلْمُ وَالْعَمَلُ: نیکی او کړی (علم حاصل کړی او عمل پرې او کړی،
 ② اسْتَغْفَرُوا: أي: فَرَحُوا: خوشحالیږی، ③ أَسَاءُوا: فَعَرُوا: بدی او کړی (څه کمې ترې اوشی)

تسهيلات:

قوله: إِذَا أَحْسَنُوا اسْتَشْفَرُوا:

په نیکی باندې فخر نه کول؛ په حدیث کښې د رسول کریم صلي الله عليه وسلم د دع حاصل دا دي چې ما د هغې جماعت نه کړه چې هغوی په خپله نیکی باندې فخر نه کوی بلکه د خیر توفیق ملاویدو باندې ستا شکر ادا کوی او په گناهونو باندې لاپرواهۍ نه کوی بلکه د گناه دوه تورې ښې په استغفار سره وینځی او دارنگ د فخر خوشحالی بغاوت دي او د شکر خوشحالی عبادت دي

[۲۲۵۸] فاسق سړي گناهه د مع برابره نه ګڼنې

۲۲۵۸- [۳۵] (۱) وَعَنْ الْحَارِثِ بْنِ سُوَيْبٍ - رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ - قَالَ: حَدَّثَنَا عَبْدُ اللَّهِ بْنُ مَسْعُودٍ حَدِيثَيْنِ: [۲] أَحَدُهُمَا عَنْ رَسُولِ اللَّهِ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ - وَالْآخَرُ عَنْ نَفْسِهِ [۳] قَالَ: إِنَّ الْمُؤْمِنَ يَرَى ذُنُوبَهُ كَأَنَّهُ قَاعِدٌ تَحْتَ جَبَلٍ [۴] يَخَافُ أَنْ يَقَعَ عَلَيْهِ [۵] وَإِنَّ الْفَاجِرَ يَرَى ذُنُوبَهُ كَذَبَابٍ مَرَّ عَلَى أُنْفِهِ [۶] فَقَالَ بِهِ هَكَذَا - أَيْ يَدِيهِ - قَدْ بَغَتْ عَنْهُ [۷] لَمْ يَقَالَ: «سَعَتْ رَسُولُ اللَّهِ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ - يَقُولُ [۸] "لَلَّهِ أَفْرَعُ بِتَوْبَةِ عَبْدِ الْمُؤْمِنِ مِنْ رَجُلٍ [۹] أَنْزَلَ فِي أَرْضٍ ذُوِيَّةً، مَهْلِكَةً مَعَهُ رَاحِلَتُهُ [۱۰] عَلَيْهَا عَطَاةٌ وَفَرَايُهُ [۱۱] قَوْضَةٌ رَأْسُهُ قَتَاةٌ رُومَةٌ»

لوحه [۱] حارث بن سويد رضي الله عنه فرمايي چې حضرت عبد الله ابن مسعود رضي الله عنه ماته دوه

(۱) اخرجه البخاري في كتاب الدعوات باب التوبة (رقم- ۶۳۰۸) وسلم في كتاب التوبة / باب في العوض على التوبة والفرح به / رقم ۳ - (۲۷۴۴) واحد في السنن ۳۸۴/۱

(۲) اخرجه مسلم كتاب التوبة / باب في العوض على التوبة والفرح... رقم الحديث ۷۶

حديثونه بيان كړل، [۱] يو خو هغه د رسول الله ﷺ څخه نقل كړو. او دويم يې د خپل طرف څخه بيان كړو. [۲] نو هغه وفرمايل چې مومن خپل گناهونه داسې وي. لكه چې هغه د يو غره لاندې ناست وي، [۳] او خوف زده وي چې غر راباندې رايښونه شي. ق او فاسق او فاجر خپل گناهونه داسې ويني، لكه چې مچ د هغه په پوزه والوخي. [۴] او هغه طرف ته په خپل لاس سره اشاره وكړي، او هغه والوخي احاصل دا چې مومن د گناه څخه ډير بريږي، او د هغه سره د دې خبرې ويره وي چې چيرته د دې گناه په بدله كې ونه شيون شم ځكه چې د هغه په نظر كې وړو كې گناه هم لوی اهميت لري، ليكن ف جرد خپلو گناهونو هيڅ پروانه كوي د هغه په نظر كې لويه گناه هم څه اهميت نه لري. [۵] بې حضرت عبد الله ﷺ د نبی کریم صلی الله عليه وسلم حديث بيانولو سره اوويل چې م د رسول الله ﷺ څخه واوريډل [۶] چې الله ﷻ د خپل مومن بنده په توبې سره د هغه سرې څخه زيات خوشحاليږي [۷] چې د خپل سفر په دوران كې په يو داسې هولك ميدان كې ځكه شي، چې د شين گيا او د وني نوم او نښان پورې هلته نه وي او د هغه سره چې كومه سورلی وي، [۸] په هغې د هغه د خوراك څښاك سامان وي [۹] بې. هغه د آرام د پره هلته په زمكه باندې سرايتنودلو سره اوډه شي

هل التفات: ① ذئاب: مچ. ② ذئبة: آني: دقت: اونې شری. لري نې كړی. ③ ذئبة صحرا: بې آب وگي خنكل. شاره. ④ مهلكة: د ويري او خطرې نه ډك خاني

قَاتِلَتْ قَتْلًا وَقَدْ ذَهَبَتْ رَاحِلَتُهُ ① قَاتِلَتْهَا حَتَّى إِذَا اشْتَدَّ عَلَيْهِ الْحَرُّ وَالْعَطَشُ أَوْ مَا شَاءَ اللَّهُ ② قَالَ: أَرَأَيْتُمْ إِنْ مَكَانِي الَّذِي كُنْتُ فِيهِ ③ فَأَنَا مُرَحْتُ أَمُوتُ ④ فَوَضَعُ رَأْسَهُ عَلَى سَاعِدِهِ لِيَمُوتَ، ⑤ قَاتِلَتْ قَتْلًا: قَدْ أَرَأَيْتُمْ عِنْدَهُ، عَلَيْهِ زَاذَةٌ وَتَرَابُهُ ⑥ قَالَتْهُ أَسَدٌ قَرَحًا يَتَوَبَّعُ الْعَبْدَ الْمُؤْمِنَ مِنْ هَذَا بِرَاحِلَتِهِ وَزَاذُوهُ ⑦ رَوَى مُسْلِمٌ ⑧ رَوَى إِلَى رَسُولِ اللَّهِ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ - مِنْهُ فَحَسِبَ ⑨ رَوَى الْحَارِثِيُّ الْمُؤَقَّفُ عَلَى ابْنِ سَعْدٍ أَيْضًا.

لوجه ① او د بيداريدو څخه روسته ورته معلوم شي چې د سامن څخه ډكه سورلی خني ورکه شويده. ② نو د هغې په تلاش كې مشغول شي. تر دې چې د گرمۍ تاو او د تندي د شدت څخه علاوه نور تكليف او پريشاني چې الله ﷻ ته منظوره وي په هغه غلبه اومومي. ③ نو هغه دا وايي چې زه به خپل ځای ته واپس لاړ شم چيرته چې زه، سرايتنودلو سره اوډه شوې وم، هلته اوډه شم. ④ چې د خوب په حالت كې زما خاتمه او شي. ⑤ نو هغه په خپل مټ، بازو، لگولو سره د مرگ په انتظار كې اوډه وي. ⑥ چې د هغه سترگې خلاصې شي او اچانك هغه وويني چې د هغه سورلی د هغه مخې ته ولاړه وي، چې په هغې د هغه د خوراك څښاك سامان موجود وو. ⑦ نو الله ﷻ د خپل مومن بنده د توبې په وجه د هغه سرې څخه زيات خوشحاليږي چې خپله سورلی او د خوراك څښاك سامان پيدا كيدو سره خوشحاليږي [۸] مسلم په دې دواړو روايتونو كې يواځې دا روايت نقل كړې دې چې كوم

انس مسعود رضی اللہ عنہ ۱۰۱ دسی کریم صلی اللہ علیہ وسلم خُخہ نقل کړې دې اوبس، د حدیث د صحت د پوره دومره کافی ده ۱۹۱ او بخاري هغه روايت هم نقل کړې دې کوم چې ابن مسعود رضی اللہ عنہ د خپل طرف خُخہ بیان کړی دی، حاصل دا چې حدیث مرفوع خو بخاري او مسلم دواړو نقل کړی دی لیکن حدیث موقوف یواځې بخاري نقل کړې دې،

تسهيلات

فوله تحت جیل:

ه بهترين گناهکار قطوف، يعنى نيك سړې معمولی گناه هم دومره درنه گنځی لکه چه په هغه باندې غرمات شوې راپريوتلې وى لیکن فاسق فاجر گناه دومره بې وزن گنځی لکه چه د چ په پوزه باندې میچ کینی او هغه نى د لاس په اشاره سره والوزوی دا قسم خلق په گناه باندې کلک شی تردې چه د کفر د خده پورې خان اورسوی بهترین گناهکار هغه دې چاته چه د گناه احساس وى

[۳۰۴] توبه کونکي گناهکار د الله محبوب جوړیږی

۳۰۴- [۳۶] (۱) وَعَنْ عَلِيٍّ - رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ - قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ - [۲] "إِنَّ اللَّهَ يُحِبُّ الْعَبْدَ الْمُؤْمِنَ الْمُتَّقِينَ التَّوَّابِينَ".

تر هغه ۱ حضرت علي رضی اللہ عنہ راوي دې چې رسول الله صلی اللہ علیہ وسلم وفرماییل ۲ الله تعالی هغه بنده مؤمن ډیر دوست لري، چې په گناه کې اخته کېږي او ډیره زیاته توبه او کارې هل التقات ۱ التفتن: أي: التئس کثیرا: هغه کس چه ډیر زیات امتحانات او فتنو کښې مبتلا وى. ۲ التوب: أي: کثیر الرجوع إلى الله تعالی: هغه سړي چه ډیرې توبې اوباسی، ډیره زیاته رجوع کوی

تسهيلات

فوله: التفتن: يعنى په امتحاناتو فتنو گناهونو کښې ککر سړې چه کله بنده په ژړا زارو سره توبه کوی نواله تعالی هغه خپل محبوب جوړوی

ه طقن هري هو جهات، ملا علی قاری رحمته اللہ علیہ د التفتن درې درجات لیکلی دی

① داده چه په گناهونو کښې راگیر شوې وى

② دا چه په غفلتونو کښې پریوتلې وى

③ دا چه د مشاهده په مقابل کښې په پردو کښې پروت وى نويان خود گناهونو ښکار دې یا د غفلتونو ښکار دې او په دغه درجه کښې چه کله مؤمن وى نو هغه خپل خان گناهکار گنځی نو د تکبر او غرور نه محفوظ پاتې کېږي او د ناز په خانې په نیاز کښې اوسېږي

قوله التَّوَابُ: د برزیات توبه کونکي، کله دا توبه او رجوع د سببات له طاعات طرف نه وی کله دا رجوع د غفلتونو نه د ذکر و نو طرف ته وی او کله رجوع د حساب له مشاهدات طرف ته وی په دویرو او صورتونو کښې دا سړې د الله تعالی محبوب خوږ پی د لڼه د گناهونو تلقین نشته دې بلکه د توبې او استغفار ترغیب دې په خوانشی کښې د توبه یو لونی شان وی

در جوابی توبه کردن شیوه بطریق
وقت هری گزگت عالم هم شود پیرگار

[۳۳۰] په توبه کولو سره هره گناهه وینځلې کیږي

۳۳۰- [۳۷] (۱) وَ عَنْ قُتَيْبَةَ - رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ - قَالَ: سَمِعْتُ رَسُولَ اللَّهِ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ - يَقُولُ: «مَا أَجَبُ أَنْ يُلَى الدُّنْيَا بِهَذِهِ الْآيَةِ: ﴿يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا عَلَى أَنْفُسِهِمْ لَا تَقْنَطُوا﴾ [الزمر: ۲۰] الْآيَةِ ۲ فَقَالَ رَجُلٌ: فَمَنْ أَشْرَكَ؟ فَكَتَبَ النَّبِيُّ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ - قَالَ: «الْأَوْفَى أَشْرَكَ» ثَلَاثَ مَرَّاتٍ.

تورهمه حضرت ثوبان رضي الله عنه وايي چې ما واوريدل چې رسول الله صلى الله عليه وسلم وفرمايل: «زه د دې آيت په مقابل کې د ځان د پاره د ټولې دنيا حاصليدل هم نه خوښوم. ﴿يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا عَلَى أَنْفُسِهِمْ لَا تَقْنَطُوا﴾ [الزمر: ۲۰] آيت هم د دې آيت د بشارت مستحق دې؟ رسول الله صلى الله عليه وسلم د څه وخت د پره خاموشي اختيار کړه (چې د الله تعالى د طرف څخه وحې راتلو څخه روسته ب غور او فکر کولو سره سه جواب ورکړي، بيا د وحې راتلو څخه روسته يا پخپله د خپل اجتهاد څخه کار اخستو سره د نبی کریم صلی الله عليه وسلم وفرمايل چې پوه شئ کوم سړي چې شرک او کفر او په خپل ژوند کې د هغې څخه توبه او کارې او بيا د هغه توبه قبوله هم شئ نو هغه هم د دې آيت د بشارت مستحق دې، دا خبره نبی کریم صلی الله عليه وسلم دې ځله وفرمايله

هل اللغات: ① أنزلوا: أي بالنعام: تاسو زیاتې کړې دې په وجه د گناهونو او نافرمانی کولو ② لَا تَقْنَطُوا: أي لَا تَأْسُوا. مه نا امیده کیږئ

تسهيلات

قوله الْأَوْفَى أَشْرَكَ:

د نبی کریم صلی الله عليه وسلم د په شان خاموشي نه پس جواب ورکول: حرف تنبيه سره حضور پاک د لږ شان خاموشي نه پس جواب کښې او فرمايل که د شرک په شان لونی گناه نه څوک توبه او کفری نو شرک به هم معاف شئ لکه چه دې آيت یو انسان نا امیده پریځودو هم دغه وجه ده چه دې آيت ته ارجی الایات فی القرآن و نیلې شوې دې حضرت علی رضي الله عنه فرماني

فَأَن الْإِلَهَ رُؤُفٌ رُؤُفٌ

أَصَابُكَ الذَّنْبُ لَا تَقْطَعُ

فَأَن الطَّرِيقَ مَخْرُوفٌ مَخْرُوفٌ

وَلَا تَرْجُلُ بِلَا عَدَاةٍ

بَلَاةٍ بِهَكَ غُرُوشٍ بِمَزْلٍ رَسْمُهُ أَمْدٌ

نَوْمُهُ يَمُومُ مَهَاشٍ كَرْدَمَانِ بَادُهُ نَوْشٌ

په حدیث کنہی یو اشکال: ملا علی قاری رحمۃ اللہ علیہ دلتہ اشکال کرے دی ہے دے مشرک مغفرت خنکہ کیدے شی خنکہ ہے دے قرآن آیت (إِنَّ اللَّهَ لَا يَغْفِرُ أَنْ يُشْرَكَ بِهِ وَيَغْفِرُ مَا دُونَ ذَلِكَ لِمَنْ يَشَاءُ) وَمَنْ يُشْرِكْ بِاللَّهِ فَقَدْ افْتَرَىٰ إِثْمًا عَظِيمًا (اعلان کوی ہے دے مشرک مغفرت به نه کیرے؟) ه اشکال هری جوابونه:

① یو جواب دادے کہ مشرک هم توبه او کړې نو هغه له هم د الله تعالى د رحمت نه ناامیده کیدل نه دی پکار بیا ملا علی علی قاری رحمۃ اللہ علیہ داجواب رد کړې دی چه داخو یوهسې سوال جواب دے ددې صحابه کراموته ضرورت نه شور اتللی معامله څه بله ده
② بیا علامه طیبی رحمۃ اللہ علیہ جواب ورکړې دی اولیکلی دی چه ناامیدی منع ده ملا علی قاری رحمۃ اللہ علیہ داجواب هم رد کړې دی

③ په جواب کنهې داسې ونیل ممکن دی چه د سائل په سوال کنهې تفن اشرك نه مراد هغه وی چه هغه وخت په شرک باندې موجود وو د هغوی باره کنهې صحابی پوښتنه او کړه چه هغه دې هم نه ناامیده کیرې؟ حضور پاک په جواب کنهې د ابهام نه کار واخستو او ونی فرمائیل چه یاد ساتشی چه کوم خلق هغه وخت په شرک باندې موجود وی د هغوی معامله تر اوسه پورې مبهم ده یاخوبه هغه خلق د توبې په ذریعه معاف کړې شی او که توبه نی اونه کړه نو په عذاب کنهې به راگیر کړې شی غرض دا چه توبه د هغه مشرکانو د باره هم فائده ورکوی خود ا معلومه نه ده چه هغه خلق به توبه کوی او که نه لهذا د هغوی معامله مبهم ده [۲۳۱] د مشرک څخه علاوه مسلمان ته بغنه کیدل

۳۸- [۳۸] (۱) وَعَنْ أَبِي ذَرٍّ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: «إِنَّ اللَّهَ تَعَالَى لَا يَغْفِرُ لِعَبْدٍ مَا لَمْ يَغْفِرِ الْهَجَابَ» [۳۷] قَالُوا: يَا رَسُولَ اللَّهِ وَمَا الْهَجَابُ؟ قَالَ: «أَنْ تَمُوتَ النَّفْسُ وَهِيَ مُشْرِكَةٌ» [۳۹] رَوَى الْأَحْمَدُ الثَّلَاثَةُ أَحْمَدٌ، وَرَوَى التَّيَمِيُّ الْأَعْمَرِيُّ كِتَابَ: «الْبَغْتِ وَالنُّشُورِ».

نور هغه ۱ ابودر رحمۃ اللہ علیہ راوي دے چې رسول الله صلی اللہ علیہ وسلم وفرمائیل اللہ تعالیٰ د خپل بنده د گناهونو څخه څه چې غواړي هغه بخښي، تر څو پورې چې د بنده او د الله په مینځ کې پرده حائل نه شي. صحابه کرامو رضی اللہ عنہم عرض وکړو چې یا رسول الله صلی اللہ علیہ وسلم پرده څه ده؟ ۲ نبي کریم صلی الله علیه وسلم وفرمائیل دا چې سړي شرک کوي یعنې مشرک مړ شي. ۳ مذکوره دري واړه روایتونه امام احمد رحمۃ اللہ علیہ نقل کړی دی، او دا آخري روایت امام بیهقي

په کتاب البعث والنشور کې نقل کړې دي

هل اللغات: ① لَمَقَمَ الْجَنَابُ. چه پرده حائل نه شی، د پردې نه مراد شرک دي
[۳۳۱۲] دغیر مشرکه دپاره د مغفرت وعده

۳۳۱- [۳۹] (۱) عَنْهُ قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ - ①: "مَنْ لَقِيَ اللَّهَ لَا يُعْبَدُ بِهِ شَيْئًا فِي الدُّنْيَا ② لَمْ يَكُنْ عَلَيْهِ مِثْلُ جِبَالِ ذُنُوبٍ عَفَرَ اللَّهُ لَهُ". رَوَاهُ التَّبِيعِيُّ فِي كِتَابِ: "الْبَهْثُ وَالشُّوْر".

توجه ① ابوذر ② راوي دي چې رسول الله ﷺ وفرمايل ③ كوم سړي چې د الله ﷻ سره په داسې حال کې ملاقات وکړي (يعني په داسې حال کې مې شي، چې هغه په دنيا کې د الله ﷻ په شان هيڅوک نه وي بللي (يعني په شرک کې مبتلا نه وي) ④ نو که د مرګ څخه روسته دهغه د پاسه د غرونو په مثل هم گناهونه وي، نو الله ﷻ، که وغواړي، د هغه ټول گناهونه به ويځي (بيهيقي)

هل اللغات: ① لَقِيَ اللَّهَ: أَي: مَنْ سَأَلَ: د الله سره ملاقات او کړی يعنی مړشی ② لَا يُعْبَدُ: أَي: لَا يُسَآوَى: چه برابر کړې نې نه وي يعنی شرک نې ورسره نه وي کړې
تسهيلات: قوله: لَا يُعْبَدُ:

دَعْدَل [برابری، نه دلته شرک مراد دي لکه چه قرآن کښې ايت دي (بَلِ الَّذِينَ كَفَرُوا يَرْتَفِعُونَ بِعِزِّهِمْ) (ای ټټرکون، مشرکان هم خپل معبود الله تعالی سره برابر راولی اودره وی
[۳۳۱۲] چاچه توبه اوکړه لکه چه هغه گناه نه ده کړې

۳۳۲- [۴۰] (۱) وَعَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ مَسْعُودٍ - رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ - قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ - ①: "الَّتَابِيبُ مِنَ الذَّنْبِ كَمَنْ لَا ذَنْبَ لَهُ". ② رَوَاهُ ابْنُ مَاجَةَ، وَالتَّبِيعِيُّ فِي: "شُعَبِ الْإِيمَانِ" ③ وَقَالَ: تَفَرَّدَ بِهِ النَّهْرَاؤِيُّ، وَهُوَ مَجْهُولٌ. ④ وَفِي "تَرْغِيبِ السُّنَّةِ" رَوَى عَنْهُ مَوْقُوفًا. ⑤ قَالَ: "النَّدْمُ تَوْبَةٌ، وَالتَّابِيبُ كَمَنْ لَا ذَنْبَ لَهُ".

توجه ① عبد الله ابن مسعود ② راوي دي چې رسول الله ﷺ وفرمايل ③ د گناهونو څخه (صحيح او پخه، توبه کونکی د هغه سړي په شان دی چې هغه گناه نه وي کړي، ④ دا روايت ابن ماجه نقل کړې دي او بيهقي په شعب الايمان کښې نقل کړې دي ⑤ بيهقي ويلي دي چې دا روايت يواځې نهرواني نقل کړی دی، او هغه مجهول دي، ⑥ او بغوي ⑦ شرح السنه کې د عبد الله ابن مسعود ⑧ دا روايت موقوف نقل کړې دي، ⑨ چې هغه اوويل په گناهونو باندې د شرمندگۍ او، د پښمانۍ کولو مطلب توبه ده، او توبه کونکې د هغه سړي په شان دي چې هغه گناه نه وي کړې

(۱) البعث والنشور.... رقم الحديث ۳۰

(۲) أخرجه ابن ماجه في كتاب الزهد باب ذكر التوبة (رقم - ۱۲۵۰)

تسهيلات

قوله: النَّابِ مِنَ الدَّلْبِ:

۵ امت محمدی صلی اللہ علیہ وسلم یو لولی فضیلت، دا ددی امت لونی فضیلت دی چه په ژبه سره توبه کول او د زړه نه د گناه شوق ویستلو سره سرې داسې پاکېږي لکه چه هغه هېوڅه گناه نه وی کړې بلکه د یهودو او نصاری د توبه د پاره به د پریزیا ت سخت شرطونه وو ددی امت د پاره صرف مضبوط عزم او د نیت د اخلاص ضرورت دی دې نه بغیر توبه داسې ده لکه چه شاعر وائی

بهر برکات تو به بر لب دل به را ز ذوق مناه مصیبت را خنجره می آید را استغفار ما

[۳] بَابُ (سِعَةِ رَحْمَةِ اللَّهِ)

ذالله تعالى ذو سبع رحمت بیان

خلاصة الباب:

فيه ستة عشر حديثاً مشتملة على أربع مسائل:

- ① سعة رحمة الله: ۱، ۲، ۳، ۵، ۶، ۷، ۸، ۱۲، ۱۳، ۱۴، ۱۶.
- ② الخشية من الله تعالى: ۴، ۷، ۸.
- ③ مظاهر سعة رحمة الله تعالى: ۹، ۱۰، ۱۱، ۱۲.
- ④ سبب حصول رحمة الله تعالى: ۱۵.

قال الله تعالى ﴿كَتَبَ رَبُّكُمْ عَلَى نَفْسِهِ الرَّحْمَةَ﴾ (سورة انعام، ۵۴). وقال الله تعالى ﴿إِنَّ رَبَّكَ وَاسِعُ الْمَغْفِرَةِ﴾ (سورة النجم: ۳۲).

د مشکوة شریف په اکثر نسخو کېنې دلته صرف "باب" دې څه عنوان نشته دې بعض شارحینو دغه پورتنې عنوان لگولې دې کوم چه ابواب الاستغفار سره دیر مناسب دي

الْفَصْلُ الْأَوَّلُ

[۳۳] ذالله تعالى رحمت دهغه په غضب باندې غالب دي

۳۳- [۱۱] (۱) عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ - رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ - قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ - : «لَنَا قَضَى اللَّهُ الْخَلْقَ كَتَبَ كِتَابًا ① فَبِهِ عُنْدَهُ قَوْقُ عَرُوشِهِ ② إِنَّ دَعْمَتِي سَبَقَتْ غَضَبِي ③. وَفِي رِوَايَةٍ ④: «غَلَبَتْ غَضَبِي». مُتَّفَقٌ عَلَيْهِ.

(۱) اخرجه البخاری فی کتاب التوحید باب قول الله تعالى: «ويحذركم الله نفسه» [آل عمران: ۲۸] (رقم- ۷۴۰۴) ومسلم فی کتاب التوبة باب فی سعة رحمة الله تعالى وأنها سبقت غضبه (رقم- ۱۴) - (۲۷۵۱) وابن ماجه فی کتاب الزهد باب ما يرجي من رحمة الله يوم القيامة (رقم- ۴۲۹۵) واحمد فی المسند: ۴۳۳/۲

توجه [۱] ابوهريره رضي الله عنه وايي چې رسول الله ﷺ وفرمايل [۲] الله تعالى ﷻ چې د ميثق په ورځ د مخلوقاتو د پيدا كولو اراده وفرمايله. يا دا چې مخلوقات پيدا كول يې شروع كړل نو يو كتاب يې وليكلو، يعنې فرشتو ته يې د هغه كتاب د ليكلو حكم وركړو. يا قله ته يې د ليكلو حكم وركړو، [۳] هغه كتاب د حق تعالى ﷻ سره د عرش د پاسه دى. [۴] اېه دې كتاب كې ليكلي دي چې! بلاشبه زما رحمت زما په غضب سبقت وړې دي. [۵] په يوبل روايت كې دا الفاظ دي چې زما رحمت زما په غضب غالب دى. بخاري مسله

هل التفات: [۱] **قَسَّ اللَّهُ:** اى جِزَّ غَلَقَ الْفَلَقَ يَوْمَ الْبَيْتِاقِ: الله تعالى ﷻ چې د ميثق په ورځ د مخلوقاتو د پيدا كولو اراده وفرمائيله. يا دا چې مخلوقات پيدا كول يې شروع كړل [۲] **كُتِبَ كِتَابٌ:** اى: كُتِبَ الْكِتَابُ الْمَحْفُوظُ: يو كتاب يعنى لوح محفوظ كېښي اوليكل، يعنى فرشتو يې قله ته يې وليكلو حكم وركړو، [۳] **سَبَقَتْ:** اى: غَلَبَتْ: وړاندې شوې دي يعنى غالب شوې دي زما رحمت په غضب زما په

تسهيلات:

قوله: إِنَّ رَحْمَتِي سَبَقَتْ غَضَبِي... الخ:

دالله تعالى د رحمت د غالب كيدو مطلب: د الله تعالى رحمت ټول كائنات ته شامل دي كه چرې د الله تعالى رحمت د كائنات په روح كېښي داخل نه وي نو دا نن چه كوم خيزونه فتنه و نفع وركونكي ښكاري دا ټول به د انسان دپاره زهر قاتل جوړيدل چنانچه تركومي پورې د الله تعالى د رحمت نوم باقى پاتې وي قيامت به نه راځي ليكن چه كله د الله تعالى رحمت د دنيا نه اوچت شي اونه كعبه باقى پاتې شي اونه د قرآن حروف باقى پاتې شي اونه به دنيا كېښي الله الله كونكي انسان باقى پاتې شي نوهغه وخت به بغير د تاخير نه د كائنات وجود ختم شي

د رحمان رحمت عامه د رحيم رحمت خاصه باندې غالب دي او د رب العالمين ربوبيت عامه د هغه د ربوبيت خاصه باندې زيات عام دي په كائنات كېښي د سخت نه سخت خناور ازمرې دي ليكن د ازمرې په زړه كېښي چه كوم رحمت دخپلو بچو سره دي هغه د ليدو قابل دي حيرانتيا ده دمار په شان زهرو والاخناور ته اوگورنى او د سپي په شان خيس خناور ته اوگورنى هغه په خپلو بچو باندې خومره شفيق اومهربان دى پېشوته لږ شان اوگورنى چه هغه خپل واره بچى د دښمن نه د بچ كولو دپاره د حفاظت په غرض په خلو كېښي څنگه اوچتوى اوگرځي اوهم د دغه رحمت د غلبې اثر دي چه الله تعالى اوبه خوږې بيخي جوړې كړې ميوې نى مزيدارې او ښكلې جوړې كړې په گلونو كېښي خوشبوني كيخودله او د دنيا ټول نعمتونه د انسان اوخناور كافر اومسلمان ټولو دپاره عام كړل اوهم د دغه رحمت اثر دي چه د جنت دروازي او طبقات د دوزخ د طبقات نه زياتې دي

په كتابه كړو باندې د الله تعالى د رحمت اثر: لږ شان نظر او كړنى د انسان خطاگانوته په

کسلو سره د طاقت نه باوجود الله تعالیٰ فوری توگه باندې راگیږول نه کوی دا هم د دغه رحمت اتر دي بیا د رحمت دغه عظیم پانړه الله تعالیٰ خپل خان سره د عرش د پاسه کبحو دي ده دې دپاره چه د رحمت دا سمندر هروخت مخې ته وی بیا د مزې خبره داده چه د رحمت دا ټول مظاهره صرف د یو رحمت حصه ده د یو کم سل رحمتونو ظهور به په قیامت کښې وی

[۳۸۵] ذ الله تعالیٰ د رحمت وسعت

۳۸۵- [۲] (۱) عَنْهُ قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ - [۲]: «إِنَّ إِلَهًا مَائَةً رَحْمَةً [۳] أُنْزِلَ مِنْهَا رَحْمَةً وَاجِدَةٌ بَيْنَ الْجَنِّ وَالْإِنْسِ وَالنَّهَارِ وَاللَّيْلِ [۴] فِيهَا يَتَغَاظِلُونَ وَفِيهَا يَتَرَاخَمُونَ [۵] وَفِيهَا تَغْلُظُ الْوُحُشُ عَلَى وَلِبَاسِهَا [۶] وَأَخَّرَ اللَّهُ نِعْمًا وَتَمِيمِينَ رَحْمَةً يَوْمَ حَمِيمٍ [۷] يَوْمَ الْقِيَامَةِ» مُتَّفَقٌ عَلَيْهِ.

نوره ۱ ابو هريره رضى الله عنه وايي چې رسول الله ﷺ وفرمايل [۲] د الله تعالیٰ ۱۰۰ سل رحمتونه دي. [۳] په هغې کې یو رحمت خو یې په جناتو، انسانو، خاروو او زهریلا خاورو نازل کړې دي. [۴] هم په دې وجه مخلوق په خپل منځ کښې یو باندې مهرباني کول او رحم کوی [۵] او د دې رحمت په سبب وحشي خناور د خپلو بچیانو سره محبت کوي [۶] او یو کم سل رحمتونه یې پریښي دي چې د هغې په ذریعه به هغه د قیامت په ورځ په خپلو مؤمنو بنده گ نورحم کوي (بخاري مسلم)

هل اللغات ۱ التباير: خاروی، ۲ المؤمنون: د هامة جمع ده، وهن كل ذات سیر: هر یو زهریله خناور ته وانی ۳ يتغاطفون: أي يتألفون: محبت کوی د یو بل سره ۴ تغلظ: أي تلتقي: شفقت او مهرباني کوی ۵ الوحش: وحشي شلونکی، ماتونکی خناور

تسهيلات:

قوله: إِنَّ إِلَهًا مَائَةً رَحْمَةً

ایمان د خوف او رجا په مینځ کښې بنده دي د بین الخوف والرجاء وی یعنی د الله د رحمت امید دي ساتی او د الله د عذاب نه دي هم ویریږی د حضرت عمر رضي نه روایت دي چه د قیامت په ورځ که دا آواز اوشی چه جنت کښې به یو کس داخلېږی نو امید لرم چه هغه به زه یم او که اعلان اوشی چه جهنم ته به یو کس ځي نو ویریږم چې هغه به هم زه یم

۵ ویریږی او امید مناسب معلوله: د دې وجې بعضو ونیلي دی چې په ژوند کښې د خوف ډیر غالبیدلو په وجه عبادت ډیر کول پکار دی او د مرگ په وخت کښې د الله د فضل او کرم او

(۱) اخرجه البخاری فی کتاب الادب لباب. جعل الله الرحمة مائة جزء (رقم ۶۰۰۰) مسلم فی کتاب التوبة لباب فی سعة رحمة الله تعالى وانها سبعت غضبه (رقم ۱۴ - ۱۷) - (۲۷۵۲) والترمذي فی کتاب الدعوات باب باب فی فضل التوبة الاستغفار وما ذكر من رحمة الله بهاده رقم ۳۵۱۱ وابن ماجه فی کتاب الزهد/ باب ما يرجى من رحمة الله يوم القيامة (رقم ۱۲۹۲) واحد فی المسند: ۵۱۵/۲

د مغفرت امید لرل پکار دی په دې حدیث کښې د ۹۹ عدد د تحدید د پاره نه دې بلکه د زیادت مراد دې یا دا مقصد چه د یو قسم د رحمت ظهور خو په دنیا کښې کیږي او ۹۹ قسم رحمتونو ظهور به په آخرت کښې کیږي (مرقات ج ۵ ص ۱۵۲)

۳۳۷۱- (۳) وَلِي رَوَاكِبُهُمْ عَنْ سُلَيْمَانَ نَحْنُ نَحْنُ [۱] وَلِي أَمْرِهِ قَالَ: لَمَّا دَاكَّانَ يَوْمَ الْقِيَامَةِ أَكْتَلْنَا جَنَّةَ الرَّحْمَةِ.

ترهغه [۱] او مسلم په یو بل روایت کې د حضرت سلمان (رضی الله عنه) څخه د دې په مثل نقل کړی دی. [۲] د هغې په آخر کې دا الفاظ هم دي چې نبی کریم صلی الله علیه وسلم وفرمایل هر کله چې د قیامت ورځ شي نو الله تعالی (ج) به دا یو کم سل رحمتونه په هغه رحمت سره چې په دنیا کې نازل شوي دي، پوره کړي

هل الثقات: ① أَكْتَلْنَا: أي: أَقْمَرُ: یعنی پوره به کړی دغه یو کم سل رحمتونه په دې یو رحمت سره پوره کړی کوم چې چه دنیا ته رالېږي او تقسیم کړي دي

[۳۳۷۱] دالله تعالی د رحمت لیدلو نتیجه

۳۳۷۲- [۳] (۳) وَعَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ - "«لَوْ يَعْلَمُ الْمُؤْمِنُ مَا عِنْدَ اللَّهِ مِنَ الْعُقُوبَةِ مَا عَلِمَ بِمَنْتِيهِ أَحَدٌ» [۱] وَلَوْ يَعْلَمُ الْكَافِرُ مَا عِنْدَ اللَّهِ مِنَ الرَّحْمَةِ مَا قَنَطَ مِنْ جَنَّتِهِ أَحَدٌ».

مُتَّفَقٌ عَلَيْهِ.

ترهغه [۱] ابوهريره (رضی الله عنه) وايي چې رسول الله (صلى الله عليه وسلم) وفرمایل [۲] که مومن په دې پوهه شي چې د الله (ج) سره څومره عذاب دی، نو بیا به یو سړي د هغه د جنت امید هم ونه ساتي یعنې د عذاب زیاتوالی به یې د جنت څخه نا امیده کړي [۳] او که کافر په دې پوهه شي چې د الله تعالی (ج) رحمت څومره دي، نو بیا به هیڅوک د هغه د جنت څخه نا امیده نشي (بخاری مسلم)

هل الثقات: ① الْعُقُوبَةُ: عَذَابُونَهُ. ② مَا عَلِمَ: هَيْحَ طَمَعٍ او امید به اونه لری مسلمان. ③ مَا قَنَطَ: نا امید به نه شي

تسهيلات:

قوله: لَوْ يَعْلَمُ الْمُؤْمِنُ مَا عِنْدَ اللَّهِ مِنَ الْعُقُوبَةِ

د ويرې او امید په مینځ گڼي ۵ اوسیدو مطلب: ددې حدیث منشاء په حقیقت کښې د الله تعالی رحمت اود هغه د عذاب زیاتوالي ښکاره کول دی چه مؤمن د هغه په رحمت باندي اعتماد کولو سره نیک عمل پرې نږدی، او د هغه د عذاب نه بالکل بې ویرې کیدو سره زړه

(۱) اخرجه مسلم في كتاب التوبة/باب في سعة رحمة الله تعالى وأنها سبقت غضبه (رقم- ۲۱) - (۲۷۵۳)

(۲) اخرجه البخاري في كتاب الرقاق/باب الرجاء مع الخوف (رقم- ۶۵۶۹) - مسلم في كتاب التوبة/باب في سعة رحمة

الله تعالى وأنها سبقت غضبه (رقم- ۶۳) - (۲۷۵۵) وأحد في المسند: ۳۳۴/۲

ور به شی. و کفر دهغه د رحمت نه ماییدی جنبه نه کړې و نو به کول پري نژدی
 په امید اور جا کښې د حضرت عمر رضی الله عنه قول: د حدیث حاصل دادې چه بنده له پکړ دې
 چه دهغه د خوف اور جا. یعنی د ویرې او امید په مینځ کښې اوسپنې یعنی د الله تعالی د
 رحمت امید هم اوسنی او د هغه د عذاب نه دې ویرې هم. د حضرت عمر رضی الله عنه
 سره کسې نقل دی چه هغوی فرمایلی دی چه که چرې د قیامت په ورځ دا اعلان او کړې
 شی چه یو سړې به جنت ته داخلېږی نو زه امید لرم چه هغه سړې به زه به. او دغه شان که
 د اعلان او کړې شی چه یو سړې به دوزخ ته داخلولې شی نو زه به گمان کوم چه هغه سړې
 به رښه

[۳۳۸] په معمولی عمل سره د جنت او جهنم نژدیکت

۳۳۸- [۴] (۱) وَعَنْ أَبِي مَسْعُودٍ قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ - «الْجَنَّةُ أَقْرَبُ إِلَى أَحَدِكُمْ مِنْ شِرَاطِ نَعْيِهِ» وَالنَّارُ مِثْلُ ذَلِكَ» «رَوَاهُ الْبُخَارِيُّ.

تر هغه ۱- ابن مسعود (رضی الله عنه) راوي دی چې رسول الله (ﷺ) فرمایلی ۲- جنت په ت سوکې د هر
 سړي د خپلې د تسمي برابر هغه ته نژدې دې. ۳- او دوزخ هم دغه شان دې بخاري مسلم
 حل القلعات ۴- شریک: أخذ من النمل: د پيزار تسمه. وندني. مزې ۵- نعي: نعل پيزار ته وانی
 تسهيلات:

قوله الْجَنَّةُ أَقْرَبُ إِلَى أَحَدِكُمْ:

د جنت او جهنم د عمل په اعتبار سره نژدیکت: بنده که په دې کښې په نیک اعمال کولو کښې
 ډیر کوشش او کړی نو د الله د طرف نه د جنت چه کومه وعده کړې شوې ده د هغې مستحق
 به او گرځي او که بد اعمالو کښې لگيا وی نو د الله د طرف نه چې د وعید مستحق گرځي

[۳۳۸] ذالله تعالی مهرباني

۳۳۸- [۵] (۱) وَعَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ - «إِذَا مَاتَ فَرَقَ قَوْهَ ثَمَرًا ذُرْوًا
 يَصْغَفُ فِي النَّارِ، وَيَصْغَفُ فِي النَّارِ» قَوْلُ اللَّهِ لِيَنْ قَدْ رَأَى اللَّهُ عَلَيْهِ لِيَعْدِيَهُ عَذَابًا لَا يَعْذِبُهُ أَحَدًا مِنَ الْعَالَمِينَ» قُلْنَا
 مَاتَ قُلْنَا مَا أَمْرُهُمْ؟ فَأَمَرَ اللَّهُ النَّبِيَّ لِيَعْمَرَ مَا فِيهِ» وَأَمَرَ النَّبِيَّ لِيَعْمَرَ مَا فِيهِ» ثُمَّ قَالَ لَهُ لِيَرَفَعْتَ هَذَا؟
 قَالَ مِنْ خَشْيَتِكَ يَا رَبِّ وَأَلْتِ أَكْثَرَهُمْ فَقَرَأَهُ. مُتَّفَقٌ عَلَيْهِ.

تر هغه ۱- ابو هريره (رضی الله عنه) راوي دې چې رسول الله (ﷺ) فرمایلی ۲- یو سړې وو هغه هېڅ کله

(۱) احرجه البخاری فی کتاب الرقاق باب: الجنة اقرب إلى أحدكم من شراك نعله. والنار مثل ذلك» (رقم- ۶۴۸۸)
 (۲) احرجه البخاری فی کتاب التوحید... رقم الحديث ۷۵۰۶ وسلم فی کتاب التوبة / باب فی سعة الله رحمة الله
 تعالی... رقم الحديث ۷۱۵۶

نيکي نه وه کړي، [۴] او په يوه روايت کې دا دی چې هغه په خپل نفس باندې زياتې کړې وو، (يعنی ډير زيات گناهونه يې کړي وو)، [۵] کوم وخت چې د هغه د مرگ وخت نژدې شو، نو هغه خپلو خامنو ته وصيت او کړو، [۶] چې کوم وخت زه مړ شم، نو ما وسوزوئ، (او بيا) نيمه ايره په څنگل کې والوځوئ او نيمه ايره په درياب کې واچوئ، [۷] ځکه قسم په خداي که الله تعالى ﷻ د هغه څخه مواخذه وکړي، او په حساب کې سختي وکړي نو هغه ته به داسې عذاب ورکړي چې تر تنه پورې به يې د عالم په خلقو کې هيچا ته نه وي ورکړې، [۸] هر کله چې هغه سړې مړ شو نو خامنو د هغه د وصيت مطابق عمل او کړو، هغه يې وسوزولو، او نيمه ايره يې په څنگل کې والوځوله، او نيمه يې په درياب کې وبهيووله، [۹] الله تعالى ﷻ درياب ته د هغه اير و جمع کولو حکم او کړو، نو هغه اير يې جمع کړي، [۱۰] او څنگل ته يې حکم او کړو هغه هم د هغه اير يې جمع کړي، (هر کله چې درياب او څنگل هغه اير يې راجمع کړي، نو د هغه سړې اجزاء درست کولو سره د الله تعالى ﷻ په مخکې پيش کرل شو)، [۱۱] الله تعالى ﷻ ځني پوښتنه وکړه چې تاداسي ولي کړي وو؟ [۱۲] هغه جواب ورکړو چې اې پروردگاره! ستا د خوف څخه او حقيقت حال خو تاته معلوم دي د دې په اوریدو سره، الله تعالى ﷻ هغه وبخښو. (بخاري مسلم)

هل اللغات: ① أنف: أي: نالته؛ زياتې نې کړې دې (يعنی گناه نې کړې ده)، ② أفروا: دا د ځني نه دې، په هوا کښې الوځولو ته وائي. أي: فركوا: اوني شيندئ يعنی وائي لوځوئ. ③ الت: اوچه يعنی صحرا

تسهيلات

قوله: قَالَ رَجُلٌ لَمْ يَعْمَلْ خَيْرًا أَقْطِرْ لَهُ. الخ:

د مذکوره راجل په عقیده باندې د قياسي کولو ممانعت: د دغه سړي خيال وو چه عذاب صرف هم هغه ته کيږي څوک چه خښولې شي چنانچه دخپلې يد عملني نه دهشت زده کيدو او ويريدو د وجې هغه غوښتل چه دهغه وجود ختم شي دې کافر نه وو صرف بي حده گناهگار وو هغه وصيت او کړو چه ما اوسيزنی او بيا هغه ايره په سمندر کښې لاهوگرني او په صحراگانو کښې نئ خوره گرني نن صبا هندوان خلق په دې باندې عمل کوي ليکن هندوانو له په دې باندې پوهيدل پکار دی چه دا سړې هندو کافر نه وو بلکه يو گناهگار سپاه کار مسلمان وو بيا د الله تعالى د ويرې نه دهغه زړه ډک وو په دې باندې خپل ځان قياس کول حماقت دې

قوله: لَيْسَ قَدْرَ اللَّهِ عَلَيْهِ:

اشکال: دادې چه دې سړي داسې حرکت کولو سره داسې جمله هم اووئيله دکومې نه چه اندازه کيږي چه هغه د الله تعالى په قدرت کښې شک کولو داڅو کفر دې؟

د اشکال جواب: ددې جواب دادې چه "لن قدر الله" مطلب دادې چه هغه دا وئيل غواړي چه که

جرى ... بعد از ده روز گرسول و کمره او را بدین معنی به گرفت کسی را غلغلو نمود هغه خیر
نمونه دی به دی بدی هیچ اشکن نشنه دی لیکن که دغه سری د الله تعالی به قدرت
کسی شد کره وی بود دغه اشکن جواب دادی چه داسری صرف د الله تعالی د ویری د
وحي به معنوب نعل او معلوب العقل جوړ شوې وو به داسی صورت کسی داخبري د
موجدي قبل نه دی د یولیونی لیوتوب وو دکوم چه قاعدی اوضایي سره هیچ تعلق نه وو

[۳۷] [الله تعالی رحمت د مورد شفقت نه زیات دی]

۳۷- [۶] (عَنْ عُمَرَ بْنِ الْخَطَّابِ قَالَ: «قَدِمَ عَلَيَّ النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ سَبْعِينَ لَيْلًا قَدْ امْرَأَتَيْنِ
أَتَتْهُمَا فَحَسَبْتُ أَنَّ نِسَاءً إِذْ وَجَدْتُ صَبَا فِي النَّبِيِّ أَتَعَدُّهُ فَتُحَقِّقُهُ بِطَبِيبٍ وَأَرَضَعُهُ» فَقَالَ لَنَا
النَّبِيُّ حَتَّى سَأَلْتُهُ عَنْهُ وَسَلَّمَ: أَتُرَوْنَ هَذِهِ عَارِضَةً وَلَكِنَّهَا فِي النَّبِيِّ تَقَفُّنَا لَا وَهِيَ تُعْبِدُنِي أَنْ لَا تَنْفَرَحَهُ»
فَقَالَ: سَأَلْتُ زُحَيْرِيبَ بْنَ هِذَابٍ يَوْمَئِذٍ يَوْمَئِذٍ: «مُتَّفَقٌ عَلَيْهِ».

قره هغه حضرت عمر بن خطاب (رضی الله عنه) راوي دي چې يو ځل رسول الله (صلى الله عليه وسلم) ته څه قيد يان
راو ستل شو، چې په هغې کې يوه ښځه هم وه، او د پيو د کثرت په وجه د هغې تي
بهيده شو، ځکه چې د هغې وړوکي د هغې سره نه وو چې د هغې شيدې پي پي ځکلي وي
هغه د خپلو شيدو ځکلو د خاطر د يو وړوکي په تلاش کې اخوا د بخوار غليده نه هغه
چې په قيد يانو کې يو وړوکي اوموندلو نو د خپل وړوکي په محبت کې د هغه اخستو
سره به يې د خپلې سينې سره لگولو، او شيدې پي پي ورکولو، د دي په ليدو سره
رسول الله (صلى الله عليه وسلم) مونږ ته وفرمايل چې ستاسو په خيال دا ښځه به خپل وړوکي په اور کې
وغورخوي؟ يعنې هر کله چې هغه د غير وړوکي سره دومره محبت کوي، نو آيا د دي
خبري خيال کيدی شي، چې دا به خپل وړوکي په اور کې وغورخوي؟ مونږ اوويل چې
هیڅ کله به يې ونه غورخوي، په شرط د دي چې په نه غورخولو بدی قدرت لري، [۷] نبي
کریم صلی الله علیه وسلم وفرمايل دا ښځه چې څومره د خپل وړوکي سره مينه او محبت
کوي الله تعالی (ج) په خپل مؤمن بنده گمانو باندې د دي څخه ډیر زیات رحم او محبت
کونکي دی بخاري مسلم

هل القفلات ①- نَسَى قَيْدِي كَوْمَ سَرِيٍّ يَابِخْهَ جَهْ پَهْ جِهَاد كَنِسِي قَيْد كَنِسِي رَاشِي هَغِي تَهْ نَسِي
وانى ②- تَغَلَّتْ د بَاب تَغَلَّتْ نَهْ، اُنِي مَالٌ د حَلَب مَعْنَى دَهْ پِي لَوِشَل خَوْدَلْتَهْ تَرِي بَهِيْدَل مَرَاد
دِي ③- نَسَى اُنِي تَغَلَّتْ مَتَدِي وَهَلِي، زَغَلِيْدَهْ رَا زَغَلِيْدَهْ ④- فَحَقَّقَتْ نَو خِيْلِي سِيْنِي سَرَهْ نِي
اولگولو هغه ماشوم ⑤- اَرَضَعَتْ پِي شِيْدِي نِي وَرْتَهْ وَر كَوَل ⑥- عَارِضَةً اُنِي مُطِئَةً اَوِيَهْ غَوْر خَوِي

(۱) اخرجه البخاري في كتاب الادب باب رحمة الولد وتقبيله ومعالجته (رقم- ۵۹۹۹) ومسلم في كتاب التوبة لباب في
سعة رحمة الله تعالى وانها سبقت غنبة (رقم- ۲۲- ۲۷۵۴)

تسهيلات:

قوله: تَحَلَّبَ:

نبی علیہ السلام او بهترین معلم، مطلب داچه د پشود کثرت د وجہی نه او د خپل بچی د جدا کیدو د وجہی نه پښی په سینہ کښې راتلوسره بهیدل په دې وجه به هغې زنانه د هرچا بچی خپلې سینې سره لگولو د دې دا عظیم شفقت اومحبت، رحم او ترجم ته کتلوسره نبی کریم ﷺ اوفرماښل الله تعالی په خپلو مؤمنانو بندگانویاندې ددې نه زیات مهربان دې

[۳۴] میانه روی اختیارولو حکم

۳۴- [۷] (۱) وَعَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ - "لَنْ يُلْجِي أَحَدًا مِنْكُمْ عَمَلُهُ" قَالُوا: وَلَا أَنْتَ يَا رَسُولَ اللَّهِ؟ قَالَ: وَلَا أَنَا، إِلَّا أَنْ يَتَّقِدَنِي اللَّهُ مِنْهُ بِرَحْمَتِهِ" قَسَدُوا، وَقَارِئُوا، (۲) وَأَعْدُوا، وَرُوخُوا وَشَرُّوا الدُّلْجَةَ، (۳) وَالْقَصْدُ الْقَصْدُ تَلْفُوا، "مُتَّقِي عَلَيْهِ."

ترجمه ۱ ابوهريره (۲) راوی دې چې رسول الله ﷺ وفرمايل (۳) په تاسو کې د چا عمل هغه ته د اور څخه نجات نشي ورکولی (يعني يواځې عمل نافع نه دی بلکه که د الله تعالی فضل او د هغه رحمت شامل حال شي نو بيا عمل فائده ورکوي، (۴) صحابه و (۵) عرض وکړو چې آیا تاته هم؟ (ستا عمل هم باوجود د کامل کیدو خلاصی لار نشي ورکولې؟ (۶) نبی کریم صلی الله علیه وسلم وفرمايل چې نا، خودا چې الله تعالی (۷) ما د خپل رحمت په سایه (سورې) کې واخلي، (۸) نو تاسو خپل اعمال د غشو په شان راست اودرست کړئ، په عمل کې میانه روی اختیار کړئ (يعني يو عمل د کمی او زیاتۍ سره مه کوئ، (۹) او د ورځې په ابتدايي حصه کې هم عبادت کوئ او په آخري حصه کې هم عبادت کوئ، او د شپې په تیاره کې هم څه عبادت کوئ (يعني د تهجد مونځ کوئ، (۱۰) او په عبادت کې میانه روی اختیار کړئ خپل منزل ته به ورسیرئ (بخاری مسلم)

هل اللغات: (۱) يَتَّقِدَنِي: پټ مې کړی (۲) قَسَدُوا: تَلْفُوا الشَّيْبَ: سیدها او صحیح ساتی (يعني خپل اقوال او افعال درست کولو کښې ښه کوشش کوئ، (۳) قَارِئُوا: د الله تعالی قرب حاصل کړئ او د عبادت په کثرت کښې کوتاهی مه کوئ، (۴) أَعْدُوا: د ورځې په شروع کښې هم د الله عبادت کوئ (۵) رُوخُوا: د ورځې په آخر کښې هم د الله تعالی ذکر وعبادت کوئ (۶) الدُّلْجَةُ: أي سَوَّاءُ اللَّيْلِ: د شپې تللو ته وانی دلته ترې د شپې عبادت مراد دې (۷) الْقَصْدُ الْقَصْدُ: أي: الزَّمَا التَّوَسُّطُ فِي الْعِبَادَةِ: په عبادت کښې میانه روی اختیار کړئ افراط تفریط مه کوئ، (۸) تَلْفُوا: أي: التَّنْزِيلُ: اوبه ورسیرئ (خپل مقصد او منزل ته،

تتمت بوله وَلَا أَنَا

د صحابه گرو د نبي کریم علیه تپوس کول، صحابه کرامو چه کله واوریده چه حضور پاک ډیر : سمو اندخوسره او فرمانیل چه یوسړې په خپل عمل سره جنت ته نه شی تلې په دې باندې همدې د حضور پاک باره کښې پخپله هم د هغوی نه تپوس او کړو نو حضور پاک او فرمانیل چه معامله او ضابطه زما هم دغه ده لیکن زما رب به ما د خپل رحمت او حفاظت په څه در کښې راغونډه کړی په دې وجه زما په معامله کښې خویقین دې چه رحمت حاصل شوي دې هم ددې مفهوم په رڼا کښې ملاعلی قاری رحمته فرمائی چه دلته استثناء منقطع ده قوله الْبَعْثَةِ په دال باندې ضمه ده اولام ساکن دې ددې آیت طرف ته اشاره ده (وَأَقِمْ وَصِيَّةَ اللَّهِ فَإِنَّ أَكْثَرَ النَّاسِ لَا يَعْلَمُونَ) (سورت هود الايه: ۱۱۴).

[۲۳۷۲] جنت ته داخلیدل دالله تعالی په رحمت

۲۳۷۲- [۸] (۱) [۸] وَعَنْ جَابِرٍ قَالَ قَالَ رَسُولُ اللَّهِ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ - "«لَا يَدْخُلُ أَحَدًا مِنْكُمْ عَمَلُهُ الْجَنَّةَ وَلَا يُخْرِجُهُ مِنَ النَّارِ وَلَا أَنَا إِلَّا بِرَحْمَةِ اللَّهِ»" رَوَاهُ مُسْلِمٌ.

توضیح: جابر رضی راوي دې چې رسول الله ﷺ وفرماییل [۲] په تاسو کې د هیچا عمل نه هغه په جنت کې داخلولې شي [۳] او نه هغه د دوزخ څخه ساتلې شي، [۴] او نه زما عمل ما په جنت کې داخلولې شي، مگر هله چې د الله تعالی ﷻ د رحمت سره وي (مسلم) هل اللغات ① لا یخْرِجُهُ: أي لا یُخْرِجُهُ: بیج کولې نې نه شی یعنی خلاصی او نجات نه شی ورکولې نسخات.

قوله لَا يَدْخُلُ أَحَدًا مِنْكُمْ عَمَلُهُ الْجَنَّةَ:

جنت ته داخلیدل دالله په فضل: د حدیث مبارک څخه معلومه شوه چې جنت ته داخلیدل محض دالله تعالی په فضل سره دی تردې چې نبي کریم ﷺ هم دالله تعالی په فضل جنت ته داخلېږي دخپل عمل په وجه نه او چې کله جنت ته داخل شی نو بیا هلته درجات به د اعنائو په اعتبار سره وی چې څومره دچا عمل ښه وی هغه هومره به د هغه درجه هم اوچته وی [۲۳۷۳] دیوې نیکلی ثواب ډیوې درجې زیات دي

۲۳۷۳- [۹] (۱) [۹] وَعَنْ أَبِي سَعِيدٍ قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ - "«إِذَا أَسْلَمَ الْعَبْدُ فَسُنَّ لِذَلَامِهِ: يَكْفُرُ اللَّهُ عَنْهُ كُلَّ سَيِّئَةٍ كَانَ زَلَفَهَا» [۲] وَكَانَ بَعْدَ الْقِصَاصِ الْحَسَنَةِ بِعَشْرِ أَمْثَالِهَا إِلَى سَبْعِمِائَةِ ضِعْفٍ لِي أَضْعَافٍ كَثِيرَةٍ» [۳] وَالسَّيِّئَةُ بِمِثْلِهَا إِلَّا أَنْ يَحْاَوِزَ اللَّهُ عَنْهَا»" رَوَاهُ الْبُخَارِيُّ.

(اخرجه مسلم في كتاب صفه القباية والجنة والنار باب لن يدخل أحد الجنة بعمله بل برحمة الله تعالى (رقم: ۷۷ - (۲۸۱۸)

(اخرجه البخاري في كتاب الإيمان باب حسن إسلام المرأة (رقم: ۴۱)

توجہ ۱۱ ابوسعید ؓ راوی دے چہ رسول اللہ ﷺ وفرمایا ۱۲ ہر کلمہ چہ یو بندہ اسلام قبولی او د ہفہ اسلام بنہ وی ایعنی د نفاق خُخہ پاک صفا وی چہ د ہفہ ظاہر او بطن یو رنگہ وی، ۱۳ نو اللہ تعالیٰ ﷻ د ہفہ ہفہ ٔول گناہونہ لری کوی چہ ہفہ د اسلام خُخہ مخکے کری وی، ۱۴ او د اسلام خُخہ روستہ ہفہ تہ بدلہ ملاویری. د ہفہ حساب دا دی چہ د یوی نیکی بہ بدلہ کہ د لسو خُخہ تر اووہ سورہ پورے نیکی لیکل کیری، یعنی د اسلام راوړلو خُخہ روستہ چہ ہفہ خُہ عمل ہم کوی، بلکہ د اووہ سورہ خُخہ ہم زیات ۱۵ او د بدی بدلہ د ہفہ پہ شان ورکول کیسری (یعنی خومرہ بدی چہ کوی ہفومرہ لیکل کہسری، مگرداکہ اللہ تعالیٰ ﷻ ہفہ ہم معاف کری (بخاری)

هل اللغات: ① زَلَفَ قُرْبَ او تقدیم تہ وائی، اُنْیَ: فَتَمَّاعَلَى الْاِسْلَامِ: یعنی کوم نہی چہ د اسلام نہ مخکنی کری دی ② الْفَصَائِصِ: برابری کولو تہ وائی اُنْیَ: اَلْمُجَازَاةُ عَلَى الْاُثْمَالِ: دلته تری مراد د عمل بدلہ او اجر ملاویدل دی. ③ يَكْفَاؤُ: چہ معاف نہی کری اللہ تعالیٰ (توسہ قبولہ کری یا ور تہ گناہ معاف کری.

تہذیبات

قوله: الْفَصَائِصِ: د مساوات او برابری پہ معنی کنہی دے دلته مراد بدلہ او اجر ملاویدل دی ددی اجر او بدلے تفصیل پہ وړاندې جملہ کنہی دے.

ه الله تعالى رحمت وسعت: دا هم د اللہ تعالیٰ د رحمت کرشمہ ده چہ تر کومې پورې چہ نہی بدی کری نه وی صرف په اراده کولو سره نه شی لیکلې کیدې او دکولونه پس لیکلې کیږی نو د یو عمل یو بدی ده او په یوه بدنی باندې هم یوه سزا ده په نیکو تر لسو پورې د زیاتیدو ضابطه ده، اووه سوو پورې اضافه ده، یو لاکھو پورې هم شی او تر اووه لاکھو پورې د تلو ذکر هم د یو ضعیف حدیث نه ملاویږی کوم چہ دمجاهدینو باره کښ دې باقی یو کم پنځوس کروړو پورې اوړل د تبلیغی جماعت په نیز دې کوم چہ مستند نه دې

باقی (وَاللّٰهُ يُضْعِفُ لِمَنْ يَّشَاءُ) (سورت بقره، ۲۶۱. کنہی د اجمالی تضعیف ذکر دې ددې تعیین خوک نه شی کولې اونه یقین کول پکار دی. شریعت مجمل ساتلې دې نو هم مجمل به استعمالولی شی د تعیین دپاره د شارع ﷺ نص ضروری دې

[۳۴] د نیکی اړادې کولو سره ثواب ملاویږی

۳۴- [۱۰] (۱) وَعَنِ ابْنِ عَبَّاسٍ قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ - "إِنَّ اللَّهَ كَتَبَ الْحَسَنَاتِ وَالسَّوَاتِ ۖ ۲۷ فَمَنْ هَمَّ بِحَسَنَةٍ فَلَمْ يَفْعَلْهَا ۖ ۲۸ كَتَبَهَا اللَّهُ عَنْدَهُ حَسَنَةً كَامِلَةً ۖ ۲۹ وَإِنْ هَمَّ بِهَا فَعَمِلَهَا ۖ ۳۰ كَتَبَهَا اللَّهُ كَامِلَةً ۖ ۳۱" (۲) «إِنَّ اللَّهَ كَتَبَ

(۱) اخرجه البخاری فی کتاب الرقاق باب من هم بحسنة او بسنة (رقم- ۶۴۹۱) اخرجه مسلم فی کتاب الايمان باب اذا هم العبد بحسنة كتبته. وأذا هم بسنة لم تكتب (رقم ۲۰۷)

اللَّهُ لَهُ عِنْدَهُ عَشْرُ حَسَنَاتٍ [۶] إِلَى سَبْعِينَ أَلْفَ ضِعْفٍ إِلَى أَضْعَافٍ كَثِيرَةٍ [۷] وَمَنْ هَمَّ بِسُنَّةٍ فَلَمْ يَفْعَلْهَا [۸] كَتَبَ اللَّهُ لَهُ عِنْدَهُ حَسَنَةً كَأَمَلَةٍ [۹] فَإِنْ هُوَ هَمَّ بِهَا فَلَمْ يَفْعَلْهَا كَتَبَ اللَّهُ لَهُ سُنَّةً وَاحِدَةً [۱۰] مُتَّفَقٌ عَلَيْهِ.

ترجمہ [۵] ابن عباس (رضی اللہ عنہ) روایت دی ہے رسول اللہ (ﷺ) فرمایا [۶] اللہ تعالیٰ نیکی او بدی اولیٰکلی (یعنی فرشتو ته یی حکم ورکرو چہ ہفہ پہ لوح محفوظ کہی د نیکیو او بدیو پہ بارہ کہی دا تفصیل ولیکی) [۷] چہ کوم سرے د یوے نیکی ارادہ وکری، او پہ ہفہ عمل ونکرل شی (یعنی د ارادی باوجود ہفہ د خہ عذر پہ بنا د ہفہ نیکی پہ کولو باندی قادر نشی) [۸] نو اللہ تعالیٰ [۹] د ہفہ د پارہ د خان سرہ پہ ہفہ ارادہ پورہ یوہ نیکی لیکي، [۱۰] او کوم سرے چہ د نیکی ارادہ وکری، او بیا ہفہ نیکی وکری، نو اللہ تعالیٰ [۱۱] د ہفہ د پارہ د خان سرہ د لس چنڈہ خخہ [۱۲] تر اووہ سوہ چنڈہ پورے بلکہ د دے خخہ ہم زیاتی نیکی لیکي (یعنی د خیلو بندہ گمانو خخہ د چا د پارہ چہ غواړي خیل فضل وکرم سرہ د اخلاص او د شرائطو او آدابو د ادائیگی موافق د دے خخہ زیات ثواب ہم لیکي) [۱۳] او کوم سرے چہ د خہ بدی ارادہ وکری او بیا د (اللہ تعالیٰ) [۱۴] د خوف د وجہ پہ ہفہ بدی کہی اختہ ہم نہ شی، [۱۵] نو اللہ تعالیٰ [۱۶] د ہفہ د پارہ د خان سرہ یوہ پورہ نیکی لیکي، [۱۷] او کوم سرے چہ د خہ بدی ارادہ وکری، او بیا پہ ہفہ بدی کہی اختہ ہم شو، نو اللہ تعالیٰ [۱۸] د ہفہ د پارہ یوہ بدی لیکي. (بخاری مسلم)

حل التفتات: ① هَمَّ: أَي: قَصَدَ: قَصَدَ يَأْ ارَادَهُ أَوْ كَرَى

تسهيلات:

قوله: كَتَبَ الْحَسَنَاتِ وَالسُّنَنَاتِ:

۵ حسنات اوستیاں محضہ مراد: دنیکو نہ مراد داسی اعمال دی چہ د ہفہ پہ کولو سرہ ثواب ملاویری او د بدو عملونو خخہ مراد داسی اعمال دی چہ د ہفہ پہ کولو سرہ د عذاب مستحق کیری چہ کوم کس د نیکی ارادہ اوکری خو عمل اونہ کیری شی نو دہ تہ بیا ہم یوہ نیکی ملاویری خخہ چہ اصل نیت دے او عمل د دے نہ پس وی او دا نیت د مؤمن د عمل نہ بہتر دے خخہ چہ پہ نیت کنبی ریا نہ راخی او پہ عمل کنبی د ریا خطرہ شتہ اود عمل نہ بغیر پہ نیت سرہ ثواب ورکولے کیری اگرچہ دا ثواب مضاعف نہ وی خو د نیت نہ بغیر پہ عمل ثواب نہ ملاویری

قوله: إِلَى سَبْعِينَ أَلْفَ ضِعْفٍ إِلَى أَضْعَافٍ كَثِيرَةٍ:

۵ مضاعف الذی: باقی د ثواب مضاعف کیدو مقدار د لسو نہ اوو سوو پورے دے او د دے نہ پورے مضاعفہ اضعافا کثیراتی او فرمانیل د دے آخرے حد چا تہ ہم نہ دے معلوم ہفہ اللہ تعالیٰ مبہم ساتلے دے ((أَنَّ ذَكَرَ الْمُبْهَمِ مِنْ بَابِ التَّرْغِيبِ أَقْوَى مِنْ ذَكَرِ الْمَحْذُورِ)) یعنی د یو خیز طرف تہ د ترغیب د پارہ د معین پہ خای مبہم ذکر کول دیر مؤثر وی کسافی قوله: فَلَا تَحْتَمِلُهُمْ نَفْسُ

مَا أَخْبَرَنِي لَهُمْ مِنْ كُرٍّ وَأَعْيٍ^۱، او هم دغه شان په حديث قدسی کښې د جنت د نعمتونو مبهم ذکر دي .. اعددت لصادي الصالحين مالا عيون رأت ولاذن سمعت ولا عطر على قلب بشر (مرقات: ج ۵ ص ۷۰)

الفصل الثاني

[۳۴۴] دېدلی نه پس د نیکلي کونکي عجيبه مثال

۳۴۴- [۱۱] (عَنْ عُقْبَةَ بْنِ عَامِرٍ: قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ - "إِنْ مَثَلَ الْإِنْسَانِ يَفْعَلُ السَّيِّئَاتِ ثُمَّ يَعْمَلُ الْحَسَنَاتِ" كَمَثَلِ رَجُلٍ كَانَتْ عَلَيْهِ ذِرَّةٌ حَبِيقَةٌ قَدْ خَنَقَتْهُ [۲] ثُمَّ عَمِلَ حَسَنَةً فَانْقَلَتْ حَلَقَتُهُ [۳] ثُمَّ عَمِلَ أُخْرَى فَانْقَلَتْ أُخْرَى [۴] حَتَّى غَوَّجَرَ إِلَى الْأَرْضِ" رواه في شرح السنة.

نوجه ۱ عقبة ابن عامر رضي الله عنه راوي دې چې رسول الله ﷺ وفرمايل ۲ كوم سړې چې بدي كوي او بيا نيكي كول شروع كړي، ۳ د هغه حالت د هغه سړي په شان دې چې د هغه په بدن تنگه زغره وي، او د هغه زغري كړو د هغه بدن دباؤ كړي وي ازورئ وركړې وي، ۴ بيا هغه نيكي وكړي او د هغه زغري يوه حلقه خلاصه شي، ۵ او هغه بيا دويمه نيكي وكړي، او دويمه حلقه خلاصه شي، ۶ تر دې چې (دغه شان د هغه حلقې خلاصې شي، او دهغه كړو په سست كيدو سره) زمكې ته آزاد راشي (شرح السنه)

حل الكلمات: ① ذرّة: زغره (چنگی لباس) ② ضيقة: تنگه، ③ خَنَقَتْهُ: أي: عَصَرَتْ: زورلې نې وو؛ د زغري كړو ورله زور وركړې وو، ④ فَاانْقَلَتْ: أي: انْقَلَتْ: خلاصه شى، يعنى سته او كېلاؤ شى. ⑤ حَلَقَةٌ: كړئ

تسهيلات

نوله: كَمَثَلِ رَجُلٍ كَانَتْ عَلَيْهِ ذِرَّةٌ حَبِيقَةٌ:

په گناه سره د ژبه تنگيدل او د حديث حاصل، د حديث حاصل دادې چې گناه كولو سره سينه تنگيږي او تياره په كښې راځي او گناه كونكې په خپلو ټولو كارونو كښې د صحيح فيصلې كولو څخه محروم وي او په ټولو فكرى او عملى لارو باندې يقين او اعتماد كولو په ځانې د حيرانتيا، ويرې او پريشانۍ په تيارواوسپړي او هغه دخلقو په نظرونو كښې سپك او بې عزته گڼلې شى، او ټول نيكان خلق هغه ته دغصې او په سپك نظرونو سره گوري، او ددې بالعكس نيكي كولو سره سينه پرانستې كيږي او خوشحالي په كښې راځي او نيكي كونكې په خپل هر كار كښې آسانى، سهولت، سره مخامخ كيږي اود يقين او اعتماد اودسكون اثرات محسوسوي، او هغه دخلقو په نظرونو كښې محبوب، خوښ او عزت دار گڼلې كيږي.

تشیبه مقصد: به حدیث باب کنبی ددی خبری مشابیه تنگی زغرې سره ورکړې شوې دي چه په تنگی زغرې اغوستلو سره بدن تنگی او بې ارامی کنبی مبتلا کیږي او دده په بدن باندې کهلؤ زغره د فراخی او د زړه د خوشحالی سبب وي

[۲۳۷۱] **دالله په ویره سره د دوز جنتونو وعده**

۳۷۰- [۱۲] (۱) «وَعَنْ أَبِي الدَّرْدَاءِ أَنَّهُ سَمِعَ النَّبِيَّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يَقُولُ عَلَى الْيَنْبَغِ [۱] وَهُوَ يَقُولُ: "وَلَمَنْ خَافَ مَقَامَ رَبِّهِ جَنَّاتٍ [۲] (الرحمن: ۳۷) قُلْتُ: وَإِنْ زَنَى وَإِنْ مَرَقَ يَا رَسُولَ اللَّهِ [۳] فَقَالَ الثَّانِيَةُ: "وَلَمَنْ خَافَ مَقَامَ رَبِّهِ جَنَّاتٍ [۴] (الرحمن: ۳۷) قُلْتُ الثَّانِيَةَ: وَإِنْ زَنَى وَإِنْ مَرَقَ يَا رَسُولَ اللَّهِ [۵] فَقَالَ الثَّالِثَةُ: "وَلَمَنْ خَافَ مَقَامَ رَبِّهِ جَنَّاتٍ [۶] (الرحمن: ۳۷) قُلْتُ الثَّالِثَةَ: وَإِنْ زَنَى وَإِنْ مَرَقَ يَا رَسُولَ اللَّهِ [۷] قَالَ: "وَأَنْ يَرَعَى الْفَأْبَى الدَّرْدَاءِ" رَوَاهُ أَحْمَدُ.

توجه: ۱) ابو درداء رضي الله عنه روي دي چې هغه د رسول الله صلی الله علیه و آله څخه په منبر وعظ او نصیحت کولو سره واوریدل ۲) (ابو درداء رضي الله عنه) وايي چې رسول الله صلی الله علیه و آله دا وفرمايل، وَلَمَنْ خَافَ مَقَامَ رَبِّهِ جَنَّاتٍ، کوم سړي چې (د قیامت په ورځ د حساب کتاب د پاره) د خپل پروردگار په مخکې د ودریدو څخه وویرېدو، د هغه د پاره دوه جنتونه دي، ۳) ما (د دې په اوریدو سره د تعجب په بنا) پوښتنه وکړه چې یا رسول الله صلی الله علیه و آله که هغه لوړېدونکي زنا کړي وي، او یا هغه غلاکړي وي؟ (بیا به هم هغه ته دوه جنتونه ملاوېږي؟) ۴) نبی کریم صلی الله علیه و آله ولسم بیا په دویم ځل دغه شان وفرمايل وَلَمَنْ خَافَ مَقَامَ رَبِّهِ جَنَّاتٍ، ۵) ما بیا دویم ځل پوښتنه وکړه چې یا رسول الله صلی الله علیه و آله اگرکه هغه زنا هم کړي وي، او اگرکه هغه غلام کړي وي؟ ۶) نبی کریم صلی الله علیه و آله ولسم بیا په دریم ځل وفرمايل وَلَمَنْ خَافَ مَقَامَ رَبِّهِ جَنَّاتٍ، ۷) ما بیا په دریم ځل پوښتنه وکړه چې یا رسول الله صلی الله علیه و آله خواه که هغه زنا کړي وي او خواه هغه غلاکړي وي؟ ۸) نبی کریم صلی الله علیه و آله ولسم وفرمايل چې اگر چې د ابودرداء رضي الله عنه بوزه په خاورو ککړه شي بیا هم (احمد،

هل اللغات: ① مَقَامَ رَبِّهِ: أي: مَوْقِفُهُ: اودریدل خپل رب ته، د قیامت په ورځ خپل رب ته د حساب کتاب د پاره پیش کیدل، ② زَعَمَ: أي: لَعَنَ بِالزَّعْمِ: رغام خاورو ته وانی، یعنی اگرچه په خاورو کنبی ککړه او گنده شی، د عربو په نزد دا معاوړه ده دا په هغه وخت کنبی ونیلي کیږي کله چې دچا مجبوری، تنگیا، ناخوښی یا ذلت ظاهرول وی ځکه چې رغام خاورې ته وانی،

تسهيلات

قوله وَلَيْسَ خَالَفَ مَا مَرَّ بِهِ جَنَّاتٍ:

ه جستن په مصداق کنبې پنځه اقوال،

- ① يو جنت داسې دې چه د هغې مکان، محل، لویښ، زیورات ټول په ټول د سرو زرو دی او يو جنت داسې دې چه په هغې کنبې هر څه د سپینوزرو دی
- ② يو جنت د نیک عمل د وجه نه ملاوړې او دویم جنت د بد عمل پریخودو په وجه ملاوړې
- ③ عند البعض يو جنت د ثواب د پاره په طریقه د عدل او دویم جنت د تقرب د پاره بضیق فضل دې
- ④ يو جنت جسمانی او دویم جنت روحانی او جنانی دې
- ⑤ يو جنت په دنیا کنبې په حضورم المول ملاوړې او دویم جنت په آخرت کنبې بقاء المول و اندرجات العلویه صورت کنبې ملاوړې

[۳۷۷] ذالله تعالیٰ فرحمت یومثال

۳۷۷- [۱۳] (۱) وَعَنْ عَامِرِ الرَّامِيِّ قَالَ: «يَتَنَاخَنُ عِنْدَهُ بَعْضُ النَّبِيِّ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ - إِذَا قَبِلَ رَجُلٌ عَلَيْهِ كِسَاءٌ ① وَفِي يَدَيْهِ شَيْءٌ ② قَدْ التَفَّ عَلَيْهِ ③ فَقَالَ: يَا رَسُولَ اللَّهِ مَرَرْتُ بِغِيصَةٍ شَجَرٍ ④ فَمِجَعْتُ فِيهَا أَصْوَاتَ فِرَاعٍ طَائِرٍ ⑤ فَأَعَذْتُ لَهُنَّ قَوْصَعَتَيْنِ فِي كِسَائِي ⑥ فَجَاءَتْ أَهْمُنَّ فَأَسْتَأْذَنْتُ عَلَى رَأْسِي ⑦ فَكَشَفْتُ هُنَّ عَنْهُنَّ قَوْصَعَتَ عَلَيْهِنَّ ⑧ فَلَفَقْتُهُنَّ بِكِسَائِي قَبْلَ أَنْ أُولَعَ مِصْبِي،

توجه ① عامر رامی (تیر انداز، وایی چې دیوه ورځ) مونږ د رسول الله ﷺ سره ناست وو، ② اچانک یو سړي راغلو چې د هغه په بدن یو کمبله وه، ③ او د هغه په لاس کې یو شې وو، چې د هغې نه یې خپله کمبله را چاپیره کړې وه، ④ هغه عرض وکړو چې یا رسول الله ﷺ زه په ډیرو ونو تیریدم ⑤ ما په هغه کې د مارغانو د بچو آوازونه واوریدل، ⑥ نو ما هغه ونیول او خپل کمبل کې مې کیخودل ⑦ په دې کې د بچو مور راغله او زما په سر تاویدله، ⑧ ما د هغې په مخکې د بچو څخه کمبله لرې کړه، چې هغه یې وويني، د بچو په لیدو سره هغه پرې راپریوته ⑨ نو ما یې مور هم او بچي هم په کمبله کې ونغښتل او اوس هغه ټول ما سره دي،

هل اللغات: ① کساء: أي: خرقعة، پیر خادر، ② التف: د باب افتعال نه د ماضی صیغه ده. راتاؤ کړې وو، راچاپیره کړې وو ③ بغیصة: وهو شجرة الأثمار: کوم ځانې چه ډیرې ونې وی هغې ته غیصه یا غابه وانی یعنی ځنگل ④ فیراع: جمع تکثیر ده، او افراخ جمع قلت ده، وهو کذا الطیور: د مارغانو بچو

هو نى ④ اشتدات تاويله ⑤ لَكُنْتُ أَنَّى قَرَفْتُ الْكِسَاءَ: بكاره مي كرل يعنى د مارغانو د بچو به مي خادر لري كړو ⑥ فَلَقْنَتْنِي: تلفيف د راغوندولو معنى كېنې دې يعنى تول مي په كېدل كسي زاتول كړل

قَالَ: ضَعْنٌ، قَوْضَعْنٌ ⑦ وَأَبَتْ أُمُّهُنَّ إِلَّا زَوْجَهُنَّ ⑧ فَقَالَ رَسُولُ اللَّهِ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ -: أَتَعْجَبُونَ يُرْهِمُ أُمُّ الْأَقْرَامِ فِرَاحَهَا ⑨ قَوْلَ الَّذِي يَعْشَى بِالْحَقِّ لَلَّهِ أَزْهَمُ بِهَا دُونَ مِنْ أُمِّ الْأَقْرَامِ بِفِرَاحِهَا ⑩ أَزْهَمُ يَهْنُ حَتَّى تَضَعْنَ مِنْ حَيْثُ أَعْدَتْهُنَّ ⑪ وَأُمُّهُنَّ مَعْنَى: فَرَجَهُنَّ ⑫. رَوَاهُ أَبُو دَاوُدَ.

فَرَجَهُ ⑬ نبي كريم صلى الله عليه وسلم وفرمايل چې دا دلته كيږده، ما هلته كيڅودل، او كېبله مي خني لري كړه ⑭ مور په بچو ورپرېوتله (مونږ ټولو د مور د بچو سره دا محبت ليدو سره تعجب كولو) ⑮ نبي كريم صلى الله عليه وسلم وفرمايل چې آيا تاسو خلق په دي تعجب كوي؟ چې دا د بچو مور په خپلو بچيانو څومره رحم دله واقع شويده ⑯ قسم دې په هغه ذات چې هغه زه د حق سره رالېږلي يم، الله تعالى ⑰ په خپلو بنده گمانو باندې د دې څخه هم ډير زيات رحم كونكي (مهربانه) دى څومره چې يو مور په خپلو بچيانو باندې رحم كوي ⑱ لاشه دا بچي هلته پرېږده د كوم ځاي څخه چې دي نيولي وو ⑲ او مور ورسره پرېږده، نو هغه ټول يې يوږل، او د كوم ځاي څخه چې يې نيولي وو هلته يې پرېښودل (ابوداؤد، حل اللغات ⑳ اُت: أي: افْتَقَتْ: انكارتې او كړو، منع شوه يعنى جدا كيدل نې اونه غوښتل ㉑ لَزُوْمُهُ: پيوست كيدل دخپلو بچو سره.

سبيلات:

فَو: په حديث كېنې د واقعې ذكر دې څه مشكل په كېنې نشته اوباقې چې كوم مشكل او گران لغات وو دهغې معاني د حل اللغات په عنوان كېنې ښودلى شوى دى

الفصل الثالث

[۳۷۸] د يومرود حضور پاك عليه السلام نه عجيبه سوال

۳۷۸- [۱۴] عَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ عُمَرَ قَالَ: «كُنَّا مَعَ النَّبِيِّ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ - فِي بَعْضِ غَزَايِهِ ① قَمَرٌ بِقَوْمٍ فَقَالَ: "مَنْ الْقَوْمُ؟" ② قَالُوا هُنَّ الْمُسْلِمُونَ ③ وَأَمْرَأَةٌ تَحْضِبُ بِقَدْرَها وَمَعَهَا ابْنٌ هَؤُلَاءِ ④ فَأَزَادَتْهُمْ وَهَجٌ ⑤ تَنَحَّتْ بِهِ ⑥ فَأَتَى النَّبِيَّ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ - فَقَالَتْ: أَنْتَ رَسُولُ اللَّهِ؟ ⑦ قَالَ: نَعَمْ ⑧ قَالَتْ: يَا بَنِي أُنْتِ وَأُمِّي أُنْسُ اللَّهُ أَزْهَمَ الرَّاحِمِينَ؟ ⑨ قَالَ: بَلَى،

فَوَجَّه ⑩ عبد الله ابن عمر ⑪ راوى دې چې (يو ځل، مونږ رسول الله ﷺ سره يوې غزاته تلى وو ⑫ چې نبي كريم صلى الله عليه وسلم د څه خلقو سره تير شو او د هغوى څخه يې پوښتنه وكړه چې تاسو څوك يې ⑬ هغوى عرض وكړو چې مونږ مسلمانان يو، ⑭ په هغوى

کہ یو داسی (عجیبہ) نسخہ ہم وہ چې د خپلي کتوي لاتدي يي اور بلولو (يعني څه يې پخول، د هغې سره يو وړوکي هم وو، [۱] چې د اور شغله به راپورته شوه، نو هغې به خپل وړوکي يو طرف ته کړو، چې د اور په تاو سره هغه ته تکليف ونه رسېږي، [۲] بيا هغه نسخہ رسول الله ﷺ ته راغله او عرض يې وکړو چې ته د الله ﷻ رسول يي؟ نبي کریم صلی الله عليه وسلم وفرمايل چې هو، [۳] هغه نسخې اوويل چې زما مور او پلار دې تا نه قريان شی آيا الله تعالی ﷻ په خپلو بنده گانو باندې د ټولو رحم کونکو څخه زيات رحم کونکی نه دې اخومره چې يوه مور په خپلو وړو باندې رحم کوي؟ نبي کریم صلی الله عليه وسلم وفرمايل چې هو

هل اللغات: ① نَحْبُ: أَي: تَوَقَّدَ: أَوْرَنْي بِلَوْلُو، ② يَذْنُ: كَتَبْتُ، ③ وَهَبَ: أَي: خَرَّ الشَّار: د اور شغله، لمبه، ④ نَحَبْتُ: أَي: تَعَدَّبْتُ: لَرِي بِهِ نِي كَرُو (خپل ماشوم)

① قَالَتْ: أَلَيْسَ اللَّهُ أَرْحَمَ رِعْبَادِهِ مِنَ الْأُمِّ بَوْلَيْهَا؟ قَالَ: بَلَى، ② قَالَتْ: إِنَّ الْأُمَّ لَا تُلْقِي وَلَدَهَا فِي النَّارِ، ③ فَكُتِبَ رَسُولُ اللَّهِ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ - يَتَكَبَّرُ ④ ثُمَّ رَفَعَ رَأْسَهُ إِلَيْهَا فَقَالَ: ⑤ إِنَّ اللَّهَ لَا يَعْذِبُ مِنْ عِبَادِهِ إِلَّا الْعَاثِرَ الْمُتَعَدِّ الَّذِي يَمْحَرُّ عَلَى اللَّهِ ⑥ وَأَيُّ أَنْ يَقُولَ لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ، "رَوَاهُ ابْنُ مَاجَه."

توجهه [۱] هغه نسخې اوويل چې آيا الله تعالی ﷻ په خپلو بنده گانو باندې د دې څخه زيات رحم کونکې نه دې څومره چې يوه مور په خپلو وړو باندې رحم کوي؟ نبي کریم صلی الله عليه وسلم وفرمايل چې هو [۲] نو هغې نسخې اوويل چې مور خو خپل وړوکي په اور کې نه غورځوي؟ انو بيا الله تعالی ﷻ خپل بندگان د دوزخ په اور کې ولي غورځوي؟ [۳] نبي کریم صلی الله عليه وسلم (د دې په اوریدو سره) په ژړا شو او خپل سر مبارک يې څکته کړو [۴] او بيا لږ وخت وروسته يې، خپل سر مبارک د هغه نسخې طرف ته پورته کړو، او وي فرمايل [۵] چې الله تعالی ﷻ خپلو بنده گانو ته (دهميشه دپاره، عذاب نه ورکوي، البته يواځې هغه خلقو ته عذاب ورکوي، [۶] چې سرکشه وي، هغه سرکشه چې د الله تعالی ﷻ څخه سرکشي کوي (يعني د هغه احکام نه مني) [۷] او د لاله (لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ څخه انکار کوي (ابن ماجه،

هل اللغات: ① فَأَكْبَرُ: أَي: فَرَعُ: شَرُوعُ شَوْبِهِ زُرًا بَانْدِي، ② الْمَارِدُ: أَي: الْقَارِي: سرکش، د حد نه نيريدونکې، ③ الْمُتَعَدِّ: په مارد کېسې مبالغه ده يعنی ډير زيات سرکش، چه دخير نه بالکل خالی وي او د شر نه ډک وي

تہذیبات: قوله: فَقَالَتْ: أَلَيْسَ رَسُولُ اللَّهِ؟ قَالَ: نَعَمْ.. الخ:

وحدیث د بعضې جملو وضاحت -

قوله: أَلَيْسَ رَسُولُ اللَّهِ: دلته همزه د استفهام محذوف دې. دې نسخې په تفصیل سره حضور پاک نه پیژندلو سره ددې چه په اجمالی توگه مسلمانان وه.

فوله دُكُتْ اَكاب د سرتينولو په معنى كښې راځي يعنى حضور پاك سر مبارك تيت په ژړا شو ځكه چه د ښځې سوال هم عجيبه وو او د هغه وخت ماحول او منظر هم عجيبه وو

فوله لَا يُعَذِّبُ يعنى مسلمان هميشه په عذاب كښې نه ساتي بلكه د سزا وركولونه پس نى د اورنه راوياسي

فوله التَّحَرُّ: حضور پاك دغه ښځې ته په دې انداز سره جواب وركړو چه موزيلارته بچي څومره خوږ وي څوكه دغه ماشوم لونى شي او مور ته اووانى ته زما مور ته نى اوت زما پلار نه نى نوييا مور هغه بچى له څنگه څپيره وركوي كله چه يو بچى د مور پلار د پاره د سپى يا خنزير په شان جوړ شي نومور د هغه نه څومره ويزاره شي هم دغه شان معامله د الله تعالى ده

[۳۷۹] د الله تعالى طلب هكونكې بنده مقام

۳۷۹- [۱۵] (۱۵) وَعَنْ ثَوْبَانَ عَنِ النَّبِيِّ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ - قَالَ: [۱] «إِنَّ الْعَبْدَ لَيَكْتُمُ مِرْضًا لِلَّهِ فَلَا يَرَاهُ بِذَلِكَ» [۲] فَيَقُولُ اللَّهُ - عَزَّ وَجَلَّ - لِيُجِيرِيلَ إِنَّ فَلَانًا عَبْدِي لَيَكْتُمُ أَنْ يُرَخِّصَنِي [۳] أَلَا وَرَأَيْتَ رَحْمَتِي عَلَيْهِ، فَيَقُولُ جِيرِيلُ: [۴] رَحْمَةُ اللَّهِ عَلَى فَلَانٍ وَيَقُولُهَا عَمَلَةُ الْعَرْشِ [۵] وَيَقُولُهَا مَنْ حَوْهُمُ، حَتَّى يَقُولَهَا أَهْلُ السَّمَاوَاتِ السَّبْعِ، [۶] ثُمَّ خَبَّطَ لَهُ إِلَى الْأَرْضِ» رَوَاهُ أَحْمَدُ.

ترجمه [۱] ثوبان ؓ د رسول الله ﷺ څخه نقل كوي چې رسول الله ﷺ وفرمايل [۲] كوم نيك بنده چې د طاعت د ادانيگي په ذريعه د الله تعالى ﷻ رضا لټوي، او بيب هميشه د هغى په لتون كې وي، [۳] نو الله تعالى ﷻ جبرائيل ؑ ته فرمايي چې زما فلانې بنده زما د رضا او خوښي په لتون كې دى، [۴] نو خبر شه چې په هغه زما رحمت كمله دى، نو جبرائيل ؑ وايي [۵] چې په فلانې سړي دى د الله ﷻ رحمت وي، دا خبره د عرش اوچتونكې فرښتي هم كوي، [۶] بيا دغه خبره هغه فرشتي هم كوى چې د هغه ټولو چا پيره وي، تر دې چې دا خبره د اوو آسمانونو فرښتي كوي، [۷] نو بيا د هغه سړي د پاره په زمكه رحمت نازلېږي (احمد)

حل اللغات ① لَيَكْتُمُ: اَيُّ يَتَلَبَّ: لتون او تلاش كوى. ② عَمَلَةُ الْعَرْشِ: عرش اوچتونكې فرشتې. ③ خَبَّطَ: راكوزېږي

تسهيلات: فوله: تَهَبُّط:

د الله تعالى بنده سره د محبت او عدم محبت معيار: دا د هبوط نه دى د راكوزيدلو په معنى كښې دې يعنى چه يوسړې د الله تعالى د رحمت په لتون كښې وي آخر كار الله تعالى د ځېل رحمت اعلان كوى بيا دغه اعلان جبرائيل امين ؑ په آسمانونو كښې د ټولو فرښتو پورې عام كوى بيا د رحمت دغه چه د زمكې طرف ته راكوزېږي د دې اثر داوى چه د زمكې والا

تول په تول دغه سړی سره محبت کوی اودغه سړي مقبول خاص او عام کیدوسره منظورالکل او محبوب الکل جوړیږي داحديث په حقيقت کښې د مضمون اومفهوم په اعتبارسره د دغه حديث په شان

دې په کوم کښې چه د محبت په حواله سره خبره کړې شوې ده چه الله تعالی کله یوینده محبوب ساتي نو فریتو کښې دهغې اعلان کېږي د څه په وجه چه تول د آسمانونو والا دغه سړی سره محبت کوی بیا دغه محبت او قبولیت د زمکې طرف ته را کوژیږي نوخلق هغه سره محبت کوی او که چرې یوسړی سره الله تعالی دښمنی کوی نو هغه جذبه هم دغه شان خوړیږي دلته دا خبره ذهن کښې ساتل پکار دی چه د قبولیت اوعدم قبولیت معیار فساق فجار عوام نه دی بلکه د دغه معیار تله د اولیاء الله علماء او اتقیا سره ده چه ددوی د اکثریت فیصله دکوم سړی باره کښې وی هم هغه د آسمانونو فیصله وی

[۳۸۸] مسلمانان گناهکاران نیکوکاران دالله تعالی د رحمت مستحق دی

۳۸۸- [۱۶] (۱) وَعَنْ أَسَامَةَ بْنِ زَيْدٍ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمَا عَنِ النَّبِيِّ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ - فِي قَوْلِ اللَّهِ - عَزَّ وَجَلَّ - ﴿فَيُنْزِلُ ظَالِمٌ لَّنْهٖ وَمِنْهُمْ مُّقْتَصِدٌ ۖ وَمِنْهُمْ سَائِقٌ بِالْغِزَابِ﴾ [فاطر: ۳۷] قَال: "كُلُّهُمْ فِي الْجَنَّةِ". رَوَاهُ الْبَيْهَقِيُّ فِي كِتَابِ الْبَيْتِ وَالنُّشُورِ.

ترهغه ۱۱ اسامه بن زيد ۱۱ د رسول الله ۱۱ څخه نقل کوي چې رسول الله ۱۱ د الله تعالی ۱۱ د دې ارشاد ۱۱ نو په هغوی کې بعضي د خپل نفس په حق کې ظالمین دي، او په هغوی کې بعضي میانه رو دي، ۱۱ او په هغوی کې بعضي په نیکو کې سبقت کونکي دي، ۱۱ د تفسیر په ضمن کې وفرمایل چې دا ټول جنتیان دي، بییهقي هل اللغات: ۱۱ مقتصد: میانه رو، در میانه، نیکی هم کوی او گناهونه هم کوی، ۱۱ سائِق: سبقت کونکي، مخکښي کیدونکي، په طاعت او عباداتو کښي،

تسهيلات

قوله: فَيُنْزِلُ ظَالِمٌ لَّنْهٖ:

د مسلمانانو درې قسمونه يوه هغې تفسیر په دې حديث کښې د سورت فاطر آيت ۳۷ طرف ته اشاره کړې شوې ده په دې آيت کښې د مسلمانانو د درېو قسمونو ذکر شوې دې او د درې وارو باره کښې نې داحکم لگولې دي

قوله: ثم اصطفينا من عبادنا یعنی مونږ په خپلو بند یگانو کښې درې قسم خلق خوښ کړل

① یوه خپل ځان باندې د گناهونو په وجه ظلم کونکی دی

② دویم در میانه چال باندې روان خلق دی

دریم په اول پوزیشن کښې سفر کوی حسن بصری رحمۃ اللہ علیہ فرمائی وړاندېوالې کونکې نه هغه سرې مراد دې د چا نیکۍ چې په بدوباندې غالبه وی درمیانہ چال والا هغه سرې دې د چا نیکۍ اویدنې چې برابر وی او د ظالم نه هغه سرې مراد دې د چا بدۍ چې په نیکوباندې غالب وی د زیر بحث حدیث نه معلومېږي چې دا دریاوړه قسمه خلق د غوره بندیگانو نه دی لهذا دا به جنتی وی که په اول دخول سره وی او که په دویم دخول سره وی بل په جنت کښې به هم د درجو تفاوت وی خوددې بشارت نه ثابتېږي چې مسلمان کلمه ویونکې هم ذخیره خالی نه دې

[۴] بَابُ مَا يَقُولُ عِنْدَ الصَّبَاحِ وَالْمَسَاءِ وَالْمَنَامِ

سحر ما بنام لوستونکې دعاګانې

خلاصه الباب:

فيه ثلاثة وثلاثون حديثاً مشتملة على أربع مسائل:

- ① أذكار الصباح والمساء: ١، ٨، ٩، ١٠، ١١، ١٢، ١٣، ١٤، ١٦، ١٧، ١٨، ٢٥، ٣٠، ٣١.
- ② الأذكار عند النوم: ٢، ٣، ٤، ٥، ٦، ٧، ١٩، ٢٠، ٢١، ٢٢، ٢٣، ٢٤، ٢٦، ٢٧، ٢٨، ٢٩.
- ③ الأذكار بعد صلاة الصبح والمغرب: ١٥.
- ④ أذكار الصباح فقط: ٣٢، ٣٣.

قال الله تعالى ﴿يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا اذْكُرُوا اللَّهَ ذِكْرًا كَثِيرًا وَسَبِّحُوا بُكْرَةً وَأَصِيلًا﴾

اسریت الاحزاب: ۴۲۴۱.

د ترجمه الباب د اجزاء تشریح:

د سحر ما بنام نه مراد د سحر ما بنام وختونه کیدې شی اوشې ورځې هم مراد کیدې شی **قوله: وَالْمَنَامِ:**

د مقام په مفهوم کښې دوه اقوال: ① نه مراد د خوب خانۍ هم کیدې شی

② یا مقام مصدر میمی دې کوم چې د خوب په معنی کښې دې دکوم نه چې د اوده کیدو د وخت دعاګانې مراد دی

د مسلمان دوه دشمنان: د مسلمان دوه دشمنان دی ① یو هغه دشمن چې ښکاری لکه کافران وغیره ددې په مقابله کښې د حفاظت دپاره اسلام د وسلې اوچتولو نظام قائم کړې دې ② دویم هغه دشمن چې په نظره راځي او هغه د شیطان لښکر دې چونکه دا دشمن د نظر نه غیب وی په دې وجه اسلام دده نه د حفاظت دپاره د روحاني بهرې انتظام کړې دې. هغه روحاني بهرې هم دغه دعاګانې دی چې د مختلفو وختونو د حملونه د بچ کیدو دپاره په مختلفو وختونو کښې لوستلې شی.

الْفَصْلُ الْأَوَّلُ

[٣٨١] سحر ما ينام كسبي ذ حضورها دعاها نبي

٣٨١- (١) عَنْ عَبْدِ اللَّهِ قَالَ: «كَانَ رَسُولُ اللَّهِ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ - إِذَا أَمْسَى قَالَ: [٢] «أَمْسَيْنَا وَأَمْسَى الْمُلْكُ لِلَّهِ، وَالْحَمْدُ لِلَّهِ، وَلَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ وَحْدَهُ لَا شَرِيكَ لَهُ، لَهُ الْمُلْكُ وَلَهُ الْخُضْدُ وَهُوَ عَلَى كُلِّ شَيْءٍ قَدِيرٌ، أَسْأَلُكَ مِنْ خَيْرِ هَذِهِ اللَّيْلَةِ وَخَيْرِ مَا فِيهَا، وَأَعُوذُ بِكَ مِنْ شَرِّهَا وَشَرِّ مَا فِيهَا، اللَّهُمَّ إِنِّي أَعُوذُ بِكَ مِنَ الْكُفْلِ وَالْهَرَمِ وَسُوءِ الْكِبَرِ وَفِتْنَةِ الدُّنْيَا وَعَذَابِ الْقَبْرِ» [٣] وَإِذَا أَصْبَحَ قَالَ ذَلِكَ أَيْضًا: [٤] «أَصْبَحْنَا وَأَصْبَحَ الْمُلْكُ لِلَّهِ» [٥] وَفِي رِوَايَةٍ: «رَبِّ إِيَّيْ أَعُوذُ بِكَ مِنْ عَذَابٍ فِي النَّارِ وَعَذَابٍ فِي الْقَبْرِ» [٦] (رواه مسلم).

ترجمه [٢] عبد الله ابن مسعود (رضی اللہ عنہ) راوی دے چے ہر کلمہ بہ ماہنامہ شو نو د نبی کریم صلی اللہ علیہ وسلم پہ زبہ مبارکہ بہ دا دعا جاری کیدلہ [٣] «أَمْسَيْنَا وَأَمْسَى الْمُلْكُ لِلَّهِ وَالْحَمْدُ لِلَّهِ وَلَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ وَحْدَهُ لَا شَرِيكَ لَهُ لَهُ الْمُلْكُ وَلَهُ الْخُضْدُ وَهُوَ عَلَى كُلِّ شَيْءٍ قَدِيرٌ أَسْأَلُكَ مِنْ خَيْرِ هَذِهِ اللَّيْلَةِ وَخَيْرِ مَا فِيهَا وَأَعُوذُ بِكَ مِنْ شَرِّهَا وَشَرِّ مَا فِيهَا اللَّهُمَّ إِنِّي أَعُوذُ بِكَ مِنَ الْكُفْلِ وَالْهَرَمِ وَسُوءِ الْكِبَرِ وَفِتْنَةِ الدُّنْيَا وَعَذَابِ الْقَبْرِ» [٣] او ہر کلمہ چے بہ سحر شو، نو نبی کریم صلی اللہ علیہ وسلم بہ دغہ شان ول [٤] (لیکن پہ شروع کي بہ بی د اَمْسَيْنَا وَأَمْسَى الْمُلْكُ لِلَّهِ خَايَا أَصْبَحْنَا وَأَصْبَحَ الْمُلْكُ لِلَّهِ، یعنی مونہ سحر کرو او ہر شی سحر کرو چے د اللہ جل جلالہ پہ ملک کي دے، ول [٥] بہ یو دوسہ روایت کي [وَسُوءِ الْكِبَرِ] رخہ روستہ] دا الفاظ دي رَبِّ إِيَّيْ أَعُوذُ بِكَ مِنْ عَذَابٍ فِي النَّارِ وَعَذَابٍ فِي الْقَبْرِ، یعنی ای زما ریه! زہ د ہفہ عذاب خخہ چے بہ دوزخ کي دی، او د ہفہ عذاب خخہ چے بہ قبر کي دی ستا پناہ غوار! (مسلم)

حل اللغات: ① اَمْسَى: ماہنامہ، ② الْكُفْل: أي: الشَّاقِل: دروند والی، سستی، دنیکی بہ کارونو کسبی، ③ الْمُزْم: أي: کثیر البین: بوہ اتوب، چہ د زیات عمر شی تسهيلات:

قولہ: اللَّهُمَّ إِنِّي أَسْأَلُكَ مِنْ خَيْرِ هَذِهِ اللَّيْلَةِ

ہ مذکورہ دعا د پہ سحر وخت کسبی ہ و قیلو طریقہ: کلہ چہ مذکورہ دعا دسحر پہ وخت کسبی ونیلی شی نویہ دے دعا کسبی بہ د «اللَّيْلَةِ» پہ خانہ الیوم ونیلی شی، یعنی داسی «هَذِهِ اللَّيْلَةِ» پہ خانہ بہ «هَذَا الْيَوْمِ» ونیلی شی

اور یسی چہ پہ کومو خایونو کسبی د شہی، یعنی هَذِهِ اللَّيْلَةِ پہ رعایت سرہ د مؤنث ضمیر ونہ استعمال شوی دی ہلتہ بہ د ورخ یعنی «هَذَا الْيَوْمِ» پہ رعایت سرہ د مذکر

(١) أخرجه البخاري في كتاب الدعوات باب التعوذ من عذاب القبر (رقم- ٦٣٦٥) ومسلم في كتاب الذكر والدعاء والتوبة والاستغفار باب التعوذ من شر ما تحيل ومن شر ما لم يعمل (رقم- ٧٤- ٢٧٢٣)

صمير و به استعمال لولي شي يعني د «ها» به خاني به «ا» لوستلې شي، باقي عبارت به په خپل حال ونيلې شي

[۳۸۸] د اوده كيدو ذوخت دعا

۳۸۸- [۲] (۱) وَ عَنْ عَبْدِ بَقَّةَ قَالَ: «كَانَ النَّبِيُّ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ - إِذَا أَخَذَ مَضْجَعَهُ مِنَ اللَّيْلِ وَ هَمَّ بِدَعَا تَحْتَهُ عَذِيَّةً [۲] ثُمَّ يَقُولُ اللَّهُمَّ بِأَسْمِكَ أَمُوتْ وَأَحْيَا [۳] وَ إِذَا اسْتَيْقَظَ قَالَ: الْحَمْدُ لِلَّهِ الَّذِي أَحْيَانَا بَعْدَ مَا أَمَاتَنَا وَ إِلَيْهِ النُّشُورُ» رَوَاهُ الْبُخَارِيُّ.

توجه ۱ حذيفه ۲ راوي دي چې رسول الله ﷺ به د شپې خپلې بستري ته تشريف وړلو او د اوده كيدو د پاره به پريوتلو، ۳ نو خپل بني لاس به يې د خپل بني رخسار لاندې اينودلو، او دا به يې فرمايل اللَّهُمَّ بِأَسْمِكَ أَمُوتْ وَأَحْيَا، اي الله ﷻ! ستا په نوم مرم، يعني اوده كېږم، او ستا په نوم به ژوندي كېږم، يعني بيدارېږم، ۴ او كله چې به بني كريم صلى الله عليه وسلم د خوب څخه بيداره شو، نو دا به يې فرمايل الْحَمْدُ لِلَّهِ الَّذِي أَحْيَانَا بَعْدَ مَا أَمَاتَنَا وَ إِلَيْهِ النُّشُورُ بخاري، مسلم،

۳۸۸- (۱) وَ مُسْلِمٌ عَنْ الْمَرْوِ.

توجه ۱ مسلم (د حذيفه ۲ په ځاي) د حضرت براء ؓ څخه روايت كړې دې حل الكلمات ۱ أَخَذَ مَضْجَعَهُ: أي: فَرَائِضَهُ: چه تشريف به ئې راوړو خپلې بستري يا د خوب ځانې ته، ۲ عَذِيَّةً: رخسار، مخ مبارك د رسول الله ﷺ، ۳ اسْتَيْقَظَ: چه را بيدار به شو د خوب نه، ۴ النُّشُورُ: أي: الرَّجُوعُ بَعْدَ الْمَوْتِ: د مرگ نه پس راپاڅيدل تسهيلات: قوله: وَ إِلَيْهِ النُّشُورُ:

دنشور په مفهوم كېږي دوه اقوال: د مرگ نه پس د حساب او د بدلې او ثواب دپاره هم د د الله تعالی ذات طرف ته واپس كيدل دی

۵ دلته د نشور (رجوع)، نه مراد دا دی چه: د اوده كيدو نه پس پاسپړه اود معاش په تلاش كېږي او په خپل كار روزگار كېږي دخپل ژوند په آبادولو كېږي مشغول شه، د اوده كيدو په وخت په بني لاس باندې د مخ كېښودو حكمت: د مخ لاندې لاس ايردل او اوده كيدو سره چونكه زيات غفلت نه پيدا كيږي په دې وجه به بني عليه السلام دخپل بني مخ مبارك د لاندې دخپل بني لاس تلې اينودلو بيا به اوده كېدلو، د غمسي د اوده كيدو په وخت او پاڅيدو نه پس د ذكر اودعا كولو حكمت او وجه داده چه د اعمالو خاتمه هم په

(۱) أخرجه البخاري في كتاب التَّوْحِيدِ بَابُ السَّوَالِ بِأَسْمَاءِ اللَّهِ تَعَالَى وَ الْإِسْتِعَاذَةِ بِهَا (وَلَمْ - ۷۳۹) وَ التِّرْمِذِيُّ فِي السُّنَنِ وَلَمْ يَحْدِثْ ۸۳۷ وَ ابْنُ مَاجَةَ فِي كِتَابِ الدُّعَاءِ بَابُ مَا يُدْعَوُ بِهِ إِذَا أَتَيْتَهُ مِنَ اللَّيْلِ (رُكْم - ۳۸۸) وَ أَحَادُثُ فِي السُّنَنِ: ۱۵۴/۵ (۲) أخرجه مسلم في صحيحه

عبادت او اطاعت باندی وی اود افعالو ابتدا، هم عبادت سره وی

[۱۲۸۴] بستره کنبی دوده کیدو په وخت مسنون عمل او دعا

۳۸۸- [۳] (۱) وَ عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ - [۲]: «إِذَا أَوَى أَحَدُكُمْ إِلَى فِرَاشِهِ فَلْيَتَنَفَّسْ فِرَاشَهُ بِدَاخِلِهِ إِذَا رَأَى [۳] فَإِنَّهُ لَا يَذَرِي مَا خَلْفَهُ عَلَيْهِ [۴] ثُمَّ يَقُولُ بِاسْمِكَ رَبِّي وَضَعْتَ جَنبِي وَبِكَ أَرْفَعُهُ، إِنْ أَمْسَكَتَ نَفْسِي فَأَرْجُمْنِي، وَإِنْ أَرْسَلْتَنِي فَأَحْفَظْهَا بِمَا تَحْفَظُ بِهِ عِبَادَكَ الصَّالِحِينَ»

نورجه ۱ ابوهريره (ع) راوي دي چې رسول الله (ص) وفرمايل ۲ هر کله چې په تاسو کې خوک د اوده کيدو دپاره خپلې بستري ته راشي، نو هغه ته پکار دی چې خپله بستره د خپل لنگ په دننه خاک (طرف) سره وځنډي، ۳ ځکه چې هغه ته نه ده معلومه چې د هغه په غیر موجودگي کې د هغه په بستره څه شی (مثلاً زهريله زنده سر لکه مار، لرم، یا گرد او دږه پریوخی، هغه دې لري کړي، ۴ لد هغې نه وروسته پریوزي، ۵ بیا دې دا کلمات اوواني بِاسْمِكَ رَبِّي وَضَعْتَ جَنبِي وَبِكَ أَرْفَعُهُ إِنْ أَمْسَكَتَ نَفْسِي فَأَرْجُمْنِي وَإِنْ أَرْسَلْتَنِي فَأَحْفَظْهَا بِمَا تَحْفَظُ بِهِ عِبَادَكَ الصَّالِحِينَ.

هل اللغات: ۱ اوی: أي: تَزَل: قصر اومد دواړه شان لوستلې شوې دې د خوب او آرام ځاني ته د راتلو په معنی کنبی دې ۲ فَلْيَتَنَفَّسْ: أي: فَلْيَتَوَكَّلْ: اودې ځنډی یعنی حرکت دې ورکړی (بستري ته، ۳ إِذَا رَأَى: لنگ، ۴ وَضَعْتَ: زه ایږدم، ۵ جَنبِي: خپل اړخ، ۶ أَمْسَكَتَ نَفْسِي: أي: قَبَضْتُ رُوحِي: وادي خستلو روح زما، ۷ أَرْسَلْتَنِي: بَأَنْ رَدَدْتَ النَّفْسَ إِلَى: که راودې لیرلو دا روح، یعنی زما د ژوند اراده دې اوکړه او زه دې د خوب نه راښکار کړم،

۱ فِي رِوَايَةٍ "ثُمَّ لِيُحْفَظْ عَلَى شِقِّهِ الْأَيْمَنِ [۲] ثُمَّ لِيَقُلْ بِاسْمِكَ" "مُتَّفَقٌ عَلَيْهِ [۳] وَفِي رِوَايَةٍ "فَلْيَتَنَفَّسْ بِصِفَةِ تَوْبَةٍ ثَلَاثَ مَرَّاتٍ [۴] وَإِنْ أَمْسَكَتَ نَفْسِي فَأَغْفِرْهَا".

نورجه ۱ او په يوه روايت کې دي، اچې نبی کریم صلی الله عليه وسلم وفرمايل هر کله چې په تاسو کې خوک خپلې بستري ته راشي نو هغه ته پکار دی چې مخکې خپله بستره وځنډي، بیا په بني اړخ پریوزي ۲ او بیا بِاسْمِكَ (یعني پورتني دعا تر آخره پوري اوواني بخاري مسلم، ۳ په یو بل روايت کې دي چې هغه ته پکار دی چې خپله بستره د خپل پټو اکپه) په خاک (گوت) دري ځله وځنډي، ۴ او اېه یو روايت کې إِنْ أَمْسَكَتَ نَفْسِي فَأَغْفِرْهَا (یعني په پورتني دعا کې د فَاَرْجُمْنِي په ځای فَاغْفِرْهَا دی

هل اللغات: ۵ شِقِّهِ الْأَيْمَنِ: بني اړخ، بني طرف، ۶ بِصِفَةِ: أي: بِطَرَفِهِ: یعنی په یو اړخ او طرف (د جامو سره،

۱ اخرجه البخاری فی کتاب الدعوات/باب التوکل والقراءة عند المنام (رقم- ۶۳۲۰) وسلم فی کتاب الذکر والدعاء والتوبه والاستغفار/باب ما یقول عند النوم وأخذ الصبح (رقم- ۶۴ - (۲۷۱۶) والترمذی فی السنن رقم الحديث ۲۴۶۱ ولین حاجة فی کتاب الدعاء /باب ما یدعو به إذا أوی إلى فراشه (رقم- ۳۸۷۴) واحد فی السنن: ۲۹۵/۲

تسهيلات:

قوله: بِدَايَةِ اَزَارِهِ

يعنى چه کوم لنگ او پرتوگ هغه اغوستې دې دهغې د دنته حصې سره بستره اوځنده دې دپاره چه څخه ضررى څيز په کښې پاتې نشي او بستره صفا شي
د بسترې غڼولو حکمت: دنته حصې سره ځنډلو کښې يوه فائده داده چه دا طريقه آسانه ده دويمه فائده داده چه صفائى به حاصله شي او د لنگ ظاهرى حصه به پاکه او صفا پاتې شي په دې باندې به څه خيري پاتې نه شي که څه داغ اولگى هم نوهغه به د لنگ په دنته والا حصه لگيدلې وي يا مطلق لمن هراو ده

قوله: مَا عَقَلَهُ: يعنى په بستره باندې د ځان نه پس څه ضررى زنده سر پريخودې وي يا څه خيري وغيره د ځان نه پس په بستره باندې پريخودې شوې وي
قوله: شِقِيهِ الْاَمْنِ:

په بنى طرف باندې د اوډه کيدلو قوائد: يعنى په بنى طرف باندې اوډه شنى دې دپاره چه په گس طرف زړه باندې بوج رانه شي زړه دې ډوب نه شي د سحر د مونځ پاسيدو کښې آسانى وي او په سنت باندې عمل اوشى. په شروع کښې بنې طرف واخله بيا روستو گس طرف ته واوږه د اکتران وائى په گس طرف باندې اوډه کيدل پکار دى دې دپاره چه په زړه باندې دې بوج راشي او په ژور خوب باندې اوډه شي اوسحر د مونځ دپاره پا سيدي نه شي او د سنت خلاف ورزى هم اوشى. دا د دوو متضاد نظامونو دوه متضاد فيصلي دى مسلمانانو له په خپل نظام باندې عمل کول پکار دى

پند اېمانى لمب اېمانى يعنى خوښه خپله خپله او نصيب خپل خپل

[۳۸۵] خپل ځان الله تعالى ته په حواله کولو سره اوډه کيږه

۳۸۵- [۱۴] وَعَنِ الْبَرَاءِ بْنِ عَازِبٍ قَالَ: "كَانَ رَسُولُ اللَّهِ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ - إِذَا أَوَى إِلَى فِرَاجِهِ ثَامَرَ عَلَى شِقِيهِ الْاَمْنِ، لَمْ يَقُلْ: [۱] "اللَّهُمَّ أَسْلَمْتُ نَفْسِي إِلَيْكَ، وَوَجَّهْتُ وَجْهِي إِلَيْكَ، وَقَوَّضْتُ أَمْرِي إِلَيْكَ، وَأَلْجَأْتُ ظَهْرِي إِلَيْكَ، رَغْبَةً وَرَهْبَةً إِلَيْكَ، لَا مَلْجَأَ وَلَا مَتَجَا مِنْكَ إِلَّا إِلَيْكَ، أَمْسَتْ بِكِتَابِكَ الَّذِي أَنْزَلْتَ، وَنَبَيْتِكَ الَّذِي أُرْسَلْتُ، وَقَالَ رَسُولُ اللَّهِ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ - "مَنْ قَالَهُنَّ [۲] لَمْ مَاتَ تَحْتَ كَيْتِيهِ مَاتَ عَلَى الْيَقْرِ [۳]"،

لوجه [۱] براء ابن عازب ؓ وايي چه رسول الله ﷺ چې به په خپله بستره ځملاستلو په

(۱) اخرجه البخارى في كتاب التوحيد/باب قول الله تعالى: يا منزه بعلمه واللائكة يشهدون. [النساء: ۱۶۶] (رقم- ۷۴۸۸) والترمذي في السنن رقم الحديث ۳۴۵۴ وابن ماجه في كتاب الدعاء/باب ما يدعوه إذا أوى إلى فراجه (رقم- ۲۸۷۶) واحد في السنن: ۲۸۵/۴

نبی اړخ به خملاستلو او د اوده کیدو نه مخکې به یې دا دعا ویله [۱] اللَّهُمَّ أَسْلَمْتُ نَفْسِي إِلَيْكَ وَوَجَّهْتُ وَجْهِي إِلَيْكَ وَقَوَّضْتُ أَمْرِي إِلَيْكَ وَأَلْجَأْتُ ظَهْرِي إِلَيْكَ رَغْبَةً وَرَهْبَةً إِلَيْكَ لَا مَلْجَأَ وَلَا مَتَجَأَ مِنْكَ إِلَّا إِلَيْكَ أَهْلُتُ بِكَ يَا إِلَهِي أُنْزِلْتَ وَبِهِمْ يَكُ الذِّبْنُ أُرْسِلْتَ [۲] او رسول الله صلى الله عليه وسلم وفرمايل كوم سرې چې دا كلمات د اوده کیدو څخه مخکې اوواني، [۳] او په هغه شپه مې شي نو هغه په دين د اسلام مې شو.

هل اللغات: [۱] قَوَّضْتُ: اى تَوَكَّلْتُ: سپارم او حواله كوم زه، [۲] أَلْجَأْتُ: اى اَسْتَنْذْتُ: تكيه لگوم، اعتماد كوم [۳] رَغْبَةً: مينه او شوق، [۴] رَهْبَةً: ويره، [۵] لَا مَلْجَأَ: اى لَا مَقْرَبَ وَلَا مَلَاذَ: نشته خاني دختيدو، او خاني دپنه، [۶] لَا مَتَجَأَ: اى لَا مَخْلَصَ: نشته خاني دنجات اود خلاصۍ، [۷] الْفِطْرَةَ: فطرت يعنى دين اسلام.

تسهيلات

قوله: وَوَجَّهْتُ وَجْهِي إِلَيْكَ:

دخوب په وخت كېني الله تعالى ته متوجه كيدل: دي كېني دي خبرې ته اشاره ده چه كله انسان اوده كېري نو خپل خان دې د الله طرف ته متوجه كوي. دي دپاره چه په دې وخت كېني هم مطيع او فرمانبردار اوده شي.

[۱] وَفِي رَوَايَةٍ قَالَ: «قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: لِرَجُلٍ "يَا قَلَانُ" إِذَا أُوْتِيَ إِلَى فَرَاشِكَ فَتَوَضَّأَ وَضُوءَكَ لِلصَّلَاةِ [۲] ثُمَّ اضْطَجَعَ عَلَى شِقِّ الْأُيُنِ [۳] ثُمَّ قُلِ اللَّهُمَّ أَسْلَمْتُ نَفْسِي إِلَيْكَ، إِلَى قَوْلِهِ أُرْسِلْتَ [۴] وَقَالَ: فَإِنْ يَمُوتَ مِنْ لَيْلَتِكَ يَمُوتَ عَلَى الْفِطْرَةِ [۵] وَإِنْ أَصْبَحْتَ أَصْبَحْتَ حَبِيرًا" مُتَّفَقٌ عَلَيْهِ.

لوجه [۱] او په يو روايت كې براء [۲] وايي چې نبی كريم صلى الله عليه وسلم يو سړى ته وفرمايل اې فلاني سړيه [۳] هر كله چې ته خپلې بستري ته راشي نو مخكې د مانځه په شان اودس اوكره، [۴] بيا په نبی اړخ باندې خمله [۵] بيا د اللهم اَسْلَمْتُ نَفْسِي څخه تر اُرْسِلْتُ پورې (يعني پورتنۍ) دعا اووايه [۶] بيا نبی كريم صلى الله عليه وسلم وفرمايل كه په هغه شپه ته مې شي نو ته به په دين د اسلام مې شي، [۷] كه په تا سحر شو نو د دنيا او آخرت خيرونه، (يعني ښيگړي) به بيا مومي (بخاري مسلم).

هل اللغات: [۸] أَمْتُ: اى: فَصَدْتُ النَّاسَ: د ورتلو اراده دې اوكره (دخوب خانې ته،

[۹] [۲۲۸۱] داوده كيدو په وخت مسنون عمل

۳۳۸۱- [۵] (۱) وَغَنَ أَنَسٌ «أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ كَانَ إِذَا أُوِي إِلَى فَرَاشِهِ قَالَ: [۲] "الْحَمْدُ لِلَّهِ الَّذِي أَطْعَمَنَا وَسَقَانَا [۳] وَكَفَانَا وَأَوَانَا [۴] فَكَمْ مِنْ لَكَافٍ لَكَ [۵] وَلَا مُؤْمِي" "رَوَاهُ مُسْلِمٌ.

لوجه [۱] انس [۲] راوي دى چې رسول الله ﷺ به خپلې بستري ته تشریف راوړو، نو دا

(۱) اخرجہ مسلم فی کتاب الذکر والدعاء والتوبه والاستغفار باب ما يقول عند النوم واخذ المضع (رقم- ۶۸ - (۲۷۱۵) ولبوداوه فی کتاب الادب باب ما يقال عند النوم (رقم- ۵۰۵۳) والترمذی فی السنن رقم الحديث ۳۴۵۶

کلمات به بی ویل [۱] تعریف دې هغه الله لره چې مونږ باندې نې خوراک او خځاک او کرو [۲] او زمونږ د ضروریاتو دپاره کافی کیږي [۳] او مونږ ته به «داوسیدودپاره، خانې راکړي دې [۴] ایدر داسې خلق شته چې نه نې څوک کافی کیدونکې وي [۵] اونه ورته څوک خانې ورکونکې وي (مسلم)

هل النفقات [۱] کلمات: أي کس مهناتنا: کافی شوې زمونږ د مقاصدو دپاره، [۲] لا کافی: کافی نه شو هغه، یعنی الله کافران دشر نه محفوظ نه کړل، [۳] فتوى: د باب افعال نه د اسم فاعل صیغه ده، خانې او پناه ورکونکې

تسهيلات:

قوله: لا کافی له:

د دشعاناتو دشر هغه د الله تعالی کفایت: یعنی الله تعالی زمونږ دپاره کافی شو او د دینمانانو د شر نه نې محفوظ اوساتلو څومره خلق دی چه د دینمانانو دشر په مقابل کېنې دی الله تعالی هغوی پرېخودی دی او الله تعالی زمونږ دپاره کافی شوې دې څومره خلق دی چه د قضاء او قدر د وجې نه د الله تعالی د نعمتونو نه محروم پاتې دی د هغوی د سربېتولو څه خانې نه وی هغوی بازوونو کوڅو او فت پاتهوونو باندې خپل وخت تیره وی نه هغوی ته د گرمښی نه د بچ کیدو آرام نصیب وی اونه د یخښی د تکلیف نه څه پناه لایږي [۲۲۸۷] حضرت علی او فاطمه ته د تسبیحاتو خودل

عنه [۱] [۲] [۳] [۴] [۵] [۶] [۷] [۸] [۹] [۱۰] [۱۱] [۱۲] [۱۳] [۱۴] [۱۵] [۱۶] [۱۷] [۱۸] [۱۹] [۲۰] [۲۱] [۲۲] [۲۳] [۲۴] [۲۵] [۲۶] [۲۷] [۲۸] [۲۹] [۳۰] [۳۱] [۳۲] [۳۳] [۳۴] [۳۵] [۳۶] [۳۷] [۳۸] [۳۹] [۴۰] [۴۱] [۴۲] [۴۳] [۴۴] [۴۵] [۴۶] [۴۷] [۴۸] [۴۹] [۵۰] [۵۱] [۵۲] [۵۳] [۵۴] [۵۵] [۵۶] [۵۷] [۵۸] [۵۹] [۶۰] [۶۱] [۶۲] [۶۳] [۶۴] [۶۵] [۶۶] [۶۷] [۶۸] [۶۹] [۷۰] [۷۱] [۷۲] [۷۳] [۷۴] [۷۵] [۷۶] [۷۷] [۷۸] [۷۹] [۸۰] [۸۱] [۸۲] [۸۳] [۸۴] [۸۵] [۸۶] [۸۷] [۸۸] [۸۹] [۹۰] [۹۱] [۹۲] [۹۳] [۹۴] [۹۵] [۹۶] [۹۷] [۹۸] [۹۹] [۱۰۰] [۱۰۱] [۱۰۲] [۱۰۳] [۱۰۴] [۱۰۵] [۱۰۶] [۱۰۷] [۱۰۸] [۱۰۹] [۱۱۰] [۱۱۱] [۱۱۲] [۱۱۳] [۱۱۴] [۱۱۵] [۱۱۶] [۱۱۷] [۱۱۸] [۱۱۹] [۱۲۰] [۱۲۱] [۱۲۲] [۱۲۳] [۱۲۴] [۱۲۵] [۱۲۶] [۱۲۷] [۱۲۸] [۱۲۹] [۱۳۰] [۱۳۱] [۱۳۲] [۱۳۳] [۱۳۴] [۱۳۵] [۱۳۶] [۱۳۷] [۱۳۸] [۱۳۹] [۱۴۰] [۱۴۱] [۱۴۲] [۱۴۳] [۱۴۴] [۱۴۵] [۱۴۶] [۱۴۷] [۱۴۸] [۱۴۹] [۱۵۰] [۱۵۱] [۱۵۲] [۱۵۳] [۱۵۴] [۱۵۵] [۱۵۶] [۱۵۷] [۱۵۸] [۱۵۹] [۱۶۰] [۱۶۱] [۱۶۲] [۱۶۳] [۱۶۴] [۱۶۵] [۱۶۶] [۱۶۷] [۱۶۸] [۱۶۹] [۱۷۰] [۱۷۱] [۱۷۲] [۱۷۳] [۱۷۴] [۱۷۵] [۱۷۶] [۱۷۷] [۱۷۸] [۱۷۹] [۱۸۰] [۱۸۱] [۱۸۲] [۱۸۳] [۱۸۴] [۱۸۵] [۱۸۶] [۱۸۷] [۱۸۸] [۱۸۹] [۱۹۰] [۱۹۱] [۱۹۲] [۱۹۳] [۱۹۴] [۱۹۵] [۱۹۶] [۱۹۷] [۱۹۸] [۱۹۹] [۲۰۰] [۲۰۱] [۲۰۲] [۲۰۳] [۲۰۴] [۲۰۵] [۲۰۶] [۲۰۷] [۲۰۸] [۲۰۹] [۲۱۰] [۲۱۱] [۲۱۲] [۲۱۳] [۲۱۴] [۲۱۵] [۲۱۶] [۲۱۷] [۲۱۸] [۲۱۹] [۲۲۰] [۲۲۱] [۲۲۲] [۲۲۳] [۲۲۴] [۲۲۵] [۲۲۶] [۲۲۷] [۲۲۸] [۲۲۹] [۲۳۰] [۲۳۱] [۲۳۲] [۲۳۳] [۲۳۴] [۲۳۵] [۲۳۶] [۲۳۷] [۲۳۸] [۲۳۹] [۲۴۰] [۲۴۱] [۲۴۲] [۲۴۳] [۲۴۴] [۲۴۵] [۲۴۶] [۲۴۷] [۲۴۸] [۲۴۹] [۲۵۰] [۲۵۱] [۲۵۲] [۲۵۳] [۲۵۴] [۲۵۵] [۲۵۶] [۲۵۷] [۲۵۸] [۲۵۹] [۲۶۰] [۲۶۱] [۲۶۲] [۲۶۳] [۲۶۴] [۲۶۵] [۲۶۶] [۲۶۷] [۲۶۸] [۲۶۹] [۲۷۰] [۲۷۱] [۲۷۲] [۲۷۳] [۲۷۴] [۲۷۵] [۲۷۶] [۲۷۷] [۲۷۸] [۲۷۹] [۲۸۰] [۲۸۱] [۲۸۲] [۲۸۳] [۲۸۴] [۲۸۵] [۲۸۶] [۲۸۷] [۲۸۸] [۲۸۹] [۲۹۰] [۲۹۱] [۲۹۲] [۲۹۳] [۲۹۴] [۲۹۵] [۲۹۶] [۲۹۷] [۲۹۸] [۲۹۹] [۳۰۰] [۳۰۱] [۳۰۲] [۳۰۳] [۳۰۴] [۳۰۵] [۳۰۶] [۳۰۷] [۳۰۸] [۳۰۹] [۳۱۰] [۳۱۱] [۳۱۲] [۳۱۳] [۳۱۴] [۳۱۵] [۳۱۶] [۳۱۷] [۳۱۸] [۳۱۹] [۳۲۰] [۳۲۱] [۳۲۲] [۳۲۳] [۳۲۴] [۳۲۵] [۳۲۶] [۳۲۷] [۳۲۸] [۳۲۹] [۳۳۰] [۳۳۱] [۳۳۲] [۳۳۳] [۳۳۴] [۳۳۵] [۳۳۶] [۳۳۷] [۳۳۸] [۳۳۹] [۳۴۰] [۳۴۱] [۳۴۲] [۳۴۳] [۳۴۴] [۳۴۵] [۳۴۶] [۳۴۷] [۳۴۸] [۳۴۹] [۳۵۰] [۳۵۱] [۳۵۲] [۳۵۳] [۳۵۴] [۳۵۵] [۳۵۶] [۳۵۷] [۳۵۸] [۳۵۹] [۳۶۰] [۳۶۱] [۳۶۲] [۳۶۳] [۳۶۴] [۳۶۵] [۳۶۶] [۳۶۷] [۳۶۸] [۳۶۹] [۳۷۰] [۳۷۱] [۳۷۲] [۳۷۳] [۳۷۴] [۳۷۵] [۳۷۶] [۳۷۷] [۳۷۸] [۳۷۹] [۳۸۰] [۳۸۱] [۳۸۲] [۳۸۳] [۳۸۴] [۳۸۵] [۳۸۶] [۳۸۷] [۳۸۸] [۳۸۹] [۳۹۰] [۳۹۱] [۳۹۲] [۳۹۳] [۳۹۴] [۳۹۵] [۳۹۶] [۳۹۷] [۳۹۸] [۳۹۹] [۴۰۰] [۴۰۱] [۴۰۲] [۴۰۳] [۴۰۴] [۴۰۵] [۴۰۶] [۴۰۷] [۴۰۸] [۴۰۹] [۴۱۰] [۴۱۱] [۴۱۲] [۴۱۳] [۴۱۴] [۴۱۵] [۴۱۶] [۴۱۷] [۴۱۸] [۴۱۹] [۴۲۰] [۴۲۱] [۴۲۲] [۴۲۳] [۴۲۴] [۴۲۵] [۴۲۶] [۴۲۷] [۴۲۸] [۴۲۹] [۴۳۰] [۴۳۱] [۴۳۲] [۴۳۳] [۴۳۴] [۴۳۵] [۴۳۶] [۴۳۷] [۴۳۸] [۴۳۹] [۴۴۰] [۴۴۱] [۴۴۲] [۴۴۳] [۴۴۴] [۴۴۵] [۴۴۶] [۴۴۷] [۴۴۸] [۴۴۹] [۴۵۰] [۴۵۱] [۴۵۲] [۴۵۳] [۴۵۴] [۴۵۵] [۴۵۶] [۴۵۷] [۴۵۸] [۴۵۹] [۴۶۰] [۴۶۱] [۴۶۲] [۴۶۳] [۴۶۴] [۴۶۵] [۴۶۶] [۴۶۷] [۴۶۸] [۴۶۹] [۴۷۰] [۴۷۱] [۴۷۲] [۴۷۳] [۴۷۴] [۴۷۵] [۴۷۶] [۴۷۷] [۴۷۸] [۴۷۹] [۴۸۰] [۴۸۱] [۴۸۲] [۴۸۳] [۴۸۴] [۴۸۵] [۴۸۶] [۴۸۷] [۴۸۸] [۴۸۹] [۴۹۰] [۴۹۱] [۴۹۲] [۴۹۳] [۴۹۴] [۴۹۵] [۴۹۶] [۴۹۷] [۴۹۸] [۴۹۹] [۵۰۰] [۵۰۱] [۵۰۲] [۵۰۳] [۵۰۴] [۵۰۵] [۵۰۶] [۵۰۷] [۵۰۸] [۵۰۹] [۵۱۰] [۵۱۱] [۵۱۲] [۵۱۳] [۵۱۴] [۵۱۵] [۵۱۶] [۵۱۷] [۵۱۸] [۵۱۹] [۵۲۰] [۵۲۱] [۵۲۲] [۵۲۳] [۵۲۴] [۵۲۵] [۵۲۶] [۵۲۷] [۵۲۸] [۵۲۹] [۵۳۰] [۵۳۱] [۵۳۲] [۵۳۳] [۵۳۴] [۵۳۵] [۵۳۶] [۵۳۷] [۵۳۸] [۵۳۹] [۵۴۰] [۵۴۱] [۵۴۲] [۵۴۳] [۵۴۴] [۵۴۵] [۵۴۶] [۵۴۷] [۵۴۸] [۵۴۹] [۵۵۰] [۵۵۱] [۵۵۲] [۵۵۳] [۵۵۴] [۵۵۵] [۵۵۶] [۵۵۷] [۵۵۸] [۵۵۹] [۵۶۰] [۵۶۱] [۵۶۲] [۵۶۳] [۵۶۴] [۵۶۵] [۵۶۶] [۵۶۷] [۵۶۸] [۵۶۹] [۵۷۰] [۵۷۱] [۵۷۲] [۵۷۳] [۵۷۴] [۵۷۵] [۵۷۶] [۵۷۷] [۵۷۸] [۵۷۹] [۵۸۰] [۵۸۱] [۵۸۲] [۵۸۳] [۵۸۴] [۵۸۵] [۵۸۶] [۵۸۷] [۵۸۸] [۵۸۹] [۵۹۰] [۵۹۱] [۵۹۲] [۵۹۳] [۵۹۴] [۵۹۵] [۵۹۶] [۵۹۷] [۵۹۸] [۵۹۹] [۶۰۰] [۶۰۱] [۶۰۲] [۶۰۳] [۶۰۴] [۶۰۵] [۶۰۶] [۶۰۷] [۶۰۸] [۶۰۹] [۶۱۰] [۶۱۱] [۶۱۲] [۶۱۳] [۶۱۴] [۶۱۵] [۶۱۶] [۶۱۷] [۶۱۸] [۶۱۹] [۶۲۰] [۶۲۱] [۶۲۲] [۶۲۳] [۶۲۴] [۶۲۵] [۶۲۶] [۶۲۷] [۶۲۸] [۶۲۹] [۶۳۰] [۶۳۱] [۶۳۲] [۶۳۳] [۶۳۴] [۶۳۵] [۶۳۶] [۶۳۷] [۶۳۸] [۶۳۹] [۶۴۰] [۶۴۱] [۶۴۲] [۶۴۳] [۶۴۴] [۶۴۵] [۶۴۶] [۶۴۷] [۶۴۸] [۶۴۹] [۶۵۰] [۶۵۱] [۶۵۲] [۶۵۳] [۶۵۴] [۶۵۵] [۶۵۶] [۶۵۷] [۶۵۸] [۶۵۹] [۶۶۰] [۶۶۱] [۶۶۲] [۶۶۳] [۶۶۴] [۶۶۵] [۶۶۶] [۶۶۷] [۶۶۸] [۶۶۹] [۶۷۰] [۶۷۱] [۶۷۲] [۶۷۳] [۶۷۴] [۶۷۵] [۶۷۶] [۶۷۷] [۶۷۸] [۶۷۹] [۶۸۰] [۶۸۱] [۶۸۲] [۶۸۳] [۶۸۴] [۶۸۵] [۶۸۶] [۶۸۷] [۶۸۸] [۶۸۹] [۶۹۰] [۶۹۱] [۶۹۲] [۶۹۳] [۶۹۴] [۶۹۵] [۶۹۶] [۶۹۷] [۶۹۸] [۶۹۹] [۷۰۰] [۷۰۱] [۷۰۲] [۷۰۳] [۷۰۴] [۷۰۵] [۷۰۶] [۷۰۷] [۷۰۸] [۷۰۹] [۷۱۰] [۷۱۱] [۷۱۲] [۷۱۳] [۷۱۴] [۷۱۵] [۷۱۶] [۷۱۷] [۷۱۸] [۷۱۹] [۷۲۰] [۷۲۱] [۷۲۲] [۷۲۳] [۷۲۴] [۷۲۵] [۷۲۶] [۷۲۷] [۷۲۸] [۷۲۹] [۷۳۰] [۷۳۱] [۷۳۲] [۷۳۳] [۷۳۴] [۷۳۵] [۷۳۶] [۷۳۷] [۷۳۸] [۷۳۹] [۷۴۰] [۷۴۱] [۷۴۲] [۷۴۳] [۷۴۴] [۷۴۵] [۷۴۶] [۷۴۷] [۷۴۸] [۷۴۹] [۷۵۰] [۷۵۱] [۷۵۲] [۷۵۳] [۷۵۴] [۷۵۵] [۷۵۶] [۷۵۷] [۷۵۸] [۷۵۹] [۷۶۰] [۷۶۱] [۷۶۲] [۷۶۳] [۷۶۴] [۷۶۵] [۷۶۶] [۷۶۷] [۷۶۸] [۷۶۹] [۷۷۰] [۷۷۱] [۷۷۲] [۷۷۳] [۷۷۴] [۷۷۵] [۷۷۶] [۷۷۷] [۷۷۸] [۷۷۹] [۷۸۰] [۷۸۱] [۷۸۲] [۷۸۳] [۷۸۴] [۷۸۵] [۷۸۶] [۷۸۷] [۷۸۸] [۷۸۹] [۷۹۰] [۷۹۱] [۷۹۲] [۷۹۳] [۷۹۴] [۷۹۵] [۷۹۶] [۷۹۷] [۷۹۸] [۷۹۹] [۸۰۰] [۸۰۱] [۸۰۲] [۸۰۳] [۸۰۴] [۸۰۵] [۸۰۶] [۸۰۷] [۸۰۸] [۸۰۹] [۸۱۰] [۸۱۱] [۸۱۲] [۸۱۳] [۸۱۴] [۸۱۵] [۸۱۶] [۸۱۷] [۸۱۸] [۸۱۹] [۸۲۰] [۸۲۱] [۸۲۲] [۸۲۳] [۸۲۴] [۸۲۵] [۸۲۶] [۸۲۷] [۸۲۸] [۸۲۹] [۸۳۰] [۸۳۱] [۸۳۲] [۸۳۳] [۸۳۴] [۸۳۵] [۸۳۶] [۸۳۷] [۸۳۸] [۸۳۹] [۸۴۰] [۸۴۱] [۸۴۲] [۸۴۳] [۸۴۴] [۸۴۵] [۸۴۶] [۸۴۷] [۸۴۸] [۸۴۹] [۸۵۰] [۸۵۱] [۸۵۲] [۸۵۳] [۸۵۴] [۸۵۵] [۸۵۶] [۸۵۷] [۸۵۸] [۸۵۹] [۸۶۰] [۸۶۱] [۸۶۲] [۸۶۳] [۸۶۴] [۸۶۵] [۸۶۶] [۸۶۷] [۸۶۸] [۸۶۹] [۸۷۰] [۸۷۱] [۸۷۲] [۸۷۳] [۸۷۴] [۸۷۵] [۸۷۶] [۸۷۷] [۸۷۸] [۸۷۹] [۸۸۰] [۸۸۱] [۸۸۲] [۸۸۳] [۸۸۴] [۸۸۵] [۸۸۶] [۸۸۷] [۸۸۸] [۸۸۹] [۸۹۰] [۸۹۱] [۸۹۲] [۸۹۳] [۸۹۴] [۸۹۵] [۸۹۶] [۸۹۷] [۸۹۸] [۸۹۹] [۹۰۰] [۹۰۱] [۹۰۲] [۹۰۳] [۹۰۴] [۹۰۵] [۹۰۶] [۹۰۷] [۹۰۸] [۹۰۹] [۹۱۰] [۹۱۱] [۹۱۲] [۹۱۳] [۹۱۴] [۹۱۵] [۹۱۶] [۹۱۷] [۹۱۸] [۹۱۹] [۹۲۰] [۹۲۱] [۹۲۲] [۹۲۳] [۹۲۴] [۹۲۵] [۹۲۶] [۹۲۷] [۹۲۸] [۹۲۹] [۹۳۰] [۹۳۱] [۹۳۲] [۹۳۳] [۹۳۴] [۹۳۵] [۹۳۶] [۹۳۷] [۹۳۸] [۹۳۹] [۹۴۰] [۹۴۱] [۹۴۲] [۹۴۳] [۹۴۴] [۹۴۵] [۹۴۶] [۹۴۷] [۹۴۸] [۹۴۹] [۹۵۰] [۹۵۱] [۹۵۲] [۹۵۳] [۹۵۴] [۹۵۵] [۹۵۶] [۹۵۷] [۹۵۸] [۹۵۹] [۹۶۰] [۹۶۱] [۹۶۲] [۹۶۳] [۹۶۴] [۹۶۵] [۹۶۶] [۹۶۷] [۹۶۸] [۹۶۹] [۹۷۰] [۹۷۱] [۹۷۲] [۹۷۳] [۹۷۴] [۹۷۵] [۹۷۶] [۹۷۷] [۹۷۸] [۹۷۹] [۹۸۰] [۹۸۱] [۹۸۲] [۹۸۳] [۹۸۴] [۹۸۵] [۹۸۶] [۹۸۷] [۹۸۸] [۹۸۹] [۹۹۰] [۹۹۱] [۹۹۲] [۹۹۳] [۹۹۴] [۹۹۵] [۹۹۶] [۹۹۷] [۹۹۸] [۹۹۹] [۱۰۰۰]

(۱) أخرجه البخاري في كتاب النفقات/باب عمل المرأة في بيت زوجها (رقم- ۵۲۶۱) ومسلم في كتاب الذكر والدعاء والتوبة والاستغفار/باب التيسير أول النهار وعند النوم (رقم- ۸۰۰) - (۲۷۲۷) وأبو داود في كتاب الأدب/باب في التسبيح عند النوم (رقم- ۵۰۶۲) وأحمد في المسند: ۸۰/۱ والترمذي في السنن رقم الحديث ۳۴۶۹

راوړی. نو عرض ورته وکړه چې فاطمه (علیها السلام) د خپل مشقت پېش نظر یو غلام غوښتلو لره حاضره شوي وه، [۵] بیا نبي کریم صلی الله علیه وسلم چه کله تشریف راوړو نو بي بي عائشې (رضی الله عنها) نبي کریم صلی الله علیه وسلم ته د بي بي فاطمې (علیها السلام) پیغام ورسولو. [۶] حضرت علي (علیه السلام) وايي چې د دې څخه روسته نبي کریم صلی الله علیه وسلم زمونږ خواته تشریف راوړو، هر کله چې مونږ په خپلو بستر و پراته وو (د نبي کریم صلی الله علیه وسلم په لیدو سره مونږ د اودیدو اراده وکړه).

هل اللغات: (۱) الرُحَى: میچن، (۲) رَقِيقٌ: اى السُّنُوكِ: غلام، (۳) فَلَمَّ تَصَادَفَهُ: ائى: لَمَّ تَجَدَّ: يعنى بی بی فاطمې نبي کریم (علیها السلام) بیا نه موندلو، ملاقات نهې ورسره اونه شو، (۴) اَعْلَنَا مَعَاصِقًا: ائى: خَال كُنْثَا مُفْطَحِينَ: مونږ ملاست وو

[۱] فَقَالَ: "عَلَى مَكَانِكُمْ"، [۲] فَجَاءَ فَقَعَدَ بَيْنِي وَبَيْنَهَا [۳] حَتَّى وَجَدْتُ بَرْدَ قَدَمَيْهِ عَلَى بَطْنِي [۴] فَقَالَ: "أَلَا أَدُلُّكُمْ عَلَى غَيْرِ مِثَالِكُمْ؟" [۵] إِذَا اخَذْتُمْ مَضْجَعَكُمْ فَسَوْأَ أَثْلَاثًا وَثَلَاثِينَ [۶] وَأَخَذَ أَثْلَاثًا وَثَلَاثِينَ [۷] وَكَثِيرَ أَزْيَعًا وَثَلَاثِينَ [۸] فَبُهِخَ لَكُمْ مِنْ غَايِمٍ". (مُتَّفَقٌ عَلَيْهِ).

لرته [۱] خو نبي کریم صلی الله علیه وسلم وفرمايل چې په خپل ځای پراته اوسئ. [۲] بیا نبي کریم صلی الله علیه وسلم مونږ ته نژدې تشریف راوړو، او زما او د فاطمې (علیها السلام) په مینځ کې کینا ستلو، [۳] تر دې چې ما په خپله خېته د نبي کریم صلی الله علیه وسلم د قدمونو مبارکو یخوالي محسوس کړو. [۴] بیا نبي کریم صلی الله علیه وسلم وفرمايل چې ماته د فاطمې (علیها السلام) پیغام را رسیدلې دې، آیا زه تاسو ته هغه څیز ونه بنایم چې د هغه څیز (يعني د غلام) څخه بهتر دې؟ کوم چې تاسو غوښتی وو، [۵] او هغه دا دې چې کله تاسو خپلې بستري ته راځئ نو (۳۳) ځله سبحان الله وایئ [۶] او (۳۳) ځله الحمد لله وایئ [۷] او (۳۴) ځله الله اکبر وایئ، [۸] نو ستاسو لپاره د خادم څخه دا شې بهتر دې (بخاري، مسلم)

تسهيلات:

قوله: فَسَوْأَ أَثْلَاثًا وَثَلَاثِينَ:

ه نبي عليه السلام د هلي او فاطمې رضي الله عنهما سره محبت: چونکه نبي کریم (صلی الله علیه وسلم) به حضرت فاطمه او حضرت علي (علیهما السلام) دواړو سره ډیر زیات محبت کولو، او د نبي کریم (صلی الله علیه وسلم) ډیر شفقت به هیڅ تکلیف نه برداشت کولو، په دې وجه کله چه نبي کریم (صلی الله علیه وسلم) دهغوی کره راغي نو د کامل محبت او شفقت په وجه دهغوی په مینځ کې کینا ستلو، ځکه چه مینه، محبت او شفقت دڅه تکلف وړ کولو پابند نه وی، په دې وجه وینلې شوی دی چه اذاجاعت الالفة رُفعت الکلفة، لرحمه [۱] کله چه محبت راغي نو تکلف لرې کړې شو،

مکثیر په اول او وروسته ویلیو کې، الفصل، د پورته الفاظو د ترتیب په سلسله کې جزری رحمه

به شرح مصباح کسی و نیلی دی چه کسر مخکبی دی. این کثیر بخیه به فرمانیل چه دمورخونو نه پس جو اول سبحات الله و نیل بکر دی ددی نه پس احدله او با الله اکبر. لیکن د اوده کیدو په وخت اول الله اکبر و نیل پکار دی. په دې سلسله کنبی علماو لیکنلی دی چه زیته صحیح خبره داده چه الله اکبر کله اول و نیل پکار دی اوکله کله روسته. چه په دې بره کنبی په رانقل شوو دواړو روایتونو باندې عمل اوشی. او همدا زیات غوره اوبهتر دی

[۲۳۸۸] هر ما نڅه پسي د تسبیحاتو و نیلو تعلیم ورکول

۳۸۸- [۷] (۱) عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ قَالَ: «جَاءَتْ فَاطِمَةُ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهَا إِلَى النَّبِيِّ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ - تَلَّهُ خَادِمًا [۲] فَقَالَ: (أَلَا أَدُلُّكَ عَلَى مَا هُوَ خَيْرٌ مِنْ خَادِمٍ [۳] تَتَّبِعِينَ اللَّهَ تَلَاثًا وَتَلَاثِينَ [۴] وَتَحْمَدِينَ اللَّهَ تَلَاثًا وَتَلَاثِينَ [۵] وَتُكَبِّرِينَ اللَّهَ أَرْبَعًا وَتَلَاثِينَ [۶] عِنْدَ كُلِّ صَلَاةٍ وَعِنْدَ مَنَامِكَ)» رَوَاهُ مُسْلِمٌ.

توهمه [۱] ابوهریره رضی الله عنه وایي چې بي بي فاطمه زهرا رضی الله عنها د رسول الله صلی الله علیه و آله په خدمت کې د دې مقصد د پاره حاضره شوه چې د نبی کریم صلی الله علیه وسلم څخه یو غلام وغواړي (لیکن د نبی کریم صلی الله علیه وسلم سره یې ملاقات ونه شو. کوم وخت چې نبی کریم صلی الله علیه وسلم ته دا معلومه شوه، نو نبی کریم صلی الله علیه وسلم بي بي فاطمه رضی الله عنها کړه تشریف راوړو [۲] او وي فرمایل چې آیا زه ته هغه څیز ونه ښایم چې د خادم څخه بهتر دی [۳]. او هغه دا دی، چې سبحان الله [۳۲] ځله وایه [۴] او الحمد لله [۳۳] ځله وایه [۵] او الله اکبر [۳۴] ځله وایه [۶] د هر مانځه څخه روسته او د اوده کیدو په وخت مسلم حل الکلمات [۱] ألا أدلّی: آیا زه اونه ښانم تاته، یعنی یو داسې عمل درته اونه ښانه.

تسبیحات:

د مذکوره کلماتو د نیلو لاندې: د واده کیدو په وخت ددې تسبیحاتو و نیل د ټولې ورځې مشقت او محنت او سترې والې او هر قسم غم او خفگان لرې کوی

الفصل الثاني

[۳۸۸۱] د سحر او مانځام دعاګانې

۳۸۸۱- [۸] (۱) عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ قَالَ: «كَانَ رَسُولُ اللَّهِ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ - إِذَا أَصْبَحَ قَالَ: [۲] (اللَّهُمَّ بِكَ أَصْبَحْنَا وَبِكَ أَمْسَيْنَا، وَبِكَ نَحْيَا وَبِكَ نَمُوتُ، وَإِلَيْكَ الْمَصِيرُ) [۳] وَإِذَا أَمْسَى قَالَ: [۴] (اللَّهُمَّ بِكَ أَمْسَيْنَا وَبِكَ أَصْبَحْنَا، وَبِكَ نَحْيَا وَبِكَ نَمُوتُ، وَإِلَيْكَ الْمَصِيرُ)» رَوَاهُ الْبُخَارِيُّ وَأَبُو دَاوُدَ وَالْإِسْنَاءِيُّ.

(اخرجه مسلم في كتاب الذكر والدعاء والتوبة والاستسقاء باب التسبيح أول النهار وعند النوم) (رقم ۸۱ (۲۷۲۸)
(اخرجه ابوداود في كتاب الأدب باب ما يقول إذا أصبح (رقم ۵۰۶۸) والترمذي في السنن رقم الحديث ۳۴۵۱ وابن
ماحه في كتاب الدعاء باب ما يدعو به الرجل إذا أصبح وإذا أمسى (رقم ۳۸۶۸)

توجهه ۱۱ ابوهريره رضی اللہ عنہ راوي دي چې کله به صبا سحر، شو، نو د رسول الله ﷺ په ژبه مبرکه به دا دعانيه کلمات جاري شو ۱۲ اللهم ربك اصبنا وربك امسينا وربك نموت واليك المصير ۱۳ او هر کله چې به ماښام شو نو رسول الله ﷺ به دا دعا ويله ۱۴ اللهم ربك امسينا وربك اصبنا وربك نموت واليك الشؤر، (ترمذي، ابوداؤد، ابن ماجه، هل اللغات: ۱ الشؤر: أي: النعمت بعد الموت: دمرگ نه پس دوباره راپاخيدل [۲۲۹۰] ابوهريره ته د صبا ماښام وظيفه ورکول

۳۳۹- [۹] (۱) وَعَنْهُ قَالَ أَبُو بَكْرٍ: قُلْتُ: يَا رَسُولَ اللَّهِ مُرِّنِي بِشَيْءٍ أَقُولُهُ إِذَا أَصْبَحْتُ وَإِذَا أَمْسَيْتُ، قَالَ: (قُلِ اللَّهُمَّ عَالِمُ الْغَيْبِ وَالشَّهَادَةِ، فَاطِرَ السَّمَاوَاتِ وَالْأَرْضِ، رَبَّ كُلِّ شَيْءٍ وَمَلِكُهُ، أَشْهَدُ أَنْ لَا إِلَهَ إِلَّا أَنْتَ، أَعُوذُ بِكَ مِنْ شَرِّ نَفْسِي، وَمِنْ شَرِّ الشَّيْطَانِ وَشَرِّكَ، قُلْتُ فَلَهُ إِذَا أَصْبَحْتُ وَإِذَا أَمْسَيْتُ وَإِذَا أَعْدْتُ مَضْجَعَكَ،) رَوَاهُ التِّرْمِذِيُّ وَأَبُو دَاوُدَ وَالدَّارِمِيُّ.

توجهه ۱۱ ابوهريره رضی اللہ عنہ راوي دي چې حضرت ابوبکر رضی اللہ عنہ فرمايې چې ماعرض وکړو ۱۲ چې يا رسول الله ﷺ ماته يو داسې دعا راوښايه چې زه يې سحر او ماښام د ورد په طور وایم. ۱۳ نبی کریم صلی الله علیه وسلم وفرمايل چې دا دعا وايه اللهم عالم الغيب والشهادة فاطر السموات والارض رب كل شيء ومليكه اشهد ان لا اله الا انت اعوذ بك من شر نفسي ومن شر الشيطان وشركه ۱۴ او نبی کریم صلی الله علیه وسلم وفرمايل چې ته دا دعا د سحر په وخت کې وايه او د ماښام په وخت کې يې وايه، او د اوده کيدو په وخت کې هم (ترمذي، ابوداؤد، دارمي)

هل اللغات: ۱ مليكه: د فيعل نه په معنى د فاعل سره، د مبالغې دپاره، مالک او اختيارمند. بادشاه. ۲ قُلْتُ: أي: قُلْ هَذَا: دا وايه (دا کلمات وايه،

[۳۳۹] د جسماني صحت دپاره عجيبه دعا

۳۳۹- [۱۰] (۱) وَعَنْ أَبَانَ بْنِ عُثْمَانَ قَالَ: سَمِعْتُ أَبَانَ يَقُولُ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ -صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ- قَالَ: (مَا مِنْ عَبْدٍ شَوَّلَ فِي صَبَاحٍ كُلِّ يَوْمٍ وَمَسَاءٍ كُلِّ لَيْلَةٍ بِسْمِ اللَّهِ الَّذِي لَا يَغْنَمُهُ شَيْءٌ فِي الْأَرْضِ وَلَا فِي السَّمَاءِ وَهُوَ السَّيِّمُ الْعَلِيمُ قَالَ: ثَلَاثَ مَرَّاتٍ قَبْضَةً شَيْءًا قَالَ: فَكَانَ أَبَانٌ قَدْ أَصَابَهُ طَرَفُ الْكَلْبِ قَالَ: فَجَعَلَ الرَّجُلُ يَنْظُرُ إِلَيْهِ،

توجهه ۱۱ ابان ابن عثمان رضی اللہ عنہ وايې چې ما خپل پلار بزرگوار څخه واوريدل چې رسول الله

(۱) اخرجه ابوداود في كتاب الادب/باب ما يقول إذا أصبح (رقم- ۵۰۶۷) والترمذي في السنن رقم الحديث ۳۴۵۲

واحد في السنن: ۱۹۶/۲

(۲) اخرجه ابوداود في كتاب الادب/باب ما يقول إذا أصبح (رقم- ۵۰۸۸) والترمذي في السنن رقم الحديث ۳۴۴۸ وابن ماجه في كتاب الدعاء/باب ما يدعو به الرجل إذا أصبح وإذا أوى (رقم- ۳۸۶۹) واحد في السنن: ۶۲/۱

بَيَّنَّهِ وَفَرَمَ يَلْ ۲۱ كُوم بِنْدَه چي هره ورخ سحر او ما بنام دا دعا اوواني [۳] بِسْمِ اللَّهِ الَّذِي لَا يَنْفَعُ
مَعَ انْجِه شَرِّ فِي الْأَرْضِ وَلَا فِي السَّمَاءِ وَهُوَ الْغَيْثُ الْعَلِيمُ [۴] او دا دري خله وايي، نو هغه ته هيڅ
خبر نقصان نشي رسولې ابيني که يو سري دا دعا دري دري خله وايي نو هغه ته هيڅ خبر
ضرر او نقصان نشي رسولې او نه به په څه آفت او مصيبت کې اخته کېږي [۵] او دا اتفاقي
خبره ده چې هغه وقت، ابان د فالج په يو قسم کې مبتلا وو، [۶] نو هغه سري چې دا روايت
بي اوريدلو، د ابان طرف ته يې اذ تعجب په نظر سره کتل شروع کړل چې دلته دا وايي
چې کوم سري دا دعا واني هغه ته به يو شې هم نقصان نشي رسولې، حال دا چې خپله د
فالج په مرض کې راگير دي،

هل ۳؟ نجات ① طَرَفَ فَالِجٍ: أَي: تَوَخَّ: د فالج يو قسم ورته لگيدلي وو ② فَالِجٍ: دا يو بيماري ده چه
بلفسي مواد د بدن يو طرف ته اورسيږي چه هلته د روح د رسيدو مسامات بند شي نو هغه طرف
ست شي

[۳] فَقَالَ لَهُ أَبَانُ: مَا تَنْتَظِرُ إِلَيَّ أَمَا إِنَّ الْحَدِيثَ كَمَا حَدَّثْتُكَ، [۴] وَلَكِنِّي لَمْ أَقْلَهُ يَوْمَ مَبْدَأِ يَمْحُضِي اللَّهُ عَلَى قَدَرِهِ، [۵]
رَوَاةُ التِّرْمِذِيِّ وَأَبْنُ مَاجَةَ وَأَبُو دَاوُدَ، [۶] وَفِي رِوَايَةٍ "لَمْ تُصِبْهُ لُجَاءَةٌ بَلَاءٍ" حَتَّى يُصْبِحَ، [۷] وَمَنْ قَالَهَا جِئَنَ
يُصْبِحُ لَمْ تُصِبْهُ لُجَاءَةٌ بَلَاءٍ حَتَّى يُمْسِيَ».

نوهه ① ابان هغه ته اوويل چې ته زما طرف ته څه په تعجب سره گوري، په ښه شان پوهه
شه چې دا حديث هم داسې دي، څرنگه چې ما بيان کړی دی (يعني بالکل صحيح دي) [۲]
البتة په کومه ورځ چې زه په دي مرض کې مبتلا شوم، په هغه ورځ ما دا دعا نه وه ويله،
چې الله ③ زما په مقدر کې څه ليکلي وو، هغه پوره شي، [۴] ترمذي، ابن ماجه، ابوداؤد
[۵] او د ابوداؤد په روايت کې دا الفاظ دي چې کوم سري دا دعا د ما بنام په وخت کې
اوواني، هغه به تر صبا پورې په څه ناگهاني بلاء کې نه مبتلا کېږي، [۶] او کوم سري يې
چې سحر وخت کښ اوواني هغه به تر ما بنام پورې په څه ناگهاني بلاء کې نه اخته کېږي
هل اللغات ⑦ لَمْ يَمْحُضْ: چه پوره کړی الله، ⑧ بَلَاءٌ: ناخاپی مصيبت ته وانی

تسهيلات:

فوله: بَيَّنَّ:

په حديث باندې يقين ساتل، يعنی دغه سري ته شك پيدا شو چه كله د دغه دعا د ويره يقيني
تاثير وو نوبيا حضرت ابان ته فالج ولې اوشو؟ حضرت ابان په دغه قصه باندې پوه شو
نوهغه په جواب کښې روميې والې او کړو او وني فرمائيل په حديث کښې شك مه کوئی
حديث په خپل ځاني رښتوني دي ليکن ما هغه وخت دا وظيفه کول هير کړي وو.

[۲۳۹۲] د صبا ما ينام به مسنون وظيفه

۲۳۹۲- [۱۱] (۱) عَنْ عَبْدِ اللَّهِ (۲) أَنَّ النَّبِيَّ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ - كَانَ يَقُولُ إِذَا أَمْسَى (۳) أَصْبَحْنَا وَأَمْسَى الْمُلْكُ لِلَّهِ وَالْعُدُوبُ لِلَّهِ لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ وَخُدَّةٌ لَا شَرِيكَ لَهُ لَهُ الْمُلْكُ وَلَهُ الْعُدُوبُ وَهُوَ عَلَى كُلِّ شَيْءٍ قَدِيرٌ، رَبِّ أَسْأَلُكَ عَزِيمًا فِي هَذِهِ اللَّيْلَةِ وَعَزِيمًا بَعْدَهَا، وَأَعُوذُ بِكَ مِنْ شَرِّ مَا فِي هَذِهِ اللَّيْلَةِ وَشَرِّ مَا بَعْدَهَا، رَبِّ أَعُوذُ بِكَ مِنَ الْكُفْلِ (۴) وَمِنْ سُوءِ الْكِبَرِ، أَوِ الْكُفْرِ (۵)

توجهه ۱ عبد الله ابن مسعود (۲) وایسی چہی کلمہ بہ ما ینام شو نور رسول اللہ (۳) بہ دعا بہ کلمات ویل ۴ اَمْسَيْنَا وَامْسَى الْمُلْكُ لِلَّهِ وَالْعُدُوبُ لِلَّهِ لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ وَخُدَّةٌ لَا شَرِيكَ لَهُ لَهُ الْمُلْكُ وَلَهُ الْعُدُوبُ وَهُوَ عَلَى كُلِّ شَيْءٍ قَدِيرٌ رَبِّ أَسْأَلُكَ عَزِيمًا فِي هَذِهِ اللَّيْلَةِ وَعَزِيمًا بَعْدَهَا وَأَعُوذُ بِكَ مِنْ شَرِّ مَا فِي هَذِهِ اللَّيْلَةِ وَشَرِّ مَا بَعْدَهَا رَبِّ أَعُوذُ بِكَ مِنَ الْكُفْلِ (۴) وَمِنْ سُوءِ الْكِبَرِ أَوِ الْكُفْرِ،
 ۵ هل اللغات ۱ الكفل: أي: الشافل: دروند والی، مستی، دنیکی بہ کار و نو کبی

۱- وفي رواية (۲) «مِنْ سُوءِ الْكِبَرِ وَالْكِبَرِ، رَبِّ أَعُوذُ بِكَ مِنْ عَذَابِ فِي النَّارِ وَعَذَابِ فِي الْقَبْرِ» (۳) وَإِذَا أَصْبَحَ قُلْتُ ذِيئًا أَيْ: (۴) أَصْبَحْنَا وَأَصْبَحَ الْمُلْكُ لِلَّهِ» (۵) رَوَاهُ أَبُو دَاوُدَ وَالتِّرْمِذِيُّ، وَفِي رَوَاتِهِ لَمُرْدُكْرَمِنْ سُوءِ الْكُفْرِ.

توجهه ۱ او بہ یو روایت کہی دا الفاظ دی ۲ مِنْ سُوءِ الْكِبَرِ وَالْكِبَرِ رَبِّ أَعُوذُ بِكَ مِنْ عَذَابِ فِي النَّارِ وَعَذَابِ فِي الْقَبْرِ ۳ او کلمہ چہی بہ سحر شونو نبی کریم صلی اللہ علیہ وسلم بہ دا مذکورہ پورتنہ دع و یلہ ۴ البتہ د سحر بہ وخت کہی بہ یی د اَمْسَيْنَا وَامْسَى الْمُلْكُ لِلَّهِ بہ خدای اَصْبَحْنَا وَأَصْبَحَ الْمُلْكُ لِلَّهِ، و نیل ۵ دا روایت ابوداؤد او ترمذی نقل کرہی دی لیکن د ترمذی بہ روایت کہی مِنْ سُوءِ الْكُفْرِ الفاظ نشتہ

هل اللغات ۱ الکلمہ: أي: التکلم عن الحق لونی، تکبر، دحق نہ مع اړول
 ۲ و داتوب، ۳ و الکلمہ: أي: التکلم عن الحق لونی، تکبر، دحق نہ مع اړول

[۲۳۹۲] د نبی علیہ السلام خپلی لور ته د صبا ما ینام وظیفه ورکول

۲۳۹۳- [۱۲] (۱) عَنْ بَعْضِ بَنَاتِ النَّبِيِّ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ - أَنَّ النَّبِيَّ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ - كَانَ يُعَلِّمُنَا يَقُولُ: (۲) «قُولِي حِينَ تُصْبِرِينَ سُحَّانَ اللَّهِ وَبِحَمْدِهِ، وَلَا قُوَّةَ إِلَّا بِاللَّهِ، مَا شَاءَ اللَّهُ كَانَ وَمَا لَمْ يَشَأْ لَمْ يَكُنْ، أَعْلَمُ أَنَّ اللَّهَ عَلَى كُلِّ شَيْءٍ قَدِيرٌ، وَأَنَّ اللَّهَ قَدْ أَحَاطَ بِكُلِّ شَيْءٍ عِلْمًا» (۳) فَإِنَّهُ مَنْ قَالَهَا جِئْنَ يُصْبِرُ (۴) حُفِظَ حَتَّى يَمُوتَ (۵) وَمَنْ قَالَهَا جِئْنَ يَمُوتَ حُفِظَ حَتَّى يَصْبِرَ» (۶) رَوَاهُ أَبُو دَاوُدَ.

توجهه ۱ د رسول اللہ (۲) د یوی لور څخه روایت دی چې رسول اللہ (۳) هغې ته تعلیم

(۱) اخرجه مسلم في كتاب الذكر والدعاء والتوبة والاستغفار باب التعوذ من شر ما عمل ومن شر ما لم يعمل (رقم- ۷۴ -

(۲۳۹۲) و ابوداؤد في كتاب الأدب باب ما يقول إذا أصبح (رقم- ۵۰۷۱) و الترمذی في السنن رقم الحديث ۳۴۵۰

(۳) اخرجه ابوداؤد في كتاب الأدب باب ما يقول إذا أصبح (رقم- ۵۰۷۵)

ورکړو. چې کله سحر شي. [۲] نو دا دعا وايه سُبْحَانَ اللَّهِ وَبِحَمْدِهِ لَا حَوْلَ وَلَا قُوَّةَ إِلَّا بِاللَّهِ مَا شَاءَ اللَّهُ كَانَ وَمَا نُرِيدُ أَنْ نَمُنَّ بِمَا نَعْمُرُ أَنَّ اللَّهَ عَلَى كُلِّ شَيْءٍ قَدِيرٌ وَأَنَّ اللَّهَ قَدْ أَحَاطَ بِكُلِّ شَيْءٍ عِلْمًا. [۳] نو کوم سړې چې د سحر په وخت دا دعا وايي. [۴] هغه به تر ماښامه پورې د بلاګانو او خطاګانو څخه محفوظ وي. [۵] او کوم سړې چې يې د ماښام په وخت کې اوواني، نو تر سحره به محفوظ وي. ابو داؤد.

حل التفات ① احاطه نې کړې ده. راګير کړې نې دی «رڅښ». ② حفظ: محفوظ کړې شو. دهر قسم بلاګانو او مصيبتونو نه.

[۲۳۹۴] د اورادو د حکمي پوره ټکولو وظيفه

۳۳- [۱۳] (۱) وَعَنِ ابْنِ عَبَّاسٍ قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ - [۲] «مَنْ قَالَ جِئْتُ بِصُحْبَةٍ فَتُحْمَلَتِ اللَّهُ جِئْتُ تَحْمُوتُ وَجِئْتُ تُصْبِحُونَ» [الروم: ۱۷]، «وَلَهُ اخْتِدَ فِي السَّمَاوَاتِ وَالْأَرْضِ وَعِشَى وَجِئْتُ تُظْهِرُونَ» [الروم: ۱۸] إِلَى قَوْلِهِ «وَكَذَلِكَ تُخْرَجُونَ» [الروم: ۱۹] أَذْرَكَ مَا قَاتَهُ فِي يَوْمِهِ ذَلِكَ وَمَنْ قَاتَهُ جِئْتُ يُحْمَلُ أَذْرَكَ مَا قَاتَهُ فِي لَيْلَتِهِ» (رواه أبو داؤد).

نور هم ② ابن عباس ؓ راوي دې چې رسول الله ﷺ وفرمايل [۲] کوم سړې چې د سحر په وخت دا کلمات وايي [۳] فَتُحْمَلَتِ اللَّهُ جِئْتُ تَحْمُوتُ وَجِئْتُ تُصْبِحُونَ وَلَهُ اخْتِدَ فِي السَّمَاوَاتِ وَالْأَرْضِ وَعِشَى وَجِئْتُ تُظْهِرُونَ. او دا آيت وَكَذَلِكَ تُخْرَجُونَ. پورې اوواني [۴] نو هغه ته به هغه څيز حاصل شي، چې د هغې څخه به هغه ورځ محروم شوې وي يعنې يونيک کار. ورد او وظيفه وغيره په دې ورځ کې ځينې پاتې شوي وي د هغې ثواب به ورته حاصل شي [۵] او چا چې دا آيت ماښام اوونيلو نو هغه څيز به ورته حاصل شي، چې په هغه شپه کې ځني محروم پاتې شوي وي. ابو داؤد.

حل التفات ① تُخْرَجُونَ: تاسويه راويستلی شئ. ژوندی د قبرونو نه دپاره د حساب کتاب.

تسهيلات:

قوله تَحْمُوتُ:

قرآن کریم له د پنځه مونځونو د اولاتو ليد: کښې د ماښام او ماښخو تن وخت بيان کړې شوي دي اود وَجِئْتُ تُصْبِحُونَ نه د سحر د مونځ وخت مراد دې عَيَّيًّا: نه مراد دمازيګر مونځ اود تُظْهِرُونَ نه د ماسپښين مونځ مراد دې د پنځو مونځونو د وختونو دپاره دا آيت د ټولونه زيات واضح او جامع دي

[۲۲۹۵] وصبا ما بنام په وظیفه د لسو کتھا نو معاف کیدل

۲۲۹۵- [۱۴] (۱) وَعَنْ أَبِي عَيَّاشٍ أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ - قَالَ: [۲] «مَنْ قَالَ إِذَا أَضْبَعَ: لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ وَحْدَهُ لَا شَرِيكَ لَهُ لَهُ الْمُلْكُ وَلَهُ الْخَزَنَتُ وَهُوَ عَلَى كُلِّ شَيْءٍ قَدِيرٌ» [۳] كَانَ لَهُ عَدْلٌ رَقِيعَةٌ مِنْ وَلَدِ إِبْرَاهِيمَ عَلَيْهِ السَّلَامُ وَكَتَبَ لَهُ عَشْرَ حَسَنَاتٍ [۴] وَحُطَّ عَنْهُ عَشْرُ سَيِّئَاتٍ [۵] وَرَقِيعَةٌ لَهُ عَشْرُ دَرَجَاتٍ [۶] وَكَانَ فِي حِزْبٍ مِنَ الشَّيْطَانِ حَتَّى يُمَيِّسَ،

ترجمه ۱۴ ابو عیاش (۱) وایی چې رسول الله ﷺ وفرمایل ۲ خوګ چې سحر دا کلمات او وانی ۳ لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ وَحْدَهُ لَا شَرِيكَ لَهُ لَهُ الْمُلْكُ وَلَهُ الْخَزَنَتُ وَهُوَ عَلَى كُلِّ شَيْءٍ قَدِيرٌ نو هغه ته د حضرت اسماعیل (ع) د اولاد څخه د یو غلام آزادولو د ثواب په قدر ثواب حاصلیږي، ۵ او د هغه د پاره لس نیکی لیکل کېږي، ۶ او لس بدی یې لري کولې شی، ۷ او لس درجي یې اوچتولې شی، ۸ او هغه تر ما بنام پورې د شیطان د شر څخه په پناه کې وي حل لغات ۱ عَدْلٌ: یعنې الفیل: برابر، مثل او اندازه مراد ده ۲ رَقِيعَةٌ: خټه ته وانی دلته تري غلام او مرني مراد دي ۳ حُطَّ: أي: وَضِعَ وَفُحِيَ: غورزیږي، وړانزیږي ۴ جزا: أي: جُفِطَ: پناه، حفظت

۱۴- وَإِنْ قَامَتْ إِذَا أَمْسَى كَانَ لَهُ مِثْلُ ذَلِكَ حَتَّى يُصْبِيَ [۲] قَرَأَى رَجُلٌ رَسُولَ اللَّهِ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ - فِيمَا بَرَى النَّاسُ فَقَالَ: [۳] يَا رَسُولَ اللَّهِ إِنْ أَبَا عَيَّاشٍ يَخْدُثُ عَنْكَ بِكَذَا وَكَذَا [۴] قَالَ: (صَدَقَ أَبُو عَيَّاشٍ) «رَوَاهُ أَبُو دَاوُدَ وَابْنُ مَاجَةَ».

ترجمه ۱۴ او کوم سړی چې دا کلمات، په ما بنام کې وویلي، نو هغه ته تر سحره پورې دا سعادت حاصلیږي، ۲ د دې حدیث یو راوي حماد ابن سلمه فرمایي چې بیا یو سړی رسول الله ﷺ په خوب کې ولیدلو، او عرض یې وکړ و ۳ چې یا رسول الله ﷺ ابو عیاش ستا سو داسې حدیث یعنی مذکور پورتنی حدیث، بیانوي، ۴ نسی کریم صلی الله علیه وسلم وفرمایل چې ابو عیاش رښتیا وویل «ابوداؤد، ابن ماجه،

[۲۲۹۶] د دوزخ نه د حفاظت یوه عجیبه دعا

۲۲۹۶- [۱۵] (۱) وَعَنْ حَارِثِ بْنِ مُسْلِمٍ النَّخَعِيِّ عَنْ أَبِيهِ «عَنْ رَسُولِ اللَّهِ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ - أَنَّهُ أَمَرَ إِلَيْهِ، فَقَالَ: [۲] «إِذَا أَعْرَفْتَ مِنْ صَلَاةِ الْمَغْرَبِ فَقُلْ قَبْلَ أَنْ تُكَلِّمَ أَحَدًا: [۳] اللَّهُمَّ أَرْضِنِي مِنَ النَّارِ سِتْرَةً مَرَاتٍ [۴] فَإِنَّكَ إِذَا قُلْتَ ذَلِكَ لَمْ تَمُتْ فِي لَيْلِكَ [۵] وَكَتَبَ لَكَ جَوَازَ مِنْهَا» [۶] وَإِذَا صَلَّيْتَ الصُّبْحَ فَقُلْ كَذَلِكَ [۷] فَإِنَّكَ إِذَا مِتَ فِي يَوْمِكَ كُتِبَ لَكَ جَوَازُ مِنْهَا» (رَوَاهُ أَبُو دَاوُدَ).

ترجمه ۱۵ حارث بن مسلم نخعي رحمه الله خپل پلار بزرگوار څخه او هغه د رسول الله ﷺ

(۱) اخرجه ابوداود في كتاب الادب/باب ما يقول إذا أصبح (رقم- ۵۰۷۷) وابن ماجه في كتاب الدعاء/باب ما يدعو به الرجل إذا أصبح وإذا أمسى (رقم- ۳۸۶۷)

(۲) اخرجه ابوداود في كتاب الادب/باب ما يقول إذا أصبح (رقم- ۵۰۷۹)

خچه نقل كوي: [٢] چې رسول الله ﷺ، مسلم تميمي (٢)، ته په غوږ كي وفرمايل [٣] هر كله چې ته د ماسم د مانځه څخه فارغ شي، نو د چا سره د خبرو كولو څخه مخكې اووه خله دا كلمات وايه [٤] اللَّهُمَّ أَجِرْنِي مِنَ النَّارِ، اي الله ﷻ ما ته د اور څخه نجات راكړي [٥] او كه ته دا كلمات اوواني، او بيا په هغه شپه وفات شي [٦] نو ستا د پاره به د اور څخه نجات، خلاصی لار، ليكل كېږي، [٧] او هر كله چې ته د سحر د مانځه څخه فارغه شي، او دغه شان اوواني، يعني د چا سره د خبرو كولو څخه مخكې اووه خله دا كلمات اوواني [٨] او بيا په هغه ورځ وفات شي، نو ستا د پاره به د اور څخه نجات ليكل كېږي (ابوداود).

هل اللغات ① أَنْزَلْنِي أُنِي: تَكَلَّمْتُ مَعَهُ! پته خبره نې ورته او كړه (غوږ كېنې نې ورته د راز خبره او كړه، ② أَجِرْنِي أُنِي: خَلَّصْنِي: ما اوساتې، خلاص مې كړې، ③ جَوَّزْ أُنِي: خَلَّصْ: نجات، خلاصون.

تسهيلات:

قوله: جَوَّزْ مِنْهَا:

د مذكوره دعا كمال: چونكه په دې دعا كېنې د اجرې په لفظ سره دعا غوښتې شوې ده د كوم ترجمه چه پناه او نجات دې په دې وجه د سوال په جواب كېنې كېله جواز د ثواب په توگه خودنې شوې دې چه ددې سړی دپاره د دوزخ نه د خلاصی او د پناه پروانه به ليكلي كېږي دا يوه عجيبه دعاده بالكل مختصره او په تعداد كېنې هم مختصر "اللهم اجرني من النار" ملاعلی قاري رحمه الله مرقات كېنې ليكلي دی چه دا لفظ "جواز" هم منقول دې

[٣١٤] د سحر مانځم يوجامع دعا

١٠٠- (١٦) (١) وَعَنْ ابْنِ عُمَرَ قَالَ: «لَمَّا كَانَ رَسُولُ اللَّهِ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ - يَدْعُو هَؤُلَاءِ الْكَلِمَاتِ جِئَنِي ثَمْسِي وَجِئَنِي بَعْضُهُمُ [٢] اللَّهُمَّ إِنِّي أَسْأَلُكَ الْعَافِيَةَ فِي الدُّنْيَا وَالْآخِرَةِ [٣] اللَّهُمَّ إِنِّي أَسْأَلُكَ الْعَفْوَ وَالْعَافِيَةَ فِي دِينِي وَدُنْيَايَ وَأَهْلِي وَمَالِي [٤] اللَّهُمَّ اسْتُرْ عَورَاتِي وَآمِنْ رُوعَاتِي [٥] اللَّهُمَّ احْفَظْنِي مِنْ بَيْنِ يَدَيْ وَمِنْ خَلْفِي وَعَنْ يَمِينِي وَعَنْ شِمَالِي وَمِنْ قَوْلِي [٦] وَأَعُوذُ بِعَظَمَتِكَ أَنْ أُغْتَالَ مِنْ غَمَضِي غَمَضِي الْغَفْ» (رواه أبو داود).

نور هم [٧] ابن عمر رحمه الله وايي چې رسول الله ﷺ به د سحر او مانځم په وخت دا دعا ويله [٨] اللَّهُمَّ إِنِّي أَسْأَلُكَ الْعَافِيَةَ فِي الدُّنْيَا وَالْآخِرَةِ اللَّهُمَّ إِنِّي أَسْأَلُكَ الْعَفْوَ وَالْعَافِيَةَ فِي دِينِي وَدُنْيَايَ وَأَهْلِي وَمَالِي اللَّهُمَّ اسْتُرْ عَورَاتِي وَآمِنْ رُوعَاتِي اللَّهُمَّ احْفَظْنِي مِنْ بَيْنِ يَدَيْ وَمِنْ خَلْفِي وَعَنْ يَمِينِي وَعَنْ شِمَالِي وَمِنْ قَوْلِي وَأَعُوذُ بِعَظَمَتِكَ أَنْ أُغْتَالَ مِنْ غَمَضِي غَمَضِي غَمَضِي، ترجمه اي الله ﷻ زه ستا څخه د دنيا او آخرت عافيت

(١) اخرجه ابوداود في كتاب الادب/باب في التسبيح عند النوم (رقم- ٥٠٦٤) وابن ماجه في كتاب الدعاء/باب ما يدعو به الرجل إذا أصبح وإذا أسس (رقم- ٣٨٧١)

غواړم. [۴] یا الله ﷻ زه ستا څخه د گناهونو معافی غواړم، او د خپل دین او دنیا په
امورو کې د عیبونو او خرابو څخه او پخپل اهل و عیال او په مال کې سلامتي غواړم. [۴] ای
پروردگار! زما د عیبونو پرده پوشي وکړي، او ما د خوف د څیزونو څخه په امن کې
وساتي، یعنې زما مصیبتونه او بلاګانې لرې کړي. [۵] او ای الله ﷻ ته ما د مخې څخه، د
وروسته څخه، د بني طرف څخه، گس طرف څخه او د لوري څخه محفوظ وساتي، [۵] او ای
الله ﷻ زه ستا د عظمت او کبریايي په ذریعه د دې خبرې څخه پناه غواړم، چې اچانک
هلاک شم د لاندې د طرف څخه یعنې په زمکه کې د غرقیدو څخه (ابوداؤد)

هل اللغات: ① العفو: أي: التماس عذريته. ② العافية: أي: السلامة من العيوب.
د عیبونو نه محفوظ ساتل، ③ عوّلت: أي: عتويت: عورت د کومو په ښکاره کیدو چه انسان
شرمیری، د دې نه مراد یا عیبونه دي یا گناهونه دي ④ روعت: أي: الفزع: د ویرونکی څیزونه،
⑤ أُنْقَل: أي: أُؤخَذ بَقْتَة: چه ناڅاپه اونیولې شم، یا ناگهانه په غفلت کېږي هلاک شم ⑥ النقص: په
زمکه کې غرقیدل.

تسهيلات:

قوله: **إِنِّي أَسْأَلُكَ الْعَفْوَ وَالْعَافِيَةَ** :

د عفو او عافیت په مفهوم گڼې دوه اقوال:

- ① د عافیت معنی دا ده چه د آفاتو نه سلامتی او حفاظت، په آفاتو کېږي دنیاوی هم
داخل دی لکه اچانک راتلونکی مصیبتونه او بیماری وغیره او د آخرت آفتونه هم داخل
دی لکه په گناهونو کېږي مشغولیدل، د نیکو نه لرې کیدل، بي صبری، ناشکری وغیره
- ② د گناهونو نه حفاظت د دنیا عافیت دي او د عذاب نه بچاؤ د آخرت عافیت دي یو
عافیت دي او بل عفو ده د گناه نه بچ کول عافیت او گناه کیدو نه پس معاف کول عفو ده

[۳۸۸] د ورځې د گناهونو معاف کیدو وظیفه

۳۸۸- (۱۷) [۱] وَعَنْ أَنَسٍ قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ - : «مَنْ قَالَ جِئْتُ بِصِيْرَةٍ
اللَّهُمَّ أَصْحَنَّا لِنُشْهِدْكَ وَنُشْهِدْ عَزْرِيكَ وَمَلَائِكَتَكَ وَجَمِيعَ خَلْقِكَ [۲] أَتَيْتُكَ اللَّهُ لَا إِلَهَ إِلَّا أَنْتَ وَخَدَكَ لَا
شَرِيكَ لَكَ [۳] وَأَنْ تُعْذِرَ عَبْدَكَ وَرَسُولَكَ [۴] لَا غُفْرَ لَكَ مَا أَصَابَهُ فِي يَوْمِهِ ذَلِكَ مِنْ ذَنْبٍ [۵] وَإِنْ قَالَهُمَا جِئْتُ
بِخِيَرَةٍ [۶] غُفْرَ لَكَ مَا أَصَابَهُ فِي يَوْمِهِ ذَلِكَ مِنَ الْبُخْلِ مِنْ ذَنْبٍ [۷] » (۱) رَوَاهُ التِّرْمِذِيُّ وَأَبُو دَاوُدَ، وَقَالَ التِّرْمِذِيُّ هَذَا
حَدِيثٌ غَرِيبٌ.

لوحه [۱] انس ﷺ راوي دي چې رسول الله ﷺ وفرمايل [۲] څوك چې د سحر په وخت کې
دا دعا اووايي [۳] اللَّهُمَّ أَصْحَنَّا لِنُشْهِدْكَ وَنُشْهِدْ عَزْرِيكَ وَمَلَائِكَتَكَ وَجَمِيعَ خَلْقِكَ أَتَيْتُكَ اللَّهُ لَا إِلَهَ إِلَّا

إِنَّمَا تَعْنِي هَذِهِ لَأَشْرِيكَ لَكَ وَأَنْ تُعْزِدَ عَبْدَكَ وَرَسُولَكَ. ترجمه ای اله موعی سحر کرو، په داسې حال کې چې موږ به ستا د عرش او چتونکي فرشتې او ستا مخلوقات گواه کوو، په دې خبره چې نه الله ﷻ یې، ستا څخه علاوه بل معبود نشته، نه په افعالو او صفاتو کې یکتا یې، ستا څوک شریک نشته [۱] او بیشکه رسول الله ﷺ ستا بنده او ستا رسول دي. [۲] نو الله ﷻ به د هغه ټول گناهونه، علاوه د گناه کبیره او حقوق العباد څخه وبخښي چې د هغه څخه به دغه ورځ کړي وي [۳] او کوم سړی چې دا کلمات ما بنام او واني [۴] نوانه ﷻ د هغه ټول هغه گناهونه وبخښي، چې د هغه څخه په هغه شپه کې شوی وي. [۵] او امه ترمذی و نیلی دی چه دا حدیث غریب دي

هل اللغات ① تَعَزُّدُكَ: ستا عرش لره او چتونکي فرشتي

تسبیلات:

قوله: مَنْ قَالَ جِئَ يَغْفِرُ

د مذکوره جملې نحوی تحقیق: په دې کښې لفظ من د معنی په اعتبار سره د نافية په څنې استعمال شوي دي، او دا ممکن ده چه په اَلَاغْفِرَ اللهُ لَه، کښې لفظ اَلَا زائد وي، او جمله وان قها: الغ، سره د دې تائید کيږي چه لفظ اَلَا زائد دي

[۲۲۹۹] د قیامت په ورځ د الله تعالی د راضی کولو وظیفه

«...» [۱۸] (۱) وَعَنْ ثَوْبَانَ قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: - «مَنْ مِنْ عَبْدٍ مُسْلِمٍ يَقُولُ إِذَا أُنْفِىَ وَإِذَا أَصْبَحَ ثَلَاثًا [۲] رَضِيتُ بِاللَّهِ رَبًّا وَبِالْإِسْلَامِ دِينًا وَبِمُحَمَّدٍ نَبِيًّا [۳] إِلَّا كَانَ حَقًّا عَلَى اللَّهِ أَنْ يُرْضِيَهُ يَوْمَ الْقِيَامَةِ». (رَوَاهُ أَحْمَدُ وَالتِّرْمِذِيُّ).

ترجمه ① ثوبان ؓ وایي چې رسول الله ﷺ وفرمایل [۲] کوم مسلمان بنده چې سحر او ما بنام دري ځله دا کلمات او واني [۳] رَضِيتُ بِاللَّهِ رَبًّا وَبِالْإِسْلَامِ دِينًا وَبِمُحَمَّدٍ نَبِيًّا، ترجمه زه د الله ﷻ په رب کیدو، اسلام په دین کیدو او د رسول الله صلی الله علیه وسلم په نبی کیدو راضی شوم. [۴] نو په الله ﷻ، د هغه په فضل او کرم سره، دا لازميږي چې هغه د قیامت په ورځ هغه بنده راضی کړي، یعنې الله ﷻ هغه ته دومره ثواب ورکړي چې هغه راضی او خوشحاله شي. احمد، ترمذی،

هل اللغات: ① حَقًّا عَلَى اللَّهِ: لازميږي په الله باندې (په فضل او کرم د هغه سره،

تسهيلات

قوله: **وَبِالْإِسْلَامِ دِينًا وَمُحَمَّدٍ نَبِيًّا.. الخ:**

په نبيا اور رسولا كښي ۱۵ اجتماع الفطريات په بعضي رواياتو كښي لفظ نبيا دې او په بعضو كښي رسولا. لهذا مستحب داده چه دواړه الفاظ اوونيلې شي يعنې داسې اوونيلې شي چه ومحمد نبيا ورسولا.

[۲۲۰۰] داوده كيدو مسنون طريقه

۲۲۰۰- [۱۹] (۱) «وَعَنْ حُذَيْفَةَ» (أَنَّ النَّبِيَّ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ - كَانَ إِذَا أَرَادَ أَنْ يَنَامَ ۖ وَضَعَ يَدَهُ تَحْتَ رَأْسِهِ ثُمَّ قَالَ: (اللَّهُمَّ قِنِّي عَذَابَكَ يَوْمَ تَجْمَعُ عِبَادَكَ ۖ أَوْ تَبْعُثُ عِبَادَكَ)» (رواه الترمذي).

ترجمه ۱۰ حذيفه ؓ وايي چه رسول الله ﷺ چې به د اوده كيدو اراده وكړه. يعنې د خوب د پاره به پريوتلو ۱۲ نو خپل لاس به يې د خپل سر لاندې ايښودلو. او دا دع به يې كوله ۱۰: اللَّهُمَّ قِنِّي عَذَابَكَ يَوْمَ تَجْمَعُ عِبَادَكَ أَوْ تَبْعُثُ عِبَادَكَ. ترجمه اي الله! ما د هغه ورځي د عذاب څخه وساتي. چې ته به خپل بندگان را جمع كوي. ۱۱ يا كله چې ته خپل بندگان راپورته كوي يعنې د قيامت په ورځ يعنې راوي ته شك دى چې رسول الله ﷺ تجمعه عبادك اوويل به د دې په ځاى يې تَبْعُثُ عِبَادَكَ وويل (ترمذي).

هل اللغات ① قى: أي: احفظنى: اومې ساتې، حفاظت مې او كړې. ② تَبْعُثُ: چه ته راپورته كوي. راجع كوي

تسهيلات:

قوله: **وَضَعَا يَدَهُ تَحْتَ رَأْسِهِ:**

په رواياتو كښي تعارض: په دې روايت كښي دى چه نبى عليه السلام په خپل لاس مبارك د سر لاندې كيخودو او په بل روايت كښي دى چه نبى عليه السلام به لاس مبارك د انتگو مباركو لاندې كيخودلو نو په دې دواړو روايتونو كښي تعارض دې؟
د تعارض درې جوايونه:

① دا په مختلفو واقعاتو باندې محمول دې

② چه كوم راوى څنگه ليدلى ووهم هغه شان يې نقل كړل گويا دا د مختلف روايتو په اختلاف محمول دې

③ نبى عليه السلام لاس داسې ايخودو چه د انتگو او د سر دواړو لاندې به وو

... (۳۰) وَرَوَاهُ أَحْمَدُ عَنِ الْبَرَاءِ.

فروغه [۳۰] امام احمد دا روايت د براء (۳۰) څخه نقل كړې دي
[۲۴۰۲] داوده كيدو په وخت بله مسنون دعا

... [۲۰] [۳۰] وَعَنْ خَلْفَةَ «أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ - كَانَ إِذَا أَرَادَ أَنْ يَقْرَأَ وَحَمْدَهُ
الَّذِي نَحْنُ نَحْتُ عَدُوٌّ وَنُحْمُ يَقُولُ [۳۱] (اللَّهُمَّ قِنِي عَذَابَكَ يَوْمَ تُنْفَعُ عِبَادُكَ ثَلَاثَ مَرَّاتٍ)». رَوَاهُ أَبُو دَاوُدَ.

فروغه [۳۰] بي بي حفصه (رضي الله عنها) وايي چه رسول الله (ﷺ) چې به د خوب اراده وکړه [۳۱] نو خپل نبي
لاس به يې د خپل رخسار لاندې ايښودلو، او درې ځله به يې ويل [۳۱] اللَّهُمَّ قِنِي عَذَابَكَ يَوْمَ تُنْفَعُ
عِبَادُكَ، اَيُّ الله (ﷻ) ما د هغه ورځې د عذاب څخه وساتي کله چې ته خپل بندگان را
اوجتوي (ابوداؤد).

هل للغات [۳۱] يَقْرَأُ: أَيُّ: تَقْرَأُ: چه خوب او کړي، اوده اوشی [۳۱] غږېد. رخسار، مخ مبارک د رسول الله (ﷺ)
[۲۴۰۲] د حضرت علي په روايت داوده كيدو په وخت مسنون دعا

... [۲۱] [۳۱] وَعَنْ عَلِيٍّ «أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ - كَانَ يَقُولُ عِنْدَ مَضَاجِعِهِ [۳۲] (اللَّهُمَّ إِنِّي
أَعُوذُ بِوَجْهِكَ الْكَرِيمِ [۳۳] وَكَلِمَاتِكَ الثَّامَاتِ مِنْ مَرَمَاتٍ أَخَذَ بِنَاصِيَتِهِ، [۳۴] اللَّهُمَّ أَنْتَ تَكْفِيكَ الْمُغْرَمَ وَالنَّائِمَ
[۳۵] لَا تُعْزِمُ جُنْدَكَ [۳۶] وَلَا تُخَلِّفُ وَعْدَكَ [۳۷] وَلَا تَنْفَعُ ذَا الْجَدِّ مِنْكَ الْجَدَّ [۳۸] سُبْحَانَكَ وَبِحَمْدِكَ)». رَوَاهُ أَبُو دَاوُدَ.

فروغه [۳۱] حضرت علي (رضي الله عنه) فرمايي چې رسول الله (ﷺ) به د اوده كيدو په وخت دا دعا ويله
[۳۲] اللَّهُمَّ إِنِّي أَعُوذُ... الخ. اَيُّ الله زه ستا په عزت مند ذات سره پناه غواړم [۳۲] او ستا په كاملو صفاتو
سره د شر دهغه څيز نه چې دهغې تندې ستا په قبضه كښې دې [۳۲] اَيُّ الله ته تاوان او گناه زما څخه
لرې كړي [۳۳] اَيُّ الله ستا ليكبر ماتې نشي خورلي [۳۴] اوستا په وعده كښې مخالفت نشي كيدې [۳۵]
اوفانده نشي رسولې مالدار ته دهغه مالداري ستا په مقابلې كښې [۳۶] پاكي ده تا لره اوښته. ده تا
لره (ابوداؤد).

هل اللغات [۳۱] عِنْدَ مَضَاجِعِهِ: په وخت د اوده كيدو كښې په مضجع كښې درې احتمالات دي يا اسم
مكان دي. يا اسم زمان يا مصدر دي، [۳۳] بِوَجْهِكَ: د وَجْه نه تعبير كيږي په ذات د الله تعالى سره،
[۳۴] الْكَرِيم: أَيُّ الشَّهِيْد: مهربانه او عزت مند، [۳۵] الثَّامَاتِ: أَيُّ: الْكَامِلَاتِ: تمام، پوره دلکه اسماء
حسنی. آیات قرآني وغيره، [۳۶] أَخَذَ بِنَاصِيَتِهِ: نيونكې نې تندې دهغه، أَيُّ: هُوَ قَبْلَ قَبْعَتِكَ: د تندې
نيولو نه مراد قبضه او تصرف د الله تعالى دي، [۳۷] الْمُغْرَمَ: أَيُّ: الدُّنْيَا وَالْمَقَامِ: گناهونه او ټول
هغه څه مراد دي كوم چه الله تعالى نې بدگنري [۳۸] النَّائِمَ: أَيُّ: مَا لَا تُنْفَعُ بِهِ الْإِنْسَانُ: كوم څيز سره چه

(۱) اخرجہ احمد فی المسند: ۲۸۱/۴

(۲) اخرجہ ابوداؤد فی کتاب الأدب/باب ما يقال عند النوم (رقم- ۵۰۴۵)

(۳) اخرجہ ابوداؤد فی کتاب الأدب/باب ما يقال عند النوم (رقم- ۵۰۵۲)

انسان گناهگار بری (۵) لَا يَغْفِرُ أَيُّ لَا يَغْفِرُ: نه مغلوب گیري، (۱) جُنْدَكَ: لښکر ست، (۲) ذَا الْحَيِّ: أي ذَا الْحَيِّ: جد مال ته وانی نو ذالجد نه مراد مالدار سرې دي

تسهيلات:

نوت: د حديث مطلب آسان دي باقي د گرانو لغاتو معاني د حل اللغات په عنوان سره واضح شوی دی.

[۲۶۰۴] د اوده کيدو په وخت کښې لس ځله د استغفار وليلو فضيلت

۳۳- [۲۲] (۱) وَعَنْ أَبِي سَيِّبٍ قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ - (۲) «مَنْ قَالَ جِئْتُ بِأُيُوبَ إِلَى فِرْعَوْنَ (۳) أَسْتَغْفِرُ اللَّهَ الَّذِي لَا إِلَهَ إِلَّا هُوَ (۴) أَلَهُوَ (۵) الْحَيُّ الْقَيُّومُ أَتُوبُ إِلَيْهِ (۶) ثَلَاثَ مَرَّاتٍ غَفَرَ اللَّهُ لَهُ ذُنُوبَهُ (۷) وَإِنْ كَانَتْ مِثْلَ زَبَدِ الْبَحْرِ (۸) أَوْ عُدَّ رَمْلَ عَالَمٍ (۹) أَوْ عُدَّ دُرِّي الشَّجَرِ (۱۰) أَوْ عُدَّ أَيَّامَ الدُّنْيَا (۱۱) رَوَاهُ التِّرْمِذِيُّ وَقَالَ هَذَا حَدِيثٌ غَرِيبٌ.

توجه: (۱) ابوسعید (۲) راوي دي چې رسول الله ﷺ وفرمايل (۳) کوم سرې چې خپلي بستري ته راتلو سره (يعني د اوده کيدو په وخت) دا کلمات اوواني (۴) أَسْتَغْفِرُ اللَّهَ الَّذِي لَا إِلَهَ إِلَّا هُوَ الْحَيُّ الْقَيُّومُ أَتُوبُ إِلَيْهِ، يعنی زه د الله ﷻ څخه بخشش (بخښنه، غواړم، داسې الله ﷻ چې د هغه څخه علاوه بل معبود نشته (۵) چې ژوندي دي او د مخلوق خير گيري کونکي دي او زه د هغه په مخکې توبه کوم، (۶) (دغه دعا) درې ځله اووايي نو الله ﷻ د هغه گناه بخښي، (۷) اگرچه هغه د درياب د څک برابر وي (۸) يا د عالج (زيگستاني علاقه) د ريگ (د ذرو) د تعداد برابر وي (۹) يا د نو د پانو برابر وي (۱۰) يا د دنيا د ورځو د تعداد برابر وي نه وي، (۱۱) امام ترمذي رحمه الله دا روايت نقل کړي دي او ويلي يې دي چې دا حديث غريب دي

حل اللغات: (۱) تَأْوِي: دڅوب او آرام خانې ته د راتلو په معنی کښې دي (۲) زَبَد: زگ، کوم چه په سندونو کښې د اوبو دپاسه وي، (۳) الْبَحْر: درياب (د سمندر زگ کنایه ده د زیاتوالی نه، (۴) رَمْل: عالم: ددې جمع غایب ده، وَهُوَ مَوْجِعٌ بِالتَّائِيَةِ: په باندو کښې د یو خانې نوم دي چه هلته شگې ډیرې زیاتې وې چه د شگو ډیری لگیدلې وې

تسهيلات:

نوله: رَمْلَ عَالَمٍ

د رمل نو مانع تحقيق: عالج چه کوم وخت د خانی نوم اومنلې شی نوییابه د رمل ددې طرف ته اضافت کيږي په دې حديث کښې لفظ "او" د تنويع ډپاره دي.

[۴۰۰] داوده کیدو په وخت د قرآن د یو سورت ولیدو ثواب

د... [۲۳] (۱) وَعَنْ شَدَّادِ بْنِ أَوْسٍ قَالَ قَالَ رَسُولُ اللَّهِ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ - (۲) «مَا مِنْ مُسْلِمٍ أَخَذَ مَضْجَعَهُ بِقِرَاءَةِ سُورَةٍ مِنْ كِتَابِ اللَّهِ (۳) إِلَّا وَكَّلَ اللَّهُ بِهِ مَلَكًا فَلَا يَفْرُقُهُ شَيْءٌ يُوْذِيهِ (۴) حَتَّى يَلْبَسَ مَنَى هَبَّ»
 (۱) رواه الترمذی.

نورهم (۱) شداد ابن اوس (۲) وایې چې رسول الله (ﷺ) وفرماییل (۳) کوم مسلمان چې خپل حوښگه ته راتلو سره یعنې داوده کیدو په وخت، د قرآن کریم یو سورت وایې (۴) نو الله (ﷻ) د هغه سره یوه فرشته مقرروي (او هغه فرشتې ته حکم ورکوي چې ضرر رسونکو څیزونو څخه د دې بنده حفاظت وکړل شي) نو ضرر رسونکې یو شې هم هغه ته نشي ورتلې. (۵) ترڅو چې هغه ویش شوی نه وي، هغه که هر وخت راپاڅی (که زریانا وخته) ترمذی
 هل اللغات (۶) وکَلَّ اللَّهُ: مقرر کوي الله تعالی (یعنې فرشتې ته حکم کوي چه دده حفاظت او ګواښ کوه (۷) عَمَّا: د خوب نه راپیدارشي. (۸) مَنَى هَبَّ: چه کله هم د خوب نه راپسی

تسهيلات:

قوله سُورَةٍ:

یعنې چه کوم یو سورت هم وی تعیین نشته لهذا د قرآن وړوکې سورت مثلاً سورت کوثر یا سورت اخلاص وغیره باندې هم دا عظیم فائده حاصلیدې شی دا عجیبه برکت او لونی نعمت دې کوم چه که خرج او بالاشین د قسم نه دې او د هر قسم پهره دار انتظام او شو
 [۲۳۰] حکم عمل اوزیات ثواب

د... [۲۴] (۱) وَعَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ عَمْرٍو بْنِ الْعَاصِ قَالَ قَالَ رَسُولُ اللَّهِ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ - (۲) «خَلَّتْ لَا يَخْصِيهَا رَجُلٌ مُسْلِمٌ إِلَّا دَخَلَ الْجَنَّةَ (۳) أَوْ هُمَا يَبْرُومَنْ يَعْمَلُ بِهَا قَلِيلٌ (۴) يُسَبِّحُ اللَّهَ فِي دُبُرِ كُلِّ صَلَاةٍ عَشْرًا (۵) وَيُحَمِّدُهُ عَشْرًا (۶) وَيُكَبِّرُهُ عَشْرًا (۷)»
 (۱) رواه الترمذی.

نورهم (۱) عبد الله ابن عمرو بن عاص (۲) وایې چې رسول الله (ﷺ) وفرماییل (۳) دوه څیزونه داسې دي چې کوم مسلمان سرې یې په همیشه سره اختیاروي. هغه په جنت کې داخلېږي یعنې هغه سرې به په جنت کې د نجات تر لاسه کونکو سره وي، (۴) او پوهه شی. هغه دواړه څیزونه خو دیر آسانه دي په دې طور چې الله (ﷻ) په هغه څیزونو عمل کول د کومو خلکو د پاره آسانه کړي دی. د هغوی د پاره هغه هیڅ مشکل نه دی، خو په هغې عمل کونکي دیر کم دی (یعنې د الله (ﷻ) توفیق د نه ملاویدو په سبب په هغې همیشه سره عمل کول شاذ او نادر دی. (۵) (په هغې کې یو شې خو دا دی چې) په هر فرض مانځه پسي الله (ﷻ) په

(۱) اخرجه الترمذی فی السنن رقم الحديث ۳۴۱۸

(۲) اخرجه ابوداود فی کتاب الادب لباب فی التبیح عند النوم (رقم- ۵۰۶۵) و الترمذی فی السنن رقم الحديث ۳۴۷۱

پاکی سره یاد کړې شي، يعنې سبحان الله اوويل شي لس خله، [۱] او د الله حمد وکړل شي.
يعنې الحمد لله اوويل شي، او لس خله لس خله الله اکبر اوويل شي

هل اللغات ① غلطان: أي غلطان: دوه خوږونه، دوه صفونه

① قَالَ: «وَأَنَا رَأَيْتُ رَسُولَ اللَّهِ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ - يَقْعُدُهَا يَدَيْهِ قَالَ: [۲] (فَتِلْكَ خَمْسُونَ، وَمِائَةٌ
بِالْيَسَانِ، [۳] وَالْأَلْفُ وَخَمْسِمِائَةٌ فِي الْبِيزَانِ، [۴] وَإِذَا أَخَذَ مُضْجَعَهُ يَسْتَعِثُّ وَيَكْبِتُهُ وَيَحْمَدُهُ مِائَةً [۵] فَتِلْكَ مِائَةٌ
بِالْيَسَانِ وَالْأَلْفُ فِي الْبِيزَانِ [۶] فَأَيْكُمُ يَعْمَلُ فِي الْيَوْمِ وَاللَّيْلَةِ أَلْفَيْنِ وَخَمْسِمِائَةَ سِتَّةٍ [۷]! قَالُوا: وَكَيْفَ لَا
نُحْصِيهَا! [۸] قَالَ: يَأْتِي أَحَدُكُمْ الشَّيْطَانُ وَهُوَ فِي صَلَاتِهِ يَقُولُ: [۹] أَذْكَرُ كَذَا أَذْكَرُ كَذَا حَتَّى يَنْفِيلَ فَلَهُ أَنْ لَا
يَفْعَلَ [۱۰] وَيَأْتِيهِ فِي مُضْجَعِهِ فَلَا يَزَالُ يَتَوَمَّعُ حَتَّى يَنَامَ» (رواه الترمذي وأبو داود والنسائي،

تروحه ① ابن عمر ؓ وايې چې ما وليدل چه نبی کریم صلی الله علیه وسلم هغه په خپلو
گوتو شمیرل، او وي فرمایل چې [۲] د پنځو مونځونو د مجموعي تعداد په اعتبار، دا په
ژبه سره په ویلو کې خویو نیم سل دی، [۳] لیکن د اعمالو په ترازو تله، کې د دې تعداد به
یو نیم زر وي، په دې طور چې په هرې نیکۍ لس نیکۍ لیکل کېږي، [۴] او دویم څیز دا دې
چې خپل بسترې ته راتلو سره، یعنې د اوده کیدو په وخت، سبحان الله، الحمد لله او الله
اکبر سل خله اوواني، [۵] یعنې سبحان الله [۳۳] خله، الحمد لله [۳۳] خله، او الله اکبر [۳۴] خله
اوویل شي، [۶] اد دې مجموعي تعداد سل جوړېږي او دا په ژبه په ویلو کې خو سل خله
وي، لیکن په میزان اعمال کې به یو زر وي، [۷] نو په تاسو کې هغه څوک دی چې په ورځ او
شپه کې به دوه نیم زره بدۍ کوي، [۸] صحابه ؓ عرض وکړو چې هر کله چې خبره
داسې ده نو بیا، مونږ به د دې څیزونو محافظت ولې نه کوو. [۹] نبی کریم صلی الله علیه
وسلم وفرمایل چې هر کله په تاسو کې څوک مونځ کوي نو هغه ته شیطان راځي او ورته
وايې [۱۰] چې فلانې شي را یاد کړه، فلانۍ خبره رایاده کړه، یعنې هغه ته د لمانځه په حالت
کې د دنیا خبر یا د آخرت خبرې داسې چې د هغې تعلق د مانځه سره نشته وریادوي یې،
تر دې چې هغه د مانځه کولو څخه فارغه شي، نو کیدې شي چې هغه د دې کلماتو
محافظت ونکړي [۱۱] او دغه شان شیطان د هغه خوابگاه ته راځي او هغه اوده کوي، تر دې
چې هغه اوده شي (ترمذي، ابوداؤد، نسايي)

هل اللغات ② يَقْعُدُهَا: أي الغفلات: شمیرل نې داس لس، ③ يَدَيْهِ: أي: بأصابعها: دلته د لاس نه مراد
گوتې دي ④ يَنْفِيلُ: أي: يتعمق: فارغ شي یعنې راوگرځی دمونځ نه، ⑤ يَتَوَمَّعُ: أي: يُلْقِي عَلَيْهِ التَّوَمُّعَ:
اوده کوی نې، یعنې دخوب غلبه پرې راوولی نو اوده نې کړی،

① وفي رواية أبي داود قال: [۲] (غُلْطَانٍ أَوْ غُلْطَانٍ لَا يَحْفَظُ عَلَيْهَا عَبْدٌ مُسْلِمٌ) [۳] وَكَذَا فِي رَوَايَةٍ بَعْدَ قَوْلِهِ:
وَالْأَلْفُ وَخَمْسِمِائَةٌ فِي الْبِيزَانِ [۴] قَالَ: «(وَيَكْبِتُ أَرْبَعًا وَثَلَاثِينَ إِذَا أَخَذَ مُضْجَعَهُ [۵] وَيَحْمَدُ ثَلَاثًا وَثَلَاثِينَ [۶] وَيُسَبِّحُ
ثَلَاثًا وَثَلَاثِينَ)» [۷] وفي أكثر نسخ المصاحف عن عبد الله بن عمر.

نورمه [۱] و د ابوداؤد په روايت کې اېه بعضو الفاظو کې اختلاف دې. د هغه په روايت کې داسې دي چې نبي کریم صلی الله عليه وسلم وفرمايل [۲] چې دوه خصلتونه داسې دي يا دوه خيزونه داسې دي، يعنې راوي ته شک دې چې نبي کریم صلی الله عليه وسلم لفظ خصلتين فرمايلي وو يا خلتين، هسي د دواړو معنی يوه ده، چې هغه کوم مسلمان بنده اختيار کړي، يعنې په دې روايت کې لَا يَخْبِيَنَّازَجُلٌ مُنْبِرٌ بِهِ خَاي لَا يُحَافِظُ عَلَيْهِمَا عَبْدٌ مُسْلِمٌ دې [۳] دغه شان د ابوداؤد په روايت کې د وَأَلْفٌ وَخَمْسِيَانِ فِي الْمِيزَانِ، څخه روسته دا الفاظ دي [۴] چې تکبير اوواني ۳۲ څله هر کله چې خپل بستر ته راشي، [۵] او حمد اوواني ۳۳ څله [۶] او تسبيح اوواني ۳۳ څله، [۷] او د مصابيح په اکثرو نسخو کې دا روايت د عبد الله ابن عمر ؓ څخه منقول دې [يعنې مؤلف د مشکوة خودا روايت د عبد الله ابن عمرو بن العاص ؓ څخه نقل کړې دې، خود د مصابيح په اکثرو نسخو کې د دې حديث راوي عبد الله ابن عمر ؓ دې]

تسهيلات

قوله: خصلتان:

د دوه خيزونو په مواظبت جنت ته داخليدل: يعنې دوه خصلتونه اودوه خيزونه داسې دي چا چې د هغې حفاظت او پابندی اوکړه نو هغه سرې به جنت کښې داخلېږي "الا" دا کلمه حرف تنبيه ده

قوله: فِي ذِكْرِ كُلِّ صَلَاةٍ پنځو مونځونو پسې ددې کلماتو تعداد يونيم سل جوړېږي په دې حديث کښې دې چې دا يونيم سل کلمات په وزن او ثواب کښې د پنځلسو سوو برابر دي اوکه چا دغه کلمات د اوده کيدو په وخت سل ځل اوونيل نو په وزن او ثواب کښې به ددې تعداد د يو زر برابر شي اوس په مجموعی اعتبار سره ونيلي شوې کلماتو تعداد دوه نيم زره جوړ شو اوس حضور پاک د استفهام په توگه د صحابه کرام ؓ نه تپوس اوکړو چې په تاسو کښې داسې څوک دې چې په څليريش گهټو کښې تر دوه نيم زره گناهونو ارتکاب کوي په دې جمله سره الله تعالی ددې خبرې طرف ته اشاره اوکړه چې د قرآن د ضابطې مطابق په يوه نيکني سره گناه ونيخلي کيږي نو په دوه نيم زره نيکوسره به دوه نيم زره گناهونه معاف شي نو تاسو کښې داسې څوک دې چې په ورځ او شپه کښې ددوه نيم زره گناهونو ارتکاب کوي؟

ددې په جواب کښې صحابه کرام ؓ "وکيف لانصعبا" ونيلي دي

يواشکل: اوس سوال دادې چې دا جواب دکومې خبرې دې ددې نه د مخکښې خبرې خودا جواب نه شي جوړېدې؟

داشکال جواب: ددی جواب ملا علی قاری رحمته داسی ورکړې دې په حقیقت کښې دا جمله د محذوف عبارت په جواب کښې راغلې ده په کوم کښې چه استفهام انکاری دې او هغه محذوف عبارت داسې دې "فما لکم لاتأتون بها ولا تمصوبها" یعنی په تاسو څه شوی دی چه په دې کم خرج بالا نشین باندې عمل نه کوئ اودا دوه خصلتونه نه پوره کوئ! صحابه کرامو په جواب کښې افرمائیل دا خو آسان دی ددې کول څه مشکل دی مونږ به ددې حفاظت ولې نه کوو ددې دپاره آخر منع کونکې څه څیز دې؟ ددې په جواب کښې حضور پاک افرمائیل شیطان په مونږ کښې وسوسه اچوی مونږ گذار چه کله دمنځه نه فارغ شی نو هغه د غفلت ښکار کيږي دغه شان هغه دا کلمات نه شی ونیلې دغه شان شیطان سړی له دا اوده کیدو په وخت راځی او هغه سست جوړ ولوسره اوده کوی نو دا کلمات پاتې کيږي

[۲۶-۷] د ورځې او شپې شکر ادا کولو وظیفه

۳۳۰۴- [۲۵] (۱) وَعَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ غَنَامٍ قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ - [۲] «مَنْ قَالَ جِئَنِي بِضَمٍّ: [۳] (اللَّهُمَّ مَا أَضْبَعُ بِي مِنْ نِعْمَةٍ أَوْ بِأَحَدٍ مِنْ خَلْقِكَ فَيُنْكِرْ وَحَدَّكَ لِأَثَرِيكَ لَكَ، فَلَكَ الْحَمْدُ وَلَكَ الشُّكْرُ - فَقَدْ أَدَّى شُكْرِيَوْمِيهِ» [۴] وَمَنْ قَالَ مِثْلَ ذَلِكَ جِئَنِي بِضَمٍّ [۵] فَقَدْ أَدَّى شُكْرَ لَيْلَتِيهِ» - رَوَاهُ أَبُو دَاوُدَ.

ترجمه ۱ عبد الله ابن غنام رحمته وایې چې رسول الله صلی الله علیه و سلم فرمایل [۲] کوم سړې چې د سحر په وخت کې دا دعا وایي [۳] اللَّهُمَّ مَا أَضْبَعُ بِي مِنْ نِعْمَةٍ أَوْ بِأَحَدٍ مِنْ خَلْقِكَ فَيُنْكِرْ وَحَدَّكَ لِأَثَرِيكَ لَكَ فَلَكَ الْحَمْدُ وَلَكَ الشُّكْرُ. [۴] نو هغه د ورځې شکر ادا کړو او چا چې دا کلمات د ماښام په وخت کې او ویل [۵] نو هغه د هغه شپې شکر ادا کړو (ماښام وخت چې دا دعا ویل کيږي نو د أَضْبَعُ په ځای به اَمْسَى ونیلې شی (ابوداؤد،

تسهيلات:

قوله: فَقَدْ أَدَّى شُكْرِيَوْمِيهِ:

د نعمتونو اعتبار اود الله شکر: نقل دی چه یوه ورځ حضرت داؤد علیه السلام عرض اوکړو چه ای پروردگار! ستا ډیر زیات نعمتونه ماته حاصل دی زه دهغې شکر څرنگه ادا کړم؟ پروردگار ورته افرمائیل ای داؤد! که تا دا اومنله چه تاته کوم نعمتونه حاصل دی هغه ټول زما د طرفه دی نو ته پوه شه چه تا شکر ادا کړو

[٢٤٠٨] داوود كيدو په وخت كېنې جامع دعا

٢٤٠٨-٢٦ (١) وَرَبِّ الْأَرْضِ وَرَبِّ كُلِّ شَيْءٍ قَالِقُ الْحَبِّ وَالشَّوَى مُنْزِلُ السُّورَةِ وَالْقُرْآنِ وَأَعُوذُ بِكَ مِنْ شَرِّ كُلِّ ذِي شَرٍّ أَنْتَ آخِرُ بَنَائِيهِ أَنْتَ الْأَوَّلُ فَلَيْسَ قَبْلَكَ شَيْءٌ وَأَنْتَ الْآخِرُ فَلَيْسَ بَعْدَكَ شَيْءٌ وَأَنْتَ الظَّاهِرُ فَلَيْسَ فَوْقَكَ شَيْءٌ وَأَنْتَ الْبَاطِنُ فَلَيْسَ دُونَكَ شَيْءٌ أَقْبَضَ عَنِّي الدِّينَ وَأَغْنَيْتَنِي مِنَ الْفَقْرِ» [٢] رَوَاهُ أَبُو دَاوُدَ وَالتِّرْمِذِيُّ وَابْنُ مَاجَةَ وَرَوَاهُ مُسْلِمٌ مَعَ اخْتِلَافٍ يَسِيرٍ.

ترجمه [٢] ابوهريره رضي الله عنه وايي چه رسول الله صلی الله علیه و آله چې به خپلي بستري ته تشریف وړلو، نو دا دعا به يې کوله [٢] اللَّهُمَّ رَبَّ السَّمَاوَاتِ وَرَبَّ الْأَرْضِ وَرَبَّ كُلِّ شَيْءٍ قَالِقُ الْحَبِّ وَالشَّوَى مُنْزِلُ السُّورَةِ وَالْقُرْآنِ وَأَعُوذُ بِكَ مِنْ شَرِّ كُلِّ ذِي شَرٍّ أَنْتَ آخِرُ بَنَائِيهِ أَنْتَ الْأَوَّلُ فَلَيْسَ قَبْلَكَ شَيْءٌ وَأَنْتَ الْآخِرُ فَلَيْسَ بَعْدَكَ شَيْءٌ وَأَنْتَ الظَّاهِرُ فَلَيْسَ فَوْقَكَ شَيْءٌ وَأَنْتَ الْبَاطِنُ فَلَيْسَ دُونَكَ شَيْءٌ أَقْبَضَ عَنِّي الدِّينَ وَأَغْنَيْتَنِي مِنَ الْفَقْرِ. په حصن حصين کې دې چې دا دعا اوډه کيدو په وخت په ملاسته ويل پکې دې [٢] ابو داود، ترمذي، ابن ماجه، امام مسلم دا روايت په لږ فرق سره نقل کړې دي

هل التقات: ① قَالِقُ: يَجْعَلُ النَّقْ: شلونکې، خيرونکې، ② الْحَبِّ: دانه. ③ الشَّوَى: د نواچه جمع ده. وَهِيَ عَظْمُ الْفُلِّ: د کجوري هډوکي ته وائي ④ أَنْتَ الْآخِرُ: آبي: الباقى. ته آخري نې يعنى ته به بې قى نې تيره انتها نشته، او نور هرڅه به فنا شي، ⑤ الظَّاهِرُ: آبي: الْكَامِلُ فِي الشُّعُورِ: ښکاره يعنى په ظهور او په افعالو او صفاتو کېنې کامل. ⑥ الْبَاطِنُ: آبي: بِإِغْيَابِ الدَّاءِ: پټ په اعتبار د ذات سره ⑦ دُونَتْ: په معنى د غير هم راځي او په معنى د قريب هم راځي. يعنى ستا نه بغير څوک زياتيت نه دي. او ستا نه زيات څوک نژدې نشته،

تسهيلات: قوله: فَلَيْسَ بَعْدَكَ شَيْءٌ:

د بعدک په مفهوم کېنې دوه احتمالات:

- ① يعنى په آخرت کېنې به د الله نه سوا يو څيز هم باقى پاتې نشي
- ② بعدک په معنى د غېږک دې نوبيا معنى دا شوه چه ستا نه علاوه به څوک هم ژوندي پاتې نه شي لقوله: تعالى: كُلُّ شَيْءٍ هَالِكٌ إِلَّا وَجْهَهُ ۚ أُوَكَّلُ مِنْ عَلَيْهَا قَائِلٌ ۚ

د جاسمويه بلره کېنې د معتزله عقیده: لبيد شاعر داسې بيان کړې ده: أَلَا كُلُّ شَيْءٍ مَآخِلُ اللَّهِ بَاطِلٌ. هم دې وجې بعضي معتزله وائي چه د مزگ نه پس به ټول بدونه فنا شي او بالکيه به د دي اختتام اوشى د دوى به هيڅ حساب کتاب نه وي او د اهل سنت و الجماعة مسلک د دې عکس دې

(١) اخرجه مسلم فى كتاب الذكر والدعاء والتوبة والاستغفار لباب ما يقول عند النوم واخذ المضجع (رقم ٦١ - ٢٧١٣) وابوداود فى كتاب الادب لباب ما يقال عند النوم (رقم ٥٠٥١) والترمذى فى السنن رقم الحديث ٥٠٥

[۲۶-۹] داوده کیدو په وخت کښې بله مسون دعا

۲۶-۹ [۲۷] (۳۸) وَعَنْ أَبِي الْأَزْهَرِ الْأَنْمَارِيِّ «أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ ﷺ، صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ كَانَ إِذَا أَخَذَ مَضْجَعَهُ مِنَ اللَّيْلِ قَالَ: (بِسْمِ اللَّهِ وَصَعْتُ جَنِّي) (۳۹) اللَّهُمَّ اغْفِرْ لِي ذُنُوبِي (۴۰) وَأَخْشَأْ شَيْطَانِي (۴۱) وَفُكَّ رَهَائِي (۴۲) وَأَجْعَلْنِي فِي النَّدِيِّ الْأَعْلَى». رَوَاهُ أَبُو دَاوُدَ.

توجهه ۱) ابی ازهر انماري (رحمۃ اللہ علیہ) وایې رسول الله ﷺ چې به د شېي خپلې بستري ته راتلو نو دا دعا به یې کوله ۲) دالله تعالی په نوم زه دالله تعالی دپاره خپل اړخ اېږدم، ۳) ای الله زما گټه معاف کړه ۴) وزما شیطان رسوا کړه ۵) وزما ځټ (جهنم) د اورڅخه، خلاص کړه ۶) واوگرځوه ما په غوره مجلس کښې، (ابوداود)،

هل اللغات: ① وَصَعْتُ: زه اېږدم، ② جَنِّي: خپل اړخ، ③ أَخْشَأْ: آني: اُنبَعْدُ: اوشړه، لري کړه، ④ فُكَّ: آني: خَلَّصْتُ: آزاد کړې، خلاص کړې، ⑤ رَهَائِي: آني: رَقَبَتِي: ځټ زما، ⑥ النَّدِيِّ: وَهُوَ الْجَنَّةُ: جمع شوی مجلس ته وانی ⑦ الْأَعْلَى: ددې نه مراد د عَلَا الْأَعْلَى یعنی د فرشتو مجلس دې

تسهيلات:

قوله: وَفُكَّ رَهَائِي:

د محب د آزادي مفهوم: یعنی د هر چا د حقوقو ادا کولو په ذریعه زما ځټ آزاد کړه دلته د رهن نه مراد نفس انسانی دې ځکه چه هغه د خپل عمل سره مرهون دې لقوله: كُلُّ امْرِئٍ بِمَا كَسَبَ رَهِيْنٌ او لقوله: عليه السلام نفس المؤمن مرهنة بدينه مطلب دا چه زما نفس د بندگانو د حق نه آزاد او بری الذمه کړه او زما لغزشونه معاف کړه او د عذاب نه مې بچ کړه

قوله: فِي النَّدِيِّ الْأَعْلَى:

دندی اعلى په مصداق کښې دوه اقوال:

① ندی اعلى نه مراد یا خو درجه رفيعه او مقام وسیله دې چه د هغې باره کښې نښی علیه السلام فرمائی «إِنَّهُ لَا يَكُونُ إِلَّا لِعَبْدٍ أَوْ رَجُلَانِ أَكُونُ أَنَا هُوَ ذَلِكَ الْعَبْدُ» (چه هغه مقام اعلى د یو بنده د پاره کیدې شی او زه امید لرم چه هغه بنده به هم زه یم

② علامه توربشتی فرمائی چې د ندی اعلى څخه مراد ندی اهل الجنة دی او دا خلق به د مرتبې او رتبې په لحاظ سره د جهنمیانو څخه اوچت وی کسافى قوله: تعالی وَتَأْدَى أَصْحَابُ الْجَنَّةِ أَصْحَابُ النَّارِ أَنْ قَدْ وَجَدْنَا مَا وَعَدَنَا رَبُّنَا حَقًّا او ندی اسفل ندی اهل النار دي کماورد فی القرآن أَنْ أَفْضُوا عَلَيْنَا مِنَ الْمَاءِ وَمَا زَكَّاهُمْ اللَّهُ (مرقات ج ۵ ص ۱۸۸)،

[۲۴۱۰] دابن عمر په روایت سره د اوده کیدو مسنون دعا

١٠٨٨] وَعَنْ أَبِي عُمَرَ «أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ - كَانَ إِذَا أَخَذَ مَضْجَعَهُ مِنَ النَّبْلِ قَالُ: «أَخْذَ يَدِي كَيْدَارٍ وَأَوَّلِي وَأَطْعَمَنِي وَسَقَانِي، وَالَّذِي مِنْ عَمْرِ فَأَقْبَلَ، وَالَّذِي أَغْطَانِي فَأَجَزَلُ، أَخْذَ يَمِينِي كُلَّ حَبٍّ التَّحَرَّبَ كُلَّ شَيْءٍ وَمِثْلِكَ» وَإِلَهُ كُلِّ شَيْءٍ» أَخُوذُوكَ مِنَ النَّارِ» رَوَاهُ أَبُو دَاوُدَ.

فرموده: «عند الله ابن عمر رضی اللہ عنہما راوی دی جہ رسول اللہ ﷺ چہ ہ دشمنی خیلی بستری نہ
نہو. سو داعیہ بی و بیلہ: الْحُذْلِيُّ الَّذِي كَفَانِي وَوَأَنِي وَأُطْعَمِي وَتَغْنِي وَالَّذِي مَنَ عَلَيَّ فَأُفْعَلُ
وَيَوْمِي أَفْعَمِي فَأُجْزَلَ الْحُذْلِيُّ عَلَى كُلِّ حَالٍ النَّهْرُ بِ كُلِّ شَيْءٍ وَمَالِكُهُ وَالْهَ كُلِّ شَيْءٍ أَعُوذُ بِكَ مِنْ النَّارِ
سو د فون

هل الثقات ① گندی اُنْی اُغْثانی: کفی شوملره چه زه نی دخلقونه مستغنی کیم ② و بی
نَی حَی مَنّا: داستوگنی خانی نی راکرو

تعملات:

قوله كَفَرَنِي

د کفانی مطلب: یعنی مالری داسې سکونت راکړو چه هغه زمانه گرمی او یخنی لری کړه او زم د د شمنونه مالرو پته راکړه

قوله: اتَّخَذَ اللَّهُ عَلَى كُلِّ شَيْءٍ حَالًا:

په هر حال باندې دالله تعالى تعريف كول: په دې كېنې دې خبرې ته اشاره ده چه مؤمنانو نړه د مصيبت په حالو كېنې هم شكر كول پكار دى ځكه چه مصيبت سره يا خو گناه معاف كېږي و يا پرې درجات او چټيرى او جهنميان په دنيا كېنې هم په مصيبت كېنې وى او په حرات كېنې به هم په مصيبت كېنې وى

[۲۴۱۱] دبی خوابی دعا

١٩١] عَنْ بُرَيْدَةَ قَالَ: «شَكَاهُ عَبْدُ اللَّهِ بْنُ الْوَلِيدِ إِلَى النَّبِيِّ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ - فَقَالَ: [١] يَا رَسُولَ اللَّهِ مَا أَذْرُ الْبَلَّ مِنَ الْأَرْبَى؟ [٢] فَقَالَ نَبِيُّ اللَّهِ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ -: [٣] إِذَا أَوَيْتَ إِلَى فِرَاشِكَ فَقُلْ: [٤] اللَّهُمَّ رَبَّ السَّمَاوَاتِ السَّبْعِ وَمَا أَظَلَّتْ، وَرَبَّ الْأَرْضِينَ وَمَا أَفْلَحَتْ، وَرَبَّ الشَّجَاطِينِ وَمَا أَصْلَحَتْ، كُنْ لِي جَارًا مِنْ غَيْرِ خَلْفِكَ كُلِّهِمْ جَمِيعًا أَوْ يَغْرِطْ عَلَيَّ أَحَدُ مِنْهُمْ أَوْ أَنْ يَنْفِخَ عَزَّ جَارَكَ وَجَلَّ تَسَاوُكٌ وَلَا إِلَهَ غَيْرُكَ لَا إِلَهَ إِلَّا أَنْتَ» [٥]. رَوَاهُ التِّرْمِذِيُّ وَقَالَ: هَذَا حَدِيثٌ لَيْسَ إِسْنَادُهُ بِالْقَوِي [٦] [٧] الْحَكَمُ بْنُ ظَهَبٍ الرَّازِيُّ قَدْ تَرَكَ حَدِيثَهُ بَعْضُ أَهْلِ الْحَدِيثِ.

توجه ۱۱ حضرت بریده (رضی اللہ عنہ) واپس چلی، یوحنا، خالد بن ولید (رضی اللہ عنہ) و رسول اللہ (ﷺ) یہ

(١) أخرجه أبو داود في كتاب الأدب/باب ما يقال عند النوم (رقم - ٥٠٥٨)

(١) أخرجه الترمذی فی السنن رقم الحدیث ۲۵۸۹

خدمت کېې شکایت وکړو [۲] چې یا رسول الله ﷺ د سې خوابې په وجه د شپې ماته خوب نه راځي. [۳] نبي کریم صلی الله علیه وسلم ورته وفرمایل هر کله چې ته خپلې بستري ته راشي نو دا دعا وایه [۴] اللَّهُمَّ رَبَّ السَّمَاوَاتِ السَّبْعِ وَمَا أَظْلَمَتْ وَرَبَّ الْأَرْضِينَ وَمَا أَقْلَمَتْ وَرَبَّ الشَّيَاطِينِ وَمَا أَضْلَمَتْ كُنْ لِي جَارًا مَنْ شَرِّ عَظْمِكَ كُلِّهِمْ جَمِيعًا أَنْ يَفْرَطَ عَلَيَّ أَحَدٌ مِنْهُمْ أَوْ أَنْ يَنْفَعِيَ عَزَّاجَرْتُ وَجَلْتُ تَأْتُونَ وَلَا إِلَهَ غَيْرُكَ لَا إِلَهَ إِلَّا أَنْتَ، [۵] ترمذي دا روایت نقل کړې دي، او ویلې بې دي چې د دی روایت اسناد قوي نه دی. [۶] په دي حدیث کې یو راوي د حکم ابن ظهیر روایت بعضو محدثینو ترک کړي دي

حل التغاب: ① الْأَرْقُ: أَنَّى مِنْ أَهْلِ الشَّهْرِ: بې خوابی اچه د شپې د سوچونو او غمونو په وجه خوب نه ورځي، ② أَقْلَمْتُ: أَنَّى: قَصَدْتُ النَّاسَ: د ورتلو اراده دي او کړه، «د خوب ځاني ته» ③ أَظْلَمْتُ أَنَّى: وَمَا أَقْلَمْتُ: ظِلْمًا: چه په څه باندې ددې آسمانونو سورې دي، ④ أَقْلَمْتُ أَنَّى: تَحَلَّتْ وَرَقْتُ: چه څه پورته کړې يعنی په ځان نې د هر قسم مخلوقاتو نه په ځان بوج کړی دی ⑤ أَظْلَمْتُ: چه گمراه کړی دی، دې شیطانونو د انسانانو او جناتو نه، ⑥ جَارًا: ګاونډی، ⑦ يَفْرَطُ: چه د حد نه زیاتې او کړی، ⑧ نَعَى: أَنَّى يَعْظِمُ: سرکشی یا ظلم او کړی ⑨ عَزَّاجَرْتُ: أَنَّى: غَلَبْتُ مُنْجِرْتُ: ستانه پناه غوښتونکې غالب شو ⑩ حَلَّ: أَنَّى: عَظُمَ: لویه ده

تسهيلات:

قوله: اللَّهُمَّ رَبَّ السَّمَاوَاتِ السَّبْعِ وَمَا أَظْلَمْتُ:

د مذکورہ دعا په کلماتو کېې اختلاف: په حصن حصین کېې دی چه دا روایت طبرانی په اوسط کېې او ابن ابی شیبہ نقل کړې دي خو ددوی په روایتونو کېې د لفظ جميعاً په ځاني جمعین دي، اود لفظ یبني په ځاني یطنی دي او دغسې د وجل تذاوک... نه تر آخره پورې الفاظ دهغوی په روایت کېې نشته، بلکه د عَزَّاجَرْتُ نه پس وَتَبَارَكَ اسْمُكَ الفاظ دی، او هم په دي جمله باندې روایت ختم شوې دي

الفصل الثالث

[۲۴۱۲] د ابن مالک په روایت د صبا ما بنام مسنون دعا

۳۱۱۲- [۳۰] (۱) عَنْ أَبِي مَالِكٍ «أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ - قَالَ (۲) (إِذَا أَصْبَحَ أَحَدُكُمْ فَلْيَقُلْ أَصْبَحْنَا وَأَصْبَحَ الْمَلِكُ لِلَّهِ رَبِّ الْعَالَمِينَ، اللَّهُمَّ إِنِّي أَسْأَلُكَ خَيْرَ هَذَا الْيَوْمِ فَخْرَهُ وَنِعْمَةً وَنُورَةً وَبَرَكَتَهُ وَهَدَاهُ، وَأَعُوذُ بِكَ مِنْ شَرِّ مَا فِيهِ وَمِنْ شَرِّ مَا بَعْدَهُ) (۳) لَمْ أَذْ أَمْسِ فَلْيَقُلْ مِثْلَ ذَلِكَ) (۴)». رَوَاهُ أَبُو دَاوُدَ.

لوحه ۱۶ ابو مالک ؓ راوي دی چې رسول الله ﷺ وفرمایل [۲] هر کله چې سحر شي نو په

نَسُو كِي هِر سَرِي نِه يَكَا رِ دِي چِي دَا دَعَا وَايِي أَصْبَحْنَا وَأَصْبَحَ الْمَلِكُ لِلَّهِ رَبِّ الْعَالَمِينَ اللَّهُمَّ إِنِّي أَسْأَلُكَ خَيْرَ هَذَا الْيَوْمِ فَتَحَهُ وَنَعْرَهُ وَنُورَهُ وَبَرَكَتَهُ وَهُدَاهُ وَأَعُوذُ بِكَ مِنْ شَرِّ مَا فِيهِ وَشَرِّ مَا بَعْدَهُ. [۲] اَوْ بِيَا چِي مَا بِيَام شِي نو دَغِه شان دَغِه دَعَا دِي وَايِي (ابوداود):

تسهيلات:

قوله فَتَحَهُ وَنَعْرَهُ وَنُورَهُ وَبَرَكَتَهُ وَهُدَاهُ:

د حديث ه بعضي جعلوا وضاحت:

① نَعْرَهُ: په دشمن باندې د غلبي حاصلولو مدد.

② نُورَهُ: نه مراد د علم او عمل توفيق دې

③ بَرَكَتَهُ: نه مراد حلال او پاکيزه رزق دې

④ وَهُدَاهُ: نه مراد په هدايت باندې ثابت قدمي او د خواهشاتو مخالفت دې

امم طبيي فرماني چي په حديث کښې د وَقَّتَهُ نه پس جمله بيانيه ده

⑤ خَيْرَ هَذَا الْيَوْمِ فَتَحَهُ نه مراد کاميابي حاصلول په تسلط سره او يا په زبردستي سره

[۲۴۱۲] [د ابی بکره په روايت سره د صبا ماينام مسنون دعا

۳۳- (۳۰) [۱] «وَعَنْ عَبْدِ الرَّحْمَنِ بْنِ أَبِي بَكْرَةَ قَالَ: قُلْتُ لِأَبِي: [۲] يَا أَبَتِ أَسْمِعْكَ تَقُولُ كُلَّ عَدَاةٍ [۳] اللَّهُمَّ عَافِنِي فِي بَدْنِي، اللَّهُمَّ عَافِنِي فِي سَمْعِي، اللَّهُمَّ عَافِنِي فِي بَصَرِي، لَا إِلَهَ إِلَّا أَنْتَ، [۴] تَكَرَّرَهَا ثَلَاثًا حِينَ تُصْبِحُ وَثَلَاثًا حِينَ تُمَسِي، [۵] قَالَ: يَا بَنِي سَمِيعَتْ رَسُولُ اللَّهِ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ - يَدْعُو بِهِمْ [۶] فَأَنَا أُجِيبُ أَنْ أَسْأَلَ بِسَمْعِهِ».

رَوَاهُ أَبُو دَاوُدَ.

ترجمه [۱] عبد الرحمن ابن ابی بکره رضی اللہ عنہ وایې چي ما خپل پلار صاحب ته اوویل [۲] چي باباج نه: زه اورم چي ته هره ورځ دا دعا وایې [۳] اللَّهُمَّ عَافِنِي فِي بَدْنِي اللَّهُمَّ عَافِنِي فِي سَمْعِي اللَّهُمَّ عَافِنِي فِي بَصَرِي لَا إِلَهَ إِلَّا أَنْتَ. [۴] او ته دا دعا دري ځله په سحر کې او دري ځله په ماينام کې وایې [۵] نو هغه اوویل چي اې زما خويه، ما د رسول الله صلی اللہ علیہ وسلم څخه د دې کلماتو په ذريعه دعا غوښتل اوریدلي دي. [۶] نو زه دا خوښوم چي د نبی کریم صلی الله عليه وسلم د سنتو پیروي وکړم (ابوداود)

هل اللغات ① عَافِنِي: عافيت راکړې ماته. ② فِي سَمْعِي: په اوریدو زما کښې یعنې زما په غوږونو کښې د اوریدو طاقت محفوظ اوساتي. ③ أَسْأَلَ: اَي: اُفْتَدِي: چه تابعداري اوکړم. طریقه اختیار کړم ④ بِسَمْعِهِ: د سنتو طریقو اود سیرت د رسول الله صلی اللہ علیہ وسلم

تسهيلات

قوله اللهم عافني في سمعي، اللهم عافني في بصرى،

دسمع او بصره ذكر كولو وجه: دلته نهي سماعت او بصارت خاص كپل خكه چه د بصر په ذريعه د الله تعالى د قدرتو ادراك كيږي او په سماعت سره د الله تعالى د نازل شوي آيتونو ادراك كيږي لهذا دا دواړه د ادله نقليه او عقليه د ادراك دپاره جامع دي
د سمع په بصر باندې د مقدم كولو دوه وجوهات:

① سماعت ته په بصارت باندې فضيلت حاصل دي.

② اكثر ادعيه كښي سمع مقدم كړې شوي ده اللهم متعنا يا سمعنا ولبصارتنا وقوتنا ما احببتنا واجعلنا الوارث مناد دهغه د موافقت د وجې نې سمع په بصر باندې مقدم كړو
[٢٢٢] د عبد الله بن ابي اوفى په روايت سره د صبا ما بنام مسنون دعا

--- [٣٢] (١) وَعَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ أَبِي أَوْفَى قَالَ: «كَانَ رَسُولُ اللَّهِ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ - إِذَا أَصْبَحَ قَالَ: (٢) أَصْبَحْنَا وَأَصْبَحَ الْمَلِكُ لِلَّهِ (٣) وَالْحَمْدُ لِلَّهِ، وَالْكَبْرِيَاءُ وَالْعَظَمَةُ لِلَّهِ (٤) وَالْأَمْرُ وَالنَّيْلُ وَالنَّهَارُ وَمَا سَكَنَ فِيهِمَا لِلَّهِ (٥) اللَّهُمَّ اجْعَلْ أَوَّلَ هَذَا النَّهَارِ صَلَاحًا (٦) وَأَوْسَطَهُ نَجَاحًا وَآخِرَهُ فَلَاحًا يَا أَرْحَمَ الرَّاحِمِينَ (٧)». [٨]

ذکره النووي فی کتاب الاذکار وروایه ابی اوفی.

ترجمه ① عبد الله ابن ابي اوفى (رضي الله عنه) وايي ② هر كله چې به سحر شو نو رسول الله (صلى الله عليه وسلم) به دا دع كوله ③ أَصْبَحْنَا وَأَصْبَحَ الْمَلِكُ لِلَّهِ ④ وَالْحَمْدُ لِلَّهِ، وَالْكَبْرِيَاءُ وَالْعَظَمَةُ لِلَّهِ ⑤ وَالْأَمْرُ وَالنَّيْلُ وَالنَّهَارُ وَمَا سَكَنَ فِيهِمَا لِلَّهِ ⑥ اللَّهُمَّ اجْعَلْ أَوَّلَ هَذَا النَّهَارِ صَلَاحًا ⑦ وَأَوْسَطَهُ نَجَاحًا وَآخِرَهُ فَلَاحًا يَا أَرْحَمَ الرَّاحِمِينَ، ترجمه سحر كړو مونږ. او سحر كړو ملك د الله (صلى الله عليه وسلم) د پاره ⑧ ټول تعريفونه الله (صلى الله عليه وسلم) لره دي. او بزگي د ذات وصفات الله (صلى الله عليه وسلم) لره ده. ⑨ پيدا كول، حكم كول، ورځ او شپه او هغه څيزونه چه په ورځ او په شپه كې آرام كوي. ټول الله (صلى الله عليه وسلم) لره دي. ⑩ اي الله (صلى الله عليه وسلم) د دې ورځي ابتدائي حصه د نيكي جوړه كړي. ايغني دا چې مونږ دا په طاعت كې صرف كړو ⑪ او د دې درمياني حصه د حاجاتو د پوره كيدو او د دې اخري حصه د نجات سبب جوړه كړي. اي په رحم كونكو كې د ټولو څخه زيات رحم كونكيه ⑫ دا حديث نووي (صلى الله عليه وسلم) د ابن سني په روايت سره په كتاب الاذكار كې نقل كړې دي

هل اللغات ① الْكَبْرِيَاءُ الْعَظَمَةُ وَالْفَخْرُ لُونِي. برترى. بزگي ② الْخَلْقُ: أي: الإجماع الشديج: په ترتيب او تدریج سره پيدا كول ③ الْأَمْرُ ددې نه مراد حكم او تصرف كول دي ④ سَكَنَ: چه آرام او سكون حاصلوي ⑤ صَلَاحًا: صلاحيت او قابليت لرونكي، د دين او دنيا د فائدي د كارونو، ⑥ نَجَاحًا: أي: قَوْزًا. كاميابي. ⑦ فَلَاحًا: أي: غَفَرًا. كاميابي

مختلفات

فوله وَتَكْبِيرًا وَأَوَّلَ الْعِظَةِ لِلَّهِ

دکبریاہ او عظمت مصداق؛ دکبریاہ نہ مراد صفات ذاتیہ او عظمت للہ نہ مراد صفات فعلیہ دی ((ماوردی الحدیث القدسی الکبریاہ ردائی والعظمت ازاری۔))

فوله يَا أَرْحَمَ الرَّاحِمِينَ

پہ یا ارحم الراحمین سرہ دعا قبلیدل؛ ملا علی قاری لیکلی دی چہ کومہ دعا پہ یا ارحم الراحمین سرہ ختمہ کرپی شی ہفہ زر قبلیری لکہ چہ مستدرک حاکم کنبی دی ہم دغہ شہ حضرت ابو امامہ نہ مرفوعا منقول دی چہ اللہ تعالیٰ یا ارحم الراحمین ویونکو د پارہ فرشتہ متعین کوی نوچی یو کس دا جملہ درپی خلہ او انپی نو ہفہ فرشتہ دہ تہ وانی چہ ارحم الراحمین تا تہ متوجہ شو چہ غوارپی نو ہفہ ذات نہ نی او غوارہ

د درپی خلہ و نیلو فائدہ؛ د مستدرک حاکم پہ روایت کنبی نی د درپی خلہ و نیلو قید د دی وجی نگولی دی چہ عموما شوک دری خل یا ارحم الراحمین او انپی نو د دہ زہ د اللہ طرف تہ حاضر شی او اللہ تعالیٰ ہم پہ دہ مہربانہ شی، مرقات ج ۵ ص ۱۹۲،

[۳۵] د عبد الرحمن بن ابی زہرہ روایت سرہ د صبا ما بنام مسنون دعا

د- [۳۳] (۱) وَعَنْ عَبْدِ الرَّحْمَنِ بْنِ أَبِي زُهْرَةَ قَالَ: «كَانَ رَسُولُ اللَّهِ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ - يَقُولُ إِذَا أَصْبَحَ: (أَصْبَحْنَا عَلَى فِطْرَةِ الْإِسْلَامِ وَكَلِمَةِ الْإِخْلَاصِ) [۲] وَعَلَى دِينِ نَبِيِّنَا مُحَمَّدٍ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ - وَعَلَى مِلَّةِ أَبِينَا إِبْرَاهِيمَ حَنِيفًا (۳) وَمَا كَانَ مِنَ الْمُشْرِكِينَ)». رواه أحمد والدارمي.

ترجمہ عبد الرحمن ابن ابی زہری (۱) وای پی [۲] چہ رسول اللہ ﷺ بہ د سحر پہ وخت کپی دا دت ویلہ [۳] أَصْبَحْنَا عَلَى فِطْرَةِ الْإِسْلَامِ وَكَلِمَةِ الْإِخْلَاصِ وَعَلَى دِينِ نَبِيِّنَا مُحَمَّدٍ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ وَعَلَى مِلَّةِ أَبِينَا إِبْرَاهِيمَ حَنِيفًا وَمَا كَانَ مِنَ الْمُشْرِكِينَ، ترجمہ سحر کرو مونہ پہ دین اسلام او پہ کلمہ توحید چہ ہفہ لا الہ الا اللہ محمد رسول اللہ دہ [۴] او د خپل نبی محمد ﷺ پہ دین او د خپل پلار ابراہیم پہ دین چہ د باطل خخہ بیزارہ کیدو سرہ دین حق طرف تہ متوجہ وو، [۵] او ابراہیم ﷺ د شرک کونکو خخہ نہ وو (ترمذی)

هل الكلمات ① فِطْرَةُ الْإِسْلَامِ: أي: خلقته. په خونى او عادت د اسلام ② حَنِيفًا: أي: مابعد عن الأديان المتطرفة. چہ د باطل دین نہ مخ ارونکپی او حق طرف تہ راگر خیدونکپی وی

تسهيلات

قوله: أَصْنَعْنَا عَلَى فِطْرَةِ الْإِسْلَامِ:

ه فطرت الله مراد: دلته د فطرت نه مراد خلقت دي کما ورد في القرآن: فَأَقِمْ وَجْهَكَ لِلدِّينِ حَنِيفًا فِطْرَةَ اللَّهِ الَّتِي فَطَرَ النَّاسَ عَلَيْهَا لَا تَبْدِيلَ لِخَلْقِ اللَّهِ ۚ وَهُم دغه شان حديث فطرت كل مولود يولد على الفطرة

قوله: وَكَلِمَةُ الْإِغْلَاصِ:

د کلمه طيهه دوه کلماتي: دا کلمه په دنيا کښې د محرماتو نه بچ کول کوي او په آخرت کښې د سزا نه بچ کول کوي

قوله: وَعَلَى دِينِ نَبِيِّنَا:

په اسلام سره د امت محمدی تلقب: نبي عليه السلام د پاره نې دين خالص کړو ځکه چه د م قبل انبياؤ امتونه هم په دې نوم (اسلام) سره مشهور وو لقوله: تعالى: إِنَّ الدِّينَ عِنْدَ اللَّهِ الْإِسْلَامُ ۚ او د حضرت ابراهيم عليه السلام دا قول هم دي: «أَسْلَمْتُ يَرْبَ الْعَالَمِينَ» او حضرت يعقوب عليه السلام هم خپلو خامنو ته دا وصيت کړې وو: «فَلَا تَمُوتُنَّ إِلَّا وَأَنْتُمْ مُسْلِمُونَ» ((الله تعالى په دغه سلسله کښي په اوه ځايونو کښې د اسلام ذکر کړې دې ① وَأَجْعَلْنَا مُسْلِمَيْنِ ② أُمَّةً مُسْلِمَةً لَّكَ ③ إِذْ قَالَ لَهُ رَبِّي أَسْلِمْ ④ وَلَا تَمُوتُنَّ إِلَّا وَأَنْتُمْ مُسْلِمُونَ ⑤ وَتَحْنُ لَهُ مُسْلِمُونَ ⑥ أَسْلَمْتُ يَرْبَ الْعَالَمِينَ ⑦ لَا تَفْرُقْ بَيْنَ أَحَدٍ مِنْهُمْ ⑧ وَتَحْنُ لَهُ مُسْلِمُونَ

د دي نه معلومه شوه چه د ټولو انبياؤ مذهب اسلام وو امم سابقه کښي چه کوم خلقو اطاعت کولو نو د هغوی صفت هم دغه اسلام وو خو د امت مسلمه نوم او لقب هم د نبي عليه السلام امت له ورکړې شو پخوانی امتونو کښي اگر چه اسلام راوړونکی تیر شوی دی خو اسلام لقب د هغوی نه وو صرف صفت وو (معارف القرآن کاند هلوی)

قوله: وَعَلَى مِلَّةِ أَبِينَا إِبْرَاهِيمَ:

ابراهيم عليه السلام ته د اب په نسبت کولو کښي احوال:

① ابراهيم عليه السلام ابو العرب وو دلته ئ ددې وجه نه اېنا او وئيل حالته کي نبي عليه السلام د حضرت اسماعيل عليه السلام په اولاد کښې وو

② د حضرت ابراهيم عليه السلام نوم په آباؤ کښي تغليبا دي ځکه چه انبيا په منزله د آباء وي لکه چه الله تعالى په قرآن پاک کښي فرماني الذِّيْ أَوَّلَى بِالْمُؤْمِنِينَ مِنْ أَنْفُسِهِمْ وَأَوَّلَ أَمَنَّهُمْ ۖ او يو قراعت شاذه دي ابي ابراهيم

قوله حَيْثُ

د حنیف په مفهوم کنه، درې احوال:

- ① د ادیان بطلنه اديان ثابته عادلہ طرف ته رجوع کونکې
 - ② په دین اسلام باندې قائم او مستقیم مسلمان
 - ③ معه فرم نبردار مسلمان چه د الله نه غیر طرف ته بالکل متوجه نه وی
- قوله وَمَا كَانَ مِنَ الْمُشْرِكِينَ:

په قرآن باطلو باندې وه: په مشرکین عرب باندې رد مقصود دې ځکه چه هغوی به ونیل
 (نحن علی دین ابراهیم) او هم دغه شان یهودیانو به ونیل چه ابراهیم یهودی وو نصاری به
 ونیل چه ابراهیم نصرانی وو الله تعالی دوی باندې رد کوی کما فی قوله: تَعَالَى مَا كَانَ لِإِبْرَاهِيمَ
 يَهُودِيًّا وَلَا نَصْرَانِيًّا وَلَكِنْ كَانَ حَنِيفًا مُسْلِمًا وَمَا كَانَ مِنَ الْمُشْرِكِينَ ۝

[۵] بَابُ الدَّعَوَاتِ فِي الْأَوْقَاتِ

د مختلف وختونو دعاګانې

خلاصة الباب:

فيه أربعون حديثاً مشتملة على الأذكار

- ① الدعاء وقت الجماعة: ۱.
- ② الذکروقت الکرب: ۲، ۳۱، ۳۸.
- ③ الذکر وقت الغضب: ۳.
- ④ الدعاء وقت صباح الديك والجمار: ۴.
- ⑤ الذکروالدعاء وقت الركوب: ۵، ۱۸.
- ⑥ الدعاء وقت النزول في المنزل: ۶.
- ⑦ الدعاء وقت المساء: ۸.
- ⑧ الذکروالدعاء وقت السفر: ۵، ۶.
- ⑨ الذکر وقت السحور في السفر: ۹.
- ⑩ الذکر وقت الرجوع من السفر: ۱۰.
- ⑪ الدعاء وقت القتال: ۱۱، ۲۴، ۳۹.
- ⑫ الدعاء وقت اختتام طعام الدعوة: ۱۲.
- ⑬ الدعاء وقت رؤية الهلال: ۱۳، ۳۵.
- ⑭ الدعاء وقت رؤية المنبلى: ۱۴.
- ⑮ الذکر وقت اختتام المجلس: ۱۷، ۳۴.
- ⑯ الذکر وقت دخول السوق: ۱۵، ۴۰.

- (۲۴) الذكر وقت إقبال الليل في السفر: ۲۴.
 (۲۵) الدعاء وقت الوداع: ۱۹، ۲۰، ۲۱، ۲۲.
 (۲۶) الذكر وقت النزول والصعود: ۲۲، ۳۷.
 (۲۷) الدعاء للمتزوج بعد التزويج: ۲۹.
 (۲۸) الذكر وقت الدخول في البيت: ۲۸.
 (۲۹) الدعاء وقت خوف العدو: ۲۵.
 (۳۰) الذكر والدعاء وقت الخروج من البيت: ۲۶، ۲۷.
 (۳۱) الدعاء وقت التزوج والشراء: ۳۰.
 (۳۲) الدعاء لرفع الدين: ۳۲، ۳۳.
 (۳۳) الذكر وقت الفراغ من المجلس أو الصلوة: ۳۵.
 (۳۴) الدعاء وقت المہوم: ۳۶.
 (۳۵) فضيلة بعض الأدعية والمنع عن بعضها: ۱۶.

دعا اهمیت: کله چه دعا گانی د شارح علیہ السلام د طرف نه یو وخت سره مقید وی نوهغه هم په هغه وخت په خانی راوړل ضروری دی دې د پاره چه د هغې خاص تاثیر وی الحزب الاعظم کوم چې د ملا علی قاری تالیف دې د دنیا او آخرت خومره د خیر دعا گانی دی هغه ټولې مستون دعا گانی په دې کتاب کښې راجمع دی زه چې کله هم حرمینو شریفینو ته تلې به نود دې کتاب دعا گانی زما معمول پاتې شوي دې اود بار بار و نیلوڅخه روسته به زما یقین راغلو چې دا ټولې دعا گانی خوقبولې شوی دی دا خو تحصیل حاصل دې خویب به مې هم ددې کتاب د دعا گانو التزام کولوڅکه چې مونږ ټول محتاج شو اود دعا خودعبادت مغز دې د عبادت سلسله ترمرگه پورې نه ختمیږي دغه شان مناجات مقبول کوم چه حضرت تهانوی رحمته الله علیه رایوځانی کړې دی یوه بهترینه کتابچه ده په کوم کښې چه د هغه وار دعا گانو د پاره جدا جدا منزلونه کیځو دې شوی دی یو ښکلی څیز دې ډیر جامع دې هر عالم او هر طالب علم سره پکار دي

الفصل الأول

[۳۱۱] د جماع په وخت کښې دعا

۳۱۱- [۱] (۱) عَنْ ابْنِ عَبَّاسٍ قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ - (۲) «لَوْ أَنَّ أَحَدَكُمْ إِذَا أَرَادَ أَنْ يَأْتِيَ أَهْلَهُ قَالَ: بِسْمِ اللَّهِ، اللَّهُمَّ جَنِّبْنَا الشَّيْطَانَ، وَجَنِّبِ الشَّيْطَانَ مَا رَزَقْتَنَا» (۳) فَإِنَّهُ إِنْ يَفْعَلْ رَيْنَهُمَا وَلَدٌ فِي

(۱) اخرجه البخاری فی کتاب بدء الخلق باب صفه إبليس وجنوده (رقم: ۳۲۷۱) ومسلم فی کتاب النکاح/ باب ما يستحب أن يقوله عند الجماع (رقم: ۱۱۶) - (۱۴۳۴) وأبو داود فی کتاب النکاح/ باب فی جامع النکاح (رقم: ۲۱۶۱) والترمذی فی السنن رقم الحديث ۱۰۹۸ وابن ماجه فی کتاب النکاح/ ما يقول الرجل إذا دخلت عليه أهله (رقم: ۱۹۱۹)

ذَيْفُ: «الرَّيْغَةُ شَيْطَانٌ أَبَدًا». مُتَّفَقٌ عَلَيْهِ.

نوهه: ۱. ابن عباس (رضی الله عنه) راوی دې چې رسول الله ﷺ وفرماییل [۴] هر کله چې په تاسو کې خوک خپلي بي بي یا وينځې ته د صحبت د پاره راشي، نو دا دعا دي وائی [۴] بِسْمِ اللَّهِ، اللَّهُمَّ جَبِّتْنَا الشَّيْطَانَ وَجَبِّبِ الشَّيْطَانَ مَا رَزَقْتَنَا. اد الله د نوم په مدد سره، اي الله مونږ نه شيطان لرې کړې او اې الله ﷻ ته چې زمونږ کوم اولاد نصيب کړي هغه د شيطان څخه او شيطان د هغه څخه لرې وساتي [۴] که هغه وخت د هغه دواړو يعنې د سړي او ښځې د جماع په نتيجه کې خوی ورکول مقدور وي (يعني وړو کي پيدا شي) [۵] نو هغه وړو کي ته شيطان کله هم ضرر نشي رسولې (بخاری و مسلم).

حل التفات: ① جَبِّتْنَا: أي: بَعَدْنَا: لرې اوساتې مونږ «د شيطان نه» ② إِنْ يَغْدُرْ: که په تقدير کښې ليکلي شوی وی

تسهيلات:

قوله: إِذَا رَأَدْنَا يَأْتِيَ أَهْلَهُ:

د ذکر په مصداق کښې دوه اقوال: د جماع په حالت کښې په ژبې سره ذکر الله کول مکروه دی په حديث کښې چه د کوم ذکر بيان دې ددې نه قلبی ذکر دې

② د جماع د ارادې په وخت کښې په ابتدا کښې ذکر مراد دې دارنگ دا دعا ستر ښکاره کولو نه مخکښې لوستل پکار دی او په حلال صحبت باندې ونيل پکار دی

قوله: الرَّيْغَةُ شَيْطَانٌ أَبَدًا:

په جماع کښې د شيطان شرکت: دارنگ واضحه دې وی لکه څنگه چه د خوراک ځکاګ په څيزونو کښې شيطان زمونږ سره شريکيږي نو هم دغه شان د صحبت په وخت کښې هم شريکيږي. او څنگه چه د شيطان په شرکت سره د خوراک ځکاګ نه برک ختميږي هم دغه شان په صحبت کښې د شيطان د شرکت په وجه اولاد هم نالائق او د شيطان په قبضه کښې گيروی

اشکال: که يو کس دا دعا اوواڼی نو د هغه اولاد به د شيطان د تصرف نه محفوظ وی حالانکه اکثر خلق د شيطاني تصرف نه محفوظ نه دی؟

د اشکال حلول جوابونه: ① د دي مطلب دا دې چه شيطان به کله ضرر نشي رسولې يعنې دوی به د اسلام نه کفر طرف ته نشي بوتلې لهذا مطلب دا شو چه د صحبت د ارادې په وخت کښې ذکر الهی کولو سره د اولاد خاتمه بالخیر نصيب کيږي

② شيطان به دوی ته د سيوری، جادو وغيره په ذريعه دوی ته د مصيبت په رسولو باندې قادر نه وی

⑤ امام جوزی فرمائی د حدیث مطلب دا دی چې شیطان به ددی کس د اولاد په دین او اعتقاد باندې غلط اثر نشی کولې

⑥ شیطان د ماشوم پیدا کیدو وخت کښې کومه تونګه ورکوی چه په هغې سره ماشوم ژاړی نو د دی دعا په برکت سره هغه په زوره تونګه نشی ورکولوې مرقات ج ۵ ص ۱۹۳

[۲۱۴] اذْخَعْتَ غَمَّ يَوْمٍ وَخَتَّ كَبَيْبٍ دَعَا

۲۱۴- [۲] (۱) وَعَنْهُ «أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ - كَانَ يَقُولُ عِنْدَ الْكَرْبِ: (لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ الْعَظِيمُ الْعَلِيمُ) (لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ رَبُّ الْعَرْشِ الْعَظِيمِ) (لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ رَبُّ السَّمَاوَاتِ وَرَبُّ الْأَرْضِ رَبُّ الْعَرْشِ الْكَرِيمِ)». مُتَّفَقٌ عَلَيْهِ.

ترجمه ⑤ ابن عباس ؓ راوي دي چې رسول الله ﷺ به د سخت فکر او غم په وخت دا دع ويله ⑥ لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ الْعَظِيمُ الْعَلِيمُ لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ رَبُّ الْعَرْشِ الْعَظِيمُ لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ رَبُّ السَّمَاوَاتِ وَرَبُّ الْأَرْضِ رَبُّ الْعَرْشِ الْكَرِيمُ، ترجمه: نشته څوک معبود ماسوا د الله ﷻ څخه چې بزرګ او بر دې دی. ⑦ نشته څوک معبود ماسوا د الله ﷻ څخه چې د عرش عظيم پروردګار دی. ⑧ نشته څوک معبود ماسوا د الله ﷻ څخه چې د آسمانونو او زمکو پروردګار دی، او د عرش عظيم پروردګار دي (بخاري، مسلم)

تسهيلات:

قوله: كَانَ يَقُولُ عِنْدَ الْكَرْبِ:

د کرب غمغه مراد: د دي نه مراد غم دي چه نفس ته لاحق کيږي بعضو ونيلى دى چه کرب شديد غم ته ونيلى کيږي
قوله: الْعَظِيمُ:

د عظيم په معنى کښې دوه اقوال: ① داسې ذات چه د هغه د پاره ذاتي او صفاتي طور سره د سوال او حاجت پوره کول معمولي خبره وي

② هغه ذات چه هغه د سوال کولو د وجه نه په غضب کښې نه راځي
قوله: الْعَلِيمُ:

د حليم معنى: هغه ذات چه هغه په سزا ورکولو کښې جلدی نه کوي بلکه د خپل رحمت په وجه د کوتاهي کونکى نه تکليف هم لرې کوي

(۱) اخرجه البخارى فى كتاب الدعوات / باب الدعاء عند الكرب (رقم: ۶۳۵۵) ومسلم فى كتاب الذكر والدعاء والتوبة والاستغفار / باب دعاء الكرب (رقم: ۸۳ - ۲۷۳۰) والترمذى فى السنن رقم الحديث ۳۴۹۶ وابن ماجه فى كتاب الدعاء / باب الدعاء عند الكرب (رقم: ۳۸۸۳)

[۳۸۱] اذْغَصِي كَمُولُو تَرْكِبُ

۳۸۱- [۱] وَرَوَى سُلَيْمَانُ بْنُ صُرَدٍ قَالَ: [۲] «اسْتَبَّ رَجُلَانِ عِنْدَ النَّبِيِّ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ - [۳] وَتَحَنَّنَ عِنْدَهُ جُنُوسٌ وَأَحَدُهُمَا يَسُبُّ صَاحِبَهُ مُغَضَّبًا، قَدْ احْمَرَّتْ وَجْهَهُ، [۴] فَقَالَ النَّبِيُّ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ -: إِي زَاغُمْ كَلِمَةً تَوْقَهَا لَذَهَبَ عَنْهُ مَا بَيْنَ، أَعُوذُ بِاللَّهِ مِنَ الشَّيْطَانِ الرَّجِيمِ [۵] فَقَالُوا لِلرَّجُلِ: لَا تَتِمَّ مَا يَقُولُ النَّبِيُّ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ؟ [۶] قَالَ: إِي لَسْتُ بِمَجْنُونٍ». مُتَّفَقٌ عَلَيْهِ.

ترجمه: ۱- سلیمان بن صرد (رحمہ) وای (۲) چہ ایوہ ورخ، د نبی کریم صلی اللہ علیہ وسلم پہ مجلس کہ دو سرو یوبل تہ بد رد وبل شروع کرہ، (۳) او مونہ د رسول اللہ ﷺ سرہ ناست وو۔ پہ هغوی کہ یو سري دویم تہ ډیر بد رد وبل او د غصی څخه ډک وو، د هغه مخ سور شوی وو۔ (۴) رسول اللہ ﷺ دي کیفیت په لیدو سره، وفرمایل چې ماته یوه کلمه معلومه ده، که دا سري هغه کلمه اوواني، نو د هغه غصه به ختمه شی، چې په هغه سوره ده، او هغه کلمه دا ده: «أَعُوذُ بِاللَّهِ مِنَ الشَّيْطَانِ الرَّجِيمِ»، د شیطان رتل شوي څخه د الله ﷻ پټه غواړه، (۵) صحابه و (رحمہ) چې دا ولیدل چې هغه سري دا کلمه ونه ویله نو! هغه تہ یې اوویل چې آیت ته نه اوري چې رسول الله ﷺ څه فرمایي؟ (۶) هغه سري اوویل چې زه څه نیونی خو نه یم، بخاري، مسلم،

هل اللغات ① لَسْتُ: افتعال دي د سَبَّ نه. أي: تَتَمَّ أَخَذَهُمَا الْآخَرُ: یوبل ته نې کنخل کول، ② مُغَضَّبٌ: د غصی نه ډک وو ③ تَحَنَّنَ: لیونی

تسهيلات:

قوله: يَسُبُّ صَاحِبَهُ مُغَضَّبًا، قَدْ احْمَرَّتْ وَجْهَهُ:

په قصه کېنې بل ته کنغلي کول: د یعنی تعوذ من الشيطان د مجنونانو کار دي زه مجنون نه یم دا سري څوک منافق وو یا بالکل جت سري وو چه د معاشرې د آدابونه خبر نه وو حالانکه چه کومه رويه هغه اختيار کره هغه پخپله بنانی چه دي مجنون وو په غصې کېنې د خپل خان نه بهر کیدل دا هم د جنون او لیوتوب یوه شعبه ده

قوله: أَعُوذُ بِاللَّهِ مِنَ الشَّيْطَانِ الرَّجِيمِ:

د قصې لوي کولو د پلوه تعوذ: د دي حديث نه معلومه شوه چه غصه لري کولو د پاره تعوذ لوستل پکار دی او دا حديث د دي آیت نه مقتبس دي وَأَمَّا يَنْزِعُكَ مِنَ الشَّيْطَانِ نَزْعًا قَاسِمًا بِاللَّهِ إِنَّهُ سَمِيعٌ عَلِيمٌ

(۱) اخرجه البخاري في كتاب الادب باب العذر من الغضب (رقم- ۶۱۱۵) وسلم في كتاب البر والصله والاداب باب فضل من يهلك نفسه عند الغضب وبأى شيء يذهب الغضب (رقم- ۱۰۹) - (۲۶۱۰) وابوداود في كتاب الادب باب ما يقال عند الغضب (رقم- ۴۷۸۰) والترمذي في السنن رقم الحديث ۳۵۱۶ واحمد في المسند: ۲۴۰/۵

قوله اِنِّي لَنْتُ بِمَجْنُونٍ

۵ غصبي دقتنه خطر ناكي؛ یعنی نبی علیه السلام به وین سره دي کس اوونیل جه زه مجنون يا ليونې نه يم چه تعوذ اووانم ده ته معلومه نه وه چه غصه د شيطان د حيلو نه يوه حيله ده. د دي په وجه انسان د خپل اصلی حالت نه اوخی او گنده خبرې او مذموم حرکت شروع کړی دي وجه نبی علیه السلام د هغه کس چه بار بار ني ونييل اوصی په جواب کښي اوفرمانيل لاقضب اغصه مه کوه، دا نې ورته خو پيري اوونيل دا ددې خبرې دليل دي چه غصه ډيره لويه مفسده ده

درجل په مصداق کښي دوه اقوال: ① امام طيبي فرماني کيدی شی چه دا کس متفق وی

② دا هم کيدی شی چې دا کس بانديچي وی کوم چه د مجلس اود نبوت د آدابونه خبرنه وو اشکال: ملا علي قاري فرماني چه د ابو داؤد په روايت کښي دی چې دا صحابی حضرت معاذ رضی الله عنه وويه دي صورت کښي اشکال دا دي چه دي جليل القدر صحابی څنگه کلمات څخه ونيلی دی؟ دا خود دوی د شان سره نه بنائي

دا اشکال دوه جواونه: ① کيدی شی دا د ابتداء د اسلام واقعه وی

② دا واقعه د شدت غضب وی او ده ته پته نه وی لگيدلې چه م ته څوک دا خبره کوی نکه چه مخکښ تير شو چه په ډيره خوشحالي کښي انت عدي وانا عديت بضره دا کفریه کلمه ده ددې توجيهات هم مخکښي تير شوی دی دلته به هم داسي شوی وی

[۲۸۸] د چرکه آذان ولي اود خوهين هين ولي؟

۲۸۸- [۱۴] (۱) وَعَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ -صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ-: «إِذَا سَمِعْتُمْ صِيَاحَ الذِّبْيَكَةِ فُلُّوا اللَّهَ مِنْ فُضْلِهِ [۱] فَإِنَّمَا رَأَتْ مَلَكَ [۲] وَإِذَا سَمِعْتُمْ نَهْيَ الْخِمَارِ [۳] فَتَعَوُّذُوا بِاللَّهِ مِنَ الشَّيْطَانِ الرَّجِيمِ فَإِنَّهُ رَأَى شَيْطَانًا». مُتَّفَقٌ عَلَيْهِ.

تروهه ① ابهريره راي دي چې رسول الله ﷺ وفرمايل ② هر کله چې تاسو د چرک آذان واورئ. نو د الله ﷻ څخه د هغه فضل غواړئ. ③ ځکه چې هغه فرستي ويني. ④ او هر کله چې د خره آواز واورئ. نو د شيطان رتل شوي څخه د الله ﷻ پناه غواړئ ځکه چې هغه شيطان ويني «بخاري، مسلم»

حل اللغات ① صياح آواز. ② الذبکة. د ډېک جمع ده. چرگ. ③ نهی الخمار: أي: صَوْتُهُ دخر آواز

(۱) اخرجه البخاری فی کتاب بدء الخلق باب: حیر مال السلم عن یحییٰ بن یساف العیالی (رقم: ۳۳۰۳) وسلم فی کتاب الذکر والدعاء والتوبة والاستغفار باب: استناب الدعاء عند صياح الذبک (رقم: ۸۲) - (۷۷۲۹) وایوداوه فی کتاب الادب باب ما جاء فی الذبک واليهائم (رقم: ۵۱۰۲) والترمذی فی السنن رقم الحديث ۳۵۲۴

تسهيلات:

قوله فَمَنْ أَلَّهَ مِنْ فَضْلِهِ فَإِنَّهَا رَأَتْ مَلَكًا.

د چرگ د بانگ په وخت دعا غوښتل، ددې حديث مطلب دا دې چه چرگ كله فرشته اووښی او بانگ اووایی نو دغه وخت کښی تاسو د الله دعا غواړئ په رواياتو کښې دې چه د نبی عليه السلام په کور کښې يو چرگ وو د هغه په آواز به نبی عليه السلام پېشمنې او تهجد کولو قوله وَإِذَا سَمِعْتُمْ نَبِيَّ الْجَمَارِ:

د خرد آواز په اوریدو تعوذ و نیل، دا حديث په دې خبره دلالت کوی چه کافرانو منافقانو باندې غضب الهی او عذاب نازلېږی نو دوی سره د تیریدو وخت کښې تعوذ و نیل پکړ دی د دې خوف په وجه چې ماته د دوی شر راونه رسی.

په ذا کریو غناووو کښې د چرگ مقام، امام طیبی فرمائی چه د چرگ آواز په ذکر کونکو خناووو کښې د الله قرب زیات حاصلوی ځکه چه دا د مونخونو وختونه ډیر یاد ساتی او ټولو آوازونو کښې چه کوم آواز د الله نه د لری والی سبب دې هغه د خر آواز دې لکه چه قرآن کښې دی إِنَّ الْكُرْأَانَ لَأَصْوَاتٌ لَمْ تُخَوِّرْ ددې نه معلومه شوه چه کفار او منافقین د غضب الهی او د عذاب په وخت کښې چه کوم آواز اوباسی هغه د خر د آواز سره مشابه دی لقوله: تعالى لَمْ يَفْهَمُوا زَيْتُونًا وَنُحُوتًا. (مرقات ج ۵ ص ۱۹۶)

[۳۲۰] د سفر دعا

۳۲۰- [۵] (۱) وَعَنِ ابْنِ عُثْمَرَ أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ - كَانَ إِذَا اسْتَوَى عَلَى بَعِيرِهِ غَارِجًا إِلَى السَّحَرِ كَثَرَتْ لَنَا قَوْلُ قَالَ: «سُبْحَانَ الَّذِي سَخَّرْنَا هَذَا وَمَا كُنَّا لَهُ مُقْرِنِينَ» (۲) وَإِنَّا إِلَى رَبِّنَا لَمُنْقَلِبُونَ ﴿[الزخرف: ۳-۴]﴾ اللَّهُمَّ إِنَّا نَسْأَلُكَ فِي سَفَرِنَا هَذَا الْبِرَّ وَالتَّقْوَى (۳) وَمِنَ الْعَمَلِ مَا تَرْضَى (۴) اللَّهُمَّ هَوِّنْ عَلَيْنَا سَفَرَنَا هَذَا وَاطْوِلْنَا بُعْدَهُ (۵) اللَّهُمَّ أَنْتَ الصَّاحِبُ فِي السَّفَرِ (۶) وَالْحَقِيقَةُ فِي الْأَهْلِ وَالْمَالِ (۷) اللَّهُمَّ إِنِّي أَعُوذُ بِكَ مِنْ وَعْثَاءِ السَّفَرِ (۸) وَكَآبَةِ الْمُنْظَرِ (۹) وَسُوءِ الْمُنْقَلَبِ فِي الْمَالِ وَالْأَهْلِ (۱۰) وَإِذَا رَجَعْتَ فَاهْوٍ (۱۱) وَإِذَا فِئْتَنَ (۱۲) أَبْيُونُ ثَابِتُونَ غَائِبُونَ لِرَبِّنَا حَامِدُونَ ﴿[رواه مسلم].

ترجمه [۱] ابن عمر رضی الله عنه راوي دی چې رسول الله صلی الله علیه و سلم به د سفر د پاره وتلو، او په اوبښ به سوریډلو [۲] نو مخکې به یې درې ځله الله اکبر ونیلو او بیا به یې دا دعا ویله [۳] سُبْحَانَ الَّذِي سَخَّرْنَا هَذَا وَمَا كُنَّا لَهُ مُقْرِنِينَ وَإِنَّا إِلَى رَبِّنَا لَمُنْقَلِبُونَ اللَّهُمَّ إِنَّا نَسْأَلُكَ فِي سَفَرِنَا هَذَا الْبِرَّ وَالتَّقْوَى وَمِنَ الْعَمَلِ مَا تَرْضَى اللَّهُمَّ هَوِّنْ عَلَيْنَا سَفَرَنَا هَذَا وَاطْوِلْنَا بُعْدَهُ اللَّهُمَّ أَنْتَ الصَّاحِبُ فِي السَّفَرِ وَالْحَقِيقَةُ فِي الْأَهْلِ

(۱) اخرجه مسلم فی کتاب الحج /باب ما یقول إذا ركب إلى سفر الحج وغيره (رقم- ۴۲۵ - ۱۳۴۲) وابوداود فی کتاب الجهاد /باب ما یقول الرجل إذا ركب (رقم- ۲۶۰۲)

اللَّهُمَّ إِنِّي أَعُوذُ بِكَ مِنْ وَعْثَاءِ السَّفَرِ وَكَآبَةِ الْمُنْظَرِ وَسُوءِ الْمُنْقَلَبِ فِي الْمَالِ وَالْأَهْلِ، ترجمه پاک دې هغه ذات چې هغه دا سورلی زموږ تابعداره جوړه کړه، حالتکه موږ د هغې طاقت نه لرو. [۴] او بیشکه موږ خپل پروردگار طرف ته واپس ورتلونکي یو. [۵] ای الله ﷻ موږ ستا څخه په دې سفر کې نیکی او تقوی غواړو. [۶] او داسې عمل، چې په هغې ته راضي کېږي یعنې هغه قبول کړي، [۷] ای پروردگار زموږ د پاره دا سفر آسانه کړي، او د دې اوږدوالی زموږ د پاره راوښاري، یعنې د سفر اوږد والی زر ختم کړي. [۸] ای الله ته په سفر کېښې زما ملګري شه [۹] او زما، په اهل و عیال کېښې او مال کېښې زما نائب شه [۱۰] ای الله ﷻ زه ست پناه غواړم د سفر د مشقت څخه [۱۱] او د خراب حالت د لیدو څخه، یعنې د دې خبرې څخه پناه غواړم چې په خپل اهل و عیال او په خپل مال او اسباب کې نقصان لیدو سره غمجن شم، او په هغه سره مو خراب حالت شي، [۱۲] او د واپس راتلو د خرابۍ څخه په خپل کوروالو او خپل مال کې، یعنې د دې څخه هم پناه غواړم چې د سفر څخه واپس په خپل کوروالو او په خپل مال کې څه نقصان ووينم، او د هغې په وجه زه رنځ او غم پورته کړم. [۱۳] کوم وخت چې نبی کریم صلی الله علیه وسلم به د سفر څخه واپس راتلو، نو دا دعا به یې ویله، او په هغې کې به یې دا الفاظ اضافه کول [۱۴] آيُوبُ تَابُوبُ عَابِدُونَ لِرَبِّنَا حَامِدُونَ، موږ د سفر څخه واپس تلونکي یو په سلامتی سره خپل وطن ته، توبه کونکي یو د خپل رب عبادت کونکي یو او تعریف کونکي یو. (مسلم)

هل اللغات: ① استقر: أي: استقر: شبه برابر به شو، خان به نې مضبوط کړو. ② مخر: أي: دُئِل: قابو یعنی تابع نې کړه. ③ مفرين: أي: مُطْلِقِينَ: قابو کونکی، خپل قابو کېښې راوستونکی. ④ لَمُتْلَبُونَ: أي: رَاجِعُونَ: واپس کیدونکی. ⑤ البر: أي: الطاعة: نیکی، دلته د نیکی نه مراد تابعداري ده. ⑥ هَوَتْ: أي: تَبَيَّنَ: آسان کړې. ⑦ واطو: دا امر دې د الظن نه، أي: قَرَبَ: نزدې کړې، راټول کړې، یعنې د دې سفر اوږدوالی او مشقت په ده باندې آسان کړې. ⑧ الحقيقة: أي: مِنْ يَقُومُ مَقَامَ أَحِبِّ: څوک چه دچا قائم مقام شی هغې ته خلیفه وانی. ⑨ وَعْثَاءُ: أي: مَتَّعِيَهُ: شدت او مشقت ته وعشا وانی خاص کرکله چه په چغو وکېښې تگ مشکل شی. ⑩ كَابَةِ: أي: سُوءُ الْحَالِ: دباب سمع نه داسې ناقابل برداشت غم ته وانی چه ملا ماته کړی. ⑪ الْمُنْظَرُ: مصدر ميمي دې د نظر په معنی کېښې دې یعنی ناقابل برداشت غم یا مرض په وجه چه مې باندې اثرات ښکاری. ⑫ سُوءُ الْمُنْقَلَبِ: مُنْقَلَبُ هِم مصدر ميمي دې د انقلاب او واپس کیدو په معنی کېښې دې، أي: مِنْ سُوءِ الرَّجُوعِ: کورته داسې واپس راتلل څه غم یا مرض راته رسیدلي وی. ⑬ آيُوبُ: د آيُوبُ نه اسم فاعل دې، أي: رَاجِعُونَ: واپس تلونکی یو د سفر نه. ⑭ تَابُوبُ: توبه وېستونکی یو، گرځیدونکی یو د گناه نه نیکی، طرف ته. ⑮ حَامِدُونَ: حمد او تعریف کونکی یو د الله

تسهيلات:

نور: په حديث كښې د د سفر د دعا ذكر دې څه مشكل په كښې نشته اوباقی چې كوم مشكل او گران لغات وو دهغې معانی د حل اللغات په عنوان كښې ښودلی شوی دی

[۱۱۱۱] په سفر كښې مسنون دعا

۱۱۱۱- [۶] (۱) وَعَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ سَرْجَسٍ قَالَ: (۲) «كَانَ رَسُولُ اللَّهِ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ - إِذَا سَافَرَ يَتَعَوَّدُ مِنْ وَعْثَاءِ السَّفَرِ (۳) وَكَأَبَةِ الْمُنْقَلَبِ (۴) وَالْحُورِ بَعْدَ الْكُورِ (۵) وَدَعْوَةِ الْمُظْلُومِ (۶) وَسُوءِ الْمَنْظَرِ فِي الْأَهْلِ وَالْمَالِ». (رَوَاهُ مُسْلِمٌ).

ترجمه ۱ عبد الله ابن سرجس (۲) وايي ۲ رسول الله ﷺ چې به سفر كولو (۳) نو پته به يې غوښتله، د سفر د مشقت او محنت څخه، (۴) د واپس راتلو سره د خراب حالت څخه، (۵) د مظلوم دېد دعا څخه، (۶) او واپس راتلو سره د اهل و مال د خراب حالت په ليدو څخه. مسلم.

حل اللغات: ① الحُور: حور د پټكي د ول د كولاويدلو په معنى كښې دې ② الكُور: په اصل كښې كور پټكي ترلو او ول ته وائي، دلته د ترقى نه د تنزل طرف ته د تللو په پناه غوښتلې شوې ده.

تسهيلات: قوله: وَكَأَبَةِ الْمُنْقَلَبِ:

په دعا كښې د الفاظو اختلاف: په دې حديث كښې دا كلمه داسې ده مگر دې نه وړاندې حديث نمبر: ۱۱۱۱ كښې دا كلمه د كآبة المنظر په الفاظو سره ذكر ده او د سوء المنقلب الفاظ هم دي ليكن دا ټول الفاظ د معنى په اعتبار سره نيزدې نيزدې دي څه فرق نشته دې دهغه ځاى اودې ځاى وضاحت هم يوشان دي

قوله: وَالْحُورِ بَعْدَ الْكُورِ:

د لفظ حور او كور تحقيق: دواړو لفظونو كښې په جاء او كاف باندې فتحه ده او واو ساكن دي كور د زيادت او اصلاح دپاره استعمال كړې شوې دي او حور د فساد او نقصان د پاره استعمال كړې شوې دي دا چه د زيادت د طرف نه د نقصان طرف ته او د اصلاح طرف نه د فساد طرف ته راتلونه ستا پناه غواړم

[۱۱۱۲] په سفر كښې په يو ځاى كښې د پراواچولو دعا

۱۱۱۲- [۷] (۱) عَنْ حُورَةَ بِنْتِ حَكِيمٍ قَالَتْ: سَمِعْتُ رَسُولَ اللَّهِ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ - يَقُولُ: (۲) «مَنْ نَزَلَ مَنْزِلًا فَقَالَ: (۳) أَعُوذُ بِكَلِمَاتِ اللَّهِ التَّامَّاتِ مِنْ شَرِّ مَا خَلَقَ (۴) لَمْ يَغْرَبْهُ شَيْءٌ (۵) حَتَّى يَرْجِعَ إِلَى مَنْزِلِهِ

(۱) اخرجه مسلم في كتاب الحج باب ما يقول إذا ركب إلى سفر الحج وغيره (رقم: ۴۲۶ - (۱۳۴۳) وابن ماجه في كتاب الدعاء باب ما يدعو به الرجل إذا سافر (رقم: ۳۸۸۸) وأحمد في المسند: ۸۲/۵.

(۲) اخرجه مسلم في كتاب الذكر والدعاء والتوبة والاستغفار باب في التعوذ من سوء القضاء ودرك الشقاء وغيره (رقم: ۵۹ - (۲۷۰۸) وأبو داود في كتاب الصلاة باب قيس مات غاريا (رقم: ۲۴۹۹) وابن ماجه في كتاب الطب باب الفزع

والنرق وما يتعدونه منه (رقم: ۳۵۴۷) وأحمد في المسند: ۲۹۰/۲.

ذَنبِكَ» (رَوَاهُ مُسْلِمٌ).

ترجمه: ای بی خوله بنت حکیم وای چه ما واوریدل چې رسول الله ﷺ فرماییل [۴] کوم سرې چې یو نوی ځای ته، که د سفر په حالت کې او که په حضر کې، راشي او یې دا کلمات اوائسي، [۴] اَعُوذُ بِكَ لِمَا تِلْكَ الْيَاقَاتِ مِنَ شَرِّ مَا خَلَقَ، ترجمه پناه غواړم د الله ﷻ د کاملو کلماتو، یعني د هغه د اسماء او صفات یا د هغه د کتابونو، په ذریعه د هغه څیز د بدې څخه چې پیدا کړی یې دی، [۴] نو هغه ته هیڅ څیز نقصان نشي رسولې [۵] تر دې چې د هغه څې څخه کوچ وکړي (مسلم)

هل اللغات ①: ټولګه شی، راشي، ② مَنَزَلًا: نوی ځای ته، ③ يَرْجُلٌ: آڼ، ټټل: کوچ اوکړی یعني وایر شی

د راوی مختصر تعارف:

حضرت خوله بنت حکیم (رضی الله عنها): نوم خوله کنیت ام شریک اوقبیله سلیم سره نې تعلق وو. د رسول الله ﷺ ترور کیدې د هغې نکاح حضرت عثمان بن مظعون صحابی (رضی الله عنه) سره شوې وه په ۲۰ هجری کښې حضرت عثمان بن مظعون (رضی الله عنه) وفات شونویا حضرت خوله بله نکاح اونه کړه غلامه ابن اثیر (رضی الله عنه) فرماني: «كانت امرأة صالحة» هغه یوه نیکه بی بی وه مسند احمد کښې راځی: «تصور النهار وتقوم الليل» د ورځې به نې روژه وه او د شپې به نې عبادت کولو

مرویات: د هغې نه ۱۵ احادیث نقل دی. دنورو حالاتو دپاره اوگورنې مسند احمد ۶۰۹۶

② تهذيب التهذيب ۲: ۲۱۵ ③ اصابة ۸: ۷۰

تسهيلات:

نوله بِكَلِمَاتِ اللَّهِ التَّامَّاتِ:

د کلمات په معادې کښې پنځه احوال:

① هغه کاملې کلمات چه په هغې کښې نقص او عیب نه وی

② ددې نه مراد هغه کلمات دی چه نافع هم وی او شافع هم وی

③ ددې نه مراد قرآن دي

④ امام نووی فرماني چه اظهر دا دي ددي نه مراد اسماء او صفات دی

⑤ ددې نه مراد د الله کتابونه دی چه قدیم دی او نقص په کښې نشته

⑥ ددې نه مراد کلام نفسی د الله دي

نوله: حَتَّى يَرْجُلَ:

د جاهلیت د زمانې په یو لیل باندي وه: به دې کښې د جاهلیت په فعل باندي رد دي چه کله به

د سفر دوران کښې په یو حوزې دره وادی، کښې کوزیدل نو ونیل به نې چه مونږ د وادی د سردار پناه غواړو ددې نه به لوني جن مراد وکړای. قوله: تَعَالَى وَأَنَّهُ كَانَ رِجَالٌ مِنَ الْإِنسِ يَقُولُونَ بِرِجَالٍ مِّنَ الْإِنِّ فَرَأَوْهُمْ مُهْمًا: حالانکه د الله نه علاوه بل هیڅ څوک د نفع او نقصان مورت او حیات او نشور مالک نشته

[۲۴۲۲] د ماښام په وخت کښې د ضررې څیز څخه د حفاظت دعا

۱۸- [۸] عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ قَالَ: «جَاءَ رَجُلٌ إِلَى رَسُولِ اللَّهِ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ - فَقَالَ: يَا رَسُولَ اللَّهِ مَا لَيْقِيَ مِنْ عَذَابٍ لَّدُنِّي الْيَارَاحَةَ؟ قَالَ: (أَمَا لَوْ قُلْتَ جِئْتَ أُمِّتٍ) ۱۹ أَعُوذُ بِكَلِمَاتِ اللَّهِ الثَّمَانَةِ مِنْ شَرِّ مَا عَلِقَ لَهَا تَعَرُّكٌ» (رواه مسلم).

لوحه ۱۸ ابو هريره رضي الله عنه وايي چې (يوه ورځ) يو سړي د رسول الله صلى الله عليه وسلم په خدمت کې حاضر شو او عرض يې وکړ [۱۸] چې يا رسول الله صلى الله عليه وسلم زه د يو لړم د وجهي په تکليف کې مبتلا شوی يم. چې تيره شپه يې خوړلې وم، [۱۹] نبی کریم صلی الله عليه وسلم ورته وفرمايل چې پوهه شه. که تا

ماښام دا کلمات ويلي وي، [۱۹] أَعُوذُ بِكَلِمَاتِ اللَّهِ الثَّمَانَةِ مِنْ شَرِّ مَا عَلِقَ، يعنی زه د الله تعالی په پوره صفونو سره د شر د هر مخلوق څخه پناه غواړم نو لړم په تاته ضرر اونه رسوی (مسلم).
حل الكلمات ۱ غَرَبَ: لړم. ۲ لَدُنِّي: چېچلې نې يم. ۳ الْيَارَاحَةَ: أي: اللَّيْلَةُ الْيَارَاحَةُ. تيره شپه
تسهيلات:

قوله: مَا لَيْقِيَ:

د ما په کلمه کښې درې احتمالات:

- ① ما استفهاميه په معنى د أي شى لغت چه د کوم څيز د وجې په اذيت کښې مبتلا يم أي لغت وجهما شدیدا
- ② ما تعجب د پاره أي امر اعظیا.
- ③ ما موصوله ده او خبر نې محذوف دې ای الذي لغته لم أصفه لشد.

د مذکوره کلماتو په وجه د پنده حفاظت، د ترمذی شریف په یو روایت کښې دی چه کوم کس دا کلمات لولی نوده سره اویه ۷۰ زره فرشتې متعین کړې شى چه هغوی د ده د پاره د بښنې دعا کوی او که دا کس مړ شى نو ده ته د شهید مرتبه ملاویرې

(۱) اخرجه مسلم في كتاب الذكر والدعاء والتوبة والاستغفار/باب في التعمد من سوء القضاء ودرک الشقاء وغيره (وفه - ۷۵ - ۷۶)

[۳۳۳] په سفر کښې د صبا په وخت کښې مسنون دعا

۳۳۳- [۹] (۱) وَعَنْهُ «أَنَّ النَّبِيَّ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ - كَانَ إِذَا كَانَ فِي سَفَرٍ وَأَسْعَرَ يَقُولُ: (۲) (سَمِعَ سَامِعٌ مُحَمَّدٌ اللَّهِ وَحُصْنِي بِلَايِهِ عَلَيْنَا (۳) رَبَّنَا صَاحِبِنَا (۴) وَأَفْضِلْ عَلَيْنَا عَابِدًا بِاللَّهِ مِنَ النَّارِ)». رَوَاهُ مُسْلِمٌ.

ترجمه ۱ ابو هريره رضي الله عنه وايي، رسول الله ﷺ چې به سفر کولو، نو د سحر په وخت کې به يې دا دعا کوله ۲ سَمِعَ سَامِعٌ مُحَمَّدٌ اللَّهِ وَحُصْنِي بِلَايِهِ عَلَيْنَا رَبَّنَا صَاحِبِنَا وَأَفْضِلْ عَلَيْنَا عَابِدًا بِاللَّهِ مِنَ النَّارِ، اوریدونکي د الله ﷻ تعريف واوریدو، (کوم چې ما اوکړو، ۳ او د هغه د نعمتونو د خوبي اقرار چې ما اوکړو ۴) اې زموږ پروردگار! زموږ نگهبان شي، ۵ او په موږې فضل اوکړي او موږ د دوزخ د اور څخه ستا پناه غواړو (مسلم)

هل اللغات ۱) اسْمُهُ: أَنَّى: دَخَلَ فِي وَقْتِ السَّحْرِ: صَبَا بِهِ شَوْ، د صبا په وخت کښې به داخل شو ۲) حُصْنِي بِلَايِهِ: د بلا نه مراد نعمتونه دي، أَنَّى: بِأَعْتَرَا إِنَّا بِحُصْنِي: إِتْمَامِهِ: دهغه د نعمتونو د خوبي او فضيلت اقرار کوو. ۳) صَاحِبِنَا: د امر صيغه ده، أَنَّى: أَعْتَرَا وَحَافِظِنَا: يعنى زموږ امداد اوکړه او زموږ حفاظت اوکړه ۴) أَفْضِلْ عَلَيْنَا: أَنَّى: تَقْضِلْ بِإِدَامَةِ الْيَقِينَةِ مِنْ بَيْهَا: د نعمت په هميشه ساتلو کښې په موږې باندې احسان اوکړه او ددې د حقوقو ادا کولو توفيق راکړه. ۵) عَابِدًا: د احوال واقع دې او د کلام رسول ﷺ نه دى ۶) اى قول عائدًا بِاللَّهِ مِنَ النَّارِ: يعنى موږ د دوزخ د اور نه د الله تعالى پناه غواړو

تسهيلات:

قوله: سَمِعَ سَامِعٌ:

ماضي د امر په معنى: دا صيغه د ماضى ده ليکن د امر په معنى کښې ده اى لسم سميع يعنى پکار دى چه اوریدونکي دې واوړي او چاچه واوړیده هغه دې گواه شى چه موږ د الله تعالى تعريف اوکړو

د حديث د بعضې جملو وضاحت:

۱) مُحَمَّدٌ اللَّهِ: اى بحمد الله يعنى موږ چه کوم تعريف د الله تعالى اداکړو
۲) رَبَّنَا: د اماندې واقع دې حرف ندا محذوف دې "اى ياربنا" صاحبنا

[۳۳۴] د حج عمرې يا جهاد نه د واپسلى دعا

۳۳۴- [۱۰] (۱) وَعَنْ أَبِي عُمَرَ قَالَ: «كَانَ رَسُولُ اللَّهِ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ - إِذَا أَقْبَلَ مِنْ غَزَاٍ أَوْ حَجٍّ أَوْ غَيْرَةٍ (۲) يُكَبِّرُ عَلَى كُلِّ شَرْفٍ مِنَ الْأَرْضِ ثَلَاثَ تَكْبِيرَاتٍ ثُمَّ يَقُولُ: (۳) (لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ وَحْدَهُ لَا شَرِيكَ لَهُ (۴) لَعَلَّ الْمَلَكَ

(۱) اخرجه مسلم فى كتاب الذكر والدعاء والتوبه والاستغفار لباب التعمد من شر ما عمل ومن شر ما لم يعمل (رقم- ۶۸- (۲۷۱۸).
(۲) اخرجه البخارى فى كتاب الحج لباب ما يقول إذا رجع من الحج أو العزرة أو الفزوة (رقم- ۱۷۹۷) ومسلم فى كتاب الحج لباب ما يقول إذا أقبل من سفر الحج وغيره (رقم- ۴۲۸- (۱۳۴۴) وابوداود فى كتاب الجهاد لباب فى التكبير على كل شرف فى السير (رقم- ۲۷۷۰) والترمذى فى السنن رقم الحديث ۹۵۷ واحمد فى المسند: ۵/۲

وَبَشِّرِ الصَّالِحِينَ الَّذِينَ إِذَا أُتُوا بِالْحَبَرِ قَالُوا هَذَا الَّذِي قُلْنَا لَكُمْ بِهِ قَدِيرٌ ﴿٦٠﴾ أُولَٰئِكَ يُسْجَنُونَ فِي الْمَغَادِقِ وَالْخَلَائِقِ يُدْخَلُونَ فِي السُّجُنِ الْمُحْتَاسِرِ ﴿٦١﴾ قَدْ جَاءَ لَكُمْ رَسُولٌ مِّنْ أَنفُسِكُمْ عَزِيزٌ ذُو قُوَّةٍ يَأْتِيكُمُ الْبَيِّنَاتُ وَالْحَكَايِمُ ﴿٦٢﴾ فَذَرُوا سَبِيلَ اللَّهِ لَعَلَّكُمْ تُرْحَمُونَ ﴿٦٣﴾

توضیح ۱ ابن عمر رضی اللہ عنہما واپس چہ رسول اللہ ﷺ چہ بہ د جہاد یا عمري خخہ بہ واپس کپی بہ سفر کپی وو ۲ نو هر اوچت خای، مثلاً غونڈی وغیرہ، باندې ختو سرہ مخکې بہ یی دري خله تکبیر (الله اکبر) ویلو بیا بہ یی دا کلمات ویل ۳ لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ وَعَدَّةُ لَأَشْرِكَ لَكَ لَهُ الْبَلَاءُ وَالْأَعْدَاءُ وَهُوَ عَلَى كُلِّ شَيْءٍ قَدِيرٌ أَبَوْنُ نَابِیُونُ عَابِدُونُ سَاجِدُونُ لِرَبِّقَا حَامِدُونُ صَدَقَ اللَّهُ وَعَدُهُ وَنَعْمَ عَبْدُهُ وَهَؤُمَا الْأَحْزَابُ وَعَدَّةُ ترجمہ د الله ﷻ خخہ علاوہ بل معبود نشته ، هغه ایکی یو دی. د هغه هیڅوک شریک نشته ، ۴ د هغه د پاره ملک دی. د هغه د پاره حمد دی. او هغه په هر څیز ق در دی ۵ مونږ د خپل وطن طرف ته، واپس تلونکي یو، توبه کونکي یو. د الله ﷻ عبادت کونکي یو د الله ﷻ په مخکې سر څکنه کونکي یو، او د خپل پروردگار تعریف کونکي یو. ۶ الله ﷻ د دین خورولو خپله وعده پوره کړه، ۷ او د خپل بنده (نبی کریم صلی الله علیه وسلم) مدد یی وکړو، ۸ او د کفارو ډلو لړه یی تنه شکست ورکړو. (بخاری، مسلم)

هل اللغات: ❶ قَلَّ: أُنِيَ رَجَعَ: چه واپس به شود (دسفرنه) ❷ هَزَمَ: شکست نې ورکړو. ❸ الأَخْرَجَ: ډلي او لښکري د کافرانو

تہذیب:

قوله: وَهَزَمَ الْأَحْزَابَ وَحْدَهُ:

په مذکورہ جملې کښې مشارالیه: دلته د غزوۀ خندق په موقع نصرت الهي طرف ته اشاره کول مقصود دی چه قبیله بنو قریظہ او بنو نضیر نه علاوه دولس زره کفار په مدينه حمله آور شول او تقريبا د یوې میاشتې پورې دا سلسله جاری وه د قتل او غارت څه خاص موقع نه وه راغلي صرف تیرونه او کانډې ویشتل او کافرانو دا گټل چه مسلمانان مونږ سره د جنگ کولو طاقت نه لری الله تعالی دوی باندی تیزه سیلی راولیرله چه دي آیت کښي ورته اشاره ده **يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا اذْكُرُوا نِعْمَةَ اللَّهِ عَلَيْكُمْ إِذْ جَاءَتْكُمْ جُنُودٌ فَأَرْسَلْنَا عَلَيْهِمْ رِيحًا وَجُنُودًا لَّمْ تَرَوْهَا** (الاحزاب:۴) چه په هغې سره د دوی د یوې مړې شوې او کټوئ واوریدې د دوی خیمې او شلیدې الله تعالی د دوی په زړونو کښې رعب واچولو چه په هغې سره دوی شکست اوځور او د شیبې شیبې ناکامه مکې ته واپس شول

[۲۴۳۶] په غزوۀ خندق كښې مشركانو ته خيرې كول

۲۴۳۶- [۱۱] (۱) وَعَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ أَبِي أَوْفَى قَالَ: [۲] «دَعَا رَسُولُ اللَّهِ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ - يَوْمَ الْأَحْزَابِ عَلَى الْمُشْرِكِينَ فَقَالَ: [۳] (اللَّهُمَّ مُزِلْ الْكِتَابَ نَرِيَةَ الْحِسَابِ، [۴] اللَّهُمَّ اهْزِمِ الْأَحْزَابَ [۵] اللَّهُمَّ اهْزِمْهُمْ وَذَلِّزْهُمْ».) مُتَّفَقٌ عَلَيْهِ.

تورجه ۱ عبد الله ابن ابې اوفې (۱) وايي [۲] چې سردار دو عالم (ﷺ) د جنگ احزاب په ورځ د مشرکينو په حق کې بد دعا وکړه او په بارگاه حق داسې عرض کونکې شو [۳] اللَّهُمَّ مُزِلْ الْكِتَابَ نَرِيَةَ الْحِسَابِ اللَّهُمَّ اهْزِمِ الْأَحْزَابَ اللَّهُمَّ اهْزِمْهُمْ وَذَلِّزْهُمْ ای الله (۴) د کتاب نازل کونکې او حساب زر اخستونکې [۵] ای الله (۶) د کفارو ډلي ته شکست ورکړي. [۷] ای الله (۸) دوی ته شکست ورکړي، او دوی اوجړ کوي (يعني په مقابلۀ کې يې پښي وښوي (بخاري، مسلم).

تسهيلات: قوله: يَوْمَ الْأَحْزَابِ عَلَى الْمُشْرِكِينَ:

په غزوۀ احزاب كښې د نبې عليه السلام خيرې: نبی عليه السلام په غزوۀ احزاب كښې هغه مشركنو ته خيرې كړې وې كومو چه د مسلمانانو خلاف لشكر كشي او كړه او مدينې ته راغلي وو

[۲۴۳۷] ذمیله نه دعاغوښتنه كول

۲۴۳۷- [۱۲] (۱) وَعَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ مُسَرٍّ قَالَ: [۲] «نَزَلَ رَسُولُ اللَّهِ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ - عَلَى أَبِي قُحْرَةَ إِيَّاهُ طَعَامًا وَطَبْخًا [۳] فَأَكَلَ مِنْهَا ثُمَّ أَتَى بِقَمَرٍ فَكَانَ يَأْكُلُهُ [۴] وَيُلْقِي النَّوَى بَيْنَ أَصْبُعَيْهِ [۵] وَبَيْنَهُ السَّابَةِ وَالْوُسْطَى [۶] وَفِي رِوَايَةٍ فَبَعَلَ يُلْقِي النَّوَى عَلَى ظَهْرِ أَصْبُعَيْهِ السَّابَةِ وَالْوُسْطَى [۷] ثُمَّ أَتَى بِشَرَابٍ فَشَرِبَهُ [۸] فَقَالَ أَبِي وَأَخَذَ بِلِجَامِهِ ذَاتَيْهِ [۹] ادْعُ اللَّهَ لَنَا فَقَالَ: [۱۰] اللَّهُمَّ بَارِكْ لَهُمْ فِيمَا رَزَقْتَهُمْ [۱۱] وَاعْفُ عَنْهُمْ وَارْحَمُهُمْ».) (رَوَاهُ مُسْلِمٌ).

تورجه ۱ عبد الله بن بسر (۱) وايي [۲] چې (يوه ورځ،) نبی کریم صلی الله عليه وسلم زما پلار ته د میلمه په طور تشریف راوړو، [۳] نو مونږ طعام او هغه کجوري چې هډوکي يې ويستل شوي وې او د پنیرو وغیره څخه جوړ شوي څیزونه پکې ایښودل شوي وو د نبی کریم (ﷺ) په خدمت کې پیش کړل، [۴] نبی کریم (ﷺ) هغه وخورل، بیا وچې کجوري پیش

(۱) أخرجه البخاري في كتاب الجهاد والسير باب الدعاء على المشركين بالهزيمة والزلزلة (رقم- ۲۹۳۳) ومسلم في كتاب الجهاد والسير باب استحباب الدعاء بالنصر عند لقاء العدو (رقم- ۲۱ - ۱۷۴۲) وأبو داود في كتاب الجهاد/باب في كراهية تمزيق لقاء العدو (رقم- ۲۶۳۹) وابن ماجة في كتاب الجهاد/باب القتال في سبيل الله سبحانه وتعالى (رقم- ۲۷۹۶)

(۲) أخرجه مسلم في باب استحباب وضع النوى خارج النمر. واستحباب دعاء الضيف لأهل الطعام. وطلب الدعاء من الضيف الصالح وإجابته لذلك (رقم- ۱۸۶ - ۲۰۴۲) وأبو داود في كتاب الجهاد. باب ما يؤمر من انضمام العسكر وسننه (رقم- ۲۶۲۹)

کړې شوي، نو نبي کریم ﷺ به کجوري خوړلي، [۵] او د هغې هډوکي به يې د چپ لاس د گوتو په مينځ کې غورځول [۶] او د دې د پاره نبي کریم ﷺ خپله د شهادت او د منځ گوته يو ځای کړي وې، [۷] او د يو بل روايت الفاظ دا دي چې نبي کریم ﷺ به د چپ لاس خپلو دواړو گوتو يعنې د شهادت گوته او د مينځ گوته د دې په شاه هډوکي غورځول، [۸] بهر حال د دې څخه روسته او په پيش کرل شوي، چې نبي کریم ﷺ وځکلي، [۹] بيا زما پلار چې د نبي کریم ﷺ د سوارۍ واگي يې نيولي وي، [۱۰] عرض وکړو چې يا رسول الله ﷺ د الله ﷻ څخه زما د پاره دعا وغواړه، نو نبي کریم ﷺ دا دعا وکړه [۱۱] اللَّهُمَّ بَارِكْ لَهُمْ فِي رِزْقِهِمْ وَافْضِلْ لَهُمْ وَارْزُقْهُمْ، اَي الله ﷻ دوی له چې دې څه روزي رزق ورکړې دې په هغې کې برکت واچوي، [۱۲] دوی ويخښي او په دوی رحم وکړي (مسلم)

هل اللغات ① وعلة: وهو الخش يختم التمر التمر والأبيض السدوق والسمن: د کهجورو، پتير او غوړونه جوړه شوې حلوه، ② التوى: د نوا جمع ده، وهى عظم النخل: د کجوري هډوکى ته وانی تسهيلات: قوله: بَيِّنْ أَصْبَغِيهِ:

د تعارض دفع کول: په دوو روايتونو کښې جدا جدا انداز بيان کړې شوي دې چه کله کله به حضور پاك د کهجوري هډوکى په دوو گوتو کښې کلک نيولې ساتل او کله به نى د دوو گوتو په شاباندې د کهجوري هډوکى کيخودل نو په جدا وختونو کښې نى جدا جدا کار کړي دې تعارض نشته دې

د مذکور طریق معتبرولو وجه: باقى د طريقه حضور پاك څکه اختيار کړه چه کيدې شى د هډوکو غورځولو ځانى ته وو او که چېرې حضور پاك په تلى کښې کيخودل نو پوره لاس به د لعاب آلود کيدلو

قوله: بَلَجَامٍ:

د کاپرينوسره د بې تکلفۍ جواز: يعنى د بې تکلفۍ په خاطر صحابى واگه نيولوسره د دعا درخواست او کړو حضور پاك دعا او کړه د اتول امور مسنون دى

الفصل الثانى

[۳۳۸] د مياشتې لېدو د وخت دعا

۳۳۸- [۱۳] (۱) عَنْ طَلْحَةَ بْنِ عَبْدِ اللَّهِ «أَنَّ النَّبِيَّ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ - كَانَ إِذَا رَأَى الْجِلَالَ قَالَ: [۲] (اللَّهُمَّ أُمَّةٌ عَلَيْنَا بِالْأُمِّيِّ وَالْإِسْلَامُ وَالْإِسْلَامُ بِرَبِّي وَبِكَ اللَّهُ) [۳] رَوَاهُ التِّرْمِذِيُّ وَكَانَ: هَذَا حَدِيثٌ حَسَنٌ غَرِيبٌ.

لوجه [۱] طلحه بن عبد الله [۲] وایي چه نبی کریم ﷺ چې به میاشت ولیده نو دا دعا به یی کوله [۳] اللَّهُمَّ أَهْلُهُ عَلَيْنَا بِالْأَمْنِ وَالْإِيمَانِ وَالسَّلَامَةِ وَالْإِسْلَامِ دِنِي وَدِينِكَ اللَّهُ، أَيُّ اللَّهِ [۴] راو خیروي (دامیاشت، په مونږ باندې او وینایي مونږ ته دا میاشت، د امن او ایمان سره [۵] او د سلامتیا او اسلام سره [۶] ای میاشتی، زما او ستا پروردگار الله ﷻ دې [۷] امام ترمذي رحمه الله دا روایت نقل کړې دې او ویلي یې دي چې دا حدیث حسن غریب دی

هل اللغات: ① الهلال: د اسلام میاشتي رومبو دریو ورځو پورې سپوږمۍ ته هلال وانی ② أهله: دا د هلال نه امر دي، أي: اطلبه: راوخیروي دا میاشت.

تسهيلات:

قوله: كَانَ إِذَا رَأَى الْهِلَالَ.. الخ:

د هلال، قمر او د بدر اطلاق: د اسلامي میاشتي اول دویم او دریم تاریخ سپوږمۍ ته هلال وانی دې نه پس د قمر اطلاق کیږي او د دیارلسم څوارلسم او پنځلسم شپې سپوږمۍ ته بدر ویلی شی دې نه پس ورته بیا قمر وانی اسلام چونکه د توحید علمبردار مذهب دې په دې وجه دې په هره موقع باندې د توحید درس ورکړي دې شپوږمۍ یو آب و تاب والا کړه ده د یرزیات خلق د دې عبادت کوي اسلام دې ومبني شېې د سپوږمۍ په موقع د توحید اقرار کړي دې

[۱۱۱] په مصیبت کښې راځیر سړي ته په ځنوسره لوستونکې دعا

۱۱۱- [۱۴] (۱) وَعَنْ عُمَرَ بْنِ الْخَطَّابِ وَأَبِي هُرَيْرَةَ قَالَا: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ - (۲) «مَا مِنْ رَجُلٍ رَأَى مُبْتَلًى فَقَالَ: (۳) الْحَمْدُ لِلَّهِ الَّذِي عَاقَبَنَا بِمَا ابْتَلَاكَ بِهِ (۴) وَقَضَىٰ عَلَيَّ كَيْبِرٍ مِمَّنْ عَلَّقَ تَفْخِيلًا (۵) إِلَّا لَمْ يَبْصُرْ ذَلِكَ الْبَلَاءُ كَمَا بَنَامَا كَانُ»... رَوَاهُ التِّرْمِذِيُّ.

لوجه [۱] حضرت عمر ابن خطاب او ابوهریره [۲] دواړه وایي چې نبی کریم ﷺ وفرمایل [۳] چې کوم سړي څوک په مصیبت کې گرفتار وويني، او د هغه په لیدو سره دا دعا وکړي. [۴] الْحَمْدُ لِلَّهِ الَّذِي عَاقَبَنَا بِمَا ابْتَلَاكَ بِهِ وَقَضَىٰ عَلَيَّ كَيْبِرٍ مِمَّنْ عَلَّقَ تَفْخِيلًا یعنې ټول تعریفونه هغه الله ﷻ لره دي چې هغه زه د دې شي څخه ساتلی یم، چې په هغې کې یې ته اخته کړي. [۵] او په خپل ډیر مخلوقاتو یې فضیلت را کړې دي [۶] نو هغه به په هغه مصیبت کې نه اخته کېږي، هر څنگه مصیبت چې هغه وي (ترمذي)

هل اللغات: ① مُبْتَلًى: چه مبتلا وی په څه دنیاوی یا دینی بیماری کښې. ② عَاقَبْنَا: عاقبت را کړي دې مونږ ته، ساتلی نې یو مونږ، ③ الْبَلَاءُ: مصیبت، آزمائش، ④ كَمَا بَنَامَا كَانُ: که دغه مصیبت یا آزمائش د هر څه وی (که غټ وی او که وړوکی، دینی وی او که دنیاوی.

تسهيلات

قوله ما بين رجل رأى مبتلى فقال:

بواب: بیمار او به مصیبت کسبی را گیر سری سره نیزدی دا دعا و نیلی شی دی دپاره چه انسان دخیل صحت او عافیت شکر ادا کړې شی لیکن علماؤ لیکلی دی چه بیمار و غیره سره نیزدی دا دعا په مزه و نیلی شی چه بیمار ته تکلیف تنگی نه وی

۲۳۳۰- (۱) (۲) وَرَوَاهُ ابْنُ مَاجَهَ عَنْ ابْنِ عُثْمَرَ (۳) وَقَالَ التِّرْمِذِيُّ: هَذَا حَدِيثٌ غَرِيبٌ (۴) وَعُمَرُو بْنُ دِينَارٍ الرَّأْيِيُّ لَيْسَ بِالْقَوِي.

ترجمه: ابن ماجه رحمه الله دا روایت د ابن عمر رضی الله عنهما ۳ خه نقل کړی دی. ۴ او امام ترمذی رحمه الله فرمایلي دي چې دا حدیث غریب دي، ۳ او د دي یو راوي (عمرو ابن دینار) قوي نه دي

[۲۳۳۱] په بازار کسبی لوستونکي دعا

۲۳۳۱- [۱۵] (۱) (۲) وَعَنْ عُمَرَ أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ - قَالَ: (۳) «مَنْ دَخَلَ السُّوقَ فَقَالَ: لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ، وَحْدَهُ لَا شَرِيكَ لَهُ (۴) لَهُ الْمُلْكُ وَلَهُ الْحَمْدُ (۵) يُخَيَّرُ وَيُمَيَّتُ وَهُوَ لَا يَمُوتُ (۶) يَدِيهِ الْخَيْرُ وَهُوَ عَلَى كُلِّ شَيْءٍ قَدِيرٌ (۷) كَتَبَ اللَّهُ لَهُ أَلْفَ أَلْفِ حَسَنَةٍ (۸) وَحُطَّتْ عَنْهُ أَلْفُ أَلْفِ سَيِّئَةٍ (۹) وَرَفَعَهُ أَلْفَ أَلْفِ دَرَجَةٍ (۱۰) وَنُيِّنَ لَهُ يَتِيمًا فِي الْجَنَّةِ (۱۱)» (۱۲) رَوَاهُ التِّرْمِذِيُّ وَابْنُ مَاجَهَ (۱۳) وَقَالَ التِّرْمِذِيُّ: هَذَا حَدِيثٌ غَرِيبٌ (۱۴) وَفِي شَرْحِ الشُّعْبَةِ «مَنْ قَالَ فِي سُوْقٍ جَامِعٍ يَأْتِيهِ "بَدَلٌ مَنْ دَخَلَ السُّوقَ".

ترجمه: حضرت عمر رضی الله عنهما ۱۱ وایي چې رسول الله ﷺ وفرمایلي ۱۲ کوم سرې چې بازار ته رسیدو سره دا دعا او وائي، ۱۳ لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ وَحْدَهُ لَا شَرِيكَ لَهُ لَهُ الْمُلْكُ وَلَهُ الْحَمْدُ يُخَيَّرُ وَيُمَيَّتُ وَهُوَ لَا يَمُوتُ يَدِيهِ الْخَيْرُ وَهُوَ عَلَى كُلِّ شَيْءٍ قَدِيرٌ يعني د الله ﷻ خه ماسوا بل معبود نشته. هغه ايکي بودي، د هغه سره څوک شريک نشته، ۱۴ د هغه بادشاهت دي، او د هغه د پاره تعريف دي. ۱۵ د هغه ژوندي کول کوي او وژل کوي، هغه د هميشه هميشه د پاره، ژوندي دي، د هغه د پاره مرگ نشته، ۱۶ د هغه په لاس کې خير دي، او هغه په هر څيز قادر دي، ۱۷ نوا الله ﷻ د هغه د پاره لس لکه نيکي ليکي، ۱۸ او د هغه خه لس لکه بدی لري کوي، ۱۹ د هغه د پاره لس لکه درجي او جتوي، ۲۰ او د هغه د پاره په جنت کې کور جوړوي، ۲۱ ترمذی و ابن ماجه، ۲۲ امام ترمذی رحمه الله فرمایي چې دا حدیث غریب دی، ۲۳ او په شرح السنه کې (من دخل السوق) په خاي دا الفاظ دي (من قال في سوق جامع ياتي فيه) کوم سرې چې په هغه بازار کې چيرته چې خريد او فروخت اخستل او خرڅول کيږي يعني هلته اکثر خيزونه خرڅيږي.

هل اللغات: ① غمنا: وړانوی. ختموی

(۱) اخرجه ابن ماجه في كتاب الدعاء / باب ما يدعو به الرجل إذا نظر إلى أهل البلاء (رقم- ۳۸۹۲)

(۲) اخرجه الترمذی في السنن رقم: الحديث ۳۶۸۸ وابن ماجه في كتاب التجارات / باب الأسواق ولا حولها (رقم- ۲۲۳۵)

تسهيلات:

قوله: كَتَبَ اللَّهُ لَهُ أَلْفَ أَلْفِ حَسَنَةٍ

په بلزار کښي د ذکر الله د فضيلت وجه، چونکه بازار د لهر لعب، د دروغو او د دھوکه بازی خای دي او هلته د شياطينو کثرت هم وي په دې وجه په داسې خای کښي الله يادول ډیر ثواب لري

علامه طيبي فرماني چې په بازار کښي دعا په دي وجه ده چې بازار د الله د یاد نه د غفلت او په تجارت کښي د مشغولیدو خای دي کوم کس چې په بازار کښي الله ياد کړي نو هغه د شيطان مقابلې کوي او هغه ته شکست ورکوي او ثواب حاصلوي ددي وجې الله تعالی په هر وخت او هره لمحې کښي په خپلو بندگانو د رحمت نظر کوي دارنگ بعضې خلق په بازار کښي په تجارت کښي د مشغولتیا د وجې د الله د یاد نه غافله کیدو په وجه د الله د رحمت نه محرومه وي او چې څوک د الله د یاد نه غافله نه وي نو هغوی د الله رحمت حاصلوي

[۳۳۳] مصیبت راتلونې مخکښي صبر غواړه

۳۳۳- [۱۶] (۱) وَعَنْ مُعَاذِ بْنِ جَبَلٍ قَالَ (۲) «سَمِعَ النَّبِيَّ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ - رَجُلًا يَدْعُو يَقُولُ: (۳) اللَّهُمَّ إِنِّي أَسْأَلُكَ تَمَامَ النِّعْمَةِ (۴) فَقَالَ: (أَيُّ شَيْءٍ تَمَامُ النِّعْمَةِ؟) (۵) قَالَ: دَعْوَةُ أَرْجُو بِهَا خَيْرًا (۶) فَقَالَ: (إِنْ مِنْ تَمَامِ النِّعْمَةِ دَعْوُولُ الْجَنَّةِ وَالْفَوْزِ مِنَ النَّارِ) (۷) وَسَمِعَ رَجُلًا يَقُولُ: يَا ذَا الْجَلَالِ وَالْإِكْرَامِ (۸) فَقَالَ: (قَدْ اسْتَجِيبَ لَكَ، قُلْ) (۹) وَسَمِعَ النَّبِيَّ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ - رَجُلًا وَهُوَ يَقُولُ: (۱۰) اللَّهُمَّ إِنِّي أَسْأَلُكَ الصَّبْرَ (۱۱) فَقَالَ: (سَأَلْتَ اللَّهَ الْبَلَاءَ فَاسْأَلْهُ الْعَافِيَةَ) (۱۲)». رَوَاهُ التِّرْمِذِيُّ.

ترجمه ۱) معاذ ابن جبل (رضي الله عنه) وايي، ۲) يو سړي دعا كوله چې نبی (صلى الله عليه وسلم) واوريدل چې داسې يې ويل ۳) اي الله! زه ستا څخه پوره نعمت غواړم، ۴) نبی كريم (صلى الله عليه وسلم) ځني پوښتنه وكړه چې پوره نعمت څه شي دي؟ ۵) هغه سړي اوويل چې دا دعاده چې د هغې په ذريعه زه د زيات مال د حصول اميد لرم، ۶) نبی كريم (صلى الله عليه وسلم) ورته وفرمايل چې نادانه، پوهه شه، په جنت كې داخليدل او د دوزخ څخه نجات موندل پوره نعمت دی، ۷) بيا نبی كريم (صلى الله عليه وسلم) د يو سړي څخه په دعا كې واوريدل چې دالله په دربار كې يې د دي الفاظو په ذريعه، عرض كولو يا ذَا الْجَلَالِ وَالْإِكْرَامِ، يعنې اې د بزرگۍ او د بخشش مال كې، ۸) نبی كريم (صلى الله عليه وسلم) ورته وفرمايل چې ستا دعا قبوله شوه، نو څه چې غواړې وي غواړه، ۹) او نبی كريم (صلى الله عليه وسلم) واوريدل چې يو سړي دا دعا غوښتله ۱۰) اي الله! زه ستا څخه صبر غواړم، ۱۱) نبی كريم (صلى الله عليه وسلم) ورته وفرمايل چې تا د الله څخه بلاء (ازمېښت) وغوښتلو، اوس ته د هغه څخه عافيت وغواړه (ترمذي).

حل اللغات ① ثَمَارُ الْبَشَةِ: پوره نعمت، ② دَعَا: غَوَّ: أَي: مَا لَا كَيْفَ: دیر مال، ③ الْقَوْلُ: النَّهْأَةُ: نجات او خلاصی، د آورنه، ④ الْبَلَاءُ: مصیبت، آزمائش، ⑤ الْعَالِيَةُ: أَي: السَّلَامَةُ مِنَ الْقَهْوَبِ: دعیبونو نه پاکول

د راوي مختصر تعارف:

حضرت معاذ رضی اللہ عنہ: نوم معاذ ابو عبد الرحمن کنیت امام الفقهاء نزیل العلماء او عالم ربانی القاب او قبيله خزرج سره نى تعلق وو. د ۱۸ کاله په عمر کښې د مصعب بن عمير رضی اللہ عنہ په لاس باندې مسلمان شو. حضور پاک ﷺ هغه سره ډیره مینه وه د حضور ﷺ سره په ټولو غزواتو کښې شریک شوې وو. حضور ﷺ چه کله هغه یمن ته روان کړو نو د یمن خلقت ته نى اولیکل انى بعثت لکم غیراهلى: زه په خپلو خلقو کښې بهرین کس تاسو ته درلیکم.

حضرت عمر رضی اللہ عنہ چه کومه مجلس شوری جوړه کړې وه د هغې یو رکن نى حضرت معاذ رضی اللہ عنہ جوړ کړو (۱) رسول الله ﷺ د حضرت معاذ رضی اللہ عنہ باره کښې فرمائیلی وو اعلم بالهلال والنهار معاذ بن جبل: زمونږ په صحابه کرامو کښې د حلالو او حرامو د ټولونه لوى عالم معاذ بن جبل رضی اللہ عنہ دى. او حضرت عمر رضی اللہ عنہ په يوه موقع باندې او فرمائیل: لولامعاذ هنت عمر که معاذ نه وو نوعمر به هلاک شوې وو. په يوبله موقع حضرت عمر رضی اللہ عنہ او فرمائیل من اراد الله فليأت معاذاً: څوک چه فقه زده کول غواړی هغه دې معاذ رضی اللہ عنہ له لارښی وفات طاعون عمواس کښې وفات شو. هغه وخت د هغوی عمر ۳۶ کاله وو په ۱۸ هجری هغه په هغه ځای کښې ځښ کړې شو د کوم ځای نه چه نيزدې حضرت عيسى عليه السلام ته اوچت کړې شوې وو.

مرويات دهغه نه ټول ۱۵۷ احاديث نقل دی په دې کښې په دوو باندې بخاری او مسلم دواړه متفق دی

تسهيلات:

قوله: اللَّهُمَّ إِنِّي أَسْأَلُكَ الصَّبْرَ: الخ:

د عاقبت په وخت کښې د صبر لوېښتو د ها کولو معانت: د مصیبت راتلونو مخکښې چه کوم سرې دا دعا غواړی چه اې الله ماته صبر راکړه نو ددې مطلب دادې چه هغه مصیبت غواړی ځکه چه هم د مصیبت نه پس د صبر ضرورت پېښیږی په دې وجه ددې نه منع کړې شو اکثر خلق د خپلو نومونو سره په آخره کښې صابر لکوی په دې کښې هم نقصان دي.

[۱۳۳] ذِمَّ جُلَسِ كُفَّارِهِ

۱۳۳- [۱۷] (۱) وَعَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ - [۲] «مَنْ جَلَسَ غَيْبًا فَكَثَّرَ فِيهِ لَفْظَةَ [۳] فَقَالَ قُلْتُ أَنْ يَقُومَ: سُبْحَانَكَ اللَّهُمَّ وَبِحَمْدِكَ [۴] أَشْهَدُ أَنْ لَا إِلَهَ إِلَّا أَنْتَ أَسْتَغْفِرُكَ وَأَتُوبُ إِلَيْكَ. هَذَا الْغَيْرُ لَمْ يَكُنْ فِي غَيْبِهِ ذَلِكَ» [۵]. رَوَاهُ التِّرْمِذِيُّ وَالتَّبِيعِيُّ فِي الدُّعَاوَاتِ الْكُبْرَى.

توضیح: ابوهریره (۱) راوی دے چې رسول الله ﷺ و فرمایا [۲] کوم سرے چې بہ یو مجلس کې شریک شي او دده بي فاندې خبرې ډیرې شي، [۳] او د هغه ځای څخه د اودريدو څخه مخکې دا دعا اوواڼي، سُبْحَانَكَ اللَّهُمَّ وَبِحَمْدِكَ أَشْهَدُ أَنْ لَا إِلَهَ إِلَّا أَنْتَ أَسْتَغْفِرُكَ وَأَتُوبُ إِلَيْكَ. يعنی ته پاک یې اې الهي اې زما الله، او ستا د تعريف سره ستا پاکي بيانوم. [۴] زه گواهي ورکوم چې ستا څخه ماسوا بل معبود نشته، زه ستا څخه بخشش اېښنه غواړم، او زه ستا مخکې توبه کوم، [۵] نو په هغه مجلس کې چې څه شوي وي، د هغه د پارې بېخېل کېږي. [۶] ترمذي، او بیهقي په دعوات کبير کېن دا روايت نقل کړې دې حل التفات: ① لفظه: أي: تكثر بآلفه إلهم: دگناه او عبث خبرې

تسهيلات:

قوله: فَكَثَّرَ فِيهِ لَفْظَةَ:

د لفظ په مصداق کښې دوه اقوال: ① ابن الملک وائی چه ددې نه مراد داسې الفاظ دی چه دهغې معنی باندې څوک نه پوهیږي،

② ددې نه مهمل کلام مراد دې الحاصل چه په کوم مجلس کښې دا دعا اولوستلې شی نو د دغه مجلس خطاگانې معاف کولی شی

[۱۳۴] په سورلي: د سوريدو دعا

۱۳۴- [۱۸] (۱) وَعَنْ عَلِيٍّ أَنَّهُ أَمَرَ بِدَائِلِهِ لِيَرْكَبَهَا [۲] فَلَمَّا وَصَرَ رَجُلُهُ فِي الرِّكَابِ قَالَ: بِاسْمِ اللَّهِ [۳] فَلَمَّا اسْتَوَى عَلَى ظَهْرِهَا قَالَ: الْحَمْدُ لِلَّهِ [۴] ثُمَّ قَالَ: «سُبْحَانَ الَّذِي سَخَّرَ لَنَا هَذَا وَمَا كُنَّا لَهُ مُقْرِنِينَ» [۵] (الزحرف: ۳) «وَدَنَا إِلَى رَبِّنَا نَسْتَغْفِرُكَ» [۶] (الزحرف: ۳) ثُمَّ قَالَ: الْحَمْدُ لِلَّهِ ثَلَاثًا وَاللَّهُ أَكْبَرُ ثَلَاثًا [۷] سُبْحَانَكَ أَيُّ ظَلَمْتُ نَفْسِي فَأَغْفِرْ لِي فَإِنَّهُ لَا يَغْفِرُ الدُّنُوبَ إِلَّا أَنْتَ [۸] ثُمَّ هَمَّ بِكَيْفٍ فَقِيلَ: مِنْ أَيْ شَيْءٍ هَمَّ بِأَمِيرِ الْمُؤْمِنِينَ؟ قَالَ: رَأَيْتُ رَسُولَ اللَّهِ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ - صَنَعَ كَمَا صَنَعْتَ ثُمَّ هَمَّ بِكَيْفٍ فَقِيلَ: مِنْ أَيْ شَيْءٍ هَمَّ بِكَ يَا رَسُولَ اللَّهِ؟ قَالَ: إِنْ رَبِّكَ لَيُعْجَبُ مِنْ عَبْدٍ إِذَا قَالَ رَبِّ اغْفِرْ لِي دُنُوبِي [۹] يَقُولُ: يَعْلَمُ أَنَّهُ لَا يَغْفِرُ الدُّنُوبَ غَيْرِي» [۱۰]. رَوَاهُ أَحْمَدُ وَالتِّرْمِذِيُّ وَأَبُو دَاوُدَ.

(۱) اخرجه الترمذي في السنن رقم الحديث ۳۴۹۴ واحد في المسند: ۵۰/۳

(۲) اخرجه ابو داود في كتاب الجهاد. باب ما يقول الرجل إذا ركب (رقم ۲۶۰۲) والترمذي في السنن رقم الحديث ۳۵۱۱ واحد في المسند: ۹۷/۲

نوهه (۴) حضرت علي رضي الله عنه په باره کې منقول دی چې يو ځل، د هغه په خدمت کې د سوزلی يو څاروي راوستل شو چې په هغې سوزشي (۵) نو هغه خپله پښه په رکاب کې کيځودله. يعنې د سوزیدو د پاره يې په رکاب کې د پښې ايښودلو اراده وکړه، نو هغه وويل بسم الله (۶) بيا چې د هغې په شا کيناستلو، نو هغه وويل الحمد لله، (يعنې د سوزلی په نعمتونو او د دې څخه علاوه په نورو نعمتونو د الله ﷻ شکر دي). (۷) بيا دا کلمات يې وويل سُبْحَانَ الَّذِي سَخَّرَ لَنَا هَذَا وَمَا كُنَّا لَهُ مُقْرِنِينَ وَإِنَّا إِلَى رَبِّنَا لَمُنْقَلِبُونَ، يعنې پاک دی هغه ذات چې هغه دا څاروی زموږ تابددار کړو، حالانکه موږ ته د هغه طاقت حاصل نه وو، او بيشکه موږ د خپل پروردگار طرف ته ضرور واپس ورتلونکي يو. (۸) د دې څخه روسته يې دري ځله الحمد لله او دري ځله يې الله اکبر ويلو سره دا کلمات وويل (۹) سُبْحَانَكَ أَيُّ ظَلَمْتُ نَفْسِي فَاغْفِرْ لِي فَإِنَّهُ لَا يَغْفِرُ الذُّنُوبَ إِلَّا أَنْتَ يعنې اې پروردگار! ته پک يې بيشکه ما په خپل نفس ظلم کړې دې نو ته ما وبخښې بيشکه گناهونه ستا څخه بغير څوک وبخښلي نشي. (۱۰) بيا حضرت علي وخنډل نو د هغه څخه پوښتنه وشوه چې اې امير المؤمنين! ت ولي وخنډل (۱۱) حضرت علي رضي الله ورته وفرمايل چې ما نبي کریم ﷺ وليدلو، چې دغه شان يې وکړه، څرنگه چې ما وکړه، او بيا نبي کریم ﷺ وخنډل. (۱۲) م عرض وکړو چې يا رسول الله! ﷺ تا د څه شي په وجه وخنډل (۱۳) نبي کریم ﷺ وفرمايل چې ستاسو پروردگار د خپل بنده څخه راضي کېږي، کله چې هغه دا وايي چې اې زما پروردگار! زما د پاره زما گناهونه وبخښي. (هر کله چې بنده د خپل پروردگار څخه بخښنه غواړي). (۱۴) نو پروردگار فرمايي چې دا بنده پوهیږي چې گناهونه زما څخه سوا بل څوک نشي بخښلي ترمذي. (ابوداؤد)

حل الكلمات: ① الركاب: پاندان (سوزلی) ته د ورختلو دپاره د خپو ايځودو ځانې ته رکاب وانی، ② سَخَّرَ أَيُّ ذَلَّلَهُ: قابو يعنې تابع نې کړل ③ مُقْرِنِينَ: أَيُّ مُطْلَبِينَ: قابو کونکی، خپل قابو کښي راوستونکی ④ لَمُنْقَلِبُونَ: أَيُّ رَاجِعُونَ: واپس کيدونکی

تسهيلات:

قوله: لَمْ يَحِمْ:

ه نبي عليه السلام او حضرت علي د خدا و جومات:

- ① نبي عليه السلام د دې دعا د قبليدو په وجه په خدا شو
- ② حضرت علي رضي الله عنه هم او خاندل د نبي عليه السلام د اتباع د وجه نه او هم دا عمل د هراستي د پاره مسنون دي

[۳۳۵] ذُرْخَصْتُ كَوْلُوذَ وَخْتُ دَعَا

۳۳۵- [۱۹] [۱۸] وَعَنْ ابْنِ عُمَرَ قَالَ «كَانَ النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ - إِذَا وَدَّعَ رَجُلًا ① أَخَذَ يَدَيْهِ فَلَا يَدْعُهَا حَتَّى يَكُونَ الرَّجُلُ هُوَ يَدْعُ يَدَ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ - ② وَيَقُولُ: (أَسْتَوْدِعُ اللَّهَ دِينَكَ وَأَمَانَتَكَ وَأَجْرَ عَمَلِكَ) ③». ④ وَفِي رِوَايَةٍ: «وَحَوَاتِيمُ عَمَلِكَ» ⑤ رَوَاهُ التِّرْمِذِيُّ وَأَبُو دَاوُدَ وَابْنُ مَاجَةَ وَفِي رِوَايَتِهِمَا يُذَكَّرُ وَأَجْرَ عَمَلِكَ.

ترجمہ ① ابن عمر ؓ واپس چہ نبی کریم ﷺ چہ بہ یو مسافر سرے رخست کولو ② تو نبی کریم ﷺ بہ د ہفہ لاس پہ خیل لاس کہی نیولو ③ او د ہفہ لاس بہ بی تر ہفہ وختہ نہ بریسودلو تر خو چہ ہفہ بہ د نبی کریم ﷺ مبارک لاس نہ وو پرینبی یعنی نبی کریم ﷺ بہ د حسن اخلاق او تواضع پہ سبب داسی کول ④ او بیا بہ بی فرمایا اَسْتَوْدِعُ اللَّهَ دِينَكَ وَأَمَانَتَكَ وَأَجْرَ عَمَلِكَ، یعنی زہ ستا دین او ستا امانت او ستا آخری عمل اللہ ﷻ نہ سپارم یعنی زہ ستا دین او ستا د امانت د حفاظت طلب گاریم او اللہ ﷻ دی وکری چہ ستا خاتمہ پہ خیر شی، ⑤ او پہ یو بل روایت کہی (وَأَجْرَ عَمَلِكَ) پہ خایا وَحَوَاتِيمُ عَمَلِكَ، دی یعنی ستا آخری اعمال ہم اللہ ﷻ تہ سپارم، د دواو و مطلب یو دی ⑥ دا روایت ترمذی، ابوداؤد او ابن ماجہ نقل کرے دی، خود ابوداؤد او ابن ماجہ پہ روایتونو کہی د: وَأَجْرَ عَمَلِكَ، الفاظ نشتہ

حل الكلمات ① وَدَّعَ: رخصت کولو بہ نبی مسافر، ② أَسْتَوْدِعُ: اُنْخِطُّ زہ د حفاظت طلب گاریم د اللہ تعالیٰ نہ، ③ وَحَوَاتِيمُ: د خاتم جمع ده، اُنْی: مَا يَخْتَمُرُ بِهِ عَمَلُكَ: خہ باندی چہ ست عمل ختمبری ہفہ تہ وانی یعنی آخری عمل

تسهيلات قوله: وَأَمَانَتَكَ:

دامانة په مصداق کښې دې احوال:

- ① ددی نہ مراد اهل او اولاد دی کوم چہ انسان د سفر پہ وخت کښې پہ کور کښې پریردی
- ② دامانت نہ مراد اموال دی

③ دامانت بہ مراد ہفہ احکام دی چہ د ہفہ انسان مکلف دی کماورد فی القرآن (إِنَّا عَرَضْنَا الْأَمَانَةَ عَلَى السَّمَوَاتِ وَالْأَرْضِ وَالْجِبَالِ فَأَبَيْنَ أَنْ يَحْمِلْنَهَا وَأَلْفَقْنَهَا وَعَمَلَهَا الْإِنْسَانُ إِنَّهُ كَانَ ظَلُومًا جَهُولًا) قوله: وَأَجْرَ عَمَلِكَ:

د آخری عمل پہ مصداق کښې دوه احوال: ① ددی نہ مراد د سفر آخری عمل دی

- ② اظہرہ دا ده چہ ددی نہ حسن خاتمہ مراد ده خکہ چہ پہ دی باندی د آخرت د امور و مدار دی

راکره ایعنی زما د پاره دعا وکړه چې د هغې برکت د سفر د توبې په شان ما سره وي. [۴] نسی کریم ﷺ ورته وفرمایل چې الله ﷻ دې تقوی ستا توبه جوړه کړي. یعنې الله ﷻ دې ستا پر هیزگاري نصیب کړي چې دا د آخرت توبه ده. [۵] هغه عرض وکړو چې زما د پاره نوره دعا وکړه. نسی کریم ﷺ ورته وفرمایل چې الله ﷻ دې ستا گناه وبخښي. ه. هغه عرض وکړو چې زما مور پلار دې په تا قربان وي. زما د پاره نوره دعا وکړه. [۶] نسی کریم ﷺ ورته وفرمایل چې چیرته یې الله ﷻ دې د دین او دنیا خیر ستا د پاره آسانه کړي او د هغې توفیق دې درکړي. [۷] امام ترمذی رحمه الله دا روایت نقل کړی دی او ویلي یې دي چې دا حدیث غریب دی.

هل اللغات: ① قَوْنَنِي: دا د تَوْبَةٍ نه دي. وَهُوَ الْمَذْهَبُ الْإِسْلَامِيُّ عَلَى مَا يُجْتَازُ إِلَيْهِ: زیاتې توبه کوم ته چه ضرورت پېښیږي ددې نه مراد د سفر د برکت دعا او اصول او هدايت دی. ② بَشَّرَ أَنِّي: نَحْمَلُ آسان دي کړی

تسهيلات:

قوله: أُرِيدُ سَفَرًا قَوْنَنِي

د توبه مخه روا: ددې مطلب دا دي چه ما د پاره دعا وکړه ځکه چه دعا بهترينه توبه ده نسی علیه السلام او فرمائیل زاذک الله التقوی چه الله دې تا د مخلوق نه بې نیازه کړی او د مامورانو پابندی دې ورته نصیب کړی او د منهیاتو نه دې بچ کړی دا ددې آیت نه اقتباس دي وَتَوَدُّوْا لِيَانَ غَيْرَ الرَّأْيِ التَّقْوَى

[۲۴۲۸] د سفر شروع کولو په وخت کېنې مسافرت ته وصیت او مسنون دعا کول

۲۳۳۸- [۲۲] (۱) وَعَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ قَالَ: «إِنَّ رَجُلًا قَالَ: يَا رَسُولَ اللَّهِ إِنِّي أُرِيدُ أَنْ أَسَافِرَ فَأَوْصِنِي قَالَ: (عَلَيْكَ بِتَقْوَى اللَّهِ وَالتَّكْوِيمِ عَلَى كُلِّ شَرَفٍ) [۲] فَلَمَّا وَلَّى الرَّجُلُ قَالَ: (اللَّهُمَّ اطْلُوهُ الْبُعْدَ) وَهُوَ عَلَى (السَّفَرِ). رَوَاهُ التِّرْمِذِيُّ.

لوجه [۱] ابو هريره رضي الله عنه وايي چې يو سړي عرض وکړو [۲] چې يا رسول الله ﷺ زه په سفر د وتلو اراده لرم. ماته څه نصيحت وفرمايه. [۳] رسول الله ﷺ ورته وفرمایل چې د الله ﷻ څخه ويره کوه. او د سفر په لار کې، په هر پورته ځای الله اکبر ويل په خان لازم کړه. [۴] بيا چې هغه سړی د رسول الله ﷺ څخه روان شو نو رسول الله ﷺ وفرمایل [۵] چې اي الله ﷻ د ده د پاره د سفر او پر دوالي رالاند کړي. يعنې د ده او پر د مسافت مختصر کولو سره د سفر مشقتونه خني لري کړي. [۶] او د ده د سفر ټول کارونه په ده اسانه کړي (ترمذي).

هل اللغات: ① شَرَفٍ: أي: مكان عالٍ: اوچت او پورته ځانې. ② اطْلُو: دا امر دي د الظن نه. أي: قَرَّبَ.

سردی کری. راتول کری، یعنی ددی سفر اور بدوالی او مشقت پہ دہ باندی آسان کری، ﴿الْمَغْدَلُ لِرِي وَالِي. اور بدوالی﴾ ﴿هَوْتُ أَنِّي نَبِيَّ آسَانَ كَرِي

تسهيلات:

قوله عَلَيْكَ بِتَقْوَى اللَّهِ:

دَالله تعالیٰ مخفہ و ویری مطلب، ددی مطلب دادی چہ د الله تعالیٰ نہ ویرہ اختیار کری، یعنی دالله تعالیٰ نہ اویریری، د شرک، گناہ او مشتبہ خیزونہ پیریڈی او داسی خیزونہ ہم مہ اختیاروی کوم چہ د ضرورت او حاجت نہ زیات وی، پہ عبادت او ذکر الله کینی غفلت او د مسوی الله د توجہ نہ بیج شی، اود الله تعالیٰ نہ علاوہ بل ہیخوک حاجت پورہ کونکی او مشکل کشا مہ گنری اوبہ غیر الله باندی اعتماد مہ کوی

[۳۳۹] پہ سفر کینی دشپی د حضور پاک دعا

۳۳۹- [۲۳] ﴿وَعَنِ ابْنِ عُمَرَ قَالَ: «كَانَ رَسُولُ اللَّهِ -صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ- إِذَا سَافَرَ قَبِلَ النَّيْلَ قَالَ: ﴿يَا أَرْضُ رَبِّي وَرَبِّكَ اللَّهُ﴾ [۱] أَعُوذُ بِاللَّهِ مِنْ شَرِّكَ وَشَرِّ مَا فِيكَ [۲] وَشَرِّ مَا خَلِقَ فِيكَ [۳] وَشَرِّ مَا يَدْبُ عَلَيْكَ [۴] وَأَعُوذُ بِاللَّهِ مِنْ أَسَدٍ وَأَسَدَوَيْنِ الْحَيَّةِ وَالْعَقْرَبِ [۵] وَمِنْ شَرِّ سَاكِنِ الْبَلَدِ [۶] وَمِنْ شَرِّ الْوَالِدِ وَمَا وَلَدَ﴾. رَوَاهُ أَبُو دَاوُدَ.

ترجمہ [۱] ابن عمر ؓ وایی چہ رسول الله ﷺ چہ بہ سفر کولو، او شپہ بہ راغلہ، نو دا دع بہ بی کولہ [۲] يَا أَرْضُ رَبِّي وَرَبِّكَ اللَّهُ أَعُوذُ بِاللَّهِ مِنْ شَرِّكَ وَشَرِّ مَا فِيكَ وَشَرِّ مَا خَلِقَ فِيكَ وَمِنْ شَرِّ مَا يَدْبُ عَلَيْكَ وَأَعُوذُ بِاللَّهِ مِنْ أَسَدٍ وَأَسَدَوَيْنِ الْحَيَّةِ وَالْعَقْرَبِ وَمِنْ شَرِّ سَاكِنِ الْبَلَدِ وَمِنْ شَرِّ الْوَالِدِ وَمَا وَلَدَ ترجمہ ای زمکی زما او ستا پروردگار بواللہ دی، [۳] د الله ﷻ پناہ غوارم ستا، د ذات، د بدی، خخہ، مثلاً خسف یعنی بہ زمکہ کی د غرقیدو وغیرہ خخہ، او د ہفہ خیز د بدی خخہ چہ بہ تا کی دنتہ دی، یعنی اوبہ یا ستا خخہ پیدا کیدونکی داسی بوتی وغیرہ چہ خوک ہلاک کری، [۴] او د ہفہ خیز د بدی، خخہ چہ بہ تا کی پیدا شویڈی، لکہ زہرجن خاروی او ہلاکونکی خیزونہ، [۵] او د ہفہ خیزونو د بدی، خخہ، چہ بہ تا گرخی، لکہ حشرات الارض او خاروی چہ ضرر رسوی، [۶] او د الله ﷻ پناہ غوارم د زمري خخہ، د تورمار خخہ، [۷] د نور قسم مارانو خخہ او لہم خخہ [۸] او پہ آبادی کی د اوسیدونکو د بدی خخہ، بعضی حضرات وایی چہ د دی خخہ مراد جنات دی چہ پہ ہری آبادی او زمکہ کی اوسیری، [۹] او د خیرونکی د بدی، خخہ او د ہفہ خیز د بدی، خخہ چہ خیرولی بی دی، یعنی د ابلیس لعین او د ہفہ د اولاد د شر خخہ یا د ہر خیرونکی او د ہفہ د اولاد د شر خخہ پناہ غوارم، ابو داؤد،

حل القنات ① تَبْتُ أَنْ يَنْشُرَكَ جِهَ مَرَحِي رَاكِرَحِي، يَهَ زَمَكِه بَانَدِي حَيَوَانَاتِ اَوْحَشَرَاتِ
وغيره ⑦ اُسْدَ زَمَرِي، ⑧ اُسْدَ وَهُوَ اَلْحَيَّةُ الْكَبِيرَةُ الَّتِي لَهَا سَاوَدٌ، تَوْرَعَتَ مَارَ، ⑨ اَلْحَيَّةُ: مَارَ، دَا تَعْمِيه
بعد التخصيص دي يعنى عام ماران مراد دى، ⑩ اَلْقُرْبُ: لَرَمَ، تَوَلَّ زَهْرِيْلَه حَشَرَاتِ مراد دى،

تسهيلات:

قوله: وَتَرَمَايْدُبُ عَلَيَّ.. الخ:

حدیث ه بعضی جملوں کا تحت:

① يَدْبُ عَلَيَّكَ: يعنى كوم خيزونه چه په تاباندي چليدونكى دى

⑦ اُسْدَ: تور لونی مارتہ وانی چه د پریزبات خبیث وی اسود تور غل ته هم ونیلی شی کوم چه
افریقى اوسودانیان وی یاد غل لباس تور وی په دي وجه نی ورته اسود اوونیل⑨ سَاكِنُ الْبَلَدِ: په ښار كښې اوسيدونكو ته ساكن البلدوانی او ښارونوكښې اوسيدونكونه
انسان يا جنات مراد دی ځكه چه دا په ښارونوكښې اوسيدونكى خلق دی جنات مراد
اخستل ډیر بهتر دی⑩ وَالْيَ: ونیلی شی چه دي نه يا آدم عليه السلام مراد دي اویا ابلیس مراد دي ابلیس مراد اخستل
زیات بهتر دی دي ډپاره چه د ساكن البلد نه جنات مراد اخستلو موافق شی
قوله: وَمَا وَلَدَ:

دوما ولد په مصداق كښې دوه اقوال: ① دي د حضرت آدم عليه السلام اولاد مراد دي

② دي څخه د ابلیس اولاد مراد دی اودويم احتمال اخستل زیات بهتر دی دي ډپاره چه په
تولو جملوكښې توقف برقرار پاتې شی يعنى په علاقه كښې اوسيدونكى جناتونه خاص
كو د ابلیس او دهغه د ذريت د شرارت نه د الله تعالى پناه غواړم

[۲۴۴۰] د انس رضی الله په روایت سره مسنون دعا

۲۴۴۰-۱۳۳۰ [۲۴] (۱) وَحَنَ أَنْسٌ قَالَ: «كَانَ رَسُولُ اللَّهِ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ - إِذَا غَزَا قَالَ: (۲) (اللَّهُمَّ أَنْتَ
عُذْبِي وَنَجِييْ ۚ بِكَ أَهْوَلُ وَبِكَ أَضْوَلُ وَبِكَ أَقَاتِلُ)». رَوَاهُ التِّرْمِذِيُّ وَأَبُو دَاوُدَ.

ترجمه ① انس ؓ وایی چه رسول الله ﷺ چې په جهاد ته تلو، نو دا دعا به یې کوله ②
اللَّهُمَّ أَنْتَ عُذْبِي وَنَجِييْ بِكَ أَهْوَلُ وَبِكَ أَضْوَلُ وَبِكَ أَقَاتِلُ، ای الله ﷻ ته زما معتمد علیه یې
ایعنی زما په هره معامله کې په تا بروسه ده، او ته زما مددگار یې ③ د کفارو د مکر
و فریب د لرې کولو د پاره زه ستا د ذات سره حیلہ کوم، یعنی د هغوی طرف ته د جنگ د
پاره متوجہ یم، او ستا په قوت سره د دین په دشمنانو حمله کوم او ستا په مدد سره د دین د
دشمنانو سره جنگ یم (ترمذی، ابو داود)،

هل اللغات ① عَزَا چه جهاد ته به تلو، دجهاد اراده به ني او كره ② غَضِبِي: اُنِي مُغْتَضِبِي: غَضَدَ مَتَ نه و نِي دلته تري مراد مدد كونكي دې يعنى زما اعتماد او بهر وسې والا ذات الله دې په هيڅوك نه دې ③ نَصِيرِي: دَا عَضَفَ تَفْسِيرِي دې د عَضَدَ دپاره، اُنِي: مُعِينِي: يعنى زما مدد كونكي او فرياد رس الله يعنى دې. ④ اُخْلُ اُنِي اُخْلًا لِيَذِيْعَ مَكْرَ الْعَدُوِّ: يعنى د دشمن د مكر او فريب لري كولو دپاره ستا په د ب جيله كوم ⑤ اُضِلْ اُنِي: اُضِلْ عَلَى الْعَدُوِّ: حمله كوم په دشمن باندې په مدد ستاسره،

تسهيلات:

قوله غَضِبِي

د عَضَدَ عَضَفَ مراد: ددى نه مراد هغه څيز دې چه په هغې اعتماد او كړې شى يعنى په تونو معا ملاتړ كېنې په الله باندې اعتماد پكار دې

[۲۲۲] د دېمن نه ډوږي د وخت دعا

۲۲۲- [۲۵] (۱) وَعَنْ أَبِي مُوسَى «أَنَّ النَّبِيَّ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ - كَانَ إِذَا خَافَ قَوْمًا قَالَ ② (اللَّهُمَّ إِنَّا نَجْعَلُكَ فِي نُحُورِهِمْ ③ وَنَعُوذُ بِكَ مِنْ شُرُورِهِمْ)». رَوَاهُ أَحْمَدُ وَأَبُو دَاوُدَ.

تورهمه ④ ابو موسى وايي چه د نبی کریم ﷺ چې به د یو دېمن قوم څخه ویره وه نو دا دعا به یې ویله ⑤ اللَّهُمَّ إِنَّا نَجْعَلُكَ فِي نُحُورِهِمْ وَنَعُوذُ بِكَ مِنْ شُرُورِهِمْ ترجمه ای الله: ﷻ مونږ تا دېمن ته مقابل کوو ایعنی تاته د دې خبرې درخواست کوو چې د هغوی د شر څخه مو محفوظ وساتي، او د هغوی او زمونږ په منځ کې حائل شي ⑥ او مونږ د هغوی (یعني د دېمنانو، د شر څخه ستا پناه غواړو (احمد، ابوداؤد)

هل اللغات: ① نُحُورِهِمْ: د نحر جمع ده، سینې ته وانی، مراد ترې مقابل او مخامخ اودرول دی

تسهيلات:

قوله: اللَّهُمَّ إِنَّا نَجْعَلُكَ فِي نُحُورِهِمْ:

د نحر عَضَفَ مراد او د دې تخصیص وجه: دا د نحر جمع ده مراد ترینه سینه ده او نحر نې ځکه خاص کړو چه عموما په سینې سره د دشمن مقابله کیږي.

قوله: وَنَعُوذُ بِكَ مِنْ شُرُورِهِمْ:

د مذکوره جملي جامعیت: ددې مطلب دا دې چه ای الله مونږ تا نه سوال کوو چه ته د هغوی سینې منع کړې او د هغوی شر زمونږ نه دفع کړې او د هغوی په امورو کېنې زمونږ کفایت او کړې او زمونږ او زمونږ د دشمنانو په منځ کېنې ته حائله شې دي د پاره چه ته هغوی زمونږ نه دفع کړې

دشمن مخفی ه حفاظت فعل، علما، کرامو دا دعا مجربہ گر خولی ده او دانې هم ونیسی دی چه کوم کس ته د دشمن وغیره نه سخنه بړه وی نو هغه دې سورت قریش تلاوت کړی دا هم مجربہ ده

[۲۲۲۲] ذکر نه دوتلو د وخت دعا

۲۲۲۲- [۲۶] (۱) وَعَنْ أُمِّ سَلَمَةَ - رَضِيَ اللَّهُ عَنْهَا - (۲) «أَنَّ النَّبِيَّ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ - كَانَ إِذَا خَرَجَ مِنْ بَيْتِهِ قَالَ: (۳) بِسْمِ اللَّهِ، تَوَكَّلْتُ عَلَى اللَّهِ، (۴) اللَّهُمَّ إِنَّا نَعُوْذُ بِكَ مِنْ أَنْ تُنْزِلَ أَوْ تُنْزِلَ (۵) أَوْ تُظْلِمَ أَوْ تُظْلِمَ (۶) أَوْ تُجِبَلَ أَوْ يُجِبَلَ عَلَيْنَا» (۷) رَوَاهُ أَحْمَدُ، وَالتِّرْمِذِيُّ، وَالنَّسَائِيُّ، وَقَالَ التِّرْمِذِيُّ: هَذَا حَدِيثٌ حَسَنٌ ضَعِيفٌ.

توجه ۱: ام المؤمنین بی بی ام سلمه رضی اللہ عنہا وایي ۲: نبی کریم صلی اللہ علیہ وسلم چې به د خپل کور څخه وتلو. نو دا دعا به یې کوله ۳: بِسْمِ اللَّهِ تَوَكَّلْتُ عَلَى اللَّهِ اللَّهُمَّ إِنَّا نَعُوْذُ بِكَ مِنْ أَنْ تُنْزِلَ أَوْ تُنْزِلَ أَوْ تُظْلِمَ أَوْ تُظْلِمَ أَوْ تُجِبَلَ أَوْ يُجِبَلَ عَلَيْنَا ترجمه د الله ۴: په نامه د کور څخه وخه. ما په الله ۵: پروسه وکړه ۶: ای الله ۷: مونږ ستا پناه غواړو د دې څخه چې ونیوېرو، یعنی بلا قصد په گټه کې اخته شو یا مونږ گمراه شو، یعنی قصداً گناه وکړو ۸: یا مونږ ظلم وکړو یا په مونږ باندې ظلم وکړل شي. ۹: یا مونږ بل په جهالت کې اخته کړو، یا مونږ په جهالت کې اخته کړل شو. ۱۰: احمد، ترمذي، نسائي، او امام ترمذي رحمهم الله فرمایي چې دا حدیث حسن صحیح دی. هل اللغات ۱: نزل. دا د ولته نه دې، وېر د ثب من غیر قصد: بغیر د قصد نه گناه کېدلو ته وانی ۲: نزل. دا د ضلالت نه دې، د هدایت نه اوړیدلو ته وانی یعنی گمراهی او بې لارې کېدل

۱: وَفِي رِوَايَةٍ أُبَي دَاوُدَ وَابْنُ مَاجَةَ: «قَالَتْ أُمُّ سَلَمَةَ: (۲) مَا خَرَجَ رَسُولُ اللَّهِ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ - مِنْ بَيْتِي قَطْرًا إِلَّا رَفَعَهُ طَرَفُهُ إِلَى السَّمَاءِ، (۳) فَقَالَ: "اللَّهُمَّ إِنِّي أَعُوْذُ بِكَ أَنْ أَضِلَّ أَوْ أُضَلَّ (۴) أَوْ أَظْلِمَ أَوْ أُظْلِمَ أَوْ أَجْبَلَ أَوْ يُجْبَلَ عَلَيَّ"».

توجه ۱: د ابو داود او ابن ماجه په روایت کې دا الفاظ دي چې بی بی ام سلمه رضی اللہ عنہا اوویل ۲: نبی کریم صلی اللہ علیہ وسلم چې به کله زما د کور څخه وتلو نو د آسمان طرف ته به یې خپل نظر اوچتولو. ۳: او داسې به یې فرمایي اللَّهُمَّ إِنِّي أَعُوْذُ بِكَ أَنْ أَضِلَّ أَوْ أُضَلَّ أَوْ أَظْلِمَ أَوْ أُظْلِمَ أَوْ أَجْبَلَ أَوْ يُجْبَلَ عَلَيَّ. ترجمه زه د دې خبرې څخه ستا پناه غواړم چې زه گمراه شم یا گمراه کړل شم، یعنی ما څوک گمراه کړي ۴: یا زه ظلم وکړم. یا په ما باندې ظلم وکړل شي، یا زه په جهالت کې اخته شم یا زه په جهالت کې اخته کړې شم

د راوي مختصر تعارف:

۱۱ المؤمنین ۱۱ سلحه: نوم هند، کنیت نبي ام سلمه، د قريشو د مخزوم خاندان سره نې تعلق

۱: أخرجه ابوداود في كتاب الأدب/باب ما يقول إذا خرج من بيته (رقم- ۵۰۹۵) والترمذي في السنن رقم الحديث ۳۸۸۷ وابن ماجه في كتاب الدعاء/باب ما يدعو به الرجل إذا خرج من بيته (رقم- ۳۸۸۸) واحد في السنن: ۳۰۶/۴

ساتلو د پلار نوم نبي ابواميه وو هغه ډير سخي وو

نکاح: اولنۍ نکاح نبي د عبدالله بن عبدالاسد سره شوې وه هغه د ابوسلمه په نوم سره مشهور وو هغه د دې د تره خونې وواود نبي کریم رضاعي ورور وو دې د نبوت په شروع کښې دخپل خاوند سره اسلام قبول کړې وو اوجشوت ته نې هجرت هم کړې وو په غزوه احد کښې د دې خاوند څو ځايه زخمۍ شوې وو د هغه زخم زيات شواو هم د هغې په وجه وفات شو (۱) **نبي کریم ﷺ سره نکاح:** د هغې د وفات نه پس نبي کریم (۱) دې ته اوفرمانيل ته صبر کوه او دهغه د مغفرت دعا کوه اودا دعا کوه چه د ده نه راته ښه جانشين راکړه ام سلمې ته روستو حضرت ابوبکر (رضي الله عنه) د نکاح پيغام اوليرلو خو هغوی دا پيغام رد کړلو ددې نه پس حضرت عمر (رضي الله عنه) د نبي کریم (ﷺ) د نکاح پيغام يوړلو چه نبي کریم (ﷺ) تاسو سره نکاح کول غواړي نو دې اوونيل په ما کښې څو خبرې دي (۱) يوداچه زه ډيره غيړتي يم (۲) زما بال بيع هم دي (۳) زما عمرزيات دې خونې کریم (ﷺ) دا ټولې خبرې قبولې کړې او بيا نې د نبي کریم (ﷺ) سره نکاح اوشوه (۲) دا نکاح په شوال ۴ هجري کښې شوې وه

د نبي کریم ﷺ دې سره محبت: د نبي کریم (ﷺ) دې سره ډير محبت وو ځکه چه دې به د هغوی د آرام ډير خيال ساتلو په بعضی غذاگانو کښې نې هم د نبي کریم (ﷺ) سره شرکت کړې دې په ۱۱ هجري کښې کله چه د نبي کریم (ﷺ) طبيعت په بيماري کښې زيات خراب شواو دې اوليدلو نو دوی چغه کړه نبي کریم (ﷺ) منع کړه چه دا د مسلمانانو شان نه دي (۴) **وفات:** په کوم کل چه د حرې واقعه پيښه شوې وه يعني ۲۳ هجري کښې نو هم په دغه کل دوی وفات شوې وه او په دغه وخت کښې د دوی عمر ۸۴ کاله وو حضرت ابوهريره (رضي الله عنه) نې د جنازې مونځ کړې وو او په جنت البقيع کښې دفن شوې وه (۵) **مرويات:** د دوی نه ۳۷۸ روايتونه نقل دي ۱۳ احاديث متفق عليه دي بخاری په ۳ کښې او مسلم په ۳ کښې منفرد دي

[۱۰۰۰۰] شیطان لره عاجز کونکې دعا

۱۰۰۰۰- [۲۷] (۱) وَغَنَ أَلَسَ - رَحِمَ اللَّهُ عَنْهُ - قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ - (۲) «إِذَا خَرَجَ الرَّجُلُ مِنْ بَيْتِهِ» (۳) فَقَالَ: بِسْمِ اللَّهِ، تَوَكَّلْتُ عَلَى اللَّهِ، (۴) لَا حَوْلَ وَلَا قُوَّةَ إِلَّا بِاللَّهِ (۵) يُقَالُ لَهُ حِينَئِذٍ: هُدَيْتَ وَكُفَيْتَ، وَوَقِفْتَ (۶) فَيَنْتَقِضُ لَهُ الشَّيْطَانُ. وَيَقُولُ شَيْطَانُ آخَرُ (۷) كَيْفَ لَكَ بِرَجُلٍ قَدْ هُدِيَ وَكُفِيَ، وَوَقِفَ (۸). «[A] رَوَاهُ أَبُو دَاوُدَ. وَدَوَّى التِّرْمِذِيُّ إِلَى قَوْلِهِ: «لَهُ الشَّيْطَانُ».

لوحه (۱) حضرت انس (رضي الله عنه) راوي دې چې رسول الله (ﷺ) وفرمايل (۲) هر کله چې يو سړي د

(۱) زرقانی (۲۷۳/۳) - (۳) نسائی ص. ۱۱۵) - (۴) طبقات ابن سعد (۱۳۱۲) - (۵) زرقانی (۲۷۶/۳) -

(۶) اخرجه ابوداود في كتاب الادب/باب ما يقول إذا خرج من بيته (رقم- ۵۰۹۵) والترمذي في السنن رقم الحديث ۳۸۸۶ وابن ماجه في كتاب الدعاء/باب ما يدعو به الرجل إذا خرج من بيته (رقم- ۳۸۸۶)

کور څخه وځي؟ او دا کلمات اوواني بهر الله تَوَكَّلْتُ عَلَى اللَّهِ لَا حَوْلَ وَلَا قُوَّةَ إِلَّا بِاللَّهِ، یعنی زه د الله ﷻ په نامه وځم. ما په الله ﷻ بروسه وکړه. [٦] د گناهونو څخه د حفاظت طاقت او د عبادت کولو قوت د الله ﷻ د طرف څخه دی. [٧] نو هغه ته ویل کېږي، یعنی فرشته هغه ته وايي چه اې د الله ﷻ بنده تاته نیغه لار ونیودل شوه، ته په جميع مهماتو او ټولو امورو کي د غیر څخه مستغني کړل شوې، او ته د ټول بدو، یعنی د خرابیو څخه، محفوظ شوی [٨] په دې اوریدو سره، شیطان د هغه څخه لرې کېږي، او دویم شیطان د هغه شیطان د تسلی د پاره هغه ته وايي [٩] چې ته په هغه سړي څرنگه قابو موندلې شي، چې هغه ته سیده لار ونیودل شوه او چې هغه د غیر څخه مستغني کړې شو. او د ټولو بدو خرابیو څخه محفوظ شو [١٠] ابوداؤد، امام ترمذي رحمه الله دا روایت تر لفظ له الشَّيْطَان پورې نقل کړی دی

حل اللغات: ① هَبَّتْ: نیغه دحق لار درته اوښودلې شوه ⑦ كَيْفَ: کافي کړې شوه د مقصود ستا نه یعنی ته مستغني کړې شوې ستا ضروریات الله تعالی پوره کړل. ⑧ وَقَيْتُ: أَنَّى: خُطِّتْ: ته بېج اوسې شوې او محفوظ کړې شوې د دشمن نه یا د ټولو خرابو نه، ⑨ قَتَعْتُ: أَنَّى: قَتَعْتُ: لرې کېږی شیطان

تسهيلات:

قوله: قَدْ هَبَّتْ وَكُنْصَ، وَوَقَيْتُ:

د هدي په مصداق گڼې دوه اقوال: ① د مجهول صیغه ده یعنی تاته نیغه لار اوځودلې شوه په دې وجه چه تا دومره ښه دعاگانې او غوښتلې
② دومره ښه دعاگانې غوښتلوسره تاته نیغه لار اوځودلې شوه اوس شیطان یا د هغه اولاد تا گمراه کولې نه شی

قوله: وَيَقُولُ شَيْطَانُ آخَرُ:

د دعا طلعت د شیطان په ډبه، یعنی د دغه تختیدونکی شیطان حوصله زیاتول اود طمع پیدا کولو دپاره دویم شیطان وائی چه روره وریرېره مه حوصله مه بیله که چرته ته عاجز شوي اوتا په مکمل توگه باندې ماتې اوځورله نو په دې کښې د شرم هیڅ خبره نشته ځکه چه ستا مقابلې یو داسې سړی سره وه چه د دعاگانو په روحانی وسلې سره مسلح وو د داسې سړی مقابلې تا چرته کولې شوه او هغه تا گمراه کولې چرته شو چاته چه د دغه دعاگانو په ذریعه نیغه لار خودلې شوې وه اود الله تعالی پوره حفاظتی نظام د هغه په حفاظت کښې لگیا وو

[۴۴۴] کور کنبی د داخلیدو وقت دعا

----- [۲۸] (۱) وَعَنْ أَبِي مَالِكٍ الْأَشْعَرِيِّ - رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ - قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ -
 «إِذَا وَلَّيْتَ الرَّجُلَ بَيْتَهُ، فَلْيَقُلْ: (۲) اللَّهُمَّ إِنِّي أَسْأَلُكَ خَيْرَ الْمَوْلَى وَخَيْرَ الْمَنْفَرَجِ» (۳) بِسْمِ اللَّهِ وَلَجْنَا وَعَلَى اللَّهِ
 رَبِّنَا تَوَكَّلْنَا. ثُمَّ لَيْسَ لَكَ عَلَى أَهْلِهِ» (رواه أبو داود).

ترجمہ: (۱) ابو مالک اشعري (رضی اللہ عنہ) فرماید کہ رسول اللہ (صلی اللہ علیہ وسلم) فرمایا کہ جب کسی کو کور کی داخلہ دے، تو ہفتہ تہ پکار دیں کہ دعا او وائی (۲) اللہم انی اسألك خیر المؤمنین وخیر المنفرجین بسم اللہ ولجنا وعلی اللہ ربنا توکلنا یعنی ای اللہ (۳) زہ ستا خخہ پہ کور کی د داخلیدو او د کور خخہ د وتلو خیر غوارم یعنی چہ کور تہ راتل او د کور خخہ وتل د خیر او برکت سرہ وی (۴) د اللہ (۵) پہ نامہ مونہ پہ کور کی داخل شو، او مونہ پہ اللہ (۶) چہ ہفتہ زمونہ رب دی، بہروسہ وکریہ (۷) د دہی خخہ روستہ ہفتہ تہ پکار دی، چہ ہفتہ خیل کور ولاتہ سلام وکری، (ابوداؤد)،

ہل ۳ غات (۱) ویر: أي: أدخل: داخلہ دی، (۲) المؤمنین: داخلیدل (۳) المنفرجین: بہر تہ وتل (۴) دا دواہ بہ ظرف دی ی مصدر میمی دی، (۵) لیس: سلام دی وچوی (دخیل کور پہ خلقو بندی)

تہجیات:

قوله: ثُمَّ لَيْسَ لَكَ

د سلام خخہ ورائندی د دہی مسنونیت یہانی: یعنی کور ولاتہ دہی سلام کوی خو مناسب دادی چہ اون دہی سر پہ کور کنبی د سلام ماحول جوہ کری ماشومان دہی پوہہ کری او بنخہ تہ دہی او وائی چہ دا مسنون طریقہ دہ پہ دہی سرہ کور کنبی برکت راخی دہی دپارہ چہ د بنخہ پہ زہہ اودماغو کنبی د خاوند قدر پہ خانی پاتہی شی او ہفتہ داد خاوند پہ کمزورنی سرہ محمول نہ کری اودا خیال دہی نہ کوی چہ نن خو سری راتہ سلام اوکرو صبابہ زما پہ مخکنبی سرتیہی وی صوبہ سرحد کنبی پہ کورونو کنبی د سلام رواج نشتہ دہی داسنت ژوندی کول پکار دی

[۴۴۵] د ناوی اوزلمی دپارہ دعا

----- [۲۹] (۱) وَعَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ - رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ - (۲) «أَنَّ النَّبِيَّ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ - كَانَ إِذَا رَأَى الْإِنْسَانَ إِذَا تَوَجَّهَ، قَالَ (۳) بَارَكَ اللَّهُ لَكَ، وَبَارَكَ عَلَيْكَ (۴) وَجَمَعَ بَيْنَكُمَا فِي غَيْرِ» (۵). (رواه أحمد، والترمذي، وأبو داود، وابن ماجه).

(۱) اخرجه ابوداؤد فی أبواب الإجارة باب فی نمن الخمر والسنة (رقم - ۳۴۸۶)

(۲) اخرجه ابوداؤد فی کتاب النکاح / باب ما یقال للمتزوج (رقم - ۲۱۳۰) والترمذی فی السنن رقم الحدیث ۱۰۹۷ وابن ماجہ فی کتاب النکاح / تہنئة النکاح (رقم - ۱۹۰۵)

فروجه ^(۱) ابوهريره ^(۲) راوي دي ^(۳) هر كله چي يو سري به نكاح كوله، او نبي كريم ^(ﷺ) به هغه ته دعا كوله، نو دا دعا به بي كوله ^(۴) بَارَكَ اللَّهُ لَكَ وَبَارَكَ عَلَيْكَ وَجَمَعَ بَيْنَكُمَا فِي خَيْرٍ، يعني الله ^(ﷻ) دي تاسو مبارك كړي او تاسو دواړو (يعني ښځي خاوند، له دي برکت دركړي يعني په تاسو دي خپل رحمت نازل كړي، او اولاد او د رزق وسعت او فراخي سره دې برخمند كړي، ^(۵) او تاسو دواړه دې په خير جمع كړي ايعني تاسو ته دي د طاعت او عبادت توفيق دركړي چي د صحت او عافيت سره ستاسو ژوند تير شي، په تاسو دواړو كې دى مينه او محبت او حسن سلوك هميشه قائم وساتي، او ستاسو اولاد دي نيك او صالح جوړ كړي) احمد، ترمذى، ابوداؤد، ابن ماجه،

هل اللغات: ^(۱) رَفَا: دا د تَرْفَعَة نه مهموز اللام دې د باب تفعليل نه، په معنى د تَيْفَنَة يعنى مبارکبڼى سره، د واده په وخت د برکت دعا كول

تسهيلات:

قوله: اِذَا رَفَا:

د اسلام مخه وړاندې د خوشحالي په موقله د مبارکبادى الفاظ: د اسلام نه مخکېنې د واده خادني په موقع به د مبارککنى دپاره ترفنة جمله داسې ونييلې کيدله "بالرفاء والبنين" رفو د يوځاني کولو او جوړولو په معنى کښې دې اهل جاهليت به د جوړ دپاره دعا کوله ليکن د جينکوسره د بغض د وجې نه به نى د بدن لفظ استعمالولو اسلام داسې د مبارککنى د الفاظونه منع کړي ده او ددې نعم البدل نى ورکړو کوم چه په دې حديث کښې دې "بارک الله وبارک عليكما وجمع بينكما بخير"

[۲۲۲۱] ذشب زفاف خصوصى دعا

۲۲۲۱- [۳۰] (۱) عَنْ عَمْرِو بْنِ شُعَيْبٍ، عَنْ أَبِيهِ، عَنْ جَدِّهِ عَنِ النَّبِيِّ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ - قَالَ: (۲) «إِذَا تَزَوَّجَ أَحَدُكُمْ أَمْرَأَةً (۳) أَوْ امْرَأَةً (۴) غَايِمًا، فَلْيَقُلْ: (۵) اللَّهُمَّ إِنِّي أَسْأَلُكَ خَيْرَهَا، وَخَيْرَ مَا جَبَلْتَهَا عَلَيْهِ، (۶) وَأَعُوذُ بِكَ مِنْ شَرِّهَا، وَشَرِّ مَا جَبَلْتَهَا عَلَيْهِ، (۷) وَإِذَا امْرَأَتُ رَجَعَتْ، فَلْيَأْخُذْ بِذِي رَوْقِ سَنَامِهِ، وَلْيَقُلْ مِثْلَ ذَلِكَ» (۸). (۹) وَفِي رِوَايَةٍ فِي الْمَرْأَةِ وَالْخَادِمِ: (۱۰) اللَّهُمَّ إِنِّي أَسْأَلُكَ خَيْرَهَا وَخَيْرَ مَا جَبَلْتَهَا عَلَيْهِ، (۱۱) وَأَعُوذُ بِكَ مِنْ شَرِّهَا وَشَرِّ

فروجه ^(۱) عمرو بن شعيب د خپل پلار (شعيب ^(رضي الله عنه)) څخه او هغه دخپل نيکه يعنى د عبد الله بن عمرو ^(رضي الله عنه) څخه او عبد الله بن عمرو ^(رضي الله عنه) د نبي كريم ^(ﷺ) څخه روايت كوي چي نبي كريم ^(ﷺ) وفرمايل ^(۲) هر كله چي په تاسو كې يو سري د يوي ښځي سره نكاح وكړي ^(۳) يا يو غلام واخلي، نو دا دعا دي وكړي ^(۴) اللَّهُمَّ إِنِّي أَسْأَلُكَ خَيْرَهَا وَخَيْرَ مَا جَبَلْتَهَا عَلَيْهِ وَأَعُوذُ بِكَ مِنْ شَرِّهَا وَشَرِّ

(۱) اخرجه ابوداود في كتاب النكاح/باب في جامع النكاح (رقم- ۲۱۶۰) وابن ماجه في كتاب النكاح/ ما يقول الرجل إذا دخلت عليه أهله (رقم- ۱۹۱۸)

مَا جَبَلْتَنَا عَلَيْهِ، اَي الله ﷻ زه ستا خخه د دي (د ذات) خير غواړم او خير د هغه خيز چې په هغې تا دي پيدا كړي ده (يعني ښه اخلاق) [۵] او زه ستا پناه غواړم د دي د بدۍ خخه او د هغه خيز د بدۍ خخه چې په هغې تا دي پيدا كړي ده (يعني خراب اخلاق او افعال) [۶] او هر كله چې اوښ واخلي نو د هغه د فب اوچت والى نيولو سره دغه شان دي وايي (يعني پورته ذكر شوي دعا دي واني) [۷] په يو بل روايت كې د ښځې او غلام په باره كې دا الفاظ هم دي چې بيا دي د ښځې ياد غلام د تندي وښتانه نيولو سره د خير او بركت دعا وكړي (ابوداؤد، ابن ماجه).

حل اللغات: ① جَبَلْتَنَا: اَي: عَلَّقْتَنَا: چه تا پيدا كړې دي هغه (يعني ښه اخلاق)، ② يَذَرُوهُ: اَي: يَدْعُوهُ اوچت خانې، ③ سَيَاهِي: قُب د اوښ، ④ وَلَيْدُ: او دعا دي او غواړي (د برکت دعا كومه چه اوس تيره شوه).

تسهيلات:

قوله: اللَّهُمَّ إِنِّي أَسْأَلُكَ خَيْرَهَا:

په هر څيز كښې د خير او برکت دعا: دا پورته دعا د خير او برکت د دعاگانو نه ده لكه چه د حصن حصين نه مفهوم معلومېږي يعنى د ښځې يا د غلام د تندي وښته او نيولې شى اودا دعا او نيولې شى، علامه جزري رحمه الله فرماني چه صرف په اوښ باندې منحصر نه ده بلكه چه كوم څاروي هم واخستلې شى دا دعا دي او نيولې شى الله تعالى به په هغه څاروي كښې برکت او ترقى پيدا كړي.

[۲۲۲۷] د غم لرې كولو دعا

۲۲۲۷- [۳۱] (۱) وَعَنْ أَبِي بَكْرَةَ - رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ - قَالَ: قَالَ: رَسُولُ اللَّهِ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ -: (۲) «دَعَوَاتُ الْمَكْرُوبِ: ① اللَّهُمَّ مَتِّكْ أَرْجُوهُ ② فَلَا تَكِلْنِي إِلَى نَفْسٍ طَرَفَةَ عَيْنٍ ③ وَأَصْلِحْ لِي شَأْنِي كُلَّهُ ④ لَا إِلَهَ إِلَّا أَنْتَ» (رواهُ أَبُو دَاوُدَ).

توجه ① ابو بكرة رحمه الله وايي چې رسول الله ﷺ وفرمايل ② د غمزدۀ دعا چې د هغ په ويلو سره غم څي اختمېږي، دا ده ③ اللَّهُمَّ مَتِّكْ أَرْجُوهُ فَلَا تَكِلْنِي إِلَى نَفْسٍ طَرَفَةَ عَيْنٍ وَأَصْلِحْ لِي شَأْنِي كُلَّهُ لَا إِلَهَ إِلَّا أَنْتَ، اَي الله ﷻ زه ستا د رحمت طلب ځاړيم، ④ ما د يوې لمحي د پاره هم زما نفس ته حواله مه كړي (ځكه چې هغه زما لوع دښمن د او عاجزه دي، هغه په دي قادر نه د چې حاجت روايي وكړي) [۱] او زما ټول كارونه درست كړي، ستا خخه علاوه بل معبود نشته (ابوداؤد).

هل اللغات ① دَعَوَاتُ الْكَرُوبِ: أَيُ: الْمُفْجَرُ: دَغَمَ خَيْلِي دَعَا دَعَوَاتُ نِي د جَمْعِي صِيغُهُ خَكُهُ ذَكَرَ كَرُهُ
 جِهَ دَا دَعَا بِهِ دِيرَ مَعَانِيُو مُشْتَمِلَ دَه ② فَلَا تُكَلِّسْ: أَيُ: لَا تُزَكِّسْ: مَهْ مِي حَوَالَهُ كَوَهُ. مَهْ مِي پَرِي پَرِدَه.
 ③ طَرَفَةُ غَيْرِ: أَيُ: لَحْظَةُ وَلَمْعَةُ: د سَتَرِ مَوْرَبِ يَعْنِي يُو لَحْظَهُ، لَوِ سَاعَتِ، ④ شَأْنِي: أَيُ: أَمْرِي: زَمَا
 كَارُونَه

تسهيلات:

نُود: د دَعَا مُطْلَبَ وَاضِحِ دِي اود گرانو تَكُو مَعَانِي بِهِ حَلِ اللِّغَاتِ كَنْبِي كَنْبِي شَي

[۳۳۸] د قَرْضِ دَا دَا كُولُو دَعَا

۳۳۸- [۳۲] ① (۱) وَعَنْ أَبِي سَعِيدٍ الْخُدْرِيِّ - رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ - قَالَ: ② «قَالَ رَجُلٌ: هُمُومٌ لَزِمْتَنِي وَذِيُونٌ يَا
 رَسُولَ اللَّهِ! ③ قَالَ: (أَقْلَا أَعْلَمَكَ كَلَامًا إِذَا أَقْلَنْتَهُ أَذْهَبَ اللَّهُ هَمَّكَ ④ وَوَقَعَى عَنْكَ ذِيَتُكَ؟) ⑤ قَالَ: قُلْتُ: بَلَى.
 ⑥ قَالَ: (قُلْ إِذَا أَصْبَحْتَ وَإِذَا أَمْسَيْتَ: ⑦ اللَّهُمَّ إِنِّي أَعُوذُ بِكَ مِنَ الْهَمِّ وَالْحُزْنِ، وَأَعُوذُ بِكَ مِنَ الْعَجْزِ وَالْكَسَلِ،
 وَأَعُوذُ بِكَ مِنَ الْبُخْلِ وَالْجُبْنِ، وَأَعُوذُ بِكَ مِنْ غَلَبَةِ الدَّيْنِ وَقَهْرِ الرِّجَالِ). ⑧ قَالَ: فَفَعَلْتُ ذَلِكَ، فَأَذْهَبَ اللَّهُ
 هَمِّي، وَوَقَعَى عَنِّي ذِيَتِي.» رَوَاهُ أَبُو دَاوُدَ.

تَوَهَّمَهُ ① ابوسعيد خدری ② وای ③ چې یو سړي عرض وکړو چې یا رسول الله ④ زه
 فکر او غم راگیر کړې یم، او قرض را نیولې یم، ⑤ نبی کریم ⑥ ورته وفرمایل چې آیا زه
 تاته یوه داسې دعا ونه ښایم، که ته هغه وایي نو الله ⑦ به ستا فکر لرې کړي، ⑧ اود
 قرض په باره کې به تاته نجات درکړي، ⑨ ابوسعيد ⑩ وایي چې هغه سړي او وویل چې ما
 عرض وکړو. هو ضرور یې راوښایه، ⑪ نو نبی کریم ⑫ وفرمایل چې سحر او ماښام
 دواړه وخته دا دعا کوه ⑬ اللَّهُمَّ إِنِّي أَعُوذُ بِكَ مِنَ الْهَمِّ وَالْحُزْنِ، وَأَعُوذُ بِكَ مِنَ الْعَجْزِ وَالْكَسَلِ وَأَعُوذُ بِكَ مِنَ
 الْبُخْلِ وَالْجُبْنِ وَأَعُوذُ بِكَ مِنْ غَلَبَةِ الدَّيْنِ وَقَهْرِ الرِّجَالِ ⑭ ا هغه سړي بیان دې چې ما داسې وکړل
 ،یعني دا دعا به مې کوله، نو الله ⑮ زما فکر او غم لرې کړو، ⑯ او زما د قرض بوج یې
 لرې کړو ،ابوداود،

هل اللغات ① هُمُومٌ: دَا دَهَفَ جَمْعَ دَه. غَمُونَهُ اوفکرونه. ② لَزِمْتَنِي: تَرَلِي شوی دی ما پورې یعنی
 زه نې راگیر کړې یم. ③ الْحُزْنُ: غَم، هَمَفْ هَمَفِي غَم ته وانی چه واقع کیدونکې وی او حُزْنٌ کوم چه
 تیرشی یا کوم چه واقع شوې وی، ④ الْعَجْزُ: دَا دَهَفَزْنَه مَآخُود دې، مُؤَخَّرُ الشَّيْءِ ته وانی، خوددې
 استعمال د قدرت په مقبله کنبې مشهور دې. یعنی د یو خیز وس او طاقت نې چه نه وی هغې ته
 عجز وانی. عاجزه چه د مصیبت برداشت کولو وس نې نه وی ⑤ الْكَسَلُ: أَيُ: الشَّقَاؤُ: دروندوالې،
 سستی (دنیکی) په کارونو کنبې سره ددې چه قدرت نې وی، ⑥ الْبُخْلُ: کنجوسی (په کومو خایونو
 کنبې چه د مال خرج کولو حکم دې هلته مال نه خرج کولو ته بخل وانی، ⑦ الْجُبْنُ: دَا دَشَجَاعَةُ

صد دي. وَهُوَ الْغَوْفُ عِنْدَ الْبَيْتِ. به جهد کبشي ويره کول يعني بز دلي ⑤ غَلَبَةُ السَّنَنِ: أي: كَثْرَتُهُ: ويره ريت قرص چه د برداشت نه بهر وی، ⑥ قَهْرُ الرَّجَالِ: أي: غَلَبَتُهُمْ: غلبه او زور د خلق و ددي نه مراد يا د بادشاه ظلم وستم دي يا د قرض غوښتونکو زبردستی ده.

تسهيلات:

قوله: وَأَعُوذُكَ مِنَ الْعَجْزِ:

د عجز عطفه مراد: عجز نه مراد د طاعت او عبادت نه پوره کول دی او د مصيبت د برداشت کولو همت او توفيق راکړه. وَأَعُوذُكَ مِنَ الْبُخْلِ: بخل دي ته ونيلى شی چه زکات، کفارات او باقي ماليات واجبه نه ادا کول.

قوله: وَالْجَبْنِ:

د جبن په مصداق کبشي دوه اقوال: ① د جبن د شجاعت ضد دي يعني د جنگ په وخت کبشي بز دلي اختيارول يا د رزق په معامله کبشي توکل علی الله پريخودل دی ② ددي نه مراد امر بالمعروف او نهی عن المنکر باندې جرأت نه کول دی.

قوله: وَقَهْرُ الرَّجَالِ:

د قهر الرجال په مفهوم کبشي درې اقوال: ① ددي نه مراد غلبه ده ② ددي نه مراد د بادشاه ظلم دي.

③ ددي نه مراد هغه مقروض خلق دی چه هغوی خپل قرض نشی ادا کولي (مرقات).

[۳۳۹] داسې دعاچه دغر برابر قرض به هم ختم شی

۳۳۹- [۳۳] (۱) «وَعَنْ عَلِيٍّ - رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ - أَنَّهُ جَاءَهُ مَكَاتِبٌ فَقَالَ: [۱] إِلَى عَجْزَتٍ عَنْ كِتَابَتِي فَأَعْنِي. [۲] قَالَ: لَا أَعْلَمُكَ كِتَابَاتٍ عَلَّمَنِيَنَّ رَسُولُ اللَّهِ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ - [۳] لَوْ كَانَ عَلَيْكَ مِثْلُ جَبَلٍ كَبِيرٍ دَنَا أَدَا اللَّهُ عَنْكَ. [۴] قُلْ: (اللَّهُمَّ اكْفِنِي بِحَلَالِكَ عَنْ حَرَامِكَ [۵] وَأَغْنِنِي بِفَضْلِكَ عَمَّنْ يَؤَاكُ)». [۶] رَوَاهُ التِّرْمِذِيُّ، وَابْنُ أَبِي فِي: (الدَّعَوَاتُ الْكُبْرَى). [۷] وَسَنَدُ كُرْحَيْدَتٍ حَابِرٍ: "إِذَا سَمِعْتُمْ نَارَ الْكِتَابِ" فِي بَابٍ: "تُعْلِيَةُ الْأَوَائِي" "إِنْ شَاءَ اللَّهُ تَعَالَى".

لوجه ۱ د حضرت علي رضي الله عنه په باره کې منقول دي چې هغه ته يو مکاتب راغلو، او وي اوويل ② چې زه په خپل بدل کتابت اداء کولو قادر نه یم، يعني د مال کتابت اداء کولو وخت راغلي دي خو ما سره مال نشته، نو تاسو په مال او دعا سره، زما مدد وکړئ. ③ حضرت علي رضي الله عنه ورته وفرمايل چې آیا زه تاته هغه دعا ونه ښایم چې ښی کریم ﷺ ماته ښودلي وه؟ ④ (چې د هغې د برکت، که په تا د غره برابر هم قرض وي،

هو الله ﷻ به ت خني خلاص كړي [۵] نو واوره چې هغه دعا دا ده: ته دا وايه اللَّهُمَّ الْفَيْسُ بِحَلَالِكَ عَنْ حَرَامِكَ وَأَعِزَّنِي بِفَضْلِكَ عَنْ مَوَالِكَ، ترجمه اي الله ﷻ ما دخپل حلال مال په ذريعه د حرام مال څخه بي بيازه كړي، يعنې ماته حلال رزق راكړي چې دهغې په وجه د حرام مال څخه بي بيازه شم [۶] او دخپل فضل او كرم په ذريعه دخپل ماسوا څخه مامستغني كړي. [۷] ترمذي، بيهقي او بيهقي په دعوات كبير كښې نقل كړې دي [۸] او حديث د جابر (إِذَا مَعْتَمَرْتُمَا الْكَلَابَ) به مونږ په باب تُعْطِيَةُ الْأَوَانِي كُشْ ذَكَرْ او كړو ان شاء الله

هل اللغات ① مَكَاتِبُ: مكاتب غلام، هغه غلام چه په څه عوض اداكولوښې د مال ك سره دخن آزادولو خبره كړې وي ② غَزُوتُ: عاجز شوي يم، يعنې بدل كتابت نه شه اداكولې ③ فَأَعْنِي: رم مدد او كړه په مال سره يا د بركت دعا راته او كړه چه قرض مې خلاص شي

تسهيلات:

قوله: جَاءَهُ مُكَاتِبٌ:

د مكاتب تعريف: هغه غلام ته وائي چه هغه ته آقا او وائي چه ته مال له دومره رقم راكړه نو ته آزادې دي ته بدل كتابت هم وائي

قوله: أَلَا أَعْلَيْكَ كَلِمَاتُ:

د آيا په كلمه كښې دوه احتمالات: ① ألا حرف تنبيه ده نو معنى دا شوه چه واوره آيا تا ته داسې كلمات او بنايم يا داسې دعاگانې چه نبى عليه السلام ماته ښودلى دى

② ألا حرف استفهام دې او لانفې ده نو معنى دا شوه چه آيا تا ته داسې كلمات اونه بنايم يا داسې دعاگانې چه ما د نبى عليه السلام نه ازده كړې دى

قوله: إِذَا هَلَلَّ اللَّهُ عَنْكَ:

د پيسو وركولو په محالي د كلماتو د تعليم وركولو دوه وجوهات:

① ددې وجې نې ورته پيسې ورنكړې چې هغه سره مال نه وو چه هغه له نې وركړې وې نو ځكه نې داسې ښه الفاظو سره هغه واپس كړو كفاي قوله: تعالى ((قَوْلٌ مَعْرُوفٌ وَمَغْفِرَةٌ خَيْرٌ)) (آية

② ددې وجې نې ورته څه ورنكړلو چې غوره هم دا ده چې ددې كلماتو په ذريعه باندې خپل قرض خلاص كړي او د الله تعالى په ذات نې يقين پيدا شي

الْفَصْلُ الثَّالِثُ

[۳۴۰] د مجلس ذکفاري دعا

۳۴۰- [۳۴۰] (۱) عَنْ عَائِشَةَ - رَضِيَ اللَّهُ عَنْهَا - قَالَتْ: «إِنَّ رَسُولَ اللَّهِ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ - كَانَ إِذَا جَسَّ فَجَلَّ أَوْ صَلَّى تَكْلِمَ بِكَلِمَاتٍ (۲) فَسَأَلْتُهُ عَنِ الْكَلِمَاتِ (۳) فَقَالَ: (إِنْ تَكَلَّمْتَ بِهَا كَانَ طَابَقًا عَلَيْهِنَ إِلَى يَوْمِ الْقِيَامَةِ) (۴) وَإِنْ تَكَلَّمْتَ بِهَا كَانَ غَفَارَةً لَهُ (۵) سُبْحَانَكَ اللَّهُمَّ وَمَحْمَدُكَ (۶) لَا إِلَهَ إِلَّا أَنْتَ، أَسْتَغْفِرُكَ وَأَتُوبُ إِلَيْكَ» (۷). رَوَاهُ النَّسَائِيُّ.

ترجمه: [۳۴۰] د مؤمنانو مور بي بي عائشه رضی اللہ عنہا وایي [۲] چې نبی کریم ﷺ چې به په يو مجلس کې کیناستلو یا مونځ به يي کولو نو د هغه مجلس څخه د ودریدو یا د مانځه د فراغت څخه پس، څو کلمات به يي ويل، [۳] يو وخت ما د نبی کریم ﷺ څخه پوښتنه وکړه چې د دې کلمات د ويلو څه فائده ده؟ [۴] نو نبی کریم ﷺ وفرمایيل چې که دې کلماتو څخه مخکې په مجلس کې نيکي خبري شوي وي نو دا کلمات به (په هغه نيکو خبرو تر قيامته پورې مهر شي (يعني د دې نيکو کلماتو ويلو سره به هغه نيکي خبري تر قيامته پورې محفوظي وي، د هغې ثواب به نه ضائع کېږي، [۵] او که د دې کلماتو څخه مخکې په مجلس کې خرابي خبري شوي وي، نو دا کلمات به د هغه خرابو خبرو د معافۍ او بخشش ذريعه جوړه شي، او هغه کلمات دا دي [۶] سُبْحَانَكَ اللَّهُمَّ وَمَحْمَدُكَ لَا إِلَهَ إِلَّا أَنْتَ أَسْتَغْفِرُكَ وَأَتُوبُ إِلَيْكَ، اي الله! ته پاک يي، او ستا تعريف سره ستا پاکي بيانېږي، ستا څخه ماسوا بل معبود نشته، زه ستا څخه بخښنه غواړم، او ستا په مخکې توبه کوم (نساني) حل القفات (۱) طَابَقًا: وهُوَ الْخُفْمُ: مهر (دلته ترې مراد اثر د مهر دې يعنی مهر لگولې شوې، (۷) كَفَّارَةً: دگن هونو معاف کونکې ده

تسهيلات: قوله: إِنْ تَكَلَّمْتَ بِهَا كَانَ غَفَارَةً لَهُ:

د حديث مطلب: دا دعا د مجلس په اختتام کښې ونيلو سره د مجلس د کوتاهيانو کفارو جوړېږي

[۲۴۵۱] د سپوږمې ليدلو په وخت کېښې مسنون دعا

۲۴۵۱- [۲۴۵۱] (۱) وَعَنْ قَتَادَةَ - رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ - بِهَلْفِهِ (۲) «أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ - كَانَ إِذَا رَأَى الْهَلَالَ قَالَ: (هَلَالٌ غَيْرُ وَرْشِي، هَلَالٌ غَيْرُ وَرْشِي، هَلَالٌ غَيْرُ وَرْشِي) (۳) آمَلْتُ بِالَّذِي خَلَقَكَ ثَلَاثَ مَرَّاتٍ (۴) لَمْ يَقُولْ: (الْحَمْدُ لِلَّهِ الَّذِي هَدَى بِشَرِّكَذَا (۵) وَجَاءَ بِشَرِّكَذَا) (۶). رَوَاهُ أَبُو دَاوُدَ.

(۱) اخرجه النسائي في كتاب السهو/باب نوع آخر من الذكر بعد التسليم (رقم- ۱۳۴۴) واحمد في المسند
(۲) اخرجه ابوداود في كتاب الادب/باب ما يقال عند النوم (رقم- ۵۰۵۲)

نورهم [۱] د ابو قتاده رضی اللہ عنہ خُذْهُ رَوَّيْتُ دِي جِي هَفَه نَه دَا حَدِيثُ رَسَدَلِي دِي [۲] جِي نِيْسِي كَرِيم رضی اللہ عنہ بَه نَوِي مِيَاشْت وَلِبِدَه، نَو دَا دَعَا بَه يِي كَوَلَه [۳] هَلَّالْ خَبِرُوْ رُشْدِي هَلَّالْ خَبِرُوْ رُشْدِي هَلَّالْ خَبِرُوْ رُشْدِي، يَعْنِي د خَيْر او هِدَايْت مِيَاشْت دَه، د خَيْر او هِدَايْت مِيَاشْت دَه، د خَيْر او هِدَايْت مِيَاشْت دَه، [۴] د دِي سَرَه بَه يِي دَا وَيِل، اَمَنْتُ بِالَّذِي خَلَقَكَ يَعْنِي اِي مِيَاشْتِي زَه پَه هَفَه پَاك ذَات اِيْمَان لَرَم جِي هَفَه تَه پِيْدَا كَرِي، دَا بَه يِي هَم دَرِي خَلَه فَرِمَايِل، [۵] د دِي خُذْهُ رَوَّيْتُ بَه يِي دَا وَيِل اَلْحَمْدُ لِلَّهِ الَّذِي ذَهَبَ بِشِرْكِي كَذَا وَجَاءَ بِشِرْكِي كَذَا، نَرْجَمُهُ نَوَل نَعْرِيفُونَه هَفَه اَللّٰهُ سُبْحَانَهُ لَرَه دِي جِي هَفَه فَلَانَكِي مِيَاشْت خَنَم كَرَه، او د دِي اَنَوِي مِيَاشْتِي اَبْنَدَا يِي وَاكَرَه، اِد كَذَا پَه خَاي بَه يِي د تِيرِي او اَنْدَه مِيَاشْتِي نَوَم اخَسْتُوا اَبُو دَاوُد،

حل الآفات ① رُشْدِي: هِدَايْت

د رَاوِي مَخْتَصَر تَعَارُف:

حَضَرَةُ ابُو قَتَادَةَ الْعَلَوِيُّ بْنُ رَيْحِي رضی اللہ عنہ: نَوَم حَارْثُ ابُو قَتَادَةَ كَنِيْت فَارَسِ رَسُوْلُ اَللّٰهِ لَقَبُ د قَبِيْلَه خَزْرَجِ خَانْدَانِ سَلَمَه سَرَه نِي تَعْلُقُ وُو

وَلَا يَدُ دَ هَجَرْت نَه لَس كَالَه وِرَانْدِي مَدِيْنَه مَنُورَه كَنِيْ پِيْدَا شُو د غَزْوَه بَدْر نَه عِلَاوَه نِي پَه تَوَلُو غَزْوَاتُو كَنِيْ شَرَكْت كَرِي. حَضَرْتُ عَلِي رضی اللہ عنہ هَفَه د مَكِّي امِير جَوِي كَرِي وُو حَضَرْتُ قَتَادَه دِير مِيْلَمَسْتِيَا وَاو پَه دِي وَجَه د هَفَه دُوسْتَان دِير وُو پَه حَدِيْبِيَه كَنِيْ رَسُوْلُ اَللّٰهِ صَلَّى اللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ سَرَه مَكِّي تَه رَوَان وُو نُو پَه لَارَه بَه دُوسْتَانُو او مَلَكُرُو خَنْدَاگَانِي او تَوْقِي كَوَلِي او تَلَل بَه (۱) پَه غَزْوَه حَنِيْن كَنِيْ دَ لَوِيُو لَوِيُو بَهَادِرَانُو خَبِي او خُوْزِيْدِي او پَه دِي مَوْقِع حَضَرْتُ قَتَادَه رضی اللہ عنہ كَلَك وَاو وُو د حَدِيْث پَه بِيَانَوَلُو كَنِيْ دِير مَحْتَاط وُو اوْجَه د كَلَه نَه هَفَه د حُضُوْر رضی اللہ عنہ نَه مَن كَذِبِ عَلِي مَتَعَدًّا: وَاوَا حَدِيْث وَاوَرِيْدُو نَوْنُوْر دِير مَحْتَاط شُو (۲)

وَفَات دَ هَفَه پَه وَفَات كَنِيْ اخْتِلَاف دِي بَعْضُو وَنِيْلِي ۴۰ هَ كَنِيْ كُوفَه كَنِيْ شُوِي خُود اَكْثَرُو پَه نِيْز دَ ۵۰ هَ او ۵۰ هَ پَه مِيْنَخ كَنِيْ شُوِي دِي

مُرَوِيَات دَ هَفَه نَه د رَوَايَتُونُو شَمِيْر ۱۷۰ دِي ۱۱ كَنِيْ بَخَارِي او مُسْلِم مُتَّفَق دِي بَخَارِي كَنِيْ ۱۲ او مُسْلِم كَنِيْ ۸ مُنْفَرِد دِي.

تَسْمِيْلَات: قَوْلُه: هَلَّالْ خَبِرُوْ رُشْدِي:

د مَذْكُورَه جَمْلِي پَه مَظْهُوم كَنِيْ دُوَه اَقْوَال:

① د دِي جَمْلِي بَارَه كَنِيْ دَاهَم وَنِيْلِي شِي چَه دَعَانِيَه جَمْلَه دَه، يَعْنِي د دِي مَعْنِي دَادَه چَه اِي اَللّٰهُ دَا سَبُوْرَمِيْن د خَيْر او هِدَايْت پِيْغَام سَرَه رَاغَلِي وِي..

② يَا بِيَا دَاهَم كِيْدِي شِي چَه دَا جَمْلَه د نِيْكَ فَا ل پَه طَوْر جَمْلَه خَيْرِيَه دَه

(۱) مستداحد (۳۰۱/۵)، (۲) مستداحد (۷۹۲/۵)، (۳) مسلم في البر باب تحريم الظلم.

[۲۴۵۲] ذَعَمَ الْوَلَدُ لِرِيِّ كَوَلُودَعَا

۳۳۰- [۳۶] (۱) وَعَنِ ابْنِ مَسْعُودٍ - رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ - «أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ - قَالَ: [۲] (مَنْ كَثُرَ هَمُّهُ قَلِبَقُلٌ. [۳] التَّهَمُّ إِلَى عَبْدِكَ، وَابْنُ عَبْدِكَ وَابْنُ أَمَتِكَ [۴] وَفِي قَبْضِكَ، نَاصِبَتِي يَدُكَ [۵] مَا ضَرَفَ حُكْمَكَ، عَدَلٌ فِي قَضَائِكَ [۶] أَسْأَلُكَ بِكُلِّ اسْمٍ هُوَ لَكَ، تَمَيَّتَ بِهِ نَفْسُكَ [۷] أَوْ أُنْزَلَتْهُ فِي كِتَابِكَ [۸] أَوْ عَلِمْتَهُ أَحَدًا مِنْ خَلْقِكَ [۹] أَوْ أَهْنَتْ عِبَادَكَ [۱۰] أَوْ اسْتَأْثَرْتَ بِهِ فِي مَكْنُونِ الْغَيْبِ عِنْدَكَ [۱۱] أَنْ تَجْعَلَ الْقُرْآنَ رِيبَهُ قَسْرًا، وَجَلَاءَ هَبِي [۱۲] مَا قَالَهُ عِدَّةٌ قَطُّ إِلَّا أَذْهَبَ اللَّهُ غَمَّهُ وَأَبْدَلَهُ قَرَحًا».) [رواه رزين]

ترجمه [۱] ابن مسعود (رضی اللہ عنہ) روایت کوی چہ رسول اللہ ﷺ فرمایا [۲] کوم سپی چہ دیر زیات فکرو نور گیر کرے وی، ہفہ تہ پکار دی، چہ دا دعا وایی [۳] اللہم ائنی عبدک وابن عبدک وابن عبدک وابن ائمتی یفیدک ما ضرف حکمک عدل فی قضاؤک أسألك بکل اسم هو لک تمیت به نفسک [۷] او انزلتہ فی کتابک [۸] او علمتہ احدًا من خلقک [۹] او اهنّت عبادک [۱۰] واستأثرت به فی مکنون الغیب عندک [۱۱] أن تجعل القرآن ريبه قسراً، وجلاء هبی [۱۲] ما قاله عِدَّةٌ قط إلا اذهب الله غمّه وأبدله قرحاً. [رواه رزين]

خوے یم، ست د وینخی خوے یم، [۲] ستا په قبضه کې یم (یعنی ستا په ملک او ستا تصرف کې یم زما د تندي وینستان ستا په لاس کې دی) ستا مدد څخه بغیر ماته د حرکت او سکون قوت هم حاصل نه دی [۵] زما په حق کې ستا حکم جاری دی (یعنی ستا حکم لره څوک منع کونکې نشته څه چې ته وایی او غواړي، هغه کېږي، زما په باره کې ستا فیصله عدل او انصاف دی یعنی زما په مقدر کې چې تا څه لیکلي دي هغه عین انصاف دی [۱۱] زه ستا څخه ستا د هر نوم په وسیله غواړم چې تا د خپل ذات د پاره اختیار کړیدی [۷] یا هغه دي په خپل کتاب کې نازل کړیدی [۸] یا هغه دي د خپل مخلوقاتو څخه چاته بنودلي دي، یعنی په کتاب کې د ذکر کولو بغیر انبیاء و آلہم کرې دی [۹] یا دی د خپل خان سره په یوه غیب کې اختیار کړیدی، یعنی هغه ستا څخه ماسو ابل چاته معلوم نه دي [۱۱] دا چې دا قرآن زما د زړه پسرلی، زما د سترگو نور او زما فکر او غم لري کونکې جوړ کړي، [۱۲] دا دعا چې کوم بڼه وایی، الله ﷻ د هغه هر غم لري کوي، او د هغې په بدله کې ورته خوشحالي ورکوي [رواه رزين]

حل اللغات ① ماضی ائنی ثابت و ثابت جلید و سکی او نافذ دی، ② اهنّت: چه تا الهام کړې دي په زړه کېږي د الله د طرفه ښه خبره اچولو ته الهام وائی، ③ استأثرت ائنی اختارت: تا اختیار کړې ده، ④ مکنون الغیب ائنی منوره: یعنی په پرده د غیب کېږي نه پټ ساتلی دی (چه صرف الله تعالی ته معلوم دی، ⑤ ريبه: ائنی راحت، بهار او پسرلي، ددی نه مراد د زړه راحت او خوشحالی ده، ⑥ جلاء: ائنی لا اکتفا: لري کونکې ددې دواړو: یعنی د غم او فکر ختمونکې

تسهيلات: نو: د حديث مطلب آسان دي باقي د گرانو لغاتو معاني د حل اللغات په عنوان سره واضح شوی دی

[۲۴۵۲] په اوچت ځاني د ختلو او دغې څخه د کوزيدو دعا

۳۴۳- [۳۷] (۱) وَعَنْ جَابِرٍ - رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ - قَالَ: [۲] كُنَّا إِذَا صَعَدْنَا كَبْرَتَنَا [۳] إِذَا نَزَلْنَا سَبَّحْنَا. رَوَاهُ الْبُخَارِيُّ.

توجه: ۱ جابر (۲) وايي ۲ مونږ چې به په لوړه (پورته) ختلو، نو الله اکبر به مو ويلو، او کله چې به راځکته کيدو، نو سبحان الله به مو ويله (بخاري)

هل اللغات: ① صَدْنَا: أَنِي: طَلَقْنَا: چه ختلوبه په اوچت ځاني باندې، ② كَبْرَتَا: أَنِي: طَلَقْنَا: الله أَكْبَرُ: تكبير يعنى الله اکبر به مو ويلو. ③ نَزَلْنَا: أَنِي: طَلَقْنَا: چه را کوزيدو به د اوچت ځاني نه، ④ سَبَّحْنَا: أَنِي: طَلَقْنَا: الله: مونږ به تسبيح يعنى سبحان الله ونيلو.

تسهيلات: نو: د حديث مطلب آسان دي باقي د گرانو لغاتو معاني د حل اللغات په عنوان سره واضح شوی دی.

[۲۴۵۴] د ميدان چنگ دعا

۳۴۴- [۳۸] (۱) وَعَنْ أَنَسٍ - رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ - «أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ - كَانَ إِذَا كَرِهَ أَمْرًا يَقُولُ: [۲] يَا حَيُّ يَا قَيُّوْمُ رَبِّ فَتَحْتِكَ أَسْتَعِيْثُ». [۳] رَوَاهُ التِّرْمِذِيُّ، وَقَالَ: هَذَا حَدِيثٌ غَرِيبٌ، وَلَيْسَ بِمَحْفُوظٍ.

توجه: ۱ انس (۲) وايي چه نبی کریم (ﷺ) چې به په څه معامله غمجن شو، نو دا کلمات به يې فرمايل: [۲] يَا حَيُّ يَا قَيُّوْمُ رَبِّ فَتَحْتِكَ أَسْتَعِيْثُ، يعنى اي ژونديه! اي د مخلوق تدبير کونکيه. زه ستا د رحمت په ذريعه فرياد رسي غواړم، [۳] دا روايت امام ترمذي رحمه الله نقل کړې دي، او ويلي يې دي چې دا حديث غريب دي محفوظ نه دي.

هل اللغات: ① كَرِهَ: أَنِي: أَصَابَهُ كَرْبٌ: څه غم يا مصيبت به ورته پېښ شو،

② أَسْتَعِيْثُ: أَنِي: أَطْلُبُ الْإِعَاثَةَ: فرياد رسي کوم يعنى مدد غواړم

تسهيلات:

تولہ: إِذَا كَرِهَ أَمْرًا يَقُولُ:

په سجدہ کښې مستون ۵۴، دا روايت حاکم او ابن سنی د حضرت ابن مسعود (رضي الله عنه) نه نقل کړې دي، او حاکم اونسانی د حضرت علي (رضي الله عنه) نه مرفوع سند سره نقل کړې دي په هغې کښې دا الفاظ هم دي چې ((ويکړوهو ساجد يا حي يا قيوم)) يعنى نبی کریم (ﷺ) به په سجدہ کښې يا حي يا قيوم بار ونيول.

(۱) اخرجه البخاري في كتاب الجهاد والسير باب التسبيح إذا هبط وإدبها (رقم- ۲۹۹۳) واحد في السند: ۳۳۲/۳

(۲) اخرجه الترمذي في السنن رقم العدد ۳۵۹۳

[۲۱۵۵] د ویرې په وخت کېنې مسنون دعا

مد- [۳۹] (۱) عَنْ أَبِي سَعِيدٍ الْخُدْرِيِّ - رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ - قَالَ: «قُلْنَا يَوْمَ الْاُخْتِدَاقِ: يَا رَسُولَ اللَّهِ (۲) هَلْ مِنْ شَيْءٍ نَقُولُهُ (۳) فَقَدْ بَلَّغْتَ الْقُلُوبَ الْغَافِرَةَ (۴) قَالَ: (۵) نَعَمْ، اللَّهُمَّ اسْتَغْوَراتِنَا، وَآمِنْ رَوْعَاتِنَا (۶) قَالَ: فَغَرَبَ اللَّهُ وَجْهَهُ أَغْدَابَهُ بِالْأَرْبَعِ (۷) وَهَزَمَ اللَّهُ بِالْأَرْبَعِ (۸)». رَوَاهُ أَحْمَدُ.

لوحه ۱ ابوسعید خدری (۱) وایي (۲) چې د خندق په ورځ مونږ عرض وکړو چې یا رسول الله! (۳) آیا څه ذکر او دعا شته چې مونږ یې وایو؟ او کامیاب شوا. (۴) ځکه چې زموږ زړونه تر غاړو رارسیدلي دي (نتهایې سختیو او مشقتونو راگیر کړي یو) (۵) ښی کړیم (۶) وفرمایل چې هو، او هغه دا ده اللَّهُمَّ اسْتَغْوَراتِنَا وَآمِنْ رَوْعَاتِنَا. یعنی ای الله! زموږ د عیبونو پرده پوښي وکړي، او مونږ د خوف څخه په امن کې اولري. (۷) ابوسعید (۸) وایي، نو الله د دېمنانو مخونه د هوا په څېړو ووهل، (۹) او د هوا په ذریعه یې هغوی ته شکست ورکړو (ماته یې ورکړو) (احمد)

هل اللغات: (۱) الخناجر: د حنجره جمع ده، الخنجره فَوْقَ الخلقوم: د خلقوم یعنی د مرئ د تر شرو نه خلق طرف ته حصي ته حنجره وائی (۲) اسْتَغْرَ: پټ اوساتي، (۳) غَوْرَاتِنَا: د غوره جمع ده، غورت د کومو په ښکاره کیدو چه انسان شرمېږي، ددې نه مراد عزت او حیا ده (۴) رَوْعَاتِنَا: روعة جمع ده، خوف او ویره (۵) هَزَمَ: شکست نې ورکړو.

تسهيلات:

قوله: قُلْنَا يَوْمَ الْاُخْتِدَاقِ:

د خندق په ورځ د مسلمانانو سره ښېږدې ده: ددې نه مراد غزوه خندق دې، دې ته غزوه احزاب هم وائی، په دې موقع باندې الله تعالی مسلمانانو سره خپل مدد او نصرت په داسې طريقه سره اوکړو چه د هوا تيزي چې راغلې او د دين د دشمنانو کتوې نې په بل طرف واړولې، دهغوی ځیمې نې اووېستلې، او هغوی نې په قسم قسم تکليفونو او مصيبتونو کېنې مبتلا کړل تردې چې مایوسه او نامراده مکې ته واپس شول

[۲۱۵۶] بازار کېنې د حضور پاک دعا

۲۲۵۱- [۶۰] (۱) وَعَنْ بُرَيْدَةَ - رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ - قَالَ: «كَانَ النَّبِيُّ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ - إِذَا دَخَلَ السُّوقَ قَالَ: (۲) يَسْمُ اللَّهُ، اللَّهُمَّ إِلَى أَسْأَلُكَ غَيْرَ هَذِهِ السُّوقِ، وَغَيْرَ مَا فِيهَا (۳) وَأَعُوذُ بِكَ مِنْ شَرِّهَا وَشَرِّ مَا فِيهَا (۴) اللَّهُمَّ إِلَى أَعُوذُ بِكَ أَنْ أُصِيبَ فِيهَا صَافَةً غَائِبَةً (۵)». رَوَاهُ الْبَيْهَقِيُّ فِي (الدُّعَوَاتِ الْكُبْرَى).

(۱) اخرجه احمد في المستدرک ۳/۳

(۲) الدعوات الکبیر. باب ما یقول اذا دخل السوق. رقم الحديث ۱۶۵

توجه ۱ حضرت بریده رضی اللہ عنہ وایي چه نسی کریم ﷺ چي به بازار ته راغلو ، نو دا دعا به یی ویله ۲ **يَسْمُوهُ اللَّهُ اللَّهُمَّ إِنِّي أَسْأَلُكَ خَيْرَ هَذِهِ السُّوقِ وَخَيْرَ مَا فِيهَا وَأَعُوذُ بِكَ مِنْ شَرِّهَا وَشَرِّ مَا فِيهَا اللَّهُمَّ إِنِّي أَعُوذُ بِكَ أَنْ أُؤَيِّبَ فِيهَا صَلْفَةً غَايِرَةً** زه د الله ﷻ په نامه داخل شوم ، ای الله ﷻ ستا څخه غواړم خیر د دې بازار (چي حلال رزق راته میسر وي او په هغې کې نفع او برکت وي) او د هغه څیز خیر چي په دې کې دی (يعني خلق) ۳ او زه ستا پناه غواړم د هغه بدو خبرو څخه او د هغه څیز د بدو خبرو څخه چي په دې کې دي (يعني فاسد خرڅول اغستل ، نقصان او فاسد خلق) ۴ ای الله ﷻ زه ستا پناه غواړم د دې خبري څخه چي په دې بازار کې د څه نقصاني معاملي سره مخ شم . (بيهقي)

هل اللغات: ① أوجب: أي: أكره: راته راؤرسېږی ، راگیرشم ، ② صَفَةً: أي: بَعَةً: معامله. لین دین د اخستونکی او خرڅونکی خپل مینځ کښي بیع کولو ته صفقه وائی ، ③ غَايِرَةً: نقصان، تاوان تسهيلات:

نوټ: د حديث مطلب آسان دې باقی د گرانو لغاتو معانی د حل اللغات په عنوان سره واضح شوی دی .

(الحمد لله پنجم جلد ختم شو ،